1557
1898

J-44
1896 (1)

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ-ROMÂNĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ IAȘI

EDEI · SEMĂNĂ · FORMĂ

ANUL I.

297/99

1896

1557
1898

I. GEORGESCU

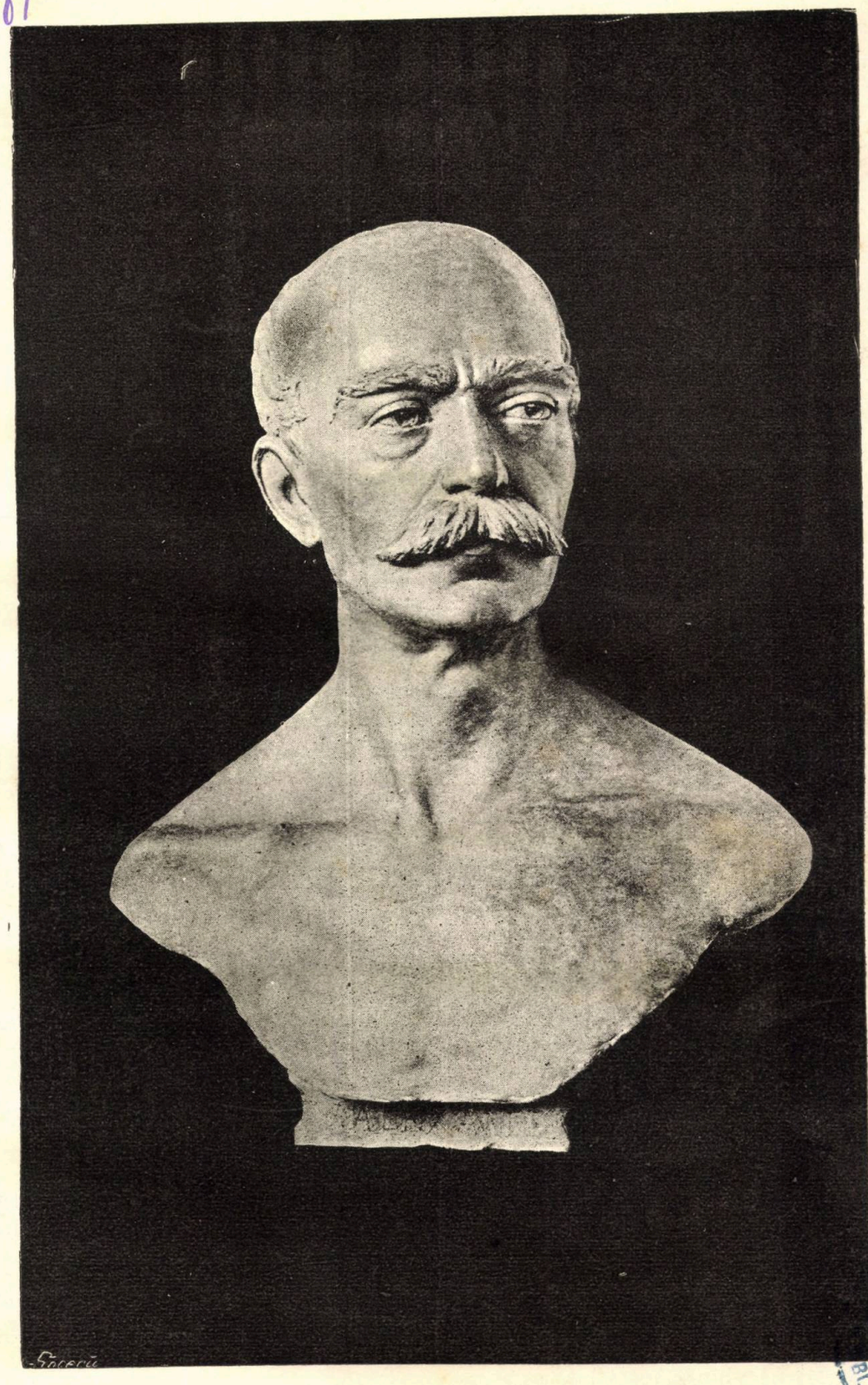

V. ALECSANDRI, bust.

BIBLIOTECA ... IAȘI

Intrat înainte
de anul 1933
Biblioteca Universităţii Iaşi
19 JAN. 1935

CUVÎNT ÎNCEPĔTOR

E un fapt evident că vieaţa noastră intelectuală, din cursul veaculuĭ XIX, nu corespunde progreselor politice ce am săvîrşit. Pe când Românii, ca Stat, se impun astăzĭ atenţiuniĭ lumiĭ, producerile minţiĭ lor sunt, putem zice, aproape necunoscute străinilor. Starea aceasta de lucruri e anormală, căcĭ în deobşte faptele nu vin decât în urma ideilor ce rĕsar din creerul unuĭ popor. Istoria însă ne lămureşte. Românii, treziţĭ târziŭ din aromirea veaculuĭ XVIII şi luaţĭ înainte de lumea apuseană, şĭ-aŭ clădit progresele politice pe ideĭ străine, ceea ce poate explica până la un punt şi nestatornicia moravurilor şi aşezemintelor noastre.

Dar împrumutat-am noĭ ideile altora pentru că eram în adevĕr la începutul renaşterii noastre culturale, orĭ pentru că, precum ni se impută, n'avem în noĭ darul de a întrupa ideĭ proprii?

Pentru ceĭ care cunosc trecutul cultural al Ţĕriĭ, presupunerea din urmă e înlăturată. Hotărîtor ar rĕmânea numaĭ cuvîntul că suntem prea tinerĭ în cultura modernă.

Cu toate acestea înclinăm a crede, că sunt încă douĕ împrejurărĭ care ne fac ca, după un veac întreg de renaştere, să nu putem da semne de gîndire originală:

Întăĭ, faptul că între încercările talentelor noastre şi între publicul român e ca un hotar despărţitor în dauna atât a talentelor cât şi a publiculuĭ; şi al doilea, lipsa unuĭ principiŭ de continuitate şi a unuĭ ideal de muncă, singurele în stare de a ne da resultate statornice.

I.

In adevĕr, traiul vitreg dintre public şi talentele române împiedică atât pe scriitorii şi artiştii noştri de a se desvolta în toată plenitudinea lor, cât şi pe public de a-şi forma gustul şi dragostea de literatură şi artă naţională.

A fost o vreme, când se credea că producerile talentelor sunt independente de înrîuririle de din afară. Cutare om, se zicea, e talentat; el ne va da rodul talentului sĕŭ, fie că-i vor prii împrejurările, fie că nu: talentul era considerat ca o forţă providenţială, absolută, fără nici o legătură pământească. Părerea aceasta nu era în totul fondată, şi critica ştiinţifică modernă a amendat-o. Astăzi este admis de mai toată lumea, că lucrările unui talent atîrnă în mare parte de împrejurări pământeşti, împrejurări care sunt pentru talent, ceeace e pentru o plantă rĕsădirea ei într'un pământ bun şi cu soare. Precum aceeaşi plantă va fi cu totul alta, când va fi căzut pe un pământ rĕŭ şi nu va avea lumina şi îngrijirea trebuincioasă, tot aşa şi talentul va fi altul, când împrejurările în care se va naşte şi va trăi îi vor fi protivnice.—Din felul acesta de vedere reiese o linie mijlocie între vechea şcoală metafisică şi între şcoala cea nouă positivistă, inaugurată de francesul Taine.

Metafisicii ziceaŭ: talentul e o taină nepătrunsă de mintea omenească. Câţi oameni, născuţi şi trăiţi în aceleaşi condiţii de vieaţă, făcând parte din aceeaşi generaţie, din aceeaşi familie, fraţi chiar, şi cu toate acestea atât de deosebiţi! In vreme ce unul poate fi om de geniŭ, un altul poate fi om de rînd. E dar un mister la mijloc.

Positiviştii, care caută să esplice orice fenomen pământesc şi care alungă din preajmă-le tot ce e taină, zic: orice lucrare literară saŭ artistică este produsul a trei factori: *moştenirea părintească* a unui creere, *înrîurirea mijlocului* în care s'a născut şi a trăit omul ce face acea lucrare şi *momentul* în care a făcut-o.—Ei ar putea adăoga încă şi *ocasia* sub impresia căreia a făcut-o.—Analisaţi datele ereditĕţii lui, a mijlocului în care a trăit el şi a momentului în care a produs acea lucrare, şi vĕ veţi explica lucrarea. Daţi-ne, spre pildă, pe de o parte datele ereditĕţii lui Alecsandri, a vieţei care a dus-o el, a educaţiei care a primit-o; şi daţi-ne pe de altă parte datele ereditĕţii lui Eminescu, a vieţei care a dus-o el, a instrucţiei care a primit-o; şi analisându-le pe amêndouĕ cu băgare de seamă, vom ajunge să explicăm cu de amănuntul atât opera unuia cât şi opera celuilalt, găsind pentru caracterele amêndorora o raţiune, ori în ereditatea poeţilor, ori în mijlocul în care aŭ trăit ei, ori în momentul în care aŭ scris. Prin urmare nici o taină nesondabilă, încheie positiviştii.

Aceste douĕ teorii aŭ în parte dreptate, şi greşesc în parte. Greşala lor vine de acolo, că ele-şi impun să interprete talentul in chip unilateral, ori numai ca mister, ori numai ştiinţificeşte. Noi credem din potrivă: un

grăunte de mister e şi rĕmâne totdeauna în talent, el nu se poate explica cu precisiune ştiinţifică; dar în producerile talentuluĭ intră şi un numĕr de fapte concrete şi decĭ explicabile, fapte care de multe orĭ determină şi chiar nasc talentul. Opera de artă dar e prin firea eĭ complexă: sunt în ea lucrurĭ ce nu le pătrunde mintea omenească, şi sunt în ea părţĭ ce vin de din afară şi se pot explica ştiinţificeşte.

Iată un poet liric român, Alecsandri, care-şĭ petrece maĭ toată vieaţa la ţară, în mijlocul câmpieĭ. El lucrează, cât trăeşte, versurĭ şi prosă multă; dar din toată opera luĭ, poesia pastorală, care reproduce vieaţa de la ţară, e cea maĭ frumoasă, e poate cea maĭ frumoasă din literatura română. S'ar putea afirma că ea e independent numaĭ rodul talentuluĭ sĕŭ? De sigur nu. S'ar putea crede că ea e numaĭ resultatul faptuluĭ de a fi fost plăsmuită în liniştea şi largul câmpieĭ, unde urechia se ascute şi ochiul pătrunde maĭ adînc în zările depărtate? Iarăşĭ nu. Ne-am putea închipui că ea e numaĭ resunetul unuĭ vechiŭ popor pastoral? Maĭ puţin încă.—Ea e resultatul talentuluĭ luĭ Alecsandri în conlucrare cu impresiele firiĭ înconjurătoare şi poate şi cu un grăunte din moştenirea raseĭ. Placidul poet al *Pastelurilor* era un om care ura politica. Cu toate acestea în lucrările luĭ, de la un capăt la altul, transpiră emoţiile vieţeĭ politice din cursul celor 50 de anĭ, cât a scris. Era firea luĭ de poet, care vibra ca o harpă la orĭce adiere? Nu. Era numaĭ timpul sĕŭ, momentul, care-l îmboldea? Iarăşĭ nu.—Era şi firea luĭ şi momentul. Toţĭ Româniĭ gîndiaŭ şi făceaŭ politică; a gîndit-o, a făcut-o şi el. Bucăţile luĭ de poesie amoroasă sunt toate trecĕtoare. Vine însă, într'o zi, o pricină de din afară asupra sufletuluĭ sĕŭ, moartea Eleneĭ Negri, care-l sbuciumă până în cele din urmă fibre ale inimeĭ; atuncĭ scrie *Steluţa*, unica luĭ poesie sentimentală cu versurĭ nemuritoare. A făcut-o talentul luĭ singur? Cine ar putea s'o afirme?! A făcut-o faptul morţiĭ Eleneĭ Negri singur? Invederat nu.—A făcut-o talentul luĭ Alecsandri în unire cu amintirea morţiĭ femeiĭ iubite.

Iată un copil român, ucenic la un iconar, care după câţĭva anĭ încearcă el însuşĭ a face icoane, şi ajunge de e astăzĭ pictorul nostru Grigorescu. E el în întregime resultatul simplu al talentuluĭ sĕŭ înăscut? Neapărat nu. E el numaĭ fructul mediuluĭ in care şĭ-a trecut copilăria? Iarăşĭ nu.—El e un produs al talentuluĭ sĕŭ firesc în unire cu educaţia mediuluĭ.

Un poet tînĕr, crescut în familia sa, alcătuită toată de amatorĭ musicanţĭ, a căruĭ poesie e numaĭ armonie, scrie câţĭva anĭ bucăţĭ gentile, dar fără multă consistenţă. Într'o zi imaginaţia luĭ evocativă din fire, dusă pe malurile Tibruluĭ, unde trăeşte de maĭ mulţĭ anĭ, işĭ găseşte hrana priitoare talentuluĭ sĕŭ, şi începe a scrie bucăţĭ de o adevĕrată frumuseţe. E Duiliŭ Zamfirescu.—Un altul scrie toată tinereţa poesie sentimentală inspirată, şi după aceea tace 10—15 anĭ. Intr'o dimineaţă reîntîlneşte o femee; inima sa intră în vibrare poetică şi scrie *Dura Lex*, poesie în care sunt stihurĭ pline de reminiscenţă tinerească. E Theodor Şerbănescu.—Iată doĭ şcolarĭ într'un

liceŭ din ţară, amêndoĭ între 15 şi 16 anĭ, unul avênd un talent extraordinar de cântăreţ, celalalt un talent secundar, la început. Cu toate acestea cel cu talentul secundar e auzit din întîmplare de un om cu gust, e trimis să studieze cântul, şi, după 10 anĭ de studiŭ în Bucureştĭ şi la Viena, ajunge a fi un minunat bariton, ducênd astăzĭ numele ţĕrĭĭ luĭ dealungul Americeĭ, cântând repertorul luĭ Wagner. E baritonul Popovicĭ. Colegul luĭ, glasul încântător şi superior, rĕmas incult, ajunge impiegat la o sucursală de bancă agricolă, într'un oraş din Moldova, oraş, peste a căruĭ barieră nu i-a trecut numele.

In sfîrşit iată un dramaturg, nepot al unuĭ actor ilustru în istoria teatruluĭ românesc, Caragiale, care-şĭ deschide ochiĭ pe scenă, trăeşte tot timpul printre actorĭ, devine suflor şi la urmă face câteva comediĭ, cele maĭ hazliĭ ce le-a vĕzut teatrul nostru. Sunt ele numaĭ resultatul talentuluĭ sĕŭ? Nu, de sigur. Sunt ele în întregime resultatul ereditĕţiĭ părinteştĭ? larăşĭ nu. Sunt ele numaĭ resultatul mediuluĭ? Nu.—Sunt resultatul atât al ereditĕţiĭ, cât şi al talentuluĭ, cât şi al mediuluĭ în care s'a născut şi a crescut. La cea dintâĭ piesă, *Noaptea furtunoasă*, e admirat de tot publicul; la a doua, *Scrisoarea pierdută*, făcută imediat dupe cea dintâĭ, e aclamat din noŭ; la a treia, *De ale Carnavaluluĭ*, făcută asemenea curînd, e fluerat. Dupe aceea tace zece anĭ. Când încearcă din noŭ să scrie *Năpastea*, piesa cade iar. De atuncĭ nu maĭ scrie nimic pentru teatru. Se poate zice că singur talentul luĭ e causa acestor oscilaţiunĭ? După noĭ nu; e şi impresia publiculuĭ care l-a schimbat.

Dacă dar, în aceste câteva exemple, luate într'adins de la noĭ şi numaĭ dintre contimporanĭ, spre a putea fi controlate imediat de memoria fiecăruia, şi găsim atâtea înrîuririĭ de din afară care aŭ modificat într'un sens saŭ altul talentele, ce ar fi, când am enumera nume din literaturele marĭ, unde casurile sunt şi maĭ bătătoare la ochĭ?! Cât de mult nu isbeşte, spre pildă, faptul că Ovidiŭ scrie la Roma, în serbătorirea ce-ĭ făcea August şi întreaga Romă, strălucitele sale *Metamorfose*, în vreme ce în amărăciunea exiluluĭ, la Tomi, pe coastele aspre ale Mărĭĭ Negre, scrie *Tristele?* Cât de hotărîtor nu e pentru Rouget de Lisle momentul înflăcărărĭĭ revoluţionare de-l scoate din marginile sufletuluĭ sĕŭ şi-l face să compue Marsilieza, cuvinte şi musică, el care nu maĭ scrisese maĭ înainte şi n'a scris 40 de anĭ cât a maĭ trăit după aceea, nimic rĕmâitor, fie musică, fie vers?

In sfîrşit cuĭ credeţĭ că se datoreşte faptul că Herbert Spencer, un băiat de tipografie, ajunge în veacul nostru cel maĭ mare şi poate cel maĭ complect filosof, după Platon? In parte şi împrejurărĭĭ exterioare că în zioa când a apărut cele dintâĭ articole ale luĭ într'o revistă, guvernul Englez ĭ-a făcut o pensiune viageră serioasă, pe care o are de maĭ bine de 40 de anĭ şi care punêndu-l la adăpostul grijeĭ vieţeĭ, ĭ-a dat răgazul de a-şĭ complecta tot idealul sĕŭ de muncă.—Şi s'ar putea cita toate numele care

Biblioteca Universitară

ilustrează istoria literară şi artistică a lumiĭ. Pretutindenĭ vom găsi talentele crescute şi câteodată determinate de înrîuririĭ de din afară.

Astfel fiind lucrurile, ne întrebăm faţă cu istoria şi cu experienţa noastră: care e înrîurirea cea maĭ constantă şi cea maĭ hotăritoare asupra talentelor în genere? Pentru oricine-şĭ dă puţin seamă de firea artiştilor, va rĕspunde că înrîurirea cea maĭ de căpetenie este atenţiunea ce le-o dă publicul, atenţiune care se traduce într'un îndoit sprijin: unul, moral, admiraţia, ce înalţă atâta talentul artistuluĭ, încât îl face să-şĭ dea nota cea maĭ de sus a personalităţiĭ luĭ,—şi al doilea, material, susţinerea vieţeĭ zilnice, adică putinţa de a trăi neîntrerupt în lumea luĭ ideală, de a se specialisa în ramura sa, de a ajunge la maximul luĭ de putere,—specialisarea nefiind altceva, după ştiinţă, decât prefacerea prin o muncă încordată a ereeruluĭ, a celulelor luĭ nervoase, în celule similare, din masa cărora cât maĭ mare şi maĭ compactă, poate să scapere scînteia originală.

Atenţia publiculuĭ dar e unul din factoriĭ de din afară ceĭ maĭ puternicĭ care înrîuresc într'un sens saŭ altul talentele. Cum este o temperatură fisică, priincioasă saŭ vătămătoare corpurilor, tot aşa este şi o temperatură morală necesară talentelor; dacă ea lipseşte, ele degenerează saŭ pier. Această lege socială se poate adeveri restrângênd-o la arta care vine imediat în contact cu publicul, la teatru. Işĭ poate închipui cineva un teatru serios, adică piese şi actoriĭ buniĭ, fără un public iubitor de teatru? Şi din potrivă, işĭ poate închipui cineva un public iubitor, fără un teatru serios? De sigur, nu. Ca să aĭ teatru bun, îţĭ trebue un public care să-l susţie, şi ca să aĭ un public, îţĭ trebue un teatru atrăgător. Această lege socială se poate adeveri încă în istoria veacurilor mariĭ, în istoria pictureĭ italiane, ca şi în istoria musiceĭ moderne. Oriunde a fost o literatură saŭ o artă însemnată, a fost şi un public susţinĕtor. Publicul şi talentele sunt prin urmare douĕ puteriĭ ale uneĭ societăţĭ care se întreţin una pe alta şi işĭ împrumută vieaţă. Producerile talentelor se datoresc în parte publiculuĭ; gustul publiculuĭ se datoreşte talentelor. Ceĭ care fac artă saŭ scriŭ, primesc însufleţire şi îmbărbătare de la ceĭ care înţeleg; ceĭ care înţeleg primesc ideĭ şi sentimente de la ceĭ care fac artă saŭ scriŭ.

Acum, dacă aruncăm privirea asupra ţĕriĭ noastre şi ne întrebăm, care a fost şi e publicul nostru cititor şi iubitor de artă naţională, nu putem decât să strângem din umeriĭ. Vorbind la dreptul noĭ n'avem un astfel de public.

Stratul superior al societăţiĭ române, crescut în mare parte în străinătate, nu-şĭ dă osteneala să apreţieze încercările noastre. Stratul mijlociŭ, profesiile libere şi munca sub toate aspectele eĭ, e atras parte de sorţiĭ repezĭ ce-ĭ oferă politica, şi parte de interesele materiale. Şi uniĭ şi alţiĭ dar se întîlnesc în aceeaşĭ indiferenţă faţă cu încercările noastre literare şi artistice. Iată publicul român, iată raportul luĭ cu talentele noastre.

Starea aceasta de lucruriĭ e tristă. Ea e în mare parte pricina slăbiciuniĭ noastre. A încerca s'o îmbunătăţim, adică a face ca lucrările româ-

neşti, din ce în ce mai bune, să pătrundă în publicul nostru, şi în acelaşi timp a stărui ca publicul român, din ce în ce mai format în gustul sĕŭ pentru lucrările naţionale, să întindă mâna mai cu dragoste talentelor noastre: iată una dintre cele mai vii dorinţi de care suntem însufleţiţi.

II.

O a doua pricină a mediocrităţii ideilor în producerile noastre este, credem, norma greşită ce stăpîneşte pe cele mai multe talente de la noi, de a împrumuta când dintr'o parte, când dintr'alta, de a clădi, ca să zicem aşa, fără temelie. O condiţie neapărată ca zidirea să se poată ridica înaltă şi trainică, este ca temelia să fie adîncă şi tare. O condiţie neapărată ca nivelul progresului unei ţĕri să se ridice, este ca munca zilei de azi să se aştearnă peste munca zilei de ieri, să sporească capitalul trecutului. Cine o ia pururea de-a-capo şi-şi schimbă ideile din fundament, nu poate propăşi cu nici un preţ. E eterna trudă a lui Sisif. Noi, Românii, am luat şi luăm încă zilnic mai toate lucrurile de la capăt, împrumutându-le forma de la alte popoare, şi transplantând-o deadreptul pe pămêntul nostru, fără a mai ţine câtuşi de puţin seamă, că avem şi noi un trecut, o evoluţie istorică proprie, cultura veacului XV, XVI şi XVII, înrădăcinată adînc în existenţa poporului şi deasupra căreia civilisaţia nouă a apusului s'ar prinde mai firesc şi ar da roade mai frumoase, cum se prinde un altoiŭ străin pe o plantă pămênteană. Acest abis ce am săpat şi săpăm din ce în ce mai adînc în istorie, întrerupênd drumul pe care se desfăşurase şi crescuse zi cu zi trecutul nostru, este tot ce poate fi mai opus unei desvoltări firesti. El a purces din credinţa naivă, că o civilisaţie înaintată, ca cea apuseană, se poate împrumuta radical, şi, în avêntul unei inimoase rătăciri, am revărsat peste noi o întreagă vieaţă nouă străină, fie în literatură, fie în musică, fie în arhitectură, pictură, arte industriale, pretutindeni, vieaţă nouă, care pe lângă că e numai masca unei civilisaţii artificiale, apoi ne se şi potriveşte în unele, ca o haină croită pe altul. Şi nu vorbim de partea aceea ce alcătueşte un patrimoniŭ al întregei omeniri culte, şi care, după legile sociologiei, se împrumută de la naţiune la naţiune şi mai ales de la popoare mai vechi de către popoare tinere, ci de partea intimă, adecată firii şi geniului fiecăruĭ popor, care nu trebue şi nu poate în fond să fie împrumutată. Fără îndoială, nu e aici locul de a arăta amănunţit, cum am înăbuşit sub acest strat de semi-cultură străină nu puţine lucruri bune vechi, deprinderi frumoase, începuturi originale în întreg câmpul esteticei.

In literatură, poesia şi prosa poporană sunt o dovadă pipăită în privinţa aceasta. Puţine, foarte puţine, sunt încercările artistice din timpul nostru care aŭ întrecut frumuseţea şi interesul vechiĭ inspiraţiĭ poporane.

Ca formă, ea pare rudimentară pentru urechea noastră, deprinsă cu mĕsura escesivă a fraseĭ şi a stihuluĭ, încât adesea nu putem deosebi limpede ce e ca fond de gîndire şi de simţire preţioasă sub simplitatea aceea, aruncată cum i-a venit la gură românuluĭ. Cu toate acestea în simplitatea şi neregularitatea eĭ este un farmec şi o putere extraordinară, ce o fac să străbată din gură în gură de veacurĭ, ca o evangelie vie a simţiriĭ poporuluĭ.

Alăturĭ cu producerile poporane sunt şi scriitoriĭ vechĭ, sunt şi cronicariĭ românĭ, care de şi scrieaŭ în alt scop, aŭ multe însuşirĭ estetice.

Cu privire la literatură însă, recunoaştem că un început de îndreptare generoasă s'a făcut în ultimiĭ anĭ; el consistă maĭ mult în faptul de a fi întrodus ca limbă curentă literară graiul viŭ al poporuluĭ, în locul uneĭ limbĭ închipuite, preconisate de câţĭva scriitorĭ.

Dar nu numaĭ literatura are însemnătate în desvoltarea uneĭ ţĕrĭ, ci toate artele la olaltă. Ele aŭ o chemare înaltă, sunt un mijloc puternic de educaţie prin gîndirile şi simţirile ce le deşteaptă în om, şi un semn hotărîtor de gradul social al unuĭ popor. Ca în toate am avut şi un început de artă românească, lăsat astăzĭ cu desĕvîrşire părăsiriĭ.

In arhitectură bisericile vechĭ, palatele domneştĭ, cetăţile şi cetăţuele, curţile boereştĭ, mănăstirile, hanurile, cişmelele noastre, aveaŭ un aspect monumental, cu un caracter pronunţat, doveditor de bună seamă de o înflorire a artelor. Se ştie că cea maĭ înaltă chemare a arhitectureĭ e să rĕspundă cât maĭ bine şi maĭ frumos scopuluĭ eĭ. Principiile vechĭ de construcţie atât cele ale arhitectureĭ religioase, tipul căreia îl avem în Curtea de Argeş, cât şi ale arhitectureĭ private, rĕspund pe deplin acestuĭ adevĕr. In arhitectura religioasă, deşi s'a adoptat în liniile marĭ caracterul stiluluĭ bizantin, dispoziţia şi armonia eĭ decorativă e particulară pămêntuluí ţĕrĭĭ. In arhitectura civilă clădirile noastre joase, albe, cu acoperemintele înalte, cu streaşinile largĭ, cu zidurile groase, cu bolţĭ, cu ceardacurĭ cu stâlpĭ de lemn, cu podişorurĭ saŭ prispe, eraŭ maĭ potrivite cu locurile largĭ şi cu clima din ţeara românească, unde avem, vara, soare şi cald ca în Africa, şi iarna vênturĭ geroase ca în Rusia. Ele mărturiseaŭ că părinţiĭ noştri gîndiaŭ înainte de a pune mâna să lucreze şi deosebiaŭ frumosul.

Pictura, care, după mărturisirea străinilor ce aŭ trecut pe la noĭ,— între alţiĭ Patriarhul Macarie al Antiohieĭ[1]) — umplea bisericile în veacul XVII, ne este aproape cu desăvîrşire pierdută. Icĭ, colea, în câteva bisericĭ şi mănăstirĭ se maĭ găsesc resturĭ din adevĕratul stil arhaic al pictureĭ vechĭ. Incolo prefacerile din noŭ aŭ adus zugrăvelĭ ordinare. In acele resturĭ însă, în câteva portrete de Domnĭ cu figura dulce şi blajină, în căutătura plină de cucernicie a unor sfinţĭ, se vede încă o concepţie adîncă, o artă inspi-

[1]) *Travels of Macarius patriarch of Antioch. trans. by Belfour.*

rată de simţul mistic al Orientuluĭ, şi maĭ presus de toate un avênt poetic independent şi o tecnică extraordinară [1]).

Statuaria fiind alungată din biserica rĕsărituluĭ din timpul iconoclaştilor, n'am putut avea decât sculptură ornamentală, care are însă mult caracter pământean.

In schimb, muşica noastră veche poporană ne se păstrează în motive minunate. In acele note simple ale Doinelor şi horelor, fără multă complicaţie, fără prea mare întindere, fără armonie, ne întimpină maĭ totdeauna melodiĭ dureroase, acorduri pline de originalitate, musică plină de melancolie, un adînc resunet de jale, care coprinde în el o istorie întreagă de amar şi care ne merge la inimă şi ne rescoleşte până în fundul sufletuluĭ. Şi deodată, ca un fulger, scapără în aceeaşĭ melodie tristă un ritm de danţ, viŭ, iute, năprasnic, în care se desinează corpul dănţuitoruluĭ, neobosit şi sprinten, făcênd să dudue pămêntul sub picioarele luĭ: e filosofia omuluĭ înţelegênd vieaţa, adică luând-o la anume ceasurĭ drept ceeace ne este dată.

In sfîrşit artele industriale: aurariĭ, argintariĭ, făurariĭ noştri, înluminătoriĭ, săpătoriĭ, meşteriĭ de tot felul care,—risipiţĭ din orient prin luarea Constantinopoleĭ de către Turcĭ se aciuară şi în ţeară la noĭ,—făceaŭ atâtea obiecte admirabile, din care maĭ avem încă rĕmăşiţe preţioase ca: vase de argint, unele suflate cu aur, icoane, candele, paneraşe, tave, tipsiĭ marĭ domneştĭ şi alte odoare, toate de o frumuseţe rară şi originală, — ţesăturĭ minunate, pentru care eram renumiţĭ, odâjdiĭ, naframe, scoarţe alese, horbote, cusăturĭ grele cu aur şi cu mărgăritar, privite de străiniĭ învĕţaţĭ aĭ vremurilor ca nişte „capete de operă“ [2]), borangicurĭ, sangulĭĭ maĭ străveziĭ de cât pânza păianjinuluĭ şi câte altele! Toate aceste arte aŭ dispărut şi aŭ fost înlocuite c'o industrie străină, ordinară şi fără nicĭ un caracter.

In potriva acesteĭ greşelĭ socotim noĭ c'ar fi vremea a se începe o reacţiune. E elementar a spune că un popor e călăuzit atât de legea acţiuniĭ cât şi de legea reacţiuniĭ ideilor. Mersul acesta, cu un fel de oscilaţiĭ de pendulă în ideĭ, se vede în istoria tuturor civilisaţiilor. La o privire superficială reacţiunea pare a fi protivnică acţiuniĭ; la o privire maĭ de aproape aceste două mişcărĭ contrarie se împreună şi daŭ suişul armonic şi raţional al progresuluĭ. Mişcarea acţiuniĭ e totdauna impetuoasă, năzuind să coprindă mult şi deodată. Vine însă mişcarea contrarie, reacţiunea, şi pune pe fiecare idee la locul eĭ înlăturând greşelele. In literatură şi în artă rolul

---

[1]) *Ludwig Reissenberger* în monografia sa: *Die Bischöfliche Klosterkirche bei Kurtea de Argysch in der Walachei.*

[2]) *Fragments... pour servir à l'histoire de Pierre le Grand et Charles XII, Stanislas Leszynsky, etc.*

reacţiunii, — important şi frumos, — stă în aceea că ea ţine totdeauna la tradiţie, adică la capitalul de experienţă, adunat de un neam pe cuvinte puternice de psicologie şi sociologie particulare lui. — Momentul de astăzi ne pare priincios reacţiunii. O mare parte din ceeace am putea numi materia primă a unei literaturi şi a unei arte, începe a ne sta la îndemână tutulor celor ce am voi să ne folosim de dênsa ; mulţumită unei pleiade de bărbaţi învĕţaţi, muncitori neobosiţi, aceste elemente naţionale, comori îndelung tăinuite, sunt pe fiecare zi desgropate. Limba veche istorică şi poporană, ca instrument de căpetenie al literaturei, e pe drum de a fi desvĕlită. Poeticei române îi vin în ajutor nenumĕratele culegeri de poesie poporană şi de basme. Istoria naţională îşi găseşte un sprijin temeinic în mulţimea documentelor publicate de câţiva ani. In sfîrşit pare că şi artelor le se aşterne o bază prin cercetările arheologice ce încep a descoperi isvoarele gustului şi vechii arte române.

Numai călăuziţi de aceste elemente, adică numai însuşindu-şi caracterul esteticei naţionale şi înălţându-l în lumea artei moderne, plini de vieaţa şi de conştiinţa lor de astăzi, poeţii şi artiştii contimporani vor putea să lege firul trecutului cu vremea de faţă şi, rupênd vechea deprindere a împrumuturilor de pretutindenea, vor reintra pe singura cale adevĕrată a progresului.

III

Când stăm şi privim lucrurile mai bine, amêndouĕ aceste pricini, pe care le socotim ca stavile desvoltării poporului român, pleacă din lipsa unei educaţii naţionale. In noi, Românii, nu e un îndemn sufletesc care să ne facă să preţuim ce e al nostru ca al nostru. — Ştim că a sprijini literatura şi artele unei ţĕri pe ideea naţionalismului e o părere tăgăduită de unii *a priori*. Dar principiul că : numai ce e bun la popoarele culte e bun şi la noi, şi că ce e rĕŭ la ele e rĕŭ pretutindeni, deşi coprinde un adevĕr şi e în acelaşi timp plin de o nobilă ambiţie, are totuşi în el rĕul că e un principiŭ absolut, abstract, adică prea mare pentru noi, încât nu-l putem îmbrăţişa deocamdată, ne rĕpune. Aplicat în silă el devine un adevĕr fals, primejdios, întocmai ca un medicament în doză prea mare, dat unui copil. In adevĕr a pune unui popor tînĕr alternativa : ca el saŭ să dea în lucrările sale desăvîrşirea ce o daŭ popoarele înaintate din lume, saŭ nimic, este a considera pe om ca pe o fiinţă imaginară, care s'ar naşte deodată desăvîrşită, adică este a-i cere să înceteze de a fi om, saŭ renunţând la aspiraţiile lui firesti, prin însuflarea neîncrederii în sine şi temei de a fi ridicol, saŭ imitând pe alţii. Şi cum calea întâia îi e cu neputinţă de urmat, el e nevoit să-şi pironească ochiul sufletului la desăvîrşirea întrupată de alţii, să-şi cheltuiască astfel toată energia în a face automatic ca alţii, şi să nu se mai

gîndească el însuşĭ. Cu alte cuvinte, omul adevĕrat dispare şi nu maĭ rĕmâne în el decât imitatorul, copistul.

In potriva principiuluĭ arteĭ desăvîrşite, se ridică un alt principiŭ maĭ firesc, maĭ apropiat de nevoile noastre, şi care vrênd nevrênd va avea în fapt totdeauna precădere; e principiul evoluţionist al societăţilor, care consideră pe om ca pe o fiinţă aevea, supusă uneĭ desvoltărĭ treptate, şi ale căruĭ roade cresc paralel cu progresele inteligenţeĭ sale. In virtutea luĭ nimenĭ nu poate ajunge în vîrful scăreĭ sociale decât numaĭ după ce s'a urcat treptele de maĭ jos; în virtutea luĭ fiecare veac, fiecare epocă adaogă şi sporeşte capitalul cunoştinţelor uneĭ societăţĭ; în virtutea luĭ creerul unuĭ popor noŭ în ale minţiĭ, nu poate fi pus din ziua 'ntâia în aceeaşĭ cumpănă cu creerul unor popoare vechĭ, frămêntate veacurĭ peste veacurĭ de vieaţa intelectuală.

In schimb, acest principiŭ dă omuluĭ răgaz să se gîndiască el însuşĭ, să şĭ închipuiască singur, să păşiască de sine, şi deşi la început el va greşi în unele, va munci câtva fără să tragă folos, totuşĭ ceea ce va fi cu adevĕrat mare într'însul, o rază de adevĕr, un grăunte de originalitate, va eşi la lumină: la urma urmeĭ daĭ de un om în el.

Istoria literatureĭ şi artelor lumiĭ consfinţind acest principiŭ, respectă o mulţime de nume din pragul epocelor de desvoltare ale popoarelor. Dacă posteritatea le contestă unele merite, ceeace nimenĭ nu le poate lua e faptul, că fără eĭ nu s'ar fi putut arăta desvoltarea deplină de maĭ târziŭ.

Nicĭ un popor poate pe lume n'a înţeles maĭ bine raţiunea unuĭ început de vieaţă naţională în artă şi literatură decât germaniĭ, adică tocmaĭ poporul filosof. In 1843, — o mie de anĭ de la tratatul din Verdun, de când începe să aibă Germania istorie deosebită de istoria Franţeĭ, — treĭ învĕţaţĭ germanĭ Ranke, Waitz şi Giesebrecht, continuând mişcarea naţională dinaintea lor, întemeiază o revistă istorică, punêndu-ĭ în frunte cuvintele următoare: „In acest an, zic eĭ, când se sĕrbătoreşte mileniul neatîrnărĭĭ patrieĭ noastre, ne-a venit în minte, în chip firesc, să punem baza uneĭ uniră lăuntrice a spirituluĭ german şi să cultivăm cu toţiĭ o ştiinţă, care maĭ mult decât oricare alta este înrudită cu politica, slujindu-ĭ drept mamă şi drept învĕţătoare". Iar cu treĭ anĭ maĭ înainte, în 1841, Economistul List puse basele unuĭ „*Sistem* NAŢIONAL *de Economie politică*". Vrea să zică aceştĭ învĕţaţĭ mărturisesc scopul patriotic care-ĭ va călăuzi în cercetarea problemelor ştinţifice. In spiritul public format de eĭ, dragostea de naţionalitate e atât de adîncă, că fie care îĭ jertfeşte o bună parte din zi. Fie la eĭ acasă, fie în străinătate, cu toţiĭ lucrătorĭ micĭ şi marĭ, se strâng seara grămadă, vorbesc şi citesc cărţile şi gazetele lor, iaŭ parte la faptele ce glorifică neamul lor, încurajează talentele, cu un cuvînt întreţin focul sacru al iubiriĭ de ţeară. Când îĭ vezĭ ţĭ-e cu neputinţă să nu fiĭ mişcat de puterea şi sfinţenia ce-ĭ uneşte într'o singură ţintă, într'o singură activitate. Acest patriotism a făcut şi face ne-

vulnerabilitatea lor ca şi a Englezilor în timpurile moderne; acest patriotism a făcut extraordinara mărire a Romeĭ în vechime.

E timpul dar, a reveni la sentimente maĭ bune. Să nu pierdem din vedere ce efect mântuitor a avut în Germania marea mişcare literară şi artistică naţională, care a produs oameni ca Lessing şi Goethe. Să nu pierdem din vedere ce roditoare a fost în Rusia reacţiunea naţională de la idealismul imitator al apusuluĭ la geniul şi sentimentul poporuluĭ rus. In sfîrşit, să nu pierdem din vedere curentul naţional ce se accentuă din ce în ce maĭ mult în ţĕrile Europeĭ. Să intrăm şi noĭ in el. Binele ce-l vom culege mâne, se poate mĕsura depeacum, prin rĕul, prin desarmarea morală, şi prin atâtea alte pĕcate amare ce ne le-aŭ adus împrejurările.

Ştim că a veni astăzĭ cu astfel de ideĭ este a da dovadă de mult curaj, — astăzĭ, când suntem atât de slăbiţĭ în credinţă, în tinereţă şi entusiasm, şi când scepticismul, zeflemeaua şi rĕceala ne-aŭ coprins şi ne apasă sufletele. Dar poate tocmaĭ din pricina acesteĭ extreme apatiĭ să fi sosit momentul de redeşteptare. Datoria noastră este decĭ nu numaĭ de a încerca să arătăm un drum maĭ bun, ci în acelaşĭ timp de a îmbrăţişa, de a încuraja, de a entusiasma.

Pentru aceasta ne va trebui să lucrăm, ne va trebui un regim intelectual şi o jertfă de bună voe din partea unora, jertfă inspirată de un viŭ sentiment de frăţie, de dragoste şi de demnitate naţională. Popoarele culte şi puternice aŭ ajuns a fi unde sunt, numaĭ luptând să ajungă acolo. In vieaţa socială este aceeaşĭ lege ca şi în vieaţa animală. Precum copiluluĭ îĭ trebue o năzuinţă şi o sforţare maĭ multă vreme pentru a se scula şi merge în picioare, asemenea îĭ trebue voinţă şi luptă uneĭ societăţĭ pentru a se înălţa.

Găsi-le-vom această voinţă şi această luptă în elita inteligentă a societăţiĭ române de astăzĭ? De la rĕspunsul faptelor va atîrna isbîndirea cugetuluĭ nostru. Pentru noĭ, chiar dacă nu ne vom putea atinge ţinta, vom îndruma speranţa putinţeĭ de a o atinge, vom pregăti cel puţin ţarina, deasupra căreia va putea creşte în voe sĕmînţa uneĭ nouĕ vieţĭ intelectuale.

REÎNVIERE

Lăsaţi-mĕ să cânt,
E Primăvară,
Şi cântecele sunt
Sublima scară
Ce leagă cerul de pământ!..
Iar rugăciunea mea cu dorul
Şi dragostea ce-mĭ umple peptul,
Inalţe-se către Mântuitorul
In cer deadreptul!
Am suferit şi am sperat
Atâta timp şi-n ceasurile grele,
Smerita mea credinţă
O dată nu s'a clătinat,
Cu suflet dar, nebântuit de rele
Şi nepătat de vre-o căinţă
Lăsaţi-mĕ să cânt,
E Primăvară
Şi pretutindenea afară
Rĕsună al Firiĭ cântec sfânt!

Neadormit strejuitor de ape,
Molatec vîntul aripile-şĭ bate,

Împrăştiind uşoare tresăriri de vieaţă!..
Acum, pe crăngi, încep să se arate
Plăpînzii mugurî,
Bălaea dimineaţă,
Purtând cununi de rĕsărit de soare,
Insufleţeşte verzile ogoare,
Iar boii, scoşi din pluguri,
La rîu se duc încet să se adape.
Se 'mbracă iar pădurea cu frunziş,
Murmur de 'ndrăgostite păsĕrele,
Din umbra-i, plină de miresme, vine;
Mai blânde-s nopţile sub capiştea de stele
Şi zilele mai calde, mai senine.
Deacuma, pânza pe prundiş
Şi-o 'ntind nevestele cântând,
Copiii rumeni şi sglobii cu capetele goale,
In drum, prin pulbere—alergând,
Se joacă.
Iar mieii sburdă prin ocoale
Şi barza prooroacă,
Pe un vîrf de casă,
Din aripi filfiind, se lasă!..

Prin aer trec fiori de 'ntinerire!
Simţirile înviorate,
Cu drag iaŭ sborul năzuinţei,
Mai ager şi mai bucuros îndemnul e la muncă,
Tot ce e viŭ în luptă se aruncă
Şi nu-i un singur punct în lumile fiinţei,
Impins de tainica ademenire,
Să nu se mişte, prefăcênd pe lângă dênsul toate.
Şi toate în spre cer îşi iaŭ avêntul
Şi cresc îmbelşugate orî gingaşe,
Deapururi vieţei mărturii...
Iar cătră cele stăpîne tării,
Purtat de aripi uriaşe,
Se 'nalţă, iar tînĕr pămêntul!

Acum, din noŭ, e sĕrbătoare.
In turnuri clopotele 'ncep să sune,

Ca un luceafĕr, flacăra şĭ-o tremură făclia,
Pe faţa tuturor rĕsare bucuria
Şi mânile se strâng cu vorbe bune!..
A înviat, cel călcător de moarte,
Mântuitorul lumiĭ a 'nviat!..
— Sol al ceresculuĭ cuvînt,
In inimĭ el ne-a rĕsădit credinţa
Dumnezeeştelor înţelepciunĭ;
Cu mâna-ĭ, făcĕtoare de minunĭ,
A rătăciriĭ negură — a 'mprăştiat
Şi îmbrăcând el singur, suferinţa
Şi umilirea 'ntreguluĭ pământ,
Pe umerĭ, a luat să poarte
A făr' de legilor povară,
Pământuluĭ covîrşitoare,
Zicêndu-ne: să ne iubim,
Cel rĕstignit pe Golgotha 'n Ierusalim!..
Luĭ, strălucita primăvară
I-a 'ntins covorul
Cel plin de florĭ şi de verdeaţă,
Ca să-l atingă cu piciorul,
Săltând din morţĭ, el, dătător de vieaţă.
Luĭ, glasurile împerechiate,
A tot ce-ĭ dulce, cu ce-ĭ bun
In peptul omenirĭ îĭ cântă imnul nemuririĭ
Şi 'n faţa Luĭ staŭ inimile 'ngenunchiate
Şi capetele se supun!

Iar rugăciunea mea, cu dorul
Şi dragostea ce-mĭ umple peptul
Inalţe-se către Mântuitorul
In cer deadreptul.
Am suferit şi am sperat
Atâta timp şi-n ceasurile grele
Smerita mea credinţă,
O dată nu s'a clătinat,
Cu suflet dar, nebântuit de rele
Şi nepătat de vre-o căinţă,
Când pretutindenea afară
Rĕsună al Firiĭ cântec sfânt,
Lăsaţi-mĕ să cânt:
E Primăvară!

D. C. OLLĂNESCU.

1896. Aprilie 5.

G. D. MIREA

MERCUR, panoŭ decorativ de la Banca Naţională.

OMER LA REŞCA

...παιδείας μέγιστον μέρος περὶ ἐπῶν δεινὸν εἶναι.

Platon, *Protagoras.*

I

La depărtare de 40—50 minute spre N.-O. de oraşul Caracal, pe marginea platouluĭ ce se întinde spre S. şi N.-E. ca o câmpie mare şi mănoasă, este aşezat satul Reşca, vestit prin ruinele şi antichităţile sale. Douĕ pîrîurĭ: Tesluiul, format din smîrcurĭ şi bălţĭ, şi Potopeniĭ, ce curge ceva maĭ spre Nord, se împreună sub mal alcătuind un triunghiŭ ridicat. In mijlocul acestuĭ triunghiŭ, pe malul stîng al Tesluiuluĭ, se înalţa odinioară cetatea saŭ acropolea unuĭ oraş roman, ale căruia ruine, împrăştiate jur-împrejurul cetăţuiĭ, sunt acoperite în partea de către Sud de satul Reşca, în partea de către Est de cătunul Reşcuţa, iar cimitirul antic zace sub casele şi grădinile Hotăranilor. Oraşul ocupa un teritoriŭ de vr'o 64 hectare, avea forma pentagonală şi era înconjurat cu ziduri de cărămidă şi cu valurĭ de pămênt. Valurile oraşuluĭ, deşi şterse pe alocurea, se pot totuşĭ până astăzĭ urmări în întregul lor conturn; ele aŭ încă un profil frumos până la 2 metri, şanţul dinaintea lor o adîncime până la $1^{m}.50$, iar zidul construit pe ele, o grosime de 2 m. Acropolea, situată aproape în mijlocul oraşuluĭ, pe un şes ceva maĭ ridicat, cuprinde un teritoriŭ cam de 4 hectare, cele 4 porţĭ ale sale sunt încă visibile; zidurile însă şi turnurile de la porţĭ şi colţurĭ aproape aŭ dispărut, fiind distruse de lăcuitorĭ.

Intr'adevĕr aceştia şĭ-aŭ făcut un izvor de câştig din preţiosul material al ruinelor. Eĭ îl întrebuinţează la construirea caselor şi bordeelor lor, ĭar prisosul îl vînd. De aceea nu este curte, în care să nu se vază grămezĭ de cărămidă şi de ţigle făcute stînjenĭ, precum şi base de coloane, capitele, fragmente sculpturale de marmură, atâtea mărturiĭ ale vieţeĭ acolo înflori-

toare acum 17 saŭ 18 veacurĭ. Maĭ ales cărămida cea lată, bine frământată și arsă, cunoscută sub numele de *Antina*, se află răspândită și se caută în tot județul Romanațĭ. Sătenĭĭ din Hotăranĭ, primăvara și toamna, când nu aŭ de lucru, scobesc cu burghiile pământul, ca să găsească sarcofagele, pe care spărgându-le, le despoaie de tesaurele lor: inele, colane, cerceĭ și brățărĭ de aur și argint, sticle și monede, ba uneorĭ și foĭ de aur ce acoperiseră figura morților. Nimenĭ nu-ĭ împedică în prădalnica lor lucrare, și iubitorulŭĭ de asemenea sculișteș nu-ĭ rămâne alt de cât să le cumpere de la dânșiĭ cu bună învoială.

Acum când știm, că de aproape un secol aceste ruinĭ îndestulează cu fărămiturile lor pre nevoiașiĭ românățenĭ, și că tot a maĭ rămas din ele o bună parte în ființă, putem să ne facem o idee despre însemnătatea orașuluĭ, despre numĕrul cel mare al populațiuniĭ și al edificiilor sale.

Dar ce nume să fi purtat în vechime această cetate romană, și ce putem ști despre destinurile eĭ? Până maĭ acum zece anĭ nu i se cunoștea nicĭ numele. Intimplator numaĭ săpându-se la poarta de Est a cetățuiĭ, s'a dat peste o piatră, care se păstrează în colecțiunea epigrafică a Museuluĭ național. De și foarte șterse literile inscripțiuniĭ, maĭ ales în primele nouĕ rênduri, am izbutit totușĭ să restabilim textul întreg. Din el resultă, că la anul 248 d. Chr. împĕratul Philip Arabul cu fiul sĕŭ și cu soția sa împĕrăteasa Marcia Otacilia Severa aŭ construit prin brațe militărești zidul înconjurător pentru protecțiunea colonieĭ lor *Romula:*

OB TVTELAM CIVIT COLONIAE SVAE
ROMVL CIRCVITVM MVRI MANV
MILITARI A SOLO FECERVNT

„ob tutelam civit(tatis) coloniae suae **Romul(æ)** *circuitum muri manu militari a solo fecerunt* [1]*“.*

Romula decĭ s'a numit cetatea ocupată astăzĭ de cele treĭ sate menționate, iar zidul, pe carel tot strică lăcuitoriĭ, ca să scoată cărămida de Antina, este cel înălțat în timpul luĭ Philip Arabul. Atuncĭ s'a simțit poate nevoe a se întări cu ziduri toate cetățile Dacieĭ; este epoca când *Goțiĭ* încep a se mișca la gurile Dunăriĭ, iar *Carpiĭ*, de și bătuți de Philip, amenință provincia.

Dacă la acestea am maĭ adăoga, că soldațiĭ, care aŭ esecutat lucrarea, sunt probabil *numerus Syrorum Sagittariorum*, aflați atuncĭ în garnizonă acolo, că Romula înainte de a deveni *colonie*, fusese, cel puțin în epoca luĭ M. Aureliŭ și L. Verus, *municipiŭ* [2], și că în fine ea era una din stațiunile vamale ale *portoriuluĭ Illyriculuĭ*, — am sleit aproape toată bruma de cu-

[1] Gr. G. Tocilescu, *Neue Inschriften aus der Dobrudscha*, Wien 1887, p. 3.
[2] *Corpus Inscriptionum Latinarum*, III, 753. Supl. No. 8033.

noştinţe, ce monumentele epigrafice, singurele carĭ grăesc în amuţirea totală a izvoarelor literare, aŭ putut până azĭ să ne procure.

Dar iată că pe neaşteptate, dintre zecimile de miĭ de cărămizĭ, pe care le aşteaptă ciocanul şi mistria zidaruluĭ, se încumeţeşte una să ceară cuvîntul, şi în cinstea bĕtrâneţelor eĭ de cel puţin şapte-spre-zece orĭ seculare, vine să ne vorbească de Omer la Reşca, şi de indestructibilul luĭ monument, totdeauna viŭ şi în picioare, „semper florens“, cum zice un scriitor antic, „tînĕr încă, după treĭ miĭ de anĭ de glorie şi nemurire“.

II

Cărămida găsită la Reşca, înaltă $0^{m}25$, lată $0^{m}29$, poartă pe dênsa următoarea inscripţiune:

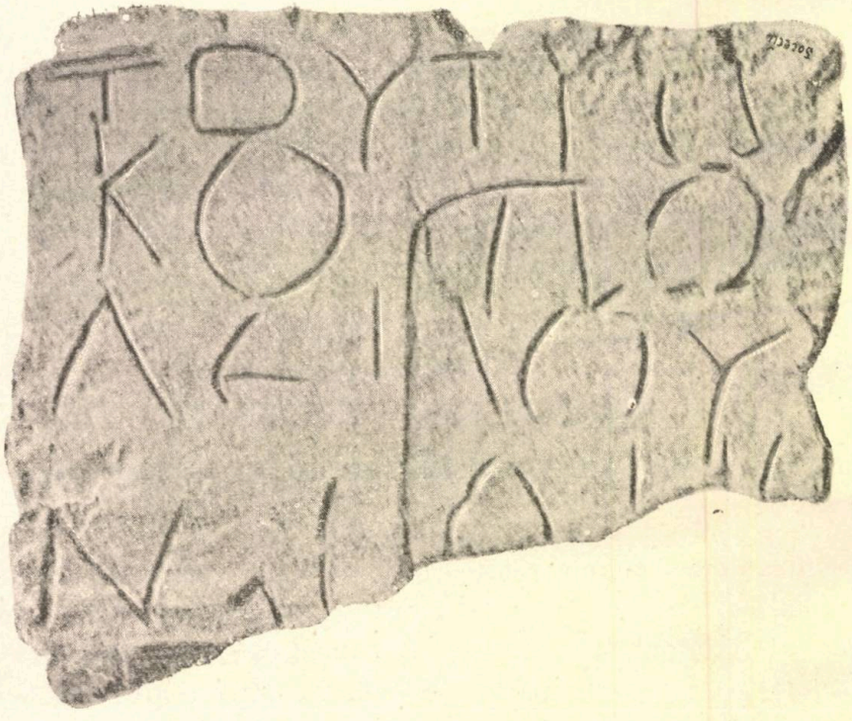

Ea a fost scrisă cu stilul (γραφίς, stilus) pe cărămida încă udă, înainte de a se coace, şi judecând după forma literilor sale cursive, datează de pe la finele secoluluĭ al 2-lea după Christos, saŭ începutul celuĭ d'al 3-lea.

In rîndul al 4-lea, după literile ΚΑΘ păstrate în cea maĭ mare parte, se observă jumătatea unuĭ Ο şi partea de sus a luĭ ΜΗ, pe când la începutul rênduluĭ al 5-lea s'a conservat încă Π din Ρ. Decĭ avem:

Τοῦ Τρωικοῦ πολέμου καθ' Ὅμηρ[ον.....

Faptul că aceste cuvinte formează începutul unuĭ hexametru, nu poate fi întîmplător. Ele ne amintesc o serie întreagă de monumente, carĭ serveaŭ în școlĭ ca aparate didactice pentru educațiunea tinerimeĭ. Cel maĭ cunoscut este tabla Iliaca, *Tabula Iliaca*, găsită în ruinele oraşuluĭ antic Bovillae din Italia şi representând evenimentele de căpetenie ale rĕsboiuluĭ troian [1]). Ea datează din primul secol al ereĭ noastre şi a fost întrebuințată în învățămînt ca mijloc intuitiv şi ca ilustrațiune a mythurilor şi a narațiuneĭ evenimentelor troiane. D'asupra uneia din scenele figurate pe tablă se citesc aceste versurĭ :

Ὦ φίλε παῖ, Θεοδώρηον μάθε τάξιν Ὁμήρου
Ὄφρα δαεὶς πάσης μέτρον ἔχῃς σοφίας

„O dragă tinere! învață rînduiala luĭ Omer de Theodoreus, căcĭ învĕțând-o, aĭ mĕsura a toateĭ înțelepcĭunĭ“.

Este vorba de rînduiala τάξις Ὁμήρου, ce pictorul Theodoreus o adoptase în tablourile rĕsboiuluĭ iliac făcute de dênsul, rînduială care a rĕmas clasică. Pe un disc găsit la Roma şi representând scene împrumutate din descripțiunea omerică a scutuluĭ luĭ Achille, se află 75 versurĭ de ale luĭ Omer, în dosul disculuĭ se citeşte numele aceluiaşĭ Theodoreus [2]). Inscripțiunea scutuluĭ luĭ Achille consistă dintr'un singur hexametru:

Ἀσπὶς Ἀχιλλῆος Θεοδόρηος καθ' Ὅμηρον
„Scutul luĭ Achille făcut de Theodoreus după Omer“

O altă tablă păstrată în biblioteca națională din Paris [3]), ne dă în 64 de versurĭ o prescurtare a Iliadeĭ, reproducênd şi câteva versurĭ din Omer.

După aceste exemple credem, că destinațiunea pedagogică a cărămideĭ de la Reşca nu poate fi pusă la îndoială. Intr'însa avem începutul unuĭ şir de versurĭ destinate pentru lectura luĭ Omer în şcolĭ. Primul vers îl completăm astfel:

Τοῦ Τρωκοῦ [4]) πολέμου καθ' Ὅμηρ[ον μάνθανε ταξιν
„Invață după Omer ordinea rĕsboiuluĭ Troian“

Versurile ce urmaŭ apoĭ, puteaŭ să designeze fiecare în parte cuprinsul câte unuĭ cântec al Iliadeĭ. Şi pentru aceasta citĕm între altele un exemplu din Anthologia Palatină IX, 385 :

Στεφάνου γραμματικοῦ. Ἀκρόστιχα εἰς τὴν Ἰλιάδα κατὰ ῥαψῳδίαν.
Ἄλφα λιτὰς Χρύσου, λοιμὸν στρατοῦ, ἔχθος ἀνάκτων,
Βῆτα δ' ὄνειρον ἔχει, ἀγορήν, καὶ νῆας ἀριθμεῖ etc.

---

[1]) Citez publicațiunea maĭ nouă: Jahn-Michaelis, *griechische Bilderchroniken*, Bonn 1873. Cf. C. I. Gr. 6125.

[2]) *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions*, 1882.

[3]) Corpus Inscriptionum Graecarum 6129 *b*.

[4]) Τρωκοῦ, forma adjectivală în loc de Τρωικοῦ, provine saŭ din eroarea scriitoruluĭ, saŭ era forma obicinuită în graiul poporan.

adică:

„Ale luĭ Stefan Grămaticul. Acrostichurĭ pentru Iliada după fiecare rapsodie.
Alfa: rugăciunile luĭ Chrysos, epidemia în armată, dușmănia regilor,
Vita are visul, adunarea (poporuluĭ) și numĕră corăbiile",[1])

și așa maĭ departe.

Asemenea epitome saŭ prescurtărĭ eraŭ întroduse în școlĭ, pentru ca elevĭĭ să poată memora maĭ ușor poesiile și narațiile ce citeaŭ.

Neînsemnata cărămidă dela Reșca capătă astfel o importanță capitală pentru istoria culturei în patria noastră. Ea are o valoare ce nimic nu o poate micșora, căcĭ este un document, este faptul însușĭ. Ea este prima filă a unuĭ manual perit. Dar existența unuĭ manual presupune existența și altor manuale, a unuĭ program de studiĭ, a unuĭ institut de educațiune pentru tinerime, unde între altele se citea și se interpreta poemele omerice și ciclurile mitice, toate acestea la Reșca, în Țeara-Românească acum 17 veacurĭ!

III

Cum s'a desvoltat instrucțiunea publică în Dacia? Unde aŭ fost școlile principale și cum eraŭ organisate? Eacă cestiunĭ, carĭ se pun maĭ ușor decât se pot deslega, și nicĭ avem intențiunea de a le trata aci. Ne vom mărgini numaĭ la câteva observațiunĭ. Se știe indiferența scriitorilor romanĭ pentru tot ce este afară din Roma, pentru tot ce este provincial și provincie. Curtea, anecdotele dela Curte și intrigile din Senat, acestea preocupă pe istoricĭ până și de talia luĭ Tacit; arareorĭ eĭ își îndreaptă privirile asupra Italieĭ; cel mult dacă revoltele și rĕsboaele dela granițe îĭ silesc câteodată să zică câteva cuvinte despre provinciĭ; cât pentru administrațiunea provincială, vieața publică și privată, civilisațiunea materială a coloniilor și municipiilor, eĭ nimic nu menționează. Și totuși, grație monumentelor epigrafice, din zi în zi maĭ numeroase, și a desgropării câtorva vechĭ orașe, lacunele lăsate de isvoarele literare se umplu în mod simțitor. Opera de romanisare și colonisațiune a poporuluĭ roman o putem maĭ bine urmări, și nu îndestul a o admira; Roma cu splendoarea eĭ a atras asupră-și ochiĭ întreguluĭ univers; orașele Italieĭ, până și ale provinciilor celor maĭ depărtate, se silesc a imita pe regina lumeĭ în monumente, mode, limbă și viața eĭ; ziarele Romeĭ sunt citite cu sete și toțĭ vor să știe ce s'a maĭ intîmplat la Senat, ce s'a grăit în For. Și dacă Juvenal ne spune în glumă că insula Thule e pe drum a-și aduce un profesor public de elocință, aceasta arată gustul timpuluĭ de a avea școlĭ pretutindenĭ. La Autun (Civitas Aeduorum) înflorește școala latină, o adevĕrată universitate; Marsilia devine Athena Apusuluĭ; Burdigala (Bor-

[1]) Pentru reproducerĭ și din Odyssea a se vedea: A Ludvich, *Homeri Iliadis et Odysseae periochae metricae, Regimonti 1887.*

deaux) numĕră 2000 studenți. Există mai în tot imperiul școli elementare, în care se predaŭ de către *litterator* saŭ γραμματιστής, citirea, scrierea și socoteala; școli superioare, unde se învață greceşte și latineşte, retorica și filosofia, o instrucțiune de caracter encyclopedic. Interpretarea unuĭ poet grec, mai cu seamă a luĭ Omer, era obligatorie; iar învĕțămêntuluĭ, nu ĭ lipseaŭ tablourile murale, figurile și mai ales hărțile geografice.

Dacia nu putea rĕmâne lipsită de școli.

Avem dovezi că ele aŭ existat nu numaĭ la Reșca, dar și la Grădiștea (Sarmizegethusa) în Transilvania și chiar în extremitatea nordică a provincieĭ, la Mojgrad.

Pe o cărămidă găsită la Grădiștea și păstrată în Museul din Deva se află alfabetul latin. [1])

Pe altă cărămidă aflată la Mojgrad [2]) figurează o inscripțiune, al căreĭ început sună: *occasion[em] nan(c)tus [sum] scrib(endi).*

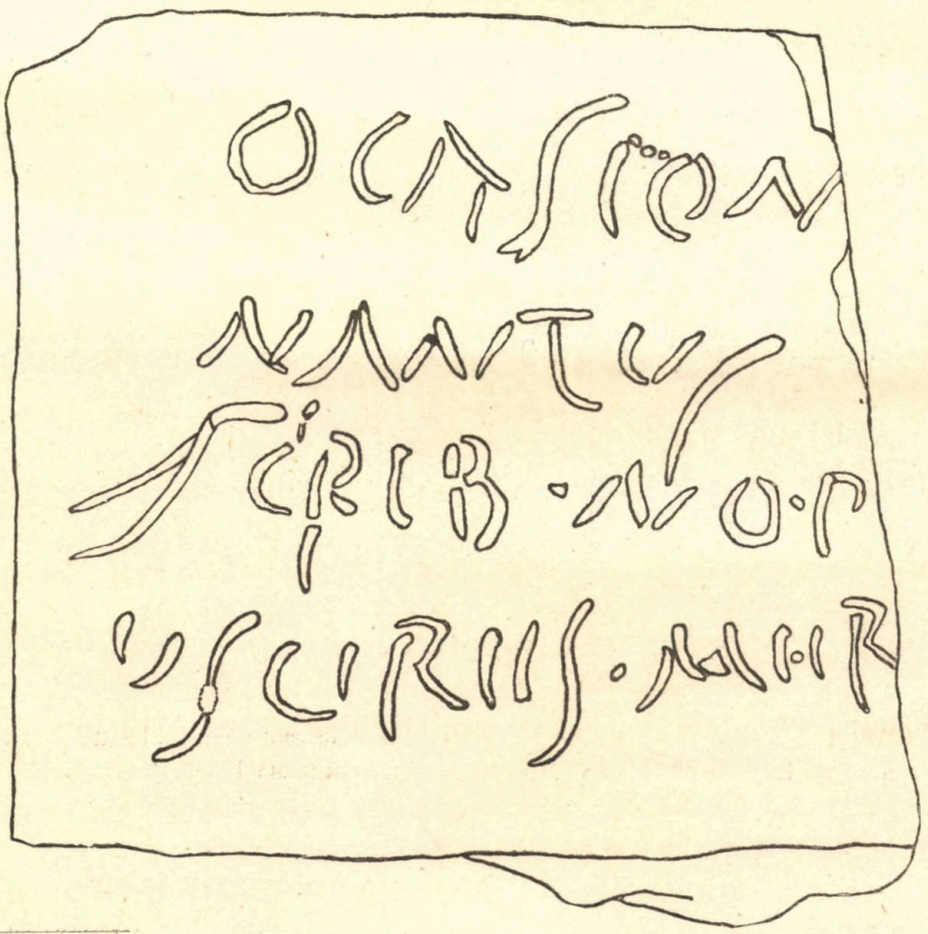

[1]) C. I. L. III S 8077,10 - O altă cărămidă cu alfabet, găsită la Stein am Anger C. I. L. III, p. 962,1. Tot de acolo provine cărămida cu inscripțiunea cursivă:

„Senem severum semper esse condecet.
Bene debet esse povero (în loc de *puero*) qui discet bene."

Cărămizi cu versuri din Eneida: C. I. L. II 4967,3; Archäol. Epigraph. Mittheilungen, IV, 66.

[2]) C. I. L. III 1635,4.

După toată probabilitatea şcolariĭ în vechime obicĭnuiaŭ a scrie din memorie cele ce reţinuseră, bine saŭ rĕŭ, din lecţiunea profesoreluĭ, ca şi necunoscutul dela Mojgrad, de maĭ sus, care ne spune că *a găsit ocasiune ca să scrie*, ce anume? restul inscripţiuneĭ nu se poate descifra.

Faptul constatat însă că la Reşca era un cult pentru Omer, că se interpreta în şcoală poemele omerice, nu este ceva cu totul isolat. Intreaga vieaţă culturală a Grecilor şi Romanilor a fost influenţată de aceste poeme. [1]) Ele alcătuiaŭ Biblia tutulor claselor şi vîrstelor; rapsoziĭ le cântau la mese şi la sĕrbătoriĭ, pe ele învĕţaŭ băeţiĭ să scrie şi să citească, şi un vers al luĭ Omer săpat pe un obiect se purta la gât saŭ la sîn, căcĭ se credea că aduce noroc şi fereşte de toate relele.

Când, pe la anul 100 după Christos, Dione Chrysostom visitează oraşul Olbia (la gura Dnipruluĭ), îĭ ese înainte un tînĕr de o nobilă familie ioniană stabilită acolo; el poartă pĕrul lung şi barbă mare; e îmbrăcat cu mantie şi cu nădragĭ ca barbariĭ Scyţĭ şi are cuţitul la brîŭ; se laudă a fi omorît saŭ a fi robit mulţime de Sarmaţĭ; nu cunoaşte pe Phokylides, *dar pe Omer îl ştie pe dinafară.*[2])

Tot aşa îl ştia şi acela, care compune inscripţia din Nicomedia[3]):

Ἕκτόρεον τύμβον, [τ]ὸν ἐθαύμασε θεῖος Ὅμηρος

„Mormîntul luĭ Hector, pe care l'a cântat divinul Omer". Cf. Iliada, XXIV;

iar învĕţatul cetăţean al oraşuluĭ Tomis, cu magistrală pedanterie citează până şi într'un ex-voto Iliada luĭ Omer şi Ἠοῖαι a luĭ Hesiod:

Σαρπηδόνι] τῷ ἐν Ἰλι-
άδι μὲν λεγομένω]ι ἄγὸς ἀσπιστάων',
ἐν Ἠοίαις δ' Εὐρώπη]ς πάις ἠυκόμοιο'.[4])

„A luĭ Sarpedon numit pe de o parte în Iliada comandantul scutierilor, iar pe de altă parte în Eöe numit fiŭ al Europeĭ cea cu frumoase bucle."

---

[1]) Platon, care nu prea se închină la poeţĭ, numeşte pe Omer fără reservă educatorul Eladeĭ: τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητής (*De republica* X p. 606.)

[2]) Dio Chrysostom, *orat. Borysth.* II, p. 51 ed. Dindorf.

[3]) Corpus Inscriptionum Graecarum, II 3790.

[4]) Gr. G. Tocilescu, *Inschriften aus der Dobrudscha*, Wien 1882, p. 31.

Astfel nu în deșert cărămida dela Reșca a traversat 17 veacuri de întunerec și de umezeală, căci a reînviat pe malul Oltului, în *mica noastră Romă* (Romula), pe divinul Omer, despre care mult timp încă se va repeta versurile poetului frances :

„Trois mille ans ont passé sur la cendre d'Homère,
„Et, depuis trois mille ans, Homère respecté
„Est jeune encor de gloire et d'immortalité."

GR. G. TOCILESCU.

CU BILET CIRCULAR

— SCHIŢĂ —

Prietenul meŭ X petrecuse luna luĭ August în nordul Italieĭ, de unde venea la Roma, cu sufletul încărcat de sensaţiĭ, pe care le primise, în drum, de la bogăţia natureĭ de pe lacul de Como, de la frumuseţea gravă a Veneţieĭ, de la eterna tinereţe a Florenţeĭ.

A vedea Roma pentru întâiaşĭ dată, între 35 şi 40 de anĭ, *nel mezzo del cammin di nostra vita*, e una din marile plăcerĭ ce ne poate da existenţa. De pe culmea pe care ne poartă prima jumĕtate a vieţeĭ, ochiul, calm, îmbrăţişează priveliştea întinsă a celor douĕ plaiurĭ, cu o umbră de părere de rĕŭ pentru trecutele vîrtejurĭ ale tinereţeĭ, ce nu se vor maĭ întoarce niciodată, cu o uşoară nelinişte faţă de momentul grav al maturităţiĭ şi al... celeĭlalte vîrste. A putea atuncĭ, sănătos, cu o minte fericit organizată, să baţĭ la uşa acestuĭ mare templu, e încântător.

Şi încântaţĭ eram noĭ, ceĭ doĭ românĭ, regăsiţĭ pentru un moment în pămêntul clasiceĭ cetăţĭ, alergând de la un monument la o grădină, de la o fîntână la un templu, de la o ruină la un muzĕŭ, şi putênd a ne împărtăşi impresiile în propria noastră limbă, emoţionaţĭ saŭ glumeţĭ, cu un adjectiv, cu o exclamaţie, cu un semn.

Seara, ne despărţiam câte un cias, spre a ne reîntâlni la vremea prânzuluĭ. In ora aceasta de singurătate, firea fiecăruia ne prindea de pe urmă, şi, maĭ liniştiţĭ, cu o adiere de melancolie saŭ cu o notă comică, ne revedeam la masă.

Intr'una din zile, găsesc pe amicul meŭ aşteptându-mĕ, cu un Almanach de Gotha în mână. O visiune ca Beatrice Cenci, ca Fornarina, saŭ ca vr'o Venere din musee se lega în mintea luĭ cu vr'o icoană de femee întrevĕzută? Sta cu cartea în mână, uitându-se înaintea ochilor.

— Vezĭ, în adevĕr, e aşa.

— Ce?

— N'are de cât 33 de anĭ.

Şi se tot uita pe pustiŭ la imagina luĭ.

— Ce, amice, nu prea eştĭ sănătos?

El începu să rîdă, dând din cap, par'că ar fi zis: „sfinţia ta ştiĭ una, iar eŭ ştiŭ douĕ". Apoĭ rĕsfoi maĭ departe:

— Să vedem acuma la Bavaria.

— Ştiĭ prin ce e renumită.

El iarăşĭ dete din cap, cu milă, faţă de prosa hapurilor de Bavaria.

— Şi când te gîndeştĭ că avea un pantof rupt!... Cuĭ dracu să-ĭ dea în gînd!

— Ia ascultă, prietene, nu cumva te prind frigurile?

— Ce friguri! E tocmaĭ aşa cum îţĭ spun.

— Pănă acuma n'aĭ spus nimic.

— Zi să-mĭ dea un păhăruţ de vermut.

Deşi trebuia să mergem la masă numaĭdecât, mĕ gîndiiŭ că o vieaţă are omul pe pămênt, şi că-ĭ pĕcat s'o trecem şi pe aceea în necazurĭ. Tocmaĭ vóiam să împlinesc dorinţa prietenuluĭ, când furăm poftiţĭ la masă.

— Mĕ păgubişĭ cu un vermut, zise el.

— Fiĭ pe pace: ţi-am pregătit un pustiŭ de vinişor alb, de te vindecă de toate rănile ce ţi le-aŭ pricinuit pantofiĭ descusuţĭ.

In adevĕr, brodisem pe amicul meŭ cu nişte Capri alb, care aducea a viorele. El îl gustă pe nemâncate, ca să nu se 'nşele, şi-l vĕzuiŭ că iar se uită în vĕzduh. Pocni din limbă şi puse paharul pe masă. Evident, îl necăjea ceva.

Il lăsaiŭ să mănînce în pace, ca să-ĭ treacă amintirea melancolică pe care i-o scotea foamea în drum, gîndindu-mĕ că, dacă o fi să fie ceva cu adevĕrat trist, să-ĭ daŭ brâncĭ înapoĭ, în sufletul luĭ, cu alte vinaţurĭ maĭ roşcovane la faţă.

— Ce minunat lucru e, zise el, luminat la chip, arta, tinereţea şi sănătatea!.. Mĕ simt bine, uşor, capabil de orĭce faptă mare.

— Ia să nu-ţĭ uiţĭ vorba, ziseiŭ eŭ, turnând. Mare lucru e arta.., de a bea la vreme.

Prietenul meŭ îşĭ muiă capul pe-un umĕr şi mĕ privi duios. Apoĭ începu a-mĭ înşirà o teorie a sa asupra alcoolului în organismul omenesc, cu *inter-spaţiĭ moleculare, materialurĭ chimice ale sistemuluĭ nervos, neurokeratina, cerebrina, cholesterina...*

— Aoleŭ, nene!.. iartă-mĕ, că nu maĭ fac.

El rîse cu plăcere de groaza mea, maĭ dete duşcă o ţiră de vin, şi puse mâna pe almanachul de Gotha.

— Acuma să-ţĭ explic enigma.

* * *

„Veneam o dată de pe malurile Rinuluĭ spre lacul de Constanţa, cu gînd de a mĕ întoarce în ţeară prin Munich-Viena. Eram singur cuc, şi cu un dor nespus de ştrengăriĭ. Ca şi acuma, mĕ simţeam uşor, bine dispus; găseam lumea făcută întradins pentru fericirea oamenilor. In tren mĕ uitam la toată suflarea femeĭască, cu nădejde de a găsi un chip maĭ luminat. Insă natura garnisise rĕŭ locurile acelea: încotro mĕ întorceam, nu dam decât de capete strîmbe, dinţĭ englizeştĭ, ochelarĭ cu drugĭ, guşĭ cu douĕ rînduri. Bărbaţiĭ de asemenea: nişte maluri de oameni fără cea maĭ mică umbră de estetică, zidiţĭ de Dumnezeŭ, când a despărţit uscatul de apă, pe nişte temeliĭ de picioare, ca la podurile drumuluĭ de fier.

„Nu era nimic de sperat.

„Ajunserăm la Rorschach, unde aveam de gînd să las drumul de fier şi să iaŭ vaporul până la Lindaŭ. Lacul Constanţa e minunat. Apele luĭ verzĭ, transparente, se întind până în pânza orizontuluĭ, unde deabia se zăresc orăşelele de pe coaste, încinse de brîul Alpilor. Respirĭ sănătate, vezĭ numaĭ liniĭ armonice, te simţĭ că trăeştĭ.

„Insă lacul Constanţa, aşa frumos cum e, are un pĕcat: prea multă lume e stăpînă pe el. La fiecare pas te vămueşte cineva. Dar, răbdare!..

„Aşa dar, la Rorschach vĕd urcându-se în vapor cu noĭ douĕ doamne: una blondă, cam uriţică; alta brună, frumuşică de tot. — Negreşit, mâna la musteaţă. — E ciudat, graba cu care îşĭ adună omul, împrejurul imagineĭ de sine, minţile risipite la cea maĭ mică foşnitură de rochie. — Lăsaiŭ lacul în mila patraulelor nemţeştĭ şi prinseiŭ a trage cu coada ochiuluĭ la doamna cea oacheşă. — Imĭ era cam foame. Pe vapor masa era întinsă, servită de chelneriţe, ale căror chipurĭ, pline de sănătate, îţĭ făceaŭ poftă de mâncare. Doamna cea blondă se aşează în capăt unde era un loc liber. Ceealaltă luă un scaun, la rînd; iar eŭ câtcolea, lîngă dumneaeĭ. — Trebuie însă să-ţĭ spun că faţa-de-masă nu prea ajungea până la noĭ. Eram serviţĭ pe muşama, lucru care imĭ depoetisa situaţia. Incercaiŭ eŭ, cu vr'o patru vorbe nemţeştĭ, trase la sorţĭ din arsenalul gloselor mele, să spuiŭ că am dori să fim onoraţĭ cel puţin cu câte un şervet, dacă nu maĭ mult. Dar nu se prinse. Ba, maĭ rĕŭ, una din chelneriţe, trecênd în fuga pe lîngă noĭ, sprijini pe masă un ulcior monumental, zicênd: „Ein Krug“, apoĭ altul: „Ein Krug“, aşa că mĕ prinse între douĕ zăcătorĭ cu bere. Doamna de alăturĭ zîmbea. Cât era de gingaşă, ar fi trebuit să se urce cu scara ca să bea din Krug-ul

lor. Iar mai încercaiŭ să fac să funcţioneze nemţeasca mea: — ce dracu, îmi ziceam, pe malurile Rinului să beĭ zeamă de asta de hămeiŭ! . . . Dar n'o putuiŭ scoate de fel cu chelneriţele.

„In sfîrşit vremea trecu. Ajunserăm la Lindau. Aicĭ iar cotrobăială prin cufere, gălăgie, lume forfota de colo pănă colo, astfel că pierduiŭ din vedere pe cele douĕ doamne.

— Ascultă, ziseiŭ eŭ, am ajuns pe uscat de pe apă: ia mai dregeţi glasul.

Amicul meŭ rîse bucuros, îşi umplu paharul din noŭ şi se uită la vin în zare.

— Cum îi chihlibaru! zise el. Pĕcat că sunt silit să pun ghiaţă.

— N'ai nevoie să puĭ ghiaţă: e destul de rece.

El dete din mână cu dispreţ pentru o aşa opinie, şi începu o altă teorie a sa, asupra vinului alb la 7, 8, 9 grade, pe care o sfîrşi cu această părere de rĕŭ:

— Nu de alta, da ghiaţa e făcută din apă.

Mai ciuguli din fodolia de mâncare, şi iar dete din cap. . .

— Eĭ, urcă-te în vagon şi spune mai departe.

El urmă:

„Mĕ urc în vagon şi mĕ pun la pîndă. Lume pentru Munich puţină. Eram singur în compartiment. Mĕ uitam de pe fereastră la mulţime, fără nicĭ un interes, — când, iată porumbiţele mele... Mĕ daŭ în lăturĭ ca să nu le speriiŭ, şi aştept. Vĕd pe cea blondă că trece înainte, căutând un loc la clasa a 2 a. Cea brună venea mai în urmă.

„— Ce noroc, îmi ziseiŭ: blonda trebuie să fie vr'o guvernantă. Se duce la locul eĭ în clasa a 2-a. Bruna trebuie să fie stăpîna. Va veni în clasa I-a, şi poate or vrea zeiĭ s'o îndrepte spre mine.

„Gîndind ast-fel, eşisem din noŭ în uşă şi mĕ uitam spre munţĭ, — când aud pe cine-va: „Pardon". Mĕ daŭ la o parte, şi ce să vĕd? doamna cea blondă! . . . Poftim: unde daĭ şi unde crapă. Nicĭ nu mĕ uitaĭ la dînsa, de supĕrat ce eram. Trenul porni, iar eŭ mĕ aşezaiŭ într'un colţ, deschizênd o carte. Iţi mărturisesc că citeam numaĭ cu ochiĭ, iar cu gîndul eram la bruna din clasa a 2-a. Cum se brodesc lucrurile de anapoda! Eŭ le pusesem la cale destul de bine: cea blondă era guvernantă şi se ducea în noaptea necunoscutuluĭ; cea brună era stăpînă şi venea în vagon cu mine. Când colo, tocmaĭ din potrivă. Atuncĭ îmi ridicaiŭ un ochiŭ din carte, să mĕ uit la pîcala asta care îmi stricase combinaţiele. Ea mĕ privea ticnit.

„— Te rog, domnule, îmi zise într'o limbă foarte corectă, fiĭ bun şi trage perdeaua din partea dumitale.

„Săriiŭ numaĭdecât şi-i împliniiŭ ordinul. După ce mĕ reaşezaiŭ îmi păru rĕŭ de graba cu care executasem rugăciunea aceea poruncitoare.

In adevĕr, era ceva, în glasul cu care îmĭ vorbise, de notă intonată de cristal, un sunet de argint ce-ţĭ paralizează voinţa şi te supune.

„Ea, înţelegênd că mĭ-a închis vederea cu perdeaua, mĕ rugă să viŭ în partea dreaptă a vagonuluĭ, în faţa eĭ.

„— Priveliştea bună e de partea asta. Nu eştĭ german, domnule.

„— Nu, doamnă.

„— Atuncĭ ce eştĭ?

„Iĭ spuseiŭ ce sunt, cu supunere, deşi eram din ce în ce maĭ iritat de indiscreţia cu care-mĭ vorbea. Eram iritat, şi cu toate ăstea simţeam că i-aş fi spus tot, chiar dacă m'ar fi întrebat de lucrurĭ cu totul personale. — Ea mĕ privi o secundă, cu ochiĭ eĭ albaştri, vioriĭ, în fundul cărora trecea câteodată câte o adiere ironică.

„— Un străin, fără Baedeker, e ceva noŭ. Dacă îmĭ daĭ voe, o să-ţĭ servesc eŭ de Baedeker. Mergĭ la Munich?

„— Da.

„— Şi eŭ. Iată: în dreapta, Bregenz; dincolo de lac munţiĭ de la St.-Gall; maĭ în fund, piscurile albe ale munteluĭ Sentis. Zăpadă peste tot împrejur, iar aicĭ cald. La Hergatz o să avem o minunată vedere a Alpilor, când vom începe să ne urcăm spre Oberstaufen, între Dunăre şi Rin.

„Apoĭ îşĭ întoarse iar privirile cătră mine:

„— A!.. eştĭ român. Cum e Dunărea pe la dumnevoastră? Trebue să fie un fluviŭ măreţ. Ce face Maĭestatea Sa Regina? Eŭ n'am avut onoare s'o vĕd niciodată, dar ştiŭ că este o natură încântătoare. Elvira mĭ-a vorbit despre Maĭestatea Sa cu entusiasm.

„Sărea astfel de la una la alta cu o volubilitate rară. Eŭ începusem să mĕ gîndesc cine să fie. Orĭ era o persoană foarte bine născută, orĭ îĭ lipsea o doagă. Dar graiul eĭ, deşi fără şir, avea un parfum de distincţiune aşa de firesc, încât mĕ linişti. Maĭ cu seamă îmĭ plăcea respectul cu care vorbea despre Regina noastră. Nu prea înţelegeam însă cine era Elvira. Incepusem acuma să mĕ uit şi eŭ la densa.

„— Mĕ rog, aĭ fost la Heiligenberg? N'aĭ fost? Ce păcat! Prinţul de Fürstenberg are acolo poate cel maĭ frumos castel din toată Germania. Ştiŭ că uitându-mĕ de pe terasă, în prăpastia de 700 de metri, îmĭ venea să mĕ arunc în gol. Ce atracţiune misterioasă aŭ rîpele adînci!.. In fiecare om este câte un sîmbure de nebunie... Bîrr!..

„Şi astfel zicênd, se zbîrli toată de impresia ideiĭ de a cădea în prăpastie. Gura nu-ĭ tăcea un minut: ea întreba, ea rĕspundea; sărea de la una la alta ca o caragaţă. Deodată bufni de rîs:

„— Imĭ pare că ţi se potrivise guvernanta mea!.. Dacă aĭ şti! Ha ha ha!.. Bărbatul meŭ e cu totul de părerea d-tale. Iţĭ plac ochiĭ negri orĭ ochiĭ albaştri? Negreşit, albaştri: eştĭ prea bine crescut ca să-ţĭ placă ochiĭ negri, când vorbeştĭ cu mine.

„Şi iar începu să rîdă. Rîdeam şi eŭ ca un prost, tot gîndindu-mĕ de unde s'o adun. Nu era o persoană de rînd, — asta se vedea bine. Dar . . , începea să-mĭ vie peste mână de a mĕ găsi singur cu dînsa.

„— Ce cald e ! Fiĭ bun te rog şi dă-mĭ sacul de drum.

„I-l dăduiŭ. Scoase un pulverizator şi în câteva minute umplu aerul de vaporĭ parfumaţĭ.

„— Iţĭ place mirosul ăsta ? E făcut întradins pentru mine. Esenţă de ambră cu o idee de vervenă. E foarte la modă în Spania. . . Am trecut lacul Alpsee ? Ce păcat ! . . vream să-ţĭ arăt locul unde a murit o amică a mea, nebună. Ciudat lucru e nebunia ! . . Chiar acum vin de la o altă bolnavă. Nişte nefericite. Se zice că vederea mea are darul de a linişti pe nebunĭ. Nu găseştĭ că e curios ? . .

„Eŭ găseam că e curios de tot, şi începusem să mĕ uit la roata de hârtie din perete, sub care se ascunde *semnalul de alarmă*. Mĕ gîndiam cum să ies din încurcătura asta, fiindcă acuma se aşezase bine în spiritul meŭ credinţa că era nebună. Tot gîndindu-mĕ, priveam în pămînt. Ea mĕ văzu şi păru că pricepe preocuparea mea :

„— La ce te uiţĭ ? îmĭ zise repede.

„Haitĭ ! se declară criza, gîndiiŭ în mine.

„— Nu mĕ uit la nimic, răspunseiŭ blajin.

„Ea scoase un pantof din picior şi începu a rîde.

„— Inchipueşte-ţĭ că sunt silită să merg pînă la Munich cu un pantof rupt. Atâta am umblat pe jos, încât iată în ce hal sunt. Viŭ aşa de la Heilingenberg.

„Şi vorbindu-mĭ astfel, îmĭ arăta talpa pantofuluĭ descusută. Dar picioruşul, rămas numaĭ în ciorap, era aşa de mic şi de bine tăiat, încât mĕ făcu să uit de frica nebunieĭ. Ea zîmbea, liniştită, cu ochiĭ seninĭ, cu dinţiĭ albĭ, ca o fericită inconştientă. Acum mi se părea chiar frumoasă.

„— Ajungem la Kempten. Dă-mĭ voie să trec în colţul celalalt, ca să nu mĕ vadă nimenĭ, şi d-ta dincoace.

„Eŭ ştiam că nu-ĭ bine să contrazicĭ pe nebun. Astfel, trecuiŭ. Trenul se opri în gară o veşnicie de vreme. Ea se ghemuise într'un colţ, cu cartea mea în mână.

„În sfîrşit plecarăm din noŭ. Deîndată ce se mişcă trenul, dînsa veni spre mine, rîzând cu hohot.

„— Ce fel ! . . dumneta citeştĭ un dicţionar !

„— Da.

„— Un dicţionar ! !

„Apoĭ se uită lung la mine, ca la ceva ne maĭ văzut.

„— Ce variată şi curioasă e lumea ! îmĭ zise, cu o nuanţă de fină ironie, par'că ar fi zis : „câţĭ nebunĭ îţĭ ies în cale !“

„Tocmaĭ aşa gîndeam eŭ despre dînsa.

„— Eŭ pe drum nu citesc niciodată. Citesc destul acasă; ca să-mĭ treacă vremea. Mĕ plictisesc grozav acasă!..

„Şi iar începu să rîdă:

„— Ce părere îţĭ facĭ dumneta de mine?.. Iată-ne la Günzach. Suntem pe punctul cel maĭ înalt al linieĭ. Adeseaorĭ uit că mĭ-am luat însărcinarea să-ţĭ servesc de Baedeker. Aicĭ e un vechiŭ castel medieval, transformat în fabrică de bere. Pouah!.. câtă bere înghit germaniĭ ăştia! Noĭ suntem maĭ năzuroşĭ, noĭ, latiniĭ aragonezĭ, latiniĭ dacĭ — fiindcă şi dumnevoastră sunteţĭ latinĭ, nu-ĭ aşa? Un păhăruţ de vin, sorbit lung, aspirat, îţĭ umple creerul de un abur trandafiriŭ, prin care vezĭ lumea maĭ bună. Dar berea?.. Era cât p'aci să vĕ înnecaţĭ în ulciorul de pe vapor,— cu guvernanta mea. Iţĭ place? e aragoneză.

„Şi astfel, sărind de coq-à-l'âne, zîmbea cu voioşie, şi, par'că cu o voluntară nepăsare, se lăsa plăcerĭĭ de a ciripi în libertate. Eŭ începeam să mĕ maĭ liniştesc, fiindcă grandomania lucrurilor fabricate întradins pentru dînsa, o părăsise, — când îĭ dete alta în gînd.

„— A propo de vin, ia deschide te rog sacul.

„Il deschiseiŭ şi mĕ uitaiŭ la ea.

„— Găseştĭ o sticlă şi alăturĭ o cutiuţă, — dă-mi-le.

„In adevĕr, găsiiŭ sticla şi cutiuţa, şi i le dăduĭŭ, fără însă să mĕ pot opri de a admira fineţa cu care eraŭ lucrate capacele de argint. Ea îşĭ scoase o mănuşă, deschise cutia, în care eraŭ nişte biscoturĭ, şi mĭ-o întinse.

„— Sunt făcute întradins pentru mine.

„Iar! Mĕ uitaiŭ la dînsa serios. Ea începu a rîde:

„— Ia. Nu te teme de nimic. Iţĭ spuiŭ că sunt făcute pentru mine. Rĕul e că n'avem de cât un păhăruţ.

„Din întîmplare aveam şi eŭ un pahar în sacul de drum. Il scoseiŭ şi ne puserăm pe supt biscoturĭ. Ce să facĭ!..

„Intr'un moment în care eŭ mĕ vedeam în gînd cât trebuià să fiŭ de comic, sugênd din prescura asta, maĭ mult de frica nebuneĭ, — ea bufni deodată de rîs, dând ochiĭ peste cap, şi rîse şi rîse, să leşine. Acuma am păţit-o de-a binele, îmĭ ziseiŭ: îĭ vine furia!..

„Ea însă se liniştĭ încetul cu încetul şi se uită la mine:

„— Iartă-mĕ, domnule, de ilaritatea asta necuvincioasă. Îmĭ pare aşa de extravagant şi de plăcut, de a bea cu dumneta în libertate, fără controlul niminuĭ, ca doĭ camarazĭ!.. C'est charmant?.. Fumezĭ? Fiĭ bun şi dă-mi din sac cutia cu ţigarete.

„Îĭ dăduĭ cutia. Mĕ aşteptam să fie şi astea fabricate întradins pentru dînsa. Şi aşa fu.

„— Nu fumezĭ? Sunt făcute pentru mine, din tutun ales.

„Hotărîtor, era nebună.

„In vremea asta, trecuserăm staţiele una după alta, şi, ca să nu

mai lungesc vorba, ajunseserăm la Bruck, aproape de Munich. Ea își puse la loc mănușa, lung, gîndindu-se. Apoi se uită la mine fix:

„— Ne apropiem de Munich... E fatal. Văd că nu pot să tac... Și chiar de nu ți-aș spune eu cine sunt, ai să pricepi din multe lucruri. De aceea e mai bine să-ți spun. Eu sunt, domnule, Infanta Spaniei, Amelia-Paula della Conception...

„Mă uitaiu lung la dînsa.

„— Ai să vezi trăsurile și tot aparatul pompos și plictisitor ce-mi iese înainte. Ai fost foarte gentil, foarte discret, și-ți sunt recunoscătoare.

„Cred și eu!.. Dacă o socoteam nebună.

„După ce se destăinui de secretul nașterei ei, mă așteptam să-și schimbe felul de a fi: nici de cum. Deveni numai ceva mai serioasă. Începu să istorisească cum era măritată; cum nu se potrivea la fire cu bărbatul ei; cum avea doi copii drăgălași; cum suferea de surghiunul aurit în care trăia...

„Dumnezeu să mai înțeleagă!.. Și-acuma când mă gîndesc, nu știu încă ce să cred despre o asemenea ființă. Se făcuse mititică, ochii ei priveau înnainte gînditori. Ridică mâna în sus, ca un om hotărît și zise:

„— Enfin!..

„Apoi se întoarse către mine, zîmbitoare:

„— O să te rog să treci din nou în colțul dumitale, și se te pierzi în interesenta citire a dicționaruluĭ... Guvernanta care-ți plăcea atâta, e însărcinată de nobila mea mamă să-mi ție de urît... Înțelegi. Iar la Munich mă așteaptă alții. Iată, ne apropiăm. La colț!..

„Și zicînd astfel îmi dete mâna să i-o sărut.

„— Dacă vrei să mă revezi, vino la castelul N... Grădina e deschisă publiculuĭ. Sunt în toate zilele în parc, pe la 5. Caută-mă. La revedere...“

* * *

Amicul meu se opri.

— Ei, atâta-i?

— Atâta.

— Și nu te-ai dus în parc?

— Nu.

Era să sparg un pahar dând cu pumnul în masă:

— Ce mortăciune de român?.. Și de ce nu te-ai dus?

Prietenul meu bleojdi capul pe-o parte, cum era deprins să facă, ori decâteori i se părea că nu e înțeles în socotelile sale. Ridică ochii din

farfurie şi se uită la mine cu compătimire. Vĕzuiŭ din privire că mĕ ameninţă cu un noŭ sistem filosofic:

— Opreşte, ucigaşule!

El rîse cu poftă. Apoĭ se rugă de mine:

— Lasă-mĕ să-ţĭ spuiŭ. Sunt maĭ multe cuvinte pentru care nu m'am dus. Maĭ întâĭ aveam conştiinţă, că, pe cât o crezusem nebună, fusesem foarte sĭios şi foarte la locul meŭ. E probabil că nu aşĭ fi fost tot astfel în... parcul, dumisale. Apoĭ — şi acesta e cuvêntul cel maĭ puternic — pănă aci întîmplarea mea era încântătoare. Cine ştie ce ar fi devenit, dacă o duceam maĭ departe... Iluzia mea mĕ poartă acum spre tot felul de soluţiunĭ. Şi cine-mĭ spune, în definitiv, că n'a vrut să rîdă de mine?...

— Fleacurĭ. Nu m'aĭ convins.

Unde maĭ puĭ că aveam un bilet circular, care expira tocmaĭ atuncĭ: dacă maĭ întârziam cu o zi, îl pierdeam.

— A!.. vezĭ aşa. Acuma încep a înţelege. Aĭ putea să adaogĭ în caietul dumitale de note un alt aforism: „nu călători cu bilet circular că n'ajungĭ la ţintă".

— Dar ajungĭ acasă, zise prietenul meŭ, ajungĭ cu iluziĭ, — şi asta-ĭ mult.

DUILIŬ ZAMFIRESCU.

CRUCIULIŢA

Ca'n vremea tinereĭ Credinţe,
Când orĭce inimă bătea
In pepturĭ de Eroĭ, — fiinţe
Cu sufletul născut în Zea;

Când pentru Dumnezeŭ şi Lege
Plecaŭ viteziĭ Cavalerĭ
Isbînzĭ şi laurĭ a culege
Departe . . , peste mărĭ şi ţĕrĭ.

Iar maĭ 'nainte de plecare
Punênd genunchiul în pămênt,
Cu o duioasă adorare
Şi-n pept cu dorul cel maĭ sfînt,

Primeaŭ — chiar de la sînurĭ rupte —
Ş'apoĭ purtaŭ triumfător
Pe mărĭ, prin ţĕrĭ, prin crunte lupte,
Culoarele Frumoaseĭ lor! . .

Aşa cu mâna-ţĭ dezmerdată
D'atâte şi d'atâte orĭ, —
Cu mâna ta cea sărutată
Cu dulcĭ şi calzĭ şi lungĭ fiorĭ,

O cruciuliţă adorată
Aĭ atîrnat la gîtul meŭ:
Mult timp pe sînul tĕŭ purtată,
Purta parfum din sînul tĕŭ!

Ş'aĭ fi putut atuncĭ a-mĭ zice:
„Intr'acest semn veĭ suferi!...“
Tu ştiĭ cât sunt de neferice
D'atuncĭ.., şi cât îmĭ place a fi.

O cruce, simbol al durerĭĭ
Nemîngăiate a luĭ Christ
Ş'ades isvorul mîngăerĭĭ
A celuĭ credincios şi trist,

Pe peptu-mĭ cel făr' de credinţă
Nicĭ cum tu nu eştĭ de prisos:
Orĭunde geme-o suferinţă
Tu poţĭ alăturĭ sta duios.

Tu poţĭ veghia cu duioşie
Orĭunde-apare un mormînt:
O mistică tovărăşie
Ne leagă-n vieaţă şi-n pămînt!

Tu, la mormînt — locaş de pace —
Tu spuĭ aceluĭ amărît:
„Acela care-aice zace
Trăit-a.., decĭ a suferit!..

Și cine-n vieața luĭ nu-și duce
Cu chin, cu lacrimĭ, cu amar,
Cu gemĕt, propria sa cruce
La deal — spre propriul sĕŭ Calvar!

Și cine pe pămênt nu este
Un restignit al soarteĭ luĭ . . .
Vaĭ! fericirea-ĭ o poveste
Ne întêmplată nimĕnuĭ! . .

TH. ȘERBĂNESCU.

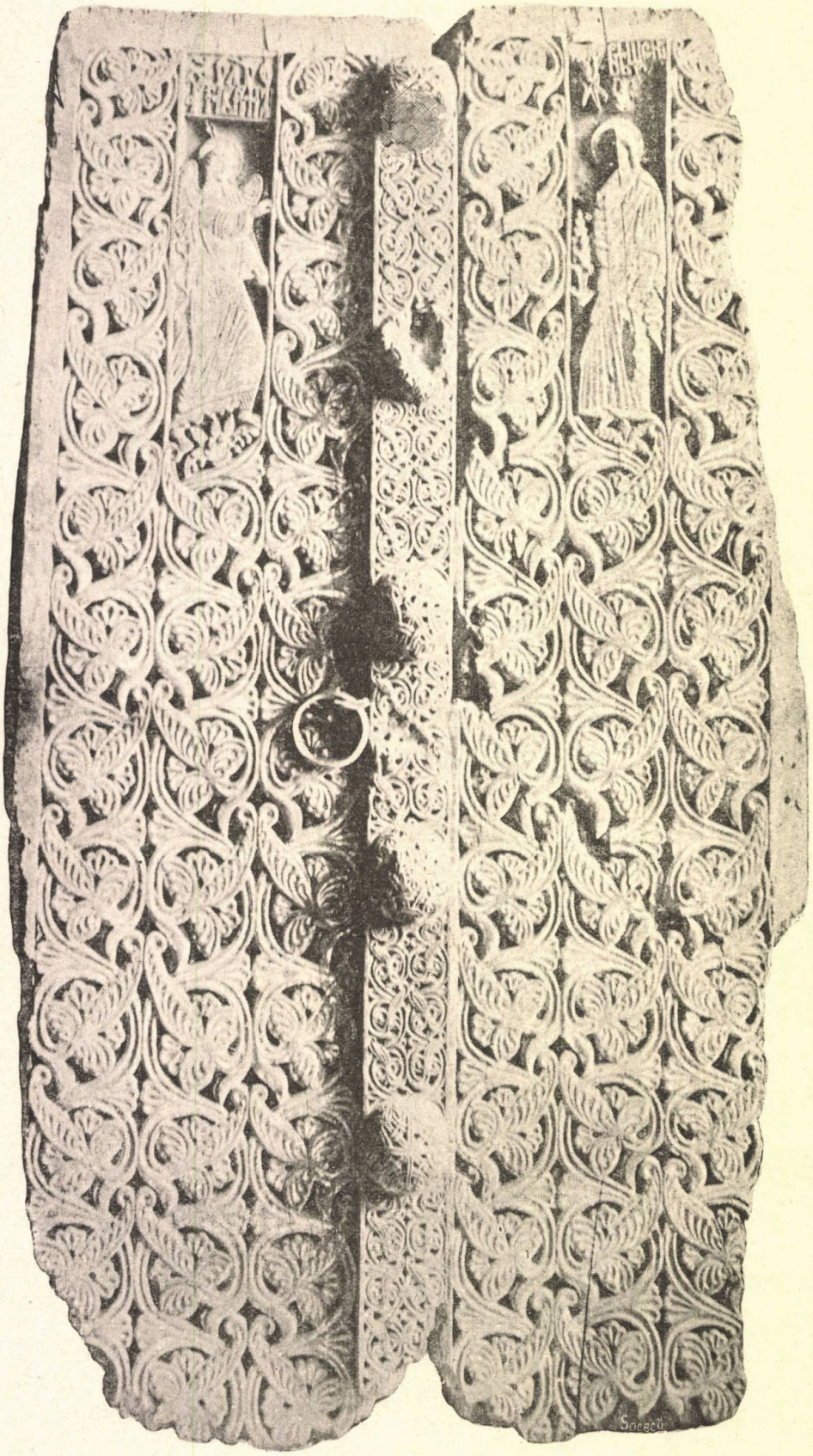

Uşile bisericeĭ dela mănăstirea Cotmeana (1386—1418).

BUCUREŞTII IN TIMPUL LUI NAPOLEON BONAPARTE[1)]

Bibliografie: Hurmuzake: *Documente*; Eliade: *Isachar;* Papiŭ Ilarian: *Tesaur de Monumente Istorice;* V. A. Urechiă: *Istoria Românilor*; Haşdeŭ: *Zilot Românul*; A. D. Xenopolu: *Istoria Românilor,* vol. V; *Analele Academiei Române.* Tom. VII; Tocilescu: *Revista pentru Istoriă, Archeologiă etc. etc.* Erbiceanu: *Cronicarii fanarioţi;* L'empereur Napoléon III: *Correspondance de Napoléon I;* Général baron Marbot: *Mémoires;* Barras: *Mémoires;* Général baron Polin: *Mémoires,* şi autorii citaţi în scrierea mea: *Bucureştii în timpul Revoluţiunei francese.*—Tradiţiune orală: venerabilii domni Nicolae Creţulescu, Stefan Grecianu, Costache Bălcescu.

I.

. . . . . , pentru că Napoleon zisese în dese rînduri d-luĭ de Talleyrand şi, maĭ în urmă, d-luĭ de Champagny să publice în ziarele francese şi 'n ziarele germane atât buletinele victoriilor sale cât şi amănunte asupra planurilor sale viitoare.

Ziarele francese, germane, italiane, cărticele micĭ, — publicate unele de poliţia luĭ Fouché la Paris, altele de sinceri admiratorĭ aĭ năsdrăvanuluĭ de împĕrat, — eraŭ citite cu nesăturată lăcomie în toate părţile lumiĭ. In Anglia şi la Constantinopolĭ, în Rusia şi la Milano, în Spania şi la Bucureştĭ, orĭce era privitor la „omul destinuluĭ" se citea, se rescitea, se 'nvĕţa pe din afară.

> Toujours lui! lui partout! — Ou brûlante, ou glacée,
> Son image sans cesse ébranle ma pensée!

zicea Europa, cum va zice maĭ târziŭ Victor Hugo.

Un *grande d'España*, Lara saŭ Medina-Sidonia la Madrid, şi un boier la Bucureştĭ, un Câmpineanu, un Ghica, un Dudescu, aşteptaŭ veştile despre Napoleon cu aceiaşĭ nerăbdare şi le citeaŭ cu aceiaşĭ febrilă curiositate.

[1)] Din notele adunate pentru *Istoria Bucureştilor în secolul XIX-lea.*

La noĭ, am spus-o, Revoluțiunea francesă sguduise adînc pe boierĭ, pe negustătorĭ și pe toțĭ aceĭ vîntură-țară care se aciolaŭ cu miile în capitala Munteniei, venind din toate părțile lumiĭ și-n deosebĭ din toate părțile peninsuleĭ balcanice. Bucureștiĭ eraŭ într'o învălmășală pe care n'o maĭ pomeniseră nicĭ o-dată, și deveniseră, cum scrie un anonim tocmaĭ la această epocă: „unul din cele maĭ marĭ și maĭ vestite orașe ale Europeĭ, coprin-„zênd în rĕsfățatele sale sînurĭ oamenĭ de multe neamurĭ.“

Lume multă, ferbere și maĭ multă; știrĭ false, știrĭ adevĕrate, sburaŭ zilnic cu miile de pe buzele fiecăruia. Intrebările: *ce e? ce are să fie?* eraŭ în gura și 'n ochiĭ tuturor. De la 1789 încoace Fanarioțiĭ, Domnĭ la Iașĭ saŭ la Bucureștĭ, îșĭ perduseră sărita. Altă dată, în vremurĭ de tembelă domnie, aveaŭ să se 'ngrijască numaĭ de cheful pașalelor din Constantinopolĭ, sculatu-s'aŭ Vizirul tiriachiŭ? să fie oare mahmur Reis-effendi? primit-a cu plăcere darurile mele Sultana-Valide? și-n fine „musafirnicile marghiolii“ ale dușmanilor meĭ din Stambul sguduitu-m'aŭ după acest tron frumos și bănos?

De acestea și nu de altele avusese să se îngrijască Fanariotul, Bei la Iașĭ saŭ la Bucureștĭ.

Acum, lucrurile se schimbaseră atât de cumplit, încât Ipsilanțiĭ, Mavrocordațiĭ, Moruzeștiĭ, Caragia și Șuțuleștiĭ ceĭ bĕtrânĭ, care fuseseră Domnĭ în țĕrile române, mărturisiaŭ că nu maĭ recunosc principatele nicĭ chiar de frică. Acum, după 1800, Turcul, suzeran și suveran al Munteniei și al Moldoveĭ, Turcul căruia înainte trebuiaŭ făcute toate temenelele însoțite cu grămezĭ de pungĭ, era dat deoparte. Mare-Vizir, Reis-Effendi, Capudan-Pașa, Șeik-ul-Islam, Sultanĭ și Sultane nu maĭ făceaŭ nicĭ cât o para. Nu maĭ hotăraŭ acești stîlpĭ de odinioară aĭ Sublimeĭ Porțĭ numirea saŭ destituirea principilor din Țĕrile române. Nu aceștia turburaŭ somnul de după prânz al Domnilor fanarioțĭ. Ambasadorul Angliei, „elciul“ Rusieĭ, trămișiĭ luĭ Napoleon, internunțiĭ Austrieĭ, miniștriĭ Prusieĭ, — iacă oamenĭ carĭ, la Stambul, puteaŭ pune o piedică eminaminte diplomatică Beiuluĭ din Bucureștĭ saŭ din Iașĭ, și la minut Beiul venia d'an-boulea din Kara-Iflak tocmaĭ la Stambul. — Nu Poarta, ci Pera ducea frînele imperiuluĭ otoman.

La Bucureștĭ, ca și la Iașĭ, Fanariotul n'avea nicĭ o grijă. Boeriĭ? Unĭĭ le sărutaŭ mânile și le juraŭ credință în prima adunare a Divanuluĭ, îndată după sosirea lor; alțiĭ, ceĭ mândriĭ, ceĭ demnĭ, ceĭ carĭ știaŭ din fir până-n ață cine sunt Fanarioțiĭ care vin cu pompa de odinioară a împĕraților bizantinĭ să se suie pe tron în Iașĭ saŭ în Bucureștĭ, — alțiĭ, zic, plecaŭ la moșie saŭ se 'nchideaŭ în cetățuiele lor de case și nu maĭ ieșiaŭ cât ținea întreaga domnie a Fanariotuluĭ. Nicĭ ceĭ dintâĭ însă, nicĭ ceĭ d'al doilea nu făceaŭ nimic.

Tăceaŭ boeriĭ, tăceaŭ mitropoliții și episcopiĭ, amuțiseră de mult negustătoriĭ!

Acum însă, între 1790 și 1815, într'acești 25 de ani fenomenali, minuni se petreceau în Europa, minuni deci se petreceau și la București. Ajunsese Fanariotul să tresară la orice mișcare ce se făcea în Europa, și să se pregătească de cădere îndată ce la Viena, la Petersburg și mai ales la Paris se întîmpla cel mai mic incident diplomatic sau de altă natură. Incidentele, într'aceste vremuri vijelioase, deveniau imediat accidente. Si 'ntr'adevĕr, jocul alianțelor europene îi înebunise. Ei, deștepții moștenitori de altă dată ai migăloasei diplomații venețiane, erau atât de buimăciți de viforul evenimentelor, de repezeala cu care se făceau și se desfăceau alianțele, încât nu mai știau căruia din consulii de la Bucureștii să facă mai multă cinste și pe care să-l primească cu mai mare alaiu. Ce timpuri!

Tîrgul de la Lipsca unde mergeau pe fiecare an odată sau de două ori negustătorii Bucureștilor sau Iașilor, tîrgul de la Lipsca pe care altădată Domnii îl așteptau cu „gâdilici de nerăbdare", căci le se aducea din partea loculuĭ multe lucruri bune de către negustătorii cei mari,—tîrgul de la Lipsca era acum o sperietoare de mâna întâia. De ce? Pentru că negustătorii, în lăzile lor de mărfuri, aduceau cu sutele și cu miile portrete de ale lui Napoleon, și cărți, broșuri, ziare care, vĕzute și citite la București, săltau în sus cafenelele, boltele, prispele bisericilor, casele boerești și dau tuturor atâta poftă de vorbă, atâtea idei și atâtea dorințe, încât Fanariotul simția în rĕcori că se clatină pe tronu-i din cap până-n picioare.

De când cu domnia aceleĭ *pozne a fireĭ*, cum numește Ienăchiță Văcărescu pe Nicolae P. Mavrogheni, de când cu mergerea unora din boieri prin străinătate și de când cu amestecul direct al Rusieĭ, al Austrieĭ și, acum, al Franței în afacerile țĕrilor noastre, boierii din București, Ghiculeștii, Brâncovenii, Dudeștii, Racovițeștii, Pârscovenii, Corneștii, Grecenii, Filipeștii, Crețuleștii, Goleștii, Văcăreștii, Câmpinenii, Bălenii, Cantacuzinii, Bălăcenii, Grădiștenii, Bibeștii, Stirbeii, Floreștii, Slătinenii, Fălcoenii și alții se uitau strâmb, ba chiar adeseori încruntat la Fanariotul, care se coboria cu alaiu de la mănăstirea Văcăreștilor la vale spre Curtea-Vechiă pentru a se sui pe tron.

Ienăchiță Văcărescu, cu surîs archilochian și cu glume batjocoritoare, dar pline de sare atică, făcuse cu câțiva ani înainte să pălească de ciudă pe Alexandru Moruzi, și acum butca lui Scarlat Ghika, fiul lui Dumitrake Ghika, Banu-Mare, când pleca de-acasă, de pe podul Beiliculuĭ la palatul Domnesc, era urmată de alte 10—12 trăsuri, care, pline cu *clienții* acestuĭ puternic *patron*, așteptau în uliță până să iasă de la Vodă boierul și apărătorul lor. Să fi cutezat veneticul să facă ceva boieruluĭ, și la minut Bucureștii săriau, cu mic cu mare, pe el și pe ai lui.

Erau crude adevĕrurile pe care le auziseră de la unii boieri Ipsilanții Moruzeștii și Suțuleștii în rĕstimpul ăstor 25 de ani cât se prefirară la tronul din București!

Printre boerĭ eraŭ unĭi carĭ ştiaŭ tot ce se petrece în Europa. La Bucureştĭ, peripeţiele Revoluţiuneĭ şi ridicarea uimitoare a Generaluluĭ—apoĭ Prim-Consul, apoĭ Impĕrat,—adică a luĭ Napoleon Bonaparte, fuseseră urmărite cu incordată băgare de seamă. In Iulie 1802, un memoriŭ fusese adresat Primuluĭ-Consul de Mitropolitul şi boerii Ţĕreĭ Româneştĭ. *Corespondenţa* luĭ Napoleon din nefericire nu dă Memoriul, dar apostila luĭ Bonaparte glăsueşte ast-fel: „a se scrie cetăţeanuluĭ Champagny ca să îndemne „pe aceĭ indivizĭ să-mĭ scrie ce pot face pentru serviciul lor". Călătoria luĭ Dudescu la Paris, deputaţiunea primită de Napoleon la Schönbrunn, după Austerlitz, trecerile prin Bucureştĭ ale trimişilor Republiceĭ şi Imperiuluĭ, Aubert du Bayet, Brune, Sebastiani, Mériage, Guilleminot, Polin,— unii „cu „madamele lor şi cu calabalîc mare", cum zice Dionisie Eclesiarcul,—pe urmă o mulţime de Francesĭ care împĕnaseră Ungaria, Transilvania şi principatele produseseră şi întreţineaŭ în Bucureştĭ o ferbere şi o agitaţiune ne maĭ vĕzută.

Acesteĭ stărĭ de lucruri, pe care nicĭ chiar Kamenski, cu tot knutul şi sĕlbătăcia luĭ, nu va putea s'o preschimbe, — acesteĭ stărĭ de lucruri îĭ puneaŭ vîrf Greciĭ şi alţĭ vîntură-lume care se reîntorceaŭ de la Paris, ceĭ maĭ mulţĭ decoraţĭ din dorul leliĭ cu Crucea Legiuneĭ de Onoare, — ceeace făcea pe consulul frances să protesteze cu tărie la Beiul fanariot. Aceştĭ Grecĭ spuneaŭ tot ce le suggera imaginaţiunea cea maĭ năvîrlioasă. Când începeaŭ cu cele 550,000 de suflete ale Parisuluĭ, cu sutimele de biserici, de poduri, de case cu caturi puse unele peste altele, boierii, neguţătoriĭ, popimea şi prostimea simţiaŭ că-ĭ apucă sdravĕn căldurile *„entusiasmosuluĭ"*!

Boeriĭ, maĭ slabĭ de îngerĭ, se 'ncurcaŭ citind veştile rĕspândite de Ruşĭ la diferite epoce şi apoĭ pe cele din ziarele francese, şi se încurcaŭ şi maĭ mult citind *gazeturile praizeştĭ* (prusiane). După cum citim în *Corespondenţă*, Napoleon se folosia foarte mult de ziare, dar şi Anglia, şi Prusia şi Rusia rĕspândeaŭ mereŭ prin presă sgomotele cele maĭ contrarie adevĕruluĭ, cu privire la Napoleon şi la puterea luĭ înainte şi după Austerlitz, înainte şi după Tilsit. *Les libelles de Londres*, în contra cărora se plânge luĭ Talleyrand Generalul Brune de la Constantinopolĭ, inundaŭ şi ele Bucureştiĭ şi înceţoşaŭ cumplit mintea unora.

De câte orĭ în casele boerilor, ale căror nume le citaĭ maĭ sus, la lumina uneĭ singure lumînărĭ de seŭ care fumega şi mirosia greŭ,—căcĭ, cum zicea maĭ târziŭ marchisuluĭ de Ribeaupierre Grigore-Vodă Ghica, numaĭ Domnul are dreptul să ardă lumînărĭ de ceară,- de câte orĭ, 10—12 boierĭ se strângeaŭ la un fel de *sintrofie* politică şi-şĭ împărtăşiaŭ veştile ce fie care citise la *gazeturĭ* despre *Bunăparte*, saŭ Impĕratul Napoleon, saŭ *Napalion*, cum îĭ ziceaŭ „ipochimenele" de rînd. Uniĭ spuneaŭ într'un fel, alţiĭ într'altul. Uniĭ afirmaŭ cu probe că s'a isprăvit: o să ia Constantinopolĭ şi o să domnească la Bosfor, cum voise să facă de când era tînĕr, de vreme

ce era de neam din Porfirogeniţiĭ de odinioară aĭ *Vizantieĭ*. Alţiĭ ziceaŭ că îl bate mĕr Rusia de n'o să fie nimic de el. In vorbirea pitorească a unora se spunea: *ursul* muscălesc, la un loc cu *raţa* englezească, bate *şoarecele* franţuzesc.

Intr'un rînd, unul din boeriĭ ceĭ bĕtrînĭ, a căruia barbă făcea admiraţiunea întreguluĭ oraş, ascultase cu multă băgare de seamă discuţiunile câtorva din boeriĭ ceĭ învĕţaţĭ. Iĭ auzise pe uniĭ ridicând în slăvĭ pe Bonaparte, iar pe alţiĭ coborându-l maĭ jos de cât pe un medelnicer.

La un moment dat, bĕtrânul, mângâindu-şĭ cu drag barba cea albă, spălată cu parfum de iasomiă şi odagaciŭ, făcu semn că vrea să vorbească. Ceĭ tinerĭ, plinĭ de respect, tăcură uitându-se la dînsul şi aşteptând.

— Rogu-mĕ, arhon Vornice şi d-ta, iubite nepoate, vĕ vĕz că trageţĭ cu putere unul în *hăis* şi altul în *cea* despre slava luĭ *Bunăparte*. Mĕ rog: are caftan de la Sultan?

— N'are, rĕspunseră surîzând cu sfieală vro doĭ tinerĭ.

— N'are caftan? Atuncĭ nu e nimic de capul luĭ, conchise bĕtrânul, luând din noŭ ciubucul şi perzându-se într'un nor de fum albăstruĭ şi parfumat.

Eraŭ boerĭ care maĭ credeaŭ încă în a-tot-puternicia Padişahuluĭ şi pentru care suprema fericire şi prea înalta slavă consistaŭ într'un caftan de la Sultan; dar eraŭ mulţĭ, ceĭ maĭ mulţĭ, carĭ ştiaŭ tot, citiaŭ foarte mult şi, în consfătuirile lor, puneaŭ primele base ale aceleĭ indrumărĭ către Apus şi numaĭ către Apus, din efectele căreia avea să iasă România modernă.

II

In Bucureştĭ însă, ca şi-n toată ţeara, de la 1800 şi până la 1815, schimbările de Domnĭ, invasiunile, boalele, incendiele, Pasvanţiĭ, Cârjaliĭ, Ruşiĭ cu Michelson—*Mitriston*, cum zicea poporul,—cu Miloradovicĭ,—*le Sauveur* şi *le Sauteur de Bucarest*—cu Kamensky, cu Kutusow şi 'n fine cu amiralul Cicĭakof, năzbutiele Grecilor revoluţionarĭ făcuseră pe uniĭ din boeriĭ ţĕreĭ să despere cu totul de viitorul eĭ şi să creadă că Dumnezeŭ a părăsit cu desăvîrşire neamul românesc. Banul Ghika saŭ Banul-Mare, acela după ale căruia putere, avuţie şi trecere s'a făcut zicĕtoarea: voia la Dumneata ca la Banul Ghika,—Banul Dumitrake Ghica cere, în numele luĭ şi-n numele maĭ multor boerĭ, voie Generaluluĭ Brune de la Constantinopolĭ ca să se mute în Francia.

Afacerea această foarte curioasă fu tractată în 1803 (Octobre-Décembre) de Brune ministrul afacerilor străine, şi de d. de Talleyrand, cel care voise se vină ambasador în Turcia şi care, la 1805, va presinta luĭ Napoleon un raport în care principatele române sunt date Austrieĭ în schimbul Tirolului ce s'ar fi alipit de Franţa.

Nu deteră planuluĭ acestuia urmare nicĭ Ghica, nicĭ alțĭ boerĭ, dar faptele și politica luĭ Napoleon continuară a le urmări cu aceeașĭ ardentă curiositate.

Când Napoleon era Prim-Consul și se credea în Europa că Republica francesă va rĕmâne mereŭ tot Republică, se găsiră boerĭ la Bucureștĭ care crezură că vor câștiga sprijinul efectiv al Franței republicane, dacă vor declara Primuluĭ-Consul că vor să facă țeara lor republică. E maĭ mult decât probabil că această ciudată idee, care astăzĭ ne face să surîdem, fusese șoptită de maĭ 'nainte unora dintre boerĭ de trimișiĭ oficialĭ și de emisariĭ ascunșĭ aĭ Directoriuluĭ din Paris, atuncĭ când acesta se hotărîse, în numele principielor de libertate, egalitate și fraternitate, se sgudue și să restoarne toate tronurile europene.

Ideile acestea făcuseră puĭ la Iașĭ și la Bucureștĭ, și-n dese rînduriĭ boeriĭ mergeaŭ seara pe ascunse la consulul frances, în timpul domnieĭ luĭ Alexandru Moruzi. Acolo ascultaŭ pe consul care, cu elocința bombastică a oratorilor revoluționarĭ, le spunea câte în lună și în soare despre drepturile omuluĭ, despre libertatea popoarelor, despre egalitatea deplină între cetățeniĭ aceleiașĭ națiunĭ și despre fraternitatea care nu va întârzia să domnească între toate neamurile pămêntuluĭ.

Boeriĭ ceĭ tinerĭ, viitoriĭ părințĭ aĭ *bonjuriștilor* de la 1848, ascultaŭ, pricepeaŭ, se înflăcăraŭ; dar eraŭ și din ceĭ bĕtrânĭ care, prefirând printre degete agale-agale mĕtăniele de chihlibar, se simțiaŭ încurcațĭ cu desevîrșire de toată această *vorbărĭă* a consulului.

Și apoĭ, ceea ce nu puteaŭ sĕ priceapă, — dar știĭ! de loc, de loc! — era egalitatea cu Țiganiĭ. Unuia dintre acești boerĭ fusese să-ĭ vină dambla într'un rînd când, întrând la consul în casă, vĕzu pe slugĭ că întâĭ îl desbracă de giubea și apoĭ se așează pe scaune și eĭ în fața boeruluĭ, a consuluĭ și a celorlalțĭ invitațĭ. *Paștĭ și Dumnezeĭ!* i se punea boeruluĭ câte un nod în gât și îl apuca *plixis*, când auzea pe aceleașĭ slugĭ că zic consululuĭ: *tu, cetățene*! Tu!! când el, boerul, acasă, pe stradă, la Curte nu era tămâiat decât cu: Măria Ta, Luminația Ta, Blagorodnicia Voastră, Pre-Milostive stăpîne!

Iacă pentru ce încurcătură la uniĭ și nepricepere, foc și salturĭ la alțiĭ.

De la boerĭ lucrul trecea la neguțătorĭ. Breslele și *cumpaniele* începuseră să vorbească de drepturĭ și de dreptate. Simțimîntul de solidaritate începe să se arăte. La 1808 negutătoriĭ exasperațĭ de jaful Rușilor închid prăvăliele și șease zile nu vor să le deschidă; în numĕr de 800 se duc la Marele-Vistier să protesteze. Numaĭ Siberia unde Rușiĭ se făcură că trimit vr'o câțĭva iĭ făcu să se supună și să deschidă boltile.

Pricepeaŭ și nu pricepeaŭ. Prea iĭ luaŭ evenimentele pe iute. Napoleon Prim-Consul, Napoleon Impĕrat, Napoleon Rege al Italieĭ, Napoleon protector al Confederațiuneĭ elvetice și mediator al confederațiuneĭ Rinuluĭ, — toate aceste fapte se urmaseră cu aceeașĭ rapiditate ca și victoriele luĭ.

Bîjbîiaŭ sgomotele, poveştile, exagerările şi minciunile prin toate cercurile bucureştene. Despre Napoleon se zicea că nu mai moare, că nu poate să fie rănit, că e *dres* saŭ *solomonit*. Unii din prietinii Ruşilor saŭ *Praizilor* (Prusienilor) afirmaŭ că toate victoriele luĭ sunt datorite numaĭ faptuluĭ că mituise prea maĭ mulţi generalĭ nemţi. Dionisie Eclesiarcul spune că, fiind la Bucureştĭ, a auzit de la un „ipochimen“ demn de crezut că la bătălia de la Austerlitz, aŭ bătut Ruşii şi, după ce afirmă lucrul acesta, apoĭ o întoarce şi dă iar vina pe Nemţii mituiţi, spunênd că i-aŭ bătut Francesiĭ de i-aŭ topit. Ruffin, însărcinatul de afaceri de la Constantinopolĭ, scrie luĭ Talleyrand la Paris că Ipsilante la Bucureştĭ spune cuĭ vrea să-l audă că biruinţele Francesilor nu sunt hotărîtoare. Şi aceasta după Austerlitz! Tot ca Ipsilante făceaŭ şi miniştriĭ caseĭ sale, Francesiĭ regaliştĭ de la Bucureştĭ din vremurile acelea, şi anume contele Luce de Gaspari-Belleval şi marchisul Beaupoil de Saint-Aulaire.

Dintre generaliĭ luĭ Napoleon, eroicul Vandamme, pare-se, că era maĭ cunoscut la Bucureştĭ. De vitejiele luĭ se povestia minunĭ. Ney, Murat, Masséna, Augereau — viitorul duce de Castiglione, care a stat atâta vreme simplu soldat la Ismail, — Junot care era însurat cu o Comnenă, Lannes Davout, Poniatowski şi atâţia alţiĭ eraŭ maĭ puţin cunoscuţĭ la Bucureştĭ, decât Vandamme, al căruĭ nume Dionisie Eclesiarcul îl scrie *Vandon*.

Şi apoĭ sĕ nu uităm că, pe vremurile acestea, Bucureştiĭ maĭ aveaŭ şi cu altele de furcă: cutremurul de la Noembre 1802, „când se derîmă clopotniţa cea vestită de înaltă, care era podoaba oraşuluĭ“ şi toate turlele bisericelor, şi toate casele înalte; focurile de la 1804 şi de la 1806, şi în fine ocupaţiunea rusească. O! stradele Bucureştilor la 1809, când nu era uliţă pe care să nu treacă căruţe, care, chervane, braşovencĭ, butcĭ, brişcĭ şi caleşcĭ, încărcate cu răniţĭ ruşĭ, — toate acestea în aşteptarea ciumeĭ luĭ Caragea de la 1814!

Ba una şi maĭ extraordinară!

Anglia voia sĕ recruteze oamenĭ pentru armatele sale din ţĕrile române. Cu greŭ îmĭ închipuesc pe Bucureştenĭ, alăturĭ cu *high-landeriĭ* M. S. Britanice, luptându-se în contra armatelor napoleoniane! Că s'aŭ luptat Românii, şi încă vitejeşte, în contra armatelor francese ale luĭ Napoleon la Austerlitz, şi la Essling, şi la Wagram, ne spune istoria regimentuluĭ II de grăniceri din Transilvania, — dar nu-ĭ vĕd uşor alăturĭ cu Englezii.

Şi cu toate acestea, hârtiele oficiale ale timpuluĭ ne afirmă că, în August 1803, colonelul Moore, ataşat pe lângă ambasadorul Arbuthnot de la Constantinopolĭ vine în Bucureştĭ şi caută să înroleze, făgăduindu-le marea cu sarea, — tocmaĭ! — una-sută-cincĭ-zecĭ de Bucureştenĭ. N'a putut avea de cât 72, din care 21 de timplarĭ, cu care a plecat spre cumplita desperare a luĭ Constantin Al. Ipsilanti.

Sainte-Luce, consul frances care urmase la Bucureşti după Gaudin şi Carra-Saint-Cyr, ameninţa pe Domn cu toate fulgerele luĭ Bonaparte şi ale luĭ Talleyrand. Inchipuiţi-vĕ groaza Domnuluĭ, maĭ cu seamă că, tot cam pe atuncĭ, Pasvantoglu îĭ cerea zugravĭ şi poleitorĭ să-ĭ împodobească seraiurile de la Vidin.

Câte n'aŭ maĭ vĕzut Bucureştiĭ într'aceĭ anĭ!

După întrevederile de la Tilsitt şi de la Erfurth, consulul frances şi Ruşiĭ făceaŭ minunĭ în capitala principatuluĭ. Eĭ tăiaŭ, eĭ spânzuraŭ şi iluminaţiile — *dumnamna*, cum se zicea maĭ înainte — se ţineaŭ lanţ. Transparentele luminoase cu portretul luĭ Miloradovicĭ, focurile de artificie, balurile, „tractaţile" nu se maĭ isprăveaŭ. Langeron, rĕutăciosul general frances în serviciul Ruşilor, îşĭ bate joc de boerĭ, îşĭ bate joc de Mitropolit, îşĭ bate joc de barbaria şi lăcomia generalilor ruşĭ. El a înlocuit pe *V* cu *T* la portretul luĭ Milarodovicĭ dat în dar de oraşul Bucureştĭ cu inscripţiunea *Au Sauveur de Bucarest*, aşa că a rĕmas, după farsa luĭ Langeron, *Au Sauteur de Bucarest*, ironie cu atât maĭ potrivită, cu cât Miloradovicĭ era cel maĭ bun dănţuitor din armata rusească.

Şi se cheltuiaŭ zecimĭ de miĭ de galbenĭ. In câteva lunĭ Miloradovicĭ a cheltuit 60,000 de galbenĭ. Numaĭ şaluri şi stofe a cumpĕrat de la faimosul Băltăreţu într'un rînd pentru suma de 3000 de galbenĭ.

Ajunseseră Bucureştiĭ să nu se maĭ mire de nimic! Vor da în 1812 luĭ Kutusoff în dar o tabachere de 80,000 de leĭ, cum dedeseră în timpul principeluĭ de Coburg la 1790, pentru „obraze înalte nemţeştĭ" sumele datorite pentru 300 de *broaşte* ţestoase, necesare la masa generaliceştelor obraze.

Bucureşteniĭ cântaŭ!

Cântaŭ cântecul luĭ Bonaparte pe care din nenorocire nu l'am decât în versurĭ francese. Lăutariĭ ziceaŭ între alte strofe:

„De la Apusul cu bogate ţĕrĭ ridicatu-s'a vulturul uriaş, vestind mân-
„drilor puĭ de vulturĭ din munţiĭ noştri pe Mântuitorul cel aşteptat. Şi
„Vulturiĭ noştri aŭ bătut din aripĭ, şi pământul de bucurie a tresăltat, şi
„aceste năprasnice veştĭ a trăsnit pe duşmanul nostru. Uitaţi-vĕ, Bonaparte,
„nu-ĭ departe; el soseşte aducênd dreptatea cu dênsul."

Adică:

Du Couchant aux riches campagnes
L'aigle géant s'est élevé,
Aux fiers aiglons de nos montagnes
Annonçant le Sauveur rêvé!
Les aiglons ont battu des ailes,
La terre de joie a frémi,
Et ces formidables nouvelles
Ont foudroyé nos ennemis!
Bonaparte, voyez! n'est pas loin aujourd'hui!
Il arrive apportant la justice avec lui!

Aceste versurĭ se cântaŭ în 1812, când se svonise că generalul Marmont, duce de Dalmaţia, cu o armată de 25,000 de oamenĭ avea să treacă prin Bucureştĭ împreună cu armata turcească, pentru ca sĕ formeze, în campania epică a Rusieĭ, extrema aripă dreaptă a Mareĭ-Armate.

Ce planurĭ! ce combinaţiunĭ! ce avênturĭ şi sforţări supraumane!

Şi peste toate, în Bucureştĭ ca pretutindenĭ, resunând fatidice cuvintele luĭ Napoleon:

— *Constantinople! Constantinople! jamais! c'est l'Empire du monde!*

De altmintrelĭ, Ledoux, consulul frances, şi boerii....

G. I. IONNESCU-GION.

DIN MUNICH

In Munich, oraşul cu temple greceşti şi cu palate florentine, cu zeĭ anticĭ, pe care îĭ întâlneşti în Gliptotecĭ, şi cu sirenele şi centauriĭ lumiĭ vechĭ, interesul de căpetenie s'a dat şi se dă artelor frumoase.

La 30 Octomvrie s'aŭ închis douĕ expoşiţiĭ anuale, una oficială *Glaspalast*, şi alta a independenţilor *Secession*. La amêndouĕ aŭ fost lucrărĭ trimise din maĭ toate părţile lumiĭ, astfel că visitatorul examinându-le îşĭ putea face o idee despre tendinţele arteĭ contimporane.

In *Glaspalast*, maĭ interesante aŭ fost expoşiţia de portrete a cunoscutuluĭ pictor Lembach şi salele engleze; încolo, câteva lucrărĭ numaĭ resipite pe icĭ pe colea. *Secessionul*, deşi maĭ mic, a fost ceva maĭ bogat în opere bune, faţă cu numĕrul total al lucrărilor expuse.

Artistul portretist Lembach este un iubitor al arteĭ vechĭ. Din pânzele sale reiese un cult profund pentru maĭstriĭ Tiţian şi Velasquez, după care am vĕzut imitate identic posele unor portrete, dând lucrărilor un aspect vechiŭ, fie în colorit, fie cel puţin în rame.

De la Lembach, trecênd în salele engleze se simte un contrast. Pe când Lembach caută o apropiere de maniera veche, ceştilalţĭ sunt cât se poate de departe. De aci se naşte ideea uneĭ comparaţiĭ între pictura veche şi cea modernă. In deobşte pentru pictoriĭ din ziua de azĭ aŭ devenit nesuferite grunturile închise ale tablourilor vechĭ, — făcute altădată pentru ca să reiasă

figura şi formele anatomice, întru câtva convenţionale, dar serios studiate; — acum se caută mai mult o armonisare după model şi aspectul lucruluĭ, apoĭ culorĭ mai mult deschise, iar vechea convenţie de a fi culoarea caldă, pentru dênşiĭ nu mai există. — Acestea ca technică. — Ca mod de a impresiona, eĭ caută altceva decât ceĭ vechĭ. Ceea ce caută artiştiĭ modernĭ nu e încă bine stabilit, totuşĭ se afirmă un curent mai puternic într'o direcţie oarecare, şi anume: pe când înainte vreme se căuta mai mult ca orĭce lucru să fie bine făcut, pentru ca privitorul să admire măestria pictoruluĭ, saŭ, când era vorba de vr'un subiect în care se întrupa un sentiment oarecare, artistul picta mai ales obiectiv acel sentiment al erouluĭ sĕŭ, lăsând astfel ca numaĭ faptul în sine, aşa cum s'a petrecut, să impresioneze pe spectator, — acum din potrivă, pictorul caută să-şĭ pue mai mult sentimentul sĕŭ personal în tabloŭ şi chiar alegênd din cele povestite numaĭ pe acelea care-ĭ oferă ocasia de a-şĭ desvĕli ceea ce el simte şi cugetă, ceea ce-ĭ place luĭ. Motivul din natură care exercită o impresiune asupra sa nu e decât un accesoriŭ trebuincios, cu ajutorul căruia să-şĭ exprime acea impresie, care pentru dênsul e motivul de căpetenie.

Apoĭ chiar ca mod general de a simţi, ca fire, se pot distinge întru câtva artiştiĭ timpuluĭ nostru, şi anume: din mai toate lucrările lor se degajează un sentiment blând de linişte, de pace, de seninătate, un fel de apropiere de arta antică, în care seninul, cum se ştie, predomina chiar acolo unde subiectul avea cuvinte fireştĭ de a fi în mişcare, de a fi turburat.

Această tendinţă se simte în mai toate lucrările de azĭ, dar mai cu seamă în cele ale luĭ Ude, pictor german, şi în cele ale luĭ Puvis de Chavannes. In *Glaspalast* şi *Secession* engleziĭ aveaŭ pânze mai numaĭ în acest fel de simţire.

Germaniĭ, cu caracterul lor mai serios, mai sever, amestecă ceva din firea lor particulară la felul acesta de simţire şi obţin astfel o nuanţă nouă de sentiment. Operile luĭ Stuck, Boecklin şi Max Klingen, fruntaşiĭ arteĭ germane contimporane, aŭ ceva măreţ, impunător chiar din sublimul natureĭ turmentate, împrietenind însă turmentul cu o linişte, cu o pace nemărginită.

Sentimentele şi ideile care domnesc azĭ, precum şi modul lor de exprimare, încă alcătuesc o deosebire între arta modernă şi cea de altădată. Pe când înainte se făceaŭ compoşiţiĭ grozave, neîntrecute, cu mişcărĭ, cu întorsăturĭ duse până la imposibil, azĭ se caută totul prin simplu. Chiar în expresia figurelor, pe când ceĭ mai vechĭ făceaŭ feţele contractate pentru a arăta durerea, modernĭi saŭ se feresc de aşa subiecte, saŭ le tratează astfel ca să reiasă mai mult decât să isbească acest sentiment de suferinţă. In locul lacrimilor ce curg din ochiĭ madoneĭ şi în locul poselor eĭ desperate, cum se făcea până acum, Madona luĭ Max Klinger are o atitudine cu totul statică; ea se uită liniştit la Christ pus pe cruce; însă liniştea privireĭ eĭ,

aproape tîmpită de durere, privește fără să-și mai poată da seama de ce se petrece. Și găsești mai multă durere în această Madonă liniștită decât în celelalte sprijinite de brațele vr'unuĭ sfînt, deși nu se arată aceasta pe fața eĭ. Acelaș lucru și cu subiectele de un caracter maĭ vesel. In *O seară de vară*, tabloŭ de Ludwig Herterich, unde un tînĕr și o fată se întîlnesc în fapt de seară, și-și vorbesc cu drag, nicĭ o mișcare, nicĭ o expresie de dragoste între dênșiĭ, nicĭ măcar mâna dusă în dreptul inimeĭ, ba încă el e vĕzut de la spate, dar ține mâna feteĭ în mâna luĭ, iar fata e întoarsă încolo și parcă rupe în neștire frunzele unuĭ pom de lîngă ea. Cât îți spune însă acest tabloŭ prin posele luĭ simple și prin coloratia luĭ liniștită și fină!

In sfîrșit e un fel de reservă, de abținere atât în mișcărĭ cât și în expresie în toată arta modernă: se arată puțin și se dă mult de ghicit, de gîndit.

Frumosul plastic, luat în totalitatea sa, se poate subdivide în douĕ părți, și anume: ceeace încântă numaĭ ochiul, adică plăcutul saŭ frumosul estetic, și ceeace mișcă inima și transportă mintea. Aceste douĕ părți pot fi independente una de alta; poate fi o lucrare de artă plăcută la vedere fără să impresioneze maĭ adînc pe cineva, precum poate asemenea să fie cu un fond oarecare de simțire, și cu toate acestea să nu se presinte desfătător ochiuluĭ. Temperamentul particular al fiecăruĭ individ și chiar al uneĭ națiunĭ întregĭ, face ca fiecare individ saŭ națiune să aibă maĭ multă înclinare către una saŭ către alta din aceste douĕ subdivisiunĭ ale frumosuluĭ. Acest lucru se observă bine comparând arta francesă cu cea germană: pe când în lucrările de artă francesă, în deobște gustuluĭ se dă primul rang, în cea germană, el nu e decât un accesoriŭ puțin interesant pe lîngă frumusețea de fond. Pe când francesiĭ nu aleg un subiect decât numaĭ, dacă prin el aŭ ocasia să facă ceva plăcut la vedere maĭ întâĭ, sacrificând câteodată fondul chiar, saŭ mulțumindu-se cu un subiect banal pe care pot să-l îmbrace în haine frumoase, germaniĭ din contra, sacrifică în totdeauna pitorescul lucruluĭ în folosul ideiĭ saŭ sentimentuluĭ ce vor să exprime.

De aceea de foarte multe orĭ în lucrările lor de artă, ochiul nu prea e încântat de aspectul exterior al lucrăriĭ; în schimb însă gîndul își ia adeseaorĭ sborul în fața operelor lor. Și așa de mult țin artiștiĭ germanĭ ca lucrările lor de artă să impresioneze adînc și să poarte mintea în alte lumĭ, încât nu cruță nicĭ chiar subiectele posomorîte, bizare, ce-țĭ lasă impresia unuĭ vis urît saŭ unuĭ gînd trist.

Amêndouĕ aceste însușirĭ însă, și plăcutul și ideea saŭ sentimentul, nefiind decât elementele frumosuluĭ în sine, — care e obiectul arteĭ, — acele lucrărĭ prin urmare, vor fi adevĕrate opere de artă numaĭ, care le vor fi întrunit pe amêndouĕ, ceeace se și caută în arta modernă, și chiar maĭ mult decât atât, se caută ca ideea saŭ sentimentul ce domină în ea să fie și el ales, să fie frumos prin el însuș. De accea respiră din operele artiștilor

mari din timpii noştri un aer mai curat, mai bun, ca dintr'o lume mai frumoasă, mai fericită.

Acestea observate asupra arteĭ şi năzuinţeĭ eĭ contimporane la olaltă, luaţi în parte artiştiĭ, vedem că eĭ se mai preocupă şi de altceva, şi anume, de a da lucrăriĭ lor o nuanţă deosebită, potrivită cu natura lor sufletească. Pentru acest scop eĭ întrebuinţează toate mijloacele ce le staŭ la dispoziţie, precum: maniera de pus (culoarea), aranjamentul compoziţieĭ, etc. Să enumĕrăm câteva grupuri dintre dênşiĭ, fiindcă e interesant să vedem ce urmăresc eĭ în artă.

Impresioniştiĭ caută să interpreteze natura vĕzută într'o clipă; eĭ nu vor să pue pe pânză obiectul, ci impresia primită de la el în treacĕt; de aceea desemnul, forma justă şi culoarea lucruluĭ din natură nu o veĭ găsi în lucrările lor, ci numaĭ aspectul momentan.

Uniĭ pictoriĭ caută să înfăţişeze imagina oricăruĭ obiect numaĭ să fie frumos la vedere, căutând a face totul cu gust; alţiĭ caută să fie numaĭ frumos, fără a fi şi natura conştiincios copiată. Pentru aceştia natura nu e decât un pretext spre a da cu ajutorul lor un joc de nuanţe plăcut la vedere, fără a-ţĭ pretinde să înţelegĭ subiectul ce represintă; e ceva asemănător cu fantasia armonieĭ culorilor şi ornamentelor din covoarele orientale. Maĭ mult fac aceia, care pun acest joc de nuanţe în legătură cu un sentiment oarecare, isbutind astfel să dea privitoruluĭ un soiŭ de impresie vagă, nedesluşită, ca şi impresia primită din auzul musiceĭ. Ca să mĕ explic maĭ bine voiŭ cita lucrarea pictoruluĭ englez F. Brangwyn, fost expusă la *Secession*. Acest tabloŭ nu apare decât ca o tapiserie de culoriĭ fine foarte puţin diferente unele de altele, dând în total o pânză văpsită într'un gri-vioriŭ şters, la mijlocul căruia se ridică niştе pete închise, iar în susul luĭ o lumină galben-roşiatică. E plăcut la vedere fără să fie înţeles deocamdată. Privindu-l maĭ mult îţĭ lasă o impresie din rĕcoarea şi monotonia uneĭ seriĭ tăcute, e de un efect aproape straniŭ. Pe timp ce-l priveştĭ acele pete închise din mijlocul luĭ încep să se desluşească, par niştе femeĭ, niştе apariţiĭ ce staŭ neclintite înaintea ochilor, una cu o faclă în mână a căreĭ lumină de abia se vede, alta ţine un obiect rotund ca o monedă ce-l oferă unuĭ cerşetor slab prăpădit; amêndouĕ sunt în genunchiĭ. Subiectul tablouluĭ e *Comunicătura sfîntuluĭ Simeon*. Vremea e pe seară, lumina roşiatic-galbenă venind din razele soareluĭ de peste dealurile din faţă; scena se petrece pe o schele, iar vre-o două rîndunicĭ sboară prinprejur; în fund deabia se disting casele dese probabil ale unuĭ oraş. Intregul efect produs de acest tabloŭ asupra ochilor şi inimeĭ chiar, e obţinut prin ajutorul armonieĭ generale de culoriĭ.

Tot de Brangwyn şi tot cam în acelaş fel e şi un tabloŭ înfăţişând o femee cu un copil în braţe, întitulat *Madona*, spunênd maĭ puţin ca fond, dar fiind maĭ plăcut ca aspect.

Până aicĭ, cum vedem, maĭ toţĭ pictoriĭ se îngrijesc de aspectul plăcut al tablouluĭ maĭ mult, decât de fondul luĭ, de idee, de simţire. Simboliştiĭ, sunt ceĭ care fac aproape invers. Pentru dênşiĭ este indiferent, dacă lucrarea place saŭ nu place ochiuluĭ; principalul e sentimentul şi maĭ ales ideea ce caută să o pue pe pânză, şi în acest scop eĭ fac întrebuinţarea a fel de fel de lucruri din natură, combinate între dênsele de multe orĭ într'un mod foarte curios şi chiar neînţeles de privitor. Ca manieră de a lucra, eĭ imitează naivitatea şi isbutesc aşa de bine câteodată, încât nu ştiĭ ce să crezĭ: se prefac orĭ sunt în adevĕr naivĭ în copiarea natureĭ.

Tot în acelaş grup cu simboliştiĭ am putea considera şi pe stiliştĭ din punctul de vedere al manierei. Eĭ caută în lucrările lor să redea caracterul uneĭ picturĭ din alte vremurĭ şi maĭ în totdeauna o pictură archaică, reînoind astfel gustul şi simţul unor vremĭ trecute. Pentru a da caracterul aceleĭ picturĭ, eĭ trebue să observe şi să imiteze naivitatea sinceră a trecutuluĭ, dar maĭ ales un oarecare convenţionalism în pose, mişcărĭ, expresiĭ, forme, etc., transmis la dênşiĭ din profesor în elev, — care face tocmaĭ partea archaică şi caracterul stiluluĭ aceleĭ picturĭ.

Cam acestea sunt căile principale prin care arta modernă încearcă să iasă din limitele eĭ de până acum. Din combinarea lor între dînsele, potrivit cerinţeĭ subiectelor şi a feluluĭ cum sunt înţelese, se arată şi alte căĭ.

Stând acum cineva să observe această luptă mare, această frământare obştească în artă, va trebui să vază, că terenurĭ nouĕ se cuceresc, şi peste câtva timp un curent noŭ va trebui să se stabilească, dacă nu e tocmaĭ cel care a început deja să se afirme şi de care am vorbit în această scurtă dare de seamă. Va fi acest curent spre progresul arteĭ, se naşte întrebarea? Orĭcum, trecutul îl avem în pinacotecĭ şi gliptotecĭ, şi viitorul va putea stabili comparaţiile luĭ. Ceeace se poate afirma e, că arta se respândeşte din ce în ce peste toată lumea şi discuţiele şi controlul asupra progresuluĭ eĭ se fac din zi în zi pe o scară cu mult maĭ întinsă.

S.

Poală de icoană din mănăstirea Cotrocenii (1681).

CRONICĂ

I.

Printre cărţile apărute de curênd ce ne vin, ne atrag atenţia: *Ficţiune, imagine şi comparaţiune* de *Vasile D. Păun* şi *Sincere* de *Radu D. Rosetti.*

Ficţiune, imagine şi comparaţiune este o monografie, scrisă cu competenţă, într'o frumoasă limbă românească. Resfoind această broşură, simţi că aĭ înainte lucrarea unuĭ om de specialitate, care tratează cărţile, cum un naturalist tratează obiectele natureĭ, se inspiră de dênsele spre a-şĭ da judecata sa asupra lor, nu spre a le copia. Cititorul rĕmâne încântat în faţa aceleĭ cunoştinţĭ ce nu se opreşte la scrierĭ de a doua mână, ci trece deadreptul la isvoare. Un merit special al monografieĭ este că d. Păun îşĭ găseşte în general exemplele pentru ilustrarea teorieĭ saŭ pentru fixarea regulelor sale poetice nu din poesia popoarelor străine, ci din poesia noastră naţională; şi ceeace este maĭ important, e că d-sa îşĭ alege acele exemple cu o siguranţă perfectă, scoţind în lumină multe bucăţĭ necunoscute literaţilor noştri saŭ părăsite în întunerecul uitării.

O parte curioasă a acesteĭ lucrărĭ este aceea în care autorul citează, deşi în treacăt, pasagele din literatura străină imitate saŭ copiate din reminiscenţă de poeţiĭ noştri. In loc de a-ĭ încrimina însă, pentru aceste împrumuturĭ şi a striga cu o bucurie copilărească „i-am prins“, d. Păun, cu o înţeleaptă indulgenţă, declară că este maĭ înclinat a fi îngăduitor cu poeţiĭ saŭ prosatoriĭ noştri, care, slujindu-se pe icĭ pe colea de ideile saŭ imaginile altora, „ne-aŭ dat opere frumoase“ şi cu miez.

Nu mai puțin interesant este studiul d-luĭ Păun asupra comparațiuniĭ, studiŭ în care d-sa notează frumusețea, originalitatea saŭ asemănările din literatura noastră poetică cu pasagiĭ din scriitoriĭ străinĭ.

In fine d. Păun publică la sfîrșitul broșureĭ sale o baladă, în care, pe lîngă o limbă plastică și bogată în expresiĭ curat românești, întîmpinăm o strofă de o factură originală, foarte nemerită pentru a exprima mișcarea și simțimêntul ce domnește în întreaga poemă. Această strofă nouă, cel puțin pentru poeții noștri din acest secol, constă în împreunarea emistichuluĭ de opt silabe cu emistichul de șease silabe, pentru a forma întâiul și al treilea vers al strofeĭ, pe când versurile al doilea și al patrulea reproduc fiecare câte o jumătate din versul precedent.

Combinarea aceasta fericită de emistichurĭ variate, precum și desfacerea marilor versurĭ în părțile lor componente pentru formarea versurilor maĭ scurte, daŭ poemeĭ un mers fantastic ca și povestea ce ele narează.

D.

* * *

Sub titlul *Sincere*, care vin după *Din inimă*, d. Radu D. Rosetti publică un noŭ mic volum de poesiĭ. Aceeași notă gingașă de maĭ înainte, același fond de tristeță blândă, — pricinuită de astădată, se pare, de o dragoste întrevĕzută dar nerealisată, ca maĭ totdeauna, — aceleași schițe repezĭ, luate din viață în doŭĕ-treĭ tresăturĭ de creion; același procedeŭ sufletesc, de a pleca dela impresiĭ din lumea de dinafară și a le compara cu deosebitele stărĭ ale inimeĭ omenești. Vede, spre pildă, că la vioară coardele umede nu daŭ sunete, își amintește prin *a contrario* că, coardele inimeĭ de poet scot cu atât maĭ adîncĭ sunete, cu cât maĭ îndelung sunt muiate în lacrimĭ. Pescariĭ, pornind pe undele mării, sunt urmăriți de dorul uneĭ mame, uneĭ femeĭ iubite, — poetul, plecat pe valurile vieții, fără cîrmă și fără pânze, n'are pe nimenĭ în urmă să-l doriască și să-l urmeze cu gîndirea. Mătaniile uneĭ maicĭ cad alunecând în jos pe ața ce le ține, una câte una, — tot așa vor cădea și ilusiile acesteĭ mirese a lui Christ pe firul subțire al vieții eĭ. Și așa maĭ departe. E procedeul întrebuințat maĭ ales de Sully-Prudhomme, și dus de el atât de departe în bucățĭ grațioase ca *Le vase brisé*. Noĭ am dori și altceva dela tînĕrul poet al *Sincerelor*. Maĭ întâĭ, am dori să nu fie cu mult prea sincer în unele amĕnunte ale vieții sale intime, și apoĭ am dori o asociație de ideĭ maĭ largă, o strîngere maĭ de aproape a gîndirilor ce-ĭ trec pe dinainte, un accent în stil, un grad de căldură maĭ mare în expresie, spre a nu ne lăsa, ca acum, credința că simte maĭ mult decât poate exprima. Și dorința noastră e legitimă. Ritmul și rima nu ne maĭ satisfac astăzĭ ca altădată,

fiind elemente ce leagănă numaĭ simţurile cetitoruluĭ şi decĭ duc o primejdie lesne de înţeles cu ele. Pentru a da o dovadă de gingăşia poesiilor d-luĭ Rosetti copiăm la întîmplare versurile de maĭ la vale, întitulate: *Maĭ mare.*

Lumea asta minunată,
Cu miseriĭ şi idile
Dumnezeŭ, atotputernic,
A creat-o'n şease zile.

Decât Dumnezeŭ maĭ mare
Nu te ştiŭ decât pe tine:
Tu-mĭ creezĭ o lume'ntreagă
Numaĭ cât te uiţĭ la mine.

* * *

La 18 Septemvrie trecut a murit cunoscutul librar al Capitaleĭ I. V. Socec, cel maĭ de frunte editor al ţĕriĭ până astăzĭ, omul căruia literatura română ĭĭ datoreşte mult. Harnic, onest şi afabil, bĕtrânul Socec a lăsat viĭ regrete în amintirea tuturor celor ce l-aŭ cunoscut.

II.

La Teatrul Naţional, în luna luĭ Octomvrie, s'a dat, am putea zice, numaĭ localisărĭ şi traduceriĭ: *Puşculiţa*, *Microbiĭ Bucureştilor*, *Otel Central*, *Amfitrion*, *Ruy-blas*, *Denisa*, *Oedip Rege*, *Douĕ Orfeline*, etc. Deşi unele din traducerile citate sunt foarte bune,—şi n'avem trebuinţă să maĭ pomenim care anume din ele, cunoscêndu-se în deajuns puţiniĭ scriitorĭ ce mânuesc cu măestrie limba română,—totuşĭ, nu-ĭ maĭ puţin adevĕrat, că percurgênd lista acestor piese străine, ce s'aŭ perîndat neîntrerupt pe scena noastră, curs de maĭ bine de o lună, impresia ce o avem e tristă. S'ar părea că trăim cu 100 de anĭ în urmă, când n'aveam absolut nimic original. Lucrul ne pare cu atât maĭ mâhnitor cu cât cele maĭ multe din aceste lucrărĭ, nefiind piese marĭ de caracter, scad mult la noĭ, nu ne farmecă de loc. In adevĕr, fraseologia aceea a uneĭ retoricĭ străine înaintată, modul de gîndire şi de simţire din ele, care e altul decât al nostru,—însuşirĭ ce la citirea pieselor nu impresionează în rĕŭ,—ne isbesc sufletul, când le auzim în gura actorilor.

Dar, dacă de unele traduceriĭ n'avem ce să ne facem, fiind vorba de lucrărĭ clasice, apoĭ ceeace ne pare neadmisibil în timpul de faţă pe scena noastră naţională sunt localisările. In adevĕr, pentru cine e câtuşĭ de puţin

în curent cu discuţiile literare, a localisa o comedie, ca cele pomenite mai sus, este a comite o monstruositate literară. Literatura de moravuri a oricărei ţări, şi în locul întâi teatrul de moravuri, se clădeşte în mare parte pe deosebirile ce există între popoare. Ea e nu numai o manifestaţie a artei, ci şi una din trăsăturile caracteristice ale fisionomiei poporului în mijlocul căruia se produce; e, ca să zicem aşa, cartea tradiţiilor şi moravurilor lui. A lua deci viaţa, deprinderile şi preocupările, care agită spiritele într'o ţeară ca Germania saŭ Franţa, şi a le presupune că se petrec la Mizil saŭ în Dealul Spirei, este un atentat în potriva firii lucrurilor şi în acelaşi timp semnul unei adînci nevinovăţii din partea celor ce-l întreprind.

Când vedem, că chiar la acelaşi popor, cu aceeaşi istorie, cu aceeaşi viaţă, şi cu toate acestea altele sunt moravurile şi modul de a fi al unei clase de oameni faţă de alte clase; altul e felul de a trăi şi vorbi al militarilor, al profesorilor, al negustorilor, altfel e modul de a fi al unei generaţii faţă cu alta, — îşi poate cineva închipui lesne cât de mare e deosebirea de moravuri de la un popor la altul şi cât de monstruos e a transpune sufletul unui popor în hainele altuia.

Teatrul Naţional părăsind consideraţiunile de ordine superioară şi de demnitatea primei noastre scene, pe care trebue să se strecoare şi să crească producerile geniului ţărei, şi neţinând seamă decât de a face publicul să rîdă, fără ca inteligenţa lui să se împărtăşiască cu ceva, alunecă, după părerea noastră, pe o clină primejdioasă, — căci este rîs şi ris. Rîde cineva — fără comparaţiune — şi de un om care cade pe stradă.

* * *

Cu puţine zile înainte de a se deschide stagiunea Teatrului de anul acesta a murit Millo. Venim dar astăzi prea târziŭ pentru a aduce o simplă salutare de adio mareluĭ artist, precum am veni poate prea curênd, — ţărîna morméntuluĭ sĕŭ fiind încă caldă, — pentru a face un studiŭ mai întins asupra îndoituluĭ sĕŭ talent de actor şi autor dramatic. Millo a fost netăgăduit cea mai puternică figură a teatruluĭ nostru întrunind în ea toate însuşirile sufleteşti cerute de artă.

Se ştie, cum, pasionat de teatru, el călcă toate prejudiţiile timpuluĭ, nesocotind atât prerogativele boereşti ale familiei sale cât şi risipindu-şi averea, numai ca să-şi poată realisa dorul. Pentru dênsul toată gîndirea, toată ambiţia şi ilusiile eraŭ legate cu scena. Talentul sĕŭ era pe de o parte îmboldit de această patimă, iar pe de alta luminat de o rară conştiinţă artistică şi de o mândrie clasică, plecând dela ideea înaltă ce-şi făcea el de rolul teatruluĭ în societate.

Cât despre puterea talentului său puținii bătrâni, rămași de pe vremea de când Millo era în floare, vorbesc încă și azi mișcați de amintire. Caracterele și rolurile create de el au fost atât de adînc înțelese și interpretate, că nimeni nu le-a mai putut juca după dênsul. *Chirița în Iași*, spre pildă, întroenită cu calesca, trasă de 16 cai de poștă, la bariera Păcurarilor, certându-se cu Vel-Otcupcicul de ghipcani, ocărînd pe Ioana țiganca din vîrful trăsurei, pierzêndu-și fetele prin pădure și culegênd pe Guliță de pe ghiață cu contășul Babacăi în mâini, ori *Chirița în Provincie*, călare pe cal, scurtă și groasă, cum era ea, „a la amozoana" și băgând toate idiotismele limbei moldovenești în franzusesca ei, sau *Baba-Hîrca*, — lucrarea lui de căpetenie, — ori mai târziu, în București, *Moise* din *Lipitori*, clipind din ochi când numĕra banii în palma țĕranului, sau *Barbu-Lăutarul*, cu cobza sub biniș, sau *Paraponisitul* fără slujbă, întrebând jalnic: cu drept e, frumos e? cu un cuvînt toate tipurile din repertorul lui Alecsandri, sunt neșterse din amintirea celor ce le-au auzit la Millo acum 30 de ani. Alecsandri spunea adesea că Millo îi descoperea lui însuși părți ascunse din comediile sale și-i întregea, îi lămurea rolurile pe care poetul le vĕzuse confuz în mintea sa.

Astfel înzestrat din fire, „el singur fu în stare, cum zice Costache Negruzzi, de a consolida edificiul Teatrului Național".

După aproape o jumĕtate de veac de carieră, Millo mai apărea și în cele din urmă pe scenă. Nu mai era însă în el decât umbra talentului, căci era bĕtrân. Ochiul singur îi mai rĕmăsese din actorul de altădată.

Primăvara îl vedeai plimbându-se încet pe Bulevard, la soare, în redengotă neagră, cu pălărie înaltă, respunzênd, cu o politeță vĕdită, dinaintea capetelor descoperite ale tinerilor care-l salutau ca pe o glorie a țĕrei, și strecurându-se printr'o lume în care nu mai era contimporan. Dragostea de viață, aceasta făclie ce arde chiar când nu mai are ce arde, îl făcea încă fericit și în aceste zile de adîncă bĕtrânețe. Intr'o zi, cu puțin înainte de moartea sa, îl întîlnește pe drum un cunoscut ce-i imputa că „nu luase parte, el decanul actorilor, la înmormîntarea" unui actor distins, mort atunci. Millo privește puțin pe cunoscutul său cu ochiul lui inteligent, și zîmbindu-i îi respunse tremurând și trăgănând vorbele silabă după silabă:

— A-mi-cul meu, eu așĭ do-ri să nu iau par-te nici la în-mor-mîn-ta-rea mea!...

Și în adevĕr a intârziat cât a putut mai mult bĕtrânul artist.

Soarta pare a fi voit să-i sĕrbătorească înmormîntarea, făcêndu-l să treacă pe sub arcuri de triumf, — ridicate în alte scopuri, — dar care au fost atât de apropo spre a arunca umbra lor falnică pe forma rece și galbenă care fusese Millo.

III.

In atelierele artiştilor pe care le-am visitat zilele astea, domneşte încă activitatea cu toată împotrivirea împrejurărilor.

D. Grigorescu, sosit abia acum dela Câmpina, unde a lucrat toată vara cu o energie şi o stăruinţă exemplară, pregăteşte pentru începutul luneĭ viitoare o expoşiţiune a întregeĭ sale activităţĭ artistice. Tablouri vîndute maĭ de mult, studiĭ, desene, pânze făcute maĭ de curênd, toate vor fi expuse probabil în salele Ateneuluĭ. Cu ocasia acesteĭ adevĕrate serbătorĭ sufleteştĭ, în faţa opereĭ complecte a mareluĭ nostru pictor, se va putea apreţia mersul şi fecunditatea extraordinaruluĭ sĕŭ talent, ajuns astăzĭ în culmea luĭ.

* * *

D. Mirea lucra încă în aer liber la o pânză colosală, din care nu se deslușia până acum decât o parte. E un tabloŭ istoric: *Vlad Ţepeş* în faţa celor ce bat cu piroane cealmalele trimişilor turcĭ, care nu voise să se descopere dinaintea sea. Iată tot ce putem spune astăzĭ despre viitoarea lucrare a D-luĭ Mirea, care nu va fi gata decât poate peste un an şi pe care o desmeardă în închipuirea sea de maĭ mulţĭ anĭ.

Înăuntrul frumosuluĭ sĕŭ atelier câteva portrete pe şevalete. Printre ele recunoaştem pe D. Neculaĭ Creţulescu, portret nesfîrşit încă, portretul D-luĭ Stăncescu, un viŭ portret al fetiţeĭ D-luĭ Radu Văcărescu, portretul D-luĭ Dimitrie Ollănescu. Pe lîngă calităţile de execuţie, pe care le găsim în atâtea portrete de d. Mirea, pe lîngă soliditatea şi vigoarea pictureĭ sale, întîlnim încă în această din urmă lucrare o armonie sobră de culorĭ şi o atitudine fericită.

* * *

Cu o adîncă părere de rĕŭ am primit ştirea încetăreĭ din vieaţă a tînĕruluĭ Alecsandru Mihailescu, laureat al şcoaleĭ de arte frumoase din Bucureştĭ, un talent real care făgăduia mult. Mihailescu se distingea prin o fantazie şi o rară putere de compoşiţie, printr'o pictură delicată, înrîurită poate de starea luĭ fisică, şi prin un colorit mîngîietor ochilor. Inteligent, blând şi tăcut, Mihailescu avea privirea absorbită totdeauna în gîndurile luĭ ca un suflet ce

se uită parcă în altă lume. Depunem şi noĭ un mănunchiŭ de florĭ pe mormîntul tînĕruluĭ talent care luă cu dênsul atâtea speranţe.

* * *

La sculptorul Georgescu, a sosit statua în bronz şi de douĕ orĭ mărime naturală a luĭ Pache Protopopescu. Energicul fost Primar al Capitaleĭ stă în picioare, cu capul meditativ, cu eşarpa de primar şi cu mâna dreaptă adusă la mijloc.

In colţul atelieruluĭ un bust frumos modelat al D-neĭ Peretz.

IV.

Cercul amicilor Literaturei şi Artei române, înfiinţat anul trecut în Bucureştĭ, cu scop de a respândi cât maĭ mult în publicul nostru gustul şi dragostea literaturei şi arteĭ române, îşĭ va reîncepe seratele sale la 25 Noemvrie şi le va continua regulat din 15 în 15 zile până la sfîrşitul luĭ Maĭ viitor.

Ne îndeplinim o plăcută datorie împărtăşind celor ce nu le cunosc încă principalele dispoziţiunĭ ale statutelor acestuĭ Cerc:

Activitatea cercului consistă: în cetirea şi discutarea lucrărilor literare şi în producerea operelor artistice ale membrilor sĕĭ;

In cercetarea lucrărilor de artă şi de literatură săvîrşite în afară de Cerc;

In rĕspândirea celor maĭ de valoare lucrărĭ literare din trecut, precum şi în aducerea la cunoştinţa societăţeĭ române, a faselor istorieĭ noastre culturale;

In concerte, expoziţiunĭ de tablourĭ şi în tipărieurĭ de lucrărĭ judecate vrednice de a pătrunde în societatea română.

In susţinerea sceneĭ române, cum şi în căutarea şi încuragiarea talentelor ce ar putea să-ĭ aducă folos;

In crearea de recompense menite a resplăti lucrările meritoriĭ ale autorilor dramaticĭ, ale romanţierilor, ale poeţilor şi ale artiştilor românĭ;

In studiul organisăreĭ şi îmbunătăţirilor ce s'ar putea aduce instituţiilor noastre de literatură şi de artă, ca: teatrul, conservatorul, şcoalele de arte frumoase; etc.

In întreţinerea vie a cultuluĭ ce datorim marilor noştri scriitorĭ şi artiştĭ, trecuţĭ din vieaţă; în fine:

In cooperarea la orĭce îndeletnicire, avênd de scop înflorirea şi respândirea cât maĭ mult a literaturei şi a arteĭ române în societatea română.

Membriĭ cercului, domnĭ şi doamne, trebuesc să fie românĭ.

* * *

Anul trecut, pe lîngă şedinţele sale ordinare, în care s'aŭ citit bucăţĭ de literatură, s'aŭ discutat îmbunătăţirile ce sunt de adus aşezemintelor noastre literare şi artistice, şi s'aŭ instituit maĭ multe premiĭ pentru scriitorĭ şi artiştĭ,

Cercul a avut încă un număr de serate extraordinare din care vom reaminti: serata de la D-na Elisa Mincu în care s'aŭ făcut lecturĭ de către D.D. Dim. C. Ollănescu, N. Petraşcu, G. Ionnescu-Gion, s'aŭ zis versurĭ de D.D. Notara şi Niculescu, şi s'aŭ produs bucăţĭ musicale de D.D. Dim. Dinicu şi St. Sihleanu;—serata de la D-na Enrieta Sihleanu, unde aŭ citit D.D. Anghel Dimitriescu, Ollănescu,—paginĭ din Alecsandri, I. Ghica, Coşbuc,—şi aŭ făcut musică Domnişoara Sideri şi D. Lipati;—serata de la D-na Sevastia General Arion în care s'aŭ citit bucăţĭ de poesie şi prosă de D.D. Ollănescu, Gion, Petraşcu, H. Lecca, s'a jucat de D.D. Niculescu şi Brezeanu un act de teatru, şi s'a făcut musică de Domnişoarele Arion şi Mărculescu—eleve ale Doamneĭ Leria—şi de Domnişoara Cordelia Dimitriescu;—serata de la D-na Elena Grădişteanu, unde D. General Bengescu-Dabija a citit versurĭ, D. Ollănescu o nuvelă de Duiliŭ Zamfirescu, şi D. Stefan Mihailescu a convorbit asupra uneĭ teme ştiinţifice, iar musică s'a făcut de Domnişoara Assan şi de D. C. Dimitrescu;—serata dela D-na Elena Catargi, unde aŭ citit D.D. Ollănescu, Dr. Rămniceanu, Petraşcu, şi s'a făcut musică de Domnişoara Assan şi D. Dinicu,—în sfirşit, ultima seratăa fost un festival, dat în Palatul Ateneuluĭ, în onoarea memorieĭ mareluĭ nostru poet naţional V. Alecsandri, căruia Cercul i-a încoronat în acea seară bustul. Chorul D-luĭ Musicescu din Iaşĭ,—compus din 70 de persoane,—D. Popovicĭ, baritonul român din Praga şi Berlin, D. Dinicu, Domnişoara Assan, D. Hagiescu şi alţiĭ aŭ contribuit cu talentele lor la reuşita serateĭ, la care M.M. L.L. Regele şi Regina aŭ bine-voit a asista împreună cu elita societăţiĭ bucureştene.

Acest îmbucurător început să nu fie oare un semn al timpuluĭ?

A.

1557
1898

DUILIŬ ZAMFIRESCU

ALTE ORIZONTURI, poesii.

I.

Pentru a-şĭ face cineva o idee despre un om e de ajuns să intre în casa luĭ şi să privească mijlocul în care trăeşte, modul luĭ de vieaţă, cărţile ce citeşte şi alte împrejurărĭ. Adevĕrul acesta se potriveşte maĭ ales la Duiliŭ Zamfirescu, pe care noĭ am avut prilejul să-l vedem acelaş, neschimbat, atât în zile maĭ grele cât şi în zile frumoase din vieaţa luĭ. Ne aducem aminte de acum 14-15 anĭ, când trăia în Otelul Metropol din Bucureştĭ, în o cameră modestă cu fereastra în curte. Drept toată mobila un pat într'un colţ, douĕ scaune şi o masă în mijloc, obiectele banale ale camerilor de otel, dar pe lîngă care se maĭ adăogaŭ, ca semne distinctive ale sufletuluĭ celuĭ ce locuia acolo, un clavir în alt colţ, pe perete câteva lucrărĭ de artă, o coroană de frunze de stejar, pe panglicele căreia sta scris: *A Freund. Prea târziŭ*, în amintirea primeĭ sale incercărĭ de teatru, o pânză de Georgescu, înfăţişând un drum ce se suia pe un deal şi se pierdea în zare; pe masă câteva cărţĭ deasupra cărora era Lamartine şi Theophile Gautier, cu florĭ presate şi dispărţitorĭ cusute cu fir printre foĭ, câteva caete, pe care se vedeaŭ începuturĭ de poesiĭ, scrise c'o slovă dreaptă, regulată şi citeaţă; deasupra pianuluĭ un portret douĕ de femeĭ, şi pe masa de noapte un nelipsit trandafir într'un pahar cu apă. In această cameră, imbibată de parfum ca un *budoir* de femee, găseaĭ totdeauna pe Duiliŭ Zamfirescu scriind saŭ citind, câteodată preludând la piano exerciţiĭ clasice,

transportat de cele câteva arcorduri, cu capul plecat, şi dându-şi din vreme în vreme cu mâna suviţele de pĕr după ureche. El era atunci de vr'o 24 de ani. Frumos, elegant, cu pĕrul puţin cam lung, căzênd în unde negre şi mătăsoase, cu faţa albă, străbătută uşor de un sânge colorat, cu ochiul viŭ şi rotund, cu nasul de o admirabilă corectitudine, cu musteaţa rasă, lăsând să se desprindă din toată fiinţa luĭ o seducţie quasi femeească şi o armonie de gesturĭ, de mişcărĭ, de umblet, care îţĭ duceaŭ mintea spre figurĭ de prin poeme.

Te primea pururea cu dragoste şi în acelaş timp plin de forme, — începutul discret al unuĭ om de lume, cum urma să devie, — vorbind frumos, cu minte, sentimental şi subliniindu-şĭ cuvintele cu un surîs.

Pe atunci Duiliŭ Zamfirescu era redactor la *România Liberă*, unde scriea, între altele, foiţele pline de haz *Las Palabras*, sub iscălitura *Don Padil*. Trebue să spunem că Duiliŭ Zamfirescu a avut totdeauna un fel de dragoste pentru tot ce e spaniol, de la tradiţiile şi datinele Spanieĭ, de la arabescurile şi melodiile eĭ, până la nuanţa eĭ particulară de romantism, de care a fost inspirat nu odată. Pildă poesia Doña Paz, una din cele maĭ frumoase ale sale.

Ca la maĭ toate gazetele, spre 10 ceasurĭ dimineaţa, era la bătaia feruluĭ, adică se întocmea numĕrul zileĭ. Fiecare redactor sosea la redacţie, cu obolul gîndireĭ sale. Cel maĭ aprig era scepticul *Conu* Tache Laurian, cu articolul sĕŭ rece, plin de tact, scris uşor în mersul condeiuluĭ, 5—6, pagine, adică două coloane. Dênsul era marele preot care primea inspiraţiile de la zeĭ, în pădurea sacră, adică la şosea, unde locuia Kogălniceanu, inspiratorul *Românieĭ Libere* pe atunci. După *Conu* Tache urma imediat în grad nostimul *Stemil*, adică Stefan Mihailescu de azĭ. El era omul ştiinţelor exacte şi se bucura de darul ce-ĭ hărăzise cel de sus, de a rîde de tot şi de toate c'o poftă omerică de se cutremura temeliile redacţieĭ, aflătoare atunci în Covacĭ, în faţa vestitelor *ideĭ* ale luĭ Iordachi, *la isvor*, s'ar putea zice. Cu ceva întârziere, curat şi îngrijit, sosea Duiliŭ Zamfirescu, aducênd cu el, pe lângă o atmosferă de apă de Lubin, un articol politic, din treĭ în treĭ zile, plus menţionatele *Palabre* rezervate Duminiceĭ.

Puţin maĭ la o parte venea Sfinx, bietul Racoviţă, care muri aşa de tînĕr, — cu *dările* luĭ *de seamă* şi *nuveletele* în stil *staccato*, cum le numea el, adică scrise în frase rupte şi fără particule legătoare. La rarĭ intervale şi numaĭ la ocasiĭ solemne, când se representa la teatrul naţional o piesă originală, se arătaŭ, ca niştе obiecte de lux, articolele în graiŭ neaoş ale luĭ Ascanio, ale luĭ *Efendi*, cum îĭ zicea redacţia, din pricină că fusese ca diplomat la Constantinopolĭ, şi că avea pe pereţiĭ caseĭ sale un adevĕrat harem de potretele celor maĭ frumoase femeĭ. Iar tocmaĭ în fundul tablouluĭ, zăceaŭ în fum de tutun toată ziulica ceĭ doĭ *anonimĭ*, doĭ hamalĭ

ardeleni, însărcinaţi, unul cu *nemţiile*, adică cu umplutura de traduceri de prin foi nemţeşti, celalalt cu corectura gazetei, bez chestia ardelenească. Cum se întîmplă mai totdeauna, ei eraŭ cei care dădeaŭ materie de ris redactorilor, fiind cei mai mici şi avênd fiecare *ticurile* şi păcatele lui: unul examinându-şi vecinic ghetele, făcute la un *încălţămîntar* din Slatina şi celalalt gîndindu-se mai mult cum să încalţe el pe câte un frate de dincolo, adică să fie poftit la câte o *cină* la Iordache, de unde se întorcea radios zicênd: „l'am beut total şi pe ăsta".

La 12 ceasuri redactorii se împrăştiaŭ. Duiliŭ Zamfirescu îşi netezea frumos cu mâneca pălăria sa de mătasă cu bordurile largi, „1830", îşi trăgea mănuşile elegante pe mână, şi se îndrepta grav spre *Restaurant*, adică spre birtul lui *Constantin*, în colţ.

După înfăţişare şi din vorbă aï fi zis că e în stare se rescumpere Domeniul Coroanei, în fapt îi plăceaŭ lucrurile mai în detaliŭ: cumpăra mai des ţigările câte una, nu cu pachetul. Dar tocmai din pricina acestei stări de lucruri, neavênd adică prea multe legături cu fericirile pământeşti, lua ce lua în gură la birt, se întorcea repede acasă, se încăleca pe bătrânul Pegas şi se avênta în azur. Seara, când se întîmpla la un an odată, ba poate şi mai rar, să-l prindă doi—trei prieteni la vr'o petrecere tinerească cu sgomot de lăutari şi cu înfierbîntare de creeri, Zamfirescu lua parte ca un martir, cu un surîs mecanic, îngheţat pe obraz. Coborîrea omuluï la bestialitate şi trivialisarea femeei, această urnă sfîntă, cum o numeşte un alt poet, îl amăraŭ peste măsură.

Astăzi, de şi într'o poziţie cu totul alta, Duiliŭ Zamfirescu e acelaş om. La Roma, poetul nostru şi-a găsit mediul cel mai priincios firiï sale. Pământul clasic, care a trebuit să fie visul său de aur, unde grăeşte atâta legendă şi atâta istorie mare, îl satisface mai mult decât toate comorile din lume. Trebue să-l fi văzut cineva o singură dată macar pe Pincio saŭ pe Aventin contemplând mişcat privelişte Romei, pentru a înţelege ce mulţumire şi ce putere de evocaţiune îi deşteaptă în suflet intimitatea marmurei antice. De cele mai multe ori, acasă, îl găseşti între cărţile de literatură, cu copiii săi pe genunchi, învăţându-i poesii româneşti, cu mandolina lîngă el şi cu foile unei scrieri începute pe masă.

Îţi spune cu o vie plăcere tot ce are în gînd să lucreze ca literatură, îţi resfiră fericit ţesătura romanuluï viitor cu peripeţiile şi tipurile luï. Căci Zamfirescu înainte de a începe să scrie ceva, gîndeşte mult asupra subiectuluï, trăeşte întrînsul timp îndelungat, ca într'o familie ideală, face cunoştinţă intimă cu toate personagiele din roman, şi numai încălzit de vieaţa şi de mişcarea lor, prinde a le pune pe hârtie, mergênd atunci cu scrisul până la sfîrşitul caetuluï, mai fără nici o ştersătură, ca şi cum ar copia ceva din cap. Dacă are o bucată începută, îţi citeşte paginile scrise, şi caută să-ţi înţeleagă impresia bună saŭ rea.

Nimic nu-l contrariează însă mai mult decât când vede pe ascultător distras în timpul citirei de cine ştie ce nimic ce-l încunjoară, şi cu toate acestea gata la sfîrşit de a-i face un compliment banal. Simţi atunci în poet, în palidul lui zîmbet de politeţă, o adevărată amărăciune. Din contra, de multe ori, când se vorbeşte în casă de lucruri ce nu aŭ nici un interes, Zamfirescu se duce cu mintea aiurea, cine ştie unde. Ochiul îi rămâne fix în lumea gîndurilor lui, ca într'o mare de lumină. Când îl strigi, îl vezi că vine de departe. — Cu un cuvînt, găsim în fondul sufletului lui Zamfirescu un idealist, un trubadur sentimental din alte vremuri, care chiar dacă n'ar fi scris poesie, ar fi fost poet prin firea lui excepţională şi visătoare.

II.

Sub titlul *Alte orizonturi* Duiliŭ Zamfirescu şi-a adunat poesiile sale, publicate în anii din urmă, în *Convorbirile literare*. Dacă la apariţia lor în broşură, aceste poesii nu aŭ dat destul prilej de vorbă, este, credem, pentru că ele alcătuesc o poesie delicată, subtilă, şi prin urmare nu la îndemâna tuturora, — şi al doilea, fiindcă astăzi, la noi, mai toată lumea literară e căştigată de forma poetică a lui Eminescu. Celor mai multe urechi nu le sună a limbă de zei decât versurile lui Eminescu. De aici o inconştientă cerinţă de imitaţie a unora, de aici păcatul cel mai mare al poesiei noastre contimpurane, care e forma factice, şi cu ea melancolia factice, împrumutate amêndouĕ de la Eminescu, ca de la o lumină nouă în razele căreia sclipesc încă şi azi câteva capete palide. Duiliŭ Zamfirescu s'a opus curentului acestuia, el a căutat să-şi păstreze nota lui personală atât ca gîndire cât şi ca limbă, şi nouĕ ni se pare a-i putea face mai curînd un merit din aceasta decât o vină, cum presupunem că i-o fac alţii.

Poesia lui Duiliŭ Zamfirescu e ca şi fiinţa lui, ca şi vieaţa lui, ideală, exotică, sentimentală, în înţelesul antic al cuvîntului, şi ca formă, îngrijită. Aceste caractere şi mai ales exotismul romantic persistă de la cea dîntăi poesie din primul sĕŭ volum *Fără Titlu*, *Levante şi Calavrita* şi până la cea din urmă din *Alte orizonturi*. S'ar zice că o împrejurare care l'a dus de mic peste ape, de-alungul Dardanelelor, în marea Mediterană până la Corfu, a hotărît de felul simţirei lui de poet. Se ştie în adevĕr, cum sufletul nostru ia, într'un moment dat al desvoltării lui, forma ce-şi păstrează mai târziŭ ani îndelungaţi, dacă nu chiar toată vieaţa. Mulţi din noi datorim în parte diferenţiarea sufletului şi a preocupărilor noastre de predilecţie unor împrejurări de care nu ne dăm seamă: unei cărţi citită în copilărie, unei privelişti extraordinare, unei drame mişcătoare, care ne impresionează într'atât, încât dă sufletului o direcţie de care pururea se resimte.

Când citim *Alte orizonturĭ*, vedem că ne găsim cu adevĕrat sub alte orizonturĭ, în înţelesul cel maĭ larg al cuvîntuluĭ, adică sub nişte zărĭ depărtate de noĭ nu numaĭ în timp şi spaţiŭ, dar şi în ideĭ, şi în simţul realităţeĭ care ne stăpîneşte astăzĭ pe toţĭ. In cele maĭ multe dintre aceste poesiĭ respirăm parcă tocmaĭ opusul vieţeĭ reale şi ne simţim mulţumiţĭ ca uniĭ ce suntem sătuĭ de realismul brutal şi adesea trivial al veaculuĭ. Raza de ideal ce le străbate, le înobilează, înălţând literatura la adevĕratul eĭ înţeles, la adevĕrata eĭ misiune, pe care, în cele din urmă timpurĭ părea că o perduse. Căcĭ de câţĭva anĭ încoace producerile literare de toată mâna năzuiaŭ să ne facă maĭ reĭ, maĭ nenorociţĭ, în loc să ne înalţe sufletul, în loc să ne ridice deasupra lumiĭ de toate zilele, deasupra miseriilor ce amăresc vieaţa, şi de a ne arăta de acolo imágina senină a frumuseţeĭ şi a dragosteĭ, cele douĕ feţe eterne ale poesieĭ.

Nu voim să zicem că suntem împotriva realismuluĭ; ca toţĭ contimpuraniĭ îl apreţiem şi noĭ; dar mărturisim că ne încântă mult momentele în care putem să închidem oarecum ochiĭ, să ne astupăm urechile şi să plutim, ca astăzĭ cu poesiile luĭ Zamfirescu, în vise instelate de poeţĭ. Versurile cu năluciriĭ fericite în ele, orĭ amintirele uneĭ lumĭ ce nu maĭ este, ne farmecă mintea. Sufletul omenesc simte nevoe în mijlocul vieţiĭ zilnice de rĕcorire, de expansiune, de ideal cu un cuvînt, şi poesia luĭ Duiliŭ Zamfirescu are darul de a ne satisface în privinţa aceasta. Ea ne înfrumuseţează lumea, ca o oglindă magică, ne transfigură impresiile obşteştĭ, ni le întinereşte, ne schimbă vieaţa în dulceaţă de vis, cum se schimbă sub mâna maĭstruluĭ sunetele obşteştĭ în cântec; toate acestea fără ca ea să se rătăcească în transporturĭ sentimentale orĭ în extazurĭ mistice. Am putea zice, că în avêntul eĭ, poesia luĭ Zamfirescu, dacă nu pierde cu totul din vedere pămêntul, trăeşte însă pe înălţimĭ pe care le desmeardă maĭ des razele astrelor.

In cea dintâĭ poesie din *Alte orizonturĭ*, intitulata *Fugind de tot*, poetul ne face ca o profesie de credinţă, vorbind cu sufletul sĕŭ.

O tu, acela ce mĕ facĭ să sufĕr,
O suflete, întoarcete prin astre
Şi lasă-mĕ pe apele albastre
Să dorm de vecĭ, cu capul sub un nufĕr.

Iar în poesia *August* adaugă precisând:

Intârziat pe malul măriĭ
Eŭ în adîncurĭ rătăcesc
Si prins de farmecul uităriĭ
Las jos tot lutul pămêntesc
Şi-n lumea 'naltuluĭ plutesc.

Cu alte cuvinte caută *fugind de lume* un loc de retragere în necunoscutul vag, numit ideal, unde se leagănă neturburate toate ilusiile omeneşti şi toate amintirile.

Fondul poesieĭ luĭ Zamfirescu va fi decĭ imaginativ. La el închipuirea e facultatea ce stă deasupra şi din care purcede poesia sa, spre deosebire de alţĭ poeţĭ la care sentimentul e isvorul de căpetenie. De acolo şi caracterul eĭ fundamental: de a ne deştepta maĭ mult admiraţia decât de a ne mişca.— Această închipuire a luĭ se caracterisează apoĭ prin o extremă ductilitate, întinzêndu-se ca o foaie de aur pe suprafeţe cât de marĭ. Cugetându-şĭ îndelung bucăţile sale de poesie, el pătrunde oarecum în sinuosităţile cele maĭ ascunse ale imaginaţieĭ, aşa că pentru uniĭ cititorĭ poesia luĭ e prea eterată, prea fină, cum ar fi parfumul uneĭ plante delicate, şi de aceea n'o simt. Când aud pe poet zicênd în figurile luĭ ca maĭ sus: *să doarmă pe apele albastre, cu capul sub un nufĕr*, saŭ ca în bucata a doua din broşură, întitulată *Amurg*, că *luna pune pe valurĭ braţe ce se scaldă*, atuncĭ eĭ nu înţeleg fineţea fantasieĭ, n'aud decât cuvinte, şi cuvintele singure, oricât de frumos ar suna ele, li se par artificiale, un simplu exerciţiŭ de retorică.

Pentru noĭ năzuinţa aceasta către ideal, către ceva ce ese din marginile realităţiĭ, ne arată că Duiliu Zamfirescu e un poet c'o fire aleasă, trudit de o adîncă taĭnă sufletească, ca toţĭ mariĭ artiştĭ.

* * *

De pe aceste *înălţimĭ* pe care planează Zamfirescu, realitatea lumiĭ de astăzĭ iĭ pare firesc mică, strîmtă, *squalidă*, cum o numeşte dênsul, în vreme ce anticitatea, clasica anticitate, cu măreţia faptelor ce aŭ străbătut istoria, i se arată luminoasă, prin depărtare, cum se arată luminoasă o bucată de pământ pe cer. De acolo dragostea luĭ intensă pentru lumea veche.

Faţă cu ea, poetul e ca un amant ce ar fi iubit o femee neuitată, în amintirea căreia s'ar întoarce prin locurile pe unde a petrecut împreună cu dênsa, căutând urma paşilor eĭ, scoţind scrisorile eĭ îngălbenite de vreme şi recitindu-le. Aşa ating resturile lumiĭ vechĭ pe Duiliu Zamfirescu. In închipuirea luĭ reînvieză toată poesia şi toate legendele bătrânilor ţermĭ aĭ *Arhipelagului. Pe socli rupţĭ*, tresar *bacante vesele ce şĭ învĕlue de miĭ de anĭ splendoarea umerilor lor diafanĭ; în pacea amurgului mişcă din flamurĭ vechile trireme, la umbra cărora cântă duioasa-ĭ tragedie pescarul* Măreĭ Egee; *a tot ştiutoarea Minervă arată călătorilor drumul către Salamina, la Megara, la Eleusis şi Corint; Areopagul grăeşte* încă; pe pajişte gingaşa *Afrodită ţine de rĕŭ pe Cupido*, pentru că *întinde curse;* pe drum *Polibus* aţine calea *la fecioare ce vin cu amforele de*

la vie, iar *Nimfa tînără Leuco rĕsare din valurĭ şi vine la mal dinaintea copiluluĭ Bachus.*

Rĕsărit'a dimineaţa, de sub umbra unuĭ val,
Tînĕra Leuco, nimfa cu mărgeanurĭ în cosiţă,
Şi, mişcând uşor din şolduri, a ajuns până la mal,
Unde sta copilul Bachus şi 'mpletea cununĭ de viţă.

Albe, ca o vale ninsă, şi cu vine străveziĭ,
Sînurile mititele i se umflă ca doĭ muguri,
Iar de dênsele s'anină douĕ semne viorii,
Douĕ glume, douĕ benghiurĭ, douĕ boabe ca de strugurĭ.

Nimfa tînără şi zeul pe nisip îşĭ spun poveştĭ,
Se răstoarnă, se sărută, ea la sînul eĭ îl strânge
Şi rîzêndu-ĭ îl întreabă: „puiule de unde eştĭ?"
El cu minte îĭ răspunde: sunt de unde nu se plânge.

Dar văzênd urmă de strugurĭ, zeul făr' de Dumnezeŭ,
Îşĭ întinse lacom gura ca să soarbă dulcea rouă;
Nimfa închisese ochiĭ, tremura, vorbea mereŭ,
Ş'imprejurul luĭ, întreagă, se 'ndoia ca luna nouă.

Iar la urmă când fu vorba pe întoarcere 'napoĭ,
Pace s'o maĭ prindă valul, ca pe vechea luĭ stăpînă.
Zeul îşĭ luase drumul, şi de unde eraŭ doĭ
Acum plânge numaĭ dênsa .., iar Oceanul o îngână.

Fără îndoială, nicĭ în bucata aceasta nicĭ în celelalte nu e Olimpul vechiŭ cu vieaţa luĭ mitologică, plină de lucruri imposibile, ci sunt numaĭ nişte reminiscenţe sclipitoare, un fel de visurĭ retrospective ale poetuluĭ, de pe când oamenii eraŭ semi-zeĭ şi le plăceaŭ regiunile maĭ înalte, atmosfera maĭ ideală.

Totuşĭ o întrebare se naşte. Maĭ putem noĭ moderniĭ să fim emoţionaţĭ dinaintea acestor umbre de zeĭ şi zeiţe, pomeniţĭ chiar în treacăt, în poesia noastră? Ni se maĭ aţiţă câtuşĭ de puţin imaginaţia de fapte din vieaţa lor, nouĕ care nu maĭ credem nimic din păgânătatea crezută de ceĭ vechĭ? Răspunsul vine de la sine. De sigur că nu.

Mitologia clasică nu maĭ poate sluji astăzĭ nicĭ măcar ca alusie la o inspiraţie poetică. Noĭ nu maĭ simţim nimic dinaintea unor nume ca Jupiter saŭ ca Venerea, decât numaĭ ca o amintire clasică; nu maĭ credem în existenţa acestor fiinţe, cum credeaŭ ceĭ vechĭ, care cu drept cuvînt puteaŭ fi inspiraţĭ de ele, fiindcă simţeaŭ, se emoţionaŭ în faţa lor, li se părea că le văd coborîndu-se şi ridicându-se pe munţiĭ divinĭ. De acolo puterea mişcătoare a cărţilor clasice vechĭ. Pentru ce spre pildă, pictura religioasă a renaşterii e atât de frumoasă? Pentru că renaşterea italiană credea în revelaţiile Evan-

gelieĭ. Pentru ce un Leonardo a lucrat 16 anĭ, după cum se zice, capul luĭ Hristos din *Cina cea de taină* ca să-l facă aşa cum l'a făcut, adică de o frumuseţe fisică şi morală incomparabilă, supra-omenească? Pentru că credea în Omul-dumnezeŭ al Evangelieĭ.

Iată încă una din pricinile pentru care poesia luĭ Zamfirescu, aceea care face alusiĭ la mitologie, nu mişcă decât pe ceĭ care pot să se strămute cu închipuirea în trecutul de acum douĕ miĭ de anĭ. Restul lumiĭ rĕmâne rece, nu i se sugeră nimic în minte, şi prin urmare el, acest rest de lume, imensa majoritate omenească, nu poate contribui cu închipuirea eĭ la frumuseţea poesieĭ ce citeşte. Căcĭ, se ştie, cele maĭ multe poesiĭ prin cuvintele lor ne deschid oarecum închipuirea, şi ne fac de visăm şi noĭ alăturĭ cu poeţiĭ ce le-aŭ întrupat. Printre vorbele concentrate ale unuĭ poet mare, ale unuĭ Leopardi, spre pildă, punem noĭ ceĭ maĭ mulţĭ poesie de a noastră. In cuvinte ca Jupiter, ca Venerea, omul care nu simte în ele decât vorbe goale de înţeles, nu poate pune nimic.

Maĭ e încă şi altă obiecţiune. A ne întoarce la întrebuinţarea, fie ea oricât de puţină, a mitologieĭ, este a îngrădi avêntul modern al poesieĭ. Tot ce încheagă un poet astăzĭ e resultatul proprieĭ luĭ închipuirĭ. La ceĭ vechĭ nu era tot aşa. Îşĭ făurise uniĭ la început o sumă de fabule, şi toţĭ poeţiĭ care aŭ urmat luară aceste fabule drept nişte date sacramentale şi se mulţumiră a se învêrti în cercul prescris de ele, adăugând numaĭ amĕnunte. Noĭ modernĭĭ am înlocuit mitul strîmt al trecutuluĭ cu sentimentul natureĭ, din care a eşit odinioară acele mituri antice, am lăsat sborul liber închipuireĭ ca să se inspire deadreptul şi pe deaîntregul din poesia natureĭ.

Cu toate acestea iar zicem: la poeţĭ amintirea se confundă adesea cu speranţa.

A privi cu dragoste spre lumea zeilor şi a minunilor este aproape a dori o stare de lucrurĭ fericită lumiĭ, un progres desevîrşit. In deosebĭ la Zamfirescu sunt încă şi alte cuvinte justificative particulare. Maĭ întâĭ înclinaţia dominantă a sufletuluĭ luĭ, închipuirea, îl ducea spre trecutul mitologic, cum a dus pe toţĭ poeţiĭ parnasienĭ, în a căror fire sentimentul era pe planul al doilea.

Trăind apoĭ îndelung în mijlocul clasicismuluĭ, Duiliŭ Zamfirescu era cu neputinţă să nu fie înrîurit de ficţiunile mitologieĭ. Sainte-Beuve zice cu drept cuvînt, că zeiĭ n'aŭ părăsit încă pămêntul în care s'aŭ născut. Eĭ sunt amestecaţĭ în tot ce alcătueşte frumosul acestor cuprinsurĭ; în temple, chiar când sunt creştine, pe pieţe, lîngă coloane, pe înălţimĭ, în ruine, în catacombe, pretutindenĭ se mănţine cu o putere secretă vechea lume a Olimpuluĭ. Ea resună încă ca un strigăt colosal asupra imaginaţieĭ poeţilor. Byron, pesimistul Byron, în faţa anticuluĭ şi poeticuluĭ Parnas exclama: „Ceĭ ce nu te cunosc nu ştiŭ partea sublimă din om; astăzĭ când te contemplu mi-e ruşine că mĕ simt atât de slab ca să te pot cânta. Eŭ, care

visam în capul meŭ atâtea cuvinte marĭ spre a ţi le închina, mĕ infior şi nu ştiŭ decât să-mĭ plec capul. Glasul mi se stinge, sufletul mi se sfîrşeşte, ochiul îmĭ apune în plutirea nourilor tĕĭ, şi ca să mărturisesc tot ce simt, tot ce mĕ umple în faţa ta, nu am decât entusiasta mea tăcere".

Iată cât de minunat se resfrânge şi în închipuirea luĭ Zamfirescu anticitatea Greciеĭ, şi câte fioruri de voluptate intelectuală îĭ dă evocaţiunea eĭ într'o convorbire ce şi-o închipueşte poetul cu înţeleptul şi frumosul Cleobul.

Cleobule, Cleobule, fericit aĭ fost de mic,
Şi la mare fericirea urmăritu-te-a cu sila
Ca să aĭ pe Platon dascăl, Aristotele amic
Şi amică pe Mnesila;

Să te naştĭ într'o cetate ca Atena înţeleapta
Şi să-ţĭ trecĭ copilăria într'o lume 'ncântătoare,
Cu Acropolea la stînga, cu Ceramicul la dreapta
Şi cu marea la picioare;

Şi în urmă să-ţĭ preumbli fericita tinereţe
Pe la şcolile străine: Selinunte, Siracuza,
Peste tot pe unde lumea maĭ putea să te înveţe
Şi să te inspire musa.

Aşĭ fi vrut şi eŭ ca tine, rătăcind pe o triremă,
Să trăesc în lumea vechie!... M'am visat de atâtea orĭ
Că ascult, pătruns de farmec, trilogia Triptolemă
Şi-n Sophocle arunc florĭ!...

M'am visat trăind aevea, beat de toată poesia
Veaculuĭ cu minunata formă a luĭ Polyclet;
M'am visat luptând în stadiŭ şi iubind pe Thargelia,
Curtizana din Milet.

Se făcea că, pe o scară c'un portal deschis pe mare,
Thargelia sta pe-o pernă prinsă-n lemn de chiparos,
Iară eŭ, privind cum dênsa se uita în fund de zare,
Stam pe treapta de maĭ jos.

Era luna luĭ Aprile. Tinereţea şi amorul
Anina de mintea noastră aripĭ albe, uşurele;
Ne părea vieaţa lină, mlădioasă, cum e sborul
Timidelor turturele.

. . . . . .

După aceea arată şi descrie cu culorĭ ridicole antitesa vieţiĭ reale moderne, timpul de faţă în care a fost născut poetul, oamenĭĭ micĭ care-l înconjură şi alte împrejurărĭ triste, şi apoĭ urmează:

Am fugit din lumea asta, şi-n singurătatea minţiĭ
Am luat drumul Ateneĭ, — ţelul visurilor mele:
Tu, în tine, împlinindu-ţĭ fantasiile voinţeĭ,
Poţĭ călători prin stele.

Şi-mĭ părea că atinsesem ţĕrmul clasiceĭ Hellade;
Pherecyde dela Leros, omul vremilor trecute,
Imĭ vorbea de strălucirea primelor Olimpiade
De prin anĭĭ şapte sute.

Luntrea luĭ împodobită întâlnindu-ne în cale
Sub umbrarul eĭ de pânze ne ferea de vêntul cald:
Era golful plin de farmec, de parfum de portocale,
Era marea de smarald.

Spre Corinth, poporul, dornic de plăcerile vieţiĭ.
Strâns la istmicele jocurĭ, făcea ţĕrmul să resune:
Discobolĭĭ, musicanţĭĭ, lăncierĭĭ şi poeţĭĭ
Se luptaŭ pentru cununе.

Peste tot, vieaţă, temple, cânturĭ şi filosofie,
Corpurĭ splendide la forme, minţĭ senine, rîzĕtoare,
Sub un cer de-apururĭ tînĕr, noaptea plin de poesie,
Ziua inundat de soare.

Şi cu asemenea imaginĭ m'am tot dus mereŭ. Dar unde?
Înapoĭ, pe drumul vremiĭ... Căcĭ eŭ ştiŭ de maĭ 'nainte
Că Atena, cum e astăzĭ, prin nimica nu rĕspunde
Celeia ce-o am în minte.

După Grecia, Italia e ţara care evocă maĭ mult trecutul. S'ar putea zice încă că trecutul Italieĭ e maĭ inspirator decât al Greciеĭ, fiind maĭ variat şi maĭ bine vĕzut, ca într'un amfiteatru: lîngă noĭ trecutul Renaşteriĭ, maĭ în fund evul mediŭ, şi tocmaĭ în fund lumea romană şi cea etruscă. Zamfirescu, ca atâţĭ alţĭ călĕtorĭ aĭ cuprinsurilor idealuluĭ, le-a atins pe toate în poesiile luĭ. Plecăm cu ele de pe malul *Anienuluĭ*, unde, cum zice poetul, *îşĭ spun poveştĭ ruinele păgâne şi se cântă legendele sabine* şi trecem prin faţa *pădurilor sacre*, pe dinaintea *faunilor* şi *vestalelor*, pe dinaintea împĕraţilor romanĭ, adică pe dinaintea tuturor figurilor şi ideilor timpuluĭ străvechiŭ, ca să ne coborîm până încoace la *Beatricea* luĭ Dante şi la *Aspasia* luĭ Leopardi, adăpostindu-ne în cele din urmă sub *Castelul Fusano* orĭ la *Vila Aldobrandini*, după ce am întâlnit în drum cavalerĭ ca *Urseolo, blondul Doge Urseolo*, saŭ ca *Miralaia,*

cavaler din Spania arabă, ţară pentru care, am spus că are o mare predilecţie poetul.

Plin de gloria străbună ca de un lucru strîns de el,
Miralaia printre buze fluieră încetinel
Şi cu frêul prins în stînga, iar cu dreapta prinsă-n şold,
Parc'ar fi preconul lumiĭ, călătorul Childe-Harold.

Bate surul cu potcoava caldarîmul sunător,
Scăpărînd scînteĭ din peatra care-ĭ cade sub picior,
Şi cu ochiul prins în sânge, sperios îşĭ cată-n cale,
Legănându-şĭ cavalerul pe puternicele-ĭ şale.

La ferestrele cu gratiĭ ies copilele bălane
Poftitoarele neveste, jînduitele vadane.
Chiar dervişiĭ, mosafiriĭ, părăsesc cântând odaia
Şi-n balcoane vin să vadă pe vestitul *Miralaia*.

Dar de odată dintr'o turlă înclinată către stradă
Un mănunchiŭ de rose albe fu lăsat uşor să cadă;
El lovi din întîmplare calul viŭ şi sperios,
Calul se isbi înlăturĭ şi-şĭ svêrli stăpînul jos.

Atuncĭ mîndrul Miralaia, ridicând de jos buchetul,
Către turla înclinată se întoarse cu incetul,
Insă, nezărind pe nimenĭ, zise-n înfloritu-ĭ graiŭ:
„A căzut poate din sborul călătoareĭ lunĭ de Maiŭ".

Ca în orĭce privire amoroasă spre trecut, neapărat urma să se strecoare în poesia istorică a luĭ Duiliŭ Zamfirescu o intonaţie de regret, o notă înduioşată, câteodată chiar tristă, pe care o întâlnim în multe bucăţĭ ca: *Pe Acropole*, *De la Vila Tusculana*, *Boul* şi altele.

Dar pe de altă parte, în amintirele şi în iubirea luĭ de pământul şi de timpul clasic, Zamfirescu trebuia să fie mişcat maĭ mult ca de orĭce de ideea care alcătueşte esenţa timpurilor vechĭ, adică de religia formeĭ, religie a căreĭ zeiţă supremă e femeea. Şi în adevĕr maĭ toată poesia luĭ are de subiect amorul, femeea, considerată cum era la păgânĭ ca un complex desevîrşit de frumuseţe, ca o supremă armonie de forme. Despre sufletul eĭ, despre aspiraţiile şi sentimentele eĭ, nimic saŭ prea puţin. Nimic asemenea despre nevinovăţia femeeĭ, care a inspirat pe atâţĭ alţĭ poeţĭ, nimic despre liniştea lină a uneĭ dragoste statornice şi îndelungĭ, nimic încă despre furiile gelosieĭ orĭ despărările despărţireĭ. La el femeea are experienţa deplină a vieţeĭ; ea trăeşte ca să trăiască, simte acuma pentru plăcerea de a simţi. Iar poetul, diletant al amoruluĭ, dar admirator fanatic al formeĭ, stând într'o atitudine de o placiditate strămoşească, îşĭ anină din timp în timp buzele de gura eĭ frumoasă, priveşte îndelung în ochiĭ eĭ ca într'o mare a uitării, îĭ atinge mâna înfiorat, şi o

face să tresară, să dorească şi să ceară mai curînd raiul îmbătător al simţurilor. Intr'o poesie ne va vorbi de *degetele ei ca puful, ca degetele unei stariţe de neam*, în alta de *colţurile gurii ei ce s'ascund hoţiş în gingaşe gropiţe*, aiurea, contêmplând-o, îi va crede gura *zugrăvită din carminul rozei de Mai, privirea înduioşată de albastrul cicoarei, la brîu strînsă ca un mănunchiu de ramuri de crin, cu nu ştiu ce in sin, cu nu ştiu ce de la sîn până la genunchi*, aşa că însuşi poetul va fi nedumerit *de e femee saŭ de e floare*, de e floare saŭ *de e vis*. Pretutindeni deci, admirarea frumuseţii exterioare, — o dispoziţie de spirit în care închipuirea poetului are tot rĕgazul să brodeze fel de fel de lucruri nostime asupra dragostei. De cât sentiment antic e Zamfirescu în următoarele strofe intitulate: *Plecată cu capul.*

Plecată cu capul pe albe genunche,
Fecioara cu ochiŭ liniştit,
Din apa curată adună mĕnunche
De ramuri de teiŭ înflorit.

O rază din soare furiş se coboară
Şi lung o sărută pe gât,
Iar dorul deschide în gînd de fecioară
O poartă pe-un câmp de urît.

Cu raza cea caldă vin visuri nebune,
Videniĭ cu aripi de fluturi,
De cad din lumină pe genele-i brune
Ca ploaia din crângi ce le scuturi.

Atunci de pe dealuri vĕzênd-o că-i goală
Şi soarele prea arzĕtor
Un vênt se adună, din lanuri se scoală
Şi pleacă încet spre isvor.

El pĕrul ei moale cu vinete unde
Uşor i-l desprinde de sus,
Şi 'ntreaga-i fiinţă în pĕr i-o ascunde
Şi trece tăcut spre apus.

In vremea noastră dragoste de femee fără dragoste de lună plină nu se poate, căci luna e planeta inimilor ce iubesc. Ea le încântă, le vorbeşte, le reaminteşte totul. Duiliŭ Zamfirescu îi consacră cele mai scumpe ceasuri de religie poetică. Câte ideĭ şi câte sentimente nu se deşteaptă în sufletul luĭ la vederea luniĭ, *cu nespus de dulcea ei singurătate!* Stelele celelalte n'aŭ nimic a face pe lîngă ea. Ele pot să plângă, *cu ochiĭ plinĭ de lacremĭ sub*

zăbranic argintiŭ, durerea lor nu-l atinge. Luna singură resumă durerea lumiĭ.

Dar ca tine 'ndurerată nu e alta 'n univers,
Stea ce fără de speranţă chiemĭ trecutul fără viers.
Tu rĕsaĭ de peste ape galbenă şi gînditoare,
Parcă soarta pămîntească te străbate şi te doare
Şi plutind te urcĭ în noapte ca în propriul tĕŭ vis.

Pănă şi cînd nu o poate pomeni deadreptul, trebue cel puţin s'o ia încolo, numind-o *un disc strîmb de aur*, după vorba franţuzească *qui s'aime bien se taquine bien.*

Din timp în timp Zamfirescu îşĭ aduce aminte şi de ţara luĭ. Atuncĭ împânzeşte idile gingaşe: câte-o *surată* de fată, adunând *culbecĭ de aur şi umplênd cofiţe de mure, pe sub umbrele de frasinĭ în pădure, la fîntînă*, unde fireşte se iveşte cât colea şi câte un *bădică care îĭ fură sărutărĭ, din fugă, peste umerĭ;* — schiţează câte un peisaj: *Siretul curgênd liniştit pe şesurĭ întinse sub sbor de paserĭ călătoare*, — face efecte de zile de vară: cu *toţĭ pomiĭ în sĕrbătoare* şi cu *cireada satuluĭ* pe coastă, — efecte de zile de iarnă: cu *zepezĭ* întinse, cu *ferestre înghețate*, cu *fumul subţiratec luându-şĭ sborul* către cer, şi de care, cu drept cuvînt, am putea zice că *şĭ-a legat dorul poetul.*

* * *

In sfîrşit poesia luĭ Zamfirescu e îmbrăcată într'o formă îngrijită, ciselată, musicală pănă la extrem. Musicalitatea e basa versificării luĭ, formula algebrică în care i se concentrează toată retorica. Fiecare vers, fiecare cuvînt, poate fiecare silabă e cântărită de zecimĭ de orĭ; nuanţele crude şi disonanţele sunt înlăturate, — calităţĭ încă de care nu toate urechile sunt atinse. Din alegerea cuvintelor simţĭ că poetul îşĭ cântă cu un fel de voluptate ascunsă versurile pănă ce găseşte armonia definitivă. Titlurile italiene ale poesielor sale: *Vila Aldobrandini*, *Castelul Fusano*, sunt alese dintr'o sută altele ca nişte preludiĭ de musică, ca nişte luminĭ aninate în tavanul unor camere; iar un cuvînt, citit de noĭ cu un accent rĕŭ, e o ruină a întregeĭ armoniĭ. Tot ca urmare naturală, expresiile sale sunt fine, alusiile subînţelese. Poetul îşĭ *pune adesea strajă la gură*, ne face numaĭ se întrevedem lucrurile, nu ni le spune deadreptul, are reticenţe de salon, un zimbet conţinut ce nu-şĭ dă drumul nicĭodată în hohot, o tristeţe discretă ce nu e sbucium. E poetul nuanţelor, potrivit preceptelor poesieĭ moderne:

Car nous voulons la nuance encore,
Pas la couleur, rien que la nuance,
Oh, la nuance seule fiance
Le rêve au rêve, et la flûte au cor.

Intr'un cuvînt, forma luĭ Zamfirescu e graţioasă, ţinênd un loc imediat după forma severă şi clasică a luĭ Eminescu.

Iată poesia luĭ Zamfirescu din *Alte orizonturĭ*, şi am putea să zicem acelaş lucru şi despre poesia luĭ anterioară. — Dar acestea sunt toate ideile din ea, vor întreba ceĭ ce le plac a întîlni în poesie şi vigoare, şi sbucium, şi transport, şi revoltă şi vieaţă de toate zilele? Da, rĕspunde poetul, aicĭ suntem într'o sĕrbătoare liniştită, unde privim lumea şi istoria cu seninătate şi cu voluptate conţinută. Restul zilelor şi restul emoţiilor rĕmân pe seama altora.

La acestea nu vom adăuga decât douĕ cuvinte. Dacă în adevĕr poesia luĭ Zamfirescu alunecă uşor şi cu gînduri de ţinereţe numaĭ pe dinaintea noastră, ca paşiĭ uneĭ silfide antice, este că ea e rodul vîrsteĭ tinere, în care totul lunecă uşor. Zamfirescu a ajuns astăzĭ într'un punt culminant al talentuluĭ sĕŭ, fără însă să putem afirma că e ridicat în apogeul sĕŭ. Vîrsta de 40 de anĭ, care va suna pentru el mâine poimâine, îĭ va deschide nouĕ orizonturĭ. Ea e, cum ar zice un poet, puntul despărţitor dintre cele douĕ cline ale vieţeĭ omeneştĭ, de unde poţĭ privi atât îndărăt, spre copilărie, cu toată înduioşarea ce-ţĭ lasă în suflet un apus de soare, cât şi înainte, spre bărbăţie, cu toate surprinderile ce-ţĭ dă o dimineaţă. La 40 de anĭ rĕsăritul îşĭ dă mâna cu apusul. S'ar putea zice că atunci e unicul moment când lucesc doĭ sorĭ pe cerul scurteĭ noastre vieţĭ. Lumea e maĭ mare şi puterea de vieaţă şi de activitate maĭ intensă. Să aşteptăm dar şi ziua de mâine a poetuluĭ, zi ale căreĭ luminĭ premergătoare se zăresc deja în romanele *Vara la ţară* şi *Tănase Scatiu*, unde Zamfirescu se arată poate ca cel întâĭ romanţier al nostru.

N. PETRAŞCU,

I. ANDREESCU

O stradă din Barbizon

PETRE CIOCLUL

— NUVELĂ —

I

La poarta cimitirului vruiŭ s'aprind o ţigară aşteptându-mĭ trăsura. N'aveam chibrituri şi din câtă lume era acolo, nimenĭ nu-mĭ dete un foc, ba ceĭ maĭ mulţĭ, după privirile mirate ce îndreptaŭ asupră-mĭ, păreaŭ că desaprobă această faptă, puţin potrivită după dênşiĭ, cu respectul datorit loculuĭ unde ne aflam.

Calitatea mea de străin şi de călător, mĕ lăsă însă indiferent, în faţa latenteĭ manifestaţiunĭ a mulţimeĭ şi eram aproape gata să cer unuĭ neamţ bărbos şi subţiratec, care mĕ tot mĕsura chiorîş, să scapere din amnarul ce-ĭ atârna la brîŭ, când servitorul caruluĭ funebru, oprit alăturĭ, se apropie de mine, frecă un chibrit pe mâneca livreleĭ luĭ negre, şi coprinzênd flacăra în pumnĭ, mi-o întinse, plecându-şĭ capul cu respect.

— Ich danke sehr, îĭ ziseiŭ aprinzênd ţigara şi căutaiŭ repede în buzunar să-ĭ daŭ un bacşiş.

— N'aveţĭ pentru ce, îmĭ rĕspunse el româneşte.

Se vede că mişcarea ce făcuiŭ auzind aceste cuvinte, fu aşa de ciudată, încât omul se uită lung la mine, mişcat de impresiunea produsă şi mâhnit poate că nu şi-o simţea favorabilă.

Avuseiŭ astfel prilej de a-l examina.

De talie mijlocie, cu trăsurile feţeĭ regulate, deşi nasul îĭ era puţin cam strîmbat de o tăetură ce-ĭ brăzda falca până la ureche, era ras peste tot, cu pĕrul sur şi ţinea umĕrul stîng plecat înainte.

Chipul îmĭ era cu totul necunoscut.

Instinctiv mĕ strecuraiŭ printre lume şi o luaiŭ încet de-alungul ziduluĭ, strigându-mĭ vizitiul. Omul făcênd un ocol, îmĭ eşi înainte şi cu o vĕdită stinghereală în graiŭ şi în mişcare, îmĭ spuse, tot româneşte, că a trimis pe un băeat să cheme trăsura, de la cârciuma din vale, şi până atuncĭ să-ĭ daŭ voe să-mĭ spună câteva vorbe.

Îĭ făcuiŭ semn că poate să vorbească.

Cu glas tremurător şi cam răguşit el îmĭ zise.

— Să mergem, dacă nu vĕ supăraţĭ, până în capĕtul aleeĭ, unde nu e nimenĭ, căcĭ înţeleg cât e de greŭ pentru un Domn ca D-ta, să stea de vorbă cu un om ca mine. D-zeŭ v'a scos în calea mea şi nu aş voi să vĕ pricinuesc nicĭ cea maĭ mică neplăcere . . .

Era atâta amărăciune în vorbele luĭ şi cu atâta emoţiune împreunase mânile să mĕ roage, încât mĕ opriiŭ şi punêndu-ĭ mâna pe umere îĭ spuseiŭ cu blândeţe: N'am nicĭ ruşine, nicĭ neplăcere de a sta la vorbă cu D-ta. Voiŭ aştepta trăsura aicĭ. Vorbeşte te rog.

— Nu v'aţĭ schimbat întru nimic. Tot bun, tot generos! Ah! de sigur nu-ţĭ maĭ aducĭ aminte de mine, îmĭ rĕspunse el cu ochiĭ în lacrimĭ.

Mirat îl priviĭ din noŭ zicându-ĭ: Ne-am cunoscut noĭ? Unde? Când?

— Ne-am petrecut copilăria împreună. Am şezut pe aceeaşĭ bancă la şcoală, am dormit alăturĭ anĭ de zile, într'o odae. Eŭ sunt Petre R . . ., odată om printre oamenĭ, azĭ cioclu în oraşul acesta, perdut din lume şi pe vecĭnicie depărtat de ţeară . . .

Rĕmăsesem încremenit! El Petre R . . . băeatul voinic şi frumos al claseĭ noastre, cântăreţul care culegea aplausele şi cununile la împărţirea premiilor! Într'o clipă întreaga copilărie îmĭ trecu prin minte şi-l vĕzuiŭ aşa cum era altă dată, drept, chipeş, alb şi rumen la faţă, îndrăsneţ la faptă şi la cuvînt, dând cu mâna largă, când avea, iubit pentru bunătatea inimeĭ şi temut pentru tăria pumnilor luĭ . . .

Petre R. . . în starea aceasta, căzut atât de jos!? Mila, curiositatea şi o vĕdită turburare se frământaŭ în mine. Voiam să-ĭ spuiŭ şi nu ştiam ce şi nu ştiam cum.

El vĕzêndu-mĕ că tac, îngână suspinând:

— Nu mĕ maĭ recunoştĭ? Aşa e? Cine oare m'ar maĭ recunoaşte? Un adeverat mort printre ceĭ viĭ, o fiinţă nenorocită şi blestemată! . .

Fie-ţĭ milă de mine şi nu mĕ lăsa peireĭ . . .

Băeatul sosise cu trăsura.

El urmă: te ducĭ, trebue să te ducĭ? Nu vreĭ să-mĭ daĭ un ceas, undeva, de-o parte, ascunşĭ de ochiĭ tuturora. Îţĭ voiŭ povesti lucruriĭ ce te vor cutremura şi ascultându-le, crezêndu-le, — nicĭ nu veĭ avea cum să nu le crezĭ —, îţĭ voiŭ da probe, probe nestrămutate, adăogă el apăsat, şi atuncĭ veĭ vedea, că nu sunt numaĭ eŭ de vină că mĕ găsesc, în cea maĭ

tristă ticăloşie azĭ, din belşugul în care eram odată. Dacă vreĭ, vino la „Melul alb“. In fundul grădineĭ e un chiosc dosnic, ascuns printre copacĭ, porunceşte un prânz bun, cu vin alb şi roşu... ah! vin alb şi roşu... n'am maĭ bĕut de anĭ de zile... şi când voiŭ fi sătul, căcĭ de, nu-mĭ potolesc foamea în toate zilele... voiŭ avea poate maĭ multă îndrăsneala şi mĕ veĭ îngădui să-ţĭ spun tot, tot... să-mĭ uşurez sufletul de o povară, ca să pot muri liniştit. Viĭ la „Melul alb“? Vino, te rog în genunchĭ!.. şi făcu mişcarea să se plece la pământ, dar îl ridicaiŭ de braţ în sus, iĭ făgăduiiŭ că-l voiŭ aştepta la „Melul alb“, cu un prânz bun şi cu vin alb şi roşu...

El se repezi să-mĭ sărute mâna, dar eŭ săriiŭ repede în trăsură, dăduiŭ vizitiuluĭ adresa Oteluluĭ şi lăsând pe Petre, cu faţa zîmbitoare, la marginea drumuluĭ, mĕ făcuiŭ nevĕzut.

II

Îl aşteptam de o jumĕtate de oră, în chioscul din fundul grădineĭ, unde-mĭ dăduse întâlnire şi mărutrisesc că maĭ mult curiositatea mĕ împinsese să-ĭ primesc propunerea. Fel de fel de ideĭ şi de părerĭ, unele chiar puţin binevoitoare fostuluĭ meŭ tovarăş de şcoală, îmĭ trecuse prin cap, de când îl părăsisem şi acum cu una, în deosebĭ, îmĭ amăgeam timpul şi nerăbdarea, până să vie:

— De ce, omul acesta nenorocit, ruinat, căzut victimă rĕutăţiĭ oamenilor saŭ propriilor luĭ pĕcate, de ce nu s'a întors în ţeară, unde cu puţină muncă şi cu sprijinul câtor-va amicĭ ar fi putut să-şĭ agonisească mijloace de traiŭ maĭ uşoare, maĭ omenoase, în tot casul, decât acelea pe care le-a găsit pe pământ străin, între fiinţe, fără îndoială, recĭ şi nepăsătoare de soarta luĭ?

Bănuelile, învinuirile, osîndirile chiar, îmĭ cutreeraŭ numeroase mintea, fără să fi ajuns a le resolvi, un punct însă, din toate, rĕmăsese câştigat convingeriĭ mele, adică: Petre a sevîrşit vre-o faptă ruşinoasă, cel puţin, în ţeară, dacă îndură el aicĭ umilirea şi mizeria, fără a-şĭ căuta liman de scăpare acolo.

Un sgomot de paşĭ greoĭ scârţiind pe petrişul aleeĭ, îmĭ tăiă aripile gîndurilor.

Era el. Cu grijă, dacă nu cu sfială, îl vĕzuiŭ aruncându-şĭ privirea 'n toate părţile, apoĭ lipindu-se de perete şi cu o mişcare repede strecurându-se în năuntru.

— Iată-mĕ, zise el cam gîfiind. Când aĭ şti de unde vin pe jos, m'aĭ erta că te-am făcut să aştepţĭ. Am avut treĭ ceremoniĭ, astăzĭ, şi vin tocmaĭ de la depositul nostru, din cealaltă parte a oraşuluĭ. Dă-mĭ voe să mĕ pun jos, că mi-s picioarele frânte... şi căzu pe un scaun.

Uf! cald e şi tare aş bea ceva rece, rece de tot! zise el stergându-şĭ fruntea, cu o batistă mare cât un prosop.

— Odihneşte-te bine, întâĭ, pe urmă ne vom pune la masă şi veĭ bea, cât ţi-o plăcea, îĭ răspunseiŭ, arătându-ĭ un vas mare de aramă în care maĭ multe sticle zăceaŭ înconjurate de bucăţĭ de ghiaţă.

De cum le zări, se săltă în sus, apoĭ îngenunchiând lîngă dênsele, le ridică pe fiecare, cetindu-le etiqueta: Rudesheimer, şi sărută sticla, Matzner-auslese, Heidsick-Monopole... Să trăeştĭ o mie de anĭ, că bune şi de bun neam maĭ sunt! zise el, întorcându-şĭ capul spre mine. Bine, dar ăsta e ospĕţ împărătesc! Prea mi-aĭ luat vorba în serios şi... prea o să-mĭ pară rĕŭ că o să se sfîrşească de grabă şi el şi visul în care trăesc de când te-am revĕzut...

Pe când vorbea, mĕ uitam lung la dênsul şi simţeam o căldură din năuntru urcându-mi-se în faţă şi un nod, ca de plâns, strângându-mĭ înghiţitoarea. Imbrăcat cum era nu maĭ semăna cu cel de adineaorĭ. Era un alt Petre, totuşĭ, nu ştiŭ de ce, îmĭ părea maĭ fantastic decât cel de la cimitir. Peste o cămaşă groasă, de pânză roşie cu bobiţe albe, purta un fel de haină cărămizie, a căreĭ poale şi mâneci prea lungĭ, adevereaŭ împrumutul, avea pantofĭ de pele roşcată şi legătură de gât stacojie. Până şi panglica de la pălăria de pae, soioasă şi veche, aruncată sub un scaun, fusese odată pembe.

Poate că mohorîta luĭ meserie îl înclina, pentru a-ĭ destinde nerviĭ, către această orgie de roşu, căcĭ altfel, cu capul ce avea gros, tuns, fără fir de barbă în jurul gureĭ cârnoase şi ţuguiate, aducea maĭ mult cu un Gavrilă Buzatu, oarecare, cu o paiaţă, numaĭ cu un om întreg la minte nu.

Ca să nu-mĭ trădez slăbiciunea mĕ întorseiŭ cu spatele la dênsul şi închiseiŭ fereastra.

Băeatul aduse mâncarea şi ne aşezarăm îndată la masă.

— Să nu bagĭ de seamă nicĭ cât, nicĭ cum am să mănânc, zise, Petre, legându-şĭ şervetul sub bărbie, căcĭ mult e de când n'a dat aşa noroc peste mine şi în tagma noastră numaĭ deprinderĭ alese nu veĭ întâlni.

Vorbea ca şi cum toată vieaţa luĭ nu făcuse altceva decât să ducă pe umĕr, morţiĭ la groapă.

Nedomirirea de adineaorĭ mĕ coprinsese iară-şĭ neputêndu-mĕ stăpâni, îl întrebaiŭ, ce e drept cu oarecare reservă: dacă n'a făcut vre-o mijlocire la rude orĭ la prietenĭ, să-ĭ dea mână de ajutor, de nu-ĭ e dor şi de n'a cercat cum-va să se întoarcă în ţeară?..

— Intrebările acestea sunt foarte fireştĭ şi mĕ aşteptam la dênsele, îmĭ răspunse el cu gura plină, atâta de fireştĭ, că mi le-am pus mie însu-mĭ de nenumĕrate orĭ şi până acum nu le-am putut da de nicĭ un căpătâiŭ. Poate să-mĭ daĭ D-ta vre-un cuvînt de lămurire la dênsele, după ce m'eĭ asculta şi m'eĭ judeca. Te rog numaĭ, nu mĕ lăsa să mănânc şi maĭ ales să beaŭ singur tot ce e pe masă, c'apoĭ nu maĭ sunt bun de nimic şi în loc

să-ţĭ pot povesti ceva, mĕ culc să dorm, adaogă el turnându-mĭ un pahar cu vin.

Avea dreptate şi cu toate că nu-mĭ era nicĭ foame nicĭ sete, mĕ siliiŭ, pe cât putuiŭ, să-ĭ fiŭ drept tovarăş de ospeţie.

— Să trăeştĭ şi să aĭ parte de noroc, dragul meŭ! Lasă-mĕ să-ţĭ zic astfel, până ce nu-mĭ cunoştĭ deplin istoria şi sunt poate tot Petre, amicul din şcoală, în minte-ţĭ. Să trăeştĭ — zise ciocnindu-şĭ paharul cu al meŭ — să fiĭ fericit!..

Ochiĭ ĭĭ străluciră, faţa luĭ posomorîtă se învioră, o clipă numaĭ...

— Îţĭ aducĭ aminte de Neumeister, uriaşul de popă luteran, care ne învĕţa nemţeşte la Sf. Sava şi avea mare dragoste pentru urechile noastre? Ştiĭ ca trebuia să-ĭ recităm, cu aceleaşĭ intonaţiunĭ şi mişcărĭ, ca dênsul, poesiile ce ne dedea de învĕţat pe din afară. Intr'o zi cetindu-ne o Baladă de Uhland, mi se pare, a plâns, a jucat, a cântat şi s'a trântit pe scânduri, făcênd pe mortul, pentru a ne dovedi că numaĭ astfel se poate atinge: die höchste Dichtkunst. Noĭ, ca niştе copiĭ, rîdeam, ba chiar imitându-l ne băteam joc de dênsul. El înţelegea dar se făcea că nu bagă de seamă. Câte odată iar, când ne prea întreceam cu gluma, ne răsucea urechile şi ne făcea morală. Mie în deobşte, ca celuĭ maĭ sglobiŭ dintre toţĭ, îmĭ făcea sĕrmanul aspre observaţiĭ şi mĕ mustra, chiar după clasă când îl însoţeam până sus la Cancelarie, zicêndu-mĭ că mi-e capul moară de vênt şi inima o bucată de peatră, aşa de uşurel şi de nesimţitor eram...

Goli un mare pahar şi îngână, după o mică tăcere:

— Am şi eŭ de recitat o baladă şi dacă voiŭ plânge, voiŭ rîde, orĭ mĕ voiŭ sbuciuma, ca Neumeister, să nu mĕ ieĭ peste picior, căcĭ de mi-a fost capul uşurel, inima îmĭ sîngeră încă, atâta de adînc a străbătut'o durerea şi nenorocirea!..

— N'am obiceiŭ să judec pe nimenĭ şi chiar când o fac, judecata o ţiŭ pentru mine. Dacă veĭ voi un sfat, saŭ un ajutor, ţi le voiŭ da bucuros, în măsura puterilor mele, căcĭ orĭ-cum veĭ fi fost în vieaţă, nu e ertat, şi maĭ ales mie, să rîd de nevoea care te-a doborît. Un singur lucru îţĭ cer totuşĭ: să fiĭ sincer şi dacă poţĭ, să n'ascunzĭ nimic. Declaraţiunea aceasta îmĭ părea cu atât maĭ trebuincioasă, cu cât mĕ nelinişteam văzêndu către sfîrşitul meseĭ cum se îndesaŭ paharele şi cum ochiĭ luĭ stinşĭ până aci, stecleaŭ poznaş, iar buzele-ĭ umede se desfăceaŭ într'un surîs ce-ĭ coprindea întreg obrazul.

Petre se sculă, puse o bucată de ghiaţă într'un şervet şi-o trecu de maĭ multe orĭ pe frunte, apoĭ îmĭ ceru voe se fumeze.

Îĭ puseiŭ cutia mea cu tutun dinainte, ĭĭ pregătiiŭ cafeaua şi aşteptând să-şĭ dea drum gurĭĭ, începuiŭ să mĕ leagăn uşor cu scaunul.

După maĭ multe spirale şi arabescurĭ de fum, aruncate cu dibăcie pe

de-asupra bateriei de sticle, ce ne despărţea, Petre, punênd coatele pe masă, începu astfel:

— Sunt, după socoteala mea, mai bine de 15 ani de când nu ne-am vĕzut şi la toamnă vor fi şease ani de când n'am mai dat prin ţeară. Pentru cea din urmă dată ne-am întâlnit în gară la Paris. Plecai în Belgia şi eŭ mĕ duceam acasă, unde mĕ chema tată-meŭ bolnav.

Eram singur băeat la părinţi aşa că mie-mi căzu sarcina daraverilor întinse ce făcea el, când puţin după întoarcerea mea îl perduiŭ. Stăruitor pentru punerea în orînduială a lucrurilor, mi-a trebuit aproape un an ca să le daŭ gata, cu bună nădejde că, după sfîrşitul turburărilor din Franţa să-mi reîncep studiile. Moartea grabnică a maică-meĭ, îmi schimbă cu totul calea vieţii. Stăpân al uneĭ averi însemnate, fără alt sfătuitor decât bunul plac saŭ capriciile tinereţeĭ, stătuiŭ cu toatea astea îndelungă vreme la moşie, petrecând cu vênatul, călăria, munca câmpuluĭ, cu gînd să mĕ duc o earnă să rĕsuflu la malul măreĭ, în Franţa orĭ în Italia.

Rogu-te, spune-mĭ eşti fatalist? Crezĭ în semne şi în eresurĭ? Eŭ, firește, rîdeam de toate astea, însă de la împrejuarea ce am să-ţĭ povestesc şi cu timpul de la multe altele asemenea, am luat încredinţare că este unde-va o mână nevĕzută care întocmeşte şi trage toate firele vieţii noastre, aşa că de ceeace-ţĭ este scris nu poţĭ scăpa.

Zicênd acestea, Petre se plecă, luă o sticlă din ghiaţă, umplu paharele amêndurora, apoĭ după ce bĕŭ pe al luĭ urmă:

— Aveam la ţeară o jupĕneasă bĕtrână, care fusese dădaca mameĭ. Aflând că mĕ gătesc de plecare şi avênd obiceiul, de a da cu cărţile asupra orĭce făcea, saŭ se făcea mai de seamă în casă, le întinse negreşit şi pentru mine, le întinse de treĭ orĭ în aceeaşĭ zi şi la fiecare dată îmĭ cădea: scârbă in faţă, pagubă în cap şi dar de moarte, pe drum de zi, pe drum de seară. Aşa fiind, mĕ ruga, ba vru chiar să-mĭ dea în genunchĭ, să nu plec, să nu plec cel puţin, până ce nu s'or îmbuna cărţile şi nu s'or întoarce iar cu dragoste către mine...

Bine, înţelegĭ D-ta că o lună de zile m'a persecutat, tot cu aceeaşĭ pagubă şi scîrbă, şi dorul de moarte îmĭ cădea când în faţă, când în cap?! Ajunsesem că şi noaptea tresăream din somn şi o neliniște ciudată mĕ urmărea pretutindenĭ. „Făcutul", cum se zice la noĭ, era atât de puternic, încât n'aveam curagiul nicĭ măcar până la oraş să mĕ mai duc. Aş fi căzut de sigur bolnav, dacă cu prilejul unor daraverĭ nu eram silit să plec la Bucureştĭ!

La Bucureştĭ curând mĕ întâlniiŭ cu camarazĭ de şcoală, făcuiŭ cunoştinţe cu felurimĭ de băeţĭ, uniĭ în slujbe, alţiĭ trăind din banĭ gata, toţĭ însă buniĭ de petrecere, veselĭ, eleganţĭ şi prietenoşĭ.

Nu trecu mult şi eŭ, modest şi cumpĕtat atuncĭ, ajunseiŭ a fi unul dintre ceĭ mai cu vază şi mai „rĕspînditĭ în lume", cum se zicea, dintre tineriĭ de vîrsta mea. Aveam un apartament luxos, unde dedeam bĕutură

şi mâncare nenumăraţilor meĭ prietenĭ, trăsurĭ de care eŭ mĕ foloseam maĭ puţin şi caĭ de călărie, pe cât de scumpĭ, pe atât de plinĭ de cusururĭ.

Când se află, maĭ ales, că am glas plăcut şi că mi-e dragă musica, cine ţinea casă deschisă şi orĭ unde era vre-o adunare trebuea să mĕ cheme şi pe mine şi eŭ biet nepriceput şi naiv luam complimentele şi laudele pentru persoana mea maĭ mult, decât pentru cele câteva note ce-mĭ tremuraŭ cu duioşie în gît.

Aceasta mĕ făcu să fiŭ capricios şi îngâmfat.

Când intram unde-va, luam — ca de drept — locul cel maĭ bun şi nu tuturora le făceam onoarea să le adresez cuvîntul. De multe orĭ chiar refuzam să cânt, dacă gazda, orĭ cine-va din societate îmĭ displăceaŭ, orĭ mi se părea că nu fusese destul de amabile cu mine.

Devenisem nesuferit, precum bine înţelegĭ.

In loc, ca dintre ceĭ ce mĕ înconjuraŭ, să se găsească unul, maĭ cu experienţă, saŭ maĭ cu inimă, care să-mĭ dea poveţĭ, orĭ să-mĭ facă mustrărĭ prietenoase, asupra purtării mele, eĭ, din potrivă, făceaŭ haz de mine şi cu cât deveneam maĭ arogant, saŭ maĭ pretenţios, cu atâta 'mĭ dedeaŭ a înţelege că luam forma pe care un tînĕr, cu talentul şi cu starea mea, trebuea s'o aibă în lume.

Cu asemenea nerozii — pe atuncĭ luate drept regule de vieaţă, îmĭ stricaiŭ cu desĕvêrşire caracterul.

In capul meŭ nu se învîrtea decât gînduri deşarte şi nimicurĭ. Intîmplările cele maĭ ordinare luaŭ o solemnitate ridiculă în faţa mea şi atuncea când eŭ îmĭ propuneam să fac ceva, eram încredinţat că s'ar răsturna lumea, dacă lucrul nu s'ar îndeplini după vrerea mea.

Vezĭ dar că eram bine pregătit pentru lupta cu nevoea ce avea, maĭ tîrziŭ, să-mĭ înfigă ghiarele în carne vie!..

Doŭĕ ernĭ petrecute astfel, fură de ajuns să facă din mine un alt om, cu alte vederĭ, cu alte sentimente şi cu alt ţel în lume, decât acela de a munci pentru a însemna ceva.

Despre urmarea studiilor nicĭ nu maĭ fu vorbă. De abea găseam ceva vreme să-mĭ vĕd de treburĭ şi atuncĭ numaĭ când aveam nevoe de parale... şi începusem a avea nevoe... cam des.

Nu puteam fi un tînĕr de modă, desĕvîrşit, daca pe lîngă cele multe risipe ce făceam n'aş fi jucat şi cărţile!...

Când în ceasurĭ de desnădejde mĕ gîndesc la nebuniile câte le-am făcut, fără greş de nicĭ unile nu-mĭ pare maĭ rĕŭ decât de nopţile petrecute şi de banii prăpădiţĭ la masa verde. Tocmaĭ atuncĭ mi s'aŭ deschis mie ochiĭ asupra multor îngăduirĭ şi bune-voinţĭ, cu care mĕ împărtăşeam în toate părţile.

Obrăsniciile, caracterul nesuferit al cântăreţuluĭ, eraŭ trecute cu vederea în hatîrul fişicurilor de napoleonĭ şi a paquetelor cu bilete albastre,

ce, fără de seamăn, precum mĕ lăudaŭ toţĭ, ştiam să arunc şi să perd, în toate serile, la băncile nesfîrşite de baccara . . .

Uite, îmĭ vine să mĕ lovesc cu pumniĭ în cap, când fac socoteală, de pildă, că cu ce perdeam atuncĭ într'o noapte, aş putea să trăesc acum un an, strigă Petre dând cu pumnul în masă, maĭ roşu decât cămaşa luĭ, de mânie.

Făcusem mulţimĭ de datoriĭ.

Ca să-mĭ regulez situaţia cu cămatariĭ, vênduiŭ nişte prăvăliĭ, puseiŭ moşia ipotecă şi după ce desfăcuiŭ casa din Bucureştĭ, plecaiŭ în străinătate. Vroeam să es încolo, la largul lumiĭ. Aerul capitaleĭ mĕ slăbănogise de tot, iar împrumuturile şi binefacerile silnicite, la care nemilostiv eram supus de prietenĭ, mĕ sleise cu desăvîrşire.

De altă parte succesele mele de cântăreţ deşteptase în mine ambiţia de a fi aplaudat şi aiurea, nu numaĭ la noĭ, de un public pe care 'l socoteam eŭ puţin cunoscător şi maĭ puţin preţuitor al frumuseţilor arteĭ. Bagă de seamă câţĭ gărgăunĭ îmĭ intrase în cap. Dar şi într'aceasta mi-am dovedit că sunt desequilibrat, căcĭ ajungênd la Milano, şi ducêndu-mĕ la un profesor să-mĭ cerce glasul, acesta 'mĭ spuse mirat :

„Bella voce ma . . . si deve studiare prima di apprir' la bocca“ . . .

Care va să zică eram un fel de lăutar, cântam ca toţĭ ţiganiĭ ce poartă prin cafenele ghitara după gît! Habar n'aveam de musică! Bieţiĭ oamenĭ care mĕ ascultaŭ, mĕ aplaudaŭ, îşĭ bătuse joc de mine, orĭ fusese prea politicoşĭ? . .

Să mĕ crezĭ că mi-a venit să iaŭ scaunul şi să-l sdrobesc de capul Italianuluĭ, cel cu pĕr lung, care holbase ochiĭ la mine, pe când cu notele în mână, stăteam ca un lemn înaintea luĭ lîngă clavir.

Îmĭ risipise, tîlharul, cea maĭ dulce ilusiune ce mă maĭ mîngâea şi acum eram la Keremul luĭ.

„Si deve studiare!“ repetă el şi se vede că aşa m'am strâmbat auzindu-l, că-mĭ puse mâna pe umĕr şi cu un zîmbet adăogă: dacă vreĭ să facĭ carieră, dacă nu . . . cântă cum o da D-zeŭ.

Şi în ciuda luĭ, am cutreerat Italia, am făcut multe nebuniĭ şi banĭ am cheltuit şi maĭ mulţĭ, dar n'am învĕţat nimic alta, decât să beaŭ Chianti, care 'mĭ dedea somn şi să bat biliardul, până mi se frângea mijlocul de oboseală.

Aş fi stat eŭ mult şi bine acolo, că-mĭ plăcea vieaţa asta de „far' niente“, dar trebuiiŭ să mĕ întorc repede în ţeară.

Uitasem să-ţĭ spun că aveam o soră, maĭ mică decât mine, care trăea de la moartea mameĭ, la o mătuşă a noastră. Ajunsese la vîrsta legiuită şi-mĭ cerea partea eĭ din stare.

Lucrul mĕ cam stingherea.

Nimic nu mi-a fost maĭ urît pe lume decât socoteala şi maĭ ales

socoteala daraverilor altora, îţi poţi dar închipui, cu ce inimă mĕ întorceam, ştiind, mai ales, că toate socotelile mele eraŭ grozav de încurcate. De aceea pentru a scăpa repede de povară şi a mĕ pune la adăpost de respundere luaiŭ un avocat iscusit, însărcinându-l să reguleze el lucrurile, iar eŭ ca să scap de orĭce momeală din partea prietenilor, care 'mĭ deschisese iar braţele, mĕ prefăcuiŭ că sunt bolnav şi fugiiŭ la Monte-Carlo.

III

Stătusem nemişcat ascultându-l.

Fie efectul căldureĭ, a vinuluĭ de Rhin, orĭ a norilor subţirĭ de fum ce se ridicaŭ între noĭ, cu cât vorbea, cu atât fiinţa luĭ Petre, lua prefacere în ochiĭ meĭ. Omul lugubru şi grosolan, dispăruse, şi în locu'ĭ, după cum mi-l înfăţişa firul povesteĭ, vedeam: pe coconaşul semeţ, capricios, risipitor, care ziua, trecând în goana cailor pe uliţĭ deştepta pisma saŭ ironia privitorilor, iar seara pironea asupră-ĭ ochiĭ galeşĭ, când suspina un cântec de dragoste, orĭ tăia cu graţioasa-ĭ nepăsare băncile de macca.

Îĭ vedeam apoĭ chipul posomorît, fruntea încreţită şi gura plină de amărăciune, prins în luptă cu prieteniĭ, înainte mergĕtorĭ aĭ ruineĭ şi zugrăvit par' că-mĭ rĕsărea, când desmăţat între musicanţiĭ cu pletele lungĭ din Italia şi beşicele învelite cu pae, din care generosul Chianti, culcându-ĭ fruntea pe masă ĭĭ trimitea liniştea poate, de nu uitarea!

Ca într'un caleidoscop amabil, figura luĭ, până aci, se desprindea cinstită de asupra împrejurărilor deşi două puncte negre: lenea şi patima joculuĭ, reveneaŭ statornice, în colţul fiecăreĭ icoane. Urzeala gînduluĭ mĕ învĕluise cu atâta putere, făcêndu-mĕ să trăesc în acel sburdalnic trecut al camaraduluĭ meŭ de şcoală, încât tresăriiŭ, cu oarecare neplăcere, când o voce groasă, îmĭ isbi cu tonul eĭ jalnic urechile.

— Ştiam eŭ bine, zicea Petre, că o să ţi se urască ascultându-mĕ.

— Din potrivă, rĕspunseiŭ mirat, din potrivă, da de ce crezĭ aceasta?

— Apoĭ poate de zece orĭ am început vorba şi cum te vedeam că priviaĭ, cu capul pe spate, în tavan fără să te mişti, am înţeles că povestea mea lungă şi monotonă, nu te interesează şi-ţi mărturisesc că dacă nu-mĭ rĕspundeaĭ era să mĕ duc.

— Ce? eştĭ nebun omule! Istoria ta mĕ mişcă atât de mult încât par'că trăesc, eŭ însumĭ alăturĭ de tine şi mĕ bucur, mĕ indignez, orĭ iaŭ parte la nesdrăvăniile câte mi le înşirĭ de un ceas. Spune înainte, căcĭ de veĭ trece pragul uşeĭ, fără să aflu tot, aşa cum mi-aĭ făgăduit, apoĭ să nu maĭ aştepţi nimica de la mine.

Petre se sculă, făcu ocolul meseĭ şi punându-se în faţa mea, cu mânile împreunate, îmĭ spuse:

— Ah ce bine, ce bine, îmĭ facĭ! Când aĭ înţelege câtă mîngîere e

pentru mine să pot destăinui cuĭva, care simte şi compătimeşte, păsurile mele, mi-aĭ erta clipa de îndoială de adineaorĭ.

Am cercat să le împărtăşesc şi altora, dar orĭ am fost luat în rîs, orĭ s'aŭ uitat la mine cu milă, ca la un biet nebun.

Ah! ce bine, ce bine mi-aĭ făcut!

— Aide, lasă înduioşarea de-o parte, răcoreşte-te puţin, n'aĭ face reŭ să deschizĭ o fereastră şi zi maĭ departe.

Deschise fereastra ce da spre câmpie, băŭ un pahar de Champagne şi aprinzând o ţigară reîncepu: Ajunsesem la Monte-Carlo.

— Da.

— Fost-aĭ vre-o dată acolo?

— Nu încă.

— Cum e cu putinţă! Un raiŭ, un raiŭ nu altceva.

— Un raiŭ în năuntrul căruia arde focul neistovit al Gheeneĭ!.. rĕspunseiŭ rîzând.

— De ars, arde el, dar arde aşa de delicat că numaĭ după ce te-a pîrlit de tot, îĭ simţĭ usturimea...

— Şi i-aĭ simţit-o, fără îndoială, căcĭ rarĭ sunt ceĭ cu care se prinde norocul tovarăş.

— Iată eŭ am fost unul dintre aceia şi tocmaĭ fiind-că am câştigat, orĭ cât şi orĭ cum jucam, am perdut tot ce am avut....

— Ciudat lucru?

— Ciudat, dar o să vezĭ cât de natural s'a petrecut.

Imprejurările s'aŭ legat aşa între dênsele, încât chiar să fi avut chip de a face altfel, îmĭ era cu neputinţă să le staŭ împotrivă. De sigur că în prăpăstuirea mea, fatalitatea a jucat rolul cel maĭ de căpetenie!....

— Lasă parantesele şi vino la fapte..., că ne apucă noaptea.

— Vin, cu atât maĭ bucuros, că de m'ĕĭ lăsa să tot deschid parentese n'oiŭ maĭ sfîrşi nicĭ odată.

Am tras, decĭ, la Otelul cel maĭ bun şi după ce m'am plimbat în toate părţile şi m'am minunat de frumuseţea grădinilor şi de priveliştea măreĭ, am intrat noaptea în Casino.., unde ardea, cum ziceaĭ, focul Gheeneĭ. Intr'adevĕr...

Lasă că era o lumină, ce îmĭ lua vĕzul, resfrângêndu-se în nenumĕrate oglinzĭ, dar mişcarea cea fără de asemânare a atâtor fiinţe de oameni, vorba, şoaptele, strigătele de bucurie icĭ, scrîşnirile de mânie dincolo şi maĭ ales sunetul fermecător al aurului, într'atâta mĕ uimise, că fuiŭ silit să mĕ reazim de un stîlp. Incepuse să-mĭ vie ameţeală.

Nu e glumă să te găseştĭ în gogiamite Babilonie, singur, fără să ştiĭ de unde s'o apucĭ şi maĭ ales fără să daĭ prilej, să te crează lumea că eştĭ prost, orĭ viĭ din cine ştie ce fund de ţară. Îmĭ luaiŭ decĭ inima în dinţĭ şi apropiindu-mĕ de o masă, priviiŭ şi eŭ ce făceaŭ ceilalţĭ şi de odată, sub

îmboldirea unuĭ îndemn ciudat, aruncaiŭ cinci napoleoni pe numĕrul 12, data zileĭ în care sosisem. Numĕrul 12 câştigă şi luaiŭ 3600 de franci. Puseiŭ apoĭ pe 26, aniĭ vîrsteĭ ce aveam şi 26 eşi. Lucrul era atât de extraordinar, că toţĭ ceĭ ce jucaŭ mĕ priveaŭ cu simpatie, iar un domn bĕtrân, pe care atunci îl vĕzuiŭ stând în picioare lîngă mine, îmĭ şopti, cu un accent străin foarte pronunţat: „pune pe 9 că n'a eşit de un ceas, aĭ noroc şi pentru d-ta o să easă".

Puseiŭ maximum pe 9 şi într'adevĕr câştigaiŭ.

Câteva persoane aplaudară, iar eŭ adunând cele 12000 de franci, mĕ aşezaiŭ, roşu ca un rac, pe o canapea, să-mĭ strâng biletele de-o parte şi aurul de alta.

Când dăduiŭ să plec, domnul cel bĕtrân îmĭ eşi nainte, scoase o cartă de visită cu coroană şi recomandându-mi-se Contele de . . . . nu-mĭ maĭ aduc aminte ce, îmĭ spuse că, desigur jucasem pentru întâĭa dată de vreme ce scosesem 3 numere *en plein*, unul dupe altul, că mĕ sfătueşte să cerc la fiecare masă câte ceva, iar când oĭ fi la *trente et quarante*, unde fără combinaţiĭ jocul nu este nicĭ plăcut, nicĭ rodnic, să-ĭ fac plăcerea de a-ĭ asculta sfaturile, căcĭ nu mĕ voiŭ căi. . .

Mĕ gândeam cu totul la altceva, decât la cele ce-mĭ spunea el şi nicĭ că prea înţelegeam bine cum vorbea, de aceea îĭ mulţumiŭ cam repede şi eşiiŭ.

Te mirĭ poate că ţiŭ atât de bine minte toate aceste amănunţimĭ?

In prăpastia în care am căzut, n'am avut altă îndeletnicire sufletească, decât a-mĭ chibzui şi a învĕţa istoria saŭ, dacă vreĭ, romanul vieţeĭ mele pe din afară, aşa că azĭ ţi-l povestesc ca şi cum l-aş ceti pe o carte. . .

Drept orice răspuns, îĭ turnaiŭ un pahar cu apă, ca să-şĭ dreagă glasul, apoĭ întinzêndu-mĕ pe scaun, îĭ făcuiŭ semn să meargă înainte.

— A doua-zi, 13 ale luneĭ, nu jucaiŭ şi pentru ca să nu cad în ispită, mĕ duseiŭ la Nizza.

Dar ca să-ţĭ daŭ aşa zi cu zi, ce-am făcut, te-aşĭ obosi, îţĭ pot însă spune că în vre-o 6 săptămânĭ câştigaiŭ peste 100.000 de francĭ, banĭ ghiaţă afară de cumpărăturĭ, cheltuelĭ şi darurĭ la câteva dintre Afroditele ce-mĭ aţineaŭ calea.

Mîndru de isprăvile mele, mĕ plimbam ca un Beĭ printre lume şi 'mĭ închipuiam ca trebue să fie o mare cinste pentru masa, de care mĕ apropiam şi unde mi se dedea locul cel maĭ bun.

Specialitatea mea era să câştig asupra numerilor la ruletă, aşa că pusderia de prietenĭ şi prietene ce-mĭ făcusem, necunoscându-mĭ numele, mĕ poreclise: Le Comte de bat son plein!

Acolo, cine are parale trebue să fie cel maĭ puţin Conte. Decĭ re-

măseiŭ Conte şi aşa fiind, îmĭ luasem dreptul de a face cele maĭ marĭ nĕsbutiĭ.

Norocul mĕ orbise. Eram încredinţat, că orĭce aş face şi orĭce nebunie aş sĕvêrşi, îmĭ era de ajuns să mĕ pun la joc, să câştig şi pe urmă să-ĭ plătesc pe toţĭ cu banĭ, vorba Românuluĭ.

Aşa bunăoară, într'o noapte am spart geamurile, oglinzile, farfuriile şi sticlăria unuĭ biet birtaş, numaĭ fiindcă ne spusese, umilit de altfel, să nu facem mare sgomot că-ĭ era nevasta bolnavă. Altădată, ajutat de liota de derbedeĭ ce ţineam pe bere şi mâncare dupe mine, am fluerat, domnule, în Teatru pe o Prima-Donă, care nu-mĭ rĕspunsese la o invitare la masă ce-ĭ făcusem, însoţită şi de un inel de briliant.

Firește am fost daţĭ afară şi închişĭ la poliţie. Acolo am scos portofelul şi am pus pe masa poliţaiuluĭ 3 bilete de o mie, pentru săracĭ, şi am scăpat cu obraz curat. Aceasta mĕ îndîrji şi maĭ mult.

Încredinţat că pot avea orĭce cu banĭ, nu lăsaiŭ lucru jos şi făcuiŭ pe dracu în patru să mĕ apropiŭ de femeea ceea.

Femeile! vezĭ ele m'aŭ pĭerdut pe mine! — suspină Petre ridicând galeş ochiĭ în tavan.

La început nicĭ nu voi să audă de mine, dar dupe multe şi multe jertfe pe altarul capriciilor sale, mĕ primi.... ba bine că nu..... şi-mĭ dete chiar voe s'o însoţesc într'o călătorie la Paris, de unde ne-întoarserăm dupe o lună amorezaţĭ ca doĭ năucĭ.

Aveam chiar şi grabă de întors, căcĭ bănişoriĭ remăsese cam pe fundul pungiĭ, şi pentru nimic în lume n'aş fi voit să simt că mi se stinge scînteea norocului, fie chiar sub un potop de sărutărĭ!

In seara întâea perduiŭ, a douazi câştigaiŭ 2 numere la ruletă, dar ceva bagatel; zilele următoare merseiŭ aşa şi aşa. Trăgêndu-mĭ bilanţul nu maĭ aveam totuluĭ tot de cât vre-o 9000 de francĭ şi o notă de 7 zile neplătită la otel. Eram sloiŭ de ghiaţă! Nouĕ miĭ din o sută de miĭ, cam slab! Mĕ mîngâeam doar cu-atâta: cheltuisem din câştig, baniĭ meĭ eraŭ neatinşĭ la buzunar şi nădejdea de a-mĭ pune la loc tot capitalul, mi se părea că-mĭ zîmbeşte acum, ca nicĭ odată.

Cu experienţa ce căpătasem despre joc, începuiŭ să-mĭ fac un plan. Să ştiĭ, de la mine, jucătorul care-şĭ face planurĭ, orĭ habar n'are de joc, orĭ e pe drojdiĭ!

Contele cel spaniolesc, că era spaniol, îmĭ eşi atuncĭ înainte, ca un mîntuitor. Până aci nicĭ nu-l băgam în seamă, atuncĭ însă mĕ duseiŭ drept la dênsul, căcĭ sta de privea mereŭ, şi de la cel dintâĭ cuvînt îmĭ rĕspunse: „te aşteptam tinere. Trebue să fi ajuns la os, şi viĭ pentru sfaturile celea? Bucuros ... şi luându-mĕ de braţ, mĕ tîrî pe terasă până la malul măriĭ, unde punêndu-ne pe o bancă dosnică, scoase nişte petice de hârtie dintr'un portofel şi cu o iuţeală de vorbă, cu un foc, anevoe de presupus într'un hîrb

de om ca dênsul, îmĭ arătă câteva lovituri într'adevĕr meştere, mĕ învĕţă, de pildă, cum să mĕ folosesc de *serie*, de *contra-serie* şi de *refait*, mĕ îndemnă să fiŭ liniştit, cu băgare de seamă, şi sub nicĭ un cuvînt să nu fiŭ influenţat de jocul vecinuluĭ. Imĭ maĭ dete mulţimĭ de amănunte şi de lămuririĭ asupra *martingaleĭ*, adică cum să-mĭ împart baniĭ şi câte cât să pun, în sfîrşit îmĭ zise că dacă m'oiŭ ţine de ce mi-a spus el, fără de nicĭ un greş, apoĭ la sigur fac să sară banca.

— Eĭ aşĭ! că d-ta oĭ fi făcut-o să sară vrodată cu toate astea?

— Odată? Odată? Hm! hm! mormăi el şi privindu-mĕ cu milă, îmĭ rĕspunse, de 20 de orĭ, tinere, de 20 de orĭ! Nu e bancă în Europa care să fi resistat atacurilor mele.

Din nenorocire astăzĭ n'am nimic, şi ştiĭ de ce? Pentru că am fost cu inima de cârpă.

Am cheltuit ca un nebun şi am iubit ca un dobitoc! Femeile! femeile! m'aŭ lăsat în sapă de lemn!

Ascultă-mĕ, strigă el holbând ochiĭ la mine, dacă vreĭ să aĭ noroc la joc, să remâĭ curat de atingerea lor rĕŭ-făcĕtoare!

Ele îţĭ sdrobesc inima şi-ţĭ sleesc punga.

Cât aĭ, eştĭ al lor; cât nu, îţĭ daŭ cu piciorul.

Amorul şi cu jocul sunt duşmanĭ de moarte.

Tinere, dacă nu eştĭ molipsit de unul veĭ fi regele celuĭlalt, de nu .... uite, dute maĭ bine de te înecă!

Când mi-am perdut ultima mie de francĭ, am făcut jurămînt, să nu maĭ joc eŭ însumĭ, dar am mare mulţumire să daŭ poveţĭ altora, nu tuturor, căcĭ nu le daŭ decât la ceĭ ce-mĭ sunt ca d-ta, simpaticĭ.

Dacă veĭ câştiga, îmĭ datorezĭ 10%, dacă nu, dă-mĭ 5 napoleonĭ şi suntem chit. —

— Şi i-ai dat?

— Ba nu i-am dat, pĕcatele mele, că mĕ temeam de ursuzluc, dacă dedeam din baniĭ joculuĭ....

Când eştĭ în câştig, toate-ţĭ merg în plin, puţin îţĭ pasă de eresurĭ, ieĭ din gros, şi dacă daĭ, dai cu inimă bună. Când te pişcă însă paguba, iute te strîngĭ, ca ariciul, ţi se fac ochiĭ micĭ ca de cîrtiţă şi tot tremurĭ, par-că ţi-ar eşi năpastea în drum. Te facĭ, Doamne fereşte! prepuelnic, nătîng şi maĭ cu seamă lesne crezĕtor în tot ce-ţĭ poate pricinui nălucirea câştiguluĭ.... Iaca, din prostia asta, socotind că avênd pe bĕtrân lîngă mine, aş avea maĭ multă siguranţă la joc, am intrat împreună în sală. Eŭ m'am pus pe un scaun, el, ca de obiceiŭ, sta în picioare, la spatele meŭ.

Observaiŭ câteva minute cum merge partida, eram la *trente et quarante*, şi până să încep avuiŭ prilej să vĕd cine era pe lîngă mine.

— Iar deschizĭ parentese? iar te încurcĭ în descripţiĭ? Se vede că aĭ de gînd să nu-mĭ daĭ drumul până la ziuă, ziseiŭ rîzênd.

— Nu e nicĭ un parentes, e un capitol principal, din protivă şi din el isvorăsc multe nĕsdrăvănii. Dar dacă eştĭ obosit să-l lăsăm pe mâne.

— Nu e vorba de lăsat, omule, ci tocmaĭ de mers înainte. Credeam că lucrul era neînsemnat.

— Vezĭ bine . . .

Perspectiva uneĭ amânărĭ nu-mĭ surîdea de loc, cu atît maĭ virtos că fel de fel de gînduri şi de impresiunĭ mĕ frămîntaŭ pe când el vorbea şi eram nerăbdator să cunosc sfîrşitul povesteĭ; de aceea mĕ şi grăbi să-ĭ rĕspund: zi mereŭ! . .

— In dreapta, lîngă mine, un Dom înalt, foarte bine îmbrăcat, cu părul cănit şi sclivisit pe obraz, ca şi cum ar fi fost dat cu dres, ponta tot bucăţĭ de 100 de francĭ de aur şi nu primea să-ĭ dea hărtie. Alăturĭ de el două femeĭ: una bătrînă cu tîmple încreţite, scotea la fiecare dată baniĭ dintr'un săculeţ, ce avea dinainte, cealaltă tînăra, cu părul roşiŭ sburlit şi adus pe ochĭ, cu degetele pline de inele, făcea baniĭ grămezĭ, grămezĭ şi se tot întorcea, la un Domn gras şi negru ca pana corbuluĭ, un fel de armean orĭ de ovreiŭ, ca să-ĭ ceară sfaturĭ. Nu putea fi bărbatul eĭ, că prea îĭ vorbea dulce şi îĭ strîngea virful degetelor la fiecare dată. In colo veneaŭ tot soiul de lifte, dintre care un Paşă Egiptean juca tot maximum, adică 12,000 de francĭ.

La stînga mea, stetea un Muscal tînăr, foarte neastîmpărat şi atât de zăpăcit, că dacă de vre-o două orĭ nu-ĭ spuneam eŭ să-şĭ ia paralele ce cîştigase, i le lua o Afroditâ albă de suliman şi cu ochiĭ făcuţĭ, taftă, ce şedea la spatele luĭ. Venea apoĭ cel ce dedea cărţile, un *crupier* şi îndărătul lor, pe un scaun maĭ înalt, bancherul care privighea şi da direcţia joculuĭ.

Uite, toate astea mi s'aŭ întipărit în minte, lasă că le-am visat de atîtea orĭ, dar numaĭ la dînsele m'am gîndit de când mi s'aŭ istovit puterile şi nu mĕ maĭ pot pune în picioare.

Cele dintâĭ *mise* le perduiŭ. Jucam la *contra-coloare* şi eşia mereŭ roşu. La fie ce dată îndoiam suma aşa că ajunsesem la 150 de polĭ când negru cîstigă. Lăsaiŭ toată suma pe *coloare*, care maĭ eşi de două orĭ. Imĭ scosesem paguba şi-mĭ îndoisem capitalul. Nu mĕ scol? că remâneam cu paralele, credeam că de acu se-şĭ împlineşte vorba Conteluĭ pe care-l simţeam cum mĕ bătătorea cu degetele pe umĕr, la fiece lovitură, coloarea se schimbă, schimbaiŭ şi eŭ jocul, care se urmă cu intermitenţe, câtva timp. Perduiŭ treĭ sume bunişoare una după alta. Bătrîna din dreapta mĕ deochiase, căcĭ vĕzîndu-mĕ caştigînd jucă jocul meŭ, pe când Domnul de alăturĭ luând contra-parte perdea se vede mult, că de la o vreme îl simţiiŭ frecându-se cu neastămpăr pe picior şi-l auziiŭ mormăind câteva înjurăturĭ franţuzeştĭ.

Muscalul din stînga băga maĭ mult seama la ochiadele sulemeniteĭ din spate, decât la baniĭ, ce veneaŭ şi se duceaŭ dinaintea luĭ, fără ştirea luĭ D-zeŭ. Paşa Egiptian, găsind o serie de roşiĭ câştigă de 5 orĭ în şir maximum.

O mişcare se făcu în jurul meseĭ, ochiĭ tuturor se plimbaŭ de la Turc la Bancher, care cu glas trăgănat urmă să strige faimoasele cuvinte: *faites votre jeu*, saŭ *rien ne va plus!*

Nu-ţĭ spuseĭ că aveam în faţa mea o oglindă mare, ce resfrîngea fireşte tot ce se petrecea la spate. Nu ştiŭ cum, ridic odată ochiĭ şi văd în locul, dintre bancher şi mine, în dosul şiruluĭ de scaune, pe cânţăreaţa mea, într'o foarte vie convorbire cu Domnul cel cănit din dreapta care — atunci băgaiŭ de seamă — că se sculase, negreşit ca să vorbească cu dînsa. Baniĭ şi 'ĭ lăsase la loc iar bătrîna cu tîmplele creţe juca pentru dînsul.

Un fior neplăcut îmĭ trecu dealungul spinăriĭ şi vruiŭ să mĕ reped la dinşiĭ, dar simţiŭ degetele Spaniolului jucându-se şi-mĭ strânseiŭ pumniĭ şi genunchiĭ turburat. De la oglindă pe masă şi de pe masă la oglindă mi se purtară ochiĭ necontenit, neîndrăsnind să mĕ scol, din pricina prevestiriĭ bĕtrînuluĭ, care 'mĭ juca în minte, şi neputând sta liniştit şi cu băgare de seamă, căcĭ conversaţia se urma mereŭ şi acum se dedeseră după scaunul bancheruluĭ. Mĕ zărise, se vede, şi se pusese la adăpost.

Şi-l vedeam foarte bine, cum îĭ vorbeă plecat aproape de obrazul eĭ şi trebuea să fi fost lucru serios ce-ĭ spunea, căcĭ posomorîse sprincenile şi făcea din cap şi din mânĭ semne de dojană.

Ferbeam, nu altceva!

Nu pot să zic, că o iubeam, dar trăea cu mine de 2 lunĭ, aproape nedespărţiţĭ, îmĭ plăcea foarte mult şi dacă nu-mĭ răpea inima, cel puţin amorul propriŭ, la dracu, se svîrcolea văzând un altul vorbind astfel femeeĭ mele.

Cred că aĭ avut asemenea aventurĭ şi precepĭ decĭ, ce se petrecea in mine atuncĭ.

Perdeam . . . ba, nu? Jucam la serie, şi Contele îmĭ tot şoptea să schimb coloarea, îl ascultaiŭ şi afurisita de serie începu să câstige.

Mĕ îndracisem şi eŭ!

Sclivisitul meŭ se întoarse, îşĭ strînse baniĭ, câştigase miserabilul, nu mult dar tot câştigase, mulţumi bĕtraneĭ, îmĭ adresă un: permettez Monsieur, dându-şĭ scaunul într'o parte, şi plecă. Eŭ mĕ sculaiŭ să-ĭ văd cu cine şi în cotro se duce. Dedese braţul luĭ Lucy — o chema Lucy — ş'o apucase spre uşă.

Parcă m-ar fi muşcat un şarpe, aşa mi se răci deodată tot trupul. Imĭ venea rĕŭ dacă maĭ şedeam, de aceea zăpăcit ziseiŭ Conteluĭ să joace în locul meŭ şi dăduiŭ să plec. El îmĭ observă că sunt în serie, că a jurat să nu joace, dar că să rog pe vecin şi el va sta să-l dirigeze, până ce m'oiŭ întoarce, dacă vreaŭ.

Muscalul primi cu multă amabilitate, îĭ numeraiŭ, cu degetele tremurând de-o ciudată emoţiune, 5500 de francĭ, din care Contele îmĭ ceru 500 şi schimbând cărţile de visită, porniiŭ, ca un nebun, afară.

Inchipueşte-ţĭ că un singur moment nu mi-a trecut prin minte să-mĭ strîng paralele şi să le pun in buzunar. Aşa e, când ţi se pune naiba de-a curmezişul drumuluĭ!

Mi se părea că feciorii de la uşă, aveaŭ un zîmbet ironic dându-mĭ pălăria şi că toţĭ ceĭ ce mĕ întîlneaŭ se uitaŭ lung la mine, orĭ îşĭ dedeaŭ coate vorbindu-şĭ la ureche. De sigur nicĭ unĭĭ, nicĭ alţiĭ nu aveaŭ măcar gînd să facă aşa ceva, dar în momentele acelea de enervare, eram încredinţat că mi se cetea pe faţă ceea ce simţiam şi lumea avea dreptate să rîză de mine.

Repede inspectaiŭ, cu o privire, scările şi drumurile ce duceaŭ afară şi în grădină, nu vĕzuiŭ nimic. Intraiŭ in saloanele cafeneleĭ de jos, nimic, alergaiŭ la otel, portarul îmĭ rĕspunse că Doamna nu se întorsese încă, pe uliţă, la birt, nimenĭ . . , doar nu intrase în pămênt! Mĕ repeziiŭ din noŭ la Casino şi cu toată ciuda şi nerĕbdarea, ce se trădaŭ prin vorba mea scurtă şi repede, mĕ informaiŭ la portarĭ în cotro apucase persoanele ce căutam. Mi se rĕspunse că aşa ceva parcă se îndreptase spre gară.

Nu sfîrşiseră bine şi eŭ alergam într'acolo.

Intr'adevĕr, intrând în sala de aşteptare zăriiŭ florile de mac de pe pălăria Lucyeĭ, care cu un săculeţ aştepta pe peron. Dintr'o săritură fuseiŭ lîngă dênsa şi apucându-ĭ cu putere braţul, o întrebaiŭ rĕstit, smuncindu-ĭ sacul: unde te ducĭ Doamnă?! . . Spaima o făcu să dea un ţipăt. Numaĭ decât fuseiŭ înconjurat, îmbrăncit de agenţĭ aĭ poliţieĭ, iar Domnul cănit, care eşise nu ştiŭ de unde, le strigă să mĕ aresteze, căcĭ sunt un *pick-pocket*.

In învĕlmăşeala ceea vĕzuiŭ pe Lucy urcându-se la braţul bĕtrânuluĭ în tren, iar pe comisar cu sacul deschis la uşa vagonuluĭ, controlând dacă nu lipsia ceva dintr'însul.

Maşina fluieră, iar eŭ cu pumniĭ încleştaţĭ şi cu ochiĭ plinĭ de lacremĭ fuseiŭ împins în sala poliţieĭ, pe când trenul eşea gîfiind din gară.

Cu toate protestările, cu toate chezăşiile ce oferiiŭ, comisarul încăpăţînat nu vroi să asculte nimic, ci mĕ trimese cu un agent sus în cetate, la biuroul central al poliţieĭ. Pănă una alta se înoptase. Acolo se făcu cercetare în regulă, mi se luă semnalementele, îmĭ scotociră buzunarile, mĕ întrebară, mĕ descusură în tot felul. Cum la toate astea, mĕ mărgineam de a le rĕspunde că sunt om cinstit şi că cele petrecute era o simplă pricină de dragoste, Poliţaiul amintîndu-şĭ, că maĭ fusesem închis odată pentru scandal, în protiva aceleaşĭ persoane, într'un local public, îmĭ declară că nu poate face nimic pănă nu va raporta Procuroruluĭ, şi mĕ puse la rĕcoare!

Iţĭ inchipueştĭ halul meŭ?!

Amanta fugind într'o parte şi baniĭ lăsaţĭ în plata Domnuluĭ pe mânele altora. Imĭ venea să răcnesc, să sparg uşa, să mĕ lovesc cu capul de pereţĭ . . . . O singură mîngăere aveam: peticul de hârtie pe care sta scris numele rusuluĭ: *Alexei Bobrinoff, Gentilhomme de la Chambre.* Suna

frumos şi plin. Un nobil negreşit, deci fără îndoială vrednic de toată încrederea.

Dădusem Poliţaiului adresa mea, cu rugăminte de a lua informaţiuni de la otelier, căruia îi scrisesem de faţă cu dênsul să vie să mĕ vadă.

Când îmi întorceam însă gîndurile către Lucy, mĕ coprindea o adevĕrată turbare de mănie. Să fugă cu altul şi să-mi facă aşa ocară, după ce jertfisem atâtea şi atâtea!! E drept, că-n dimineaţa aceea îmi vorbise ea, în treacăt, despre un Director de Teatru din Marsilia, care-i dedese o întîlnire pentru un angajament, dar eŭ o necăjisem stăruind a nu crede cele ce-mi spunea şi bănuind alte nĕsdrăvănii. Dar dacă Domnul sclivisit era Directorul în cestiune, îmi ziceam, aşa e că mi-am stricat eŭ singur şi prosteşte tot rostul? Pentru o nălucă de gelosie, aşa e că m'am făcut de ris, că risc poate să perd cea de pe urmă para, iar pe Lucy, arţăgoasă cum e, am perdut-o de sigur?

Dar dacă era Directorul, de ce nevoe să plece din oraş, nu-şi putea face treburile stând pe loc?... Şi aşa mĕ băteam ca un peşte pe uscat, covĕrşit de nedomirire, de neastîmpĕr şi de inimă rea.

Te rog să crezi că în noaptea aceea, în care n'am închis ochii, întins pe salteaua de pae din arestul poliţiei, mi-aŭ eşit cei dintâi peri albi şi sdrobit şi descuragiat i-am păşit pragul, când mi sa dat drumul.

Alergaiŭ la otel. In odaia mea găsiiŭ lucrurile cum le lăsasem. In cea de alături unde sta Lucy nu mai era nimic, afară decât 2 rînduri pe o foae de hîrtie, scrise cu condeiul de plumb: Eşti un bădăran gelos, adio!

Plecase, fugise, îşi furase lucrurile!...

Aflaiŭ de la portar, care îmi aduse o scrisoare, că Doamna singură îşi strînsese lucrurile şi după ce plătise ce avea de plătit, plecase cu trenul de la 11 seara la Marsilia! Mi se mai uşură peptul. Prin urmare totul nu era încă perdut, din partea aceasta... Remănea rusul cu banii. Desfăcuiŭ scrisoarea. Pe un bilet ca acel de la mine îmi făcea cunoscut, *Alexei Bobrinoff, Gentilhomme de la Chambre*, că jucase cu un noroc intermitent până seara, când avu *o pasă* fatală, în care îndărăptnându-se dupe indemnul Conteluĭ, perduse nu numai banii mei ci şi tot ce avea asupră-i, o sumă mare. Cu toată durerea se vedea silit să-mi împărtăşească aceasta în scris, fiind grăbit să plece din Monte-Carlo, unde venise de curiositate... prea scump plătită... pentru 48 de ore... Care va să zică ruinat! Căzuiŭ pe un fotoliŭ pe care rămăseiŭ lemn, nemişcat cu ochii în grindă nu ştiŭ cât. Foamea, căci nu mâncasem de o zi, îmi dete brînci afară din casă.

Căutam se întîlnesc pe Spaniol, cel puţin.

Până atunci îmi puseiŭ ceasornicul şi nişte scule amanet, nădăjduind sa scot jucând, măcar ceva de buzunar, până mi-or sosi banii ceruţi din ţară. Pe Conte nu-l găsiiŭ nicăeri. Astă mĕ puse pe bănueli. Ruleta îmi fu necredincioasă, iar din ţară primiiŭ rĕspuns că e o crisă cumplită, că vin

Muscalii şi interese grabnice mĕ chiamă numaĭ decât îndărăt. Atâta îmĭ maĭ trebuea!

Dator la otel, dator la vre-o doĭ, treĭ negustoriĭ, aşa că nicĭ nu maĭ dedeam pe dinaintea lor, fără lescae în pungă şi fără ajutor de nicăeriĭ, nu-mĭ rĕmânea decât să plec doar pe jos acasă . . . Bine-mĭ proorocise bĕtrânul draculuĭ!

Strâns de nevoe şi după indemnul unor tovarăşĭ de petrecere, care altceva nu putea să-mĭ dea, mĕ duseiŭ eŭ cel mîndru odată de norocul meŭ, mĕ duseiŭ smerit la Directorul Băncel, cu rugăminte să-mĭ dea parale de drum. El cercetă întâiŭ, dacă perdusem în adevĕr, apoĭ mĕ întrebă cine şi de unde sunt, cerĕndu-mĭ să-ĭ făgăduesc că voiŭ pleca îndată.

Iĭ făgăduiiŭ.

Iată 400 de francĭ îmĭ zise el. Ţi-ĭ daŭ cu condiţia să nu maĭ calcĭ prin saloane. Primeştĭ?

— Primesc, rĕspunseiŭ, adunând cele 20 de bucăţĭ de aur ce-mĭ numĕrase.

— De altfel uşieriĭ vor fi încunoştiinţaţĭ, că ţi-am retras carta de intrare, adăogă Directorul, când treceam pragul să es.

Şi am plecat, Domnule, lăsându-mĭ lucrurile zălog la otel, iar pe negustoriĭ ceia cu dorul de aşteptare, când o fi şi-o fi . . .

— Se făcuse noapte. Vinul şi tutunul eraŭ pe isprăvite, iar feciorul pe care-l chemarăm să ne aducă lumînărĭ, se întoarse cu vorbă de la stăpînul sĕŭ, că: dacă voim, să trecĕm în sala din faţă unde sunt lămpile aprinse, fiindcă în chiosc, nu ne maĭ putea da nimic, după apusul soareluĭ.

Cu drept cuvînt mirat de aşa ciudată rînduială, plătiiŭ neamţuluĭ cât îmĭ ceru şi porniiŭ într'o trăsură cu un cal, înhămat de-a stînga oişteĭ, în oraş. La barieră Petre se dete jos şi după înţelegerea urmată, ne dederăm întîlnire pe adoua zi dimineaţa la mine la otel.

— Numaĭ fă-mĭ plăcerea de a veni maĭ puţin stacojiŭ Petre, iĭ ziseiŭ, să nu ne ia lumea la ochĭ.

— Imĭ port fasonu norocului în spinare, căcĭ seamăn a rac . . . fert, oh! resfăţatule de soartă, îmĭ rĕspunse el, pornind cu capul la o parte şi cântând, cu glasul luĭ şi maĭ dogit parcă, refrenul uneĭ canţonete cunoscute:

Der Wenzel kommt,
Der Wenzel kommt,
Der Wenzel ist schon da!

(Urmează) ASCANIO.

M. SIMONIDI

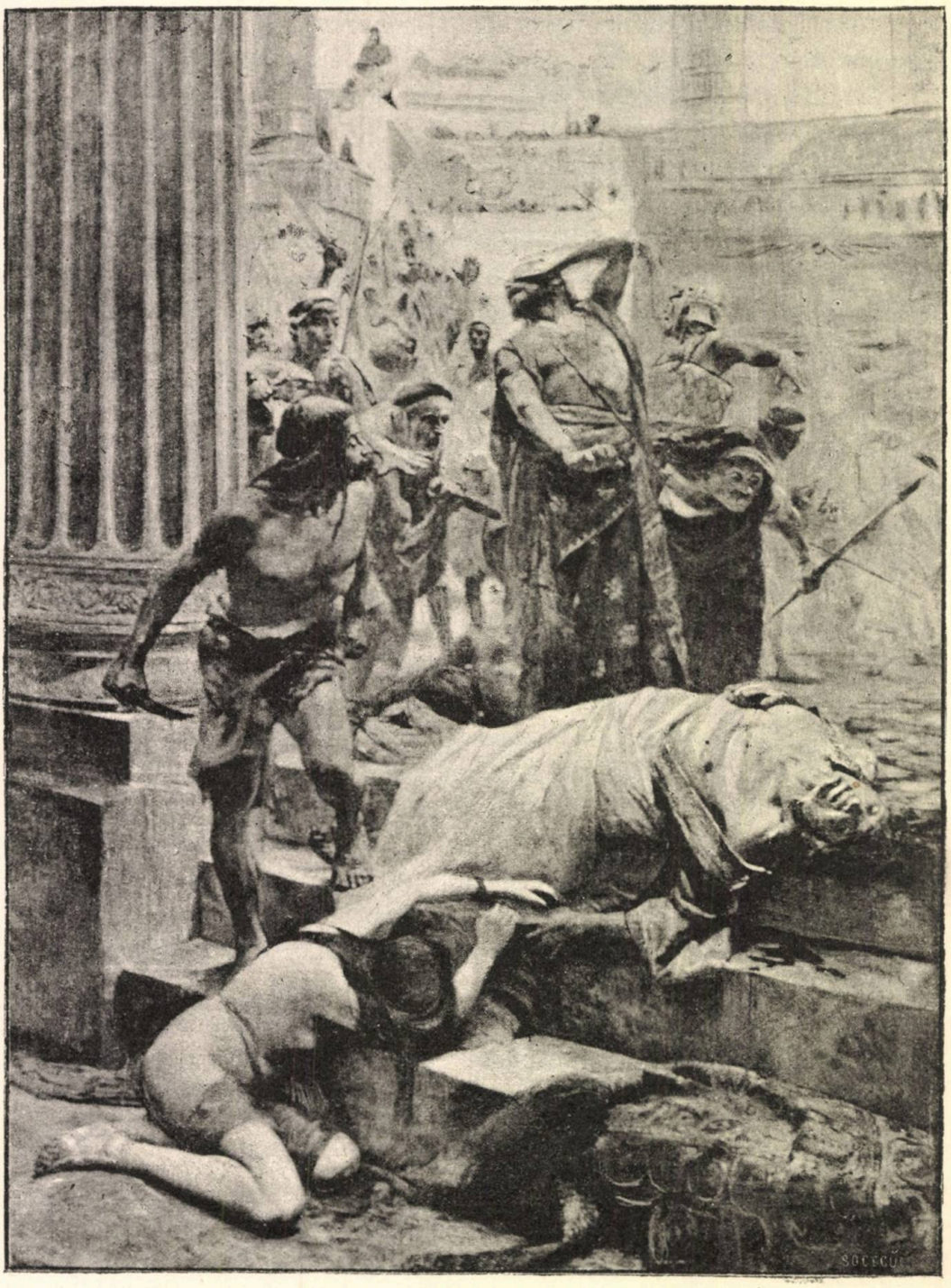

Moartea luĭ Mitridate

Biblioteca Universității Iași

OBIECTUL ARTEI IN GENERAL

Pe lîngă acţiunile care aŭ de scop conservarea individuluĭ şi perpetuarea speţeĭ, omul săvîrşeşte acţiunĭ desinteresate, care îl ridică în domeniul vieţeĭ contemplative. In aceste regiunĭ înalte, omul, uitându-se pe sine, caută să cunoască esenţa lucrurilor, causele statornice care produc saŭ legile eterne care guvernează un şir de fenomene, caracterul fundamental şi neclintit care constitue unitatea unuĭ grup de fiinţe felurite şi se întipăreşte pănă în cele maĭ micĭ amĕnunte ale lor. Pentru ca să ajungă la acele realităţĭ generatoare, omul are douĕ căĭ : una este a *ştiinţeĭ*, care exprimă resultatele descoperirilor sale în terminĭ abstracţĭ şi în formule convenţionale, adevĕraţĭ sfincşĭ pentru ceĭ neiniţiaţĭ în tainele eĭ ; alta este a *arteĭ*, care manifestă esenţa lucrurilor şi a fiinţelor, caracterul lor statornic, în imaginĭ sensibile, a căror percepţie, departe de a fi reservată numaĭ unuĭ numĕr restrîns de indivizĭ care aŭ priimit o educaţie metodică, este posibilă mareĭ majorităţĭ din omenire. Iliada şi Odissea saŭ Othello şi Regele Lear, Cina cea de Taĭnă a luĭ Leonardo da Vinci saŭ un peisagiŭ al luĭ Claude Lorrain, grupul luĭ Laocoon saŭ Taurul Farnese, Catedrala San Pietro din Roma saŭ Palatul Dogilor, ba chiar uvertura din Don Juan saŭ Simfonia pastorală a luĭ Beethoven, se pot înţelege, preţui şi gusta de un public incomparabil maĭ mare decât acela care va înţelege expunerea sistemuluĭ lumiĭ de Laplace, o teoremă de geometrie analitică saŭ măcar mecanismul digestiuniĭ.

Această deosebire dintre ştiinţă şi artă se învederează nu numaĭ în

resultatele lor, ci şi în metoadele de care se slujeşte fiecare din ele pentru a ajunge la acele resultate. Aşa, pe când ştiinţa se ridică, prin puterea abstracţiunii, de la obiect la noţiune, şi de la un şir de noţiuni la legea ce le guvernează, la formula lor generatoare, — arta, printr'un procedeŭ invers, materializând abstractul şi concretizându-l într'o formă sensibilă, ne înfăţişează speţa într'o imagine. Pentru omul de ştiinţă, obiectul individual saŭ nu are nicĭ un interes saŭ dispare în noţiune; pentru artist, obiectul isolat este totul, din minutul ce el zăreşte într'însul manifestarea frumosuluĭ. Cel dintâiŭ, nu se mulţumeşte numaĭ cu forma cu care se înfăţişează individul, ci caută să pătrunză înlăuntrul luĭ, îl desface în părţile luĭ componente, cercetează cum aceste părţĭ se coordinează saŭ se subordinează unele altora, cum funcţionează fiecare din ele şi cum funcţionarea lor generală face individul posibil. Un fapt explică pe cel imediat cu dênsul, acesta pe cel care urmează, şi astfel întregul organism i se presintă ca o succesiune de cause şi efecte, dintre care una este primordială, una este obîrşia din care isvoresc toate celelalte. Astfel, din faptele externe el induce, prin puterea abstracţiuniĭ, regulele generale şi dominante. După ce a presupus că un anume fapt este causa unuĭ şir de alte fapte, el verifică această ipotesă controlând dacă ea coprinde proprietăţile faptelor generatoare. Puţin câte puţin se formează piramida causelor, şi faptele, până aci isolate, priimesc, prin această clădire ştiinţifică, scoabele ce le unesc şi fac dintr'însele un tot. Artistul nu desface individul în părţile luĭ componente nicĭ nu caută să explice cu deamĕruntul mecanismul intern care condiţionează existenţa luĭ, ci se mulţumeşte cu forma externă. Aceasta este pentru dênsul oglinda care concentrează şi reflectă în modul cel maĭ energic agenţiĭ şi puterile ascunse ce fac să existe individul.

Aşa dar ştiinţa ne dă *formulele* abstracte ale lucrurilor şi fiinţelor; arta ne dă *forma* lor. Una se adresează la un numĕr restrîns de aleşĭ; cealaltă se adresează la mase. Am putea zice că una este oligarchică în felul eĭ de a se manifesta; cealaltă, populară. In scurt, ştiinţa este demonstrativă; arta, intuitivă. Newton descopere legile gravitaţiuniĭ universale ridicându-se gradat de la o noţiune la cea învecinată cu dênsa şi formând astfel un lanţ de noţiuni din ce în ce superioare, care ne duce la faptul primordial ce explică armonia corpurilor cereştĭ; Shakespeare creează persoanele dramelor sale numaĭ prin puterea fantasieĭ, a aceleĭ visiuni interne care represintă un obiect, un peisagiŭ saŭ un individ cu toate formele frapante, cu puterile şi agenţiĭ care îl condiţionează şi-l explică în acelaşĭ timp.

Să ilustrăm aceste abstracţiuni printr'un exemplu.

Dacă un bărbat de ştiinţă va voi să ne explice ce este noaptea, el ne va da definiţia acestuĭ fenomen, spunêndu-ne că este timpul în care, pentru un loc anume de pe pămênt, soarele se află sub orizont. El va constata variaţiunile de durată ce acest fenomen sufere în deosebitele punte ale globuluĭ terestru şi în fiecare anotimp, apoĭ va căuta să-l pună în legă-

tură cu alte fapte care îl condiţionează şi-l explică pentru inteligenţa noastră, precum sfericitatea pământuluĭ, obliquitatea eclipticeĭ, mişcarea de rotaţiune şi de translaţiune a planeteĭ noastre, etc.

Nu tot aşa va procede artistul, şi nu acelaşĭ va fi resultatul la care va ajunge. El nu va vorbi raţiunii, ci simţurilor, şi, printr'însele, imaginaţieĭ şi inimeĭ noastre. Astfel, un pictor ne va înfăţişa paloarea dulce a luneĭ reflectându-se peste ape în străluciri de argint, obiectele aci scăldate într'o lumină blândă, aci pierzându-se în nemărginitul întuneric ce se revarsă împrejurul lor, acel farmec mistic şi acea oboseală ce se simte în natura întreagă, — în scurt, pe o pânză de o întindere relativ mică, ne va da sensaţia şi sentimentul ce deşteaptă în noĭ fenomenul natural. — Un sculptor va recurge la o imagine alegorică ca să producă în sufletul nostru impresiĭ analoage. Aşa, în frumosul grup din Dresda al luĭ Schilling, noaptea este înfăţişată sub chipul uneĭ femeĭ cu ochii plecaţĭ şi aproape închişĭ; pe spatele eĭ se întinde un vĕl presărat cu stele şi prins în partea de sus a frunţiĭ cu o agrafă în formă de lună nouă; cu lunga eĭ mantie ea acopere un copil adormit la dreapta eĭ, pe când la stânga eĭ un geniŭ aripat ţine degetul la gură şi exprimă cu acel gest tăcerea adîncă ce domneşte în natură. Toate trăsurile marcante ale fenomenuluĭ pe care omul de ştiinţă ni-l exprimă într'o formulă, sînt reproduse în această bucată de piatră; însă aci, în loc de o definiţiune, avem o imagine. — In patru versurĭ, Eminescu, în *Mortua est*, ne descrie acelaşĭ fenomen, şi descrierea luĭ este de o energie suggestivă:

Când ceru-ĭ câmpie senină
Cu rîurĭ de lapte şi florĭ de lumină,
Când noriĭ ceĭ negri par sumbre palate
De luna regină pe rînd visitate.

In câte trele aceste exemple, artiştiĭ caută, cu mijloacele ce sunt propriĭ fiecăruia din eĭ, să deştepte în noĭ fenomenul natural pe care l-aŭ avut înaintea saŭ în fantasia lor.

Dar, dacă artistul în creaţiunile sale, porneşte de la un obiect natural, urmează oare de aci că opera de artă în genere este o imitaţie servilă a natureĭ? La întâia privire s'ar părea că este aşa, şi însuşĭ marele cugetător al vechimiĭ, Aristoteles, nu este departe de o asemenea concepţie [1]). In adevĕr, pictura, sculptura şi poesia, iaŭ, pentru imaginile lor,

[1]) Περὶ ποιητικῆς, 1: πᾶσαι (τέχναι) τυγχάνουσιν οὖσαι μιμήσεις τὸ σύνολον.

ca punt de plecare, fiinţe saŭ lucrurĭ din lumna reală, pe care le reproduc câte o dată cu o exactitate şi o precisiune uĭmitoare.

Cum că natura este modul pe care artistul trebue să-l aĭbă necontenit înainte, maĭ reiese şi din împrejurarea că, de câte orĭ voim să constatăm o neexactitate saŭ să îndreptăm o greşală într'o operă de artă, noĭ alergăm la natură şi ne întemeiem pe dênsa. Ea este archetipul după care noĭ judecăm isbînda saŭ căderea artistuluĭ. Când coloritul unuĭ apus de soare dintr'un tabloŭ este fals, când musculatura braţuluĭ uneĭ statuĭ nu ne place, când o persoană dintr'un roman saŭ dintr'o dramă vorbeşte nepotrivit cu situaţia în care este pusă saŭ cu caracterul şi impulsiunea ce i s'aŭ imprimat —, în toate aceste casurĭ noĭ ne sprijinim pe realitate, pentru ca să facem plausibile şi să dăm autoritate obiecţiunilor ce aducem. Istoria desvoltărĭĭ tuturor artelor este de faţă pentru a ne dovedi că numaĭ aceĭ artişti aŭ produs opere traĭnice, care aŭ observat natura cu ochĭ inteligenţi, aŭ studiat-o cu luare aminte, aŭ aprofundat-o în modurile eĭ de a se manifesta şi în fiinţa eĭ intimă, — pe când arta care s'a cristalizat în rutină şi în nişte forme tradiţionale saŭ în nişte simple reminiscenţe, orĭ a născocit forme din cap, ca cea bizantină şi în general arta evuluĭ de mijloc, a dat naştere la nişte producţiunĭ searbede, la nişte combinaţiĭ de forme artificiale, fără valoare estetică. Aşa dar natura trebue să fie prototipul opereĭ de artă şi isvorul de inspiraţie al adevĕratuluĭ artist.

Insă dacă am lua aceste cuvinte într'un înţeles prea strîns, adică dacă am admite că pictorul, sculptorul, poetul, trebue să transcrie natura, în loc de a o traduce, atunci idealul plasticeĭ ar fi acele figurĭ de ceară ce se vĕd în aşa numitul Panopticum de la Berlin saŭ acele statuĭ colorate, îmbrăcate în stofe autentice, ce se vĕd în multe biserici catolice saŭ în măreaţa Westminster Abbey din Londra, unde regina Elisabeta, regina Ana, William III şi regina Maria, staŭ înaintea noastră în picioare, cu ochiĭ deschişĭ, în propriile lor vestminte. Această pretenţie la realitate, această unire în acelaşĭ obiect a vieţeĭ aparente cu moartea adevĕrată, produce un efect revoltător în mijlocul celorlalte statuĭ săpate în marmoră, care sunt adevĕrate simboale ce proclamă moartea perpetuând memoria, transmit la respectul şi admiraţia posterităţiĭ numele, fără a expune persoana la indiscreţia privirilor eĭ. De asemenea, dacă am admite că arta trebue să copieze iar nu să interpreteze natura, un tabloŭ care ar reproduce toate frunzele şi toate rămurelele unuĭ copac saŭ toate semnele unuĭ bărbat ciupit de vĕrsat, ar fi *ne plus ultra* al pictureĭ; în fine o poemă descriptivă care ne ar enumera toate staminele şi petalele uneĭ florĭ saŭ o dramă care ar reproduce notelele stenografice ale convorbirilor urmate între persoane reale, ar fi culmea descrierĭĭ poetice şi a dialoguluĭ dramatic. Orĭcine însă ştie că nu este aşa. Câteva trăsurĭ alese cu pătrundere din mulţimea amĕnuntelor ce alcătuesc un obiect, produc asupra noastră o impresie vie şi maĭ profundă de

cât enumerarea migăloasă a tuturor părticelelor sale, precum celebra statuă a luĭ Lorenzo dei Medici de Michel Angelo ne pune în mişcare adîncurile sufletuluĭ cu maĭ multă energie decât chipul de ceară al luĭ Nelson îmbrăcat în adevĕratele luĭ veştminte, aşa cum se păstrează într'unul din dulapurile de la Westminster Abbey [1]).

Aşa dar arta nu este transcrierea exactă a natureĭ.

Ceeace un sculptor, un pictor saŭ chiar un poet, trebue sa reproducă neapĕrat, sînt raporturile dintre deosebitele părţĭ ale unuĭ tot, fiinţă saŭ lucru. Divinul Platon nu concepea altfel frumuseţea decât ca mĕsură şi proporţie [2]). In adevĕr, ce face un sculptor care şĭ-a propus să sape în marmoră statua unuĭ bărbat. Maĭ întâiŭ îşĭ alege un bloc de o mărime după voie, — să zicem de 80 de centimetri —, şi apoĭ se aşează la lucru, observând însă într'una ca opera sa să reproducă modelul cu o fidelitate perfectă. Aşa d. ex., unghiul facial al copieĭ va fi tot de 85° ca al originaluluĭ, capul va avea o lungime de şeapte orĭ maĭ mare decât a corpuluĭ; curbura liniilor, sinuositatea unor anumite părţĭ, undulaţiile pĕruluĭ, în scurt raporturile părţilor din model vor fi reproduse cu o acurateţă amĕnunţită în copie. Din acest punt de vedere, cele douĕ obiecte se corespund pe deplin între dênsele, de şi originalul are o lungime de 1. m. 60 c.m., iar copia numaĭ 80 de c.m., de şi ochiĭ modeluluĭ sînt albastri, pĕrul, barba şi sprincenile negre, coloarea pieliĭ palidă cu nuanţe delicate de roşu icĭ şi colea, iar blocul de marmură este pretutindenĭ alb, şi artistul nu a căutat nicĭ de cum să schimbe monochromia materialuluĭ sĕŭ.

Dar, dacă opera de artă nu ar fi altceva decât copierea raporturilor unuĭ obiect, atuncĭ fotografia colorată ar fi idealul pictureĭ, şi în general toată activitatea artistică s'ar reduce la o cestiune de mĕsurătoare maĭ mult saŭ maĭ puţin automatică. Orĭcine însă a privit cu un ochiŭ inteligent un tabloŭ saŭ o statuă, ştie că alta este impresia ce lasă obiectul saŭ fiinţa reală, alta este aceea a opereĭ de artă. Orĭcât de semuitoare cu modelul ar fi o fotografie, ea rĕmâne cu mult în urma unuĭ portret lucrat de Velasquez saŭ de Van Dyck. Pentru ce? Pentru că fotografia represintă numaĭ un moment al modeluluĭ, un moment în care, proporţia trăsurilor rĕmânênd aceeaşĭ, expresia generală poate fi maĭ pre jos decât dênsul. Un bărbat de geniŭ poate să aĭbă un moment de prostraţiune. Dacă fotografia îl va prinde în acel moment, ea nu va fi expresia luĭ adecată, orĭcât de

---

[1]) Nu se poate obiecta cu polichromia statuelor greceştĭ, constatată nu de prea mult timp, de oarece, precum resultă dintr'un studiŭ al luĭ Colignon, publicat în *Revue des Deux Mondes*, intenţia artiştilor grecĭ nu era de a imita întocmaĭ natura în colorarea statuelor.

[2]) *Philebus*, XL, 64 E: μετριότης γὰρ καὶ συμμετρία κάλλος δήπου καὶ ἀρετὴ πανταχοῦ ξυμβαίνει γίγνεσθαι.

exact ar fi reproduse raporturile deosebitelor sale părţĭ; căcĭ ceeace ne interesează într'un obiect saŭ o fiinţă, într'un grup de indivizĭ saŭ într'o privelişte a naturei, nu este reproducerea lor cu fidelitatea fotografică, ci descoperirea şi punerea în evidenţă a *caracteruluĭ predomnitor* [1]). Acest caracter există în fiecare lucru; însă, în natură şi pentru observaţia vulgară, el se perde în haosul caracterelor secundare. In limbă, fiinţele şi lucrurile îşĭ primesc numele de la această trăsură de căpetenie. O pasĕre se chiamă codobatură, alta bot-gros, alta privighietoare; o plantă se chiamă coada-şoriceluluĭ, alta laptele-cuculuĭ, alta gura-leuluĭ; un Domn s'a numit Vlad Ţepeş, altul Ion cel Cumplit, altul Mihaĭ Viteazul —, fiecare după trăsura ce-ĭ era distinctivă şi care a isbit maĭ tare imaginaţia poporuluĭ. Cu cât individul este maĭ înapoiat, cu cât inteligenţa luĭ este maĭ greoaie, cu atâta el este maĭ pornit a lua drept esenţial ceeace este numaĭ întîmplător şi vremelnic. Astfel, într'un oraş din Germania, se fură uneĭ fetiţe de vr'o 7 anĭ o părechie de cerceĭ de preţ. Poliţia isbuteşte a prinde pe femeea care era autoarea furtuluĭ. Insă aceasta susţinea că a găsit cerceiĭ în drum, pe când fetiţa afirma că i s'aŭ luat de la urechĭ. Se confruntă copila cu femeea vinovată, şi copila declară că nu aceea este hoaţa, pentru că femeia care îĭ furase cerceiĭ purta în mână un coşuleţ, pe când aceasta nu are nicĭ unul. Este învederat că fetiţa lua drept caracter specific ceeace în realitate era un fapt cu totul trecĕtor. Din potrivă, cu cât un individ este maĭ bine înzestrat, cu cât cultura sa este maĭ înaltă şi maĭ întinsă, cu cât percepţiile sale sînt maĭ repezĭ şi maĭ delicate, cu atât el va apuca maĭ uşor şi maĭ sigur acel caracter fundamental care stăpîneşte întreaga structură a uneĭ fiinţe saŭ întregul aranjament al unuĭ grup.

Ce este dar un caracter predomnitor? Este acea însuşire saŭ acel element care rĕmâne statornic, care resistă cu maĭ multă îndărătnicie tutu-

---

[1]) Teoria „caracteruluĭ predomnitor“ este una din concepţiile cele maĭ frumoasĕ şi maĭ profunde ale mareluĭ cugetător francez Hippolyte Taine. Noĭ o reproducem aci urmând şirul argumentaţieĭ luĭ. Până la dênsul, filosofiĭ, maĭ ales ceĭ idealiştĭ, susţineaŭ că opera de artă este manifestarea ideeĭ platonice. Dar această definiţie este, după părerea noastră, pe atât de vagă, pe cât de clară şi de ştiinţifică este a luĭ Taine. Iată în câteva cuvinte în ce consistă acea idee platonică, pe care Hegel, Schopenhauer şi adepţiĭ lor, o iaŭ de basă a concepţiilor lor despre artă. Să ne închipuim o speţă vie, s. ex., a garoafelor. Fiecare garoafă moare în cursul anuluĭ, nu din întîmplare, ci în virtutea constituţieĭ sale şi printr'o necesitate internă; ea produce altele care o înlocuesc, şi aşa maĭ încolo. Ceea ce persistă şi tinde a persista este speţa, adică forma abstractă şi ideală comună tutulor indivizilor, şi indiviziĭ trăiesc, se nasc şi se înlocuesc pentru că această formă tinde a subsista. Speţa dar este altceva decât suma indivizilor; ea este necesară, şi indiviziĭ sînt întîmplătorĭ; ea este causa eĭ şi eĭ sînt efecte. Dar pe de altă parte ea nu există decât în eĭ şi prin eĭ; ea n'ar fi, dacă n'ar fi eĭ; n'ar fi o formă comună tutulor garoafelor, dacă n'ar fi garoafe. Cum este dar idea platonică despre garoafă? Nu se prea vede limpede. Speţa coprinde felurite varietăţĭ: albe, roşiĭ, pestriţe, etc., maĭ marĭ, maĭ micĭ, etc. Este ideea platonică a garoafeĭ albă? Nu, pentru-că sînt garoafe şi roşiĭ, etc. Este de mărimea cutare? Nu, pentrucă sînt garoafe şi de altă mărime. Cum dar este o imagine (idee) care nu are nicĭ mărime, nicĭ coloare şi probabil nicĭ alte însuşirĭ?

lor causelor interne saŭ externe ce tind a-l nimici saŭ altera, care persistă un timp foarte îndelungat, cu toate schimbările ce locul şi timpul aduc în restul organismuluĭ. Pe acest element tenace şi resistent se întemeiază clasificarea în toate ştiinţele, — fie fisice, fie morale. Zoologia recunoaşte o clasă numită a mamiferelor, care coprinde un numĕr considerabil de speţe. Unele din aceste speţe sboară în aer (liliecii), altele înoată în apă (balena, delfinul), altele umblă pe uscat; unele se nutresc cu vegetale, altele cu carne; însă toate aŭ un caracter fundamental, care le este comun, anume poartă mamele. Această particularitate esenţială trage după sine alte particularităţĭ tot aşa de statornice, precum circulaţia dublă, facultatea de a naşte puiĭ viĭ, de a avea plămâniĭ înfăşuraţĭ într'o membrană foarte subţire numită plevră, particularităţĭ care înalţă un zid insuperabil între dênsele şi celelalte vertebrate.

Se pare că funcţiunea ce produce acest caracter marcant, care la rîndul sĕŭ provoacă o anume structură şi anumite deprinderĭ în animal, este nutriţiunea. Astfel mirmecofagul are nu numaĭ ghiare lungĭ la picioarele dinainte pentru ca să sfărîme muşuroaiele furnicelor albe, ci şi un rît lung în formă de cilindru, o limbă lungă, filiformă, acoperită cu o substanţă cleioasă, pe care o vîră în cuĭburile termitelor şi pe care acestea se lipesc; dar, pe de altă parte, nu are dinţĭ, de oarece nu are nevoie de dênşiĭ. Gâtul pasĕrilor, ca şi al patrupedelor, este de regulă de lungimea picioarelor, pentru ca să-şĭ poată lua hrana de pe pămênt; iar la pasĕrile înotătoare este adesea cu mult maĭ lung, pentrucă acestea îşĭ prind hrana de sub apă. Pasĕrile ce trăiesc în smîrcurĭ aŭ picioarele foarte lungĭ, ca să poată umbla prin apă, fără să se înece saŭ să-şĭ ude corpul, şi prin urmare şi un cioc foarte lung; dar pe de altă parte nu aŭ nicĭ ghiare ca pasĕrile răpitoare, nicĭ membrane la picioare ca înotătoarele, ceeace a făcut pe uniĭ filosofĭ naturalişti, începênd de la Aristoteles, să susţină că organizarea este alcătuită în vederea funcţiuniĭ. In strînsă legătură cu conformaţia fisică se află structura psichologică, care amêndouĕ contribuesc a face pe animal posibil în împrejurările în care l-a aruncat natura [1]).

Dar să ne întoarcem la caracterul marcant şi să căutăm a-l ilustra printr'un exemplu maĭ amĕnunţit.

Ceeace ridică pe leŭ deasupra celorlalte feline şi face dintr'însul un tip a parte, este particularitatea sa uşor de constatat de a fi cel maĭ mare şi cel maĭ puternic carnasier al climelor calde. Tot într'însul este combinat în vederea acestuĭ scop final: animalul are fălcĭ construite ca să sfărîme oase, dinţĭ şi măsele ascuţite ca să sfîşie prada, ghiare mobile ca să

---

[1]) Schopenhauer, *Vergleichende Anatomie* în *Schriften zur Naturphilosophie und zur Ethic*, vol. IV din Opere complete, p. 35 sqq.

o ţină pe loc, însă fără să-l împiedice la umblet, nişte intestine scurte, proprii a mistui numaĭ carne crudă şi proaspătă, un sistem de organe motoriĭ pentru ca să o prinză, simţuriĭ capabile de a o zări din depărtare şi chiar pe întuneric, instinctul de a se ascunde, de a pîndi şi de a întinde curse. Din această întocmire generală urmează alte caractere particulare: o formă anume a condiluluĭ pentru ca cele două fălcĭ să se îmbine ca nişte cleştĭ înfricoşaţĭ, un anumit volum al muschiuluĭ maseter, o anumită întindere a cavităţiĭ în care intră acest muschiŭ, o anumită convexitate a arcadeĭ zigomatice pe sub care trece, şi o mulţime de alte proprietăţĭ care tind către acelaşĭ scop: a face din leŭ un destructor teribil de vieţe.

De asemenea într'un grup de familiĭ omeneştĭ există câteva trăsurĭ fundamentale, care îl deosibesc de alte grupurĭ cu care s'ar putea confunda pentru o privire distrasă saŭ superficială. Psichologia comparativă a stabilit că, la rasa neagră, sensibilitatea predomneşte asupra inteligenţeĭ şi voinţeĭ. Din acest caracter de căpetenie urmează lipsa eĭ absolută de iniţiativă şi originalitate, incapacitatea radicală pentru ideĭ şi speculaţiunĭ abstracte, pentru arte şi pentru opere care cer o voinţă încordată, pentru instituţiunĭ de self-government care reclamă o personalitate accentuată; iar pe de altă parte o pornire neînfrênată pentru orĭce operă de pasiune violentă, de simţire copilărească, de imaginaţie grosolană.

Pentru ca acest caracter fundamental să dispară, trebue să se producă o schimbare profundă în condiţiile de vieaţă ale tipuluĭ saŭ ale individuluĭ; ar trebui ca rasa să emigreze într'o climă cu totul diferită şi să-şĭ schimbe în mod radical felul traiuluĭ, să-şĭ impună formele culturale ale altuĭ popor, să se amestece cu alte rase, etc.

Dar nu numaĭ animalele aŭ un caracter predomnitor. Orĭce obiect natural, arbore, livede saŭ pădure, riŭ saŭ mare, vale saŭ munte, îşĭ are trăsura saŭ trăsurile sale fundamentale, specifice. Ele constituesc sufletul luĭ, acel *genius loci*, cum îl numeaŭ ceĭ vechĭ. In priveliştea cea maĭ ordinară, în obiectul cel maĭ nebăgat în seamă, artistul descopere pe acel *genius loci*, care este resultatul înprejurărilor sale trecute saŭ actuale, al forţelor interne care îl susţin saŭ îl transformă, al acţiunilor surde dar continue, prin care el poate dura, se poate desăvîrşi şi desface. Acest genius loci face că Oltul este alt rîŭ de cât Prutul, că marea nu este aceeaşĭ la Constanţa şi la Odessa, că o plută din Suceava este alta decât pluta din Mehedinţĭ.

Aşa dar pe acest caracter esenţial care dă forma obiectelor reale, pe această idee organizătoare care uneşte şi armonizează deosebitele părţĭ ale unuĭ tot, dar pe care felurite cause o împiedică de a se manifesta în toată vioiciunea eĭ, în obiectele reale, artistul trebue să o descopere şi să ne-o facă învederată. Pentru aceasta el lasă unele părţĭ în umbră şi accentuează pe altele cu maĭ multă energie, modificând astfel până la oarecare

punt chiar proporţiile reale, întru cât ele întunecă saŭ opresc arĕtarea aceluĭ caracter în toată lumina şi vigoarea luĭ. Dacă acest caracter este şters saŭ schiţat numaĭ pe jumĕtate în natură, întunecat orĭ stins de insuficienţa saŭ contrarietatea înprejurărilor, artistul îl scoate afară, îl pune în relief, îl restaurează, îl amplifică şi-l face învederat pentru toţĭ. Drept vorbind, pe cât timp artistul nu a venit, opera celor şease zile de care vorbeşte Genesa nu este sfîrşită. De sigur, modelele luĭ Velasquez, ale luĭ Rembrandt saŭ ale luĭ Rafael nu preţuiaŭ cât portretele lor. Nicĭ un administrator olandez n'a avut atâta intensitate de expresiune şi de vieaţă ca burgmestrul luĭ Rembrandt, nicĭ un nobil spaniol o energie atât de concentrată ca portretele luĭ Velasquez, nicĭ o femee din Toscana n'a avut blândeţea şi dulceaţa expresiuniĭ ca femeile luĭ Rafael. Dacă le ar fi avut, oameniĭ s'ar fi ţinut după dênsele ca după aparițiuni din altă lume.

Pe de altă parte, când ĭese cineva dintr'o galerie de pictură saŭ dintr'o gliptotecă, saŭ după ce a citit o dramă orĭun roman bine făcut, trecătoriĭ de pe uliţă par niște schiţe slabe, niște figurĭ nereuşite saŭ rĕŭ puse pe o hârtie murdară, niște încercărĭ de începĕtor. Numaĭ opera de artă este reuşită; ea este existenţa împlinită şi desăvîrşită, aşa cum nu o întêmpinăm nicăierĭ în realitate.

In musică şi în architectură opera de artă nu imitează şi nu rĕspunde unor obiecte anumite din lumea reală. Elementele ce alcătuesc un monument arhitectonic saŭ o compoziţie musicală se combină numaĭ pentru ca să manifeste o idee dominantă saŭ un simţimênt puternic, superior, de care artistul este stăpînit; însă această combinare de liniĭ şi sonurĭ este curat subiectivă, temperată în arhitectură numaĭ de legile mecanice ale resistenţeĭ şi apĕsăriĭ.

Dar chiar în artele de imitaţie, elementul subiectiv nu este cu desăvîrşire înlăturat. Sunt forme care, cel puţin în starea noastră actuală, orĭcât de superior ar fi reproduse prin artă, ne produc o impresie de aversiune, de groază neestetică. Aşa representarea uneĭ femeĭ frumoase disecată într'o sală de autopsie, a unuĭ şarpe, a uneĭ broaşte rîioase [1]), a unuĭ idiot saŭ a altor obiecte pentru care şcoala naturalistă arată o predilecţie particulară, nasc în noĭ emoţiunĭ străine de artă [2]). Poate că şi aceste obiecte or fi frumoase pentru o organizaţie superioară saŭ deosebită de a noastră; dar, într'o anumită fază de cultură, ele cad afară din sfera arteĭ. Educaţia are o

---

[1]) V. Hugo, în *Le Crapaud*, ne face să simpatizăm cu acest batrachian hidos; însă simpatia noastră nu este pentru forma animaluluĭ, ci pentru torturele ce el sufere. In faţa acelor durerĭ atrocĭ urîţenia monstruluĭ dispare.

[2]) Numaĭ rima a silit pe Boileau să scrie aceste versurĭ, după noĭ, false:

D'un pinceau délicat l'artifice agréable
Du plus affreux objet fait un objet *aimable*.

influenţă câteodată hotărîtoare în preţuirea şi gustarea operelor de artă. Este o observaţie banală că spiritele îmbibate de pictura bizantină a decadenţeĭ nu pot gusta însuşirile arteĭ italiene saŭ ale celeĭ flamande din epoca Renaşteriĭ. De asemenea o urechie deprinsă numaĭ cu melodiile doinelor saŭ horelor noastre, nu se va desfăta ascultând o simfonie de Beethoven saŭ o fugă de Bach, şi este în deobşte cunoscut câte greutăţĭ aŭ întîmpinat la început inovaţiile musicale şi orchestraţia savantă a luĭ Wagner chiar în mijlocul societăţilor culte, ba chiar în unele cercurĭ de specialiştĭ. Omul, ca orĭcare fiinţă, se află într'o evoluţie perpetuă, şi concepţia ce el are despre obiectul arteĭ rĕspunde uneĭ trepte anumite din scara mişcăriĭ sale progresive.

Cu cât însă societatea evoluează, cu atât simpatia artistuluĭ ca şi a publiculuĭ radiează către punte maĭ depărtate. Intr'o vreme, numaĭ zeiĭ, semizeiĭ şi regiĭ saŭ persoanele apropiate de dênşiĭ şi neapĕrat trebuincioase în intrigă, se consideraŭ vrednice de a figura într'o dramă saŭ într'o epopee. De asemenea, în vechime şi mult timp încoace, singurele persoane demne de a fi representate într'o statuă saŭ un tabloŭ fură zeiĭ, semi-zeiĭ, învingĕtoriĭ de maĭ multe orĭ la jocurile publice, adică formele cele maĭ perfecte ce se puteaŭ închipui, regiĭ, sfinţiĭ. In peisaje, obiectul capabil de a atrage privirea omuluĭ nu era o turmă de vite păscênd într'o livede saŭ adăpându-se la un vad, ca în unele tablouri ale luĭ Cuyp, nu câmpia cu perspectiva eĭ vastă şi uniformitatea eĭ monotonă ca în tablourile luĭ Hobbema saŭ pădurea cu exuberanţa sucurilor şi vegetaţieĭ ca în peisajele luĭ Corot, nu satele cu grămezile lor de case umile şi colibele lor informe, acoperite cu trestie, — ci munţiĭ cu masivurile lor măreţe şi formele lor imposante, templele greceştĭ cu graţioasele lor peristiluri şi frontoane, interiorurile de biserică grandioase, sălile de paradă somptuoase, palatele princiare cu colonade de porfir, cu scărĭ falnice de marmoră, cu nobilele lor liniĭ arhitectonice, în general clădirile monumentale cu proporţiĭ menite a brava veacurile. Astăzĭ artistul simpatisează cu un cerc mult maĭ întins de fiinţe şi lucrurĭ, şi această simpatie începe a se întinde asupra uneĭ lumĭ ce până acum trecea de ignobilă saŭ chiar desgustătoare. Shakespeare şi dramaturgiĭ englezĭ aŭ introdus pe scenă nu numaĭ poporul, ci şi copiiĭ pierduţĭ în stratele cele maĭ de jos ale vulguluĭ, precum Olandeziĭ aŭ făcut din obiectele cele maĭ vulgare, — hala de peşte şi de vênat, un interior burgez saŭ chiar miserabil, o scenă într'o bărbierie saŭ într'o cârciumă, — adevĕrate obiecte de artă. Se părea că poesia lirică nu voeşte să părăsească regiunile aristocratice în care o aşezaseră Pindar, Horaţiŭ şi Lebrun. Ea se coborî în fine către sfîrşitul secoluluĭ trecut cu Burns şi Cowper în stratele populare şi făcu din atâtea obiecte nebăgate de seamă saŭ despreţuite, isvoare de cele maĭ adevĕrate şi maĭ puternice inspiraţiunĭ.

Incă o observaţie împrumutată de la John Lubbock [1]).

[1]) *Originile Civilisaţieĭ*, tr. fr. pag. 140.

Cu cât un individ se află într'o stare de cultură mai înapoiată, cu atât el este mai puţin capabil de a înţelege şi prin urmare de a gusta operele de artă. Aşa triburile australiene, de şi pot desina într'un mod grosolan animale şi alte lucruri, totuşi nu sunt în stare a pricepe representările artistice cele mai clare. Un călător englez arătă unui grup din aceştĭ indigeni un mare desen colorat, representând un indigen din Noua Olandă. Unul de clară că era o corabie, altul că e un cangur, altul altceva. Nicĭ unul din ceĭ 12 inşĭ, câţĭ eraŭ acolo, n'a fost în stare să ghicească figura picturată.

Oricât de populară ar fi arta prin modul eĭ de a interpreta natura, ea n'a ajuns totuşi de a fi înţeleasă, preţuită şi gustată de brute. Astfel se explică pentru ce într'o societate de oameni lăsaţĭ numaĭ în voia instinctelor animale, care îĭ fac incapabilĭ de aspiraţiuni mai înalte şi gusturi mai nobile, care le tocesc simţurile şi le têmpesc inteligenţa, adevăraţiĭ artişti sunt o neutilitate pentru public şi o calamitate pentru eĭ înşiĭ. Vechiul dictum *inter arma silent musae* s'ar putea schimba în : *într'o societate închinată trebuinţelor materiale opera de artă nu se poate naşte.*

II

In realitate, nu există tipurĭ absolut permanente. Toate obiectele natureĭ, mai ales cele organice, se află într'o evoluţie perpetuă. Insă, prin acţiunea combinată a adaptaţiuniĭ care modifică şi a ereditătiĭ care fixează formele dobîndite prin adaptaţiune, s'aŭ creat, după o curgere de timp ce nu se poate determina, forme care la rîndul lor opun mediuluĭ ambiant o energie egală cu a împrejurărilor ce tind a le modifica. Acestea sunt tipurile definitive, caracterele statornice, care constituesc puntul de mîră al adevăratuluĭ artist.

Pentru ca să ajungă la dênsele, artistul,— poet, pictor saŭ sculptor,— trebue să meargă adînc, să străbată prin toate stratele superficiale, prin acele deposite aluviale fără consistenţă, sub care se află stîncile cristaline, dure, impenetrabile, care susţin pe toate celelalte şi pe care numaĭ nişte forţe tot aşa de intensive ca şi dênsele sunt în stare a le sfărîma saŭ nimici.

Naturaliştiĭ aŭ demonstrat că între caracterele unuĭ corp animal saŭ vegetal, unele sunt preponderante, altele variabile. Aşa d. ex., în scheletul unuĭ animal avem pe de o parte oasele şi legătura lor între dênsele, pe de alta dimensiunile şi potrivirea lor în vederea unuĭ scop. Cele dintăĭ sunt primitive şi generale, cele din urmă derivate şi variabile. Anatomia comparativă, întemeiată de George Cuvier şi completată de Geoffroy Saint-Hilaire, Owen şi Huxley, ne arată că aceleaşĭ elemente anatomice cu aceleaşĭ raporturĭ se găsesc în braţul omuluĭ, în picioarele dinainte ale căprioareĭ, în aripa unuĭ chiropter şi în înotătoarele cetaceelor, de şi la acestea din urmă într'o stare cu totul rudimentară ; pe când lungimea şi celelalte di-

mensiuni ale lor variează [1]). Prin urmare ca să descoperim acel caracter marcant, pe care arta ca și știința tind a-l exprima, trebue să pătrundem până la structura primitivă a ființei organice, până în faza ei embrionară. Persistența lui de la starea embrionară până la desvoltarea desăvîrșită a organismului ne dovedește tenacitatea și însemnătatea lui tot de odată, ne autorisează să admitem că el este condiția indispensabilă a tutulor celorlalte părți care alcătuesc animalul, isvorul din care decurge întreaga structură, desvoltare și fel de viață al individului.

Dacă de la lumea fisică trecem la cea morală, observăm de asemenea că unele din trăsurile ce formează fisionomia unei societăți omenești sunt mai durabile, altele mai trecătoare. Intre acestea din urmă unele s'au format de patru sau cinci ani. Ele se compun din câteva apucături superficiale, dintr'un mod anume de a se îmbrăca și de a se purta, din câteva forme de etichetă, din evenimente fără importanță care fac un sgomot efemer, din câteva scandaluri care constituesc obiectul conversațiilor din cluburi și cafenele, din câteva romanțe cântate mai întâiu în cafés-chantants, apoi în familii și în cele din urmă pe strade, din o seamă de cuvinte puse în circulație cu o însemnare specială, precum la noi acum câțiva ani se vorbea de „pacînici cetățeni" și de „cetățeni indignați", etc. Aceste trăsuri cu totul superficiale și iute trecătoare formează obiectul unor opere literare tot așa de efemere ca și dênsele. Astfel au fost la noi cantoneta *Herr von Kalikenberg*, și revistele *Cer Cuvîntul, Zeflemelele, Nazat, Pașol*, care făcură deliciile publicului de la Teatrul Dacia și chiar din Teatrul Național, până când căzură pentru totdeauna în uitarea publicului. Cine ar mai asista astăzi la o asemenea representație? De odată cu moda a trecut și furia lor.

După acest strat efemer urmează altul mai resistent, format în cursul a douăzeci, treizeci de ani. El procură o materie literară de o calitate superioară și caractere mai durabile pe teatre și în romane. Asemenea caractere și atmosfere sociale s'au format la noi între anii 1836 și 1866. De când cu deșteptarea simțimêntului național sub impulsiunea dată de Tudor Vladimirescu, dar mai ales sub domnia lui Alexandru Ghica și prin influența literaturei francese representate de Lamenais, Michelet, Edgar Quinet și Lamartine, se produse un curent diametral opus curentului fanariot de mai înainte. Grecul, care până aci era un obiect de invidie și de teamă, căzu în discredit și deveni un personagiu de comedie. Din această dispositie generală a spiritului public eși monologul *Iane Halvagiopolu*, și farsa *Smărăndița*, în care grecul este trecut dintr'o situație ridiculă într'alta mai ridiculă. Mai târziu Alecsandri isbuti să-l pună pe scenă ca tip mai pervers decât ji-

[1]) Legea balanțării organelor, descoperită de Geoffroy Saint-Hilaire. De la dênsul încoace se știe că desvoltarea exagerată a unui organ trage după sine o scădere proporțională în organele corespondente.

danul. Acum personagiul notabil este patriotul melancolic prin imitaţie, elegiac în poesie, plângênd ruinele Tîrgovişteĭ şi înjosirea politică a neamuluĭ, însă în acelaşĭ timp plin de încredere în viitorul eĭ[1]), reclamând desrobirea ţĕranilor şi a Ţiganilor (*Sila, Ţiganul spînzurat*, etc., de Boleac), impaţient de reforme, făcênd pretutindenĭ şi în toate să rĕsune numele de patrie. Teatrul pune pe scenă numaĭ drame cu subiecte naţionale (*Radu de la Afumaţĭ, Mateiŭ Basarab şi Dorobanţĭ, O noapte pe ruinele Severinuluĭ*, etc.), saŭ vodevilurĭ cu teză pentru desfiinţarea privilegiilor (*Baba Hîrca)*; romanul şi nuvela scot la iveală pe eroiĭ istorieĭ noastre (*Radu Ruzescu* de I. Dimitrescu, *Alexandru Lăpuşneanu* de C. Negruzzi, *Doamna Kiajna* de A. Odobescu), face propagandă în contra Muscalilor (*Manoil* de D. Bolintineanu), ba chiar creează un fel de pesimiştĭ prematurĭ în felul luĭ Werther şi al luĭ René (*Elena* de Bolintineanu). De odată cu fanariotul, ajung tipurĭ de comedie toate caracterele regimuluĭ vechiŭ: *Sandu Napoilă, Barbu Lăutaru, Kera Nastasia, Cocoana Kiriţa* etc. Poesia lirică îşĭ instrunează coardele pentru a cânta acelaşĭ ideal: unirea; şi baladele istorice caută să ridice demnitatea neamuluĭ înfăţişându-ĭ icoana falniculuĭ sĕŭ trecut. Şincaĭ, Constantin Căpitanul, Radu Popescu, Letopiseţele Moldoviĭ, culegerile de poesiĭ populare, tot ce poate să înalţe inima românească se tipăreşte cu dragoste. Pictura vine în ajutorul simţimintelor generale spre a le manifesta şi a le fixa la rîndul eĭ. Tătărescu represintă *Deşteptarea Românieĭ* sub figura uneĭ femeĭ căreia un înger ĭĭ rupe lanţurile de veacurĭ şi ridică de pe frumosu-ĭ obraz vĕlul ce o acoperea, Th. Aman ne înfăţişează *Ultima noapte a luĭ Mihaĭ Viteazul*, pe *Mircea primind soliĭ*, etc. În scurt, dramă, roman, poesie lirică, pictură, toată arta câtă era pe atuncĭ caută să pună în relief un singur personagiŭ: patriotul înfocat.

Dar acest tip începe a se discredita la rîndul sĕŭ, degenerează cu totul şi ajunge însuşĭ un personagiŭ de comedie. Din patriotul dintre 1836 şi 1866 el ajunge „paşoptistul“ din comediile luĭ Carageale. Intr'însul vedem pe democratul deşert, imitator ridicul al mareĭ Revoluţiunĭ Franceze, debitând frase fără logică şi vorbe ce sună a sec, strigând cât îl iartă gura contra guvernuluĭ când nu face parte dintr'însul şi găsind toate în regulă când a pus mâna pe o slujbă, resolvând cestiunile cele maĭ abstruse cu numele luĭ Tudor Vladimirescu şi cu Divanurile Ad-hoc.

Aceste douĕ caractere sînt maĭ durabile, prin urmare maĭ importante din puntul de vedere literar. Dovada este că operele la care aŭ dat ele naştere aŭ ţinut maĭ mult şi unele dintr'însele se citesc chiar astăzĭ. Come-

---

[1]) Viitor de aur ţara noastra are
Şi prevĕd prin secolĭ a eĭ înalţare.
D. Bolintineanu „Mircea şi Soliŭ“.

diile luĭ Carageale, de şi una din ele *(O noapte furtunoasă)*, datează de aproape două zecĭ de anĭ, maĭ găsesc încă privitorĭ şi probabil vor maĭ găsi câtva. Cu dispariţiunea şi importanţa tipuluĭ va dispărea şi opera ce l-a pus în proeminenţă.

Săpând maĭ adînc în stratificaţia caracterelor şi a operelor literare, dăm peste un tip la a căruĭ formaţiune aŭ contribuit veacurĭ întregĭ. Acesta este boerul neaoş român, răsboinic odată, maĭ târziŭ numaĭ mare demnitar, conservator prin tradiţie şi temperament, vrăjmaş al schimbărilor intempestive şi violente, plin de bună-voinţă cătră ceĭ supuşĭ, aspru şi neîndurat cătră inovatorĭ, deprins a considera ţara ca un patrimoniŭ şi funcţiunile înalte ca un drept al sĕŭ, patriot prin instinct ca şi prin reflesiune, considerându-se egalul Domnuluĭ şi gata a-l rĕsturna prin autoritatea sa în ţară saŭ prin ajutoare cerute de la străinĭ, respectuos cătră biserică şi miniştriĭ altaruluĭ, ajutând pe nevoiaş, pe văduvă şi pe orfan, lăsând averea sa aşezămintelor de binefacere şi bisericilor, pe aĭ căror părepĭ figurează ca ctitor. Acest tip îl vedem maĭ mult saŭ maĭ puţin isbutit în nuvela luĭ C. Negruzzi, în romanul luĭ N. Filimon, în drama *Boerĭ şi Ciocoĭ* a luĭ Alecsandri, în *Vornicul Bucioc* a luĭ V. A. Urechiă, etc. El a ţinut de la Mircea şi Alexandru cel Bun, cu variante maĭ mult saŭ maĭ puţin accentuate, până după Regulamentul Organic, când a fost înlocuit de „patriot".

Oricât de importante ar fi aceste tipurĭ pentru istorie, care studiază causele ce aŭ produs aceste tipurĭ succesive, ele nu ofer acelaşĭ grad de însemnĕtate pentru artist, care caută să facă predomnitor un caracter marcant. Sub formele maĭ mult saŭ maĭ puţin durabile, maĭ iute saŭ maĭ încet trecĕtoare, persistă un caracter statornic pe care acţiunea modificătoare a agenţilor externĭ nu l-a putut şterge, un fond peste care evenimentele istorice aŭ trecut fără să-ĭ schimbe structura primitivă, un element trainic şi dur, pe care timpul nu l-a sfărîmat. Acesta este *caracterul nestrămutat al românuluĭ* aşa cum ni se arată astăzĭ şi aşa cum se oglindeşte în vieaţa luĭ istorică, cu bunul sĕŭ simţ firesc, cu impresiile sale limpezĭ şi lămurite, cu ideile sale ce se desfăşoară în lanţ neîntrerupt, cu contururile imaginilor sale luminoase şi lămurite, cu limba sa clară şi colorată, cu deprinderile sale sedentare şi agricole fără instinctul migraţiunilor depărtate, cu mintea sa pornită spre ironie şi scepticism, învĕţat printr'o experienţă de veacurĭ că schimbarea Domnilor este bucuria nebunilor, conservator şi rutinar, avênd drept ideal o bucată de pămênt şi o familie numeroasă, melancolic fără a fi deprimat moralicește, frugal şi sobru fără a despreţui ospeţele vesele, sensual fără bestialitate, nepăsător de ziua de mâine, tolerant şi priimitor fără a dori încuscrirea cu neamurĭ străine, religios fără a cădea în fanatism. Acest caracter fundamental şi predomnitor îl găsim în baladele noastre populare, în musica noastră naţională, în *Arbore* rĕzaşul din drama *Boierĭ* şi *Ciocoĭ*, în ţĕranul din *Lipitorile satelor*, etc.

De vom studia cu luare aminte istoria fiecăruĭ popor şi a fiecăreĭ rase, vom descoperi la fiecare din ele, sub toate transformările ce a suferit la suprafaţă, un fond psichologic neclintit, care constitue trăsura fundamentală, caracterul sĕŭ specific.

Cu cât o operă literară pătrunde maĭ adînc în firea intimă a uneĭ naţiuniĭ, a uneĭ rase saŭ a omenirieĭ, cu atât ea are o valoare artistică maĭ înaltă, îşĭ asigură o vieaţă maĭ îndelungată, dacă nu eternă. Am putea zice chiar că o operă literară, care a isbutit să surprinză acele caractere fundamentale şi să le facă dominante, trăeşte maĭ mult decât sistemele filosofieĭ şi ale ştiinţeĭ. Or cât de marĭ ar fi binefacerile ştiinţeĭ, se poate susţinea că adevĕrul trece şi frumuseţea remâne. Un cap-d'operă rĕmâne cap-d'operă pentru vecie, pe când o teorie înlocueşte altă teorie. Omer a înbĕtrânit cu mult maĭ puţin decât Platon, ba chiar decât Schopenhauer, şi Dante a suferit de injuriile timpuluĭ maĭ puţin decât sistemul luĭ Ptolemeŭ saŭ decât teoria revoluţiunilor globuluĭ a luĭ Cuvier.

ANG. DEMETRIESCU.

Doar atât îmĭ dăruise Dumnezeŭ, şi nicĭ în ea
Nu-mĭ găsesc o mîngîere zilelor ce-oĭ maĭ avea
De trăit.
— Te plîngĭ zadarnic. Dacă ţie ţi se pare
Că-mĭ fac idol arta, numaĭ pentru alţiĭ; că amare
Lacrĕmĭ curse-n urmărirea idealuluĭ meŭ sfînt,
Eŭ le vĕrs tot pentru alţiĭ, şi că pentru alţiĭ, sunt
Ca pierdută-n aiurarea unor visurĭ, cînd mĕ cheamă
Teatru 'ntreg,—atuncĭ maĭ bine, plînge-mĕ pe mine, mamă;
Căcĭ ce vreĭ tu, nu se poate ţinta sufletuluĭ meŭ
Maĭ presus înalţă Arta, decât însuşĭ Dumnezeŭ.
— Te credeam maĭ iubitoare . . .
— Şi eŭ, te credeam maĭ bună.
Dragostea ce-ţĭ port şi Arta, care fruntea-mĭ încunună
Cu lumina uneĭ gloriĭ, ce s'a dus cînd nu maĭ eştĭ,
Nu trăesc în duşmănie. Sfaturile-ţĭ bĕtrâneştĭ
Sfinte-mĭ sunt. Şi tu ştiĭ bine cu ce dor, cu ce dulcĭ şoapte,
Şi cu cîtă mulţumire, viŭ în fiecare noapte, —
După ce-am eşit din şcenă, unde peptu-mĭ tresălta
Ascultînd la mine-însămĭ,— viŭ s'adorm în poala ta.
Tot ce am maĭ bun, păstrat-am pentru ea şi pentru tine.
Precum ea orĭce durere are darul să-mĭ aline,
Tot aşa tu-mĭ daĭ nădejdea şi puterile mĭ-aduni,
Ca o insulă pe marea vieţeĭ mele de furtunĭ.
Te gîndeştĭ la sănătate, cînd mĕ vezĭ cu cîtă sete
Sorb renumele din cupa ce prin merit mi se dete?
Crezĭ c'o clipă cumpănit-am părintescul tĕŭ cuvînt,
Cu aplausele gloateĭ, ce se schimbă după vînt?
Că de-asupra tuturora pus-am Arta, eştĭ nedreaptă
Dacă mĕ 'nvinovăţeşte al tĕŭ gînd! Cu câte-o treaptă
Cînd mĕ urc, privind spre cerul neatinseĭ vecĭnicĭi,
Tu, ca mamă, din potrivă, mîndr'ar trebui să fiĭ.
Sub vestmîntul meŭ de teatru, înainte de-a fi, poate
O martiră orĭ un monstru,—sunt femee, 'n care toate
Sunt supuse slăbiciuneĭ uneĭ inimĭ omeneştĭ,
Peste care eştĭ stăpînă; dar, de şi mĕ stăpîneştĭ,
N'aĭ putere să-mĭ înlăturĭ idealul cu voinţa:
Precum eŭ nu-ţĭ calc iubirea, nu-mĭ călca nicĭ tu credinţa.
— Da, drăguţă, da . . , aşa e . . . Nu te mânia . . , că, vezĭ,
Iar tuşeştĭ . . . Dar ştiŭ eŭ bine că nu vreĭ să mĕ 'ntristezĭ . . .
Prea e frig şi umezeală . . . Aĭ rol greŭ . . . Eştĭ îmbrăcată
Tot subţire-n toată piesa . . . Lasă pentru altădată . . .

— Nu pot, mamă...
— Ba da, uite.., poruncii de-ţĭ aşternu
Patul... Vin-o de te culcă...
— Nu...
— Aidĭ, maică... aide...
— Nu!

II

Se joacă *Dama cu Camelii.*
E sĕrbătoare. Teatru-ĭ plin...
Aplausele 'ntr'una ţin
Şi-n neastĕmpĕru 'nbulzeliĭ,
La Artă şi-al eĭ scop divin,
Se 'nchină fiece creştin.

Sunt unsprezece jumĕtate,
Şi patru acte s'aŭ jucat.
De pe la locurĭ, n'a plecat
Aproape nimenĭ. Intristate, —
Ca şi suspinul întristat
Ce-amanta scoate ne-ncetat
De când amantul a lăsat-o,—
Viorile, duios, uşor,
Plâng sub arcuşurile lor,
Cântând *Adio del passato.*

Pe şcenă, lume, sgomot, zor.
Trântesc decor lîngă decor;
Toţĭ se reped în câte-o parte;
Se duc şi vin, fără folos;
Pun, icĭ, un scaun prea departe,
Orĭ, colo, un fotoliŭ ros;
Portretele cu susu-n jos;
O canapea din fund lipseşte;
Lipseşte-o lampă-n colţul drept;—
Şi strigă cât aŭ glas în pept,
Şi fiecare porunceşte,
Şi fiecare-ĭ maĭ deştept:
Toţĭ sunt stăpînĭ şi toţĭ aŭ drept.

— Perdeaŭa, nu e bine prinsă!..“
— Dulapul, nu-ĭ la locul luĭ!..“
— Oglinda-ĭ strîmb legată-n cuĭ!..“
— Şi candela nicĭ nu e-aprinsă...“
— Ce, trebue să vĕ tot spuĭ?
„Prin cap nu-ĭ trece niminuĭ?..
Dar asta ce-'ĭ? Ia vin'o 'ncoace!
„Nu vezĭ fundalul că e rupt?
„Măcar un petec, dedesubt,
„Să-ĭ fi lipit!.. Ce dobitoace!..
„Eŭ zic, arăt, strig ne 'ntrerupt...
„Aşĭ!.. Cu pereţiĭ geaba lupt!..“
Şi, — pe când alt decor se-aşează, —
Intre culise-un autor
Coristelor le cere-amor;
Un favorit se furişează
Dintr'o cabină; un actor
Cu gesturĭ largĭ, nerĕbdător,
Îşĭ face cruce şi declamă
Cutare şcenă, ce-n sfîrşit
De-atâta spus, l'a răguşit;
Iar jos, sub casca-ĭ de alamă,
Pe-un prag de uşă ghemuit,
Un pompier a adormit. —

Şi cortina se ridică.

Actu al cincelea.

Decorul

Represintă o odaie de culcare. La picĭorul
Uneĭ lămpĭ, se-ascunde patul, sub dantele şi atlaz:
Iar în pat, bolnavă, slabă, adîncată la obraz,
Şi cu buzele ca plumbul, Margareta se deşteaptă,
Pe Nanina 'ncet o strigă. Ochiĭ-n cearcăne 'şĭ-ndreaptă
Spre lumina ce la geamurĭ de demult s'a arătat, —
Şi-ntristată, sprijinită, se dă jos apoĭ din pat.
— Dă-mĭ să beaŭ... Mi-e sete... Lasă, că merg eŭ şi neţinută...
„Du-te tu de-mĭ adu apă...“ Şi, călcând greşit pe-o cută
A covoruluĭ, genunchiĭ îĭ slăbirâ, şi căzu.
In tăcerea de pe urmă, murmur sala străbătu.
Intr'atât înduioşase glasul eĭ, ce-n melodie
Se părea că se schimbase; cu atâta măestrie

Păn'atuncĭ îşĭ stăpînise privitorĭĭ, şi-n acest
Rol, atâta se-ntrupase, — încât fiecare gest,
Fiecare accent, întocmaĭ ca o notă de pe struna
Uneĭ harpe, îşĭ lua sborul, poate pentru totdeauna,
In aplausele săleĭ cucerite . . .
Pe când ea . . .
Ea, în Dama cu Cameliĭ gata sufletul să-şĭ dea,
Se simţea fără putere. Patru acte dinainte
O zdrobiseră cu totul. Tusea ĭ-aducea aminte
Că şi ea e suferindă, căcĭ la fiece cuvînt
Sună-n peptu-ĭ, ca sicriul peste care-aruncĭ pămînt.
Firea nu şi-o maĭ preface. Când suspină, saŭ când cheamă,
Nu maĭ e în joc artista, ci bolnava. Dramă-n dramă
Se desfăşură pe şcenă. Astfel de se contopesc
Arta cu Realitatea, încât celor ce privesc
Nu le trece nicĭ prin minte ce spectacol aŭ în faţă ;
Iar ea, stinsă, desperată, de triumful eĭ se-agaţă
Ca de-o luntre de scăpare pe oceanul morţeĭ gol,
Şi cu vieaţa eĭ plăteşte faima ultimuluĭ rol . . .

Greŭ, d'abia mişcând, ţinută, se ridică. Pe un fotoliŭ,
Suspinând adînc, se-aşează,— şi privind'o, s'ar părea
Că-ĭ maĭ mult o arătare învelită într'un linţoliŭ.

Cineva intră-n odae şi se-apropie de ea. —
. . . . . .
— O, doctore . . . ce bun eştĭ, că te-aĭ gîndit la mine
„Aşa de dimineaţă! . .—Eĭ, cum te simţĭ? . . Maĭ bine? . .
— Cu sufletul sunt bine de tot . . , dar ce folos,
„Că nu mĕ lasă boala! . . Nanina, du-te jos
„De vezĭ, e vre-o scrisoare? . . Adeseorĭ, m'apucă
„Fiorĭ de frică. D'aia, ast'noapte-am zis s'aducă
„Un preot . . . Eream tristă . . . nădejde nicĭ de cum
„Nu maĭ aveam, şi moartea simţeam că-şĭ face drum.
„Un ceas am stat de vorbă cu preotul . . . Durerea,
„Mustrarea, frica,—toate s'aŭ stins, sub mîngîerea
„Cuvintelor luĭ blânde . . . Şi-atuncĭ am adormit . . .“
— Ce tot vorbeştĭ de moarte! . . Nu vezĭ? . . Te-aĭ odihnit
„Maĭ mult ca un om zdravĕn . . . E vremea 'nchisă, plouă,
„Şi d'aia eştĭ tot tristă ; dar peste-o lună-douĕ,—

„Când vine primăvara şi 'ncep de 'nmuguresc
„Copacii,—să vezi bine ce eşti . . . —Îţi mulţumesc . . .
„Dar ştiŭ ca nu-mĭ spuĭ astea decât din bunătate.
„Un doctor, omenirea aproape jumĕtate
„O vindecă cu vorbe . . . Când Dumnezeŭ a spus
„Că e pĕcat minciuna, pe doctorĭ nu i-a pus
„La numĕr, şi el singur să mintă le a dat voe,
„Căcĭ de minciunĭ bolnavul oricând are nevoe . . .
„A ! te-aĭ întors, Nanina ? . . Ce e ? . . E vre o scrisoare ? . .
— Da, doamnă . . . şi bilete . . . — A, da ! . . E sĕrbătoare . . .
„E anul noŭ ! . . O, Doamne ! . . Un an, cum a trecut !
„Şi noaptea suferinţeĭ ce neagră s'a făcut ! . .

Şi 'ntr'o tuse aspră vocea i se sparge. Dintr'o dată,
Val de sânge, — doar atâta cât i-a maĭ remas nesupt, —
In obrajĭ i se ridică, fruntea-şĭ simte 'nfierbântată,
Un vârtej îĭ ia vederea şi cu mâna ne 'ntrerupt
Lîngă inimă, rĕmâne câtva timp în nemişcare.
Doctorul o 'nsufleţeşte; o mîngâe cu-un cuvint;
După prânz făgăduieşte să se'ntoarcă; şi-n ea, pare,
După ce-a plecat, că vieaţa îşĭ reia din noŭ avênt.
Veselă, se scoală, rîde, prin odaie-şĭ poartă paşiĭ;
Pe Nanina o trimete să se culce, c'a veghĭat;
Pe fereastră vede-afară cum se joacă copilaşiĭ . . .
Apoĭ iarăşĭ cade stinsă, cu-un suspin întretăiat . . .
. . . . . .
— O lună se 'mplineşte, de când mi-a scris bĕtrânul,"
Şopteşte ea, scrisoarea scoţênd-o de la sînul,
Sub care-o roade boala; „şi-o lună e de când
„O tot citesc într'una, plângênd şi aşteptând.
„Armand ! Poate să-mĭ scrie ! . . Când des de dimineaţă
„Mĕ scol, la el mĭ-e gîndul. Dac'aşĭ maĭ avea vieaţă,
„Ca păn' la primăvară s'aştept ! . . Cum m'am schimbat ! . .
„Dar doctoru-adineaorĭ îmĭ spuse c'am scăpat ! . .
„O ! dacă s'ar întoarce Armand, aşĭ fi scăpată
„De tot ! . . Astă nădejde de ce nu mi-ar fi dată
„Şi mie ? . . Fiecare primeşte câte-un dar
„La anul noŭ . . . Dă, Doamne, să-l vĕd odată iar ! . .

Şi-atuncĭ Nanina intră.
— Nu te'ngriji de mine . . .
„Te chem eŭ . . .

— Da, ştiŭ, doamnă... dar vreaŭ să...
— Ce vreĭ?
— Bine.
„Vreaŭ să te 'ntreb acuma te simţi maĭ... nu e aşa?
„Te simţĭ stăpînă?.. eştĭ liniştită?..
— Da.
„Dar pentru ce ţi-e graiul nelămurit?.. Ce este?
„De ce nu-mĭ spuĭ maĭ iute?..
— Aduc o bună veste...
„O bucurie mare...
— O bucurie, zicĭ?
„E-adevĕrat?..
— Da doamnă...
— Armand!.. Armand e aicĭ!..
„Armand s'a 'ntors!.. Ah! uite-l! Armand!.."
Şi stând să cază.
In sforţarea ăstuĭ strigăt punênd cea din urmă rază
De voinţă, cu privirea aţintită către cel
Aşteptat, se lasă-n braţe-ĭ, şi la pept o strînge el...
... O tăcere!.. trece-o clipă... douĕ... zece... alte zece...
Tot vĕzênd că nu se mişcă şi că-n sală 'ncepe-a trece
Nerăbdarea ca un freamĕt, ĭĭ şopteşte'ncet să-ĭ dea
Replica, braţu-şĭ desprinde depărtându-se de ea,
Şi,— pe când prin joc de şcenă, vrea să caute s'ascundă
O greşcală a eĭ şi grija ce 'ncepuse să-l pătrundă, —
Ea, de-a lungul, împietrită, cu-un surîs rătăcitor
Pe figura-ĭ de statue, cade 'ntinsă pe covor!..

S'a lăsat cortina. Sgomot isbucneşte...
„Pe cât ştiŭ eŭ, par'că nu s'a isprăvit",
Zice-un cap-de bancă. „Poate c'a greşit
„Şĭ-a lăsat perdeaua prea curênd", vorbeşte
Un bărbat, nevestiĭ. „Eĭ aşĭ! Da de unde!
„— Cum o să greşească!..— Aŭ lăsat-o eĭ,
„Cum e scris în piesă...", zic la uşă treĭ
Care n'aŭ bilete. Altul le rĕspunde:
„Ba maĭ vine încă un tabloŭ." Vre-o patru
Bat mereŭ din palme. Mulţĭ nu s'aŭ mişcat
Incă din prin staluri. Lojile-aŭ plecat.
Unĭĭ strigă. Alţiĭ aduc svon în teatru
C'aŭ chemat pe scenă doctorul,—şi 'ntr'astă

Amestecătură de fluerăturĭ,
Vocĭ din galerie. aplause, gurĭ
Gata de scandalurĭ şi ochĭ care-adastă,—
Cortina se urcă iarăşĭ...
O mişcare
Nu se maĭ zăreşte. Sgomotu-a tăcut.
Teatru 'ntreg acuma pare că e mut;
Iar dintre culise un actor apare:
— Rugăm cinstitul public să ierte că să'nchee
„Spectacolul cu actul din urmă nesfîrşit...
— De ce?.. Cum?.. Nu se poate!
— Nenorocire...
— Ce e?
— Artista... a murit!.."

HARALAMB G. LECCA.

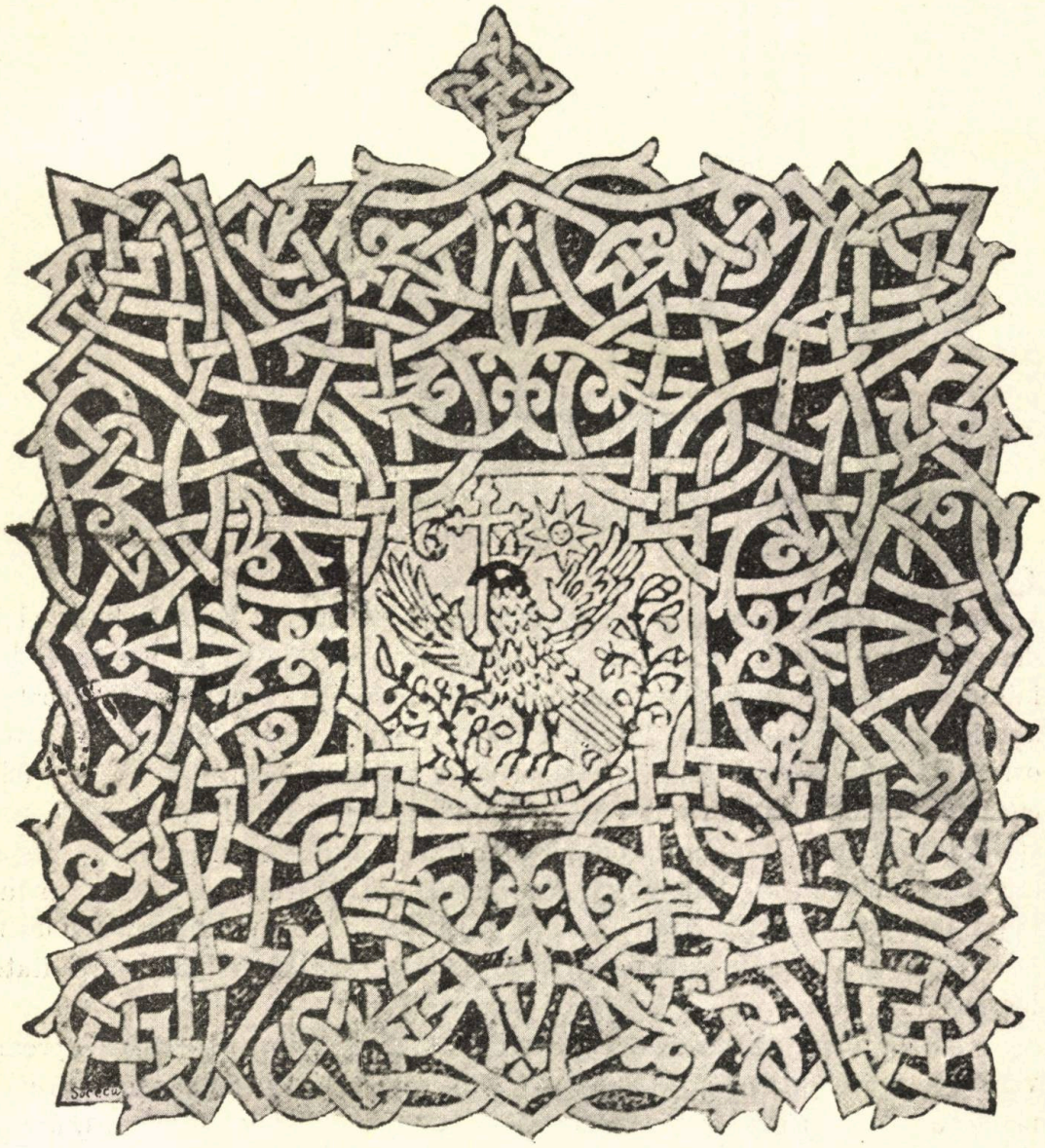

Din Liturghia de la anul 1508

DIN CHRISTIANIA. – IBSEN

Sunt ţĕrĭ atât de cântate de poeţĭ şi scriitorĭ, cum e Spania, Italia şi în deobşte tot orientul, că în ziua în care aĭ prilejul să calcĭ pe pământul lor, întîlneştĭ, printre impresiile frumoase, multe decepţiĭ. Poeţiĭ le-aŭ ridicat la aşa înălţimĭ, aŭ amestecat atâta imaginaţie şi simţire personală, că realitatea, oricât de măreaţă saŭ de originală ar fi ea, rĕmâne maĭ pre jos de felul cum ţĭ-o închipuiseşĭ. Frumuseţile care ne aprinsese capul în ceasurile noastre de nostalgie, se reduc la proporţiĭ mijlociĭ, legendele extraordinare despre lucrurĭ şi oamenĭ, se maĭ micşurează, cerul, orizonturile, priveliştile par maĭ puţin pitoreştĭ decât în visul nostru. O părere de rĕŭ, amestecată cu un fel de ruşine, ne cuprinde sufletul, simţim că am pierdut ceva găsind realitatea lucrurilor.

Sunt însă, dimpotrivă, cuprinsurĭ, ale căror frumuseţĭ remase aproape vergine, şi decĭ nedeşteptându-ne maĭ dinainte închipuirea, le găsim cu mult maĭ pre sus de aşteptarea noastră, şi în faţa lor rĕmânem fermecaţĭ, uĭmiţĭ.

Aşa e cu Norvegia, ţara auroreĭ boreale, a peisajelor straniĭ şi minunate, a uneĭ vieţĭ calme şi fericite, ţară, care fiind maĭ puţin explorată de călătorĭ, are oarecum pe lîngă toate darurile cu care a înzestrat-o firea, şi frumuseţea tinereţiĭ.

Pe colinele eĭ, cele 6 lunĭ de vară, bate soarele cel maĭ plăcut şi rîde verdeaţa cea maĭ desfătătoare. *Fiorziĭ* de smarand, lacurile, multe şi liniştite, ca nişte oglinzĭ, marea albastră, ceaţa de pe mare, trandafirie seara şi dimineaţa, pădurile cu arborĭ seculariĭ, resunând de nechezitul cailor selbaticĭ,

toate acestea şi altele daŭ inimeĭ omeneştĭ o adîncă bunătate, fac ca locuitoriĭ să trăiască toată vremea în aer liber, în câmp, şi, fiindcă nopţile sunt scurte şi ca ziua de luminoase, munca e îndoită şi lumea veselă, îmbătată parcă de lumină.

Cele 6 luni de iarnă, vreme grea, ger năprasnic, împietrind întreaga fire şi făcênd pe om, strîns la căminul luĭ, să gîndească mult şi să viseze adesea. Mintea e hrănită de aspecte măreţe şi fantastice: noriĭ plumburiĭ, se lasă jos ca niştе namile uriaşe, marea se sbate chinuită şi iese din sine asvîrlindu-se neagră peste ţĕrmĭ şi peste norĭ, viforul aprig încovoaie la pămênt vêrful pădurilor, în sfîrşit, nopţile făuresc seraiurĭ de cristal şi aştern câmp de zăpadă dealungul văilor. A doua zi dimineaţă, razele slabe ale soareluĭ, străbătînd cu greŭ grosimea norilor, deschid dinaintea ochilor o privelişte strălucitoare de diamante, care luminează neasemuit închipuirea.

Norvegieniĭ, puţinĭ la numĕr, dar marĭ prin caracterul lor, trăesc în contrastul acestor frumuseţĭ, îndeplinindu-şĭ fără sgomot menirea lor în lume, lucrând cinstit, iubindu-şĭ şi respectându-şĭ, ca rare popoare în lume, geniul lor naţional, adică sufletul lor. Maĭ ales respectul, această feciorească însuşire a inimeĭ, care ne lipseşte nouĕ românilor în deosebĭ, şi în genere întregeĭ rase latine, e aicĭ ca o tradiţie neclintită, ca o lege firească.

Corespunzênd celor doue anotimpurĭ ale acesteĭ ţĕrĭ, Norvegia are astăzĭ doĭ marĭ poeţĭ, pe Bjoernson şi pe Ibsen. Cel întâĭ, fericit, naiv, cald ca vara; iar cel al doilea,—de care voim să ne ocupăm un moment,—gînditor, trist, gemĕtor ca iarna.

* * *

Ibsen e numele cel maĭ popular astăzĭ în Suedo-Norvegia şi cel maĭ rĕspândit în amêndouĕ continentele. Engleziĭ şi americaniĭ îl consideră ca cel întâĭ poet al timpuluĭ; germaniĭ îl apreţiază mult. Şi în adevĕr, dacă ar fi să mĕsurăm geniul unuĭ om după numĕrul minţilor în care a străbătut el, atuncĭ engleziĭ ar avea dreptate şi Ibsen ar fi cel maĭ mare scriitor al lumiĭ în timpul de faţă. Numele luĭ Wagner poate e maĭ puţin cunoscut în lume decât al luĭ Ibsen. Piesele luĭ sunt traduse în maĭ toate limbele culte şi asupra lor s'aŭ scris, la diferite popoare, până azĭ 12 volume, dintre care 5 numaĭ în Germania. In Berlin ele aŭ fost jucate în şir de sute de orĭ, iar la Amsterdam s'a zidit un teatru numaĭ pentru Ibsen şi compatriotul sĕŭ Bjoernson.

Ibsen e astăzĭ un bĕtrân de aproape 70 de anĭ. O figură polară, largă şi aspră, încunjurată de plete şi de o barbă albă, cu ochiĭ viĭ şi scrutătorĭ, cu fruntea naltă.

El a dus o vieaţă când singuratecă, austeră şi tristă, ca un visător boreal, la Roma, la Munich, la Dresda, când ca director al teatruluĭ din Bergen

şi Christiania în mijlocul artiştilor şi artistelor cu cupa plăcerilor spumegând dinainte, când în sfîrşit în saloane, ca om de lume, cu roseta de decoraţiĭ la piept şi cu forme ce ademenesc şi astăzĭ pe multe suedeze şi norvegiane.

Lucrările luĭ cele maĭ însemnate sunt: *Comedia amoruluĭ*, *Brandt* şi *Peer Gynt*, *Strigoiĭ*, *Casa păpuşeĭ*, *Romersholm* şi *Impĕrat şi galilean*. Vom atinge numaĭ douĕ din ele: *Comedia amoruluĭ* şi *Strigoiĭ*, ca douĕ lucrărĭ marĭ şi deosebite în felul lor.

Comedia amoruluĭ, întâia parte a uneĭ trilogiĭ, complectată de *Brandt* şi *Peer Gynt*, e o satiră, apărută în 1863 la Christiania, îndreptată împotriva generaţiilor actuale. Toate păcatele şi toate miseriile sufleteştĭ ale veaculuĭ sunt rînd pe rînd biciuite în ea c'o rară putere epigramatică şi maĭ ales în o formă nouă şi frumoasă.

Scena se petrece într'o grădină de *pension* din Copenhaga. Domnĭ şi doamne pensionare staŭ de vorbă după masă, pe pajişte, la umbra arborilor. Subiectul conversaţieĭ e dragostea. Eroul pieseĭ e poetul Falk, — care, de sigur, nu-ĭ altul decât însuşĭ Ibsen. Deşi plin de entusiasmul tinereţiĭ, el e contra convenţiunilor esteticeĭ şi dragosteĭ rînduite de societate, şi se declară că e gata a lupta din toate puterile ca să rĕstoarne păpuşăria asta socială.

Fiind un poet improvisator, Falk îşĭ dă părerea, despre orice vine vorba, în versurĭ, ceeace, neapĕrat, ridică interesul spuselor luĭ. Intr'un moment, el îşĭ mărturiseşte idealul sĕŭ de a şti să se folosească, să simtă, să se bucure de tot ce natura îĭ scoate în drum. „Când auzĭ pasărea cântând şi priveştĭ câmpiile scăldate de soare, nu te gîndeştĭ cum o să fie toamna", zice dênsul în limba luĭ poetică. Viitorul, e un cuvênt nenorocit, pe care nu-l poate suferi. — De ce? îl întreabă cineva. — Pentru că el întunecă cerul decâte orĭ e senin. Viitoarea noastră iubire, viitoarea noastră căsătorie, viitoarea noastră fericire, nu-s decât cuvinte, adaugă Falk. N'avem nicĭ un moment de odihnă adevĕrată. Şubreda noastră barcă n'ajunge bine la ţel, că ea începe să bată la poarta unuĭ noŭ gînd, şi după ce ţi-l îndeplineştĭ şi pe acesta, ţi se înfăţişează altul; iar aniĭ se strecor în aceste deşarte năzuinţĭ, şi vieaţa se scurge întreagă pe nesimţite!

Şi aşa maĭ departe. Fiecare idee adoptată, e combătută aprig de Falk.

Toată puterea dramatică a poemeĭ stă în contrastul ideilor din ea, în ciocnirea dintre pospaiul de ideĭ admise de societate, aşa în neştire, şi dintre ideile originale şi puternice ale unuĭ creer profund gînditor.

Peste treĭ anĭ, în 1866, Ibsen scoase de sub tipar urmarea trilogieĭ sale, *Brandt*, poemă de 300 de paginĭ aproape, scrisă la Roma. Brandt e un preot luteran din Norvegia, un fanatic, un sfînt. Credinţa luĭ e fără marginĭ. Averea, inima, vieaţa, el le dă luĭ Dumnezeŭ.

Intr'o zi e chemat la un bolnav în agonie. Trebuia să treacă marea

care era furioasă. Nicĭ un vîslaş nu vrea să-l ducă. El ia o barcă şi înfruntă marea singur. Altădată, copilul luĭ e bolnav. Medicii îĭ spun că mocirla în care trăeşte o să i-l omoare şi-l sfătueşte să se mute. Brandt respinge sfatul. Se va face voia celuĭ de sus, gîndeşte el hotărît. Îĭ moare copilul, îĭ moare şi femeea. Remas singur pe lume, cheltueşte tot ce are ca să repare biserica luĭ. Când biserica e gata, Brandt înaintea lumiĭ înţesate predică cu cheile în mână în pragul bisericeĭ, cu glasul detunător, cu ochiĭ scoşĭ din orbite, lovind în toate viţiile societăţiĭ. E ultima luĭ predică. Descurajarea de a putea face binele, amărăciunea jertfelor la nimic nefolositoare, urîtul de present, neîncrederea în viitor, toate aceste sentimente, care se ciocnesc în fiecare om, în sufletul acestuĭ titan Shakespearian iaŭ proporţiĭ marĭ. După ce-şĭ sfîrşeşte predica, preotul în loc de a deschide uşa bisericeĭ lumiĭ care aştepta să intre, aruncă cheile într'o apă şi fuge ascunzêndu se în munţĭ.

In 1867, apăru şi partea a treia *Peer Gynt*, scrisă într'o vară în insula Ischia. Gynt e un viţios norvegian, care intră în scenă bătênd pe mă-sa, fură, la o nuntă, mireasa unuĭ altuia, fuge cu dênsa în munţĭ şi o aduce fără ruşine acasă. Urmărit de lege, el rătăceşte prin codri, doarme prin prăpăstiĭ, i se pare că vede necontenit fiinţe duşmane ce voesc să-şĭ rĕsbune asupra luĭ, e chinuit de toate iazmele Iaduluĭ.

După maĭ mulţĭ anĭ de astfel de vieaţă, Gynt ajunge dinaintea unuĭ rege şi isbuteşte a-ĭ lua fata în căsătorie. In urmă pleacă în America, unde face o stare colosală în California, ajunge în Maroc, întovărăşit de maĭ mulţĭ prietenĭ de petrecere. Intr'o zi pe când doarme după masă, falsiĭ luĭ prietinĭ îĭ iaŭ Yachtul şi baniĭ, şi-l părăsesc. Gynt rătăceşte în Deşert, întîlneşte un trib sĕlbatic, care e în aşteptarea unuĭ Mesia şi el e primit cu alaĭ drept un profet, în cântecul vestalelor tribuluĭ. Pleacă în Egipt, în Abisinia, în întreaga Africă, din noŭ în America, unde câştigă o nouă stare, şi întorcêndu-se în Norvegia, i se înecă vasul, încât ajunge pe pămêntul sĕŭ natal sĕrac, cum plecase. Aci moare în braţele uneĭ femeĭ care îl iubise din copilărie şi-l urmărise cu dorul timp de 20 de anĭ, cât ţine poema.

Schiţată astfel *Comedia amoruluĭ*, *Brand* şi *Peer Gynt*, spun puţin de tot. Interesant însă în ea este satira puternică, care îşĭ arată dinţiĭ la fiece pas, apoĭ sunt descrierile noŭĕ şi pitoreştĭ ale munţilor, ale lacurilor şi pădurilor Norvegieĭ, ale vieţeĭ rustice de care e însufleţită, mişcarea dramatică, imaginaţia strălucită, — toate calităţĭ, despre care nu se poate da nicĭ o idee într'un resumat.

Drama *Strigoiĭ*, scrisă în 1881, e ĭar o protestare a fireĭ omeneştĭ, împotriva convenţiunilor sociale care guvernă lumea de astăzĭ.

Şcena se petrece într'un *fiord* din Norvegia septentrională. Un salon simplu mobilat, dând în fund, într'o grădină de cristal cu arborĭ şi plante de iarnă. Printre ramurĭ se vede plouând, şi prin vĕlul de ploaie se zăreşte

la distanță *fiordul*. — Afară, firea își urmează pacînic și indiferent legile eĭ nestrămutate, înăuntru se sbate o conștiință, se zdrobesc între ele sentimente, se sgudue vieți.

Eroina pieseĭ, D-na Alving, fusese căsătorită cu un căpitan, șambelan al regeluĭ. Din cele dintâĭ momente ale căsătorieĭ, auzindu-și soțul vorbind ignominiĭ, ea fugi la pastorul familieĭ, cumintele și blândul Manders, care o sfătui și stărui de dênsa să se întoarcă la bărbatul eĭ. Intoarsă, ea are un copil, Oswald, pe care îl adoară, și pe care, de teamă de a nu semăna tată-so îl îndepărtează cât poate maĭ mult de casă, trimițêndu-l de mic în străinătate. In urmă moare căpitanul, și, — la începutul drameĭ, — dênsa își revede băiatul întors, pictor, în vîrstă de 20 de anĭ.

Intr'o conversație ce D-na Alving are cu pastorul Manders despre azilul ce zidise, în memoria bărbatuluĭ sĕŭ, Oswald, care își făcuse ceĭ întâĭ anĭ de tinerețe prin lupanarele Parisuluĭ, fiind fată, crede că aude vorbindu-se lucrurĭ de pe altă lume și aruncă, convorbind, din timp în timp câte o zeflemea care scandalizează pe pastor și înfricoșează pe mamă. In ochiĭ luĭ Manders e o întrebare dureroasă. D-na Alving, cu o suferință conținută, explică bĕtrânuluĭ pastor, că fiul eĭ e din nenorocire ceea ce urma să fie. Și atuncĭ începe a destăinui viața eĭ cu bărbatu-so, suferințele eĭ, desfrĕnările și beția luĭ zilnică, înjosirile și umilințele eĭ ca nevastă, fiind nevoită să ia parte la orgiile luĭ, să asiste la ororĭ de tot felul, numaĭ să poată să-l ție acasă la dênsa, numaĭ să poată salva numele luĭ, numaĭ și numaĭ din pricina dragosteĭ fără marginĭ ce avea pentru copilul eĭ. Intr'o zi, adaugă D-na Alving, l'a surprins cu servitoarea din casă.

In momentul însă, când ea tocmaĭ mărturisea miseria aceasta, se aude în camera de alăturĭ un scaun căzênd și glasul servitoareĭ din casă țipând la Oswald: s'o lase în pace. Era Regina, fiica servitoareĭ de altădată pe care o urmărea acum fiul căpitanuluĭ.

Biata mamă rĕmâne încremenită la auzul strigătuluĭ Regineĭ. I se pare că revede trecutul, că reînvieză doĭ *strigoĭ*, bărbatul eĭ cu servitoarea de odinioară!

De aicĭ începe cea maĭ teribilă și maĭ frumoasă luptă de conștiință într'ênsa. Cu dragostea de mamă încă puternică, deși cu conștiința sdruncinată, ea își pune toate silințele să liniștească pe Oswald; dar totul e în zadar. Se căește că în cea întâĭ zi, când a fugit de la bărbatu-so, nu și-a ascultat presimțirile: astăzĭ n'ar avea dinaintea eĭ un nenorocit de copil bolnav!

„Să fi căzut atuncĭ la picioarele luĭ Manders, să-ĭ fi spus că-l iubește, să nu fi fost, cu alte cuvinte, virtuoasă, n'ar fi suferit și n'ar suferi și astăzĭ atâta!“

In mintea eĭ virtutea se descreditează, credințele de maĭ înainte se sdruncină. Nimic n'aŭ un înțeles în lumea asta decât *bucuria de a trăi*. Și decĭ consimte ca Oswald să iubească pe Regina, stă alăturĭ cu eĭ, mănâncă

şi bea cu eĭ, destăinuindu-ĭ chiar Regineĭ că dênsa e pe jumĕtate sora luĭ Oswald. Intr'o altă scenă pune mâĭnele pe umĕrul pastoruluĭ Manders şi-ĭ mărturiseşte, privindu-l adînc în ochĭ că, are o mare dorinţă să-şi anine braţele de gâtul luĭ! Manders se retrage înspăimîntat.

Restul drameĭ ne arată pe Oswald din ce în ce maĭ pierdut. Intr'un moment, el are o crisă teribilă, care trece. Când se deşteaptă ĭĭ spune mă-sĭĭ că numaĭ o cutioară dintr'un buzunar îl linişteşte. Peste puţin accesul revine. Afară se arată, după ploaie, Soarele. Oswald, cu ochiĭ ficşĭ, apuşĭ spre fereastră, tremurând, trecênd in convulsiunĭ, cu glasul stins ca de mort cere încet: mamă, mamă, dă-mĭ Soarele..., Soarele..., Soarele... Mă-sa se îndreaptă spre cutia cu morfină... Şi cortina cade.

Cuvîntul „Soarele", din gura luĭ Oswald murind, înseamnă imaginea splendidă a natureĭ pe care Ibsen ar dori s'o pue în locul orînduelĭĭ sociale de astăzĭ. Ceeace e maĭ presus însă de toate, e felul minunat cum o spune: „Soarele, Soarele, dă-mĭ Soarele, mamă!"

H.

CRONICA

Activitatea Teatruluĭ Naţional s'a mărginit şi în luna luĭ Noemvrie la localizărĭ şi traducerĭ, lucrările originale temêndu-se parcă să înfrunte *focul rampeĭ*, aşa de rar se arată pe întâia noastră scenă.

Este, fără îndoială, curios procesul ce se urmează de atâta timp, la noĭ, între public şi lucrările dramatice, şi nu ar fi fără de interes de a intra, cât de puţin, în cercetarea luĭ.

Pământene saŭ străine, aceste lucrărĭ trebuesc să ne dea impresiĭ — vesele orĭ triste, — să ne mişte în adînc, să ne distragă. Când nu produc aceste *efecte*, saŭ unele le produc maĭ puţin decât altele, publicul îşĭ hotăreşte, nemijlocit, preferinţa: îĭ place maĭ mult să rîdă şi să plângă, decât să-şĭ încordeze mintea pentru pătrunderea înţelesuluĭ unor lucrurĭ, ce nu-l încălzesc *numaĭ decât*. Decĭ, dramele şi melodramele, comediile hăzoase şi farsele îĭ plac, — cestiunile umanitare, sociale orĭ morale puse în acţiune, pe nuanţe de sentimente saŭ de gîndirĭ îl lasă rece.

Afacere de temperament şi de simţire prin urmare, şi publicul nostru — căcĭ despre dênsul e vorba — fiind de un temperament vioiŭ şi de o grabnic înduioşătoare simţire, nu trebue să ne maĭ mirăm de ce de la începutul până la sîfrşitul *stagiuneĭ*, aleargă la aceea ce poate să-ĭ pricinuiască asemenea mulţumire. Cu toate acestea nu toate *dramaturghiile* îl mişcă, nicĭ hazurile tuturor comediilor îl îndeamnă la rîs. S'ar părea, judecând după calitatea orĭ frecuenţa lucrărilor teatrale ce aŭ darul de a-ĭ momi interesul, că maĭ ales melodramele pasionate, cu lume şi decoruri multe, cu strigăte şi mişcărĭ violente, cu tremolo de orchestră şi cu *foc bengal*, îĭ rĕscolesc sufletul, şi numaĭ glumele sărate, strîmbăturile, jocurile de cuvinte orĭ spiritul uşor şi fluturatec, îĭ smulg hohotele şi aplausele cu înlesnire!

Daca nu ar fi aşa, nu s'ar înţelege pentru ce, de câte orĭ se reprezintă drame saŭ comediĭ de acest fel, sala e înţesată de lume, actoriĭ sunt aplaudaţĭ şi, ce e maĭ de însemnătate, cassa e plină de banĭ.

Să fie lipsă de educaţiune şi de gust, să fie rĕŭ învĕţ, orĭ, până la un punct, greşită direcţiune artistică ?

Că rĕul învĕţ are un grăunte de înrîurire în toate acestea, e negreşit un adevĕr. Teatrul, la început, lipsit de repertoriŭ propriŭ, a fost silit să împrumute de la teatrele străine aceea ce putea ademeni bunăvoinţa unuĭ public încă nedeprins cu aşa spectacol, şi decĭ, aparatul melodramatic, la care a făcut apel atuncĭ, a putut să-ĭ cotropească cu înlesnire mintea, simţul, voinţa, obiceĭurile, iar farsele italiane, francese, germane, — traduse orĭ strămutate în româneşte, — l-aŭ făcut să rîdă, fără mare bătae de cap. De aci predilecţia ce i s'a strecurat până în măduvă, pentru unele şi pentru altele.

La început însă, daca toate eraŭ bune, toate eraŭ scuzabile şi Teatruluĭ ĭĭ era ertat să se sprijine, ca un copil pe braţul altuia, astăzĭ când el — ca toate — a luat prefacere la noĭ, când socotindu-i-se experienţa şi capitalul de produceri originale, de care dispune, ar fi cu cădere să profite maĭ cu spor de dênsele şi să dea el direcţiunea artistică ce lipseşte evident publiculuĭ, de vreme ce — cu trecerea anilor — a rĕmas credincios tot vechilor eresurĭ. Căcĭ, dacă Teatrul este oglinda lumeĭ, al nostru, trebue să resfrângă năravurile noastre, care nu seamănă cu ale altora, precum nicĭ credinţele, nicĭ ilusiile, nicĭ chiar patimile de azĭ, nu maĭ sunt ca cele de acum 50 de anĭ.

O scenă naţională care se hrăneşte numaĭ cu lucrărĭ străine este o oglindă în care nu se resfrâng decât icoane străine, şi pilduirea lor nu ni se prinde de inimă. Şi poate că de aceea educaţiunea noastră dramatică este atât de unilaterală. O reacţiune, prin urmare, se impune. Cum însă, celor otrăviţĭ cu morfină nu li se suprimă — fără primejdie — în mod violent ucigătorul narcotic, tot aşa dispariţiunea radicală a melodramelor bocitoare şi a farselor grosolane de pe afişurĭ ar da poate loc la un neajuns. Sala, cum adesea am vĕzut-o la asemenĭ încercărĭ, ar rĕmânea deapururĭ goală, arta ar lâncezi fără îndemnul succesuluĭ şi actoriĭ ar muri de foame.

Este dar nevoe ca *operaţiunea* să se facă cu pricepere, cu cheltuială de talent şi maĭ ales cu stăruinţă, ca să poată reuşi.

Aşa, alternându-se representaţiunĭ de lucrărĭ originale bune cu lucrărĭ alese străine, dându-se o maĭ zeloasă îngrijire studiuluĭ şi înfăptuiriĭ lor pe scenă, rupându-se, în mod neîndoios, cu tradiţiunile unuĭ trecut fals şi incorect, încuragiând pe ceĭ meritoşĭ şi străjnicind pe toţĭ de aproape întru îndeplinirea datoriilor lor, cu maĭ mult devotament şi maĭ ales cu maĭ multă abnegaţiune, vom vedea îndeplinindu-se fără întîrlaĭă şi această prea dorită minune !

* * *

O.

D. Carl Bleibtreu, un literat german, cunoscut prin numeroasele sale scrieri de tot soiul, a publicat mai zilele trecute (la Hermann Costenoble în Iena), un roman istoric, ce poartă titlul *„Ein Freiheitskampf in Siebenbürgen“ (O luptă pentru libertate în Transilvania)*. Scriitorul german ne desfăşură în cartea sa (260 pagine) în formă de roman, revolta ţăranilor români sub Horia de la 1784, şi se încearcă a zugrăvi un tabloŭ despre situaţia politică a popoarelor din Transilvania de pe acele vremuri. Cunoştinţele sale istorice sunt însă atât de defectuoase, unilaterale şi superficiale, încât lucrărei îi lipsea chiar de la început putinţa de a reuşi. Din cuvintele rostite de Marian, unul dintre oficerii luĭ Horia, către Sasul Auner (pag. 89), din expunerea călugăruluĭ Nestor (pag. 116), din scena între Horia şi Auner (pag. 123), şi din părerile exprimate de Horia despre Impĕrat (pag. 130), s'ar părea că d. Bleibtreu ar voi să atribue acesteĭ revolte motive nobile, provocate de apăsarea tiranică a boerilor unguri şi isvorite din cugetarea senină a Românuluĭ şi din dorul lui după libertate. Insă purtătorii acestor ideĭ nobile sunt de altă parte târîţĭ astfel prin noroaie, şi presentaţi ca fiare selbatice (maĭ ales „popa“ Cloşca), încât cetitorul rĕmâne până la sfîrşit tot înaintea uneĭ enigme psihologice nedeslegate. Lăsând la o parte abnormităţile istorice, debitate în această scriere, ca şi din punct de vedere tecnic, ea e foarte mediocră, aşa încât trebuie să ne întrebăm pentru ce şi pentru a cuĭ folos a scris d. Bleitreu cartea?

B.

* * *

Librăria Socecŭ tipăreşte o nouă şi îngrijită ediţie a operelor complecte ale luĭ Alecsandri. Cele dintâĭ două volume coprinzând poesia luĭ, aŭ şi apărut zilele astea. La sfîrşitul celuĭ de-al doilea volum sunt câteva poesiĭ necunoscute, readucând cu ele un sănătos parfum de câmp, care a îmbălsămat toată poesia luĭ Alecsandri, şi dintre care reproducem una, scrisă *Pe un album*, într'un castel din mijlocul Carpaţilor. . .

Pîcla deasă 'mbrobodeşte munţiĭ nalţĭ, plinĭ de verdeaţă,
Şi-a lor frunte reapare albă 'n fapt de dimineaţă.
Astfel crâncena durere pe-un cap tînĕr când s'apasă,
Intr'o clipă strivitoare cu pĕr alb în urmă-l lasă.

O, cruzime-a pătimiriĭ!... mâna ta distrugătoare
Pare-a stinge focu-n inimĭ ş'al vieţeĭ falnic soare;
Dar acel ce are parte de avêntul poesieĭ
Poartă-n veci arzând în suflet viul soare al junieĭ.

Fie câmpul nins de vreme, gîndul fierbe, odrăsleşte,
Ca brîndușa 'năduşită sub zăpada ce o 'nveleşte,
Vie-o rază de iubire, vie un vênt de primăvară
Ca prin farmec geniŭ, floare, din morminte es afară.

El cu foc mai dulce cântă, reintrat în vieaţă nouă,
Ea mai vesel străluceşte în lumină şi sub rouă;
Căci durerea ca şi earna aŭ meniri renvietoare
Earna scoate flori, durerea cântece pătrunzătoare.

Nu e în gândul nostru de a reveni astăzi câtuşi de puţin asupra lucrărilor poetuluĭ nostru naţional, lucrărĭ asupra cărora s'a vorbit în timpul din urmă cu toată dragostea şi căldura ce ele inspiră. Vom aminti numaĭ că pentru noĭ „Alecsandri a fost cel mai mare poet al generaţieĭ de la 1840, şi că, deşi poesia luĭ pare azĭ poate cam uşoară, posteritatea totuşĭ îşĭ va întoarce privirea cu drag şi cu mirare spre dênsa, va avea ilusia că se află dinaintea resturilor eĭ, ca dinaintea unor vechĭ zidirĭ cu curţĭ şi grădinĭ părăsite, dar cu isvoare din care tot va mai curge apa, cu chioscurĭ pe care tot le va mai împodobi verdeaţa. Căcĭ ceeace o face neperitoare e tinereţea dintr'însa, e dragostea de vieaţă, de femee, de fire, de ţară, cu un cuvînt adevĕrata poesie a inimiĭ".

* * *

Charles I-er de Roumanie, fondateur du Royaume, e titlul unuĭ volum, apărut luna trecută la Paris şi semnat de Joan Bohl, profesor de drept şi avocat în Amsterdam. D. Bohl vorbeşte, cu admiraţiune şi simpatie asupra Dinastieĭ şi progreselor noastre.

* * *

In momentul de faţă avem deschise treĭ expoziţiĭ de pictură,—semn netăgăduit al unuĭ început de mişcare artistică la noĭ.

E expoziţia *Cercului artistic*, la Ateneŭ, în care sunt expuse lucrărĭ de d-niĭ Georgescu, Voinescu, Alpar, Dimitriu, Mărculescu. Aquarelele d-luĭ Georgescu—cunoscutul nostru sculptor—sunt făcute cu multă abilitate. In marinele d-luĭ Voinescu întîlnim aceeaşĭ transparenţă, aceeaşĭ fluiditate de apă,—secret urmărit de toţĭ pictoriĭ de marine, şi prins în parte de d. Voinescu. Pastelurile d-neĭ Paini sunt gentile, lăsând să se simtă în ele cu prisosinţă delicateţea şi gustul femeeĭ. Pânzele d-luĭ Dimitriu denotă un talent real. Peisajele d-luĭ Alpar, reproducênd efecte de toamnă, aŭ sentiment în

ele. D-sa încearcă a face şi figuri. Peisajul, natura e aşa de vastă şi d. Alpar atât de specialisat în reproducerea naturei neînsufleţite, că ar fi poate mai prudent să rămâie la peisaj. Portretul făcut de d. Mărculescu nu e lipsit de calităţi.

In mijlocul saleĭ o statuă culcată, de St. Marceau, întitulată *Păcatul*, în care admirăm atât execuţia şi în deosebi moliciunea cărniĭ, cât şi fericita întrupare a ideiĭ *păcatuluĭ* într'o femee nudă aruncată cu faţa în jos.

* * *

Alăturĭ cu exposiţia *Cercului artistic* e exposiţia d-luĭ Simonidy, cuprinzând 40 de bucăţi de pictură. Aspectul eĭ e mulţumitor şi interesant.

In fund e *Moartea luĭ Mitridate*, tabloŭ cu multe calităţi, pe care îl reproducem şi noĭ, şi care a fost expus la salonul din Paris, anul acesta. In el d. Simonidy şi-a creat un număr de dificultăţi, dintre care a învins o bună parte. Compoziţia ne impresionează în chip deosebit. Tot atât de bine ne impresionează şi tabloul: *După toacă*. Pe icĭ pe colea câteva bucăţi maĭ slabe. In toate lucrările însă, este o uniformitate de culoare, pe care noĭ cu ochiĭ noştri nu o întîlnim în natură. D. Simonidy îşĭ pune în minte, probabil, o înfrumuseţare a naturei sub o rază ideală de albastru, dând ceruluĭ şi lumineĭ o nuanţă violetă, erbeĭ şi pământuluĭ un aspect stînjiniŭ, cărneĭ omeneştĭ o transparenţă azurie. Dacă d-sa n'ar trece dincolo de ce-şĭ propune, noĭ uniĭ, n'am avea nimic de zis, din potrivă l'am îndemna, pe cât ne-ar sta prin putinţă, să-şĭ urmeze visiunile sale ideale. Dar fiindcă ni se pare că-şĭ depăşeşte puţin scopul, sentimentul nostru e, c'ar trebui să se ţie maĭ de aproape de aspectul sincer al naturei, să intre maĭ franc, în luptă dreaptă, braţ la braţ cu natura, căcĭ nimenĭ nu câştigă maĭ mult din lupta aceasta, eşind biruitor, decât tocmaĭ o fire aleasă de artist, un talent idealist, c'o rază de poet în închipuire, cum, fără îndoială, e firea d-luĭ Simonidy.

* * *

In sfîrşiţ, în strada Regală, No. 12, e exposiţia d-luĭ Artachino, autorul uneĭ calde şi drăgălaşe *Biblis* de-acum doĭ anĭ. Ca mulţĭ alţĭ pictorĭ moderni străinĭ, maĭ ales englejĭ, tînĕrul nostru artist e impresionat de liniştea adîncă a serelor, de frumuseţea resăriturilor de lună,—aspecte care n'aŭ fost zugrăvite de arta veche,—şi se încearcă să le reproducă în pânzele sale. Frumoasă, dar foarte grea năzuinţă! Căcĭ, spre seară, când farmecul naturei e maĭ taĭnic, nuanţele de colorĭ sunt micşurate, contururile abia zărite, ca prin ceaţă, unele pierdute, înecate în mare parte în umbră. Artistul trebue să le facă pe toate să se simtă, să le vază bine, cu alte cu-

vinte, şi în acelaş timp să le vază confuz, adecă să arunce de-asupra lor vĕlul gri al seriĭ, — singurul care dă impresia ceasurilor din spre amurg, — şi acest lucru e greŭ de tot.

* * *

In ziua de 16 Ianuarie, ceasurile 11 1/2, se va deschide la Ateneŭ Expoziţia d-luĭ Grigorescu.

Sperăm că elita societăţiĭ bucureştene îşĭ va da întîlnire acolo, în acea zi, pentru a serbători în mod demn de dênsa opera unuĭ artist atât de mare şi atât de naţional!

A.

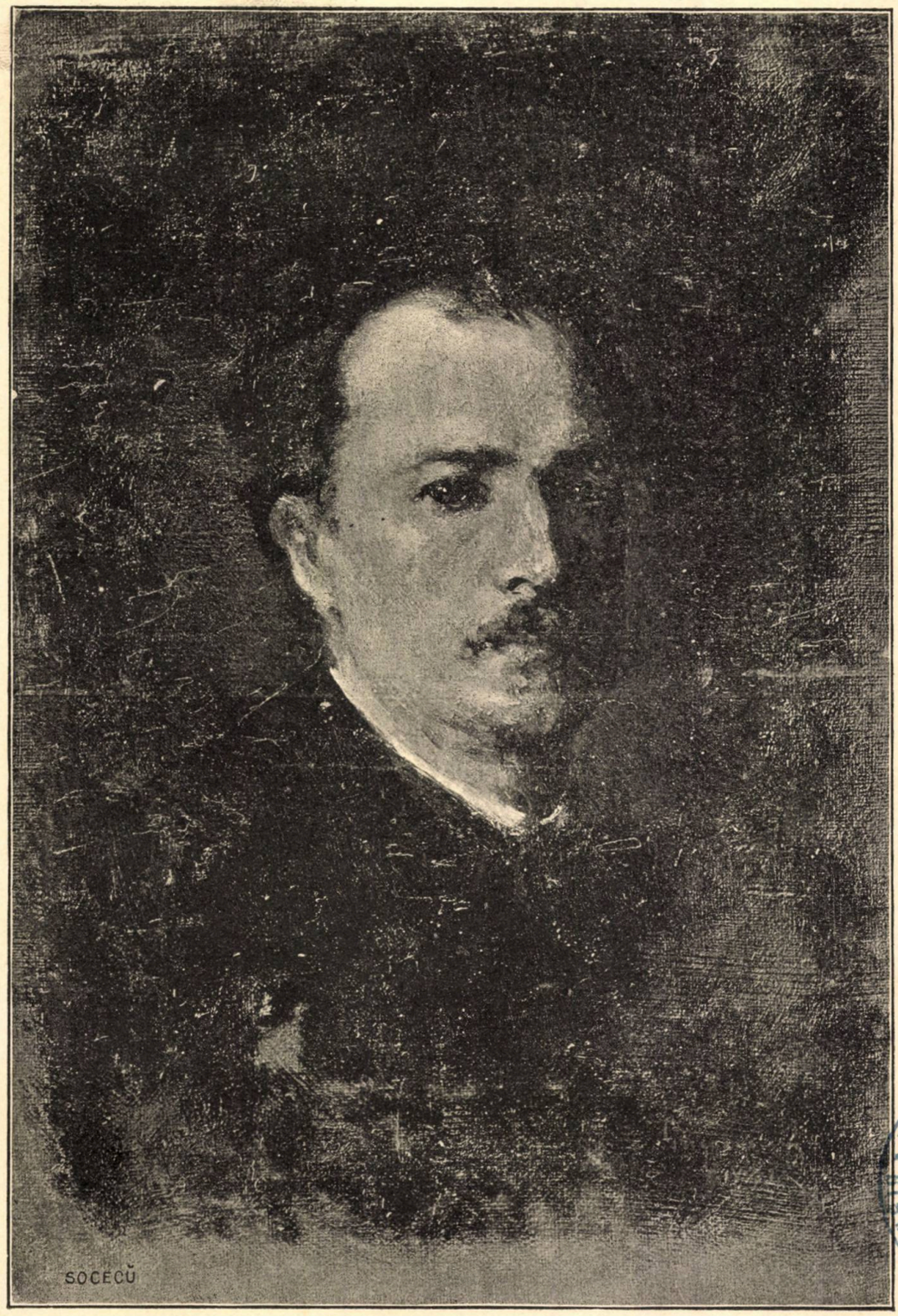

ROMANIA
BIBLIOTECA CENTRALĂ

Portret al Pictoruluĭ de el însuşĭ

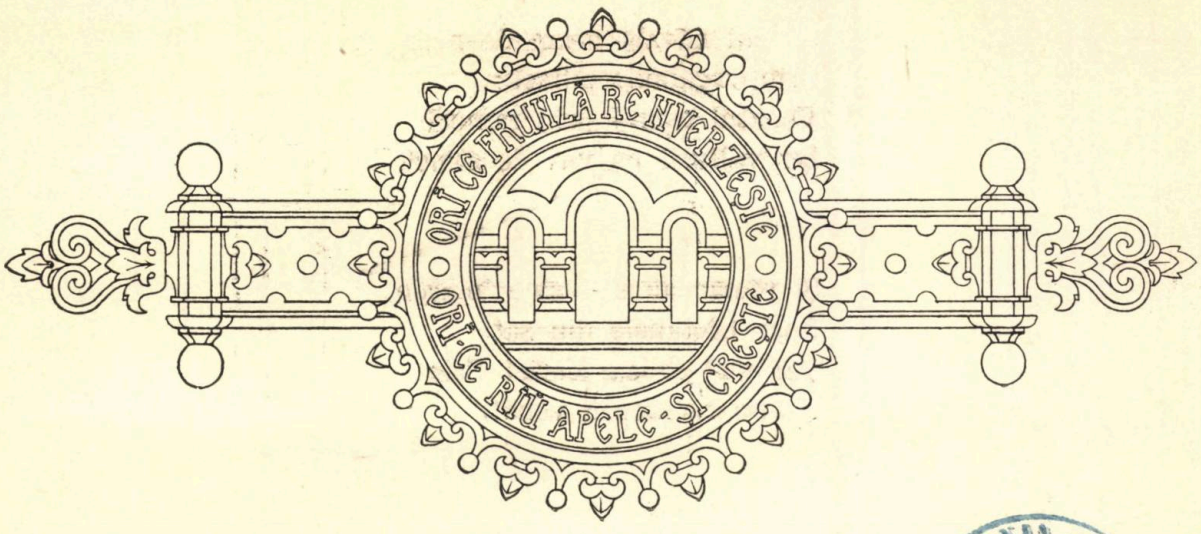

ROMANIA
BIBLIOTECA CENTRALĂ

FIICA HAOSULUI

A fost odată un voĭnic,
Coborĭtor din ginte veche,
Crescut încă pe cal de mic
Şi vênător făr' de pereche.

Era din mamă, pământean,
Iar despre tată, spuneaŭ unii
Că se trăgea de la Traian
Şi amintea, prin chip, străbunii.

Trăit în munţĭ de mititel,
Crescuse chipeş şi voios,
Incât vorbea lumea de el
Cum ar vorbi de-un Făt-frumos.

Când se pornea la vênătoare
Cu şoimĭ aduşĭ de prin străinĭ,
Ţipaŭ vultaniĭ la isvoare
Şi puiĭ de prin vizuinĭ,

Şi daŭ năvală neam de neamurĭ
Prin văgăunile adîncĭ :
Vênatul uşurel prin ramurĭ
Iar vulturiĭ pe vîrf de stîncĭ.

Şi rĕmâneaŭ să-ĭ stee 'n cale
Doar băetanele din sat.
Dar nu-ĭ ardea Mărieĭ Sale
De un asemenea vênat.

Prin munţiĭ plaiuluĭ vecin
De-un cîrd de vreme se svonise
De Filip de la Severin
Că dintr'un vis înebunise.

De anĭ întregĭ venea mereŭ
La curtea sa împĕrătească
O *Pajură* cu chip de smeŭ,
Cu cioc şi limbă păsărească.

Şi-n miezul nopţiĭ croncănea
Pe-un ciot din turla cea bĕtrână,
Şi-l tot chiema, l'ademenea
Să se coboare 'ntr'o fîntână.

Se tînguise tuturor
Şi le spusese ce-a visat :
C'ar fi ascunsă 'ntr'un isvor
O fată-a unuĭ Impĕrat.

In faţa luĭ, cu barba sură,
Staŭ slujitoriĭ din palat,
Şi, triştĭ, cu mânile la gură,
Îl căenaŭ că-ĭ fermecat.

Trăiţĭ la dênsul din părinţĭ,
El le zîmbea cu ochiĭ buniĭ:
Ca tot nebunul, pe cuminţĭ,
Îĭ socotea pe eĭ nebuniĭ.

*

Pe scoborîşul uneĭ văĭ,
Într'o pădure încîlcită,
Era pe măgura dintâĭ
O peşteră întroenită

Sub uscăturĭ de brazĭ cărunţĭ
Şi mâlitură de isvoare,
In care pustniciĭ din munţĭ
Spuneaŭ că cine intră, moare.

Din fundul eĭ se depăna
Isvorul purtător de basme,
Ce codrul tot îl împăna
Cu Cosînzene şi fantasme;

Din fundul eĭ spuneaŭ ciobaniĭ
Că iese *Pajura* în vale
Şi năruieşte bolovaniĭ
Cu vêntul aripelor sale.

Porni voinicul fără teamă,
Lăsându-şĭ caĭ şi vênătoare:
Zicea că soarta luĭ îl chiamă;
Că cuĭ i-e scris să moară, moare.

Şi merse azĭ, şi merse mânĭ,
Şi merse vreme îndelungă,
Şi dând din cap, şi dând din mânĭ,
Ajunse vremea să ajungă.

La rotitura unuĭ cot,
Rĕmase într'o boltă mare,
Impodobită peste tot
Cu pietre şi mărgăritare.

Sclipeaŭ tavanele, cuminte,
Din raza gemelor albastre,
Ce miĭ de veacurĭ înainte
Se întrupaseră din astre,

Şi luminaŭ, căzênd în joc,
Oglinda unuĭ lac feeric,
Ce resfrângea săgeţĭ de foc
In depărtatul întuneric.

Deasupra limpedeluĭ lac
Cădeaŭ din bolta de lumină
Pletoase ramurĭ de copac
Şi vrejurĭ lungĭ de gelsomină,

Şi împletite între ele
Legaŭ un leagăn în colorĭ,
Cu foĭ de nufĕr drept perdele
Şi aşternut de praf de florĭ.

Pe pat dormea frumoasa Zînă,
Fecioara vremilor eterne,
Cu capul rezemat pe-o mână
Şi pĕrul despletit pe perne.

O stea, aprinsă în zenit,
Şi coborîtă, virginală,
Pe-un fund de pat închipuit
De Auroră boreală,

Cu forme albe omeneşti
De fată-mare adormită,
Era frumoasă ca-n poveşti
Şi ca-n poveşti nesocotită.

Frumoasă ca întăiul vis
Al dragosteĭ celeĭ dintăĭ,
Visa sub ochiul eĭ închis
Bălane plete de flăcăĭ.

Trăgea din firea-ĭ de femee
Năravul primuluĭ păcat,
Şi doar era maĭ mult idee
Decât un trup adevărat.

El o atinse binişor
Pe părul blond-îngălbenit
Ce ca o undă de isvor
Cădea la vale despletit,

Şi un fior trecu vibrând
Prin trupul alb al adormiteĭ
Punênd vieaţa rînd pe rînd
In gînd şi-n braţele iubiteĭ.

Atuncĭ deschise ochiĭ marĭ,
Rotunzĭ şi plinĭ de veste bună,
Doĭ ochĭ şireţĭ şi cărturarĭ,
Adîncĭ ca două nopţĭ cu lună;

Îşĭ duse braţele spre piept
Şi se 'nroşi, părênd c'aşteaptă
Un lucru noŭ şi înţelept:
Iubirea unică şi dreaptă.

*

Sorbea voĭnicul din privire
Minunea ce-l încremenise,
Şi revenindu-şĭ în simţire,
Îĭ prinse mânile şi-ĭ zise:

„De eştĭ un vis, saŭ eştĭ reală,
De eştĭ, saŭ nu eştĭ, saŭ poţĭ fi,
Tu eştĭ icoana ideală
A năzuinţiĭ de-a iubi.

„Eŭ te-am visat de-atâtea orĭ,
Te-am căutat pe zbor de vênt,
Te-am îmbinat, pe cer, din norĭ,
Din toamna blândă pe pământ;

„Te-am deslușit dintr'un miros,
Dintr'un amurg de zi de vară,
Şi n'a fost, nu, nimic frumos
Fără ca umbra-ţĭ să nu-mĭ pară.

„Te ştiŭ că eştĭ în tot ce-ĭ viŭ,
Precum e raza de la soare
În tot ce este străveziŭ:
Văzduh saŭ apă curgătoare;

„Te ştiŭ, te simt, te şi trăesc,
Te voiŭ trăi în totdeauna,
Lăsând viesparul omenesc
Să-şĭ schimbe patima cu luna“.—

Iar ea, uitându-se la el,
Plutea în caldele-ĭ cuvinte,
Şi, măsurat, încetinel,
Răspunse glasul eĭ cuminte:

„Nu m'am născut şi n'am să mor,
Căcĭ prinsă sunt din vecĭnicie:
A tot ce-a fost, am fost isvor
Şĭ-oiŭ fi a tot ce-o fi să fie.

„Pămêntul, când s'a rupt din soare,
In învîrtirea luĭ prin haos,
M'a prins în el ca-n închisoare
Şi m'a boltit spre lung repaos.

„Şi eŭ, ce nu aveam făptură,
Inchisă astfel în pămênt,
Sub mîngîerea de căldură
M'am întrupat, şi astăzĭ sunt.

„Dar dacă sunt, vieaţa mea
E singură ca maĭ 'nainte:
Sunt o imagine de stea
Inmormêntată într'o minte.

„Tu aĭ venit, dar veĭ pleca,
Mĕ veĭ lăsa pe vecĭ în jale.
Eŭ nu te pot împiedeca
De-a te supune fireĭ tale.

„In lumea ta locuitor
Saŭ mort, pierdut în vremĭ senine,
Tu eştĭ de-acum nemuritor
Căcĭ eştĭ de-a pururea în mine.

„Eŭ te-am iubit aşa cum eştĭ
(Nemuritoare cum mĕ ştiĭ):
Cu forme crude, omeneştĭ,
Dar cu suflare de om viŭ.

„Căcĭ vieaţa e în legea firei
Cea maĭ deplină transformare,
Fiind un fel al nemuririeĭ
Cu conştiinţă de ce are.

„Şi tu-mĭ eştĭ drag atât de mult,
Atât de dulce îmĭ eştĭ drag,
Că dacă-ar fi să mĕ ascult
Te-aşĭ ţine-n lumea mea pribeag.

„Dar tu eştĭ om, crescut în soare,
Deprins, în raiul tĕŭ feeric,
Să porţĭ pământul sub picioare,
Iar nu să gemĭ în întuneric.

„Intoarce-te să-ţĭ vezĭ pământul,
S'ascultĭ cum vieaţa-şĭ cântă viersul,
Cum paserile-şĭ cântă cântul
Şi armonia Universul ;

„Intoarce-te să vezĭ cum cere,
Vieaţa ta drum prin lumine,
Şi-atuncĭ, de veĭ avea putere,
Revino iarăşĭ cătră mine“.—

*

El sta pe gînduri şi zîmbea,
Neştiutor, dar pururĭ dornic,
Inţelegênd numaĭ că ea
Putea să-l creadă nestatornic.

Pătruns de milă, şi supus
De trista eĭ înţelepciune,
Îşĭ prinse *chlàmyda* maĭ sus
Şi se sculă : „Mĕ voiŭ supune.

„Adună-ţĭ pĕrul de pe umerĭ,
Resfiră firele luĭ moĭ,
Şi numĕră cât poţĭ să numerĭ:
Când veĭ sfîrşi, voĭ fi 'napoĭ".

Şi astfel tînĕrul zicênd
Porni din noŭ pe lungul drum.
Se întoarcea din când în când,
O maĭ zărea acum şi-acum,

Pănă ce ochiuluĭ deschis
Pieriră liniele firiĭ,
Cum pier fiinţele din vis
In haosul neamintiriĭ.

Iar ea cu sufletul la gură
Şi ochiĭ osteniţĭ de clipĕt,
In delicata eĭ făptură
Lupta să 'năbuşe un ţipĕt.

Căcĭ, Zînă scoasă din poveste,
Ea îl iubise omeneşte,
Şi legea omenească este
Să sufere cine iubeşte.

Iar el, în fundul de pămênt,
Rĕmase singur călător:
Era o noapte de mormênt,
Un chin de iad îngrozitor,

In care bezna se simţea
Greoaie apăsând pe minte
Şi despărţind ca o perdea
Ce e, de ce-a fost înainte.

Mergea cu gîndul încordat
In scăpărarea de lumine,
Pe care ochiul, speriat,
Le scînteia el, de la sine,

Când da-n urcuș cărarea grea,
Fugea pietrișul de pe prund;
De cobora, i se părea
Că valea nu mai are fund.

Cădea, și se scula rănit,
Și iar umbla, și iar cădea.
Era vînjos și oțelit,
Dar... ce-ar fi dat să vadă-o stea!

O stea! o rază! o scîntee!
O licărire de lumină!
Și bucuros atunci să-și iee
Pedeapsa pentru orice vină.

Dar vina lui nu sta în el,
Ci vina lui era în fire:
Mergênd spre ea, avea un țel,
Acum mergênd, umbla-n neștire.

Și câteodată sta pe loc...
I se părea că-i iese-n cale
Un năzdrăvan de dobitoc
Ce se 'nchina Măriei Sale,

Purtându-și ochii pe-o tipsie
In labele de dinainte,
Și-n locul lor, în scăfîrlie,
Crescêndu-i câte-un colț de dinte.

Saŭ întindea mâna să prindă
Muscuţe albe pe sub gene
Ce în a ochilor oglindă
Mişcaŭ, mirate, din antene.

O groaznică ghiară de mort
Torcea din mintea luĭ un fir,
Un subţiratec fir de tort
Ce-l îndruma spre cimitir.

Şi el umbla încetinel
De frica firuluĭ subţire;
De s'ar fi rupt, murea şi el
Saŭ rĕmânea în nesimţire.

O stea! o rază! cât de mică!
S'o vadă numaĭ că luceşte!..
Era voĭnic şi făr' de frică
Dar... se simţea că 'nebuneşte.

*

Şi când eşi din noŭ la soare
Şi dete de lumina plină,
Curgea din ceruri o splendoare
De scînteere de lumină,

Atât de tinĕră şi nouă, ...
Incât, pe valea ce se pierde,
Părea că primăvara plouă
Cu picăturĭ de un noŭ verde.

Un roiŭ de lume zburătoare
Sărea prin crăngĭ, de veselie,
In haine viĭ de sĕrbătoare
Şi creste ca de cununie,

Şi alerga din toată ţara
Să-şĭ prinză locul de pe ranguri:
Se cununa codrul cu vara
In cânturĭ vesele de granguri.

Iar el, ce nu putuse crede
C'ar fi în munţĭ aşa comoară,
Privea uimit. Credea c'o vede
Acuma pentru prima oară.

Deasupra luĭ, pe-un vîrf de teĭ,
Un piept rotund de turturică
Ce se 'mbuca cu soţul eĭ
Huia, tremurător de frică.

Deasupra lor, maĭ sus, maĭ sus,
Ţipaŭ, cu glasul argintiŭ,
Mergênd în unghiurĭ spre apus,
Poeţiĭ şesuluĭ pustiŭ.

Părea că-n totul se ascunde
Prisos de soare, tinereţe,
Vieaţă să reverse-n unde
In tot ce-ĭ viŭ, douĕ vieţe.

Atuncea, el îşĭ aminti
De caĭ, de şoimĭ, de vênătoare,
De Curtea luĭ. O fi ce-o fi,
De-acuma el aicea moare.

*

Iar tu, rĕmasă unde eştĭ,
In fund de peşterĭ saŭ în haos,
Icoană, scoasă din poveştĭ,
A frumuseţiĭ în repaos,

Adormĭ din noŭ, şi dormĭ pe vecĭ,
Şi uită mâna vinovată
Ce ţi-a 'ncălzit mânile recĭ
Şi sufletul sfios de fată.

Vieaţa e în legea firei
Cea maĭ deplină transformare,
Fiind un fel al nemuririeĭ
Cu conştiinţă de ce are.

Dar conştiinţa eĭ n'o 'nşeală
Când năzueşte către tine,
Căcĭ tu eştĭ forma ideală
A suferinţiĭ de *maĭ bine.*

DUILIŬ ZAMFIRESCU.

N. GRIGORESCU

Intoarcerea de la Bîlciŭ

PETRE CIOCLUL

— NUVELĂ —

[Urmare] [1])

IV

Dormisem rĕŭ, trăind în vis întreaga poveste a luĭ Petre, aşa că a doua zi eram încă jumĕtate amorţit, când el îmĭ bătu la uşă.

Il primiiŭ cu tot felul de afurisenii, pentru noaptea pierdută din pricina luĭ, de şi aş fi fost bucuros să pierd zece nopţĭ, numaĭ să cunosc, până la cea din urmă, tainele uneĭ atât de interesante şi de necăjite vieţĭ.

Portul şi-l schimbase cu desăvîrşire, căcĭ afară de cismele roşcovane şi de legătura ca para foculuĭ de la gît, avea acuma aerul unuĭ tîrgoveţ eşit Dumineca la plimbare.

Cămaşă albă, costum complect cenuşiŭ, pălăriuţă neagră, mănuşĭ de aţă şi baston ţeapăn de lemn nodoros. Intrebuinţase nu se poate maĭ bine suta de fiorinĭ ce-ĭ dădusem părăsind chioscul de la „Melul alb“.

Acuma, ras şi curat cum era, nu mĭ făcea ruşine să ies cu dînsul pe uliţă, între oamenĭ. De şi nu mĕ cunoştea nimenĭ, în acel oraş, totuşĭ îmĭ venea greŭ să merg alăturĭ cu un cioclu îmbrăcat în livrea neagră cu nasturĭ, orĭ să staŭ la masă cu acea roşie caricatură din ajun. El băgă de seamă buna impresiune ce-mĭ făcuse şi punînd mâna în buzunar, scoase un ceasornic de argint şi o pungă plină cu banĭ mĕrunţĭ, zicînd cu o vĕdită mîndrie :

— De doĭ anĭ, azĭ pentru întâia oară aud ticăitul unuĭ adevĕrat

[1]) A se vedea pag. 80.

ce asornic şi încep a crede că pungile nu sunt făcute pentru ispita orĭ desnădejdea celor săracĭ . . .

Banĭ albĭ pentru zile negre, vorba românuluĭ . . . Bună vorbă . . , sfîntă vorbă . . . Şi ce oamenĭ de treabă maĭ sunt românii . . , adaogă el cântărindu-şĭ mĕrunţişul în palmă şi cătând înduioşat la mine . . .

Se învârti de maĭ multe orĭ prin odae, deschise fereastra, aprinse o ţigară, bĕu apă, se privi în oglindă . . , nu-şĭ găsea astĕmpăr. Simţiam că avea ceva şi tot îmbrăcându-mĕ îl observam cu coada ochiuluĭ. De maĭ multe orĭ se apropie de mine, gata par'că să-mĭ destăinuiască ceva, dar după ce se uita lung în ochiĭ meĭ, se învârtea într'un picior, mulţumindu-se a mĕ întreba : eşim orĭ stăm maĭ bine în casă ?

— Eşim, vezĭ bine, îĭ rĕspunseiŭ. Să mergem la aer undeva, că după acum a început să frigă soarele.

După ce-mĭ arătă nişte frumoase ruine ale uneĭ cetăţĭ romane, o pornirăm la pădure. Pe drum, Petre isbuti să-mĭ istorisească toată călătoria luĭ de la Monaco până la Vârciorova, unde trebui să stea o zi şi o noapte, căcĭ ploile stricase linia drumuluĭ de fer.

Şi vorbea aşa de repede, mâncând cuvintele, pe care le bîlbîea uneorĭ, ca prins de friguri, încât de nu l-aş fi ştiut treaz nemâncat, l-aş fi putut de-al binelea socoti dus de bĕutură pe ceea lume.

Îl sugruma o lăuntrică simţire, pe care înţelegeam, că se luptă cu el însuşĭ, să nu mi o împărtăşească. Această neaşteptată împrejurare, imĭ aţiţă şi maĭ mult curiositatea şi făcându-mĕ că nu bag de seamă, starea luĭ sufletească, îĭ cumpăniŭ şi maĭ mult spusele, cercaiŭ să-ĭ cetesc, cu maĭ adîncă pĕtrundere în faţă, dar în zadar căcĭ ajunserăm la pădure, ne aşezarăm pe terasa uneĭ foarte graţioase locande, sub o boltă de viţă, mâncarăm, bĕurăm, glumirăm, fără ca nicĭ din vorba, nicĭ din chipul luĭ să pot smulge vre-o lămurire. Lăsaiŭ dar ca întâmplarea, orĭ el însuşĭ să-mĭ descopere toată şiretenia şi întinzându-mĕ pe o bancă, cu ţigara în gură, îl ascultaiŭ, povestind maĭ departe . . .

— . . . Şi cum îţĭ spuneam, ploua parcă se desfundase zăgazurile ceruluĭ, când am sosit noaptea târziŭ la Vârciorova. Trenul era lung şi înţesat de lume, aşa că într'o clipeală se umplură sălile de aşteptare şi coridoarele, de oamenĭ cu tot felul de legăturĭ şi de calabalîc împrejurul lor. Ni se făgăduise că a doua zi, la 10, o să pornim. Aşa ademenită lumea, îşĭ făcu, fiecare cum putu căpătăiul, culcându-se clae peste grămadă pretutindenea.

Mie-mĭ ştiuse D-zeŭ de ştire, căcĭ apucasem un colţ de canapea, în care mĕ înghesuiam cât puteam, voind să-mĭ aduc picioarele sub mine. Îţĭ daŭ toate aceste amĕnunte, ca să înţelegĭ ce nenorocit fuiŭ, când întorcându-mĭ capul, zăriiŭ în picioare lîngă uşă o Doamnă foarte elegantă, care cu sacul şi umbrela în mână, privea tristă în lungul şi-n largul odăieĭ, unde nu se maĭ găsea un petecuţ de loc, pe care să se poată odihni. Repede mĕ

sculaiŭ şi cu toate formele uneĭ silnice politeţe, — o mărturisesc, — îĭ oferiiŭ caldul meŭ colţişor.

Ce să-ĭ fac? aşa am fost eŭ zidit, că n'am putut vedea o femee fără să nu mi se aprindă călcâele după dênsa. Stăĭ să vezí!

De o cam dată nu vroia să primească, dar după stăruinţa mea, maĭ vîrtos ghicind că era frumoasă, primi cu condiţia să staŭ şi eŭ alăturĭ de dênsa.

Prilejul era prea plăcut, ca să-l las să-mĭ scape, aşa că maĭ îndesându-mĕ în vecinul din mijloc, maĭ subţiindu mĕ, pe cât cu putinţă, încăpurăm amêndoĭ, şi nu trecu mult, frânţĭ de oboseală cum eram, adormirăm, Doamne eartă-mĕ, unul în braţele altuia, aproape.

A doua zi vremea era dumnezeească, pentru ca să ne despăgubească poate de minciunile ce ni se tot înşiraŭ, în privirea plecăriĭ, la gară. Cu rînduiala asta nu pornirăm decât a treia zi, făcênd 26 de ceasurĭ până la Bucureştĭ, din pricina nenumĕratelor trenurĭ de soldaţĭ şi de proviant, care vecînic eraŭ în întârziere. Noroc doar că la Piteştĭ, mĕ întîlniiŭ cu un vecin al meŭ de moşie, de la care luaiŭ 500 de francĭ împrumut, căcĭ altfel n'aveam cu ce fandacsi pe lîngă franţuzoaica lîngă care dormisem.

Uitaiŭ să-ţĭ spun că şi asta era o cântăreaţă, ca cea cu pricina de la Monte-Carlo şi se ducea la Bucureştĭ, unde era angajată Prima Donă într'o trupă ce cânta la Raschka. Fată bună şi veselă, cu care legaiŭ îndată prietenie şi cântarăm chiar împreună în sala de mâncare a găreĭ, în folosul răniţilor, din rĕsboiul ce începuse peste Dunăre. Foarte cum se cade, de altfel, se vedea că nu e femee de culise, în sfîrşit ce să-ţĭ spun, când am ajuns în Bucureştĭ, îmĭ pusese călcâiul pe inimă...

Treburile mele steteaŭ însă foarte rĕŭ. Inchipueşte-ţĭ că avocatul pe care-l lăsasem să mĕ descurce cu soră-mea, nu găsise nimic maĭ bun de făcut, decât să întoarcă capul feteĭ, s'o ceară de nevastă şi chiar să se logodească cu dênsa, înainte de întoarcerea mea.

De aicĭ se trage toată nenorocirea, care m'a prăpăstuit unde mĕ aflu. Insăşĭ soră mea îmĭ fu duşmană. Firește eŭ mĕ împotriviiŭ la această căsătorie, în care, pe lîngă de vîrstă, el avea peste 45 de anĭ şi ea de-abea 21, maĭ era împrejurarea, că ginerele nu avea nimic, pe când zestrea era de o jumĕtate de milion şi maĭ bine. Maĭ adaogă că nicĭ nu prea era sănătos, şi dintr'o încurcătură vechie remĕsese cu un copil, şi veĭ înţelege câte zizaniĭ, câte neajunsurĭ se puseră de la început între mine şi dênşiĭ. Eŭ, cum m'a făcut mama, sunt slobod la gură şi le spuneam tot ce aveam pe inimă, verde în obraz; dar toată împotrivirea şi supărarea mea fură deşarte, orĭ la cine mĕ îndreptam să mĕ ajute, îmĭ rĕspundea că: fata e orfană de părinţĭ, e majoră, partida e din cele maĭ bune şi ce e maĭ mult ne aflăm înaintea unuĭ fapt îndeplinit, logodna făcută după cererea feteĭ. Ar fi dar să stîrnesc un scandal asupra soră-meĭ, daca, precum credea ceĭ maĭ mulţĭ,

pentru o cestiune de interes, aş cerca să pun piedicĭ uneĭ căsătoriĭ, înjghebată în atât de bune condiţiunĭ.

Am luptat, mĕ crede, cum nu m'aş fi socotit în putinţă de a lupta, şi-n acele douĕ lunĭ, de la întoarcerea mea, până la nuntă, zĕŭ că am îmbĕtrânit cu 10 anĭ şi am prins atâta ură şi scîrbă de omul acela, încât ca să nu-l maĭ vĕd şi să nu fiŭ martor la o jertfă, din care prevedeam că va eşi o nenorocire, m'am înrolat voluntar în armată şi am plecat la rĕsboiŭ.

Vaĭ însă şi amar mie! Cu încrederea prostească ce aveam în cinstea tuturora şi cu uşurătatea cu care mi-am chibzuit totdeauna treburile, lăsam în urma mea, plecând, o stare foarte încurcată şi un duşman neîndurat, care avea interes să o descurce cât maĭ în favorul luĭ.

El un suflet lacom şi ticălos, eŭ o fire fluturatică şi-o minte stricată, iată ce m'a îmbrâncit, din floarea tinereţeĭ în prăpastie!..

— Vorbea lovindu-se cu pumniĭ în cap şi-n pept şi plângea cu şiroae de lacrimĭ.

Îmĭ era grijă să nu-l audă cineva, de aceea lăsându-l singur să se liniştească, eşiiŭ să mĕ plimb şi să-mĭ farmec ochiĭ cu admirabila privelişte ce mi se desfăşura în faţă.

La poalele dealuluĭ, îmbrăcat cu pădure, se întindea, ca o pânză de argint, poleită de razele soareluĭ, vestitul lac ce făcea podoaba acelor locurĭ, iar pe dênsul tăindu-l în brazde viĭ, orĭ lăsând în urmă-le dîre creţe şi inele tremurătoare, plutiaŭ bărcile, cătră ţermiĭ ce se pierdeaŭ în fundul albastru şi arămiŭ al zăreĭ.

O copilă, îmbrăcată în vestminte stiriane, care servea la mesele din grădină, mĕ deşteptă din duioasa mea visare, spunêndu-mĭ că a adus bere proaspĕtă şi că Domnul din năuntru mĕ aşteaptă.

Intraiŭ. Petre în picioare, cu tot sângele în obraz, turna apă într'un şervet cu care-şĭ rĕcorea fruntea. Douĕ butiliĭ, puse în ghiaţă, steteaŭ destupate pe masă.

— Mare belea ţi-am maĭ căzut pe spate, zise el silindu-se să rîdă, cu nebădăile şi povestele astea, şi mi-e frică să nu-ţĭ pierzĭ răbdarea. Spune drept ţi-s'a urît cu isprăvile mele?

— Bine omule, de mi s'ar fi urît, aş maĭ fi venit şi azĭ de bunăvoe cu tine aicĭ? Ce, vreĭ să-ţĭ fac laude cumva, pentru talentul ce aĭ de-a istorisi, ca să te încredinţezĭ? Te-am lăsat să te potoleştĭ adineaorĭ, căcĭ eraĭ foarte mişcat şi-mĭ era grijă să nu vie cineva peste noĭ, auzindu-te plângênd. Uite, nicĭ acum nu ţi s'a coborît sângele din cap. Na, bea de icĭ un pahar şi după ce t'eĭ alina, spune-mĭ ceva şi despre franţuzoaica ceea, pe care aĭ uitat-o, pe semne.

— Ba n'am uitat-o, că şi ea a fost un cîrlig de care mi-am spânzurat o bucată din vieaţă şi din avere, dar de câteorĭ, mĕ gîndesc numaĭ la miserabilul cela, mi se încreţeşte carnea, şi vederea mi se întunecă de

mânie, răspunse Petre bând pe neresuflate două pahare așa de reci, de picura promoroaca după ele.

— Firește că, hărțuit din toate părțile și cu neajunsuri până peste cap, numai lîngă dînsa aflam liniște și mîngâere, și într'adevăr că nu pregeta nimica pentru a mă vedea mulțumit. Imi intrase atât de adînc în suflet femeea asta, că părăsiam toate, pentru a mă închide în casă cu dînsa, a trăi lîngă ea, pentru ea, prin ea și când întîmplător o vedeam tristă, ori numai gînditoare, uitam nevoile mele și mă munciam, în tot felul, să le ghicesc pe ale ei, ori să fac atâtea nebunii până ce din nou îi auziam rîsul, ce-mi suna ca o cadență musicală în urechi.

Îți poți lesne închipui, că daca n'aș fi avut-o pe dînsa în acea vreme, ori făceam vre-o bazaconie, ori mă împușcam de mîhnire, și ar fi fost mai bine!

Nu era seară, în care după ce mîntuia teatrul, să nu eșim la șosea, la Herăstrău, la Filaret, ca să ascultăm lăutarii, — după care se înebunea. Și ne plimbam încet prin preajma lor, ori stam întinși pe perinile trăsurii cu ochii la lună. Ne țineam lipiți unul de altul, ne spuneam la ureche, vorbe alese și frumoase. Orice ne făcea plăcere și ne impresionam de cel mai neînsemnat lucru, întru atâta desbrăcați par'că de ființa noastră pământească, trăiam viața altor oameni, care nu semănau cu noi, căci erau fericiți...

— Deviî liric Petre și iar începi a te roși. Mai puneți o compresă rece la cap, că avem mult până diseară și mi-ai făgăduit că azi dai gata halimaua. — Îl întrerupseiu într'adins, căci sufla greu și ochii i se roteau foarte ciudat în fundul capului.

— Ba că să zici, adevărată halima! răspunse el stricând vre-o zece chibrituri, până să-și aprindă țigara.

— Vezi, până și chibriturile își rîd de mine. Înțeleg ele, că n'au ce arde dintr'un putrigaiu...

— Acum mă poți întreba, zise el punându-se călare pe un scaun în fața mea, cum de m'am putut despărți de o așa femee, cum mi-am călcat pe inimă s'o las și să mă duc la războiu, prin urmare la moarte, pot zice? Lucrul, cu toate astea e foarte ușor de lămurit...

Daca eram fericit cu dînsa, eram și foarte, foarte gelos. O să-mi spui că e o dobitocie, că e o slăbiciune, că e orice vrei:.. Așa e, nu e mai puțin adevărat că e o urită patimă, de care am avut a suferi mult în viața mea.

Da, o iubeam eu, apoi socoteam că a zidit-o D-zeu pentru mine, așa că luam ca o insultă personală privirile ce bărbații îndreptau asupra ei și voiam să mă bat cu toată lumea, din pricina asta. Ei nu știu, dacă-i făcea plăcere, dar mie mi se topea carnea de necaz, numai când simțeam

pe cineva că se uită cu ochĭ poftitorĭ la trupul eĭ,—pe scenă vezĭ bine,—căcĭ era făcută ca o Dumnezeoaică, nu altceva.

Intr'o zi, maĭ turburat de patima mea, decât altădată, ĭĭ propuseiŭ s'o iaŭ de nevastă, pentru a o smulge de pe scândurile sceneĭ. Nu ştiŭ cum de nu mi-am eşit din minţĭ, când ĭmĭ destăinui însă că e măritată de 4 anĭ cu un rus, care se afla atuncĭ în armată şi cu care trebuea să se întâlnească în Bucureştĭ, orĭ undeva pe malul Dunăreĭ.

Imprejurărĭ de familie şi pierderĭ însemnate de banĭ o silise să-şĭ ia vechia eĭ carieră, şi dacă luase un agajament la noĭ, era pentru a fi maĭ aproape de bărbatu-sĕŭ, când o chema-o...

Rĕmăseiŭ încremenit şi în nedomirirea mea, mĕ acăţam de felurite bănuelĭ: ba că a vrut să mĕ cerce, orĭ că vrea maĭ multe temeiurĭ de dragoste de la mine, saŭ iubeşte pe alt cineva şi cu chipul ăsta vrea să mĕ de-a de-o parte, în sfîrşit fel de fel de prostiĭ, numaĭ ceeace-mĭ spusese—şi ce era adevĕrat,—nu-mĭ venea să cred. A trebuit să-mĭ arate femeea scrisorĭ şi să-mĭ vîre în ochĭ portretul luĭ bărbatu-sĕŭ, pentru a-mĭ desrădăcina îndoelile şi a-mĭ sdrobi şi maĭ cumplit inima.

Cine-ţĭ închipuĭ că era bărbatu-sĕŭ?

Nimenĭ altul decât rusul meŭ de la Monte-Carlo, cel căruia ca un neghiob ĭĭ încredinţasem atâţia banĭ să joace în locul meŭ: Alexeĭ Bobrinoff, gentilhomme de la Chambre, care prin cel maĭ crunt joc al soarteĭ, ĭmĭ furase punga acolo, şi-mĭ răpea aicĭ cea maĭ încântătoare femee.

Maĭ zi, că după atâta nenoroc, nu e o fatalitate pe lume şi că proorocia bĕtraneĭ cămărăşiţe de la moşie, nu era adevĕrată?!...

Amărît de căsătoria soră meĭ, care îşĭ dedese mâna cu „miserabilul,“ să mĕ sărăcească, cu inima frântă de pierderea iubiteĭ şi hrănind un dor ascuns de rĕsbunare în potriva duşmanuluĭ meŭ de rus, mĕ stăpâniiŭ faţă de Hermina,--o chema Hermina—, nu-ĭ spuseĭ întêmplarea cu bărbatu-sĕŭ, dar ĭĭ juraiŭ că, de se va duce după dênsul, plec şi eŭ în rĕsboiŭ şi pe urmă... ce va vrea D-zeŭ!..

Mărturisesc că cu toată iubirea ce-mĭ dovedise până atuncĭ, rĕmase cam rece în faţa ameninţăriĭ mele, pe care o primi chiar cu un surîs de ironie!

De atuncĭ hotărîrea mea fu neînlăturată.

Luaiŭ mĕsurĭ de a pune la adăpost de mâna miserabiluluĭ treburile mele, făcuiŭ toate mijlocirile de care aveam nevoe, şi în ziua în care ea plecă la Nicopole să se întâlnească cu rusul eĭ, eŭ, în acelaşĭ vagon cu dênsa, porniam la Trestenik, în Bulgaria, unde se afla regimentul de artilerie în care fusesem înrolat!..

La rĕsboiŭ nu pot să zic c'am trăit nicĭ rĕŭ nicĭ bine. Am trăit, maĭ mult fără grijă ca o vită, aşteptând lacom ceasul mâncăriĭ, dormind învelit în manta, pe o sarcină de pae, la roata tunuluĭ şi privind,—la urma

urmeĭ,—gloanţele şi ghiulele, ca pe nişte jucăriĭ, ce ne aruncam uniĭ altora, din glumă. Numaĭ când cădea vre-unul de aĭ noştri rĕmâneam uimit în faţa morţiĭ, cu un fer ars în inimă, că-mĭ va veni şi mie rîndul, dar maĭ târziŭ, deprinzêndu-mĕ cu primejdia, aveam chiar cruzimea să strig rîzênd: o gură maĭ puţin la cazan, orĭ, aşa i-a fost scris sĕrmanul!..

Pe mine mĕ dăduse cu serviciul la o baterie rusească, după ce mĕ făcuse sergent, comandată de un colonel care toată ziua bea ceaiŭ şi juca stos cu ofiţeriĭ în bordeiŭ. Când, din întîmplare, venea vre-o inspecţie, orĭ un general, eşeaŭ cu toţiĭ afară să se presinte, ascunzênd cărţile în carîmbul cismeĭ, până venea vistavoiĭ să le spună: *ceaiu pit Vaşi Blogorod*, şi-şĭ urmaŭ maĭ departe petrecerea.

De murit aŭ murit eĭ, că-ĭ mâna dinapoĭ ca pe boĭ la căsăpie, sotniile de cazacĭ cu suliţele plecate în şale... Şi am fost la atacurĭ, am stat de sentinelă în şanţurĭ şi prin corhănĭ, mi-am frânt mijlocul de sdruncin şi de alergătură peste câmpĭ, am tremurat de frig, am răbdat de foame, m'a nins, m'a plouat, am stat nopţĭ şi zile până la genunchĭ în zăpadă şi în noroiŭ, fără să mĕ doară odată capul, fără să mĕ plâng de nimica şi de nimenĭ, afară doar când nu maĭ aveam tutun!

Uitasem tot, şi toate îmĭ eraŭ totdeauna!

Trăiam de azĭ pe mâne fără plăcere, fără nevoe, fără de a dori decât doar pe Hermina, când eram noaptea de serviciŭ, căcĭ nu cred să fie ceva maĭ crâncen, decât să staĭ prin întuneric singur, pe un câmp de bătae, numĕrând cu nerăbdare schimburile până la ziuă şi temându-te la fiece clipă, să nu sbucnească de undeva lovitura de moarte.

Odată chiar am vĕzut o bătălie în toată regula.

De pe dîmbul unde se aşezase bateria noastră, vedeam ca în palmă cum treceaŭ şirurile, când strânse când resfirate de soldaţĭ, şi puteam aproape numĕra pe ceĭ ceĭ cădeaŭ înaintând. Poate să spună cine ce-o vrea că, n'are frică de moarte, orĭ că te deprinzĭ tot vĕzênd cum se căsăpesc oameniĭ pe lîngă tine, eŭ ştiŭ că până la încetarea focurilor eram într'o tremurătură şi sudorĭ recĭ îmĭ şiroiaŭ de-alungul spinăriĭ. N'am adormit douĕ nopţĭ şi-o zi cu tot frigul, şi cu toată foamea,—ce-mĭ ţipa în pântece—, n'am putut pune, nimic în gură.

Ce, e glumă Domnule, aşa, din curat senin, să te pomeneştĭ cu o aşchie de fer că-ţĭ retează capul, orĭ îţĭ sdrobeşte pieptul? Să nu vezĭ decât grămezĭ de trupurĭ sgîrcite, umflate, schimonosite, caĭ cu maţele date afară; să nu calcĭ decât prin băltacurĭ de sânge; să nu auzĭ decât răcnete şi vaete, şi tunurile să-ţĭ clatine pământul sub picioare, şi gloanţele să-ţĭ treacă fluerând pe la urechĭ!.. Ţi se rĕscolesc toate în tine, şi nu poate firea omenească să nu se cutremure, nu poate!..

Dintr'asta, orĭ din altceva, nu-mĭ maĭ aduc aminte, m'am pomenit într'o dimineaţă că nu maĭ mĕ pot scula de jos, nu maĭ pot vorbi desluşit,

vedeam turbure înaintea ochilor şi aveam o sete să beaŭ Dunărea întreagă. Am simţit când m'aŭ ridicat în căruţa ambulanţeĭ, apoĭ, par'c'aş fi dormit dus, nu m'am deşteptat decât într'o baracă de spital.

Felcerul care mĕ căuta, îmĭ spunea că zăceam de douĕ sĕptĕmânĭ, de lingoare şi că dacă n'aş fi avut norocul să se intereseze o Doamnă de mine, apoĭ de mult eram culcat între patru scânduri.

La început nu înţelegeam bine, că-mĭ huia capul grozav şi eram atât de amorţit încât nu-mĭ simţeam eŭ singur mâna. După o sĕptĕmână însă, când fuiŭ maĭ înfiripat şi mi se deslegă limba şi vederea, pe cine crezĭ că găsiiŭ lîngă mine, într'o dimineaţă?.. pe Hermina!

Par' c'o vĕd, cu un şorţ alb peste rochia eĭ neagră, maĭ frumoasă, legată cum era cu o batistă albă la cap, aducêndu-mi într'o mână supa şi într'alta, un pahar cu vin roşu.

Se vede că am fost atât de sguduit vĕzênd'o, că de unde steteam ridicat în pat, căzuiŭ ca un trunchiŭ pe perne. Leşinasem.., îmĭ e ruşine să o spun, dar în halul meŭ de slăbiciune.., de tot felul de slăbiciunĭ, lucrul nu putea fi de mirare.

V

— Spune-mĭ zĕŭ, nu ţi s'a urît cu atâta poliloghie, îmĭ zise Petre, rĕcorindu-şĭ gîtul, căcĭ de ţĭ-e greŭ, las amĕnuntele la o parte şi sar la ce e maĭ însemnat.

In loc de aĭ rĕspunde, îl întrebaiŭ:

— Cetit-aĭ vre-odată pe Monte-Christo?

— Da cum să nu-l fi cetit. Cine nu l-a citit, când era copil?

Pe când îl cetiaĭ, ţi-ar fi plăcut să vie cineva să-ţĭ tot tae firul minunateĭ poveştĭ?

— Ferească D-zeŭ, că tocmaĭ din pricina asta, ca să pot ceti în linişte, mĕ ascundeam cu cartea în podul cu fîn, în vre-o magherniţă din fundul grădineĭ, de mĕ căuta biata mama, la vremea meseĭ, până ce punea toate slugile pe foc să dea de mine.

— Eĭ, atuncĭ adu-ţĭ aminte de Monte-Christo şi spuneţĭ povestea, cum ştiĭ şi cum ţi-aĭ croit-o în cap, n'o maĭ îmbucăţi, tocmaĭ când ţĭ-e lumea maĭ dragă.

— Ştiĭ, omuluĭ nevoeaş îĭ e teamă şi de umbra ce face pe pămênt, da mi-te să facă unuĭ prieten, singuruluĭ prieten ce i-a maĭ rĕmas, o aşa de lungă spovedanie, fără să nu-ĭ fie frică că-ĭ pricinueşte supărare...

— Lasă Petre teoriile şi vino la fapte!.. Până atuncĭ zi să ne aducă de bĕut, ceva rĕcoritor şi maĭ nevinovat decât berea.

După puţin, aceeaşĭ copilă bălană, în vestminte stiriane care-o prin-

deaŭ atât de bine, ne aduse un castronaş cu lapte bătut, din care umplându-ne două pahare lungăreţe, ne dete la fiecare câte unul, urându-ne, cu un zîmbet ce-ĭ descoperea dinţiĭ trandafiriĭ şi-ĭ răsădea gropiţe în obrajĭ: „să ne fie pe plac, că numaĭ acuma îl scosese de la răceală".

Mi se dusese cu totul mintea după tînăra ţărăncuţă, aşa că prindeam numaĭ sburăturĭ de cuvinte, din cele ce reîncepuse Petre să spună:

— Că Hermina, după pornirea luĭ bărbatu-sĕŭ cu nişte hârtiĭ grabnice în Rusia, rămăsese în acel sat să caute pe un general, unchiŭ al luĭ Alexeĭ, bolnav de picioare şi aceasta cu nădejdea că, după ce s'o face bine şi s'o întoarce acasă, să-ĭ mijlocească împăcarea cu familia luĭ bărbatu-sĕŭ, care-l oropsise din pricina însurătoareĭ.

Că după spusa doctoruluĭ, care îngrijea pe general, aflând că el e greŭ bolnav în spital, n'a pregetat nimic, până ce nu l-a ştiut scăpat de primejdie şi că se bucura să-l vadă întorcându-se acasă, căcĭ războiul era pe isprăvite . . .

Şi pe când vorbea el, mi se făcea par'că Hermina ar fi fost fetica cea bălană, pe care-o vedeam cum îĭ ridica capul după perne să-ĭ dea de băut . . . lapte acru!

Ciudată împerechere de icoane şi de simţirĭ, ce mi se prefiraŭ deşănţate pe dinainte, dându-mĭ silinţă să-l ascult, cu toate acestea, şi de câte va orĭ vroind să-ĭ taiŭ firul povesteĭ, căcĭ nu-l puteam înţelege bine.

Aprinseiŭ o ţigară, mĕ maĭ plimbaiŭ cu Petre prin grădină, aşa că înseninându-mi-se mintea, aflaiŭ, după multe şi multe că: după o lungă judecată cu cumnatu-sĕŭ, când fu silit să-şĭ limpezească averea, nu-ĭ maĭ rămase decât vre-o câteva zecimĭ de miĭ de francĭ, căcĭ restul se dusese în plată de datoriĭ, în răfuire de socoteliĭ a epitropieĭ soră-seĭ şi în multe altele, pe care fu nevoit să le răspundă până la para „Miserabiluluĭ", maĭ înviersunat în potriva luĭ decât nicĭ odată.

Hermina, juca pe atuncĭ în Teatrul frances la Odessa şi îl chema necontenit lîngă dînsa. Era nenorocită. Generalul nu isbutise întru nimic şi bărbatu-sĕŭ de necaz şi cu voinţa de a-şĭ câştiga muncind o avere, se afla în Caucas, gerant al uneĭ mine de cărbunĭ.

Ars de frigurile dragosteĭ şi ale nerăbdăriĭ, Petre îşĭ strînse întreaga avere într'un portofoliŭ şi plecă la Odessa. Era însufleţit de cele maĭ bune hotărîrĭ. Vrea şi el să muncească şi să-şĭ refacă starea şi cât ţinu drumul nu visă la nimic alt, decât la Hermina, pe care o întrevedea, prin pânza ademenitoare a ilusiunilor, aşezată sus, sus pe grămezĭ de aur, alăturea cu dînsul . . .

Cele dintâĭ două lunĭ de earnă, ce le petrecu acolo, fură atât de pline de mulţumirĭ trupeştĭ şi sufleteştĭ, fibra amoruluĭ luĭ propriŭ fu atât de măgulită de omagiile de admiraţiune ce întîmpinaŭ în tot locul, pe iubita luĭ, încât le privea ca şi cum i se aduceaŭ şi luĭ în acelaşĭ timp, făcînd

dreapta socoteală, că ea, aparţinêndu-ĭ cu totul, primeaŭ şi împărţiaŭ negreşit, orĭce pe din două. Petrecea bine, era bine cunoscut pretutindenĭ, trăia după placul luĭ în sfîrşit, fără ca o singură dată să-ĭ fi trecut prin cap, că Hermina e nevasta altuia şi că acela,—aflându-se în ţeara luĭ,—l'ar putea ucide într'o zi, cu dreptate pentru aşa faptă! Bine înţeles că prins în vêrtejul acesta, n'avea nicĭ vreme de gîndit la speculaţiunile menite să-l facă milionar, din potrivă, cheltuia fără să priceapă că golul nu se maĭ umplea cu nimic şi că în ţara Românească, nu maĭ era nicĭ un colţişor de pămênt pe care punênd el piciorul, să poată zice cu mîndrie: acesta e numaĭ al meŭ!

De altfel împrejurările nicĭ n'aveaŭ să-ĭ lase timp pentru îndeletniciriĭ atât de vrăjmaşe deprinderilor şi caracteruluĭ sĕŭ...

Din pricina unor neînţelegerĭ cu artiştiĭ şi a greutăţilor ce i se făceaŭ de pe delăturĭ, impresariul trupeĭ fu silit să se retragă—de şi în plin succes precum spunea—şi cum lucrurile nu puteaŭ sta fără de o grabnică orînduială, iar Petre încrezĕtor în miile din buzunar, în talentul Herminеĭ şi în bunul prilej ce i se oferea par'că într'adins, de a-şĭ cerca norocul, luă el Direcţiunea Teatruluĭ, plăti ce trebui să plătească, pentru ca afacerea să meargă înainte şi se puse plin de ardoare pe muncă.

Se afla în capul uneĭ însemnate întreprinderĭ, pentru care trebuiaŭ marĭ cheltuelĭ şi maĭ bine de 100 de persoane aşteptaŭ de la dênsul pânea din toate zilele. Era un rol frumos ce-ĭ dedea multă bătae de cap, dar şi mare cinste.

Câştigurile firește eraŭ bune, daca lumea se îmbulzea în fiecare seară în sală, artiştiĭ eraŭ iubiţĭ, nobilimea binevoitoare, cum se făcea dar că în luna întâia n'avu nicĭ un folos, în luna a doua dovedi pagubă, nu mare, dar tot pagubă, iar de aci încolo merse din rĕŭ în maĭ rĕŭ.

Carnavalul, de altfel vesel şi darnic, în loc să-l pună în picioare îĭ pricinui tot felul de neajunsurĭ.

Era scîrbit şi sdruncinat, încât de n'ar fi fost dragostea pentru Hermina care-l îmbărbăta necontenit şi-ar fi strâns, maĭ bine, părăluţele decât să le arunce în gurile fără fund ale jidovilor ce mişunaŭ în preajma luĭ!..

Intr'o seară, intrând după teatru acasă, îşĭ găsi iubita, căreia de câteva zile îĭ tot trăsnea şi plesnea, maĭ arţăgoasă, fără să priceapă de ce. Luând-o cu vorbă dulce, cu desmierdărĭ—cum avea obiceiŭ când era astfel,—isbuti, după un potop de lacrimĭ şi rugăminţĭ ciudate, din parte-ĭ, să-ĭ smulgă o scrisoare, pe care furioasă căta s'o arunce în sobă. Ceti şi rĕmase înmărmurit!

Era de la bărbatu-sĕŭ, care cu ameninţarea de a veni să se ucidă la picioarele eĭ, îĭ cerea 5000 de ruble, pe care într'un moment de nebunie îĭ luase din lada societăţiĭ şi-ĭ perduse în cărţĭ!..

— De unde să-ĭ dea atâţia banĭ, când de-abea câştiga cu ce să poată

trăi, striga ea smulgându-şĭ părul, şi cum şĭ-a putut el închipui că o să-l maĭ scape, după ce de atâtea orĭ îl scăpase jertfind tot ce avea!.. Omul acesta o s'o bage în mormênt! Nenorocitul e în stare să facă precum scrie! Ce scandal, ce ruşine!.. Ce primejdie pentru noĭ amêndoĭ, sughiţă ea, căzênd lîngă Petre şi îmbrăţişându-ĭ genunchiĭ?! Nu maĭ rĕmâne decât să mĕ vênd Ovreilor, saŭ să mĕ arunc în mare!.. Şi te iubesc, şi mi-e frică de moarte! Şi Alexeĭ e nebun! Vaĭ! ce nenorocire şi cu ce biciŭ de foc mĕ bate D-zeŭ pentru pĕcatele mele!..

Bietul om, cu ochiĭ pironiţĭ în vĕzduh şi cu capul frământat de învălmăşeala gîndurilor, auzea plânset şi vaet, simţea atingerea ferbinteluĭ eĭ obraz şi deslușea din toate un *ce* care-ĭ dedea fiorĭ prin trup, dar limba i se legase în gură şi la atâta desnădejde nu putea deocamdată rĕspunde, decât prin nişte sunete răguşite şi printr'o tremurată închidere şi deschidere a mâneĭ drepte, din care căzuse scrisoarea pe covor... Incet i se desprindea un gînd, dintre toate:

„Să fie adevĕrat aceasta, orĭ e o viclenie meşteşugită, pentru ascunse scopurĭ“?..

Se plecă, ridică scrisoarea şi o ceti încă odată.

Era slova luĭ, o cunoştea şi purta timbrul poşteĭ din Caucas; decĭ chiar viclenie să fi fost, nu venea din partea eĭ... durerea ce-ĭ sbuciuma peptul era o dovadă... Hermina nu era în stare să-l înşele!.. ce fiinţă sublimă!.. ce fericire să fie iubit de dênsa!..

Şi pierdut în aşa fantastică visare se ducea, se ducea.., cugetul îĭ era liniştit, acum se simţea bine, voios, cu puterĭ îndoite, cu inima uşoară, şi-ĭ părea rĕŭ că nu avea cuĭ să spue ce se petrecea într'însul, nicĭ cum să-şĭ buciume hotărîrea care-ĭ clocotea, aprinsă de focul dragosteĭ, în pept.

Se sculă, descuiă un saltar, luă dintr'ênsul 5 bilete galbene de câte 1000 de ruble, le lasă să alunece, unul după altul, lîngă Hermina, căreia, ridicând-o în braţe îĭ zise cu glas solemn: Eştĭ desrobită de la dênsul! Ia şi plăteşte-ţĭ libertatea!..

Sĕrmanul! trăind cu comedianiĭ împrumutase, fără să vrea gesturile şi vorbele lor.

A doua zi baniĭ fură trimişĭ, iar Petre se apucă să joace cărţĭ ca să-şĭ pue paguba la loc!..

Norocul nu-ĭ fu însă prea prieten, căcĭ la începutul postuluĭ, când porni cu trupa la Rostow, capitalul i se ştirbise maĭ mult de jumĕtate.

La Rostow, altă scrisoare de la Alexeĭ.

De astă dată, schimbând tactica, destăinuia „dulceĭ sale privighetorĭ“, —precum îĭ zicea el neveste-seĭ,—că descoperindu-se un deficit de 3000 de ruble în registrele caseĭ, dacă nu-l va pune la loc, va fi dat pe mâna poliţieĭ şi trimis, scurt şi coprinzĕtor, la Siberia ca plastograf!.. Ce urgie!.. ce nenorocire pe capul eĭ un astfel de om! Acuma ea se ruga de Petre să-ĭ

îndepărteze paharul cu otravă de la gură, s'o scape de dênsul, să fugă peste mări şi peste ţări, nicĭ să ştie, nicĭ să maĭ audă de un aşa mişel!..

Daca „dulcea privighetoare", avea această îndrăsneală faţă cu dênsul, —de şi ştia cât de rĕŭ îĭ mergeaŭ treburile, —e că Petre o lăsase să creadă că e foarte bogat şi chiar, când ea îl dojenea de perderile la cărţĭ, el îĭ rĕspundea rîzênd: „Nimica toată! Tu să mĕ iubeştĭ şi România să trăească, că încolo o să fie bine!.."

Decĭ, cele 3000 de ruble fură expediate, iar eĭ porniră cu trupa în Italia, unde aveaŭ angajamente pentru un an. Vĕzură Veneţia cu bisericile, palatele şi lagunele eĭ, pe care plutiră în focurĭ şi-n cântice până în adîncul nopţiĭ; trăiră la Milano admirând Domul, „orgie de marmoră sculptată", precum îĭ ziceaŭ, şi la Florenţa Hermina entusiasmă pe focoşiĭ Italienĭ, cu frumuseţea trupească şi măestria eĭ artistică. Roma le rĕscoli până în fundul sufletuluĭ simţimintele de pietate şi amintirile antice, căcĭ se îngenunchiară la altarele luĭ Sf. Petru şi cântară Odele luĭ Carducci pe culmea Capitoliuluĭ; la Neapole, dimineaţa se legănaŭ pe undele golfuluĭ, noaptea le era fermecată de surguciul focos al Vezuvuluĭ şi toată ziua o petreceaŭ cutreerând stradele urmaţĭ de cârdurĭ de copiĭ şi de cerşetorĭ!..

La Palermo fură alte încântărĭ, alte succese, alte nebuniĭ!

De la otelul unde trăiaŭ scump şi rĕŭ, se duseră să locuiască în vila unuĭ Marquis vĕduv şi putred de bogat. Vesel, vorbareţ, foarte galantuomo, Marquisul iubea mult musica şi maĭ mult femeile frumoase. De la început Hermina simţi aceasta şi fu, pe cât de măgulită, pe atât şi băgătoare de seamă faţă cu exuberanţa luĭ meridională, gata, la cel dintâĭ prilej să treacă dincolo de hotarele buneĭ cuviinţe. De altfel le arăta amêndurora cea maĭ mare prietenie, şi Petre, care acum întâĭ avusese de a face cu un astfel de om, ajunsese să nu se maĭ despărţească de dênsul. La Teatru, la plimbare, acasă, dimineaţa, seara, peste zi, tot împreună, astfel că Hermina, vrênd nevrênd, trebuea să-l aibă de tovarăş şi să-ĭ ţie cât maĭ bine hangul, la rîs, la glume şi la curtenia deosebită cu care o ademenea.

Orbit de cinstea, ce înţelegea că se revarsă asupră-ĭ, înaintea lumeĭ, avênd de prieten pe un om atât de puternic prin înrîurirea avereĭ sale, Petre nn căta să-şĭ dea seama despre cele ce se petreceaŭ împrejur. Aşa darurile cu care, la tot pasul, îĭ împovăra Marquisul, florile, coroanele, porumbeiĭ, giuvaerurile de mare preţ ce se ofereaŭ în toate serile, pe scenă, Diveĭ, schimbarea, maĭ ales, a fireĭ eĭ din zi în zi, tristeţea, nemulţumirea şi enervarea ce o coprindeaŭ necontenit, pentru tot şi pentru nimic; stăruinţa medicilor, —care puneaŭ lucrurile pe socoteala climeĭ calde, —de a se duce ea, pentru treĭ săptămânĭ la munte, să schimbe aerul, şi graba cu care galantul lor oaspe îĭ puse la dispositiune un castel de vênĕtoare, pornirea luĭ, în acelaşĭ timp pentru grabnice afaceri la Roma, toate, afară de indispositiunea iubiteĭ luĭ, n'aveaŭ în ochiĭ luĭ Petre nicĭ o însemnare ascunsă,

nicĭ o ţintă piezişă, maĭ vîrtos că veneaŭ din partea aceluia care-ĭ purta atâta prietenie şi-ĭ era mult voitor de bine! Minte puţin deprinsă cu prefăcătoria şi minciunile, toată atmosfera grea de împrejurărĭ şi de fapte, luĭ până atuncĭ neîntêmplate şi cu neputinţă de rele bănuelĭ, în care trăea, nu-ĭ dedea decât grija, cum să-şĭ prilejească câştigurĭ băneştĭ maĭ marĭ, căcĭ trupa luĭ avea un succes nebun!

La plecare medicĭĭ hotărîse ca bolnava să fie lăsată în cea maĭ desăvîrşită linişte, cât va sta la munte, să nu i se scrie, nicĭ să scrie nimic, să nu primească pe nimenĭ, orĭ să locuiască cu cineva altul, decât cu camerista sa.

Numaĭ cu aceste condiţiunĭ, strict observate, eĭ făgăduiaŭ îndreptare şi Petre fu fericit, supunêndu-se lor, să poată da o dovadă maĭ mult despre dragostea sa...

Dar, treĭ sĕptămânĭ, fără dênsa, el care jertfise şi părăsise tot pentru a trăi împreună, treĭ sĕptămânĭ fără s'o vadă, fără să-ĭ audă glasul, el care n'avea mîngîere alta în vieaţă decât frumuseţea şi darurile flinţeĭ eĭ, treĭ sĕptămânĭ, singur, fără căpătâiŭ, părură luĭ Petre cea maĭ cruntă pedeapsă, proba cea maĭ covêrşitoare la care eraŭ supuse puterea şi răbdarea luĭ! De aceea la a 20-a zi, ne maĭ găsindu-şĭ odihnă şi mânat de un îndemn biruitor, luă drumul către locul unde i se afla Zîna.

Soarele scăpătase după dealurĭ şi amurgul vioriŭ se întindea lin şi pacînic când el ajunse, suind pe jos, la aleea cea lungă de castanĭ, ce ducea la castelul Tagliavia.

— Până acolo se va înopta de tot şi drăgălaşa luĭ amică, va avea surprinderea să-l vadă rĕsărind din întuneric şi va fi bucuroasă şi va bate din palme de plăcere! Numaĭ de nu s'ar speria, căcĭ venea pe neaşteptate! Ah! dar aerul ăsta parfumat şi sănătos, a învêrtoşat-o în deajuns, ş'apoĭ sperietura de dragoste nu vatămă, ci înviorează.

Cum o să bată din palme şi o să-l mîngîe, să-ĭ ia capul în mâinĭ să i-l sărute şi mâne... poimâne... cum aŭ să se 'ntoarcă eĭ, tot pe jos, sărind din peatră în peatră pe drum, voioşĭ şi fericiţĭ!

Acuma se zărea castelul, în mijlocul grădineĭ şi douĕ ferestre eraŭ luminate. Nicĭ poartă, nicĭ împrejmuire. Aleea se sfîrşea cu o pajişte ce mergea pe urcuş până la terasa de marmoră, care coprindea toată faţa caseĭ. Luând un drum la stînga Petre ajunse repede la treptele scăreĭ.

Nimenĭ. Inima-ĭ bătea atât de tare, încât trebui s'o apese cu pumnul ca să poată respira. Ferestrele luminate-ĭ veneaŭ în faţă, aşa că, urcându-se, putu de-a dreptul să vadă înăuntru. Era o cameră cu pereţiĭ roşiĭ, în mijlocul căreia era o masă unde mâncaŭ douĕ persoane.

Hermina aprinsă la obraz, veselă,—i se auzea vorba şi rîsul de afară,—întindea braţul aproape gol, ca să dea boabe de struguri în gură, unuĭ bărbat, pe care nu-l recunoscu, fiind cu spatele spre fereastră.

O lovitură, ca de cuţit, străpunse inima luĭ Petre, iar picioarele i se muiară de la genunchĭ, încât trebui să se sprijine de perete, să nu cadă. Îĭ tremuraŭ aşa de tare mânile încât de abea putu să-şĭ coprindă în ele têmplele şi să-şĭ pipăe ochiĭ!..

Marquisul, căcĭ el era, prinsese braţul Hermineĭ şi trăgênd-o la dênsul, o aşezase acum pe genunchĭ, coprinzêndu ĭ gîtul. Se sărutaŭ, şi ea cu capul plecat pe spate rîdea şi-ĭ tipărea obrajiĭ cu palmele...

De odată luĭ Petre i se făcură toate roşiĭ înainte, şi încălecând fereastra sări în odae strigând: canaliilor!..

Hermina dete un ţipĕt, se smunci din braţele Marquisuluĭ şi fugi trântind uşa după dênsa.

Acesta, sări de pe scaun şi sprinten ca o pisică, înainte de a se apropia Petre de dênsul, apucă o sticlă şi aruncându-i-o, cu toată puterea în cap, trecu repede de cealaltă parte a meseĭ, pe care o rĕsturnă la picioarele nenorocituluĭ prăbuşit pe scândurĭ, plin de sânge. Sticla îl isbise în mijlocul feţeĭ făcêndu-ĭ o tăetură cumplită până la vîrful urecheĭ.

Leşinat fu întins de slugĭ pe o canapea, iar camerista Hermineĭ, plângênd şi frângêndu-şĭ mânile, îĭ spăla rana cu şervete muiate în apă.

In aceeaşĭ noapte Marquisul şi Diva se făcură nevĕzuţĭ, iar el, când după o lună de zăcere, putu să se întoarcă la Palermo, găsi douĕ scrisorĭ: una de la Hermina prin care-ĭ spunea că bărbatu-sĕŭ împăcându-se cu familia, o chemase lîngă dênsul, şi alta de la mătuşă-sa, înştiinţându-l că soră-sa murise dând naştere unuĭ copil.

Hotărîtor n'avea parte de noroc, iar femeile îĭ erau piază rea în vieaţă!

VI

Cum sdrobit de atâta mişelie, se desfăcu, după multe greutăţĭ şi pedicĭ, de Teatru, cum întorcêndu-se în ţară, făcu proces „miserabiluluĭ", pentru averea rĕmasă de la soră-sa şi nu găsi nicăirĭ dreptate, cum cheltuindu-şĭ cea din urmă para, trăia de azĭ pe mâne, la mătuşă-sa, care nicĭ ea n'avea şi era împovărată de copiĭ, cum desnădăjduit, vĕzêndu-se cu totul netrebnic şi neputincios a fi luĭ însuşĭ folositor, vroi de maĭ multe orĭ să se împuşte şi nicĭ odată n'avu destulă inimă să-şĭ pue ţeava pistoluluĭ în têmplă şi să tragă, cum dar mişel, muritor de foame şi greutate lumeĭ, preferi să-şĭ tîrască vieaţa luĭ ticăloasă, fără scop, fără demnitate, fără voinţă, ca o vită, ca un buştean!., îmĭ povesti Petre plângênd cu hohot şi văetându-se, de mi se rupea inima de mila luĭ!

După ce se linişti şi după ce făcurăm o plimbare cu barca pe lac, prânzirăm frumuşel sub bolta noastră de viţă, apoĭ cu ţigările în gură, luând poteca pădureĭ, ne afundarăm în mijlocul brazilor, înbălsămaţĭ de căldura

soareluĭ, şi eŭ culegênd ciclamen şi el ciupercĭ, eşirăm la o poeană, unde întinzêndu-ne pe iarbă, îşĭ reîncepu istorisirea :

— Mĕ uitam în cer şi-n pământ, nepăsare pretutindenĭ! Bătuiŭ la uşa câtorva prietenĭ, eĭ îmĭ întoarseră spatele, alergaiŭ la străinĭ, mi se dădură făgăduelĭ şi alt nimic! Voiam să muncesc, simţiam în mine putere să rîciiŭ chiar cu unghiile pământul, numaĭ să fiŭ bun la ceva . . .

De cerşit îmĭ era ruşine, de furat îmĭ era groază şi totuşĭ, cum nicĭ jidoviĭ ceĭ maĭ spurcaţĭ nu-mĭ maĭ făceaŭ credit şi mĕ urmăreaŭ datoniciĭ ca pe un vênat de soiŭ, îmĭ luaiŭ inima în dinţĭ şi mĕ duseiŭ să cer o slujbă.

Eŭ care îmĭ bătusem totdeauna joc de „trântoriĭ stăpînirii“, mĕ gîndeam, urcând treptele dregătoriilor, că mĕ ajunsese blestemul acesta.

După sutimĭ de căciulelĭ şi aşteptărĭ la scară cu fel de fel de neamurĭ de oamenĭ, se făcu în sfirşit, milă unuĭ Ministru de mine şi mĕ orîndui pomojnic într'o plasă pierdută pe graniţa Moldoveĭ, şi asta numaĭ pentru că ştiam limbĭ străine.

Pomojnic! 150 de leĭ pe lună! Imĭ venea a rîde ca un nebun, dar foamea-ĭ sfetnic făr' de lege, aşa că aproape fericit, că scap, cel puţin de miserie şi nu maĭ eram sarcină niminuĭ, plecaiŭ „să-mĭ iaŭ postul“, cum îmĭ zise şeful de biuroŭ, care-mĭ dete un bilet Clasa II-a, de drum de fer şi 50 de leĭ, avans din leafă, în mână.

Locurile n'ar fi fost ele urite, dar tîrgul cu tactul suprefectureĭ, era plin de Jidovĭ şi de Slovacĭ, jumĕtate contrabandiştĭ, jumĕtate hoţĭ de caĭ, cu care aveam a mĕ hărţui de dimineaţa până seara.

Judele de pace şi Primarul, de-abea eraŭ oamenĭ cu care puteaĭ vorbi, căcĭ suprefectul, căpitan în retragere, grobian şi beţiv, umbla toată ziua la vênătoare şi seara, după ce asculta raportul meŭ, se culca de vreme, ca să poată de cu noapte porni iar la hăitueală.

Căutaiŭ să-mĭ fac singur petrecere, să cânt, să-mĭ mlădiez din noŭ glasul, cu speranţa că poate el mĕ va scoate din nevoe, dar de-o parte treburile, de alta oamenii care mĕ înconjuraŭ, nu mĕ 'ngăduiră să pot trăi, cel puţin câteva ceasurĭ, după placul meŭ,

Nu eraŭ nicĭ măcar femeĭ cu care să-ţĭ maĭ îndulceştĭ necazul, — vezĭ că tot la dênsele mĕ gândeam! . , nimic Domnule, nimic . . , şi-mĭ era urît! . , şi mĕ prosteam . . , şi-mĭ afurisiam gîndul care mĕ îndemnase să cer slujbă; căcĭ uite, cât de sec şi de netrebnic m'aş fi socotit eŭ înainte de a veni acolo, îmĭ părea, când mĕ puneam în cumpănă cu ceĭlalţĭ, că sunt un fenomen, un geniŭ, căzut în mijlocul unor idioţĭ!

Dumineca suprefectul, îmĭ punea cu de-a sila puşca în mână şi mĕ lua cu dênsul. Umblam până mi se umflaŭ picioarele, orĭ cădeam grămadă la vre-un conac. Nicĭ tu gust, nicĭ tu îndemânare la ucis sĕrmanele dobitoace, aşa că numaĭ când sosea vremea mâncăreĭ, maĭ îmĭ veneam în fire. Merindele eraŭ totdeauna proaste şi pe sponcĭ, bĕutura însă de-a volna, cum

zicea căpitanul, eram deci silit să fiŭ mai harnic la pahar, decât la îmbucătură. Cum, slavă Domnuluĭ, plasa era bogată şi zapciul mână spartă, luaiŭ asupra mea grija panerelor, în care acum de douĕ orĭ pe sĕptămână aşezam, pentru sufletul meŭ bucate şi uscăturĭ într'ales, iar în damegeanele pântecoase, vinişor din pivniţa luĭ Naftule rachierul, care avea Cotnarĭ şi Odobeştĭ, din vremea luĭ Cuza-Vodă!

Puţin câte puţin prinsesem plăcere la umblat şi găseam că „privighitorul", cum îĭ ziceaŭ ţĕranĭĭ, cu vorba luĭ scurtă şi poznaşă, era de tot nostim şi mĕ iubea, nevoe mare, de când îĭ spusesem că şi eŭ eram unul din ceĭ ce aŭ luat Plevna.

Cancelaria, rĕmânea bine orînduită în seama registratoruluĭ, om aşezat, cu nevastă şi 4 copiĭ. El îşĭ vedea de treabă, cunoştea pe toată lumea şi când se uita, clipind din ochĭ la român, îl sfredelea până în fundul inimeĭ. Maĭ bun ar fi fost el de pomojnic decât mine, şi-şĭ ţinea creştinul tot neamul din 80 de leĭ pe lună, ba avea şi trăsură cu caĭ şi ne dedea... şi leafa înainte, la nevoe. Chibzuit şi econom, nu cum eram eŭ, dator... da, dator la toţĭ Jidaniĭ, că nu puteam să mĕ împac cu traiul prost şi pace bună!..

Şi cu toate astea, am petrecut un an şi şeapte lunĭ, în prăpădenia ceea de loc, uitat până şi de D-zeŭ, numaĭ de Prefect nu, care într'o bună dimineaţă mĕ dete afară. Aĭ D-ta idee, despre ce vrea să zică să fiĭ dat afară din slujbă, să rĕmâĭ într'o clipă nimic, din o bucăţică de ceva ce eraĭ? Şi să rĕmâĭ cu punga uscată, ca ţărîna pe latul căreia umblam cu suprefectul la epurĭ, când ne aduse călăraşul, la amêndoĭ de odată, plicul prin eare eram mazîliţĭ!?..

Unde să mĕ duc? ce să fac? de ce să m'apuc?

Acestea îmĭ eraŭ gîndurile pe când ne 'ntorceam în daradaika Primaruluĭ, înapoĭ la tîrg.

La cancelerie găsirăm pe registrator, numit în locul meŭ şi pe zapciul cel noŭ, intraţĭ „în exerciţiul funcţiuneĭ".

„Judecaŭ noroadele", precum ne spuseră, întêmpinêndu-ne şi cerêndu-şĭ ertăciune, că trimisese poteră să ne vestească despre cele întîmplate...

Era om şagalnic şi bun de gură, noul subprefect şi mĕ împrieteniiŭ numaĭ decât cu dênsul.

Îĭ plăceaŭ chefurile şi cânta curăţel din chitară. El dedea de bĕut şi de mâncat şi apoĭ cântam împreună, până la ziuă albă, plus că avea şi o leaşcă amorează, gospodină şi maĭ ales bucătăreasă prima.

Toate bune, dar de-a paralelor o duceam greŭ de tot, maĭ cu seamă că Jidaniĭ mĕ întindeaŭ pe capete şi uniĭ chiar mĕ chemase în judecată.

Strâns de nevoe şi fără chip de a eşi la vre-un liman, îmĭ veni geniala idee, apărêndu-mĕ pe mine însu-mĭ, de a mĕ face avocat. Judecătorul de Pace mĕ avea la ochĭ buniĭ, pricinĭ eraŭ berechet şi concurenţa nu tocmaĭ supĕrătoare.

Lucrul nu merse, la început tocmaĭ rĕŭ. Una într'alta, ĭmĭ eşea leafa, dar în schimb munciam până mi se rupeaŭ şealele scriind, orĭ alergând după împricinaţĭ.

Fire molatecă şi schimbătoare, nu putuiŭ rĕmânea statornic trebeĭ, aşa că puţin câte puţin clienţiĭ mĕ ocoliră şi piesa de 5 francĭ se întîlni cu mine tot maĭ rar.

Trecuse 3 anĭ de când părăsisem Bucureştiĭ şi, dacă-mĭ făceam bilanţul, găseam că din surghiunul meŭ, în patria borfaşilor şi idioţilor celora, mĕ alesesem, uite, ţi-o mărturisesc ca luĭ D-zeŭ, mĕ alesesem: cu plăcerea bĕutureĭ, cu un mare desgust de muncă şi cu un dor nebun de a-mĭ lua iar lumea în cap. Voiam cu orice preţ să intru în teatru.

La Cernăuţĭ era o trupă de cântăreţĭ. Vênduiŭ tot ce aveam în casă, maĭ puseiŭ la mână pe câţiva arendaşĭ,—cu încredinţare că mĕ duceam în capitală să mĕ fac suprefect,—şi într'o bună dimineaţă trecuiŭ graniţa în căruţa unuĭ geambaş, iar după 10 zile, debutam în rolul *Musik-Graf*-uluĭ, din *Bettel-Student*.

Câte probe de cântec şi de bĕutură trebuìsem să fac cu directorul trupeĭ, pentru a ajunge acolo, numaĭ sufletul şi punga mea aveaŭ ştiinţă, că m'ar fi dat gata în tot felul neamţul draculuĭ, dacă eŭ, maĭ tînĕr decât dênsul, nu l'aşĭ fi năucit de cap cu glasul, şi cu paharul nu l-aşĭ fi culcat regulat sub masă.

Prinsese simpatie de mine şi când era afumat, ĭmĭ declara, între douĕ sughiţurĭ, că dacă nu mi-ar fi fost nasul atât de strâmb şi glasul ceva cam dogit, aş fi făcut o strălucită carieră. De altfel, lauda era maĭ frumoasă decât plata: 14 fiorinĭ pe sĕptămână şi aceia rĕspunşĭ în douĕ rînduri, aşa că nu mĕ puteam alege cu nimica din eĭ...

— Ia svîrle, rogu-te o ţigară încoacĭ, să-mĭ maĭ răcoresc gîtlejul, că de acu încolo incepe miseria şi ticăloşia cea mare, în care mĕ aflu şi până astăzĭ.

Fumă ţigara întreagă fără a zice un cuvînt, apoĭ rĕsturnându-se cu faţa în jos, puse coatele în pămênt, reluă şirul povesteĭ, vorbind fără să se uite la mine, ca cum ar fi fost singur.

— .... Şi aşa am colindat toată Galiţia, Polonia iar în toamna următoare ne oploşirăm la Varşavia. Ah! Varşavia! voiŭ pomeni-o şi dincolo de mormênt!....

— De unde până unde, făcusem acolo cunoştinţă cu doĭ zugravĭ. Unul cât un uriaş de mare, bărbos şi pletos, îl chema Stojan, altul micuţ, puţintel, delicat, cu pĕrul galben retezat la ceafă, pe care îl porecliam Bubi. Foarte veselĭ şi mucaliţĭ, ştiaŭ multe şi vorbiaŭ bucuros despre feluritele ţĕrĭ prin care trăise şi despre oamenii ce cunoscuse. Iĭ întîlnisem la noĭ în Teatru, unde lucraŭ tablourile şi cele trebuincioase, apoĭ cum mâncam la o locandă, ne împrietenisem aşa de tare, că eram necontenit împreună. Un

sîngur cusur aveaŭ, după mine: nu le plăcea decât apa, aşa că eram silit să-mĭ beaŭ singur vinul cu care-mĭ făceaŭ cinste. De altfel băeţĭ foarte cum se cade şi trebuiaŭ să câştige mult, căcĭ aveaŭ mânile pline de parale. Eram nedespărţiţĭ, care va să zică, şi se întîmpla adesea să vie să doarmă în odăiţa ce aveam la Teatru, când şedeam prea târziŭ noaptea la chef, adică la vorbă. Ba odată Bubi chiar lăsă o ladă cu lucrurĭ la mine, spunênd că aŭ de lucrat la o biserică afară din oraş şi nu vor s'o lase la gazda lor.

Eŭ o primiiŭ fireşte şi o vîrîiŭ sub pat, unde ar fi rĕmas mult şi bine, dacă într'o dimineaţă nu mĕ pomeneam cu poliţia, că mĕ ridică cu tot ce aveam în odae şi mĕ duce legat între cazacĭ, ca pe un ucigaş, in cetate la închisoare.

De mi-ar fi căzut o peatră de moară în cap, tot n'aşĭ fi fost atâta de sdrobit, ca atuncĭ, de spaimă, de ruşine şi de desnădejde!

Auzisem şi citisem multe despre cruzimele muscăleştĭ, aşa că dintr'o clipă într'alta îmĭ aşteptam moartea.

Fuiŭ zăvorit într'un fel de cuşcă de zid, în care nicĭ culcat, nicĭ în picioare nu puteam sta. Pe la uşa de fer groasă, auziam pe soldaţĭ plimbându-se şi lovind cu patul puscilor în pămênt. Imĭ era o frică nebună, căcĭ nimenĭ nu-mĭ şoptise o vorbă măcar, tremuram în întuneric şi aşteptam îndeplinirea uneĭ grozăvĭĭ, muncindu-mĕ să pricep, pentru ce toate astea şi ce vină făcusem?!....

Abia după douĕ zile, mĕ chemă şi prin tălmaciŭ putuiŭ afla că prietenĭĭ meĭ Stojan şi Bubi,—care era o femee, Domnule, îmbrăcată bărbăteşte,—eraŭ nihilişti şi că în lada ce lăsase la mine se aflaŭ hârtiĭ revoluţionare şi proclamaţiĭ, pe care aveaŭ însărcinare să le 'mprăştie, sub haina proastă a muncitorilor, printre mulţime. Eĭ eraŭ, de felul lor, studenţĭ fugiţĭ din Petersburg, din pricina asta şi pe mine mĕ arestase ca tovarăş la nelegiuirile lor. Auzĭ hal!

Şi vezĭ că nu aveam nicĭ chip de a mĕ apĕra, când polcovnicul poliţaiŭ se restea încruntat la mine:

— Cunoştĭ pe Stojanowski şi pe femeea Marskaia şi în ce relaţiĭ aĭ fost cu dênşiĭ? Să spuĭ adevĕrul!

— Cunosc pe Stojan şi pe Bubi, pe alţiĭ nu-ĭ cunosc.

— Bine, maĭ departe.

— I-am vĕzut la Teatru la noĭ, apoĭ mâncam împreună şi cum îmĭ păreaŭ băeţĭ de treabă, legasem prieteşug cu dênşiĭ,—rĕspundeam eŭ cu fălcile încleştate, privind pe furiş la cazacĭĭ cu gîrbacele gata din dărĕtul meŭ.

— Vrea să zică, mărturiseştĭ că-ţĭ eraŭ prietenĭ?

— Adică prietenĭ aşa de petrecere, de cafenea, nimic maĭ mult.

— Cum? tăgăduieştĭ? Cazac, una de rînd... Să nu maĭ minţi mişelule! sbiera muscalul turbat. Cazacul îmĭ arse un biciŭ pe spinare de mĕ frânseiŭ în douĕ, iar eŭ căzênd în genunchĭ începuiŭ a plânge şi a mĕ ruga

să nu mĕ omoare, că nu spun decât numaĭ sfîntul adevĕr!... Mĕ suciră, mĕ învêrtiră, îmĭ maĭ croiră câteva lovituri doar, doar să mărturisesc că ştiam ce era în lada cu pricina.

— Cum era să mĕ învinovăţesc eŭ singur, odată ce nu ştiam nimic?!

— Zeu! luĭ D-zeŭ! le ziceam bocindu-mĕ, o lăsase în păstrarea mea, cu vorbă că se duc după lucru şi de atuncĭ parc'aŭ intrat în pămênt, iar eŭ pătimesc aicĭ în locul lor...

Cum n'am murit orĭ n'am înebunit, nu ştiŭ, de câte zacoane am îndurat, de la câiniĭ ăia, că n'aveaŭ nicĭ milă, nicĭ suflet şi mĕ chinuiaŭ, Domnule, de nu maĭ aveam, la urma urmeĭ, nicĭ glas ca să maĭ strig, numaĭ şi numaĭ ca să spun aşa cum vroiaŭ eĭ şi să iscălesc singur pedeapsa mea de moarte!

După ce m'aŭ ţinut o zi întreagă legat la zid cu un căluş în gură, m'aŭ băgat cu capul într'o firidă de sobă ferbinte, de era să-mĭ plesnească ochiĭ de nu cădeam grămadă jos.

Eŭ le juram că sunt nevinovat şi eĭ holbaŭ ochiĭ la mine scrîşnind din dinţĭ şi pălmuindu-mĕ până mĕ podidea sângele pe nas...

Aoleo, uitasem să-ţĭ spun că din ziua dintâĭ nu mi-aŭ dat decât pâne orĭ mălaiŭ fert, de mâncare şi apoĭ numaĭ la prânz, de mi se scorojise limba în gură, nu altceva.

Şi uite, m'aŭ ţinut aşa treĭ luni încheiate, de mi se buhăise obrazul de igrasie şi nu mĕ maĭ ţineaŭ picioarele, în beciurile în care steteam închis. Nicĭ nu maĭ nădăjduiam să es de acolo, că de la o vreme mĕ uitase, şi acum mĕ deprinsesem cu butucul, că mĕ puneaŭ la butuc, până li se urî şi lor cu mine, se vede, căcĭ mĕ scoaseră de acolo, mĕ duseră de ascultaiŭ slujba în genunchĭ la biserică, apoĭ punêndu-mĕ să scriŭ cu mâna mea într'un tefter mare că n'avusesem a mĕ plânge de nimenĭ, nicĭ a suferi ceva, cât fusesem închis, mĕ dădură pe mâna a doĭ slujitorĭ care m'aŭ făcut scăpat peste graniţa nemţească cu ameninţare că mĕ împuşcă de mĕ maĭ întorc înapoĭ.

— Ba că chiar, că de întors îmĭ ardea mie atuncĭ!

Când mĕ vĕzuiŭ slobod, nu-mĭ ajungeaŭ ochiĭ să privesc, nicĭ peptul să rĕsuflu, şi par'că tot trupul mi se învêrtoşase, aşa de sprinten şi de uşor mĕ simţeam. Ce, glumă-ĭ să te vezĭ înviat ca Lazăr din groapa, Domnule?..

Se sculase de câteva minute şi se plimba vorbind, dând din mânĭ şi scuipând la fiece cuvînt. Il apucase o tuse nervoasă, care il îneca şi-ĭ învineţia obrazul. Mĕ sculaiŭ şi eŭ după ce se maĭ potoli şi ĭĭ ziseiŭ:

— Ştiĭ ce Petre, eŭ cred că n'ar fi rĕŭ să maĭ bem ceva, mi s'a uscat şl mie gîtul şi aicĭ e prea rĕcoare pentru noĭ. Eŭ, ce e drept, cam simţeam umezeala adineaorĭ. După ce ne vom adăpa bine, s'o luăm încetişor pe jos până în tîrg, că aş vrea să umblu puţin. Ce zicĭ?

— Cum să nu, cum să nu, tuşi el luând-o înainte, că pustia ceea de ţigară mi-a cătrănit gura.

Dac'ar fi fost din cele proaste, de care fumez eŭ, poate că nu m'aş fi lăfăit astfel. Ştiĭ vorba ceea: „plânge ţiganu că-ĭ galben şofranu!..

Bălăioara cu gropiţe în obraz, ne întîmpină cu surîsul pe buze, ne aduse vin alb, iar eŭ umplênd treĭ pahare, închinaiŭ luând-o de bărbie, în sănătatea eĭ. Petre dete pe al luĭ de duşcă, maĭ turnă alte treĭ şi bĕu în sănătatea mea, iar fetiţa făcêndu-ne un compliment frumos, îmĭ aruncă un trandafir ce purta la pept şi fugi rîzênd cu hohot.

— Tiii!.. tocmaĭ aşa rîdea Hermina! E frumuşică nevoe mare copiliţa asta. Pare că ne vedem şi mâne înfiinţându-ne aicĭ? Heĭ, bat-o, s'o bată! că drăgălaş maĭ rîde... curat Mina mea, nu altceva... Şi-ĭ trimise cu degetele o sărutare... în vînt.

Acum încă o ţigară să domolesc vinul ş'apoĭ... că până la 6 ceasurĭ, nu e chip de plecat, e prea cald şi apoĭ... Se uita lung la mine, precum se uitase dimineaţa, cu dorinţa par'că să-mĭ spue o taină, dar cum chibriturile nu luaŭ foc, ocupaţia de a-şĭ aprinde ţigara îl distră aşa, că după ce sorbi câteva fumurĭ, bĕu iar un pahar şi reîncepu.

— Scăpasem din mâna căpcăunilor de Muscalĭ numaĭ cu ce eram pe mine şi cu vre-o câteva ruble ce mĭ găsise în buzunar când mĕ umflase. Ce să facĭ D-ta, pe vreme de earnă,—zăpada era la genunchĭ,—cu coatele goale şi fără ţipenie de cunoştinţe în ţară străină?

Catanele nemţeştĭ de la graniţă, vĕzêndu-mĭ hârtiile, mĕ purtase pe la icoane, să mi le revizuiască, şi nu-mĭ dăduse drumul decât cu îndatorirea de a le arĕta jandarmilor în orîce loc aş ajunge. Eĭ pas, de-ţĭ maĭ găseşte hrană şi adăpost, când porţĭ în sîn, ca o bubă rea, bănuiala că aĭ fost prieten cu nihiliştiĭ!..

Paşaport n'aveam, aşa că încotro mĕ îndreptam şi la cine ceream de lucru, din vorbă şi din ochĭ, înţelegeam că nu-ĭ de mine pe-acolo şi porneam maĭ departe.

Ajunsesem ca Jidovul rătăcitor, cu un băţ gros în mână, rufos şi cu barba ţepuşă pe obraz, de fugeaŭ copiĭ de mine ţipând, când mĕ întîlneaŭ. Să mĕ crezĭ că atuncĭ mi-a venit, să mĕ culc într'un şanţ undeva, să ningă şi să îngheţe deasupra mea, să nu mĕ maĭ scol, într'atâta eram perit de puterĭ şi de desnădăjduit! Dar fire ticăloasă.., sufeream de foame, de frig, cerşetoream la uşile oamenilor, dormeam prin coşare cu dobitoacele, şi totuşĭ luptam ca să trăesc şi mergeam mereŭ.

Şi vezĭ D-ta, minunea minunilor, de la un câĭne care era să mĕ sfîşie, mi se trage că n'am murit pe drumurĭ şi că... am ajuns ce am ajuns!..

Se sculă de lîngă mine, îşĭ şterse fruntea de sudoare şi după ce scuipă de câteva orĭ, mormăind înjurăturĭ, urmă:

— Eraŭ nişte case marĭ în mijlocul uneĭ grădinĭ înconjurate cu zid şi în apropierea porţiĭ cu gard viŭ.

Eram sdrobit de oboseală, ud până la piele şi nemâncat din ajun.

Dăduiŭ să intru în curte, dar de odată se repede asupra mea un câne cât un cârlan de mare şi zor, nevoe, să mĕ facă bucăţĭ. Eŭ mĕ apăram cu băţul dându-mĕ înapoĭ şi strigând cât îmĭ lua gura...

Un băetan c'o căciuliţă roşie, sări de după nişte şoproane şi apucă dulăul de sgardă, iar în capul scărĭĭ se ivi o fetiţă care făcu semn cu mâna, chemând cânele pe nume: Titan! Titan! Javra se smulse din braţele băeatuluĭ şi-o rupse de fugă spre dênsa, iar pe mine mĕ vîrîră într'o odae unde era foc, căcĭ îmĭ clănţăneaŭ dinţiĭ în gură de fricĭ şi de frig.

Imĭ aduseră demâncare, îmĭ deteră priminele curate, şi învelindu-mĕ cu o pătură mĕ lăsară să dorm, după ce băeatul, soldat la caiĭ unuĭ colonel de hussarĭ, stăpânul caseĭ şi tata copileĭ, mĕ descususe fel şi chip: că cine sunt, de unde viŭ, unde mĕ duc, ce fac?

Avea se vede poruncă de sus,

Bine înţeles, eŭ i am spus ce am vrut, fără să fac, nicĭ o pomenire despre păţania cu muscaliĭ şi am dormit neîntors până a doua-zi, când băeatul îmĭ spuse că mĕ cheamă Domnul Baron.

Mi se uscase cismele şi hainele frumos, le maĭ dichisiiŭ eŭ, băeatul îmĭ dete un briciŭ să mă rad, aşa că intrând în odaia cea mare cu pereţĭ de lemn, acoperiţĭ de arme, de bice, de pipe şi de zugrăvelĭ milităreştĭ, pare că-mĭ era mai cald la inimă. Cu vorbă aşezată respunseiŭ Baronuluĭ, om ca de 50 de anĭ, nalt, cărunt dar chipeş, care şedea cu spatele la sobă, iar la picioarele lui Titan lungit pe covor, nici ridică măcar capul să cate la la mine. Fetiţa, o zînă oacheşă, şedea lîngă fereastră cu o carte pe genunchĭ şi mĕ privea ca pe o arătare din altă lume, ţinênd mâna la gură.

Eŭ steteam smerit la uşă, purtând capul când la dreapta, când la stînga, după cum veneaŭ întrebările, o singură clipă nu avuiŭ însă, nicĭ îndoială nicĭ temere despre bunătatea lor către mine. Le spuseiŭ de-a firul pĕruluĭ, ce le puteam spune, — lacrimile-mĭ curgeaŭ, când povesteam, tocmaĭ cum mĭ-aŭ curs în faţa D-tale. De altfel sunteţĭ singurele fiinţe care nu m'aţĭ luat în rîs, când mĭ-am deşirat împrejurările vieţiĭ.

Simţiaŭ eĭ bine că sunt un om nenorocit, fiind că din când în când copila zicea: pauvre homme! pauvre homme! Când sfîrşiiŭ, Baronul îmĭ ceru hârtiile, dovedi că nu-ĭ minţisem şi-mĭ zise să mĕ duc jos, că va avea el grije de mine. O sĕptămână stătuiŭ pe bĕutură, pe mâncare, pe tutun şi pe vorbă cu Stanislav soldatul, cu Anton vizitiul şi cu ceĭlalţĭ oamenĭ din curte, care veneaŭ pe rînd să mĕ vadă, aducându-mĭ fiecare câte ceva bun din masa stăpînilor. Ştiĭ ce? In sînul luĭ Avram? Şi chiar aveam nevoe de aşa ceva, ca să mĕ maĭ încălez, căcĭ slăbisem şi mĕ ismenisem de nu mĕ maĭ cunoşteam singur, când mĕ priveam în oglindă.

Ah! trebue să-ţĭ spun că-mĭ dăduse haine de îmbrăcat şi rufe şi cisme bune, iar la a opta zi, într'o duminică, mĕ chemă iar sus.

Cum dăduiŭ ochiĭ cu Colonelul, mĕ repeziiŭ să-ĭ sărut mâna. Eram

atâta de mişcat, că nu puteam scoate o vorbă din gură, deşi de nopţi şi de zile îmi făurisem cu meşteşug în cap, aceea ce voeam să-i spun, când l'oiŭ vedea, pentru mila ce revărsase asupra mea. El înţelese, negreşit, în ce hal mă aflam, că îmi zise: In casa mea e lege ca nimeni să nu iasă cu mâna goală. D-ta mi-ai deşteptat însă interesul şi tocmai fiindcă ai fost persecutat de ruşi, ai de drept adăpost aici... Am aflat mai târziŭ că Baronul cel bătrân fusese spânzurat de muscali când cu revoluţia Poloniei.

— Cum însă n'ai vrea să stai, fără să faci nimic, — vezi ce om subţire, — şi cum văd că ştii limba franceză veĭ avea să... ceteşti cărţi, jurnale şi să scrii mameĭ mele bătrâne şi bolnave. Pe urmă vom vedea!

Imi făcu un semn, îl urmaiŭ şi tocmai în fundul caselor într'un salon mare găsirăm pe bătrâna înaintea unuĭ cămin. Era oloagă, sărmana, şi atât de slabă de ochi că, deşi purta ochelari, îşi făcu pod cu mâna deasupra, ca să ne poată vedea. Fetiţa era alături cu o carte în mână şi-i cetea când intrarăm.

Ii sărutaiŭ mâna, se arătă bucuroasă de ideea luĭ fiu-sĕŭ şi mĕ şi puse la slujbă zicêndu-mi:

— Altă mîngîere nu maĭ am decât să aud cetind. Să ştiĭ însă că eŭ mĕ scol de dimineaţă şi mĕ culc târziŭ şi cer să mi se cetească mereŭ, chiar când aromesc puţin după mâncare, căci altfel mĕ deştept şi trebue să dorm ceva ziua, căci noaptea nu prea pot dormi. Ş'apoi când nu m'eĭ ceti, m'eĭ scrie, că eŭ nu pot decât să iscălesc şi până acum Vera (copila Colonelului) îmi făcea slujbele astea, dar numaĭ pe apucate, căci trebue să înveţe şi mi-e urît cumplit să rĕmân singură şi să nu aud nimic, maĭ ales earna, când staŭ 5—6 luni închisă în casă.

Şi vorbea, şi vorbea.., că era guralivă şi franţuzoaică de neamul eĭ bătrâna ceea, din pricina căreia mi-am stricat glasul cu desăvîrşire, căci îi ceteam, — auzi comedie! — îi ceteam 7—8 ceasuri în 24. Un lucru de care să-ţi vie nebunie, nu altceva!..

La început, firește, eram mulţumit, par'că m'aş fi găsit în raiŭ. Ba nu! Din noroiul drumurilor şi din calicia lucie să te vezi la căldură, băut, mâncat la vreme, bine îmbrăcat şi chibzuit cu de toate şi să nu te simţi.., nu zic fericit, căci fericit nu puteam fi, din multe şi de toate, dar cel puţin mulţumit pe deplin. Nu-i aşa că trebuiam să rog pe D zeŭ să ţie raiul cât de mult? Eĭ bine, ca să vezi ce fire afurisită am, vieaţa asta, fără grijă, fără nevoi, ticnită şi plăcută orĭ cuĭ altuia, nu atât de haimana la suflet ca mine, uite mĕ obosea, mĕ întrista, îmi desbârna nervii. In câteva rînduri mĕ făcuiŭ bolnav, ca să nu maĭ dirdîesc ceasuri şi ceasuri, nebuneĭ celeia care, decum deschideam gura, lăsa capul pe spate şi dormea pe sforăite, de-mi venea s'o strâng de git.

De altfel, dacă e vorba să fiŭ drept, nici traiul nu era aşa ceva deosebit pentru mine.

Judecă D-ta singur.

Scăpasem dintr'o temniță ca să intru într'alta, căci afară de bătrâna, căreia când nu dormea ori nu mĕ muncea cu scrisul până la miezul nopții, îi mergea gura ca o moară stricată, eŭ nu puteam schimba nici un cuvînt cu nimenĭ.

Slugile, la început prietenoase, se răciră, îndată ce nu văzură în mine un tovarăș de al lor și mĕ lăsaŭ cucurig în fundul grădineĭ, unde-mĭ era odaia, îmĭ dedeau bucatele sleite, puneaŭ apă în vin și mĕ dușmăneaŭ, ia așa prostește, fără să le fi făcut ceva. Mai ales o sgripțoroaică de Madamă ce avea Baroneasa, mĕ prigonea cu foc fiindcă n'o prididisem cu dragostea și nu scăpa nicĭ un prilej să asmuțe pe toți asupră-mĭ.

Eŭ nu puteam, nu îndrăsneam să mĕ plâng la nimenĭ și de nimenĭ, deși ajunsesem un fel de ciumă pentru oamenii curții, care din venetic, din spion, din trîntor nu mĕ maĭ scoteaŭ, vorbindu-mĭ pe la spate în limba lor. Inghițeam noduri și tăceam.

In vremea aceea, numaĭ ce periră niște scule bătraneĭ și Madama, nicĭ una, nicĭ două, dete bănuiala pe mine. Baronul, care singur le căută pretutindenĭ, intră și în odaea mea și după ce-mĭ scotoci prin lucruri era gata să plece, când zări un fel de dulap cu cărți vechĭ, îl deschise și în fund găsi sculele înfășurate într'o cămașă de ale mele. Pe mine par-că m-ar fi lovit damblaua, așa eram. Fără să zică un cuvênt, mĕ privi încruntat . . , și la moment fuiŭ socotit și dat afară, în rîsul tuturor slugilor.

Maĭ mult. Babornița, în protiva pîreĭ căreia, toate tăgăduirile mele fusese zadarnice, vesti poliția pe sub ascuns, că sunt nihilist, așa că nicĭ în oraș nu putuiŭ sta maĭ mult de 24 de ceasurĭ.

Ce era să fac? Luaiŭ și eŭ trenul și nu mĕ opriiŭ decât la Viena. —

Iși plecase capul și spusese cam cu jumătate de gură întîmplarea din urmă. Puseiŭ aceasta pe socoteala rușineĭ și a tuseĭ care din noŭ îl supăra, așa că-l întrebaiŭ:

— Da, ce-ți e de tot tușești azĭ, că erĭ nu te am auzit o dată tușind.

— Așa am eŭ patimă, când vorbesc mult și mĕ aprind. Maĭ pune și tutunul cât am fumat de aseară și băutura cea rece, cum să nu se stîrnească, Doamne eartă-mĕ, pustia de racilă, cu care m'am pricopsit de când sunt aicĭ . . .

— Decĭ, cum îțĭ spuneam ajunseiŭ la Viena. Acolo, vorba ăluia: breaslă veselă și calică, nu-mĭ trebui mult să es în capĕtul celor 30—40 de fiorinĭ, cu care mĕ dăruise Baronul. Acuma, că eram slobod de capul meŭ, că puteam sta ziua întreagă tolănit, orĭ mĕ plimbam, fără nicĭ un căpătăiŭ, pe ulițĭ până îmĭ frângeam junghetura privind pe la geamurĭ, acuma îmĭ părea rĕŭ de săhăstria ce părăsisem, mĕ dojeneam singur, cât de neghiob fusesem să nu desvălesc tot ce aveam pe suflet. Baronuluĭ și pîră

pentru pîră, să daŭ mai bine eŭ de gît pe cutra de muere, care-mĭ jucase renghiul, decât să mĕ alunge el, făcĕtorul meŭ de bine, ca pe un pungaş din casa luĭ!

Heĭ! dă-mĭ Doamne mintea Românuluĭ cea după urmă! Acuma era prea târziŭ şi părăluţele mi se topeaŭ, ca la para lumînăreĭ, în pungă.

Dar fie, că am trăit şi eŭ câteva zile, de-mĭ ziceam în gînd: Halal Petre de osciorul tĕŭ!

Bere ştraşnică, fete frumoase, iar la Prater o vieaţă nu altceva, că era primăvară şi numaĭ verdeaţă, florĭ, lumină şi musică pretutindenea.

Sgomotul, lumea multă, veselia îmĭ făceaŭ un bine nespus. Simţiam atâta lăcomie de traiŭ în mine, încât toate câte le vedeam şi le atingeam, îmĭ păreaŭ că fac parte din împĕrăţia mea.

Visurĭ de nebun, orĭ de calic nesăţios, Domnule! Şi doar îndestul mĕ lovisem cu capul de toţĭ pereţiĭ, pentru a nu maĭ rîvni la deşertăciunĭ, căcĭ odată împrăştiat fumul amăgiriĭ, vedeam cât sunt de păcătos şi-mĭ era jalea mult maĭ amară!

Voisem, în dragostea ce prinsesem de Prater, să intru în trupa vre-unuĭ teatru de vară. Îmĭ fu însă peste putinţă de a căpĕta cel maĭ mic locuşor, toate eraŭ date de cu earnă şi nicĭ în provinciĭ, nicĭ chiar pe la băĭ, nu era nimic slobod.

Căutaiŭ, prin gazda unde şedeam, să găsesc de lucru undeva, mi se cerură garanţiĭ şi certificate de bună purtare. Cine era să garanteze pentru mine şi certificate altele, decât cele de la temniceriĭ din Varşavia, nu puteam arăta.

Anunţaiŭ prin jurnale că daŭ lecţiĭ de franţuzeşte, dar afară de doĭ chelnerĭ, care-mĭ plăteaŭ cu câte o porţie de mâncare lecţia, nu se arătă nimenĭ.

Ajunsesem se pîndesc pe Românĭ, la porţile otelurilor, ca să-ĭ port prin oraş, orĭ să le fac alergăturĭ prin tîrg. Uniĭ, milostivĭ, îmĭ dedeaŭ banĭ albĭ şi treceaŭ înainte, alţiĭ mĕ purtaŭ toată Viena, încărcat ca o vită cu hainele şi pachetele lor, ceĭ maĭ mulţĭ mĕ înfruntaŭ cu necaz: nu ţi-e ruşine să cerĭ de pomană, dute de munceşte, nemernicule, iar o cocoană, socotind că voiŭ s'o pungăşesc, mĕ ameninţă că chiamă poliţaiul, de n'o las în pace.

Şi le-am suferit toate şi m'am umilit, fără ca o singură dată să doresc a mĕ întoarce în ţară, unde aş fi trebuit să întind mâna, orĭ să îndur ticăloşia, ştiut şi cunoscut de toţĭ; pe când aşa, crăpam de nevoe, dar nu mĕ arăta nimenea cu degetul, nicĭ cădeam silă şi ocară cuĭva.

De bine, de rĕŭ trecu vara, iar pe la începutul toamneĭ isbucnind o neînţelegere între birjarĭ, vizitiĭ de tramway şi stăpîniĭ lor, gazda mea, căreia îĭ datoram 2 termene de chirie, nu scăpă prilejul, ci mijloci pe lîngă un nepot al eĭ, care mĕ şi luă vizitiŭ la birja cu un cal No. 414, dându-mĭ 15 fiorĭni pe lună leafă şi 12 la sută din câştig.

Primiiŭ bucuros. Maĭ bine aşa, decât cu frica la tot pasul să fiŭ luat de scurt: din ce trăesc şi să mĕ închidă ca vagabond.

Stam 16 ceasurĭ din 24 pe capră, mĕ bătea ploaia, orĭ mĕ frigea soarele, dar bucăţica imĭ mergea ticnită la inimă şi mĕ plimbam gratis în trăsură zi şi noapte. Şi ăsta un vis nebun de al meŭ, isbîndit de-a 'ndoa selea numaĭ!

O singură nemulţumire avusesem în toate astea, aceea de a-mĭ scoate paşaportul, căcĭ altfel nu căpătam nicĭ slujba asta chiar. Mi-a venit să intru în scânduri de ruşine când, începură să mĕ ia la cercetare: cum, ce fel, de unde, şi m'aşĭ fi întors stînga 'mprejur repede, repede, dacă nu ştiam ce mĕ aşteaptă afară.

Dar trecu şi asta, ca toate, deşi de multe orĭ, când încărcam pe la gărĭ, oamenĭ de la noĭ şi-ĭ auziam vorbind româneşte, mi se strângea inima de durere şi mĕ blestemam singur, vĕzênd ce deosebire era între eĭ şi mine . . .

Mĕ desprinsesem însă cu meseria asta, luasem obiceiurile birjarilor, vorbiam limba lor şi trăiam ca frate de cruce cu dênşiĭ. Ba mĕ bucuram şi de oarecare vază printre eĭ, de când le învăţasem cântecile şi la chefurĭ vestitul Bratfisch mĕ punea să-ĭ ţiŭ hangul din gură cât fluera. Şi poate aşĭ fi rĕmas birjar toată vieaţa, fără de o împrejurare care m'a adus unde mĕ vezĭ.

Ne avênd pe ce cheltui, strânsesem vre-o câteva părăluţe, cu care chibzuiam să cerc încă odată norocul la Monaco . . .

Minte seacă de om nărăvaş, care va să zică!

Eŭ care nu ştiusem ce e să puĭ de-o parte, găsiam o plăcere să strâng în fiecare seară, aceea ce putusem economisi din cheltuiala şi din câştigu zileĭ. Adunam hârtiile la un loc, iar argintul îl făceam suluri de câte 5 guldenĭ şi, când aveam 10 suluri, le schimbam pe un fünfziger. Şi le numĕram de câte 3, 4 orĭ la fiece dată şi n'aşĭ fi ştirbit o băncuţă din ele pentru nu ştiŭ ce în lume.

Imĭ făcusem aşa o credinţă că, de acolo îmĭ va rĕsări iar miile şi sutele, de maĭ nainte.

Asta ţi am spus-o, să vezĭ ce bun prooroc am fost.

Alăturea cu odaea mea, locuia de câtăva vreme o fetişcană voinică, nicĭ frumoasă, nicĭ urită, dar harnică şi veselă. Lucra şi cânta toată ziua. Gazda avea mare evlavie pentru dênsa, căcĭ sta toată sĕptămâna plecată pe gherghef şi deabia Duminica după prânz, eşia cu dênsa la plimbare. Nu eşia maĭ nicĭ odată singură, nicĭ primea pe cineva. Lucrul i-l aducea acasă. Maĭ nainte şezuse cu mă-sa, dar bĕtrâna murise şi nu părea să maĭ aibă alte rude.

Eŭ plecam de dimineaţă, mĕ întorceam târziŭ, aşa că trecu ceva vreme la mijloc până ce ne vĕzurăm. De auzit, o auzisem Duminicele, când eram la 3 sĕptămânĭ slobod, cum cânta şi robotea prin odae şi uneorĭ, când nu eram prea răguşit, îĭ rĕspundeam şi eŭ cântând.

Cu rînduiala asta cunoştinţa era aproape făcută, când ne întîlnirăm în odaea gazdeĭ, gata cu toţiĭ de eşit. Le însoţiŭ fireşte. Se duceaŭ la Dornbach, la o grădină. Pentru întâia oară, de când eram în Viena, plătiiŭ eŭ cheltuiala ce se făcuse cu plimbarea, de unde mĕ întorseiŭ amorezat de-mĭ pocneaŭ măselele.

Noaptea, eŭ care dormiam dus, nu putuiŭ închide ochiĭ, gîndind că numaĭ o şuviţă de perete mĕ despărţea de iubita vecină, care, — fie zis între noĭ, — nu păruse de loc atinsă de galantomia mea.

Eŭ luasem foc de cum începuse să vorbească şi să se uite la mine cu nişte ochĭ marĭ şi verzĭ ca frunza de alun. De anĭ de zile, — şi uitasem de când, — nu-mĭ maĭ bătuse aşa de tare inima, strângênd sub braţul meŭ un braţ de femee, ca în acea seară, când mergeam înaintea bĕtrâneĭ, că nu încăpeam pe trotoir, câteşĭ trei în rînd.

Şarpele dragosteĭ se deşteptase iar în mine, şi odată cu dênsul, par'că mi se rĕscolise toate vechile patimĭ, de demult amorţite în văgăuna peptuluĭ. Imĭ treceaŭ prin cap fel de fel de năsdrăvăniĭ în noaptea aceea. Mĕ vedeam alăturĭ cu dênsa într'o odae mare, caldă, luminată frumos, eŭ în papucĭ şi în halat cu pipa şi gazeta lîngă foc, ea mlădiindu-şĭ mijlocul şi ropotind de colo până colo, aşezând masa, pe care fumega un curcan rumen pe castane, şi maĭ multe sticle de vin vechiŭ aşteptaŭ la şir să le vie ceasul învierĕĭ. Mi se părea iar că: cu dênsa în trăsură, bine îmbrăcaţĭ cu blănĭ şi cu mănuşĭ, ne plimbam prin oraş, primind închinăciunĭ de la trecătorĭ, iar pe capră tot eŭ, cu mantaua mea cafenie, cu pălăriuţa cea verde pe ureche şi cu biciŭ noŭ, mânând pe murgul plin de panglicĭ şi de zorzoane ca un cal de ginere! . .

Nebuniĭ! nebuniĭ! . . Şi-mĭ cumpăram lanţ şi ceasornic de aur şi cu baniĭ meĭ, — care nu maĭ aveaŭ sfîrşit, — ne luam o casă la Dornbach, şi aveam copiĭ, dintre care cel maĭ mic, un băiat, era aşa de nebunatec, încât pe aci, pe aci, îl călca trăsura, dacă mă-sa nu se repezia, ţipând, să-l ridice dintre picioarele caluluĭ . . .

La ţipătul eĭ săriiŭ şi eŭ din pat în mijlocul odăeĭ. Se lumina de ziuă. dormisem greŭ şi mĕ durea capul, de visul ce visasem, de dragoste, orĭ de berea ce bĕusem seara.

Acum când plecam dimineaţa, îmĭ era necaz că plec, şi ziua, ca ne altă dată, îmĭ făceam rost să daŭ pe acasă. Mĕ urcam binişor sus, ascultam la uşa eĭ saŭ o priviam prin gaura cheeĭ şi mĕ duceam răcorit şi par'că maĭ uşor, căcĭ o vĕzusem totdeauna lucrând şi cântând.

Aşteptam să-mĭ vie ziua plimbărĭĭ, cum se aşteaptă Paştele. Din ajun luam înţelegere cu gazda unde să mergem. Imĭ zicea ea rîzênd: „Lasă fata în pace, că nu-ĭ ce gîndeştĭ D-ta", dar tot mergea biată bĕtrână cu noĭ priveghindu-ne ca o mamă, şi cele maĭ de multe orĭ, mĕ întorceam fără de

nicĭ o ispravă, — adică fără vorbă bună din partea feteĭ, — dar cu baniĭ săptămâniĭ păpaţĭ.

Tot maĭ cu anevoe puneam acuma de-o parte, căcĭ orĭ florĭ, orĭ cofeturĭ, poame saŭ cine ştie ce fleacurĭ altele trebuea să-ĭ aduc în fiecare zi, căcĭ îmĭ făcusem obiceiŭ de a mĕ întoarce acasă.

Ea le primea, îmĭ mulţumea frumos, şedea cu mine de vorbă şi-mĭ părea că se îmblânzeşte din ce în ce, maĭ întâĭ că mĕ aştepta şi-şĭ punea podoabe pe dênsa, să mĭ facă, vezĭ bine, plăcere. Dar nu avea nevoe de asta, căcĭ mie îmĭ era dragă cum o lăsase D-zeŭ, ş'apoĭ nu voiam să se stingherească pentru mine. In sfîrşitt, ce să-ţĭ maĭ lungesc vorba . . , ne iubirăm, ne iubirăm cu atâta foc, încât numaĭ atuncĭ putuiŭ înţelege ce este adevĕrata iubire.

Ea săracă, eŭ sărac, munciam amêndoĭ, dedeam toate pe din două şi eram fericiţĭ ! . .

Atuncea într'adevĕr că gustaiŭ şi eŭ din bunurile vieţeĭ şi eram şi eŭ vrednic de ceva ! Dar năpastea nicĭ aicĭ nu mĕ părăsise . . .

Fata tînĕră, sănătoasă, voinică, era lucru firesc să fie mamă. Eŭ mĕ bucuram ca de un dar Dumnezeesc, ea însă se muncia înlăuntrul eĭ şi era tot tristă şi neliniştită. Chiar de lucrat nu maĭ putea lucra ca înainte şi bolea pe picioare fără spor la nimic.

Eŭ umpleam din al meŭ golurile, dar fără părere de rĕŭ, din potrivă aş fi dorit să muncesc înzecit, ca ea să nu ducă nicĭ o lipsă. Dar asta nu fu nimic.

Gazda noastră, de unde până aci ne era prietenă, de cum simţi că o să avem un copil, se făcu Dunăre asupră-ne şi-mĭ spuse că : orĭ s'o duc aiurea să nască, orĭ de nu, să ne mutăm, căcĭ nu vrea să se facă de risul lumiĭ, când s'o afla că se petrec asemenea fapte în casa eĭ.

De altă parte, Betty, îmĭ mărturisi că pentru nimic în lume nu vroia să rĕmână în starea asta, printre străinĭ, că-ĭ era frică de moarte şi mĕ ruga s'o duc la o soră a mă-seĭ la Klagenfurth, unde va fi bine îngrijită . . . şi altele şi altele . . .

Inţeleseiŭ că şi eĭ îĭ spusese gazda acelaşĭ lucru ca mie şi luase, de ruşine, hotărîrea asta.

De o cam dată mĕ învoiiŭ, dar când îmĭ făcuiŭ socoteala în toate chipurile şi vĕzuiŭ câte greutăţĭ şi câte cheltuelĭ mĕ aşteptaŭ, o lăsaiŭ maĭ greŭ şi din una în alta, cu duhul blândeţeĭ o îndemnaiŭ să intre în spitalul de moşit, unde va avea căutare ca nicăerĭ şi va putea chiar să lase copilul la doică.

Aoleo ! Ce-mĭ vĕzură ochiĭ atuncĭ !

Se sbîrli ca o leoaică ; i se făcură ochiĭ cât pumnul în cap şi când începu să ţipe şi să se blesteme, mĕ făcuiŭ mititel, şi mĕ trec sudorile şi acum, când mi-aduc aminte. Par'că o aud strigând :

Aşa? la spital haĭ?!.. la spital ca o lepădătură de pe uliţĭ, ca o căţea uşarnică! La spital?!.. Să zac ca toate desfrênatele şi dac'oiŭ muri să-mĭ desghine trupul?! Iţĭ vine uşor D-tale! Scapĭ de mine şi de grijă.., iar copilul... să-l svîrlim maĭ bine în cutia celor lepădaţĭ... ca să 'nfunde cine ştie ce colţ de groapă... Ce ne trebue nouĕ copiĭ!!..

Firește! socoţĭ că dacă am fost destul de ticăloasă să fac ce am făcut, sunt şi destul de neghioabă să rabd să-ţĭ baţĭ joc de mine! Da să ştiŭ că mĕ otrăvesc, orĭ mĕ arunc în canal c'o peatră de gît, maĭ bine, decât să-ţĭ fac greutate, orĭ să-ţĭ ascult sfatul!

Tu aĭ să fiĭ atuncĭ ucigaşul a douĕ fiinţe nevinovate şi pe tine te-or osîndi oamenĭĭ, când s'o afla adevĕrul!..

Tremura cu spume la gură şi dacă n'aş fi coprins'o în braţe şĭ-ar fi spart capul de sobă, căzênd.—

— Bine Petre, eŭ parc'aş zice că avea dreptate biata fată, căcĭ fără îndoială ideea de a se vedea în spital,—limanul tuturor miseriilor omeneştĭ,— nu putea să nu stârnească furtuna asta.

Eĭ şi ce aĭ făcut?

— Ce puteam face săracul de mine!? N'avusesem nicĭ un gînd rĕŭ, nicĭ voiam să mĕ folosesc de prilej, pentru a mĕ scăpa de dênsa.

Dovadă e că o aduseiŭ singur la mătuşă-sa, că rĕmăseiŭ şi eŭ aicĭ lîngă ea şi că de atuncĭ nu ne-am maĭ despărţit. Avem treĭ băeţĭ şi pe cel mai mic,—dacă într'adevĕr Dumnezeŭ te-a trimis să-mĭ aducĭ o picătură de mîngîere, în urgia în care trăesc, te rog, te rog din tot sufletul să mi-l botezĭ D-ta!—Nu-ţĭ cer nimic, zĕŭ nimic!.. căcĭ numaĭ atingêndu-l, am credinţă că o să-ĭ aducĭ noroc!

Uf! că de azĭ dimineaţă mĕ trudesc cum să ţi-o spun şi cum să te rog, ca să nu-ţĭ aduc silă.

Iartă-mĕ dar... Şi împreunând mânile căzu îngenunchĭ înaintea mea!..

Eŭ îl ridicaiŭ. Şi întinzêndu-ĭ mâna ĭĭ ziseiŭ:

Primesc cu plăcere. Aceasta îmĭ va da poate maĭ mult drept de a te pune pe-o cale maĭ vrednică de un om precum aĭ fost. Dacă n'aĭ ştiut să lupţĭ cu rĕstriştea şi te-aĭ lăsat—poate volnic—să te târască şioiul patimilor, ţi-aĭ plătit în deajuns vina, dar copiĭĭ sunt, gîndeşte-te, îndrituiţĭ a te judeca odată şi a te blestema chiar, dacă nu veĭ da şi ce ţi-a maĭ rĕmas, vieaţa, pentru a le croi un drum maĭ drept şi maĭ cinstit în rodnicia luĭ, decât al tĕŭ!.. Numaĭ jertfindu-te astfel te veĭ ridica în ochiĭ tĕĭ şi a oamenilor, numaĭ cu condiţia asta îţĭ voiŭ maĭ întinde mâna...

Petre ţinea capul în jos şi murmura plângênd. Aşa este! Aĭ toată dreptatea, am fost şi sunt un nevrednic... dar veĭ vedea.., veĭ vedea.., căcĭ mie nu mi se maĭ cuvine decât milă şi dispreţ... Ce veĭ face... va fi pentru fiinţele celea nevinovate...

Nu auziiŭ ce zise maĭ departe, căcĭ zărisem pe bălăioara trecênd pe

lîngă bolta noastră şi-ĭ eşiiŭ repede înainte. După câteva glume, maĭ mult şoptite la ureche, fetica mĕ întrebă, dacă voiŭ să vĕd fabrica lor de păstrăvĭ şi fără să-mĭ aştepte rĕspunsul o porni la vale, spre lac. Mĕ luaiŭ pe urma eĭ şi, cum eŭ mergeam maĭ repede, o ajunseiŭ tocmaĭ când vroia să coteascĕ un tufiş de sălciĭ ca să iasă la apă. O înhăţaiŭ de după mijloc şi spuindu-ĭ că: mi-e maĭ drag să staŭ cu ea de vorbă decât să privesc la păstrăvĭ, ne aşezarăm pe o bancă la umbră, unde dosiţi de ochiĭ tuturora, ne spuserăm multe şi de toate, până ce cu obrajiĭ îmbujoraţi şi cu pĕrul eĭ auriŭ cam scămoşat, Milly sări în sus şi potrivindu-se repede cu mănuţile eĭ grăsuliĭ şi albe, grăbi să plece zicêndu mĭ: Auzĭ? mĕ chiamă sus, nu maĭ pot sta. Vino mâne la prânz . . , n'aĭ să te căeştĭ. Vino singur . . . Viĭ?...

— Da cum să nu viŭ. Pân' atuncĭ însă, de ce nu viĭ tu cu mine, iĭ rĕspunseiŭ?. . .

— Nu e voe . . . Nu pot . . . Nu vreŭ. Dacă ne-am cunoaşte maĭ bine... cine ştie! . .

Cât de drăgălaşe şi cu inima plină de bunătate pentru bieţiĭ străinĭ, sunt copilele Stirieĭ, mi-oiŭ aduce în totdeauna aminte!

Când mĕ ridicaiŭ la deal, găsiiŭ pe Petre spălat şi rĕcorit, aşteptându-mĕ cu bĕutură rece, pe care o adusese din năuntru un băiat, credea el după porunca mea.

Mily îmĭ trimisese cu ce să beaŭ aldămaşul dulceĭ jumĕtăţi de ceas ce petrecusem împreună, şi mărturisesc că l'am bĕut cu atât maĭ multă plăcere, cu cât dornic îmĭ lingeam buzele, gîndind la făgăduiala eĭ pentru a doua zi.

Soarele scăpătase spre apus, căldura căzuse, decĭ o luarăm încet, încet pe jos, ţiind marginea pădureĭ, pentru a ne întoarce în oraş.

Petre vorbia mereŭ. Acum desfăşură el pânza vieţiĭ mohorîte ce dusese de când sosise la Klagenfurth, unde „par'că pusese piciorul cu haram, şi haram se alesese de capul luĭ!"

— Nu destul că era el om fără noroc, maĭ lua în cîrcă şi alte suflete, să le poarte de grijă! Dar aşa îl bătuse D-zeŭ pe dênsul, decĭ trebuia să plece capul şi să-şĭ ducă povara.

Oameniĭ intre care trăia eraŭ calicoşĭ, pismătariţĭ şi grosolanĭ. Un străin anevoie putea să-şĭ câştige hrana între dênşiĭ. Lacomĭ la câştig, mulţĭ aveaŭ câte 2, 3 meseriĭ, numaĭ să nu lase loc gol altora. Aşa că strâns de tot, tăind paraua în patru de abia un an putu să le ajungă puţiniĭ banĭ cu care venise, din care par'că îşĭ rupea din carne, când era silit să dea. Şi nu doară că nu muncise din greŭ, ca să aibă drept de a-ĭ pune la loc. Aşa pe timpul vereĭ fusese portar de noapte al unuĭ hotel, la nişte băĭ din apropiere, dar cum muşteriiĭ plecaŭ maĭ mult ziua, luĭ rar îĭ cădea câte un bacşiş, şi leafă altă nu avea.

Toamna purta pe turiştĭ pe la ruinele Romane, prin munţĭ, dar maĭ

multă oboseală, cisme rupte şi cheltuială prin hanurĭ era, decât treabă; earna cercă să slujiască într'o berărie, îl dete însă afară, căcĭ năzuia prea des la băutură. Umblă să ia birjăria, trăsurile eraŭ puţine la număr, şi afară de rariĭ străinĭ, toţĭ umblaŭ pe jos.

Dete în vileag că e dascăl de franţuzeşte, dar nicĭ măcar pe o porţie de mâncare nu veneaŭ barim chelneriĭ să înveţe, ca la Viena.

Prin urmare din toate părţile nimic, nimic, nimic. Şi acum eraŭ treĭ gurĭ la foame şi o a patra curînd, curînd avea să ţipe, cerênd demâncare.

Noroc de mătuşa nevesti-seĭ,—se cununase de-al binelea,—că din ce avea, din ce n'avea, îĭ maĭ ajuta biata bătrână şi la fiecare botez de copil, le da cu ce să maĭ urnească nevoea din prag.

Intr'o earnă căzu asupra tîrguluĭ o molimă de tuse, ce te lua cu cald şi cu frig, îţĭ sdrobea încheeturile, te moleşea şi te lăsa schilod, orĭ cu vre-o meteahnă, de nu te maĭ scăpaĭ,—bunioară ca el de tusea ce-l bântuia de atuncĭ,—câte zile îţĭ maĭ dăruise cel de sus!..

— Şi muriaŭ creştiniĭ ca muştele, de numaĭ pridideaŭ să-ĭ bage în pământ, şi ajunsese dricariĭ, de luaŭ oamenĭ cu ziua într'adins să le dea de ajutor.

— Iacă de la acea vreme, — strigă Petre ameninţând cu pumnul către cer, — sugrumat de mizerie, aşa că nicĭ un codru de pâine uscată, nu puteam agonisi pentru copiĭ şi pe când bătrâna zăcea la pat de boala ceea afurisită, mi-am cerut ertare de la D-zeŭ şi învoire de la nevastă şi m-am băgat la societatea „Concordia", la care am rămas până în ziua de astăzĭ.

Plata e bunicică, munca nu e grea şi ce-mĭ e maĭ plăcut, serile sunt ale mele, mĕ odihnesc acasă şi mĕ desfătez cu copiĭ, singura bucurie ce maĭ am acuma pe pământ!

Şi-ţĭ închipue că cel dintâĭ prohod ce am făcut, a fost al bieteĭ mătuşe, pe care, să mĕ crezĭ, am jelit-o din inimă, căcĭ a fost singurul suflet ce a avut milă de noĭ, de când trăiam între şoacăţiĭ ăştia!

VII

Amĕnuntele şi deciurile tuturor acestora le am uitat, dar eraŭ numeroase, căcĭ se oprea la fiecare dintr'ênsele, ca să mi le prefire „maĭ cu înţeles", şi ne-am oprit de atât de multe orĭ, că amurgise, când ajunserăm la marginea oraşuluĭ.

Luase, pe semne, un alt drum decât cel de dimineaţă, căcĭ toate îmĭ eraŭ necunoscute împrejur.

Ne aflam într'o mahala de lucrătorĭ, judecând după şirurile de case micĭ, cu grădinuţe în faţa fiecăreĭ locuinţĭ, aşezate una lângă alta, de cele două laturĭ ale stradeĭ. Coşurile înalte şi încă fumegând ca ale unor fabricĭ, mĕ

întăriră în această părere, pentru mai buna deslușire a căreia întrebaiŭ pe Petre, ce-și scotea pălăria în dreapta și-n stînga, cu câte un prietenos „bună seara“:

— Ce uliță e asta Petre? Se vede că ești cunoscut pe aicĭ, că toți îți zic pe nume? Nu cumva am greșit drumul?

— Când om ajunge colo la pod, oiŭ vedea de l'am greșit, rĕspunse el uitându-se ciudat la mine, ăsta e quartalul fabricilor de postav, ce se vĕd colo, iar peste vale, pe unde face rîul un ocol, sunt cele de *Bleiweiss*, nu știŭ cum se chiamă românește.

— Cerusă, îĭ răspunseiŭ eŭ.

— Cerusă să fie! Iacă-ne la pod zise el oprindu-se.

Drept înainte e bulevardul, care merge prin pieața Marieĭ Therese, la otelul D-tale, iar aicĭ la stînga, în ulicioara unde se aprind acum felinarile, e casa în care staŭ eŭ, moștenită de la rĕposata.

Am luat-o într'adins de partea asta, căcĭ aveam mare dor să îți arăt copiĭ. Sunt voinicĭ și frumoșĭ ca nisce mocănașĭ. Dacă vreĭ să mergĭ, apoĭ n'am greșit drumul . . , daca nu . . . Și plecă ochiĭ în jos.

— Vezi bine că merg, vezi bine! Vreaŭ să-mĭ vĕd finul. Mi-aĭ ghicit gîndul . . . șiretule . . .

Aide fugĭ înainte și dă de veste, că eŭ te sosesc îndată.

In câteva săriturĭ se făcu nevĕzut.

Eŭ, dupĕ ce priviiŭ podul, aruncat ca o boltă de ostreță de fer, peste minunata vale a Glan-uluĭ, mĕ îndreptaiŭ spre locuința luĭ Petre.

O căsuță îngustă și naltă, cu acoperișul ca o căpățână de zahăr, avênd la ușa odăeĭ de jos, un fel de streașină pe care se rezima scara ce ducea la odaea din pod, unde dormea Petre vara și earna țineaŭ lucrurĭ de ale gospodărieĭ.

La portița uneĭ grădinĭ mare ca o față de masă, mĕ aștepta Petre cu un copilaș, ca de vre un an în brațe, iar în ușa caseĭ, luminată cu o lampă de tinichea atîrnată de tavan, o femee spătoasă, curățel îmbrăcată și cu niște superbe cozĭ de pĕr, făcute clae pe creștet, mĕ întêmpină cu băețiĭ ceĭ maĭ marĭ de mână, urându mĭ în românește: bun sosit la noĭ! . . .

Eŭ îĭ rĕspunseiŭ tot românește, — căcĭ bărbatu-seŭ îmĭ spusese că pricepe, dar e rușine să vorbească, — și plecându-mĕ sărutaiŭ pe fiecare băețel într'adevĕr voinicĭ ca niște trunchĭ și cu pĕrul lung, retezat pe frunte, ca mocaniĭ.

— Pe cel mare îl chiamă Radu, ca pe tata, pe celalalt Pepi, iar pe plodețul ăsta l'o chema cum veĭ voi D-ta, zîse Petre rîzênd și punênduși odorul în picioare pe masă în fața luminiĭ.

Copilul era frumos, cu plete auriĭ, moĭ că mătasea, și ochĭ ca aĭ mă-seĭ verzĭ.

In casă, se vedea că e mână de muere sdravănă. Era curat și copiiĭ

îmbrăcaţĭ cu rochiţe nouĕ. Lîngă fereastră o maşină de cusut, şi într'un cuiŭ spânzurat laibĕrul cărămiziŭ, cu care venise Petre la „Melul alb“, în ajun. O maşină mică de făcut bucate, un pat de lemn cafeniŭ, o canapea vechie şi un leagăn de trestie împletită, în care de o cam dată dormea lungit un cotoiŭ galben cu pete albe pe cap şi pe pept.

— De erĭ, nu maĭ are bărbatu-meŭ astêmpĕr.

Nu l-am vĕzut nicĭ odată astfel şi noĭ împărtăşim bucuria luĭ. V'am aşteptat toată ziua, zise nevasta luĭ Petre scoţênd din dulăpior o sticlă de vin, pahare şi un kugelhupf.

— Imĭ pare rĕŭ că nu şĭ-a destăinuit gîndul decât adineaorĭ, căcĭ mi-ar fi făcut plăcere să viŭ de dimineaţă aicĭ, răspunseiŭ ciocnind cu amêndoĭ paharul, în care licărea un vin chihlibăriŭ, parfumat şi gustos.

— O maĭ cunoştĭ? E una din cele de aseară. De teamă să nu bem prea mult, am strecurat-o binişor în buzunarul haineĭ, căcĭ de atunci îmĭ mijea mie nădejdea să te aduc acasă.

Un zîmbet silnic îmĭ încreţi buzele, bĕuiŭ, apoĭ întorcêndu-mĕ către copilaşĭ, care în picioare, lîngă canapea, priviaŭ cu ochĭ marĭ la mine, le neteziiŭ pĕrul, le dăduiŭ toţĭ banĭ albĭ ce aveam în pungă şi scoţêndu-mĭ tabacherea, îmĭ făcuiŭ o ţigară.

După ce puserăm la cale cele cuvenite pentru botez, maĭ gustaiŭ din vin, apoĭ îmĭ luaiŭ rĕmas bun de la dênşiĭ şi plecaiŭ întovărăşit de Petre, pe care iar îl apucase tusea.

Trecurăm podul şi-n răspîntiĭ, îmĭ arătă un zid alb, pe care sta scris cu litere marĭ „Concordia“, zicêndu-mĭ: aicĭ e prăvălia mea, n-aşĭ maĭ fi avut parte de dênsa!

— Acum înţeleg, iĭ spuseiŭ eŭ, urmărind o cugetare ce mĕ trudise toată ziua, pentru ce aĭ fost silit să rĕmâĭ şi să nu te urneştĭ de aicĭ; cu toate acestea, dacă ţi-aş înlesni eŭ putinţa de-a te întoarce în ţară şi de-a trăi acolo neştiut şi necunoscut, până ce veĭ putea să-ţĭ viĭ în fire, ce aĭ face?

— Ce aş face? mĕ maĭ întrebĭ?!. Aş sbura, aş sbura nu altceva, căcĭ mi-e sufletul amărît de atâta străinătate! Dacă aş fi singur, m'aş bucura, crede-mĕ, să mor maĭ bine, decât să mĕ vĕd iar în locurile unde am fost şi eŭ om, dar când vĕd pe ceĭ de acasă... uite, ţi-aş sluji rob toată vieaţa numaĭ să ne scoţĭ de aicĭ, zise Petre ştergêndu-şĭ ochiĭ!

— Poimâne Duminecă, după botezul băiatuluĭ, eŭ trebue să pornesc şi până cel mult într'o lună o să capeţĭ hotărîtor ceva, în privirea celor ce voiŭ fi regulat pentru tine. Dacă ţi-or veni bine, iţĭ trimit banĭ de drum şi pe urmă...

Să ne vedem sănătoşĭ în ţara Românească!

— Să te audă D-zeŭ şi să-ţĭ meargă toate în plin!

— Acum întoarce-te acasă. Iată otelul. Mĕ duc să mĕ culc, căcĭ sunt sdrobit de osteneală.

— Somn uşor şi mâne cu bine!

— Ah! mâne să nu daĭ pe la mine, că nu mĕ găseştĭ acasă. Duminică dimineaţa sunt iar al tĕŭ!..

— Am înţeles şi... cu norocire!..

— Noapte bună.

— Noapte bună.

A doua zi ploua când mĕ deşteptaiŭ, maĭ târziŭ însă, cerul se înseninĕ şi la unu, eram la locanda din pădure, unde Mily îmĭ pregătise masa tot în bolta de viţă.

Mĕ aştepta. De cum mĕ vĕzu îmĭ eşi înainte spuindu-mĭ că de la douĕ e liberă şi că, dacă n'am uitat făgăduiala de erĭ, are să fie foarte bucuroasă de a merge cu mine.

Mâncaiŭ, adică mâncarăm, căcĭ Mily, mĕ servea şi dedea cu mine bucatele pe din două.

Apoĭ o aşteptaiŭ la rĕscrucea drumurilor, o puseiŭ în trăsură şi până a doua zi când veni Petre, la 10 să-mĭ spue că toate sunt gata, nimenĭ nu ne-a ştiut de ştire!

Mily şi cu mine furăm cumetri marĭ.

Dimonul de băiat era greŭ ca un plumb şi avea poftă de joacă în timpul slujbeĭ.

Pe urmă suindu-ne în trăsurĭ ne duserăm la „Melul alb", unde poruncisem masa în chioşcul din fundul grădineĭ, iar la 7 însoţit de Mily, care voia să vadă Viena, şi de Petre beat, de nu putea să se ţie pe picioare, aşa că nicĭ nu i a dat drumul în gară, porniiŭ, cu inima strânsă, de mizeria ce lăsam în urmă...

Cheltuisem o mulţime de banĭ şi-mĭ perdusem o minunată tabachere de argint smălţuit, cu cifrele mele în diamante, la care ţineam foarte mult.

VIII

După o lună de la întoarcerea mea în Bucureştĭ scriseiŭ luĭ Petre că-ĭ găsisem douĕ locurĭ bune pentru dênsul: unul, la Constanţa, unde se clădea catedrala, post de supraveghetor avênd pe lîngă leafă, casă, luminat şi încălzit; altul, la o moşie a unuĭ prieten, în plaiurile Buzĕuluĭ, în şi maĭ bune condiţiunĭ.

Nu primiiŭ nicĭ un rĕspuns.

Telegrafiaiŭ, scriseiŭ din noŭ. Tăcere.

Tocmaĭ dupĕ un an, primiiŭ un plic mare albastru, cu adresa scrisă nemţeşte.

Intr'însul 2 scrisorĭ, una de la nevasta luĭ Petre care îmĭ făcea cunoscut că, după lungĭ şi grele suferinţe Petre murise de o boală de pept; ceealaltă, pecetluită, cu numele meŭ deasupra scris româneşte. Era de la Petre.

Iată coprinsul eĭ:

„Bunul şi milostivul meŭ prieten,

Am primit scrisorile, n'am rĕspuns, căcĭ nu aveam ce, puţin după plecarea D-tale căzênd greŭ bolnav de tusea ceea.

Mĕ tîram cum puteam şi dedeam zi după zi să mĕ vĕd maĭ întremat, ca să-ţĭ scriŭ. De geaba. Cum veni toamna am căzut la pat şi nicĭ cred să maĭ mĕ scol.

Pe lîngă aceasta nevasta nu vrea să plece din ţara eĭ, zicênd că vrea maĭ bine să rĕmâie săracă aicĭ, decât străină acolo, cap de femee proastă, dar n'am putut-o scoate din ale eĭ, şi singur nu mĕ îndur să plec. Şi chiar dacă aşĭ porni, ce pot face hîrbuit şi cu sufletul la gură cum sunt? Aş fi o greutate şi aş încurca o lume doară! Boala o să-mĭ mănânce capul, mĕ chinuesc cumplit, nu pot dormi şi am o sete . . . par'că mi-ar arde focul Gheeneĭ,—ţi-aducĭ aminte,—în pept.

Eŭ sunt perdut . . , poate că e maĭ bine aşa. Uite sunt patru zile de când scriŭ la scrisoarea asta şi tot n'am putere s'o isprăvesc . . .

Iartă-mĕ, iartă mĕ, că la plecarea D-tale m'a îndemnat pĕcatul să-ţĭ păstrez tabacherea cea de argint cu petre scumpe, pe care am găsit-o în mânile copiilor, după ce aĭ eşit de la noĭ.

De câte orĭ nu ne-a scăpat să murim de foame, tabacherea asta?!

O ţiŭ în buzunarul de lîngă inimă şi par'că am o bucăţică din D-ta, milostive, pe dênsa, că nicĭ vrednic, pe lumea aialaltă n'oĭ fi, să mĕ apropiŭ de D ta, atâta de înjosit trebue să-ţĭ par acuma maĭ cu seamă.

Ah! mĕ ucide tusea!

Nu uita pe bieţiĭ meĭ copilaşĭ, şi când oiŭ muri, nu uita pe nenorocitul D-tale,

Petre".

ASCANIO.

Cioban din Valea Prahoveĭ

EXPOSIŢIA GRIGORESCU

La 30 Ianuarie c. s'a deschis la Ateneŭ Exposiţia Pictoruluĭ Grigorescu. Se ştie cum, din timp în timp, artistul nostru,—întocmaĭ ca un propăvĕduitor al frumosuluĭ,—se coboară de la Câmpina, unde se inspiră de la natură, şi vine de ne destăinueşte cu pânzele sale,—un fel de tablele legiĭ,—frumuseţile adînceĭ ale Poalelor Carpaţilor. Publicul bucureştian a dat artistuluĭ în ziua aceasta maĭ mult poate decât totdeauna, un vĕdit semn de dragoste şi admiraţie, venind în numĕr mare, felicitându-l călduros, sĕrbătorindu-l.

Netăgăduit d. Grigorescu e pictorul care se impune ochilor, atât prin calităţile sale de factură, cât şi prin subiectele sale româneştĭ, originale.

Secretul factureĭ sale e rodul uneĭ muncĭ de peste 40 de anĭ, muncă dusă cu o rară stăruinţă şi cu hotărîrea nestrămutată de a face cum vĕd şi numaĭ ceeace vĕd ochiĭ sĕĭ, spre deosebire de majoritatea pictorilor, care fac cum aŭ vĕzut alţĭ pictorĭ marĭ dinaintea lor. Sunt în adevĕr mulţĭ, foarte mulţĭ artiştĭ, care în loc de a se trudi să traducă ceeace simţesc eĭ în faţa natureĭ, şi de a aşterne pe pânză emoţiile lor sufleteştĭ, urmează oarecum reţetele altora. Unul îşĭ pune în minte să facă ca Rembrandt, altul ca Velasquez, altul ca cine maĭ ştie ce pictor frances modern, adoptând de la marĭĭ maestri particularităţile pictureĭ lor, şi mergênd aşa, pe un drum greşit până la bĕtrineţe. Eĭ n'aŭ încredere în emoţiile lor proprĭĭ, le cred prea slabe şi se trudesc să facă ca ceĭ ale căror emoţiĭ aŭ deja asentimentul publiculuĭ, sunt ajunse clasice. Cu mĕsura aceasta, dênşiĭ se asigură de o isbîndă relativă, şi isbutesc în adevĕr a dobêndi, după un scurt timp, un fel de abilitate imitativă, încât ajung maĭ curênd la mediocritate, decât

când ar lua-o singurĭ din loc; iar publicul necunoscĕtor e maĭ lesne impresionat de eĭ și-ĭ crede poate maĭ talentațĭ decât pe alțiĭ, care, muncind singurĭ să desțelineze verginitatea talentuluĭ lor, nu pot merge decât cu încetul și nu ajung a fi ceva, decât cu mult prea târziŭ. Ceĭ dintâĭ, s'ar putea zice, că aŭ la spatele lor pe maistriĭ imitațĭ, care le arată unde să lucreze într'un fel și unde într'altfel, îndreptându-ĭ necontenit pe drumul tras de eĭ: ceĭlalțĭ o pleacă singurĭ, rătăcind la început anĭ și anĭ în labirintul arteĭ. Astăzĭ în Franța și Germania, unde se face atâta pictură, pe pictoriĭ originalĭ și puternicĭ, care aŭ ajuns în vază prin mijloacele lor individuale, îĭ numĕrĭ pe degete, restul, adică imensa majoritate, a ajuns să fie, puținul ce sunt, lucrând și simțind prin sufletele altora.

D. Grigorescu, după pilda celor marĭ și cu adevĕrat originalĭ, crezu de cuviință a lua calea cea lungă, calea spinoasă, lăsându-se în călăuzirea proprieĭ sale simțirĭ, proprielor sale instincte, prinzând a lucra și a traduce cugetul sĕŭ, agerindu-și zi cu zi simțul plastic și străduindu-se să pătrundă cât maĭ adînc în tainele formelor, în undoiarea liniilor, în împreunarea misterioasă a colorilor, în divinațiunea nuanțelor. Caracter individual puternic, de câte orĭ se încerca să l prindă în mreajă un curent de modă trecătoare, o înrîurire ce se revărsa în întreaga pictură, și de al căruĭ vîrtej mulțĭ contimpuranĭ aĭ sĕĭ se lăsaŭ a fi luațĭ, el remânea nebiruit, continua cu răbdare și cu încredere a se căuta numaĭ pe sine, adică a căuta ceeace era personal în sine.

Și iată că, după încercărĭ nefructuoase, după bîjbielĭ de tot felul, el găsi în sfîrșit singur, ca în basmele noastre, talismanul vrăjit cu care putu face tot ce voi, găsi adică secretul înfățișerii lucrurilor ca nimene altul, în felul sĕŭ, secret în virtutea căruia lucrurile representate în tablourile sale răspândesc maĭ mult decât în altele o ademenitoare și pururea vie frumusețe și frăgezime de colorĭ. In această însușire a lor se resumă maĭ întâĭ dragostea, sentimentul de natură al artistuluĭ, cu care dînsul pătrunde de o potrivă în intimitatea uneĭ ramure înflorite de cireș, ca și în maestatea priveliștelor marĭ ale fireĭ, întrupând în pânzele sale sufletul simpatic al lucrurilor, zimbetul ce ele îndreaptă tuturor ființelor înzestrate cu simțire, impresiunile subtile care ne vorbesc vag și ne cer să le iubim,—și apoĭ, ea resumă calitatea extraordinară a ochiuluĭ sĕŭ, care pune pe pânză colorile curate, fragete, modelând din pus, cu jumĕtățĭ de colorĭ, (demi-teintes), luate de pe paletă, și nu, ca alțiĭ, împreunând colorile ce sunt deja pe pânză cu prelungirĭ întinse din ele înseșĭ.

A doua însușire care ne atrage atenția în lucrările sale, e fondul național din ele, e firea pămêntuluĭ românesc cu particularitățile luĭ, și cu deprinderile poporuluĭ ce-l locuește.

Câmpia văiĭ Dunăriĭ, cu vieața eĭ vergină pentru artă, cu frumusețile simple, cu pitorescul eĭ admirabil, iată în adevĕr gloria pictureĭ d-luĭ Gri-

gorescu. El a fost singurul care a ştiut până azĭ să ne deie colinele şi lanurile noastre în tăcuta lor frumuseţe, păstoriĭ fericiţĭ cu turmele de pe lîngă eĭ, femeile torcênd pe prispe orĭ printre florile din grădină, plugurile resturnând brazda din greŭ, boiĭ trăgênd cinstit în jug, flăcăiĭ de alăturĭ îndemnându-ĭ cu glasul puternic, de resună până în drum, cerul ţĕriĭ de un albastru palid. Şi nu numaĭ a ştiut s'o facă, ci a ştiut să aleagă momentele cele maĭ poetice ale acesteĭ vieţĭ, a ştiut să-ĭ arunce o rază ideală, impresia ochiuluĭ sĕŭ de poet. Câmpia sa e pururea verde şi înflorită, lumina aeruluĭ şi a ceruluĭ sĕŭ e de o dulce limpeziciune; suntem orĭ în luna luĭ Maĭ, cu arboriĭ în floare, orĭ în luna luĭ Septemvrie cu frunzele calde bătênd în galben. Ţĕraniĭ sĕĭ sunt frumoşĭ, îmbrăcaţĭ în colorĭ armonioase, desfătătoare; femeile graţioase, fermecătoare în simplitatea şi nevinovăţia vieţeĭ lor; cămaşa de in, albă colelie, de pare de mătasă, fota strălucind în fel de fel de feţe ca o feerie.

Iată poetul extraordinar din d. Grigorescu.

Partea aceasta a talentuluĭ sĕŭ mişcă şi pe străinĭ. Aşa, *Revue de beaux-arts*, sub semnătura William Ritter, — care acum doĭ anĭ, într'o explorare artistică europeană, dădu la Ateneŭ de Expoziţia d-luĭ Grigorescu, — vorbind de curentele şi individualităţile puternice ale pictureĭ moderne, „şi neatingênd, cum zice articolul, decât mĕnunchiul înflorit al celor maĭ marĭ nume ce trăiesc în afară de hotarele Franţeĭ şi ale Belgieĭ: pe Brabazon, Walter Crane, Segantini, Hans Thoma şi Boecklin, care sunt maĭ mult decât niştĭ admirabilĭ artiştĭ, fiind şefĭ de şcoale, scormonitorĭ adîncĭ de noĭ şi frumoşĭ germenĭ artisticĭ“, ajungênd să vorbească despre Grigorescu îl caracterisează astfel:

„La Bucureştĭ expoziţie retrospectivă a lucrărilor singuruluĭ pictor român, N. Grigorescu. Aceste lucrărĭ sunt un resumat complect al ţĕriĭ şi vieţeĭ populare dintre Dunăre şi Carpaţĭ, şi, sunt, maĭ mult decât atâta, toată poesia acelor măreţe cuprinsurĭ cu orizonturĭ largĭ şi c'o blândeţă destinsă în liniiele muntoase, ce nu se maĭ poate uita. Inseşĭ proverbele româneştĭ consfinţesc taĭna înceteĭ şi ademinitoareĭ stăpânirĭ de inimĭ ce aŭ asupra trecătorilor acele văĭ de un farmec pastoral atât de arcadian, şi acele şesurĭ întinse în care tresar şi palpită sufletul barbarilor căzuţĭ în drumul occidentuluĭ, pe vremea năvălirilor, şi unde tăbărăsc în vĕzduh şatrele ţiganilor în aque-forte rembraneştĭ cu deosebire că ele se aseamănă maĭ mult cu grupurĭ de statuete antice decât cu grămezĭ de seracĭ olandezĭ. Pictura luĭ Grigorescu are asupra sufletuluĭ acelaşĭ farmec ca şi ţara românească; ea te câştigă pentru totdeauna când aĭ vĕzut-o odată. Cu adevĕrat România n'are nevoie de alt pictor câtă vreme va trăi acest artist; el e îndestulător pentru gloria eĭ şi preţueşte cât o şcoală întreagă. Grigorescu s'a dedat numaĭ la sĕrbătorirea patrieĭ sale şi n'a iubit şi pictat nicĭ odată decât poporul şi peisajul român, afară de un portret două de capete încoronate. Inainte de el România fusese pictată şi desinată de către Raffet şi Schrayer; dar eĭ n'aŭ fost decât trecătorĭ. In talentul luĭ Grigorescu e sânge şi nervĭ româneştĭ, e caracter românesc. Lucrările luĭ fac oarecum parte din însăşĭ ţara românească, am putea zice că sunt aievea câteva peisaje şi câţĭva ţĕranĭ maĭ mult. Ca factură, maistrul român a păstrat marea tradiţie a şcoaleĭ de la Barbizon, în mijlocul căreia a trăit şi cu şefiĭ căreia a fost timp mult în contact. Şi netă-

găduit că numele luĭ va trebui să fie înscris după Millet, Rousseau, Diaz, Troyon, Daubigny și Dupré, în cartea de aur a picturei moderne. Lucrările luĭ vor avea, între altele, interesul de a ne fi păstrat moștenirea unuĭ pitoresc care moare, România care se duce, distrusă de drumurile de fer, de școalele organisate în chip modern, de militărie și altele. Intreagă această Românie simplă și ignorată a văilor înfundate prin munțĭ și a copiilor găsiți în câmpiile eĭ înflorite, copiĭ în cămașă albă, fete cu ceva roșu saŭ negru pe ele și cu minunate sdrențe brodate,—cu ale căror chipurĭ și costume așĭ voi atâta odată să umplu o carte frumoasă plină cu ilustrațiĭ după Grigorescu, — acest mare artist a exaltat-o într'o veselie de lumină și de aer liber, cu o naivitate și o tinerețe de vedere, și cu o sinceritate și o onestitate de procedeŭ, care îl înalță fără îndoială între artiștiĭ ceĭ maĭ cu desĕvîrșire buniĭ și traĭnicĭ aĭ timpuluĭ nostru".

In adevĕr ,priviți păstoriĭ d-luĭ Grigorescu (N-rile 29, 156, etc.). Subiectul maĭ totdeauna e te-miri-ce. In vale saŭ pe dîmb stă păstorul rezemat în băț saŭ trântit pe iarbă, privind nemărginitul ce se destinde înaintea luĭ. In privirea păstoruluĭ e ceva din privirea unuĭ sfinx, pe care veacurile l'aŭ apăsat, fără însă să-l doboare. In această atitudine a luĭ e toată istoria țĕrieĭ noastre. In tăcerea luĭ adîncă el pare a grăi miĭ și miĭ de lucruri. Câinele lîngă el pare că-ți vorbește, oile blânde pasc maĭ cât colea. Deasupra, cerul transparent, sidefiŭ, străbătut de câțiva norĭ albĭ. Alt nimic. Cu toate acestea câte lucruri nu trăesc, ascunse poate pentru ochiĭ multora, în aceste tablouri simple în aparență!

Priviți țĕrancele luĭ, (N-rile 224, 64, etc.) unele bărbate în înfățișare, cele maĭ multe blajine și visătoare, în atitudiniĭ sentimentale, de duioșie și de dor. Ce grație în corpul lor, ce frumusețe pe sînul lor! Și când sunt nude saŭ pe jumĕtate nude, ce nevinovăție în goliciunea lor! Nicĭ una n'are aerul de a se simți saŭ de a se gîndi că i goală. Par'că nu știŭ că sunt vĕzute.

Priviți apoĭ peisajele toate, colțuri de codri cu fete păzind vitele, carĕ încărcate cu fîn, cu țĕrani și țĕrance săltând deasupra, venind încet spre noĭ, case ticnite de țară, pajiștĭ smălțuite: în ele e toată viața unuĭ popor pastoral și bucolic din vremurĭ străvechĭ.

Iar în armonia colorilor, ce acorduri în tonurĭ majoare,—efecte de zile de vară,—altele în tonurĭ minoare,—efecte de zile de toamnă,—zilele toamnelor noastre minunate!

Și ce ușurință în lucrare! Natura pare prinsă în pânză din întîmplare, dintr'o dată, dintr'un singur suflu al artistuluĭ! Fără îndoială d. Grigorescu e și va fi pentru totdeauna unul dintre pictoriĭ ceĭ maĭ marĭ ce-ĭ va fi avut firea pămîntuluĭ românesc.

A. COSTIN.

UN BUST

In odăiţa înflorată cu catifea şi cu mătase,
In colţul unde cu iubitu-ĭ atâtea visurĭ ea visase,
Citeşte, lacomă, scrisoarea, venită azĭ din depărtărĭ
Şi, lacomă, într'una soarbe, din rînduri, miĭ de sărutărĭ.

Şi sînu-ĭ gol puternic creşte cu o nespusă voluptate;
Îĭ ies în faţă trandafirĭ, şi inima maĭ tare-ĭ bate,
Iar sub lumina care cade din candelabrul de cristal,
Maĭ albĭ rĕsar rotunziĭ umerĭ de sub dantela unuĭ şal.

Fiorĭ străbat prin trupu-ĭ fraged, fiorĭ în ochĭ îĭ scînteiază,
Citeşte rîndurile scrise, de mult, de mult, de la amiază,
Şi tot nu-ĭ vine să le lase, găseşte-n ele noĭ comorĭ,
Găseşte mânĭ mîngîetoare, găseşte ochĭ ispititorĭ.

Şi ce parfum de micşunele, parfum de florĭ de primăvară,
Din fiecare vorbă curge, de şi e toamnă grea afară,
Şi cum tot maĭ deplin o 'mbată atâtea miĭ de sărutărĭ,
Ce 'ntr'una sboară din scrisoarea venită azĭ din depărtărĭ.

Nu-şĭ maĭ ia ochiĭ de pe dênsa şi, ca s'o 'nchiză, nu se 'ndură,
Citeşte rîndurile scrise şi vise noĭ din noŭ o fură, —
Se 'nfiorează şi, surprinsă, se uĭtă repede spre sîn,
Căcĭ par-că simte sărutarea aceluĭ care-ĭ e stăpîn.

Oglinda care-ĭ stă 'nainte, întreagă 'ntreagă o resfrânge,
Obrajiĭ înfloresc subt goana trandafiruluĭ eĭ sânge;
Parfumul viselor se urcă tot maĭ deplin ameţitor,
Pe când — cochet — printre dantele uşor mijeşte-al eĭ picĭor.

O! Ce de vieaţă!.. De pe umerĭ desnoadă, leneşă, o fundă...
In minte, noaptea pasiuniĭ e tot maĭ neagră, maĭ profundă...
Mătasea fâşie, corsetul şi cămăşuţa cad în jos...
. . . . . .
Ce daltă ar putea să tae un bust atâta de frumos?

DEM. MOLDOVEANU.

JUPÎNUL TOIBA

CHIP ŞI GRAIŬ DIN BUCOVINA

Doamne, mare urgie şi blestem de la Dumnezeŭ trebue să fi picat peste neamul luĭ Israil de s'a risipit aşa în toate părţile şi pribegeşte astăzĭ fără astîmpĕr prin lumea întreagă. Şi s'a oploşit şi pe la noĭ sĕmînţă din aceştĭ horopsiţĭ aĭ lumeĭ. Şi Românul dă, — cum îĭ el îngăduitor din fire, — n'a zis nimic, ba l-a ajutat încă pe sĕrmanul străin. Că doar multă liftă şi norod din altă ţară a maĭ vĕzut el pe la vatra sa, şi până şi cu turcul cel sumeţ s'a înţeles şi a hălăduit cu dênsul sute de anĭ. Şi precum nu i-a luat musulmanuluĭ în nume de rĕŭ, că se închină Vinerea, la urma urmeĭ, — adică de ce s'ar fi supărat pe ovreŭ, că şĭ face rugăciunea Sâmbăta? Doar tot la acelaşĭ Dumnezeŭ se închinaŭ cu toţiĭ, şi Sâmbăta fiind maĭ aproape de Duminică, creştinuluĭ poate i se părea că legea ovreiască îĭ vine maĭ aproape. Numaĭ că peste jidănimea venită maĭ de mult în Moldova, a tăbărit după o vreme potopul de ovreĭ stricaţĭ din ţara leşască şi muscălească, şi de unde Românul îl privea pe jidanul de odinioară ca aproapele sĕŭ, adică cum s'ar uita om la om, acum a prins să-ĭ vie oarecum greŭ de veneticiĭ aceştia noĭ şi lacomĭ; ba până şi fraţilor lor băştinaşĭ din ţară li s'a făcut scârbă de aşa rubedenie.

Şi eraŭ în adevĕr, — când mĕ gîndesc, — într'o vreme parcă altfel de oamenĭ între jidoviĭ noştri. Vĕd ca astăzĭ chipurĭ ca de alde jupînul Moişe Chaim, ce ţinea ratuşul cel mare din tîrguleţul Storojineţuluĭ, apoĭ Srul Derner cu dughiâna luĭ de ferărie, Şmil Mauriber, traficantul de tutun şi înainte de toţĭ îmĭ resare din vremile cele vechĭ bĕtrânul Anhauch, coborîtor din odrasla seminţieĭ luĭ Levi. Ăsta era om, poate peste o sută de anĭ, cărturar învĕţat şi cinstit de ceĭlalţĭ, par'că le fusese legiuitor, nu altceva. Umbla un

nepot de-al luĭ cu mine la şcoală, şi precum tată-meŭ era învĕţătorul tîrgului, intram şi găzduiam pe acasă la dînşiĭ, par'că eram de-aĭ lor. Şi mergeam cu prietenul meŭ Marcus cîteodată în chăĭderul lor, adică la şcoala jidovească şi priviam la belferul Caleb Şoil, cum îĭ învĕţa pe ceĭ micĭ cu glas cîntînd: alăăăf... beeeis... ghimăăăl... dalăăăt... Iar pe ceĭ maĭ mărişorĭ, cînd nu-ĭ citeaŭ cum vrea el din Talmud, îĭ snopea harharul cu o nuia de alun de mama foculuĭ. Apoĭ îşĭ lua iarmurca de pe capul sĕŭ ras, îşĭ ştergea sudorile, şi băgînd degetele drepteĭ sale uscate într'o carabuşcă de mesteacăn, îşĭ bucşia nările cu tabacul roşiatic, scotea cu stînga din buzunarul caftanuluĭ o basma mare albastră, trăgea două treĭ strănutăturĭ, încît i se clătinaŭ perciuniĭ ceĭ cîrlonţĭ şi par'că îşĭ maĭ venia în fire şi se liniştea încetişor. Şi intram şi în havra lor, unde şamesul, saŭ păzitorul templuluĭ, îmĭ arăta toate şi vedeam multe, ce nu le pricepeam pe atuncĭ, dar le ţiŭ minte ca astăzĭ. Şi de dragul prieteniei începusem pănă să şi vorbesc jidoveşte cu dînşiĭ, ba să şi scriŭ şi citesc,—lucru care mi-a prins şi el în cîteva rînduri bine.

Cum a murit şi a fost îngropat însă bătrînul Anhauch, n'am să uit nicĭ cînd. Ştiŭ că alerga bietul Marcus fără suflet prin tîrguleţ, şi eŭ după dînsul, ca să caute pe ceĭ zece din Chebura Cdişa. Căcĭ moşneagul simţea că i se apropie sfîrşitul şi îĭ aştepta pe aceştĭ pregătitorĭ la vieaţa vecînică, învelit în halatul alb al morţiĭ şi cu ochiĭ stecliţĭ. Şi aŭ sosit oamenii chemaţĭ şi s'aŭ aşezat tăcuţĭ împrejurul bătrînuluĭ, care a început să bolborosească îndată cele treĭsprezece simboale ale legeĭ lor iudaice. Apoĭ aŭ început să zică martoriĭ la rugăciunĭ, şi nicĭ n'aŭ isprăvit eĭ bine să spună la rîndul lor cele cuvenite în faţa bolnavuluĭ, şi iată că bătrînul a şi închis ochiĭ pentru totdeauna. Şi atuncĭ l-aŭ întins jos pe podeală cu braţele de-alungul trupuluĭ şi mînile strînse în pumnĭ, l-aŭ acoperit cu o prostire şi i-aŭ pus la cap o lumînare aprinsă, deschizînd în urmă şi una din ferestĭ ca să iasă adică sufletul. Maĭ departe însă nu ştiŭ, căcĭ am trebuit să eşim din casă; jidancele însă care bociaŭ pe afară, nu aveaŭ voe să vadă nicĭ atîta, ca să nu se supere, cum zic eĭ, mortul în somnul sĕŭ de vecie. După jumătate de ceas, nu maĭ mult, l-aŭ dus apoĭ pe bietul Anhauch pe o scîndură, cu picioarele înainte, şi eŭ luîndu-mĕ după dînşiĭ pănă colo la locaşul vieţeĭ, cum zic eĭ ţinterimuluĭ, am stat pănă după ce a ţinut rabinul cazania sa. Rudele mortuluĭ şi-aŭ luat rĕmas bun de la dînsul, tocmaĭ cum se face şi la noĭ creştiniĭ, numaĭ că fiecare dintr'inşiĭ şi-aŭ rupt la sfîrşit cîte o bucată din vestmînt de pe stînga trupuluĭ, în semn de jale. Şi în urmă l-aŭ slobozit în groapă, l-aŭ potrivit însă, în aşa chip, ca să pară că şade cu faţa îndreptată înspre rĕsărit, şi aŭ turnat ţĕrînă peste trup, şi aŭ plecat cu toţiĭ în tăcere, aruncînd unul după altul cîte o bucăţică de brazdă de pămînt în urma sa, dar fără să întoarcă capul.

Eraŭ, nu mĕ tem s'o spun, şi printre aceştĭ oamenĭ, măcar că de altă lege, eraŭ între dînşiĭ o seamă, care păreaŭ să fie destul de cum se cade.

Nu-ĭ vorbă că se găseaŭ şi între aceştia uniĭ şi alţiĭ, care îşĭ arătaŭ aşa câteodată arama pe faţă şi câte o apucătură de acele, ştiţĭ, că dacă ar fi lepădat-o pe acolo în pustie, unde ne zice biblia, că aŭ rătăcit neamul lor patruzecĭ de anĭ, poate că ar fi fost în ziua de azĭ maĭ bine de noĭ şi ar fi fost, maĭ bine şi de dênşiĭ. Dar vedeţĭ, cum năravul din născare, leac nu are, aşa nu poate fi om fără nicĭ un păcat, măcar să fie şi jidan. Şi apoĭ unde păcatul şi pricina se cam ivesc de obiceiŭ maĭ mult pe la ceĭ chiaburĭ, de jidoviĭ ceĭ săracĭ, din potrivă par'că-mĭ venea, nu ştiŭ cum, de multe orĭ milă. Că ştiam şi câţĭva din aceştia, şi ca să nu uit, am să vĕ povestesc maĭ ales de unul, ce nu-mĭ iese din minte.

Îĭ zicea jupîn Toiba, adică Tobias Silberstein. Şedea, ce-ĭ drept cu casa în Cernăuţĭ şi venea numaĭ aşa în zile de tîrg la Storojineţĭ, căcĭ iată cum eraŭ lucrurile. Tîrgul nostru nefiind prea departe de oraşul Cernăuţuluĭ, adică cale numaĭ de treĭ ceasurĭ, negustoriĭ din amêndouĕ locurile umblaŭ aşa cu schimbul când încolo, când încoace. Lunea şi Vinerea când era zi de tîrg la Cernăuţĭ, aĭ noştri mergeaŭ într'acolo, iar Duminica şi Joia ceĭ de la oraş veneaŭ la tîrgul Storojineţuluĭ. Şi nu ştiŭ cum şi de unde s'a făcut că jupîneasa luĭ Toiba, care nu lipsea nicĭ când la asemenea zile pe la noĭ, ajunsese un fel de poştă la casa noastră. Căcĭ o ştia mama de mult, fiindcă era şi dênsa de loc din Cernăuţĭ. Şi apoĭ îşĭ găsea ba bunică-mea de acolo, ba mama de aicĭ, maĭ totdeauna să-şĭ trimeată orĭ să-şĭ zică câte ceva. Când am gătit însă de învĕţat la tată-meŭ şi m'aŭ dat la şcoala latinească, fără jupînul Toiba şi jidanca luĭ par'că nicĭ nu se maĭ putea. Cără la merinde şi la schimburĭ, scrisorĭ şi vorbe trimise aşa din gură, de credeaĭ că altă treabă nu aveaŭ. Şi când simţiam şi eŭ aşa câte o nevoe de-a creiţarilor, că de,—mĕ ridicasem acum băeţandru măricel şi maĭ duceam câte odată lipsă şi de alte lucrurĭ—, o vesteam pe Toibuleasa de cu Mercurĭ seara, cam ce să şoptească mameĭ la ureche Joĭ la tîrg, iar Vineri nicĭ nu se crăpa bine de ziuă, când pîndeam pe la casa luĭ Toiba, ca să-mĭ primesc răspunsul. Şi când veneaŭ câte douĕ, treĭ zile slobede, sărbătorĭ saŭ vacanţe, cu cine credeţĭ că o tuleam acasă la Storojineţĭ? Tot cu jupînul Toiba. Că avea el douĕ haramurĭ de caĭ marĭ, surĭ dar vlăguiţĭ şi hitionĭ de li se vedeaŭ dinţiĭ de la urcicurĭ şi abia trăgeaŭ căruţa cu lădoiul de marfă al jupâneseĭ şi pe noĭ ceĭ din capră, adică pe Toibă, care ţinea hăţurile şi pe mine, ce-ĭ ţineam de urît. Ce se maĭ găsea însă pe ogrinjile din fundul harabaleĭ, numaĭ caiĭ săraciĭ ştiaŭ. Căcĭ nu putea să plece Toiba odată la tîrg, fără ca să ia cu dênsul şeapte, opt dintre neamurĭ şi când eşiam din ulicioara mahalaleĭ Roşĭ la drumul împărătesc, înghesuiţĭ ca scrumbiile, numaĭ că ne pomeneam cu câte un drumeţ, care se apuca să ne numere câţĭ suntem. Şi ciudă maĭ mare ca asta nu eştĭ harnic să le facĭ jidovilor. Căcĭ eĭ se vĕd amenințaţĭ de sabia îngeruluĭ de moarte, credinţă, ce le-a rĕmas încă de pe vremea când aŭ fost în ţara Egiptenilor.

Şi, Doamne, multe aşĭ putea să vĕ spun, din câte le-am păţit, umblând aşa cu jupînul Toiba, când pe timp de vară, când de earnă. Dar ca una grea de tot nu cred să vi se fi întîmplat vre-odată. Asta a fost după vacanţa cea mică, adică prin luna luĭ Faur, când m'aŭ dat părinţiĭ într'o Joie pe înserate, iarăşĭ în seama luĭ Toiba. Era un frig cumplit şi totuşĭ ningea, însă aşa un fel de omĕt mĕrunt ca nisipul, ce-l mâna vîntăraia înainte pe drum şi de să întîmpla să-ţĭ vie în faţă, te frigea ca focul, şi-ţĭ lipea pleoapele ochilor cleiŭ, nu altceva. Şi cum drumul era pe une locurĭ gol ca-n palmă, pe altele iarăşĭ astupat cu grămezĭ marĭ de zăpadă, nu maĭ ştiaĭ cu ce să străbaţĭ maĭ bine, cu sania saŭ cu căruţa. Şi apoĭ şi drum ca acela de la Storojineţĭ la Cernăuţĭ, nu ştiŭ de se maĭ găseşte undeva. Plănuit şi tras aşa cu ochiul şi nasul . . . drept înainte, peste cincĭ saŭ şease dealurĭ şi tot atâtea coborîşurĭ, de crezĭ că-ţĭ iese sufletul, până-ĭ daĭ de capĕt. Şi chiar cum ajungĭ în vîrful dealuluĭ dintâĭ, în partea dinspre tîrguleţul nostru, zăreştĭ par'că înaintea ochilor Cernăuţul, — dar până l'ajungĭ, te vede şi Dumnezeŭ. Ne-am suit noĭ, cum ne-am suit până la dealu cela, dar de acolo — nicĭ putere, nicĭ mîngîere. Şi s'a înămolit harabana luĭ jupîn Toiba într'un troian straşnic şi după ea şi alte trăsurĭ. Şi măcar că ne dădusem toţĭ jos şi clănţăneam cu dinţiĭ de frig, colo pe zidurile de omĕt, bieţiĭ caĭ totuşĭ nu puteaŭ face un pas maĭ departe.

Cum de n'am perit în noaptea aceea fioroasă, nu ştiŭ nicĭ până astăzĭ. Am scăpat uşor, adică numaĭ cu urechile degerate, şi a stricat bunică-mea, — Dumnezeŭ, s'o ierte, — ca o putinică întreagă de frunze de curechiŭ, până m'a vindecat de pătlăgelele vinete, ce-mĭ crescuse pe la ceafă. Abia după un chin şi o luptă groaznică de vre-o şease ceasurĭ, ne-am vĕzut în vale, în satul Camena, unde am şi stat apoĭ o zi întreagă la cîrşma luĭ Herş Ghedale, rĕmasă vestită şi până astăzĭ pe urma unor sumeţĭ tâlharĭ de Rusnecĭ, care acum câţĭva anĭ, nu numaĭ că aŭ prădat-o dar aŭ şi ucis pe cîrşmarul cu cîrşmăreasa şi pe toţĭ din casă. Şi precum era Vinerea, Toiba meŭ cu jupâneasa aŭ fost siliţĭ să-şĭ facă şabăţul lor la jupânul Ghedale cu care se ştiaŭ de mult. Şi am trebuit să staŭ şi eŭ cu dênşiĭ, la lumînările de seŭ aprinse, să mănânc din peştele cu zeamă de stafide şi din colacul lor. Numaĭ atâta că bietul Toiba nu putea să-şĭ îmbrace caftanul de atlas, nicĭ să-şĭ pue în cap cuşma cu pĭelcelele de jder, cum cere rînduiala ; a lăsat, deşi era el cel maĭ bĕtrân, să zică stăpînul caseĭ rugăciunea, ce o îndreaptă eĭ, odată cu rĕsăritul luceafăruluĭ de seară, către Dumnezeŭ, saŭ cum zic eĭ atuncĭ, către ocrotitorul puternic al patriarhilor Avram, Isac şi Iacov. La Cernăuţĭ însă am sosit tocmaĭ Duminică dimineaţa, căcĭ plecasem abia Sâmbătă noaptea pe lună, tot pe urma drumuluĭ rănit de omĕt numaĭ cu ajutorul oamenilor din satele megieşe, scoşĭ cu poruncă pentru treaba aceasta. Dar şi aicĭ par'că era vrăjit. Când eram aproape de oraş, ţin minte, că am vĕzut, saŭ ni s'aŭ năzărit cumva, pe pustiul întins

al ometeler vr'o cinci, şease dihănii, ce cam semănaŭ a lupi, dar se făceaŭ aşa ca şi cum nu ne-ar vedea. Pe semne că veneaŭ sătui de undeva şi nu ne băgaŭ în seamă. Tovarăşii mei din haraba tremuraŭ de frică, eŭ însă ştiŭ că am ars atunci jumătate din caetele mele de şcoală, aruncând făşiele aprinse pe drum — vezi doamne, ca să arăt că-s straşnic de viteaz, şi jupâneasa lui Toiba era gata să jure că lupii, numai cât din pricina asta aŭ lăsat-o nemâncată.

Între caii lui jupîn Toiba şi stăpînul lor era, când cataĭ bine la dênşii, ceva asemănare. Îi cumpărase el la un mezat al tamazliculuĭ împărătesc din Rădăuţi, şi aveau amêndoi boturile încovoiate ca la toţi caii călăreţilor de pe vremea aceea. Şi Toiba, ca să ştiţi, era şi el înalt, uscat şi avea un nas mare cârnit de tot în jos. Şi fusese şi el tocmaĭ, ca şi caii săi mulţi ani în slujbă la călăreţi, adică trâmbiţaş la Ulanii împărăteşti. De aici êţi pricepe bine câteva lucruri ciudate din vieaţa jupînuluĭ Toiba. Întâi că după întoarcerea din slujba cătănească ajunsese un păcătos şi jumătate, — cam aşa fel ca şi caii luĭ, că dê, — nici eĭ nu rămăsese tocmaĭ teferi după ani de călărie, căci altfel doar nu i-ar fi scos împărăţia la mezat şi n-ar fi căzut aşa, pleaşcă în mâna luĭ Toiba. Şi păcatele stăpînuluĭ, eraŭ — şi ele, de bună samă din cale afară mari, că nu de geaba era să-l scoată la mezat şi pe dênsul, adică era să-l gonească rabinul cât pe ce din havra jidovilor a mahalaleĭ Roşi. Apucase Toibulica nostru, pe când era ostaş, să se înfrupte cu carne de porc şi fel de fel de alte lucruri, cum zic ei, "tref" saŭ neîngăduite de legea lor. Şi se prinsese, sê vede, năravul rêu de dênsul, căci iacă numaĭ cum a scăpat de blestemul legeĭ. A luat pe fata rabinuluĭ de nevastă, pe Beilă, şi asta, măcar că nu era frumoasă, nici bogată, avea însă alt dar. L'a vindecat adică pe Toiba ĭutişor de toate păcatele. Că nu încăpuse încă nici treĭ luni pe mâna eĭ şi s a făcut sfînt, nu altceva. Nu mânca decât cuşer şi păzia legea şi obiceiurile, de credeai că-i chiar din neamul curat al Chasizilor. Şi când veniaŭ sêrbătorile mari, de pildă Peisachul, saŭ paştile, pe unde nu ştia cam bine câte trebuia să le facă ca patriarh al caseĭ sale, îl maĭ povêţuia bêtrânul sêu tată, care trăia la dênşii. In celalt colţ însă. Îndată ce se împestriţa cerul cu stele şi începea Sederul, adică întâia sară a paştelor, se punea tata luĭ Toiba în capul mesei, în faţa sfeşniculuĭ cu şeapte limbi şi alăturĭ de el feciorul sêŭ, amêndoi cu cuşmele în cap, Berla, nora sa. Un scaun însă sta gol, parcă aştepta să maĭ vie cineva. Pe masă eraŭ cele treĭ pâni marĭ, despărţite una de alta cu câte o năframă albă, un şip cu vin roş şi pe un sahan, un os mare numaĭ cu ceva carne pe dênsul. Vinul închipuia sângele copiilor ovreeşti, în care zice că se scăldau împăraţii faraoni, iar osul arăta melul de paşte pregătit la plecarea din Egipet. Scaunul gol însă era pentru prorocul Ilie, despre care se crede că intră în sara aceea în casă şi gustă din vin şi din bucate. Şi ospătaŭ cu toţii, cântând la sfîrşit cu glas un psalm şi mergênd apoĭ la

culcare fără rugăciune; căcĭ în noaptea asta, se zice că Dumnezeŭ Savaoft însuşĭ, veghiază asupra caselor Evreilor, ca odinioară, colo în ţara Egipetuluĭ.

Cu toate astea casa luĭ Toiba era cam cuprinsă de dalăs—sărăcie, că dĕ,—la un singur lucru nu-l putuse aduce nicĭ priceputa luĭ Beilă. Nu ştia să facă negustorie, şi pace bună! Şi oricât îşĭ bătea ea gura şi el mintea, de giaba. Când desfăcea Beilă în tîrgul Storojeneţuluĭ marfa ei din lădoiul cel mare şi isprăvia cu înşiratul de mărgele, florĭ făcute de mână, drîmbe, jurubiţe cu aţă roşie saŭ albastră, lâna, altiţe, ghiordane, bolduri, ace şi ce maĭ avea, îl trimetea apoi pe Toiba printre oamenĭ, doar a maĭ tîrgui nişte găinĭ, curcĭ, reţe, saŭ gâşte eftine, ca să le vîndă apoĭ cu câştig la oraş, la Cernăuţĭ. Aşa! Ţi-aĭ găsit! Toiba se punea la vorbă cu oamenĭĭ, asculta povestile altora şi când se întîmpla de da peste un vechiŭ tovarăş de pe vremea cătănieĭ sale, se apuca să-l cinstească, uita de toate şi cumpăra apoĭ în grabă, ce nu era harnică să vîndă Beila la Cernăuţĭ, nicĭ cu pagubă.

Se pricepea Toiba la negoţ,—vorba ceea,—ca ţiganul la albinĭ, dar la un lucru tot se pricepea. Lunĭ sara când tîrgul era pe mîntuială, mânca repede o bucăţică de turta de popuşoiŭ coaptă la tava, înghiţea câteva fire de usturoiŭ şi apoi vedeaĭ că scoate iute din fundul dulăpaşuluĭ, unde-şĭ ţinea tatăl sĕu cărţile cele lungĭ de rugăciune, o trâmbiţă veche învălită în cârpe şi o tulea pe uşă. Ştia Toiba să sune frumos din corn încă de pe timpul când fusese la Ulanĭ şi se deprinsese cu încetul a cânta din fel de fel de instrumenturĭ, în cât s'a fost făcut la urmă tovarăş la banda jidovească a luĭ Haim Musicant, de lingă fîntâna Turcilor. Şi umbla cu ceilalţĭ pe la nunţĭ şi zile marĭ şi trâmbiţa de se clătinau pĕreţiĭ, ca odinioară zidurile cetăţii Ierichonuluĭ. Şi macar că meseria asta nu-ĭ venia tocmaĭ la socoteală Beilei, fiindcă nu-l vedea pe bărbatu-seŭ cu zilele pe acasă şi, când se întorcea, venea cu buzele spuzite şi capul plin de bĕutură, dar Toiba tot scotea cu meşteşugul sĕu câte doĭ treĭ leĭ pe septămână. Şi ceĭ doĭ copiĭ aĭ lor,—parcă intrase năravul tatăluĭ din născare întrînşiĭ,—se daŭ la musică ca draciĭ. Moişele, băiatul, cânta în clarinet, când era încă de zece anĭ, iar Ruhălă zicea din peptene şi frunză de o luaŭ pe mamă-sa urechile şi nicĭ nu era bine de şeĭse-sprezece, când s'a şi măritat cu Berl Rŭber, meşter la toba cea mare din banda luĭ Muzicant. La nunta eĭ însă a făcut rudelor o ruşine de credeaĭ că moare moşul lor Silberştein de mâhnire, căcĭ n'a vrut nicĭ într'un chip să se lase rasă pe cap şi a făcut ce a făcut afurisita de a rămas cu cosiţele netăiate.

Şi s'a întîmplat într'un rând,—câţĭva anĭ pe urmă,—că se întorcea Toiba cu feciorul seŭ clarinetistul şi ginere-seŭ toboşarul, aşa cam pe la crăpatul zorilor, de la o nuntă Şi cum mergeaŭ pe drumul din spre satul rusesc Mamaeştĭ, ĭacă că i-a ajuns o căruţă cu patru caĭ. Că era vremea iarmaroculuĭ de Sânpetru şi veniaŭ fel de fel de bogătaşĭ din toate părţile la bîlciul vestit de caĭ şi vite, ce se ţinea pe atuncĭ la Cernăuţĭ. Şi cum stă-

pînul din bricica boerească era un leah din cei îngîmfaţi de dincolo de Nistru, a pus pe vizitiul seŭ să-i tragă luĭ Berl una cu harapnicul, de i-a făcut dungă roşă pe mână şi i-a spart şi toba. Bieţiĭ oamenĭ aŭ răbdat ocara că ce eraŭ alta să facă, în vreme ca caiĭ muscăleştĭ aĭ leahuluĭ, svînturaŭ în goana lor nebună valurĭ întregĭ de colb peste săracii jidovĭ. Dară nu ştiŭ cum s'a făcut, că şi pedeapsa lŭĭ Dumnezeŭ la ajuns pe trufaşul boer. Că chiar atuncĭ a sărit de sub învălitoarea căruţeĭ o lădiţă de pele şi a căzut sfărămată pe marginea drumuluĭ, de curgeaŭ galbeniĭ puzdere dintrînsa.

De lua Toiba baniĭ găsiţĭ şi-ĭ punea frumos parte dreaptă, în punga sa, a luĭ Moişele şi a luĭ Berl, ce păcat era să fie? Că dacă s'aŭ ales eĭ de atâtea orĭ cu bătae, nu ştiŭ de ce nu s'ar fi ales odată şi cu parale. Că la atâta treabă se pricepeaŭ şi eĭ, adică să împărţească baniĭ între dênşiĭ fără vorbă şi gîlceavă. Dară Toiba nostru, trebue să vĕ spun încă o dată era ostaş vechiŭ, deprins cu frica de pedeapsă, poate şi cinstit din fire, că dĕ,—nu s'a lăcomit la baniĭ găsiţĭ, nicĭ nu s'a potrivit vorbelor isteţe ale băeţilor seĭ, deşi eraŭ tustreĭ săracĭ lipiţĭ pămîntuluĭ. Şi a luat Toiba,—nu'ĭ vorba, cam oftând din suflet, lădiţa, s'a dus a doua zi cu dênsa la Burghesmaistrul din oraş, şi n'a trecut mult, şi iată că s'a dat pe faţă şi păgubaşul. Şi l-aŭ silit domniĭ de la cănţălerie pe sumeţul leah să le dea jidovilor zeciuiala cuvenită, încât le-a venit la fiecare câte-o grămăjoară hăt măricică de gălbănaşĭ cu zimţĭ.

Şi şi-a făcut bătrânul cu baniĭ căpătaţĭ o căscioară în mahalaua noastră, tocmai în dreptul groapeĭ cu gunoae. Berl a rescumpĕrat de la slăbănogul Haim Muzicant dreptul de capelmistru la banda luĭ, iară Moişele a luat în arendă o rohatcă pe drumul împĕrătesc ce duce de la Cernăuţĭ la Storojineţĭ. Şi a stăpînit-o multă vreme, că-l ştiaŭ toţĭ călătoriĭ de pe acolo. Când se nemeria, de se apropia pe timp de noapte vr'un drumeţ de închizătoare, trebuia să-l strige pe Moişele uneorĭ cu ciasul, din pricină că ghiorlăia din clarinetul său a prăpădenie, nu altceva. Şi dĕ, — când îl năpădia aşa fără veste cântatul, n'auzia pe nimenĭ, şi uita până şi de creiţariĭ de la rohatcă.

Şi Toiba nostru,—ce să vĕ mai spun! A avut şi el parte şi bucurie de trâmbiţa sa până la adincĭ bătrâneţĭ. Că n'a apucat să-şĭ gătească bine căsuţa sa şi s'a întîmplat de a căzut bolnav păzitorul turnuluĭ mare de pe magistratul din Cernăuţĭ. Şi Burghermaistrul oraşuluĭ, aducêndu-şĭ aminte de cinstitul jidov din mahalaua Roşi, l-a aşezat colo în cămăruţa de sub ciasornicul cel mare şi când băteau clopotele ciasurile, îl vedeaĭ pe jupînul Toiba cum eşia în ciardacul din înălţime, punea trâmbiţa cea lungă la gură şi tărărăraia cântecul vechiŭ al Cernăuţuluĭ în cele patru părţĭ ale lumeĭ, de se auzia tocmaĭ la rabinul minunelor din tîrguleţul Sadâgura, dincolo de apa Prutuluĭ.

EM. GRIGOROVIŢA.

Colţ de atelier

DIN PETERSBURG. – GRIGOROVICI.

După un soare luminos, un luceafăr nu mai puţin strălucitor, — după Turghienief, — Dimitrie V. Grigorovicĭ. Iată lozinca criticeĭ literare în cercurile erudite ale capitaleĭ imperiale din Nordul Europeĭ. Şi totuşĭ acest luceafăr splendid, nu este ceva noŭ, numaĭ razele străluciriĭ sale, par'că sunt maĭ degajate în efectul lor, de când s'a răcit puţin entusiasmul de pe urma neuitatuluĭ Turghienief. Căcĭ acesta, deşi mort de mult, este contimporan cu Grigorovicĭ, ba maĭ mult, este identic cu el în talent şi direcţiune literară, şi numaĭ un lucru îl desparte, adică că Grigorovicĭ a ştiut să manifeste în efectele scrierilor sale o predilecţie pentru tineret şi popor. Şi măcar că verva cu care descriŭ ambiĭ aceştĭ romanţieriĭ ruşĭ feluritele tipurĭ din poporul lor şi măestria cu care portretează frumuseţile natureĭ, vieaţa la ţară, obiceiurile şi năravurile ţăranuluĭ, sunt aproape deopotrivă de puternice, asemĕnarea între dênşiĭ se pierde cu toate acestea, când privim maĭ de aproape ultimele opere din Grigorovicĭ, mult serbătoritul scriitor popular al literatureĭ ruse actuale. Pe când Turghienief căuta să atingă uneorĭ numaĭ amĕnuntele tipurilor omeneştĭ aduse înaintea ochilor cititorilor, şi se preocupa a pune de regulă în romanurile sale cât se poate de multe persoane în joc, Grigorovicĭ din contra concentrează toată puterea sa de observator maĭ mult asupra unuĭ singur tip şi în loc să generaliseze pe aripele stiluluĭ multe şi felurite dintr'o dată, se adînceşte cu stăruinţă în descrierea şi analisarea până şi a momentelor celor maĭ minuţioase, a faselor celor maĭ delicate, a părţilor celor maĭ tainice, ba recurge chiar şi la dialectul vulgar, numaĭ ca să reproducă omul de ţară, aşa cum este, trăeşte, gândeşte şi vorbeşte el. Astfel, când cineva va vroi, de pildă, să încerce o mică comparaţie între ultima scriere a luĭ Turghienief, *Amintirile unuĭ Vênător* şi romanul popular de actualitate al luĭ Grigorovici, *Pescariĭ*,

va fi surprins de deosebirea izbitoare ce o presintă aceste două lucrărĭ literare, isvorite din pana a doĭ prosatorĭ marĭ, naturaliştĭ, contimporanĭ şi care, plecând în tendinţele lor pe aceeaşĭ cale, inspiraţĭ de acelaşĭ talent, aŭ ajuns totuşĭ a descrie poporul rus în chip atât de diferit, şi cu toate că sunt de o potrivă originalĭ şi prodigioşĭ în felul lor de a scrie despre popor, aŭ obţinut rezultate atât de variate în lumina apreţiărĭĭ publiculuĭ cititor.

Credem dar că nu facem rĕŭ, dacă resfoim puţin *Pescarii* ilustruluĭ scriitor, şi cercetăm maĭ de aproape calităţile acesteĭ opere populare, în care Grigorovicĭ a ştiut să dea proseĭ sale măestre acea nuanţă meşteşugită şi totodată acea desvoltare specială, ce-l face, să-l întreacă chiar, din multe punte de vedere pe marele sĕŭ contimporan Turghienief.

Pescariĭ (*Răbachi*) luĭ Grigorovicĭ presintă maĭ mult o poveste lungă, decât un roman, şi desfăşură înaintea ochilor cititoruluĭ, în 30 de capitole, vieaţa pescarilor ruşĭ de pe malul rîului Oca. Cam pe la jumĕtatea a doua a descrierilor sale, autorul maĭ asociază la naraţiunea sa încă şi o altă temă, expunênd adică efectele ce s'aŭ produs asupra poporuluĭ prin introduccrea de fabricĭ în părţile agricole ruse ale regiunilor de pe acolo, din care aŭ resultat pentru mediul ţărănesc două rele marĭ şi anume: pofta de a trăi bine şi patima beţieĭ.

Eroul povesteĭ e rigidul moşneag Glieb, stăpînul caseĭ şi familiei, în sînul căreĭ se închiagă încet fasele lungeĭ naraţiunĭ. Partea adversă este representată prin fiul maĭ mare, Petru, a căruĭ fire de altmintrelea domoală, se sbate şi hotărĕşte până la extrem, sub nişte necontenite şoptirĭ şi îndemnărĭ rĕsvrătitoare. Acestea îĭ vin din partea unuĭ argat din casă, numit Achim, care după ce a isbutit să tragă în partea sa pe lesne crezĕtorul fiŭ maĭ mic, Grişa, îĭ porneşte acum pe ambiĭ tinerĭ la neascultare şi revoltă pe faţă contra bĕtrânuluĭ tată. Revolta se îndreaptă de fapt maĭ mult contra încăpăţinăreĭ acestuia de a nu ceda nimic din vechile, bunele obiceiurĭ ale ţĕranilor pescarĭ şi a supremaţieĭ tradiţionale şi severe cu care ţine moşneagul să conducă afacerile caseĭ în calitate de stăpîn şi patriarch. Autorul ne pune întâĭ în cunoştinţă cu toate amĕnuntele meseriеĭ şi vieţeĭ pescarilor de pe rîul Oca, apoĭ cu detaliurile gospodărieĭ şi ocupaţiunilor la care se daŭ aceştĭ oamenĭ, pe lîngă pescuit. Înşiră pe rînd înaintea ochilor noştri, cu o plasticitate uimitoare, nevoile şi miseriile precum şi puţinele momente vesele ale sărmanilor locuitorĭ din acea regiune. După aceea vine însă, şi le arată spectrul amăgitor al vieţeĭ în aparenţă, fericirile ce se oferă locuitorilor prin lucrul cu ziua la fabricele fundate în apropiere. Şi greul vieţeĭ împreună cu ispita şi zizaniile unor oameni străinĭ de casă, aduc conflictul neevitabil între tată şi fiĭ, mamă şi nurorĭ. Numaĭ pescarul vecin Condrat, se alieză cu nefericiţiĭ bĕtrânĭ. Şi când aceştia se vĕd la sfîrşit părăsiţĭ de toţĭ copiiĭ lor, pe care nu vroiaŭ decât să-ĭ crească şi conserve în bunele, sfinte obiceiurĭ ale strămoşilor, se

mută Condrat la dênşiĭ şi împarte amărăciunile sale propriĭ cu ale lor, sufere şi moare cu dênşiĭ. Printre aceste toate se iveşte nespus de atrăgătoare figura bĕtrâneĭ mame, care duce o luptă crîncenă cu copiiĭ resvrătiţĭ. Ea totuşĭ îĭ iubeşte în taină până la ultimele momente, când vin chiar de o pradă şi o sugrumă. Pe de altă parte duce o luptă cu asprul sĕŭ soţ, la care ţine ca la Dumnezeŭ, şi cu toate acestea caută să-l înduplece la tot felul de concesiĭ faţă cu copiiĭ neascultătorĭ şi porniţĭ pe calea stricăciuneĭ, ce vine acolo, — de la ceĭ din tîrgurĭ, — ceĭ cu cartea şi învăţăturile otrăvitoare...

Valurĭ, valurĭ de scene, care de care maĭ interesante şi mişcătoare, o beznă de material etnografic, cum nu se găseşte în vr'o altă carte, un caleidoscop adevĕrat de miragiĭ rustice şi toate de o claritate şi originalitate fără seamăn, — iată cuprinsul *Pescarilor* luĭ Dimitrie Vasilievicĭ Grigorovicĭ, prosatorul neîntrecut al Ruşilor.

Dar ca şi pretutindenea şi în toate timpurile, s'aŭ găsit şi în patria acestuĭ scriitor, criticĭ tendenţioşĭ care pretind că Grigorovicĭ a idealisat în mod pătimaş poporul rus, făcêndu-ĭ cu schiţările aceste incomparabile, maĭ mult rĕŭ de cât bine. Acusaţie maĭ gravă nicĭ că se poate, şi cred că asemenea aserţiunĭ nesocotite nu aŭ putut isvorî decât pur şi simplu din realismul unilateral care consideră poporul de la ţară maĭ mult din punct de vedere al părţilor întunecate şi brute ce le manifestă uneorĭ firea omuluĭ fără cultură. Nu vor să înţeleagă cu alte cuvinte, aceştĭ judecătorĭ nepriceputĭ, că tocmaĭ aci se oglindesc maĭ totdeauna elementele, din care a putut şi va putea să alcătue cineva conclusia: că numaĭ în popor şi în vieaţa luĭ, suntem în stare să urmărim firele fundamentale pentru ţesătura maĭ mult saŭ maĭ puţin măeastră a edificiuluĭ social ce-l clădeşte cultura împreună cu tot binele şi progresul la care e menit să tindă apoĭ ca naţie, stat şi putere.

Decât să lăsăm pe criticiĭ pseudo-realiştĭ cuĭ lipsa lor de simpatiĭ pentru popor, şi să privim pe pictorul acesta fenomenal al caracterelor naţionale ruse din alt punct de vedere. In *Pescariĭ* sĕĭ precum şi în celelalte opere datorite peneĭ luĭ Grigorovicĭ, cum sunt, de exemplu, romanul *Anton Goremia*, poveştile, *Bobelĭ* şi *Pachar*, precum şi scrierile sale maĭ micĭ *Mama şi fiica*, *Cele patru anotimpurĭ* şi altele, el pretutindenea prevalează în mod covêrşitor, asupra celebruluĭ Turghienief, care de şi ridicat de patrie şi străinătate până în slava ceruluĭ, ni se înfăţişează în ciuda omogeneităţeĭ genuluĭ literar sub multe raporturĭ inferior luĭ Grigorovicĭ. Când analisăm, de pildă, *Amintirile unuĭ vênător* de Turghienief, simţim, cu toată impresia grandioasă ce ne-o lasă tablourile fine, ideile profunde, reflecţiunile serioase, coloritul uneorĭ naiv de simplu, dar totuşĭ admirabil al imaginilor din această scriere, — simţim par'că necesitatea unuĭ diapazon, uneĭ mânĭ călăuzitoare pentru a ne putea cufunda bine în misterele sufletuluĭ autoruluĭ. Vedem, nu ştiŭ cum să zic, în toată plăsmuirea

măreaţă un ce nedesluşit, ochiĭ privesc ca prin o sită deasă la lucrurile gingaşe ce mişuesc în graiul dulce şi atrăgător cu care ne le povesteşte Turghienief, — nexul întregimeĭ, par'că e painjenit, şi cititorul rĕmâne ca însetat, cu toată bogăţia isvoruluĭ în care a crezut să şĭ adăpe agitaţia spirituluĭ sĕŭ.

Poporuluĭ abia poţĭ să-ĭ daĭ de citit o operă de ale luĭ Turghienief, copiilor de loc. Şi totuşĭ, de eĭ, aproape numaĭ de eĭ se ocupă în cele maĭ multe scrieriĭ ale sale; pe eĭ îĭ descrie şi îĭ desinează cu pana sa dibace şi, — lucru straniŭ, — că tocmaĭ poporul şi tineretul nu-l înţelege.

La Grigorovicĭ, — ca să o zic dintr'un cuvînt, — este tocmaĭ contrarul. Nu a creat, nicĭ a scris vr'odată cineva literatură populară, literatură pentru tineret, cum a făcut-o Grigorovicĭ. Şi aci culmineză meritul sĕŭ imens, prin asta se deosebeşte atât de esenţial de Turghienief şi prin urmare e foarte natural că se şi impune publiculuĭ prin valoarea aceasta, necontestabil superioară a scrierilor sale.

Comparat cu scriitoriĭ celebri aĭ genuluĭ popular narativ, Grigorovicĭ arată multă asemănare cu englezul Dickens. Intocmaĭ ca şi acesta are şi Grigorovicĭ talentul netăgăduit de mare a interesa pe cititor maĭ ales prin intriga naraţiuneĭ. Şi le brodeşte uneoriĭ intrigile poveştilor sale cu atâta iscusinţă, învăluieşte puţinele personagiĭ pe care le aduce faţă în faţă în aşa haine de caracter opus, încât bagă pe cititor de la început chiar în cătuşele atenţiuneĭ febrile, de care nu se poate desface, — doară numaĭ pentru a se opri din când în când şi a se delecta în taină cu formele fermecătoare ale limbeĭ, recitind pasagiile înbrobodite din când in când în dialectul poporuluĭ, saŭ — pentru a vedea că a ajuns la cuvîntul „sfîrşit".

G.

CRONICA

Zilele din urmă s'a jucat la Teatrul Naţional şi câteva piese scrise la noĭ: *Bianca*, dramă în treĭ acte şi în stihurĭ, de d. Haralamb Lecca,—*La ziua Scadenţeĭ*, dramă într'un act, de Ar. R.,—*Do'n Vagmistru*, comedie în treĭ acte, de d. Grigoriu, şi altele.

Bianca este o lucrare dramatică, trasă din *Idylle tragique*, romanul luĭ Bourget. Ţesătura romanuluĭ luĭ e următoarea:

Arhiducesa de Carlsberg avusese un amant, pe care-l luase delăsată fiind de bărbatul sĕŭ, om în vîrstă, om de ştiinţă, care nu pierdea prilejul de a o brusca. După un timp amantul a lăsat-o. Când se 'ncepe romanul, arhiducesa face cunoştinţa luĭ Hautefeuille, pe care ştiindu-l amic cu Du Prat, fostul eĭ amant, se gîndeşte să-şĭ rĕsbune, făcêndu-l s'o iubească. Planul eĭ de rĕsbunare însă e învins de o adevĕrată iubire ce simte pentru Hautefeuille. Amorul se încinge. Bărbatul începe să bănuească pe Hautefeuille, şi, când trăiaŭ maĭ fericiţĭ, se reîntoarce din Egipt Du Prat, şi caută, trecênd pe la Cannes, să-şĭ vadă prietenul. Intîlnirea are loc. Bănuelile luĭ se deşteaptă, şi în sfîrşit Hautefeuille mărturiseşte. Du Prat îĭ spune cine e femeea asta şi ajunge la resultatul jurămîntuluĭ luĭ Hautefeuille de a nu o maĭ vedea. Hautefeuille însă se furişează într'o noapte la dênsa. Du Prat simte, îl urmăreşte, şi ajungênd la arhiducesă, când aude că bărbatul, arhiducele, caută pe Hautefeuille să-l omoare,—ca unul ce-l pândea de multă vreme,—ese înaintea arhiduceluĭ ca să-l scape pe prieten, şi arhiducele crezênd că e Hautefeuille, îl omoară.

Firul desfăşurărieĭ lucrărieĭ D-luĭ Lecca e următorul:

Bianca,—sânge italian,—are un amant, D'Anzy, luat în ciuda bărbatuluĭ eĭ,—rasă germană,—care n'a iubit-o nicĭ odată. Ea ştiea că amantul are

un prieten, De Valmors, pe care-l iubise în treacăt odată, dar de care se despărţise, cu ura în suflet. Pe neaşteptate, chemat de datoria de a lupta pentru coroana Franţeĭ, De Valmors vine la Coblentz, fără să ştie că va găsi pe prietenul luĭ, D'Anzy, în casă la Bianca. Cum îl vede, dintr'o privire aruncată şi luĭ şi eĭ, De Valmors, noul venit, bănueşte. Il întreabă; D'Anzy tăgăduieşte, şi, ceva maĭ mult, după stăruinţele luĭ De Valmors, jură că între el şi Bianca nu e nicĭ o legătură.

In actul II, sunt adunaţĭ toţĭ nobiliĭ francesĭ să hotărască planul războiuluĭ. Intre eĭ, bine înţeles, şi ceĭ doĭ prietenĭ. Când se sparge adunarea, De Valmors, care scrisese o scrisoare Bianceĭ, cerând un ceas de explicare, are o scenă cu dênsa, scenă în care din indiferent ce era, devine gelos, şi-o roagă iar să-l iubească. Bianca refuză. Urmează o scenă între ceĭ doĭ prietenĭ, tare, explicativă, hotărîtoare: amêndoĭ jură să n'o maĭ vadă. De Valmors însă lasă a se înţelege că prevede că D'Anzy îşĭ va călca jurămêntul.

Actul III se ridică cortina pe o scenă între bărbat şi Bianca. Bărbatul e încredinţat că ea are un amant. Ceva maĭ mult, are o probă: proba însă e scrisoarea pe care ĭ-o scrisese Bianceĭ De Valmors, cerând un ceas de întîlnire. De unde bănueala greşită a bărbatuluĭ că De Valmors e amantul, iar nu D'Anzy. Bianca, după ce-l înfruntă, rămânênd singură, se bucură de înşelarea bănuelilor luĭ. Urmează întîlnirea pe care ĭ-o dase pentru noaptea aceea luĭ D'Anzy. El se căeşte. Incetul cu încetul însă, sub farmecul eĭ, uită. Se aude sgomot în grădină. El are o presimţire, dar se lasă a fi înlănţuit de Bianca. Când sunt maĭ strânşĭ unul lîngă altul, De Valmors apare pe fereastra pe unde intrase D'Anzy, întrebând: „Unde ţĭ-e jurămêntul?“ şi n acelaşĭ timp bărbatul care-l bănuea şi-l aştepta, ajutat de întîmplarea care-l scăpase nevĕzut pe celalt, — îl împuşcă, nu pentru că De Valmors se devotase, ci pentru că bărbatul, credea că venise la întîlnire. — Bărbatul se urcă sus şi vine în odaea nevesteĭ. Auzindu-l, ea sfătueşte pe D'Anzy să fugă. El nu vrea, şi dênsa, în culmea disperăreĭ, sfîrşeşte actul şi piesa strigênd: „Atuncĭ îl voĭ ucide eŭ!“

A lua dintr'o scriere oarecare o intrigă şi a încerca s'o transformĭ în dramă, — aşa cum aŭ luat mulţĭ dramaturgĭ subiectele lor de la alţiĭ, — pentru noĭ, de o camdată, este lucru secundar. Ceeace ne interesează, este felul cum a isbutit încercarea dramatisăriĭ uneĭ intrige din Bourget, care, după mărturisirea lui însuşĭ, îşĭ crede romanele şi talentul seŭ cu totul opuse teatruluĭ. In privinţa aceasta încercarea D-luĭ Lecca, ni se pare că are merite reale. Acţiunea, adică însuşirea aceea care te mişcă şi te ţine treaz dinaintea desfăşurăriĭ împrejurărilor, deşi delicată în ea, există însă: piesa e maĭ mult decât o „poemă dramatică“, cum o întitulează autorul; ea ne interesează din capul loculuĭ şi ne strânge atenţia din ce în ce maĭ mult până la desnodămênt, desnodământ, care, schimbat cu totul de cum îl dă Bourget,

e după părerea noastră de un frumos efect dramatic. Sentimentele se opun gradat cu fiecare scenă, greutăţile sporesc, o catrastrofă se anunţă, ea se întîmplă. Iată resumatul abstract al *Biancei*; iată resumatul oricărei drame adevărate.

Un merit încă mai pronunţat al lucrării sunt versurile din ea, versuri curgătoare şi simple, care auzite în gura actorilor, daŭ ilusia graiului firesc.

Mai puţin fericit într'ênsa e tocmai firul întrigei, adică partea lui Bourget. In adevĕr, mai toate sufletele care se mişcă în ea sunt călăuzite, în paşii lor, de legile firei brutale, în prejudiţiul convenţiunilor sociale. Mai toţi uită datoriile şi se lasă a fi mânaţi de instincte, unii de o dragoste oarbă, alţii de resbunare. Dar mai presus de instincte, este ceeace a clădit omul în societate, legile şi cuviinţele sociale, partea cea mai frumoasă a cugetării lui, care îl deosebeşte de animal. A da drepturi nelimitate firei din noi este a o înjosi pe ea însăşi, a o înapoia la starea primitivă de sĕlbătăcie.

Actorii care au interpretat drama, s'aŭ achitat de rolurile lor. D-na Romanescu şi d. Nottara aŭ fost ca totdeauna artişti eminenţi.

* * *

Ceeace lipseşte în Bianca găsim cu prisosinţă în *La ziua Scadenţei*, o dramă puternică şi mişcătoare, amintind în parte tema *Strigoilor* lui Ibsen, dar desfăşurând o morală socială de o frumuseţe fără seamĕn.

Contesa X, vĕduvă, trăeşte într'un castel, lîngă copilul ei, Arnold, un prieten al lui intim, Rudolf, şi o fată, Daniela, pe care a crescut o.

Când se ridică cortina, Arnold, după o noapte de veghe, încearcă să se împuşte, dar n'are curajul. Vrea să se împuşte în urma unui duel pe care-l avusese cu amicul lui, Rudolf, din pricina unei certe pentru Daniela, pe care amêndoi o iubesc, şi în urma căruĭ duel Arnold trebuea în ziua aceea,—*ziua scadenţei*,—să se omoare. Rudolf însă, vine să-l deslege de legămênt. Arnold furios îl întêmpină aspru, de unde neputinţa celuĭlalt de a-ĭ spune pentru ce a venit. Şcene tari, ironice. Intră Contesa, care vine să-şĭ îmbrăţişeze copilul de ziua lui, căci împlineşte 21 de ani, şi după câteva frase, întreabă pe Rudolf ce are Arnold, face ca lucrurile să se lămurească. Daniela arată că e gata să se sacrifice, luându-l de bărbat, deşi iubea pe Arnold, numai să scape de moarte pe Arnold, căci Rudolf îĭ dase pe faţă secretul dueluluĭ. Arnold ajuns la majorat, îĭ cere socoteală mă-seĭ de asprimea cu care se poartă adesea faţă de el. Ea, încet încet, îi explică motivul, ajungênd să-ĭ spue că se teme să nu-l vadă şi pe el ca pe tată-seŭ. „Cum era tată-meŭ?“, întreabă el. „Era laş“, rĕspunde ea. Arnold înţelege; ideea dueluluĭ se limpezeşte mai bine în capul lui, şi când el i-o spune şĭ-o întreabă ce să facă, ea îĭ respunde: „Să te baţi!“. El, trece alături,

şi când era să-şĭ tragă un glonţ, Rudolf, care ascultase ascuns scena, se repede şi-ĭ ia pistolul din mână. Contesa, de spaimă şi durere, crezênd că fiu-seŭ e mort, cade şi moare. Inainte însă, pe când e în agonie, Rudolf îĭ dă amiculuĭ pe Daniela. Contesa îşĭ dă sufletul, zicênd: „Sunt fericită".

Intr'un cuvînt, o femee pentru care convenţia onoareĭ e maĭ mult decât vieaţa copiluluĭ eĭ.—S'ar părea însă că moartea eĭ e pusă în dramă, ca o pedeapsă a unuĭ caracter neînduplecat.

Psicologia persoanelor, interesul pieseĭ şi deslegarea eĭ, destăĭnuesc sub iniţialele Ar. R., marĭ aptitudinĭ de dramaturg.

D. Dimitriade a dovedit inteligenţă în interpretarea roluluĭ luĭ Arnold.

* * *

Ceeace ne am permite să reproşăm actorilor noştri, nu e talentul, ci direcţiunea unuĭ joc şi maĭ ales direcţiunea feluluĭ lor de vorbire pe scenă. Unĭĭ nu ştiŭ a accentua frasele şi cuvintele puternice dintr'o piesă, nu ştiu a lua atitudinĭ adequate situaţiuneĭ sufleteştĭ în care se află, de a sublinia o împrejurare printr'un gest sau printr'un joc de fisionomie. Toate acestea eĭ le fac, dar le fac adesea unde nu trebuesc, accentuă frase goale şi cuvinte micĭ, iaŭ atitudinĭ bizare, fac gesturĭ şi mişcărĭ numaĭ pentru a le face, ca şcolariĭ ce zic lucruri pe dinafară fără ca sufletul lor să ia parte la ce spun. Unĭĭ îşĭ mănţin încă în glas notele false fără ca în conservator să se fi putut desbăra de ele. Alţiĭ nu ştiŭ să respire la timp, ceĭ maĭ mulţĭ nu ştiŭ punctuaţia vorbireĭ.—Şi acestea sunt lucruri care se pot învĕţa.

Ce se observă însă şi maĭ mult e intonaţia greşită a lor, care vine din vechea imitaţie a actorilor francesĭ înrădăcinată în eĭ ca o direcţie de şcoală.

Ar trebui să se înţeleagă de actorĭ că altele sunt inflexiunele de glas ale românuluĭ şi altele sunt ale francesuluĭ, altfel intonează unul să-şĭ exprime sentimentele şi ideile aşa cum le simte, altfel celalalt. Francezuluĭ îĭ place, spre pildă, un fel de metopee, de intonaţie plângătoare şi prelungă în cuvinte, care lipseşte cu totul în vorbirea românuluĭ şi n'o găsim decât în gîtul actorilor noştri. Glasul omenesc e ca nn clavir deasupra căruia pot cânta mulţĭ artiştĭ, dar fiecare cântă în felul său. Fiecare popor are modalitatea luĭ în vorbă, care modalitate exprimă în chip firesc felul simţireĭ şi gîndiriĭ luĭ particulare. Noĭ suntem ceĭ întăĭ care admitem că până astăzĭ nu s'a putut face maĭ bine, că până astăzĭ Conservatorul nostru n'a putut fi decât ceeace a fost, dar am dori să vedem încercările unor năzuinţe de eşire din vechile făgăşurĭ ale rutiniĭ, am dori o comprehensiune maĭ adîncă a lucrurilor, o direcţie maĭ potrivită exigenţelor timpuluĭ în care trăim.

* * *

Do'n Vagmistru de d. Grigoriu, a atras publicul la o serie de representaţii, în care s'a rîs tare şi mult. Piesa nu e o comedie, cum e scris pe afiş, nu e chiar nicĭ o farsă; e o succesiune de tablouri, — unele reale, — din vieaţa de casarmă. Cu tablourile reale, care sunt resultatul uneĭ observaţiĭ artistice, ea atinge oarecum comedia. Ca invenţie propriŭ zisă n'are maĭ nimic.

D. Toneanu a găsit prilej de a crea în ea unul din acele roluri, — care înseamnă vieaţa unuĭ artist c'o amintire neuĭtată: el e un desĕvîrşit ţigan-ordonanţă. Când dintr'un rol, în care n'are maĭ nimic de spus, şi unde comicul stă în parte în graiul stricat al ţiganuluĭ vorbind rĕŭ româneşte, — comic, care fie-zis în treacăt, am dori să-l vedem dispărênd de pe scena noastră, — d. Toneanu face ce a făcut din Cărăbuş, atunci meritul succesuluĭ pieseĭ se datoreşte tot atât de mult, dacă nu maĭ mult, artistuluĭ decât autoruluĭ. Ce ne a plăcut mult la d. Toneanu sunt schimbările sale sufleteşti; la început, în casarmă, tremurând, ca un stîlcit în bătaĭ, dinaintea Vagmistruluĭ, apoĭ maĭ în voie, în actul II, când are în mână pe Vagmistru, cu scrisoarea amoroasă, şi, în sfîrşit, vesel de tot în actul III, când simte că Vagmistrul e pierdut. Chipul de a pune în evidenţă aceste nuanţe fac onoare unuĭ artist tînĕr ca d. Toneanu.

* * *

După o întrerupere de treĭ anĭ, D-na Elena Teodorini şĭ-a reluat cariera de artistă. Ilustra noastră Primadonă a ţinut ce cele dintâĭ representaţiĭ ale acesteĭ a doua fase ale cariereĭ sale să le dea pe scena Teatruluĭ naţional. A cântat *Carmen*, *Giocconda*, *Cavaleria Rusticana* . . , cu vocea sa amplă şi măeastră, cu jocul sĕŭ pasionat şi ferm. Publicul i a făcut ovaţiunĭ.

* * *

Sunt vr'o 20 de anĭ, de când era în floare la noĭ obiceiul de a se aduce trupe de operă italiană şi câte odată de operetă francesă. Amatorĭ de muzică, adesseaorĭ oamenĭ de seamă, oamenĭ politicĭ chiar, se transformaŭ în impresarĭĭ, plecaŭ la Milan saŭ aiurea şi recrutaŭ trupe. Stagiunea începea odată cu venirea zăpezilor, şi ţinea toată earna. Societatea bună bucureşteană, gătită în haine de bal, în frac şi rochiĭ decoltate, îşĭ dădea întîlnire la Teatrul naţional, unde se respândea un aer de serbătoare, de petrecere aleasă, de vieaţă de carnaval. Lojile păreau pline cu florĭ. Trupele italiane, pe atunci în toată splendoarea lor, cântaŭ repertorul luĭ Verdi, luĭ Donizzetti şi Bellini, maĭ rar Rossini, şi maĭ rar încă Meyerbeer. Printre Primadone o Brambilla, o Gianfredi, o Mantilla, maĭ târziŭ Patti; printre tenorĭ un Stegher, un Montrésor, un Patierno.

Aclamaţiuni, strigăte, supeuri acasă la dive. Intre acte, visite prin loji, priviri aprinse, din staluri jocuri de binoclu şi multe altele.

Sunt 20 de ani de atunci, şi câtă schimbare! Am avut şi earna asta o jumătate de trupă italiană la Teatrul cel mare şi o trupă de operetă francesă la Teatrul liric. Dar nu erau decât parodia celor de altădată. Italienii de la Teatrul naţional ne-au făcut cel puţin un serviciu, punêndu-ne în relief talentele noastre. Cât despre opereta francesă, ea era de un ridicol ce făcea milă. Lumea, mânată de vechiul obiceiu, s'a dus însă mai toate serele s'o vază. Nu stă în gîndul nostru de a învinovăţi pe nimeni, constatăm numai puterea obiceiului. Cine ştie câte persoane din cele care or fi desaprobând obiceiul — citind aceste rânduri, — nu v'or fi avut părerea de rău că n'au putut merge la „Opereta francesă!“

* * *

La concursul deschis de *Cercul amicilor Literaturei şi Arteĭ Române*, s'au presentat până la 15 Decembrie trecut următoarele lucrări:

1) Pentru premiul de 300 lei „O piesă de teatru“:

a) *Răsplată în omenire*, de Voinţa-Poate.
b) *O logodnă fin de siècle*, de Irman.
c) *Tempestă în pădure*, de Sycomore.
d) *Dragostea*, de Inainte.
e) *Echet*, de Orban.
f) *Daţe-mi aer*, de „Curcubeu şi cer frumos
Cer un fond întunecos“.

2) Pentru premiul de 200 lei „O nuvelă“
s'au presentat:

a) *Câz-Canara*, de Horia.
b) *Mica Prietină*, de Ars longa vita brevis.
c) *Jale şi umilire*, de Busuioc.

3) Pentru premiul de 100 lei „O poesie“
s'au presentat:

a) *Singur*, de Argo.
b) *Dama cu Camelii*, de Temis.
c) *Poeţilor*, de Marco.
d) *Lacrimi de Adio*, de Corban.

Dintre aceste lucrări *Cercul* a premiat numai Poesia *Dama cu Camelii*, care era a D-lui Haralamb C. Lecca.

A.

1557
1898

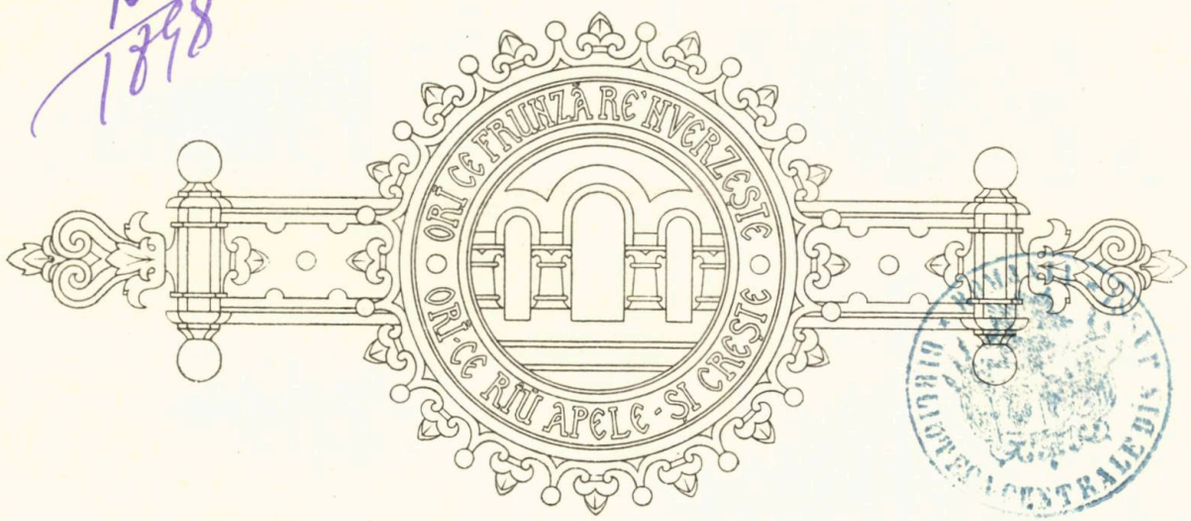

BIBLIOTECA CENTRALĂ

PEATRA DE OPAL

Era noapte, şi fecioarele preotese plecaseră să se culce. Numaĭ una singură remăsese de pază, lingă focul altaruluĭ, în templul Hestieĭ. Era atât de frumoasă, în vestmintele eĭ albe, că Artemisa îşi oprea razele pe lespedile templuluĭ s'o privească, iar undele măriĭ luptaŭ, alergând, să-ĭ atingă picioarele!..

Se spunea, că în nopţile eĭ de veghe, cu glas gingaş, privighetoarea o striga neincetat: Myglis! Myglis!.., pentru ca frumoasele-ĭ pleoape cu lungĭ şi umbritoare gene să nu-ĭ fie împovărate de somn.

Ochiĭ eĭ, ca marea la apusul soareluĭ, eraŭ plinĭ de tainice focurĭ, într'atât că Întâea preoteasă, cu grijă căt̆and la dênsa, işĭ zicea: „Prea arzătoare îĭ este privirea!.. Să fie oglindirea flacăreĭ ce păzeşte, orĭ numaĭ văpaea extazuluĭ sfânt!?..“

Fragedele-ĭ buze de copil, îndураŭ parcă în silă tăcerea îndelungată a nopţiĭ, ca şi cum, dacă ar fi îndrăznit, le-ar fi deschis cu un duios cântec de păsĕrică!..

Deodată, minune! Focul aţiţat, ca de o mână nevĕzută, sbucni in pale marĭ de flacărĭ până sus la acoperiş, iar stîlpiĭ de marmură, roşiĭ şi străveziĭ, se făcură. Frumoasa copilă, ca o statuă de zeiţă, fu scăldată în lumina ce creştea, creştea mereŭ, până ce din adâncul scînteietor rĕsună deodată un cântec, cu tonurĭ de harfă Eoliană, un cântec, cum ureche de om nu auzise încă şi nicĭ glas viŭ pe lume nu-l maĭ cântase vrodată!

Parcă strunele harfeĭ ar fi fost razele soareluĭ însuşĭ, într'atât de nemărginit le era viersul!

Myglis îşĭ simţi inima tremurând la auzul acestuĭ cântec, ce venea

tot mai aproape, ca valul mărei alunecând pe nisip, şi o învăluia, ca un suflu cald şi parfumat! Şi iată că sunetul luă formă, şi în faţa ei, strălucitor, apăru Phebus-Apollon, cel mai frumos dintre Zei.

Copila întinse mânele ca să se apere de dênsul, de dênsul, care-i vrăjea privirea cu ochii într'atât, că nici pleoapele nu putea să le mai coboare!..

Intruparea visului ei de tinereţe îi stetea acum înainte, de o mie de ori mai frumoasă decât o visase!

Şi doar i se părea, că aude o şoaptă murmurându-i: „Intoarce-ţi privirea, închideţi ochii şi inima, căci fericirea de care te-apropii, e moartea!“ — „Şi dacă e moartea, să vie cu bine!“ îi îngâna inima bucuroasă, şi, fără de a mai zice un cuvînt, copila căzu în braţele Zeului!..

Flacăra pe altar se făcea tot mai mare, deşi de mult ea o uitase. Myglis nu o vedea, Myglis nu vedea decât lumina lui Apollon, în faţa căreia focul altarului îi părea nevrednic de privit!..

Cuvinte de dragoste îi şopteşte el de aproape. Numele i-l îngână mereu, ca şi cum ar fi fost o cântare. Uşor apoi îi desface părul, ca într'o mantie de aur se'nvălue pe umeri cu dênsul, iar părul schimbat parcă în raze, luciri respândeşte înprejuru-i!

De-atâta lumină ademenite, păsările crezênd că e ziuă, glasuri de bucurii nesfîrşite înălţară.

Marea alergă să vadă această nouă Aurora, şi-n foc fu scăldată şi dênsa, ca marmura stîlpilor, ca pomii pădurii!..

Firea întreagă fu părtaşa acestei nopţi de iubire, şi totuşi firea întreagă prea strîmtă părea, pentru a coprinde atâta fericire!

„Aud sbătându-mi-se caii! zise într'un târziu el copilei.., nu plânge, mă voiu întoarce.“

—„O să mă uiţi!.. căci multe îţi farmecă ochii!“

—„Nu, nu te uit!.. Mă voiu întoarce iarăşi“.

—„Sunt alte femei mai frumoase decât mine!“

—„Aşa crezi? Priveşte-te dară!“ Şi netezînd un perete de marmură cu mâna, il prefăcu în oglindă. Myglis atunci se văzu alături cu zeul, frumoasă ca dênsul, ca el strălucită, şi în sînul lui capul de teamă şi-ascunse, căci ea nu-şi văzuse pân'atunci faţa!..

Şi Zeul se întoarse de câte ori noaptea stetea ea de pază.

Odată întinzêndu-i o harfă îi zise el: „Cântă!“

— Să cânt? Vai! dar nu ştiu!

— Nu ştii!? Priveşte în ochi-mi atuncea, şi cântă!

Iar Myglis, privindu-i în ochi, începu să cânte, sfioasă, la început, ca o păsărică ce viersul îşi încearcă; apoi deodată cu glasul puternic, un imn înalţă bucurieі, iar Apollon zîmbindu-i: „Aşa! aşa, înainte,“ îi zise!.. şi dragile-i buze deschise, sub care luceau şireaguri de mărgăritare, lung, lung i le sărută.

Şi buzele-ĭ calde încă de sărutare, luciaŭ ca blândele zorĭ: ochiĭ, — în care zeul işĭ mângăease privirea, — asemenea ceruluĭ, cu douĕ marĭ stele în adânc, tresăriră!

Trupul mlădios al copileĭ crescuse, iar paşiĭ eĭ păreaŭ că n'ating pământul.

Cine o vedea se mira de frumuseţea eĭ uimitoare, câţĭva tinerĭ îşĭ perdură minţile, ştiind-o vestală şi pururĭ străină iubirii.

Intr'o altă noapte Zeul o învĕţă să joace.

El cânta, şi Myglis danţa, pe lespedile templuluĭ, sprintenă şi neobosită, ca frunza pe aripĭ de vênt. Apollon chiamă Horele şi Graţiile s'o înveţe, din ceară să facă frumoase şi gingaşe chipurĭ. Cu suflarea şi cu mâna încălzia şi frământa el ceara, arătându-i ce formă să-ĭ dee; aşa că ea făcu de nenumĕrate orĭ chipul luĭ, şi altceva nu maĭ vru să facă nimica. Şi stofe neasemuite îĭ aduse, îndeletnicindu-o florĭ să coasă pe ele...

— Vezĭ, îĭ zicea, când privesc eŭ câmpia, câmpia cu florĭ se îmbracă. Aşa fă şi tu; cu rumenile tale degete strămută pe pânză viile-mĭ florĭ!... Şi lucra toată ziua copila.

Tovarăşile eĭ se minunaŭ ş'o pizmuiaŭ vĕzênd-o..., iar faima măestrieĭ sale se rĕspândi curînd în largul lumeĭ.

Myglis, niciodată nu era obosită. Zeul deapururia veghetor, îĭ luase povara somnuluĭ, dându-ĭ putere şi sănătate!..

Într'o noapte însă Artemisa vênând în pădurea din jurul templuluĭ, zări lumina ce strălucea în năuntru, şi apropiindu-se, remase încremenită descoperind că divinul eĭ frate iubea o fiică a pământuluĭ, şi încă pe una dintre cele menite a sta totdeauna fecioare!

O clipă îĭ trecu prin gînd o cumplită pedeapsă: dacă ar stinge focul de pe altar, Myglis ar fi îngropată de vie; dacă ar arăta oamenilor faptele eĭ, fata vinovată ar fi biciuită în faţa obştieĭ!..

Dar... atuncĭ ar da pe faţă şi pe frate-sĕŭ, pe care nimenĭ nu trebuia să-l vadă trăind, ci numaĭ să-l slăvească în mersu-ĭ pe bolta cerească!..

De aceea, cu pas uşor trecu peste undele mărĭĭ, lăsând în urmă-ĭ o largă brazdă de lumină, şi în noaptea în care, din noŭ, veghiă Myglis, Artemisa intră în templu şi, despreţuitoare încruntându-şĭ privirea asupră-ĭ, îĭ zise: „Eştĭ perdută! De-acum Zeul nu va maĭ trece pragul acesta, pe care eŭ veghiez, iar pe tine te voiŭ prăpăstui în întuneric şi în desnădejde! Nicĭ focul altaruluĭ n'aĭ cu ce-l maĭ hrăni, de nu va veni Zeul să ţi-l aprindă; decĭ veĭ muri, căcĭ aĭ îndrăsnit să iubeştĭ pe Phebus!“ Myglis, maĭ albă decât raza ce cădea din cornul Artemiseĭ, se prăbuşi în genunchĭ fără de a maĭ zice un cuvînt.

Ea zări, ce e drept, cum marea se făcea trandafirie sub paşiĭ Zeuluĭ care venea, dar îl vĕzu şi îndepărtându-se de teama umbreĭ ce sta neclintită pe pragul templuluĭ.

Pe altar mai pâlpâia când şi când o slabă lucire, dar copila nu avea mintea la dênsa, aşa că în zorî focul se stinse cu totul, iar asupra lumeî spăimîntate, soarele, — ascuns de mânioasa Zeiţă, — numaî rĕsări şi întunericul se întinse peste tot pământul.

Myglis, în noapte învelită, crezu că Phebus o înşală şi că a luat alt drum, cătră o altă fată mai fericită decât dênsa. Atuncî numaî vĕzu că focul se stinsese, şi zadarnic se trudi să-l aţiţe cu suflarea, căcî ridică doar, puţina cenuşă ce-î flutură împrejur şi-î căzu la picioare.

Cu braţele întinse ea strânse altarul la piept, să-î dea o nouă căldură, simţindu-şî inima încinsă de atâta foc, cât să poată aprinde o lume; dar Artemisa intră în templu şi cu o săgeată o ţintui pe altar.

Sângele-î, picătură cu picătură se scurse, şi Myglis, rĕmase mai albă decât o statuă. . .

— „Priveşte-ţî iubita!“ zise Artemisa rîzênd şi desvĕlindu-şî faţa, aşa pedepsesc eŭ pe fecioarele care-şî uită datoriile, în braţele tale!“

Phebus intră grabnic în templu şi dete un groaznic ţipĕt, vĕzênd pe Myglis întinsă pe altar.

Copila îî surîse încă, şi ochiî aproape stinşî îî întoarse cătră dênsul! El smulse săgeata, dar nicî un strop de sânge din piept nu-î mai curse.

O prinse la sîn să-î dea iar noua vieaţă; ea în loc să reînvie, se topi cu totul deodată.

Atuncî Zeul fugi din templu blestemând pe soră-sa, — care rîdea neîndurată de disperarea luî, — şi ascunzêndu-se în norî, deslănţui o vijelie nebună şi torente de ploae!..

Când fecioarele preotese putură iar să intre în templul Hestieî, găsiră focul stins, pe Vestală nicăierî, iar pe altar zăriră o peatră minunată: albă ca un vĕl de virgină, albastră ca o rază de lună, verde ca marea şi cu o flacără trandafirie tremurând în adânc. . .

Era ultima sărutare a luî Phebus.

CARMEN SYLVA.

N. GRIGORESCU

Cioban cu turmă

ŞCOALELE NOASTRE DE ARTE FRUMOASE

I.

Înfiinţate încă din anul 1865, sub îmboldirea puternică a entuziasmuluĭ ce ne coprinsese pentru înalta cultură apuseană, şcoalele noastre de arte frumoase din Bucureştĭ şi Iaşĭ, nu aŭ strălucit până acum decât prin sterilitatea lor desnădăjduitoare, şi după treĭ-zecĭ şi maĭ bine de anĭ de existenţă, resultatul ce ne-aŭ dat este nul saŭ aproape nul; căcĭ dacă putem numĕra astăzĭ câţĭva artiştĭ de valoare, răsăriţĭ printre noĭ ca niştе plante rare, eĭ nu datoresc nimic şcoalelor noastre, decât, poate, însuşirile lor rele, cele bune fiind produsele şcoalelor străine.

Fără îndoeală, această stare de lucruri este îngrijitoare din toate punctele de privire şi continuarea mersuluĭ nostru pe această cale, este cu atât maĭ primejdioasă, cu cât ea nu numaĭ declasează întregĭ generaţiunĭ de tineri, care îşĭ perd vremea urmărind un ţel pe care nu pot să-l ajungă, dar încă dă naştere unor ideĭ vătămătoare, unuĭ sentiment de neîncredere în noĭ înşine, menit să vestejească de la început răsadul uneĭ arte pământene.

In adevĕr, sterilitatea şcoalelor noastre de arte frumoase, nu numaĭ că ne a înşelat toate aşteptările, dar a discreditat chiar pe artiştiĭ romînĭ eşiţĭ din şcoalele străine, căcĭ publicul, în general, neputênd să-şĭ peardă vremea în cercetarea causelor care aŭ produs-o, s'a deprins s'o pue pe socoteala incapacităţiĭ şi a lipseĭ noastre de simţire artistică. Această credinţă nechibzuită, pornind de sus, a făcut un drum aşa de lung, încât este de ajuns să înfăţişăm astăzĭ publiculuĭ nostru două nume de artiştĭ, dintre care unul străin şi altul pământean, pentru ca, fără nicĭ un fel de cercetare, preferinţele sale să fie maĭ dinainte câş-

tigate pentru cel dintâi. Statul el însuşĭ a dat şi continuă să dea acest trist exemplu, căcĭ or de câte orĭ este vorba să trecem generaţiunilor viitoare, fie memoria unuĭ om mare, fie a vreuneĭ acţiunĭ istorice ce ne onorează neamul, pe dată şi fără a maĭ privi împrejur, ne adresăm de-a dreptul la Viena, Berlin saŭ Paris, şi cerem artiştilor străinĭ să intre în sufletul nostru şi să ne traducă în statuĭ saŭ picturĭ, ideile şi simţirile noastre. In architectură, procedeul este identic şi aproape totalitatea monumentelor ce înălţăm şi pe care le destinăm cu mândrie să vorbească urmaşilor de starea culturei noastre, sunt opere exclusiv străine, care în fapt nu pot decât saŭ să le destăinuească nedestoinicia noastră saŭ să le mistifice istoria.

Ateneul Român, Ministerul domeniilor, Institutul botanic, Banca Naţională, Casa de depuneri şi consemnaţiunĭ, Palatul regal, Ministerul Instrucţiuneĭ publice, Palatul de la Cotrocenĭ şi în curînd Muzeul, Biblioteca, Gara centrală, Ministerul de rĕsboiŭ, etc., în Bucureştĭ, — Universitatea, Teatrul naţional, Palatul Prinţilor moştenitorĭ etc., în Iaşĭ, sunt dovezĭ ruşinoase de preferinţa nesocotită ce avem pentru străinĭ şi de grija ce părem a pune în stîrpirea şi înlăturarea orĭcăreĭ desvoltărĭ a arteĭ pămêntene. Acest fapt este cu atât maĭ nechibzuit cu cât nimic, dar absolut nimic, în afară de titlul de străin nu ne putea îndreptăţi să preferim pe autorii acestor monumente.

Maĭ mult. Insăşĭ restaurarea puţinelor monumente ce ne-a maĭ rĕmas de la moşiĭ şi strămoşiĭ noştri, este încredinţată străinilor. — S'ar crede că de atâtea veacurĭ, ţara aceasta a mers aşa de repede înapoĭ, încât nu maĭ suntem în stare, astăzĭ, nicĭ macar să reconstituim monumentele pe care augustiĭ noştri voevozĭ le-aŭ zidit întru glorificarea sângeluĭ pămêntean, vărsat pentru apărarea acesteĭ ţărĭ! Şi să se observe că restauratoriĭ cărora li s'a încredinţat pe vieaţă această sarcină, nu sunt puşĭ, la noĭ, faţă cu ruine informe, fără alt mijloc de cercetare decât fragmentele neînsemnate risipite pe icĭ pe colea, saŭ descrierĭ, maĭ adesea incomplecte, rĕmase prin cărţĭ: — monumentele noastre istorice sunt în picioare, în întregimea lor, şi restauratorul nu are nevoie nicĭ de talent, nicĭ de întinse cunoştiinţe ale architectureĭ epoceĭ lor de edificare; — noţiunĭ elementare de construcţiune sunt de ajuns pentru a copia părţile bine conservate şi a înlocui pe cele rele.

Iată cum influenţa şcoalelor noastre de arte frumoase a fost de douĕ orĭ vătămătoare; căcĭ ele nu numaĭ că ne a lipsit de roadele ce eram în drept să aşteptăm, dar încă prin sterilitatea lor persistentă, ne-a stins încrederea în noĭ înşine, şi renunţând la orĭce desvoltare a artelor pămêntene, ne-am aruncat, şi pe această cale, în braţele celor de alt neam.

A maĭ îngădui încă această stare de lucrurĭ, ar fi fără îndoeală o vină neertată, şi dragostea progresuluĭ către care trebue să tindă orĭce popor care voeşte să trăească din propria-ĭ vieaţă, ne îndatoreşte să cercetăm cauzele care aŭ produs-o şi să punem toată rîvna pentru a le înlătura.

II.

La început înființarea unei instituțiuni cu menirea înaltă la care destinam școalele de arte frumoase, era, în starea de atunci a societății noastre, o adevărată rătăcire, care nu-și putea găsi explicațiunea, decât în dorința copilărească ce ne coprinsese, ca să ne însușim deodată și pe dată întreaga civilisațiune apuseană. La lumina ei strălucitoare, ochii noștri, obicinuiți cu întunerecul vremurilor din care ieșeau și în care căpătaseră o agerime îndestulătore pentru a ne putea dirigui pașii, cel puțin pe dibuite, perdură deodată simțul vederei. Așa numai ne-am putut închipui atunci, că era de ajuns să creăm o școală de arte frumoase, după modelul celei mai înalte din lume, pentru a asigura cultura și propășirea artelor noastre; — așa, se poate explica numai că ne am hotărît să înlăturăm din această școală tocmai arta pentru care eram, poate, mai pregătiți și pentru care am fi putut continua o tradițiune, arta mare care le coprinde pe toate și care se justifică prin utilitatea ei practică și imediată, architectura. — Resultatul acestei orbiri stă astăzi în fața noastră ca o remușcare, și va sta mâine în fața urmașilor ca dovada nepriceperei noastre.

Străinii ne-au umplut tîrgurile cu clădiri fără rost. Orașe întregi s'au ridicat ca din pământ, în țara aceasta, — Sinaea, spre pildă, — și de unde am fi putut continua în ele o tradițiune și a realiza o architectură originală, care să fie expresiunea obiceiurilor, climei, trebuințelor și simțirilor noastre, am alcătuit o adunătură bizară și hibridă de modele rău copiate ale architecturei din toate țările și din toate climele, adunătură care ne înfățișază în ea cea mai ridicolă alăturare: așa numita maison de plaisance din prejurul Parisului cu casa flamandă, castele gotice în miniatură și vile din sudul Italiei.

Starea înapoeată a Societății noastre la epoca înființării școalelor de arte frumoase, condamna dar mai dinainte la uscăciune, planta frumoasă ce voiam să răsădim într'un pământ nepregătit și nepriincios, — căci știut este că nu poate fi vorba de artiști și de artă acolo unde sărăcia și nesiguranța zilei următoare, înlănțuește și îndrumează toate facultățile spre unicul țel al conservării și al muncei pentru hrană. — Și nu este pregătită pentru arte o societate în care lipsa comunicațiunilor ușoare împiedecă ciocnirea zilnică a opiniunilor și face imposibilă critica, menită să concilieze și să contopească toate opiniunile individuale, trăgênd drumul bun de urmat. — Cu un cuvînt, belșugul, pacea, libertatea, condițiuni indispensabile desvoltărei artelor, lipsindu-ne la epoca înființărei școalelor de arte frumoase, nici nu e nevoe a se căuta aiurea, causa desăvîrșitei neisbînzi a acestei instituțiuni.

De atunci însă lucrurile s'au schimbat cu desăvîrșire. — Rĕsboiul ne-a dat stabilitate, pace, independență; — căile de comunicație, întinderea relațiunelor noastre comerciale ne-a dat o relativă bogăție; — în fine, adevĕrate

progrese s'aŭ realisat în toate direcţiunile şi totuşĭ şcoalele noastre de arte frumoase continuă în aceeaşĭ complectă sterilitate. Pricinele acesteĭ obstinate stărĭ de lucrurĭ trebuesc dar căutate în chiar şcoala, căcĭ este neadmisibil să se tăgăduească simţul şi capacitatea artistică neamuluĭ românesc, alcătuitorul poesieĭ noastre populare, care, cum se ştie, a făcut admiraţiunea întregeĭ lumĭ literare.

III.

Starea noastră de înapoere pe terenul artelor se datoreşte, cel puţin în parte, releĭ organisărĭ a şcoalelor de arte frumoase, neajunsurilor regulamentuluĭ lor, stricteĭ aplicărĭ a acestuĭ regulament tocmaĭ în părţile sale rele şi a înlăturărĭĭ părţilor sale celor bune. Partea cea maĭ defectuoasă a acestuĭ regulament şi pe care, cum zic, o urmăm cu sfinţenie, este privitoare la chipul cu care şcoala îşĭ recrutează elevĭĭ. Condiţiunile de admisibilitate sunt privitoare numaĭ la vîrstă, şi este de ajuns ca un aspirant să nu treacă de 25 anĭ şi să nu fie maĭ mic de 15, pentru ca şcoala să-ĭ deschidă largĭ uşile sanctuaruluĭ sĕŭ; — cât pentru gradul de cultură intelectuală, regulamentul nicĭ nu se opreşte asupra acestuĭ amănunt, aşa încât aspirantul care ar şti de-abia să scrie şi să citească, — şi cazul se întîlneşte zilnic, — întrece cu mult cerinţele regulamentuluĭ, şi şcoala, deschizîndu-ĭ braţele, îl destină să înfăţişeze întruparea cea maĭ perfectă a sentimentelor, pasiunelor, a ideilor şi aspiraţiunilor întreguluĭ sĕŭ neam, pe care le va trece urmaşilor în operele sale. Şi să nu se creadă că şcoala va întreprinde să lărgească cât de puţin, cercul atât de restrâns al cunoştiinţelor elevilor săĭ; regulamentul nu prevede în tot restimpul de 5 anĭ decât treĭ cursurĭ, destinate şi ele, a tulbura în zadar mintea elevilor, în general incapabilĭ de a le înţelege. Aceste cursurĭ sunt: perspectiva, anatomia şi istoria artelor, care începe chiar din anul I. Ce folos va putea trage din cursul de perspectivă, elevul care nu are nicĭ măcar o noţiune de geometria elementară, se poate judeca maĭ dinainte, după cum se poate tot aşa de lesne judeca foloasele ce-ĭ va aduce cursul de istoria artelor.

A descrie diferitele epoce marĭ de artă în diferitele ţĕrĭ, a cerceta condiţiunile în care ele s'aŭ manifestat şi propăşit, a stabili diferenţele ce separă deosebitele şcoale, în fine a vorbi de Holbein saŭ de Ribera, de Donatello saŭ de Michel-Angelo, unuĭ auditor care nu are sub ochĭ, decât sarbedele imaginĭ de iconarĭ, expuse prin gangurile vechilor binale saŭ catedralele de ipsos înşirate, spre vînzare, pe parapetele podurilor, — este a juca cea maĭ deplorabilă bufonerie, şi a nesocoti, în mod conscient, viitorul atâtor tinerĭ care aŭ nevinovăţia să se încreadă şcoalelor noastre. —Ajunşĭ la sfîrşitul studielor lor, eĭ bagă de seamă, prea târziŭ, că şĭ-aŭ perdut vremea, fără să fi fost puşĭ în mĕsură să-şĭ formeze cariera căreia se destinaseră; — şi atuncĭ sporind rândurile, deja prea populate, ale declasa-

ţilor, eĭ nu-şĭ pot găsi scăparea decât în funcţiunile statuluĭ, foarte fericiţĭ, dacă se pot strecura prin rîndurile profesorilor de gimnaziĭ, în care sunt chemaţĭ să înveţe, pe alţiĭ, desemnul, pe care eĭ înşişĭ l'aŭ învĕţat prea puţin, şi caligrafia, pe care nu aŭ învăţat-o de fel.

Este adevărat că neajunsurile ce rezultă din defectele unora din cerinţele regulamentuluĭ, ar putea, cel puţin în parte, să fie înlăturate prin stricta aplicare a altor dispoziţiunĭ înţelepte prescrise de acelaşĭ regulament. Este adevărat, că în părţile sale bune el prevede: „... *câte un muzeŭ de sculptură şi câte o galerie de tablouri pe lîngă şcoalele din Bucureştĭ şi Iaşĭ, compuse din tablouri şi statuĭ remarcabile exccutate de artiştĭ românĭ, — din tablouri şi statuĭ de maestri străinĭ vechĭ şi noĭ, originale saŭ de copiĭ de o mare valoare artistică....*“ — şi se înţelege că foloasele ce s'ar fi putut trage din îndeplinirea acestor dispoziţiunĭ, ar fi fost tot aşa de însemnate pentru artiştĭ cât şi pentru întreaga societate. — Colecţiunele însă ce am putut înjgheba până astăzĭ, staŭ dovadă de însemnătatea sacrificielor noastre, şi cine a trecut din întîmplare prin odaiţa de la Academie, botezată cu pomposul nume de „Pinacoteca Română“, şĭ-a putut da lesne socoteală de jalnica stare a tezaurului nostru artistic. — Şi impresiunea ne este cu atât maĭ dureroasă cu cât acel tezaur, represintă munca de 30 şi maĭ bine de anĭ, a uneĭ ţĕrĭ întregĭ pe terenul artistic.

Din cele 144 tablouri care formează intreaga noastră galerie de pictură, numĕrul celor ce pot fi considerate ca lucrărĭ de artă, nu ajung la zece; tot restul, reprezentând în mare parte florĭ, legume şi ulcele, aŭ fost, de sigur, colecţionate maĭ mult în vederea modicităţiĭ preţuluĭ decât a valoarieĭ lor artistice. Cu aceeaşĭ rîvnă şi cu aceeaşĭ dărnicie, s'aŭ îmbogăţit şi muzeele noastre de sculptură. Cataloagele oficiale nu aŭ putut înscrie în 30 de anĭ decât 12 lucrărĭ ale artiştilor românĭ, din care maĭ mult de jumĕtate sunt busturĭ în ipsos. Cât pentru maestriĭ străinĭ vechĭ şi noĭ, eĭ sunt reprezintaţĭ prin cincĭ saŭ şase tablouri, din care douĕ saŭ treĭ cumpĕrate în anul 1865, la epoca înfiinţărieĭ şcoaleĭ, şi alte treĭ, după treĭ-zecĭ de anĭ de la acea dată. In fine, regularitatea cu care s'au urmat expoziţiunile publice anuale, prevĕzute de regulament, este cu adevĕrat admirabilă şi ne-a trebuit vieaţă îndelungată şi vederĭ bune, pentru ca asistând la prima noastră expoziţie, organizată în anul 1874, să maĭ putem ajunge să vedem pe a doua, care urma după 20 de anĭ, în 1894.

Cu acest chip nepriceput şi vinovat s'a înlăturat cele maĭ serioase dispoziţiunĭ ale regulamentuluĭ şcoaleĭ, transformându-se astfel în rĕŭ-făcătoare una din cele maĭ înalte instituţiunĭ de cultură, de la care eram în drept să aşteptăm cele maĭ fericite rezultate. — In dragostea noastră pentru aparenţă şi superficialitate, ne găseam pe deplin satisfăcuţĭ, din momentŭl ce ne puteam ascunde slăbiciunea sub strălucirea unuĭ lustru

exterior, din momentul ce întocmirea scrisă a şcoalelor de arte frumoase, putea da ilusiunea unei instituţiuni temeinice, unei înalte culturi artistice.

Iată în ce chip şcoalele noastre de arte frumoase continuă de 30 de ani, duc o vieaţă bolnăvicioasă şi rĕŭ-făcătoare, fără ca nimeni vrodată, să se fi interesat de mersul acestei instituţiuni. — Sumele ridicole ce i se destină în bugetul fiecărui an, sunt socotite ca cel mai considerabil sacrificiŭ ce ţara poate să facă pentru propăşirea artelor; — încolo, nici un interes. — Nimeni nu a avut nici dărnicia şi tragerea de inimă pentru a în lătura neajunsurile, nici cel puţin curagiul de a desfiinţa şcoalele şi a ne evita spectacolul celei mai triste parodii.

IV.

Este prin urmare timpul să ne gîndim la o serioasă îmbunătăţire a şcoalelor noastre de arte frumoase.

Modificarea bazelor actuale în părţile sale defectuoase şi întă irea părţilor celor bune, crearea de galerii bogate de modele de ipsos şi îmbogăţirea celor de pictură şi sculptură, îmulţirea burselor pentru străinătate, organizarea regulată a expoziţiunelor anuale şi prevederea sumelor îndestulătoare pentru încurajarea expozanţilor meritoşi, înfiinţarea secţiunei de architectură cu atelierele, galeriile şi bibliotecele trebuincioase, în fine crearea unei galerii de modele de ipsos, copiate după toate elementele architecturei pămêntene, monumente istorice saŭ clădiri vechi particulare, sunt atâtea îmbunătăţiri, a căror realizare, absolut indispensabilă, reclamă negreşit, pe lîngă grabă, bună-voinţă şi inteligenţă, mari şi însemnate sacrificii băneşti.

Negreşit că aceste îmbunătăţiri de primă necesitate, vor pune şcoalele noastre în mĕsură să ne dea roade bune; dar cu toate acestea oricare ar fi sacrificiile noastre şi oricât de perfectă ar fi organizarea şcoalelor, ele singure, nu vor putea totuşi să ne asigure împlântarea temeinică a artelor pe pămêntul nostru. Va trebui încă, să ne îngrijim a pune la îndemână artiştilor, toate meşteşugurile de care aŭ nevoe pentru executarea operelor lor şi să creăm o întreagă populaţiune de ornamentalişti, platrieri, săpători de peatră, zugravi, etc., meşteşugari a căror învăţĕmênt se întemeează pe ştiinţa desemnului. Va trebui prin urmare să creăm o şcoală anume în acest scop, saŭ să înfiinţăm ateliere separate pe lîngă şcoalele de arte şi meserii, cele mai în mĕsură de a rĕspunde acestor cerinţe, ateliere care să servească în acela-şi timp drept şcoală preparatoare pentru tineri care ar însuşi calităţile trebuincioase şi ar fi destoinici să continue mai departe studiele lor în şcoalele superioare de arte frumoase.

Pe lîngă toate acestea, va trebui încă să pregătim societatea noa-

stră la o cultură generală artistică, să îndreptăm educaţiunea noastră în acest sens şi să creăm astfel împrejurul artiştilor noştri o atmosferă prielnică, fără de care ei nu vor putea trăi, decât o vieaţă osîndită de plante din altă climă; căci cine nu cunoaşte starea umilitoare de înapoere în care ne găsim astăzi în această privinţă? Este de ajuns să aruncăm o privire asupra interiorurilor noastre, asupra obiectelor intime ce înconjoară pe mulţi, chiar dintre cei mai culţi dintre noi, pentru a ne da lesne socoteală de starea noastră de sălbătăcie. Platurile boite, cromolitografiele şi obiectele de bazaruri, formează în general comorile artistice cu care ne place să ne împodobim locuinţele ; şi de şi incapabili să ne dăm socoteala, prin noi înşine, de valoarea operelor de artă, le judecăm totuşi cu o siguranţă şi o suficienţă care egalează ridicolul judecăţii noastre. Puţini, prea puţini la număr sunt aceĭ care, dându-şi seama de nepriceperea lor, dar nevoind să o mărturisească, admiră prin confienţă operele consacrate şi se sustrag astfel de la dificultatea de a alege singuri.

In acest soiu de atmosferă rea, roadele şcoalelor noastre sunt condamnate să veştejască încă din floare, lipsite de entuziasmul şi de admiraţiunea noastră conştientă ; şi nu vom putea pricepe arta şi pe artişti, fără să ne dăm osteneala a învăţa cel puţin limba lor, desemnul, după cum învăţăm a scrie şi a ceti, pentru a putea pricepe pe literaţi şi pe poeţi. Va trebui prin urmare ca, odată cu îmbunătăţirile aduse şcoalelor noastre de arte frumoase şi cu crearea instituţiunelor ce trebue să le înconjoare şi să le complecteze, să introducem, din ceĭ dintâi anĭ şi la toate gradele de învăţământ, ştiinţa desemnuluĭ raţional şi metodic, desemn după obiectele moarte saŭ natura vie, care să ne obicinuească la observarea lor în deaproape, să ne imprime în minte forma lor întreagă şi să ne conducă atât la studiul aprofundat al amănuntelor, cât şi la acela al relaţiunilor ce le leagă într'un tot armonic.

Numaĭ în aşa chip vom ajunge să facem ca artele să poată să trăească pe pământul nostru o vieaţă sănătoasă; şi către acest ţel caută să tindem, oricare ar fi sacrificiele ce ni s'ar impune. Omul în general are o pornire firească, care-l îndeamnă să se asemene obiectuluĭ ce admiră, şi nu vom putea trage decât foloase, în moravurile şi simţimintele noastre, îndreptându-ne admiraţiunea spre artă, spre frumos.

I. MINCU.

N. GRIGORESCU

Damă lucrând

PĔCATE

În genunchĭ pe peatra rece şi sub bolţile crăpate,
La icoana Magdaleniĭ făcătoare de minunĭ,
Stă o palidă femee . . . Pe largĭ umerĭ revărsate
Cad a pĕruluĭ sĕŭ unde. . . Ochi-s negri, marĭ şi bunĭ.

Ea se roagă cu privirea şi înalţă 'nduioşată
Două raze luminoase peste noaptea din altar
Lacrimĭ picură pe faţa-ĭ de mâhnire frământată
Şi la pieptu-ĭ încleştate mânile-şĭ frânge cu-amar.

A greşit . . , e greŭ pĕcatul şi-o apasă remuşcarea,
A călcat porunca sfîntă . . , a cules din fruct oprit;
Tainic să spovădueşte, cere sfinteĭ îndurarea,
Vinovată, cum se ştie, suflet slab şi ispitit!

„Sfînt-o, eartă pĕcătoasa. . , mĕ ascultă, fie-ţĭ milă,
„Cu smerenie n căinţă fapta-mĭ rea destăinuesc.
„Pleacă ochiul în spre mine, de-al meŭ chin nu-ţĭ fie silă.
„Am iubit prea mult. . , ştiĭ bine. . , cu dor lung şi pământesc. . .

„Am aprins în inimĭ focul patimelor arzĕtoare,
„Minţĭ curate, neatinse, l'al meŭ sîn s'aŭ mistuit,
„Tinereţĭ neprihănite le-am robit cu-o sărutare,
„Florĭ crescute-n primăvară mâna mea le-a risipit.

„Ca de-un farmec învrăjbită am uitat pe-acel ce-n cale
„Îmĭ căzuse la picioare şi-ĭ jurasem că mi e drag,
„Şi-am sburat în altă parte, împietrită, fără jale
„Căutând altă iubire pentru dorul meŭ pribeag.

„Dar jur, sfinto, până astăzĭ, numaĭ vis ĭ-a mea pornire,
„Trece dragostea fugară, de-abea vine şi s'a dus,
„Străluceşte dulce n clipa-ĭ — ca o albă licurire,
„Dar se stinge tot atuncea — răsăritu-ĭ şi apus.

„Unde-ĭ vina? Dacă gîndul cu nesaţ adânc rîvneşte
„Mîngîerĭ ne maĭ gustate, pămînt noŭ, necercetat,
„Şi ce vrea nu ştie singur, şi-n neastîmpĕr tot scorneşte
„Dorurĭ unul după altul, şi-ĭ de-a pururĭ ne'nsetat.

„Unde-ĭ vina, dacă lumea şi fiinţa-s schimbătoare,
„Miez şi coajĕ se preface luând chipurĭ miĭ de miĭ
„Purtând sufletul nemernic cu arătărĭ ameţitoare
„De s'avîntă pân' la poarta neînţelese ĭ vecĭnicĭĭ!
. . . . . .

„Sfînt-o, eartă . . . suferinţa însetărĭĭ ne-alinate,
„Chinul crunt al năzuinţeĭ spre hotarul neajuns.
„Simt destulă ispăşire pentru bietele-mĭ pĕcate . . .
„Astăzĭ, rîvna de pe urmă, dorul morţiĭ m'a pătruns!“

N. VOLENTI.

SILVINA-DOAMNA

DRAMĂ ÎN 5 ACTE

ŞI 8 TABLOURI

Jucată pentru prima oară în Teatrul Naţional din Bucureşti, în Ianuarie 1897.

DISTRIBUŢIA:

Lascu, Domnul Moldoveĭ . . .	D.	C. I. Nottara.
Mihaloş, Marele vornic . . .	„	V. Leonescu.
Sorin, căpitan	„	Ar. N. Demetriad.
Iacob, temnicer	„	Ach. Georgescu.
Bîrzu.	„	I. Brezeanu.
Gheţu	„	G. Carussy.
Tomşoiŭ } boeriĭ	„	N. Soreanu.
Vîlcu	„	I. Cuţarida.
Armaşul	„	V. Cernat.
Silvina-Doamna	D-na	A. Hasnaş.
Tudora, fiica luĭ Lascu . . .	„	C. Gănescu.
Frînca, femee de casă a doamneĭ	„	Z. Stefănescu.
O doamnă de onoare	D-ra	Dora Gănescu.

Boeriĭ, soldaţiĭ, oşteniĭ, doamne de onoare, etc.

ACTUL I.

IN PALATUL LUI LASCU-VODA

(O terasă în apartamentul Doamneĭ; dă în apartamente şi în grădină. — Arhitectura timpuluĭ. E noapte).

TABLOUL I.

SCENA I.

Silvina, Frînca.

Frînca. Toţĭ boerĭĭ vorbeaŭ de supĕrarea Mărieĭ Sale...

Silvina, (cu interes). Zicĭ că Sorin era cu dênşiĭ?

Frînca. Şedea măhnit de o parte, cu ochiĭ pironiţĭ, ca dus de pe lume!

Silvina. Aĭ băgat şi tu de seamă, că numaĭ este ca altădată? Oare care o fi pricina?

Frînca. Nu ştiŭ, dar... grozav se fereşte să se întîlnească cu Măria Ta.

Silvina. Da?!

Frînca. Erĭ când te-aĭ coborît în grădină cu Domniţa Tudora, căpitanul Sorin era în capul scăreĭ. Cum te-a vĕzut, s'a furişat spre portiţa cea mică şi s'a ascuns acolo între copacĭ cu grijă.

Silvina, (în sine, pătimaşă). Mĕ iubeşte el oare?

Frînca. Azĭ iar, când s'adunase boerĭĭ la curte, cum te-a vĕzut s'a strecurat în odaea de alăturĭ şi asculta pe furiş.

Silvina, (ap.). Ce puternică vrajă îmĭ înfaşă sufletul?

Frînca. Dar oare ce o fi avênd Măria Sa Vodă, de-ĭ aşa de turburat? A intrat în sala divanuluĭ, posomorît, a rostit cuvinte fără şir, nimenĭ nu-ĭ poate intra în voe, parcă îl urmăreşte un gînd rĕŭ!

Silvina. Cine ştie?... De ce n'aĭ cercat să intri în vorbă cu Sorin? Dragă Frînco, aş vrea să aflu.

Frînca. Am umblat eŭ, însă mĕ ocoleşte, parcă îĭ e fricĕ de mine. Zeŭ, erte-mĭ vorba Măria Ta, mi-aş pune capul, că-ĭ e inima sburată de dragoste, dar nu cutează să grăiască.

Silvina, (în sine). A! de ar fi aşa! Cum mi se bate inima!

Frînca. Măria Ta, e târziŭ şi a început răcoarea.

Silvina. Du-te, du-te tu de te odihneşte, eŭ rĕmâĭ aci, încă puţin. Mâine Frînco, mâine poate mĕ veĭ face fericită.

Frînca. Increde-te în mine.

Silvina. Prietenă bună fiĭ. (Frînca îĭ sărută mâna). De ce nu l'am cunoscut înainte de a ajunge aceea ce am ajuns? Cât de jos eram! Unde m'a suit nesimţirea? Şi vaĭ! unde mĕ va svîrli poate această înfricoşată dragoste, în potriva căreia mĕ simt neputincioasă să lupt! — Sorine, frumosule Sorine, să fie adevĕrat că tu, vis omenesc, mĕ iubeştĭ? Da, da, aşa este, nu se poate ca o inimă, neatinsă de vraja cea vecînic învingătoare a amoruluĭ, rece şi nesimţitoare să aprinză o altă inimă, cu cea maĭ arzătoare patimă a iubireĭ!... Da, mĕ iubeşte ... o simt colea!... Dulcĭ cuvinte ce vĕ strecuraţĭ ca fiorĭĭ fericireĭ prin toată fiinţa mea, de ce nu vĕ pot auzi cuvîntate de buzele sale, care-mĭ par că trebue să arză ca focul? — Soartă omenească ce schimbătoare eştĭ! Cine ar fi crezut vrodată că Silvina Poloneza, fiica florilor, crescută la uşă străină, ţiitoarea luĭ Mihaloş, voĭ ajunge într'o zi să cumpĕr un tron cu carnea asta de pe mine, ş'apoĭ abia suită într'însul, pentru dragostea unuĭ om, un copil, să dispreţuesc tot, să fiŭ gata a mĭ vinde sufletul, vieaţa, aceluia care mi-ar da pe Sorin!?

SCENA II.

Silvina, Frînca, Mihaloş.

Frînca, (intră repede). Luminată Doamnă, vornicul Mihaloş cere voe a vi se înfăţişa...

Silvina. Aşa de târziŭ?

Frînca. I-am spus că odihneştĭ, el însă stărue.

Silvina, (în sine). Iar omul ăsta, peaza mea cea rea, şi nu pot să nu-l primesc!..

Frînca. Ce să-ĭ spun?

Silvina. Că nu pot să l primesc. Nu. Zi-ĭ să vie. (Frînca ese). Are dreptate, să nu-mĭ lase o clipă cugetul în pace; nu sunt totul datoare luĭ? Din gunoiul în care m'am trezit în lume, nu-ĭ datoresc luĭ că sunt astăzĭ pe tron? — Suflet viclean de ungur renegat!.. O! nu, el e maĭ cinstit de cât zdreanţa de mine, el e precupeţul care vinde ce-a cumpĕrat, marfă proastă! (intră Mihaloş).

Mihaloş. Strălucita Doamnă să-mĭ erte cutezarea de a veni la o oră aşa de târzie să-ĭ turbur pacea şi frumoasele vise în care, negreşit, lăsa să plutească poetica sa cugetare.

Silvina. Eştĭ stăpîn, iată ce-ţĭ pot rĕspunde!

Mihaloş. Stăpîn?! Nerecunoscătorĭ ce sunt oamenĭĭ! Zdrobim pe ceĭ care nu aŭ ce să ne maĭ dea!

Silvina. Dacă am putea să ne vindem de douĕ orĭ, stăpînĭĭ de azĭ, ar fi tot robĭĭ de erĭ?

Mihaloş. Eŭ crez, frumoasă Silvino!.. Mă iartă!... Eŭ crez, mărită

Doamnă, că aceste cuvinte nu sunt răsplătire dreaptă aceluia ce în tot timpul a îndeplinit dorinţele voastre!

Silvina. Acesta era preţul cu care cumpĕraĭ! Dar să lăsăm vorbele zadarnice. — Ce vreĭ?

Mihaloş. Primirea ce-mĭ făcuşĭ, mĕ îndeamnă la tăcere.., cu toate că folosul ne priveşte pe amĕndoĭ.

Silvina. Nicĭ nu putea să fie într'altfel, când a dat Mihaloş ceva fără să-şĭ ceară rĕsplata?

Mihaloş. Eştĭ nedreaptă! De ce mĕ urăştĭ aşa? Nu am încetat de a-ţĭ fi sarcină cu dragostea mea din ziua când aĭ ajuns Doamnă.

Silvina. După ce am ajuns amĕndoĭ atât de sus, prin mijloace ce nicĭ tu nicĭ eŭ nu am ales!.. ştiaĭ că nimic nu te putea doborî de unde te-aĭ suit, de la încrederea bărbatuluĭ meŭ, afară numaĭ descoperirea că fusesem a ta, înainte de a fi a luĭ, atuncĭ te-aĭ lepădat de mine şi prin isteaţa ta dibăcie ajunseşĭ stăpîn, stăpînuluĭ tĕŭ! Dar nu uita, maĭ cu seamă, ca ce fel de înţolitură suntem amĕndoĭ, dacă ţi-e sufletul de ungur ambiţios, inima mea e de leah mîndru, ceeace însemnează că pun maĭ mult preţ pe răsbunare, când aşĭ fi atinsă, decât pe vieaţă.

Mihaloş. Ce-am făcut Mărieĭ tale, de eştĭ aşa de ciudoasă cu mine? Întrebuinţat-am vrodată puterea mea în potrivă-ţĭ? Eştĭ rea, dovada cea maĭ vie de credinţa, de prietenia mea, este că veneam să-ţĭ vorbesc de Sorin!

Silvina, (ameţită, surprinsă). De Sorin?... veneaĭ să-mĭ vorbeştĭ de Sorin? (stăpînindu-se). Ce mĕ priveşte pe mine Sorin?

Mihaloş. Silvina Poloneza a uitat în clipa aceasta că numaĭ este ce a fost, că azĭ trebue să ştie să-şĭ ascunză maĭ bine simţirile.

Silvina. Ce vroeştĭ să zicĭ? Nu înţeleg.

Mihaloş. Ziceam că vroĭ să-ţĭ vorbesc despre Sorin!

Silvina. Ce mĕ priveşte pe mine, încă odată?

Mihaloş. Nu te priveşte? Mărturisesc că venirea mea e zadarnică şi mĕ grăbesc a scuti pe Strălucirea voastră de vederea mea. (Eşire falsă).

Silvina, (încurcată). Dar... staĭ... Ce vroiaĭ să-mĭ cerĭ?

Mihaloş. Nimic! — (Salută urcând).

Silvina. Poate că!.. Ce vroiaĭ să-mĭ spuĭ... de Sorin?

Mihaloş. Mi-e teamă să nu supăr maĭ mult pe Măria Ta!

Silvina. Nu, staĭ... mărturisesc că am fost aspră... şi...

Mihaloş. Sorin te stăpineşte maĭ mult decât credeam?

Silvina. Ce vreĭ să zicĭ?

Mihaloş. Nu vezĭ că-ţĭ citesc în suflet?

Silvina. Dar...

Mihaloş. La ce cauţĭ să te ascunzĭ de mine? Eŭ nu socot vină iubirea, şi nicĭ pe om în stare să i se poată împotrivi; ş'apoĭ, mult încântă-

toare Silvino, de ce te-ar fi făcut firea așa cum ești, dacă nu ți-ar fi pus în inimă și îmboldul de a putea iubi? La ce ne-ar folosi carnea asta pe noi, dacă fiorî de dragoste pătimașe n'ar face-o să tresară? La ce, cerul senin cu șegalnicile stele, șoptirea tăinuitoare a frunzelor, razele vrăjitoare ale lunei, când n'am căta în ele un chip dorit, ca din două ființe aievea să plăsmuim o nălucire fermecătoare.

Silvina, (transportată). Ce vrei? Ce cerî de la mine? Vorbindu-mî de Sorin, voința mea ți-e roabă!

Mihaloș, (atins). A! (amărît). Vĕd ca nu mĕ înșelasem, îl iubești mult! (dominat) și aî dreptate... Sorin... (ironic), Sorin e vrednic de iubire... și eŭ, eŭ să te ajut pentru a fi iubită! (hotărît) Acum îți voî spune taina mea. Firea se pare că ne-a dat aceeași soartă... și eŭ iubesc...

Silvina. Iubești?... Pe cine?

Mihaloș. Pe Tudora!

Silvina. Pe Tudora? Pe fiica luî Vodă? Ce nebunie!

Mihaloș. Maî mare orî maî mică decât dragostea Mărieî tale cu Sorin?

Silvina. Și... care-ți este scopul?

Mihaloș. Să mi-o daî de soție!

Silvina. Nu te gîndeștî ce spuî!

Mihaloș. Mĕ gîndesc cât te gîndeștî și Măria Ta la iubitul Sorin.

Silvina. Eŭ nu sunt decât o mumă vitregă.

Mihaloș. Tocmaî bună pentru asemenea împrejurare!

Silvina. Crezî că s'ar învoi Tudora?

Mihaloș. Aicî este greutatea. Toate încercările îmî fură nefolositoare până azî... și iată ajutorul ce-ți cer, întrebuințează puterea cea mare ce aî... hotărăște pe fiică... pe tată... și... și... în sfîrșit, Silvina cunoaște maî bine decât mine ce poate femeea pentru a îndeplini aceea ce vroește. Încă odată. Iubim amêndoî, dă-mî pe Tudora și-ți daŭ pe Sorin, pe frumosul căpitan?

Silvina. Voî face ce-mî stă prin putință!

Mihaloș. Mi-ajunge atât! pe lîngă cât am maî pus eŭ la cale.

Silvina. Dar Sorin?

Mihaloș. Te iubește nebun! Vreî dovadă? Iat o, colo, privește, Sorin visează sub ferestrele palatuluî...

Silvina. Este cu putință? Iar...

Mihaloș. Nu uita prețul cu care am vîndut? (ese frecêndu-și mînele).

Silvina. Sorin? Sorin sub ferestrele mele. Da! el este! O! nebunie! Mi se sfarmă inima în bătaî! Iubită de el?... Da, numaî încape îndoială, în toate nopțile îl vĕd aci sub ferestrele mele. Sunt pierdută! Patima aceasta dulce mi-a copleșit judecata! — Fie ce o fi! — Mĕ jertfesc eî

cu totul. O! Sorine atâta de dorit eşti inimeĭ mele, încât uite, nebună, alerg pe cărarea ispiteĭ, poate în ghiarele călăuluĭ!

(Se înfăşoară într'o haină mare şi ese în fund).

TABLOUL II.

GRĂDINA PALATULUĬ

Sorin (singur).

(Şade rezemat de un copac, visător la isvorul care curge murmurînd în faţa sa).

In pacea nopţiĭ firea întreagă dusă doarme!
Chin, grije, nepăsare, chiar ura cea vicleană
Dorm ca şi fericirea pe pernă de copil!
Vaĭ! numaĭ tu în lume, tu inimă cernită, —
Cu-acest isvor ce vecînic jeleşte, — trist veghezĭ!
Tu, numaĭ, sborĭ spre ceruri şi pe balaia zare
A Luneĭ, porţĭ icoana ce-ţĭ învăpae mintea!...
— Tudoro, scumpă vieaţă, auzĭ tu, aste cînturĭ
Ce-adînc rĕsun în suflet, când rătăceştĭ ca mine
Cu luntrea de iubire pe a iubireĭ mare?
Simţĭ tu aceste friguri ce nasc din îndoială
Şi care 'nghеţ în mine şi sîngele şi vieaţa?!
Te sbuciumĭ tu, de moarte, gîndind că ura poate
Sfărîmĭ să rupă lanţul ce-atât de strâns ne leagă,
Pe vecĭ să despărţească de vieaţă-a noastre inimĭ?
O nu, tu, dormĭ, Tudoro, al fericireĭ înger
Te leagănă la sînu-ĭ, cântându-ţĭ cânturĭ sfinte!
Te ştiĭ cu foc iubită şi lumea este a ta;
Iubeştĭ şi ura-n cale n'o vezĭ cum stă rînjind,
Căcĭ pavăza iubireĭ ne-nvinsă ţi se pare;
Ca fluturul ce suge dulceaţa de pe florĭ,
Ca pruncul ce s'alintă la sînul bun al mameĭ,
Necunoscênd copilul vr un drept ca să-l oprească,
Nicĭ fluturul ce-o mână furiş stă gat'a-l prinde;
Aşa dormĭ tu iubită, amorul ţi-l facĭ paznic,
Culcuş seninătatea pe căpătâĭ de vise!
Dar eŭ, nenorocitul, eŭ care ne-ncetat
In ochiĭ meĭ prăpastia ce ne desparte, vĕz,
Eŭ care ştiŭ ce eştĭ tu şi ştiŭ şi cine sunt
Tu, Doamnă între oamenĭ, luceafăr între stele,
Eŭ, frunza rătăcită, ce abia pot face umbră,

Un biet străin, ca aschia sărită din topor,
Tu, soarele din ceruri, eŭ, cel din urmă om;
Mai pot gusta eŭ pacea ş'a somnului dulceaţă,
O! nu, nu, fericirea nu este partea mea,
Bătut de vêntul groazei şi desnădăjduit
In sînul nopţii negre plec capul trist şi plâng!

SCENA V.

Sorin, Silvina.

Silvina, (fără a vedea pe Sorin). Nu este, s'a dus oare? Zorile încep să mijească.

Sorin, (zărind-o). Doamna? (se lipeşte de copac).

Silvina, (scoboară fără a-l vedea). Opreşte-te lumină, opreşte-te, nu veni încă, nu-mi smulge fericirea. Unde să fie oare?—Sorine, fiinţă cerească, vino, vino de încălzeşte corpul acesta îngheţat, vino să ud buzele tale cu cele mai dulci vrăji ale iubirei, vino să afli, că de sunt frumoasă sunt pentru tine, că de sunt stăpînă peste o lume, vroi să fiu roaba ta.

Sorin, (în sine). De nu m'ar vedea ...

Silvina, (urcă, îl vede, remâne ca încremenită, apoi îşi freacă ochii pentru a vedea bine). Sorine! tu eşti Sorine?

Sorin, (foarte încurcat). Eŭ, Măria Ta.

Silvina. Tu! ... tu! ... aicea, singur, noaptea?

Sorin, (stăpînit). Lipsit de somn, m'am coborît în grădina palatului să-mi treacă uritul!

Silvina. Caşi mine, inima încinsă de un foc mistuitor, mi-a făcut din noapte ziuă; rătăceam pe aci, aiurând ca un vas pe care lopătaru, nu-l mai poate cîrmi în furtună, paşi mei înaintează duşi de vijelia inimei mele. O! ce dulce-i a iubi! ...

Sorin, (fricos neştiind ce zice). Ce vrei să zici, luminată Doamnă?

Silvina. Spune-mi tu, Sorine, ce aveai să-mi spui, de mai atras aci, nebună?

Sorin. Eŭ?

Silvina. Cum, atât de sfiicioasă e gura ta, saŭ de mîndru sufletul tĕŭ, încât vrei ca buzele mele întâi să cânte deşteptarea zilei noastre de fericire?!—Aide, fie! ... ascultă dar, ascultă bine, tu ce porţi în ochii tĕi cerul cu luminile lui senine, şi în care ai mei citesc toate fericirile unei lumi închipuite, tu, care ai smuls soarelui razele sale ca să încălzeşti sufletul meŭ!

Sorin, (înfricoşat). Măria Ta.

Silvina. Ascultă, ascultă bine; pentru că mîndria ta a vrut să fie măgulită, sunt fericită s'o măgulesc!

Sorin, (în sine). O! D-ne, nu mĕ înşelasem! (abătut).

Silvina. Află că este în inima femeeĭ, în ăst cuib al patimilor toate, o scîntee ascunsă; acea scîntee atinsă se preface într'un rug care arde, chinueşte, mistue, dar care smulgînd sufletul din noapte, face din ţĕrîna nesimţitoare fiinţă cărea îĭ dă vieaţă, vieţeĭ lumină, lumineĭ suflet, face din om un D-zeŭ! Acea scîntee Sorine, zăcea neştiută în inima mea, nu cunoşteam în lume decât golătatea eĭ scîrboasă! Nu ştiam de ce rîd, nu ştiam de ce plîng, treceam ca umbra necunoscătoare de lumină! Acuma însă Sorine, acuma când tu aĭ aprins acea scîntee în inima mea, visele, fericirea, vieaţa, mi-apar maĭ frumoase ca închipuirea!..

Sorin. Luminată stăpînă! (disperat).

Silvina. Te iubesc!... auzĭ... te iubesc!

Sorin. Măria Ta! — Gîndeşte ce trăsnet aduc aceste cuvinte.

Silvina. Ce-mĭ pasă! Nu mĕ trezi din acest vis dulce!

Sorin. Te perzĭ!

Silvina. Ţi-am maĭ spus, ce-mĭ pasă!.. vorbeşte-mĭ... vino!.. (merge tot maĭ aprinsă spre el cu braţele întinse, Sorin se retrage mereŭ înapoĭ cu spaimă) Cum? tacĭ? Întorcĭ privirea, (cu spaimă). Sorine?... O! nu, nu se poate... inima mea, nu m'a înşelat... Mĕ iubeştĭ şi tu, nu este aşa? (Sorin e abătut). O! spune! Spune! Nu rĕspunzĭ!

Sorin, (stăpînit). Măria Ta... eŭ nu...

Silvina, (ţipăt mare). A! este cu putinţă?

Sorin, (în sine). Niciodată n'am făcut ceva care să...

Silvina. Tacĭ! tacĭ! nu rosti nicĭ un cuvînt! mi-e frică să-l auz! Cum, am fost nebună? Nu se poate. O! lasă-mĕ să-mĭ ghicesc soarta în ochiĭ tĕĭ! (îl ia de mână, se uită speriată în ochiĭ luĭ, el remâne plin de demnitate). A! nu uita, Sorine, c'aĭ auzit cuvinte maĭ tarĭ decât trăsnetul din cer! Nu uita că gura care le-a grăit, nu le maĭ poate lua înapoĭ! O! dar nu, nu sunt smintită! aiurez! spune-mĭ Sorine, spune-mĭ că ochiĭ meĭ se înşală, spune-mĭ că auzul îmĭ este surd, spune-mĭ că...

Sorin. Ştiŭ ce m'aşteaptă, dar cinstea mĕ îndeamnă la adevĕr.., inima mea nu poate...

Silvina. Nu sfîrşi!... nu sfîrşi! Ce-am făcut! Ticăloşie omenească! Unde m'aĭ tîrît, inimă desfrînată?!

Sorin. Nicĭ mormîntuluĭ închis peste mine nu voĭ repeta cuvintele ce-am auzit. Mărită Doamnă, uită şi tu această aiurare, iar, Sorin, va peri pe vecĭ din această ţară, ţară scumpă, zdrobind pentru liniştea ta, inima luĭ şi pe acea a sfinteĭ copile pe care o iubeşte!

Silvina, (trasnită şi ameţită). Iubeştĭ pe alta?

Sorin. Da!

Silvina. Şi cutezĭ să mi-o spuĭ, mie, după ce aĭ auzit taina mea blestemată? Şi nu te temĭ că înveninatele ghiare ale gelozieĭ, se vor ascuţi de cadavrul amoruluĭ meŭ? Şi nu ţi-e frică, nu, că o vorbă a buzelor mele otrăvite de mărturisirea ta va cădea ca secera morţiĭ asupra capuluĭ vostru?!!

Sorin. Fă ce vreĭ cu mine!

Silvina. Cine este acea femee?

Sorin. Orĭcare ar fi, eŭ numaĭ, sunt vinovatul.

Silvina. Cine este acea femee? Respunde!

Sorin. Maĭ presus de vieaţă, Dzeŭ a pus în sufletul omenesc cinstea. Vieaţa se poate să mi-o luaţĭ, cinstea, nicĭodată!

Silvina. Bagă de seamă, între iubire şi ură nu e decât un pas!

Sorin. Intre vieaţă şi moarte nu e decât un suspin!

Silvina. Iubirea mi se va schimba în ură!

Sorin. A mea, a mea nu se va schimba!

Silvina. A! vom vedea, măreţule trufaş, care din noĭ doĭ ştie să iubească!

Sorin. Acela care se jertfeşte, nu acela care jertfeşte pe alţiĭ!

Silvina. Nenorocite!... du-te... du-te, dinaintea mea, saŭ... (Sorin ese) O! blestem cadă pe întreaga făptură!... Infruntată! Umilită de el! O! de ce nu mĕ pot preface în scrum să nu mĕ maĭ poată vedea nimenĭ în halul ăsta şi maĭ cu samă eŭ însumĭ (Apare Mihaloş). A! vino! vino, fiinţă fără suflet!...

SCENA VI.

Silvina, Mihaloş.

Mihaloş. Auziĭ tot!

Silvina. Aĭ auzit? Aĭ auzit?... O! cum ţi-aĭ bătut joc de mine... Rizĭ! Bucură-te!

Mihaloş. Stăpineşte-te!

Silvina. Să mĕ stăpinesc? Nu ştiĭ ce este inima uneĭ poloneze! A!... a trecut durerea... Nu vezĭ zîmbet pe buzele mele!... Ascultă, de vreĭ să fiĭ ertat; maĭ adineaorĭ ţi-am făgăduit pe Tudora, acuma, acuma ţi-o daŭ, auzĭ, ce spun, ţi-o daŭ, dar numaĭ în schimbul vieţeĭ acestuĭ om şi maĭ cu seamă a femeeĭ ce iubeşte.

Mihaloş. Dar...

Silvina. Îmĭ trebue vieaţa lor, de-ţĭ trebue Tudora!...

Mihaloş. Veĭ avea-o!...

Silvina. Astăzĭ, acum chiar, vroĭ să ştiŭ numele aceleĭ fericite femeĭ!...

Mihaloş. Il veĭ şti!...

Silvina. Aide, desfrênat-o, prefăţĭ chipul, zîmbeşte, fiĭ veselă, înecă durerea ce te sfărîmă, căcĭ astfel ţi-e scris ţie să-ţĭ poţĭ rĕsbuna! Nu uita pe ce preţ te ert şi-ţĭ vînz pe Tudora!

Mihaloş. Voia ţi se va împlini! (Silvina ese). Desfrênată, da, aĭ zis bine, aceea ce negreşit sufeřĭ, maĭ făcut de miĭ de orĭ maĭ mult să sufer eŭ, şi acum dacă nu te-aş urî atât, te-aş plânge, căcĭ este crudă durerea asta! Dar nu acele ce spuĭ vroeşte inima ta, îţĭ trebue Sorin viŭ, iar nu mort, şi eŭ ţi-l voiŭ da mort, căcĭ femeea ce el iubeşte e Tudora, ş'aceea îmĭ trebue mie fără părtaş,—am şi cam pus eŭ lucrurile la cale . . .

SCENA VII.

Mihaloş, Frînca apoĭ **Lascu.**

Frînca. Stăpîne, nu aĭ vĕzut pe Doamna? O caut pretutindenĭ.

Mihaloş. Ce este?

Frînca. A eşit Vodă din casă cum s'a făcut ziuă şi umblă desmetic.

Mihaloş. Doamna s'a dus chiar acum de aci în palat... Ce crezĭ tu să fie? . . .

Frînca. După ce am pus sub căpătâiul luĭ Vodă scrisoarea ce mi-aĭ dat-o, am stat la pîndă până când l-am vĕzut găsind-o: cetind, a îngălbenit şovăind pe picioare . . . d'atuncĭ nu are astîmpăr, parcă a înebunit.

Mihaloş. Ştiĭ bine că nu te-a vĕzut nimenĭ punênd scrisoarea acolo!

Frînca. Nimenĭ, afară de Bîrzu!

Mihaloş, (ĭ dă o pungă) Iată rĕsplata ta!

Frînca. Uite . . . uite . . . Vodă . . .

Mihaloş. Fugĭ de spune Doamneĭ să maĭ ia din boerĭ, şi să vie după el în grădină, aci, ca să-l liniştească. (Frînca ese repede. Mihaloş se tupileşte pentru a surveghea ce urmează).

Lascu, (intră zăpăcit, uitânduse speriat împrejur, apoĭ scoate din sîn şi citeşte o scrisoare deja mototolită şi rĕmâne abătut de durere).

Ursită ne-ndurată, ce zile 'ntunecate
Păstrat-aĭ fără milă, vieţeĭ mele triste!—
Nu-ţĭ fu deajuns durerea şi grija şi amarul,
Şi nopţĭ de somn lipsite trufia să-mĭ hrănesc?
A trebuit acuma, când sunt fără putere,
Şi c'un crîmpeiŭ de vieaţă, să-mĭ umpli cupa plină
Cu cea maĭ veninoasă şi maĭ amar' otravă?
Otrava gelozieĭ, ca moartea maĭ cumplită? . . .
— De rîs, fiţĭ voĭ, netrebnicĭ, voĭ ce de patimĭ, beţĭ

Uitaţi a virsteĭ sarcinĭ şi pĕrul eĭ cel alb
Şi în potriva fireĭ, luptând fără puterĭ,
V'ascundeţi putrejunea şi tineri vreţi a fi! —
Rîs, rîs de voĭ dărapăn, ce ca şi mine cereţi
Să fiţi iubiţi, când focul din sufletele voastre,
Opaiţe secate, de mult, pe veci e stins.
— Se poate ca de milă, o tînără femee
Să vrea să încălzească, la sînul sĕŭ cel fraged!
Pe-al vostru sarbăd, gîrbov, sbîrcit şi îngheţat —
Dar cum putea-va oare amor să simt-atunci?
— De ce te plângĭ, acuma, nemernică fiinţă?...
— Dar nu!... tîmpită minte!... De ce i-am dat eŭ oare
Mărire, avuţie şi numele ce poartă?
De ce-a primit să fie soţia mea şi doamnă,
De-a fost, saŭ trebuit-a nevrednică să fie?...
De ce cu zîmbet dulce, privea atunci la mine?
De ce în faţa cruceĭ şi a luĭ Dumnezeŭ
Juratu-mi-a credinţă de trebuia ca astăzĭ
Când o iubesc atâta, vicleana, să mĕ 'nşale?
— A! rîzĭ, duh rĕŭ de mine, căcĭ orĭ cât aş căta
S'o apăr, vinovată şi maĭ cumplit ea este! (citeşte)
„Silvina — a fost şi este ţiitoarea luĭ Mihaloş".
Acum se luminează, vaĭ, mintea mea orbită,
Ca ungurul s'ajungă ce este, vornic mare,
El ţiitoarea-ĭ însăşĭ mĭ-o dete de nevastă...
Blestem!... blestem! pe capu-mĭ! Dar maĭ amar de voĭ!
Adîncă este rîpa în care aţĭ căzut!...
— Opreşte-te acilea, şi-mĭ clocoteşte în suflet
Pornire 'ngrozitoare a rĕsbunăreĭ mele.
Vroiŭ maĭ întâĭ să aflu cât mişelia poate,
De cătă fără lege fiinţa e în stare!...
— Vaĭ inimă robită, tu încă te-ndoeştĭ,
Se poate oare-atâta mîndreţe, gingăşie,
S'ascunz'aşa de bine al desfrênăreĭ chip?...
Un suflet mult maĭ negru decât e miezul nopţiĭ
Să poate s'aib-o frunte atâta de senină? (pauză)

SCENA VIII.

Lascu, Mihaloş, Silvina, Tudora, Boerĭ, Doamne.

Silvina, (urmată de toţĭ afară de Mihaloş). A! iată Măria Sa!
Lascu, (concentrat). Iat'o.

Silvina. Tudora şi boerii m'aŭ îngrijat de voĭ ; îmĭ spun c'o supărare adîncă turbură liniştea soţuluĭ meŭ iubit! Alerg şi te rog, bunule stăpîn, să împărtăşeştĭ soţieĭ tale durerea, ea va fi maĭ uşoară astfel jumătăţită, dacă nu se va împrăştia, alungată de dulce mîngîiere...

Lascu, (în sine). Duhurĭ necurate, ascultaţi-o şi spuneţĭ, ştie vre-unul din voĭ să se prefacă maĭ bine?

Silvina. Silvina ta îţĭ vorbeşte, şi tu îţĭ întorcĭ privirea? Ţi-am greşit ceva oare ?

Lascu. Ce greşală putea să facă iubita mea soţie? Nu-ĭ ea cea maĭ cu minte, maĭ bună, maĭ cinstită?...

Silvina. Sunt dulcĭ aceste cuvinte şi-mĭ mîngîie sufletul!

Lascu, (ap.). Nelegiuita!...

Silvina. Atuncea spune-mĭ care este durerea ce te roade?

Lascu. Că nu am puterea să te fac maĭ fericită, să te înalţ de o mie de orĭ maĭ sus decât te-am înălţat!?

Silvina, (în sine). Bănueşte ceva ? (tare). Mi-ascunzĭ adevĕrul sub aste scumpe vorbe şi mĕ arde dorinţa de a-ţĭ însenina fruntea!...

Lascu. Nu am nimic!... (Tudoreĭ). Eraĭ aci copilă? Vino în braţele mele!...

Tudora. Dragă tată, cât e de dulce voia de a săruta iubitele tale mânĭ, e atâta timp de când nu m'aĭ chemat lîngă tine!...

Lascu, (o sărută pe frunte). Aĭ dreptate, pe ceĭ care ne iubesc îĭ uităm! Mĕ iartă copilă scumpă! (suiteĭ). Bună ziua, boerĭ, vĕ mulţămesc de grija ce-mi-arătaţĭ, sunt cam bolnav, dar.. voĭ ucide rĕul ; până atuncea vroĭ veselie ; mâine este ziua Mărieĭ-Sale, Doamna, prea mult iubita mea soţie, vroĭ ca toată ţara să se veselească, masă mare, fără capăt, să se întinză, vinul să nu se maĭ sfîrşască, şi palatul să fie poleit cu stele şi cu soarĕ!...

Mihaloş, (s'apropie furiş de Silvina). Vodă a aflat de dragostea noastră.

Silvina, (trăsnită). A!... (câteva cuvinte încet, spaimă cu Mihaloş).

Lascu, (vĕzênd pe Mihaloş). A! iată şi Vornicul!...

Mihaloş. Mulţumit în suflet vĕzînd pe Măria-Voastră maĭ vesel!

Lascu. Nu mĕ îndoesc, vornice, ştiŭ cât eştĭ de credincios domnieĭ mele, cât de mult mĕ iubeştĭ, şi mĕ cinsteştĭ!...

Mihaloş. Cu ce ar putea răsplăti, pe stăpîn, o slugă credincioasă, dacă nu jertfindu-se pentru fericirea luĭ? (Lascu face o mişcare dar se stăpîneşte).

Silvina, (în sine). Sunt perdută! (luĭ Mihaloş). Ce să fac?

Mihaloş, (încet). Cere-ĭ să-mĭ dea pe Tudora, numaĭ astfel scăpăm... (Tudoreĭ). Luminata domniţă se află cu voe bună? (urmează amêndoĭ încet).

Silvina. Da, are dreptate!...

Lascu, (liniştit). Nu perdeţĭ vremea, v'am spus dorinţa mea! (urcă salutând reciproc. Boerii es).

Silvina, (Tudoreĭ). Domniță, învoește să rĕmân puțin singură cu Măria Sa, e pentru fericirea ta! (Tudora foarte mirată, salută și ese, urmată de Mihaloș).

Lascu. Soția mea iubită vede că nu uit nicĭodată să-ĭ fac nouĕ mulțumirĭ...

Silvina. Și ea nu poate nimic decât să-și sădească în inimă ramurĭ nouĕ de iubire.

Lascu, (în sine). Șarpe al iaduluĭ! (tare). Știĭ că în toțĭ anĭĭ la ziua eĭ, Silvina are dreptul să-mĭ ceară orĭce va vrea..., astăzĭ îțĭ făgăduesc maĭ dinainte că orĭce dorință ți se va îndeplini!...

Silvina. Mulțămesc, stăpîne iubit, și dacă este așa îțĭ voĭ face o rugă minte...

Lascu. Spune...

Silvina. Vornicul Mihaloș, este omul cel maĭ credincios al tronuluĭ, Măria-Ta mi-aĭ împărtășit de multe orĭ că eștĭ foarte mulțămit de dînsul...

Lascu, (în sine). Turbez!

Silvina. Sarcinile domnieĭ, nu-țĭ lasă vreme să te maĭ gîndeștĭ și la fericirea familieĭ tale...

Lascu, (surprins). Cum?

Silvina. Vroiam să zic că Tudora este ajunsă în vîrstă și că nicĭ o mulțămire nu mi-aĭ putea face maĭ mare, decât ca odată cu sĕrbătorirea zileĭ mele să facĭ căsătoria Tudoreĭ!

Lascu, (amețit). Visez? Aiurez! Ce spuĭ aci?

Silvina. Să daĭ pe Tudora luĭ Mihaloș, și mâine să facem nunta.

Lascu. Luĭ Mihaloș, luĭ Mihaloș! pe Tudora?

Silvina. O iubește bietul ca un nebun, de mult se ține de capul meŭ, chiar maĭ adineaorĭ m'a rugat cu lacrimĭ să stăruesc la Măria-Ta.

Lascu. Nu mi-e fermecat cumva auzul? Treaz... visez? Tu zicĭ să daŭ pe Tudora luĭ Mihaloș?...

Silvina. Da, iubit soț...

Lascu. Luĭ Mihaloș? Vornicul?

Silvina. Luĭ Mihaloș, da stăpîne; greșit am înaintea ta făcênd cererea aceasta?

Lascu. Dar atuncĭ?...

Silvina. Ce aĭ? O! D ne, de ce te uiți așa la mine?

Lascu. Pe Tudora, luĭ Mihaloș, tu vreĭ aceasta? Maĭ spune-mĭ odată.

Silvina. Nu credeam că te supăr.

Lascu. Dar atuncĭ.., m'am înșelat și-aŭ bătut joc de mine? Tu eștĭ nevinovată?...

Silvina. Eŭ, vinovată?

Lascu. Scrisoarea e mincinoasă?

Silvina. Ce spuĭ, nu înțeleg?

Lascu. Nenorocire ţie, făţarnic cutezător! cu sângele tĕŭ voĭ tămădui rana ce mi-aĭ făcut în piept.

Silvina. Ce vorbe sunt acestea, stăpîne?

Lascu. Iartă mĕ, Silvino, iartă-mĕ, sunt nevrednic de a te privi în faţă... iată-mĕ la picioarele tale, iartă-mĕ! (se pleacă să ĭ cadă la picioare).

Silvina. Ce aĭ iubite soţ!... scoală-te, te rog! mĕ facĭ să-mĭ fie frică!...

Lascu, (îndreptându-se). Citeşte! (ĭĭ dă scrisoarea).

Silvina, (o ia repede, citeşte). Cerule! (disperată).

Lascu. Înţelegĭ acuma de ce te rog să mĕ erţĭ? Înţelegĭ turburarea.., suferinţa mea?

Silvina. Cine a scris aceasta?

Lascu. Cine a scris? O! dacă l-aş şti. Cu toate acestea scrisul ăsta, eŭ l-am maĭ vĕzut, nu mi-e necunoscut... Il voiŭ descoperi! Da! veĭ fi resbunată, căcĭ am nevoe de resbunare, eŭ. Oricine va fi, jur, o zi să nu treacă să nu-l vezĭ în spînzurătoare.

Silvina. Iţĭ mulţămesc, stăpîne! (abătută).

Lascu. Ş'acuma, dorinţa ta se va îndeplini, vino să vestim curţiĭ, căsătoria fiiceĭ mele, Tudora, cu credinciosul Mihaloş!

(Cortina cade).

ACTUL II.

IN PALATUL LUI LASCU-VODĂ.

Salon deschis; loc obicĭnuit de primire al Domnuluĭ.

SCENA I.

Tomşoĭ, Ghîlţu, Vîlcu, Mihaloş.

Mihaloş, (intră, se asigură că nu sunt vĕzuţi). Cu bine!

Tomşoĭ. Cum este?

Mihaloş. Mâine seară aflaţi-vĕ toţĭ în beciul din fundul gropniţeĭ, ceasul a sunat, aŭ sosit soliĭ ce aşteptam.

Vîlcu. Şi-s veştile bune?

Mihaloş. Cum le-am vrut eŭ, 4000 de Ungurĭ şi 2000 de leşĭ îmĭ trimite prea puternicul meŭ stăpîn şi prieten, Ludovic cel Mare, ca să mĕ sprijine în tron. Dar nu e aci vreme de vorba toată, mâine în gropniţă veţĭ afla tot, şi poimâine vĕ voiŭ rĕsplăti ca pe ceĭ maĭ vrednicĭ boerĭ aĭ ţĕreĭ.

Ghîlţu. Dar de Vodă, nu aĭ putut afla pricina de ce de erĭ încoa e aşa de pus pe gînduri?...

Mihaloş. Mâine veţĭ şti; până atunci aflaţĭ, nu numaĭ că acum e din potrivă, vesel, dar va veni îndată aci să vĕ dea ştirea că-mĭ dă de soţie pe domniţa Tudora!

Toţĭ. Ce spuĭ?

Mihaloş. Parte din boerĭ, rude ale domniţeĭ, ar fi fost protivnicĭ suiriĭ mele pe tron, prin această căsătorie toţĭ vor fi cu mine.

Toţĭ. Aşa este.

Tomşoĭ. Dar dacă va prinde de veste.

Mihaloş. Nu va prinde, ţĕreĭ îĭ trebue oameni ca noĭ, nu putrejiuni, încredeţi-vĕ în mine; bĕtrân cum este, nicĭ bănuială nu va lăsa moartea-ĭ, ş'apoĭ v'am spus, am 6000 de oameni gata şi otrava cea maĭ sigură.

Ghîlţu. Tăcere, vine Sorin!

SCENA II.

Aceiaşĭ. Sorin.

Mihaloş. Aşa boerĭ, soliĭ sosiţĭ aduc pace şi veştĭ bune pentru ţară...

Sorin (în fund în sine). Iar împreună.

Mihaloş. Iată şi Căpitanul Sorin... Ce mai zici Căpitane?...

Sorin. Nimic...

Mihaloş. De la o vreme tot supĕrat te vedem.

Sorin. Vi se pare.

Mihaloş. Ce ziceţi, boerĭ? n'am dreptate?.. Eĭ, dar la vîrsta sa, lesne se pricepe cam ce supărărĭ îl apasă! I-o fi dragă vr'o fetiţă, poate din vr'un neam prea mare...

Sorin, (isbit). Ce vreĭ să zicĭ?

Mihaloş. Ziceam că poate iubeştĭ vr'o copilă din vr'un neam prea mare şi de asta eştĭ tot amărît.

Sorin. Ştiam că numaĭ popa are dorul spovedanieĭ.

Mihaloş. Aşa e, numaĭ popa, dar maĭ are popa şi alte daruri.

SCENA III.

Aceiaşĭ, Armaşul, Lascu, suita.

Armaşul. Măria Sa Vodă!

Lascu. Bună vremea, boerĭ, te căutam vornice! Nu ştiĭ ce se petrece, o mână vrăşmaşe a uneltit să te pearză, prin zavistie mîrşavă, o întîmplare fericită însă, mi-a dat pe faţă adevĕrul...

Mihaloş. Iartă, Măria Ta, dar nu înţeleg.

Lascu. Citeşte scrisoarea asta... (i-o dă).

Mihaloş (citeşte). Ce-mĭ vĕd ochiĭ? (incremenit).

Lascu. Linişteşte-te, ştiŭ că aceasta nu este decât o mîrşavă iscoadă! Am găsit-o sub căpătăiul meŭ. Aflăm cine a scris-o, căcĭ scrisul ăsta nu-mĭ este necunoscut, şi de viŭ să-ĭ puĭ foc!

Mihaloş. Nu mĕ voiŭ maĭ arăta înaintea ochilor Mărieĭ Tale, până nu-l voiŭ descoperi, căcĭ nimenĭ nu poate intra în palat fără a fi vĕzut.

Lascu. In ceasul când îl veĭ prinde, eŭ singur îl voĭ judeca, împreună cu treĭ judecătorĭ aleşĭ de tine. Dă-mĭ scrisoarea!

Mihaloş. Să trăeştĭ Măria Ta! (în sine). Aleşĭ de mine, mĕ slujeşte norocul.

Lascu. Boerĭ, vĕ daŭ de ştire că mâine vom nunti; ca să rĕsplătesc pe Vornicul Mihaloş de buna luĭ credinţă cătră ţară şi tron îĭ daŭ de soţie pe fiica mea Tudora.

Sorin, (trăsnit). Doamne! (abia se ţine).

Mihaloş. Măria ta, n'a dat cerul nicĭ o bucurie maĭ mare ca ceea care mi-o daĭ Măria Ta acum! (luĭ Sorin). Dar, ce ţi-e căpitane, aĭ îngălbenit şi te împleticeştĭ!..

Lascu. Ce aĭ, Sorine!

Sorin (stăpînit). Nimic, Măria Ta, Vornicul se 'nşală!

Mihaloş. Nu mĕ înşel eŭ nicĭ o-dată, Căpitane, dar la vestea Mărĭĭ Sale, nu te aşteptaĭ şi... D-zeŭ dă fiecăruĭ de pe gîndul sĕŭ.

Lascu. ce vreĭ să zicĭ, Vornice?

Mihaloş, (încet). Lasă, Măria Ta, ţi oĭ destăinui eŭ păsul şi al acestuĭ linguşitor.

Lascu. Sorin?..

Mihaloş. Veĭ vedea cine este.

SCENA IV.

Aceiaşĭ, Silvina, Doamnele curţiĭ.

Lascu. A! Vine Măria Sa Doamna. (Silvineĭ) Dorinţa ţi-e împlinită.

Silvina. Mulţămesc, iubitule stăpîn!

Sorin, (în sine). Ea, a cerut căsătoria lor.

Silvina, (în sine). Sorin aci?

Lascu. Te însărcinez să vesteştĭ Tudoreĭ însoţirea eĭ cu credinciosul Mihaloş.

Silvina. Bucuroasă voiŭ îndeplini porunca!

Sorin, (în sine). Biata Tudoră, nu ştie încă nimic!

Lascu. Acuma vornice să mergem, avem de lucru cu soliĭ ce ne-aŭ venit. (pleacă închinându-se. Mihaloş îl urmează, în fund schimbă un cuvint cu conjuraţiĭ, apoĭ es toţĭ în diferite părţĭ. Sorin nu poate să înainteze, Silvina îl urmăreşte pe sub ochĭ).

Sorin. O! nu, Tudora, nu va primi nicĭodată!

Silvina, (în sine). O! de ce nu te pot scoate din sîn inimă ticăloasă!..

Sorin, (în sine). Dar, tatăl eĭ poate s'o siluiască! Doamne, mi se rătăceşte mintea. Tudora, a altuia?.. şi nicĭ o putere nu am...

Silvina, (în sine). Fire ne-ndurată! de ce aĭ despărţit simţirea de voinţă, şi inima de minte?.. de ce-l urăsc cu mintea, ş'atât îl doresc cu inima? Ce frumos e!...

Sorin, (în sine). Trebue s'o găsesc, să-ĭ spun!.. Doamne! Doamne, aĭ milă de noĭ!... (ese ca dus de pe lume prin fund).

Silvina. Nicĭ o privire! A!.. ce cumplit mĕ roade aci!.. Iubeşte pe alta... pe alta... Mi aş da sufletul Sataniĭ de bună voe, dac'aş afla acum cine este acea femee! (pausă).

SCENA V.

Silvina, Tudora, Sorin, Doamne.

Sorin (în fund cu Tudora). Iat-o... (arată pe Silvina). Tudoro, Tudoro, frica mĕ omoară!..

Tudora. Du-te Sorine, şi nu te teme, sunt a ta saŭ a niměruĭ altuia pe pămênt! (Se despart, Sorin dispare, Tudora coboară plină de mîndrie). Ertaţĭ dacă vĕ supĕr cumva.

Silvina. Din potrivă . . . eŭ însămĭ trebuia să viŭ să te găsesc! . .

Tudora. Adevĕrat este, aceeace se spune că mâine va fi nunta şi că . . . mireasa aş fi eŭ?

Silvina. Tocmaĭ aceasta, eram însărcinată de Măria Sa, să-ţĭ împărtăşesc.

Tudora. Atuncea dar, este adevĕrat?

Silvina. Da, aşa este dorinţa Mărieĭ Sale, tatăluĭ tĕŭ!

Tudora. Dorinţa tatiĭ? Ştiam că-şĭ iubia copila şi nu crez că vrea s'o jertfească!

Silvina. Cum să o jertfească! . .

Tudora. S'ar putea numi altfel această urzeală împotriva mea? . . Eŭ, femeea unguruluĭ? . . Fost aŭ vr'o dată jertfă maĭ jertfă decât mine?

Silvina. De ce? Vornicul este astăzĭ cel maĭ mare boer, cel maĭ credincios domnieĭ, şi e încă tînĕr.

Tudora. Rog să fiŭ scutită de lauda acestuĭ venetic; fie el cel maĭ dăruit al fireĭ, fie împĕratul pămêntuluĭ, nu pot înţelege, cum vroiţĭ să-mĭ legaţĭ vieaţa de a luĭ, fără să mĕ întrebaţĭ? . . Soţia unguruluĭ, eŭ? . . O! mi se cutremură carnea pe oase, numaĭ când cuget! . . Braţele mele să înlănţue gâtul luĭ cu dragoste? Buzele luĭ să se lipească de buzele mele, maĭ bine a vermilor din mormênt!

Silvina. Interesul tronuluĭ, e maĭ pre sus de voinţă.

Tudora. Negreşit, Măria Ta, prietena luĭ cea bună, a judecat, că interesul tronuluĭ cere căsătoria aceasta?

Silvina. Nu eŭ, ci Măria Sa Vodă.

Tudora. Se poate să-mĭ spuneţĭ şi mie, ce câştigă tronul prin însoţirea mea cu acest venetic?

Silvina. Ţi-am maĭ spus: Vornicul Mihaloş este stîlpul domnieĭ, cel maĭ credincios supus al luĭ Vodă!

Tudora. Zi maĭ bine cel maĭ îndemânatic spion!

Silvina. A!

Tudora. Şi cel maĭ făţarnic linguşitor.

Silvina. Numaĭ o judecată necîrmuită poate să rostească asemenea cuvinte.

Tudora. Deşi mi-e încă fragedă vîrsta, mintea mi-e destul de luminată ca să pot vedea cursele ce le întind veneticiĭ sub paşiĭ tatiĭ! Dintr'un bĭet pribeag la uşĭ străine, ajunse în ţara Moldoveĭ vornic mare, acum mĕ vrea de soţie, pe mine, şi mâine, mâine . . . negreşit va tinde maĭ departe; şarpele muşcă sînul ce vrea să-l încălzească.

Silvina. Domniţă Tudoro . . . uiţĭ cuviinţa.

Tudora. Nu uit nimic! Am tăcut până acuma, cu toate că inima mea de femee multe ştie.

Silvina, (în sine). Ce zice?

Tudora Nu le-am spus căci nimeni nu se atingea de mine. . . Am tăcut, căci nu eram tocmeala unei precupeţii mîrşave. Deacum însă nu voi mai tăcea şi pentru că Măria Ta eşti aceea care ai cerut tatii această însoţire, la Măria Ta am venit mai întâi să-i spun că Tudora, în vinele căreia curge sângele cinstit al maicii sale, nu va lua de soţ niciodată pe acest fătarnic ungur.

Silvina. Domniţă, stăpînind cu toată puterea supărarea ce-mi pricinueşti, mă voiu grăbi să arăt Măriî Sale această purtare . . .

Tudora. Mai spune-i că hotărîrea mea este stîncă nestrămutată, căci nu numai ura sapă mormêntul între el şi mine, dar mai aflaţi că D-zeŭ a sădit o simţire în inima mea, care nu va putea fi stinsă de nici o putere omenească! (Face semn doamnelor care es).

Silvina. Ce vrei să zici?

Tudora. Iubesc! iată vieaţa vieţei mele; sunt iubită şi numai moartea mă va despărţi de cel căruî vieaţa îmi pare cel mai mic dar ce aş putea să-i fac!

Silvina. Rosteşti cuvinte care-ţi mai iartă pornirea. . . Acuma înţeleg pentru ce eşti aşa de turburată. Şi . . . cine este fericitul care cu aşa rădăcinî a sădit iubirea în inima voastră? . . saŭ poate e taină pentru mine?

Tudora. Am greşit tăinuind-o lumeî întregî până acuma. Omul. . . pe care iubesc şi de care sunt iubită, este Căpitanul Sorin!

Silvina. Sorin! (trăsnită).

Tudora. Aşa!

Silvina. Sorin, Căpitanul Sorin?! (ameţită).

Tudora. Da, el, cel mai mîndru voinic, cea mai curată inimă.

Silvina, (în sine). D-zeule, sunt nebună? . . Visez?

Tudora. Nu am dreptate să-l iubesc?

Silvina. O! poate nu am înţeles . . . de Sorin, Căpitanul domnesc vorbeşti?

Tudora. Da, de dênsul. . . Dar de ce turburarea aceasta? Pare că tremuri!

Silvina. Eŭ?! (stăpînindu-se). Să tremur? Nu! (surîzênd) Mărturisesc, că orîcare altul, mi-ar fi venit mai uşor în minte (în sine). Ea. . . ea. . . este femeea pe care o iubeşte.

Tudora. De ce?

Silvina, (gîndind altfel). Înţelegî. Depărtarea dintre unul şi altul . . . (în sine). Şi cum îl iubeşte de mult!

Tudora. Ranguri, avuţii, nume strălucite, sunt bunuri omeneşti care nu

cumpănesc nimic alături de darul luĭ D-zeŭ suflat în inimile celor ce se iubesc.

Silvina. Vĕ iubiţĭ mult, cum vĕz.

Tudora. De doĭ anĭ vieaţa noastră nu are decât un singur suflet, şi acel suflet nu bate când suntem despărţiţĭ.

Silvina, (in sine cu luptă). O! tacĭ! tacĭ inimă blestemată!

Tudora. Acum cunoaşteţĭ tot ce este în inima mea, vĕ las să judecaţĭ, dar judecând, aduceţi-vĕ aminte că hotărîţĭ vieaţa saŭ moartea noastră. (Ese prin stânga).

Silvina, (isbucnind). A! bine că se duse. . , căcĭ nu maĭ mĕ puteam stăpîni de gelozie şi de fericirea de a fi aflat această taină... O! şopîrlă ce te crezĭ balaur, ţi-l voiŭ răpi, va fi al meŭ, saŭ al mormêntuluĭ . . . Ce furtună s'a stîrnit în inima mea! . . A! Sorin al tĕŭ? Nicĭodată! . . Simt că iubesc acum, cum nu am iubit nicĭodată, cum nu crez că se maĭ poate iubi . . . şi tu-ţĭ închipui că-mĭ voiŭ sfărîma inima pentru miorlăiturile tale, că-ţĭ voiŭ da fericirea visurilor mele ţie?.. Ce-mĭ pasă mie de suferinţa ta! Voiŭ cumpăra dragostea luĭ cu orĭce preţ poate plăti un om în lume! Iată adevĕrul vieţeĭ! Iubirea, nimic afară de ea, nu fiindcă vreĭ să iubeştĭ, ci pentru că fără voia ta iubeştĭ; şi numaĭ când morĭ de gelosie şi poate de dispreţ, numaĭ atuncĭ iubeştĭ, numaĭ atuncĭ iubeştĭ cum îl iubesc eŭ! Da . . . să tremur de frică înaintea luĭ, să mĕ zdrobească sub picioare, dar să fie al meŭ . . . al meŭ!

SCENA VI.

Silvina, Lascu, câţiva Boerĭ.

Lascu, (de afară). Spune-le, spătare, încă odată, că le urez călătorie bună!

Silvina. Vodă! (îşĭ îndreaptă starea).

Lascu. Tot aicea te găsesc Doamnă iubită?

Silvina. Aşteptam pe Măria Ta, silită să-ĭ daŭ ştire că domniţa Tudora mi-a mărturisit că nu se va supune nicĭodată la voinţa voastră de a lua pe Vornicul. . .

Lascu. De ce?

Silvina. Ba cu vorbe foarte aspre necinsteşte pe cel ales de Măria Ta şi de mine. I-am spus că aĭ dat cuvînt domnesc în faţa boerilor şi că nu veĭ putea întoarce cuvîntul . . , dar mi-a rĕspuns că aĭ să-l întorcĭ!

Lascu, (încruntat). A!

Silvina. Aflând că eŭ care, avênd credinţă temeinică că această însoţire e cel maĭ puternic sprijin al domnieĭ, am îndrăsnit s'o cer Măriei Tale,

m'a întîmpinat atât de pornită, încât m'a silit să tac şi să mĕ plec sub cuvintele sale puţin socotite!..

Lascu. Aĭ făcut bine, Doamnă, căcĭ altfel te-ar fi socotit vrăjmaşe. Acum îĭ voiŭ rĕspunde eŭ, nu numaĭ că nu-mĭ voiŭ întoarce cuvîntul, dar de nu se va supune de voe, va sta silită înaintea altaruluĭ.

Silvina. Poate însă că Măria Ta, preţuind dorinţele sale, aĭ vrea să i le împlineştĭ, poate că inima ţi se pleacă maĭ mult la plăcerea copileĭ, decât la a mea . . . gîndeştete bine stăpîne, căcĭ la urma urmeĭ ce are să fie dacă veĭ călca cuvîntul ce aĭ dat, pentru fericirea fiiceĭ tale . . , orĭcum ar fi făgăduinţa e vorbă numaĭ.

Lascu. Mĕ mir că mĕ îndemnĭ cu poveţe nevrednice de mine!.. Ce-ĭ trece Tudoreĭ prin cap, sunt visurĭ de copil, cuvîntul meŭ domnesc este rostul unuĭ om matur! Mâine va fi nunta! (Pleacă, urmat de suită. Silvia se îndreaptă spre partea opusă unde este întîmpinată de Mihaloş, s'apropie şi cobor împreună).

SCENA VII.

Silvina, Mihaloş.

Mihaloş. Uimit sunt de măestrita urzeală cu care mi-aĭ pregătit fericirea, eram ascuns colea. . , mĕ grăbesc a te vesti că nicĭ eŭ nu am stat. . .

Silvina. Aĭ aflat cine este femeea pe care o iubeşte Sorin?

Mihaloş. Tudora!

Silvina. De unde ştiĭ? . .

Mihaloş. Spuseĭ că nicĭ eŭ nu am stat. . . Greutatea de a-mĭ ţine şi eŭ cuvîntul precum aĭ făcut tu e foarte mare . . , dar voiŭ isbuti, orĭ şi ce ar trebui să fac! Iată ce am şi făcut; prinseĭ de veste că era Sorin hotărît să fugă poate chiar cu Tudora, ca să nu-l scăpăm din mânĭ am pus de la ridicat pe sus şi l'am închis într-un beciŭ al armăşieĭ.

Silvina. A! eştĭ un prieten adevĕrat!.. dar sub ce cuvînt, căcĭ aflând Vodă? . .

Mihaloş. Nu te teme, vĕzênd scrisoarea de pîră că seamănă grozav cu scrisul luĭ Sorin. . .

Silvina. Scrisoarea? . . Da! . .Adevĕrat, aşa este!. .

Mihaloş. L'am învinovăţit că el este acela care a scris-o.

Silvina. Ce gînd minunat! da, această scornire, căcĭ nu poate fi el, ne va ajuta să-l ţinem ascuns până se va face nunta ta . . . pe urmă. . A! îţĭ mulţumesc, fă pe toţĭ să crează că el e vinovatul, iar eŭ (în sine) voiŭ şti să brodesc cărarea pe care să mĕ strecor în inima luĭ.

Mihaloş. Mi-aĭ dat pe Tudora, îţĭ daŭ pe Sorin! Dar bagă de seamă să nu-l scapĭ din mână şi. . , ascultă, pune o haină tainică, furişază-te prin dosul paraclisuluĭ, intră în gropniţă, acolo aĭ să daĭ peste o uşă fe-

recată, bate cu pumnul de trei ori, un om îţi va deschide . . . (îi dă o cheie). Cu această chee descue a doua uşă şi veĭ fi în faţa luĭ Sorin! . .

Silvina. Mihaloş, cu nimic nu-ţi voiŭ putea răsplăti. . . Pune mâna pe inima mea, şi vezi dacă nu ţi-aĭ da vieaţa pentru asemenea bătae de fericire. . . A! va fi al meŭ! . . (ese prin stînga planul II).

Mihaloş, (singur). Du-te, du-te desfrênato, din astă nesocotinţă a ta fără doară, voiŭ câştiga fericirea mea! . . Te cunosc eŭ bine; dragostea ta va vroi să-l scape, chiar dacă te va călca în picioare! . . Ura mea însă îl va ucide! (deschide o uşă şi bate în palme).

SCENA VIII.

Mihaloş, Frînca, apoĭ Tudora.

Frînca (confident). Mĕ chemĭ?

Mihaloş. Coboară pe fugă la Bîrzu, şi-ĭ spune c'o să intre la Sorin o femee . . , s'o lase.

Frînca. Bine!

Mihaloş. Să nu te zărească nimenĭ, coboară-te drept prin pivniţă, ca nu cumva să ajungă ea înainte. (Frînca ese, apare Tudora urmată de câteva doamne) De acuma la Tudora . . . A! iat'o, norocul e mare năsdrăvan. . . (se duce foarte smerit şi o întîmpină). Luminată domniţă, eartă că te opresc din cale; supusa slugă, doreşte să-ţi împărtăşească o taină, care te priveşte.

Tudora, (în sine contrariată). O taină care mĕ priveşte pe mine?

Mihaloş. Din nenorocire, foarte dureroasă.

Tudora (face semn damelor să iasă prin fund, ea coboară urmată de Mihaloş). Vorbeşte!

Mihaloş. Aĭ auzit negreşit de scrisoarea cea mincinoasă, pe care a găsit-o Măria Sa sub căpătâiŭ?

Tudora. Apoĭ?

Mihaloş. Să dovedi acuma că Sorin este acel nelegiuit şi nemernic pîrîtor.

Tudora. Sorin, Sorin să facă aşa faptă? Nu ştiĭ ce spuĭ!

Mihaloş. Nicĭ eŭ nu am crezut! . . Cine vr'odată putea să-l bănuiască pe el? . . dar, un credincios mi-a adeverit spuindu-mĭ că a făcut-o pentru a-şĭ răsbuna în potriva Mărieĭ Sale, Doamna, cu care se zice, Măria Ta să mĕ erte, că-ĭ spun astfel de lucrurĭ, c'ar fi avênd legăturĭ ascunse.

Tudora. Sorin! Silvina! . . (parc'ar vrea să-şĭ desfacă mintea).

Mihaloş. Am crezut să chibzuim împreună pentru a scuti pe Măria Sa Vodă, de această grozavă descoperire.

Tudora. Sorin? . . O! Doamne! Nu! . . Nu se poate!

Mihaloş. Nu te maĭ îndoi Domniţă, pot să-ţi dovedesc acele ce spuseĭ. . .

Tudora. Să dovedeştĭ?

Mihaloş. Da! Maĭ întâĭ aĭ să cunoştĭ scrisul că-ĭ de mâna luĭ.

Tudora. Sorin! (în sine). D-zeule! Ce trăsnet mĕ isbeşte? . . Adineaorĭ, aci, când am grăit numele luĭ. . . Silvina îşĭ perduse cumpĕtul . . . era cu totul turburată şi tremura. . . Da. . . mĭ-aduc bine aminte! (îşĭ ştergo fruntea) Sorin, să mĕ înşale? . . Nu se poate! (înecată de lacrimĭ). Ce-ĭ am făcut eŭ? Nu l'am iubit, nu-l iubesc cu toată puterea inimiĭ mele?! Sorin să înşale pe Tudora luĭ, se poate aceasta, Doamne, D-zeule? (disperată).

Mihaloş. Domniţă, ce auziĭ?!

Tudora. Se poate aceasta şi urgia ceruluĭ, cu trăsnetele peireĭ, nu a crezut să sfarme omenirea? Fugĭ viclene, nu crez. . . nu pot să crez, nicĭ un cuvînt din câte-mĭ spuseşĭ! . .

Mihaloş. După vorbele acestea n'ar trebui să maĭ respunz. Dar liniştea, poate vieaţa luĭ Vodă, e maĭ pre sus de tot, în sufletul meŭ! Acele ce vĕ spuseĭ nu sunt vicleniĭ, ci adevĕrul, şi acest pribeag nu este, vrednic de iubire, ci de ură, căcĭ nu numaĭ că te înşală, dar încă necinsteşte tronul şi numele prea bunuluĭ vostru părinte.

Tudora, (în sine). Şi maĭ adineaorĭ primeam moartea decât să fiŭ a altuia.

Mihaloş. Ascultă, domniţă, ca să te încredinţez că ceĭ care te iubesc sunt despreţuiţĭ şi iubeştĭ pe ceĭ nevrednicĭ, chiar acum în clipa aceasta, de vreĭ, poţĭ vedea cu ochiĭ în fundul temniţeĭ pe Silvina la picioarele luĭ Sorin!

Tudora. D-zeule? Mor! . . Acuma zicĭ? . .

Mihaloş. Da?

Tudora. Sunt a ta, Mihaloş, dacă aceasta este adevĕrul.

Mihaloş. Pe aicĭ e drumul! . . (îĭ arată drumul).

(Cortina cade)

(urmează) G. BENGESCU-DABIJA.

N. GRIGORESCU

Vîrstă fericită

OVREIUL BĂTUT

n ovreiŭ, precum se spune,
Nu de mult, acum un an,
S'apucase n drum la ceartă,
Intr'o zi c'un mitocan.
Unul una, altul alta,
Unul zice, altul zice,
Iar când cearta se'ntăreşte
Şi bătaĭa-ĭ, hop, aice.
Haĭ ovreiul curmă vorba,
Mirosind că-ĭ gluma lată,
Nu maĭ stă s'o maĭ descoasă
Ci mi-o ĭea la fugă 'ndată.
Fuge dênsul, fuge, fuge,
Când încet când tăricel,
După cum vedea că fuge
Mitocanul după el.
Fuge 'ntr'una, cât se pare,
Să s'ascundă la vr'un dos
Dar în fugă-ĭ, hop, deodată,
Iată-l stă, se pune jos.

*

Când s'opreşte dênsul colo,
Mitocanul, se 'nţelege,
Ajungêndu-l, mi-l înşfacă
Şi mi 'ncepe colo 'n lege

Să mi-ĭ care şi să-ĭ dee.
Şi ţi-l bate, şi ţi-l bate:
Dă-ĭ la ceafă, dă-ĭ la spate.
Dă-ĭ şi dă-ĭ pe unde-ĭ vine
Şi pe unde poate el,
Căcĭ ovreiul nu se mişcă
Şade moale ca un mĭel.
In sfîrşit îl bate sdravĕn,
Cât îĭ vine, cât îĭ place,
Şĭ-apoĭ şi-un picĭor trăgêndu-ĭ
Pleacă, haĭ, şi-l lasă-n pace.

*

Cineva trecênd pe-acolo
Şi vĕzênd ce s'a 'ntîmplat,
La ovreĭŭ cătând cu jale
Îl întreabă minunat:
— Bine, măĭ, dar cum se poate
Ca să staĭ tu să te bată?
Incă asta pân' acuma
N'am vĕzut-o nicĭodată.
— Eĭ, am stat, respunde-ovreĭul,
Dar, să-ţĭ spun eŭ dumitale,
Am şezut s'acopĕr locul,
Căcĭ găsisem cincĭ parale.

TH. D. SPERANŢIA.

DIN BERLIN

SUDERMANN — WILDENBRUCH

Cei ce-şi dau samă de starea de lâncezire în care a căzut literatura germană de la moartea luĭ Goethe încoace, şi maĭ ales aceĭ care aŭ putut judeca şi aŭ înţeles causele acesteĭ stagnaţiunĭ ce a urmat după a doua şi aproape uriaşa eĭ înflorire literară, privesc cu multă reservă deşteptarea care se manifestă acum în Germania, şi aŭ tot dreptul. Căcĭ sbor maĭ ciudat, precum l'a apucat desvoltarea actuală a literatureĭ germane, după somnul letargic de o jumătate de secol, rar s'a putut constata. Este în adevĕr un lucru aproape de nepriceput, care cu toate acestea, îşĭ are însă firul şi urzeala sa, şi vom încerca să descurcăm şi să pătrundem pe cât se poate pricinile ascunse, din care a purces avêntul noŭ, dar drastic, al scriitorilor germanĭ, şi cum aŭ ajuns eĭ la fasa curioasă în care se găseşte literatura lor în momentul de faţă.

Resboĭul de la 1866, trăgênd o linie de demarcaţie politică între Prusia şi Austria, a paralisat pentru un şir de anĭ armonia activităţiĭ literare comune ce se închegase între poeţiĭ şi scriitoriĭ germanĭ din diferitele grupărĭ ale totalităţiĭ naţiuneĭ. Asta a fost, credem, una din causele de căpetenie că literatura acestuĭ popor, lipsită fiind, bun timp, de unitate în direcţie şi aspiraţiunĭ, n'a putut începe decât cu paşĭ şovăitorĭ să-şĭ facă mişcarea reacţionară, ce trebuia orĭcum să vie după aţipirea îndelungată în care se aflase în urma apogeuluĭ din secolul al 18-lea. Şi a survenit, — lucru lesne de explicat, — acea stare de transiţie, în care contemplaţiunea mişcăreĭ altor literaturĭ, succedată de absorbirea, saŭ maĭ bine zis, de adoptarea uneĭ bune părţĭ a di-

recţiilor nouĕ, îşĭ face efectele sale. Şi trebue să o spunem, că influenţele ce veniaŭ din afară eraŭ pe atât de puternice, pe cât era de simţitor nepotismul la ceĭ, asupra cărora se resfrângea efectul. Teatrul german maĭ ales, nicĭ nu ajunsese încă a se desface cu totul de jugul vechiŭ al înrîurireĭ francese, şi iată că acum năvăli asupra Germanilor, ca un puhoiŭ de primăvară, naturalismul luĭ Zola, înecând din noŭ terenul ce abia-abia începuse să se emancipeze de înrîurirea străină. Odată cu aceasta pătrunse însă şi influenţa rusă cu scrierile luĭ Turghienief, Dostoiefschi, Gonciarof, Tolstoi, precum pe de altă parte îşĭ făceaŭ loc nu cu maĭ puţină putere, apostoliĭ nordicĭ Bjornson şi Ibsen. Maĭ alăturându-se apoĭ şi mişcarea social-democratică, care se alia mult cu spiritul ştiinţific natural-materialist, predicat de Darwin şi Haeckel, nu ne poate prinde mirarea, că din această confusiune a trebuit să rezulte tot ce poate fi maĭ desastros pentru un popor cu literatură, adică: perderea încrederei în sine însuşĭ, despreţuirea oarbă a tot ce e legat de trecut şi tendinţa încă maĭ oarbă: de a se alipi numaĭ de ce e noŭ şi vine din afară. Resultatul fatal al acestor factoriĭ a fost starea de nemulţămire sufletească faţă de tot ce există, cangrenă a căreĭ fire nevĕzute dar otrăvitoare aŭ cuprins încet-încet toată mişcarea intelectuală.

Un alt curent însă maĭ prinse rădĕcinĭ în spiritele scriitorilor tinerĭ şi anume tendinţa spre sensualitate şi frivolitate. Literatura francesă cu Zola şi Daudet în frunte, împinsese tema raporturilor sexuale pe primul plan şi imitatoriĭ lor germanĭ găsiaŭ uneorĭ mijloace a întrece chiar pe întemeietoriĭ acesteĭ noĭ tendinţe, pe care vestitul doctor Krafft-Ebing din Viena a caracterisat-o atât de bine în cartea sa *Pshichopathia sexualis*, confirmând şi maĭ mult cele zise deja de Mantegazza în lucrarea sa similară *Psichologia dragosteĭ*.

In acest dedal de capete şi ideĭ confuse, — unde ceĭ maĭ puţinĭ vinovaţĭ eraŭ poate admiratoriĭ unilateralĭ aĭ anarchistuluĭ frances Proudhon, saŭ acoliţiĭ din cale afară limbutuluĭ ovreŭ danez Brandes, — era greŭ să străbată o rază de lumină mîntuitoare, şi abia pe la sfîrşitul deceniuluĭ nostru a început să se ivească în literatura germană un curent maĭ sănătos şi o activitate maĭ solidă, deşi încă tot destul de subjugată de influenţele din afară. Acest nou curent produse o mişcare puternică contra naturalismuluĭ şi materialismuluĭ, făcând loc uneĭ concepţiunĭ maĭ ideale a lumeĭ, care cerca acum să combată *nebunia sexuală* şi supremaţia sumeaţă a ştiinţelor exacte. In acest timp de regeneraţiune etică, saŭ cum a numit-o un critic frances „tempête idéaliste“, aŭ apărut pe arena literatureĭ germane doĭ oamenĭ maĭ de samă, pe atât de interesanţĭ ca scriitorĭ, cât şi de deosebiţĭ în năzuinţele lor de a lupta contra curentuluĭ nenorocit literar şi anume: Hermann Sudermann şi Ernst Wildenbruch.

Cel dintăĭ a început activitatea sa literară cu câteva novele şi romane bine reuşite, al căror cuprins e brodit pe pământul unde a fost născut, adică

în Prusia. Poate că din causa acestei localisări ostentative a primelor sale publicaţiuni, Sudermann a şi rămas timp destul de îndelungat nebăgat în samă. Indată însă ce se aruncă pe terenul literaturei dramatice, numele său deveni în scurt timp celebru, şi de la prima sa dramă *Onoarea* şi până la ciclul lui dramatic ultim, numit *Morituri*, a dus-o tot într'un triumf.

Cu totul altfel s'a arătat Wildenbruch publiculuĭ german. Deşi născut în străinătate (Siria) şi crescut pentru cariera militară, el a biruit aceste condiţiuni predestinătoare, presentându-se naţiunii sale ca poet epic de prima forţă, şi a trecut apoi şi el în domeniul dramatic cu succes tot aşa de mare ca şi contimporanul său Sudermann. Pe când însă acest din urmă a căutat să facă în începuturile sale profesiune de realism purificat şi a excelat de exemplu în romanul său *Frau Sorge* prin o abilitate neîntrecută de a expune lucrurile şi oamenii în coloritul lor local, Wildenbruch din contra a fost în debuturile sale idealist deplin. Poemele sale eroice *Vionville* şi *Sedan* respir atât extaz naţional, atât idealism patriotic, încât lumea l'ar fi putut clasifica cu drept cuvînt între vestiţii poeţi predecesori ai libertăţii: Arndt, Körner, Rückert. Pe amêndoi aceşti pionieri noi ai literaturei germane moderne însă, îi uneşte tendinţa vădită de a scăpa din lanţurile străinismului şi de a întemeia odată un curent regenerator în gustul literar al Germanilor. Dar intrând şi unul şi altul cu talentele lor deopotrivă de pronunţate în templul Talieĭ, fiecare apucă pe calea care a crezut-o mai nemerită. Ne vom sili a arăta care din eĭ a isbutit a servi mai bine prestigiul literar al naţieĭ sale pe terenul dramatic, — unicul ce rămăsese încă neglijat, cu toată epoca de sublimă prosperare ce o avuse literatura germană în a doua jumătate a secoluluĭ trecut şi primele deceniĭ ale secoluluĭ nostru.

Drama luĭ Sudermann *Die Ehre* (onoarea) a fost jucată la Berlin în 1879, în Teatrul Lessing. Representarea îngrijită a acesteĭ piese pline de efecte nouĕ a avut un succes atât de splendid şi un resunet aşa de mare, încât a fost tradusă în diferite limbi, şi toate teatrele însemnate din străinătate, până chiar şi al nostru, s'aŭ grăbit a o pune pe scenă, lucru care ĭ-a asigurat autoruluĭ, pe lîngă beneficiĭ marĭ, şi o reputaţie destul de durabilă. Zic durabilă, fiindcă drama sa următoare *Sodoms Ende*, deşi inferioară cu totul celeĭ dintâi, precum şi multe din celelalte piese ale sale, sunt lucrări care, dacă aŭ găsit resunet considerabil, îl datoresc în mare parte nimbuluĭ de glorie ce şi l a câştigat Sudermann prin piesa *Onoarea*. Şi dacă analisăm puţin această operă dramatică, vedem înainte de toate că este un resultat al naturalismuluĭ contimporan. Ea se deosebeşte însă de celelalte alcătuirĭ teatrale similare ale vremeĭ noastre prin o construcţie foarte măeastră, o limbă căutată şi un cuprins excesiv de ideal, lucru care denotă îndestul de clar, că Sudermann puse în vibrare coardele adevărate ale talentuluĭ său, părăsind realismul profesat până atunci în scrierile sale de prosă. Ce a ridicat însă foarte mult valoarea lucruluĭ a fost antiteza pe care

a ştiut să o creeze Suderman în opera sa, punênd în paralelă clasele de jos şi cele de sus ale Berlinuluĭ. Folosindu-se de o invenţiune bine potrivită, desvoltă acţiunea sa, strămutând cu multă dibăcie scenele când într'o parte când în alta. Arată degradarea morală cum se ascunde saŭ îşĭ scoate capul în saloanele elegante ale lumeĭ marĭ, îmbrobodite în nimbul de lux şi maniere rafinate, şi cum se resfaţă maĭ cu puţină sfială în odaea miserabilă a omuluĭ lănţuit de ghiarele sărăcieĭ, prigonit de patima viţiuluĭ. Din ambele aceste straturĭ resar însă, ca nişte strălucite raze de lumină în întunerecul pesimist, câte o figură senină. Fiica caseĭ nobile şi bogate pe de o parte, fiul eşit din mediul de jos al sărăcieĭ pe de altă parte, găsesc puncte de întîlnire în individualitatea lor plină de desgust faţă cu vieaţa deopotrivă de nesuferită din casa părinţilor. Ambele fiinţe se cunosc, se înţeleg, se unesc, părăsind locul nesuportabil al originieĭ lor, deşi atât de diferit şi căutându-şĭ idealul vieţiĭ dincolo de ocean, într'o lume nouă. Cam asta este schiţa fundamentală a acesteĭ drame celebre plăzmuite de Sudermann pe tema socială, şi în adevĕr, abstracţie făcênd de unele amănunte micĭ, resolvarea problemeĭ sale a şi reuşit, încât putem zice maĭ cu puţină reservă decât criticiĭ germanĭ, că soiul acesta de dramă socială, înscenat deocamdată ca teorie, a trebuit să placă, fiindcă îşĭ are fondul şi resunetul sĕŭ în vieaţa zilnică de astăzĭ.

Invers a fost felul cum s'a manifestat Wildenbruch ca poet dramatic, Trecênd de la idealismul profund ce-l respira poemele sale eroice maĭ sus menţionate, şĭ-a ales, contrar tendinţeĭ contimporanuluĭ sĕŭ Sudermann, un material dramatic de cea maĭ efectivă realitate şi anume istoria ţĕrĭĭ sale. Şi lucru ciudat, teatrul regal din Berlin, luând însuşĭ în studiŭ una din dramele patriotice ale luĭ Wildenbruch, i-a închis tînĕruluĭ poet porţile sale, tocmaĭ din causa formeĭ prea reală în care a adus la iveală chestia catolicismuluĭ în Germania. In schimb teatrul de Ostend a representat această lucrare de sute de orĭ. Acelaşĭ succes l'a avut piesa sa *Die Quitzows*, în care se desfăşură unul din cele maĭ interesante momente din istoria caseĭ Hohenzollern, apoĭ tragedia *Die Karolinger*, precum şi piesele *Mennoniten* şi *Fürsten von Verona*. Opera cea maĭ însemnată însă, în care şĭ-a desvăluit acest dramaturg de frunte talentul, am putea zice geniul sĕŭ, este *Der neue Herr* (noul stăpîn). După ce-şĭ publicase Wildenbruch la 1888 a doua dramă pur hohenzolleriană, intitulată *Der Generalfeldoberst* (comandantul generalisim), care a produs aşa efect, încât la Berlin a trebuit să se interzică cu totul, a apoteozat dinastia Hohenzollern, pentru a treia oară, de astă dată însă în mod aşa de strălucit şi de impunător, încât ajunge citirea singură a bucăţiĭ *Der neue Herr*, pentru ca oricine să recunoască în această lucrare un model de dramă naţională, cum n'a fost şi poate nicĭ va fi. Ambele aceste din urmă drame sunt ţesute din evenimentele petrecute în timpul răsboiuluĭ de treĭzecĭ de anĭ, în care representanţiĭ Prusieĭ şi aĭ dinastieĭ sale aŭ avut un rol atât de însemnat. — Ar fi lucru prea lung să aşternem aci măcar cât de

de pe fugă numeroasele figurĭ istorice care înlănţuesc prin raporturile şi faptele lor acţiunea acestor două marĭ piese teatrale. E destul să spunem, că nu se găseşte scenă, în care să nu scîntee focul sacru al patriotismuluĭ, nu e act care să nu lase în urmă câte una din acele ideĭ naţionale măreţe, care fac să vibreze inima omuluĭ în adîncul eĭ cel maĭ tainic şi sădesc în trînsa impresiunĭ ce nu se şterg niciodată. In adevĕr, nu este, credem, poet şi maĭ ales nu este dramaturg, care să fi pus talentul sĕŭ cu atâta iscusinţă şi în acelaş timp cu atâta căldură de sentiment în serviciul naţiuniĭ şi a patrieĭ sale ca Ernst von Wildenbruch.

Poate că în concepţiunea maĭ largă a merituluĭ literar, dramele patriotice ale luĭ Wildenbruch să nu fie de talia acelor opere clasice cu care s'a mîndrit odată literatura germană, şi maĭ puţin încă dramele sociale ale luĭ Sudermann. Sigur este însă, că pe orizontul neguros al evoluţiuniĭ moderne nehotărîte şi nu tocmaĭ îmbelşugate, care îl presintă în momentul de faţă Germania literară, atât Wildenbruch cât şi Sudermann sunt stele de întâia mărime. Şi cu toate aceste personalităţile acestor doĭ scriitorĭ de elită, presintă contrastul cel maĭ viŭ. Condiţiunile deosebite în care şĭ-aŭ început meseria de scriitorĭ dramaturgĭ s'aŭ impregnat, se vede, prea puternic în caracterul fiecăruĭ din eĭ, încât să fi putut denega unul saŭ altul în decursul activităţiĭ sale direcţiunea apucată. Sudermann urmează înainte pe tonul idealist, emancipat pe cât se poate de şcoala franceză, de care ţine numaĭ încă prin afinitatea tendinţelor sociale ce rĕsar din fondul scrierilor sale, pe când Wildenbruch persistă tot atât de consecinte a remânea realist, devotat specialităţiĭ sale de autor dramatic istoric-naţional.

Ce-ĭ deosebeşte în particular pe aceştĭ doĭ literaţĭ germanĭ, este că activitatea lor literară nu aduce de-opotrivă folos tuturor Germanilor. Cât de frumoase sunt productele dramatice ale luĭ Wildenbruch, pentru publicul cititor german al Austrieĭ ele nu presint decât ceva relativ, prin faptul că dramele sale, precum am arătat maĭ sus deja, aŭ un caracter dinastic special. Şi precum o operă dramatică îşĭ caută şi găseşte apreţiarea nu la cititor, ci la spectatorĭĭ din teatru, Wildenbruch cu tot talentul sĕŭ rĕmâne om admirat al Germanieĭ prusiane, şi poet maĭ mult saŭ maĭ puţin indiferent pentru Germaniĭ din celelalte state. Sudermann din contră a avut norocul a pătrunde deja cu nuvelele şi romanurile sale în toate straturile naţieĭ germane, măcar că şi aceste aŭ avut ca fond comun descrierea de localităţĭ, oamenĭ şi moravurĭ din provinciĭ prusiane. Din momentul însă ce a călcat domeniul dramatic Sudermann a devenit favoritul tuturor Germanilor, ba maĭ mult încă, al tuturor naţiunilor culte. Pe când dramele luĭ Wildenbruch sguduesc cu triumful lor numaĭ Germania nordică şi centrul eĭ, creaţiunile luĭ Sudermann, poate maĭ inferioare în genialitatea croieleĭ şi a expresiuniĭ spirituluĭ adevĕrat german, purced şi ele din uzina centrală a naţiuneĭ, de la

Berlin, dar străbat în raze puternice, ducând lumina lor exotică până în sferele cele mai depărtate, devenind aproape internaţionale.

Judecaţi mai de aproape însă, şi anume nu după şcoala ce represintă fiecare dintr'înşii, nici după mediul saŭ localitatea succesului obţinut, ci pur şi simplu după năzuinţa reacţionară ce aŭ avut-o atât Sudermann cât şi Wildenbruch în epoca de amorţire în care căzuse literatura germană, amêndoi sunt idealişti în felul lor. Idealism naţional-literar de sigur, un idealism care însă îi identifică pe unul cu altul în opera de regenerare ce şi-aŭ impus-o şi pe care în parte aŭ început să o şi realizeze.

G.

N. GRIGORESCU

O bĕtrână de la Brol

CRONICA

Sînt câteva luni de când d. George Coşbuc a dat la lumină o traducere a *Eneideĭ* luĭ Vergiliŭ. Nouĕ miĭ opt sute opt-zecĭ şi opt de exametri latineştĭ transvasaţĭ în nouĕ miĭ opt sute nouĕ-zecĭ şi treĭ de exametri româneştĭ, adică numaĭ cu cincĭ maĭ mulţĭ decât în original! Ce muncă uriaşă! Ce încordare de voinţă necunoscută la noĭ! S'aŭ publicat, ce e drept, cărţĭ maĭ voluminoase de poesiĭ în limba noastră; însă acelea se compun din bucăţĭ lirice saŭ din naraţiunĭ în genere scurte. Se înţelege că nu vorbim aicĭ de naraţiunĭ în versurĭ ca *Patimile şi Moartea luĭ Isus Christos* de Vasilie Aaron saŭ de *Isprăvile luĭ Păcală* de d. Dulfu. Aceste scrierĭ, cu tot premiul ce una din ele a dobândit de la Academie, nu aŭ şi nu pot avea pretenţiunea de a se numĕra între operele de artă. Traduceriĭ în versurĭ după epopeĭ clasice s'aŭ făcut foarte puţine chiar la popoare a căror literatură datează de sutimĭ de anĭ.

In deosebĭ, foarte puţinĭ aŭ cutezat a se atinge de perfecţiunea ideală a luĭ Vergiliŭ, şi aceştia se pot numĕra pe degete: la Englezĭ Dryden, la Francezĭ Delille, la Germanĭ Voss, şi alţĭ câţĭva maĭ puţin cunoscuţĭ.

In genere, o traducere bună în versurĭ după o operă superioară este o tortură din cele maĭ crude pentru mintea omenească. Intr'un numĕr anumit de silabe şi pe un ritm fixat de la început, trebue să facĭ să încapă fiecare vers din original cu toate nuanţele sale de fond şi de formă. Factura metrică ce ţĭ-aĭ impus, devine un fel de pat al luĭ Prokrustes, în care victima maĭ lungă trebue scurtată, iar cea scurtă întinsă până la mĕsura patuluĭ. *Nessun maggior dolore.* Şi într'un caz şi în altul, avem o diformaţie maĭ mult saŭ maĭ puţin violentă a originaluluĭ. Se înţelege de sine că poeţiĭ cu conştiinţĭ de valoarea operelor lor şi de insuficienţa traducerilor

nu priimesc pentru nimic în lume a fi supuşĭ acesteĭ operaţiĭ dureroase. Se zice că Lord Byron, aflând de un italian care pregătea o traducere a luĭ *Manfred*, rugă pe prietinul sĕŭ Hoppner să dea aceluĭ italian orĭce va cere, ca să arză traducerea, şi tot deodată să-ĭ promiţă că nu va întreprinde în viitor a traduce nicĭ una din poesiile luĭ. Italianul se învoi, însă numaĭ după ce i se numĕrară douĕ miĭ de francĭ. Rare sînt versurile străine ce pot intra uşor în tiparul metric ce ţĭ-aĭ făurit, şi încă şi maĭ rarĭ sînt traducătoriĭ care aŭ priimit de la autorĭ mulţumirĭ ca aceasta, pe care Lamartine o adresează unuĭ tînĕr poet englez, ce tradusese una din *Armoniile* sale:

Comme l'onde limpide où flottent nos images,
En les réfléchissant embellit nos images;
Comme l'écho caché dans l'ombre de ces bois,
En nous la répétant, adoucit notre voix ;
Ainsi dans les flots purs de sa riche harmonie,
Ta muse, en le flottant, réfléchit mon génie;
Ainsi ta jeune lyre adoucit mes concerts,
Et, trompé par ta voix, je m'admire dans tes vers.

Dacă o asemenea întreprindere este aşa de anevoioasă, când este vorba de poesiĭ moderne de o intindere relativ neînsemnată, ce trebue să credem despre o traducere care aspiră a da *întocmaĭ* o poemă antică de o extensiune aşa de vastă ca Eneida? După modesta noastră părere, asemenea încercărĭ sînt a priori osîndite la cădere. Maĭ întâĭ, multe din limbile moderne, şi în special a noastră, n'aŭ păstrat împărţirea silabelor în lungĭ şi scurte, împărţire care formează temelia metriceĭ latineştĭ şi greceştĭ. Această deosebire fundamentală deschide o prăpastie înaintea celuĭ ce are pretenţiunea de a introduce formele metriceĭ antice în unele limbĭ moderne. Dar să admitem că am putea înlătura acest neajuns, înlocuind cantitatea prin accent. In acest caz, dactilul nostru s'ar compune dintr'o silabă intonată urmată din douĕ neintonate, iar spondeul din douĕ silabe intonate luate izolat, însă cea din urmă pierzênd accentul în corpul picioruluĭ. Ast-fel în exametru

Murmurul el potoli şi toţĭ observară tăcerea, [1])

silabele *li şi*, — amêndouĕ întonate, când sunt luate în parte, însă cea din urmă pierzêndu-şĭ tonul în combinare cu cea dintâĭ, — formează un spondeŭ. Un asemenea vers, dacă facem abstracţie de cantitatea silabelor, rĕspunde pe deplin exametruluĭ latinesc: dactilele nu figurează în mod exclusiv în cele dintâĭ cincĭ picioare, iar pe de altă parte cesura din piciorul al treilea este strict observată.

---

[1]) Ovid. *Met.* I, 206: Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.

Dacă nu se admite nicĭ o regulă în privinţa accentuăriĭ cuvintelor monosilabice, dacă traducătorul le tratează după bunul sĕŭ plac, adică dacă le consideră de lungĭ saŭ scurte numaĭ după nevoile ritmuluĭ, iar nu după o normă statornică, atuncĭ citirea versuluĭ devine de o greutate insuperabilă chiar pentru cel maĭ mare cunoscător al limbeĭ româneştĭ. Versul nu maĭ este o întocmire artistică de silabe întonate şi neîntonate ce se urmează după o anumită normă, ci o alcătuire arbitrară din silabe înşirate maĭ mult saŭ maĭ puţin la întîmplare. Dacă, pe de altă parte, repausele nu vin la anumite timpurĭ şi în anumite condiţiunĭ, atuncĭ versul este o uruitură verbală, şi cititoruluĭ îĭ iese sufletul până să sfîrşească cele şeapte-spre-zece silabe dintr'un exametru dactilic. In fine, dacă, afară de rare excepţiunĭ, exametrul este dactilic, citirea, după o sută de versurĭ cel mult, devine de o monotonie narcotizantă.

D. Coşbuc nu ţine seamă de aceste treĭ condiţiunĭ, pe care noĭ ne permitem a le privi ca neapĕrate pentru buna traducere în exametri a uneĭ epopeĭ antice. De aceea credem că opera d-sale, orĭcât de meritorie ar fi în celelalte părţĭ, din acest punt de vedere lasă mult de dorit.

Să luăm spre exemplu faĭmoasa descriere a furtuneĭ din cartea întâia. Iat-o cum sună în traducerea d-luĭ Coşbuc:

Zise; şi muntele gol îl isbeşte din lăturĭ cu vêrful
Lănciĭ, şi groaznic urlând ies stoluri turbate de vênturĭ;
Toate spre locul deschis năvălesc şi cutreieră câmpiĭ,
Repede mările 'ncing şi prin inima mărilor scurmă;
Notus şi Eurus pe-un pas, şi plinul de-o repede ploaie
Africus, valurĭ spre maluri spumând cu năvalnicu-ĭ vuet.
Urlă şi vaer de oamenĭ prin noapte şi pocnet de funiĭ;
Norii-n vĕzduhurĭ ascund călĕtorilor cerul şi ziua,
Fierb; şi se 'ntinde pe-adâncurĭ o negură neagră ca noaptea.
Tunetul urlă prin cer şi se sguduie zarea de fulger,
Moartea năprasnic' acum prevestind călĕtorilor paliză.

In aceste un-spre-zece versurĭ, găsim numaĭ douĕ spondee, afară de cele finale care sînt de o rigoare absolută, chiar în exametrele dactilice.

Deschidem acum pe Virgiliŭ la locul corĕspunzĕtor, unde citim:

Haec ubi dicta cavum conversa cuspide montem
Impulit in latus: ac venti velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
Incubuere mari totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
Africus et vastos volvunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.

Eripiunt subito nubes caelumque diemque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonuere poli et crebris micat ignibus aether
Praesentemque viris intentant omnia mortem.

Acest pasaj, adică acelaşĭ cu al d-luĭ Coşbuc, numeră 22 de spondee, adică 20 maĭ mult decât traducerea românească. *Ab uno disce omnes.* Pe cât de variat şi de bogat în forme metrice este originalul, pe atât de searbădă şi de monotonă este traducerea.

Dacă de la formă trecem la înţeles, observăm de la cea dintâĭ aruncătură de ochiŭ câteva abaterĭ violente, şi prin urmare nejustificate, de la textul latinesc. Aşa, în latineşte „impulit in latus“ însemnează „isbi în coastă“, nu „isbi din lăturĭ“, ceeace pe româneşte nu dă nicĭ un înţeles. — „Ac venti velut agmine facto, qua data porta, ruunt“ se traduce prin „şi vênturile grămădindu-se cătră locul pe unde li s'a dat o poartă, se năpustesc afară“. Traducerea d-luĭ Coşbuc „şi groaznic urlând ies stoluri turbate de vênturĭ: toate spre locul deschis năvălesc“, ne presintă următoarele treĭ neajunsurĭ: 1⁰ un potop de vorbe grămădite de prisos: *groaznic, urlând, turbate*, adevărate umpluturĭ; 2⁰ vênturile ies în *stolurĭ*, pe când numĕrul lor arĕtat de Vergiliŭ şi de Mitologie abia ar forma *o parte dintr'un stol;* 3⁰ vênturile ies întâĭ, pe urmă năvălesc cătră poarta deschisă de lovitura zeuluĭ. Credem că acest ὕστερον πρώτερον nu-şĭ avea nicĭ de cum locul aicĭ. — „Incubuere mari“ se traduce prin „se lăsară pe mare“, pe când „repede mările încing“ al d-luĭ Coşbuc nu dă pe româneşte nicĭ un înţeles. — Nu stăruim asupra „totumque a sedibus imis.... ruunt“, care s'ar traduce prin „şi toată (marea) o rostogolesc de la stratele eĭ cele maĭ de jos“, dar care la d-nul Coşbuc devine „şi prin inima mărilor scurmă“, ca şi cum inima ar fi aşezată în partea cea maĭ de jos a corpuluĭ. — „Creberque procellis Africus“, care la d-nul Coşbuc devine „şi plinul de-o repede ploaie Africus“ este pur şi simplu „şi bogatul în furtunĭ Africus“. — „Stridorque rudentum“ este „ţipĕtul funiilor“. Funiile nu pocnesc. — In fine cuvîntul „fierb“ care figurézĕ în capul versuluĭ al 9-lea e pus de prisos, şi, ceeace e maĭ grav, este un galimatias.

Fără pretenţiunĭ marĭ, dar cu o cunoştinţă serioasă de limba latină, d-nul Gr. G. Pĕucescu a publicat, la 1872, în *Transacţiunĭ Literare şi Ştiinţifice*, o traducere în versurĭ a primeĭ cărţĭ din Eneida. Traducătorul a avut fericita idee de a adopta versul alb de patru-spre-zece silabe, aşa cum îl întrebuinţase Heliade Rădulescu în *Michaida*. Iată cum sună în traducerea d-luĭ Pĕucescu pasajul citat maĭ sus:

Aşa vorbi; cu lancea întoarsă el isbeşte
In cavernosul munte: pe poarta dată, vênturĭ
Vêrtej se prăvălesc şi suflă tot uscatul.
Se-aştern apoĭ pe mare, se-afundă 'n adîncimĭ

Şi chiar din fundamente pe toată-o răsvrătesc;
Şi Eurul şi Notul, şi furtunosul Afric
Rostogolesc pe ţĕrmurĭ enormele eĭ valurĭ.
S'aud strigărĭ de oamenĭ şi scrâşnete de funiĭ.
Pe dată norĭ răpesc şi zi şi cer din ochiĭ
Troienilor: pe mare s'aşterne-o noapte neagră.
Tunaŭ poliĭ, şi-eterul de miĭ de miĭ de focurĭ
De-o dată 'ĭ sfîşiat, şi toate în natură
Ameninţă cu-o moarte oribilă, presentă.

Afară de câteva incorectitudinĭ uşoare, traducerea d-luĭ Pĕucescu este superioară traducerii d-luĭ Coşbuc. Cunoscătorul simte că d-nul Pĕucescu a avut înainte numaĭ textul latin şi că l-a urmat cu fidelitatea ce-ĭ aŭ permis greutăţile versuluĭ.

Nu acelaşĭ simţimênt ne insuflă lucrarea d-luĭ Coşbuc. Şi ca să motivăm simţimêntul nostru, să analizăm următorul vers din lib. I, 35:

Veselĭ pluteaŭ spintecând săratele spume cu *fierul*.

Nu este aşa că, după traducerea d-luĭ Coşbuc, cititorul îşĭ închipueşte pe Troienĭ spintecând marea cu sabia? Căcĭ, în limba figurată, *fier* este tot atâta cât *sabie*. Nu cumva nenorociţiĭ Troienĭ ajunseseră maĭ rĕŭ de cât Aiax Telamonius? Această bănuială ne sileşte să alergăm la textul latinesc, în care citim:

Vela dabant laeti et spumas salis aere ruebant,

adică:

Pluteaŭ veselĭ şi spintecaŭ cu *arama* spumele cele sărate.

„Arama“ este placa metalică cu care eraŭ acoperite unele corăbiĭ în vechime; şi înţelesul versuluĭ vergilian este: „pluteaŭ veselĭ, spintecând, cu corăbiile lor acoperite cu aramă, spumele sărate“.

Acum se naşte întrebarea: pentru ce d-nul Coşbuc a înlocuit „arama“ cu „fierul“? Iată pentru ce. In nemţeşte „Erz“ însemnează în general „minereŭ“, care la adică poate fi şi de fier; înţelesul de „aramă“, „acioaie“, „bronz“ este posterior. „Erzgebirge“ s'ar putea traduce prin „munţiĭ metalicĭ“, pentru că acest şir coprinde felurite metale, cu deosebire însă argint şi fier, apoĭ plumb, nikel, aramă, etc. Cuvîntul german propriŭ pentru „aramă“ este „Kupfer“. Versul vergilian de maĭ sus sună astfel în traducerea germană a luĭ Voss: „Segelten froh sie dahin, mit dem Erz aufwühlend den Salzschaum“.

Această însemnare multilaterală şi nedecisă a cuvîntuluĭ german „Erz“ a indus în eroare pe traducătorul român. De sigur, dacă d-nul Coşbuc şĭ-ar fi aruncat ochiĭ pe original, n'ar fi săvîrşit această eroare, cu atât maĭ mult cu cât vorba „aramă“, de şi trisilabică, intra prin sinereză în vers fără nicĭ o violentare a regulelor metrice ; şi, deosebit de aceasta, vorba latinească „aes“ însemnează în totdeauna „aramă“, „bronz“, şi nicĭ o dată „fier“. Aicĭ confusiunea nu era posibilă cu nicĭ un preţ.

Am stăruit asupra acesteĭ abaterĭ, nu pentru gravitatea eĭ în sine,— căcĭ în definitiv este absolut indiferent dacă năvile troiene eraŭ acoperite cu fier saŭ cu aramă,— ci pentru ca să dovedim cu un exemplu hotărîtor, între sutele ce am maĭ putea produce, că d-nul Coşbuc a avut prea mult înainte traducerea germană a luĭ Voss şi prea puţin saŭ poate chiar de loc textul luĭ Vergiliŭ.

Căcĭ nu maĭ încape îndoială că, dacă d-sa şĭ-ar fi aruncat din când în când ochiĭ pe original, n'ar fi tradus versul 2 din cartea I :

> Dus de meniri a sosit pe pământul ital la *Laviniĭ*
> *Ceĭ de pe mal.*

„Laviniĭ ceĭ de pe mal“ ne dă să înţelegem că, în momentul sosiriĭ luĭ Eneas, pe malurile Italieĭ se afla un popor cu numele Laviniĭ. Nicĭ vorbă nu este de aşa ceva în etnografia Italieĭ primitive. După legendele maĭ nouĕ ale Romanilor, Enea, după ce se aşează cu Troieniĭ sĕĭ în Italia, luă în căsătorie pe fata luĭ Latin, pe Lavinia, şi în onoarea eĭ întemeiă oraşul Lavinium. Numaĭ traducerea germană a luĭ Voss „Kam, durch Schicksal verbannt, nach Italia und der Laviner — Wogendem Strand“ şi necunoştinţa antichităţilor italice aŭ putut naşte o confusiune aşa de regretabilă în mintea traducătoruluĭ român.

După ce am dovedit, credem, originalul lucrăriĭ d-luĭ Coşbuc, să cercetăm cum înţelege d-sa situaţiile psichologice din poemă şi cum le interpretează în traducerea d-sale. Să citărn ca paradigmă versul 739 din cartea I:

> Cupa spumată cu sgomot o soarbe şi'n fund îĭ răsuflă.

Observăm în treacĕt că în româneşte se zice: îĭ suflă (nu răsuflă) în fund.

La Virgiliŭ versul de maĭ sus sună aşa:

> Ille impiger hausit
> Spumantem pateram, et pleno se proluit auro,

adică :

„El duse fără întârziere la gură cupa spumoasă de aur şi o deşertă întreagă“.

Ca să ne dăm seama de situaţie, trebue să ne amintim că aci este vorba de un ospĕţ pe care Dido îl dă Troienilor, oaspeţiĭ sĕĭ. După ce făcu libaţiunea datorită Junoneĭ, ca protectoare a Carthagineĭ, şi luĭ Bacchus, ca zeŭ al veselieĭ, şi ură bună-venire luĭ Eneas şi soţilor luĭ, regina abia atinse cupa cu buzele, apoĭ o trecu luĭ Bitias, invitându-l să bea. Acesta, după d. Coşbuc, „cupa spumată cu sgomot o soarbe şi 'n fund îĭ rĕsuflă". Ar fi fost în adevĕr nostim ca unul din fruntaşiĭ (proceres) troieniĭ „să rĕsufle în fundul cupeĭ spumate, sorbind cu sgomot". Asemenea expresiĭ ar zugrăvi de minune felul de a petrece al muşteriilor luĭ Zdrafcu; dar, aplicate la curtea regineĭ Dido, ele constituesc cel puţin o locuţiune improprie.

Am putea continua cu observările noastre. Ele ne ar procura o materie cel puţin tot aşa de bogată ca şi volumul d-luĭ Coşbuc. Ne mulţumim deocamdată cu cele semnalate până aci, şi notăm, încheiând, că traducerea de care ne am ocupat este plină de cuvinte, care, cel puţin pentru noĭ ceĭ din regatul Românieĭ, nu aŭ un înţeles limpede or nu aŭ niciĭ unul. Aşa d. ex. I, 33, întîmpinăm „poporul romanic" în loc de „poporul roman"; nemţeşte „römisch" merge foarte frumos, dar pe româneşte „romanic" însemnează „descendent din poporul roman" şi se aplică la popoarele neo-latine. *Ibid.* 36, „mânia cea fără vindec" traducênd pe „aeternum servans sub pectore vulnus"; VIII, 194: „spăimêntatecul Cacus", care nu ştim de însemnează „Cacus cel ce însuflă spaimă" saŭ „care se sperie uşor"; XI, 13: „veseloşi", vorbă neauzită de noĭ până acum şi fără înţeles pentru maĭ toţiĭ Româniĭ. In maĭ multe locuriĭ citim „tutindeniĭ" în loc de „pretutindeniĭ", etc.

Orcine înţelege că pentru un scriitor care nu recunoaşte niciĭ o lege şi niciĭ o stavilă pentru făurirea cuvintelor, nu maĭ există niciĭ o greutate metrică, şi aceasta ne dă secretul uşurinţeĭ de producţiune a d-luĭ Coşbuc. Insă nu versurile grele de citit şi de înţeles, ci cele uşoare de priceput şi de gustat, se fac anevoie. Arta de a face „difficilement des vers faciles", este o artă delicată, pe care toţiĭ poeţiĭ noştri ar trebui să o practice cu cea maĭ mare sfinţenie atât în lucrările lor originale cât şi în traduceriĭ.

Cu câteva luniĭ înainte de publicarea Eneideĭ, d. Coşbuc a dat la lumină o traducere după *Mazeppa* luĭ Lord Byron. In scurta precuvîntare ce precede acest poemation, d. Coşbuc ne asigură că „limba engleză are vorbe scurte, iar poesia engleză le are şi maĭ scurte". Cum că vorbele englezeştiĭ sînt în general maĭ scurte de cât cele româneştiĭ, acesta este un adevĕr în de obşte cunoscut; dar că aceleaşiĭ vorbe sunt maĭ scurte în poesie, aceasta îşiĭ aduce mult cu explicaţia directoruluĭ de menagerie, care, arĕtând privitorilor un tigru de Bengal, le atrăgea luarea aminte asupra împrejurăriiĭ că această fiară era de la cap până la coadă de un metru şi 90 cm., iar de la coadă la cap era de doĭ metri tocmaĭ. In orĭce caz, autorul acesteĭ axiome singulare ne rĕmâne dator cu proba eĭ.

După această descoperire preţioasă, d. Coşbuc, ca să câştige indulgenţa cititoruluĭ, îl previne că traducerea a fost făcută la 1884, pe când d-sa era numaĭ de 18 anĭ, şi că ar fi putut să o facă maĭ bună acum, însă n'a avut vreme. Noĭ înclinăm a crede că lipsa de timp nu se poate invoca drept scuză pentru o operă literară, când autoruluĭ nu i s'a făcut nicĭ o violenţă la publicarea eĭ. De aceea cu drept cuvînt Molière zice că

> . . . par la chaleur de montrer ses ouvrages
> On s'expose à jouer de mauvais personnages.

Dar d. Coşbuc produce, în favoarea publicărĭĭ intempestive a traduceriĭ d-sale din Mazeppa, un argument dinaintea căruia ne plecăm capul, anume că scrierea d-sale din 1884 va avea pentru unĭĭ un interes istoric: „vor vedea din ea, zice d-sa, cum am scris eŭ la 1884, cum mĕ luptam pe atuncĭ cu găsirea expresiunilor, cu versificarea şi cu stilul". Ca să fie complet trebuia să adauge: „şi cât de puţin am isbutit!"

Greşala cea maĭ mare a d-luĭ Coşbuc, în Mazeppa ca şi în Eneida, este că n'a cunoscut originalul şi că a tradus după o traducere în versurĭ, probabil nemţească. Intâiul traducător, silit de necesităţile versuluĭ, şĭ-a permis oarecarĭ abaterĭ, pe care d-sa, silit iarăşĭ de nevoile metruluĭ, le-a înmulţit. Astfel Mazeppa al luĭ Lord Byron, scâlciat din traducere în traducere a ajuns la noĭ cam în halul în care pagiul Mazeppa a ajuns în mijlocul Cazacilor, adică aşa de desfigurat de foame şi osteneală, încât nicĭ părinţiĭ luĭ nu l-ar maĭ fi recunoscut. In fine versurile d-luĭ Coşbuc sunt de o slăbiciune care desarmează orĭce critică.

Ca să dăm o probă de depărtarea la care se află traducerea românească de textul englezesc, vom pune alăturĭ douĕ pasagie luate chiar de la începutul poemeĭ, unde traducĕtorul şĭ-a dat firește maĭ multă osteneală ca să reproducă originalul:

> 'T was after dread Pultawa's day,
> When fortune left the royal Swede,
> Around a slaughter'd army lay,
> No more to combat and to bleed.
> The power and glory of the war,
> Faithless as their vain votaries, men,
> Had pass'd to the triumphant Czar,
> And Moscow's walls were safe again
> Until a day more dark and drear,
> And a more memorable year,
> Should give to slaughter and to shame
> A mightier host and haughtier name;

A greater wreck, a deeper fall,
A shock to one—a thunderbolt to all [1]).

Iată cum sună aceste versuri în traducerea d-luĭ Coşbuc:

La Pultava'n răsboiŭ norocul
A rîs de braţul sved; tot locul
Gemea de morţi; în mari grămezi
Dormeaŭ pe câmp vitejiĭ Svezi.
Ca omul, care-l cată-n lume
Cu poftă, falş e or ce nume
De glorii, paloşu-ĭ perfid:
Azi Ţaruluĭ i se deschid
Cărări de 'nvingeri. de nădejdiĭ,
Scăpată-ĭ Moscva de primejdiĭ —
Dar va veni o zi de-amar,
O zi de jale pentru Ţar,
Când un imperiŭ, plin de glorii
Şi prea puternic, va peri,
Când ceasul lupteĭ va veni
Ah, crunţi vor fi răsbunătorii.

Cine poate bănui, după traducerea românească, că, în a doua parte a acestuĭ pasagiŭ, se face aluziune la expediţia luĭ Napoleon din 1812? Maĭ este nevoie să stăruim asupra micilor neajunsuri, când totul este un galimatias?

In rezumat, după părerea noastră, traducerea Eneideĭ ca şi a luĭ Mazeppa de d-nul Coşbuc este o încercare neisbutită. Această neisbîndă provine pe de o parte din neconsultarea textuluĭ original, iar pe de alta din pripa cu care a fost făcute şi din întrebuinţarea, la cea dintâĭ traducere, a unuĭ metru necompatibil cu firea limbeĭ noastre.

D-nul Coşbuc ne maĭ promite o serie întreagă de traduceri după opere antice: restul operelor luĭ Vergiliŭ, pe Homer, pe Aristophanes, pe Plaut şi pe Terenţiŭ, probabil, tot în versuri. Noĭ nu voim să descurajăm pe d-nul Coşbuc de la aceste întreprinderi; dar iarăşi nu am priimi cu entusiasm

[1]) După grozava zi de la Pultava, — când norocul părăsi pe regalul suedez, — de jur împrejur zăcea o oştire măcelărită, — incapabilă de a se maĭ lupta şi de a vărsa sânge. — Puterea şi slava răsboiuluĭ, — necredincioase ca deşertiĭ lor închinători, oameniĭ, — trecuseră de partea triumfătorului, Ţar, — şi zidurile Moscveĭ eraŭ iarăşi scăpate, — până când o zi maĭ întunecoasă şi maĭ posomorîtă — şi un an maĭ memorabil, — vor da măceluluĭ şi ruşineĭ — o oştire maĭ puternică şi un nume maĭ falnic; — un naufragiŭ maĭ mare, o cădere maĭ adâncă, — o sguduitură pentru unul — un trăsnet pentru toţi.

niște lucrări de forța acelora care aŭ format obiectul acesteĭ scurte recensiunĭ. Dorim din toată inima ca d-sa să continue cu aceiașĭ rîvnă idealele sale ocupațiĭ, însă ne am permite în același timp să-l sfătuim prietinește să fie în viitor cu maĭ multă luare aminte atât asupra înțelesuluĭ cât și asupra formeĭ, dacă ține ca munca d-sale să nu piară după un sgomot efemer. D-nul Coșbuc are ambițiunea adevărateĭ gloriĭ, o concepție vie și o limbă bogată. Să pătrunză maĭ adînc în înțelesul originalelor, să-șĭ limpezească maĭ bine imaginile și ideile, să fie maĭ scrupulos în alegerea și factura versuluĭ, maĭ sobru în grămădirea cuvintelor, cu deosebire să le cumpănească cu maĭ multă precisiune, să fie maĭ sever în observarea formelor lor, și nu ne îndoim că opera d-sale va fi încununată de o isbîndă durabilă. Pe aceasta i-o dorim din adîncul inimeĭ și cu prietinească bună-voință.

D.

1557
1878

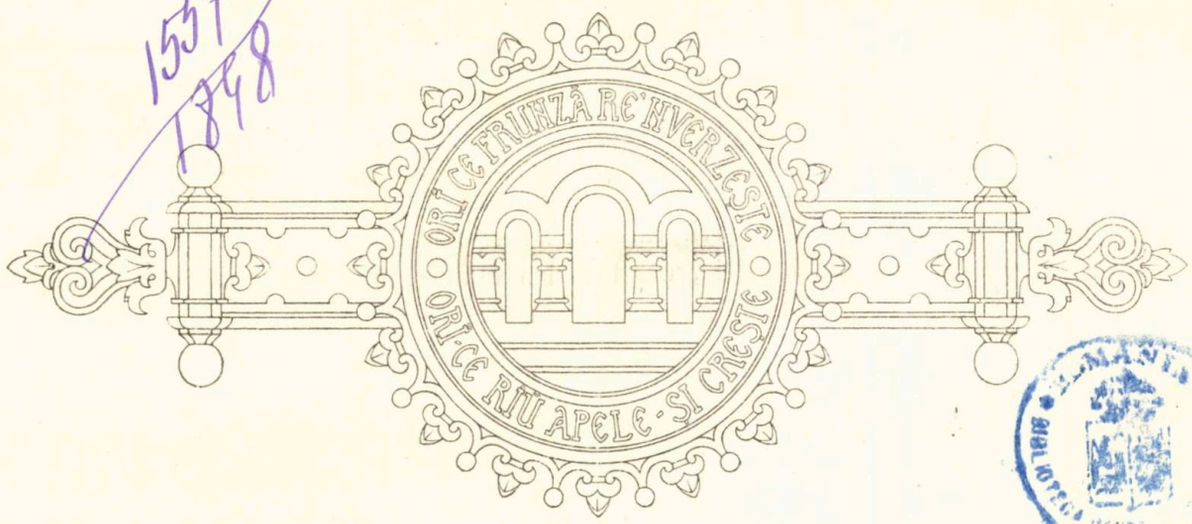

BIBLIOTECA

DE LA GRIVIŢA

BATALIONUL 2 DE VÊNĂTORĬ

5 Septembre 1877.

„Taică, — scrie pe o tobă, în genunchĭ, căprarul Pintea, —
Ce-am făcut nu-ĭ vrednic graiul, nicĭ destulă-mĭ este mintea
Ca să-ţĭ spun, şi cum, nicĭ vorbe la'ndĕmână nu găsesc
Precum le-am vĕzut cu ochiĭ, toate, să le povestesc,
Ţi le'nşir cum pot. Decĭ află, maĭ întâĭ, ca eŭ sunt bine,
Că mi-e dor de ceĭ de-acasă, că prin ţĕrile străine,
Ce-am călcat de-atâta vreme, taică, nu uita să spuĭ
Cătălineĭ, că maĭ mîndră decât dênsa alta nu-ĭ,
Şi că-n dragul eĭ, făcêndu-mĭ vrajă din a mele gînduri,
M'aş aşterne pe hârtie eŭ, în locul astor rînduri,
Să mĕ-ntorc în sat o clipă şi . . . să vin iar înapoĭ,
Căcĭ plecat recrut din ţară, sunt căprar acu-n rĕsboĭ! . .
Trebue să ştiĭ că suntem în vestita cetăţue
De la Griviţa, la care n'a fost vrednic să se sue
Incă nimenĭ, până-acuma, decât noĭ . . . şi ne-am suit.
C'a vrut D-zeŭ isbînda şi că Vodă-a poruncit!
Uite, par-că-l vĕd pe Vodă, — aşa mi-a intrat în minte, —
A venit la noĭ în lagăr, cu treĭ zile maĭ nainte
De atac. Era călare, pe-un cal negru şi frumos
Şi vorbea, ţinêndu-ĭ mâna, c'un ţivil sosit pe jos,
Om mĕrunt de stat, dar chipeş, cu pĕr creţ şi barba sură,
Care ne bătea pe umerĭ şi-ĭ curgea vorba din gură

Dulce, fagure de miere... dintre oameni, om ales
Negreşit, căci toţi staŭ smirna, şi ziceaŭ: „Am înţeles!“
Când spunea ceva... Cu Vodă rîndurile le colindă,
Căutând în ochiĭ noştri, ţintă, ca într'o oglindă
Şi zimbind, de bucurie, când vedea cum stam de drepţi
Şi cum gata la răspunsurĭ nu daŭ greş, mîndriĭ băeţi.
Ne făcură-n urmă roată, lîngă eĭ şi cu glas tare
Vodă, dîrz, cu mâna n şolduri zise: „Astă-zĭ fie-care,
„Dintre noĭ, în peptu-ĭ poartă două inimĭ, dragĭ copiĭ,
„Una e a datorieĭ, şi-a străbuneĭ bărbăţiĭ
„E cealaltă, Inainte! Fie-a Patrieĭ mărire
„Sfînta noastră călăuză! In avênt de înfrăţire
„Să ne ducă la isbîndă! Eŭ, în frunte, merg cu voĭ!
„Cine vrea neatêrnarea, vrea şi gloria-n răsboĭ!!.“
Ura!.. şi în vêrful puşceĭ pălăria-ĭ ridicată!...
Dar bătrânul, cu graiŭ dulce, sta cu faţa rourată
Şi privindu-ne şi'ntinse mânile spre noĭ, zicênd:
„Fiţi Romînĭ vîrtoşi! Isbînda vă aşteaptă apărênd
„Neamul şi pămêntul vostru ca adevăraţi eroĭ;
„Căci de moarte, niciodată, un Român nu dă-n napoĭ“!..
Şi ne-am dus, firește, taică, ne-am tot dus, ca în neştire,
Inainte, ţiind hangul uneĭ gloate de oştire
Ce la dreapta şi la stînga furnica, fără de rost,
Până când sună alarma şi-n câmp, făr de adăpost,
Ziua în amiaza mare, ni s'a zis: „Arma la mână
„Şi la deal, copiĭ, daţi iuruş în ordia cea păgână!“
— Gloanţele curgeaŭ ca ploaea, goarnele şi toboşariĭ
Daŭ semnale, bat alarma, iar pe coastă căciulariĭ,
De treĭ orĭ răpuşĭ s'adună şi se urcă la asalt;
Eĭ pe-un povîrniş grămadă, noĭ în şir pe celălalt!
Doamne câtă grozăvie! Ce scrîşniri! Ce sbucium încă;
Uniĭ cad răniţi şi alţiĭ morţi, în ripa cea adîncă!..
Vaete! Suspin! Urale! Ropot! Bubuit! Strigări!
Şi la spate un urlet crâncen năpustit din depărtări,
Fac, pe ceĭ ce staŭ în luptă şi pe ceĭ ce-n cale cad
Să se creadă, ca de trăsnet, viĭ, prăpăstuiţi în iad!—
In sfîrşit mă urc pe ziduri, acăţându-mă de-o scară,
Dar când daŭ să-ncalec creasta, iată că-şĭ întinde-afară
Tivga neagră şi buzată, un vlăjan cu ochĭ sticloşĭ,
Ce-ndreptând asupră-mĭ puşca, vrea să tragă de cocoşĭ.
Eŭ nu-ĭ daŭ răgaz de joacă, ci-ĭ vêrs creeriĭ pe zid
Dintr'o lovitură, apoĭ sar în 'nuntru, ca-ntr'un blid

Plin de sânge, strigând ura! După mine sar cu toţiĭ
Vênătoriĭ noştri sprinteni şi daŭ iama în netoţiĭ
Care năvăleaŭ la poartă ca să fugă şi sbieraŭ
De turbare, trăgênd focuri, iar flăcăiĭ seceraŭ
Făr-de milă!... Cată vreme, a ţinut învălmăşeala
Nu ştiŭ, că simţiiŭ de-odată că m'apucă ameţeala,
Că picioarele se tae şi m'aş fi sdrobit în şanţ,
De nu mĕ prindea în braţe, şovăind, un dorobanţ.
Dar nu-ţi fie teamă, taică, m'am tăeat într'o custură.
Ce e, să ieĭ o cetate numaĭ cu-o sgirietură!..
O aşa minune nimenĭ, pasă-mi-te, n'o credea.
Uite, noĭ care-am făcut-o, vom maĭ face-o, când or vrea.
— Şi-a venit ca să ne vadă Impĕratul cu Muscaliĭ,
Vodă-ĭ călărea la dreapta şi'napoĭ toţi Gheneraliĭ.
Şi ne-a zis El: „Sănătate! Suntem mîndri azĭ de voĭ!"
Şi mi-a pus pe piept o cruce, taică, şi-a vorbit cu noĭ,
Vesel rădicându-şĭ capul; iar când am trecut cu steagul
Nostru ciuruit de gloanţe, s'a descoperit moşneagul
Şi cu capul gol, la lumea din-mprejuru-ĭ a strigat:
„Trec Românĭĭ! Trec vitejiĭ!" şi la noĭ s'aŭ închinat.—
Ş'acum te maĭ las cu bine! Păn-s'o mântui rĕsboiul
Şi o fi mult, cred, păn-atuncea, că de-abia acu e-n toiul
Luĭ, n'o să-ţĭ daŭ greş cu scrisul, doar atâta mi-a rĕmas
Să mĕ maĭ mîngiiŭ de cele ce-am lăsat plecând de-acas'!..
Şi când ţi-o ceti moş Popa, taică, astă cărţulie,
Să te rogĭ frumos de dênsul, să slujească-o leturghie
Pentru ceĭ ce sunt departe, pentru ceĭ care-aŭ perit;
Căcĭ cu drag ne-am dus la oaste şi cu drag toţĭ ne-am jertfit.
Iar de voiŭ primi vre-o rană, să nu te frămênţĭ cu firea
Nicĭdecum, nicĭ să ducĭ grijă unde-mĭ aflu lecuirea;
Căcĭ dintr'un hotar al ţĕreĭ, pân-la celălalt hotar,
Doamna şi stăpîna noastră, de Dumnezeescul har
Plină, şi-a vĕrsat comoara bunătăţiĭ şi iubiriĭ
Peste ceĭ răniţĭ în lupte, şi limanul mîntuiriĭ,
Il găsesc în mâna-ĭ albă şi-n duiosul Eĭ cuvînt
Toţĭ ce-n faţa suferinţeĭ de-o potrivă-s pe pământ!"

D. C. OLLĂNESCU.

1896, Maiu 9, Bucureşti.

ÎNTRE DOUĂ POVEŢE...

Cu tot huetul baluluĭ, am auzit şoptindu-mĭ clar la urechia dreaptă: „Trebue să fiĭ prea sec de spirit, ca să te laşĭ ameţit de un drăcuşor aşa de tînĕr!“ Era o povaţă foarte cuminte, pe care de sigur aş fi urmat-o, dacă aveam numaĭ o ureche; însă, de abia îşĭ termină consilierul înţelept propoziţia, şi, la urechea stîngă, altul îmĭ şopti şi maĭ clar: „Trebue să fiĭ prea sec de spirit, ca să nu te laşĭ purtat de atâta fărmec...“ Nu m'am uitat împrejur, să vĕz cine sunt ceĭ ce-mĭ şopteaŭ. Îĭ ştiam. Eraŭ ceĭ doĭ consilieriĭ intimĭ aĭ meĭ, cari nu mĕ părăsesc nicĭ-un pas, nicĭ-o clipă, nicĭ ziua, nicĭ noaptea, nicĭ deştept, nicĭ în somn. Îĭ cunosc bine pe amêndoĭ, maĭ bine de cum mĕ cunosc eĭ pe mine. Eŭ sunt sigur de caracterul lor; eĭ nu se pot niciodată bizui pe al meŭ. De câte orĭ nu i-am amăgit, urmând, cu toată povaţa stăruitoare a unuia, — pe care mĕ prefăceam că o ascult cu tot interesul, — îndemnul celuĭlalt. Dar e şi vina lor: unul mĕ trage la dreapta, altul la stînga; când unul îmĭ zice da, altul îmĭ zice ba, aşa că eŭ, saŭ trebue să staŭ pe loc, aşteptând în zadar o împăcare a lor imposibilă, saŭ trebue numaĭdecât să urmez pe unul, şi astfel să contrariez pe celălalt. Insă, ce e regretabil pentru mine, e că totdeauna, după ce am urmat pe unul departe pe o cărare, când mĕ uit înapoĭ, mĕ căesc că n'am urmat povaţa celuĭlalt.

Acum, stam singur după perdelele uneĭ fereste, pitit într'adins în întuneric, pentru a scăpa un moment de persecuţia unuĭ drăcuşor de cinsprezece anĭ şi a-mĭ culege minţile. Înţelege bine cititorul că, nu în ironie, numesc pe domnişoara Nina „un drăcuşor“: la grandiosul bal, ea venise costumată aşa, ca s'adeverească zicĕtoarea că puiul, şi de drac, e frumos... In costumul de mătase neagră, cu clinurĭ şi bendiţe stacojiĭ; cu manteluţa

de catifea, care-ĭ împlinea talia micuță încă neformată bine, mititetul Mephisto avea niște mișcări de o mlădiere diabolică: asta îmĭ amintea vorba că un drăcușor se poate strecura prin cea maĭ îngustă crĕpătură. Ceea ce maĭ ales se potrivea de minune cu atributele personajuluĭ, eraŭ ceĭ doĭ ochĭ negri, cari aruncaŭ de sub tichia de catifea niște priviri câte odată insuportabile. In totul era, simțeam bine, o arătare primejdioasă, un prilej de pĭerzare, de care trebuia să fug făcêndu-mĭ cruce.

Din ascunzĕtoarea mea de după perdele, unde mĕ refugiasem scăpându-ĭ pe înșelate, o urmăream cu privirile cum aluneca de colo pînă colo, ca argintul viŭ, prin mulțimea pestriță, cu un neastîmpĕr febril, după ce, dela categoric pînă la brusc, refusase orĭce invitație la danț. O clipă, o perduĭ din ochĭ; și clipa aceea, în care se stinse, între atâtea colorĭ strigătoare, delicioasa siluetă neagră, mĭ-a fost, trebue să mărturisesc, foarte penibilă. Atuncĭ, la urechea stingă auziĭ, călduros: „Pe tine te caută!“ iar la urechea dreaptă, batjocoritor: „Eĭ, aș!“ Această replică rĕutăcioasă m'a ofensat... Așa? am zis; și, dând cu amêndouĕ mânile perdelele într'o parte, am intrat în lumina baluluĭ.

O frumoasă Domniță din veacul XVI-lea îmĭ eși drept în față. Era o veche cunoștință a mea, care-mĭ ceru brațul s'o conduc la bufet. Domnița era una din cele maĭ mîndre frumusețĭ ale societățiĭ noastre — și vĕduvă. Deși favoarea ce-mĭ făcea era destul de prețioasă, o favoare de care nu se bucuraŭ decât foarte puținĭ intimĭ, am fost grozav de contrariat de întîlnirea aceasta prințiară. Dar nu era chip să scap.., a trebuit să mĕ execut. Am pornit cu ilustra mea tovarășă pe latura vastuluĭ salon, căutând calea maĭ liberă; și, pe când îmĭ spunea că a doua zi e hotărîtă să plece pentru câteva lunĭ în Italia, și că i-ar face mare plăcere să fie însoțită de un om de spirit, amusant și iubitor de artă, eŭ căutam, distrat, în toate colțurile, nu cumva voiŭ maĭ găsi cu ochiĭ norocul ce mi se părea perdut pentru totdeauna...

Să fi plecat?.. Aș fi fost desolat!..

Am eșit din salon pe ușa cea mare și am pornit să coborîm pe scara de marmură către splendidul bufet din catul de jos. Dar, când pășiam a doua treaptă, îmĭ apăru jos, pe spalierul de mijloc al scăriĭ de onoare, între ghirlandele de florĭ luminoase, domnișoara Nina, care suia în fuga din bufet. Cum ne-a vĕzut, s'a oprit pe loc, în timp ce eŭ am făcut o mișcare, pe care Domnița, cu gîndul la călătoria proĭectată, probabil, a trecut-o neluată'n seamă. Am coborît încet încet. Nina sta înfiptă în călcâie dinaintea noastră, așteptându-ne să sosim. Mîndra Domniță, trecênd liniștită în fața fetițeĭ, a mângâiat-o zicêndu-ĭ cu multă bună-voință: „Unuĭ așa drăcușor frumușel i-ar ședea bine și în Raiŭ“, la care drăcușorul, aruncându-mĭ o privire aproape infernală, rĕspunse înțepat: „*Merci, Madame...*“ și într'o clipă sbură pe scară'n sus și dispăru pe ușa cea mare în salon.

Am intrat cu Domniţa în bufet, unde era multă lume... Când voiam să aduc la gură o cupă de şampanie, am simţit la spate un fior călduros, ca şi cum mi s'ar fi apropiat repede de corp o flacără, aşa că m'am întors brusc în loc... Drăcuşorul!... Era în ochiĭ eĭ o privire atât de hotărîtă şi de impunĕtoare, cu un înţeles aşa de categoric şi de precis, încât, dacă Domniţa n'ar fi avut buna inspiraţie a-mĭ cere singură s'o duc înapoĭ la fotoliul eĭ reservat în salon, aş fi fost în stare să fac o nepoliteţă rugând-o, sub orĭce pretext, cât de stîngacĭŭ aş fi putut imagina în pripă, să mĕ scutească de atâta onoare.

Urmăriţĭ la o cuminte distanţă de drăcuşorul meŭ, a căruĭ emanaţiune o simţiam de departe devenind din ce în ce maĭ pĕtrunzĕtoare, am pornit înapoĭ spre salon. După ce am lăsat la locul eĭ pe Domniţa, m'am întors. Rezemată de o coloană de lîngă uşa cea mare, Nina mĕ aştepta. M'am oprit în loc şi mĭ-am cufundat privirile din tot adîncul sufletuluĭ asupra siluetеĭ aceleia, care lua proporţiĭ miraculoase. M'am dus cu dragă inimă, împins de o putere iresistibilă, drept la ea, fără nicĭ o sfială de cine ştie ce ochĭ bănuitorĭ. Işĭ scoase mănuşile roşiĭ, şi mâna-ĭ mică, cu care-şĭ apăsa partea stîngă a pieptuluĭ, strălucea într'un mod uĭmitor pe pĭeptarul eĭ de atlas negru. Figura eĭ avea un aer straniŭ,—un amestec de rĕutate inspirată şi de profundă imputare. Sprîncenele-ĭ fine eraŭ încruntate, buzele strînse, şi fruntea, atât de tinĕră încă, întunecată. Mĭ-a luat braţul fără să-mĭ zică o vorbă, şi, fără să ĭ zic o vorbă, am urmat-o machinal. Braţul ĭĭ tremura aşa, încât al meŭ, contagiat, începu să tremure asemenea. Ea mi-l strînse cu putere, şi simţiĭ distinct cum, sub corsajul de mătase, svîcnea precipitat de pereţiĭ coastelor micĭ resortul neastîmpĕrat al vieţiĭ.

Ocolind cu multă prudenţă punctele salonuluĭ, unde, în grupurĭ, puteam întîlni cunoştinţe indiscrete, trecurăm într'un salonaş turcesc, apoĭ într'o altă încăpere maĭ mică, fără să fim împedicaţĭ de cineva, şi ajunserăm la o uşă ascunsă în perete. Nina ciocăni de treĭ orĭ, într'un mod caracteristic; uşa, se deschise; fuseĭ împins înăuntru; drăcuşorul intră după mine şi trase uşa, care se încuiă de sine. Eram în odăiţa de studiŭ a domnişoarĭĭ Ana, fĭica stăpîneĭ caseĭ şi prietenă intimă a domnişoarĭĭ Nina, cam de aceeaşĭ vîrstă.

Balul era departe. Nu se maĭ auzea cătuşĭ de puţin sgomotul luĭ.

Rĕmăseĭ încremenit în picioare, pe când drăcuşorul, fierbênd şi bătênd nervos din vîrful botineĭ de lac, îşĭ arunca departe mantaua de catifea şi mănuşile roşiĭ. După ce mĕ privi apoĭ îndelung cu ochiĭ perduţĭ, se trînti pe o canapea, ascunzêndu'şĭ capul în amêndouĕ mânile. Stam pe loc, cuprins de un vag sentiment de fricĕ; însă încet-încet, în faţa acesteĭ minunĭ, la care nu mĕ săturam să privesc, frica începu să se schimbe într'o delicioasă sensaţie. După mişcarea umerilor înţeleseĭ că drăcuşorul plângea înfundat cu hohot. Nu maĭ puteam sta loculuĭ; mĕ repeziĭ fără să ştiŭ ce fac şi, luând în braţe

cu putere drăguţul corp, uşurel ca o pană, îl ridicaĭ drept în sus... Plângea cu adevĕrat, sbătêndu-se în braţele mele ca o pasĕre sĕlbatică rănită, pe care o culege brutal vênătorul.

„Nino! i-am strigat; nu-ĭ frumos ce faci! un drăcuşor nu plânge niciodată!... Te rog!... Nino!“

Pe sub perdeaua de lacrimĭ, atât de bogate şi de eftine la aşa vîrstă, ea 'mĭ aruncă drept în ochĭ o privire nespusă; încet-încet apoĭ, pleoapele cu genele marĭ închiseră ferestrele atât de luminoase ale aceluĭ suflet ciudat; faţa se făcu cum e varul, nasul se subţiă, buzele se albiră şi se întredeschiseră, şi fermecătorul cap al miculuĭ Mephisto se aplecă pe spate, lăsat în gol în afară de braţul meŭ.

„A leşinat! trebue deşteptată!“ auziĭ la urechea stîngă, care se ridicase la o stare exaltată de sensibilitate, pe când urechea dreaptă, era, poate tocmaĭ pentru asta, cu desăvîrşire surdă. Atunci, simţind că mi se opresc bătăile inimiĭ, îmĭ aplecaĭ binişor capul şi-mĭ apropiaĭ buzele mele de ale eĭ... Eraŭ recĭ ca ghiaţa... Iar când voiră să se deschiză spre a zice o vorbă, —ce vorbă, nu ştiŭ—simţiĭ că mĕ ciupeşte cineva de urechea surdă. Era domnişoara Ana, care sosise pe la spate fără s'o auz, rîzênd foarte veselă; sdrobită de oboseala danţuluĭ, ne spuse gifiind :

„Destul!... Nino, te caută toţĭ în bal; trebue să pleci!“

Am îmbrăcat amêndoĭ repede cu manteluţa luĭ pe bĭetul drăcuşor, care era cu totul aiurit; i-am şters frumuşel lacrimile, i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuţa de catifea şi i-am deschis uşa secretă. Drăcuşorul a stat o clipă în prag, apoĭ, cu o volubilitate felină, s'a repezit înapoĭ la mine, să-mĭ dovedească iute că aceleaşĭ buze pot fi şi recĭ ca ghiaţa şi fierbinţĭ ca flacăra cea maĭ vie.

* * *

Când, după o plimbare de treĭ ceasurĭ în sanie, mĕ întorceam de dimineaţă de la şosea, unde mersesem să caut somnul prea greŭ de găsit acasă, am auzit venindu-mĭ de departe, pe aripile unuĭ vênt subţire şi îngheţat, ţipătul uneĭ locomotive, mi s'a ridicat de de-asupra ochilor vraja minunateĭ nopţĭ trecute. La urechea dreaptă, care, nu ştiŭ de ce, îşĭ recăpătase sensibilitatea, mĭ-a sunat :

„Ar fi o nerozie să nu profiţĭ de ocazia fericită a uneĭ călătoriĭ împreună cu o femee aşa de distinsă.

— Dar drăcuşorul cum rĕmâne? mĭ-a şoptit la urechea stîngă.

— Eĭ aş!“ am rĕspuns.

Am mers de grabă acasă, mĭ-am făcut repede valiza şi am pornit la gară. Trecênd pe o stradă de-a dreptul, mĭ-a venit ideea să cârmesc la stînga, să fac un ocol mic, spre a trece pe dinaintea caselor unde locuia Nina. Dar m'am gîndit pe dată c'aş putea perde trenul şi am aplecat în jos

mâna cu care vream să ating umĕrul birjarului. Am ajuns la gară cu cinci minute înainte de plecarea trenului... L-aş fi scăpat!... M'am suit vesel. Tovarăşa mea de călătorie era de mult la locul ei. A fost foarte mulţumită vĕzêndu-mĕ hotărît în sfîrşit s'o însoţesc, şi mi-a dovedit aceasta în destul pe urmă.

Am petrecut în Italia câteva luni, pe cari nu le pot uita niciodată; şi asta o datoresc înţeleptului meŭ consilier din dreapta. Dar, precum am zis mai sus, ce e regretabil pentru mine e că, de câte ori urmez pe unul din consilieri departe pe o cărare, când mĕ uit înapoi, totdeauna mĕ căesc că n'am urmat îndemnul celuĭlalt. Şi de aceea, mi-aduc de-atâtea ori aminte de mititelul Mephisto şi tot de-atâtea ori regret că odinioară consilierul de la stînga n'a insistat mai mult şi n'a ştiut să profite în destul de surditatea urechiĭ drepte... Scăpam o încântătoare călătorie în Italia... Eĭ! şi ?... De unde ştiĭ pe ce alte ţĕrmuri şi mai fericite...

Şi acum, când e atât de mult de-atunci, iată-i pe bunii mei consilieri că tot nu s'aŭ împăcat; unul îmi zice: „Aĭ făcut foarte cuminte!“ iar celălalt: „Mare neghiob aĭ fost!“

I. L. CARAGIALE.

Terasa de la Sinaia

SCRIERI NEO-GRECE DESPRE ROMÂNI

VISTIERUL STAVRINOS ŞI MITROPOLITUL MATEIŬ AL MIRELOR

La 10 Februariŭ 1863, răposatul A. Papiu Ilarian publica apreţierile următoare în primul tom din preţiosu-i „*Tesaur de monumente istorice*“ [1]):

„O *rară* şi *interesantă* scriere presintăm astăzĭ cititorilor noştri: poema luĭ Stavrinos despre vitejiele şi moartea luĭ Michaiŭ Vodă. Această poemă, cunoscută cronicarilor noştri, era maĭ dată uităriĭ de ceĭ de astăzĭ, când, la 1845, d. Eugeniŭ Predescu, (astăzĭ membru la înalta Curte de Casaţiune), ne dete o interesantă analisă în „*Magasinul istoric pentru Dacia*“ [2]). Noĭ găsim cu cale de a reproduce întreagă atât poema luĭ Stavrinos, cât şi pe a mitropolituluĭ Mateiŭ. Eată ce zice d. Predescu despre poema luĭ Stavrinos:

„Intre sfărâmăturile scăpate din naufragiul, în care aŭ perit cea maĭ mare parte din scrierile contimpurane strămoşilor noştri din veacul de mijloc, ne-a maĭ rămas o mică cărticică, scrisă la 1601 în limba grecească modernă şi tipărită în Veneţia *la anul 1742*, în care se povesteşte — în versurĭ rimate — viaţa şi faptele vestituluĭ Michaiŭ Viteazul, eroul şi fala Românilor. Autorul, Grec de naţie şi contimpuran al luĭ Michaiŭ, sub care a slujit cu rang de vistier, precum singur mărturiseşte, ne cântă cu multă naivitate câteva din întîmplările cele maĭ însemnate ale acestuĭ principe, la care se vede a fi luat însuşĭ o parte activă.

„De şi această mică epopee seamănă a fi maĭ mult o biografie versificată, tot nu este ipsită de oarecare frumuseţĭ poetice, de oarecare vervă, care adeseorĭ se urcă până la lestas. Privind-o însă ca compunere literară, este departe de a fi o capd'operă. Stilul este simplu, de multe orĭ monoton şi fără nicĭ un fel de podoabă oratorică, dar vênos, plin de naivitate şi de o coloare foarte vie. Aceste calităţĭ din urmă îĭ daŭ multă asemănare cu cântecele populare din Grecia. Autorul descrie faptele cum s'aŭ întîmplat saŭ, maĭ bine a zice, cum le-a vĕzut cu ochiĭ, în limbagiul ce se obicĭnuia pe atuncĭ. Frumuseţea unor pasagiurĭ elocuente ne sileşte a trece cu vederea câteva trivialităţĭ, ce se ivesc pe la une locurĭ şi în care se simte barbarismul vea-

[1]) Paginele 275—277.
[2]) Tomul I, pagina 251.

culuĭ în care el trăia. Comparaţiele poetice sunt de tot felul în această poemă: eroul este asemĕnat când cu leul, când cu balaurul saŭ cu vulturul. Simţimêntul vitejieĭ domineză pretutindenea. Insă cel maĭ mare merit, pe care-l poate avea pentru Românĭ această scriere, este *interesul eĭ istoric*. Intr'o vreme, când puţinĭ îşĭ băteaŭ capul a scrie întîmplările acelor epoce, autorul n'a cruţat ostenéla de a îndeplini această lacună, pre cât i-a stat prin putinţă, şi a lăsa acest mic monument armelor triumfătoare ale Românilor.

„Cine a fost acest om, străin de naţia română, care s'a aprins de atâta dor pentru memoria unuĭ străbun al lor (?), care cântă cu atât entusiasm biruinţele strălucite ale erouluĭ nostru şi care s'a silit a scăpa din noianul uităriĭ o parte din gloria cea trecută a numeluĭ de Român? La această întrebare ne rĕspunde el însuşĭ: *De voiţĭ să aflaţĭ patria mea, Malsiania este ţara mea, o parte din Delvin; numele meŭ Stavrinos şi rangul meŭ de vistier.*

„Tot ce putem şti despre împrejurările cele maĭ de aproape ale autoruluĭ este că, după moartea luĭ Michaiŭ Vodă, aflându-se şi dênsul între suita acestuĭ principe, a fost închis de către George Basta, capul oştilor austriace, în cetatea Bistriţa (în Transilvania), unde a scris această poemă noaptea, precum însuşĭ ne-o spune: „*acolo în Ardeal, în cetatea Bistriţeĭ, am scris-o noaptea, la lumina stelelor*“. Treĭ-zecĭ de anĭ în urmă s'a omorît fără de vină, împreună cu un fiiŭ al sĕŭ, de către Ştefan Vodă al Moldoveĭ, şi a rĕmas această poemă scrisă de dênsul, care, după *o sută patru-zecĭ de anĭ*, s'a tipărit tot într'un volum cu o altă povestire, coprinzĕtoare de istoria ţĕriĭ de la Şerban Vodă până la Gavril Vodă, scrisă iarăşĭ în versurĭ rimate de către un Mateiŭ, mitropolitul Mirelor şi despre care vom vorbì cu altă ocasie.

„Această cărticică, de şi este un isvor din cele maĭ temeinice ale istorieĭ noastre, fiind scrisă de un martur de faţă, a fost însă puţin cunoscută până în zilele de acum, aflându-se numaĭ un foarte mic numĕr de exemplare, şi acelea împrăştiate şi *anevoiă de descoperit*. Ea nu se vede citată de nicĭ unul din autoriĭ ce s'aŭ ocupat cu istoria acestor ţĕriĭ. Istoriograful Engel citează pasagiul următor din „*Breviario chronologico*“: „Publicul va primi cu mulţămire ştirea că acest Achile românesc (dieser „wallachische Achilles) a meritat a-şĭ avea Omerul sĕŭ, carele, de şi se află cu mult „maĭ jos de cât anticul Omer al Grecieĭ, însă tot are meritul de a fi o carte populară „foarte rĕspândită între Greciĭ de astăzĭ, care repetează cu plăcere versurile sale [1])“. Engel nu pomeneşte nimic despre numele autoruluĭ, nicĭ despre poema aceasta: se vede dar că numaĭ din auzire a cunoscut-o, fără a se putea folosi de dênsa la compunerea istorieĭ luĭ Michaiŭ Vodă. Multe amĕnuntuĭ interesante se găsesc într'ênsa, de care cronicele nu pomenesc“.

„Până aci d. Predescu.

„La acestea noĭ numaĭ atâta maĭ avem de adăugat, că ambele aceste poeme eraŭ cunoscute luĭ Constantin Căpitanul. Cronica acestuia împrumută fapte şi chiar frase din Stavrinos, iar pe Mateiŭ îl citează anume. Poema luĭ Stavrinos era cunoscută luĭ Raicevich, precum se vede din „Breviariul“ luĭ, citat de Engel.

„Ediţiunea dela 1742, ce o avea d. Predescu, *noĭ nu o cunoaştem*. Ediţiunea de care ne folosirăm este dela 1785, 8°, are 134 pagine. Până la pagina 50 stă poema luĭ Stavrinos; de aci înainte, până la fine, a mitropolituluĭ Mateiŭ.

„De boiarul Panu Pepano, care se menţionează în prefaţiunea ieromonachuluĭ Neofit, nu aflarăm urme [2]). In cât pentru Neofit, nu ştim dacă nu e călugărul şi dascălul Neophitos din Morea, autor al unuĭ comentariŭ asupra „Gramaticeĭ“ luĭ T. Gaza, tipărit în Bucureşti la 1761 [3]). Glyky, editorul de cărţĭ greceştĭ în Veneţia, e cunoscut.

„Inainte de a încheia, mĕ simt îndatorat de a aduce publică mulţămită prea

---

[1]) *Magazinul istoric pentru Dacia*, tomul I. pag. 241.

[2]) In catalogul de cărţĭ al luĭ Glyky, reprodus în *Leukothea* von Karl Iken, Leipzig 1825, II, pag. 166, citim: *Demetrii Pepani, Domestici Chii opera. 2 Tom. Græce et lat. Romæ. 1731. 4°.*

[3]) Leake, *Researches in Greece*, pag 83.

onorabiluluĭ domn Vas. Adamachi din Iaşĭ, care avu bunĕtatea de a-mĭ împrumuta exemplarul de care mĕ folosiĭ. Nu maĭ puţin d-luĭ Maxim, directorul gimnaziuluĭ Sf. Sava, care a bine-voit a traduce în româneşte ambele aceste poeme şi a îngrijit ca această ediţiune să fie cât se poate maĭ conformă celeĭ de la 1785".

Din cele ce preced resultă că A. Papiu Ilarian a cunoscut singura ediţiune din 1785, împrumutată de la V. Adamache şi pe care a reprodus-o, însoţind testul grec de traducerea datorită luĭ I. C. Maxim; că nicĭ nu vĕzuse vr'un esemplar din 1742; că scrierea în cestiune era considerată, acum 52 de anĭ, ca „rară şi interesantă", aflată numaĭ într'un „foarte mic numĕr de esemplare, şi acelea împrăştiate şi anevoiă de descoperit".

Cestiunea ediţiunilor rĕmase uitată pănă la 1877, când d. Émile Legrand [1]) publică la Paris volumul intitulat *„Recueil de poèmes historiques en grec vulgaire*, relatifs à la Turquie et aux Principautés-danubiennes", textul grec cu traduceriĭ, adnotăriĭ şi glosar [2]).

In notiţele preliminare, d. Emile Legrand, — după indicările neobositului cercetător d. Émile Picot, profesor de româneşte la şcoala de limbĭ orientale vorbite din Paris, — aminteşte apreţierile luĭ Eugeniŭ Predescu, traducerea luĭ I. C. Maxim şi reproducerea ambelor poeme în *„Tesaurul de monumente istorice"* al luĭ A. Papiu-Ilarian, iar în privinţa ediţiunilor se exprimă ast-fel:

„George Zaviras, la pagina 528 dintr'al sĕŭ *Teatru elenic* (saŭ *Grecia modernă* [3]), semnalează o ediţiune din *„Isprăvile luĭ Michaiŭ-Viteazul"* publicată în 1668 la Veneţia de cătră bine-cunoscutul tipograf Nicolae Glykys de la Ianina. Din nenorocire însă a negles să ne dea titlul eĭ şi, ţinênd seamă de numeroasele inesactităţĭ, de careĭ e plină cartea, cred că — făr-a pune cu totul la îndoială această aserţiune — s'ar face bine să i se acorde o încredere foarte mărginită. Oricum ar fi, nicăiriĭ n'am găsit urme despre vre-o ediţiune anterioară dateĭ de 1668, ceeace totuşĭ nu probează că ediţiunea ce poartă acea dată, admiţênd că ar fi existând, este cea dintâĭ [4]).

„Ediţiunea din 1672, pe care o reproduc (maĭ jos), este intitulată astfel: «Ἀνδραγαθίαις τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἀνδρειοτάτου Μιχαὴλ Βοεβόδα· ἔτι δὲ καὶ τὰ ὅσα ἐσυνέβησαν εἰς τὴν Οὐγκροβλαχίαν ἀπὸ τὸν καιρὸν ὁποῦ ἀφέντεψεν ὁ Σερμπάνος Βοεβόδας ἕως Γαβριὴλ Μογύλα Βοεβόδα· ἔτι δὲ περιέχει καΐ τινας παραγγελίας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ἠλιάσι Βοε-

[1]) „Publications de l'école des langues orientales vivantes. Vol. V. *Recueil de poëmes historiques en grec vulgaire*, relatifs à la Turquie et aux Principautés-danubiennes: publiés, traduits et annotés par Émile Legrand, suppléant à l'École nationale de langues orientales vivantes". Ernest Leroux éditeur, Paris. 1877. — Publicaţiunile posterioare ale d-luĭ Em. Legrand, pănă la 1889, sunt de cea maĭ mare importanţă pentru istoria civilă şi culturală a ţĕrilor române.

[2]) Totuşĭ d. Lazăr Şeineanu, în *Istoria filologieĭ române* (la pag. 92, nota 1, în ediţiunea I din 1892, şi la pag. 79, nota I, în ediţiunea II din 1895) afirmă că „poema istorică a mitropolituluĭ Mateiŭ se tipări greceşte la Veneţia în *1785*".

[3]) Publicat de G. Cremos în Atena la 1874 (vol. în 8° greceşte).

[4]) „Pentru literatura neo-greacă nu posedăm nicĭ un repertoriŭ bibliografic, în care să fie prudent a avea o deplină încredere".

βόδα καὶ εἰς ὅλους τοὺς διαδόχους τῆς Ἀφεντείας καὶ θρῆνος περὶ τῆς Κονσταντινουπόλεως. Ἐνετίησι, παρὰ Βαλεντίνι Μορτάλει. αχοβ'" : un volum mic în 8°. In ipotesa când prima ediţiune a acesteĭ cărţi va fi fost scoasă la lumină de Nicolae Glykys, cealaltă ediţiune, al căreĭ titlu îl transcriseĭ, dată de Valentin Mortali, n'ar fi decât o curată şi simplă reproducere, în felul celor ce se făceaŭ o dinioară în Olanda pentru cărţile noastre francese saŭ publicate în Franţa. Atunceĭ n'ar fi, în acea retipărire, decât o specolă comercială cu o carte care, judecând după numeroasele-ĭ ediţiuniĭ, *toate foarte rare astăzĭ*, pare să se fi bucurat de prea mare căutare la poporul grec, căruia se adresa maĭ în particular.

„Ediţiunea luĭ Valentin Mortali a fost făcută într'un chip destul de conştiinţios, căceĭ ediţiunea din 1806, eşită de sub teascurile caseĭ Glykys, nu presintă, faţă de dênsa, de cât deosebirĭ prea uşoare, provenind maĭ toate fie din greşelĭ tipografice, fie din modificărĭ arbitrare, aduse textuluĭ de către editorul modern.

„*Isprăvile luĭ Michaiŭ-Viteazul* se sfirşesc la pagina 63 în ediţiunea de la 1672 şi la pagina 64 începe poema luĭ Mateiŭ, mitropolitul Mireĭ. Eată-ĭ titlul : «Ἕτερα ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγκροβλαχίαν τελεσθέντων, ἀρξαμένη ἀπὸ Σερμπάνου Βοϊβονδα, μέχρι Γαβριὴλ Βοϊβονδα, τοῦ ἐνεστῶτος Δουκός· ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν ἀρχιερεῦσι πανιερωτάτου μητροπολίτου Μυρέων, κυροῦ Ματθαίου, τοῦ ἐπ Πογωνιανῆς· καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐνδοξωτάτῳ ἄρχοντι κυρίῳ Ἰωάνῃ τῷ Κατριτζῇ. Con licenza de' Superiori. Ἐνετίησι, παρὰ Βαλεντίνι Μορτάλει. αχοβ'».

„D. Andreiŭ P. Vretos citează o ediţiune a acestor douĕ poeme din anul 1683, cu titlurile identice celor reproduse maĭ sus. Aci numele editoruluĭ este indicat numaĭ prin iniţialele Ν. Γ. (Νικόλαος Γλυκύς).

„D. Demetracopul (un erudit grec, căruia i-se deplânge moartea pretimpuriă) într'ale sale Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις [1]) (pag. 70), semnalează o ediţiune din 1785, pe care nu o cunosc. Nu ştiŭ dacă maĭ există ediţiuniĭ veneţiane posterioare celeĭ din 1806 [2])".

In resumat, eleniştilor şi bibliografilor le-aŭ fost şi le sunt cunoscute, până acum, numaĭ singurele ediţiuniĭ următoare :

1) cea din 1668, pusă la bănuială de d. Émile Legrand ;
2) cea din 1672, reprodusă cu traducere de d. Émile Legrand ;
3) cea din 1683, citată fără indicărĭ de Andreiu P. Vretos ;
4) cea din 1742, văzută şi apreţiată de Eugeniu Predescu ;
5) cea din 1785, citată de Demetracopul şi posedată de Adamake [3]);
6) cea din 1806, editată tot de casa Glykys în Veneţia.

Aşa dar poemele celor doĭ contimpuranĭ aĭ mareluĭ eroŭ — dintre care una scrisă în cetatea Bistriţa la 2 Februariŭ 1802, alta în Tîrgovişte la 23 Februariŭ 1618 — n'aŭ stat netipărite 140 de anĭ, cum afirma Eugeniu Predescu la 1845, ci numaĭ vre-o 40 mult 50 de anĭ.

Cât despre reproducerea lor, ea s'a făcut pentru prima oară în Bu-

---

[1]) *Adause* şi *îndreptărĭ* la „Literatura neo-elenică" a luĭ C. Sathas. Leipzig. 1871 : broşură în 8° de IV — 119 pag. (în grecesce).

[2]) Émile Legrand, loc. cit. pag. 16—17.

[3]) Reprodusă, cu traducerea, în *Tesaur de monumente istorice*.

cureşti la 1863, după o ediţiune din secolul al XVIII, a doua oară în Paris la 1877 şi 1881 [1]), după o ediţiune din secolul al XVII.

Cu toate acestea, operele vistierului Stavrinos şi mitropolitului Mateiŭ din Pogoniana aŭ mai avut şi alte ediţiuni, dintre care noi posedăm una, nemenţionată de nimeni până astăzi, purtând data de 1710, adică anterioară cu trei pătrare de secol celei din 1785, cu aproape un secol celei din 1806, clasându-se în seria de mai sus tocmai la mijloc, între No. 3 şi 4.

La începutul anului 1896, printre alte vechi tipăriri şi manuscrise, am avut ocasiunea să cumpăr şi un mic volum, cu scoarţe groase îmbrăcate în piele cafenie, lung de 15 1/2 centimetri, lat de 10 şi gros de 2 1/2. Pe 69 foi nepaginate, sunt scrise de mână *„Fabulele lui Esop“*, pe jumătatea de sus a paginei în elineşte, iar pe cealaltă jumătate de jos traducerea lor desvoltată în limba neo-greacă. Hârtia, cerneala, caligrafia denotă că a fost lucrat în secolul al XVII.

Impreună cu acest manuscris s'aŭ legat poemele tipărite la Veneţia în 1710: până la pagina 63 sunt versurile vistierului Stavrinos, ca şi în ediţiunea de la 1672, iar pe pagina 64 titlul poemei mitropolitului Mateiŭ, ale căruĭ versuri, urmate de un tropar în prosă, continuă până la pagina 174. Paginaţiunea e în cifre arabice.

Deşi fondul a rĕmas acelaşi, diferitele ediţiuni n'aŭ fost o reproducere fidelă una după alta, cum înclină a crede d. Émile Legrand, ci fiecare şi-a avut micele-i particularităţi.

Iată câteva probe, întru cât priveşte scrierea lui Stavrinos.

Titlurile se deosibesc prin ortografiare şi adause, bunioară:

Ediţiunea din 1672:	Ediţiunea din 1710:
Οὐγκροβλαχίαν... Σερμπάνος	Οὔγκροβλαχίαν... Σερμπανὸς
Βοεβόδας... Μογύλα Βοεβόδα...	Βοϊβόδας... Μογίλα Βοϊβόδα...
Παραγγελίας πρὸς τὸν...	Παραγγελίας πνευματικὰς προς...
Ἀφεντείας καὶ Θρῆνος,	Ἀφεντίας καὶ Θρῆνον.

Ediţiunea din 1785 tipăreşte Μογίλα şi ἀφεντίας ca cea din 1710, apoi păstrează epitetul de πνευματικὰς, dar mănţine pe Βοεβόδα şi pe Θρῆνος ca cea din 1672.

In tipărirea de la 1710 figurează şi stema tipografiei editoare, reprezintând Veneţia cu figura unei Venere încoronate, eşită pe jumătate din suprafaţa mării şi rădicând cu ambele'i braţe coadele a doi delfini. In dreapta şi în stînga se citesc iniţialele latine N. S. ale editorului. Cât despre partea de jos a paginei cu titlu, ea diferă asemenea:

---

[1]) *Bibliothèque grecque vulgaire.* Paris, 1881. Tom. II.

Ediţiunea din 1672	Ediţiunea din 1710:	Ediţiunea din 1785:
ΈΝΕΤΙΗΣΙ.	ΈΝΕΤΙΗΣΙ, 1710.	ΑΨΠΕ. ΈΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1785.
Παρὰ Βαλεντίνι Μορτάλει. αχοβ΄.	Παρὰ Νικολὰῳ τῷ Σάρῳ, αψί. Con Licenza de Superiori.	Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de Superiori e Privilegio.

Precuvîntarea către cititorĭ e subscrisă, în toate ediţiunile, de către ieromonachul Neofit, care — după ce aduce marĭ laude luĭ Mihaiŭ-Viteazul şi mult renumiteĭ Valachiĭ (τὴν περίφημον Βλαχίαν), după ce-ĭ resumă începutul activităţiĭ (1588) şi tragica-ĭ omorîre (1601), — adaugă explicările următoare:

„Această povestire din memoria (ὑπόμνημα) fu scrisă după moartea luĭ (Michaiŭ-Viteazul) de către domnul Stavrinos, vistierul numituluĭ Domn, pe când se afla închis de maĭ sus-numitul Basta în cetatea Bistriţa, şi se specifică (a-nume), din propria-ĭ iniţiativă (consimţire), cum se spune la sfîrşitul istorisiriĭ. Apoĭ, după treĭ-zeci de anĭ, acest Stavrinos fu ucis, de şi nevinovat, împreună cu un fiiŭ al luĭ, de către Stefan, voevodul din Moldova (βοεβόδα εἰς τὴν Μπογδανίαν). Şi, după mult timp (μετὰ πολὺν καιρὸν), s'a găsit acest memoriŭ, împreună cu un altul de acelaşĭ fel, compus şi scris de prea-sfinţitul mitropolit al Mirelor, domnul Mateiŭ din Pogoniana, bărbat plin de credinţă şi de toată virtutea. Cea din urmă (scriere), împodobită cu multe consideraţiunĭ profunde şi versurĭ armonioase, coprinde nararea unor evenimente nenorocite din Ungro-Vlachia. Tot-deodată ambele memorie din întîmplare ajunseră în onoratele mânĭ ale mult iubitoruluĭ de învĕţătură şi prea folositoruluĭ între boieriĭ d luĭ Panu Pepanu din Pogoniana, compatriot şi cu desĕvîrşire intim cu numitul archiereŭ. Dênsul, avênd dor nestins de faimoasa Valachia, voi să-ĭ adreseze un semn de plăcută amintire. De aceea cu mare dărnicie scoase şi puse sub tipar aceste două memorie, precum sunt intitulate, atât spre eterna amintire a prea creştinuluĭ şi fericituluĭ Domn Michail cât şi spre celebrarea celor ce şĭ-aŭ mîntuit patria de suferinţele sub care gemea, apoĭ spre lauda celor ce întocmiră aceste poeme (ποιήματα)".

Declaraţiunile ce privesc personal pe autor sunt coprinse în următoarele versurĭ finale (pagina 63):

Ἂν θέλετε νὰ μάθετε καὶ μένα τὴν πατρίδα,
Μαλσιανὴ ἡ χώρα μου, τοῦ Δελβίνου μαρίδα.
Εὑρίσκετε πολλὰ κοντὰ 'στὸν Ἅγιον Θεολόγον.

Τὸ ὄνομά μου Σταυρινὸς, βιστιάρης τὸ 'πονόμι.
Μόνος ἐγὼ τὸ ἔγραψα με τὴν δικήμου γνώμη.
Ἐκεῖ μεσα εἰς τὴν Ἐρδελιὰν στῆς Πίστρισας τὸ κάστρον.
Ἐκάθησα καὶ τὸ 'γραψα τὴν νύκτα μὲ τὸ ἄστρον.
Στὴν πρώτην καὶ εἰς δεύτερην μηνὸς Φεβρουαρίου [1]).

[1]) „Daca voiţĭ să-mĭ cunoaşteţĭ şi patria, Melsiana e ţara mea, o parte din Delvin: se găseşte foarte aproape de Sântul Teologul. Numele meŭ e, Stavrinos, rangu-mĭ de vistier. Eŭ singur am scris aceasta din propria-mĭ cunoştinţă, aci în Ardeal, închis în cetatea Bistriţa, şi am scris noaptea la stele, în zilele de întâĭ şi două Februariŭ".

Deosebirĭ se observă atât în ortografie, cât şi în forme. Astfel, mărginindu ne numaĭ la aceste opt versurĭ, constatăm pe cele următoare:

Ediţiunea din 1710:	Ediţiunea din 1785:
καὶ μένα... μαρίδα.... εὑρίσκε-	κ'ἐμένα.... μερίδα.... εὑρίσκε-
τε.. Ἅγιον Θεολόγον... τὸ	ται... Ἅγιο Θεολόγο... τὸ
'πονόμι... μὲ τὴν δικήμου γνώμη..	'πινόμι.. μὲ τὴν δικήν μου γνώμην..
'στὴν πρώτην καὶ εἰς δεύτερην.	'στὴν πρώτην καὶ 'στὴν δεύτερην.

In ediţiunea din 1672 se citesc forme comune şi uneia şi alteia din cele două, anume expresiunile rărite. In tot casul, cu cât sunt maĭ vechĭ, cu atât tipăririle sunt maĭ îngrijite, maĭ corecte. Noĭ nu maĭ citărn diferenţele dintre glose, această lucrare fiind înlesnită tuturor prin volumul din 1877 al d-luĭ Legrand.

Trecênd la poema mitropolituluĭ Mateiŭ, merită să constatăm că titlul ediţiuniĭ din 1672 este identic cu al celeĭ din 1710, însă că al amêndora diferă de al tipăririĭ din 1785 prin suprimarea dedicaţiuniĭ către Ioan Catrigiul, căruia i se atribuie rangul de Ban al Craioveĭ:

Ediţiunile din 1672 şi 1710:	Ediţiunea din 1785:
ΈΤΕΡΑ ΊΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΥΓΚΡΟ ΒΛΑΧΙΑΝ	ΊΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΥΓΚΡΟ-ΒΛΑΧΙΑΝ ΤΕΛΕΣΘΕΝΤΩΝ
Τελεσθέντων, ἀρξαμένη ἀπὸ Σερμπάνου Βοϊβόνδα μέχρι Γαβριὴλ Βοϊβόνδα, τοῦ ἐνεστῶτος Δουκός ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν Ἀρχιερεῦσι Πανιερωτάτου Μιτροπολίτου Μυρέων, κυρίου Ματθαίου τοῦ ἐκ Ποργωνιανῆς. Καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐνδοξωτάτῳ ἄρχοντι Κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Κατριτζῇ.	Ἀρξαμένη ἀπὸ Σερμπάνου Βοϊβόνδα μέχρι Γαβριὴλ Βοϊβόνδα, ποιηθεῖσα παρὰ τοῦ ἐν Ἀρχιερεῦσι Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Μυρέων, Κυρίου Ματθαίου τοῦ ἐν Ποργωνιανῆς.

Partea finală a titluluĭ, în josul paginеĭ, presintă iarăşĭ deosebirĭ însemnate, însă indispensabile, spre a distinge o tipărire de alta şi a da să se înţeleagă că fie-care nu este o reproducere servilă după cea anterioară. Ast-fel avem:

Ediţiunea din 1672:	Ediţiunea din 1710: (N. S)	Ediţiunea din 1785:
Con licenza de' Superiori. ΈΝΕΤΙΗΣΙ Παρὰ Βαλεντίνι Μορτάλει αχοβ.	ΈΝΕΤΙΗΣΙ. 1710 Παρὰ Νικολάῳ τῷ Σάρῳ ἀψί. Con licenza de' Superiori.	ἀψπί. ΈΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1785. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τοῦ ἐξ Ἰωανίννων. Con licenza de' Superiori, e con privilegio.

Asemenea deosebirĭ găsim şi la sfirşitul poemeĭ, unde autorul subsemnează. Locul unde scrie — Tîrgovişteа — rĕmâne la toate acelaşĭ, pe când anul şi ziua diferă, căcĭ într'o ediţiune figurează anul 7123 (1615) şi în alte douĕ 7126 (1618), iar cât despre zi în una se citeşte 26 Februariŭ, într'alta 23 Februariŭ, iar în a treia 27 Februariŭ:

Ediţiunea din 1672:	Ediţiunea din 1710:	Ediţiunea din 1785:
Ζρκζ, ἐν Τριγοβίστῳ μηνὶ ψεβρ. κς.	Ζρκς. ἐν Τριγοβύστῳ. Μηνὶ Φευρ, κγ.	Ζρκς, ἐν Τριγοβύστῳ, Μηνὶ Φεβρουαρίῳ κζ.

Se înţelege de sine că, şi în privinţa textuluĭ, oarecare diferenţe se întîlnesc în forme, ca şi în ortografie, de esemplu:

Ediţiunea din 1710:	Ediţiunea din 1785:
περιπόθητε.. τῆς Κραγέβας.. να γεράσῃς.. τὸν ἀφεντήμας.. χάρι..	παμπόθητε.. τῆς Κραγιόβας.. νὰ γηράσῃς.. τὸν ἀφέντην μας.. χάριν..

Nu maĭ prelungim comparaţiunea, căcĭ nu intră nicĭ în intenţiunea, nicĭ în specialitatea noastră să studiăm deosebirea gloselor dintre ediţiunile de la 1672, 1710 şi 1785, cum a făcut d. Émile Legrand pentru glosele ediţiunilor din 1672 şi 1806. Vom constata numaĭ că rara carte, ce ne-am putut procura este, cu foarte micĭ deosebirĭ, reproducerea celeĭ din 1672, absolut identice sunt paginarea, numĕrul foilor şi chiar titlul, din care în ediţiunea de la 1785 s'a scos dedicaţiunea cătră Ioan Catrigiul (probabil unul din membri aceleĭ familiĭ, care maĭ târziŭ s'a numit Catergì şi apoĭ Catargì [1]), căruia se adresează mitropolitul Mateiŭ al Mirelor.

La începutul poemelor, în toate tipăriturile veneţiane, — căcĭ toate aŭ apărut în oraşul lagunelor, — se găseşte, după prefaţa ieromonachuluĭ Neofit şi după cele şease versurĭ spre lauda luĭ Panu Pepanu, o listă esplicativă de numele proprĭĭ şi termeniĭ întrebuinţaţĭ de autorĭ, intitulată Λεξικὸν.

Nimic maĭ logic decât lămurirea numelor de persoane, de ţĕrĭ şi de oraşe, despre care cititoriĭ străinĭ n'ar fi avut nicĭ o idee. Din nenorocire însă tocmaĭ acele explicărĭ geografice, genealogice şi archontologice sunt cu totul sumare, aproape nule. Iată-le, după alfabet (κατὰ ἀλφάβητον), astfel cum se găsesc în exemplarul nostru:

Ἀλαμανία) ἡ γῆ τουδέσκα	Alemania, teritoriul nemţesc.
Ἀλέξανδρος καὶ Μπογδάνος) ὑοὶ τοῦ Ἱέρεμίου	Alexandru şi Bogdan, fiiĭ luĭ Ieremia.
Ἀλέξανδρος βοϊβόδας) ὑὸς τοῦ Ῥάδουλου	Alexandru Voivod, fiiul luĭ Radul.

[1]) In adevĕr, numele de *Κατριτζὴς* este schimbat, chiar în *Lexiconul* de la început, în cel de *Κατηρτζὴς* şi tot aşa e tipărit în ediţiunea de la 1672.

Βγένα) χώρα μεγάλη, θρόνος τοῦ Ἰμπεραδόρου. Viena, oraș mare, reședința împĕratuluĭ.
Βόρνικος γιοβάσκος) ἄρχων βλάχος. Vornicul Ivașcu, boier român.
Βόρνικος χρίστος) ἄρχων ρωμαῖος. Vornicul Christea, boier grec.
Γετὴ κουλὰς) εἶναι φυλακὴ σκοτινὴ εἰς τὴν πόλιν. Iedi-cula, închisoare întunecoasă în oraș.

Δημητράσκος) ἄρχων ρωμαῖος. Dumitrașcu, boier grec.
Δούναβης) βασιλικὸς ποταμὸς ὁ λεγόμενος Τίγρης. Dunărea, rĭŭ împĕrătesc numit Tygris [1]).
Ἐρδελία) λέγεται ἡ κάτω Οὐγκρία. Ardealul, se numește Ungaria-de-jos.
Ἱερεμίας) ἀφέντης τῆς Μολδανίας. Ieremia, Domnul Moldoveĭ.
Ἰωάννης ὁ κατηρτζὴς) ἄρχων ρωμαῖος. Ioan Catêrgiul, boier grec.
Καλογεράνη) χωρίον βλάχικον δύσβατον. Călugĕreniĭ, oraș român anevoios.
Κασώβη) χώρα τῆς Οὐγκρίας. Casova, oraș al Ungarieĭ.
Κνέζη Βασίλης) ἄρχων μεγάλος ῥοῦσος. Knézu Vasili, mare boier rus.
Κορέσκης) γαμβρὸς τοῦ ἄνωθεν Ἱερεμίου. Correcki, ginerele zisuluĭ Ieremia.
Κραγέβα) τόπος τῆς Βλαχίας. Craiova, localitate în Muntenia.
Κωνσταντῖνος) ὑὸς Ἱερεμίου καὶ ἀφέντης τῆς μπογδανίας. Constantin, fiu luĭ Eremia, Domn Moldoveĭ.

Λούπουλος παχάρνικος) ἄρχων βλάχος. Lupul Paharnicul, boier român.
Μίχνα Βοεβόδας) ἦτον ἀφέντης τῆς Βλαχίας. Mihnea Voevod era Domnul Muntenieĭ.
Μολδοβάνοι) μπογδάνοι. Moldoveniĭ, bogdanĭ.
Μπάτορ) τὸ ἐπινόμι τοῦ ῥηγός. Bator, prenume de rege.
Μπάτορ ἀνδριάσης) ῥῆγας τῆς Οὐγκρίας. Bator Andreiașĭ, regele Ungarieĭ.
Μπάτορ γάμπορος) ῥῆγας Ἐρδελίας. Bator Gabor, regele Ardealuluĭ.
Μπαρκάνος) ἄρχων βλάχος. Bărcanu, boier român.
Μπελιγράδη) θρόνος τῶν ῥηγάδων τῆς Οὐγκρίας. Bĕligradu, reședința regilor Ungarieĭ.
Μποτζικαΐς) ἔγινε ῥῆγας τῆς Οὐγκρίας. Boczkai deveni rege al Ungarieĭ.
Μπράγα) κάστρον τουδέσκικον. Praga, cetate nemțească.
Μπουζδουγάνης) καπετάνος βλάχος. Buzdugan, căpitan român.
Μπράσοβον) κάστρον τῆς ἐρδελίας: κατοικοῦν λύτεροι. Brașov, cetate-n Ardeal: o locuesc Luteraniĭ.
Μπουκορέστης) χώρα, θρόνος τοῦ ἀφεντὸς τῆς βλαχίας. Bucureștĭ, oraș reședință a Domnuluĭ Muntenieĭ.
Νάσλοβον) ποταμὸς μικρὸν με πολλὴν λάσπην εἰς τὰ συνόρα τῆς βλαχίας. Neajlov, gârlă mică cu mult nămol la marginele Muntenieĭ.
Νέμσοι) οἱ ἄρχοντες τῆς Ἐρδελίας [2]). Nemțiĭ, domniĭ Ardealuluĭ.
Νίκας ὁ λογοθέτης) ἄρχων ρωμαῖος. Nica logofĕtul, boier grec.
Νικόλας κατηζὴς) ἄρχων ρωμαῖος Nicola Catêrgi, boier grec.
Οἴστρος) ποταμὸς ἀνάμεσα λεχίας καὶ μπογδανίας. Nistrul, rĭŭ între Polonia și Moldova.
Ὁ Μούρζας) καπετάνος τοῦ Μιχάλη. Mârza, căpitan al luĭ Michaiŭ.
Ὁ Μπάστας) καπετάνος τοῦ Ἰμπεραδόρου. Basta, căpitan al Împĕratuluĭ.
Ὁ Πρέδας) ἄρχων βλάχος. Preda, boier român.
Ὁ στάντιζες) ἄρχων βλάχος [3]). Stanciu, boier român.
Ὁ Σερμπάνος) ἀφέντης τῆς βλαχίας. Șerban, Domn al Muntenieĭ.
Ὁύδρας) ἄρχων τοῦ Μιχάλη Udrea, boier al luĭ Michaiŭ.
Οὐράμου) οὔγκρικα λέγει ἀφέντη. Ura-mu se zice domn pe ungurește.
Ῥάδουλος βοϊβόδας) ὑὸς τοῦ Μίχνα βοϊβόδα καὶ αὐτὸς ἀφέντης. Radul Voivod, fiiul luĭ Mihnea Voivod și însușĭ Domn.
Ῥάσκοβον) χῶρα κάστρον τῆς λεχίας. Rascov, oraș, cetate a Polonieĭ.
Ῥεσβάν μπεγῆς) ἀφέντης τῆς μπογδανίας. Rĕsvan-beiŭ, Domn al Moldoveĭ.
Ῥούκαλον) χωρίον βλάχικον σιμὰ εἰς τὴν Ἐρδελίαν. Rucărul, oraș român lîngă Ardeal.

Ῥῶσοι) ἄρχοντες τῆς βλαχίας. Rosiĭ, boierĭ aĭ Muntenieĭ.

---

[1]) In ediţiunile din 1785 și din 1806, această eroare e îndreptată, tipărindu-se Δούναβις, βασιλικὸς ποταμὸς τῆς Γερμανίας: Dunărea, rĭŭ împĕrătesc al Germanieĭ.

[2]) In ediţiunea din 1672 figurează Νέμτξοι

[3]) In ediţiunea din 1672 figurează Σταντζές

Σάσοι) λούτεροι.	Saşiĭ, Luteranĭ.
Σεγμάρη) κάστρον τῆς Οὐγκρίας.	Sutmaru, cetate a Ungarieĭ.
Σεκελ μωσῆς) ῥῆγας τῆς Οὐγκρίας.	Sékely Moise, rege al Ungarieĭ.
Σκεντέρης) τοῦρκος πασιάς.	Skender, paşă turcesc.
Σεκίγι Μιχάλη) ἄρχων οὔγκρος.	Sekeny Mihaly, boier ungur.
Σόμλεος) τόπος τῆς Οὐγκρίας.	Şimlĕul, localitate în Ungaria.
Στέφανος) ἀφέντης τῆς μπογδανίας,	Ştefan, Domnul Moldoveĭ.
Συμεὼν) ἀδελφὸς τοῦ Ἱερεμίου.	Simeon, fratele luĭ Ieremia.
Συμπίνη) κάστρον τῆς Ἐρδελίας.	Sibiul, cetate în Ardeal.
Τετρούσι) χώρα τῆς Μπογδανίας.	Trotuşul, oraş al Moldoveĭ.
Τζάκη Στὲφανος) ἄρχων οὔγκρος.	Tzaky Ştefan, boier ungur.
Τριγόβηστον) χώρα τῆς Βλαχίας.	Tîrgovişteа, oraş al Munteniеĭ.
Τζήτμανσς) ὁ ῥῆγας τῆς Οὐγκρίας, λέγεται καὶ Σιγισμόντος.	Tzitmann, regele Ungarieĭ, se zice şi Sigismund.
Φαγάσην) κάστρον τῆς ἐρδελίας.	Făgăraşul, cetate în Ardeal.
Χάνης) ὁ ῥῆγας τῶν τατάρων.	Hanu, regele Tătarilor.
Ῥούσικον, Σιλήστρα, Ἀλέβενα (Πλέβενα), Τόμπριτζα, Γρόργεβον, (Γγόργεβον), Βάρνα, Νικόπολη (Νικόπολι), Ζαγαρὰ, Μπραΐλα, Παμπα, Βράτζα, Τόρνοβον, Προβάτου, Βυδίνη (Βυδίνι): ὅλαις χώραις τοῦ τούρκου εἰς τὰ σύνορα τῆς Βλαχίας.	Rusciucul, Silistra, Plevna [1]), Dobriţa, Giurgiul, Varna, Nicopole, Zagora, Brăila, Baba, Vraţa, Tîrnova, Provatul, Vidinul : toate oraşe ale Turculuĭ pe lîngă marginile Munteniеĭ.

Ca termenĭ militarĭ, se citesc ceĭ următorĭ:

Βαλάνοι) φουσάτο τουδέσκικον.	Valoniĭ, armată nemţească.
Ζολνέροι) καβαλλαρία λέχικη.	Tzollneriĭ, călărime polonă.
Καλαράσιδες) καβαλλαρία.	Călăraşiĭ, călărime.
Κατάνοι) καβαλλαρία οὔγκρικη.	Catane, călărime ungurească.
Μαζήλιδες) φουσάτον βλάχικον μιᾶς γενεᾶς.	Mazlĭĭ, oaste română d'o singură rasă.
Σαλμήδες) καβαλλαρία τῆς Ἀνατολῆς τούρκικη.	Salmiziĭ, călărime turcă din Asia-Mică.
Σαντζάκη) φλάμπουρον.	Sangiak, flamură (steag).
Τζηντὶδες) καβαλλαρία τῆς Ἀνατολῆς πούρκικη.	Cintiziĭ, călărime turcă din Anatolia.
Φευτζερέσιδες) καβαλλαρία τουδέσκα.	Ofiţeriĭ, călărime nemţească.
Χαϊδοῦκοι) καβαλλαρία τῆς ἐπάνω Οὐγκρίας.	Haiducĭ, călărime din Ungaria de-sus.
Χαραμανλίδες) καβαλλαρία τῆς ἀνατολῆς τούρκικη.	Haramanlĭĭ, călărime turcă din Anatolia.

De foarte mare importanţă pentru filologie sunt expresiunile următoare de origină română, adoptate de limba greacă vulgară în secoliĭ XVI şi XVII. Intrebuinţarea lor ca termenĭ proprĭĭ de cătră scriitorĭĭ grecĭ, anume de cătră poeţĭ, probează influenţa limbiĭ române asupra celeĭ neogrece:

Γκούσμα) κορῶνα ὁποῦ φορεῖ ἀφέντης 'ς τὴν κεφαλήν του.	*Cuşmă*, coroana (căciula), pe care Domnul o poartă pe capu ĭ.
Γραδῖνα) κῆπος.	*Grădină*, (neo-grec. κῆπος).
Δόμνα) ἡ γυναῖκα τοῦ ἀφεντὸς τῆς Βλαχίας.	*Doamnă*, soţia Domnuluĭ Munteniеĭ.
Ἐταμπάροσεν) ἐτεντωσεν.	*Tăbărâră* (de la tabără).
Ζουποῦνε) κυρίτζι.	*Jupâne*, domnule.
Λέζια τζέρη) νόμος τοπικός.	*Legea ţĕriĭ*, lege locală.

[1]) Astfel ostaşiĭ luĭ Michaiŭ-Viteazul aŭ coprins Plevna la finele secoluluĭ al XVI, iar ostaşiĭ viteazuluĭ Rege Carol I aŭ coprins-o din noŭ, după trecere de vre-o treĭ veacurĭ.

Μπουκάτια) τὸ ἔχη.	*Bucate*, avere (bunurĭ).
Ναβάλα) ορμὴ τοῦ φουσάτου.	*Năvală*, răpezire a oasteĭ.
Οἱ κάμποι τῆς τόρτας) εἰς τὴν Ἐρδελίαν.	*Câmpĭi Turdeĭ* (se află) în Ardeal.
Ὁ καντζηλέρης) ἦτον τζενεράλης τοῦ ῥηγὸς τῆς Λεχίας.	*Cancelarul* era *generalul* regeluĭ Polonieĭ.
Ὄτζηνα) ἀγαθὰ ἀκίνητα.	*Ocină*, bunurĭ imobiliare.
Σεργούτζη) φτερὰ ὅμορφα μὲ πολύτιμους λίθους.	*Serguță*, moț încărcat cu petre prețioase.
Σφάτο) συμβούλιον.	*Sfat*, consiliŭ.
Τάμπαρον) τόπος ὁποῦ στέκουν τὰ φουσάτα.	*Tabără*, locul unde se țin armatele.
Τζάρα) ὅλη ἡ ἐπαρχία τῆς Βλαχίας.	*Țara*, întregul coprins al Munteniei.
Τζοκκότνητζες) ἐκεῖνοι ὁποῦ μαζώνουν τὰ ἀφεντικὰ τέλη.	*Cinovniciĭ*, ceĭ ce strîng dările domnești.
Ταραμπάνοι) πεζούρα βλάχικη.	*Darabaniĭ*, pedestrime munteană.

Aceleiași categoriĭ aparțin numirile diferitelor ranguri de boierie, în vigoare atuncĭ în ambele țĕrĭ române, începênd cu Βοϊβόδας, ὁ πρίντζιπος, ὁ ἀφθέντης τῆς Βλαχίας: *voivod*, *căpetenia* (principele), *Domnul Munteniei*, și urmând cu *primele și marele dregĕtoriĭ* (officia) *ale Domnuluĭ Muntenieĭ* (Τὰ πρῶτα καὶ μεγάλα ὀφφίκια τοῦ Βοϊβόδα τῆς Βλαχίας):

Ἄγας. — Ἀρμάσης. — Βηστιάρης. — Βόρνικος. — Κλοτζάρης. — Κόμησος. — Λογοθέτης. — Μπάνος. — Πηττάρης. — Παάρνικος (Πάρνικος). — Ποστέλνικος. — Πορτάρης. — Πρωτοσπαθάριος. Σερδάρης (εἶναι τζενεράλης ἀπάνω εἰς τὰ φουσάτα). — Σλουτζιάρης. — Στόλνικος, ὀφφίκιον τοῦ ἀρχιτραπεζάρη.	*Agă*. — *Armașiu* — *Vistier*. — *Vornic*. — *Clucer*. — *Comis*. — *Logofĕt*. — *Ban*. — *Pitar*. — *Paharnic*. — *Postelnic*. — *Portar*. — *Proto-spătar*. — *Sĕrdar* (este general suprem peste oștĭ). — *Sluger*. — *Stolnic* (dregĕtorie pentru masa domnească).

Nu putem termina acest conspect despre edițiunile celor două tipărituri venețiane, făr-a ne opri asupra opiniuniĭ ce d. Émile Legrand exprimă în al doilea tom din opera-ĭ *Bibliothèque grecque vulgaire*, unde se reproduce textul grec al maĭ multor poeme (între care și a mitropolituluĭ Mateiŭ), fără traducere.

Helladius, erudit grec dintr'al XVIII secol, în scrierea-ĭ intitulată *Status præsens ecclesiæ græcæ* (1714), vorbind despre mitropolitul Mateiŭ al Mirelor și menționându-ĭ versurile despre „Isprăvile luĭ Mihaiŭ-Viteazul", adaugă: „In cujus calce descriptio omnium vitiorum et virtutum etiam po-„liticis versibus ad usum Serbani boebodæ extat". De aci d. Émile Legrand conchide că, deși edițiunea din 1672 e cea maĭ veche din câte se găsesc azĭ, totușĭ edițiunea princeps s'ar fi tipărit în Muntenia.

Aserțiunea este cu totul neîntemeiată.

Se știe că, în decursul primilor 40 anĭ aĭ secoluluĭ al XVII, n'a existat în Muntenia absolut nicĭ o tipografie, nicĭ chiar cu litere cirilice, necum cu caractere grece. Tot ce coprindea ceva despre neamul și faptele Românilor se scria grecește și se imprima la Veneția. Trebuie dar să renunțăm a maĭ căuta, la noĭ în țară, vr'o tipărire a luĭ Mateiŭ din Pogo-

niana anterioară celor veneţiane, fie celeĭ din 1668, care nu maĭ există, fie celeĭ din 1672, pe care o posedă neobositul elenist din Paris.

D. Émile Legrand maĭ asigură [1]) că, în biblioteca Sfîntuluĭ Mormênt din Constantinopolĭ, există un manuscris, sub No. 502, care coprinde poema mitropolituluĭ Mateiŭ, copiată nu se ştie de cine, dar avênd însemnarea localităţiĭ, *Bucureşti*, data de *6 Iuliŭ 1728* şi la fine o epistolă a mitropolituluĭ Mirelor adresată sf. s. Ciril, patriarchul Alexandrieĭ.

TEODORESCU G. DEM.

---

[1]) *Bibliothèque grecque vulgaire*, tom. II (Paris, 1881). *Introd.* pag. LXXXV.

E. I. VALBUDEA

Mihaĭ nebunul

SILVINA-DOAMNA

ACTUL III.

IN BECIURILE ARMĂŞIEĬ

(Scena este împărţită în două. Se vede închisoarea în care stă Sorin şi alăturĭ o altă culă întunecoasă, o uşă de fer comunică între ele).

SCENA I.

Sorin, Iacob, Bîrzu.

(Sorin e trântit pe pae, Iacob în picioare lângă el. Bîrzu în beciul de alăturĭ şade pe o laviţă şi curăţă o cască cu vizieră şi o zale, o spadă, etc., o armură în sfîrşit, din când în când involuntar se opreşte dus pe gînduri).

Iacob. Ce aĭ greşit oare tu, copil nenorocit, de te-aŭ închis aci, în beciul ucigaşilor?.. Şi eŭ, nenorocitul de mine ce păcate am făcut înaintea ta Doamne, să fiŭ pedepsit a trăi ca să-l văd în astă stare, pe el, care mi-a scăpat copilaşiĭ din ghiara morţiĭ dându-le pâinea de toate zilele? Şi ursita-mĭ cea necurată vruse să-ĭ fiŭ chiar eŭ călăul, să închid cu mâna mea porţile mormêntuluĭ acestuia unde l-aŭ tîrît!.. Dumnezeule, Doamne, aĭ milă de lacrimile unuĭ sĕrman bătrîn şi

ocroteşte pe cel nevinovat, căcĭ el nu poate să fie culpeş de nimic pe faţa pământuluĭ.

Bîrzu. Măĭ! Măĭ! Că de la meşteşug o maĭ învêrti Ungurul.

Sorin. Numaĭ plânge, iubitule bĕtrân . . .

Iacob. Credeam că dormĭ copile . . .

Sorin, (în sine). Da, dorm, visez . . .

Bîrzu. Cum făcu, cum nu făcu, trânti toată şiretenia în capul luĭ Sorin.

Sorin, (stăpînindu-se). Dormeam, da, plânsul tĕŭ m'a trezit . . . de ce mĕ căinezĭ, tată Iacobe, şezĭ maĭ bine colea lîngă mine şi-mĭ povesteşte. . .

Iacob. Nu, copile, nu, mĕ duc la palat, trebue să aflu din care pricină te-aŭ închis aci; un creştin trebue să fie culpeş ca să-l vîre în beciul ucigaşilor, şi tu, aş jura pe suflet că n'aĭ făcut niměnuĭ nicĭ un fel de rĕŭ! . .

Sorin. De ce folos ar fi?

Iacob. Ce fel de ce folos? Să desfăşăm adevĕrul, să mĕ duc la Măria Sa Vodă, să-ĭ caz la picioare, să-ĭ sărut poalele, să-ĭ spun toată şiretenia, să-ĭ dovedesc că eştĭ cel maĭ cinstit, cel maĭ de treabă om! . .

Sorin. Nu te va crede nimenĭ . . . Nu ştiŭ de ce m'aŭ închis, dar aĭ încredinţare că cel care a dat porunca, a ştiut ce face . . . maĭ bine află de poţĭ, dacă tot mâine se face nunta Domniţeĭ Tudora, saŭ cumva se vorbeşte de vre-o împedecare . . . şi . . . maĭ cu seamă . . . dacă Domniţa . . . primeşte să iea de soţ pe tîlharul de Mihaloş.

Iacob. Iartă copile . . . dar . . . ar părea cuĭva că aiurezĭ . . .

Sorin. De ce?

Iacob. Eŭ vreaŭ s'alerg să aflu, să caut a te scăpa din urgia în care aĭ căzut şi tu mĕ trimiţĭ să cercetez de nuntă şi de petreceriĭ?

Bîrzu. Mie ce-mĭ pasă! . . Ia să-mĭ maĭ numĕr odată bănişoriĭ. . .

Sorin. Aĭ dreptate să grăeştĭ ast-fel pentru că tu nu ştiĭ taina sufletuluĭ meŭ; . . mi-ar părea raiul această temniţă când nu s'ar face nunta şi iarăşĭ ea va fi mormîntul meŭ, dacă se va pune cununia pe fruntea Tudoreĭ.

Iacob. Nenorocit copil, iubeştĭ pe Domniţa?

Sorin. Şi mĕ credeam iubit de dênsa . . . erĭ încă, tată, îmĭ jura că va muri maĭ bine decât să fie a altuia! . .

Iacob. Acuma înţeleg pentru ce te-aŭ închis! . .

Bîrzu. Ce bun lucru baniĭ, banĭ mulţĭ . . . aşa.

Iacob. De ce puĭ atâta preţ pe dragostea uneĭ femeĭ? . .

Sorin. Pentru că nu o cred femee, ci un înger coborîtor din cer ca să sădească în sufletul meŭ icoana visurilor, fericirea ce ceream luĭ Dumnezeŭ în rugăciunile mele! . .

Iacob. Vorbeşti cu minte de copil, cu cât treapta pe care stă femeea în lume e mai înălţată, cu atât mai neînfrênată îi este inima: dragostelor unei copile sĕrmane le ajunge numai dragoste, dorinţele şi rîvna celor bogate sunt mai nenumĕrate ca zilele cele rele, astea nu ştiŭ să iubească, vor numai să fie iubite.

Sorin. A! taci, tată Iacobe, nu poate fi chin mai cumplit ca cel al otrăvei ce bea sĕrmanul om când îndoiala stăpîneşte în sufletul sĕŭ!.. O! îmi vine să-mi rup carnea de pe mine!.. Armaşul tîrându-mĕ aci, mi-a spus că Tudora s'a învoit să iea pe Ungur! A!!. Du-te tată, Iacobe, aleargă de iea ştire... te du... chiar la Domniţă... întreab-o, sileşte-o să-ţi spue, şi dacă e adevĕrat că-şi vinde sufletul, vin fuga de-mi luminează mintea!.. Dacă te-am ajutat vr'odată să trecĭ grele nevoi, a venit vremea se mĕ rĕsplăteşti...

Iacob. Alerg. — O! Doamne, pune noroc în calea mea!.. (Ese).

Sorin. Bietul bĕtrân, el singur mi-a rĕmas pe lume!..

Bîrzu. O sută de lefţi, în cap, mai are să-mi dea douĕ-sute... halal să-i fie... bunicele parale... Dacă ucideam toată viaţa la desiş în codru, nu câştigam atâţia bănişori, pe când acu, în loc să-mi fie frică şi de frunza ce se clatină, dorm colea liniştit. Cu douĕ vorbe ajunseĭ bogat, ştiĭ colea cât se cade!.. Apoi dă, n'am fost eŭ prost să-mi mânînc tinereţile, omorând la creştinĭ, cele de mai multe orĭ pentru un codru de mămăligă? Când colea cu-o minciună ajunseĭ om de ispravă?... Cam a draculuĭ minciună nu e vorbă!.. Hm! Hm! Ia să vedem de scutele astea, că mi-a dat vorbă Mihaloş să i le fac ca laptele, că poate i-or trebui mâine dimineaţă... Oare ce-o mai fi punênd la cale? Ce-mi pasă mie, treaba luĭ!.. Uf! Fie că urît e în gropniţa asta!.. Şi n'am nicĭ un strop măcar de ceva să-mi mai potolesc o leacă setea. — Mări, vorba ceea: Oĭ fi şi eŭ fără sfînt şi tămâe, dar şi Mihaloş ăsta, nicĭ că s'a mai dat pe faţa pămêntuluĭ mai împeliţat Român, adicătele ungur, orîce dracu o mai fi!.. A şi pus pe Sorin la gros... (rîde singur). Curat năpastia când cade în cârca creştinuluĭ; amarnic s'o mai fi crucit săracu când i-or fi spus că eŭ l-am vĕzut puind răvaşul sub căpătâiul luĭ Vodă, pe când el era pus de drăcoaica ceea de Frînca... Ti!.. că şireată dihanie a mai făcut-o măsa şi pe muerea asta... Iaca, mi-aş pune capul că şi pe Sarsailă cu toate jiveniile luĭ l-ar duce de nas, când s'ar pune ea cu tot dinadinsul!.. (Treĭ lovituri în uşă).

Oare cine-o fi? (Deschide).

SCENA II.

Sorin, Bîrzu, Frînca.

Frînca. Bună vremea Bîrzule!

Bîrzu. Miata eştĭ Frînco?

Frînca. Eŭ!

Bîrzu. Dar n'aduseşĭ o leacă de bĕuturică?..

Frînca. Ba ţi-am adus, na!..

Bîrzu. Să trăeştĭ Frînco!.. (ia, bea). Î!.. Că bună-ĭ!.. Da-ce pacostea aduseşĭ aşa de puţină?.. (O apucă de mijloc). Ti!.. că fragedă maĭ ţi-e carnea... nu-ţĭ fie de deochĭ!..

Frînca. Nu te-ntinde Bîrzule că te rupĭ!..

Bîrzu. Apoĭ dă... Frînco... Dracu-ĭ şugubăţ, când simte muerea pe lîngă el!.. Eĭ, dar ce era să-mĭ maĭ spuĭ?

Frînca. Are să vie o femee să intre la Sorin, pe colea... s'o laşĭ.

Bîrzu, (în sine repetând). Femee să intre la Sorin...

Frînca. Auziştĭ?

Bîrzu. Că doar nu-s surd!.. Dar ia-n spune ce s'a ales cu istoria luĭ Sorin?

Frînca. Chiar azĭ îl judecă şi de mâine scăpăm amêndoĭ.

Bîrzu. Amêndoĭ, aşa Frînco, că zĕŭ m'am săturat, cum oĭ pune mâna pe răvaş pe icĭ mi-e dusul, aşa ne-a fost tocmeala...

Frînca. Ba nu aşa, bădiţă, noĭ amêndoĭ ştim toate pĕcatele luĭ Mihaloş, putem să-l dăm de gât cum om deschide gura, e silit să ne dea tot ce ne-a trece prin cap şi eŭ una m'am săturat de slugărit, vreaŭ s'ajung şi eŭ ceva în lume...

Sorin. Ce încet trece vremea în sufletul meŭ sdrobit!

Bîrzu. D'asta aşa e, nu-ĭ vorbă... dar... hm!.. hm!.. de ne-o împinge pacostea să grăim un cuvînt... vaĭ de pielea noastră!.. el, cât e de, îndrăcit, maĭ ştiĭ pĕcatul, a scăpa cu faţă curată, pe cîtă vreme noĭ ne ducem pe copcă ca toporul!..

Frînca. Eŭ zic altmintrelea Bîrzule, nu i-a da meşu să s'apuce la cloanţă cu noĭ!.. E şiret el, da şi Frînca... n'oĭ apuca eŭ tăciunele cu mâna mea.

Bîrzu. Hum!.. Hum!..

Frînca. 'Om maĭ vorbi noĭ d'astă, că tu şi cu mine una suntem, şi el e alta, mĕ duc că poate vine femeea ceea...

Bîrzu. Du-te... hîm,. hîm!.. (Frînca ese în fund, el închide după ea). Muerea draculuĭ!.. n'a apuca ea tăciunele cu mîna eĭ... cine ştie ce i o trăsni

odată şi tronc ne-a trinti ştreangul de gît şi ungurului şi mie . . · hum ! . . hum ! . . (scoate un jungher şi-l ascute).

Sorin. Oare de ce o fi întârziind aşa Iacob ? . . Negreşit a aflat lucruri pe care i-e teamă să vie să mi le spue. . . O, ce nenorocit sunt ! . .

Bârzu. Par-că s'aude viind . . . (ascultă, trei lovituri la uşă). Negreşit e femeea cea cu pricina, (deschide).

SCENA III.

Aceiaşi, Silvina.

Silvina. Ce întunerec ! . . Nu văz nimic înaintea mea ! . .

Bîrzu. Poftim, poftim . . . tot înainte . . . (îi luminează cu felinarul).

Silvina. Voesc să intru la Sorin ! . . .

Bîrzu, (in parte). Pieĭ ucigă-te toaca ! . . . ce-mĭ văzură ochiĭ ! . . Măria Sa Doamna ? . . (tare). Poftim, poftim pe aice. (Silvina îĭ dă cheea, el deschide).

Sorin. Ce sgomot s'aude în partea ceea ?

Silvina. Ce turburare m'a coprins !

Bîrzu. Poftim, poftim de intră.

Sorin. O lumină ? . . O femee ? . . Tudora poate ! . . (se ridică).

Bîrzu. Doamna ? . . Astea's tot d'ale luĭ Mihaloş ! . .

Silvina. Sorine ! . .

Sorin. Doamna ? !

Bîrzu. Ia să-mĭ maĭ scot o leacă nasul la soare. (ese).

Silvina. Nu mĕ aşteptaĭ ? . .

Sorin. Nenorocirile vin neaşteptate ! . .

Silvina. Nesocotite, pentru că te iubesc cu o patimă care m'a smintit, cum vezĭ, de tot, pentru că ţĭ-am mărturisit taina sufletuluĭ meŭ şi tu maĭ batjocorit, pentru că aĭ făcut din mine o nebună, care nu-şĭ maĭ poate mĕsura faptele, sunt vrednică de ura ta ?

Sorin. Pentru ce sunt închis aci, dacă nu pentru că nu pot rĕspunde uneĭ patimĭ nelegiuite . . . dar bucură-te, din ceasul ce trecu nu-mĭ maĭ pasă de vieaţă ; de nu-mĭ veţĭ lua-o voĭ, mĭ-o voĭ curma singur.

Silvina. Aşa, învinuirea că tu aĭ făcut acea scrisoare mincinoasă a fost o urzeală isteaţă ca să pot pune stăpînire pe tine ! . . Rîdeaĭ făţarnic că aĭ înfruntat pe orgolioasa Silvina ! . . îţĭ măguleaĭ mîndria că aĭ călcat sub picioare o inimă care-ţĭ cerşea milă ! . . O ! . . dar acea femee nu e ca celelalte, ea te-ar fi făcut cel maĭ fericit om, ea va şti să te strivească fără milă ! . .

Sorin. Fă ce ştiĭ ! . .

Silvina. Infrunţĭ şi acum mânia mea?.. Nu te gîndeştĭ, nesocotite, că numaĭ de un cuvînt rostit de buzele mele, călăul te va sugruma aci?..

Sorin. Nu voiŭ fi nicĭ eŭ cel dintâĭ care să mor nevinovat, nicĭ veĭ fi cea din urmă femee a căreia patimă o va împinge la nelegiuire.

Silvina. Sorine!.. Sorine, gîndeşte-te bine ce facĭ... e încă timp să opreştĭ ura de a-mĭ străbate în inimă, e încă timp să mor eŭ în locul tĕŭ, de va trebui, pentru o privire îndurătoare.

Sorin. Dacă sunt adevĕrate cele ce spuĭ, dacă ursita cea rea cu adevĕrat ţi-a pus în suflet dragostea asta nebună, atuncĭ cu atât maĭ mult trebue sĕ pricepĭ, că numaĭ cu moartea îmĭ poţĭ despărţi inima de aceea pe care o iubesc!..

Silvina. Tacĭ!.. Tacĭ!.. nenorocite, nu-mĭ spune de acea femee, nu căuta să alungĭ lumina stingênd opaiţa ce abia-mĭ maĭ licăreşte în inimă.

Sorin. Vieaţa şi iubirea, atâta am şi nu staŭ să aleg între ele.

Silvina. Dar acea femee te înşală, Sorine, iubeşte pe altul.

Sorin. Poveste, şi eŭ nu cred în poveştĭ!.. Fiinţa eĭ pluteşte prea pe sus, inima eĭ e prea sfîntă, fruntea eĭ prea senină, ca veninul ăstor cuvinte să o poată atinge!.. de-aĭ cunoaşte-o...

Silvina. N'o cunosc?.. A!.. O urăsc prea mult ca să nu fi aflat până acum... E Tudora, Sorine, Tudora care nu te-a iubit niciodată!..

Sorin, (în sine). Ştie. Doamne! Curmă-mĭ vieaţa!..

Silvina. Eĭ, te maĭ îndoeştĭ acum?.. Ş'apoĭ dacă ar fi adevĕrat că te iubeşte, că măcar îĭ e milă de tine, ea ar fi aci, la picioarele tale, iar nu eŭ, ea, ar fi venit să-ţĭ sdrobească uşile temniţeĭ, nu eŭ, nu eŭ, femee pĕcătoasă pe care o omorĭ prin umilire!..

Sorin, (în sine). Are dreptate!.. (ş'ascunde obrajiĭ în mânĭ).

Silvina. Vine cineva!.. (trece) M'ascunz colea.

SCENA IV.

Aceiaşĭ, Iacob.

Sorin. A!.. tu eştĭ?.. Ce-aĭ aflat?.. Aĭ vĕdut pe Domniţa?.. Aşa e că nu m'am înşelat, că ea mĕ iubeşte?.. Vorbeşte, tată... spune-mĭ... ce-ţĭ-a rĕspuns?... Tacĭ?... Vorbeşte, pentru Dumneḑeŭ, aibĭ milă de mine!..

Iacob. Apoĭ... dă... nu lua lucru, aşa... să vezĭ... îţĭ spun... de, e greŭ...

Sorin. O!.. tată, nu căuta sub vorbe fără rost să-mĭ ascunzĭ adevĕrul, lacrămile ce cauţĭ să furişezĭ sub pleoapele ochilor tĕĭ, vorbesc maĭ

Biblioteca Universitară

limpede, dar mai ucigător decât cuvintele tale!... Aşa e că vor s'o mărite cu de a sila?..

Iacob. Sĕrman copil. Nunta e gata, n'am putut să grăesc cu Domniţa ... dar vaĭ!.. când mĕ întorceam încoa, am zărit-o furişându-se prin dosul paraclisuluĭ cu vornicul!..

Sorin. Eştĭ nebun!.. Nu ştiĭ ce spuĭ!..

Iacob. Ochiĭ meĭ nu s'aŭ înşelat, copile, vedeam nu numaĭ cu dĕnşiĭ, vedeam şi cu inima. Era domniţa agăţată de braţul luĭ Mihaloş!..

Sorin, (voind să n'auză Silvina de dincolo, furiş) Tacĭ!.. (înecat de lacrămĭ).

Iacob. Eşaŭ singurĭ, din grădina cea mare şi...

Sorin, (disperat îĭ pune mâna pe gură). Tacĭ!.. Tacĭ!..

Silvina, (se repede înăuntru la el). Mĕ crezĭ acum?

Iacob. Măria Sa Doamna!? (rĕmîne încremenit).

Silvina. (îĭ dă o pungă de banĭ). Na, bĕtrâne, pentru copilaşiĭ tĕĭ. Du-te închide uşa după tine şi să nu ştie nimenĭ că m'aĭ vĕzut aci. (Iacob se pleacă îngrozit şi ese dreapta, luĭ Sorin). Mĕ crezĭ acum? Maĭ poţĭ alunga dela tine pe aceea care în adevĕr te iubeşte, pe aceea care şĭ-a pus cinstea şi vieaţa în primejdie pentru tine?... Maĭ poţĭ ucide o inimă care 'ţĭ cerşeşte mila, pentru o nelegiuită care îşĭ bate joc de sufletul tĕŭ!... Eraĭ o petrecere pentru ea şi nimic maĭ mult!...

Sorin, (în sine). Tudoro!... cine s'a putut îndoi de lumina zileĭ, numaĭ acela s'ar fi putut îndoi de tine!...

Silvina, (în parte). Mihaloş de sigur trimise pe bĕtrânul ăsta!... O! veĭ fi al meŭ, fără iubire ştiŭ!... dar odată acest sîn lipit de al tĕŭ, nu te voiŭ maĭ perde!...

Sorin, (în sine scrâşnind). Şi să nu pot ochiĭ meĭ cu aĭ eĭ să 'ntîmpin!... Şi să nu pot s'o silesc nelegiuita să-mĭ rĕspunză, pentru ce mĭ-a jurat iubire?... Căcĭ eŭ nu am silit-o!... Şi să nu-ĭ pot sdrobi capul de treptele altaruluĭ, când florile curăţenieĭ vor încununa fruntea eĭ nerușinată!... O! dar nu!... nu!... Vreaŭ s'o vĕz!... Trebue s'o vĕz!... să-mĭ rĕsbun!...

Silvina, (în sine). Zi'mĭ o vorbă mîngîetoare, Sorine, şi rĕsbunăreĭ tale îĭ daŭ puterea mea!...

Sorin. Iată-mĕ vîndut iaduluĭ!... această femee, da, ea poate să mĭ deschiză uşile temniţeĭ!...

Silvina. Un cuvînt, Sorine, zi-l, timpul trece...

(Tudora condusă de Mihaloş intră în cula de alăturĭ).

SCENA V.

Aceiaşi, Tudora, Mihaloş.

Mihaloş. Aci e!..

Silvina. O clipă perdută poate să-mĭ smulgă puterea de a te face fericit!..

Sorin. Blestem!..

Tudora. Unde sunt?

Mihaloş. Incet pe aci...

Silvina. Alege: Moartea saŭ rĕsbunarea, şi în urmă fericirea, singur ţi-le poţĭ da!..

Mihaloş. Colea o mică spărtură.

Tudora. A!..

Silvina. Sorine, veĭ fi cel maĭ fericit om!.. Te voiŭ iubi cum n'a maĭ iubit femee pe pămênt.

Sorin. Da!..

Tudora. Visez cumva?..

Silvina. Dacă Tudora e maĭ tînĕră, eŭ, Sorine, eŭ sînt maĭ frumoasă!.. Incetul cu încetul voĭ alunga durerea trădăreĭ din inima ta şi în locul eĭ voĭ face să rĕsară seninul fermecător al nopţilor fericite!.. Nu înţelegĭ cât trebue să te iubesc, ca-'eŭ, Silvina cea mîndră să mĕ tîrăsc la picioarele tale. O! mi-e ruşine de mine însu-mĭ!.. (Plânge).

Tudora. O! Doamne!.. Doamne!.. S'a asvîrlit la picioarele luĭ!..

Sorin. Aĭ dreptate, sunt vinovat, îmĭ cunosc greşala... scoală şi-ţĭ şterge lacrimile!..

Tudora. A! O ridică de jos!..

Silvina. Vorbeşte-mĭ Sorine, îmĭ simt inima înviind.

Sorin. Fac ce veĭ voi.

Tudora. Nu pot crede ochilor!.. O! Maică!.. Maică!..

Sorin. Nu am iubit-o pe dênsa... n'am iubit-o nicĭodată... nu o iubesc... nu... m'am înşelat, ce-mĭ pasă mie, dacă se mărită.

Silvina. Jură-mĭ că nu mĕ înşelĭ.

Sorin. Jur!.. Jur, (in parte) că voĭ ucide o.

Silvina. Te-aĭ încredinţat pe cine iubeaĭ?!

Tudora. Mĕ înşală... m'a înşelat totdeauna... şi eŭ plâng!.. A! Dar te înfrunt slăbiciune, nemernică putere!.. Nu lacrimĭ să cade pentru acest om fără suflet!.. haide, nu!.. O! să maĭ vĕz odată!..

Silvina. Sorine, veĭ vedea cu ce fericire te voĭ răsplăti!

Sorin. O! Nu!.. nu!.. braţul meŭ va fi prea slab ca s'o poată ucide...

ş'apoĭ la ce mi-ar folosi ! . . (cu lacrimĭ). Nu ! Nu ! Fie ea fericită ! . . şi Dumnezeŭ să-ĭ usuce lacrimile de căinţă ! . .

Silvina. Sorine ! . .

Tudora, (explosie). Plânge ! . . Plânge ! . . pentru el ! . . Iată mâna mea vornice, ţi-o daŭ ! . .

Mihaloş. A ! . . (O ĭea şi o strânge diavoleşte la sîn, ea o retrage involuntar).

Sorin. Scăparea mea o ştiŭ ! . . — Iţĭ mulţumesc ţie nenorocită jucărie a ursiteĭ, precum sunt şi eŭ; ţie care m'aĭ tîrît aci, asvîrlind asupra mea acea mîrşavă învinuire !

Silvina. Ce vreĭ să zicĭ ?

Tudora, (disperată). O ! . . nenorocita de mine ! Dacă D-zeŭ mi-ar fi spus aceasta, şi n'aş vedea ce văz, nu l'aşĭ fi crezut !

Mihaloş. Stăpîneşte-te !

Tudora Iată-mĭ mîna ! Vino ! mĕ vînd ţie, dar ca să-mĭ rĕsbun ! — (Ese).

Sorin. Tudoro ! . . Tudoro ! . . Fiĭ blestemată !

(Cortina cade)

ACTUL IV.

TABLOUL I.

IN PALAT (decorul actului II).

SCENA I.

Mihaloş, (singur). Urzeala-a fost de meşter! . . Tudora este-a mea
Şi să mai mi-o răpească, nici o putere nu-i! . .
Sorin e 'nchis şi ştreangul stă gata să se'noade;
In patima-i orbită, Silvina nici visează,
De măestrita mreajă ce mintea-mi a ţesut!
Am dat de gol eŭ însu-mi nelegiuita-mi faptă,
Ca altul cu vieaţa-i în locu-mi să plătească,
Iar eŭ, eŭ biet bîrfitul, să es nevinovat:
Cu-n ânger de soţie şi cu un sceptru-n mâini.
Da, voi ajunge Domn, cum am ajuns ce sunt! . .
Putere şi avere, mărire şi plăceri,
Vor fi d'acum a mele şi fără de părtaş!
De toţi lingăi haina încet mi-oi scutura
Ca nu ei mâini, să-mi facă, ce azi fac eŭ lui Vodă;
Ei, cred, rânjind, smintiţii, că vieţii mi-am dat sbranca,
Ca să le daŭ d'a gata în gură ţaţa plină,
Amarnic se înşală; abia mi-ajunge mie.
Iar tu, Silvino, şarpe, tu singura femee
Ceam iubit vrodată, cât poate un om iubi,
Amar va fi paharul ce-ţi voi turna să beĭ! . .
Ţi-nchipuiai că jarul nebuneĭ mele patimi,
Fiind-că peste dênsul tu ai suflat, s'a stins?.
Nu! Nu, colea în suflet l-am îngropat adînc

Şi de atunci în locu-i cumplit a răsărit
Mai ne'mpăcată ură decât al morţii chin . . .
Din tină la Domnie prin mine ai ajuns,
Te-am ridicat, căci astfel puteam ajunge Domn
Şi-atunci să dau răsplată hainului tău suflet ! . .
De-ai fi putut, tu astăzi, când mi-ai mărturisit
De dragostea-ţi nebună, în inim'a-mi citi
Fiorii reci ai morţii, te-ar fi îngheţat pe loc!
E groasnic trăsnet, ura, când dragostea — alungând
Din sufiet, îi ţea locul! . . In loc de-o moarte, zece! . —
Da, mâine seară nunta . . . şi mâine noapte, Domn!
A! Cum răsună-ăst nume, puternic, mîngîios:
Domn! Domn?! Stăpin! Făclie, cu raze fără margini,
Sau noaptea cea mai oarbă p'o lume 'ntreagă 'ntinsă
Isvor adînc ca marea, de miere, sau de singe;
Iubire sau blesteme, cărare-n rai sau iad,
Aceasta-i Domn! şi mâine, da, mâine Domn sunt eu!

SCENA II.

Mihaloş, Bîrzu, (din fund stînga).

Bîrzu, (viind pe furiş). In cotro să fie? . . Uite-l! (coboară).

Mihaloş, (tresărind se scoală repede). Bîrzu! Ce cauţi aici?

Bîrzu. Mă strecurai, ca vulpea, să-ţi dau de ştire, că fuseî descusut de Măria Sa Vodă, în toate soiurile despre Sorin! . .

Mihaloş. Ce spui?

Bîrzu. Uite acu, la urma urmei m'a pus să jur . . .

Mihaloş, (îngrijat). Şi ai jurat?

Bîrzu. Ba bine că nu . . . Ba, am închinat şi câteva cruci din creştet şi până în tălpi.

Mihaloş. Bine, mâine îţi voi da toţi banii făgăduiţi.

Bîrzu. D'aş avea eu de luat . . . dar, mai aveam o vorbuşoară să-ţi spun.

Mihaloş. Ce? Grăbeşte, nu poţi sta aci.

Bîrzu. Nu te-ngriji, că Măria Sa îmi porunci să mai aştept pân' m'o chema, (se asigură să nu fie auzit). Frînca ceea, e cam soiu rău, de, zi-i muere şi pace! . .

Mihaloş. Ce vrei să zici?

Bîrzu. Apoi de . . . paza bună, trece primejdia; e cam limbută drăcoaica şi ştie multe de toate, azi grăind cu dênsa, ba de una, ba de alta, m'a virit la bănuială, că şi-ar deslega limba împotrivă-ţi, la adică . . .

Mihaloş. Frînca ? ! ..

Bîrzu. Chiar ea ! . . Fereşte-te ca dracu de sfinţi !

Mihaloş. Să mĕ feresc? (în parte). Asta e ce doream şi eŭ . . . (tare). De mine nu prea am de ce mĕ teme.

Bîrzu. C'aşa îĭ spuneam şi eŭ.

Mihaloş. Pe tine însă . . . ar putea . . . Ascultă . . . astupă-ĭ gura cu un stînjen de pămînt. Inţelegĭ ? . .

Bîrzu. Las pe mine . . .

Mihaloş. După ce or judeca pe Sorin, voĭ trimete-o la tine în becĭ, cu vre-o treabă, nu-ĭ da pas nicĭ un cuvînt să maĭ zică ! . .

Bîrzu. D'o maĭ zice cîrc, vina mea să fie ! . . Mĕ duc maĭ pe colea d'o parte să aştept. (ese prin dreapta).

Mihaloş, (singur gînditor). Va veni şi rîndul tĕŭ, căcĭ şi tu aĭ putea într'o zi să-ţĭ deslegĭ limba ! . . Ş'apoĭ de azĭ înainte nicĭ nu-mĭ maĭ sinteţĭ folositorĭ, călăĭ se găsesc pe toate cărările, (urcă la masă). A ! Să scriŭ boerilor, căcĭ să-ĭ întîlnesc, nu mĕ pot duce . . . (scrie). „Luaţĭ fiecare câte un jungher, ascuns, la masa nunţiĭ, după cununie, daţi-vĕ pe lîngă mine, cel întâĭ pahar ce va bea Lascu va fi cel otrăvit, la cel maĭ mic semn săriţĭ în ajutor". Aşa . . . Acum . . . (merge dă acelaş semn ca la actul I, Frînca intră). Ascultă Frînco, te-aĭ purtat bine, iată-ţĭ rĕsplata, (ĭĭ dă o pungă). Indată ce s'a sfîrşi judecata, du-te de mĕ aşteaptă în gropniţa luĭ Bîrzu, dă ĭ răvaşul ăsta să-l dea luĭ Tomşoĭ, cum o veni acolo.

Frînca. Bine. (ia răvaşul şi ese).

Mihaloş. Acum la treaba cea mare, (urcă să iasă, se întîlneşte cu Vodă, plecându-se) Să trăeştĭ Măria Ta . . .

SCENA III.

Lascu, Mihaloş, (câţĭ-va boierĭ).

Lascu.. Eraĭ aicea vornice?

Mihaloş. Ştiam că Măria Ta o să vie şi eşeam în cale ! . .

Lascu. Cum aĭ descoperit aşa de grabă că vinovatul era Sorin?

Mihaloş. Mâna luĭ D-zeŭ nu lasă nepedepsit pe cel fără de lege . . . abia începusem a cerceta şi aflu de la oşteanul de pază că a vĕzut pe ochiĭ luĭ pe Sorin . . .

Lascu, (neîncrezĕtor). Care să-ĭ fi fost scopul ?!

Mihaloş. Cine poate şti Măria Ta, pentru ce sufletul unuĭ om e negru şi rĕŭ, şi al altuia bun şi senin ! . .

Lascu. Cu toate astea, de copil l-am crescut şi nicĭodată nu mi-a dat bănuelĭ de asemenea fapte ! . .

Mihaloş. Şi eŭ il credeam cel maĭ cinstit om!

Lascu. Aĭ ales judecătoriĭ?

Mihaloş. Da, Măria Ta, pe Banul Vilcu, pe Logofĕtul Tomşoĭ şi pe Gheţ!..

Lascu. Te du şi dă-le veste, să vie îndată, chiar acum voesc să-l judec. — (Adîncit în gînduri.) Sorin, Sorin să fi făcut aceasta? Ce l-a putut împinge la asemenea mîrşevie?

I Boier. Eŭ unul mi-aş pune gâtul pentru dênsul!..

Ceilalţi. Şi eŭ!.. Şi eŭ!..

Lascu. Cum să mĕ maĭ îndoesc, pe câtă vreme acel oştean a jurat, după cum toţi aţi auzit, că l-a vĕzut intrând şi eşind furiş din odaea mea, eriĭ, când am găsit scrisoarea? Cum să maĭ mĕ îndoesc, când vĕd acest scris care seamănă aşa de mult cu al luĭ?

I Boier. Luminează-te bine, Măria ta, înainte de a hotărî.

Lascu, (cade la dreapta pus pe gânduri). Mĕ întreb neîncetat care i-a fost scopul?.. (în sine). Mĕ întreb, şi teama turbată din noŭ mĕ coprinde!.. Dacă în adevĕr cumva sunt înşelat?.. Dacă ar fi adevĕrat cele scrise?.. Nu, nu se poate, e nebunie să mĕ maĭ îndoesc după cele petrecute... Cine ştie scopul mişeluluĭ!.. (tare). Sunt nerăbdător să-l vĕz în faţa mea... A! îĭ voĭ scormoni adevĕrul în ochĭ. Cu atât voĭ fi maĭ aspru cu cât până aci m'a făcut să crez în el, ca în cel maĭ de cinste om!..

SCENA IV.

Aceiaşi, Tudora.

Tudora. Iartă Măria Ta, că am venit să-ţĭ tulbur liniştea!

Lascu, (nervos să scoală). Din potrivă aĭ făcut bine viind... Te aĭ pregătit de nuntă?

Tudora. Sunt gata!

Lascu, (desamăgit). Atuncĭ ce-mĭ spuneaŭ că nu voiaĭ să te supuĭ hotărîreĭ mele?

Tudora. Iţĭ voiŭ spune, tată, dacă veĭ încuviinţa numaĭ ţie să mĕ împărtăşesc...

Lascu, (face semn, boeriĭ es). Grăeşte, de ce prin Silvina de altfel mi-aĭ trimis vorbă?

Tudora. Pentru-că mi-era mintea rĕtăcită, pentru-că... iartă-mĭ, tată, mărturisirea aceasta, iubeam şi jurasem numaĭ pe el în lume să-l iaŭ de soţ! Acum însă descoperiĭ că el mĕ înşela, ca un mişel, că-şĭ bătea joc de mine.

Lascu. Credeam neatinsă inima ta de asemenea simţirĭ!

Tudora. Sunt greşită, iartă-mĕ, tată; dar nicĭ îmĭ dădusem seamă bine de

dorul ce mi se strecurase în suflet şi nicĭ bănuiam, că făcuse D-zeŭ o zi pe lume, în care trebuia să turbez de ură şi să roşesc ca acum de ruşine!

Lascu. Cine este acel om?...

Tudora. Inima cea maĭ mirşavă, fiinţa cea maĭ nelegiuită! Isvorul tutulor relelor, ascunse sub un chip senin şi frumos, sub o privire dulce şi fermecătoare, sub numele căpitanuluĭ Sorin!

Lascu. Sorin?... Cum se poate?...

Tudora. Sĕ poate?! Iată ce răcneşte sfîşiata mea inimă de miĭ de orĭ într'un minut. Se poate! Ţi-am spus că sunt gata de nuntă; da, tată, sunt gata, puţin îmĭ pasă cine va fi mirele, destul îmĭ este, să-mĭ pot rĕsbuna! Sunt gata! Sunt gata, şi câtă fericire simt în mine, nu sunt cuvinte vrednice s'o spue!...

Lascu, (în sine). Ce mreajă mĭ-a încătuşat astfel mintea de nu maĭ pot pricepe nimic din cele ce se petrec împrejurul meŭ?!

Tudora. Venind aci, n'am vroit să înfrunt voinţa ta, ceeace mărturisesc aşĭ fi făcut, dacă el m'ar fi iubit! Nu! am venit să-ţĭ spun că nenorocită şi desnădăjduită cum sunt, mĕ supun poruncilor tale, dacă şi tu îmĭ veĭ împlini ceea ce-ţĭ voĭŭ cere!

Lascu. Ce?

Tudora. Acest nemernic este încă vinovat de mîrşava pîră împotriva Doamneĭ şi a Vorniculuĭ!

Lascu. Nu se ştie încă bine de este saŭ nu aşa!

Tudora. Maĭ staĭ la îndoială, bunule părinte? Te încredinţez eŭ, că aşa este!...

Lascu. Zicĭ aceasta în supĕrare, eŭ trebue să vĕz fără ură şi patimă!

Tudora. Aşĭ jura, tată, că el este acel viclean nemernic!

Lascu. Să jurĭ?.. Din ce isvor aĭ luat atâta încredinţare?

Tudora. Ţi-am spus că l'am iubit... Ah! tată, îl iubesc şi acum şi dacă nu aşĭ fi bine încredinţată că el este acel mişel, aş crede că ochiĭ meĭ nu aŭ vĕzut trădarea sa, că eram oarbă, că am visat pe acea femee la picioarele luĭ!...

Lascu. Şi nu cumva viĭ să-mĭ cerĭ să-l ert? In spânzurătoare va muri!

Tudora. Să-l ertĭ?... Să-l ertĭ, când el fără milă mi-a ucis sufletul! Nu, dimpotrivă, viŭ să te rog în genunchĭ să nu-l ucidă decât după cununie, când voiŭ da eŭ poruncă!... Vroĭ murind să vază că cu cât o inimă, maĭ mult poate să iubească, cu atâta ura şi rĕsbunarea iĭ sunt neînfrînate şi că dacă el, mişeleşte m'a înşelat eŭ nu plâng, rîz... rîz...

SCENA V.

Aceiaşi, Tomşoi, Vîlcu, Gheţ, apoi Silvina.

Tomşoi. Ni s'a vestit Măria Ta, că ne chemaţi la curte.

Lascu. Voi sunteţi aleşii vorniculuĭ pentru a judeca pe Sorin? . . . Am dat poruncă să-l aducă! . . . Vroĭ maĭ întâĭ să-l cercetez aicea.

Silvina, (intră repede). Adevĕrat este, Măria Ta, cuvîntul ce sboară din gură în gură, că Sorin va fi judecat acuma chiar, bănuit fiind, că el ar fi scris acea scrisoare defăimătoare? . . .

Lascu. Da!

Silvina. Nu te grăbi, Măria Ta, aceasta nu poate să fie adevĕrat! . . .

Lascu. Voiŭ vedea eŭ acum. (Silvina merge în dreapta, către Mihaloş care intră).

Tudora, (în parte). Nerușinata. . . Bietul tata când ar şti cu cine a înlocuit pe mama! . . .

SCENA VI.

Aceiaşi, Mihaloş, Armaşul, Sorin, Bîrzu, Garzi.

Mihaloş. Aŭ sosit cu vinovatul! . . .

Lascu. Aduceţi-l aci, să intre şi martorul! . . .

Silvina, (în parte). Martor? . . . (luĭ Mihaloş). Mihaloş ţi-am înţeles scopul. . . te vestesc că dacă nu-ĭ daţi drumul acum, ne perdem amêndoi, dar pe dênsul îl scap!!. .

Lascu, (în parte). Cum poate fi acest om vinovat?

Sorin, (în parte). Ea aci? Turbare nu sbucni! . . . lasă-mĭ hotărîrea învingătoare! . . .

Tudora, (în sine). Nenorocită inimă, înecă-ţĭ durerea.

Lascu. Ştiĭ de ce eştĭ bănuit, Căpitane Sorin?

Sorin, (liniştit şi grav). Ştiŭ, Măria Ta!

Lascu, (luĭ Bîrzu). Apropie-te! Tu aĭ vĕzut pe Sorin intrând pe furiş în odaea mea? . . .

Bîrzu. Eŭ! . . .

Sorin. Cum m'aĭ putut vedea?

Bîrzu. Eram pus paznic de cu noaptea. . .

Silvina, (luĭ Mihaloş). Nu vreĭ să-l aperĭ . . . Atunci îl voiŭ apĕra eŭ . . . (luĭ Bîrzu). Il cunoştĭ tu bine, gîndeşte-te poate că te înşelĭ, poate că era altcineva?

Tudora, (în parte). Il apĕră? Femeie nerușinată!

Bîrzu. Nu mi-aş încărca, eŭ sufletul, dacă nu l'aş fi vĕzut bine?

Silvina. Nu se poate, acest om minte! . . .

Mihaloş, (în parte). Nesocotita ! . . .

Tudora, (Silvineĭ). Măria Ta, apĕră pe căpitanu, trebue să aĭ vre o altă dovadă ?

Lascu, (Silvineĭ). Bănueştĭ pe altcineva ?

Silvina. Lăsaţĭ să treacă o zi, două, şi lumina va alunga întunericul în care vrăjmaşiĭ ne-aŭ învălmăşit. . .

Tudora. Dar martorul spune că l'a vĕzut cu ochiĭ sĕĭ. . .

Sorin, (în sine). A ! Nelegiuita, îmĭ sapă groapa ! . . .

Lascu. Vorbeşte tu, desvinovăţeşte-te ! . . .

Sorin, (în sine). Aide vicleano, spală-ţĭ ruşinea inimeĭ cu sângele meŭ ! . . . (tare). Martorul spune adevĕrul, eŭ sunt vinovatul ! . . .

Toţĭ. A ! . . .

Lascu. Nenorocite, mărturiseştĭ ?

Sorin. Da ! . . .

Lascu. Nicĭ putea fi altfel, căcĭ iată scrisul, e scrisul tĕŭ.

Sorin, (înspăimîntat vĕzênd asemănarea scrisuluĭ sĕŭ). A ! . . . Da, da, e scrisul meŭ ! . . . Şi dacă aş fi vrut să mĕ apĕr, cum aş fi putut dovedi că nu e mâna mea care a scris aceasta ? !

Tudora. Da e scrisul sĕŭ, tată ! . . . (apropiindu-se de el). Mărturiseştĭ că eştĭ cel maĭ viclean om de pe lume ? . . .

Sorin, (în parte). Doamne, de ce aĭ făcut astfel de fiinţe ! . . . (tare). Da, eŭ, sunt vicleanul, eŭ, nelegiuitul, eŭ ruşinea luĭ D-zeŭ, care a zidit această frumoasă lume ! . . .

Mihaloş, (în sine). Minune neînţeleasă ! . . . (tare cu blândeţe). Dar care ţi-a fost scopul să facĭ această faptă ?

Sorin. Nu-l înţelegĭ mare vornice ?

Mihaloş. Negreşit, altfel nu te-aş întreba ! . . . (încet Silvineĭ). Stăpîneşte-te ! . . .

Sorin. Scopul ? Numaĭ D-zeŭ îl va şti ! Pentru oamenĭ nu am avut nicĭ unul ! . . .

Lascu. A ! răbdarea mi-e la capăt, atuncĭ pentru ce aĭ făcut-o nemernicule ?

Sorin. Pentru ce ? Pentru că m'am săturat de vieaţă, de lumea aceasta, în care acela ce se pare maĭ bun, maĭ sfînt, acela maĭ amară îţĭ toarnă otrava ! . . .

Tudora, (în sine). A ! . . . vicleanul făr de lege !

Lascu. Vrea să zică nicĭ un cuvênt nu te apără ? . . .

Sorin. Nu !

Lascu. Ştiĭ că furcile şi ştreangul îţĭ vor fi partea ?

Sorin. Ştiŭ.

Silvina. E nebun, nu vezĭ, Măria Ta, că nu ştie ce spune ? . . .

Mihaloş. Adevĕrat că trebue să fie nebun ! . . .

Sorin. Vĕ înşelaţĭ, mi-e mintea foarte sănătoasă, şi ceĭ ce vor să scape de

ura mea să-mĭ grăbească moartea, ca nu cumva scăpând de dênsa să intru în păcate mai marĭ!...

Lascu, (în parte). Ce zice?

Silvina. Măria Ta, opreşte judecata, este mrejită aci o intrigă, pe care eŭ mĕ leg s'o descurc. Până atunci eŭ jur că nu e vinovat şi voiŭ găsi dovezĭ...

Tudora, (în sine). Desfrînata!...

Lascu, (în sine). Cumplita bănuială mi-a tâmpit creierii de tot!... Cuvintele luĭ!... Nepăsarea de a muri! Amenințările ce auziĭ...

Mihaloş, (Silvinei). Stăpîneşte-te, nu vezĭ că te pierzĭ?!

Silvina, (luĭ Mihaloş). Nu, îl voiŭ scăpa din ghiarele tale, saŭ voiŭ muri cu dênsul!

Lascu. Să-l ducă în divan! (Lascu e în mijlocul sceniĭ, Sorin ese în divan urmat de armaş şi garzi).

Silvina. A!... (luĭ Mihaloş). Scapă-l saŭ spun tot adevĕrul!... Iţĭ pun şteangul în gît şi ţie şi mie.

Mihaloş, (încet). Nu te teme ţi-l voiŭ scăpa, ţi-o jur, (urcă vorbind).

Lascu, (în sine). Minte, creier, mândrie a omuluĭ, ţesută din raze de lumină sufletească, tu ce năzueştĭ şi tainele luĭ D-zeŭ să le pătrunzĭ... de ce tâmpită rĕmâĭ, când tocmaĭ de tine e nevoie şi cea maĭ neîncălcită urzeală omenească nu poţĭ s'o descălceştĭ?... Tudora înşelată, cere moartea luĭ, el mărturiseşte, ticăloasa-ĭ faptă! Silvina turburată desăvîrşit, îl apără!... O! care-ĭ adevĕrul?! — Lăsaţi-mĕ singur! — eşiţi!... Rĕmâĭ Tudoro!... (es toţi).

Mihaloş, (Silvinei eşind). Du-te fără grijă! (în sine). Ce vrea să-ĭ spuie oare? (se ascunde, Silvina ese prin fund în stînga).

SCENA VII.

Lascu, Tudora şi Mihaloş (ascuns în fund).

Lascu. Cu adevĕrat aĭ iubit pe Sorin?

Tudora. Nu cuvinte omeneştĭ tată, pot rĕspunde. Numaĭ dacă inima din sîn mi-aĭ scoate-o şi s'ar putea ca să grăiască, numaĭ atunci aĭ şti că nicĭ pe D-zeŭ nu l'aşĭ fi putut iubi maĭ mult...

Lascu. Cine este femeea cu care te-a înşelat?

Mihaloş, (în parte). Oare îĭ va spune?

Tudora, (în parte). Nu cumva bănueşte? (tare). Nu o cunosc!

Lascu. Nu o cunoştĭ? Cum, uiţĭ mărturisirea ce-mĭ făcuşĭ, că aĭ vĕdut-o tîrîndu-se la picioarele luĭ?...

Tudora. Da... dar... n'am cunoscut-o şi...

Lascu. Tudoro, eŭ sunt tatăl tĕŭ, de mine nu trebue să aĭ nicĭ un ascuns, vroesc să-mĭ spuĭ adevĕrul!

Tudora. Tată, e o taină, care...

Lascu. Taină! Da! da, tocmaĭ această taină trebue, vroiŭ s'o aflu, spune-mi-o dar...

Tudora. Nu pot, tată, am jurat să n'o spuĭ nicĭ-odată.

Lascu. Nu vreĭ? Iţĭ poruncesc!... Vorbeşte, saŭ!...

Tudora. Măria Ta, nu-mĭ cere să-mĭ calc jurămêntul.

Lascu. Vorbeşte zic! Spune-mĭ adevĕrul, saŭ mĕ veĭ încredinţa că şi tu mĕ înşelĭ ca toţĭ ceĭ ce mĕ înconjoară!

Tudora. Pentru ce-mĭ vorbeştĭ aşa de aspru, tată? Tu cunoştĭ adîncul sufletuluĭ meŭ, această taină nu te priveşte pe tine, numaĭ pe mine mĕ priveşte.

Lascu. Dacă adevĕrat aşa ar fi, mi-aĭ fi spus'o pănă acum, vorbeşte dar, spune-mĭ cine este acea femeee, nu mĕ aduce în stare să-ţĭ scot cu sila vorbele din gură! Rĕspunde... Vorbeşte maĭ curênd..

Tudora, (cu lacrămĭ). O! tată, de ce daĭ astfel de lovituri inimeĭ mele?

Lascu, (furios). Spune! Spune!... saŭ... (stăpînindu-se). A!... îmĭ es din fire!... Tudoro... iartă-mĕ, uite nu maĭ te silesc... Te rog, te rog spune-mĭ adevĕrul!... o bănuială grozavă îmĭ mistueşte sufletul!...

Tudora, (cu lacrimĭ). Tată!...

Lascu. Tudoro! copilă maĭ mult iubită ca ochiĭ meĭ din cap, te rog... te rog în genunchĭ, aĭ milă de tatăl tĕŭ, spune-mĭ, spune-mĭ cine este acea femee... tu ştiĭ...

Mihaloş, (în parte). Tremur!... Sunt perdut!...

Tudora, (în parte). Doamne ce să fac! O! nu, nicĭodată buzele mele nu-ĭ vor grăi adevĕrul!...

Lascu, (desnădăjduit). Tacĭ?! Dar această tăcere, nenorocitul de mine, îmĭ întemeiază bănuiala!.., îmĭ sfarîmă întreaga fiinţă!

Tudora. Nu o cunosc, nu ştiŭ cine este!...

Lascu, (afară din sine). Nu?! jură pe ţărîna sfinteĭ tale mame, că nu o cunoştĭ!...

Mihaloş, (în parte). Numaĭ e scăpare!

Tudora, (luptă grozavă în sine). O! mamă, mamă, iartă-mĕ!

Lascu. Jură!

Tudora, (abia putênd grăi, dar hotărîtă). Jur!

Lascu. Pe mama ta?

Tudora. Da!

Mihaloş, (în parte). A jurat!... Suntem scăpaţĭ! (dispare).

Lascu, (în sine). Bine! dute, lasă-mĕ!...

Tudora, (a parte). Mamă, ştiŭ ce pĕcat am făcut! Dar dacă îĭ spuneam a-

devĕrul ce ar fi fost de capul luĭ? .. (înnecată în lacrimĭ). O!... bietul tata!... (ese stînga pl. I).

Lascu, (singur). A jurat?... Da, a jurat... Cu toate acestea pentru ce a căutat Sorin să piarză pe Silvina? Pentru ce ea, care ar trebui să-ĭ ceară moartea, îl apără! Pentru ce la urma urmeĭ, Tudora, e legată să nu-mĭ spuie, mie, taina sa? mie, tatăluĭ eĭ? O!... trebue să aflu adevĕrul... ĭĭ voiŭ sili să'mĭ spue, saŭ toţĭ vor plăti cu vieaţa aceea ce-mĭ ascund!... Slujitor! Slujitor! (intră un slujitor). Aleargă... spune Doamneĭ că poruncesc să vie acum îndată aci!... Du-te... Stăĭ... Nu, lasă mĕ voiŭ duce singur la dênsa... pe neaşteptate!... Eşĭ!... (slujitorul ese). Vroĭ s'o înfrunt! De va căuta să ascunză, ĭĭ voiŭ ghicĭ în ochĭ adevĕrul!.. Dar dacă bănuiala mĕ orbeşte fără cuvînt? — Omule blestemat de soartă nicĭ un minut pacea s'o cunoştĭ, la ce, la ce te-a maĭ zămislit pămêntul?... Ce-ĭ trebuia luĭ durerea şi lacrimile tale?... Nu-ĭ ajunge să-şĭ potolească setea de luptă necurmată, furtunile rostogolitoare de vĕzduhurĭ şi trăsnetele peireĭ? Ce ţi-am greşit ţie, fire vitrigă, de m'aĭ svîrlit în lume, şi dac'aĭ vrut aşa, de ce nu m'aĭ lăsat, vită fără de simţire?! (cade sdrobit). O tigvă, ghioace strîmtă în care nu poate pătrunde nicĭ o rază de lumină adevĕrată, cum de nu crăpĭ d'atâta gînduri grămădite?.. Sunt înşelat?! Da, de o mie de orĭ da, rĕspunde totul împrejurul meŭ şi nicĭ un nu n'auz de nicăerĭ!.. Groparĭ, ciocli, ascuţiţi-vĕ sapele, încordaţi-vĕ frînghiile, căcĭ demonul spurcat şi-a întins mrejile şi sufletele vinovate se vor rostogoli în vultoarea peireĭ! Sorine! Sorine! mare ţi-e pĕcatul, dar maĭ crud ca gelosia ce poate fi în inima omenească?!!... (ese).

Cortina cade.

(Urmează). G. BENGESCU-DABIJA.

"Și dacă ramuri bat în geam," cuvinte de Eminescu
muzica de G. Stephănescu

andante

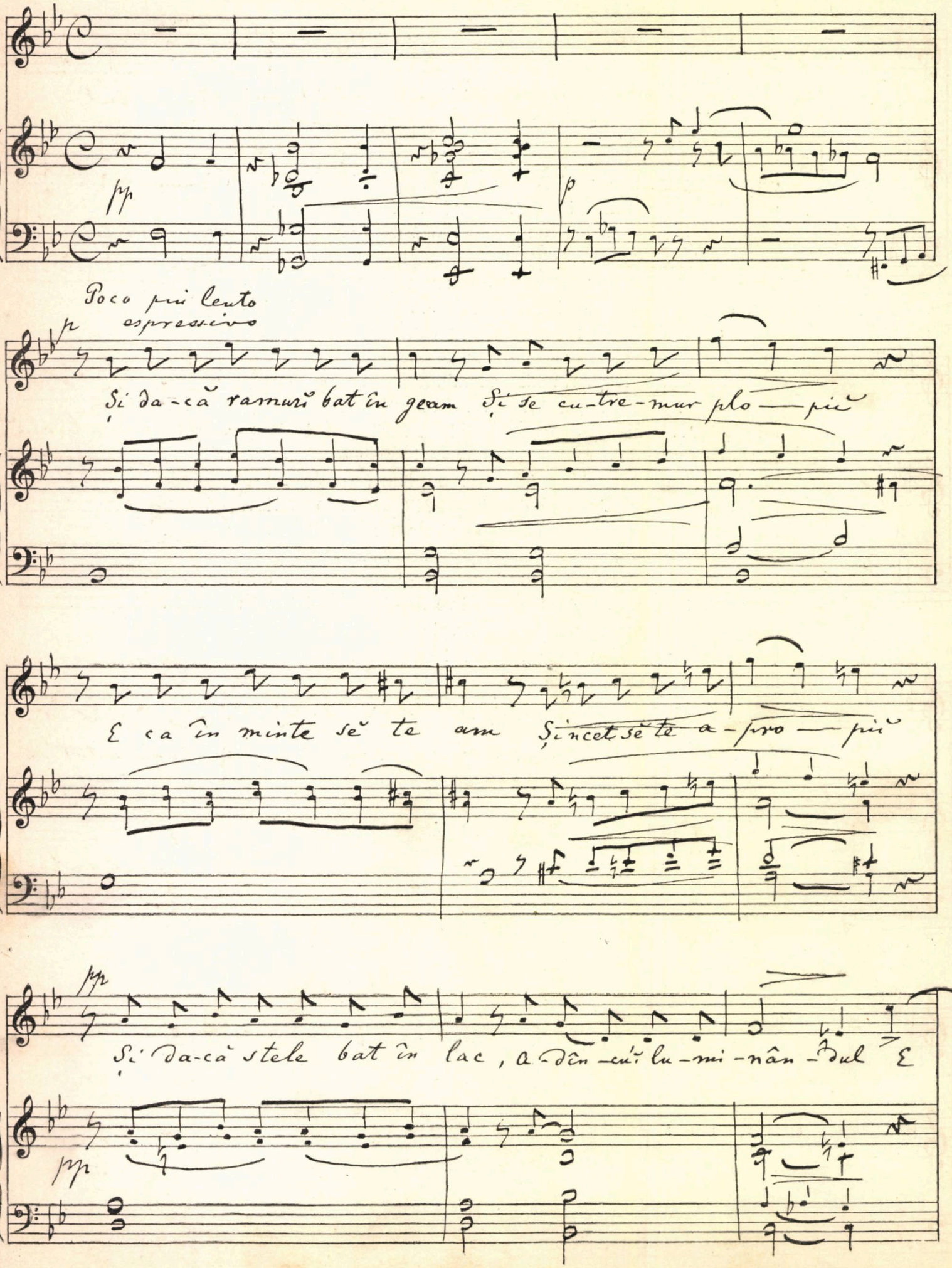

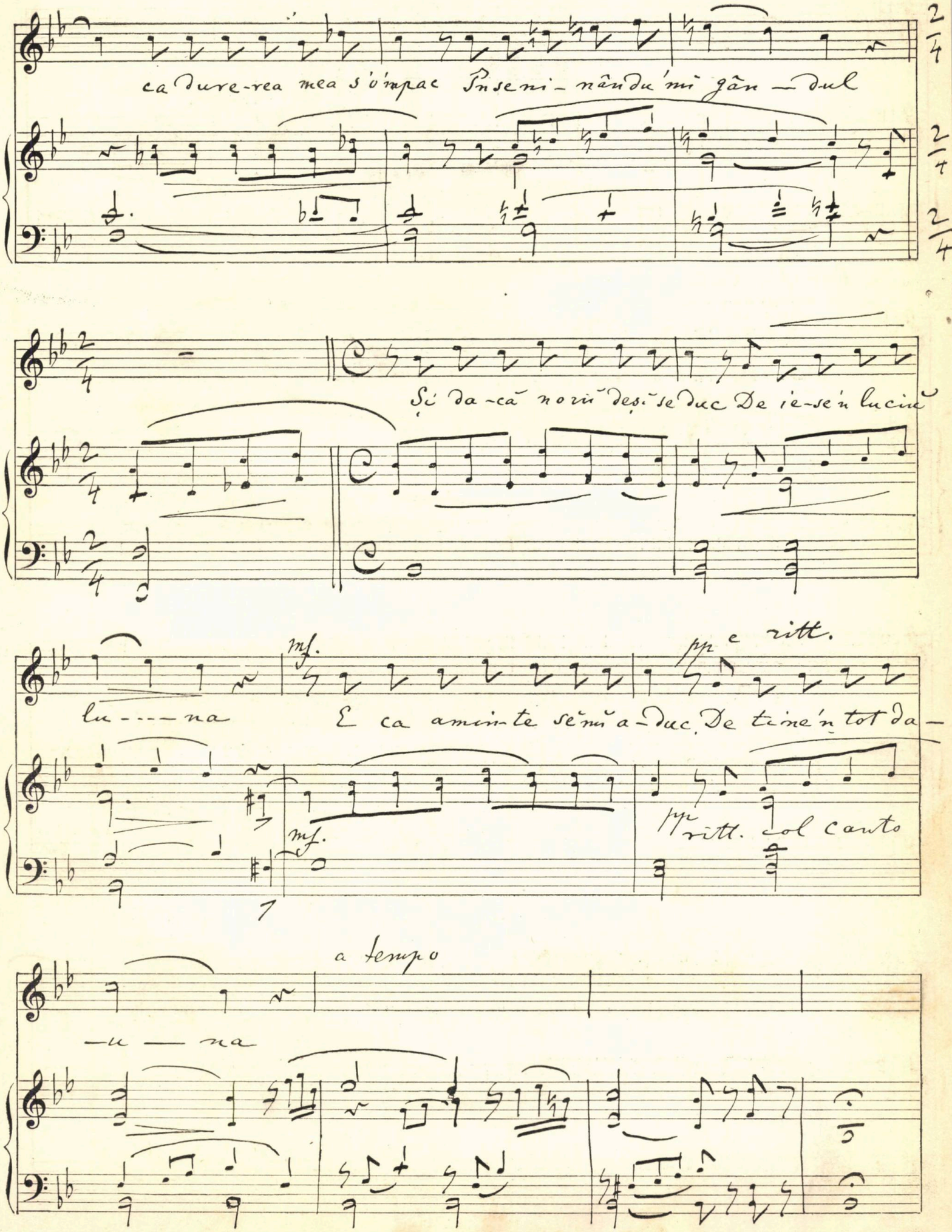

ca dure-rea mea s'ómpac Înseni-nându'mi gân-dul

Și da-că norii deși se duc De ie-se'n luciu

lu---na

mf.

E ca amin-te se'mi a-duc. De tine'n tot da-

pp e ritt.

pp ritt. col canto

mf.

-u — na

a tempo

DIN ATENA

Grecii sunt un popor ciudat, şi multe din preajmă-le par-că ar fi croite pe potriva caracterului lor focos, nestatornic şi visător. Cine i-a cunoscut, acum un an, cu prilejul *Jocurilor Olimpice*, plini de senină veselie şi insufleţiţi de amintirile pacinicilor triumfuri din trecut, şi-i vede azi, în mijlocul frămêntărilor unui rĕsboiŭ, cătră care îi mână neînfrênata şi uşurateca pornire a mulţimei, este, fără de voe, coprins de o netăgăduită, dar jalnică mirare.

Atena, oraşul antichităţilor clasice, cuibul liniştit şi parfumat al celor care aŭ nevoe de soare, de cer senin şi de ritmul cadenţat al mării, ca să poată trăi;

Atena, pe pămêntul căreia, omul umblă cu grijă, de teamă să nu deştepte vre-un Zeŭ adormit de demult şi să nu calce ţĕrîna risipită a vre-unui eroŭ necunosaut;

Atena, a căreia mîndrie, a căreia splendoare în piatră şi-n marmură cioplită, staŭ de sute de veacuri sub ochii, necontenit coprinşi de admirare, aĭ lumeĭ;

Atena, altădată stăpîna lumeĭ, mama celor maĭ marĭ filosofi, celor maĭ învĕţaţi dascălĭ, celor maĭ minunaţi artiştĭ;

Atena, al căruĭ geniŭ, ca un soare bine-făcĕtor a strălucit asupra omenireĭ;

Atena... Atena... astăzi, coprinsă de frigurile uneĭ îndoelnice gloriĭ, lipsită de călĕtoriĭ entusiaştĭ, care asemenea Magilor, îi aduceaŭ smeriţi prinoase de aur, smirnă şi tămîie, părăsită de admiratoriĭ frumuseţilor eĭ nepeiitoare şi remasă prada patrioţilor şi palicarilor, cu suflet înverăjbit şi cu graiŭ ameninţător, s'a scoborît acum la nivelul orĭcăruĭ oraş de provincie plin de sgomot nesăbuit, de banalitate şi de o adîncă tristeţe, pentru cel

care nu-ĭ cere decât bucuria ticnită a podoabelor sale. Maĭ mult chiar, monumentele, museele, statuele de Zeĭ şi de eroĭ, par-că protestează cu amărăciune contra turburătorilor liniştеĭ, în care eternitatea ĭĭ invelise, ca cu o mantie ocrotitoare, în potriva atingereĭ urmaşilor.

S'aŭ dus vremile de vitejească nebunie! Thermopilele numaĭ pot fi stavilă în potriva barbarilor, iar apele Salamineĭ nu vor maĭ vedea frângêndu se năvile fugărite ale duşmanilor! Atena are nevoe de repaos ca să fie superbă; pieţile şi stradele eĭ croite din marmură de Pontelic, numaĭ de gloata închinătorilor trebuesc populate, iar dacă glas cată să se ridice în sînu-ĭ, să fie glas de armonie, de dragoste şi de venerare a tot ce e frumos, a tot ce-ţĭ impune să-ţĭ pleacĭ capul şi genunchiĭ înainte ĭ...

Cu aceste gîndirĭ mĕ munciam privind în zare stânca Acropoleĭ, deasupra căreia rĕsărea Parthenonul, pe când, o mare mulţime de oameniĭ, strigând, cântând, jucând, se revărsa ca un torent eşit din matcă pe piaţa Palatuluĭ Regal, cu steaguriĭ, cu musicĭ, cu clopote, cu facle, cu foc bengal. Manifestaţia colinda oraşul, căcĭ până târziŭ noaptea tot încă vuia vĕzduhul de chiote, iar de cum se făcu ziuă, trîmbiţele militare, ştafetele călăreţe, tunurile şi soldaţiĭ care treceaŭ, în toate părţile, îmĭ isgoniră somnul pe care de abia îl putusem prinde.

— Uite aşa ne frămêntă, Domnule, de 2 lunĭ de zile, îmĭ zise stăpînul Oteluluĭ, către care mĕ plângeam de atâta sbucium, şi muşteriĭ îşĭ iaŭ lumea în cap! Că nu e, să zicĭ, o zi, orĭ odată, ci în fiecare minut, când nu te aştepţĭ rĕmaĭ cu bucăţica la gură încremenit de răpăelele şi chilomanele nebunilor ăstora. Vezĭ bine, lor ce le pasă! De lucrat nu lucrează nimic, de pierdut n'aŭ ce pierde, iar când e vorba de ispravă, apoĭ împing pe alţiĭ înainte şi eĭ se mulţumesc să ţipe! Şi dacă uniĭ din eĭ se'ncârduesc să plece la frontieră — cum i-aĭ auzit strigênd — o fac, că acolo nu-stăpîneşte nimenĭ şi socot că aŭ să se întoarcă cu sacĭ de lire înapoĭ... Soldaţiĭ da! Soldaţiĭ sunt vrednicĭ şi de admirare şi de plâns. Că ştiĭ cum se duc, dar nu ştiĭ cum or să trăiască, nicĭ cum o să maĭ se'ntoarcă de acolo. Nu e vorbă că feciorĭĭ Regeluĭ aŭ plecat eĭ întâĭ. Bravo lor! I-am însoţit până departe când s'aŭ dus, şi zĕŭ, cât sunt de bĕtrân, m'aş fi dus şi eŭ cu eĭ, atâta-mĭ răscolise până în adinc, tot ce aveam maĭ cald în inimă!

— Bine, ĭĭ rĕspunseiŭ eŭ, cu toată zarva asta, nu e chip să mĕ plimb, să vĕd ceva, că de aceea am venit?

— De plimbat, te poţĭ plimba cât vreĭ, dar numaĭ n'aĭ să fiĭ singur, căcĭ lumea toată stă pe drumurĭ; de visitat, orĭ de vĕzut o să fie poate maĭ greŭ, că trebue să aĭ bilet.

— Cum bilet?

— Vezĭ bine! Din pricina Nemţilor.

— Care Nemţĭ?

— Turiştiĭ! S'a făcut legămînt între toţĭ să nu maĭ dea nicĭ mâncare, nicĭ locuinţă, nicĭ voe să vadă monumentele, Nemţilor, de când eĭ aŭ tras cel dintâĭ foc de tun asupra noastră la Creta. Lasă că nu e rĕŭ! Să-şĭ bage minţile-n cap. Cu noĭ nu se joacă nimenĭ!

— Zicea *noĭ*, deşi el era Armean din Constantinopolĭ, după cum am aflat maĭ pe urmă.

Şi într'adevĕr că a trebuit să-mĭ iaŭ bilet, în persoana vestituluĭ *Mihali*, curierul oteluluĭ, care m'a dus pretutindenĭ, mi-a arătat tot şi mi-a vorbit — cu o abondenţă de cuvinte şi de imaginĭ şi maĭ ales cu o atât de stăruitoare convingere — despre tot şi despre toate, în cât mi se părea, câte odată că, orĭ eŭ am uitat cele bine ştiute şi învăţate, orĭ el ştia lucrurĭ despre care încă nicăerĭ numaĭ găsisem urme. — Vorbea vre o 7 limbĭ, cu o egală uşurinţă şi nepricepere, cunoştea pe toată lumea, şi cu toţĭ oamenĭĭ însemnaţĭ fusese în relaţie aşa că, în mijlocul conversaţieĭ turna câte un aproposito, câte un aforism, orĭ o vorbă de spirit, punênd-o când pe socoteala Impĕratuluĭ Wilhelm, cu care făcuse: Golful Salamineĭ, Corinthul, Megara şi Eleusis, când pe a luĭ Gladstone, cuĭ îĭ explicase tesaurul de la Mycena, orĭ pe a luĭ Bismarck, „un om şi jumătate de a deşelat 3 caĭ într'o excursiune la Marathon", orĭ pe a cutăruĭ învăţat, milionar, artist saŭ scriitor cu vază şi cu renume. Pe cine nu putea suferi însă, era pe gazetarĭ, de când constatase că eĭ spun cele maĭ marĭ minciunĭ — bietul Mihali! — şi maĭ ales pe un oarecare gazetar prusian, care-n schimbul serviciilor ce-ĭ făcuse purtându-l zile întregĭ pe la Olympia şi prin Eubea, îĭ dăruise, la plecare, o cutie cu . . . *Touristen-pflaster!*

Scurt şi gros, vecinic îmbrăcat în negru, (anatopism strigător în Grecia, unde morĭ de căldură şi praful alb e maĭ indiscret şi maĭ abondent, de cât aiurea), cu pălărie de pae iarna şi vara, din pricina migreneĭ, avea buzunarele ticsite de antichităţĭ: toate remarcabile, toate originale, toate cunoscute de către arheologĭ, pe care însă nu le putea desface, pe te mirĭ ce, fiind-că le vĕzuse şi Prinţul de Galles şi stetea la tîrg cu dênsul! . . . Şi ca să mĕ încredinţeze şi maĭ mult îmĭ arăta o copertă de scrisoare cu timbrul din Londra, în care era o cartă de visită a Prinţuluĭ cu aceste cuvinte: All right! Scrise cu mâna luĭ, *na min moris Mihali!* După cum se jura, la fiece dată, când mĕ uitam lung şi cu îndoială la dênsul.

Pe jos încet, încet am visitat împreună *Mitropolia*, clădită pe la 1840—1855 cu materialul a 70 de biserică şi de capele derîmate înadins, în care se află mormîntul Patriarhuluĭ Grigore, însă nicĭ ca stil, nicĭ ca ornamentaţie nu presintă un caracter deosebit. Maĭ mult caracter are biserica din mijlocul stradeĭ Hermes *Kapnikareia*, remasă din secolul XI şi biserica rusească, din strada Philellenilor, clădită de Impĕrăteasa Irina Ateniana la anul 800 şi splendid reconstruită şi împodobită de Impĕraţiĭ Ni-

colae şi Alexandru II. Sub biserică se află ruinele unei băi romane, cu trei *hypocauste* (săli de băi calde) podite cu mosaic.

De aci am mers la *Arcul lui Adrian*, care despărţea Atena vechie, aşezată în partea de nord-est la poalele Acropolei, de Atena nouă saŭ Adrianopolis, aşezată pe vale, apoi am admirat coloanele rămase din faimosul *templu* închinat lui *Joe Olimpianul*, ridicat, după tradiţie, pe locul unde Deucalion scăpat de potop, clădise primul altar lui Joe.

Din 120 de coloane, aŭ mai rămas abea 13 în fiinţă, nalte de 17 metre şi groase de 1 metru şi jumătate. Templul acesta început de Pisistrat la 530 î. Chr., a fost sfîrşit tot de Împăratul Adrian la 130 după Chr. şi era de 116 metri de lung şi de 56 de metri de larg.

Inainte de a ajunge la Acropole, Mihali îmi arătă *Teatru lui Bachus*, mare emiciclu cu laviţe şi scaune de marmură albă, putênd conţine 30,000 de persoane, căci diametrul îi este de 160 de metri, iar scena încă împodobită cu statui sdrobite şi sculpturi frumoase, are 25 de metri de lărgime.

Lîngă dênsul alt Teatru: *Odeonul lui Herod Atticus*, clădit pe la 161 după Chr. de acest bogătaş, întru memoria femeii sale Regilla, putênd coprinde 6000 de spectatori.

Mărturisesc că urcând dealul Acropolei şi punênd piciorul pe pragul Propyleelor, am fost coprins de o vĕdită emoţiune, inima mi se bătea mai repede şi sângele îmi colora obrajii. Parthenonul pe care-l zăream în faţă, Partenonul avea de sigur ceva mai mult într'însul decât frumuseţea şi măestria arhitecturei antice, dacă putea să mĕ mişte astfel. Geniul măreţ al unei lumi strălucite, plutea în prejuru-mi, îmi înteţea amintirile, şi-mi încălzea simţirea, fluturându-mi par-că, în zarea albastră a ceruluĭ, icoanele uriaşe ale vieţei din trecut!

Superbă, într'adevĕr superbă privelişte!

Din vîrful aceleĭ coline sfinte, din mijlocul altaruluĭ neprihănit al Atheneĭ — Zeiţa fecioară, — gîndul, sufletul mi se ridicară sus, sus ca pe aripi de vultur şi din seninul glorieĭ eterne, cu greŭ mai vroia să se întoarcă înapoi, de vreme ce Mihali, trebui să mĕ sprijine cu toate puterile, călcând peste treptele şi pardoselele templelor, strigându mi cu glas tare:

Parthenonul făcut de Pericles, pentru a fi templul Zeiţeĭ Minerva, a căreĭ statue de aur şi de fildeş, furată de barbari, fusese făcută de Phidias. La 1687 Morosini împresură Atena, atunci în mâna Turcilor, şi Vineri în 27 Septemvrie, la 7 ceasuri seara, locotenentul austriac de Lüneburg, ochi cu tunul, a căreĭ ghiulea căzu drept în mijlocul templuluĭ, unde îşi ţineaŭ Turcii earba de puşcă. De atunci până acum a rămas tăeat în două, cum îl vezi, afară doar că Englejii ne-aŭ luat toate sculpturile şi multe alte ce mai rămăsese!..

Iată *Erechteion* sanctuarul Ateneĭ Poliade, adică proteguitoarea cetă-

ţeĭ, iată templul *Victorieĭ Aptere* (fără de aripĭ), ridicat întru nemurirea credinţeĭ Atenienilor, că Victoria, fiind fără aripĭ, nu va putea să-ĭ maĭ părăsească.

Am trecut apoĭ, prin *Poarta luĭ Beulé*, am văzut *Templul luĭ Tezeŭ*, stânca Nimfelor şi Pnyxul, unde se ţinea Areopagul, *Închisoarea luĭ Socrat*, săpată în stânca de-asupra căreĭ se află *Monumentul luĭ Philopapus* şi *Mormêntul luĭ Cimon*, zic am trecut şi am văzut, căcĭ de înţeles mare lucru n'am înţeles, nicĭ din ce vedeam, nicĭ din ce-mĭ tot spunea omul meŭ, într'atâta visiunea splendiduluĭ trecut, îmĭ vrăjise simţirile!

Rupt de oboseală morală şi de umblet neîntrerupt, m'am aruncat pe pat, întorcêndu-mĕ acasă şi până a doua zi, când Mihali veni să mĕ scoale — cu toate urletele manifestaţiilor ce se ţinură noaptea lanţ sub ferestrele mele — n'am păgubit somnul, nicĭ cu o clipă măcar.

Aşezat într'un landoŭ, cu 4 locurĭ, ale căruĭ perne eraŭ îmbrăcate cu un fel de împletitură grosolană de aţă albă, iar în loc de felinare avea 2 steaguri greceştĭ cu inscripţia Ζὴζο ἡ Κρίλη; mâncaţĭ şi bĕuţĭ bine, eŭ şi Mihali, am început din noŭ colinda monumentelor, de astădată în oraş.

Ce mi-a făcut maĭ mare impresie a fost strada Universităţiĭ (Παηεπιστήμιον ὁδος), în care staŭ alăturĭ cele treĭ maĭ frumoase institute ale Elladeĭ:

Academia, palat de marmură albă cu motive şi sculpturĭ aurite, făcută de Baronul Sina (1850—1885), decorată cu picturĭ alegorice pe din năuntru, înzestrată cu pupitre elegante, cu dulapurĭ spaţioase, cu sălĭ de studiŭ şi de lectură, numaĭ cu academicianĭ nu, din pricină, îmĭ spunea un bĕtrân profesor şi om de stat grec, că „dacă ne am aduna la academie, curênd ne-am apuca la ceartă din politică şi am lăsa la o parte ştiinţa".

Universitatea făcută prin subscripţie publică încă de la 1837, de arhitectul danes Hansen, care a reuşit de minune reînviind arhitectura policromă a celor vechĭ. Pe zidul vestibululuĭ principal, cu vederea la uliţă se desfăşură splendidul tabloŭ, *L'Ecole d'Athènes* de Eugène Delacroix. Înăuntru se află şi biblioteca regală ce numĕră peste 150000 de volume.

Biblioteca, superbă construcţiune de marmură, făcută cu cheltuiala luĭ Valliano, un milionar grec de la Marsilia. Are 2 etaje cu colonade de jur împrejur şi primeşte lumina de sus. N'am putut-o visita înăuntru nefiind cu totul gata.

Cam peste drum se ridică *Arsakion*, clădit de Apostol Arsaki, fostul vreme îndelungată singurul prim-ministru al luĭ Bibescu Vodă şi Ştirbeĭ.

Am văzut apoĭ *Muzeul naţional*, ridicat cu cheltuiala luĭ Bernardakis, negustor grec bogat, din St. Petersburg; *Teatrul cel noŭ*, (în care nu joacă trupă naţională, căcĭ nu există) clădit cu banĭĭ bancheruluĭ Andreĭ Singros; *Şcoala politechnică*, ridicată cu cheltuiala Kutzo-Vlahilor M. Stumara şi Mihail Tosiţa; *Observatoriul*, făcut de baronul Sina; *Tribunalele* de bancherul Singros; *Închisoarea celulară*, din câmpia maslinilor, tot de dênsul clădită; *Rhizarion*

seminar şi liceŭ tot deodată, făcut de George Rhizaris, din Epir, în sfîrşit am visitat cu deamĕnuntul institutul creat de Vanghelie Zappa (Zappion) în faţa templuluĭ luĭ Joe Olimpianul, pentru a servi de palat de exposiţie naţională, din 4 în 4 anĭ. Aci Mihali a avut delicateţa să mărturisească, ştiind că sunt român, că cu banĭĭ românĭ s'a făcut acel frumos palat şi că Costache şi Vanghelie Zappa şi ar fi pus statuele, maĭ cu folos în România, la locul de unde aŭ scos atâta aur, decât le-ar fi aşezat în capul scăreĭ de marmură ce duce în grădină. De ce? N'a avut vreme sa-mĭ lămurească, fiind-că l'am vĕzut deodată că se repede după un tînĕr chipeş, pe care cu zîmbetul cel maĭ galeş, ce putea încolţi pe groasele luĭ buze, mi-l presintă: Domnul Ghiţă Nicolescu, friser român, de la Paris! — Lucrul acesta mi-a făcut atâta plăcere, că am trimis pe Mihali cu trăsura acasă, iar eŭ până târziŭ noaptea am stat de vorbă cu compatriotul nostru, băeat deştept şi priceput la treabă, care, însurat cu o fată de grec din Atena, şi-a perfecţionat meşteşugul la Paris şi azĭ este frizerul societăţiĭ elegante din capitala Greciеĭ şi negustor de frunte.

Multe am aflat despre Grecĭ de la dênsul, multe şi ciudate lucrurĭ, pe care nu le-aş maĭ sfîrşi povestindu-le. Ceeace însă pot spune atât din experienţă personală cât şi din destăinuirile tuturor oamenilor de seamă ce cunosc pe Grecĭ, e că politica, paralisează orĭce îndemn intelectual într'înşiĭ, aşa că afară de jurnalistica searbădă orĭ violentă din toate zilele, afară de discursurile politice, cele maĭ multe fără formă, fără vlagă şi fără miez, nicĭ o mişcare literară apreţiabilă nu se constată, nicĭ o personalitate artistică nu se ridică, nicĭ o formă originală de muncă nu caracterisează, în timpul din urmă evoluţiunea coborîtorilor(?) atâtor eroĭ aĭ spadeĭ şi aĭ gîndiriĭ!..

Că de aŭ drumurĭ de fer, Englejiĭ le-aŭ construit; că de aŭ şosele, misiunea inginerilor francesĭ, al căreĭ contract se sfîrşeşte odată cu veacul, le-a întocmit aşa cum sunt: bune şi frumoase.

Liceele şi gimnasiile lor, puţine la numĕr, aŭ programe foarte slabe şi foarte puţin serioase.

Din Universitatea lor — afară de teologie — toţĭ ceĭ care ies cunosc maĭ puţine lucrurĭ de specialitate, decât ceĭ maĭ slabĭ elevĭ de aiurea. N'aŭ un poet, n'aŭ un dramaturg, n'aŭ un romanţier, un scriitor al căruĭ nume să fi ajuns barim până la hotarele patrieĭ!

Dela *Alexandru Sutzos*, *Valaoritis*, *Rhiga Féréos*, poeţĭ populariĭ cu însemnătate, maĭ ales în vremurile de eroism al Grecilor din prima jumĕtate a veaculuĭ; dela *Papparigopulo* istoricul, *Alexandru Rizo-Rangabé* poet, dramaturg, arheolog, *Brailas-Armeni* jurisconsult şi om de stat, *Philimon*, *Damala*, *Dim. Sutzo*, *Vlacho* şi câţĭva puţinĭ alţiĭ, care, în afară, saŭ împreună cu politica, aŭ lucrat şi în ogoarele mănoase ale ştiinţeĭ şi până la *Dimitrie Coromilas*, autor dramatic, *Constantin Manos*, poet popular, *Suris*,

satiristul-pamfletar şi vre-o câţiva cântăreţi lirici de azi, distanţa e atât de mare, încât de aceştia abia se pomeneşte, pe când de ceilalţi se vorbeşte cu oarecare respect, din timp în timp.

Şi cu toate acestea năzuinţele de putere le sunt fără de margine, ambiţia de dominaţiune fără pereche, iar datoriile băneşti şi îngâmfarea la culme!

De aceea întristat, privind la gloata îndărăptnică ce foeşte pe sub fereşti strigând rĕsboiŭ şi resistenţă, îmi întorc mintea la neperitoarele monumente, pe lîngă care trece ea azi nemulţumită orĭ nesătulă de gloria strălucită ce dĭn adîncul veacurilor revarsă asupră-ĭ şi zic cu rhapsodul:

Neştiutor de adevĕr şi nestatornic firiĭ,
De-apururĭ omu-ĭ resvrătit asupra omeniriĭ,
Ce chibzuită, la un loc, în scumpele-ĭ hotare
Trăeşte-n tihnă din al sĕŭ şi-şĭ apără ce are.
Decât deşarte năzuinţĭ, maĭ bine un grăunte
De cumpĕt sufletuluĭ dă, tu, care-aĭ moştenit
Comorĭ atâtea şi virtuţĭ şi nu eştĭ mulţumit,
Şi n'aĭ astêmpĕr pân-n'aruncĭ asupra lumiĭ foc,
Ca din adîncul turburat să-ţĭ pescueştĭ noroc!

I. CRĂNGEANU.

Frescă de la Curtea de Argeş (înainte de restaurare)
Astăzi în Muzeul Naţional.

CONVORBIRILE LITERARE

„Nu scopul de a ajunge la un folos individual prin scriere; nu deşertăciunea de a te vedea trecut printre autorĭ; nu ambiţiunea de a întrece pe alţiĭ, — nu aceste interese personale îţĭ daŭ dreptul de intrare în literatură“, zicea d. Maiorescu, ci „numaĭ entusiasmul impersonal pentru ceeace ştiĭ că este adevĕrat în gîndirea ta, şi pentru ceeace simţĭ, că este frumos în închipuirea ta“; el singur „face pe om să se uite pe sine şi să aibă prin urmare *o stare sufletească inaccesibilă egoismuluĭ, care este rădăcina orĭcăruĭ rĕŭ*“.

Aceste regiunĭ senine, cătră care par a fi privit odată ochiĭ d-luĭ Maiorescu, s'au înstrăinat din nenorocire tot maĭ mult de Revista *Convorbirilor literare*, organul „Junimeĭ“ de odinioară.

O dovadă recentă ni se dădu cu prilejul apariţiuneĭ Revisteĭ noastre.

Sunt patru lunĭ, de când un grup de oamenĭ de litere, unĭĭ din eĭ care scrisese timp îndelungat la *Convorbirĭ*, uniţĭ cu câţíva artiştĭ, aŭ scos Revista *Literatură şi artă română*. Eĭ îşĭ propuneaŭ să dea un avênt maĭ larg mişcăriĭ intelectuale de la noĭ, cuprinzênd în această mişcare şi artele, şi doriaŭ, în acelaş timp, de a accentua maĭ mult caracter naţional în direcţia spiritelor, şi de a îndepărta pe cât cu putinţă vechile ideĭ de clicĭ şi certe literare, lăsând liberă intrare în literatură şi artă tuturor celor ce s'ar fi putut distinge.

Maĭ toate organele de publicitate aŭ avut în deobşte cuvinte binevoitoare la apariţia *Revisteĭ*. Singure bĕtrânele *Convorbirĭ Literare*, cărora le adusesem omagiĭ de recunoştinţă, aŭ găsit cu cale să ne intîmpine agresiv.

In numĕrul lor de la 1 Februarie trecut, adică după treĭ luniĭ de chibzuinţă, într'un articol pus în fruntea *Convorbirilor*, am revĕzut reînviate vechile clişeurĭ ale criticeĭ destructive, îndreptate un sfert de veac în contra tuturor revistelor şi cărţilor ce aŭ apărut, după vremurĭ, in afară de „Junimea“; de astădată însă, ele eraŭ debitate pe un ton şi cu nişte expresiĭ atât de impropriĭ discuţiilor literare, atât de destăinuitoare de criza acută, prin care trec *Convorbirile*, încât, mărturisim, că mulţĭ dintre noĭ le-aŭ socotit ca venind de la o revistă, ce nu maĭ e stăpînă pe sine, şi că eraŭ, prin urmare, în afară de orice rĕspundere.

E adevĕrat că de maĭ mult timp nu maĭ era o taină pentru nimenĭ povîrnişul în care se afundaŭ tot maĭ adînc bĕtrâneţele *Convorbirilor*. Cu toţiĭ simţiam că ele merg spre apusul lor. Lucrărĭ, care să poată fi citite, care să poată face măcar o plăcere momentană, maĭ nu se maĭ vedeaŭ de loc. Articolele critice, cele maĭ multe nu eraŭ în fond decât un ecoŭ din ce în ce maĭ slab al ideilor rĕspândite, acum 30 de anĭ, de d. Maiorescu; din fundul fiecăreĭ discuţiĭ se auzea glasul pe jumĕtate stins al criticuluĭ vecheĭ „Noueĭ direcţiĭ“, în a căruĭ cinste, ca dinaintea unuĭ idol dintr'un templu ruinat, i se aducea o nesfîrşită tămîiere, iar ca expunere, ca limpeziciune a acestor articole critice, era tot una, dacă le citeaĭ de la început spre sfîrşit saŭ de la sfîrşit spre început. Versurile ce maĭ apăreaŭ, sĕrace de ideĭ, reci de vieaţă, păreaŭ ca nişte palide florĭ de cimitir.

Scriitoriĭ ceĭ vechĭ, care făcuse odată onoarea *Convorbirilor*, unii îm bĕtrâniţĭ, nu maĭ contribuiaŭ cu nimic la prelungirea vieţiĭ foiĭ lor; alţiĭ, tinerĭ încă, ne maĭ putênd respira o atmosferă confinată, se smulseră din mijlocul eĭ, şi fugiră fiecare încotro putu. Cât despre nume nouĕ, în care să vibreze talentul, in care să cânte, cum zice un dramaturg spaniol, acea musică a sângeluĭ, ce resună în auzul generaţiilor uneĭ întregĭ rase, nu se arătaŭ maĭ nicĭ unul. In astfel de condiţii semnele îngrijitoare se înmulţeaŭ, şi pe zi ce mergea, o tristeţă de mormînt se lăţea in paginele *Convorbirilor*, o linişte şi o tăcere le învăluia din toate părţile. Carageale le compara fericit maĭ deunăzĭ în *Epoca* „c'o babă bĕtrână, fără dinţĭ, fără vedere, fără simţurĭ, uitată de toţĭ în fundul uneĭ mahalale“.

Dar ceeace nu ne am fi aşteptat, era să asistăm aşa de curînd la o criză hotărîtoare, la semnele unuĭ desnodămînt fatal, ce reese din întîmpinarea ce *Convorbirile* ne-o fac, şi care nu e, după părerea noastră, decât desperarea desordonată a uneĭ fiinţe egoiste, care priveşte stingêndu-se lumina în juru-ĭ.

* *
*

Care aŭ fost motivele iritării, motivele scoaterii din sine a *Convorbirilor*, în afară de faptul, condamnabil după ele, c'a apărut o revistă nouă?

Două sunt aceste motive. Intâiul, că noĭ am admis ca idee literară înrîurirea mediuluĭ luĭ Taine, într'un înţeles atenuat, pe care l'am precisat, şi al doilea, că am făcut să intre în literatură ideea naţională.

Teoria luĭ Taine e o urmare firească a spiritului positiv al timpuluĭ, ale căruĭ efecte le vedem încotro ne întoarcem.

In adevĕr, pentru cine îşĭ dă cât de puţin seamă de ce se petrece în veacul de faţă, vede că fiecare generaţie nouă face să intre ştiinţa în o mulţime de lucruri şi de ideĭ, pe care generaţia precedentă le crezuse mistere insondabile. Ceeace nu s'a putut explica ierĭ, se explică astăzĭ, şi ceeace nu se poate explica astăzĭ, se va explica mâine. Aceasta e credinţa tuturor oamenilor, şi ea e întemeiată pe experienţa zilnică a faptelor. De aceea filosofĭ, istoricĭ, literaţĭ, romanţierĭ, poeţĭ, artiştĭ aŭ adoptat fiecare, în marginele specialităţii sale, această credinţă. De aceea domneşte la toţĭ un extrem scrupul în observarea vieţiĭ, a moravurilor, a documentelor vechĭ, a analiseĭ sufleteştĭ a omuluĭ,—măsură, precisiune, exactitate în tot ce fac.

Inriurirea mediuluĭ este astăzĭ primită de întreaga Europă cultă. In Franţa şi Anglia ea are representanţĭ iluştri; în Germania, Danemarca, Italia şi Rusia ea este singură aproape care domneşte. In toate ţĕrile aŭ apărut cărţĭ, care sunt o aplicare şi o confirmare a acesteĭ teoriĭ. Ea are meritul însemnat de a înlătura strînsul din umerĭ al metafisicilor şi a face să intre şi literatura în legea generală a lucrurilor, adică de a arăta că în talentele oamenilor nu e vre-o mijlocire miraculoasă, cum cred metafisiciĭ, şi precum ştiinţa a desfăcut mereŭ, zi cu zi, negura groasă ce domnea odată peste tot şi toate, aşa şi în literatură ea încearcă a desface întunerecul tainelor de odinioară, străbătêndu-l la fiecare pas cu nouĕ raze de lumină.

Acest principiŭ ştiinţific, care deveni în toată lumea principiul organic al vieţiĭ intelectuale, l-am adoptat în parte în cercetările noastre critice, în locul formulelor sterile şi imutabile ce trăesc de atâta timp la noĭ.

Iată vina noastră, pentru care *Convorbirile*,—uitând că lumea inteligenţiĭ e şi lumea libertăţiĭ, şi că decĭ, dacă ele cred ce voesc, ar trebui să lase şi pe alţiĭ să spue ce cred;—se iritä, se turburä, şi ne întimpină cu cuvinte injurioase.

La injuriile lor, noĭ n'avem nimic de rĕspuns, decât numaĭ că ele se înşală, dacă cred că prin astfel de mijloace vor putea apăra nişte ideĭ ce-şĭ pierd creditul pe fiecare zi.

Convorbirile sunt însă în aşa rătăcire, că în acelaş articol, în care ele numesc „bîrfitorĭ“ pe ceĭ ce se plâng contra publiculuĭ, se plâng ele înseşĭ contra publiculuĭ. In adevĕr, noĭ constatasem că e o parte din publicul român care, fără să-şĭ dea seamă de mult puţinul ce se produce la noĭ, citeşte

şi admiră numaĭ ce e străin, şi ne permiteam a zice că publicul acela greşeşte, când condamnă încercările româneştĭ fără să le cerceteze. *Convorbirile*, uitând ce spusese mai sus, condamnă pe publicul ce ar da crezare cuvintelor noastre: „Dar, e drept, zic ele, veţĭ găsi inimĭ generoase, care să vĕ creadă pe cuvînt, şi inimĭ secĭ care să se încânte de cuvîntul vostru!.."

Când o revistă a ajuns în o atât de adîncă inconştienţă, de osîndeşte pe alţiĭ de ceeace face ea însăşĭ, se maĭ poate cere oare ceva de la ea?

Pentru noĭ, ceeace am spus şi probat în primul nostru articol, privitor la mediŭ, remâne neclintit. *Convorbirile*, afirmând contrariul, consideră lucrul, care era tocmaĭ a se demonstra, ca demonstrat de maĭ nainte: în aceasta stă greşala ce le-o imputăm.

Acolo însă unde *Convorbirile* sunt şi maĭ turburate, este când aud cuvîntul de naţionalism. Pentru ele, e ştiut, cuvîntul român, românesc, este nepermis în literatură şi artă. In articolul de care ne ocupăm, *Convorbirile* ne declară categoric şi fără cel maĭ mic înconjur, că în firea românuluĭ e o boală oarecum fără leac. „Deştept e poporul nostru, zic ele, multe şi felurite gînduri îĭ scînteiază prin minte, dar pare că e un făcut: faptul deşteptăciuneĭ românuluĭ îĭ seacă însăşĭ putinţa fapteĭ". *Convorbirile* se plâng decĭ nu numaĭ contra publiculuĭ, ci contra întreg neamuluĭ românesc, în firea căruia pun ele obîrşia tuturor relelor. Iată credinţa lor fundamentală, iată ideea ce vor să împlânte în inimile generaţiilor tinere.

Nu, credem noĭ, nu în firea românuluĭ stă neputinţa luĭ, ci în scepticismul funest care a intrat, din nenorocire, destul de adînc în inima luĭ, urmare a desilusiuniĭ, la care a lucrat un sfert de veac critica destructivă, şi de al căruĭ resultat se temea odată însuşĭ d. Maiorescu. Căcĭ scepticismul dărapănă speranţele unuĭ popor tînĕr şi-l aduce în cea maĭ tristă decadenţă. Fără să crezĭ în ceva, nu poţĭ să facĭ nimic. Şi la noĭ principiile cele maĭ generoase, care aŭ entusiasmat pe părinţiĭ noştri, ne par vorbe goale, sunete ridicole.

Nu în deşteptăciunea românuluĭ stă rĕul,—asta e o lipsă de inteligenţă a o afirma,—ci în acel spirit strîmt, cu fondul luĭ de ură şi de egoism, care a desgustat pe toţĭ aceĭ ce odată, plinĭ de ilusiile fraselor, aŭ lucrat la *Convorbirĭ*: pe un Carageale, pe un Slavicĭ şi pe tot restul;—în lupta deşartă ce s'a încins şi întreţinut în sufletul acesteĭ naţiĭ, prin faptul de a nu vedea, uniĭ în alţiĭ, decât partea slabă a vieţeĭ şi actelor tuturor, decât greşelele, decât păcatele fiecăruia, şi niciodată şi nimic bun la ceĭ ce eraŭ străinĭ de *Convorbirĭ*, fapt care n'a putut avea altă urmare firească decât a discredita pe toţĭ în faţa opinieĭ publice.

In sfîrşit, nu din firea românuluĭ se trage boala luĭ, ci din umflarea goală a principiuluĭ, fals în fapt, că: „Ce e rĕŭ pentru alte popoare e rĕŭ

şi pentru noĭ, şi frumoase şi adevĕrate nu pot să fie decât acele scrierĭ române, care ar fi frumoase şi adevĕrate pentru orĭce popor cult". Căcĭ, încă odată, această formulă, neţiind seamă de desvoltarea noastră istorică şi presupuind că are a face cu un popor abstract, cu ceva himeric, c'o pură entitate, n'a făcut decât să descurajeze, n'a adus decât seceta de care se resimte timpul, n'a născut decât zeflemeaua, decât ura de tot ce e naţional şi dragostea de tot ce e străin.

Ceeace e frumos la noĭ astăzĭ, n'ar fi, n'ar putea fi frumos la Germanĭ saŭ la Francezĭ, saŭ la orĭce popor cult astăzĭ. Literatura uneĭ ţĕrĭ are fasele distincte ale istorieĭ eĭ, şi fasa primitivă a uneĭ literaturĭ care începe, cum e literatura noastră, nu poate fi contrabalansată cu fasele maĭ desvoltate ale evoluţiunilor altor literaturĭ străine.

Precum unuĭ om, pentru a fi orator desăvîrşit, îĭ trebue să-şĭ insuşească, încetul cu încetul, o formă plăcută, un glas, un gest, o ţinută, un joc de fisionomie, tot aşa îĭ trebue pregătire şi uneĭ literaturĭ.

Căcĭ ce este literatura unuĭ popor decât oglinda puterĭĭ luĭ de gîndire, într'un moment dat, a aspiraţiilor luĭ, a cultureĭ luĭ, a caracteruluĭ, sentimentelor şi moravurilor luĭ? In toate aceste însuşirĭ omeneştĭ, noĭ nu suntem încă pe acelaş picior de egalitate cu popoarele culte. De aceea e firesc ca şi literatura noastră să fie inferioară, adică să oglindească exact însuşirile sufleteştĭ ale poporuluĭ. De aceea n'am avut, în toată literatura noastră de până acum, douĕ ideĭ originale, fiindcă, încă odată, nu am avut puterea de a gîndi, nu am avut mijloacele de a gîndi, n'am făcut decât să regîndim ceeace aŭ gîndit alţiĭ, n'am avut încă instrumentele literare. Imbunătăţirea vieţiĭ materiale, ridicarea moravurilor, respectul de ideile altora, gustul artistic, rafinarea sentimentelor, lărgirea asociaţieĭ ideilor noastre, toate aceste darurĭ, care ne lipsesc astăzĭ şi care vor veni într'o zi, vor da literatureĭ noastre, cu timpul, suntem siguri, aspectul dorit al desăvêrşireĭ.

A uita că timpul este în toate cel care ajută la îndeplinirea gîndirilor, adică a nesocoti principiul modern al evoluţiuneĭ, este o greşală. Dovadă încă, că principiul acesta nu e decât o axiomă literară abstractă, decât o fraseologie goală şi emfatică, este faptul că el nu s'a putut aplica nicĭ un moment la noĭ, n'a slujit de măsură nicĭdecum vieţeĭ noastre literare de până acum, n'a pătruns de loc în lumea concretă a lucrurilor. Tradusu s'a un singur autor român, poet saŭ dramaturg saŭ nuvelist, de către popoarele culte ale Europeĭ pentru valoarea estetică a lucrărilor sale? Nu, nicĭ unul. Din ce pricină? Invederat din pricină că puterea lor literară n'a ajuns până la gradul acela la care interesează pe un popor cult c'o vieaţă literară veche. Dacă este aşa, şi altfel nu poate fi, atuncĭ la ce a servit zecimĭ de anĭ, această cumpănă ce despărţea pe scriitoriĭ noştri când de a dreapta, când de a stînga? De ce se repetă din noŭ astăzĭ că „numaĭ prostia naţională nu trece graniţa", insultându-se astfel umbrele unuĭ Alecsandri,

unuĭ Eminescu, unuĭ Odobescu, unuĭ Creangă, care de şi n'aŭ trecut graniţa, alcătuesc totuşĭ onoarea literară a ţerii acesteia? Era şi e conştiincios a pune în faţa lor o condiţie atât de rĕutăcioasă, în care nu putea şi n'a putut intra nicĭ unul; a descuraja cu ea pe ceĭ ce eraŭ adversarĭ, şi a ademeni pe ceĭ ce eraŭ amicĭ literarĭ? Aicĭ ar trebui să stea tot respunsul *Convorbirilor:* în afirmarea, că ceĭ pe care îĭ pun ele de a dreapta, adică ceĭ cu talent, după ele, ar fi buni la popoarele culte. Şi atuncĭ când ar încerca s'o facă, când ar încerca să sară peste adevĕr, le am resturna afirmarea cu înseşĭ cuvintele lor. Căcĭ, acum 30 de anĭ, D. Maiorescu vorbind de pastelurile luĭ Alecsandri, adică de cea maĭ frumoasă poesie a celuĭ maĭ mare poet romîn, zicea că e „o producere bună pentru literatura în genere", adică bună pentru toate popoarele culte, iar acum câţiva anĭ, când şi-a retipărit în volum *Criticele* sale, şi când Alecsandri era mort, a schimbat frasa aceasta zicênd că: pastelurile luĭ sunt „o podoabă a literaturei române în deobşte", nu a literaturei în genere, cum zisese altădată. Cu alte cuvinte, le considera frumoase *numaĭ pentru noĭ.* Tot aşa cu piesele luĭ Caragiale pe care, deşi le crede ca cele maĭ bune piese româneşti, comparând literatura unuĭ popor cu o pădure, ne lasă să înţelegem că ele nu ar fi decât firele de iarbă din acea pădure, nu arborii.

Cum remâne dar cu principiul: „şi frumoase şi adevĕrate nu pot să fie decât acele scrierĭ române, care ar fi frumoase şi adevĕrate pentru orĭce popor cult?" Nu e el o abstracţie, care nu găseşte aplicare în primele zile de vieaţă literară ale unuĭ popor? Nu e el la noĭ o frasă goală maĭ mult, o eresie ştiinţifică?...

Dar, dacă, acum 30 de anĭ, astfel de dogme antiştiinţifice puteaŭ fi permise, astăzĭ când teoria evoluţiuneĭ e atât de bine stabilită, maĭ pot ele întemeia o direcţie literară? Respunsul nostru ar fi nu, dacă nu le am vedea susţinute de *Convorbirĭ*, care, trăind numaĭ din amintirĭ, nu vĕd ce se pe trece în jurul lor, nu-şĭ daŭ seamă de noua fasă, în care intră lunga luptă a ideilor. Ele nu vĕd că, precum în trecutul adînc al vremurilor, sunt 2 miĭ de anĭ, ideile grecilor supuneaŭ visele Asieĭ, şi maĭ în urmă spiritul practic al Romeĭ biruia ideile Greciei, tot aşa este astăzĭ o luptă între adevĕrurile absolute şi între realitatea lucrurilor, între logica, despărţită de lume, şi între simţul nostru propriŭ. Logica stabileşte un numĕr de adevĕruri absolute, pe care nimenĭ nu le contestă; dar ceea ce i se contestă, este faptul când ea deduce toate actele noastre din o lume abstractă, fără să ţie seamă că, în parte, ele sunt resultatul firei noastre şi a împrejurărilor în care trăim. A veni necontenit şi a ne afirma acele adevĕrurĭ, este a spune că ziua e luminoasă. Dar nu e vorba de asta, e vorba de a pune literatura şi arta acesteĭ ţĕrĭ în mĕsură de a se desvolta firesc, adică nu de ceeace *ele vor trebui să fie odată*, — aceasta e admis — ci de *ce fel ar putea să fie astăzĭ*, pentru a păşi serios şi cu folos maĭ departe.

A gîndi, nu e vieaţa întreagă, e numaĭ o însuşire a omuluĭ. Şi precum orĭce funcţiune a organismuluĭ omenesc, luată în parte şi dusă la extrem, devine o boală: a mânca numaĭ, a iubi numaĭ, a bea numaĭ, tot aşa şi a gîndi numaĭ, fără a ţine socoteală de întreaga gamă a vieţiĭ, este un viţiŭ. Vieaţa omenească nu se resumă matematiceşte în o formulă invariabilă, ea e resultatul atâtor împrejurărĭ ce o alcătuesc. Principiul eĭ e de a uni pururea cele neprevĕzute cu legile fixe, adică de a fi logică adunând întrînsa o mulţime de elemente nelogice, după imaginea fireĭ întregĭ, care se arată, în măreţia armonieĭ eĭ, alcătuită de atâtea şi atâtea forme destincte ce par a lupta unele în potriva altora.

De aceea zice poetul cu drept cuvînt:

Vieaţa e în legea fireĭ
Cea maĭ deplină transformare...

Şi decĭ, dacă în adevĕr voiţĭ ca poporul român să renască din stagnaţia în care trăeşte, să nu-şĭ peardă maĭ mult timpul, şi să înceapă a produce ceva traĭnic, serios şi original, atunci părăsiţĭ abstracţiile transcedente şi priviţĭ realitatea; lăsaţĭ superstiţiile icoanelor făcătoare de minunĭ şi pătrundeţĭ în calea ştiinţeĭ; lăsaţĭ trecutul cu ideile luĭ şi intraţĭ în ziua de azĭ.

Iar în locul aceleĭ atitudinĭ pururea crunte a criticeĭ voastre, atitudine falsă, purcească din idealurĭ false,—care daŭ dreptul orĭcăruĭ tînĕr, căruia i-ar sta bine să fie modest, să loviască când într'o parte, când în alta,—să luăm o atitudine senină, blândă, cu durere de inimă povăţuitoare în toate observările noastre; căcĭ dragostea de adevĕr şi de frumos nu exclude dragostea şi respectul de oamenĭ, şi între critica linguşitoare şi cea violentă, este loc pentru o critică onestă, îndreptătoare şi bună în acelaş timp, sfaturile căreia le aşteaptă în totdeauna adevĕraţiĭ scriitorĭ şi adevĕraţiĭ artiştĭ. Sub înrîurirea acesteĭ critice pacĭnice şi binefăcătoare, vom putea încuraja tot ce e fior de emoţie sinceră, tot ce în sufletele generaţiilor de azĭ cântă pe o notă maĭ sus decât obştea, tot ce ne pricinueşte o plăcere, fie ea trecĕtoare ca parfumul uneĭ florĭ; căcĭ aceste talente ce abia gânguresc, împreună cu cele cântate de *Convorbirĭ* şi cu altele ce vor maĭ veni încă, nu vor forma în literatura şi arta noastră decât rubrica „primitivilor“, a acelora adică care aŭ tras primele brazde, care aŭ desţelinat ogorul, care aŭ aflat gustul şi caracterul poporuluĭ român. Tărziŭ, poate foarte tărziŭ se vor arăta talentele pline, care, ajutate de materialul găsit şi educate într'o atmosferă de altă intensitate literară şi artistică decât cea de azĭ, vor putea înălţa monumente ale căror vîrfurĭ, strălucind în lumină, să se zărească din depărtările străinătăţiĭ.

* * *

Când eşti convins de acest adevĕr elementar, şi când din înălţimea luĭ te coborĭ şi vezĭ cearta zădarnică de 30 de anĭ a *Convorbirilor*, — ajunsă astăzĭ într'o stare atât de acută, încât nu se maĭ fereşte nicĭ de insulte, — ceartă fundată, cum vĕzurăm, pe un principiŭ fals, că: unĭĭ aŭ talent real, că alţiĭ n'aŭ, că unĭĭ fac din literatură o „religie", iar alţiĭ o „profesie", că „Gr. Alexandrescu, Alexandri, Bolintineanu, Cornea, Creţeanu, Donicĭ, Iacob Negru zzi, Nicoleanu, T. Şerbănescu, şi A. Sihleanu", citaţĭ acum 30 de anĭ ca modele „maĭ bune", nu maĭ aŭ „această însemnare" în 1891, când şi-a editat d. Maiorescu *Criticele*, adică nu maĭ era talent real în poeţiĭ ce le făcuseră, fiind-că „se iviseră în literatura noastră multe alte lucrărĭ, între care: „poesiile luĭ Naum, Vlăhuţă, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Ollănescu-Ascanio, A. C. Cuza, Bodnărescu, Coşbuc, Volenti, Matilda Cugler-Poni, Lucreţia Suciu, Veronica Micle şi maĭ ales Eminescu", care eraŭ superiorĭ trecutuluĭ, şi că astăzĭ, 6 anĭ după aceea, în articolul de care vorbim al *Convorbirilor*, dispar maĭ toţĭ ceĭ citaţĭ la 91, şi apar ca talentaţĭ alţiĭ, chiar unĭĭ din ceĭ criticaţĭ odinioară de *Convorbirĭ*, atuncĭ vezĭ în toată goliciunea luĭ criteriul greşit după care s'aŭ călăuzit *Convorbirile*. Căcĭ unde e consecinţa? Orĭ unĭĭ dintre aceştia, — care astăzĭ, pe motive copilăreştĭ, sunt înlăturaţĭ dintre aşa zişiĭ talentaţĭ, — eraŭ mediocri, şi atuncĭ, potrivit alteĭ deşerte formule, că nu trebue încurajată mediocritatea : „nu te poţĭ juca nepedepsit cu puterile unuĭ popor", căcĭ „dacă întrebuinţezĭ un bloc de marmură pentru o figură caricată, de unde să maĭ poţĭ sculpta o minervă ?" — n'ar fi trebuit încurajaţĭ să muncească în domeniul literar, orĭ astăzĭ nu se spune adevĕrul, când sunt aruncaţĭ în lăturĭ: una din două.

Când însă priveşte cineva lucrurile maĭ de-aproape şi vede că, de regulă, ceĭ buni şi talentaţĭ sunt maĭ totdeauna ceĭ ce scriŭ actual la *Convorbirĭ*, şi netalentaţĭ ceĭ ce nu scriŭ, atuncĭ înţelege lesne toate contrazicerile. . .

Sfîrşind nu ne putem împiedeca de a ne arăta un sentiment de tristeţă ce ne cuprinde, când vedem că unĭĭ tinerĭ, din motive pe care nu voim să le cercetăm, sunt pasivĭ dinaintea înrîurireĭ unor individualităţĭ în prejudiţiul ideilor noŭe, şi nu înţeleg vorba unuĭ mare filosof că, „cu cât cineva se sileşte maĭ mult să-şĭ păstreze individualitatea sa, — casul d-luĭ Maiorescu — cu atât el dovedeşte maĭ multă tărie, — dar cu cât un lucru se preface maĭ mult prin muncă, cu atât el devine maĭ desĕvîrşit". Individul, orĭcare ar fi el, va dispare mâine, ideile singure merg şi trebue să meargă înainte.

Drept aceea de câte orĭ se arată o părere nouă, rĕsărită din o trebuinţă, ea cată să fie privită cu blândeţă şi încredere, chiar când ne-ar jicni deprinderile noastre de gîndire. Căcĭ, dacă nu e nicĭ o părere care se cuprindă în ea singură tot adevĕrul, fiecare idee aduce partea eĭ de progres, şi numaĭ din opunerea ce-şĭ fac ele între ele, scapără din timp în timp scînteia adevĕruluĭ, condiţia esenţială a progresuluĭ.

CRONICA

In ziua de 12 Martie s'a jucat la Teatrul Național de către d-șoara Agatha Bîrsescu și de o trupă germană *Meșterul Manole*, tragedie în 4 acte de *Carmen Sylva*, trasă din legenda poporană cu același nume.

Acțiunea se petrece în timpul domniei lui Neagoe Basarab, între anii 1511—1520. E vorba de a zidi

Pe Argeș în jos,
Pe un mal frumos...
Altă mănăstire
Pentru pomenire...
. . . . . .

La ridicarea cortinei se simte între lucrători o mare ferbere, se pregătește o rĕzvrătire împotriva Italianului Pietro Manole. Dimitri, împrejurul căruia trebue să se desfășure acțiunea, toarce firele, cu care mai târziŭ are să urzească întreaga rețea a intrigilor sale; el este dar cel care îndeamnă la rezvrătire.

Carmen Sylva strămută legenda, confusă și fantastică, pe un tĕrîm rațional, estetic. Numai cu puterea diavolească acțiunea tragediei *Meșterul Manole* nu putea fi dusă până în capĕt. Negreșit că nuanța legendei poporane rĕmâne, se simte, însă poeta a dat diavolului o formă omenească. Grecul Dimitri, dacă nu este un *Mefistofeles*, este un *Iago*, un *Wurm*. El iubește pe Gianetta, și acest amor neîmpărtășit de Gianetta, plus invidia ce îl roade, îl împing la intrigă. Dimitri recunoaște superioritatea Italianului Manole, și

o natură perversă nu poate erta niciodată superioritatea altuia. Fățarnic, gelos și rĕŭ, prin insinuărĭ câștigase pe meșterĭ, excitând într'înșiĭ gelozia de meserie; pe Gianetta, până chiar și pe nefericitul Pietro Manole, prin viclenie îĭ făcuse să se încreadă în el.

Dar tot ce Meșterul Manole lucrează ziua, noaptea se surpă.

Dar orĭce lucra
Noaptea se surpà!
. . . . . .

Neagoe, nerăbdător, vrea să știe de ce nu înaintează lucrul, și află tot ce se petrece; ascultă plângerile lucrătorilor rĕsvrătiță, care acuză de nepricepere pe Italian, și domnul începe a se îndoi nu numaĭ de știința, dar chiar de onestitatea meșteruluĭ. Vodă iea o hotărîre aspră, căcĭ amenință cu moarte pe Manole, dacă până la un anumit termen, nu va găti sfîntul locaș.

Manole își frămîntă mintea, vrea să priceapă cine-ĭ dărîmă noaptea ceeace lucra ziua; și pentru că el nu crede în supranatural, se hotărește a pândi, nădăjduind că va prinde pe cel care-ĭ zădărnicește lucrarea. Intîmplarea face ca Manole să surprindă în timpul nopțiĭ pe Busuioc, un cioban idiot, stând culcat lîngă ziduriĭ. Ciobanul, instrument inconștiŭ al luĭ Dimitri, destăinuiește Meșteruluĭ Manole, că dacă meșterii vor zidi o ființă vie în temelia bisericiĭ, zidurile nu se vor maĭ surpa. Acțiunea, cum vedem, începe a se desina chiar de la primul act.

Actul următor e combinat în două tablouriĭ; în cel dintăĭ ni se înfățișează casa Meșteruluĭ Manole. Maria Gianetta pregătește leagănul copilașuluĭ ce poartă în sîn. Doamna Despina o găsește lîngă leagăn. Scena dintre aceste două femeĭ este ciselată de mână măiastră; gingașele simțiriĭ ale iubireĭ de mamă, isvorîte din sufletul resemnat al Doamneĭ, sunt atingĕtoare, reale, omenești. Femeea luĭ Manole este un caracter stăpînit de amorul conjugal, un înger plin de gingășie mișcătoare.

De aci, acțiunea tregedieĭ prinde a se desfășura în chipul cel maĭ limpede. Abia Doamna se desparte de Gianetta, și Dimitri, geniul rĕuluĭ, cu o viclenie meșteșugită deslușește Gianetteĭ, cum Neagoe amenință zilele luĭ Manole și o îndeamnă a-și scăpa soțul din primejdie. Nefericita femee, fără a maĭ sta pe gînduriĭ, aleargă la Curte ca să ceară sprijinul și ajutorul Doamneĭ Despina.

Dimitri îndeamnă apoĭ pe Ancuța, femeea din casă a Gianetteĭ, să sfătuiască pe stăpîna sa, ca să meargă cu orĭce preț la locul unde se clădește mănăstirea, pentru că numaĭ acolo va avea tristul prilej să afle, că soțul eĭ o amăgește. In scena ce urmează, Dimitri excită gelozia italianuluĭ Manole și, după multe insinuărĭ, îl încredințează că femeea sa îl trădează. „Chiar în acest moment, adaogă el, ea e la palat în brațele luĭ Neagoe!“ Italianul,

coprins de torturele gelozieĭ, trage pumnalul, şi disperat aleargă să spele în sânge pata ce Vodă aruncă pe onoarea sa.

Tabloul al 2-lea se petrece într'o sală a palatuluĭ domnesc. Neagoe e la sfat cu boeriĭ Curţiĭ. Aceştia îl îndeamnă a părăsi lucrul început cu atâtea marĭ cheltueli şi a izgoni pe Italianul înşelător. Doamna Despina, simţire delicată, inimă duioasă, sprijineşte şi apără pe nedreptăţitul Manole; ea roagă pe Domnitor să aibă încredere în artist şi să nu asculte invidia şi ura ce se ridică împotriva luĭ. Abia Despina şi curteniĭ se retrag, şi Gianetta, cu desnădejdea în suflet, caută pe Doamnă spre a-ĭ cere ajutor... Pe neaşteptate însă se găseşte în faţa luĭ Neagoe Vodă. Fără a-şĭ perde cumpătul, Gianetta se aruncă la picioarele Domnuluĭ şi, înecată în suspine, cere ertarea, cere mântuirea luĭ Manole.., căcĭ este nevinovat! Numaĭ zavistia şi pîra primejduesc vieaţa soţuluĭ sĕŭ! Neagoe, uimit de frumuseţea Gianetteĭ, făgăduieşte că va erta.., dar numaĭ pentru dînsa.., numaĭ eĭ îĭ hărăzeşte vieaţa luĭ Manole. Uşor se va înţelege caracterul luĭ Neagoe, dacă se va ţine socoteală că, în acea epocă, Domnitoriĭ aveaŭ dreptul de vieaţă şi de moarte.

Chiar asupra acestora, Manole pătrunde până la Vodă. Găsind pe Gianetta acolo,—după cum îĭ spusese Dimitri,—în paroxismul gelozieĭ, se aruncă cu pumnalul în mână între femeea sa şi Domnitor, ameninţându-ĭ pe amîndoĭ; Doamna despina, soseşte la timp ca să împedice o crimă.

Această scenă este neapărată pentru interesul desfăşurăreĭ acţiuneĭ, căcĭ în sufletul luĭ Manole trebue să rĕmînă vermele rozător, al gelozieĭ.

Moartea Gianetteĭ din actul următor nicĭ nu s'ar putea justifica altfel; superstiţiunea saŭ jurămîntul între meşterĭ nu ar fi fost de ajuns; numaĭ gelozia în orbirea eĭ poate hotărâ pe Manole a da o moarte atât de crudă gingaşeĭ sale soţiĭ.

Suntem la locul clădiriĭ sfîntuluĭ locaş. Meşteriĭ constrâng pe Manole a jura, că femeea saŭ sora orĭcăruĭ dintre dînşiĭ va ajunge maĭ întâĭ, să fie zidită de vie în temeliile bisericiĭ.

Dimitri a urzit bine, intrigile sale reuşesc pe deplin; el a îngrijit, cum ştim, ca Gianetta să ajungă cea dintâĭ la locul fatal pentru ca să cază jertfa superstiţiuniĭ neghioabe a meşterilor, jertfa veninuluĭ gelozieĭ, infiltrat în sufletul luĭ Manole, în fine, prada rĕsbunăriĭ satanice a luĭ Dimitri.

Toţĭ sunt pe schele. Fiecare aşteaptă cuprins de îngrijire şi groază, căcĭ fiecare, cu sufletul chinuit, vrea să ştiè care va fi acea fiinţă omenească, acea soţie saŭ soră ce va cădea jertfă pentru ca jurămîntul să se îndeplinească.

Svîrcolirile sufleteştĭ prin care trece Manole, când din depărtare zăreşte o fiinţă ce se apropie de locul fatal, când îngrozit vede că acea fiinţă este Gianetta, sunt nuanţe psihice demne de tragedia antică. Punctul culminant al tragedieĭ începe aci. Lupta neţĕrmurită, în care se sbuciumă sufletul luĭ Manole, constitue drama.

Nimic nu este maĭ mişcător şi de o gradaţie de efecte maĭ întinsă,

decât scena când Meşterul Manole zideşte pe femeea sa, fără a putea chiar să asculte plânsetele eĭ sfîşietoare.

Meşterul Manole, nebun, coprins de frigurile gelozieĭ, îndeplineşte oribila sa crimă. Surd la rugăciunile şi lacrimile femeeĭ sale, aiurând, cu privirea rătăcită, el zideşte, zideşte mereŭ. Fiecare lovitură de ciocan este o lovitură de cuţit ce-ĭ străpunge inima, dar el zideşte, zideşte mereŭ, căcĭ înmormîntează necredinţa Gianetteĭ ! Nu este nicĭ superstiţia, nicĭ jurămîntul, nicĭ mîndria de artist, care-l împing la crimă, este patima, este un început de nebunie.

Glasul plângĕtor el Gianetteĭ, care ajunge până la auzul nostru, din ce în ce maĭ stins, ne pătrunde inima. Dar mult maĭ puternic ne sgudue strigătele sĕlbatice ale luĭ Manole, care, în aiurarea luĭ, îndeamnă pe zidar la lucru, până ce mistria îĭ cade din mână, cu privirea aţintită pe zidul încheiat, de unde nu se maĭ aude eşind nicĭ un gemĕt, cu mintea dusă, fără conştiinţă, nu este deşteptat din aiurare decât la vederea luĭ Dimitri. Când se găseşte faţă în faţă cu urzitorul înspăimîntătoareĭ sale crime, el dă un muget de fiară sĕlbatică şi apoĭ se aruncă asupră-ĭ, înplîntând pumnalul în inima acestuĭ monstru pe care îl lasă mort. Apoĭ, el însuşĭ cade fără cunoştinţă, lîngă mormîntul iubiteĭ sale.

In actul din urmă, biserica Curtea de Argeş este terminată. La vederea acestuĭ falnic şi minunat monument, Neagoe Vodă, întreaga curte şi poporul aduc laude meşteruluĭ. Domnitorul află însă, în ce chip crud italianul şi a ucis femeea, îl condamnă a peri de foame şi de arşiţa soareluĭ pe coperişul Catedraleĭ, — aceasta maĭ mult pentru a se ţine socoteală de legenda poporană, — dar sufletul blând şi compătimitor al Doamneĭ Despina obţine ertarea nefericituluĭ Manole.

Artistul însă, nu maĭ avea nevoe de clemenţa Domnească. Mintea sa e rătăcită. In delirul seu, frase incoerente abia desluşesc remuşcările de care e cuprins. El nu maĭ aude nicĭ laude nicĭ mîngîerĭ ; nicĭ un glas omenesc nu poate pătrunde în mintea sa stinsă decât gemetele triste ale Gianetteĭ !

In acest act aflăm culmea sufletească a desnodămîntuluĭ acţiunĭĭ şi ea face o întipărire vie asupra spectatorilor.

Manole nu se ucide sărind după învĕlitoarea bisericeĭ. *Carmen Sylva* a înlăturat acest punct anti teatral ; el moare sub greutatea mustrăriĭ de cuget, îngrozitoarea luĭ crimă şĭ-o ispăşeşte nebun şi, în convulsiunile sale sufleteştĭ, cade mort pe treptele bisericiĭ.

Acestea sunt peripeţiile, prin care trece acţiunea tradegieĭ *Meşterul Manole*. Modificările aduse de *Poetă* legendeĭ poporane se impuneaŭ neapărat ; numaĭ astfel acţiunea putea fi, numaĭ astfel se puteaŭ zugrăvi caractere şi patime omeneştĭ.

Căcĭ pentru ca o producţiune scenică să pară reală, omenească, trebue să înşghebĭ o intrigă, trebue să daĭ fiecăruĭ personaj un caracter saŭ o patimă, o simţire, un mobil care îl duce, îl mişcă, îl face să figureze în chip raţional în acţiunea generală a pieseĭ. Pe lîngă acestea, caracterele saŭ pasiunile fiinţelor ce introducem în opera noastră teatrală, trebue să fie puse în perfect acord, în desăvîrşită armonie cu etatea, rangul, mijlocul social în care trăesc, cu locul şi epoca în care se petrece acţiunea.

Carmen Sylva a dramatizat o poveste fantastică, neverisimilă, în chip omenesc şi cu măestrie, luându-şĭ de model maĭ ales tragediile luĭ *Schakespeare*, dar păstrându-şĭ individualitatea talentuluĭ sĕŭ propriŭ.

S'a susţinut că în tragedia Meşterul Manole se alterează adevĕrul istoric, căcĭ Neagoe a fost un domn bun şi cucernic, şi altele. Asemenea observaţiunĭ sunt banale. Intr'o producţiune teatrală nicĭ o regulă nu impune unuĭ poet restricţiunea de a da, în chip fidel şi amănunţit, asemănarea istorică personajelor, ce are interes a introduce în lucrarea sa. Cromwel, Carol-Quintu, Richelieu, François I, Lucreţia Boriga, Maria Tudor, sunt figurĭ istorice; cu toate acestea Victor Hugo, mărturiseşte singur: că în interesul acţiuneĭ şi al planuluĭ pieselor cu acelaş nume, de adevĕrul istoric nicĭ nu s'a ocupat. Lessing asemenea e de părere, că nu trebue să cercetăm o tragedie cu o carte de cronologie în mână. La teatru nu mergem ca să învĕţăm istoria, ci să admirăm o lucrare de artă, o tragedie, o dramă saŭ o comedie, adică, un gen literarcu totul special şi care se adreasează simţirilĭ noastre, căutând a ne da emoţiunĭ, iar nu lecţiunĭ de istorie.

Chipul cum a fost la noĭ interpretată această operă de valoare nicĭ că se poate compara cu interpretarea dată de artiştiĭ dela *Burgtheater;* rolurile aŭ fost distribuite la Viena celor maĭ distinşĭ artişti, apoĭ decorurile, costumele, accesoriile, în fine întreaga punere în scenă a tragedieĭ *Meşterul Manole* a fost astfel, că puţine teatre europenene s'ar putea bizui a o representa într'un chip aşa de demn.

Noĭ am făcut negreşit tot ce am putut face maĭ bine.

In ceeace priveşte pe artişti, cu toate sforţările şi zelul cheltuit, se simţea că piesa a fost pusă în scenă în pripă. Jocul actorilor, prea accentuat şi melodramatic, era contrariŭ frumuseţeĭ şi adevĕruluĭ sufletesc al pieseĭ.

Avem o perfect de bună opiniune de talentul şi calităţile artistice ale d-şoareĭ Birsescu; cu toată dicţiunea sa clară şi puternică însă, nu ne-a putut face să ne împăcăm cu idee, că „un grand premier rôle“ se poate juca de „o travestie“; această crimă de *lez-artă scenică*, nu poate fi atenuată de cât numaĭ *in extremis*. Lăudatul tragedian vienez *Sonnenthal* ne-a dat

mĕsura creaţiunii roluluĭ Meşteruluĭ Manole, şi e firesc ca d-şoara Birsescu să ne uimească prin încercarea ce a făcut.

Aşteptăm cu nerăbdare a vedea tragedia *Meşterul Manole* tradusă în româneşte şi jucată la teatrul Naţional, unde sperăm a admira pe d-şoara Birsescu în rolul Gianetteĭ, iar nu în acela al Meşteruluĭ Manole.

In resumat *Meşterul Manole* este o operă de artă, în care pasiunile sunt reale, şi unde desfăşurarea acţiunii totale este logică şi firească.

V.

II

Am citit cu plăcere un noŭ mic volum de poesiĭ de Duiliu Zamfirescu, intitulat *Imnurĭ păgâne*. Nicĭodată poate titlu de carte nu s'a potrivit maĭ bine cu cuprinsul eĭ. Duiliu Zamfirescu, cum am spus altădată, nu e un fiŭ al vremiĭ de azĭ. El nu intră nicĭ în corul poeţilor vieţeĭ de rînd, nicĭ în cel al melancolicilor bolnăviciosĭ. Retras într'un colţ de lume pitoresc şi poetic, el cântă cu glasul luĭ liniştit şi inspirat, cu faţa transfigurată de păgân, amintirile vremilor apuse, sufletele şi priveliştile măreţe ale lumiĭ antice.

Iată cum, despreţuind dragostea modernă cu convenţiunile eĭ artificiale, îmbie pe femee la dragostea păgână, în care frumuseţea şi sănătatea sunt totul.

Nu maĭ plânge; şterge-ţĭ ochiĭ; lasă bolnavilor dorul:
Şi-ţĭ dă coapsa feciorească să ţi-o mîngîe Amorul;
Dă-te luĭ, întreagă, toată; frânge-ţĭ albul trup în două:
El va da vieţiĭ tale un avênt de vieaţă nouă.

Vin pe muchia înflorită, sus, la poalele păduriĭ,
Să-ţĭ anine din gropiţe Èrato surisul gurii;
Vino, să te liniştească, cu răcoarea luĭ, Alpheul,
Şi cu fruct de lăuruscă, Dionysios lyeul.

Crede-mĕ, copilă Thaïs, oameniĭ de azĭ sunt micĭ,
Micĭ la trup şi micĭ la suflet, — generaţiĭ de piticĭ.
Zeiĭ lor sunt ca şi dênşiĭ, cîrcotaşĭ şi cărturarĭ:
In iubirea pămêntească numaĭ Zeiĭ vechĭ sunt marĭ.

Vin pe pajiştea pădurii, unde ramurĭ de verbină
Odora-vor pentru tine imnul lor cătră lumină;

Vin cu umerile goale și cu brațele deschise,
Să începem o iubire fără spasmuri, fără vise.

Sînul tĕŭ va fi atuncea leagănul voĭniceĭ rase
Ce va da copiĭ puternicĭ, dolofanĭ cu pulpe grase,
Tineri luptători în Stadiŭ, călcători de miĭ de mille
Și hopliții vremeĭ noastre pentru alte Thermopyle.

Nu maĭ plânge; șterge-ți ochiĭ; depărtează din eĭ dorul,
Și dă-ți coapsa feciorească să ți-o mîngîe Amorul.
Dă-te luĭ, întreagă, toată; frânge-ți albul trup în două:
El va da vieții tale un avênt de viață nouă.

Altădată, furat de aceeași nostalgie a trecutuluĭ, privește și ascultă pe Fiul omuluĭ rugându-se noaptea sub razele luneĭ pe clina munteluĭ Măslinilor, în grădina *Gethsemani*.

Sub cerul plin de idealurĭ,
In limpezimea străvezie,
Resare luna de pe dealurĭ
Iradiând melancolie.

E ciasul taĭneĭ. Ziua moare
In depărtările senine.
Se vede vremea trecătoare
In geana ultimeĭ lumine.

Când cedriĭ virfu-și încunună
Cu mlădieri de albe flamurĭ,
Pe sub copaciĭ prinși de lună
Se mișcă umbrele de ramurĭ.

Nedeslușită se ivește
In luminișul din grădină
Statura unuĭ om. Ea crește,
Innaintează în lumină.

Și stă. Apoĭ pornește iară,
Și iarăși stă. In douĕ rînduri

Se vede, galben ca de ceară,
Cu ochĭ albaştri, plinĭ de gînduri,

Cum îndelung braţe întinde
Spre bolta albelor misteruri,
De care sufletu-ĭ se prinde
Cu dor neistovit de ceruri:

„Părinte, tu, ce toate cele
Le ducĭ pe dreapta lor cărare;
Ce cârmueştĭ prin haos stele,
Talazurĭ pe pustiŭ de mare;

„Tu, cel ce legĭ de lumĭ create
Pe cele ce vor fi să fie
Prin arcurĭ de singurătate
Şi temeliĭ de armonie;

„Părinte, tu, ce-aĭ pus în mine
Senin din sfînta ta fiinţă,
Măreşte-mĭ sufletul spre bine,
Puterile spre suferinţă".

Şi cade pe genunchĭ.
Eteric
Sclipeşte luna peste dealurĭ,
Lăsându-ĭ chipu-n întuneric,
Iar gîndul sus, în idealurĭ.

* *
*

Între trebuinţele vieţeĭ, apa pe care o bem şi care spală oraşele şi locuinţele noastre, vine imediat după aerul pe care îl respirăm. Se ştie că maĭ ales la noĭ, în Bucureştĭ, din pricina situaţieĭ capitaleĭ şi a împrejurărilor, chestiunea apeĭ e de un mare interes. Iată pentru ce, eşind din sfera preocupărilor noastre obicinuite, ne impunem să semnalăm astăzĭ lucrarea intitulată: *Aducerea de nouĕ ape alimentare în Bucureştĭ*, semnată de d. N. Cucu, una din autorităţile cele maĭ competente de la noĭ în această materie.

După o introducere în care arată neajunsurile—unele ireparabile—ale actualeĭ distribuţiĭ de apă în Bucureştĭ, d. Cucu tratează, în cele două părţĭ în care îşĭ împarte lucrarea, maĭ întâĭ despre căutarea apelor care pot concura la alimentarea Capitaleĭ şi, apoĭ despre captarea şi aducerea în oraş a apeĭ resultată din studiĭ ca cea maĭ avantajoasă.

Apele de munte ocupă primele paginĭ ale lucrăriĭ. Isvoarele din care se formează Teleajenul, Prahova, Ialomiţa şi Dîmboviţa, sunt descrise pe rînd, representate prin fotografiĭ, mĕsurate şi analisate. Dintr'această cercetare reiese că isvoarele *Teleajenuluĭ* nu pot da Bucureştilor decât 23,000 m. c. apă pe zi, acelea ale *Prahoveĭ* o cantitate cu mult prea mică pentru trebuinţele Capitaleĭ, iar ale *Ialomiţeĭ* 27,000 m. c. Numaĭ isvoarele *Dîmboviţeĭ* pot satisface, prin cantitatea apeĭ lor, trebuinţele oraşuluĭ; aducerea la Bucureştĭ însă a apeĭ acestor isvoare ar costa nu maĭ puţin de 25 milioane de leĭ.

Maĭ departe, d. Cucu studiează apele de la piciorul colinelor din şase localităţĭ deosebite: *Tătăreniĭ*, *Şipotul* şi *Lipăneştiĭ* cu 32,000 m. c. apă aĭ lor, de o calitate însă pe care analisele d-ruluĭ Bernath nu o admite ca potabilă; *Titul* cu 14,500 m. c. apă; *Potlogiĭ* şi *Lunguleţiĭ*. Conclusiunea asupra apelor de sub coline este că, din toate localităţile numite, numaĭ Lunguleţiĭ pot să dea oraşuluĭ volumul de apă de care are trebuinţă.

Apa Lunguleţilor fiind de gîrlă însă, are trebuinţa de a fĭ filtrată, ceea ce înlătură soluţiunea care s'ar întemeia pe ea. Pe lîngă aceasta, chieltuiala pentru captarea şi aducerea apeĭ de la Lunguleţĭ este de 6 milioane leĭ.

Un capitol foarte interesant al studiuluĭ este cel de al treilea, care se ocupă de apele subterane din regiunea nord-vestică a Bucureştilor. In el autorul expune descoperirea apelor subterane ascendenţĭ de la *Joiţa*, de la *Chiajna* şi de la *Bateria* $^{15}/_{16}$ a Fortificaţiunilor şi a apeĭ ţişnitoare de la podul *Malmaison* din oraş. Tot în acest capitol se găsesc resumate importantele discuţiunĭ geologice şi idrologice, la care aŭ luat parte savanţĭ ca d-niĭ *Daubrée*, *Thiem*, *Bechmann* şi geologĭ şi practicianĭ ca d-niĭ *Lindley*, *Drăghiceanu* şi alţiĭ, discuţiunĭ care aŭ fost comentate de presa bucureşteană cu o vehementă nepotrivită obiectivităţiĭ chestiuniĭ. Regiunea de la Joiţa, după sondajele d-luĭ Cucu, poate da oraşuluĭ 45,000 m. c. de apă pe zi, Chiajna 36,000 m. c. iar regiunea de la Bateria (Bragadir), nu maĭ puţin de 97,000 m. c. Fotografiĭ reproduse în text arată vederea puţurilor de încercare făcute într'aceste regiunĭ, iar amĕnunţite tabele indică debitele de apă ale acestor puţurĭ, în lungele intervale, în care ele aŭ fost exploatate. Analisele chimice şi bacteorologice ale d-lor d-rĭ *Bernath*, *Babeş*, *Istrati* şi *Saligny*, conchid că apele subterane de la Bateria sunt excelente.

La sfîrşitul părţiĭ întâia a lucrăriĭ, autorul expune inconvenientele sanitare de care e însoţită o alimentare cu apă filtrată, excelenta calitate a

apelor de munte, dar şi inconstanţa volumuluĭ lor, care este supus, maĭ cu seamă pe timpul îngheţuluĭ, la o descreştere reducând debitul normal până la o zecime dintrînsul, cum se întîmplă la Viena cu apele din Semmering, şi avantajele pentru Bucureştĭ de a recurge la apele subterane de la Bateria. Devise comparative stabilesc apoĭ cheltuelile de instalaţiune şi de exploatare pentru aducerea la Bucureştĭ a 40,000 m. c. de apă pe zi : 25 milioane le pentru apă de la munte, şi $2^1/_2$ milioane leĭ pentru apă subterană de la Bateria ; $8^3/_4$ banĭ pe metru cub, ca cheltuelĭ de exploatare, pentru apa de la munte, $1^1/_3$ banĭ pentru cea de la Bateria. Capitolul sfîrşeşte cu reproducerea apreţieriĭ d-luĭ Bechmann asupra celor douĕ originĭ de apă puse în comparaţiune, apa de munte şi apa subterană din împrejurimile Bucureştilor : „La această din urmă apă, — zice eminentul inginer frances, — va trebui să se „facă apel, şi soluţiunea astfel realisată, elegantă şi economică în acelaş „timp, ar putea fi cu drept cuvint calificată de *neaşteptată*... Cu cât maĭ mult „se studiează cestiunea, cu atât maĭ mult se afirmă, din toate puntele de ve- „dere, *superioritatea soluţiuniĭ basată pe întrebuinţarea apelor din pătură „ţişnitoare*“.

Partea a doua a studiuluĭ d-luĭ Cucu se ocupă amĕnunţit cu apele subterane de la Bateria, dovedind că aceste ape vin de la munte. D sa indică apoĭ modul de a le putea capta, distanţa de păstrat între puţurĭ pentru ca acestea să nu se influenţeze reciproc, sistemul de elevaţiune şi de aducere în oraş a apeĭ captate, cum şi proectul şi devisul lucrărilor. Cheltuiala de $2^1/_2$ milioane pentru captarea şi aducerea în Bucureştĭ, într'un termen de 11 lunĭ, a 40,000 m. c. de apă pe zi de la Bateria, este garantată prin oferta făcută Primărieĭ de doĭ cunoscuţĭ intreprinzĕtorĭ de lucrărĭ publice.

Avantajele apelor de la Bateria sunt expuse la sfîrşit. Aceste avantaje sunt : constanţa volumuluĭ, posibilitatea de a se spori la trebuinţă cantitatea de 40,000 m. c. pe zi de captat deocamdată, siguranţa exploatăriĭ, resultând din faptul că lucrările sunt apărate de fortificaţiunile Capitaleĭ, şi, în sfîrşit, ca un corolar foarte important al aduceriĭ apeĭ proiectate, spălarea canalelor de scurgere ale oraşuluĭ.

Capitala posedă într'adevĕr, ne-o arată d. Cucu, o răţea de canale de 100 chilometri, dar, din lipsa de apă care să le spele, canalele acestea nu pot servi le însănătoşirea oraşuluĭ prin aplicarea sistemuluĭ „tout-à-l'égoût“.

Zicem din lipsa de apă, pentru că d. Cucu ne dovedeşte că, cu ceĭ 40,000 m. c. de apă de Bîcu ce alimentează astăzĭ Bucureştii, saŭ cu o cantitate egală prin care apa de la Bîcu va fi înlocuită — în curînd, să o sperăm, — canalele nu se pot spăla, din causă că apa alimentară este distribuită pe prea întinsa suprafaţă a Bucureştilor. Adoptându-se apele de la Bateria, apeductul de la Bîcu remâne disponibil, şi printrînsul s'ar putea aduce,

fără nicĭ o cheltuială, 50 – 60 de miĭ m. c. apă de gîrlă până pe înălţimea de la Cotrocenĭ, de unde s'ar lăsa să curgă constant prin canalele de scurgere, pentru a le spăla şi însănătoşi.

Aşa dar proiectul d-luĭ Cucu n'are în vedere numaĭ aducerea a 40,000 m. c. de apă de băut de la Bragadir; în el este cuprinsă şi aducerea a 50—60 miĭ m. c. de apă de gîrlă, destinată exclusiv spălăriĭ canalelor. Şi toate acestea prin lucrăriĭ necostând maĭ mult de treĭ milioane leĭ.

Semnalând specialiştilor soluţiunile d luĭ inginer Cucu, care, cum vedem, sunt aşa de avantajoase pentru alimentarea Capitaleĭ cu noĭ ape şi pentru însănătoşirea eĭ, făcênd posibilă aplicarea „totuluĭ la canal", nu putem decât să-l felicităm pentru interesanta şi savanta sa lucrare.

A.

1551
1848

POETUL

S'ar părea că un asemenea subiect este de resortul exclusiv al poesieĭ şi că nu poate fi tractat decât în versurĭ cu demnitatea ce i se cuvine. Ar fi în adevĕr de preferit să avem în această privinţă declaraţiile poeţilor înşişĭ, pentru ca din destăinuirile lor să pricepem în ce constă facultatea poetică. Din nenorocire, de câte orĭ aceştĭ favoriţĭ aĭ muzelor aŭ încercat să ne descopere secretele arteĭ lor, aŭ vorbit cu maĭ puţină competenţă decât profaniĭ. Unul ne afirmă că poetul este o lume, altul că poeţiĭ sunt înainte-mergĕtoriĭ civilizaţieĭ, profeţiĭ omenirĭĭ; altul, ca Göthe, în drama sa *Torquato Tasso*, ne-a înfăţişat caracterul mândru, capriţios, irascibil, al unuĭ mare poet, necompatibilitatea natureĭ unuĭ adevĕrat artist cu atmosfera Curţilor. Nicĭ unul nu s'a gîndit să ne arate în ce constă darul poetic şi care sunt elementele psichologice ce-l alcătuesc.

Maĭ mult încă: se pretinde că poetul înţelege maĭ puţin decât unĭĭ din cititoriĭ luĭ sensul poemelor sale. Caracteristic este, din acest punt de vedere, următorul pasaj din Platon: „După bărbaţiĭ politicĭ, mĕ duseĭ la poeţĭ, atât la ceĭ tragicĭ cât şi la ceĭ ditirambicĭ, şi chiar la ceilalţĭ poeţĭ, încredinţat că mi se va dovedi nepriceperea mea faţă de dînşiĭ. Luaĭ chiar poemele lor ce mi se păreaŭ maĭ isbutite, şi-ĭ întrebaĭ ce aŭ voit să zică, pentru ca să pot învĕţa ceva de la eĭ. Eĭ bine, Atenienĭ, mi-e ruşine să vĕ spun adevĕrul. Şi cu toate acestea trebue să vi-l spun. Maĭ toţĭ câţĭ eraŭ de faţă acolo ar fi putut să mĕ lămurească asupra poemelor lor maĭ

bine decât eĭ... Eĭ spun lucrurĭ foarte frumoase, dar nu ştiŭ nimic din câte spun“ [1]).

Nu dar în confesiunile poeţilor vom găsi secretul arteĭ şi felul structureĭ lor psichologice; nu eĭ ne vor descoperi procedeurile după care întocmesc frumoasele lor opere. Pentru ca să ridicăm acest vĕl, trebue să recurgem la datele psichologieĭ, să studiăm câteva din datele caracteristice ale vieţeĭ lor, să inducem de la felul creaţiunilor lor la natura energiilor care le-aŭ produs.

I.

Faptul psichologic primordial, ireductibil, faptul din care derivă combinaţiunile cele maĭ geniale ale minţiĭ omeneştĭ, este imaginea, adică urma lăsată în spiritul nostru de obiectele din afară, după ce iritaţiunea nervoasă a încetat. Această urmă este asemenea cu sensaţiunea care a produs-o, de şi maĭ puţin puternică decât dînsa, şi este însoţită de aceleaşĭ emoţiunĭ plăcute saŭ neplăcute, precum şi aproape de aceleaşĭ judecăţĭ. Aceste representaţiunĭ ale obiectelor plutesc, ca să zicem aşa, câtva timp în interiorul nostru, apoĭ devin maĭ palide, maĭ confuse, ba chiar se şterg câte odată cu totul, pentru ca să reînvieze cu o nouă energie când simţurile noastre se pun iarăşĭ în relaţiune cu obiectele din afară. Această resurecţiune se face şi în mod spontaneŭ, numaĭ prin străduinţele voinţeĭ noastre; însă în acest caz intensitatea imaginiĭ nu este aceeaşĭ la toţĭ indiviziĭ. Unĭĭ reproduc dintr'o sensaţiune cu maĭ multă precisiune contururile, alţiĭ colorile, alţiĭ sunetele, alţiĭ felul emoţiunilor de care ea a fost însoţită, şi noĭ zicem atunci că aceştia aŭ numaĭ memoria formelor, aceia a colorilor, etc.

Oricât de micĭ şi de neînsemnate ar părea aceste elemente luate izolat, ele sunt enorme considerate în complexul lor, căcĭ ele constituesc adevĕrata noastră fiinţă, personalitatea noastră. Cu cât aceste icoane viĭ ale lumiĭ externe vor fi maĭ întregĭ, maĭ desăvîrşite, cu cât vor întruni un numĕr maĭ mare de caractere ale obiectelor, adică cu cât vor reproduce maĭ exact sensaţiunile, ale căror substitute sunt ele; cu cât individul va fi maĭ apt a le rechiema la vieaţă, în anumite momente şi după voie, cu tot cortegiul de emoţiunĭ şi judecăţĭ ce aŭ însoţit sensaţiunile înseşĭ, cu atât el va fi înzestrat cu o memorie maĭ mare. Şi din potrivă, cu cât ele vor fi maĭ şterse, maĭ confuse, maĭ mărginite la un maĭ mic numĕr de note, cu atât memoria individuluĭ va fi maĭ slabă. In cazul dintâĭ, structura minţiĭ este artistică, şi desvoltarea ulterioară a acestor elemente poate duce la o concepţie figurativă şi poetică, exprimată într'o limbă colorată, în care fiecare

[1]) Ἀπολογία Σωκράτους, 7.

vorbă este aproape o persoană. In cazul de al doilea, concepţia generală, formată din abstracţiuni din ce în ce mai subtile, este o formulă. Intre aceste două extreme, care ocupă căpătâiele scării psihologice, este un şir infinit de trepte, la care s'a oprit desvoltarea fiecăruĭ individ saŭ a deosebitelor grupurĭ de indivizĭ.

Aşa dar condiţia de căpetenie a uneĭ naturĭ poetice este ca imaginile să fie pe cât se va putea mai întregĭ, mai complete, să fie adevărate substitute ale realităţiĭ, nu nişte notaţiuni algebrice. Insă reînvierea saŭ, precum se exprimă alţiĭ, readucerea lor în cercul conştiinţeĭ, într'un mod întîmplător, arbitrar, ca succesiunea figurilor dintr'un caleidoscop, este fapta *imaginaţieĭ ordinare*. Această defilare quasi-automatică a imaginilor este ceea ce Francezii numesc *rêverie*, şi confinează cu visul. Pentru ca imaginile să formeze materia uneĭ opere de artă, se cere ca ele să se grupeze în mod armonic împrejurul uneĭ ideĭ fundamentale saŭ unuĭ simţimênt superior. Facultatea care realizează această grupare organică a imaginilor se chiamă *fantasie*. Aceasta este facultatea poetică prin escelenţă. Imaginaţia ordinară şi fantasia se deosibesc prin trăsurĭ esenţiale: cea dintâĭ este pasivă, cea de a doua este activă; una priimeşte imaginile şi ideile aşa cum i se înfăţişează, cealaltă distinge şi alege; acţiunea uneia este aproape automatică, a celeilalte liberă; una reproduce precum fonograful reproduce sunetele înmagazinate într'însul; cealaltă crează, combinând într'un mod ingenios datele percepţiuniĭ; una aduce la vieaţă forme incoerente ca visurile unuĭ om ce deliresză, şi atinge numaĭ suprafaţa lucrurilor; cealaltă pătrunde adinc şi formează adevărate organisme cu vieaţa lor proprie. „Cel înzestrat cu fantasie, zice Schopenhauer, poate evoca spirite, care îĭ revelează la timp adevărurile pe care goala realitate a lucrurilor ni le pune înainte numaĭ într'un mod slab, rare-orĭ la momentul priincios, şi de cele mai multe orĭ la netimp. Faţă de dînsul, cel lipsit de fantasie se aseamănă cu scoica lipită de stîncă, silită să aştepte ceea ce-ĭ aduce întîmplarea, pe când el se mişcă ca un animal liber, ba chiar ca un animal înaripat“ [1]). Numaĭ în arta cu totul primitivă imaginile se deşteaptă, se mişcă şi se aşează unele lîngă altele aproape cu lipsa de control ce domneşte în vis. Pentru un asemenea artist, a crea este a se juca cu percepţiile sale în vederea uneĭ distracţiĭ personale, a da frêŭ liber gândurilor sale, a visa deştept. Pentru adevăratul artist, a crea va să zică a înfrêna jocul capriţios al imaginaţieĭ, a-l îndrepta către un scop superior, a-l supune la necesităţile idealuluĭ, a face din părţĭ un tot organic şi viŭ.

„Spre a cunoaşte un lucru, zice Carlyle, ceea ce numim a cunoaşte, trebue maĭ întâĭ să iubim lucrul, să simpatizăm cu el“ [2]). In adevĕr, pentru

[1]) *Vom Genie* în *Die Welt als Wille und Vorstellung*, vol. II, pag. 433.

[2]) *On Heroes* pag. 167: «To know a thing, what we call knowing, a man must first *love* the thing, sympathize with it».

ca cineva să pătrunză în natura intimă a lucrurilor saŭ fiinţeler, trebue să se desfacă nu numaĭ de împrejurările externe în care se află, ci şi de prejudiţiile naşteriĭ şi educaţieĭ sale, de mediul moral în care trăeşte, de defectele ce a contractat, — în scurt, să se despersonalizeze, şi astfel, despersonalizat, să se transpoarte nu numaĭ în cadrul în care se agită persoanele luĭ, ci chiar în inima lor, să descopere intenţiunile şi ideile ce le-aŭ determinat să lucreze, adevăratele resorturĭ care le pun în mişcare şi le fac să trăiască. Această simpatie pentru obiectul cugetat este neapărată nu numaĭ artistuluĭ, ci şi bărbatuluĭ de ştiinţă în genere. Fără această despersonalizare un democrat fanatic nu va putea nicĭodată înţelege serviciile aduse republiceĭ romane de vechiul patriciat, un catolic intransigent nu va putea preţui bine-facerile Reformeĭ şi caracterul oamenilor care aŭ luptat pentru dînsa, un partizan pasionat al vechiuluĭ regim nu va şti să deosibească partea crudă şi nebună de partea generoasă şi umanitară a revoluţieĭ franceze. Cel ce nu ştie saŭ nu poate să intre în pielea altuia, ca să zicem aşa, acela este incapabil de a-l înţelege şi judeca. Din acest punt de vedere, — fie în artă, fie în ştiinţă —, geniul este puterea de a iubi. „Succesul meŭ ca om de ştiinţă, zice Darwin, la orĭ ce grad s'ar fi ridicat, a fost determinat, pe cât pot judeca, de calităţĭ şi condiţiunĭ mintale complexe. Intre acestea cele maĭ importante aŭ fost: amorul de ştiinţă, o răbdare fără margiнĭ de a reflecta asupra unuĭ subiect, ingeniositatea de a aduna faptele şi a le observa, o mijlocie de invenţiune şi de simţ comun. Cu capacităţile moderate ce posed, este în adevĕr de mirare cum am putut să influenţez într'un mod considerabil opiniunea învĕţaţilor asupra câtorva punte importante". La aceste calităţĭ preţioase trebue să adăogăm una, pe care Darwin nu o pomeneşte, dar de care vorbesc biografiiĭ luĭ: facultatea entusiasmuluĭ, care-l făcea să iubească tot ce observa, să iubească planta, să iubească insecta, de la forma picioruşelor eĭ până la forma şi strălucirea aripelor, să mărească astfel neînsemnatul amĕnunt saŭ fiinţa infimă printr'o admiraţie ce se întindea necontenit. Iubirea de ştiinţă se resolva astfel într'un gust pasionat pentru obiectele ştiinţeĭ, în iubirea de fiinţe viĭ, în simpatia universală [1]).

Dar numaĭ această iubire pentru obiectul cugetat nu ne poate introduce pe deplin în natura luĭ intimă. Cel ce vrea să pătrunză dincolo de convenţiĭ şi de formulele transmise de o educaţie defectuoasă, trebue să fie înzestrat cu o fantasie vastă şi vie. Printr'însa omul vede personal şi faţă în faţă realitatea. In adevĕr, spre a cunoaşte un obiect trebue neapărat să-l creăm din noŭ în noĭ înşine cu contururile luĭ precise şi cu totalitatea forţelor ce-l întreţin; numaĭ simţind înlăuntrul nostru toate tendinţele luĭ şi vĕzênd prin viziunea noastră internă efectele puterilor ce-l desvoltă, ne

[1]) Guyau *L'art au point de vue sociologique*, p. 27 sq.

vom da pe deplin seamă de adevĕrata luĭ fiinţă, îl vom înţelege. Acest proces, fiind însăşĭ imitaţia natureĭ, ne dă mijlocul cel maĭ sigur de a pĕtrunde în taĭnele eĭ. Toţĭ oamenĭĭ care aŭ desvĕlit un colţ al universuluĭ, carĭ s'aŭ emancipat de prejudiţiile tradiţiuniĭ, care aŭ spart zidurile rutineĭ spre a deschide orizonturĭ şi perspective noŭĕ, s'aŭ slujit de acest procedeŭ, fie într'un chip conscient ca Göthe şi V. Hugo, fie instinctiv ca Shakespeare. Pe când lumea de rînd judecă după auzite şi cu frase făcute de alţiĭ înaintea lor saŭ mumuţează pe alţiĭ şi repetă judecăţile altora, eĭ judecă după fapte, pe care le reproduc în încăpătoarea lor fantasie, şi prin aceasta aŭ vederĭ originale asupra lumiĭ şi omuluĭ. De aceea Carlyle, adresându-se către poet, iĭ zice: vezĭ, dacă nu poţĭ face aceasta, nu maĭ stărui în deşert a aduna rime [1]).

Prin această viziune internă, poetul nu numaĭ înţelege şi pĕtrunde lumea şi pe om până la adîncimĭ interzise naturilor comune, dar chiar creează o lume maĭ adevĕrată decât lumea reală, în înţelesul acesta că el pune maĭ bine în relief trăsurile marcante şi puterile generatoare ale obiectelor. In deosebĭ, poetul este un creator de suflete, şi, precum zice V. Hugo,

C'est la vérité
Qu'en tout temps les penseurs couronnés de clarté,
Les Shakespeares féconds et les vastes Homères,
Tous les poètes saints, semblables à des mères,
Ont senti dans leurs flancs des hommes tressaillir,
L'un, le roi Priam, et l'autre le roi Lear.
Leur fruit croit sous leur front comme au sein de la femme [2]).

Aceştĭ copiĭ aĭ fantasieĭ se nasc, există şi lucrează în aceleaşĭ condiţiĭ ca şi fiinţele reale. Eĭ nu sunt nişte telefoane prin care autorul îşĭ exprimă gîndirile şi simţirile luĭ, ci nişte fiinţe independente, cu temperamentul şi idiosincrasia lor specială, cu accentul lor personal, cu patimile şi ideile lor proprĭĭ, cu stilul lor neîmprumutat de la nimenĭ. In deosebĭ, persoanele create de Shakespeare aŭ o existenţă aşa de reală, în cât pot fi considerate ca creaţiunĭ ale natureĭ. In toate gradele de nebunie imaginate de dînsul, — ca să ne mărginim numaĭ la această categorie de tipurĭ, — începînd de la treapta cea maĭ de jos a idioţieĭ, ca în Caliban, şi suindu-ne până la excentricitatea cea maĭ fantastică; în fiecare caz de turburare morală, de la nebunia înduioşătoare a Ofelieĭ până la frenezia luĭ Lear saŭ gelozia omucidă a luĭ Othello, se observă o fidelitate aşa de perfectă, în cât alienişţiĭ ceĭ maĭ experţĭ aŭ afirmat că asemenea aberaţiunĭ intelectuale se pot

[1]) *On Heroes*, p. 166.
[2]) *La Légende des Siècles*. Un poète est un monde...

studia în paginile luĭ cu tot atâta folos ca asupra pațienților din casele de nebunĭ [1]). Astfel fantasia introduce pe poet, maĭ ales pe poetul dramatic, în inima chiar a realităței omenești. „Persoanele mele închipuite, scrie G. Flaubert, mĕ afectează, mĕ urmăresc, saŭ maĭ bine eŭ sunt în ele. Pe când scrieam otrăvirea Emmeĭ Bovary, aveam așa de grozav *gustul de arsenic în gură*, eram așa de întoxicat eŭ însumĭ, în cât am avut douĕ indigestiĭ una după alta· *douĕ indigestiĭ foarte reale*, căcĭ am vĕrsat tot ce mâncasem la cină“ [2]). Așa face orĭce artist adevĕrat, poet saŭ romanțier; el *trăește* persoanele sale, și le trăește nu superficial, ci adînc și intensiv, ca și cum ar fi intrat în pielea lor. A produce numaĭ cu vieața sa alte viețe, și originale, iată tema fiecăruĭ spirit creator.

Când personagiul saŭ caracterul creat de artist a devenit organic în acest grad, atuncĭ el i se impune, îl conduce, îl stăpînește; și această halucinație, — voluntară la început, involuntară în urmă, — devine isvorul cel maĭ bogat de adevĕrurĭ prețioase. Dacă este adevĕrată definiția filosofuluĭ ollandez Fr. Hemsterhuis, cum că frumosul este o creațiune care ne dă cele maĭ multe representațiĭ în cel maĭ scurt timp, — definiție pe care șĭ a apropriat-o și Göthe, — apoĭ atuncĭ fantasia este cea maĭ prețioasă facultate, pentru că pe un spațiŭ așa de mic adună așa de multe lucrurĭ.

Dar această fantasie, orĭcât de extraordinară în sine, nu are nimic din altă lume; din potrivă, ea îșĭ are rădĕcinile în observațiune și în imaginile înmagazinate din lumea noastră. Orĭcât de sus s'ar ridica geniul poetic picioarele sale se sprijinesc pe intuițiunea realităței, și picturile luĭ cele maĭ mărețe îșĭ aŭ originea în percepțiunile pompate, ca să zicem așa, din mijlocul lumiĭ ce-l înconjoară. Chiar geniile cele maĭ îndrăznețe, când nu reproduc, cel mult fac deducțiunĭ, adică după ce aŭ descoperit prin observațiune, asupra lor saŭ asupra contimporanilor lor, câteva caractere esențiale care formează fondul lor propriŭ saŭ al oamenilor și lucrurilor ce sunt înprejurul lor, ele scot dintr'însele ca dintr'un caer, printr'un raționament repede și de care nu aŭ în totdeauna conștiință, întregul ghiem al simțimintelor, al faptelor și lucrurilor omenești. In formă, sunt artiștĭ; în faptă, sunt observatorĭ. In formă, inventează; în faptă, copiază. Gloria lor nu stă în desfășurarea uneĭ fantasmagoriĭ, ci în descoperirea unor adevĕrurĭ. Precum naturalistul, pe temeiul observațiunilor făcute, deduce de la câteva rĕmășițe fosile întreaga

---

[1]) Th. B. Shaw *A. History of the english Literature*, p. 157.—Se imputa luĭ Beaumarchais că nu punea în gura persoanelor sale destule cugetărĭ frumoase și terminĭ poeticĭ. La aceasta Beaumarchais rĕspundea: „Nu sunt eŭ de vină, și trebue să mărturisesc că, pe când scriŭ, nu încetez de a avea cu persoanele mele conversația cea maĭ animată. Așa, eŭ strig: „Figaro, iea seama, contele știe tot!— A! contesă, ce imprudență! —Fugĭ, fugĭ iute, micule pagiŭ! —și atuncĭ scriŭ ce-mĭ rĕspund eĭ și nimic alta. Lucien Arréat *Mémoire et Imagination*, p. 137.

[2]) Taine, *L'intelligence*, vol. I, 90.

structură şi felul de vieaţă al unuĭ animal, de asemenea poetul, cu căteva date trase de observaţiune, reconstrueşte un suflet saŭ un grup întreg de suflete. Deosebirea dintre dînşiĭ este că pe când naturalistul şi în general bărbatul de ştiinţă îşĭ dă seama de întregul şir de fapte prin care a trecut ca să ajungă la acea reconstituire, poetul este de regulă inconştiŭ de drumul ce a urmat şi de operaţiile intelectuale ce a făcut ca să se afunde în adîncimile insondabile ale unuĭ suflet omenesc. Pentru ca să explice aceste iluminaţiunĭ subite, aceste resurecţiunĭ neaşteptate ale unuĭ caracter dintr'o fantasie poetică, psichologiĭ aŭ recurs la operaţiile sufleteştĭ inconştiente. Filosofia nouă a constatat că o mare parte din representaţiile noastre se mişcă inconştient, că după un şir de ideĭ inconştiente răsare deodată în cercul conştiinţeĭ idea genială, şi omul în mintea căruia apar subit asemenea ideĭ se crede inspirat. In faptă însă idea mare, genială, este precedată de un lanţ întreg de ideĭ micĭ inconştiente, care formează temelia pe care se reazimă idea generală. Apoĭ urmează un noŭ şir de ideĭ inconştiente, după care se arată iarăşĭ o idee mare, etc., şi iată pentru ce poetul nu-şĭ poate da seamă de firul ce l-a călăuzit în tortuosul dedal al preumblărilor sale prin lumea ideală. Această ipoteză explică cum în fiecare poet mare trăeşte un logician viguros, dar clandestin, ca să ne exprimăm astfel, care, cu o logică strictă, deduce din datele observaţiuniĭ toate adevărurile ce se ascund într'însele, descopere caracterele esenţiale în inextricabilul labirint al trăsurilor secundare, surprinde într'o orologerie vie resortul principal care comunică mişcarea rotiţelor ce se află în legătură cu dînsul, şi astfel, din rotiţă în rotiţă şi din deducţiune în deducţiune, ajunge la acul vizibil pentru toate inteligenţele. Căteva punte luminoase, rămase la suprafaţă ca nişte vîrfurĭ de stîncĭ dintr'un continent cufundat sub ape, îĭ sunt de ajuns ca să construiască întreaga chartă a acelor lumĭ dispărute în întunericul necunoscutuluĭ. In poesia sa *Călătorul* (Der Wandrer), Göthe descrie aşa de exact Italia cu priveliştile şi cu natura locuitorilor eĭ, încât Felix Mendelssohn crezu că recunoaşte aproape de Napoli locurile şi persoanele ce figurează în acea bucată. In faptă, Göthe nu vizitase încă Italia; însă datele ce prinsese din citirile sale asupra acesteĭ ţărĭ combinate cu intuiţiunile sale propriĭ îĭ fuseseră de ajuns ca să reconstitue în mintea luĭ un peisaj napolitan. Altă dată poetuluĭ îĭ este de ajuns o singură notă, pentru ca să grupeze împrejurul eĭ, ca împrejurul unuĭ centru de cristalizare, toate elementele unuĭ tot organic, şi astfel să reconstitue o lume întreagă pierdută în negurile timpuluĭ saŭ în depărtările spaţiuluĭ. „Un poet ce trece prin strada Lombarzilor [1]), zice Balzac, poate, mirosind aci oarecarĭ parfumurĭ, să viseze de Asia şi să admire dănţuitoare într'un restaurant indian respirând vetyver [2]). Impresionat

[1]) Stradă din Paris renumită pentru drogueriile, cofetăriile şi magazinele eĭ de coloniale.
[2]) Plantă mirositoare ce creşte în Indostan şi din care se extrage un parfum delicios.

de strălucirea kirmizului, el găseşte într'însul poemele brahmanice, religiunile şi castele lor. Isbindu-se de fildeşul brut, el se suie pe spinarea elefanţilor, într'o cuşcă de muselină, şi face într'însa amor ca regele Lahoreĭ [1])".

Insă pentru ca sĕ creeze acele lumĭ admirabile de adevĕr şi frumuseţe, poetul trebue să fie adînc mişcat saŭ, cum se zice cu o expresie oarecum technică, trebue să fie inspirat. După Schopenhauer, „ceea ce se chiamă deşteptarea geniuluĭ, ora consacrărĭĭ, momentul de inspiraţie, nu este altceva decât liberarea intelectuluĭ, când, scăpând pentru câtva timp de sub serviciul voinţeĭ [2]), nu cade acum în neactivitate saŭ oboseală, ci, pentru un timp scurt, lucrează singur şi din propria sa înboldire. Atuncĭ intelectul este de cea maĭ mare puritate şi devine oglinda lumiĭ; căcĭ, desfăcut cu totul de originea sa, de voinţă, el este acum însăşĭ lumea concentrată ca representaţie într'o conştiinţă. In asemenea momente se zămisleşte, ca să zicem aşa, sufletul operelor nemuritoare. Din contră, în orĭce meditare făcută cu intenţiune, intelectul nu e liber, fiindcă voinţa îl conduce şi-ĭ impune tema [3])". Orĭcât de preţuită şi de gustată ar fi această afirmaţie de unĭĭ din sectarĭĭ mareluĭ filosof german, noĭ ne permitem a crede că ea nu este absolut adevĕrată. Şi cugetătorĭĭ şi artiştiĭ caută *cu intenţie* a descoperi un adevĕr saŭ a crea o operă de artă. Nu putem concepe cum un Newton a descoperit legile gravitaţieĭ universale fără să le fi căutat într'adins saŭ un Schiller a compus pe Wallenstein fără intenţia de a-l compune şi că acesta a eşit din capul luĭ aşa spontaneŭ, cum Atena a eşit de sine şi de odată din capul luĭ Zeus. Să credem oare că aşa din senin, adică fără intenţie din partea autorilor, s'aŭ produs atâtea opere de artă care fac admiraţia lumiĭ? Aceasta se putea pe vremea luĭ Platon, când se admitea că un demon saŭ o musă se coboară în artiştĭ, se slujeşte de dînşiĭ ca de niştе interpreţĭ, dar că în realitate zeul vorbeşte prin glasul lor [4]). Astăzĭ însă prin inspiraţie noĭ înţelegem încordarea puterilor sufleteştĭ asupra unuĭ obiect, care, pentru câtva timp şi pentru o natură înzestrată cu însuşirĭ ca acelea de care vorbirăm maĭ sus, face să dispară lumea întreagă. In acest timp, inteligenţa încetează de a se ocupa de restul lumiĭ, spre a se concentra numaĭ asupra acestuĭ punt. Prin această izolare a obiectuluĭ cugetat, acesta se ridică maĭ pre sus de nivelul celorlalte obiecte, iese din neînsemnĕtatea luĭ ordinară, devine însuşĭ o lume, se mişcă şi trăeşte [5]).

A zice însă că inspiraţia este liberarea intelectuluĭ de sub stăpînirea

---

[1]) *Grandeur et Décadence de César Birotteau*, p. 49 sq.

[2]) Prin „voinţă" Schopenhauer înţelege impulsiunea oarbă şi inconştientă a uneĭ fiinţe, plantă saŭ animal, de a trăi şi a se perpetua.

[3]) *Vom Genie* în *Die Welt als Wille und Vorstellung*, vol. II, p. 434.

[4]) Platon, *Ion*, cap. 5. Cf. Idem, *Phaedros*, 22.

[5]) Fr. Grillparzer, *Werke*, vol. IX, p. 88 sq.

voinţeĭ, saŭ concentrarea şi încordarea puterilor sufleteştĭ asupra unuĭ obiect, nu va să zică a preciza felul stărĭĭ sufleteştĭ a poetuluĭ în deosebĭ, pentru că această încordare a inteligenţeĭ saŭ această liberare a intelectuluĭ de sub stăpînirea voinţeĭ, saŭ această concentrare a puterilor sufleteştĭ asupra unuĭ obiect, sunt de o potrivă trebuincioase poetuluĭ ca şi bărbatuluĭ de ştiinţă în general. Şi cu toate acestea deosebirea dintre opera savantuluĭ şi a poetuluĭ este enormă. Această deosebire de stărĭ sufleteştĭ se poate deduce din chiar chipul în care fiecare dintr'înşiĭ îşĭ aşterne ideile pe hârtie. Aşa bărbatul de ştiinţă, prosatorul κατ'ἐξοχήν, trece de la o idee la ideea vecină, şi din propoşiţiune în propoşiţiune printr'o gradaţie regulată, şi, ca să zicem aşa, la pas, pe căĭ drepte şi netede, ca să nu se împiedice saŭ să se poticnească. La dînsul, noţiunea întâia este urmată în mod uniform şi firesc de cea care vine îndată după dînsa, fiecare paragraf coprinde ideĭ de aceeaşĭ speţă şi de acelaşĭ ordin, întocmaĭ ca secţiunile unuĭ muzeŭ unde fiecare animal este aşezat în raftul ce i se cuvine, în acelaşĭ dulap cu indivizĭĭ din familia sa şi în aceeaşĭ sală cu familiile din ordinul sĕŭ, fără să priimească un singur individ ce nu face parte din serie; concluziile generale se sprijinesc pe altele maĭ puţin generale, care, la rîndul lor, sunt susţinute de adevĕrurĭ particulare, şi cititorul este dus, fără sguduiturĭ şi salturĭ violente, de la faptele cele maĭ concrete până în regiunile cele maĭ înalte ale abstracţiuniĭ, de la datele cele maĭ positive până la concluziunile cele maĭ îndrăzneţe ale ştiinţeĭ. Intre fapt şi fapt, între grup şi grup, nu există nicĭ un hiatus, nicĭ o soluţiune de continuitate; ideile se aşează în categoriĭ ce urmează strâns una după alta, în seriĭ progresive, neîntrerupte, formând un lanţ continuŭ din care nu lipseşte nicĭ un inel. Chiar limba omuluĭ de ştiinţă se deosibeşte în mod esenţial de a poetuluĭ; cuvintele luĭ sunt luate cu înţelesul lor normal, aşa cum el derivă în mod nemijlocit din rădĕcină. Pasiunea sa este de a demonstra. De aci exactitatea, precizia şi limpeziciunea stiluluĭ sĕŭ; de aci lipsa de împărechierĭ straniĭ de cuvinte, de comparaţiĭ bizare, de metafore vehemente, de expresiĭ înflăcărate şi explosive, de paradoxurĭ de stil, care ar face pe cititorĭ să crează că aŭ înaintea lor opera unuĭ lunatic saŭ a unuĭ delirant. In scurt, ideĭ, fapte, stil, tot ne arată în prosatorul tipic pe omul senin, metodic, care înaintează pe nesimţite şi suie liniştit, pas cu pas, toate treptele generalizăreĭ, fără a sări vre una şi fără a supune limba la întorsăturĭ violente.

Nu aşa procede şi nu aşa gîndeşte poetul. Maĭ întâĭ natura luĭ are un grad de iritabilitate cu mult maĭ înalt de cât aŭ complexiunile făcute pentru abstracţiunile ştiinţifice. „Sufletele în adevĕr artistice, zice Maxime du Camp, — şi ele sunt rare, — vibrează la cea maĭ mică comoţiune întocmaĭ ca aceĭ arbuştĭ din Orient care par însufleţiţĭ şi exală un parfum maĭ pĕtrunzĕtor de îndată ce îĭ atinge cineva. O frază, o vorbă, în aparenţă ne-

însemnate, sunt de ajuns ca să ţişnească inspiraţia [1])". Al doilea, această comoţiune pune în mişcare de o dată toată fiinţa lor morală. Tot ce un poet a adunat fie prin observaţiune directă, fie prin reflexiune, fie prin studiĭ în operele altora, se ridică de o dată la suprafaţă în ceea ce numim momentul inspiraţieĭ, şi, precum zice Alfred de Musset,

> Au moment de travail, chaque nerf, chaque fibre
> Tressaille comme un luth que l'on vient d'accorder,
> On n'écrit pas un mot que tout l'être ne vibre [2]).

Numaĭ aceste elemente deşteptate împreună îl pot face să privească limpede în labirintul inextricabil al unuĭ suflet saŭ să vază deslușit o priveliște a natureĭ saŭ, sărind cu zecimĭ de veacurĭ înapoĭ, să ne înfăţişeze în realitatea eĭ vieaţa uneĭ societăţĭ stinse de mult. El nu pipăe tărîmul la fiecare pas ca savantul, ci, după ce a scormonit adînc în amĕnuntele obiectuluĭ sĕŭ de gîndire, se asvîrle cu un salt brusc în fiinţa luĭ intimă, pe care o vede întreagă într'o lumină deplină şi cu cortegiul de forţe ce o organizează. De aceea pictura luĭ nu are nicĭ lungimea nicĭ tărăgăneala pictureĭ savantuluĭ; pictura luĭ este toată *en raccourci*, cu vorbe straniĭ, dar de o sinteză viguroasă, uimitoare [3]); căcĭ la dînsul, „o lovitură provoacă miĭ de însoţirĭ [4])", ca să ne slujim de cuvintele luĭ Göthe, care compară asociaţia ideilor cu împreunarea subită a firelor de la răsboiul de ţesut. Drept vorbind, descrierea bărbatuluĭ de ştiinţă este o înşirare de părţĭ şi elemente care se pot îmbina între dînsele, dar din care suflarea vieţeĭ lipseşte. Numaĭ poetul pune mâna pe acea legătură care le face să fie un tot, le însufleţeşte, potrivit preceptuluĭ luĭ Göthe,

> Wer will was Lebendig's erkennen und beschreiben,
> Sucht erst den Geist herauszutreiben [5]).

Pentru ca să producă această vieaţă în obiectul cugetat, imaginile şi ideile se adună la dînsul din toate părţile, se grămădesc repede, se cristalizează în blocurĭ, după energia inspiraţieĭ şi impetuositatea viziuniĭ interne, nu se descompun în seriĭ regulate, nicĭ nu se urmează cu logica strict formală ce domneşte în opera bărbatuluĭ de ştiinţă. Fiecare gîndire este la dînsul o sguduitură, provocată de o viziune; un torent puternic năvăleşte

---

[1]) *Histoire et critique*, p. 233.

[2]) *La Coupe et les Lèvres*, Dédicace.

[3]) Vezĭ caracteristica filosofuluĭ Kant în Michelet *La Révolution*, vol. II, pag. 165 sq.

[4]) Ein Schlag tausend Verbindungen schlägt. *Faust*, Partea I.

[5]) Cel ce vrea să cunoască şi să descrie ceva viŭ, caută maĭ întăĭ să descopere sufletul aceluĭ ceva.

în creierul său înflăcărat, tîrînd cu sine mii de nuanțe de simțiminte, de amintiri luminoase sau confuse, de emoțiuni, de forme, de sunete și melodii, de privelișți ale naturei, care se ciocnesc aproape de odată în capul lui. Dintr'o asemenea stare sufletească resar acele expresii concentrate care, ca niște fulgere, luminează adîncurile nepătrunse ale unui caracter, acele maxime generale care ne explică părți întregi din natura omenească. Cuvintele adevărat poetice nu sunt niște notațiuni algebrice ca ale prosatorului, ci niște simboale cu suggestiuni comprehensive, cu înțelesuri vaste. Din această contopire stranie de elemente adunate unele de la o margine altele de la alta a universului se naște acel stil bizar care nu se mulțumește cu expresia proprie, ci intră la fiecare pas în figuri, iea forme din ce în ce mai originale și dă un corp la fiecare cugetare; de aci acele metafore superbe care statornicesc raporturi neașteptate între lucrurile cele mai depărtate, acele catachreze îndrăznețe care escaladează cu pași de uriași treptele prea numeroase ale unui raționament, acele comparații minunate care unesc ca într'o pânză vrăjită firele universului, acea limbă musicală și colorată, cu reliefuri viguroase și perspective întinse, care învieză de odată o lume întreagă de forme stinse în întunericul trecutului sau adormite în stratele inconștientului. Acest stil este un chaos imens, în care clocotesc la un loc toate elementele cugetării omenești: știință, artă, istorie, filosofie, religie. In câteva pagini, cineva străbate cu un poet mare toate domeniile cugetării[1]). Intăia impresie ce'ți produce această călătorie în lumea fantasiei este stranie; dar, după ce ai făcut o parte de drum, după ce ai eșit din felul tău obicinuit de a înțelege lucrurile, după ce începi a zări alte raporturi și alte perspective, te deprinzi puțin câte puțin cu ceea ce poetul îți arată și-ți suggerează. Și de odată cu deprinderea vine simpatia; suferința ca și bucuria lui sunt comunicative.

In aceste spirite comprehensive, cu orizonturi așa de vaste, se oglindește lumea nu numai cu realitatea ei actuală, ci și cu forțele care o întrețin și o desvoltă. Poetul șade, ca să zicem așa, în mijlocul acestui orizont și privirile sale pătrund până la depărtări nemăsurate. De aceea pentru cei vechi poetul era considerat ca profet[2]). Și în adevăr, geniile cele mari se află în mijlocul cugetării și simțirii, și acest punt este locul sacru al templului de la Delphi, de unde se pot da oraculele vieței omenești. Nu numai poeții Vechiului Testament erau profeți inspirați, dinaintea cărora se rupea vălul viitorului, — pentru că necesitatea internă a evoluțiunii istorice era vie în sufletul lor, — ci și timpurile noue au avut în poeți niște adevărați profeți. In ziua de astăzi, așa cum o percepe un suflet mare, se oglindește ziua de mâine.

---

[1]) Vezi între altele descrierea Caracatiței în *Les Travailleurs de la Mer* de V. Hugo.

[2]) Cf. Platon, *Ion*, 5. — In latinește *vates* însemnează „poet" și „profet".

II.

„Când facultatea intelectuală, zice Schopenhauer, a priimit o desvoltare cu mult mai puternică decât o cere serviciul voinţei, pentru ale cărei trebuinţe exclusive ea s'a născut de la inceput, atunci se chiamă geniŭ“ [1]). Această definiţiune presintă neajunsul de a nu determina cât de puternică trebue să fie desvoltarea intelectului peste ceea ce reclamă voinţa de la dînsul. Deosebit de aceasta, Schopenhauer nu precizează unde încetează nevoile voinţei. După definiţiunea sa, o mare descoperire practică nu este genială şi genii practice nu pot exista.

„Geniul, zic alţii, este facultatea intuitivă saŭ fantasia capabilă de a produce ideï marï, geniale“, — definiţiune cu mult mai neîndestulătoare de cât cea de mai sus, de oarece explică necunoscutul prin acelaşi necunoscut, saŭ, precum se exprimă logicianii, este o petiţiune de principiŭ.

Marele fisiolog Moleschott crede că înlătură toate dificultăţile, când numeşte bărbat de geniŭ pe acela care trage concluzii extraordinare din fapte neînsemnate şi comune. Insă nici el nu ne dă criteriul „concluzieï extraordinare“, ci se mulţumeşte a recurge la exemple. Astfel Archimede descoperind în baie principiul ce poartă numele sĕŭ, Galileo Galilei formulând legile pendulului după oscilaţiile unui policandru, Newton concepând sistemul gravitaţieï universale din faptul căderii unui mĕr lîngă dînsul, James Watt inventând maşina cu abur din simpla împrejurare că observase capacul unui ceaĭnic sărind în sus din cauza aburului, Auber găsind melodia frumosului marş din *Muta di Portici* în ritmul produs de bărbierul sĕŭ care bătea spuma săpunului pentru a-l rade, Leverrier conchizând de la perturbările constatate în mişcarea planeteï Uranus la existenţa alteï planete dincolo de cea dintâi şi determinând prin calcul poziţia eï în spaţiŭ, — sunt atâtea exemple de oameni de geniŭ. Dar, chiar dacă am admite că toate descoperirile de mai sus sunt în adevĕr geniale, totuşi rĕmâne să ni se precizeze în ce constă o „concluzie extraordinară“. Şi apoi este oare de neapĕrată trebuinţă ca o descoperire genială să fie ocazionată de un fapt comun? Care este faptul comun din care s'a născut simfonia 9 a a luï Beethoven, saŭ *Divina Commedia*, saŭ Basilica San Pietro, saŭ câteva din inventiunile luï Edison saŭ sistemul filosofic al luï Herbert Spencer? Şi dacă o operă în adevĕr genială nu a fost provocată de un fapt neînsemnat, trebue oare să-ï contestăm genialitatea?

Tot aşa de vagă este părerea acelora care susţin că, pentru ca o idee să fie genială, trebue să nu se sprijinească pe nici una din descoperirile saŭ inventiunile ce aŭ precedat-o, cu alte cuvinte să fie absolut originală. Dar care este mĕsura „ideiï originale“ în ştiinţe şi mai ales în arte?

---

[1]) *Vom Genie* în *Die Welt als Wille und Vorstellung*, vol. II, p. 431.

Invenţiunea logaritmilor este oare o idee genială şi Lord Napier este oare un om de geniŭ? Dar teoria celulară a luĭ Şchwann? Dar teoria microbilor a luĭ Pasteur? Concepţiunea ce avem azĭ despre progres este că el nu constă în nişte salturĭ uriaşe, ci într'o evoluţiune treptată dar necontenită; însă, în mijlocul acesteĭ evoluţiunĭ, apar din când în când ideĭ care se ridică pe de asupra celorlalte, precum dintr'un continent cufundat sub ape se arată din distanţă în distanţă unele vîrfurĭ, care se înalţă de asupra nivelului Oceanuluĭ, dar care sunt legate între ele prin stîncĭ submarine. Tot aşa este şi cu invenţiunile şi descoperirile oamenilor marĭ, în artă ca şi în ştiinţă. Invenţiunile lor se întemeiază pe invenţiunile celor ce i-aŭ precedat, dar contingentul adus de dînşiĭ nu are o valoare egală în ochiĭ fiecăruia din noĭ, pentru că nu s'a găsit încă o normă după care să-l putem măsura. Iată pentru ce s'a contestat mult timp şi se contestă încă genialitatea unor oameniĭ superiorĭ, de şi toţĭ recunosc că aŭ fost innovatorĭ în ramura lor. In rîndul acestora se află Richard Wagner. Cu toate acestea, orîce s'ar zice de valoarea estetică a compoşiţiilor luĭ, orîcât s'ar exagera ceea ce el a împrumutat de la mariĭ luĭ premergăteriĭ Weber şi Berlioz, orîcât s'ar pretinde că idea luĭ de a da poesieĭ o maĭ mare expresiune prin musică este luată de la Gluck, că germinul concepţieĭ luĭ despre opera de artă a viitoruluĭ *(Das Kunstwerk der Zukunft)* se găseşte în Memoriile luĭ Grétry [1]), totuşĭ nu i se poate contesta o mare doză de originalitate în instrumentaţia sa aşa de caracteristică, în tractarea enharmonică a tonurilor şi maĭ ales în chipul sĕŭ în adevĕr genial de a se sluji de cele maĭ îndrăzneţe dissonanţe [2]). Ceea ce rĕmâne de la dînsul este că el a omorît vechiul libretto de operă, în care ariile, duetele, terzetele, etc., eraŭ aduse numaĭ pentru succesul cântăreţilor; că a înzestrat pentru întâia oară scena cu adevĕrate drame lirice şi că a deschis drumul altora către o artă superioară. Aceasta este, după părerea noastră, opera unuĭ om de geniŭ.

Cu câteva trepte maĭ jos decât geniul, în scara aristocraţieĭ intelectuale, se află *talentul*, care constă în siguranţa şi înlesnirea de a cugeta, de a simţi şi de a da gîndirilor sale forme potrivite cu dînsele. Mărirea şi strălucirea geniuluĭ se arată în concepţia ideilor fundamentale; a talentuluĭ, în tractarea amĕnuntelor. Geniul concepe şi crează, talentul execută şi desăvîrşeşte. Cel dintâĭ se asvîrle cu un avênt îndrăzneţ în sferele sublimuluĭ; cel din urmă se mişcă în regiunile mijlociĭ ale bunuluĭ simţ şi ale gustuluĭ admis de cercurile culte. Unul aruncă societatea pe nişte drumurĭ oare cum nebătute, cel alt ne conduce cu siguranţă pe căile cunoscute. Geniul se poate compara cu un mare strateg care combină planul uneĭ campaniĭ întregĭ; talentul cu un ofiţer superior, care execută cu măestrie

---

[1]) Octave Fouque, *Les Révolutionnaires de la Musique*, p. 313.

[2]) Dr. Oskar Panizza *Genie und Wahnsinn*, passim.

o bucată ce i s'a încredinţat din planul întreg. Unul e Napoléon, celalt este Ney saŭ Masséna. Talentul se adaptează la maĭ multe; geniul de regulă numaĭ la un singur lucru, cel puţin cu superioritatea la care talentul nu poate aspira niciodată [1]). Geniul are despre lume o concepţie care predomneşte în toate operele sale; talentul poate să urmeze maĭ multe direcţiunĭ, însă pretutindenĭ el se mişcă maĭ mult la suprafaţă. Talentul este maĭ mult formă; geniul, maĭ mult fond. Se poate câte odată ca formele talentuluĭ să placă şi să atragă maĭ mult decât creaţiunile geniuluĭ; însă isbînzile sale sunt efemere, pe când inveţiunile geniuluĭ, odată înţelese, trăesc în vecĭ. Câte talente, care în vremea lor aŭ făcut un sgomot asurzitor, nu s'aŭ şters pentru totdeauna din analele omenirii! Şi, iarăşĭ, câte genii puţin gustate saŭ rĕŭ preţuite de contimporaniĭ lor nu câştigă în admiraţia oamenilor în raport direct cu trecerea timpuluĭ! Dar asupra acestuĭ punt să ascultăm maĭ bine pe V. Hugo.

„Este, zice marele scriitor francez, o popularitate, care în fond este numaĭ vulgaritate. Arta o despreţueşte. Arta caută influenţa populară asupra contimporanilor numaĭ întru cât poate să o dobândească rĕmânênd în condiţiunile eĭ de artă. Şi dacă din întîmplare această influenţă i se refuză, —ceea ce este rar în orĭce timp, şi cu deosebire într'al nostru, —este totuşĭ pentru dînsa altă popularitate ce se formează din votul succesiv al miculuĭ numĕr de aleşĭ din fiecare generaţie; prin grămădirea veacurilor, se formează şi aşa o mulţime; aci este adevĕratul popor al geniuluĭ. Când e vorba de mase, geniul se adresează maĭ mult la secole decât la mulţime, aglomeraţiunilor de anĭ maĭ mult decât aglomeraţiunilor de oamenĭ. Această consecraţiune înceată a timpurilor face numele cele marĭ, adesea batjocorite de contimporanĭ, ce e drept, dar pe care mulţimea, la ziua sosită, îĭ primeşte, îĭ urmează şi nu-ĭ maĭ discută. Puţinĭ oamenĭ în fiecare generaţie citesc cu inteligenţă pe Homer, Dante, Shakespeare; toţĭ se pleacă înaintea acestor coloşĭ. Oamenii ceĭ marĭ sunt nişte munţĭ înalţĭ, ale căror vîrfurĭ rĕmân nelocuite, dar dominează în totdeauna orizontul. Oraşe, coline, câmpiĭ, pluguri, colibe, sunt jos. De cinci-zecĭ de anĭ, numaĭ 12 oamenĭ s'aŭ suit până în vîrful luĭ Mont Blanc. Ce puţine spirite s'aŭ suit pe piscurĭ ca Dante şi Shakespeare! Ce puţine priviri aŭ putut contempla nemărginitul mappamund ce se descopere din acele înălţimĭ! Ce ne pasă! Toţĭ ochiĭ nu sunt maĭ puţin vecĭnic aţintiţĭ asupra acestor punte culminante ale lumiĭ intelectuale, munţĭ ale căror vîrfurĭ sunt aşa de înalte, în cât cea de pe urmă

---

[1]) Un fapt foarte curios în această privinţă este înlesnirea cu care degetele luĭ Mozart executaŭ pe piano bucăţĭ de musică de o greutate ce descuraja chiar pe artiştiĭ consumaţĭ. Napolitaniĭ se miraŭ de aceasta aşa de tare, în cât credeaŭ că inelul ce purta el în deget era vrăjit. Dar *demonul* ce avea în degete îl ajuta numaĭ la piano. La masă, de exemplu, nu putea să-şĭ taie bucatele fără să-şĭ taie mâinile, şi era de neapĕrată nevoie ca soţia luĭ să-l servească ca pe un copil.

rază a veacurilor de mult timp apuse la spatele orizontului, străluceşte încă pe dînsele“ [1]).

III.

Unii filosofi din vechime, în frunte cu divinul Platon, işi închipuiau că poetul este o fiinţă care produce frumoasele lui creaţiuni fără să aibă nevoie de a se sprijini pe o cultură mai înaltă. După dînşii, poetul produce numai după inspiraţiile muselor, care, intrând într'însul, îi deschide tainele lumii şi ale naturei. Chiar mai încoa, sub imperiul direcţiunii romantice, mulţi inşi işi închipuiau pe poet ca pe o fiinţă demoniacă fără nici o legătură cu lumea reală şi fără a se influenţa de dînsa, ca pe un lunatic contemplând noaptea în extaz universul la lumina feerică a lunei sau străbătând ca un furibund dumbrăvile şi livezile, văile şi colnicele, şi aşternând pe hârtie cu o repeziciune supra-omenească gîndirile şi impresiile lui, fără muncă, fără osteneală, fără studii pregătitoare, — în mod genial! Pentru aceşti teoreticiani, requisitele poesiei erau o testea de hârtie, un condeiu resistent şi o sticlă cu cerneală, plus o imaginaţie săpăiată, freamătul codrilor şi murmurul isvoarelor, razele argintii ale lunei, lacrimile florilor, sclipirea stelelor, şi . . . poema era făcută.

Acest chip de a-şi înfăţişa pe poet şi creaţiunile lui nu se deosibeşte întru nimic de al unei doamne, care, privind un tablou lucrat cu o măestrie rară, crezu că trebue să fie o minune la mijloc pentru ca un pictor să dea aparenţele unei realităţi palpabile viziunilor produse de fantasia lui. Ea căzu însă într'o decepţie adîncă, îndată ce intră în atelierul maestrului Tidemand [2]). Aci privirea ei rămase aţintită asupra unui mare tablou aproape isprăvit, care înfăţişa un bărbat greu rănit, purtat de alţi bărbaţi, a căror atitudine şi mişcare dramatică produseră o puternică impresie asupra vizitatoarei. Dar acest farmec se prefăcu într'o decepţie adîncă, de îndată ce ea işi aruncă ochii de jur împrejur înlăuntrul atelierului, unde zări membre omeneşti făcute de ipsos, manequini acoperiţi cu veştminte de la cele mai sărace până la cele mai bogate, cărţi deschise de istoria costumelor, desemnuri anatomice, un om de lemn atîrnat de tavan cu sfori, tocmai în atitudinea rănitului din tablou şi înbrăcat tocmai ca dînsul, în fine, — şi aci fu culmea decepţiunii, — un model viu înaintea pictorului, o fată în acela-şi costum ca şi principala figură feminină din tablou şi grozav de semuitoare cu dînsa, cu singura deosibire că expresia feţei, care în model era comună, la figura din tablou era înnobilată printr'o expresie dureroasă de un tragic sfîşietor [3]).

[1]) *Littérature et philosophie mêlées*, p. 22.
[2]) Celebru pictor norvegian, 1814—1876.
[3]) Wilhelm Jordan, *Epische Briefe*, pag. 7 sq.

Precum pictorul are nevoie de toate aceste elemente adunate de pretutindinea pentru întocmirea opereĭ sale; precum, pe de altă parte, el este dator să cunoască ştiinţa perspectiveĭ, legile colorilor şi combinarea lor, deosebitele procedeurĭ de pictură (pictura a fresco, cu ceară, *en détrempe* etc.), anatomia şi toată technica arteĭ, — tot aşa adevĕratul poet trebue să fie la nivelul culturei timpuluĭ sĕŭ. In epocele de copilărie ale omenirĭi, fantasia şi observaţia personală pot face pe poet. Acesta este cazul poeţilor populariĭ. Insă în secolele de cultură înaltă, aceste elemente nu sunt de ajuns. Să nu uităm că Vergiliŭ poseda maĭ toate ştiinţele timpuluĭ sĕŭ, că Dante era cel maĭ erudit dintre contimporaniĭ sĕĭ, că Milton era nu numaĭ un mare poet ci şi un învĕţat de întâiul rang; să nu uităm ştiinţa universală a luĭ Göthe şi cercetările luĭ propriĭ în domeniul ştiinţelor naturale, studiile istorice şi estetice ale luĭ Schiller, vastele studiĭ ale luĭ V. Hugo, — dacă voim să avem o noţiune exactă de ceea ce va să zică un mare poet. Precum nu există musicanţĭ, pictorĭ, architecţĭ fără muncă, de asemenea nu există poeţĭ fără studiŭ. *Per aspera ad astra,* aceasta este legea dobîndiriĭ unuĭ nume durabil. Numaĭ incapacitatea de a se ridica în sferele ştiinţeĭ poate despreţui acest element neapĕrat celuĭ ce voeşte a produce opere nemuritoare. Dar, orĭcât de întinse ar fi cunoştinţele sale adunate din citire şi studiŭ, poetul nu trebue să înceteze de a fi pururea cu ochiĭ pe natură, care este şi rĕmâne cel maĭ bogat şi maĭ puternic isvor de inspiraţie pentru un mare artist.

De şi geniul poetic se manifestă printr'o energie fără paralelă în regiunea ideilor şi a cugetării, totuşĭ la această vigoare intelectuală nu rĕspunde în totdeauna o egală vigoare în domeniul acţiuniĭ; şi dacă uniĭ poeţĭ ca Aeschylos, Camõens, Cervantes, Boscan, Garcilaso de Vega [1]), Alonzo de Ercilla, Lope de Vega, Theodor Körner, şi aŭ făcut voinicește datoria pe câmpul de luptă; dacă un Dante şi un Milton aŭ suferit cele maĭ amare privaţiunĭ ca să rĕmână neclintiţĭ în ideile lor politice; dacă un V. Hugo a despreţuit generositatea luĭ Napoléon III şi a răbdat exiliul, persistând în credinţele sale republicane, — apoĭ Archilochos, Alkaios şi Horaţiŭ, aŭ aruncat scutul de la începutul lupteĭ, căutându-şĭ scăparea în fugă, iar alţiĭ aŭ priimit cu o complezenţă ruşinoasă preţul conversiuniĭ, ca să nu zicem apostasieĭ lor, saŭ aŭ înprăştiat fumul uneĭ tămâĭ nedemne la picioarele acelora pe carĭ în fundul inimeĭ lor îĭ despreţuiaŭ.

Deja Horaţiŭ observase că naturile eminamente poetice sunt iritabile, — genus irritabile vatum [2]), — şi biografiile celor maĭ mulţĭ dintr'înşiĭ ni-ĭ arată nestatornicĭ şi capriţioşĭ, şi, din acest punt de vedere, puţin sociabilĭ. Puţinĭ sunt poeţiĭ despre care s'ar putea zice ceea ce contesa Guiccioli zicea

---

[1]) Autorul celeĭ maĭ graţioase poeme pastorale din timpurile moderne.

[2]) *Epist.* II, 2. 102. *Carmin.* III, 9, 21 sq: levior cortice et inprobo — iracundior Hadria.

despre Byron, că era un înger în tot şi în toate. De regulă, complexiunii e geniale sunt tăcute, copilăroase, lesne de amăgit în vieaţa practică, pentru că, preocupate numaĭ de lumea ideală ce populează fantasia lor, ele privesc la lumea din afară ca la ceva strein de dînsele, ca la un spectacol pe care nu pun mare preţ, cum zice Schopenhauer [1]). Inainte de dînsul, Chateaubriand scria la 1807 despre poeţĭ: „aceştĭ cântăreţĭ sunt de rasă divină... Vieaţa lor este sublimă şi naivă totdeodată; eĭ celebrează pe zeĭ cu o gură de aur, şi sunt ceĭ maĭ simpli dintre oamenĭ; vorbesc ca nişte nemuritorĭ saŭ ca nişte copiĭ; explică legile universuluĭ, şi nu pot înţelege afacerile cele maĭ nevinovate ale vieţeĭ; aŭ ideĭ minunate despre moarte, şi mor fără să bage de seamă, ca nişte copiĭ de câteva zile [2])". Superioritatea lor nu stă în spiritul lor practic, ci în delicateţa impresionabilităţiĭ lor, în entusiasmul lor pentru ce este mare şi frumos, în nesaţiul lor pentru ştiinţă şi adevĕr. Dar repeţitele decepţiunĭ de care se isbesc la fiecare pas, în necontenita lor goană după ideal, dă sufletuluĭ lor o coloare pesimistă, îĭ face să privească cu o milă dureroasă şi câte odată cu desgust la lumea reală [3]). Nu numaĭ spirite bolnăvicioase şi bolnave ca Byron, Heine, Puşkin, Leopardi, Platen, Lermontoff, A. de Musset, Mickiewicz, Gr. Alexandrescu şi Eminescu, aŭ privit lumea prin această prismă turbure şi tristă, ci se pare că genĭĭ cu totul superioare ca Pindar, Sophokles, Dante şi Shakespeare, aŭ fost atinse de această boală. Pentru cel dintăĭ omul este visul uneĭ umbre [4]). Tot aşa se exprimă şi Sophokles: „vĕz că noĭ toţĭ, câţĭ trăim, nu suntem decât fantasme şi umbre uşoare [5])", idee pe care Shakespeare o exprimă sub o formă aproape identică, deşi este foarte probabil că marele dramaturg englez n'a citit nicĭ în traducere pe tragicul grec:

---

[1]) *Op. cit.* vol. II, pp. 444, 451 şi 453.

[2]) *René*, p. 82.

[3]) „In genere melanholia ce însoţeşte geniul provine de acolo că voinţa de vieaţă, cu cât este luminată de un intelect maĭ limpede, cu atât vede maĭ lămurit mizeria stărĭĭ sale". Schopenhauer, *op. cit.*, II, p. 438 sq.

[4]) *Pythia*, VIII, 135 sq: τί δέ τις; τί δ'οὔ τις; σκιᾶς ὄναρ — ἄνθρωπος, cugetare pe care Eminescu a tradus-o aşa:

La ce statornicia părerilor de rĕŭ,
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul uneĭ umbre şi umbra unuĭ vis.
(Despărţire).

[5]) *Aiax*, 125 sq:

Ὁρῶ γὰρ ἡμᾶς οὐδὲν ὄντας ἄλλο πλὴν
Εἴδωλ' ὅσοιπερ ζῶμεν ἢ κούφην σκιάν.

Tot în Sophokles *(Oedipus Coloneus*, 1225 sqq.) întîlnim această cugetare desperată:

Μὴ φῦναι τὸν ἅπαντα νι-
κᾷ λόγον· τὸ δ'ἐπὶ φανῇ,
βῆναι κεῖθεν ὅθεν περ ἥκει
πολὺ δεύτερον ὡς τάχιστα.

„a nu se fi născut cineva, este cea maĭ bună soartă; iar a doua după dînsa este ca, după ce

Noĭ suntem dintr'o materie
Ca aceea din care sunt făcute visele, şi mica noastră vieaţă
Este înconjurată de un somn [1]).

Cu o jale şi maĭ adîncă pentru natura omenească este exprimată această cugetare iarăşĭ de Shakespeare, deşi prin gura uneia din persoanele sale ce se află în momentul suprem:

Mâĭne, şi mâĭne, şi mâĭne,
Aşa ne tîrîm cu paşĭ micĭ din zi în zi,
Până la silaba din urmă a timpuluĭ hotărît fiecăruia;
Şi toţĭ mâĭniĭ noştri aŭ luminat nişte nebunĭ
Pe drumul lor către ţĕrînoasa moarte. Stinge-te, stinge-te, scurtă candelă!
Vieaţa este o umbră mergătoare; un biet actor
Ce se mişcă şi se sbate ora sa pe scenă,
Şi apoĭ nu se maĭ aude: ea este o poveste
Povestită de un idiot, plină de sgomot şi furie,
Şi care nu însemnează nimic [2]).

Dar chiar seninul Omer, care priveşte cu atâta impasibilitate la sângeroasele lupte ce se daŭ împrejurul zidurilor Troieĭ, nu vede lumea cu ochĭ maĭ veselĭ, de oarece şi el crede că „dintre toate fiinţele ce respiră şi se tîresc pe pămînt, nu este nicĭ una maĭ nefericită decât omul [3])".

---

cineva a eşit la lumină, să se întoarcă cât maĭ iute în nimicul din care a venit", cugetare imitată în aceste versurĭ:

. . . . . Fermamente credo
Che gli estinti dei vivi
Sien più felici; e molto più i non nati,
Che non videre i mali
Che stanno sotto il sole.
Cleopatra, tragedie de Card. Delfino.

[1]) *The Tempest*, act. IV, sc. 1:

We are such stuff
As dreams are made on, and our little life
Is surrounded with a sleep.

[2]) *Macbeth*, act. V, sc. 5:

To-morrow, and to-morrow, and to morrow,
Creeps in this petty pace from day to day,
To the last syllable of recorded time;
And all our yesterdays have lighted fools
The way to dusty death. Out, out, brief candle!
Life 's but a walking shadow; a poor player,
That struts and frets his hour upon the stage,
And then is heard no more: it is a tale
Told by an idiot, full of sound and fury,
Signifying nothing.

[3]) *Ilias* XVII, 446 sq.:

οὐ μὲν γάρ τί πού ἐστιν ὀϊζυρώτερον ἀνδρὸς
πάντων, ὅσσα τε γαῖαν ἔπι πνείει τε καὶ ἕρπει.

In fine, — şi aci este partea în adevĕr tristă a geniuluĭ, şi în deosebĭ a geniuluĭ poetic, — poetul se află într'un echilibru nestabil, pe o zonă primejdioasă care se învecinează cu nebunia. Deja filosoful Democritos observase că extazul poetic are multe punte de asemĕnare cu nebunia [1]), şi Platon afirmă că „poesia celor în toate minţile este slabă faţă de poesia nebunilor [2])." Dar chiar de am admite împreună cu marele filosof al antichităţiĭ că poesia este produsul uneĭ nebuniĭ, totuşĭ trebue să recunoaştem că între nebunia propriŭ zisă şi furia poetică este o deosebire enormă. Poetul englez Nathaniel Lee (mort la 1692) compusese, într'un acces prelungit de delir, treĭsprezece tragediĭ în versurĭ. Un coleg mediocru al poetuluĭ, aflând de această minune, zise: „Este uşor să scriĭ ca nebunii". — „Este uşor să scriĭ ca nerozii, nu ca nebunii", rĕspunse Lee [3]).

In timpurile din urmă, medicii alienişti, întemeiaţi pe observaţiunĭ numeroase şi repeţite, şi armaţi cu metoade incomparabil superioare metoadelor din vechime, pretind că nu numaĭ geniul poetic, ci şi geniul în general, este o *nevroză*, adică o stare anormală şi morbidă a creieruluĭ, a mĕduviĭ spinale şi a sistemuluĭ ganglionar. Cesare Lombroso, în opera sa *Omul de Geniŭ*, care a făcut atâta sgomot, dar în care sunt atâtea lucrurĭ exagerate saŭ chiar false, merge şi maĭ departe: el susţine că unele din trăsurile cele maĭ nobile ale oamenilor de geniŭ, precum înălţimea frunţiĭ, desvoltarea remarcabilă a nasuluĭ şi a capuluĭ, vioiciunea priviriĭ, se găsesc de o potrivă la idioţi, la criminalĭ şi la nebunĭ. In deosebĭ, tot Lombroso constată următoarele caractere fisice comune la oameniĭ de geniŭ şi la nebunĭ: slăbiciunea corpuluĭ, paliditatea feţeĭ, micşorimea statureĭ, asimetria craniuluĭ, fruntea plecată înapoĭ, inflamaţia meningelor şi aderenţa lor de păreţiĭ cranienĭ, inegalitatea emisferelor cerebrale, gângăvia, precocitatea şi pasiunea de călĕtoriĭ. Pe de altă parte, cunoscutul alienist francez Morel scria încă din 1859 că geniul este în adevĕr o nevroză *(éréthisme nerveux)*, însă o nevroză care se opreşte într'un punt, fără a termina întreaga evoluţiune până la idioţie saŭ nebunie. Deci, fiind o boală constituţională, nevroza se moşteneşte, cum se moşteneşte dispositia canceroasă saŭ ftisia pulmonară, cu deosebire că într'un membru al uneĭ familiĭ nevropate ea străbate toată filiera până la ultima treaptă a degenerescenţeĭ, pe când în altul se opreşte pe acea zonă primejdioasă unde culmineză geniul şi de unde nu este mult până la nebunie. „Când auz că într'o familie există un geniŭ, zice celebrul psichiatru Wilhelm

---

[1]) Cicero *De Divinatione*, I, 37: „negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse". Idem *De Oratore*, II, 46, 194: „Saepe enim audivi poetam bonum neminem (id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse et sine quodam afflatu quasi furoris". — Clasic este tot capitolul 5-lea din dialogul luĭ Platon întitulat *Ion*. — Cf. Horaţiŭ *De Arte Poet.*, 295 sqq. — Celebrul scriitor german Jean Paul compară pe poeţi cu somnambuliĭ.

[2]) *Phaedros*, 22: καὶ ἡ ποίησις ὑπὸ τῆς τῶν μαινομένων ἡ τοῦ σωφρονοῦντος ἠφανίσθη.

[3]) Cesare Lombroso *L'Homme de Génie*, pag. 90.

Griesinger, întreb dacă nu este într'însa şi un idiot". In adevĕr, în familiile oamenilor de geniŭ, se găsesc, în linie ascendentă saŭ descendentă saŭ colaterală, membri supuşi la deosebite forme de psichoză. Unchiul şi bunica luĭ Schopenhauer eraŭ idioţi. Sora luĭ Hegel era nebună şi muri sinucigîndu-se; tot aşa o soră a luĭ Richelieu şi o soră a luĭ Diderot. Arrhidaios, fratele vitreg al luĭ Alexandru cel Mare, era idiot; un fiŭ al istoriculuĭ Tacit era tîmpit; fratele maĭ mare al luĭ Petru cel Mare, de asemenea etc.[1])

Mărginindu-ne numaĭ în cercul poeţilor şi al scriitorilor, constatăm că Lucreţiŭ, Petrarca, Molière, Dostoievsky, Flaubert, eraŭ supuşi la accese de epilepsie; că Pascal a murit într'un acces violent de epilepsie; că Swift suferea de ameţeală epileptică, iar Schiller şi Alfieri de simple convulsiunĭ, fără turburarea conştiinţeĭ; că Byron credea une-orĭ că este vizitat de un spectru, iar Pope întrebă odată pe medicul sĕŭ ce braţ iese din părete; în fine că Torquato Tasso, Cooper, Southey, Gutzkow, Poe[2]), Beaudelaire, Paul Verlaine, Heliade, Bolintineanu, Nicoleanu, Eminescu, aŭ murit nebunĭ, iar Gr. Alexandrescu, după ce şi-a revenit din nebunie, a căzut într'o tîmpire, în care nu se maĭ zărea nimic din frumoasa luĭ inteligenţă. Astfel, suferinţa trupească, halucinaţia, desgustul de lume, abrutirea, nebunia şi câte odată sinuciderea, iată sfîrşitul obicĭnuit al temperamentuluĭ poetic, maĭ ales în timpurile noastre. Activitatea impetuoasă şi violentă a creieruluĭ roade viscerele, usucă sângele, atacă mĕduva spinăriĭ şi însuşi encefalul, sguduie temelia vieţeĭ în om, căcĭ cheresteaua omenească, maĭ cu seamă aşa cum a făcut o civilizaţia noastră, nu este destul de solidă şi capabilă de a resista până în cele din urmă acestuĭ exces de vieaţă nervoasă.

Cu toate acestea geniile cele maĭ comprehensive, ca Michel Angelo, Lionardo da Vinci, Shakespeare, Göthe, V. Hugo, departe de a degenera în nebunie saŭ a presenta simptome de aseměnare cu nebunia, aŭ fost minţile cele maĭ lucide şi maĭ sănĕtoase ce s'aŭ putut vedea. Nicĭ adversităţile vieţeĭ, nicĭ succesele strălucite ce aŭ dobîndit, nicĭ fenomenala activitate a spiritului lor, n'aŭ nimicit într'înşiĭ simţul realităţiĭ şi n'a produs în eĭ vre-o turburare intelectuală. Pasiunea lor pentru frumos şi adevĕr n'a înnăbuşit saŭ stins într'înşiĭ iubirea de ţară şi de familie, nu le-a schimbat caracterul saŭ credinţa,—afară de evoluţia firească ce aduce într'o fiinţă cugetătoare experienţa şi studiul,—nu i-a făcut să cază în aberaţiunĭ saŭ să lase vre-o operă neterminată din cauza desgustuluĭ de muncă şi de vieaţă. Inălţimea spirituluĭ se manifestă la aceste geniĭ prin admirabilul echilibru al facultăţilor lor şi consecvenţa lor în vieaţă[3]).

ANG. DEMETRIESCU

---

[1]) Dr. Oskar Panizza, *Op. cit.*, passim.
[2]) Cesare Lombroso *L'Homme de Génie*, passim.
[3]) Charles Lamb *Sanity of true Genius*, ap. Maudsley *Pathology of Mind*, pag. 320 în notă.

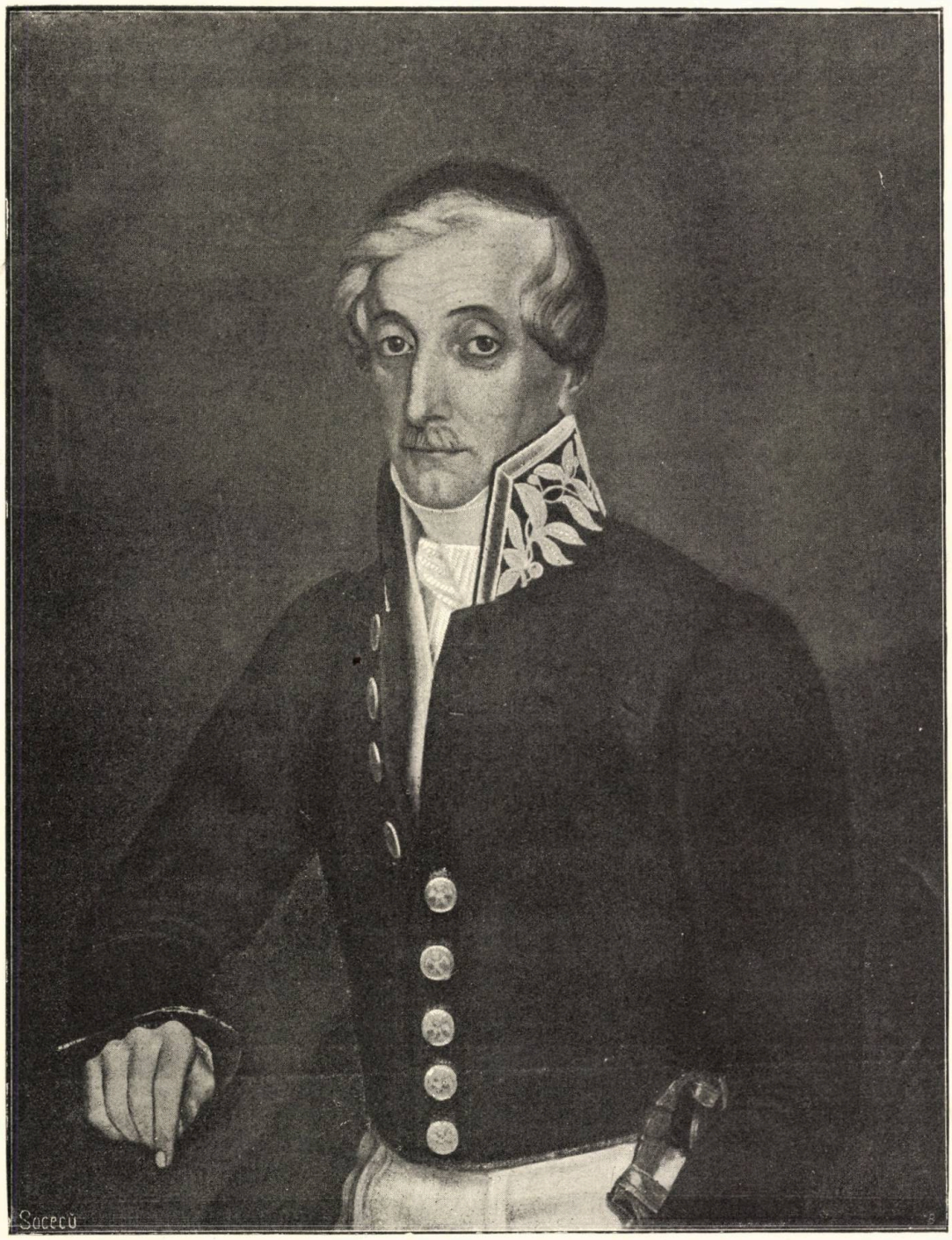

Portretul Clucerului B.

„FLOAREA REGINEI“

— SONET —

Traducere de A. T.

Nu spuneţĭ, că trufie sfidătoare
Apasă strînse buzele mĭ să tacă
Şi albul chip cu frig de ghiaţă 'mbracă,
Şi rîs nu lasă vieaţa mĭ să 'nfioare;

Şi nicĭ că nu viŭ printre florĭ o floare,
Ci pururea stingheră şi posacă,
Nicĭ doina de isvoare nu mĕ 'mpacă,
Şi nicĭ duioase mîngăierĭ de soare.

Cînd 'naltul solitar mi e muta cale,
Sub soare vitreg ca lucirea gheţiĭ,
Cînd fruntea mi o sărută doar nămeţiĭ, —

Cum vreţĭ să ştiŭ fiorii dulcĭ din vale,
Extazul floareĭ ce spre para vieţiĭ
Setos deschide albele petale?

CARMEN SYLVA

INVĔŢĂMÊNTUL UNIVERSITAR [1]

TIPURĬ *FIN-DE-SIÈCLE*

FIFI şi LILI

D. Leon Gondoleanu, elev al liceuluĭ Louis-le-Grand, bacalaureat în Sorbonna Parisuluĭ, face dreptul la Universitatea Bucureştilor, căcĭ tatăl sĕŭ, *sastisit* de atâtea şi atâtea cereri de credite suplimentare, s'a hotărît să-l aducă la căminul părintesc ca să treacă examenul de licenţă.

Vesel, filosof, pişicher până în vîrful unghiilor şi jucându-se cu întîmplările vieţeĭ ca cu nişte portocale acre, pe care le mănâncĭ, căcĭ ţi-e sete, — Leon bate trotuarele bulevarduluĭ Universităţiĭ cu aceeaşĭ negrije, cu care bătea trotuarele bulevarduluĭ Saint-Michel la Paris.

Cu inima pe buze, cu buzele gata pe sărutat, cu sărutatul când pe icĭ, când pe colea, sburând ca un fluture din floare în floare şi oprindu-se câte odată chiar şi pe floricelele juridice şi... *jurisprudentice*, cum numeşte el pe Mourlon, Leon ĭea în zeflemea presintele şi dă cu tifla cea maĭ de caracter viitoruluĭ necunoscut.

E minunat Leon când zice:

— Viitorul... Teoria luĭ „poate că da; poate că nu"! Eh! şi apoĭ...? Ce-mĭ pasă!... E adevĕrat că „papa" are treĭ moşiĭ!...

Leon are un prietin la Paris pe care-l iubeşte foarte mult şi, deşi nu scrie niměnuĭ, căcĭ urăşte cu foc scrisul care pătează şi murdăreşte degetele, luĭ Alfred Condonescu ĭĭ scrie regulat odată pe sĕptămână.

Şi el singur se miră şi se cruceşte de-atâta regularitate, şi nu şi-o explică decât prin ceea ce el numeşte, ca un incorigibil franţuzist: *la goutte d'eau de l'habitude*, adică puterea obicĭnuinţeĭ.

---

[1] Dintr'o colecţiune de tipurĭ *fin-de-siècle* din învĕţământul universitar, din cel secundar şi din cel primar, care colecţiune va apare în volum maĭ târziŭ.

Alaltăerĭ am cetit o scrisoare de ale luĭ Leon cătră Alfred. O daŭ aci întocmaĭ.

Limba luĭ Leon e tipică: e limba viitoruluĭ avocat la Palatul de Justiție din Bucureștĭ, e limba fostuluĭ elev de la Louis-le-Grand.

Iată-o:

II.

„*Dragul meŭ Alfred,*

„Ți-am vorbit puțin în scrisoarea mea de Mercurea trecută despre „*Fifi Clavicule*, cum numesc eŭ pe d-șoara Filofteia Dumitrescu, studentă în „anul al cincilea la medicină. Se pare că cele douĕ-treĭ frase ce-am consa- „crat acesteĭ *băețoaice* de laboratoriŭ și de policlinică te-aŭ interesat. Imĭ „cerĭ maĭ multe amĕnunte. Împrejurările m'aŭ servit și te-aŭ slujit *à mer- „veille.*

„Sĕptămâna aceasta, am trăit cu d-șoara Fifi, — *pense pas des bê- „tises!* — într'o intimitate din cele maĭ studențești, așa ca amĕnuntele vor „curge *à jet continu* din pana mea.

„Citește, *pèse*, analisează și dedu, o viitorule diplomat laureat al „celor cincĭ facultățĭ parisiane, dacă nu vor fi șase. Judecă și tu cum prin „Fifi, *qui faisait mon bonheur*, am dat de Lili, *qui fait actuellement mon „malheur.*

„Și astfel fiind, *voici les faits:*

„Cunosc pe Fifi Clavicule, alias Filofteia Dumitrescu de acum vre-o „douĕ lunĭ, de când, ți-aducĭ aminte, era să se încaiere doĭ profesorĭ de la „facultatea de medicină.

„Studentele și studențiĭ se împărțiseră în douĕ tabere: uniĭ țineaŭ „cu Matache, profesor de nu știŭ ce, iar alțiĭ țineaŭ cu Pavlache, profesor „tot de nu știŭ ce.

„*Matachiștiĭ* mergeaŭ la cursul luĭ Pavlache să-ĭ facă *chahut* saŭ „cum zice amicul meŭ Petroniŭ Scevolanul din Gherla, „să-ĭ administreze o „țĭră de *Katzenmusik*“, iar *Pavlachiștiĭ* nu lipsiaŭ de la nicĭ una din expe- „riențele luĭ Matache ca să-ĭ dea cu sic!, cu ptiŭ! și cu amabilul *hohohà!*, „când li se părea că experiența o buclarisește. *C'était exquis!* Și-n loc să bat „trotuarul de la Bulevard la Episcopie, și viceversa, și d'acolo iar viceversa, „și într'una viceversa până la ora meseĭ, mĕ duceam la aceste lecțiĭ la care „ascultam cu delicĭĭ cum Matache înjură pe Pavlache, și cum Pavlache tăr- „băcește pe Matache, amîndoĭ în numele înalteĭ științe medicale . . . *as- „tu fini!*

„Până când să vină la curs acești doĭ corifeĭ medicalĭ, m'am așezat

„de vr'o două ori lîngă Fifi Clavicule şi . . . *tu vois la chose:* ea studentă, „eŭ student, şi, amîndorora mamele neavîndu-ne tors pe limbă, am vorbit „şi, pentru că, *dirait l'autre*, vorba pe vorbă aduce şi vorba a doua mai a- „duce şi altceva, iacă-ne de la a treia şedinţă — era la Matache, dacă n'o „fi fost la Pavlache; — prietini buni, dar ştii ce buni? Ca fraţi de lapte nu „acru, nu tăiat, nu bătut, ci dulce ca zachărul. Ne tutuiam, ne certam, ne „împăcam *sans l'intervention d'un tiers*, cum facem şi-acum.

„De atunci, eŭ am botezat-o, pentru că e tare în Anatomie, *Fifi „Clavicule*, şi ea m'a poreclit *Phlegmon* care, prin metatesă şi fără nici o „violentare saŭ violare, dă *mon fléc*, întocmai cum *chebrit* dă *briquet*. Ea „este Fifi Clavicule şi eŭ, *je sus son fléc*.

„E adorabilă şi deci, *faut êt' logique!* o ador — *pense pas des bêtises!* „Nu e frumoasă, *oh! ça, tant s'en faut*, dar are în chip atâta vioiciune şi „niste ochi cu atâtea ape, încât la minut te iea şi la minut te îmbată. . . . „dar nu cum crezi tu, lubrice şi libidinoase Gaius!

„E beţia plăcerei celeilalte. Citeşte teoria Intellectului pur, *et fiche- „moi la paix!*

„Dar citită, dar deşteaptă, dar spirituală, dar în vorbire de o în- „drăzneală, *d'un sans-gêne*, d'un realism . . , a zis şi s'a făcut! . . S'a ispră- „vit! Fifi Clavicule stoarce lămâia la toate studentele celor două conti- „nente.

„Mĕ prisează şi o prisez.

„Ne vedem cât se poate de des, idică atunci când ea îmi permite. „Şi-anume: îmi permite la facultate, ori de câte ori vine la vre-un curs ca „ale lui Matache saŭ Pavlache. Atunci, bine înţeles, ea n'ascultă, de vreme „ce ştie mai mult şi decât nea Matache şi decât nea Pavlache. Vorbim „toată ora de toate lucrurile ce pot străfulgera în capetele omeneşti nu „goale ca tivga.

„Şi-mi mai permite câte odată să mĕ duc şi la ea acasă. *Pense tou- „jours pas des bêtises!* — La mine nu vine niciodată.

„Este un deliciŭ conversaţiunea incomparabilei Fifi Clavicule!

„Şi-acum, fără să-ţi mai vorbesc de părul ei care e *blond d'or* şi pe „care, cu toată bogăţia lui, îl peaptănă în două minute, — de mâinile ei „care sunt de un alb diafan şi de o putere musculară *pas commune*, — de „talia ei care e mai mlădioasă ca trestia cu şi fără corset, (Fifi nu trestia) „— de toaleta ei care e d'o simplicitate mai mult decât artistică, — cunoşti, „Alfred, pe Fifi Clavicule, la care, Dumnezeŭ mi-e martur, nu m'am gîndit „de două luni, de când o cunosc şi mĕ delectez în compania ei, decât ca „la cel mai spiritual, mai simpatic şi mai veselnic camarad, din ceĭ o mie „ai Universităţii bucureştene.

. . . . . .

„Ah! Alfred, Alfred, ce bine ar fi fost să nu cunosc decât pe Fifi „Clavicule! . .

„Dar nu! a fost scris în cartea soarteĭ, — *zut! pour le sort et la fatalité!* „— ca prin Fifi să cunosc pe Lili.

„*Lili, qui?* Intreba-veĭ tu cu mirare şi poate chiar cu oarecare grijă, „percepênd, *avec ta fine oreille*, furtuna sentimentală care duduie într'acest „sfîrşit de frasă.

„Lili? *lis!* şi pĕru-ţĭ blond, amice, măciucă se va face, încât, fără „doar şi poate, veĭ seměna cu-n Gal, tu Alfred, care eştĭ Român — neaoş din „Tigveni de pe Topolog.

„Citeşte şi judecă, *stendhaliseazĕ*, *bourgetiseazĕ* şi în urmă conchide „cu lacrime cât pumnul.

„Să-mĭ rĕspunzĭ dacă nu am dreptul să mĕ numesc, eŭ al doilea, „*l'enfant fin-de siècle*, nu tocmaĭ *à la Musset* din faimoasa *Confession d'un* „*Enfant du siècle*, dar avênd ca şi acela *la désésperance au coeur*, în nervĭ, „oh! în nervĭ, căcĭ inima vine azĭ, *dit-on*, după nervĭ, în *eul* meŭ, *dans mon* „*miserable moi*, sorginte nesecabilă de-amor şi beatitudine.

„*Encore une fois*, citeşte, Alfred, citeşte şi plânge-mĕ, jăleşte mĕ ca „pe un nenorocit.

. . . . . .

„Acum patru zile mĕ duc cu permisie la Fifi pe la 9 seara să stăm „de vorbă. Plec *le coeur léger*, căcĭ ştiam că am să gust lîngă dînsa — „*pense pas des bêtises!* — deliciele cele maĭ alese ale celuĭ maĭ pur intelec- „tualism.

„Intru; un *shakehand* sdravăn, — ţi-am spus ce muşchĭ are în mână — „şi conversaţiunea începu.

„Fifi plecă de le citea. Era vorba de *plexul solar*, în legăturile luĭ cu „plexurile lombo-aortic, coronar stomachic, venal şi maĭ nu ştiŭ câte. Fifi „voia să afle ştiinţificeşte — ideiă nouă! — dacă, din nervii plexuluĭ solar sunt „unii care, coborându-se maĭ jos, nu schimbă natura funcţiunii lor şi nu „fac pe individ saŭ individă să simtă alte-alea.

„De aci plecând, cu toată vioiciunea uneĭ minţĭ de mâna întâia şi cu „nişte potrivelĭ ne-asĕmuit de bine găsite, Fifi, maĭ *Clavicule* decât orĭ când, „se repezi de la marile volume ce avea înainte-ĭ, la o mulţime de explica- „ţiunĭ asupra acestor plexurĭ şi asupra legăturilor ce ele aŭ cu părţile no- „bile, . . . cu amănunte şi cu lămuririĭ atât de plastice, în cât simţiĭ nările „că încep să-mĭ cam joace.

„Ea, fericita Fifi Cavicule, era maĭ rece ca marmora de Pentelic îna „inte de dalta luĭ Phidias, maĭ intelectuală decât Aristotele explicând Pe- „ripatetismul sub pomiĭ din grădina luĭ Lykeŭ, maĭ ştiinţifică şi maĭ cere-

„brală decât Charcot, când provoca la Salpetriera o oribilă isteriă prin „presiunea savantă a ovarelor unei virgine de 18 ani.

„Şi vorbia, arăta, compara şi vorbia mereŭ!

„Eŭ îmĭ simţeam nările lărgindu-se din ce în ce maĭ mult; simţiam „că respiraţiunea îmĭ devine şuerătoare şi, dând umeriĭ îndărăt, apăsam „asupra coastelor ca să opresc — ştiŭ eŭ! — coloana vertebrală să nu fie „străbătută de acel curent cald şi iresistibil care, deliciĭ şi turmente! ne „turbează la minut.

„*Ah! Dieux!*... E probabil că Fifi urmăria în ochiĭ meĭ, deveniţi maĭ „umezi şi maĭ scînteetoriĭ şi în mişcările mele, devenite... *ad-hoc*, întregul „*processus* al *euluĭ* meŭ psicho şi fisiologic.

„Un imperceptibil surîs îĭ adînci buza de jos, şi, *maline*, continuă „maĭ plastic, maĭ provocant... O femeie! o pisică! o pilă voltaică cu „sguduitoare descărcăturiĭ! *Oh! ce qu'elle était jolie et attirante à ce mo-*„*ment-là*...

„Şi vorbia într'una!

„Nu maĭ auziam nimic de cât respiraţiunea care îmĭ devenia d'un „*saccadé* oribil. E probabil că Fifi auzea, vedea, pricepea totul, căcĭ, de odată, „se opri şi, strângêndu-mĕ de braţ cu mâna ca cu nişte adevărate cleşte, „îmĭ zise îndesat:

„— Ascultă!... Dincolo!...

„Căzuĭ dintr'un *état d'âme* într'altul.

. . . . . .

„Am uitat să-ţĭ spun că Fifi Clavicule stă cu camera eĭ alăturĭ de „camera d-şoareĭ Lili Ceri, studentă în litere, anul al doilea, Romăncă năs-„cută dintr'un Italian şi o Sêrboaică, — o domnişoară de care, de vre-o două „orĭ, Fifi Clavicule îmĭ vorbise ca de fiinţa cea maĭ sentimentală, cea maĭ „visătoare şi, tot de odată, cea maĭ *ibseniană* din toate câte sunt la litere „în Bucureştĭ.

„— Ascultă! zise încă o dată Fifi încleştându-şĭ puternic degetele pe „braţul meŭ.

„Mĕ desbătasem cu desăvârşire.

„Ascultaĭ, — n'aşĭ fi maĭ ascultat!

„Auziĭ şi nu le maĭ uit până când voiŭ muri cuvintele greceştĭ — „mi s'a spus pe urmă că sunt versurĭ din Sappho:

ὡς γαρ εἴδω σε, βροχέως με φωνᾶς
οὐδὲν ἔτ' ἴκει,
ἀλλὰ κ'άμμεν γλῶσσα ἔαγε, λέπτονδ'
αὐτίκα .χρῶ πῦρ ὑποδεδρόμακεν...

„şi pe urmă, traduse cu o voce dulce şi captivantă şi cu o inimă care te „pătrundea adînc:

„*Abia te văd și, pe loc, nu îmĭ maĭ vine nicĭ o vorbă; limba mi se*
„*leagă și un foc subțire îmĭ aleargă pe piele . . .*

„Vocea se perdea; abia maĭ auziam:

„*Cu ochiĭ nu maĭ văd nimic! . . . urechile 'mĭ vîjiă . . . o sudoare rece . . .*

„— Cine e? întrebaĭ eŭ pe Fifi și simțiĭ că intru, *pour tout de bon*,
„într'un alt *état d'âme* maĭ năsdrăvan ca primul. Cine e?

„— E Lili Ceri, care 'șĭ pregătește pentru societatea *Aurora literară*
„compusă numaĭ din studente, disertația sa asupra poeteseĭ Sappho și a amo-
„ruluĭ lesbian. Aĭ auzit d'astea, *mon fléc?*

„— Nu, *Clavicule*, dar te rog, fă-mĕ s'o văd. Glasu-ĭ e prea dulce ca
„să nu fie și frumoasă.

„— *Idiot!* vorbește cu o femeie și spune de alta că e frumoasă;
„dar *enfin!* sunt studentă în medicină și, decĭ, cunosc *les turpitudes et les*
„*saletés des hommes.* Vino!

„Trase o draperie, deschise încetinel o ușe. Dincolo era o alta cu
„geamurĭ avênd o perdea reschirată.

„Intraĭ între ușĭ, îngenuchiaĭ, mĕ uitaĭ . . .

. . . . . .

„O Alfred, *o nature! o beauté!* Inchipuie-țĭ o tînără de 19—20 de
„anĭ, în cămașe imens decoltată, cu pieptul aproape gol, cu pĕrul resfirat
„pe spate, rumenă, *rose, exquise*, cu o carne palpitândă sub boldul iresisti-
„bil al uneĭ juneți care-ĭ țișnia prin toțĭ porĭĭ. *Dieux! quel choc!*

„Imĭ tresăltaŭ obrajiĭ și ochiĭ imĭ svăpăiaŭ!

„Lili citea apăsându-și sînul pe douĕ volume deschise înainte-ĭ.

„O! sînul! o mere ale Venereĭ din Milo, după care, secole de-arândul,
„artiștiĭ luară modelul cupelor cu care se serviaŭ la altarul zeițeĭ Pallas-Athene
„fecioarele eline aducêndu-și prinoasele lor. *O délices, ô tourments, ô supplices!* . . .

„Și suie, Alfred, suie de la mere la acele inefabile adîncăturĭ, cuib
„pentru milioane de sărutărĭ și de unde resar grumajiĭ cu a lor cută adum-
„brită de marmorea albeață a restuluĭ.

„— Vezĭ, zise Fifi plecându-mi-se la urechie, vezĭ, are înainte-ĭ, —
„mi-a spus'o de zece orĭ, — poesiile saphice, ediția unea luĭ Nerre: *Sapphonis*
„*Mytilenaeae Fragmenta, Berlin, 1827, în* 4°.

„— *Oh! tais-toi, Clavicule, ou j't'omoplatise!!!* șueraĭ eŭ beat cu de-
„săvîrșire.

„Și continuaĭ a mĕ uita. Lili citia mereŭ și traducea. Auzim ca în
„extas glasul ne-asemuit de dulce al copileĭ divine, cum se alinta pe frasele
„sapphice:

„*Frăgezimea tinereței este ca mĕrul cel dulce pe care soarele îl sărută*
„*zilnic pe înălțimea crengilor de sus . . . Iubire! iubire! . . . un fior mĕ cuprinde*
„*toată . . .* φαίνομαι ἄπνους . . . *simț că nu maĭ respir . . .*

„Şi în timpul când lupta cu Sappho, Lili îşĭ plimba pe sîn, triland „ca la piano, nişte degete lungĭ, albe, subţirĭ . . . O Alfred ! *quel spectacle!* „*quelle apparition préraphaélite !* . . .

„*Dieux !* . . , Cămaşa-ĭ căzuse de pe umĕr jos de tot, la cot, şi eŭ, „în desmierdărĭ nebune, sărutam cu privirea beat, răpit, fermecat, de la cot „la umĕr, de la umĕr la gât, de la gât la fragiĭ obrajilor, la garofiţa buze- „lor, la mura ochilor . . .

„Vedeam, *ô déesse aux yeux glauques !* vedeam pe zăpada sînuluĭ cum, „prin vine albăstruĭ, tresălta în svêcniturĭ gentile sângele fecioareĭ încălzită „de Sappho ; vedeam pe frunte-ĭ, sus la mijloc, scînteiând o broboană de „sudoare, diamant bătut în negrul-corb al pĕruluĭ ; o vedeam cu pieptul „înainte, tot maĭ nainte, grunj de sfărămat în indicibile delicĭi, şi o vedeam „căzênd întinsă pe fotoliŭ, iar buzele-ĭ, maĭ sângerânde şi maĭ umede ca „totdeauna, zicênd pe :

„— *Iubire . . . Iubire ! . . . un fior mĕ coprinde toată . . . simt că nu „maĭ respir ! . . .*

„Rămase imobilă câteva secunde.

„Fifi zisese numaĭ cuvintele :

„— *C'est drôle !*

„şi se oprise pironindu-şĭ ca şi mine ochiĭ în Lili.

„Fifi, care nu maĭ era *Clavicule*, se uita ; eŭ mĕ uitam ; ne uitam „amêndoĭ.

„Lili ne înlemnise.

„Şi atuncĭ, în tăcerea nopţiĭ, la 11 şi jumĕtate, în bine-cuvîntata „stradă a *Dimineţeĭ* din *Popa-Soare*, cu o voce ca a divelor Patti şi Nilson, „Lili goală, întinsă pe fotoliŭ, strîngêndu-ĭ braţele cu nişte mănuşiţe de za- „chăr, cu ochiĭ pe jumătate închişĭ şi cu douĕ lacrime marĭ pornind spre „fragiĭ obrajilor, — cântă, fecioară lesbiană în sapphicu-ĭ amor :

Chasseur cruel, aux yeux si doux,
O toi, qui m'apparus en songe,
O maître du divin mensonge,
Viens, je te prie à deux genoux !
Eros, Eros, prends pitié de nous ! !

„Ce fericire ! ce beţie ! ce voluptate ! ce ecoŭ sublim lăsa acest glas „în giuru-ĭ, nu ştiŭ.

„La un *mi* şi la un *fa*, dat pe *ros* din *Eros*, şi eŭ, şi Fifi simţirăm „că ne înmuiăm cu desevîrşire.

„Fifi, — Fifi Clavicule, cea cu plexurile renale şi stomacale, — înge- „nuchiă cu mine, rezimându-se cu ambele braţe pe spinarea mea.

„Abia şopti :

„*Dieux! qu'c'est beau!!*

„Şi Lili, maĭ superbă, maĭ aprinsă în vedeniile eĭ de Paphos, continuă:

Tu m'as parlé; ta tendre voix
Tremblait d'une extase infinie;
Alors, j'ai senti l'harmonie
De la mer bleue et des grands bois.
Eros! Eros! en toi seul je crois!!!

„Simţiam braţele nebuneĭ de Fifi că tremură şi în ceafă-mĭ că res-„piraţiunea îĭ devine din ce în maĭ gîfiindă, *haletante, saccadée, sifflante!*

„Iar eŭ, eŭ dus într'alte lumĭ, simţeam pieptul că-mĭ saltă în valurĭ „de melodie, şi juram că ideala fericire constă din amor şi armonie.

„Şi Lili, focoasă, palpitândă, sgârîind cu unghiile braţele fotoliu-„luĭ, cânta:

Rougis ma lèvre, éteins mes yeux,
Saisis ta victime et ta proie,
Qui veut, parmi des pleurs de joie,
Mourir d'un mal délicieux!
Eros! Eros! ouvre-moi les cieux!!.

„Lili sfîrşi lăsând să-ĭ cadă capul pe fotoliŭ. Iar eŭ, fără să ştiŭ cum? „când? de ce? mĕ auziĭ cântând cu o inimă ce nu-mĭ cunoşteam melodia „scandinavă, care-ţĭ plăcea atât de mult:

O Lilinau, la nuit est sombre!
Qui reçois-tu, le coeur tremblant?
C'est un beau chasseur, mais dans l'ombre
Il a l'air d'un fantôme blanc.
Redoute, enfant, redoute un piège;
Frémis de donner ton amour
Au pâle fiancé de neige
Qui s'efface quand vient le jour.

„O Alfred, căprioara în singurătatea munţilor, turtureaua în liniştea „neîntreruptă a pădureĭ de aninĭ, gazela la isvorul cristalin, când un foşnet „neobicĭnuit le sperie, nu aŭ o privire şi un gest maĭ drăgălaşe decât Lili „când auzi pe *Lilinau.*

„Surise, ascultă, îşĭ scutură capul şi 'n urmă, c'un glas de ânger, „strigă:

„— Fifi, cine e la tine?

„Fifi Clavicule, desbătată, se retrase în odae şi respunse:

„— Vino de-l vezĭ!

„— Viŭ!

„Fugiĭ şi eŭ. Lăsarăm să cadă draperia.

„Fifi şi-aruncă ochiĭ pe tractatul de Anatomiă cu plexul solar şi cele-„lalte şi, în puţine minute, redeveni Fifi Clavicule.

„Lili intră.

„— Iţĭ presint pe *mon fleac*, zis şi d. Leon Gondoleanu, care cântă „melodiĭ. scandinave, cum tu cânţĭ din Sappho şi din Augusta Holmès. Amîn-„doĭ m'aţĭ făcut să fac o prostie: am fost mişcată vre-o 15 minute. Vĕ „plătesc eŭ prostia aceasta cu vîrf şi 'ndesat. O studentă în medicină nu „trebue să se mişte şi să se 'nduioşeze decât când descopere o nouă boală, „un noŭ leac, un noŭ instrument de ciopărţit această sdreanţă care se nu-„meşte trupul omenesc. *Mon fleac*, şterge-o saŭ îţĭ daŭ cu forcepsul ăsta în „cap; iar tu, Lili, după ce te veĭ uita bine la acest specimen de bărbat „care cântă pe *Lilinau*, dă draculuĭ pe Sappho şi du-t'd' te culcă repetind „vorbele din *Sburătorul:*

. . . . . Ce bine a zis bunica
Să fugă fata mare de focul de iubit;
Că 'ncepe de visează, şi visu 'n lipitură
Incepe-a se preface, şi lipitura 'n smeŭ.
Şi ce-ĭ maĭ facĭ pe urmă? Că nicĭ descântătură,
Nicĭ rugĭ nu te maĭ scapă, ferească Dumnezeŭ!

„Ne gonia.

„Am stat de vorbă câteşĭ treĭ până la două după miezul nopţeĭ...

„Şi de atuncĭ, nu vĕd lumea decât prin Lili... Am amânat examenul „la toamnă... Ce voiŭ deveni, nu ştiŭ!..

„*O Lili, o mon tout!*

„Fericesce-mĕ, Alfred, pe toate modurile ritmice, până şi în versurĭ ditirambice.

„Eŭ tac. Fericirea e mută . . . . . .
. . . . . .

G. I. IONNESCU-GION

Biserica Antim din București.

EPITROPIA EVGHENIŢILOR

Campania întreprinsă de presa bucureşteană contra cămătarilor şi în favorul feciorilor de bani-gata, care risipesc averea părintească chiar mai nainte de a intra în posesiunea ei, au adus la ordinea zilei amintirile istorice din trecut cu referinţă la risipitorii de averi.

Nu de ieri, nici de astăzi au eşit ceata cea lacomă şi necinstită a cămătarilor.

Nu de ieri, nici de astăzi numai au existat în societatea română risipitori de averi, feciori de bani-gata, care neştiind cu ce greutate se înoadă doui bani în ciorap de bunică, dau sbranca în *„remasul“* de la bunică, de la bun, şi de la părinţi.

„Nihil novi sub sole“ al psalmistului se aplică şi aci, ca peste tot. Aşa a fost, aşa este şi . . . fără a fi proroc după Hristos, *aşa va fi!* . .

Ca să nu fie aşa, s'au inventat uneori aşa zisele *legi somptuarii.*

S'au dovedit însă neputinţa legilor de a împedica risipa caselor fruntaşe, ba chiar a unor întregi popoare.

In cele şeapte volume, ce până acum au vĕzut lumina zilei, din *„Istoria Românilor“* de mine, am adus diverse *nizamuri*, saŭ regulamente şi *pitace* ori poruncĭ ţintind a împiedica luxul ruinător din clasa boerească.

Cu deosebire boerimea cheltuia, la finea secoluluĭ trecut, pe blănĭ, stofe şi carete. Alexandru Moruzi, la 11 Martie 1794, ordonă lipscanilor să înceteze de a mai importa *„flude, linaz, sadedică, cusăturĭ şi basmale ce sunt lucruri care pricinuesc o cheltuială zădarnică şi o stingere de obşte*[1]).

[1]) Vezi *Istoria Românilor* de V. A. Urechiă. Tom. V. pag. 306.

In 8 August 1796 acelaș Domnitor reînoește proibițiunea importăreĭ de *butce* saŭ *carete*, sub aspre pedepse [1]).

Măsurile luate sub domnia luĭ Ioan Caragea (1812—1818) sunt cu mult maĭ energice, ba și maĭ originale decât toate cele de la anterioarele domniĭ.

Pentru întâiașĭ dată facem cunoscută înființarea, sub Ioan Caragea, a uneĭ ciudate instituțiunĭ, numită *„Epitropia Evgheniților“*, adică a nobililor.

La 1 Septembre 1814 Ion Caragea, după mijlocirea Divanuluĭ sĕŭ, adresează *„Către D-lor ispravnicii județelor, i la Divanul Craioveĭ, i la Departamentul de opt și de șapte, i la D-luĭ Vel Spătar și D-luĭ Vel Aga, i la Starostea de negușitorĭ și la Consulaturĭ“* următoarea carte-deschisă, adecă circulară :

„Fiindcă prin anafora obștească a prea sfinției sale părinteluĭ Mitropolit și a D-lor boerilor, care s'aŭ întărit și de Domnia mea, *spre a nu se stinge casele boerești*, de copiiĭ ce rĕmân, risipitorĭ și nevrêstnicĭ, cum s'aŭ întîmplat de s'aŭ stins unele din casele cele marĭ, s'aŭ făcut hotărîre, ca de acum înainte fecioriĭ de boerĭ ceĭ risipitorĭ și fără de epitropĭ și neajunșĭ în vîrsta de 25 de anĭ (afară din ceĭ ce sunt sub epitropĭ), măcar fie și căsătoriți, saŭ cu cin de boerie, să nu fie volnicĭ, atât alțiĭ, cât maĭ vîrtos neguțătoriĭ a le da împrumut câtușĭ de puțină marfă, saŭ banĭ, saŭ a face verĭce alișveriș cu dênșiĭ, ci când vor avea trebuință aceĭ feciorĭ de boerĭ pentru hrana și îmbrăcămintea lor, saŭ pentru economia caseĭ, să meargă să se arate la sfinția lor părinții arhierĭ și cu iscălitura preaosfinților sale să aibă voie să se împrumute. De care maĭ pe larg pliroforie veți lua D tră din copia de anafora cu această hotărîre ce vi se trămite.

Ci dar să puneți a publicarisi aceasta, îngrijind de a se urma și a se păzi acum și totdeauna în pricinile ce se vor întîmpla. Și de primire să avem rĕspuns“.

1814, Sept. 1.

Curênd însă, tot după stăruința Divanuluĭ, Ioan Caragea înființează o nouă instituțiune menită a protege pre fiiĭ risipitorĭ în contra cămătarilor.

Această instituțiune poartă numele de *„Epitropia Evgheniștilor“*.

In această epitropie intră prelațiĭ țĕriĭ și un numĕr de boierĭ, între care aflăm pe fostul mare ban Grigore Brancoveanu.

Iată anaforaoa prin care boeriĭ, la 15 August 1814, mijlocesc la Ioan Caragea înființarea epitropieĭ evgheniților, saŭ cel puțin publicațiunea, ca neguțătoriĭ să nu dea banĭ cu împrumut, nicĭ să vînză nimic la fecioriĭ de boerĭ risipitorĭ :

Prea Înălțate Doamne,

„Cu plecată anafora arătăm Mărieĭ Tale ; că din viclenele urmărĭ ale unora din neguțătoriĭ de aicĭ din Bucureștĭ s'aŭ stins, s'aŭ prăpădit câteva case de boerĭ marĭ, de starea dintâĭ, ajungênd la lipsă și sărăcie vrednică de jale, căcĭ din lăcomia lor, dând

[1]) Vezĭ Actul în Cod. domnesc XXIX fila 218 la Archiva Statuluĭ.

clironomilor acelor oare știuți de risipitorĭ marfă cu preț încărcat și împrumutărĭ de banĭ cu grele dobînzĭ, drept care luându-le zălog moșiile și alte acareturĭ și silindu-ĭ spre plată, după ce i-aŭ făcut de și-aŭ vîndut lucrurile, putem zice și fără prețul cuviincios, și aŭ rĕmas ca niște nemernicĭ în patria lor, tot nu s'aŭ putut plăti de dênșiĭ, ci aŭ ajuns și la scăpătaciune și aŭ rĕmas și datorĭ din pricina lor; pentru care fiindcă Înălțimea Ta ne eștĭ dăruit din pronia cea de sus părinte al patrieĭ, cu rîvnă și dorire spre fericirĭ și binele tuturor supușilor Mărieĭ Tale de obște, iar maĭ ales spre întregimea neamuluĭ boeresc, îndrăsnim a face Înălțimeĭ Tale obștească și plecată rugăciune, ca să bine-voeștĭ a da luminată întărire la această anafora a noastră, ca de acum înainte fecioriĭ de boerĭ ceĭ risipitorĭ și făr' de epitropĭ și neajunșĭ în vîrstă de anĭ 25 (afară din ceĭ ce sunt sub epitropĭ) măcar fie și căsătoriță saŭ cu cin de boerie, să se dea sub epitropia preaosfinției sale părinteluĭ mitropolit și a unuia din părinții episcopĭ și nimenĭ din neguțătorĭ să nu fie volnicĭ a le da împrumut cătușĭ de puțină marfă saŭ banĭ, saŭ a face ver-ce alișveriș cu dênșiĭ, ci când va avea trebuință acel fecior de boer pentru hrana și îmbrăcămintea luĭ, saŭ pentru economia caseĭ să meargă să arate preaosfinților sale părinților archiereĭ, și pliroforisindu se preaosfinția lor, că acea trebuință este neapărată și cu cale, prin știrea și iscălitura preaosfinților sale se aibă voĭe a se împrumuta, iar făr' de această orînduială făcêndu-se vre-o împrumutare să știe acel neguțător cu hotărîre, că se va osîndi după pravilele împĕrățeștĭ a rĕmânea păgubaș, cum nicĭ pe numele acelor risipitorĭ ca aceia să nu fie volnic a face datorie pe numele acestor fel de copiĭ și a le supune lucrurile sub zălogire, căcĭ se vor osîndi a rĕspunde acea datorie chiar din zestrile D-lor; care această hotărîre după ce se va trece în condica divanuluĭ, să se scoată copiĭ asemenea și să se trimită la toate cinstitele consulaturĭ și la starostea de neguțătorĭ, ca să se facă cunoscut tuturor de obște, și apoĭ să se dea la sfînta mitropolie în păstrare, spre a nu găsi vre-unul pricină că n'aŭ știut; iar hotărîrea rĕmâne la Măria Ta. 1814, August 15.

Mitropolit Nictarie, Radu Golescu vel vistier, Constant. Filipescu vistier, Grigorie Brâncoveanu biv vel ban, Const. Cretulescu vel ban, Radu Slătineanu vornic, Barbu Văcărescu vel vornic, Const. Bălăceanu vel vornic, Dumitrașco Racoviță vel vornic, Iordache Slătineanu vel vornic, Grigore Filipescu, Dumitrache Racoviță, Iordache Filipescu vel logofĕt, Const. Filipescu vel logofĕt, Fotache Știrbeiŭ vel logofĕt, Nestor Clucer.

Domnitorul aprobă anaforaoa, cu următorul pitac din 23 August:

Iŵ Ioan Gheorghe Caragea voevod i gospodar zemli Vlahscoe. Fiindcă mijlocul acesta ce se arată maĭ jos într'această obștească anafora, privește spre bună ființa și întregimea caselor boerești, celor ce din nenorocire se întîmplă de rĕmân la acest fel de fiĭ, o întărim domnia mea, cu hotărîre, ca întru toate întocmaĭ să se urmeze și poruncim, D-tale vel logofete de țara de sus ca nu numaĭ la cinstitele consulaturĭ și la starostea de neguțătorĭ să se trimită copiĭ după această hotărîre, ci încă și la divanul Craioveĭ și pe la toate isprăvnicăturile, însoțite și cu osebite porunci ale domnieĭ mele, spre a se publicarisi în auzul tuturor, și apoĭ trecêndu-se și în condica domnesculuĭ nostru divan, să se trimeață a sta în păstrare la sf. Mitropolie; iar pe de altă parte preaosfinția sa părintele mitropolitul împreună cu sfinția lor episcopiĭ, îndată să se însărcineze cu îngrijirea acesteĭ epitropiĭ, cu urmare întocmaĭ precum se cuprinde maĭ jos, iar când vre-unul din fecioriĭ de boerĭ, ce sunt supușĭ la această epitropie, se vor arăta neînțelegătorĭ la acest folositor mijloc, atuncĭ preaosfinția lor pentru unul ca

acela să facă arătare către stăpînire, cu care această îngrijire însărcinăm și pe D-luĭ biv vel banul Grigorie Brâncoveanul i pe D-luĭ vel vornicul Const. Bălăceanu.

(Pecetea gpd) Vel logofĕt. 1814, August 23.

Cond. 76, pag. 232.

Epitropia Evgheniților nu are de a protege numaĭ pe feciorii de boerĭ nevrîsnicĭ în contra cămătarilor și de a-ĭ împedica să-și risipească averile. Această instituțiune a pus de multe orĭ sub interdicțiune boerĭ în vîrstă. Așa bună-oară la Iulie 1816 a pus sub tutela sa, cu decret domnesc de la Ioan Caragea, pe vătaful de curte Costachi Alexandri [1]).

Iată în ce mod, în 16 Fevruare 1815, Epitropia Evgheniților amintește din noŭ neguțătorilor, că nu li e slobod să dea banĭ cu împrumut și nicĭ să vîndă nimic la feciorii de boerĭ, și pe de alta parte pune sub interdicțiune pe Dumitrache Hrisoscoleŭ, care venind în vîrstă de a-și administra averea, epitropia „îl vede cu totul risipitor și prăpăditor caseĭ.“

Pitac către starostea de neguțătorĭ pentru a nu împrumuta nimenĭ pe Dumitrache Hrisoscoleŭ și pe alțĭ feciorĭ de boerĭ.

Iω Ioan Gheorghe Caragea voevod i gospodar zemli Vlahscoie. Staroste de neguțătorĭ, încă de anul trecut prin hotărîre obștească s'aŭ dat nizam pentru feciorii de boerĭ, care sunt în vîrsta tinereților, risipitorĭ și prăpăditorĭ caselor părintești, ca să nu-ĭ împrumute nimenĭ cu banĭ, saŭ să le dea lucrurĭ saŭ marfă pe datorie și s'aŭ și publicarisit aceasta, că cine împotrivă li va da, să știe că va perde, iar pentru neapĕrată trebuință ce li se va întîmpla de cheltuială, s'aŭ orînduit *epitropĭ obștești*, ca prin știrea acelor epitropĭ să împrumute cât le va fi trebuință; acum iubitorul de D-zeŭ sfinția sa episcopul Buzĕŭ și D-luĭ banul Const. Filipescu aŭ făcut domnieĭ mele prin anafora arĕtare cum că răposata clucereasă Maria Hrisoscoloaĭca i-aŭ însărcinat a fi epitropĭ, precum și prin poruncă domnească aŭ fost orînduițĭ și aŭ și avut chivernisirea caseĭ până la o vreme, apoĭ luând Dumitrache Hrisoscoleŭ casa în stăpînire-și îl vede cu totul risipitor și prăpăditor caseĭ. De aceea despre o parte s'aŭ pus în orînduială nizamul epitropieĭ aceĭ case, iar despre alta îțĭ poruncim, ca să publicariseștĭ către toțĭ neguțătoriĭ de a nu maĭ împrumuta pe numitul Dumitrache în nicĭ un fel de chip, că cel ce va face urmare împotrivă, să știe că-și va pierde baniĭ împrumutăreĭ ceĭ ce va da acestuia și altora asemenea luĭ. Tolco pisah gpd. 1815. Februar 16. Vel logofĕt“.

Asemenea treĭ acte s'aŭ maĭ făcut către consulaturĭ.

(Cod. LXXIV fila 175).

Această carte deschisă saŭ circulară către neguțătorĭ aŭ fost motivată de o anafora, adică raport, a epitropilor specialĭ, ce la moartea sa lăsase mama luĭ Dumitru Hrisoscoleŭ, în persoana episcopuluĭ de Buzeŭ Constandie și a vistieruluĭ Const. Filipescu.

---

[1]) Vezĭ actul în cond. 74 fila 261.

Epitropiĭ aceştia cer interzicerea luĭ Hrisoscoleŭ, pentru că-l vĕd *„urmând unora din tineriĭ veaculuĭ acestuia“* şi risipindu-şĭ averea.

Tineriĭ veaculuĭ acestuia! Cum seamănă de bine aceştĭ tinerĭ din veacul nostru cu ceĭ din timpul luĭ Caragea!

Eacă această anafora:

Prea Înălţate Doamne,

Arătăm Măriei Tale, că răposata clucereasa Hrisoscoloaica la sfîrşitul vieţeĭ sale, prin graiŭ ne-aŭ însărcinat a fi epitropĭ asupra caseĭ D sale, şi după moartea-ĭ am fost orînduiţĭ cu în scris porunca Măriei Sale Domnuluĭ Constantin Vodă Ipsilant fiind domn ţĕreĭ pe acea vreme, spre a chivernisi casa, şi aşa am avut această îngrijire a epitropieĭ până la o vreme, apoĭ Dumitrache fiul D-eĭ luând casa în stăpînire şi chivernisală, auzim şi îl vedem cu totul risipitor *(urmînd unora din tineriĭ veaculuĭ acestuia)* pentru că anţerţ aŭ vîndut o moşie ce se numeşte Măicăneştiĭ, ce este aicĭ aproape, estimp aŭ vîndut casele ce le-aŭ avut aicĭ în Bucureştĭ, şi acum auzirăm că umblă a vinde şi munţiĭ. Noĭ după datorie facem cunoscut Măriei Tale, rugându ne ca să binevoeştĭ Măria Ta, ca pe de o parte prin luminată poruncă iarăşĭ să se dea casa sa cea părintească sub epitropia unuĭ ipochimen, şi pe de alta, după obştească hotărîre, să se poruncească neguţitorilor a nu-l maĭ împrumuta cu nicĭ un chip, căcĭ orĭ carele ar voi a-l maĭ împrumuta de acum înainte, împotriva luminateĭ poruncĭ urmînd, îşĭ va perde baniĭ, pentru că de a maĭ rĕmînea casa tot sub a sa rea iconomie negreşit va rĕmânea la cea maĭ proastă stare, orĭ maĭ bine să zicem că se va stinge cu totul, şi rĕmâne la luminată porunca şi bună voinţa Măriei Tale.

1814 Decem. 7. — Constandie, episcop de Buzeŭ, Constantin Filipescu, Vistier.

Eată rezoluţiunea dată de Domnitor:

Iω Ioan Gheorghe Caragea Voevod i gospodar zemli Vlahscoie. Prea sfinţia ta părinte mitropolite, iubitorule de D-zeŭ episcope i D-voastră cinstiţilor şi credincioşĭ boerilor aĭ. Domnieĭ mele, ce prin domneasca noastră hotărîre sunteţĭ orînduiţĭ *epitropĭ asupra sermanilor evgheniţĭ*, veţĭ vedea arătarea ce ne fac printr'această anafora sfinţia sa iubitorul de D zeŭ episcopul al Buzĕuluĭ i D-luĭ biv vel vistieru Const. Filipescu, după care fiindu-le şi cererea cu cale şi cuviincioasă, primită este domnieĭ mele şi poruncim ca pentru acest Dumitrache, fiul rĕposateĭ Clucereseĭ Hrisoscoloaeĭ, să aveţĭ asemenea îngrijire cu urmare întocmaĭ precum în maĭ sus zisa domneasca noastră hotărîre se cuprinde, ca nişte obsteştĭ epitropĭ ce sunteţĭ orînduiţĭ; fiind însă că sfinţia sa episcopul şi D-luĭ biv vel vistierul Filipescu aŭ fost orînduiţĭ epitropĭ asupra acesteĭ case, precum maĭ jos se arată şi aŭ şi maĭ întreagă ştiinţă şi plroforie de starea eĭ, de aceea la orĭ câte veţĭ chibzui pentru iconomia acesteĭ case, să vĕ sfătuiţĭ împreună şi cu sfinţia sa şi D-luĭ numitul boer; iar pe de altă parte poruncim D-tale vel logofete de ţara de sus, să se facă porunca domnieĭ mele către starea de neguţitorĭ, ca să puĭ blicarisească către toţĭ neguţitoriĭ de a nu maĭ împrumuta pe numitul Dumitrache în nicĭ un fel de chip, căcĭ cel ce va face urmare împotrivă, să ştie că îşĭ va pierde baniĭ împrumutaţĭ.

(Pecetea gpd) Vel logofĕt 1814, Decembrie 14.

Cond. 78 fil. 156.

Epitropia Evgheniților a funcționat mai mult timp și și-au întins mereu dreptul de a protege *cinul* boeresc contra creditorilor, mai adesea cu paguba nu numai a cămătarilor, dar și a negustătorilor cinstiți. Grigore Brâncoveanu, boer recunoscut de o onestitate perfectă, vĕzênd nedreptatea ce se făcea negustătorilor prin mĕsurile luate de epitropia evgheniților, demisionează de la această epitropie, în 15 Aprilie 1815, și este înlocuit prin marele logofĕt de obiceiuri Fotache Știrbei [1]).

Intre mĕsurile escepționale și *arbitrare* luate de epitropia evgheniților a fost și următoarea: Vestitul boier Constantin Dudescu petrecea în 1815 la Viena, unde, cu titlul de Conte, risipia averea sa. Deja în 1813 creditori mulți la numĕr urmăreau în țară averea luxosului boier.

Ca să împedice totala cădere a casei acestui boier, Caragea dispune, ca să se reție din averea lui Dudescu câte 100,000 taleri de fiecare din cele două surori ale lui, ca zestre, deși aceasta era în *paguba creditorilor*[2]).

Iată aceste acte:

Prea înălțate Doamne,

Ascultând luminată porunca Mărieĭ Tale de la această anafora a noastră, arătăm Înălțimeĭ Tale, că după starea familieĭ acestor copile a D-luĭ biv vel logofĕtuluĭ Dudescu, este a se deosebi de la periusia D-luĭ, pentru zestrea copilelor, cel puțin de copilă câte taleri 100,000 iar cea deplină chibzuire rĕmâne la Măria Ta.

Radu Golescu vel ban, Isac Relet vel vornic, Barbu Văcărescu vel vornic, Dumitrasco Racoviță vel vornic. 1813 Iulie 13.

Iŵ Ioan Gheorghe Caragea voevod, gospodar zemli Vlahscoie. După cererea ce aŭ făcut D-lor surorile logofĕtuluĭ Constantin Dudescu, prin această alăturată jalbă, după această din dos anafora a D-lor veliților boeri și după datoria ce are stăpînirea de a îngriji cu iubire de oameni pentru acest fel de copiĭ, mai vîrtos parte femeiască fiind, ca să nu rĕmâe isterisiți de împărtășirea ce li se cuvine de a avea din periusia părintească pentru a lor chiverniseală și măritiș, primim domnia mea arătarea ce ni fac D-lor veliții boeri prin aceasta de al doilea anafora și orînduim epitropi și purtători de grijă a acestor fete, pre iubitorul de D-zeŭ sf. sa părintele episcopul Argeșuluĭ și pre D-lor cinstiți și credincioșĭ boeriĭ Domnieĭ mele, vel banul Radu Golescu și biv vel Ban Grigore Brâncoveanu și poruncim, staroste de negustători: ca din vînzarea periusieĭ D-luĭ logofătuluĭ Dudescu, să propești Taleri 200,000 adecă câte taleri 100,000 pentru fiecare fată, care banĭ să se dea la orînduițiĭ epitropi, ca să-ĭ iconomisească precum vor găsi cu cale, pentru folosul fetelor până vor veni în vîrsta măritișuluĭ de a se înzestra.

(Pecetea gpd.) vel logofĕt 1813, Iulie 20.

Cod 76, pag. 558.

---

[1]) Cod. LXXIV fila 193.

[2]) Surorile logofătuluĭ Constantin Dudescu daŭ jalbă luĭ Vodă cerênd ca din periusia adică clironomia luĭ Dudescu, să li se facă parte. Domnitorul trimite jalba în cercetarea veliților boeri, iar aceștia propun, ca din clironomia boeruluĭ răposat, negreșit cu paguba creditorilor, să se retragă câte 100,000 de leĭ de fiecare din cele două fete „pentru zestrea copilelor . . . . după starea familieĭ acestor copile".

Ioan Caragea în hotărîrea ce pune pe anafora ridică cifra aceasta până la 200,000 de taleri de fiecare fată!

Sic volo, sic jubeo.

In 1813 nu se lichidară datoriile boieruluĭ *Const. C. Dudescu.* In 1814 el este la Viena. De acolo trămite plenipotenţa întărită de „privilegiatul împĕrătesc notar“ şi de către „*împĕrătească cantţelarie rusească ot Viena*“, pe numele luĭ Ioan Scufa, cunoscut întreprinzător de „*iraturĭ*“ ale ţăreĭ, ca acesta să-ĭ vînză acareturile sale, moşiĭ, viĭ, ţiganĭ, casele cu grădina eĭ, etc., şi să-ĭ plătească datoriile. Scufa cere voïe luĭ Ioan Caragea să-şĭ îndeplinească mandatul acesta, Domnitorul trămite cererea luĭ Scufa în chibzuirea velitilor boierĭ. Aceştia propun să se dee voia cerută de Scufa, cu aceasta însă, ca să se oprească din banii prinşĭ la vînzare, ceĭ câte 100000 talerĭ aĭ fiecăreia din cele două surorĭ.

Iacă actele relative:

Prea Înălţate Doamne,

„Cu această luminată porunca Mărieĭ Tale venind înaintea noastră jăluitorul Ioan Scufa, ne arată carte de la 9 ale trecutuluĭ Octomvre, iscălită de d-luĭ Conte Constantin Dudescu şi întărită şi de împĕrătescul privileghiatul notarie i de împĕrăteasca cantţelarie rusească ot Viena, prin care orînduește d-luĭ numitul Conte pre jăluitorul Scufa epitrop cu putere pe deplin, ca să vînză prin mezat toate acareturile sale ce are aicĭ în ţara, adică moşiĭ, viĭ, ţiganĭ iş altele, şi să-ĭ plătească datoriile ce este dator pe la uniĭ altiĭ şi numaĭ pentru moşia Dudeştĭ să-l înştiinţeze de preţul cel după urmă ca să-ĭ dea deosebită voïe a o haracìladisi, iar celelalte lucruri să fie volnic a le vinde cu preţul ce va eşi la mezat, între care lucruri fiind şi casa d-luĭ cu grădina eĭ, urmează, după coprinderea maĭ sus numiteĭ cărţĭ de epitropie, a se da luminată porunca Mărieĭ Tale către starostea de neguţătorĭ, ca să strige la mezat, şi cu preţul ce se va mulţămi Scufa epitropul să se vînză, şi banii să se dea la mâna sa, ca să urmeze cu dênşiĭ dupe cartea de epitropie; însă din vînzarea tuturor acareturilor d-luĭ Constantin Dudescul, să se scoată talerĭ 200000 pentru înzestrarea fiicelor d-luĭ, după hotărirea ce este făcută de Măria Ta.

Radu Golescu vel ban, Barbu Văcărescu vel vornic.“

Asemenea două anaforale cu întăririĭ s'aŭ făcut, a se vinde la mezat şi via ot Sârbenĭ sud Saac, dinpreună cu acel loc din potriva eĭ i ţiganiĭ de vatră ce se află la Dudeştĭ i la Vitan şi aicĭ în Bucureştĭ maĭ mult de 12 sălaşe.

Cond. XXVI, pag. 768.

Gheorghe Caragea voevod i gospodar zem. Vlahscoie, hotăreşte:

După pliroforia ce ne daŭ d-lor velitiĭ boerĭ printr'această anafora, poruncim staroste de neguţătorĭ, să vinzĭ prin mezat, după orînduială, această casă împreună cu împrejmuirea i grădina eĭ, urmându-se şi pentru banii înzestrăreĭ fetelor întocmaĭ după porunca domnieĭ mele, ce este dată la altă anafora de maĭ nainte a d-lor velitilor boerĭ“.

(pecetea grd) vel logofĕt 1814 Ianuar 7

„Epitropia Evgheniţilor“ pare că nu este destul de puternică ca să pună stavilă risipeĭ averilor. In adevĕr, Divanul, la 13 Februarie 1815, adresează din noŭ luĭ Ioan Caragea, o „*anafora*“ adecă un raport, scris în l. greacă, prin care îĭ cere stavilarea luxuluĭ în casele boereştĭ, ba şi de obşte.

Divanul cere, de astă dată, legi somptuarii şi, negreşit, urmăreşte şi acel scop, de a împedica clasele de jos să *concureze* cu boeria în fast, în lux.

Iată această anafora, în traducere românească:

Prea Inalte Stăpâne,

„Privind zilnic la risipa averilor familiare şi a caselor de boeri, produsă de luxul nefolositor şi de cheltueli fără judecată şi prevĕzênd cu durere întinderea catastrofei, am fost mişcaţi cu toţii, şi, conduşi de un sentiment de compătimire, ne-am decis în comun a pune stavilă acestui rĕu distrugător. Spre acest sfirşit ne-am luat libertatea să ne adresăm prin umilita noastră petiţiune către Stăpânul şi tatăl nostru, de milă iubitor, cunoscênd bine, că Inălţimea Ta, în bunătatea ei va opri aceşte desordini, necuviinţe şi prejudici, aducênd decenţa, modestia şi cumpătatea, virtuţi într'adevĕr mîntuitoare pentru binele public şi pentru averile supuşilor voştri. Să înfrînaţi asemenea luxul îmbrăcămintelor şi numeroaselor echipaje, pentru a se putea împedica cu efect delapidarea avere fiecăruia, a aduce pre toţi la buna cuviinţă, a reduce cheltuelele nesocotite la o măsură cuvenită şi *in raport cu condiţiunea, familia şi rangul fiecăruia*, uşurând pe toţi de marile datorii ce aŭ şi pentru a-i deprinde în fine după cum se cuvine în modestiă şi decenţă. Pentru a se aduce cuvenitul ordin urmează ca atât luxul îmbrăcămintelor, cât şi somptuositatea echipajelor să se înfrîne *in raport cu fiecare clasă, rang şi poziţiune.* Vĕ rugăm deci să ordonaţi, să se numească boeri care să se întrunească şi pentru una şi pentru cealaltă clasă şi să cerceteze în comun şi să se afle ce e regulat şi rezonabil şi folositor, pronunţându-se în unanimitate, să raporteze Inălţimei Voastre măsurile luate asupra pricinei, prin un raport special, care să fie sancţionat şi de Măria Ta. Convinşi că Inălţimea Voastră va primi cele de faţă de cuvincioase, şi sperând că rugămintea ne va fi ascultată, ne subscriem: Mitropolit Nectarie, Iosef Argeşiŭ, Const. Buzĕŭ, Const. Filipescu Vistier, Grigore Brancoveanu. Barbu Văcărescu Vel-Vornic, Const. Bălăceanu Vel-Vornic, Mihalache Mano Vel-Vornic, Teodor Văcărescu Vel-Vornic, Gheorghe Filipescu Vel-Logofĕt, Scarlat Grădişteanu, Filipache Ştirbey Vel-Logofĕt [1]). 1815, Februarie 13.

Actul acesta al boerimei urmăreşte două scopuri: pe de o parte boerimea îşi apără averile prin înfiinţarea epitropiei evgheniţilor, pe de altă parte împedică pe ceĭ neboeri de a purta haine ca şi boerimea . . .

Pe când Enache Văcărescu, cu puţini ani mai înainte

. . . Şade-n poartă la Dudescu,
Cu antereŭ de atlas,
Moare doamna de necaz!

adică pe când boerii din protipendadă îşi permit de a rivaliza în lux cu domnia, neguţătorimei şi celor de trepte mai de jos, divanul cere ca Ioan Caragea să nu le permiţă a se întrece cu boerimea în lux, în port, în butce!

V. A. URECHIĂ.

[1]) Pag. 401. Condica LXXVIII de la Arh. Statului.

Evreŭ cerênd Camerelor drepturi.

NOAPTE DE VARA

Lumina zileĭ e stinsă
In pădurea înoptată
Rĕmas-am cumplit fermecată
Sub bolta ce e aprinsă
Tot cu făcliĭ.

In zarea nedesluşită,
Prin linişte blând pluteşte
Un vis ce m'ademeneşte
Venind pe cale-aurită
Strălucitor.

Cum galeş somn mĕ cuprinde
Deodat' mi se năluceşte
Că codrul se 'nalţă şi creşte
In ramurĭ şi crângĭ se 'ntinde
Pănă-n văzduh.

Şi stea de stea se coboară,
Din slăvi tot candele cerne,
Prin foi şi stoguri s'aşterne,
Iar cete de îngeri sboară
Straje ţinênd.

In clipa de fericire
Trăit-am o veçinicie,
Că cerul deschis mi-a fost mie
Şi-n vis păn' la nemurire
M'am avêntat.

MARIA BAIULESCU

NOTE DE CĂLĂTORIE

Parma. — Pavia. — Genova. — Nürnberg.

De la Piacenza înnainte câmpie bogată în vii. La stînga, în depărtare, seara zugrăveşte cu albastru vineţiŭ colinele de lîngă Apenini; la dreapta, orizontul pare mărginit cu un curcubeŭ. Colorile de sus se pierd apoĭ în violetul dulce de pe margini. În trecerea repede, Reggio-Emilia se vede abia, prin câteva case. Un sfert de ceas maĭ departe, din câmpie se ridică cupolele şi turnurile Parmeĭ.

Parma e un oraş de vre-o 50.000 de locuitorĭ, foarte grămădit şi destul de frumos. Multă mişcare de lume, maĭ ales urîtă, pe stradele fără coloare deosebită.

Are pieţe largĭ, — una cu statua luĭ Victor-Emanuel, care e numaĭ coif, mustăţĭ şi barbă, alta împodobită cu un Garibaldi de un realism simplu; o a treia, în mijlocul căreia se ridică, în marmură albă, faţa lungăreaţă, melancolică a luĭ Parmigianino (Francesco Mazzola). Statua luĭ Correggio e aproape lipită de clădirea în cărămidă goală, de coloare ştearsă, care se chiamă Palatul Municipal. Acestea sunt gloriile Parmeĭ, a căreia istorie politică nu e glorioasă.

Vechea cetate ghelfă din veacul al 13 lea căzu, în cel următor, sub stăpînirea deosebiţilor tiranĭ care precedară şi pregătiră dominaţia milaneză.

Nepotismul luĭ Pavel al III lea o despărţi apoĭ din trupul posesiilor Bisericiĭ, făcênd dintr'însa un ducat pentru familia romană a Farnesilor, care domni cu strălucire. După doĭ Burboni spaniolĭ, nevrednica soţie a luĭ Napoleon, Maria-Luiza, căpătă în 1815 ducatul, pe care-l stăpîni — gospodă-

reşte, spre mulţumirea tuturora — 32 de anĭ. Se îndeletnici în special cu bucătăria Curţiĭ, — biblioteca din Modena are o parte din socotelile acesteia, cu însemnările autografe ale gastronomiceĭ ducese; reparâ, catolică evlavioasă, bisericile şi clădi mânăstirĭ; restaură, de altmintrelea, căcĭ era femeie bine crescută, camera luĭ Correggio la San-Paolo, şi cumpărâ cu 100 de miĭ de leĭ colecţiile orientale ale luĭ de Rossi; puse pe Canova să-ĭ sape în marmură faţa de păpuşă cu ochiĭ oblicĭ şi nasul cîrn şi pe Borghesi să o înfăţişeze ca Minervă, în biblioteca fundată de Burboni; îşĭ alese de soţ, *înainte* de moartea luĭ Napoleon I, pe şeful grajdurilor ducale, contele Neipperg, bărbat foarte virtuos. Înlătură astfel un element banal care ar fi scăzut ca poezie figura „Împăratuluĭ", aşa de măreţ în singurătatea nenorociriĭ sale. Câţiva Burboni fără relief — unul, mare craiŭ, a fost ucis de un locuitor insultat — sfîrşesc istoria statuluĭ neatîrnat al Parmeĭ.

Cu mult maĭ însemnată i-a fost vieaţa artistică. În veacul al 11-lea, Parmigianiĭ şi-aŭ ridicat domul. Faţada pătrată, cu colonetele-ĭ de marmură, e unul din productele cele maĭ armonioase în simplicitatea lor din nordul Italieĭ. Veacul următor a vĕzut ridicându-se masa octogonală a baptisteriuluĭ de marmură roşie, cu uşile atât de îngrijit şi de naiv sculptate. În al 16-lea secol, Correggio şi Parmegianino aŭ risipit, pe preţurĭ de rîs, comorĭ artistice pretutindenĭ.

Cel maĭ mare e Correggio, a căruia cupolă de la dom întrece, spunea Tiţian, volumul sĕŭ de aur (azĭ umezeala distruge pe încetul măiastra revĕrsare de trupurĭ, care urmează în văzduh sufletul Marieĭ, ridicându-se la ceruri). Un maiestru în armonizarea lumineĭ cu umbra, în aşternerea figurilor de o divinitate nespus de blândă, în încondeiarea chipurilor de îngerĭ cu pline obrazurĭ trandafiriĭ. Cel maĭ mare decorator dintre toţĭ pictoriĭ Renaşteriĭ: nimenĭ n'a umplut maĭ artistic pereţiĭ uneĭ odăĭ decât dînsul la San-Paolo.

Pinacoteca, admirabil orînduită, cuprinde, pe lîngă cea maĭ bogată culegere de originale şi copiĭ ale luĭ Correggio, pe lîngă ceĭ 12 apostolĭ sombri aĭ luĭ Ribera, — ceva care interesează în deosebĭ pe scriitor şi istoric, un mic tabloŭ de un realism admirabil, iscălit I. H.: Erasmul luĭ Hans, Holbein tînărul. Sub pălăria de catifea, o faţă slabă, cu nasul lung, ascuţit, cu ochiĭ strălucitorĭ. O faţă de o deşteptăciune şireată, care seamănă cu a luĭ Ludovic al XI-lea; faţa unuĭ om foarte fin, cunoscător de toate şi săturat de toate, adînc cercetător de suflete omeneştĭ —: aceasta era ocupaţia mare a oamenilor acesteĭ vremĭ.

Larga stradă modernă, care se chiamă *Corso Vittorio Emmanuele*, se îngustează după *Piazza Garibaldi*, între micĭ dughene, unde ispitesc maĭ ales buhabele prăjiturĭ, în care se recunoaşte înfluenţa culinară a Vienezeĭ Maria-Luiza. Case fără caracter italienesc special; în schimb, acest caracter îl aŭ vizitatoriĭ nenumăratelor *bottiglieriĭ* şi cafenele: ţăranĭ cu faţa slabă,

aspră, cu privirea de o naivitate aproape animală. Întreagă piaţă e plină de dinşii; vorbesc puţin, în grupurĭ micĭ, saŭ, răzleţiţĭ, privesc fără scop înainte.

Iată un pod de piatră, cu o capelă la mijloc, dinaintea gratiiĭ căreia păzeşte o cerşetoare cu aşteptările zadarnice. De desupt, numaĭ prund răscolit şi douĕ băltoage comemorative; torentul Parma, furtunos şi vioiŭ, de care se apără casele de pe mal cu înaltele parapete de cărămidă, a fost sorbit de soarele veriĭ. Casele neorînduit aruncate, bisericile roşiĭ-sure, cu prelungirĭ capriţioase de arhitectură, coborîndu-se prăpăstuit în valea pietroasă, fac din acest pod unul din cele maĭ rare puncte de vedere. În dreapta, se zăreşte masa verde a foastelor grădinĭ ducale, unde velocipedomania face jertfele sale obişnuite printre tinerii cu aptitudinĭ gimnastice; în stînga, vederea se opreşte asupra înalteĭ dungĭ undoase a Apeninilor albaştri. Dincolo de pod, calea urmează, desăvîrşit de dreaptă, pustie. Trece o trăsură de familie, una din rarele trăsurĭ ocupate; o droaie de micĭ Parmigianĭ, cu mutre răutăcioase de oamenĭ plictisiţĭ, o precedă şi o urmăresc, ţipînd. Înainte, trebuie să fie o poartă; depărtarea, colbul şi soarele opresc însă ochiul, aşa că linia de case cărămiziĭ pare nesfîrşită . . .

* * *

În noaptea fără lună, trenul încunjură nişte înălţimĭ negre, ale cărora zimţĭ enormĭ le arată a fi ruine. Sunt rămăşiţele zidurilor Pavieĭ.

Trec printre nestrăbătute desişurĭ de copacĭ, care înegresc tot, pănă unde poate străbate ochiul; apoĭ pe lîngă o piaţă mare, cu o clădire înaltă, încinsă cu brîie luminoase de fereştĭ mĕrunte, din alte timpurĭ. În sfîrşit, prin strade întortochiate, strîmte, rĕŭ luminate, unde grupe sgomotoase se răcoresc înaintea porţilor vechĭ.

Ziua, înfăţişarea e cu totul alta. Stradele sunt strîmte în adevĕr, dar pline de lume ocupată. Un iarmaroc de caĭ face maĭ viŭ încă aspectul oraşuluĭ, nu tocmaĭ decăzut. Trec trăsurĭ de toate formele, în goana încercăriĭ; ţăranĭ cu faţa ciolănoasă şi pielea arămită de soare se sfătuesc, răzimaţĭ în beţe, ca nişte bĕtrânĭ din vremurile patriarcale; înaintea cafenelelor, Burseĭ, zărafiilor, la mesele ticsite ale hanurilor, mulţimea roieşte. Pe stradele mărginite de dughenĭ strălucitoare ale *corsuluĭ Vittorio-Emmanuele*, grupe se încheagă, se desfac, se încrucişază, într'o frămîntare sgomotoasă. Feţele, afară de căţiva *sportsmenĭ*, care caută să-şĭ piardă astfel vremea goală de oamenĭ bogaţĭ, aŭ încreţitura calculatoare şi ochiĭ absorbiţĭ aĭ negustoruluĭ în clipa socotelilor. Se lovesc, se calcă, se împing, fără să se trezească din visurile lor comerciale.

Lîngă piaţa iarmaroculuĭ, se aude un sunet de trîmbiţĭ. Castelul Visconţilor răsare, cu faţa sa de cărămidă, din mijlocul uneĭ verdeţĭ nespus de

bogate. E clădit în veacul al 14-lea, ca mai toate bisericile însemnate ale oraşului, clădiri ale celor dintâi tirani din familia aceasta iubitoare de arte. Domul e însă din al 15-lea veac, făcut supt ultimii stăpînitori din casa. Sforza; pe când impunătorul S. Michele, cu bătrâna sa faţadă galbenă-cenuşie, e o operă a veaculuĭ al 11-lea saŭ al 12-lea, contemporană cu domurile din Piacenza şi Parma.

* * *

Din „piazza Petrarca", pleacă micul tren care duce la „Certosa", mânăstirea de cistercieni, care, împreună cu domul din Milan, ar ajunge pentru a pune printre cei mai mari sprijinitori ai frumosuluĭ pe acel Giov.-Galeazzo Visconti, pe a căruia frunte dibace era să se coboare coroana Italieĭ.

După ce eşĭ din oraş, trecĭ printre două rînduri de castani bătrâni, cu umbra largă. Dincolo de dînşiĭ, un canal limpede, în care se răsfrâng arborii de pe margini. Un cal cu coastele numărate urcă, cu o răbdare dureroasă, mari luntri pintecoase, pline cu pietriş.

Un sat. Apoĭ iarăşĭ grupe de copaci de amîndouĕ părţile, şi canalul cel limpede. Staţia la care ne oprim, poartă o inscripţie biglotă, italiană şi franceză, care anunţă apropierea mânăstiriĭ.

Un omnibus ia în primire lumea felurită ce se îndreaptă acolo. Pe perinele de catifea roşie se aşază încă un Francez bătrân, cu baba luĭ, foarte blajină; un individ ciudat, cu faţa rotundă, palidă şi hainele uzate, care nu ştie nicĭ o limbă şi are o foarte tainică înfăţişare, un Englez şi un Neamţ, scurt, gros, roşu, cu părul aspru şi mustăţile dîrze, care face spirit în franţuzeşte, uitându-se fudul împrejur.

O câmpie foarte bogată, împodobită cu mulţi pomi şi sămănaturi. Pe o arie de piatră, ţărance, cu pălării de paie înalte în fund, aşază mănunche de popuşoiŭ culeş. În dreapta, după vre-o cinci minute de călătorie, o poartă, prin care se zăreşte ceva foarte frumos, ca o catapiteazmă neînchipuit de fin, de bogat sculptată : e faţada *Certoseĭ*.

Biserica e „monument naţional". Aceasta înseamnă că oaspeţiĭ vechi, călugăriĭ, aŭ fost deposedaţi, şi clădirea e un muzeŭ.

Se şi cunoaşte. În dreapta, la o ferestuică, se vînd biletele, la o masă fotografiĭ; un individ galonat te ia în primire. Şi acest *Cicerone* limbut nu tace, cu toate că oficial bacşişurile sunt oprite. O erudiţie artistică deosebită, într'o franţuzească miraculoasă: toate acestea spre mulţumirea numaĭ a Englezuluĭ, om căruia iĭ place totdeauna a vedea comod lucrurile.

— *On monuman do lan mil sei cent sessant.*

— *Oui.*

— *Tableau dou Camillo Procaccini, grant peintre.*

— *Oui!*

Bisericile „în exercițiul funcțiunii“ aŭ de multe orĭ sacristanĭ plicticoșĭ, care se lăcomesc la buzunarul străinuluĭ. Liturghiile nenumĕrate ocupă uneorĭ capelele și împiedecă pe vizitator. Alteorĭ, acesta simte o sfială pioasă de a-șĭ purta curiozitatea pe dinaintea uneĭ rugăciunĭ sincere și dureroase, care se adresează ca la lucrurĭ sfinte la pânzele și statuile, în care cauțĭ și vezĭ numaĭ *frumusețea*. Orĭce pe lume însă maĭ curînd decât această profanare banală a unuĭ loc sfînt prin ținta sa ideală, prin podoabele sale estetice.

Și apoĭ clădirea aceasta *trebuie* văzută ca biserică. Dacă tablourile răzlețite prin muzee pierd influența magică pe care le-o dă penumbra misterioasă a capelelor și altarelor, acestea înșile, arhitectura și sculptura bisericeĭ, podoaba mormintelor, care spune atîta sufletuluĭ, se dezbracă de caracterul lor esențial, pierd spiritul în care aŭ fost concepute și în care se cuvine să fie simțite, când lumina străbate, clară și rece ca un adevĕr științific, risipitor de basme, când mirosul de văpsea, de noŭ, de reparat, gonește pe acel îmbălsămător pentru credință al tămiiĭ și smirneĭ, când șapca aurită a custodeluĭ înlocuește îmbrăcămintea anticvată a preutuluĭ, când, în locul sonorelor cuvinte latine și a clopotuluĭ copiluluĭ de cor, răsună franțuzeasca cosmopolită a arătătorilor de lucrurĭ ciudate.

* * *

În Sardinia, alăturea cu banditismul tradițional, învie veacul de mijloc italian, cu crîncenele lupte de la sat la sat, de la casă la casă. Onani s'a bătut cu Lola: un carabinier a fost ucis, o femee aproape ciuruită de gloanțe. Unite fără voia satuluĭ maĭ mic și maĭ bogat, cele douĕ grămădirĭ de case se uraŭ de moarte. Strămutarea primărieĭ din Onani, un act de autoritate din partea consilierilor din Lola în cel dintâĭ sat, aŭ început focul; clopotele aŭ sunat, sătenĭĭ consilierilor atacațĭ aŭ alergat peste pădurĭ și dealurĭ. Carabinierĭĭ ocupă satul, pîndițĭ de pe munțĭ de locuitorĭĭ fugarĭ. Iar, după pacea oficială, vor începe focurile de pușcă pe'nserate, pe care de obiceiŭ nimenĭ nu știe cine le-a tras.

Genova.

Sunt iarăși în orașul alb, orașul palatelor de marmură. De pe înălțimile de la Villetta, privesc spre marea, care se înfășură molatec în sure brume de seară. Ochiul se coboară prăpăstios în valea, unde, îngrămădite ntre munte și apă, casele se strîng, se încalcă. Par albe ca laptele, despărțite de strade înguste, șerpuitoare, care apar aicĭ și se pierd îndată în vălmășagul arhitectonic.

Grădina ce se cațără pe stînca artificială, e umbroasă și tăcută. Ma-

sele negre ale arborilor, nemişcate, adaugă la solemnitatea serii, care se coboară încet, pe nesimţite. Mirosul florilor din partere, foarte puternic, produce asupra sufletului impresii religioase, ca un fum de tămîie.

* * *

Acuma e întunerec bine. Cu o clipocire de stele, lumini se aprind în vălmăşagul de case, acoperite de neguri albicioase. Sunt foarte fantastic sămănate, ca nişte scînteĭ de licurici în desişurile negre. Departe, ca o stea roşie ce răsare, se aprinde lumina înaltă a farului. Aici sus, tăcerea e absolută.

* * *

În vale, s'a inaugurat biserica uneĭ sfinte, şi bătrîna Genova clericală e în sărbătoare. Steagurile multicolore spînzură de pe funii, de-asupra stradelelor înguste. Mici iarmaroace se deschid în unghiuri de umbră, cu turte dulci, jucării, „sirene". Trec, ca un val neistovit, în mişcări de o eleganţă meridională, fetele cu capul gol, lucrătorii de la port, marinarii cu gîturi muşchioase, pîrlite; ţăranii cu pasul greoiu şi faţa preocupată. Aerul e frămîntat de cacofonia sguduitoare a clopotelor, de strigătele precupeţilor, ale vînzătorilor de smochine verzi şi albastre, de curmale mărunte, de nespole; de huruitul căruţelor mari pe piatra bulbucată a stradelor. Copii slabi, cu ţigara în gură se plimbă, cu tovarăşi care-ţi despică urechia de sunetul ascuţit al „sirenelor".

* * *

Din toate părţile oraşului acest torent sgomotos, multicolor, se coboară dimineaţa spre piaţă. Închisă între arcadele bibliotecei şi ale teatrului Carlo Felice, bucata aceasta mică de loc vueşte ca un roiu enorm. Mînile se agită, ochii scînteie, colorile aprinse, albastrul ca cerul, roşul de sînge, verdele pajiştelor tinere se luptă între dînsele. Un Garibaldi prăfuit stăpîneşte frămîntarea şi sgomotul.

* * *

Dealungul portului, trenuri fumegă, vapoarele urlă răguşit, ciocanul bate pe şine. Abia vezi un petec de mare murdar între piepturile cătrănite ale luntrilor şi corăbiilor. Oameni goi pănă la briu, alţii cu pîntecele expuse luminii, se poartă grăbiţi printre clădăriile de butoaie şi baloturi, ori pleacă, plini de funingine şi de sudoare, spre crîşmele, ca nişte peşteri obscure, cu

aerul de năduh. O terasă de marmură aruncată de asupra portuluĭ: pe băncile de fier, moşnegĭ foarte sbirciţĭ se uită pe gînduri; desigur vechĭ corăbierĭ, carĭ visează ceriurĭ nouă şi ape străine, îmbătîndu-se de mirosul sălciŭ al mării.

Apoĭ o câmpie neagră, unde totul se pierde sub pulberea scînteietoare, cristalină a cărbuneluĭ: vagoane negre, oamenĭ cu feţe africane, lemnării de catran. Marea pare un lac de păcură.

Iată farul, ridicându se trandafiriŭ în liniştea albăstrie a ceriuluĭ. În dreapta, dealurĭ friabile, cu verdeaţa arsă, de pe care gurĭ de bronz pândesc lacome. O poartă, sub care păzesc soldaţĭ mĕrunţĭ, cu uniforma elegantă. Şi apoĭ . . . , aruncă-ţĭ ochiĭ în stînga.

S'aŭ dus luntrile şi vapoarele, trenurile şi molurile, lucrătoriĭ şi butoaiele. E marea liberă, marea albastră, marea împăcătoare a sufletuluĭ. Abia o încreţeşte vîntul, cu încreţiturĭ ce se grăbesc, pripite, spre ţermurĭ, pe când soarele strălucit al amurguluĭ aruncă o dungă de aur topit pe luciŭ. Un aur viŭ, care se frĕmîntă şi tremură.

În urmă, tot oraşul se desfăşură pe dealurĭ, cu geamurile scînteetoare; înainte, golful se rotunzeşte, cu maluri tot maĭ fine, maĭ neguroase, care merg să se confunde cu nouriĭ.

* * *

Pe rămăşiţile zidurilor, lucrătorĭ îşĭ primblă oboseala, pe când alţiĭ se îngrămădesc în jurul unuĭ joc de popicĭ. Între privitorĭ, un preot cu anteriul înverzit de vreme, şi sentinela care păzeşte lîngă o piramidă de obuzurĭ, cu vîrfurile ascuţite.

De desupt, valea se umple pe încetul de umbră, pe când o ceaţă se coboară asupra dealurilor sterpe din faţă. Tocmaĭ în vîrf, o clădire de piatră sură, care pare foarte vechie, se încinge cu un brîŭ de micĭ luminĭ risipite.

Atuncĭ jocul se mîntuie, şi lumea se împrăştie încet, cuprinsă de lenea visătoare pe care o împrăştie căderea nopţiĭ. Ultimul bocănit de călcâie pe piatră se pierde în depărtare, şi atuncĭ aud numaĭ misterioasa fîşĭire a copacilor gigantici din grădina ce se întinde fără marginĭ la picioarele mele.

* * *

20 Septembre, aniversara intrăriĭ Italienilor în Roma. Afişele tuturor partidelor maculează zidurile împestriţate. Păcălelĭ clericale, cuvinte istorice, pe care liberalii le tipăresc pe hârtiĭ roşiĭ şi albastre. Pe malul mării, grupe îmbrăcate de sărbătoare defilează foarte plictisite. Elementul vioiŭ e representat numaĭ de preuţiĭ, care, câte doĭ-treĭ, discută aprins asupra „sa-

crilegiului", sau îşi fac împărtăşiri încet, clipind viclean din ochii deosebit de mobili.

Marea îşi serbează obicinuita serbătoare de seară. Soarele s'a coborît sub orizont, dar întinderea de apă nu e încă întunecată de noapte. Albastră deschis în faţă, e mai departe de un verde rar, strălucitor, ca verdele de pe scoicele de sidef aduse din mările orientale. Şi, în acest timp, pe ceriul încă luminos, se petrec cameleonice schimbări de coloare, cu nouri care se duc, cu aburii ce se împrăştie, cu înceata retragere a luminii. Cu toată lumea ce se strecură vorbind, senzaţia de tăcere e maiestoasă: o tulbură numai ritmat atacul dat de valuri stîncilor de lîngă ţărm, care dispar sub spume, ca să-şi ridice iarăşi rotunzitele capete negre.

* * *

Girandolele multicolore s'au aprins de-asupra stradelor; mulţimea se striveşte pe stradele înguste; în pieţi incep să cânte muzicele. De desuptul ferestilor mele, e un val de mulţime ce se coboară spre centru. Ca pretutindeni în Italia, grupele se ţes pe strada întreagă, abia ferindu-se de rarile trăsuri, de greoaiele omnibusuri pline.

Iată o ceată de manifestanţi, (primăria din Genova e clericală). Mai mult lucrători şi copii, care şuieră, schiaună, aplaudă. Un domn ţine steagul tricolor. Merge foarte grăbit, şi, la fiecare zece paşi, se întoarce înapoi, strigînd scurt tovarăşilor:

Abbasso il municipio! Abbasso i paolotti!

Mulţimea răspunde cu prelungite urale. Băieţii se distrează admirabil. Şi din această adunare a câtorva vanităţi cu multă lipsă de ocupaţie, cu nesfîrşită curiozitate, indiferentă deodată, poate eşi o revoluţie. Ce greu se pot prevedea mişcările populare şi întreaga istorie!

Grupa s'a dus. Via Giulia se cufundă iarăşi în tăcere. Luminile se sting la ferestile celor cinci rînduri de odăi murdare, care formează casa de lucrători din faţă. Ceasornicul de la înalta biserică neagră din faţă sună un spre-zece.

Apoi pe neaşteptate se aude larmă în piaţa teatruluĭ, strigăte de spaimă sau de furie, amestecate cu şuerături şi *squilli di tromba*, sunetul trîmbiţelor jandarmerieĭ.

Liberalii au făcut scandal la primărie, au cerut tricolorul, au dat să pătrundă înăuntru. Unul a fost prins, apoi liberat de tovarăşii săi de opinie. Acuma învingătorii, purtând în frunte tricolorul sfărîmat în luptă, dau piept gardeĭ municipale şi carabinierilor.

Curioşii, grosul armateĭ din tulburări sau revoluţii, se retrag ca o turmă îngrozită, în strada noastră. De aici strigă iarăşi: „Jos primăria, jos

clericalii". Urale răsună în piață, apoi iar trîmbiți, iar șarje, iar mulțimea invadînd stradele vecine. La ferești, femei în camisole privesc cu o simpatie curioasă cele două corpuri beligerante, care se cruță, de altfel, pe cât pot.

Adorm în vecinătatea câmpului de bătălie, și mintea-mi face repetiția evenimentelor.

A doua zi, de-asupra haosului din piață, la picioarele lui Garibaldi, fragmentele steagului sfâșiat, bucățile sulițiî rupte se odihnesc depuse de mâni pioase. Poliția respectă aceste trofee ale învinșilor, până seara. Jurnalele înaintate citează discursul lui Nino Bixio; clericalii spumegă, și impresia generală e că . . . a fost bine.

* * *

Înaintea unui public de soldați cu fața preocupată, o veche cunoștință, gâcitoarea cu gâtul gras și părul blond emite oracolele sale, pe când bătrânul tată sau soț, cu pantalonii lipiți de fluerele fără carne, așează, pândind cu viclenie, colecția de lucruri vechi, teribil de cabalistice în lipsa lor de formă și de scop, menite să impresioneze magic pe clienți.

* * *

Sunt puține orașele unde te poți primbla singur, unde banalitatea nu te cotește, nu te înghesuie, tăindu-ți firul gîndurilor, întrerupându-ți visurile, — banalitatea oamenilor sau a lucrurilor. Între aceste fericite colțuri din lume, e Genova, un oraș ideal, a cărei amintire se rezumă în lumină, marmură și parfum.

Am eșit din întunecata *Via Giulia*, prin care se revarsă, de a lungul zilei, atîta mișcare și sgomot. Între teatru și bibliotecă, *piazza Carlo-Felice*, cu porticele sale și statuia lui Garibaldi. E multă lume, atrasă de răcoarea serii. Apoi terenul se ridică, prin *Via Roma*, spre larga piață *Corvetto*, în mijlocul căreia un Victor-Emanuel de bronz întreține relații de bună vecinătate cu Mazzini, închipuit în marmură de-asupra unei coloane. De o parte și de alta, verdele bogat al grădinii *Acqua Sola*. În față suișul obositor al minunatei *Via Assarotti*, o stradă de palate, cu loje masonice, biserică moderne de marmură și consulate boliviene, pe dinaintea cărora se urcă elegant tramvaiul suspendat.

Încotro vrei, te așteaptă o primblare fără pereche.

Strecurîndu-te în dreapta, de-alungul grădinii, pe lîngă palate misterioase, fără locuitori visibili, ești, într'un sfert de ceas, pe creasta zidurilor orașului. Ce se vede de acolo, e de sigur, dintre cele mai frumoase lucruri ce se pot înfățișa cuiva.

Privirea se cufundă într'un ocean de clădiri albe, așezate în amfi-

teatru, cu grădini despărţitoare şi pieţe largi, în care trăsurile şi oamenii se deosebesc ca nişte neastîmpărate puncte negre. Apoi clopotniţi înegrite, cupole maiestoase, arce de poduri, de desuptul cărora sunt strade. Un haos architectonic şi o desăvîrşită armonie. Tocmai în margine, îţi stavilesc orizontul severele stînci goale, care poartă pe fruntea lor mănăstiri cu zidurile albe.

Dacă laşi acest *muro di circonvallazione* şi, despărţindu-te de farmec, apuci mai departe, pe una din stradele ce te chiamă în dreapta, eşti uimit găsindu-te înaintea mării. Mediterana albastră îşi loveşte îndărătnic valurile mărunte de malul dominat de grădini cu splendoare meridională şi, mai încolo, de atelierele, magaziile, gheretele portului totdeauna agitat.

Iată acum *Via Carlo Alberto* şi prelungirea sa, *Via Carlo Emmanuele*, în care corăbiile şi atelierele îşi revarsă lucrătorii şi marinarii. Marea dispare îndată, în dreapta, unde trenurile se strecoară gîfîind în spre trandafiriul Palat al Vămii. În stînga, restaurantele populare de supt arcade, expuind în tejghele subterane peştişori roşii fripţi în oleĭ, cartofi prăjiţi, „fructe de mare“ cu formă de painjini. La o fîntână de piatră, salahori goi, nu pănă la brîu, ci pănă la picioare, îşi curăţă *coram populo* trupurile pline de negreala grasă şi strălucitoare a cărbunilor.

Acum la deal, prin *Via San-Lorenzo*, sub zidul catedralei de marmură neagră şi albă şi, dincolo de *Piazza Nuova*, cu palatul ducal, — *Via Giulia.*

Via Assarotti, te duce acum, din aceiaşi piaţă *Corvetto*, pe altă culme care domină oraşul. E o admirabilă plimbare singuratecă, de-asupra celei mai frumoase părţi din oraş, pe lîngă palatele albe şi grădini de alămăi şi palmieri. Din loc în loc, priveliştea se deschide în stînga, şi atunci, dincolo de risipirea clădirilor, de povîrnişul *salitelor*, pavate cu cărămidă, de podurile care leagă strada de sus cu un rînd oarecare al caselor de jos, vezi marea care adoarme înfăşurată în brume şi turnul roz al faruluĭ, care o stăpîneşte. Cînd te coborî printre arborii cu frunzele dese, în aerul aromit de parfumurile voluptuoase ale serii, şi vuetul mulţimii îţi vine la urechi, ţi se pare că te întorci dintr'un Eden, unde niciun înger cu sabie de foc nu te împiedică însă de a te întoarce a doua zi, şi în zilele următoare, spre a simţi tot mai adînc armonia, puritatea, misterioasa sfinţenie a naturei şi a frumosului.

Nürnberg.

Gîndiţi-vă ce sentiment necomparabil, ce plăcere amestecată cu fiori ar simţi omul modern, găsindu-se deodată strămutat într'un Pompeĭ înainte de erupţie, într'un oraş care ar fi o punte peste veacuri, o strămutare reală într'un trecut care se cunoaşte numai prin ştiinţă şi închipuire. Aşa

a fost pentru mine când din vagonul modern, luminat cu gaz aerian, m'am strămutat, în mijlocul nopții, într'un oraș ca Nürnberg.

În capătul stradei ce pleacă de la gară, nu se vedea nimic asemenea cu începutul unui tîrg ca celelalte. Prin desul întunerec, nu vedeam nici linii de felinare așezate corect, nici fațade de cafenele, nici dungi de ferești luminate. În spre centrul orașului, acolo unde știam că e principala stradă, se făceaŭ numai un fel de nedesluşite mase negre, fără contururi. Apropiindu te de ele, vedeai că sunt turnuri, legate de ziduri rămase în picioare. Era mai presus de orice închipuire. O cetate, în care Frederic Barbarossa s'ar fi găsit acasă la dînsul şi ar fi ştiut îndată cum să se îndrepte!

Şi după turnuri venia strada, întunecoasă, strîmtă...

Casele ce o mărgineaŭ aveaŭ fațada ciuruită de ferești cu desăvîrşire neregulate, de o micime medievală. Ferestile acelea luminate dădeaŭ o impresie neştearsă: părea lumină de stele văzută de sub ramurile bogate în frunze ale unui stejar bătrân.

Lume puțină; trăsuri rare; tocmai cum trebuie într'un oraș în a căruia realitate nu crezi, pe care te aştepți să-l vezi dispărând deodată, cu turnuri, ziduri şi lumini presărate, lăsându-te în mijlocul unei întunecate câmpii goale.

Când am găsit un adăpost şi somnul mă cuprinse, visai cruciați şi ruguri, împărați ducându-se în „călătoria romană", credincioşi în pelerinaj, o serie de încurcate privelişti istorice, al căror cadru era tot strada aceea neagră şi pustie, mărginită de nenumărații ochi de foc ai ferestrilor presărate.

* * *

Catedrala Sfîntului Sebald. Acesta e paladiul orașului vechiŭ german. Aşezată pe o înălțime, între casa de birt a Clopoțelului, o celebră capelă gastronomică, şi parohia cu un minunat amvon de piatră. Şchelele reparatorilor împiedecă din nenorocire privirea de a prinde frumoasele linii îndrăznețe şi fine ale arteĭ gotice.

În mijloc, colosalul sicriŭ al Sfîntului, opera lui Petru Vischer, un burghez din această fantomă medievală a Nürnberguluĭ, un meşter din această credincioasă icoană a vechiĭ Germaniĭ. Căci Nürnbergul a fost un centru artistic în acel timp de artă răbdătoare, originală şi naivă, care i-a dat pe Kraft şi pe Vischer, care l-a împodobit cu sanctuare aşa de mărețe ca această biserică a Sf. Sebald şi Sf.-Laurențiu, care a lăsat urmaşilor pânzele lui Albrecht Dürer şi calea Calvarului.

Ce pictură fără grații e arta aspră a lui Dürer! Corpuri stîngace, mişcări unghiulare, fețe cu liniile rigide, cu muşchii încremeniți. De aici până la înflorirea contimporană a delicioaseĭ picturi italiene e o nesfîrşire.

Şi totuşi această execuţie sgîrcită şi pedantă atrage prin energie, prin onestitate, prin avînt, prin întregul poem de luptă îndărătnică şi dureroasă cu materialul rebel faţă cu o mână încă nemlădioasă şi puţin dibace. Aicĭ artistul e superior opereĭ sale, şi aceasta are îndărătul sĕŭ lucrurĭ care emoţionează pe privitor şi-l pun pe gînduri...

La câţĭva paşĭ de castelul în care staŭ — uşă cu vergĭ de fier, portal sculptat, tavane groase, coridoare în care nicĭ la amiază, în August, nu se vede boabă, — se ridică Burgul, centrul feodal al cetăţiĭ, cuibul gotic unde aŭ crescut vulturĭ, care aŭ umbrit maĭ târziŭ alte pămînturĭ cu aripile lor muşchioase. Maĭ sus decât toate clădirile oraşuluĭ, în vîrful unuĭ suiş abrupt, o masă de clădirĭ negre, care e acum o casarmă, şi un palat unde nu locueşte de obiceiŭ nimenĭ. De desupt ziduri şi şanţurĭ, un trecut încremenit de-alungul veacurilor.

Şi a nins mult noaptea... Toată clădirea e albă, şanţurile pline de omĕt imaculat, zidurile încununate de sclipitoarea luĭ albeaţă. Din vale privit, complexul de clădirĭ al Burguluĭ e feeric sub lumina rece a soareluĭ; înmiit maĭ venerabil decât în posomorirea de înainte a pietreĭ înegrite. Pare că aniĭ, şirul lung de anĭ ce s'a strecurat peste dînsul s'aŭ rezolvit, s'aŭ fixat în această podoabă de bĕtrâneţă.

NECULAI IORGA.

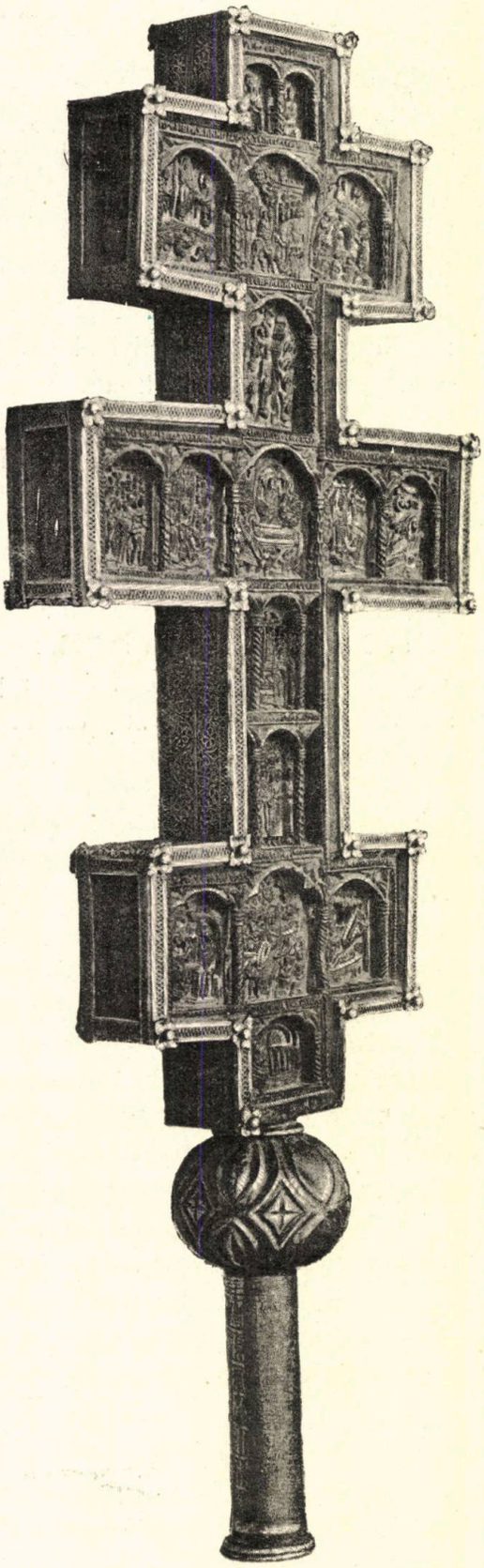

Cruce dată de Alexandru Vodă Lăpuşneanul Mănăstirii Slatina din Moldova, anul 1552.
Astăzi în Muzeul naţional din Bucureşti.

Biblioteca Universității Iași

CRONICA

Sesiunea Academieĭ Române a fost rodnică şi interesantă anul acesta: Conferinţe publice ţinute de cătră d-niĭ Dr. V. Babeş, B. P. Haşdeŭ, N. Ionescu, D. C. Ollănescu, Gr. Stefănescu, Gr. G. Tocilescu şĭ V. A. Urechiă, la care au luat totdeauna parte un public numeros şi ales; stipendiĭ acordate, din fondul Adamachi pentru înalte studiĭ, în ţară şi în străinatate, între care o bursă pentru studiul fisiologieĭ la Universitatea din Berlin, alta pentru studiuĭ agricultureĭ la Hohenteim, şi una pentru studiul electricităţiĭ; o misiune continuată unuĭ inginer, acum întreţinut cu spesele eĭ în Pensilvania (America), de a studia cestiunea petroluluĭ şi în Rusia la Caucas, şi o misiune artistică, pentru studiul arhitectureĭ la Roma; îmbunătăţirĭ însemnate aduse institutuluĭ de fete Otteteleşanu, de la Măgurele, ale căruia progrese sunt vrednice de toată lauda graţie solicitudineĭ şi privighereĭ, ce i se daŭ de cătră d. Ioan Kalinderu în unire cu comisiunea de administrare delegată de Academie: D-niĭ Dimitrie Sturdza, V. A. Urechiă şi I. Negruzzi; organisarea scoaleĭ rurale de agricultură ce se fundează din donaţiunea luĭ Ioan Agaricĭ la Moara-Grecilor din judeţul Vasluiŭ, prin îngrijirea comisiuneĭ compusă din d-niĭ P. S. Aurelian, N. Ionescu şi Gr. G. Tocilescu; determinarea premiuluĭ de 5000 leĭ, pentru un studiŭ asupra Mitropolituluĭ Varlaam şi a lucrărilor sale, a premiuluĭ de 1500 de leĭ pentru cea maĭ bună lucrare asupra: Principiilor conducătoare ale dreptuluĭ nostru public de la 1857 încoace; a unuĭ alt premiŭ de 5000 leĭ pentru un: Studiŭ asupra literaturiĭ Române din secolul XVIII şi în fine punerea din noŭ

la concurs a studiului vinurilor noastre, lucrările presentate anul acesta nefiind satisfăcătoare.

Hotărîrea însă cea mai de căpetenie a fost luată în şedinţa din 29 Martie, adică: De a se înceta publicarea *Marelui Etimologic al Românieĭ* lucrat sub forma şi în modul de până acum de către d. B. P. Haşdeŭ, alegându-se o comisiune compusă de d-nii Haşdeŭ, Kalinderu, Maiorescu, Quintescu, Sturdza şi Tocilescu, care să întocmească programul unei noŭă lucrări, şi să presinte resultatul hotărîrilor sale, în această privîre la începutul sesiunii generale a anului viitor. Comisiunea aceasta va trebui să pună ca conditiune esenţială a lucrării, ca ea să fie terminată până în şase ani, potrivit dorinţeĭ exprimate de către M. S. Regele la 1884, când a dăruit Academieĭ fondurile necesare pentru acest monument ridicat limbeĭ române.

Pe lîngă acestea sunt cunoscute premiile acordate deosebiţilor scriitori, între care, marele premiŭ Năsturel-Herĕscu de 12.000 leĭ, pentru cea mai bună scriere apărută în ultimii patru ani, acordat poetului George Coşbuc, talentatul autor al *Baladelor*, *Idilelor* şi *Firelor de tort*, cu prilejul presentării *Eneideĭ luĭ Virgiliŭ*, tradusă în versuri exametre româneşti.

Trebue să deslušim însă că, pe cât am înţeles, acest premiŭ însemnat nu a fost dat d-luĭ Coşbuc numaĭ pentru traducerea Eneideĭ, ci pentru a resplăti *întreaga sa activitate literară*, trecută şi *mai ales* viitoare, recunoscêndu-i-se astfel meritele ce are până acum şi dându-i-se un atât de puternic îndemn de a şi le creşte tot mai mult în viitor. De altfel acest premiŭ, care de la întemeerea luĭ n'a fost acordat decât luĭ V. Alecsandri şi luĭ A. Odobescu, a avut totdeauna de scop de a recompensa întreaga activitate a unuĭ scriitor, iar nicĭ de cum o scriere anume, deşi, potrivit formelor regulamentuluĭ, el se decerne astfel cu ocasiunea presentăreĭ uneĭ scrierĭ speciale.

Ţinem a însemna aci încă şi recompensele: de 5000 leĭ, acordate d-luĭ Iuliŭ A. Zane pentru *Proverbele Românilor* şi de 2000 leĭ, d-luĭ Ion Manliu pentru *Povăţuitorul studiuluĭ limbiĭ române* pentru clasele începătoare.

Dacă am avea să exprimăm o părere de rĕŭ, ar fi că între ceĭ premiaţi nu vedem şi pe A. Vlăhuţă, unul dintre ceĭ maĭ vrednicĭ de încurajare printre scriitoriĭ contimporanĭ. Ni s'a lămurit însă că: deşi lucrarea sa fusese admisă la premiŭ, de către comisiunea respectivă, totuşĭ cartea d-luĭ Zane, care întrunise maĭ multe bile albe, fiind pusă înainte la vot şi obţinênd majoritatea reglementară, Academia n'a maĭ putut să se pronunţe asupra scrieriĭ gingaşuluĭ nostru poet.

O.

* * *

Ceea ce de mult s'a făcut pentru capitalele ţĕrilor marĭ, adică ceea ce Dulaure a făcut pentru Paris, Gregorovius şi Reumont pentru Roma, Allen pentru Londra, Weiss pentru Viena,—D. Ionnescu-Gion întreprinde a face astăzĭ pentru Bucureştĭ. Vieaţa trecutuluĭ capitaleĭ noastre cu întîmplările eĭ maĭ însemnate, cu schimbările neîntrerupte, cu Domniĭ, trăind în palatele lor, cu negustoriĭ, mişcându-se în uliţe, cu sĕrbătorile de pe atuncĭ, cu sfinţirile de bisericĭ, cu intrărĭ triumfale, cu primirĭ de feţe marĭ, cu un cuvînt *istoria* celor petrecute în decursul a 300 de anĭ în cetatea luĭ Bucur, ne le va trece D. Ionnescu-Gion pe sub ochĭ însufleţite de vieaţa şi farmecul timpuluĭ.

De-ocamdată d sa „încondeiază", cum ne spune, pe Patriarhiĭ, Mitropoliţiĭ, Episcopiĭ şi Egumeniĭ din Constantinopolĭ, din Ierusalim, din Antiohia şi Alexandria, care aŭ trecut cu sutele prin ţĕrile noastre şi în deosebĭ prin Iaşĭ şi Bucureştĭ. Se ştie în adevĕr, că dacă biserica ortodoxă rĕsăriteană a slujit naţionalităţiĭ române, şi nu ĭ-a îngăduit să se contopească cu alte popoare străine, fiind fost totdeauna pentru românĭ din statele catolice ca un port de scăpare în furtunile vremilor trecute,—cum e crucea bisericeĭ din sat un liman de mîngăere pentru călĕtorul obosit,—apoĭ ea ne-a adus în decursul istorieĭ noastre o mulţime de neajunsurĭ. De la Domn şi până la ţĕran, toţĭ românĭ eraŭ exploataţĭ de prelaţiĭ rĕsărituluĭ care le luaŭ banĭ, scule şi fel de fel de darurĭ, fie de-adreptul, fie prin egumeniĭ mănăstirilor închinate, care trimiteaŭ celor 4 patriarhiĭ şi sfîntuluĭ Munte veniturile moşiilor, livezilor, pădurilor, morilor şi stupilor ce le încăpeaŭ în mâĭnĭ.

Fost-aŭ toţĭ aceştĭ prelaţĭ rĕĭ şi avanĭ, faţă cu ţerile române? Nu s'a găsit nicĭ unul care să se ridice, în amestecul ce a avut în aceste ţerĭ, deasupra pătimaşeĭ lor iubirĭ de argint? D. Ionnescu-Gion, neocupându-se decât de generalitatea lor, nu pomeneşte abaterile de la regulă. Cu toate acestea nu se poate susţine că în unele rare casurĭ n'aŭ fost şi uniĭ patriarhĭ care şi-aŭ înţeles misiunea lor într'un chip maĭ înalt. Am putea cita aicĭ, între alte exemple, cazul luĭ Dositeiŭ, Patriarhul Ierusalimuluĭ, care, cum se ştie, cătră sfîrşitul veaculuĭ XVII hotărî, în neînţelegerile cu Atanasiu, Mitropolitul din Transilvania, independenţa bisericeĭ Ungro-Vlahieĭ al căreĭ şef, confirma el, e Mitropolitul din Bucureştĭ, nelăsând Patriarculuĭ de Constantinopolĭ, potrivit canoanelor 9 şi 17 ale Sinoduluĭ de Chalcedonia, decât o simplă precădere de onoare spirituală [1]).

Al doilea capitol, maĭ scurt, tratează despre *Podul Calicilor*, al căruĭ nume D. Ionnescu-Gion îl fixează astfel cu probe şi documente, înlăturând numele maĭ puţin clar şi eufimistic de *Podul Caliţeĭ*.

...Acest pod, zice D. Ionnescu-Gion, îndată ce începu a fi locuit de altă lume, iar nu numaĭ de breasla *Calicilor*, îşĭ perdu adevĕratul sĕŭ nume şi, înainte de a se numi oficial *Calea Craioveĭ*, primi numirea absolut falsă de *Podul Caliţeĭ*.

[1]) A se vedea *Istoria bisericească* de Lesviodax.

Caliţeĭ de ce? de unde? de când?

Se găsiră bĕtrânĭ şi se găsiră deştepţĭ care să afirme că fusese din vechime o bogată Cocoană, care avusese pe acolo întinse proprietăţĭ, case, maidanurĭ, grădinĭ şi viĭ, şi că, de la numele eĭ *Caliţa*, se zisese maĭ pe urmă *Podul Caliţeĭ*.

Un bĕtrân preot care slujeşte de vre-o 43 de anĭ la S-tul Nicolae din calea Rahoveĭ, şi pe care îl întrebam ce ştie despre *Podul Calicilor*, îmĭ rĕspundea maĭ săptĕmânile trecute c'un fel de pudibundă şi mâhnită grăbire:

— Nu *Podul Calicilor*, domnule, ci *Podul Caliţeĭ*.

Tot *Podul Caliţeĭ* i se spuse în 1842 că se zice şi inginerului baron Boroczin, care făcu admirabilul plan al Bucureştilor, aflător azĭ în Arhiva Primărieĭ Capitaleĭ.

Era firesc lucru ca boierĭ ca Mihăleştiĭ, care se coboraŭ din Cândeştĭ, străvechĭ boierĭ aĭ Buzĕuluĭ, ca Fălcoeniĭ, ca Argintoianiĭ, ca Urlăţeniĭ, să nu le placă a spune că staŭ pe *Podul Calicilor*. Era destul că aveaŭ pe stînga, mergênd spre barieră, *Ţigănia Mitropolieĭ*...

De ce această repulsiune? pentru ce această îndîrjită duşmăniă pentru adevĕratul nume al *Poduluĭ Calicilor?* se întreabă d. Ionnescu-Gion.

Pentru a explica aceste ciudate porniri ale moşilor şi părinţilor noştri, şi pentru a înţelege ce eraŭ *Calicii* în vremile trecute, mĕ voiŭ servi cu următoarele acte şi documente autentice:

1. Cartea domnească a luĭ Petru-Vodă Rareş, în care se pomeneşte de hrisovul luĭ Ştefan-cel-Mare de la 1480, de acum 417 anĭ, hrisov privitor la aşezarea bresleĭ *mişăilor* saŭ *calicilor* în tîrgul de la Iaşĭ;

2. Hrisoavele şi cărţile altor Domnĭ şi Mitropoliţĭ aĭ Moldoveĭ din secolul XVIII şi din secolul nostru, căcĭ la Iaşĭ breasla *mişăilor*, saŭ a *calicilor*, saŭ a *cerşetorilor*, cum li se zice în actele din secolul nostru, breasla aceasta este în fiinţă la Iaşĭ până după 7 Aprilie 1844.

Mĕ voiŭ maĭ servi încă cu:

3. Condica *Mănăstireĭ Cozia* de la Arhivele Statuluĭ, în care sunt documente de la Mihnea-Vodă (Iulie 1580) şi de la Constantin Şerban-Vodă (Decembre 1657), privitoare la *Mişăiĭ* saŭ *Calicii* din Rîmnicul-Vâlceĭ;

4. Condica No. 1 a *Mitropolieĭ din Bucureştĭ*, în care hrisovul luĭ Kadu-Vodă Leon din 4 Iuniŭ 1668, hrisovul luĭ Antonie-Vodă din 4 Ianuariŭ 1672 şi documentele din Aprilie 1741 sunt toate privitoare la *Calicii* Bucureştilor din suta a şapte-spre-zecea şi din suta a opt-spre-zecea.

Am avut încă, drept isvoare de a doua mână, *Istoria* fraţilor Tunusli, făcută după manuscriptul Stolniculuĭ Constantin Cantacuzino, şi volumul VI din *Uricariul* luĭ Codrescu...

Neavênd până acum planul şi nicĭ metoda ce va urma d. Ionnescu-Gion în *Istoria Bucureştilor*, firește că nu putem să vorbim asupra eĭ. Ceea ce se întrearată din materialul acestor capitole ne încredinţează totuşĭ îndestul că lucrarea va fi interesantă şi întemeiată pe multe isvoare ca tot ce iese din condeiul sĕŭ sprinten şi plin de coloare locală.

* *
*

Pictorul Grigorescu îşĭ propune să facă, vara asta, o excursiune artistică de alungul Carpaţilor, străbătênd, cu chervanul, din munţiĭ Oltenieĭ

până în fundul Munţilor Sucevii, şi zugrăvind în drumu-i tot ce va întâlni pitoresc şi interesant.

* * *

Foile berlineze aduc elogiurĭ marĭ şi unanime Baritonuluĭ nostru Dimitrie Popovicĭ, care cântă acum în Teatrul Imperial din Berlin. Din recensiunile lor reiese că maĭ ales în opera *Rigoletto* Popovicĭ e neîntrecut.

Aceste bune veştĭ ne umple inima de bucurie.

* * *

Amicĭĭ Literaturiĭ şi Arteĭ române, doritorĭ de a vedea printre tinerime o maĭ accentuată mişcare intelectuală, publică din noŭ aceleaşĭ patru premiĭ de anul trecut:

1°. 300 leĭ pentru cea maĭ bună piesă de teatru;

2°. 200 leĭ pentru cea maĭ bună nuvelă;

3°. 100 leĭ pentru cea maĭ bună poesie;

4°. 200 leĭ pentru cea maĭ bună schiţă originală ce va servi drept copertă Revisteĭ *Literatură şi Artă română*.

Lucrările vor fi adresate Redacţieĭ *Revisteĭ*, strada Fîntânii, 46, Bucureştĭ, cel mult până la 15 Octomvrie viitor.

A.

1557
1848

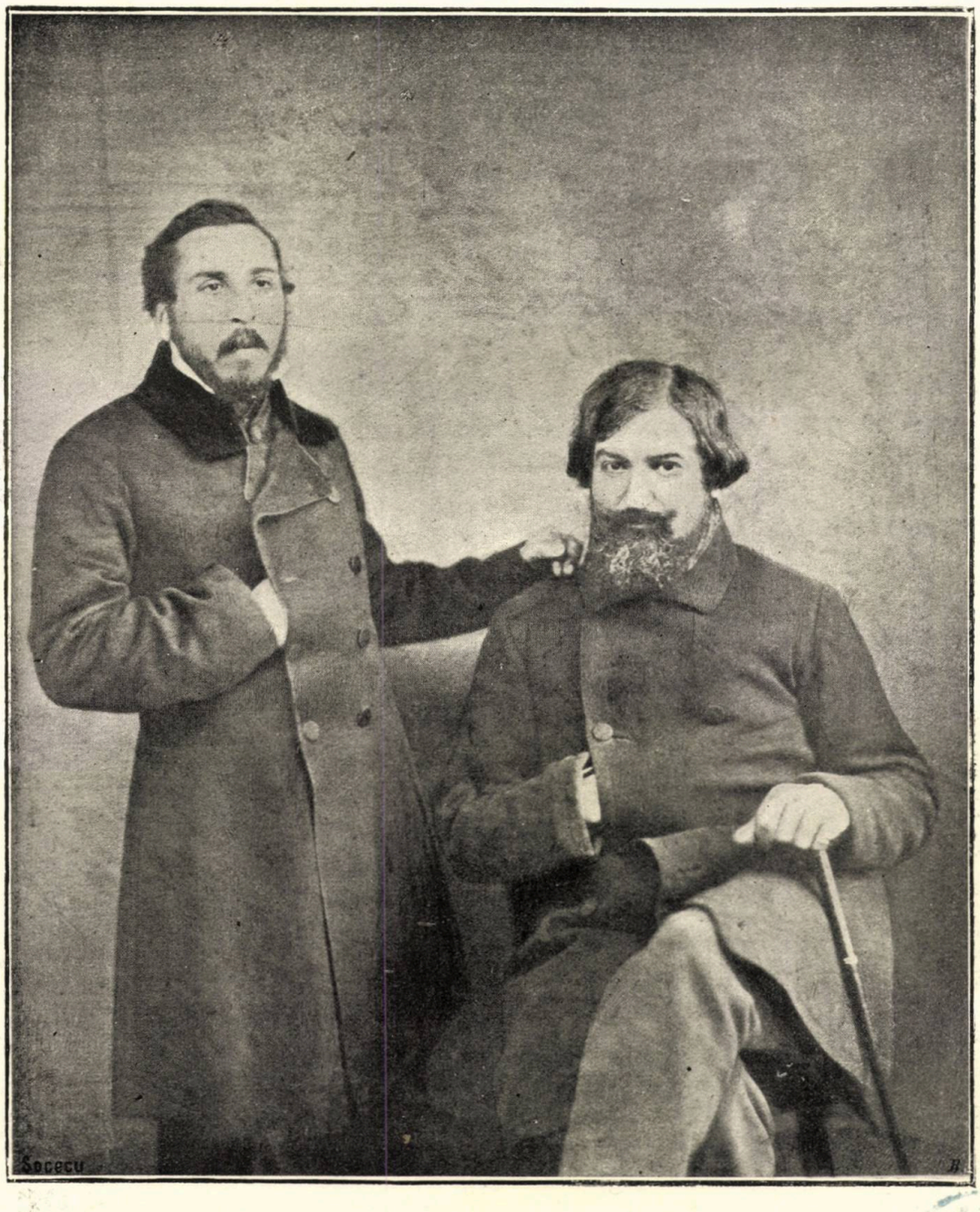

Ion Ghica şi Costache Negri (Constantinopoli, 1848).

BIBLIOTECA ACADEMIEI

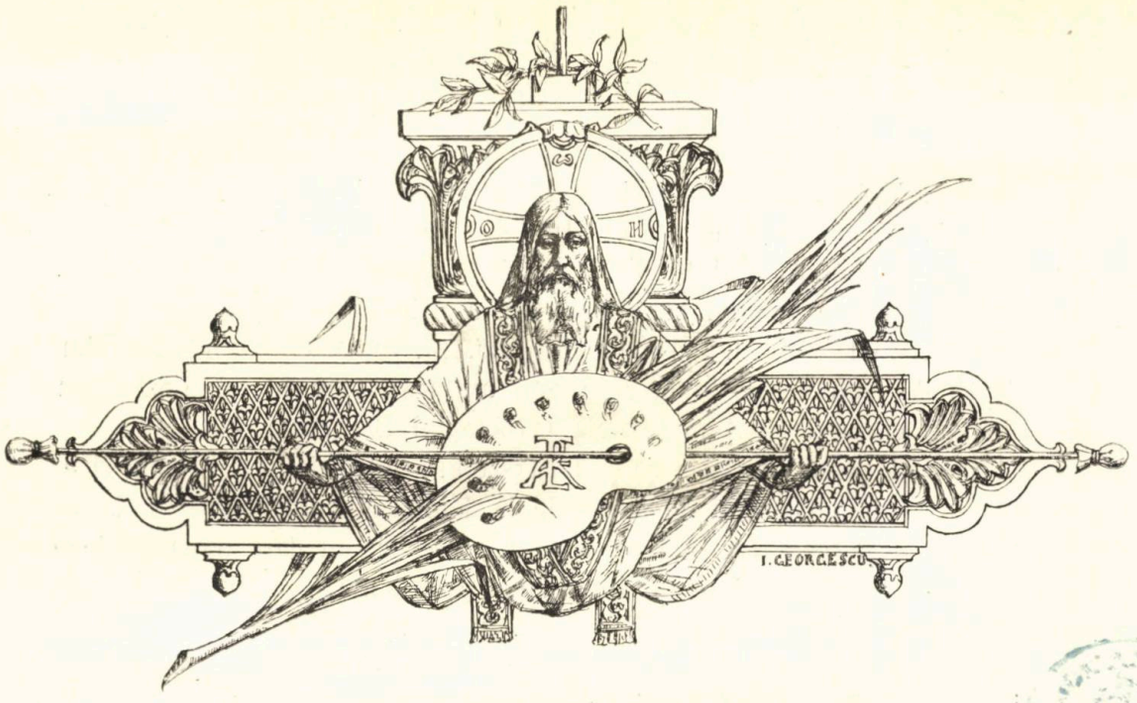

ION GHICA

I.

Românii născuţi în primul pătrar al veaculuĭ de faţă aŭ fost însufleţiţi de un avînt puternic. Vieaţa lor întreagă a fost călăuzită de speranţe şi ilusiĭ, de dorul uneĭ patriĭ libere; privirea lor a fost pururea luminată de razele viitoruluĭ.

Ion Ghica, făcênd parte din acea generaţie, — a căreĭ istorie se împleteşte şi se confundă cu vieaţa fruntaşilor eĭ, — a contribuit la faima epoceĭ luĭ, precum, neapĕrat, a contribuit şi epoca în care a trăit el, la strălucirea vieţiĭ şi numeluĭ luĭ.

Născut în Bucureştĭ la anul 1816, luna luĭ August în 12 zile, el deschise ochiĭ în lume tocmaĭ după lunga şi adînca letargie a poporuluĭ român, după o epocă de triste şi necurmate încălcărĭ din afară, după Turcĭ, Nemţĭ şi Muscalĭ, după convenţiunĭ şi tratate, făcute de vecinĭĭ noştri puternicĭ cu gînd de a ne îngenunchia saŭ îngloba, după luarea Bucovineĭ şi Basarabieĭ, după ciumĭ şi secete marĭ, după atâtea şi atâtea calamităţĭ care îşĭ dăduse parcă mâna să pue capĕt existenţeĭ poporuluĭ român.

Cu ceĭ dintâĭ anĭ aĭ vieţiĭ luĭ Ghica, se arătară la noĭ, prin acea negură deasă, cele dintâĭ luminĭ întârziate ale veaculuĭ XIX, -- veac mare şi luminos între toate, cum zice el, menit a preface atâtea lucrurĭ de pe faţa pămêntuluĭ, şi a ridica din robie şi apăsare atâtea state nouĕ, ca Belgia, România, Grecia, Serbia şi Bulgaria.

Fiŭ al Hatmanuluĭ Dimitrie Scarlat Ghica şi nepot de frate al luĭ Grigore Vodă Ghica, care domni în Muntenia de la 1822—1828, şi care el însuşĭ era nepot de frate al luĭ Grigore Vodă Ghica al Moldoveĭ, cel ce s'a împotrivit la cedarea Bucovineĭ, — Ion Ghica primi învĕţătura fiilor de boerĭ de pe atuncĭ, de la dascălĭ grecĭ şi francezĭ, şi, după ce „din întîmplare" luă şi lecţiĭ de româneşte de la Nănescu, un fost elev al luĭ Lazăr, intră maĭ tărziŭ în clasa de matematecĭ de la colegiul St. Sava.

La 1834 plecă la Paris să-şĭ facă studiile speciale. El se înscrise şi urmă cursurile de chimie şi de fisică de la Facultatea de ştiinţe de la Sorbona, unde întîlni pentru întâia oară pe Alecsandri, cu care avea să lege o prietenie caldă şi plină de pilde. Ion Ghica, împreună cu Nicolae Cantacuzino Paşcanu, cu Iancu Filipescu-Vulpache, cu Goleştiĭ şi alţĭ doĭ-treĭ românĭ alcătuiaŭ grupul „Muntenilor". Alecsandri cu Cuza, Cogălniceanu şi alţiĭ, formaŭ grupul „Moldovenilor". Intr'o zi ambele cete se întîlniră pe Quai Voltaire, şi ca „uniĭ ce se vĕzură vorbind aceeaşĭ limbă", se uniră, se înfrăţiră între dînşiĭ. Era primul pas al aceleĭ generaţiĭ către *unirea* ţerilor surorĭ de maĭ tărziŭ. Această prietenie a lor, pornită într'un ideal măreţ, a fost o pîrghie pe care s'aŭ ridicat eĭ ca eroĭ. Căcĭ dacă vieaţa lor publică a fost aşa de plină de fapte marĭ şi glorioase, este în parte fiindcă vieaţa lor privată era aşa de călduroasă şi de unită. Unele ideĭ politice, ca orĭcând şi ca orĭunde, aŭ putut face din eĭ adversarĭ politicĭ, dar niciodată duşmanĭ de moarte.

Pe zi ce mergea numĕrul românilor sporea la Paris. Diligenţa de la Strasburg aducea necurmat noĭ tinerĭ la învĕţătură. Eĭ se întîlniaŭ de obiceiŭ la Café Corneille şi Café Procope, convorbiaŭ, discutaŭ, citiaŭ scrisorile din ţară. In 1839 organizară întruniri regulate la Mavrocordat Ursu, la Dimitrie Brătianu şi alţiĭ, unde începuseră a se vorbi de interesele ţĕrilor române. Resunetul discuţiilor lor ajungea până în ziaristica franceză. Intre ceĭ dintâĭ care aŭ scris articole în privinţa românilor, în gazetele franţuzeştĭ, a fost Ion Ghica. Presentat luĭ Armand Carrel, primul-redactor al foaeĭ *Le National*, el putu strecura, sub titlul *Correspondance de Bucarest*, tot ce credea în interesul ideilor lor de atuncĭ. Cu puţin maĭ înainte, Ghica publică în Paris o broşură intitulată: *Coup d'oeil sur l'état actuel de la Valachie.*

În 1838 intră în Şcoala centrală şi în Şcoala de mine din Paris. Urmând cursurile luĭ Elie de Beaumont şi Regnaud, el dete la lumină în 1839, după o carte a luĭ Philipe Colçon, secretar al Consulatuluĭ francez din Bucureştĭ: *Précis des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit des gens et sur les traités.*

La 1841 căpătă diploma de inginer şi se întoarse în ţară. In gîndul sĕŭ era de a fi întrebuinţat la exploatarea salinelor noastre. I se oferi însă o prefectură, pe care o refuză nesimţindu-se în stare de a putea fi, — neexperimentat cum era, — în capul uneĭ aşa de importante funcţiunĭ. Bănuit de om cu ideĭ prea înaintate plecă, în 1842, din Bucureştĭ cu intenţia

mai mult de a se duce la Neapoli, unde îl chema un amic şi coleg de şcoală din Paris, director de mine de pucioasă şi sulfur, să-l întrebuinţeze ca inginer. La Galaţi găsi cel din urmă vapor al anului pornit. Atunci se îndreptă spre Iaşi. Câţiva boeri, care împărtăşiau ideile noue, îi dăduse o scrisoare către Mihai Sturza, Domnul Moldovei, prin care îi arătau dorinţa de a-l alege Domn al Valachiei, în scopul unirei Principatelor. Timpul era de aşa, că oricât ar fi voit să fie cineva om de ştiinţă, era luat de curent înainte şi amestecat în vîrtejul luptelor politice.

La Iaşi, Ghica fu primit şi introdus în societatea de acolo de prietenii săi de şcoală din Paris. Cel care-i deschise casa fu Alecsandri, unde Ghica stătu mai mult timp. Introdus la Mihai Sturza, el presentă scrisoarea ce i era încredinţată de boerii Munteni, dar Domnul Moldovei, cu toată măgulirea ce această solie îi aducea, respunse că încă nu sosise momentul unirei Principatelor : se opunea Împăratul tuturor Rusiilor. Atunci Ghica primi să fie numit profesor de mineralogie şi geologie la Academia Mihăileană din Iaşi, unde predă în acelaş timp şi cursurile de matematici şi economie politică.

In profesoratul lui erau două idei prevăzătoare care plecau din pătrunderea spiritului timpului. Nobleţa trecutului, pe care omul o avea transmisă numai prin numele părintesc, dispărea; Revoluţiunea franceză îi dăduse lovitura de graţie. O altă nobleţă începea să se arate, nobleţa inteligenţei, a talentului, care avea, încetul cu încetul să înlocuiască pe cea dintâi. Ion Ghica, fiul de boer mare, nepotul de Domn, înţelegând acest spirit al veaculuĭ, se face, cel întâi, profesor de colegiu. Era un presentiment şi un exemplu totodată. Era un presentiment, fiindcă la 1840 în Iaşi ca şi în Bucureşti, nu trecea prin capul nimănui din lumea aceea de *Protipendade* că într'o zi apropiată criteriul, după care vor fi consideraţi oamenii, ar putea fi altul decât forma işlicului; era un exemplu, fiindcă bărbaţi ca Cogălniceanu şi Alecsandri, se hotărîră ei înşişi să facă cursuri ştiinţifice la Academie. Prefacerea vechilor prejudiţii româneşti a pornit de acolo.

A doua idee prevăzătoare a lui Ion Ghica a fost in prelegerile sale de economie politică. Ţările române trăiau, din punct de vedere economic, în lăuntrul lor şi pentru ele singure. Nimeni nu se gîndise la un export serios al bogăţiei solului nostru în străinătate. Ghica deschise ochii românilor expunând atunci principiile schimbului şi ale întregei economii naţionale. El întrevăzuse că într'o zi vom însemna ceva în Europa, vom putea să ne ridicăm prin productele pământului nostru tînăr. Cursul său avu atâta înrîurire asupra lui Mihai Sturza, că Domnul Moldovei stipendiă tineri şi-i trimise în Franţa să înveţe noua ştiinţă economică. Intre ei fu şi Millo, care, împins de talentul lui în altă direcţie, se dădu teatrului.

Alături cu prelegerile lui Ghica, cursul de istorie naţională a lui Cogălniceanu, atât de interesant atunci prin noutatea lui, deşteptă simţul pa-

triotic, arătând tinerilor ce-l urmaŭ trecutul glorios al Românilor. In societatea ieşană, această mişcare găsea un ecoŭ prin câteva femeĭ însufleţite de sentimente frumoase, cum eraŭ Elena Negri, Catinca şi Zoe Sturza şi altele. Tot atuncĭ Ghica luă parte, alăturĭ cu Alecsandri, Cogălniceanu şi C. Negruzzi, la fundarea cunoscuteĭ foĭ literaro-ştiinţifice *Propăşirea.*

La 1845, chemat de moartea tatăluĭ sĕŭ, veni în Bucureştĭ, de unde apoĭ plecă, în o călătorie de doĭ anĭ, prin Anglia şi Italia. La întoarcerea sa în ţară, în 1847, se căsători cu fiica generaluluĭ Mavru şi începu împreună cu N. Bălcescu şi alţiĭ organizarea societăţeĭ „Frăţia", care pregăti mişcarea Românilor din 1848. Ea se îndrepta contra influenţeĭ ruseştĭ şi a Domnieĭ luĭ Gheorghe Bibescu, instrument al Ruşilor, după credinţa tinerilor. Printre nemulţumiţĭ eraŭ, cum se ştie, ceĭ patru Goleştĭ, fraţiĭ Bălceştĭ, fraţiĭ Brătienĭ, C. A. Rosetti, Bolintineanu, Eliad, Maiorul Voinescu, Costache Crezzulescu, Tell, Magheru şi alţiĭ. Comitetul executiv fu compus din A. Golescu, Ion Ghica şi N. Bălcescu.

In primăvara anuluĭ 1848, aproape de Paştĭ, Ghica se duse la Giurgiŭ să se înţeleagă cu Tell, care, ca să nu dea bănueli, stetea acolo cu batalionul ce camanda. Trebuia fixată între eĭ ziua revoluţieĭ, pe care o hotărî a fi ziua de Paştĭ chiar. Banii strânşĭ eraŭ puţinĭ, abia 3000 de galbenĭ, din care 1000 eraŭ daţĭ de Ghica. Când totul fu gata însă, iată că Consulul francez din Bucureştĭ le vesteşte în secret că Lamartine, atuncĭ Ministru al afacerilor străine al Franţeĭ, cu care tineriĭ revoluţionarĭ eraŭ înţeleşĭ, are a le face nişte comunicaţiunĭ importante şi că-ĭ ruga prin urmare ca până la sosirea Doctoruluĭ Mandl la Bucureştĭ, trimis de Lamartine în scopul acesta, să nu înceapă mişcarea. Comitetul executiv trebui dar, să amâe dispoziţiunile luate şi să aştepte venirea Doctoruluĭ Mandl. Acesta nu întârziă a sosi. El aducea instrucţiunĭ, adresate luĭ Rosetti şi luĭ Ghica, scrise de însăşĭ mâna luĭ Lamartine, care le prescria să nu facă nicĭ o mişcare până ce, maĭ întâĭ, nu se vor înţelege, în privinţa aceasta, cu guvernul otoman, şi că Generalul Aupick, ambasadorul Republiceĭ franceze la Constantinopolĭ, avea instrucţiunĭ de a înlesni trimisuluĭ român relaţiunĭ cu Poarta.

Celuĭ căruia i se încredinţă misiunea la Constantinopolĭ fu Ion Ghica; el plecă în 17 Maĭ 1848.

Din pricină însă că, în ziua de 9 Iunie, guvernul la Bucureştĭ arestă pe câţĭva membri din comitetul revoluţionar, isbucnirea revoluţiunĭĭ fu precipitată. Urmările se ştiŭ. Ceĭ din comitet aleargă la Islaz, unde se aflaŭ Maiorul Tell şi Căpitanul Pleşoianu cu douĕ companiĭ de infanterie, şi ridică steagul revoluţionar, proclamând constituţiea. Vodă Bibescu, auzind de la Bucureştĭ de cele ce se petreceaŭ, voi să arate nepăsare şi eşi la şosea, în trăsură deschisă, cu ministrul Villara alăturĭ. Treĭ tinerĭ înarmaţĭ trag asupra luĭ, dar nu-ĭ sdrobesc decât epoleta. Eliad, Tell şi Stefan Golescu pornesc cu armata de la Islaz, ridicând satele şi implântând steagul revoluţionar

pe biserică şi casele publice. La Caracal, unde numĕrul revoluţionarilor se ridicase la mai multe mii, se întîlnesc cu Prefectul Magheru, care era trimis cu 600 de dorobanţi să se opue revoluţionarilor. In loc de a trage focuri unii asupra altora, trupele şi conducătorii lor se îmbrăţişează strigând : să trăiască constituţia. Unindu-se cu toţii ajung la Bucureşti în ziua de 11 Iunie şi înaintează cu grămada în sunetul clopotelor pănă la Palatul lui Bibescu, care, silit să iscăliască constituţia şi să numiască ministerul cerut de popor, părăsi, după trei zile, demoralisat, Bucureştii, lăsând ţara pe mâinele guvernului provizor de la Islaz, care intră triumfător în capitală în ziua de 16 Iunie. Dar după câteva greşeli din partea guvernului provizor, Omer-Paşa împreună cu generalul rus Lüders ocupară Bucureştii şi instalară, în ziua de 13 Septembrie 1848, pe Logofĕtul Constantin Cantacuzino caimacam al Valahiei; iar pe cei trei locotenenţi domneşti, Eliad, Tell şi N. Golescu, împreună cu toate căpeteniile revoluţionare, îi îmbarcară pe Dunăre şi-i exilară din ţară.

Ruşii nu numai că ne luase Basarabia prin Tratatul de la 1812, când Turcii fusese constrinşi de cătră Puterile aliate să ratifice acel contract; nu numai că la 1817 ceruse Insulele Dunării de la Ismail pănă la gura Chiliei; nu numai că ne impuse la 1831 Regulamentul organic; dar, vĕzênd slăbiciunea din ce în ce mai pronunţată a Turciei, începură acum a se amesteca de adreptul în ocîrmuirea lăuntrică a Ţerilor şi a deveni arbitrii soartei poporului Român.

Toate acestea dădeau de gîndit.

Ghica îşi puse speranţa în Franţa şi Anglia. Una, socotea el, prin legăturile ei de sânge cu noi, — căci, orice s'ar zice, faptele unui popor sunt călăuzite, ca şi faptele unui om, şi de sentimentele lui, — ceealaltă, prin interesele ei comerciale, vor putea să ne apere autonomia mai bine decât vecinele Rusia şi Austria, ale căror intenţii asupra noastră aŭ fost pururea cunoscute. De aceea, cum ajunse la Constantinopoli, el legă relaţii serioase cu representanţii Franţei şi Angliei. Vĕzu mai întâi pe Generalul Aupick, căruia îi presentă scrisorile ce i le încredinţase din Bucureşti Comitetul revoluţionar şi Doctorul Mandl; făcu cunoştinţă cu Sir Stratford Canning, representantul Angliei, şi le expuse atât lor cât şi demnitarilor Porţii temerile şi aspiraţiunile românilor, aflând pretutindeni o bună primire şi încurajare. Nenorocul, pentru moment, fu că în Franţa isbucni resboiul civil, întorcênd atenţia acestei ţĕri numai asupra ei însăşi. Iată pricina pentru care Ruşii putură intra şi impune voinţa lor din noŭ în ţĕrile Române, cu toate bunele relaţiuni ale lui Ion Ghica la Constantinopoli. Acestor relaţiuni însă, datorim noi Românii intervenirile de mai pe urmă în favoarea noastră din partea Franţei şi Angliei.

In tot timpul cât stătu pe lîngă Poartă, Ghica ţinu o corespondenţă cu toţi revoluţionarii români împrăştiaţi prin Europa, cu Goleştii, cu Băl-

ceştiĭ, cu Ion Maiorescu şi alţiĭ. Din scrisorile lor către el, — singure publicate până acum, — reiese clar rolul luĭ Ghica în mişcarea de la 48. Ca în toată vieaţa luĭ, el a fost omul de gîndire, de bun simţ şi de tact, poate chiar cu maĭ multă demnitate decât alţiĭ şi cu maĭ mare respect de principiĭ. El cu Nicolaĭ Bălcescu, cu Alexandru Golescu şi cu Boliac aŭ format o categorie aparte între revoluţionariĭ romînĭ; şi dacă eĭ n'ar fi fost, îndepărtaţi de la început din capul mişcăriĭ de către ceĭ care n'aŭ avut destulă încredere în eĭ şi care i-aŭ înlocuit, probabil că revoluţiunea ar fi avut alte urmărĭ şi ar fi dat poate roade maĭ bune. Dar neînţelegerile personale dintre dînşiĭ i-aŭ făcut pe fiecare să se teamă de ambiţiele tovarăşilor de luptă. De aicĭ zădărnicirea timpuluĭ la toţĭ, de a se ocupa de personalitatea lor ca să deie dovezĭ contra bănuelilor; de aicĭ, cu vremea, forma unor invinovăţirĭ nefundate.

„Feriţi-vĕ de ambiţioşĭ, zicea Eliad într'o scrisoare către emigraţiĭ romînĭ din Brusa, făcînd alusie la Ion Ghica. Atâtea scrisorĭ nebune staŭ faţă de pe la toţĭ ăştia ce umblă să vĕ amăgiască cu capacităţĭ, ce zic că aŭ marĭ, cu minte diplomatică, alergărĭ în sus şi în jos ca să desbine prin pîre şi minciunĭ; eĭ bine, aceştĭ oamenĭ, în ţară în timpul Constituţieĭ, n'apucaseră să fie recunoscuţĭ, şi miroseaŭ mucĭ la Domnie, scrieaŭ scrisorĭ pe la comisarĭ *să facă a fi aleşĭ Domnĭ...*"

Imputările de natura aceasta eraŭ comunicate luĭ Ghica de către Alexandru Golescu şi N. Bălcescu, care treceaŭ drept aliaţiĭ luĭ.

„Toate capetele de acuzaţie, îĭ scriea Golescu, în 17 August 1849, care le ridică eĭ contra ta se resumă în asta: *eştĭ ambiţios, meşter şi rudă cu Rusolatrii*". (Câmpineniĭ).

Iar Bălcescu, în o scrisoare din 16 Februarie 1850, îĭ scriea din Paris:

„Eliade a publicat în franţuzeşte o urmare a scrisoriĭ luĭ ce a anunţat. Este foarte ticăloasă şi plină de minciunĭ şi de contraziceriĭ; zice, de exemplu, că oposiţia luĭ Câmpineanu de la 1837 era făcută de Rusia, că revoluţia de la 1848 s'a lucrat de Mavru şi asemenea îndemnată de Rusia; *indirect eştĭ şi tu cuprins între uneltele muscăleştĭ*".

La rîndul luĭ, Eliad era pentru Ion Ghica un „fantezist" maĭ mult, decât un om politic, frazele căruia, umflate şi pline de vorbe de prisos, îl desperaŭ. Ghica aluneca a-l crede chiar un suflet capabil de tot felul de fapte, încât într'o zi îl acuză că şi-ar fi vêndut pe compatrioţiĭ sĕĭ [1]).

Aceste asprimĭ de condeiŭ, pe care istoria, probabil, le va da de oparte, aŭ purces numaĭ din deosebirea de vederĭ asupra mijloacelor fiecăruia de a ajunge la scop, şi n'aŭ persistat poate decât din pricina distanţeĭ care îĭ separa şi a neputinţeĭ de a se explica între dînşiĭ prin viŭ graiŭ; căcĭ nicĭ unul din eĭ n'a făcut în conştiinţa sa vr'un act de care s'aŭ acuzat, şi nu

[1]) *Amintirĭ din pribegie,* scrisoarea luĭ M. Opran din Brusa către Pleşoianu, la Paris.

numaĭ că n'a atentat la vieaţa poporuluĭ Român, dar din contra cu toţiĭ, la un loc, n'aŭ lucrat decât însufleţiţĭ de acelaş sentiment şi de acelaş gînd patriotic.

In 1854, Ghica fu numit guvernator al Insuleĭ Samos. Locuitoriĭ Insuleĭ, nemulţumiţĭ de guvernatorul lor de maĭ înainte, se plânseră la Poartă, care, în urma uneĭ anchete, făcută la faţa loculuĭ de un secretar al ambasadeĭ engleze, hotărî a trimite pe Ion Ghica şi insistă de dînsul a primi să se ducă şi a îndrepta lucrurile. El plecă, maĭ ales după îndemnul Lorduluĭ Stratford, şi organiză, pe cât îĭ stătu prin putinţă, administraţia, finanţele şi justiţia Insuleĭ în ceĭ dintâĭ doĭ anĭ, liniştind în acelaş timp agitările insularilor contra Turcieĭ.

In 1856 i se conferi titlul de Prinţ al Insuleĭ Samos, în care calitate stătu până la 1859, când, crezêndu-şĭ sarcina îndeplinită, demisionă şi se întoarse în ţară. Tocmaĭ atunci se făcea la noĭ unirea, şi Cuza era ales Domn al ambelor Principate. Dacă Ghica stătuse departe de pregătirile acestuĭ act înalt şi hotărîtor în vieaţa Românilor, era ca să dovedească diplomaţieĭ din Constantinopolĭ, că e om de ordine şi că aşteaptă totul de la înţelepciunea Puterilor.

Cel întâĭ minister al luĭ Cuza dură puţin de tot. Vĕzênd vrajba coteriilor locale, Domnul chemă pe Ion Ghica din Bucureştĭ să formeze al doilea cabinet al sĕŭ. Dar nicĭ combinaţia luĭ Ghica,— în care Alecsandri intra ca ministru de externe, dus în misiunĭ la curţile Europeĭ, — nu putu dura decât 47 de zile, căzênd tot sub înrîurirea intrigilor. Ion Ghica trecu la Bucureştĭ, unde, după demisia Ministeruluĭ Creţulescu, fu însărcinat cu formarea unuĭ alt cabinet. Ca şi la Iaşĭ, amicul sĕŭ Alecsandri figură şi în a doua combinaţie ca ministru de externe. Puţin însă, şi atât Ghica cât şi Alecsandri fură desgustaţĭ de mizeriile politice. Competiţiunele eraŭ atât de marĭ şi atât de multe, că stăvilaŭ orĭce activitate serioasă şi făceaŭ pe fiecare a se gîndi la apărarea persoaneĭ sale. Mâna Domnuluĭ, nefiind destul de puternică ca să le birue, deveni arbitrară, decretând *statutul*, în baza căruia legile ce se făceaŭ nu se maĭ discutaŭ de Adunare. Ion Ghica, iubitorul de vieaţa parlamentară engleză, trecu atunci pe faţă contra Domnuluĭ şi înţelese maĭ mult decât orĭcând oportunitatea ideiĭ principeluĭ străin, exprimată de Divanurile ad-hoc.

Drept aceea el intră, în 1865, alăturĭ cu Ion Brătianu, Costache Rosetti şi alţiĭ, în comitetul secret ce-şĭ propunea detronarea luĭ Cuza şi aducerea unuĭ Domn străin pe tronul Romănieĭ. In noaptea de 11 Februarie 1866, Cuza semnă, fără să se opue, actul de abdicare. Locotenenţa domnească, alcătuită din Lascar Catargiu, Golescu şi General Haralambie, numi preşedinte al consiliuluĭ de miniştri pe Ion Ghica. Brătianu fu trimis în Franţa pentru a consulta pe Napoleon asupra alegeriĭ principeluĭ străin. Contele de Flandra refuzând, prin plebicistul de la 2—8 Aprilie, Româniĭ proclamară de Domn al lor pe Carol I de Hohenzolern.

La 15 Iulie acelaş an, Ghica, care se retrăsese pentru puţin timp, ca să facă loc luĭ Lascar Catargiu, reveni ca ministru preşedinte şi stătu până la 1867 luna luĭ Martie. In urmă el maĭ formă, pentru cea din urmă dată, ministerul liberal de la 18 Decembrie 1870, care demisionă adoua zi de banchetul dat de colonia germană în sala Slătineanu.

Retras din politica militantă, scrie *Comorbirĭ economice*, încercare de vulgarizare a celor maĭ importante chestiunĭ economice, ca *munca*, *creditul*, *împrumutul statuluĭ*, *proprietatea*, aplicate unele din ele de către Ghica în calitate de fundator şi director al Caseĭ de depuneriĭ şi consemnaţiĭ, şi intrate azĭ în domeniul cunoştinţelor obşteştĭ.

In sfîrşit, în 1880, e numit ministru plenipotenţiar la Londra, unde stătu până la 1890, ţiind un loc de onoare, ca decan, în corpul diplomatic şi fiind stimat de societatea engleză. Când veacul nostru intră în ultimul luĭ deceniŭ, Ghica, bĕtrân, se retrase definitiv la Ghergani, după ce conlucrase din frageda luĭ tinereţe la realizarea uneĭ noĭ Românii, România de astăzĭ.

Iată activitatea politică a luĭ Ion Ghica. El a fost un liberal constituţional în înţelesul strict şi riguros al cuvîntuluĭ, nefăcênd nicĭodată compromisurĭ cu conştiinţa şi principiile luĭ, pentru a putea isbuti. Toate demisiunile luĭ, ca ministru, sunt dovezĭ şi prin urmare lecţiunĭ de respectul constituţieĭ. Libertatea şi toate celelalte principiĭ, care alcătuesc baza pactuluĭ nostru fundamental, Ghica le-a înţeles ca pe nişte apanagiĭ sfinte,—nu pentru sine,—ci deopotrivă pentru toţĭ; de aceea el e singurul om politic român, care ca ministru şĭ-a făcut o legendă şi a personificat libertatea alegerilor. Dar, în acelaş timp, a fi liber, pentru el, nu însemna a putea calomnia, a spune neadevĕruri, a combate cu orĭce preţ pe adversar, chiar când adversarul făptueşte binele, — căcĭ libertatea astfel înţeleasă e contra raţiuneĭ omeneştĭ. El n'a putut fi ceeace se numeşte astăzĭ la noĭ un om de partid, şi n'a putut fi, tocmaĭ pentru că a fost un om de principiĭ. Spiritul de partid, cu dragostea luĭ oarbă de unii şi ura înverşunată de alţiĭ, i s'a părut ridicul şi demn de milă, ca orĭcăruĭ om luminat ce priveşte lucrurile maĭ de sus.

Iată o scrisoare profesie de credinţă a luĭ, din anul 1870, cu câteva lunĭ înainte de a fi prim-ministru, adresată Generaluluĭ Golescu şi care resumă complect pe omul politic.

„... Dorinţa mea cea maĭ ardentă a fost totdeauna, atât de doĭ anĭ încoace, cât şi maĭ înainte, de a combate loviturile date legilor şi instituţiunilor, din orĭce parte ar veni ele.

In vîrtejul de ideĭ şi de aspiraţiunĭ, în care ne ameţim de maĭ mulţĭ anĭ, cugetările mele nu s'aŭ schimbat: ele sunt şi vor fi ceeace aŭ fost şi acum treĭzecĭ de anĭ. Ele pot să nu fie împărtăşite, dar pentru mine sunt şi rĕmân nestrămutate.

Constituţiunea este controlarea actelor guvernuluĭ de către naţiune, adică puterea ce-şĭ reservă ea de a opri pe guvern, când ese din cercul atribuţiunilor şi prerogativelor ce-ĭ sunt prescrise. Cea dintâĭ condiţiune dar pentru sincera aplicare a siste-

mului constituțional este respectarea conștiinței alegătorilor, adică libertatea alegerilor. Servitorii și amicii miniștrilor nu pot nici controla, nici împedica abaterile lor...

Amestecul guvernului în alegeri nu poate avea alt scop, decât acela de a aduce în Representațiunea Națională oameni, cărora le poate închide gura și astupa ochii asupra abaterilor și călcărilor puterei executive, prin numiri în funcțiuni, prin favoruri și concesiuni de tot felul: atunci constituțiunea devine o ficțiune, țara se guvernă prin patimele cele rele, corupțiunea de sus se coboară repede și străbate în toate stratele societății, credințele politice ajung a fi batjocorite și desprețuite, și oamenii de principii sunt dați pradă acelora, care aŭ dat dovezi de mai mult cinizm politic. Când acest sistem se perpetuă, pericolul este mare, căci el poate să aducă perturbațiuni de acelea, care să devină o catastrofă....

Nu este destul de a avea o constițuțiune: trebue să și știm a practica constituționalismul; căci altfel acest palladium al libertăților publice devine instrumentul cel mai puternic al expresiunei celei mai rele, care se exercită asupra națiunii, saŭ prin partea coruptă a națiunei, saŭ prin partea violentă și impacientă.

Principiul, în numele căruia s'a făcut revoluțiunea de la 11 Februarie, revoluțiunea aceea prin care poporul român a rescumpĕrat și a înmulțit libertățile sale răpite, a fost proclamarea eredității tronului într'o familie regească. Acest principiŭ este înscris în fruntea constituțiunei noastre. Conservarea și întărirea dinastiei de Hohenzollern pe tronul României este un principiŭ sacru, de care nimeni nu se poate atinge fără de a vĕtăma edificiul nostru social...

Asigurarea esistenței noastre naționale, garanția de a nu fi cotropiți și striviți de o gintă mare și puternică, care stă la spatele nostru, este cea dintâi cale a civilisațiunei și a progresului. Acea garanție este astăzi nedespărțită de conservarea și întărirea tronului[1])"...

II

Lucrarea de căpetenie și cu caracter literar a lui Ion Ghica sunt *Scrisorile* sale cătră Alecsandri, scrise între anii 1879 și 1888, pe când era representant al Țĕrii la Londra.

Ales încă din 1874 membru al Academiei Române și mai în urmă președinte al ei; numit la 1877 director al Teatrelor, când prin capacitatea sa Teatrul național se înalță la punctul cel mai culminant al desvoltării lui de până astăzi, atât prin piesele presentate sub el, ca dramele istorice ale lui Alecsandri, comediile lui Carageale și Ascanio, cât și prin numĕrul talentelor artistice, reunite atunci pe scena noastră, cum eraŭ Millo, Iulian, Manolescu, Mateescu, Nottara, Popovici, Gabrielescu, Frosa Popescu, Aristița Romanescu, Frosa Sarandi, Bîrseasca, Dăneasca și altele, — Ghica, fiind astfel pus în o mai intimă legătură cu literatura, se gîndi se lucreze el însuși o operă literară, singură care rĕmâne mai în evidență din activitatea omenească.

Scrisorile lui fură urmarea unei convorbiri dintre el și Alecsandri, într'o sară din anul 1879 la Mircești, unde Ghica se ducea din timp în timp de vedea pe vechiul și scumpul sĕŭ prietin în fundul Luncii, atât de dragă Poetului. Era o

[1]) *Columna lui Traian*, No. 62, an. 1870.

sară de iarnă. Ninsoarea bătea în geamurĭ. Bĕtrânĭĭ aşezaţĭ la gura sobiĭ petrecură aproape toată noaptea povestindu-şĭ unul altuia amintirĭ din ţinereţe, din timpul plin nu numaĭ de nălucirile fermecătoare ale vîrsteĭ, dar plin şi de ilusiile unuĭ popor ce renăştea. Vorbi maĭ mult Ghica în sara aceea, căcĭ, ca şi Alecsandri, avea şi el darul de a povesti în chip măestru, şi maĭ ales c'o surprinzĕtoare memorie de amĕnunte. S'ar zice că pribegia sa prin orient şi şederea la Samos îĭ dăduse acel farmec particular orientalilor de a istorisi. Se ştie că Turciĭ şi maĭ cu seamă Arabiĭ încunjură sara pe unul din eĭ, maĭ fantastic şi maĭ vorbareţ, şi-l ascultă cu ochiĭ aţintiţĭ în gura luĭ, ceasurĭ întregĭ, fel de fel de minunăţiĭ. Povestitorul de la o vreme, revine asupra aceluaşĭ basm spus de sute de orĭ, însă îl înfrumuseţează, cu fantazia luĭ bogată, maĭ totdeauna altfel. Aşa era şi Ghica. De câteorĭ nu istorisea el acelaş lucru cu nouĕ înfrumuseţărĭ, cu alte amĕnunte, numaĭ să-l facă ascultat şi de ceĭ care îl maĭ auzise.

Tocmaĭ către ziuă şi-aŭ adus aminte că e noapte. Când s'aŭ despărţit, cu ochiĭ muiaţĭ de lacremĭ, se găsiră amêndoĭ gînd la gînd.

„De ce nu ne-am scrie amintirile acestea sub formă de scrisorĭ, îşĭ zise unul altuia? Poate că istorioarele noastre ar interesa pe uniĭ din ceĭ care n'aŭ trăit pe acele vremurĭ?“ Şi astfel începură eĭ corespondenţa lor publică, urmată cu maĭ multă stăruinţă de Ghica.

Aceste scrisorĭ, în numĕr de 28, alcătuesc un singur volum, — *Amintirile din pribegie* fiind scrisorile celorlalţĭ emigraţĭ, — şi aŭ o valoare atât istorică cât şi literară.

Privite din punct de vedere istoric, ca unele ce sunt scrise în vîrsta aceea, care, cum zice Alecsandri, spune omuluĭ că e timp de astîmpĕrat pornirile inimiĭ şi nu ne rĕmâne decât o ultimă şi nepreţuită petrecere pentru mîngîerea zilelor, aducerea aminte a trecutuluĭ, şi pe de altă parte povestind lucrurĭ vĕzute de el saŭ de ceĭ ce-ĭ vorbiaŭ, — scrisorile luĭ Ghica resfrîng colorile viĭ şi minunate prin care închipuirea şi simţurile luĭ maĭ puteaŭ găsi o formă de vieaţă, cea din urmă. Peste tablourile, tipurile, şi împrejurările antipatice, el va arunca colorĭ maĭ mohorîte decât în realitate; peste tot ce e simpatic, deasupra priveliştelor frumoase, peste caracterile şi prietiniĭ din tinereţe, el va împrăştia jerbiĭ de luminĭ de pietre scumpe. Sub aceste umbre şi luminĭ accentuate, Ghica ne dă istoria vieţiĭ Românilor din prima jumĕtate a veaculuĭ, a uneĭ lumĭ straniĭ, fantastice şi necunoscută nouĕ decât în mod confuz.

Ne reînvie o mulţime de episoade uitate, precum e luarea pentru întâia oară a Plevneĭ, la 1807, de către panduriĭ luĭ Tudor, luptând contra Zeibegilor „cu cialmalele cât claea pe cap“, şi contra Arapilor „negri şi buzaţĭ încălecaţĭ pe niştе caĭ de scoteaŭ foc pe nărĭ, şi care veniaŭ tot iuruş cu iataganul în dinţĭ şi cu pistoalele întinse în amêndouĕ mânile“. „Când am ajuns la Plevna, — povesteşte Polcovnicul Ioniţă Ceganu din Cloşanĭ,

vecinul de moşie al luĭ Ghica, — şi s'aŭ aşezat tunurile la bătaia zidurilor, ne-am apropiat de cetate până în şanţurĭ, le-am umplut cu mărăcinĭ şi cu sacĭ de pământ, am pus scărĭ şi am sărit în cetate. Eram numaĭ noĭ pandurii luĭ Tudor la asalt, că Muscaliĭ cam greoĭ aŭ ajuns tocmaĭ târziŭ, când noĭ ne băteam de un ceas cu Turcii pe uliţe; cadînele trăgeaŭ puscĭ şi pistoale după ferestre, de ploua gloanţele din toate părţile ca grindina; sburaŭ capetele ca mingele, unele cu cealmale turceştĭ, altele cu chivere ruseştĭ, şi sângele curgea gîrlă; un glonţ m'a nemerit drept în piept, de-am zăcut şase lunĭ . . . Luĭ Tudor i-a venit de la împărăţie un inel cu peatră scumpă şi cu numele luĭ Alexandru pe dînsul, iar noĭ ăştilalţĭ, când s'a făcut pace şi s'aŭ împrietenit împăraţiĭ, ne-am pomenit c'o bucată bună din ţerişoară şterpelită: ne-aŭ luat Basarabia din Nistru până în Prut, şi-a rămas bună luată până in ziua de azĭ".

Ne însufleţeşte figurĭ măreţe ca aceea a Domnuluĭ Tudor, „care nu rîdea niciodată" şi „care când auzea că vin Turcii, că se năpustia păgâniĭ ca vijelia, el de bucurie începea să cânte şi să joace ca un copil". Ne descrie caractere marĭ ca fraţii Ioan şi Constantin Câmpineanu, două devotamente entusiaste, două vieţĭ pline de abnegaţie; ca Iancu Văcărescu, care s'a retras la 1831 din adunarea boerilor convocaţĭ de Kisseleff sub cuvînt că nu vedea ca President legal al Adunăriĭ obşteştĭ pe Mitropolitul Ţării şi că, după el, un străin nu o putea presida; ca Mitropolitul Grigorie, care a fost închis în Rusia pentru patriotismul său. Ne zugrăveşte suflete marĭ de profeţĭ ca Nicolae Bălcescu şi Grigorie Alexandrescu; tipurĭ curioase ca Bârzof, — poliţaiul nacialnic al fiorosuluĭ General Zaltuchin, împuternicitul Ruşilor la noĭ pe la 1829, — „care se plimba prin Bucureştĭ călare pe o scândură pusă pe patru rotile, stând înţepat cu mâna în şold. Căruciorul îĭ era tras de treĭ caĭ negri în front; cel din mijloc cu un cerc mare peste cap, trepăda de abia se puteaŭ ţinea de dînsul ceĭ doĭ lăturaşĭ, galopând în fuga mare, cu capetele lăsate în jos, încordate la dreapta şi la stînga, de le da coamele de pământ; după el treĭ patru cazacĭ de don, plecaţĭ pe caĭ cu sulițele înainte ca la bătălie"; — orĭ ca Băltăreţul, „care umbla într'o butcă, numaĭ bronzurĭ şi poleelĭ, dinainte, de-a dreapta şi de-a stînga capreĭ vizitiuluĭ, cu două sirene aurite cu coadele încolăcite şi cu capetele căutând spre două mîrţoage de caĭ cu hamurile legate cu sfoară; vizitiul cu cojoc peste cămaşa lungă, cu doĭ feciorĭ dindărăt cu cauce pe cap, iar înainte un ţigan desculţ cu o masala mare pe spinare".

Ne dă curiosităţĭ de ale unor persoane, ticurĭ şi tabieturĭ, cum avea, de pildă, scriitorul Filimon, căruia „îĭ plăcea cu doesebire ciorba de ştiucă fiartă în zeamă de varză acră, cu hrean, iacniile şi plachiile, crap umplut cu stafide, curcan cu varză umplut cu castane, şi purcel fript, dacă era întreg", şi „care când era la câte un ziafet, îşĭ sufleca mânecile şi iată cum frigea mielul: îl înjunghia, îl spinteca, îĭ scotea pintecele, îl cosia la loc şi-l acoperea cu pielea, după aceea îl băga într'o groapă cu jăratec cu curpenĭ de viţă

sălbatecă, unde îl lăsa până când pocnia ca un tun; atunci îl scotea, îl învălea într'o pânză şi-l ungea cu un fel de salţă inventată de dînsul, făcută cu vin, amestecat cu usturoiŭ pisat şi cu băcănii, cu lămâie şi cu sare şi te poftea la masă fără cuţit şi fără furculiţă, — şi apoi să nu-ţi fi lins degetele!"

Ne povesteşte nenorocirile de pe atunci, în toată cruzimea lor, cum a fost, spre pildă *Ciuma lui Caragea*, „când oraşul răsuna de urletul jalnic al câniloŕ rămaşi fără stăpîn". Ne arată datine, depărtate de parcă cu sute de ani de noi, când nunta la boeri „ţinea şapte zile şi şapte nopţi, *după legea Domnilor şi a Împăraţilor* şi când o nuntă se isprăvia şi zece începeaŭ".

Câte obiceuri caracteristice apoi, când, spre pildă, „care cum intra în curţile boereşti, descăleca, lua frîul din capul caluluĭ şi-i da drumul la fînărie", — şi când fiecare curte era un fel de univers în mic, având în ea „câni, lupi, urşi, vulturi, corbi, privighetori şi tot felul de lighioane?!" Câte nuanţe particulare, câte amenunte în hainele, deprinderile, politeţele timpuluĭ; în chipul de a vorbi şi de a trăi de atunci, în fisionomia societăţiĭ bucureştene, în primirile, alaiurile, serbătorile, sfinţirile de biserici, în zidurile vechi, astăzi dispărute?! Căci toate trec pe dinaintea noastră, tablouri—tablouri, ca într'un adevărat caleidescop.

Aşa să-l ascultăm descriindu-ne, cu un fel de extraordinară putere de viziune, Curtea Banuluĭ Ghica.

„Curtea Banuluĭ Ghica era cât o moşie de mare; începea din capătul despre apus al podului gîrleĭ, de-vale de Zlătari, mergea în jos pe malul apeĭ până în dreptul caselor Văcărescului, unde este astăzi casa luĭ Barbu Belu; de acolo cotea spre Sfinţii Apostoli, până unde sunt băile luĭ Mitraszewski, apuca la dreapta pe uliţă înainte, tăia de-a curmezişul strada Mihaiŭ-Vodă, trecea gîrla la casarma pompierilor, şi apoi la vale prin Gorgani, coprinzând toată mahalaua Domniţa Nastasica, şi se încheia cu ocolul de la podul gîrleĭ la Zlătari...

Casele bătrânuluĭ Ghica şi ale fiuluĭ său Scarlat se aflaŭ amândouĕ în coprinsul de mai sus; eraŭ două namile de case, cu pridvoare, săli mari, tinzi şi paratinzi, sagnasiuri, odăi mari de musafiri, sofragerie de iarnă şi de vară, iatacuri şi cămări, cu arcade şi bolte învîrtite, beciuri şi pimniţe dedesubt; învelitoarea de şindrilă mai înaltă decât casa, şi cu streaşina scoasă de jur împrejur de doi coţi. De-arîndul, pe lîngă zidul curţiĭ, în şir, cuhniĭ, odăi de slugi şi de logofeţi, grajdiuri, şoproane, grădini de flori şi de zarzavaturi, livezi de pomi roditori, fînărie şi lemnărie. Acele două palaturi, unul în faţa altuia, eraŭ despărţite numai prin strada Mihaiŭ-Vodă şi prin gîrlă...

Mi-aduc aminte în casa Banuluĭ Bătrânul o sală mare, zugrăvită pe pereţi şi tavan cu toţi zeiĭ Olimpuluĭ, de un pictor Kauffmann. In sala aceea, la zile mari şi la aniversări, înfocatul Aristia, preceptorul copiilor, traducătorul cântuluĭ întâi al Iliadeĭ şi autorul „Stanţelor Epice", — cu câteva perdele de la ferestre, cu cearşafuri înădite unele de altele, cu costume croite din rochiĭ lepădate, punea în scenă câte o bucată de teatru în limba grecească: pe „Orest", pe „Fiiĭ luĭ Brutus", saŭ vre-o idilă din Flo-

rian. Mătușă-mea Smărăndița Ghica se deosibise așa de mult în rolul Clitemnestrei în cât îi rămăsese numele. Aristia avea în totdeauna rolurile cele mari; el făcea pe Agamemnon, pe Cesar, pe Edip; rolurile mai mici erau ale lui Eugenie Predescu, ale lui Manole Anghelescu, ale demoazelelor Iosefina și Cecilia Raymondi sau ale copiilor caseĭ. Doamna Efrosina Bogdan făcea o încântătoare Estelă, când n'o podidea plânsul în scenă...

Pe când s'au zidit acele case, Dîmbovița în București era o girlă pe care nu fiecine o putea trece înnot. Populațiunea capitalei era puțină, și apa curgea adîncă și curată; murdăriile aruncate pe dînsa nu i urcaseră fundul, ca la cea mai mică viitură de apă să treacă peste maluri și să înece orașul, cum se întîmplă de la o vreme încoa, mai în toți anii până a nu se face derivațiunile din sus la Arcuda. Cine nu s'a plimbat până mai acum vr'o doîsprezece ani, cu luntrea prin mahalaua Isvorul, pe strada Brezoianu, prin Dudescu, pe la Antim și pe dinaintea Bisericeĭ Doamna-Bălașa? Astăzi grădina, curtea paraclisul și casa Banului Scarlat Ghica s'au împărțit în bucățele pătrate și numerotate, s'au tras printre dînsele strade și s'au clădit case și căscioare".

Cu tot interesul istoric ce *Scrisorile* lui Ghica deșteaptă, s'au găsit la noi, în timpul când ele se publicau, câțiva criticĭ improvizați, câțiva triști cântăritorĭ de silabe, atât de gîngavĭ la gîndire, că le-au declarat „nesărate, și lipsite de aprețierĭ adîncĭ și de simț politic". Dar se poate cere, în stilul unor scrisorĭ, să se facă istorie în înțelesul științific al cuvîntului? Se poate cere scriitorului lor să nu mai fie un narator pur și simplu, ci să fie un descoperitor al legilor mareĭ probleme sociale care se chiamă statul, așa cum au definit pe istoric un Buckle și dela dînsul atâția alțiĭ? A pretinde acesta, este a nu-și da cineva seamă de stilul epistolar, ales de Ion Ghica. *Scrisorile* îndeplinesc ceea ce o istorie simplă, așa cum se face istoria la noi de ceĭ mai mulți, n'ar putea îndeplini. Ele ne dau, în adevĕr, pe lîngă faptele ce le povestesc, adică, pe lîngă transiția noastră din veacul al XIX, felul de gîndire și de simțire al aceluĭ timp, întreaga gamă a moravurilor și vieții românești, — și aceasta este mult.

Din punctul de vedere literar, *Scrisorile* lui Ghica sunt pagine pline de vervă și de umur, și de frumusețĭ de tot felul. Ca mai totdeauna în astfel de lucrărĭ, unde nu este altă legătură decât fantasia evocativă a autoruluĭ, caracteristica lor de căpetenie e variația ideilor și tablourilor din ele. Rolul celuĭ ce le scrie se schimbă din minut în minut. Acum e istoric, acum om politic, într'un loc romanțier, într'alt loc satiric. *Scrisoarea* intitulată *Din vremea luĭ Caragea* e un complect extraordinar al tuturor calităților de scriitor ale luĭ Ghica.

O a doua însușire literară a acestor *Scrisorĭ*, poate cea mai bătătoare la ochĭ, este pitorescul din ele, calitate pe care Odobescu a avut-o la noĭ în primul rang. In orice descriere, în orice împrejurare, în orice dialog, trebue să ți se înfățișeze lucrurile și oameniĭ în colorile cele mai vii

şi mai puternice, cu tot inconjurul, cu tot freamătul din aer, cu toată vieaţa ce cade sub simţuri. Aĭ dinainte scena în care se petrec lucrurile întocmaĭ ca în realitate. Această însuşire predomină în Ghica. Afară de două-treĭ scrisoriĭ, ca *Libertatea* şi *Egalitatea*, în care Ghica îngrădeşte aceste principiĭ în limitele lor raţionale, condamnând utopiile şi declamaţiile la care pot da ele naştere, el e mai mult pictor decât gînditor, presentându-ne oamenii şi lucrurile, şi lăsându-ne pe noĭ să judecăm.

Iată cum ne descrie în câteva trăsăturĭ pe vestiţiĭ haiducĭ Tunsu şi Jianu.

„Intr'o seară, pe când eram la cină cu două lumînărĭ de seu în sfeşnice de tinichea, cu băşicĭ de sticlă, Marin Isprăvnicelul s'apropie încetişor de tata şi cu un glas jumătate sfios, jumătate hotărît îĭ ţice:

— Cocoane, cocoane! te chiamă un om la portiţă lîngă gard, ţice că are să-ţĭ spue o vorbă.

Tata, fără să pară câtuşĭ de puţin atins de o invitaţiune aşa de poruncitoare, lasă furculiţa în friptură, pune şervetul pe masă şi se îndreptează către locul arătat, unde se auziau şoapte de maĭ multe gurĭ.

Scurt şi coprinţător.

— Cocoane Tache, i-a zis omul cu vorba, nu maĭ mânca seara acolo, că ni-e drumul uneorĭ pe aicĭ şi văzându-te le masă, le facĭ poftă băeţilor. Că de!.. oamenĭ sunt şi eĭ, rîvnesc. Să nu mĕ pomenesc odată că face unul vre-o boroboaţă.

Trecătorul era fiorosul Tunsu, fost paracliser şi ţîrcovnic şi candidat de diacon. Nu era săptămână lăsată de la Dumnezeu să nu se audă câte o vitejie două de ale luĭ, à la Fra Diavolo. Cu vre-o zece zile înainte, călcase la moşie la Cocoşul pe vornicul Tache Ralet, vecinul şi vĕrul nostru; îĭ luase şaluri, scule, argintărie, tot. Il lăsase pe dînsul şi pe cocoană numaĭ în cămaşe.

Pas de nu asculta, dacă poţĭ, de poveţile amicale ale unuĭ astfel de binevoitor,

Tata, cum se întoarse, porunci să stingă lumînările şi să ridice masa de acolo. A doua zi până-n ziuă un dulgher cu câteva scânduri de brad improviza un fel de pavilion rotund după modelul templuluĭ vesteĭ de pe malul Tibruluĭ, cu singura deosebire că avea numaĭ o fereastră despre apus, ca să nu se vază lumina de la drum şi să nu inducă pe băeţĭ în ispită, numaĭ aşa am putut urma a ne folosi de umbra şi de răcoarea bătrânuluĭ stejar.

Eram încă sub impresiunea poveţilor bandituluĭ, când într'o zi intră în curte o căruţă cu patru caĭ şi trage la grajd. Tată-meu trimite să întrebe cine a venit; feciorul se întoarce fuga speriat.

— Cocoane, Jianu!

Mama şi noĭ copiiĭ îngălbenisem, iar tata, uitându-se zîmbind către fecior, îĭ zice:

— Du-te de-ĭ spune să poftească, că chiar acum ne-am pus la masă.

Prin grădină se vedea venind un om scurt, îndesat, rumen la faţă, ras şi cu mustaţa deasă şi scurtă; îmbrăcămintea luĭ: dulamă, pantaloni şi scurteică, pe cap şapcă peste fes, la brâu pistoale, şi un cuţit cu plăsele de os, şi puşca în cumpănă în mâna dreaptă.

Tata îl primeşte vesel şi prietenește, dându-ĭ mâna să i-o sărute.

— Ce mai faci, Iancule! Bine-ai venit! Şezi de mănîncă. — Bre! să-i aducă ciorbă; vezi să fie caldă..."

Aiurea ne dă tot aşa viŭ pe Grigore Vodă Ghica, Domnul Munteniei de la 1828. Vorbeşte Nicolae Păunel, edecliŭ din curtea domnească.

„Când am intrat în iatac la Vodă, era şapte ceasuri, saŭ cum s'ar zice astăzi, o oră după miezul nopţii. Vodă era cu ghicelic de noapte pe cap şi cu o scurteică lungă de pambriŭ verde îmblănită cu pacea de samur; o făclie galbenă ardea într'un sfeşnic mare de argint dinaintea icoanelor. Cum intru în odae, Vodă se întoarce către mine şi-mi zice cu un glas gros şi răstit!

— Tu eşti Nicolae Păunel?

— Eŭ, Măria Ta...

— Ia plicul de pe mescioară, pecetlueşte-l cu pecetea de pe tăviţa cu călimările şi să pleci îndată la Focşani, să-l dai în mâna nepotu-meŭ Tache, ispravnicul, fără să te simtă nici pasărea măiastră. Bagă de seamă că ai să-mi aduci pe clucerul Alecu Gheorghiu în feară, poimâne pe vremea asta să fii cu el la scara domnească. De cumva ţi-o scăpa, mai bine să te duci să te îneci decât să dai ochi cu mine.

Grigore Vodă Ghica era un om mărunţel, barba potrivită în apărătoare şi cănită, mai mult roşie decât galbenă, mustăţile roşii trase în jos şi despărţite sub nas prin două muchi de briciŭ, ras pe obraz pe lîngă barbă, ochii vii, glas răstit şi gros....".

In sfîrşit, să ascultăm pe ceĭ treĭ nebuni din curtea Banuluĭ Ghica ca să ne facem o idee justă de talentul literar al luĭ Ghica: pe aşa numitul „Prinţipul Zamfir", care deşi îl ştiuse lumea ca bogasier în Bărăţie, el voia să fie nici mai mult nici mai puţin decât fiŭ din florĭ al Marieĭ-Terezii, adică frate vitreg cu Iosif şi cu Leopold aĭ Austrieĭ, şi că, dacă renunţase la tron, trecêndu-l fratelui luĭ celuĭ mai mic, Leopold, era, după cum spunea el, numaĭ şi numaĭ de dragostea Banuluĭ Pană Filipescu, de care era nedeslipit;— pe Manea Nebunul, un alt maniac, care era de o dărnicie şi de o probitate ne maĭ pomenită, dând tot ce-ĭ dădeaŭ luĭ alţiĭ la săracĭ şi ducênd pomenele, care i le încredinţa Banul Ghica, la locurile hotărîte, fără să se atingă de un ban; — şi în fine, pe cel de al treilea, Sgabercea, „Fĕt-frumosul" din Curtea luĭ Dudescu.

Cearta acestor nebuni pleca pururea voind fiecare să dovedească că boerul, de casa căruia ţinea el, era mai mare decât toţi boeriĭ.

— „Toţi boeriĭ să moară, numaĭ Manea şi cu Banul Ghica să trăiască, mĕ, striga Manea pe uliţi şi pretutindeni, cântând apoi cântecul luĭ de predilecţie:

Zon, Zon, Zon, fivrelzon! . , care era refrenul cânteculuĭ franţuzesc: vive le son, vive le son du canon!"

— Ci tacă-ţi gura, nebunule, riposta supĕrat Prinţipul Zamfir, nu ţi-am spus de o mie de orĭ că Filipescu e maĭ mare.

— Nebun eştĭ tu, mĕ, păcătosule, îĭ respundea Manea. Ce adică, pentru că-mi zice mie Manea nebunul? Da nu ştiĭ tu, mĕ, că-mi zice aşa, tocmaĭ pentrucă nu-s ne-

bun, mĕ, cum îţĭ zice şi ţie Prinţul Zamfir, tocmaĭ că nu eştĭ prinţîp, mĕ: Banul Ghica să trăiască, mĕ!

— Ba tot Filipescu e maĭ mare! striga indignat Prinţul Zamfir, arătând pumnul, ameninţare la care Manea respundea c'o palmă de resuna sala, şi îndată se scula cântând: fivrelzon, fivrelzon...

— Bre, da ce maĭ palmă, neiculiţă, zicea Zgabercea; adormisem şi m'a deşteptat din somn. Aşa e, Nea Maneo, c'aĭ crezut că era falca luĭ Mustafa-Paşa?

— Intri şi tu în vorbă nepoftit, păianjene! zicea Prinţipul Zamfir, frecându se pe obraz. Bine, să-ĭ fie luĭ Mustafa-Paşa! Aşa să paţă dacă e turc! Să se facă şi el creştin odată şi să se isprăviască. O mâncă cât de bună Mustafa, ş'acu mĕ ustură. Dă spurcatul de nebun, parc'ar da într'un boŭ! Aşa e dacă mănîncă numaĭ lumînărĭ de seŭ!..

— Mănînc lumînărĭ, mĕ, respundea Manea, ca să mĕ luminez pe dinăuntru, mĕ! dar tu, care beĭ vin ca o butie, ce-o fi în capul tĕŭ, întunerec beznă, mĕ, ca într'o pivniţă oarbă, mĕ!..

— Vino-ţĭ în fire, omule! îĭ zise Prinţipul Zamfir, vĕzênd că iar se înteţeşte.

— In firele pĕruluĭ tĕŭ, mĕ, să-ţĭ maĭ încreţesc zulufiĭ!.., respundea Manea fără să rîdă vr'odată..

In câte paginĭ nu scinteiază ironia şi spiritul viŭ al românuluĭ. Astfel ne spune că pe timpul ciumeĭ luĭ Caragea Doftoraşiĭ nemţĭ, ovreĭ saŭ grecĭ n'aveaŭ voie să spue că-ĭ ciumă, ci „să zică că era aşa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu ferbinţeală şi cu moarte". Maĭ la vale ne arată un raport al vătăşeluluĭ de ciocli, care glăsuia: „Azĭ am adunat 15 morţĭ, dar n'am putut îngropa decât 14, fiind-că unul a fugit şi nu l'am putut prinde". Descriind pe dascăliĭ grecĭ de prin curţile boereştĭ, ne face schiţa dascăluluĭ Mitilineu astfel: „Mitilineu era cu un ochiŭ la făină şi cu altul la slănină, cu pălăria în forma tingiriĭ, largă în fund de douĕ orĭ cât diametrul capuluĭ şi pusă pe o ureche... La urma urmeĭ, el s'a făcut neguţitor de ciorbă hrănind cu deopotrivă îngrijire şi stomahul şi spiritul tinerimiĭ care-ĭ încăpea pe mână".

Prin delicateţa tactuluĭ diplomatic al luĭ Ghica, expresiile sale satirice sunt cuviincioase până şi faţă cu străiniĭ de la noĭ, pururea nemulţămiţĭ şi ponegritorĭ de ceeace se face pe pământul acesta, fie literatură, fie altceva, şi le găseşte chiar un fel de scuză în însăşĭ firea lor vitregă de ţară. „Cum să cerem de la nişte bieţĭ veneticĭ, zice el, veniţĭ în ţara asta bună şi mănoasă după un codru de pâne, să fie eĭ mişcaţĭ de legendele româneştĭ, de suvenirile copilărieĭ noastre; să le placă doinele, zise cu fluerul ciobanuluĭ, să se înfioreze de muma păduriĭ, să se teamă de smeŭ, să guste basmele cu care ne împăca mama Ilinca?.."

Stilul luĭ Ghica colorat şi natural transfigură istoria lucrurilor ce ne descrie. Intîmplările vin şi iaŭ loc în istorisire în chip aşa de firesc, că nu-ĭ trece niměnuĭ prin minte că sunt aduse cu măestrie. Descripţiile de orĭce fel, cum am vĕzut din exemplele citate, sunt pline de vieaţă şi se prefac parcă în acţiunĭ.

Portretele luĭ Ghica, fie acele făcute în picioare şi cu colorĭ, fie acele schiţate numaĭ în câteva trăsăturĭ, sunt lucrate cu un penel uşor şi în voie, căutând parcă c'o vĕdită plăcere, ca şi uniĭ pictorĭ, modelele originale. Aceste însuşirĭ ale stiluluĭ fac că *Scrisorile* luĭ Ghica pot fi citite de a 5-a şi de a 10-a oară, şi, odată citite, ni se întipăresc pentru totdeauna în minte.

Limba *Scrisorilor* este limba cea maĭ vie şi maĭ curgĕtoare. Expresiĭ hazliĭ, prinse în goana gîndireĭ şi aşternute pe hârtie în toată vigoarea lor, locuţiunĭ consacrate, proverbe pline de înţelepciune, în sfîrşit toată comoara limbiĭ populare. Din când în când, arare orĭ, întîlnim unele construcţiunĭ franţuzeştĭ, ca „să se devanseze o epocă", „să se guste basmele", etc. Cine e acela care n'a fost înriurit în veacul acesta de o limbă străină, adeseaorĭ de douĕ? De-arîndul, toţĭ câţĭ aŭ ţinut în mână la noĭ un condeiŭ literar, aŭ lăsat în privinţa aceasta semne de influenţa timpuluĭ. Uniĭ aŭ construcţiĭ slave, alţiĭ greceştĭ, ceĭ maĭ mulţĭ franţuzeştĭ orĭ nemţeştĭ.

Iată importanţa şi frumuseţea *Scrisorilor* luĭ Ghica.

In 1890, când muri Alecsandri, inspiratorul şi primitorul lor, amicul care asistase la tot ce-ĭ spunea Ghica în ele şi care privise lucrurile prin aceeaşĭ prismă artistică şi prin acelaş sentiment naţional, plăcerea luĭ Ghica de a maĭ scrie se stinse. Câte amintirĭ n'or fi rĕmas încă nepovestite în creerul unuĭ om, aşa de bine înzestrat şi care vĕzuse atât de multe lucrurĭ!

El vieţui retras cu totul la Ghergani, unde maĭ puteaŭ să-l salute din vreme în vreme amiciĭ şi cunoştinţele. Casa de la Ghergani, clădire modernă cu douĕ rînduri, zidită în marginea uneĭ dumbrăvĭ, priveşte cu ferestrele din faţă spre resărit, deasupra orizontuluĭ larg şi verde. Intrarea e pe la spate. Aleĭ de arborĭ te duc de la gară, de pe moşie, până la scară, în faţa căreia se înalţă stejarul secular, sub care a mâncat Jianu, întinzênd, pe un diametru de 10 metri, o imensă umbrelă de frunzĭ negre-verzĭ de-asupra curţiĭ. La distanţă, se arată de câteva orĭ pe zi, ca o fantomă neostoită a vieţiĭ moderne, locomobila drumuluĭ de fer întrerupênd câte puţin liniştea câmpieĭ.

In pacea salonuluĭ de jos al caselor, sub razele soareluĭ abia resărit, lîngă portretul tatăluĭ sĕŭ, al Regeluĭ şi Regineĭ, cu un Dante alăturĭ, într'un fotoliŭ trandafiriŭ, găseaĭ gîrbovit, cu capul sub piept, pe bĕtrânul Ghica tăcênd. Părea o umbră, o pildă a unuĭ trecut măreţ, mişcând încă sub povara celor 80 de anĭ. O întrebare însă, ce-ĭ făceaĭ despre acel trecut, îl reînvia. Figura luĭ caracteristică, care în tinereţe oprise pe un artist mare în uliţele Londreĭ rugându-l să-ĭ poseze, se însufleţea numaĭ decât şi cu vorbe rarĭ şi întrerupte, începea să povestească, emoţionat. La sfîrşitul fiecăruĭ episod, câte o exclamaţie plină de elocvenţă. „Câte nopţĭ n'am petrecut până în ziuă împreună, în grădina Luxemburguluĭ!", exclama el aducêndu-şĭ aminte de aniĭ petrecuţĭ cu Alecsandri ca studenţĭ la Paris. „Ce entusiasm era atuncĭ!", încheia el vorbind de 48. „Ce zi fericită, când am

întîlnit pe Alecsandri printre ofițerii francezi!", sfîrșia el povestind o întoarcere a lui din Samos la Constantinopoli, în 1855, când primirea ce i făceau Turcii, după obiceiul oriental, atrase atențiunea ofițerilor francezi întorși de la Sevastopoli, și printre care era și Alecsandri. După aceea, tăcea o bucată de vreme, când iar se vedeau pe trăsăturile feții, trecênd amintirile ca niște raze de lumină; atunci lua firul din nou.

Intr'o zi, nu cu mult înainte de a muri, se întîmplase că-i arsese o magazie, în care ținea lemnele tăiate, la oarecare distanță de casă. Primarul satului, un flăcău vioiu și bine legat, intră încet în vîrful cismelor, netezindu-și pletele pe cap și salută respectuos. Ghica care îl înțelesese la ce venise, și voind să glumească cu el, începu a-l întreba de altele, de sănătate, de voie, de copii, de comună, de recolta câmpului, fără să-i deie răgaz să vorbiască el. Primarul răspundea la toate, lăsând însă din privire și mișcări să se vază că avea altceva pe inimă. Intr'un târziu Ghica îl întrebă:

— Te pot sluji cu ceva, Domnule Primar:

Flăcăul, mișcă puțin din umeri:

— Intîmplarea de as-noapte . . , zise el cu un fel de hotărire de a descoperi pe vinovatul ce dăduse foc șopronului.

— Care întîmplare, îl întrebă Ghica prefăcîndu-se că nu înțelege.

— Focul de la lemnărie... Aș vrea să știu pe cine aveți prepus?..

— Crezi D-ta că am eu vr'un vrăjmaș, îl întrebă Ghica drept răspuns.

Primarul dădu din cap nedumerit.

— Am eu prepus, zise Ghica serios.., dar pe cine am eu prepus, nu poți d-ta să-l pedepsești.

Primarul holbă ochii.

— Oricine ar fi... legea prevede cazul....

— Cu toată legea, adăugă Ghica. E o cocoană mare... și deși e vrăjmașă de moarte și a mea și a D-tale, nu putem să-i facem nimic....

— Aș vrea să dresez proces-verbal.., zise Primarul încet.., macar forma...

— N'o poți trece nici în procesul-verbal...

Nouă nedumerire din partea Primarului.

— E Doamna.., beția.., clătină el din cap; vr'un tăetor și-a lăsat aseară luleaua aprinsă între lemne...

Căci dacă vîrsta înclinase corpul lui Ghica spre pămênt, ceea ce nu putuse să-i încline, era mintea lui care rămăsese vie și dreaptă ca o făclie, până în ziua morții. Când prindea să vorbiască, străbătea parcă din corpul acela slăbit, omul tînĕr de altădată.

In ziua de 21 Aprilie trecut, eși din casă și petrecu toată ziua la soare, până către sară. Era cea din urmă zi ce o petrecea privind în lume, în mijlocul verdeții și sub stejarul cel bĕtrân. A doua zi, la 8 ceasuri dimineața, după ce

se deşteptă şi se ridică puţin, plecă capul spre piept, şi adormi încet pentru totdeauna.

El fu înmormêntat în cavoul familieĭ de sub capela de la Ghergani.

Pentru literatură, trecerea luĭ Ion Ghica dintre noĭ, în urma tuturor contimporanilor luĭ, creşte impresia prin faptul mişcător că cu el se închide morméntul uneĭ întregĭ generaţiĭ marĭ. Tinerii de astăzĭ aŭ norocul de a putea privi faptele eĭ în adevĕrata lor lumină, ca pe un spectacol măreţ de lupte şi sacrificiĭ. Ceĭ ce aŭ urmat imediat după ea nu s'aŭ uitat cu sânge rece şi decĭ n'aŭ putut'o apreţia drept; ceĭ ce vor veni după noĭ vor maĭ pierde din interesul de a o privi. Generaţia bĕtrânilor morţĭ ne slujeşte încă şi ca exemplu de educaţie, pentru că, dacă în adevĕr faptele lor aŭ fost atât de marĭ şi atât de multe, este pentru că eĭ aŭ avut o încredere nemărginită în poporul Român. Iată, spre pildă, cum se exprimă Ghica în privinţa aceasta. „Din natura luĭ, românul este modest, chiar sfiicios, aş putea zice; şi de i se poate imputa ceva ar fi că nu are destulă încredere într'ênsul. El preţueşte maĭ mult decât pare; nu este nicĭ lăudăros, nicĭ pretenţios. Orĭ decâte orĭ am vĕzut le noĭ în ţară un fanfaron, un om care se crede maĭ mult decât este, un om care să pretinză că le ştie şi le poate pe toate, am avut ocazie să mĕ conving că era viţă de străin".

Iar despre pământul ţĕriĭ şi bunurile luĭ, Ghica era de o elocvenţă antică. Vorbind într'o zi, — luĭ David Urquhard, scoţianul învĕţat, care s'a luptat alăturĭ cu Byron pentru independenţa Grecilor şi al căruĭ glas avea mare înrîurire pe la 1840 în Franţa, — de laptele nostru de oĭ de munte, dintre cele douĕ sânte-mării, şi descriindu-l „gros ca mierea, încât cuţitul lasă dungă, când îl trecĭ pe taler", şi altele de felul acesta, făcu pe englez să sară în sus şi să-l ia în braţe plângênd, pĕtruns de iubirea de ţară a luĭ Ghica.

De altfel numaĭ prin iubirea şi încrederea lor neměsurată se explică transformarea adusă de eĭ societăţiĭ şi statuluĭ Român într'un timp aşa de scurt. Diviza lor era: înainte! orĭ de câte orĭ simţeaŭ bătêndu-li-se inima.

De aceea, încă odată, nu fără adîncă părere de rĕŭ părăsim pe cel din urmă representant al acelor inimĭ fierbinţĭ, al acelor frunţĭ luminate, care luându-şĭ vieaţa drept o datorie către ţară, ne-aŭ dat, maĭ presus de toate aşteptările, atât reînvierea naţională cât şi renaşterea noastră literară.

N. PETRAŞCU.

G. D. MIREA

Portretul d-şoareï Ghica.

AMORI

Iar te-am vĕzut
Şi iar ca altă dată,
Pe când norocu mi-l aflam în tine,
Te-am crezut!
A fost destul să îndreptezĭ spre mine,
Din ochi-ţĭ raza fermecată,
Ca să-mĭ prefacĭ şi mintea şi voinţa,
Să uit trecutul tot şi suferinţa
Şi să mĕ cred ferice, ca atuncĭ
Când tremuram simţindu-ţĭ de departe pasul,
Când inima-mĭ sărea nebună-n pept
Şi mijlocul ţi-l coprindeam cu braţul drept,
Iar plin de vorbe dulcĭ îţĭ era glasul!
. . . . . .
A fost destul, doar să-mĭ aruncĭ
Momeala uneĭ bucuriĭ,
Ca să-mĭ deschizĭ o nouă cale vieţiĭ,
Să-mĭ daĭ avêntul cald al tinereţiĭ
Şi-n sufletu-mĭ, de mult pustiŭ,
Speranţa iar s'o 'nviĭ!
. . . . . .
Aşa 'ntr'o re'nviitoare clipă,
Ca discul luneĭ argintiĭ

Aĭ străbătut prin negura 'ndoeleĭ
Şi-aĭ revĕrsat asupra mea seninul celeĭ
De-atâtea orĭ visate fericirĭ!
. . . . . .
In juru-mĭ simt un freamĕt de aripă,
Albastrul cer tot vine maĭ aproape;
E aiurarea uneĭ năluciriĭ,
Orĭ îngeriĭ uşor închid a mele pleoape?!..
Se vĕd luminĭ şi florĭ, cum n'am vĕzut vre-odată
Şi chipul tĕŭ iubit, în fiecare floare
Imĭ rîde şi l sărut,
Iar cântece Dumnezeeştĭ auzu mi l îmbată.
In fundul unor lumĭ ce-aŭ dispărut,
Ascunse zac nevoea şi durerea,
La poarta tuturor de-acum va bate mîngîerea;
Căcĭ lacrimile de femeĭ se vor preface-n stele
Şi-n sborul cel făr' de hotar al gîndurilor mele,
Mĕ vĕd plutind alăturea cu Serafimiĭ!
. . . . . .
Amor, înflăcărarea ta covîrşitoare,
A dat îndemn simţirilor nebune
Ce m'aŭ coprins!
Tu facĭ vĕzduhul să rĕsune,
Tu braţele mi le-aĭ întins
Şi înălţimiĭ,
La care-aĭ vrut să mĕ ridicĭ,
Tot tu să se coboare-ĭ zicĭ
Pănă la mine!
Tu eştĭ supremul adevĕr,
Căcĭ numaĭ ţie nimenea nu-ţĭ minte;
Chezaşul eĭ statornic, decĭ
Pe tine
Te voiŭ afla — de-acu 'nainte —
Pe tine, care dintr'un fir de pĕr,
Poţĭ face legăturĭ de vecĭ!

26 Martie 1896. ASCANIO

SCRIERĬ NEO-GRECE DESPRE ROMÂNĬ.

GEORGE PALAMEDE.

In „British Museum“ din Londra, sub No. 5573, se găseşte un mare volum în 4°, legat cu piele de marochin şi coprinzênd o poemă manuscrisă în limba greacă modernă.

Câteva pagine saŭ părţĭ de pagine aŭ fost lăsate albe, cu vĕdita intenţiune ca însuşĭ scriitorul maĭ târziŭ, posesorul volumuluĭ saŭ altcineva dintre urmaşĭ să zugrăvească florĭ, împletiturĭ de arabescurĭ, figurĭ saŭ înfrumuseţărĭ. Deocamdată, pe a doua foaie se vede portretul luĭ Mihaiŭ-Viteazul, portret lucrat, după toată probabilitatea, de către copiatorul opereĭ, iar pe a patra pagină un alt portret al aceluiaşĭ Domn, representat călare. De jur-împrejur se citesc următoarele patru versurĭ:

Η' εἰκὼν εἶναι ἄψυχη, ἀλλὰ ζῶντος βλεμμά 'χει,
κ' εἴ τις τ'ὁμοίωμ' αὐτινῆς θέλει νὰ μάθ'ἂν λάχῃ,
εἶναι κεινοῦ τοῦ ἀκουστοῦ αὐθέντη τοῦ Μιχάλη,
οἱ Τοῦρκοι ποῦ τὸν τρόμαξαν μικροί τε καὶ μεγάλοι,

pe care, tot în versurĭ rimate, le-am putea traduce cam astfel:

Portretul e ne'nsufleţit, ca viu însă-l arată.
Figura-ĭ, cuĭ o ar privi, de sine-ĭ spune'ndată
Că-ĭ a Viteazuluĭ Mihaiŭ, Domnuluĭ lăudat,
De care Turciĭ, marĭ şi micĭ, cu toţĭ s'aŭ spăimêntat.

[1]) A se vedea No. V, paginele 280—291.

Manuscrisul constă din 42 foĭ saŭ 84 pagine, iar versurile dintr'ênsul sunt o narațiune istorică despre *„Isprăvile luĭ Mihaiŭ-Viteazul“* de George Palamede.

Originar din acea insulă Creta, care astăzĭ formează obiectul preocupărilĭ marelor state și a provocat cel puțin un resbel greco-turc, dacă nu unul european, George Palamede se stabilise în Muntenia, atras de gloria armelor române. Ca și vistierul Stavrinos, ca mulțĭ alțiĭ, el fu unul din căpitaniĭ luĭ Mihaiŭ-Viteazul și participă la eroicele silințe ale mareluĭ Domn, care urmăria pe de-oparte slăbirea puterĭ musulmane și emanciparea popoarelor creștine din Orient, pe de alta realisarea mareluĭ ideal al românismuluĭ: unirea efectivă a țĕrilor locuite de acelaș element etnic și în care rĕsuna aceeașĭ limbă.

In Muntenia fu cunoscut sub numele de Pălămid Candiotul saŭ simplu Pălămidă.

După omorul tîlhăresc din câmpiĭ Turdeĭ, el scăpă din învălmășeala generală și cu multă greutate putu ajunge până la Iașĭ. Aci se opri câtva timp; dar, negăsind nicĭ liniște și siguranță, nicĭ ocupațiunĭ priincioase, se grăbi să treacă în ținuturile polone.

Pe atunci funcționa la Ostrog o școală grecească destul de înfloritoare, întemeiată de cneazul Vasilie, după îndemnurile stăruitoare ale patriarchuluĭ Meletie Pigas [1]). Și d. Émile Legrand, distinsul elev al școaleĭ francese din Atena, actual profesor și cunoscut elenist la Paris, presupune că George Palamede ar fi fost, în ultimiĭ anĭ aĭ viețiĭ, unul dintre dascăliĭ aceluĭ așezĕmênt [2]). Neîndoios e că locui șease anĭ și că acolo își termină, la jumĕtatea lunĭĭ Decembre din anul 1607, poema-ĭ intitulată:

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΕΡΙΕΧΟΥΣΑ	POVESTIRE CARE COPRINDE
πάσας τας πράξεις καὶ ἀνδραγαθίας καὶ πολέμους τοῦ ἐκλαμπροτάτου	toate faptele și vitejiele și rĕsboaele prea strălucituluĭ
ΜΙΗΑΗΛ ΒΟΗΒΟΔΑ,	MIHAIL VOIVOD,
αὐθέντη Οὐγγροβλαχίας, Τρανσιλβανίας, Μολδοβίας, ἕως τὴς ἡμέραν τῆς τελευτῆς αὐτοῦ,	Dómnul Muntenieĭ, Transilvanieĭ, Moldoveĭ, până în ziua sĕvîrșiriĭ luĭ,
παρὰ	de
Γεωργίου τοῦ Παλαμήδη,	*George Palamede,*
γραφθεῖσα καὶ ποιηθεῖσα τυγχάνοντος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἐκλαμπροτάτου δουκὸς τῆς Ὀστροβίας *Κυρίου κυρίου κνέζη Βασιλείου* ἐν ἔτει 1607, μηνὶ δεκεμβρίῳ, εἰς τὰς 15, ἐν τῇ Ὀστροβίᾳ.	scrisă și versificată aflându-se la curtea prea luminatuluĭ duce al Ostroguluĭ *Domnuluĭ Domn cneaz Vasilie* în anul 1607 luna Decembre, în (zile) 15, în Ostrog.

[1]) A se vedea epistolele No. 116 și 138 ale luĭ Meletie Pigas în manuscrisele școaleĭ teologice din Chalki, citate apud Em. Legrand, op. seq.

[2]) *Bibliothèque grecque vulgaire,* tom. II, pag. LXXXI.

Această lucrare — al căreĭ original nu se ştie nicĭ unde, nicĭ dacă maĭ există, dar care, prin numeroasele-ĭ idiotisme, arată originea candiotă a autoruluĭ — a fost copiată de către Dimitrie Temenos, care la fine adaugă din parte-ĭ :

Ἐτελείωσα τὸ παρὸν, μὲ τοῦ θεοῦ τὴν χάρι
'ς τοὺς χίλιους ἑξακόσιους εἴκοσι τέσσαρους, τὸν μάρτι.
Κονδύλι ἔναι ἀπο χειρὸς Δημητρίου Τεμένω
γιὰ νὰ μὲ μακαρίζουσιν ἀπήτις ἀποθαίνω.

Patru pretinse versurĭ, care însemnează :

Sfîrşiĭ presenta (scriere), cu mila luĭ Dumnezeŭ,
la o miiă şease-sute douĕ-zecĭ şi patru, în Martiŭ.
Condeiul era la mâna luĭ Dumitru Temenu,
ca să mĕ fericească (orĭcine) după moarte.

In realitate, aceste şiruri nu sunt altceva decât o copie aproape fidelă după versurile cu care, de obiceiŭ, se termină ediţiunile veneţiane ale *„Istoriei* rimate a luĭ Apolloniu din Tyr“ [1]), dintre care unele poartă numele luĭ Gabriel Contianus saŭ Acontianus, altele pe al luĭ Constantin Temenos, frate saŭ rudă de sânge cu Dumitru Temenos. După opiniunea neo-elenistuluĭ parisian, „ortografia manuscrisuluĭ este demnă de plâns : adesea scriitorul „n'a înţeles ceeace copia ; scrierea e pretenţioasă şi de la prima vedere pro-„duce efectul caracterelor slavone“ [2]).

Orĭcum, poema şi autorul eĭ aŭ rĕmas în lungă şi deplină uĭtare.

Nicolae Bălcescu, valorosul monografist al *„Istoriei Românilor sub Mihaiŭ-Vodă Viteazul“*, care de atâtea orĭ citează pe vistierul Stavrinos, ca şi pe alţĭ autorĭ străinĭ, nu are nicĭ ideie despre existenţa opereĭ luĭ George Palamede, deşi i-ar fi servit mult, prin relaţiunile eĭ interesante şi destul de exacte. Nimenĭ nu ştiu de dênsa până în anul 1881, când d. Émile Legrand o publică la Paris, în al doilea tom dintr'a sa *„Bibliothèque grecque vulgaire“* (paginele 183—230), fără traducere şi fără a lămuri de unde şi prin ce împrejurărĭ manuscrisul în cestiune a ajuns să îmbogăţească de mult bogata bibliotecă a „Museuluĭ Britanic“.

Ca să ne convingem despre... soliditatea culturiĭ noastre (porecliţĭ, după unĭĭ, „Belgiă“, după alţiĭ „far“ al Orientuluĭ !), trebuie să înregistrăm faptul că, în interval de 15 anĭ, nicĭ biblioteca Statuluĭ nu şĭ-a procurat publicaţiunile erudituluĭ parisian, nicĭ membriĭ „Academieĭ române“, nicĭ profesoriĭ celor douĕ facultăţĭ de litere, fie din secţiunea istorică, fie din cea filologică, n'aŭ găsit timp şi bunăvoinţă ca să-ĭ facă onoarea unuĭ studiŭ amĕnunţit. Intre 1884—90, d. Io-

[1]) Tipărire apărută, în maĭ multe ediţiunĭ, la Veneţia.
[2]) Émile Legrand, op. cit. pagina LXXXI.

nescu Gion şi *Archiva* din Iaşĭ citează în treacăt pe d. Émile Legrand, iar d. L. Şăineanu îĭ înşiră, într'o notă, coprinsul volumelor ce dedese la lumină până în 1892. Abia anul trecut d. Constantin Erbiceanu, într'o conferinţă ţinută la „Ateneul român" din Bucureştĭ, aduse la cunoştinţa asistenţilor poema luĭ George Palamede.

Nu vom întreprinde să analisăm cele 1378 versurĭ ale inimosuluĭ candiot, cu 66 maĭ multe decât ale poemeĭ luĭ Stavrinos; căcĭ, după 290 anĭ de când aŭ fost întocmite, ele vor apărea cât de curênd — tot în aceste coloane — aşa cum aŭ fost citite, la amintita conferinţă, traduse în versurĭ române de amicul C. Erbiceanu.

Două puncte merită a fi scoase la ivială: veracitatea naraţiunilor şi căldura cu care autorul admiră şi se încearcă a transmite posterităţiĭ pe neîntrecutul eroŭ dintr'al XVI secul.

Chiar de la început Palamede declară că nu va da frêŭ fantasieĭ, să invente lucrurĭ miraculoase, ci că va scrie fapte istorice, reale, întîmplate sub ochiĭ sĕĭ şi aĭ unor întregĭ armate, servindu-se de versurĭ rimate numaĭ ca să facă povestirea maĭ atrăgĕtoare şi să o graveze maĭ adânc în mintea cititorilor:

Μιμούμενος κ'ἐγὼ λοιπὸν τὴν παλαιὰν συνήθειαν,
'εβάλθηκα καὶ ἔγραψα μὲ ῥίμαις τὴν ἀλήθειαν
διὰ τὰ κατορθώματα τ'αὐθέντη τῆς Βλαχίας,
τοῦ βοϊβόδα Μιχαὴλ τὰς πολεμομαχίας.

Decĭ, imitând şi eŭ vechia deprindere,
am întocmit şi scris, în rime, *adevĕrul*
despre virtuţile perfecte ale Domnuluĭ Muntenieĭ
şi luptele rĕsboĭnice ale Voivoduluĭ Mihaiŭ.

Poetul, considerând pe Mihaiŭ-Vodă ca organisator, ca conducĕtor de popoare oprimate, ca om care şĭ-a expus vieaţa pentru credinţa-ĭ religioasă, îl găseşte comparabil cu Moise al Evreilor, din causa dumnezeeşteĭ măririĭ ce se afla într'ênsul (διὰ τοῦ θεοῦ πλῆθος). Cu Alexandru Macedon îl aseamĕnă iarăşĭ, fiindcă, de nu i-ar fi stat în cale uneltirile vicleniei, ar fi strivit şi nimicit cu totul puterea Turcilor. Cu faimosul Ector îl găseşte părechie, fiindcă mult s'a luptat pentru patrie şi .., putea să adauge că tot aşa de tristă a fost moartea amêndorora. In fine, precum de omericul Achile fugiaŭ Troianiĭ speriaţĭ şi curgêndu-le sângele, tot aşa de Mihaiŭ-Vodă se cutremura nu o singură domnie, ci patru ţĕrĭ megiaşe, Turcia, Ungaria, Polonia şi Austria:

Καὶ τὸν Μιχὰλ ἐτρόμαξεν ὄχι μί 'αφεντία,
ἀλλὰ Τουρκία, Οὐγγρία, Λεχιὰ καὶ ἡ Αλάμανία!

Eraŭ acestea simple figurĭ stilistice sub pana unuĭ poet fanatic, laudè închipuite şi nemeritate, saŭ constatarea adevĕruluĭ istoric ? Drept rĕspuns vom reproduce imparţiala apreciare a d luĭ Émile Legrand despre faima erouluĭ :

„Isbînzile prodigioase ale strălucituluĭ voivod şi sfîrşitu-ĭ cel tragic aţiţară cu putere rivna Grecilor, foarte numeroşĭ la acea epocă în principatele române, ca şi în unele oraşe ale Ungarieĭ şi Polonieĭ. *Din nenorocire* însă, nicĭ unul dintre aceia, care celebrară pe eroŭ, nu fu la înălţimea sarcineĭ (ce-şĭ luase). Multă bunăvoinţă, dar nimic maĭ mult. Toate aceste poeme însă nu sunt maĭ puţin foarte preţioase, din îndoitul punct de privire al istorieĭ şi al filologieĭ. Şi apoĭ numerousele ediţiunĭ dintr'a luĭ Stavrinos ne sunt dovadă neînduioasă despre imensa popularitate de care Mihaiŭ-Viteazul s'a bucurat în Grecia timp de peste doĭ seculĭ. Amintirea luĭ tot n'a dispărut încă cu totul dintre Grecĭ; căcĭ în Octombrie 1875 un bĕtrân cerşetor din Rusciuk ne cânta, în faţa găriĭ din acelaş oraş, un cântec relativ la Mihaiŭ-Viteazul, cântec destul de lung, pe care plecarea drumuluĭ-de-fer ne-a împedicat de a-l lua în scris. Ne aducem aminte numaĭ întâiul vers «Μιχάλμπεης ξεκίνησε, πάει νὰ πολεμήσῃ». Şi era vorba despre păţenia mareluĭ vizir Sinan-paşa, care căzu de pe cal în mlaştinele învecinate cu Călugărenii“ [1]).

Se ştie că biruinţele de la Nicopole şi de la Vidin, din vara anuluĭ 1595, concentraseră asupra Românilor speranţa tuturor naţionalităţilor supuse iataganuluĭ. „Locuitoriĭ din Serbia, din Bulgaria, din Bosnia, din Ma„cedonia, din Albania şi din maĭ multe părţĭ ale Grecieĭ alergaŭ de pretu„tindenĭ sub steagurile luĭ Mihaiŭ-Viteazul şi toate popoarele acestor pro„vinciĭ îşĭ întorseseră privirea spre dênsul, ca spre un înger de mîntuire. De „pe atuncĭ ele începură a-l numi „Steaua lor de la rĕsărit [2])“.

Dar să ascultăm pe un alt poet al timpuluĭ, pe cuviosul Mateiŭ din Pogoniana, mitropolit al Mirelor, care tot în versurĭ narează faptele întîmplate, între 1601 şi 1617, sub Şerban Basarab, Radu Turcitul, Alexandru Iliaş şi Gabriel Movilă. Poema şĭ-o termină la Tîrgovişte în anul 1618, dar partea II, care coprinde consiliele date fiiuluĭ sĕŭ spiritual Alexandru Iliaş, sunt cu mult anterioare. In acele lamentaţiunĭ, considerând ursita şi firea naţiuniĭ grece, mitropolitul Mateiŭ între altele zice :

„Aşa păţirăm şi noĭ, sărmaniĭ Grecĭ, de când furăm robiţĭ, bĕtrânĭ şi tinerĭ. Prin nedreptăţirĭ şi prin deşearta-ne mîndrie, perdurăm gloria, sceptrul şi împĕrăţia. Ne conduc vrăjmaşiĭ, iar un neam de barbarĭ ne-a luat coroana de mărgăritare şi de pietre scumpe ; căcĭ, nemeritând-o, ceĭ demnĭ o poartă ; alţiĭ aŭ luat-o, iar noĭ ne uĭtăm la dênşiĭ. O poartă ceĭ cu creerĭ în cap, pe când noĭ avem speranţa ca Viteazul Mihaiŭ să scoată spada şi să ne-o redea. Vaĭ de noĭ, Măria Ta, ceĭ cu pricepere puţină, care punem temeiŭ în Spania şi în galerele ce Veneţia ar trămite, crezênd ca (alţiĭ) să încingă sabia, să sdrobească pe Turc, să-ĭ ia imperiul şi să ni-l dea nouĕ.

---

[1]) Émile Legrand, op. cit. (introducerea).

[2]) N. Bălcescu, *Istoria Românilor sub „Mihaiŭ-Vodă-Viteazul“*, cartea II, § XL, pagina 186 în ediţiunea Odobescu, (1878).

Sperăm şi în poporaţiunile bĕlane ce ar porni pentru noĭ, venind de la Moscua ca să ne libereze“ [1]).

Se pare că bieţiĭ Grecĭ aŭ fost totdeauna aceiaşĭ: odinioară aşteptaŭ ca braţul fulgerător al erouluĭ român să înfrângă semi-luna, ca să le restitue gloria, sceptrul şi regatul; până maĭ deunăzi aşteptaŭ sprijinul marelor puterĭ într'un scop indentic; acum se mulţămesc cu a lor binevoitoare intervenire ca... să-ĭ scape din încurcătură. Să nu-ĭ criticăm, ci să-ĭ compătimim; să nu le urmăm exemplul, dar să le imităm patriotismul, însoţindu-l de raţiune şi desbrăcându-l de fudulie.

Cât despre viteazul nostru Domn, numaĭ neţĕrmuritu-ĭ renume [2]) explică cum atâţia străinĭ—Italienĭ, Francesĭ, Polonĭ, Germanĭ, Ungurĭ—se întrecură a-ĭ înregistra cu marĭ laude faptele rĕsboinice, ca cronicarĭ şi ca analiştĭ, iar Greciĭ cu ştiinţă de carte, câţĭ îl vĕzuseră de aproape la luptă, a i-le povesti în versurĭ entusiaste. Astfel se explică pentru ce mica epopee a luĭ Stavrinos apăru în şeapte-opt rinduri numaĭ la Veneţia, afară de nenumĕratele copiĭ luate de ceĭ ce nu-şĭ putuseră cumpăra o ediţiune tipărită.

Manuscrisul cu No. 117 din biblioteca mănăstiriĭ Simopetra de la muntele Atos [3]), împreună cu cele aflate prin bibliotecile particulare, ne încredinţează că fala luĭ „Michal-beiŭ“ exercitase pretutindenĭ cea maĭ puternică şi durabilă impresiune. Însuşĭ Palamede, vorbind despre marĭĭ generalĭ aĭ lumiĭ, mărturiseşte că ale lor fapte trebuesc neapărat comparate cu vitejiele erouluĭ român, care eraŭ celebrate pretutindenĭ.

Celebrate în versurĭ, cântate pe ariĭ musicale şi încă pretutindenĭ! Iată o curată „fanfaronadă“, dacă eruditul profesor din Paris n'ar fi venit să spună cu atâta sinceritate—pentru care îĭ suntem recunoscĕtorĭ—cum în memoria şi în glasul unuĭ cerşetor grec din Rusciuk a găsit, tocmaĭ după 268—273 anĭ, cântecul devenit popular peste Dunăre despre isbînzile narate de vistierul Stavrinos şi de dascălul Palamede.

Aci o mică explicare cu d. Émile Legrand.

Când afirmă că nicĭ unul din cântăreţiĭ contimpuranĭ cu eroul român „n'a fost la înălţimea sarcinĭĭ ce-şĭ luase“, domnia-sa de bună-seamă se aşează ca erudit pe culmea criticeĭ literare şi alătură producerile neo-grece de ale unor giganţĭ ca Omer, Sofocle, Euripide, Apoloniu din Rodos şi alţiĭ. În aşa condiţiunĭ, e firesc să nu le găsească nicĭ eleganţă în limbagiŭ şi în stil, nicĭ artă în versificare, ci simplă „bună-voinţă“.

---

[1]) A se vedea *Tesaurul de monumente istorice*, tom. I, pag. 373 şi opera citată a d-luĭ Émile Legrand, tom. II, pag. 313—314.

[2]) Cf. *Duşmaniĭ luĭ Mihaiŭ-Viteazul*, de Ionescu-Gion, (1890).

[3]) Amintit de d. Legrand în menţionata operă, vol. II, pag. LXXXII.

Deşi simpla bunăvoinţă, când nu se poate maĭ mult, mulţămeşte nu numaĭ pe oamenĭ, ci însăşĭ divinitatea, după spusele nenorocituluĭ Ovidiu,

Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas:
Hac ego contentos auguror esse deos;

totuşĭ sentinţa d-luĭ Legrand ni-se pare prea aspră. Orĭce apreciare maĭ indulgentă — şi, în acel cas, maĭ justă — va recunoaşte un deosebit merit acelor autorĭ de ocasiune. Eĭ nu primiseră nicĭ instrucţiunea necesară, nicĭ anumita educaţiune de a deveni literaţĭ şi poeţĭ. Fiecare îşĭ părăsise taraba, prăvălioara saŭ meseria, ca să încingă paloşul, să înhaţe suliţa orĭ securea, spre a spori oştile luĭ Mihaiŭ-Vodă şi a se lupta cu preţul vieţiĭ pentru ideia generoasă de a libera de sub jugul sclavieĭ şi a face independente micele popoare creştine. Credeaŭ şi eĭ, ca poetul nostru, că „era mare omul când era Român!".

Daca n'aŭ putut cădea pe câmpul glorieĭ, de iataganul „păgânuluĭ", apoĭ de sigur că numaĭ „bunăvoinţă" nu le-a lipsit. Dar tot aŭ făcut ceva: aŭ povestit în limba muselor, fie şi în stihurĭ nemăiestrite, nişte fapte pe care toţĭ, toţĭ în unanimitate, le aseamĕnă cu ale celor maĭ străluciţĭ dintre vitejiĭ anticităţiĭ. Şi le-aŭ povestit în timpurĭ viforoase, de măhnire adîncă pentru stingerea în floarea vîrsteĭ a luceafĕruluĭ spre care îşĭ aţintiseră sufletele, le-aŭ scris noaptea la închisoare saŭ din fuga în pribegie. *Fecit indignatio versus!*

Ia să ne întrebăm: ce-am făcut noĭ strănepoţiĭ?

Comparând Francia şi România, am găsi proporţiunĭ inverse.

In Francia — „din nenorocire", — când e vorba de arme, s'a făcut... Sedanul: aceeaşĭ glorie pentru un Paul Deroulède să verse lacrĕmĭ elegiace pe impetuositatea dragonilor şi cuirasierilor, ca pentru un Stavrinos orĭ Palamede să blesteme Mirislăul. In ştiinţe, în arte, în literatură, în producerĭ de tot felul, în invenţiunĭ binefăcĕtoare, Francia modernă — „din norocire" — şĭ-a rădicat adevĕrate monumente.

In România — „din norocire", — când e vorba de arme, s'a găsit o inimă vitează care să încingă spada luĭ Mihaiŭ şi să facă... Griviţa, Smîrdanul, Rahova, Vidinul, pe când dintre cărturarĭ nimenĭ, de la Nicolae Bălcescu, nu s'a încumetat să întreprindă o lucrare completă despre epoca măreţuluĭ eroŭ, cu toată mulţimea noelor isvoare descoperite în ultima jumĕtate a secululuĭ. Ce să maĭ zicem că ultimul nostru rĕsboiŭ şĭ-a găsit naratorĭ de fapte isolate şi de episoade interesante, nu însă un adevĕrat istoriograf!

Nu ne este dat să prejudicăm activitatea generaţiuniĭ actuale; dar ştim că a început să se simtă nevoia uneĭ bibliografiĭ amĕnunţite despre tot ce priveşte evenimentelele dintre 1550 şi 1601; căcĭ mulţĭ autorĭ n'aŭ fost cunoscuţĭ şi citaţĭ până astăzĭ, multe documente n'aŭ fost utilisate, iar inve-

stigările rĕspândite prin reviste parte s'aŭ dat uitărĭĭ, parte nu se pot găsi oricând şi oriunde.

In legătură cu cele ce preced e următoarea nedumirire, faţă de un laborios cercetător.

In ultima-ĭ lucrare, intitulată *Dicţionar universal al limbiĭ române*, d. Lazăr Şăineanu introduce şi numele scriitorilor, fie românĭ, fie străinĭ, afară de ceĭ aflaţĭ încă în vieaţă. N'am avea nimic de obiectat, dacă proporţiunile ar fi fost respectate, dacă dintre atâţia autorĭ s'ar fi ales ceĭ maĭ însemnaţĭ, dacă nu s'ar fi admis şi câţĭva dintre ceĭ ce aŭ tractat despre Românĭ în diferite idiome. Când însă n'a fost uitat Sulzer, atunci cum se explică omiterea unuĭ Walther şi unuĭ Spontoni? Cum să pricepem că scoţianul Thomson saŭ danesul Thorwaldsen ar fi maĭ interesanţĭ pentru noĭ şi ar merita să fie maĭ cunoscuţĭ decât un Stavrinos, un Mateiŭ Pogonianul, un George Palamede? Şi nedomirirea e cu atât maĭ mare, cu cât autorul *Dicţionaruluĭ universal* îĭ citase într'o lucrare a sa cu 5—6 anĭ maĭ înainte.

Noĭ uniĭ credem că e de ajuns a semnala această lacună, ca ea să fie împlinită la o nouă ediţiune, căcĭ un asemenea volum s'ar impune, ar deveni de primă necesitate, când partea biografică a scriitorilor românĭ ar fi ceva maĭ bogată, când s'ar completa cu date biografice şi când nu s'ar trece cu vederea aceĭ autorĭ străinĭ, care n'aŭ pregetat să scrie despre ţĕrile române.

Revenind la manuscrisul din „Museul Britanic", importanţa luĭ pareni-se că ar trebui să atragă o solicitudine specială, şi de aceea îl recomandăm atenţiuniĭ d luĭ Dr. M. Gaster, care se găseşte la Londra într'o situaţiune favorabilă.

Cele douĕ portrete dintr'însul nu sunt fără valoare pentru iconografia noastră istorică (altă ramură cam neglesă de la un timp încoace), căcĭ aŭ fost reproduse de către Temenos chiar după cele lucrate de Palamede, care atâţia anĭ cunoscuse pe eroŭ, îl auzise vorbind dulce la veselie şi tunând la necaz, îl vĕzuse la ospeţe în tabără şi la minunĭ de curaj în lupte. Alăturarea lor cu portretele murale de prin monastirĭ, cu cele găsite de Nicolae Bălcescu în bibliotecele Parisuluĭ, cu cel din *Cronica* luĭ J. L. Gottfrid din 1674, ar contribui la formarea unuĭ album, în care Mihaiŭ-Vodă să fie representat în felurite atitudinĭ şi în diverse momente saŭ epoce ale scurteĭ luĭ vieţuirĭ.

Un alt obiect de studiŭ pentru specialiştĭ ar fi să se compare maĭ întâiŭ planul general al poemeĭ luĭ Palamede, apoĭ faptele relatate de amîndoĭ, spre a se stabili, prin comparaţiune, de nu cumva dascălul din Ostrog, care scrie între 1602 şi 1607, va fi avut vr-o copie saŭ cel puţin amintirĭ

din opera vistieruluĭ captiv în cetatea Bistriţa, care scrisese între 1602 şi 1605; în fine să se lămurească care sunt punctele comune şi care deosebirile, în ce priveşte atât fondul istoric, cât şi forma exterioară.

O ultimă reflecţiune.

Dacă povestirea versificată a luĭ George Palamede ar fi fost cunoscută între 1843—1870, cum a fost a luĭ Stavrinos, apoĭ de sigur că Dimitrie Bolintineanu, bardul patriotismuluĭ naţional din secunda jumĕtate a secululuĭ nostru, care, după ce maĭ întâĭ a zugrăvit

pe Mihaiŭ-Viteazul între căpitanĭ
rechiemându-şĭ dulce tinerilĭ sĕĭ anĭ,

ne-a arĕtat pe eroŭ în ultimele-ĭ momente, pe câmpia Turdeĭ, conjurând pe urmaşĭ ca

numaĭ pentru Ţară şi neatîrnare
sînul lor să simtă sfînta rĕsbunare,

de sigur că ar fi găsit într'însa un bogat isvor de poeme istorice pentru redeşteptarea bărbăţieĭ strămune, o fîntână a Castalieĭ pentru musa-ĭ fecundă.

TEODORESCU G. DEM.

I. GEORGESCU

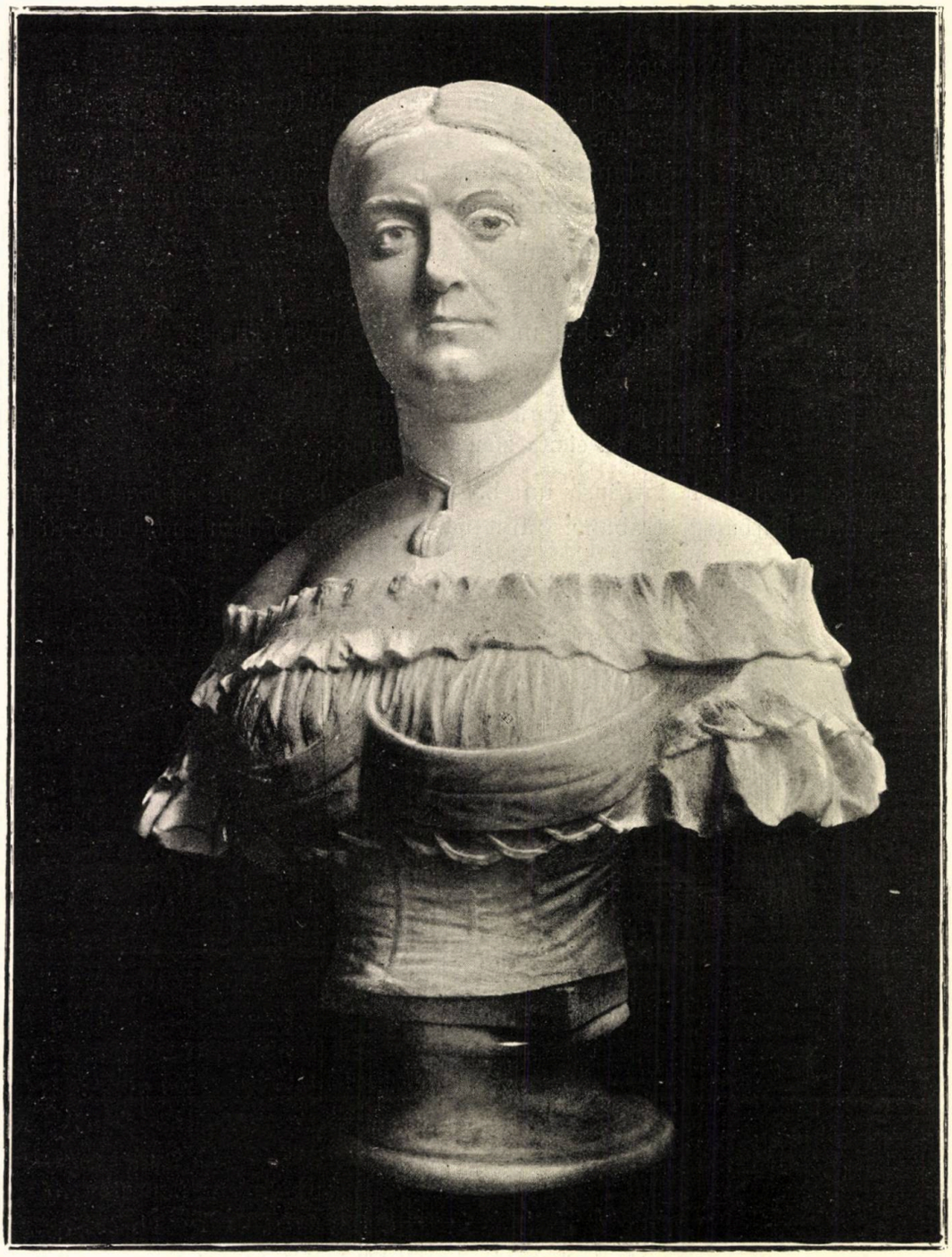

Bustul d-nei P.

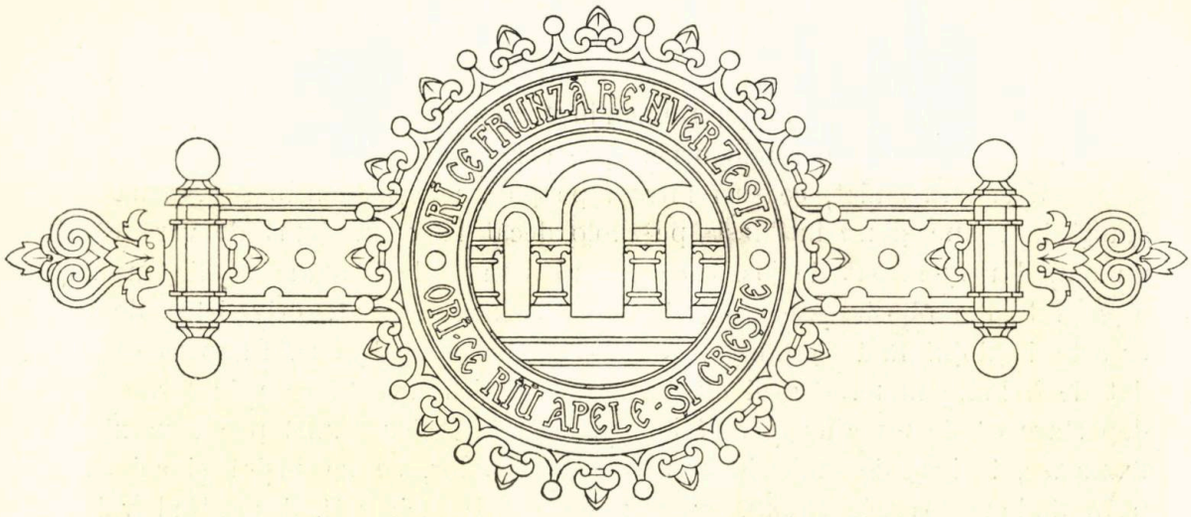

NUNTAȘI ȘI CIOCLI.

De la mănăstirea Sucevițeĭ și până la obîrșia rîuleţuluĭ cu acelaș nume, nu e decât cale de douĕ ceasurĭ. Dacă trecĭ însă puntea din faţa mănăstireĭ și daĭ pe cărarea strîmtă de sub poala ţuguiată a munteluĭ Furcău, poţĭ ajunge la isvor și într'un ceas, fără să maĭ baţĭ drumul cel cotit și bolovănos ce se tot joacă de-a împletituluĭ cu apa albăstrie și șopotoasă a Sucevițeĭ. Și cât vezĭ încă în urmă-ţĭ turnurile sclipitoare ale sfîntuluĭ locaș și înainte-ţĭ dunga șerpuită și colburatică a drumuluĭ, tot ţi se pare că aĭ să maĭ daĭ de larg. Dincolo de muchea Furcăuluĭ însă, te trezeștĭ deodată cu pĕretele înalt și păduros al Dealuluĭ Rĕŭ, ce-ţĭ închide calea năprasnic și amerinţător, întocmaĭ ca un val uriaș ridicat până la norĭ, de crezĭ că nicĭ cu aripĭ de vultur nu te maĭ ridicĭ preste el.

Cam la o sută paș înșĭ, de picĭorul Dealuluĭ Rĕŭ, înaintea uneĭ stâncĭ marĭ și înegrite, de sub care se strecură, numaĭ cât mâna de larg, unul din pârîiașele Sucevițeĭ, drumul de ţară se frânge, ca îngrozit de întunericul muntos peste care a dat și apucă la oparte, despicându-se apoĭ în douĕ părechĭ de urme de roate, ce nu maĭ seamănă nicĭ a drum, nicĭ a cărare. O urmă duce către fînaţele împrăștiate pe sub poalele munteluĭ unde se perde, iar cealaltă suĭe, cât poţĭ urma cu ochiĭ, suĭe mereŭ pe niște pajiștĭ strîmte, încotro doar numaĭ carul cu boĭ al ţĕranuluĭ maĭ vine de străbate . . . ca să încarce butuciĭ de brad doboriţĭ de secure și să-ĭ aducă încet în vale la ferĕstrăul din satul Marginea. In sus, spre trunchiul păduratic, ce-l înnoadă aci Carpaţiĭ, ridicându-se pe neașteptate ca un zid nestrăbătut de-a

curmezișul văiĭ, duce numaĭ o potecă îndrăzneață, drept peste tihăraea și făgașele unuĭ puhoĭ de munte, rătăcinduse apoĭ în brădișul verde întunecat, ce se înalță odată cu pĕretele uriaș spre cer.

Urcĭ fără suflet, ceasurĭ întregĭ pe poteca aceasta sĕlbatică, până ce ajungĭ la culme, și nu întîlnești pe acolo decât la vreme bună de vară, câte un om, din vr-un sat de jos, care și-a adus merinde la stâna sa din munte și se întoarce obosit acasă. Când aĭ gătit însă de suit, privelișteа de pe creasta Dealuluĭ Rĕŭ iți mîngâĭe inima, căcĭ sosit acolo sus, îți pare că aĭ dat de o lume nouă. Codrul cel întunecat și des înceată ca prin farmec și depărtare ca de un ceas și maĭ bine zărești împrejur numaĭ poenĭ verzĭ și frumoase, încinse de umbrele brazilor și molizilor, ce se înșiră și coboară pe amîndouĕ coastele acesteĭ grămezi de munțĭ închegațĭ, despărțind valea Sucevițeĭ de cea a Moldoviței.

Pe acest plaiŭ întins, ca un covor mare de verdeață, tivit împrejur de întunerecul pădurilor cetinoase ale Carpaților, își prăsesc Româniĭ din Valea Sucevițeĭ, turmele lor de oĭ, capre și boĭ. Ba o samă din eĭ aŭ părăsit șesul încă din vremurĭ și s'aŭ așezat cu gospodăriile lor pe acest loc frumos de munte, numit Poiana Mărului, înfruntând fără grijă greul cel mare al ierneĭ, ce-ĭ desparte uneorĭ câte o jumătate de an de lumea din vale. Și, cu toată sĕlbăticia loculuĭ oameniĭ viețuitorĭ pe acolo tot rĕmân oameni, ba simt în singurătatea lor ceasul fericit ca și ceasul cel greŭ al vieții poate maĭ puternic încă decât alțiĭ. Căcĭ singurătatea leagă omul de om cu lanțurile dragosteĭ, pe care nu le rupe decât moartea și — morțiĭ, nu te împotrivești decât doar iar cu moartea. Și ca să vedeți că-ĭ tocmaĭ așa cum zic, am să vĕ duc pe plaiŭ în sus, unde se vede astăzĭ satul Argel, și am să vĕ povestesc o pildă.

Se pusese prin locurile acele într'un an o iarnă grea ca niciodată. De pe la Sf. Dumitru încă, a pornit a se așterne o pătură de zăpadă peste alta și iar alta, tot maĭ groasă, și gerul crescênd parcă chituia pe fiecare zi tot maĭ tare ometele nesfîrșite ce căzuse peste pădurĭ, poenĭ și potecile dintre ele. Colo jos în sat nu era atât de amarnic greul acesteĭ ierne nemaĭpomenite, pe plaiul Argeluluĭ însă parcă amorțise toate de groaza zăpeziĭ și a friguluĭ cumplit. De lunĭ întregĭ totul era cufundat în troĭene strașnice și despărțit ca pe vecie de orĭce suflare omenească. Nu era chip să străbațĭ măcar o sută de pașĭ în vecinătate, dar încă jos, în vr-unul din satele de pe o vale saŭ cealaltă! Fără slujbă bisericească și cuvîntul luĭ Dumnezeŭ, departe de orĭce ajutor omenesc la vr-o primejdie saŭ boală, părăsițĭ de toată lumea, puținiĭ locuitorĭ duceaŭ cu răbdare vieața lor în această singurătate fioroasă. Era noroc că cele douĕ gospodăriĭ de pe marginea plaiuluĭ, una a luĭ Neculaĭ Pojoagă și cealaltă a luĭ Gheorghe Costan, se învecinaŭ de aproape, chiar poartă în poartă. Și noroc încă maĭ mare, că ceĭ doĭ gos-

podarĭ cu aĭ lor, vieţuiaŭ în frăţie neprihănită şi aveaŭ împreună mîngâerea oamenilor fericiţĭ care se pot vedea şi întreba măcar o dată pe zi de voe şi sănătate.

Privite din dîmbul puţin ridicat, sub care se aflaŭ tupilate cele douĕ gospodării, ele semănaŭ a fi numaĭ una. Coada şandramaleĭ de la casa bĕtrânuluĭ Pojoagă atingea aşa de aproape hambarul vecinuluĭ Costan, în cât păreaŭ crescute una în alta. De la prispa uneĭ case însă, pe poartă afară, şi până la prispa şi uşa celeĭlalte, era cărare bătută. Umblaŭ vecinii din uşă în uşă şi prietenia sufletelor lega pe semenii caselor maĭ mult încă ca megieşia prispelor. Se cunoşteaŭ şi se iubeaŭ doară de anĭ întregĭ parcă ar fi fost rudenie ; se ştiaŭ şi se întîlneaŭ la vreme de nevoe, ca şi în zile bune şi îşĭ făceaŭ şezătorile când la unii când la alţii. Maĭ ales zilele şi serile, din iarna aceasta grea şi fără sfîrşit îĭ împreunaŭ maĭ totoeauna şi de o vreme încoace pare că apucase a se închiega prieteşugul şi din altă parte, — cam în chip de dragoste, ce se aprinsese între ceĭ tinerĭ. Avea adică moş Pojoagă un flăcăŭ zdravăn si frumos — pe Florea. Vecinuluĭ Costan şi babeĭ sale le dăruise însă Dumnezeŭ o mândruleană de fată, care tocmaĭ anul acesta împlinea şepte-spre-zece. Şi precum Ileana luĭ Costan avea chip şi faţă de Sânziană de munte, şi se ştia cu Florea încă de copil, ar fi trebuit să n'aibă amêndoĭ ochĭ în cap, ca să nu prindă dragoste unul de altul.

Când anume a încolţit iubirea în inimile luĭ Florea şi a Ileaneĭ, nu ştiaŭ să zică nicĭ eĭ, căcĭ Ileana petrecuse aniĭ din urmă la o mătuşă a sa, în satul Vatra-Moldoviţeĭ. Dar ştiaŭ că se aveaŭ dragĭ de mult — de mult, şi că acum nu putea fi vorba decât să se iae. Îl ştiaŭ lucrul acesta şi amêndoĭ taţiĭ şi încă maĭ nainte de eĭ l-a ghicit mama Ileaneĭ. Şi s'aŭ învoit astfel într'un gînd tineriĭ şi bĕtrâniĭ, căcĭ pedică nu era în nimica. Florea era unic fecior la tatăl sĕŭ, — toiag la bĕtrîneţe, — de cătănie era slobod, — maĭ rĕmînea blagoslovenia părinţilor şi rînduială la preotul din sat. Dar satul era acum ca pe altă lume, şi bieţiĭ îndrăgostiţĭ simţiaŭ lungul vremeĭ de iarnă ca niciodată. Sara, când bĕtrâniĭ sfătuiaŭ la lumina fumegată a opaieţuluĭ despre munca de vară şi grijile gospodărieĭ, Florea şi Ileana şedeaŭ într'un colţ întunecat, lîngă cuptor, se ţineaŭ de mână şi îşĭ şoptiaŭ miĭ de lucrurĭ dulcĭ. Trăgeaŭ însă şi cu urechia la vorbele părinţilor şi auziaŭ din când în când, maĭ ales pe mama Safta, spunênd celor doĭ bĕtrânĭ de multe câte o să le trebuiască însurăţeilor. Casa luĭ Badea Costan avea să fie dată în sama lor, că era maĭ încăpĕtoare, iar bĕtrânilor li era destul loc la moş Pojoagă. Căcĭ luĭ îĭ murise de mult baba, aşa că i-ar fi venit acum să rĕmâe singur ca cucul. Aşa se hotărîse lucrurile şi măcar că toată chibzuiala asta era ca şi veche, dar eĭ tot maĭ aveaŭ de zis, de adăogit şi de schimbat ceva.

Chiar din toamnă, după ce s'a fost întors Ileana de la mătuşa-sa acasă, lucrul cu însurătoarea era treabă gata. Şi la nunta vereĭ Zamfira din Su-

ceviţa parcă toată lumea ştia şi pricepea aceasta. Flăcăiĭ nu se maĭ supăraŭ vĕzênd pe Ileana, că juca numaĭ cu Florea, babele şoptiaŭ prin unghiere, privind la frumoasa pereche, ba până şi vătăjeiĭ eraŭ aleşĭ. Bĕtrânul Pojoagă însă stând de sfat cu Sfinţia Sa Părintele, a şi deschis vorba, cum că şi acasă la el se pregăteşte aşa ceva şi ar vrea să ajungă primăvara să-l vază şi pe Florea al luĭ, gospodar la casa sa. Şi părintele făcu semn din cap şi zise zîmbind „că bine ar fi". Şi acum era pe câşlegĭ şi valurile de omĕt din Argel nicĭ gînd să peară. Îĭ ţineaŭ pe toţĭ închişĭ ca într'o cetate. Dar precum dragostea greŭ se împacă cu răbdarea, zilele din urmă se păreaŭ luĭ Florea şi Ileaneĭ fără sfîrşit. Maĭ le trecea câte puţin vremea cu lucrul, fata cosêndu-şĭ zestrea, Florea strujind cu iscusinţă fel de fel de lucruri din lemn de tisă, pe când bĕtrâniĭ îşĭ vedeaŭ de vitele din staule şi de alte trebĭ. Sara însă, când şedeaŭ grămadă la focul de pe vatră, oftaŭ ades cu toţiĭ din adînc şi se rugaŭ luĭ Dumnezeŭ, să curme odată crivĕţul nemilos din munţĭ şi să dea vîntul cel dulce de amiază-zi, care roade omăturile şi face cale primăvereĭ.

Trecuse zilele babeĭ Dochieĭ, când iată că viscolul a încetat şi s'a lăsat un ger fioros. Troienele de omĕt se strîngeaŭ la un loc şi eraŭ vîrtoase ca peatra, încât puteaĭ umbla pe deasupra lor ca pe şleah. Atuncĭ Florea nemaĭputêndu-se stăpîni, se puse împreună cu Ileana pe capul bĕtrînilor, ca să-ĭ lase să meargă până de-vale la biserica din sat, să vestească pe preotul, să maĭ vadă de naşiĭ lor, dacă vor să le fie şi nunĭ, şi câte multe. Nu prea vrea mama Ileaneĭ, se cam scărpina bĕtrâniĭ în cap, zicênd că se poate muia vremea, dar la urma urmelor s'aŭ potrivit, şi Florea cu Ileana aŭ pornit Duminecă dimineaţa în vale spre Sucevița. Era întunerec şi pîclă deasă, când aŭ părăsit bine îmbrăcaţĭ casa, şi tata Costan i a petrecut cu o făclie de molid aprinsă o bucată bună 'prin pădure, până a început să se crape de ziuă.

Când aŭ ajuns în sat sunaŭ tocmaĭ clopotele de liturghie şi logodniciĭ noştri îngheţaţĭ până la măduvă, nu s'aŭ gândit maĭ departe, ci aŭ apucat drept spre biserică. Stătură până la sfîrşit în biserica geroasă, aŭ mers apoĭ la părintele acasă, la naşul Stan dincolo de pîrîŭ şi pe urmă aŭ dat pe la crâşma cea mare din mijlocul satuluĭ. Aicĭ s'aŭ încălzit ceva cu rachiŭ fiert dela jupânul Avrum, s'aŭ dat în vorbă cu oameni cunoscuţĭ şi rudeniĭ, şi vĕzênd că trecuse de amiază-zi aŭ pornit fără zăbavă înnapoĭ spre casă.

Parcă grăise în ceas rĕŭ tata Costan, căcĭ în adevĕr ceaţa cea groasă perise, vĕzduhul s'a înseninat puţin şi cădeaŭ acum nişte fulgĭ groşĭ de omĕt, ce se făceaŭ sloiŭ şi apă pe obrazul înferbîntat al celor doĭ tinerĭ. Când aŭ ajuns cam pe la jumĕtatea dealuluĭ i-a şi prins noaptea. Stratul proaspĕt de zăpadă lipicioasă pătrunsese prin cel dedesubt, încât 'picioarele se cufundaŭ acum la fiecare pas aproape până la genunchĭ. Ileana călca obo-

sită pe urmele luĭ Florea. O tusă năduşită o apucase încă de pe la eşit din sat, şi, din drag ce i-ar fi fost să schimbe câte-o vorbă cu logodnicul eĭ, tăcea molcom, căcĭ vedea că nu maĭ putea să-şĭ vie în suflet. Tuşia şi se opintea cu paşiĭ, abia mişcând din picioare. Din vreme în vreme o maĭ lua Florea de mână, băgând apoĭ de samă că fata nu maĭ înceta cu tuşitul şi părea schimbată la faţă, o ridica câte odată pe subsuorĭ şi o ajuta să se ţie după el. O tăcere plină de presimţirĭ urîte îĭ stăpânea pe amîndoĭ, când aŭ ajuns sus la coliba de pe hotarul pădurilor vechĭ mănăstireştĭ; până la plaiul Argeluluĭ maĭ era încă mult, — cale ca de douĕ ceasurĭ bune.

Se odihniră puţintel, răzemaţĭ unul de altul. Florea cuprins de o tainică groază porni apoĭ iarăşĭ înainte prin omĕtul fără fund, trăgênd din răsputerĭ şi maĭ mult cu sila pe Ileana după dînsul. O clipeală îĭ se păruse speriatuluĭ flăcăŭ că tîrîia trup de mort. Grea ca plumbul, sĕrmana Ileana cu degetele încleştate de frig, abia se maĭ mişca şi se ţinea de braţul luĭ Florea. Şi iată că după o vreme, scoţênd un bocet răguşit şi străbătut de o tusă straşnică, se opri deodată pe loc strigând: „Floareo! mor, nu maĭ pot!“ Din norocire ingrijaţiĭ bĕtrînĭ, vĕzênd desgheţul şi presimţind primejdia copiilor, li-aŭ ĭeşit încă la timp înainte şi auzind de departe strigătele luĭ Florea, i-aŭ scăpat pe amêndoĭ de moarte sigură. Moş Pojoagă cu hargatul sĕŭ apucară apoĭ să întinză pas cu pas peste zapada moale ca ceara nişte scândurele late, aduse anume, iar tata Costan a dus-o pe prăpădita fată maĭ mult în braţe, în cât aŭ ajuns zdrobiţĭ de osteneală şi abia târziŭ noaptea acasă.

A doua zi scîrbă şi durere nespusă umplea casale din Argel. Ileana zăcea lungită şi fără simţire pe patul eĭ. Un foc mistuitor îĭ ardea trupul şi din obrajiĭ eĭ învăpăiaţĭ se strecuraŭ sudorĭ ferbinţĭ peste pletele lungĭ şi negre dimprejurul capuluĭ. Mama Safta nu maĭ ştia ce leac şi buruiană să maĭ scoată să aline suferinţa copileĭ şi aprindea o lumînare sfinţită după alta la icoana de la pat, oftând şi privind cu ochiĭ păinginiţĭ de lacrĕmĭ, când la chipul Maiceĭ Domnuluĭ, când la nefericita sa fată. Jos pe genunchĭ sta însă bietul Florea cu fruntea pe mâna înfierbîntată a bolnaveĭ şi se înneca de plâns, pe când înspăimântaţiĭ bĕtrânĭ îşĭ frângeaŭ mânile eşind şi intrând, privindu-se cu jale şi nelinişte unul pe altul. Simţiaŭ cu toţiĭ ceasul greŭ ce venea peste dînşiĭ şi vedeaŭ săracĭ că aicĭ numaĭ Dumnezeŭ sfîntul maĭ putea să ajute. . . . . .

. . . . . .

Sĕrmana Ileană nu şi-a maĭ venit în fire. Numaĭ patru zile lungĭ şi şi straşnice s'a împotrivit vieaţa eĭ gingaşă nemilosuluĭ ânger de moarte şi spre seara zileĭ a cincia s'a stins frumoasa fată, ca luminarea cea de Paştĭ aprinsă sub icoană, zvîcnind şi pîlpîind în luptă cu întunerecul. O dată, o singură dată, a chemat pe mamă-sa şi a întrebat cu glas slab: „Unde-ĭ Florea?“ Şi Florea logodnicul eĭ, cu ochiĭ storşĭ de atâtea lăcrĕmĭ, n'a avut săracul

altă parte decât să-ĭ închidă mireseĭ sale pe vecie pleoapele întunecate, peste ceĭ doĭ albaștri și dulcĭ luceferĭ, carĭ nu aveaŭ să-l maĭ privească nicĭodată. Apoĭ slobozi mânile sale amorțite în jos și fără să maĭ întoarcă măcar urechea către țipetele și bocetele ce rĕsunaŭ în casă, suspină din adânc și strigă cu glas frânt: „Ileano, eŭ, — numaĭ eŭ, sunt de vină!“ Pe urmă s'a smucit ca din lanțurile durereĭ fără seamăn și a eșit pe ușă, în viscolui alb, amestecând plânsul sĕŭ nebun, cu vĭjiitul vîntăraeĭ ce vremuia afară.

Nemângâiații bĕtrânĭ aŭ grijit trupul iubiteĭ moarte și l'aŭ îmbracat în haine de sĕrbătoare așezêndu-l, cum se face pretutindenĭ la munte, într'o cămară afară, în hambarul cel mare și rece, unde trebuia să stee păstrat prin frigul ierneĭ, până ce va fi chip și vreme de a-l pune în sicriŭ și a-l duce cum se cuvine, cu preot, crucĭ și praporĭ, de-vale la biserică. Nimene însă nu era în stare să maĭ smulgă pe nefericitul Florea de la ușa cămareĭ unde se afla moarta. Nicĭ frigul, nicĭ foamea nu-l depărta de la priveghiul îngrozitor de lîngă odorul sĕŭ și al caseĭ, ce zăcea acum întins, colo în frig. Sta ceasurĭ întregĭ lîngă moarta sa Ileana, cu ochiĭ nedeslipițĭ de chipul înmărmurit al nefericiteĭ fete și cădea în urmă jos, strivit de durere și oboseală. Apoĭ îl aduceaŭ ca pe un mort în casă și până ce-șĭ venea în simțirĭ, plânsetele nu se maĭ potoliaŭ, încât nu știaŭ nicĭ sĕrmaniĭ bĕtrâniĭ bine de cine le era acum maĭ mult milă, de fată saŭ de flăcăŭ. Plângeaŭ pe amîndoĭ și treceaŭ așa zilele în suspine și bocete amare fără sfîrșit.

Apoĭ durerea luĭ Florea se prefăcu de la o vreme în tăcere adîncă și neînțeleasă. Străjuia numaĭ noaptea, pe nevĕzute, comoara inimeĭ sale închisă afară în hambarul de iarnă, umbla desnădăjduit și plângea, însă acum fără glas și gemet. Și iată că într'una din nopțĭ, când zdrobitul Florea se îndrepta spre locul nestrămutat de jale și durere, a început deodată să sufle un vînt blând și moale, vînt despre amiază-zi, care atingea ometele ca cu ferul roșu, încât se ridica de pe ele o boare umedă primăvĕratică, ce pătrundea din pământul ascuns de atîta vreme sub velința albă. Un fior de durere nouă și nespusă, adusă de dorul de primăvară ce-ĭ venia ocum ca o amintire și maĭ strașnică a nenorocireĭ sale, cuprinse năprasnic inima feciorului. . . Perea iarna, se ivea puterea primăvereĭ cu pământul înviat, cu plaiul verde și înflorit, cu poteca din pădure ce ducea în vale la satul cu biserica sa și el, . . el trebuia să-șĭ ducă pe Ileana, pe dulcea luĭ mireasă, acolo la biserică, dar vaĭ, . . nu la cununie, ci la mormînt! Sângele ĭĭ bătea tîmplele și ca nicĭ odată până la ceasul acesta, nenorocirea și jalea se suiaŭ greŭ și ștrașnic la inima nefericituluĭ Florea, încât începu să șĭ smulgă pĕrul din cap, strigând ca un turbat: „O Ileano, Ileano, ce te-aĭ făcut?“ Ileana însă dormea somnul de vecie, cu zîmbetul cel amar ce ĭ rĕmăsese încă pe buze. Și de afară, de sub pădure venea acum, adus de vînt, un urlet

jalnic de lup flămând, ce se apropia tot mai mult spre casă, chemând parcă după sine potaia tovarășilor din depărtare.

Florea nu auzea nimic. Nu auzia nici lătratul cânilor din ogradă, nici sbierătul oilor speriate din staulul de alăturea, nici strigătul bătrânilor ce-l chemaŭ acum în casă. Vîntul isbia cu trosnet surd ușa în țițînile ruginite ale cămareĭ; o deschidea și închidea, ca și când înțelesese gîndul înfricoșat al nenorocituluĭ tînĕr, ce sta acum plecat deasupra moarteĭ. Și lacremĭ ferbințĭ picuraŭ din ochiĭ sĕĭ aprinșĭ, scăldând fața amorțită a Ileaneĭ, cu buzele eĭ încrețite și ochiĭ ceĭ închișĭ, întrațĭ acum în cap. Cu un răcnet răgușit, ce semăna a hohot de rîs, isbucnit dintr'un pept sfâșiat de turbare, a cuprins apoĭ deodată trupșorul înțepenit al Ileaneĭ, l-a ridicat nebun de durere sus în brațe și s'a năpustit în întunerecul nesfîrșit de afară. După el însă s'aŭ luat la goană ca niște nălucĭ strașnice, rĕsărite din pĕmînt, o ceată neagră de dihăniĭ fără numĕr, cu ochiĭ aprinșĭ în foc, urlând lung și sfâșietor și ținênd urma pradeĭ neașteptate pe pustiul plaiuluĭ. . .

. . . . . .

. . . . . .

Când s'aŭ topit zăpezile, s'aŭ uscat potecile și aŭ putut pătrunde oamenii ceĭ dintâĭ din satul Sucevițeĭ sus pe plaiurĭ, i-aŭ găsit pe ceĭ treĭ bătrânĭ uscațĭ de plâns și durere. Florea și moarta sa mireasă însă, parcă nicĭ nu viețuise vr'odată pe lumea asta. Lupiĭ înfricoșațĭ din Poeana Măruluĭ, fioroșiĭ prevestitorĭ aĭ primăvereĭ, le fuseseră nuntașĭ și ciocli.

EM. GRIGOROVIȚA.

TITUS ALEXANDRESCU

Efect de iarnă.

SILVINA-DOAMNA

ACTUL V.

TABLOUL I.

TEMNIŢA, (decorul actului I).

SCENA I.

Iacob, (singur în dreapta). Ce o fi făcut cu el? De-azi noapte nu l-aŭ mai adus!.. Sĕrmanul copil, şi nu am nicĭ o putere să-l scap!.. Vinovat este el, fiind-că a cutezat să iubească pe Domniţa?.. O! doamne! doamne, nimic nu se face în lumea asta fără de voinţă! Primi-veĭ tu jertfa celuĭ maĭ cinstit, celuĭ maĭ de ispravă om? Cine o fi putut să-ĭ dea cheea de la uşa asta, care, de treĭ anĭ de când sunt temnicer, odată nu s'a deschis? (umblă la uşa stîngă). A uitat-o deschisă (trece în stînga). O altă gropniţă şi eŭ nu ştiam... Coif? Săbiĭ? Ale căruĭ nenorocit or fi astea? (trece la dreapta). O!.. mi-e groază acum de zidurile astea negre, de mâine nu voĭ maĭ pune piciorul în ele!.. (Trage uşa şi ese pe gînduri la dreapta).

SCENA II.

Bîrzu, (singur).

Bîrzu, (intrând). Uf!.. Scăpăĭ cu faţă curată!.. Cât pe icĭ... a ha!.. a ha! să mĕ prind din vorbă!.. Adicăte-lea să te păzească sfîntuleţul să încapĭ pe mâine-le judecătorilor, că-ţĭ bat în ureche, ştiĭ

cum bate ţîrcovnicul în toacă!.. Da l-aĭ vĕzut? Vĕzut! Da el era? El fireşte!.. Poate că ţi-s'a pĕrut? Cum, Doamne iartă-mĕ, să mi-se pară? Da cum era îmbrăcat? Da cum umbla?.. Da ce fel îĭ sunt ochiĭ? Da nasu îĭ era roşu orĭ mare?.. Uf!.. Curat cioarele când întind la hoit!... Nu ştiŭ zĕŭ, cum o scoteam în capăt, de nu-ĭ dedea ucigăl toaca luĭ Sorin în minte să zică şi s'o ţie una şi bună că el a pus scrisoarea!... Măre, Doamne iartă-mĕ, dar nicĭ nu mĕ tae în cap, cum de să dete singur vinovat, când, eŭ ştiŭ bine că vicleana de Frînca a pus scrisoarea, iar nu el, şi unde să fie, n'am orbul găinilor!.. La urma urmeĭ ce-mĭ pasă mie, atât maĭ uşor merse treaba!.. Acum să vedem de jupîneasa Frînca,—ia să'mĭ maĭ ascut eŭ o leacă custura!... Măĭ, că al draculuĭ a maĭ ruginit!... (ascute). Să-ĭ fac macar o lecuţă de vîrf!... că s'a duce ea, unsă!... Ia aşa, (urmează a ascute).

SCENA III.

Bîrzu, Iacob, Sorin.

Iacob, (intrând după Sorin). Te vĕd liniştit? Aĭ dovedit că nu eraĭ vinovat?

Sorin. Nu tată Iacobe, sînt osîndit la ştreang!

Iacob. Ştreang?! Doamne, ce-am trăit s'auz!

Sorin. Chiar azĭ, acu, după nuntă, când va porunci domniţa Tudora!...

Iacob. Glumeştĭ copile?...

Sorin. Nu, glumesc! Suflet negru şi fără de lege, fiinţă de cer blestemată, înţelegeam să-mĭ înşelĭ inima cu dragostea-ţĭ mincinoasă, înţelegeam să cauţĭ a te scăpa de mine astăzĭ, când iubeştĭ, când te-aĭ vîndut aceluĭ tîlhar, dar să cerĭ tu singură să-mĭ fiĭ călăul, să te bucurĭ de ţipătul sîrmanuluĭ nevinovat, care moare neputând trăi fără de tine!.. O!... această grozăvie, n'am crezut'o în suflet omenesc.

Iacob. Cum, ea a cerut, să...

Sorin. Da, nelegiuita, negreşit pentru a-şĭ încredinţa mirele, că numaĭ pe el îl iubeşte, îşĭ înnecă sufletul în sîngele meŭ!...

Iacob. Nu sĕ poate!... Nu sĕ poate!...

Sorin. Şi de ce nu? Nu s'a putut să-mĭ jure în faţa sfîntuluĭ Dumnezeŭ că mĕ iubea, şi că numaĭ moartea o va despărţi de mine, şi azĭ se da altuia? Eŭ, tată, nu mĕ maĭ mir şi cu cât încruntatu-l duh al iaduluĭ îl vĕz ascuns în sînul eĭ, floare ce părea smulsă din sînul Zorilor, cu atât clipa din urmă o socot clipa bucurieĭ. Da, căcĭ voiŭ scăpa auzul meŭ de sunetul cuvîntuluĭ, ochiĭ meĭ, de ochiĭ lumeĭ, buzele mele de cele veninoase ale îngerilor pămîntuluĭ. Cu toate astea nu-mĭ pot îneca dorinţa de a-ĭ spune cele ce-mĭ clocotesc în inimă Aşĭ vroi să-ĭ scriŭ, tată Iacobe; poţĭ să-mĭ daĭ de scris?

Iacob. O!... de ce nu pot să-mĭ vĕz maĭ bine moartea decât pe dênsul în starea asta? (ese).

Bîrzu. Frîncuţo... leĭcă... zĕŭ de-l veĭ simţi.

Sorin. Ce-ĭ voiŭ scri oare? Blestemele neîndurate ale dêsnădăjduireĭ, saŭ şoaptele dulcĭ ale inimiĭ? Pe acestea, căcĭ dacă în calea mea presărată cu sloiurĭ peste sloiurĭ, am cules vr'o floare, ea mĭ-a arătat-o! Erea şi aceea amĕgitoare ca vrăjile viselor noapte, dar unde este omuluĭ neînşelat de femeie? Unde, unde este femeea, care nicĭodată nu a înşelat?...

Iacob, (aducênd de scris). Iată copile? (pune toate pe masă în dreapta).

Sorin. La ce vreme sîntem tată?

Iacob. Sĕ vesti vecernia!...

Sorin, (şezênd, la scris, în sine). Vecernia? Vremea nunţiĭ!...

Bîrzu. Oare de ce n'o fi trimeţênd-o maĭ curând, să scap d'o grije?!...

Sorin. A!... preote pregăteşteţĭ glasul, cu vers de vorbe sfinte ca să chemĭ bine-cuvîntarea ceruluĭ asupra demonilor spurcaţĭ! .. (scrie).

Iacob. Sĕrmanul nenorocit!... Paznicĭĭ îmĭ spuse că nunta a trecut la Mitropolie! (ese în dreapta).

Bîrzu. Par-că s'aud paşĭ... (Ese).

Sorin, (scriind, din când în când îşĭ şterge ochiĭ).

Dar nu, o! nu, Tudoro să te blestem nu pot!...
Căcĭ te iubesc ş'acuma, cum te iubeam atuncĭ,
Cînd gura ta vrăjită de sărutărĭ curate
Imĭ povestea şoptind ale iubiriĭ basme,
Cînd mi-adăpai, tu, setea cu roua ce'neca
De fericire ochi-ţĭ, luceferĭ scumpĭ, meniţĭ,
Să facă zi saŭ noapte în sufletu-mĭ robit...
Ce crudă deşteptare din vis aşa frumos,
Dar vaĭ! plângĭ surioară de şarpe înşelată,
Căcĭ viaţa nu ajunge aşa păcat să spelĭ:
Lumină, tu, lumina din lume să o stingĭ
Şi orbul întunerec, tovareş să ţi-l faci!
O!... nicĭ o suferinţă pe-a ta n'a cumpăni o
Căcĭ tu n'o să-aĭ puterea ca mine, să-ţĭ curmi viaţa,
Când am perdut iubirea-ţĭ! Aş fi putut ca tine!
Cuĭ preţul dă maĭ mare eŭ sufletul să-mĭ vînd;
O vorbă numaĭ una ş'acuma ar fi de-ajuns
Să sfarm şi chin şi lanţurĭ şi, pătimaş smintit,
In luptă cu desfrîul să mĕ mĕsor cu tine!...
Dar, nu, decât fiinţa-mĭ eŭ alteia să daŭ

Primiĭ maĭ bine moartea şi ca să-ţĭ fac pe voe,
Eŭ mĕ dăduĭ de culpeş, când tu ştiĭ foarte bine
Că sufletu-mĭ ca cerul e de curat!... Dar vaĭ!
La ce traiŭ fără viaţă şi viaţă fără suflet?
La ce zi fără sóre? Sorin pe-acest pămînt
Făr' de Tudora luĭ?...
Să mor! Să n'o maĭ vĕz!
O! ce amară cupă! (îĭ cade capul în mâinĭ).

Bîrzu. Nu, mĕ înşelaĭ, De-ar veni odată că, nu-ş cum dracu, mi-sĕ cam înmoaie inima... ba zĕŭ maĭ bine ea de cât noĭ!

Iacob, (intrând sdrobit, în sine). Doamne, s'apropie nunta! Ajută-mĭ maĭcă prea curată!

Sorin, (vĕzêndu-l). Tată Iacobe, iată cea din urmă dorinţă a mea, ia această scrisoare şi mâine de dimineaţă, după ce mĕ vor băga în groapă, du-te la Domniţa şi i-o dă în mână!

Iacob, (plânge). Doamne!...

Sorin. D'acum pot muri!

Iacob. Nu, nu vroiŭ să morĭ, noaptea este întunecoasă ca pĕcatele oamenilor, uĭte, colea am ceva părăluţe strînse, vino cu mine... Haĭ să fugim!...

Sorin. Nu, bunule bĕtrân, dacă aşĭ vroi să scap mi-ar fi lesne, pentru că nu sunt vinovat, dar nu vroiŭ; dacă nu m'ar ucide eĭ, m'aşĭ ucide cu mâna mea singur, ca să scap de chinul sufletuluĭ meŭ; nu tată, dar jură-mĭ că veĭ da scrisoarea, cum te rugaĭ! (Iacob ia scrisoarea, înnecat de lacrĕmĭ). De ce tot suflet să numeşte bunătatea ăstuĭ bĕtrân, şi duhul cel rĕŭ al celorlalţĭ oamenĭ! (urcă în fund rĕmânânda bătut).

Bîrzu. Îĭ daŭ rĕvaş şi pace! Mi-a ticni somnul şi mîncarea, că, doamne iartă-mĕ, tot mi-e frică pănă n'oĭ vedea-o colea lungită dinaintea mea! (ascute mereŭ).

Iacob, (în sine). Ce-a scris el oare aci?... S'a dat culpeş fără să fie. Dacă cumva descopere adevĕrul în acest răvaş? Oare n'aş alerga s'o daŭ acum? Maĭ rĕŭ nu se poate să-ĭ maĭ fac!... Dumnezeŭ mĕ îndeamnă, da, alerg! (ese prin dreapta).

Bîrzu. S'aud paşĭ!... să te vĕz Bîrzule! (se ascunde după uşe).

Scena IV.

Sorin, Bîrzu, Frînca.

Frînca, (crăpând uşa). Bîrzule!... (intră)

Bîrzu. (o apucă pe la spate). Sunt aci, Frincuţo (o loveşte). Nu-ţĭ fie teamă.

Frînca. Ajutor!... Ajutor!... Ajutor!... (cade).

Sorin, (aleargă la uşă). Ce să fie acest ţipĕt! (ascultă).

Bârzu, (se pune pe Frînca). Bună lovitură! Nicĭ nu maĭ piue! Nicĭ că-mĭ dă mîna greș!...

Sorin. Nu maĭ aud nimic!

Bîrzu, (se scoală). Acu s'o las aci și după ce se va potoli, oĭ asvîrli'o colo în rîpă (ese prin fund).

Sorin. Acel țipĕt desnădăjduit n'a fost părere!... O! de ce nu pot străbate prin această ușă? (sgîlție ușa ca să se deschidă). A! e deschisă!

Frînca, (gemet lung). A!...

Sorin. Un gemet înădușit! Cine eștĭ nenorocite? Nu se vede nimic! (se întoarce, ia felinarul din fund și trece la Frînca). O femee înnecată în sânge? Moartă!..

Frînca, (gemet). A!

Sorin. Cine eștĭ tu? (o ridică puțin). Ce vĕz Frînca?

Frînca, (întrerupt). Dreptatea ceruluĭ!

Sorin. Adună-țĭ puterea. Vorbește!... nu mĕ cunoștĭ Frînco? Sunt eŭ, Sorin!

Frînca. Sorin? Sorin pe care l'am ucis eŭ!

Sorin. Ce spuĭ?

Frînca. Ah! ajută-mĕ, nu lăsa să-mĭ sboare vieața! eŭ te-am pierdut, eŭ nu maĭ te pot scăpa!

Sorin. Cine te-a înjunghiat?

Frînca. Mihaloș mi-a dat o hârtie ca s'o aduc aci. A! A? (cade) și Bîrzu m'a ucis!

Sorin. Bîrzu? O hârtie (caută, o vede). Aceasta poate (citește). Ce vĕz! Vor să omoare pe Vodă? Poate chiar l'a omorît (trece). Iacobe!... Iacobe! Nimenĭ, nu m'aude? (trece). Ajută-mĭ, Doamne, să scap țara din mâinele aceluĭ tîlhar, înainte de-a muri! Dar cum, fără să fiŭ cunoscut, (vede armura, casca și spada). Această spadă, această cască, Dumnezeŭ mi-le trimite!... Acum pe unde a-șĭ putea eși? Frînco, Frînco! vorbește, pe unde aĭ intrat?

Frînca. Pe acolo! Ajută-mĕ să scap!

Sorin. Nu e vorbă nicĭ de mine nicĭ de tine, ci de țară! (sguduie ușa). Inchisă! Ce să fac? (trece). Iacobe! Iacobe! N'aude (trece) O! Doamne, cum să es din mormîntul ăsta? A! aud o chee în ușe.

Frînca. Ferește-te, e Bîrzu, ferește-te că te ucide și pe tine.

Sorin. Pe mine?! (scoate spada).

Bîrzu, (intră s'apropie de Frînca). Nu să maĭ vede nimenĭ, haide s'o tîrăsc în rîpă...

Sorin. Ba nu, tîlharule, morĭ aicĭ lîngă jertfa ta!.. (îl străpunge, Bîrzu cade, el ese).

Sîrșitul tablouluĭ I-iŭ.

TABLOUL II

NUNTA

In grădinile palatului.

SCENA I.

Tudora, (dame de curte).

Intră îmbrăcată mireasă, abătută cu ochii pironiți înaintea ei, se oprește ca și cum nu ar mai putea să înainteze, este ajutată de dame, șade pe un jeț, în sine.

Scîntee fu vieața-mĭ ca dînsa trist s'a stins,
Și soarta vru, mireasa unuĭ calău să fiŭ!
Vaĭ, iată-mĕ soție a luĭ Mihaloș, eŭ!
Un lup flămînd cu mielul de preoțĭ cununat.
Sorin! A! Sorine, ființă zămislită
De duhul rĕutățiĭ; cum seceraș̆ĭ din cale-mĭ
Toțĭ drăgălașiĭ muguriĭ aĭ dulceĭ fericiriĭ?
—D'abia sînt o copilă, vieața mi-era dragă
Și dragă mi-era firea cu mîndrele-ĭ podoabe,
Cu razele eĭ blînde, cu florile-ĭ vrăjite,
Cu freamătul de frunze, cu a undelor dulcĭ șoapte.
Căcĭ fiecare zare te oglindea pe tine,
Prin fiecare sunet grăia vrăjitu-țĭ glas.
Acuma unde-mĭ sunte-țĭ, voĭ desmierdăriĭ curate,
Voĭ cugetăriĭ senine, voĭ visuriĭ îngereștĭ,
Ce zi făceațĭ din noapte și din pămîntul searbăd,
Din iadul omenireĭ, închipuitul raĭ?
Vaĭ totul și-a luat sborul, suflat de miș̆elia-ĭ,
Cum îș̆ĭ va lua acuma și sufletul meŭ jalnic
De strașnica putere a asteĭ scumpe-otrave.
Da! da! dar maĭ 'nainte dînd sufletul, voesc
Să-l vĕd și să mĕ vadă soția luĭ Satan!
—Nu, inima-mĭ viclene, nu știe ca să erte!
Ea știe să-ș̆ĭ rĕsbune și-apoĭ, apoĭ să moară.
—O lume, prin pĕcate ajunsă uriașă,
Rĕmîe-țĭ sănătate!... Te risipește fire,
Vin moarte 'n vecĭ flămîndă, tu, care nu alegĭ
Ceĭ rĕŭ saŭ bun în lume și 'nghite-ne de viĭ!..

Scena II.

Aceiaşĭ, o damă, apoĭ Iacob.

O damă. Luminată domniţă, bĕtrânul temnicer, moş Iacob, cere cu stăruinţă voie să-l asculţĭ.

Tudora. Iacob? Acum?

Dama. Zice că vĕ aduce un răvaş...

Tudora. Răvaş?... (în parte). De la el, negreşit; (tare). Zi-ĭ să intre!

Iacob. Strălucită Domniţă, iartă că eŭ nevrednic m'arăt în faţa ta.

Tudora. Aducĭ un răvaş?

Iacob. Da, Măria-Ta.

Tudora. De la cine?

Iacob. De la un biet nenorocit, osîndit la moarte!

Tudora, (în parte). De la el! (face semn damele se retrag în fund, spre stînga). Ce vroeşte?... Du-te bĕtrâne şi spune-ĭ că Tudora nicĭ chiar de scrisoarea celuĭ făr'de lege nu vrea să se atingă!

Iacob. M'a legat cu limbă de moarte, să nu ţi-l aduc decât după ce îl vor îngropa! Dar eŭ nu m'am putut răbda. Dumnezeŭ să mĕ erte; nu ştiŭ ce a scris într'însul, dar ştiŭ că omoriţĭ un suflet bun şi milostiv, o inimă greşită numaĭ fiindcă a îndrăznit să ridice ochiĭ până la Măria Ta, stăpînă a noastră a tuturor!...

Tudora, (ameţită). Ce spuĭ bĕtrâne? De unde ştiĭ? Cine eştĭ tu? Aiurezĭ?

Iacob. Sunt un uitat de Dumnezeŭ. Iartă-l! Iacă omoară-mĕ pe mine, îndură-te!..

Tudora. Şi... ţi-a spus să nu-mĭ aducĭ răvaşul decât după ce?...

Iacob. L'or fi omorît şi îngropat... m'a jurat Domniţă. Maĭ înainte însă imĭ povestise că moare fără să fie vinovat, ci numaĭ pentru că te iubeşte pe Măria-Ta, săracul, atuncĭ m'am socotit că poate...

Tudora. Nevinovat?... Pentru că mĕ iubeşte? Nu; nu sĕ poate! (îl ia). Dă-mĭ răvaşul.

Iacob. Iată.

Tudora, (în parte) O Doamne! mi-e frică! (tremurând deschide).

Iacob, (în parte). Maică prea curată, îndură-te! Scapă-l de la osîndă!

Tudora, (ca trăsnită). Ah! Ce citesc ochiĭ meĭ! Sunt nebună (recitește).

Iacob. Iartă l! Iartă-l, Măria-Ta! fiĭ şi bună cât eştĭ de mîndră şi de frumoasă! E destulă moarte pentru el că nu-l maĭ iubeştĭ. Dacă l'aĭ vedea sărmanul i-aĭ plânge de milă!...

Tudora, (desperată). O,.. nu pot crede ochilor meĭ! Sorin ţi l'a dat? Nebuna de mine! Da, e scrisoarea luĭ.., a luĭ (o sărută). Ce am făcut? De ce nu mi-aĭ adus-o maĭ de grabă?!

Iacob. Cum mi-l-a dat, am alergat!

Tudora. Doamne, ce-am făcut? Ce vrajă mi-a rătăcit mintea? Ce orbire mi-a împăegenat cugetul? Unde e? Unde e Sorin? Inebunesc? Bătrâne, du-mĕ la dînsul!

Iacob, (cade în genunchĭ). Nu-l omorî! Iartă-l! Măria-Ta!

Tudora. Nu ştiĭ ce vorbeştĭ, iubite bătrâne! Pe mine, pe mine să mĕ erte, el (plânge). Nenorocită de mine!... Cum să mĕ maĭ arăt ochilor sĕĭ?! O... ascultă, tată, el, te iubeşte pe tine, haide, haide, vino cu mine, să-l rogĭ tu, să mĕ erte!... saŭ, saŭ să mĕ ucidă! Vino, îl veĭ ruga, da?... tu eştĭ aşa de bun... O... du-mĕ lîngă dînsul!...

Iacob, (ştergêndu-şĭ ochiĭ). Da, te-a ertat, cum să nu te erte... (es în dreapta).

Scena III.

Silvina, Lascu.

Silvina, (intră urmărită de Lascu). Stăpîne! Stăpîne, mĕ speriĭ... De ce mĕ urmăreştĭ aşa?

Lascu. Demonul!... Demonul mĕ împinge la nelegiuire! Foesc duhurile rele împrejurul tĕŭ şi colea, colea un junghiŭ cu aripĭ de foc se vîră cu de-asila în pumnul meŭ încleştat.

Silvina. Mĕ înspăimîntĭ!

Lascu. Adineaorĭ în biserică, când popa bine-cuvînta, am simţit că mi să strecoară în suflet iadul întreg cu toate schingiuirile luĭ...

Silvina. Iubite stăpîne, de ce aşa tulburare, când se făcu nunta cu atîta veselie?

Lascu. Veselie?! Da! O!.. Chip omenesc, ce unealtă mincinoasă eştĭ! Veselie, da... In cele patru răscrucĭ se auziaŭ rînjiturĭ cu hohot înăbuşit de isbînda batjocoriĭ; pe catapeteasmă sfinţiĭ îşĭ închiseseră ochiĭ, numaĭ Maica Domnuluĭ plângea cernită la picioarele luĭ Christos, vĕzênd ticăloşia omenească.

Silvina. Linişteşte-te, Măria Ta, uite sosesc mesenĭ să nuntească, ne facem de ris!.. (urcă puţin, trece în fund la stînga).

Lascu. Linişte, unde eştĭ? scoală-te din nesimţirea ta şi vino de mĕ stăpîneşte, dacă poţĭ tu să fiĭ acolo, unde sufletul omenesc trăeşte!

Silvina, (în sine). In clipa aceasta se hotărăşte soarta mea, oare vor fi putut oameniĭ noştri să-mĭ răpească pe Sorin din temniţă.

Lascu. Da!.. Da... Toate spaimele necurate se rostogolesc pe capul meŭ şi nicĭ o ramură de scăpare nu zăresc în preajma desnădăjduiriĭ mele! Dar tu Silvino, tu Doamnă, stăpînă, dacă îmĭ eştĭ înger de pază al îndurăreĭ Dumnezeeştĭ, opreşte vijelia care suflă turbată rostogolind pămîntul, opreşte valurile peireĭ să nu sbuciume mĕruntaele mărilor, când vîntoasele desfrînate şi-aŭ pus urgiile la goană!..

Opreşte trăsnetele din sbor, când cerul prefăcut într'un vulcan nemărginit, îşĭ clocoteşte cu furia peireĭ miasmele aprinzĕtoare ale văzduhurilor. Să vie, să vie nuntaşiĭ, să ne îmbătăm din fericirea omenească. Haide! Intraţi! Veniţĭ oaspeţĭ la prasnicul veselieĭ, ca s'aveţĭ de ce rînji! Să vie miriĭ! Să vie nuniĭ! Aduceţĭ bĕuturĭ alese.

SCENA IV.

Aceiaşĭ, Curtea, Armaşul, (apoĭ) **Mihaloş, Tomşoĭ, Vîlvu, Gheţu, Popor. — Servitorĭ** (cu tave încărcate cu bĕuturĭ).

Toţĭ. Să trăeştĭ Măria Ta!

Lascu. Unde este mireasa? Fericita de ea! Să vie, să înceapă odată sĕrbătoarea nunţiĭ, trăgênd de şreangul luĭ Sorin! Furcile, furcile sunt gata?

Armaşul. Da, Măria Ta, cum aĭ poruncit chiar aci!

Lascu. A! Aşa! Prasnic cu sânge de om îmĭ trebue.

Silvina. Aiurarea luĭ, mĕ coprinde şi pe mine, dacă cumva nu-l vor putea smulge din închisoare?

Lascu. Unde, unde e Tudora?.. O să fie sĕrbătoare mare, cum n'a maĭ fost! A! Iată mirele... Unde ţi-e fericita mireasă? Să vie, să vie maĭ de grab.

Mihaloş. Spun femeile că de la biserică s'a cerut să se odihnească puţin...

Lascu. Ne-om odihni noĭ odată cu toţiĭ; acum să vie, să vie numaĭ decât aci. Aleargă de adă pe osîndit, să-l sue în furcĭ!.. (Armaşul ese).

Silvina. Cerule! (luĭ Mihaloş). Avut-aŭ vreme oamenii noştri să-l smulgă din temniţă?

Mihaloş, (încet). Da, nu te maĭ îngriji. (celor treĭ). Nu e vreme de perdut trebue să bea!

Lascu. Şoapte! Întunerec! Farmece! A! dar precum fiara flămîndă să face în zece şi prin ochĭ, prin miros, pe brincĭ străbate la pradă orĭ unde ar fi, aşa mĕ voĭ desvrăji, voĭ alunga întunericul, voĭ pricepe şoaptele... Haide, daţĭ de bĕut şi fie veselie în inimile tutulor, precum este veselie în a mea!..

Mihaloş, (în sine). Cupa e pregătită, mâna nu-mĭ tremură... Zorile fericireĭ încep să se arate.

Silvina, (în parte). Oare nu cumva Mihaloş mĕ trădează?

Mihaloş. Măria Ta, primeşte ca fiul tĕŭ să-ţĭ umple cupa, în semn că şi acum ca şi înainte sunt tot supus şi ascultător ţie! (îĭ toarnă). Fraţĭ, cel întâĭ pahar ce vom închina să-l bem în sănătatea iubituluĭ nostru părinte şi stăpîn!

Toţi. Ura!...

SCENA V.

Aceiaşĭ, Armaşul, Soldaţĭ.

Armaşul. Măria Ta, Sorin, a fugit din închisoare!.. (Toţi înaintează către el).

Mihaloş! Fugit!

Lascu. A! (Se scoală îngrozitor).

Silvina, (în parte). Scăpat!.. L'a răpit!

Lascu. Cazĭ, trăsnet al dreptăţiĭ!.. Aduceţi-mi-l aci, acu în clipa asta, saŭ pun de vĕ ucide pe toţĭ câţĭ sunteţĭ, în locul luĭ! (Toţi mişcare).

Armaşul. Negreşit a cumpĕrat pe temnicer, căcĭ şi el s'a făcut nevĕzut!

Mihaloş, (în parte). Mi-a scăpat? Trebue să bea otrava, saŭ sunt perdut. (Tare). Măria Ta, nu tulbura pacea acesteĭ sĕrbătorĭ!.. Mĕ leg eŭ, să-l găsesc, măcar de s'ar vîrî sub pămînt!

Silvina. Vornicul are dreptate, iubite stăpîne. Uită rĕul, şi să ne dăm cu totul veselieĭ... (în parte). Scăpat, este al meŭ d'acum!..

Mihaloş. In sănătatea, Mărieĭ sale!

Lascu. Sorin a fugit? (Ridică maşinal încet să bea, Sorin intră repede, urmat de oşteni prin fundul şceneĭ).

SCENA VI.

Aceiaşĭ, Sorin, Oşteni, Tudora, (apoĭ) Iacob.

Sorin, (cu vizieră trasă). Opreşte! (Mişcare generală, Sorin apucă mâna în care ţine Lascu paharul). Măria Ta, nu bea!..

Silvina. Acest glas! D-zeule!

Mihaloş. Sunt perdut!..

Lascu. Cine eştĭ tu şi ce spuĭ?

Mihaloş. Un nebun!.. Afară!..

Conspiratoriĭ. Afară!.. (Mişcare).

Sorin, (puternic). Staţĭ!.. Oşteni înconjuraţĭ palatul şi nimenĭ să nu iasă!

Silvina. Este Sorin!..

Sorin. Oĭ fi nebun, ungure spurcat, dar nu ucigaş ca tine!.. (Mişcare relativă fie-căruia). Măria Ta, acesta este cel întâĭ pahar ce ungurul ţi-a turnat să beĭ?

Lascu. Da!..

Sorin. Mulţumescu-ţĭ Doamne!

Silvina. M'a înşelat. Sunt perdută!

Sorin. Nu este aşa, veneticule, că ţi se cutremură şi măduva din oase?

Lascu. Ce-nsemnează?

Sorin. Dă să bea acest pahar celuia care ţi-l-a turnat!

Mihaloş, (trăsnit). Mie?

Sorin. Da, ţie otrăvitorule!

Toţĭ. Otrăvitor?!..

Silvina. A! înţeleg totul!

Sorin. Această cupă ţi-a otrăvit-o ungurul!

Mihaloş. Minte!.. Minte!..

Silvina, (rătăcită). Ce are să se întîmple?!

Sorin. Mint?.. Bea-o tu, dacă mint!.. (Lascu îĭ întinde paharul, Mihaloş se retrage spăimîntat).

Mihaloş. Dar!

Lascu, (ţine paharul întins). Cum, te fereştĭ? Atuncĭ oşteanul ăsta spune adevĕrul?!

Sorin. Citeşte colea, Măria Ta! (îĭ dă scrisoarea găsită).

Lascu. Ce-mĭ vĕd ochiĭ? (O pune sub ochiĭ lui Mihaloş). Tu aĭ scris aceasta?

Mihaloş. (turburat). Scrisoarea mea! (furios). Nu vĕ daţĭ tovarăşĭ la cuţit! (Se repede cu pumnalul spre Lascu).

Sorin. (Il apucă pe la spate şi-l asvîrle în lăturĭ). Orĭ tu, orĭ eŭ jupîn Mihaloş!

Silvina. A! Nu-l lăsaţĭ să omoare pe Sorin!

Lascu. Haita trădătorilor e mare!

Mihaloş. A!.. De mi-ĭ scăpa cel puţin tu! (Luptă, loveşte peste mână pe Sorin, în acelaş minut. Iacob îĭ împlîntă pumnalul în gît, pe la spate, Mihaloş cade mort cu gemĕt mare).

Iacob. D-zeŭ mi-a pus cuţitu-n mînă, ca să scap lumea de duhul cel rĕŭ!

Silvina, (aiurând din ce în ce). Mort!.. Am scăpat!..

Tudora, (afară). Unde este Măria Sa? Unde este tata? (intră desperată). Taică! Taică! (Cade grămadă). Sorin este nevinovat?

Toţĭ. Cum, ce fel?

Silvina. Ce prăpastie să deschide înaintea ochilor meĭ?

Tudora. Frînca ucisă de Mihaloş în temniţă, mi-a mărturisit totul.

Lascu. Atuncĭ de ce s'a învinovăţit însuşĭ Sorin?

Sorin. Să vĕ spun eŭ!..

Tudora, D-zeule! el este, Sorine! Sorine! iartă-mĕ!

Sorin. Da, eŭ sunt! (Se descopere).

Tudora. Iartă-mĕ Sorine!

Sorin. Fugĭ! femee, ucigaşă a sufletelor curate!

Silvina. Pieĭ moarte! nu rînji astfel ochilor meĭ!

Lascu, (în sine). Întunericul începe să-şĭ fugărească negurile, şi scînteile lumineĭ celeĭ înfricoşate aŭ prins a scăpăra în mintea mea copleşită! (Tare). De ce te-aĭ dat vinovat fără să fiĭ?

Sorin. De ce? Iată de ce... Cu întâia clipeală a zorilor vieţeĭ se arătă ochilor meĭ, o copilă din neamul cel maĭ mare şi-mĭ jură, pe mormîntul maiceĭ sale, iubire, credinţă, mie un biet străin crescut din milă!

Tudora. Sorine!

Silvina, (în sine). O inimă... Ci morĭ, morĭ odată!

Sorîn. Am crezut-o, sĕrman nebun! Da, dar ştiţĭ ce a făcut acea copilă, acel înger?

Tudora. Sorine?

Sorin. S'a însoţit cu altul!.. Puteam să ĭ sdrobesc fruntea pe mormîntul pe care-mĭ jurase, dar am primit maĭ bine să mor în ştreang, nevinovat. Acum poate că vreţĭ să cunoaşteţĭ pe acea viperă încruntată?

Silvina, (în sine). O! mintea mi se rătăceşte!

Sorin. Iat-o! e fiica ta Doamne! Fiara asta sĕlbatecă!

Lascu. Tacĭ!

Tudora. Nu, taică, nu-l opri! El grăeşte adevĕrul. Lasă-l să-şĭ răcorească inima... Ascultă acum şi tu, Sorine... Credeam că mĕ înşelĭ, acest tîlhar nemernic, ca să-şĭ ajungă scopul, m'a dus alăturĭ de beciul în care te închisese, şi acolo mi-a arătat tîrîndu-se la picioarele tale o femee.., ruşinea neamuluĭ nostru...

Silvina, (în sine), O! vin moarte de mĕ scapă!

Tudora. Frînca însă adineaorĭ, dânduşĭ sufletul, mi-a destăinuit adevĕrul... Şi în faţa lumeĭ întregĭ, Sorine, iată m'arunc la picioarele tale, iartă pe Tudora ta, saŭ ucide-o aci!..

Lascu. Destul!.. Silvino, cunoştĭ pe femeea care se tîra la picioarele luĭ Sorin?..

Silvina. Da! da! O cunosc! Sunt eŭ! Eŭ! Silvina Poloneza! Iată-vĕ prada, da pradă, căcĭ voĭ, nu eŭ sunt culpeşa. M'aţĭ strîns de pe uliţă, fără să ştiţĭ cine sunt, şi de unde viŭ... mi-aţĭ dat comorĭ, mărire, nume şi putere, ca în schimb să mĕ jefuiţĭ de tinereţe şi de viaţă! D-zeŭ însă a pus în sînul femeeĭ o inima care despreţueşte totul, când i s'arată în cale o altă inimă care o face să tresară, să bată.

Lascu. Roagă-te luĭ D-zeŭ, desfrînat-o, căcĭ veĭ muri în ştreangul tîlharirilor, călĭul va fi duhovnicul faptelor tale! De furcile ridicate nevinovatuluĭ, se vor spînzura peile tale! La ştreang! La ştreang!

Silvina. La ştreang!.. Poate moartă! (Ia paharul otrăvit şi bea).

Toţĭ. Opreşte!

Silvina, (scrîşnind). Am bĕut în sănătatea voastră, Sorine şi Tudoro! (Luĭ Mihaloş). Bucură-te stîrv întrupat din iaduri care m'aĭ tîrît în mocirla desfrînăriĭ tale! Bucuraţi-vĕ voĭ toţĭ! Aţĭ omorît o femee! Sĕrbătoriţĭ prin desfătărĭ isbînda voastră!... — Ce dureri mĕ coprind!.. A! moartea?.. D-zeule, să mor?.. Ce am făcut?! O! nu, nu voĭ să mor! (cade). Ertare! Ertare! A! Sufletul mĕ părăseşte!.. Aer!.. Aer!.. Aveţĭ milă!.. Nu mĕ lăsaţĭ!.. Moarte, dragă moarte, o clipă, o clipă... A! A! Rugaţĭ cerul pentru mine!.. A!.. (Moare).

(Cortina cade)

G. BENGESCU-DABIJA.

SFÎRŞIT.

CRONICA

Expoziţiunea artiştilor în vieaţă

Deschiderea expoziţiuniĭ operelor artiştilor în vieaţă, care de treĭ saŭ patru anĭ încoace a luat obiceiul să devină anuală, a avut loc în dimineaţa zileĭ de 9 Maiŭ, în localul Ateneuluĭ român, înconjurată de aceeaşĭ tăcere, de aceeaşĭ desnădăjduitoare indiferenţă cu care majoritatea, aşa ziseĭ noastre societăţĭ culte primeşte, în general, orĭce manifestaţiune a spirituluĭ naţional. Pedantismul, ignoranţa pretenţioasă şi cosmopolitismul nostru de modă, stingênd orĭce sentiment de dragoste şi de mîndrie naţională, a dat naştere admiraţiuniĭ aproape exclusive şi nediscutate a tot ce ne soseşte de peste hotare. Cât pentru micşorarea ce ar putea să ne atingă, prin faptul dispreţuluĭ cu care acoperim întregul neam din care noĭ înşine facem parte, ea este înlăturată prin fatuitatea cu care fiecare din noĭ ne credem singurele şi adevĕratele fenomene, în afară de care nimic în această ţară nu merită să ne atragă atenţiunea.

Să ne interesăm de mersul artelor noastre? Să admirăm opera unuĭ artist pĕmîntean? Dar aceasta ne-ar coborî din înălţimele la care credem a ne fi urcat prin admnaţiunea, pe care străiniĭ ne-a încredinţat că trebue să avem, pentru maestri a căror superioritate a decretat-o dînşiĭ.

In aşa condiţiunĭ, se înţelege lesne atât tăcerea cât şi pătrunzătoarea rĕceală de criptă, care a însoţit deschiderea expoziţiuniĭ noastre, cu toate discursurile şi cu toată solemnitatea oficială ce pare că s'ar fi căutat să i se împrumute. Frumoasele şi înţeleptele cuvinte rostite de d. Secretar General al Ministeruluĭ instrucţiuniĭ publice şi de d. Director al şcoaleĭ de

arte frumoase nu aŭ avut decât rĕsunetul pe care îl putea da o sală spaţioasă şi aproape vidă. Un numĕr foarte restrâns de expozanţĭ, câţiva elevĭ aĭ Scoaleĭ de arte frumoase şi 10 saŭ 15 amatorĭ reprezentaŭ, cu această ocasiune, majoritatea iubitorilor convinşĭ aĭ frumosuluĭ, urmărind cu dragoste mersul progresiv al artiştilor noştri.

Faţă cu această vinovată indiferenţă a publiculuĭ, este uşor de priceput sentimentul de desgust şi de desnădejde ce a trebuit să umple sufletul artiştilor noştri, gîndind maĭ cu seamă la strălucirea ce înconjură aiurea acest fel de solemnităţĭ. Cine, în adevĕr, a asistat la deschiderea uneĭ expoşiţiunĭ la Paris saŭ aiurea, şi nu cunoaşte starea febrilă de care este atuncĭ coprinsă o întreagă populaţiune, neastêmpărul şi graba cu care ea năvăleşte salele imense pentru a admira, cu un ceas mai nainte, pe artiştiĭ sĕĭ favoriţĭ de astăzĭ saŭ a descoperi pe aceĭ ce-ĭ vor deveni mâine; pentru a alege şi reţine, înaintea tuturor, operele ce vor îmbogăţi galeriile saŭ colecţiunile particulare, pentru a admira, pentru a studia saŭ pentru a trece sub controlul propriuĭ sale judecăţĭ recompensele şi onorurile ce vor ploa în urmă asupra artiştilor aleşĭ.

Dar tocmaĭ această totală deosebire deşteaptă în noĭ un sentiment de nesfîrşită admiraţiune pentru muncitoriĭ modeştĭ, pentru artiştiĭ noştri aproape necunoscuţĭ, care fără nicĭ o nădejde de resplată, continuă a sacrifica arteĭ, odihna şi vieaţa lor, în vecĭnică luptă cu sărăcia, cu nepăsarea şi adesea cu dispreţul nostru.

Şi să se noteze că eĭ nu sunt demnĭ de admirat numaĭ din acest punct de vedere. Chiar în acest an şi cu toată regretabila neînţelegere ce continuă să-ĭ despartă în douĕ câmpurĭ vrăjmaşe, salonul nostru conţine, pe lîngă lucrărĭ imperfecte, inerente orĭcăruĭ început, opere care ar putea figura cu onoare în expoşiţiunile ţĕrilor celor maĭ înaintate pe drumul artelor.

Credem a ne face o datorie, încercând să dăm aicĭ seamă atât de calităţile principale ale unora, cât şi de imperfecţiunele altora, călăuziţĭ numaĭ de dragostea şi interesul ce purtăm artiştilor noştri şi de convingerea că o critică onestă şi sinceră nu poate în nicĭ un caz să le fie neplăcută.

Tablourile No. 48, No. 49, No. 50, No. 55 şi 57, opere ale cunoscutuluĭ şi iubituluĭ nostru pictor, cu adevĕrat român, *N. Grigorescu*, indică prin însuşĭ numele ce le semnează, calităţile lor superioare. D. Grigorescu ne arată şi de astă dată, în peisajele sale de toamnă inundate de soare, în carele sale cu boĭ, înjugaţĭ în şase, cu mersul lor încet şi greoiŭ, admirabilele calităţĭ care ĭ-aŭ trecut numele departe, foarte departe, peste hotarele ţĕriĭ. Factura sa savantă şi de o abilitate extraordinară, sub aparenţa eĭ înşelătoare de nepăsare şi de negligenţă, împrumută obiectelor ce reproduce, o isbitoare aparenţă de realitate şi de adevĕr de înlată ce spectatorul priveşte tabloul dela distanţa proporţională, de la care artistul el însuşĭ a privit

obiectele ce reprezintă. Păstrarea exactă a diferitelor planuri şi neînchipuita bogăţie, varietate şi transparenţă a colorilor, umple pânzele sale de aer şi de lumină; iar sinceritatea cu care el reproduce impresiunele adâncĭ şi adevărate ce-ĭ produce natura, face că toate peisajele sale ne apar ca nişte vechĭ cunoştinţe, pe care le-am întîlnit adesea în natură, fără a le aprecia şi care nu aŭ căpătat adevăratul lor farmec, decât după ce aŭ trecut prin sufletul şi sub penelul pictoruluĭ poet.

D. *Mirea*, cunoscutul nostru artist, totdeauna interesant prin calităţile sale de colorist, ne atrage cu deosebire atenţiunea, anul acesta, asupra uneĭ opere foarte remarcabilă şi care singură ar fi de ajuns să claseze pe d. Mirea la loc de onoare printre ceĭ maĭ demnĭ maeştri portretiştĭ.

Tabloul No. 87, reprezintând portretul d-luĭ S., nu este numaĭ banala reproducere aproape mecanică a uneĭ anumite figurĭ mărginindu-se la exactitatea asemănăriĭ liniilor şi putênd să intereseze cel mult pe aceĭ ce cunosc modelul.

Aicĭ ne aflăm în faţa unuĭ portret în adevăratul înţeles al cuvîntuluĭ şi, cunoscut saŭ necunoscut, spectatorul, dinaintea acestuĭ cap aproape viŭ, devinează pe de o parte asemănarea luĭ fisică, iar pe de alta citeşte deslusit însuşirile sale sufleteştĭ. Preciziunea desemnuluĭ, expresiunea justă şi căldura colorituluĭ, daŭ portretuluĭ d-luĭ Mirea o întipărire aşa de vie a realităţiĭ, îl însufleţeşte cu o aşa de mare intensitate de vieaţă, încât abia putem susţine privirea cu care el ne fixează, şi plecăm ochiĭ ca dinaintea uneĭ fiinţe care trăeşte. O singură întrebare avem de adresat d-luĭ Mirea, privitoare de altfel la un detaliŭ de mică importanţă: cum se întîmplă că lumina cam difuză, care pare a cădea de sus, luminează fruntea portretuluĭ, fără a-ĭ atinge părul?

D. *Simonidi* se angajează de astă dată într'o lucrare a căreĭ importanţă reclamă desfăşurarea unor atât de variate şi numeroase calităţĭ, încât arareorĭ ele se pot întruni toate în acelaş artist. Subiectul istoric pe care d. Simonidi şĭ-a propus să-l trateze este „Moartea luĭ Mitridate“, regele asiatic şi înverşunatul duşman al Romanilor, căruia cuţitul unuĭ soldat gal, pune capĕt zilelor sale amărîte de biruit şi de fugar.

Negreşit că alegerea unuĭ astfel de subiect istoric ne-ar surprinde, dacă nu ne-am închipui că el a fost impus şi că a format programul unuĭ concurs academic la care d. Simonidi a luat parte în şcoalele străine; altfel nicĭ nu s'ar putea explica ce anume circumstanţe aŭ putut să destepte interesul şi entuziasmul d sale pentru o scenă asiatică, petrecută înainte de Hristos, când avea la îndemână întreaga noastră istorie naţională, plină de fapte marĭ şi glorioase, capabile să înflăcăreze până la exaltare imaginaţia unuĭ artist român.

Orĭcum ar fi, d. Simonide ne inspiră un interes deosebit prin chiar curajul ce desfăşoară încercându-şĭ puterile în subiectele istorice, în pictura

cea mare, la care prea puţinĭ din pictoriĭ noştri s'aŭ dedat până astăzĭ. Negreşit că Ministerul instrucţiuniĭ publice a voit să încurajeze această tendinţă, când a cumpărat tabloul d-luĭ Simonidi cu o sumă destul de însemnată şi cu toate greşelele, peste care a trecut înadins cu vederea. In adevĕr, personajele care constitue subiectul principal al acestuĭ tabloŭ, soldatul omorîtor şi omorîtul nu ne par a fi tocmaĭ în situaţiunea justă a momentuluĭ; căcĭ atitudinea şi depărtarea prea mare a omoritoruluĭ de cadavrul regeluĭ, nu s'ar putea explica decât prin intenţiunea sa nejustificată de a fugi, deşi înconjurat de soldaţĭ care cu pumnalele în mână, ameninţă încă cadavrul regeluĭ căzut; saŭ dacă nu, atuncĭ omorîtorul depărtându-se, nu face decât să se supue d-luĭ Simonidi, căruia îĭ trebuia locul pentru a aşeza un personaj de o importanţă secundară, fratele saŭ nepotul regeluĭ, care, în picioare, într'o atitudine de desperare şi cu un gest teatral, nu poate să-şĭ acopere îndestul o figură, rĕŭ desemnată, cu o mână tot asemenea. Trebue să atragem încă atenţiunea d-luĭ Simonidi asupra unor isbitoare disproporţiunĭ de mĕsură: Regele Mitridate a putut să fie rege mare, dar nu ştim să fi fost şi rege uriaş. Este prin urmare neadmisibil ca soldatul, aşezat pe întâiul plan, să aibă o statură aproape cu jumĕtate maĭ mică decât aceea a cadavruluĭ căzut pe o treaptă şi pe un plan maĭ depărtat de spectator. De altfel numaĭ o minune de echilibru poate să oprească rĕstogolirea acestuĭ cadavru în josul scăreĭ şi să-l menţină în posiţiunea neadevĕrată ce i s'a dat. Braţul de un desemn detestabil al soldatuluĭ din al treilea plan, care ameninţă încă cadavrul cu un pumnal şi coloritul în general pămêntos şi rece al figurilor, termină seria observaţiunilor ce am crezut nemerit să facem tablouluĭ d-luĭ Simonidi, care totuşĭ rĕmâne interesant prin impresiunea dramatică ce naşte în noĭ, prin mişcarea ce această scenă produce în mijlocul personajelor ce o compun şi prin atitudinile adesea frumoase ale multora din ele.

D. *Titus Alexandrescu*, o altă cunoştinţă, a adoptat un gen de pictură cu totul aparte. Figurile sale aproape diafane, ne-aŭ atras adesea atenţiunea cu simpatie şi am apreciat de multe orĭ, atât simplicitatea ce d-sa caută să imprime compositiunilor sale cât şi discreţiunea şi delicateţea tonurilor de frescă, aproape convenţionale, care este nota dominantă a pictureĭ sale decorative, menită să complecteze, iar nu să distrugă efectul monumentelor ce decorează. Legea, care reguleazĭ ajutorul mutual ce artele sunt ţinute să-şĭ împrumute, este preciză, şi d. Alexandrescu face bine că ţine socoteală de dînsa: artele ajutătoare trebue să păstreze o aşa discreţiune, încât contribuind la stabilirea arteĭ ajutate, presenţa lor să fie aproape nebăgată în seamă. Dar tocmaĭ pentru că pictura d-luĭ Titus Alexandrescu ne produce, în general, o plăcută impresiune, ne ţinem datorĭ a-ĭ adresa de astă dată oarecare observaţiunĭ privitoare la tabloul sĕŭ No. 1. El păcătueşte, după părerea noastră, prin faptul că nimic nu justifică, nicĭ prin gest, nicĭ prin atitudine, alăturarea în acelaş tabloŭ a celor doŭĕ

figurĭ care intră în compoşiţiunea d-luĭ Titus Alecsandrescu şi lipsa oricăreĭ legăturĭ, care ar putea să legitimeze această alăturare, este aşa de complectă, în cât fiecare din ele ar fi putut să ni se presinte deosebit, fără alt neajuns decât adaosul unuĭ noŭ cadru. O altă învinuire ce ne credem în drept să aducem d-luĭ Alexandrescu, este lipsa de exactitate şi de precisiune a desemnuluĭ, care ne pare de astă dată aşa de neglijat, încât suntem porniţĭ a crede că pictorul nicĭ nu a găsit că trebue să ia natura drept model. Cu membrele aproape înţepenite, femeea culcată este departe de a ne înfăţişa mlădierea unuĭ trup bine aşezat, care-şĭ modelează în parte formele după forma terenuluĭ pe care se razimă; ea pare a reprezenta maĭ exact infăţişarea uneĭ statuete de lemn pe care pictorul a resturnat-o şi care, conservându-şĭ prima sa atitudine, şĭ-a găsit echilibrul atingênd pământul cu călcâiul picioruluĭ, cu vîrful cotuluĭ şi cu umĕrul şolduluĭ. Aceeaşĭ lipsă de desemn se constată şi pentru a doua figură a compoşiţiuniĭ, pentru pacienta cu picioarele amputate, căreia artistul socoteşte să-ĭ ascundă sub o draperie această nenorocită infirmitate.

Suntem convinşĭ că d-l T. Alexandrescu, pe care am avut ocasiunea să-l admirăm în multe rînduri, va pune pe viitor o maĭ mare băgare de seamă şi maĭ multă grijă, pentru a ne presenta opere demne de talentul şi de reputaţiunea sa.

D. *Bănulescu* este artistul, ale căruĭ începuturĭ, a căruĭ numeroase copiĭ după tablouri de maeştri, ne relevaŭ deja un temperament arzĕtor, un colorist de valoare, căruia ne plăcea să-ĭ alcătuim, cu dragoste, un viitor plin de succese şi de onoruri. Portretele No. 22, 23 şi 24, cu care d-sa se presintă anul acesta, fără a sdruncina încrederea ce talentul sĕŭ ne inspiră, ne face totuşĭ să regretăm posiţiunea de protivnicĭ pe care ne sileşte să o luăm astăzĭ faţă cu d-sa. Mărturisim, că oricât ar fi de mare buna-voinţă cu care am privi aceste lucrărĭ, ne este foarte greŭ a recunoaşte pe d-nul Bănulescu în coloritul uscat şi rece, în ochiĭ fără privire, în surîsurile înghеţate ale figurilor sale, lipsite cu desăvîrşire de căldura vieţiĭ. Cutele stofelor de mătase, greoae şi moale, cad fără graţie în îndoiturĭ ţepene de table de fer, iar tonurile violente ale fonduluĭ omoară figurile prin contrastul colorituluĭ, le nimiceşte relieful şi le face să apară ca niştе imaginĭ a căror contur a fost tăiat cu foarfecele, de aiurea.

Semnalăm aceste defecte d-luĭ Bănulescu cu o sinceritate cu atât maĭ mare, cu cât cunoştem maĭ bine uşurinţa cu care un artist de valoarea d-sale ar putea să le evite.

D-l *Alpar*, elev al luĭ însuşĭ, ne-a silit adesea să felicităm pe profesor de pasta admirabilă din care-ĭ a fost plămădit elevul. Deşi în măsură şi aproape siluit să-şĭ caute cariera pe un drum maĭ larg şi maĭ îmbelşugat, acest elev a preferat, în plină cunoştinţă, să aleagă tocmaĭ pe cel

mai spinos, deschis de-adreptul printr'un desiș de privațiuni și de mizerii, neținênd seamă decât de pornirea sufletului său de artist.

Fără școală și cu restrânse mijloace băneștĭ, rezultatul munceĭ curajoase a d luĭ Alpar a fost în adevĕr surprinzĕtor; și astăzĭ când lucrările sale staŭ expuse alăturĭ de ale d-luĭ Grigorescu, este în afară de orĭce îndoeală că judecata și simțul său artistic va ști să tragă tot folosul ce se poate trage din această alăturare și, reîntorcêndu-se în urmă în fața naturei, să o cerceteze, să-ĭ asculte povețele cu mai multă luare aminte și să-și îndrepteze unele neajunsurĭ. D. Alpar va vedea atunci că, chiar în uniformitate, colorile naturiĭ sunt variate la infinit, că umbrele în care d-sa își îneacă tabloul No. 8, nu exclude transparența și frăgezimea colorilor și că există o perspectivă aeriană, la care ar fi trebuit să se supue personajul indicat în acest tabloŭ și căruia spectatorul este în neputință să-ĭ preciseze positiunea: pe treptele scăriĭ, orĭ pe scoarța caruluĭ din față? Tot așa d. Alpar ar vedea că perspectiva lineară este insuficientă în tabloul său No. 7 și că în zadar trunchiĭ copacilor ne indică o alee aproape fără capĕt, dacă coloritul diferitelor lor planurĭ și aerul ce trebue să circule printre dînșiĭ, nu ne dă ilusiunea distanțeĭ.

Nu putem termina această mică dare de seamă a secțiuniĭ de pictură fără a nota în treacăt impresiunea plăcută ce ne fac micul tabloŭ No. 46 al unuĭ amator d. *Dumitriu* și poza așa de adevĕrată a personajuluĭ din tabloul No. 110 de d. *Tintoreanu*.

* * *

In secțiunea de sculptură, în care numĕrul expozanților este încă și mai restrâns, trebue să ne oprim înaintea bustuluĭ de marmură a d-luĭ *Georgescu*, d-na P., a căreĭ liniĭ în simplicitatea frumuseței lor ne par în contrazicere cu poza mândră și aproape pretențioasă ce s'a dat modeluluĭ. Foarte interesante de asemenea busturile No. 165 și mai cu seamă No. 166 ale d-luĭ *Vasilescu*, precum și busturile AA. LL. RR. Principele și Principesa moștenitoare, medalionul No. 146 și bustul No. 145 de d. *Brustolon*.

* * *

Impresiunea generală ce ne lasă această expoziție este cu un cuvînt mulțumitoare, cu toate slăbiciunele ce se pot constata pe alocurea. Aceste slăbiciuni le atribuim, în parte, momentelor de desnădejde de la care nu pot să se sustragă nicĭ ceĭ mai curajoșĭ dintre artiștiĭ noștri. Ele sunt rezultatul traiuluĭ lor în mijlocul uneĭ societățĭ care în mare parte le desprețuește munca și pe care nicĭ un fel de mișcare națională nu o interesează; care poate cunoaște cu deamănuntul istoria tuturor neamurilor, numele curteza-

nelor fiecăruia din regiĭ lor, dar care nu ştie măcar în ce parte a ţăriĭ se află Călugăreniĭ; care crede în fine că dă probă de o mare cultură artistică cunoscênd numele expozanţilor de la Câmpul luĭ Marte, dar care calcă rareorĭ peste pragul expoziţiunilor noastre, pentru ca nu cumva o artă născêndă să altereze gustul eĭ rafinat.

Arta noastră poate să fie încă în pruncie; dar interesul ce ne leagă de orĭce noŭ născut, nu stă în perfecţiunea formelor şi a inteligenţeĭ luĭ, ci în urmărirea mersuluĭ sĕŭ progresiv cătră această perfecţiune; şi este foarte firesc ca interesul să fie cu atât maĭ mare, cu cât de astă dată noul născut este propriul nostru copil.

I. MINCU.

POMUL DE CRACIUN

I.

Era ajunul Crăciunuluĭ. Iarna aşternuse un covor alb şi neprihănit peste tot oraşul, şi cerul cenuşiŭ era plin de ameninţărĭ viscoloase. Pe uliţe se auzea zorzonitul vesel al clopoţeilor, şi săniile graţioase şi uşoare alunecaŭ cu o iuţeală de fantome pe pîrtia lucie a stradelor.

In mijlocul salonuluĭ, încălzit de focul ce pîlpîia prietenește în căminul de marmură, se înalţa până în tavan un brad drept şi stufos, a cărui ramurĭ puternice se întindeaŭ în toate părţile şi se încovoiaŭ până la covor sub greutatea feluritelor obiecte agăţate cu cordeluţe multicolore de crăcile verzĭ şi înţepătoare ale copaciuluĭ. Zecimĭ şi iar zecimĭ de făclioare de toate feţele sclipeaŭ ca steluţe prin desişul frunzelor ascuţite, şi eraŭ oglindate şi repetate de miĭ de orĭ de globulele de cristal şi de pulberea argintie ce era preserată peste tot bradul de sus până jos.

Pendula sunase de mult nouĕ ceasurĭ şi uşile salonuluĭ eraŭ încă închise. Copiiĭ nerăbdătorĭ mişuiaŭ prin sală, aruncând câte o ochire indiscretă, de câte orĭ se deschidea uşa salonuluĭ. Găteala luĭ „Moş Crăciun“ nu era încă isprăvită; se maĭ atîrna icĭ o carte frumoasă, dincolo o jucărie iscusită, se aprindea o lumînărică uitată, se aşeza maĭ în vază o păpuşă elegantă, şi minutele lungĭ treceaŭ a lene, fără a ţine seama de nerăbdarea copiilor, pusă la o aşa de grea încercare.

In sfîrşit, după secole de aşteptare, trecuse aproape o jumĕtate de ceas după nouĕ, clavirul intonă un imn triumfal, uşile se deschiseră de perete şi o lumină cerească isbi vĕzul tuturor. Copiiĭ instinctiv închiseră

ochiĭ şi un „ah“ prelungit isbucni din piepturile lor. La început, nu îndrăzneaŭ a se apropia de copaciŭ, îl ocoleaŭ de departe, admirând falnicul brad în toată strălucirea luĭ feerică. Incetul cu încetul începură a se apropia, a-l examina cu deamănuntul, şi de câte orĭ descopereaŭ o carte, o jucărie cu numele lor, săreaŭ de bucurie, băteaŭ în palme şi nu puteaŭ articula de cât sunete de admirare.

Se începu despoiarea copaciuluĭ. Fiecare copilaş primi, care o carte frumos legată în pânză roşie poleită pe marginí şi cu ferecăturĭ de aur pe scoarţe; care o păpuşă cât un copil de doĭ anĭ, îmbrăcată cu eleganţă după ultimul jurnal de modă; care un căluşel mare cât un mânz, cu o şea *adevĕrată*, care se putea scoate, cu frêne, zăbale şi cu scărĭ de oţel; şi câte şi maĭ câte jucăriĭ meşteşugite şi scumpe. Dar şi cutiile de cofeturĭ avură un succes tot aşa de mare: bomboanele de ciocolată, fructele zaharisite, castanele cu pojghiţa lor de ghiaţă de zahăr, dispăreaŭ ca prin farmec, şi un punciŭ, *ad usum delphinorum*, încheiă acest ajun de Crăciun aşteptat cu atâta nerăbdare.

* * *

Farmecul acestor serbătorĭ profane-religioase constă tocmaĭ în *intimitatea* lor. Prezenţa unuĭ strein saŭ unuĭ indiferent aruncă, fără voe, o răceală asupra întregeĭ adunărĭ. Impresiile instantanee şi naive ale copiilor, care mişcă atât de adînc pe părinţĭ şi pe rude, par banale, ba chiar şi ridicule unuĭ străin, unuĭ indiferent. Săltările inimiĭ, bucuria şi recunoştinţa acestor suflete tinere şi nevinovate, aŭ un farmec nespus, pe care nu-l poate nicĭ simţi, nicĭ împărtăşi un străin. De aceea n'am priceput asemenea serbătorĭ decât în cea maĭ restrânsă intimitate a familieĭ, şi astfel era şi serbătoarea ce serbătoream în seara de 24 Decemvrie 1895, în amintirea naşterĭĭ Mîntuitoruluĭ lumiĭ.

* * *

Seara era înaintată. Copiiĭ fericiţĭ se retrăseseră cu frumoasele lor darurĭ. De mult orologiul sunase miezul nopţiĭ, şi viscolul anunţat de cu seara se năpustise acum asupra capitaleĭ. Prin coşul căminuluĭ fluera trist şi cobitor crivăţul, şi buturugile tăciunite schînteiaŭ încă pe vatră sub suflarea vêntuluĭ de iarnă. Micile făcliĭ din brad se stingeaŭ una după alta, umplênd odaia cu un mĭros greoiŭ de ceară arsă şi de brad pîrlit. O tăcere adîncă urmase sburdalniceĭ şi sgomotoaseĭ veseliĭ de adineaorĭ.

Mişcat de fericirea atâtor drăgălaşe şi scumpe fiinţe, obosit de ostenelile zileĭ, mĕ aşezasem pe un jeţ maĭ apropiat întins în faţa foculuĭ, şi legănat de monotona melodie a nopţiĭ viscoloase, căzusem în acea dulce aromeală,

care nu este încă somnul, dar care te lasă indiferent de toate sgomotele din afară şi te face să visezĭ aievea cele maĭ frumoase visurĭ.

II.

Era cu vre-o patruzecĭ de anĭ maĭ nainte, patruzecĭ de veacurĭ, aşĭ putea zice, atât de întunecoase mĭ se par acum aceste amintirĭ din tinereţe; era tocmaĭ „Ajunul Crăciunuluĭ“, şi eŭ, singur şi străin, străbăteam întristat stradele largĭ şi deşerte din Heidelberg. Maĭ toţĭ studenţiĭ plecaseră prin familiile lor, şi nu maĭ rĕmăsesem în oraş decât doar noĭ străiniĭ, care pe atuncĭ eram prea îndepărtaţĭ de căminurile noastre ca sĕ întreprindem iarna o călĕtorie aşa de lungă şi de obositoare.

De mult se aprinsese gazul pe uliţe, care, cu cât treceaŭ ceasurile, cu atât se goleaŭ de lume, şi nu se maĭ vedea prin zăbranicul alb al ninsoareĭ subţirele, decât rare aparițiunĭ de oamenĭ grăbiţĭ a se pune la adăpostul friguluĭ şi vêntuluĭ iernatic; bărbaţĭ cu pachete voluminoase, femeĭ friguroase învăluite ca niştе cadîne orientale saŭ băeţoĭ sburdalnicĭ, ducênd pe la muşteriĭ cumpĕrătoarele de Crăciun şi fluerând de frig câte un cântec popular.

Prin ferestrele caselor se zăreaŭ luminile multiple ale pomilor de Crăciun, şi toată vieaţa oraşuluĭ se retrăsese acum prin odăile călduroase.

Mĕsuram cu paşĭ leneşĭ trotuarele înălbite şi mĕ opream fără treabă pe la ferestrele prăvăliilor, admirând câte poate născoci omul pentru a mulţumi lăcomia saŭ vanitatea semenilor sĕĭ.

Mĕ aflam acum dinaintea uneĭ cofetăriĭ, cea maĭ renumită din Heidelberg, şi priveam prin geam braziĭ împodobiţĭ cu feluriĭ de lucruriĭ bune şi plăcute şi munţiĭ de prăjituriĭ şi de cofeturiĭ poftitoare.

Eram cu gîndul aşa departe de realitate, încât nicĭ nu băgasem de seamă că se oprise lîngă mine o doamnă tînĕră şi o fetiţă, asupra căreia expoziţia cofetaruluĭ părea a avea acelaş farmec ca şi asupra mea.

Deodată fuseĭ trezit din visurile mele de glasul fetiţiĭ care, adresându-se cătră persoana ce o însoţea, iĭ zise:

„Dragă Bertho, vezĭ tu acest copaciŭ cu miĭ de lumînărele? acesta „ĭmĭ place mie; cumpără-mi-l, te rog, de Crăciun!“

Şi dînsa iĭ rĕspundea:

„Nu se poate, dragă Ido, noĭ nu avem banĭ pentru asemenea chel„tueliĭ. Aide maĭ bine, maĭ de grabă la bunica, care ne aşteaptă de sigur „cu nerăbdare“.

Iar fetiţa nu se putea deslipi din loc, cu toţĭ fulgiĭ de zăpadă ce cădeaŭ acum asupra eĭ. Tovarăşa eĭ iĭ maĭ şopti ceva la ureche, şi un suspin înăbuşit în lacremĭ, ĭmĭ arăta că micuţa se resemnase, deşi cu inima sfîşiată.

Fuseĭ atât de mişcat de durerea acesteĭ copiliţe, încât fără a mĕ gîndi maĭ mult, ceruĭ voe a oferi *eŭ* fetiţiĭ copaciul atât de mult dorit.

Doamna îmĭ refuză propunerea cu politeţă şi trase iute şi cam supărată pe fetiţă după dînsa. Dar mica Ida auzise propunerea mea şi nu voia cu nicĭ un chip să se misce din loc. Adresându-se cătră mine cu zîmbetul nădejdeĭ pe buze, ea îmĭ zise: „Da, bunul meŭ domn, cumpără-mĭ d-ta acest „copaciŭ, de oarece noĭ nu putem să-l cumpărăm".

Insistaĭ din noŭ asupra propuneriĭ mele, şi maĭ vrînd, maĭ nevrînd, intrarăm tus-treĭ în cofetărie.

In aşteptarea să ne gătească copaciul de Crăciun, trecurăm în salonul rezervat, şi aci vĕzuĭ bine şi pentru întâia oară pe aceea, pe care întîmplarea mĕ făcuse s'o întîlnesc într'o seară de Crăciun pe uliţile albite şi singuratice din Heidelberg.

A mĕ încerca a face portretul frumoaseĭ mele necunoscute mĭ-ar fi şi imposibil şi de prisos:

„Nu e 'n stare nicĭ o mână
Ca să 'ncerce-al *eĭ* portret!"

aşĭ putea zice şi eŭ cu poetul!

Să fie destul a spune că Bertha avea 18 anĭ şi că era frumoasă-ideală, ca blondele fecioare din baladele şi legendele germane.

Rĕmăseĭ înmărmurit la vederea acesteĭ fiinţe atât de gingaşe, atât de drăgălaşă, iar ea, cu instinctul eĭ de fiică a Eveĭ, simţi adînca şi pĕtrunzĕtoarea întipărire ce făcuse asupra mea, şi un surîs de mulţumire imperceptibil şi involuntar, înflori rumena eĭ guriţă.

In puţinele minute ce petrecurăm în salonul cofetărieĭ, Bertha găsi mijloc a mĭ spune, că mica Ida era fiica uneĭ surorĭ maĭ marĭ, că rĕmăsese orfană de la vîrsta de un an, că dînsa îĭ servea acum de mamă şi că numaĭ slăbiciunea ce avea pentru mica eĭ nepoţică, o făcuse să primească cu atâta uşurinţă propunerea mea; îmĭ maĭ spuse că trăiaŭ cu bĕtrâna lor bunică dintr'o mică pensiune ce avea ca vĕduvă de militar şi că ea, spre a spori resursele traiuluĭ în comun şi a nu fi în sarcina bĕtrâniĭ, făcea aquarele şi picturĭ pe porţelan şi pe sticlă, şi că tocmaĭ o asemenea comandă o silise să întârzie noaptea pe uliţe.

Eŭ nu suflam un cuvînt şi mĕ îmbătam de duioşia glasuluĭ şi de naivitatea feciorelnică cu care îmĭ povestea intimele eĭ daraverĭ. Aşĭ fi putut sta zile şi nopţĭ întregĭ s'o privesc şi să o tot ascult.

Copaciul era acum gata şi un comisionar se însărcină să-l ducă la locuinţa miceĭ mele protejate.

Părăsirăm cofetăria la o oră deja înaintată şi eŭ ceruĭ voie a o însoţi până acasă, uliţele nefiind prea liniştite într'o noapte de ajun de Crăciun. Şi în adevĕr întîlnirăm pe drum bande de studenţĭ *veseli,* care cântaŭ, cât îĭ ajutaŭ plămâniĭ, cunoscutul imn studenţesc:

„Gaudeamus igitur
Juvenes dum sumus“
. . . . . .

Ajunşĭ acasă, mĕ pregăteam a mĕ depărta, şi cu inima cernită ĭi uraĭ noapte bună ; dar dînsa, presimţind prin întunericul nopţiĭ, durerea de care eram coprins, a uneĭ despărţenii aşa de grabnice, mĕ luă de mână şi cu glas tremurător mĕ invită să intru în casă spre a mĕ presenta buniceĭ, ca şi dînsa să-mĭ mulţumească de generositatea mea.

* * *

Era o căsuţă modestă pe marginea Necaruluĭ, ascunsă într'o grădină micuţă, care se cobora în clină uşoară până la malul capriţiosuluĭ rĭŭ.

Peste puţin vĕzuĭ înaintea mea o bĕtrână, coborîtă, se părea, dintr'un cadru de Rembrandt, şi care întinzêndu-mĭ mâinile îmĭ grăi cu un glas dulce bĕtrânesc : „Intri aicĭ, domnule, în casa uneĭ vĕduve şi a douĕ orfane. Ne-„poata mea mi-a povestit generoasa d-tale purtare şi eŭ viŭ a-ţĭ mulţumi „din inimă pentru marea bucurie ce ne-aĭ pricinuit la toţĭ, în astă sfîntă „noapte a Naşterii Domnuluĭ... Dumnezeŭ te va resplăti negreşit“.

Rostind aceste cuvinte, glasul bĕtrâniĭ era învĕluit de lacrimĭ de bucurie şi de recunoştinţă.

In timpul acesta intră în odae şi Bertha, şi adresându-se cătră mine: „Ce aĭ să crezĭ d-ta despre noĭ, zise ea rîzênd: primim daruri de la d-ta, „un necunoscut, ne însoţeştĭ noaptea pe uliţĭ, intri în casa noastră şi nicĭ „nu ştiĭ cine suntem, precum nicĭ noĭ nu cunoaştem măcar numele d-tale“ !?

„Intre oamenĭ buni, rĕspunse bĕtrâna, prezentările ceremonioase sunt „de prisos, ele vin de sine-şĭ, şi fiindcă orice faptă bună, meritä resplată, „vom ruga pe domnul, dacă n'are altceva maĭ bun de făcut, să petreacă „cu noĭ acest ajun de Crăciun şi să se bucure împreună cu noĭ de bucuria „ce ne-a pricinuit. Cina noastră va fi modestă, dar oferită cu dragă inimă !“

Eram în culmea fericiriĭ şi bucuria mea era aşa de mare, aşa de neaşteptată, încât nu găsiam cuvinte de mulţumire; mĕ mărginiĭ a strînge cu o fiiască afecţiune mâinile bĕtráneĭ vĕduve, iar Bertha veni a-mĭ mulţumi, şi o aureolă de fericire se respândi pe obrajiĭ eĭ rumenĭ de emoţiune.

Atuncĭ începurăm a desface bradul de Crăciun şi cu toţiĭ rĕmaserăm în admirare; cofetarul făcuse minunĭ, pe lîngă copaciul împodobit cu mulţime de surprinderĭ plăcute şi bogate, maĭ eraŭ prăjiturĭ, paste, cofeturĭ, în fine tot ce poate constitui o copioasă cină de ajun de Crăciun.

Ne aşezarăm la masă, şi, ca niştе vechĭ prietenĭ, începurăm convorbirea familiară şi intimă, care mĕ făcu şi maĭ bine să apreciez calităţile intelectuale şi bunĕtatea sufletească a noueĭ mele cunoştinţe.

Bertha, ca fiică şi nepoată de vechĭ militarĭ, primise o creştere îngri-

jită şi o instrucţie solidă în institutul din Manheim, pus pe atunci sub directa şi părintească privighere a Mareĭ Ducese Stephania de Baden.

Cina noastră se prelungi până târziŭ noaptea. Aveam atâtea şi atâtea lucrurĭ a ne spune unĭĭ altora, încât orele treceaŭ iute ca clipele de fericire.

Se îngâna ziua cu noaptea, când părăsiĭ această căsuţă binecuvîntată între toate. O vieaţă nouă începea pentru mine, şi mĕ întrebam mirat cum putusem trăi până atunci fără Bertha. Imĭ venea câteodată să crez că noĭ ne cunoşteam de mult şi că în această seară nu făcusem decât a ne regăsi după o lungă despărţire!

A maĭ trăi fără Bertha mi se părea acum un lucru peste putinţele mele. Şi numĕram deja nerăbdător ceasurile ce trebuiaŭ să treacă până a doua zi, când era să vĕz iarăşĭ pe aceea, pe care întîmplarea mĕ făcuse să o întîlnesc într'o seară de Crăciun pe uliţele albite şi singuratice din Heidelberg şi care în aşa scurt timp devenise sufletul sufletuluĭ meŭ.

III.

Când mĕ apropiaiŭ de casă, unde locuiam împreună cu fratele meŭ, un ce neobicĭnuit îmĭ isbi vederea şi un presimţimênt de nenorocire îmĭ strînse dureros inima.

La lumina îndoelnică încă a dimineţiĭ de iarnă, zăriĭ dinaintea porţiĭ noastre o birjă plină cu cufere şi sacĭ de drum. Staţionarea acesteĭ trăsurĭ la o oră atât de neobicĭnuită, mĕ intrigă foarte mult. In odaia fratelui meŭ era încă lumină; intraĭ repede în cameră şi găsiĭ pe bunul meŭ frate îmbrăcat de drum şi plângênd.

„Dar, pentru Dumnezeŭ, ce s'a întîmplat?“ întrebaiŭ eŭ cu glasul stins de emoţiune.

Drept orĭce răspuns, fratele meŭ îmĭ întinse o telegramă.

Pe acele vremurĭ corespondenţa telegrafică nu intrase încă în obiceĭurĭ; telegrame la distanţe aşa de marĭ eraŭ rare şi numaĭ în cazurĭ foarte grave se hotăra cineva să trimiţă o depeşă telegrafică din Bucureştĭ la Heidelberg. Şi într'adevĕr vestea ce ni se transmitea prin firul electric era foarte gravă, foarte tristă, pentru noĭ. Ni se anunţa sfîrşitul apropiat al scumpuluĭ nostru părinte!

Căzuiŭ pe un scaun ca trăsnit. Mĕ găseam deodată smuls din culmea fericiriĭ şi cufundat, fără nicĭ o transiţie, în cea maĭ groaznică nenorocire! Eram ca înmărmurit, nu mĭ puteam da încă seamă de această crudă lovitură a soarteĭ şi speram că numaĭ un vis fioros mĕ munceşte, şi că deşteptându-mĕ, voiŭ constata că a fost numaĭ un vis, un groaznic vis! Fratele meŭ mĕ trezi iute din amorţeala mea morală cu cuvintele:

„Aĭde, scumpe frate, nu este vreme de pierdut, am strîns lucrurile

„noastre şi n'avem decât timpul strict necesar pentru a ne viza paspoar-„tele şi a ne lua bilete de drum".

In neştire, mişcându-mĕ ca un automat inconştient, mĕ aşezaiŭ în trăsură şi merserăm la poliţie şi la gară, unde fratele meŭ se ocupă de pasport, de bilete, de bagaje, de tot şi eŭ nu-mĭ veniĭ în fire decât când mişcarea vagonuluĭ mĕ făcu să tresar şi când gerul uneĭ dimineţe de iarnă mĕ coprinse ; atunci şiroaie de lacrimĭ alinătoare se porniră din ochiĭ meĭ, atunci simţiĭ neţĕrmuita nenorocire ce mĕ isbise !

* * *

Peste zece zile eram în Bucureştĭ, unde nu puturăm decât a uda cu lacremile noastre ţĕrîna încă umedă a mormîntuluĭ în care se odihnea pentru vecie iubitul, neuitatul nostru părinte.

* * *

De atunci, de aproape patruzecĭ de anĭ, nicĭ n'am maĭ trecut prin Heidelberg.

IV.

„Tată-mare, tată-mare, deşteaptă-te, este târziŭ şi trebue să mergĭ cu „noĭ la biserică, căcĭ astăzĭ este sfîntul Crăciun!"

Era glasul miculuĭ meŭ nepoţel, care mĕ trezea astfel din visurile mele depărtate !

Bucureştĭ, 24 Decmebrie. 1896. GIL.

N. GRIGORESCU

Pe ceață.

MIHAI VITEAZU

DUPĂ O SCRIERE GREACĂ A LUI GHEORGHE PALAMID DE LA 1607, INTITULATĂ:

ISTORISIRE

cuprinzênd toate faptele, vitejiile şi rĕsboaiele prea strălucituluĭ Mihail Voevod, Domnul Ungro-Vlahieĭ, Transilvanieĭ şi Moldoveĭ până în ziua morţiĭ luĭ, scrisă şi compusă de Gheorghe Palamid, pe când eram la Curtea prea strălucituluĭ Duce de Ostrog, Domnul Domn Cneaz Vasilie, în anul 1607, Decemvrie 15.

Inainte de a intra în expunerea subiectuluĭ sĕŭ, autorul, Gheorghe Palamid, face o întroducere, prin care voeşte a justifica marea însemnătate resboinică a luĭ Mihaĭ Viteazu, presentându-ni-l ca pe unul ce a făcut epocă în vitejie şi arta rĕsboiuluĭ. Arată importanţa pentru lumea de după el, de a se scrie spre neuitare toate luptele neîntrecute ale acestuĭ *Eroŭ Român*, aşa cum s'aŭ descris din vechime despre eroiĭ Grecilor, Romanilor, Evreilor, Perşilor, Egiptenilor, etc. Scopul scriereĭ luĭ Palamid este: „Ca nu cu toţiĭ cu vremea să fie daţiĭ uĭtăriĭ, şi într'o cinste aşĕzaţiĭ, atât ceĭ buniĭ cât şi ceĭ rĕiĭ, ceĭ voĭnicĭ ca şi ceĭ mişeĭ, ceĭ necinstiţiĭ, ca şi ceĭ vestiţi“... Iar folosul real ce ar urma pentru posteritate din aceste istorisiriĭ, ni-l descrie aşa: „Ca să li se cetească a lor săvîrşite trecute, impăraţiiĭ şi boeriĭ, în poesiĭ sunt făcute, ca şi eĭ voind, pilde să iea din faptele cântate, de aceea li s'a scris faptele (isprăvile) şi în cărţiĭ li sunt lăsate...“ Palamid are pretenţia justificată că urmaşiĭ să creadă, că el a scris istoria reală a resboaielor luĭ Mihaĭ, aşa cum s'aŭ întîmplat, iar nu că ar fi avut în scop a compune un roman în versuriĭ, avênd de subiect pe Mihaĭ Viteazu: „Deciĭ

şi eŭ vechia deprindere o voiŭ urma, şi adevĕrul în poesie prin scriere îl voiŭ da, asupra vitejieĭ Voevoduluĭ Domnitor, Mihaĭ al Munteniei, cumplitul rĕsboitor. . ."

Eŭ am comparat cuprinsul poemeĭ cu aproape toate monumentele istorice, cunoscute nouă pănă acum despre Mihaĭ Viteazu; şi din ele am constatat, că in adevĕr conţine date istorice precise şi nu se alunecă pe luciul vast al imaginaţieĭ poetice, ci persistă în a istorisi în poesie faptele adevĕrate, săvîrşite de Mihaĭ. Poesia este maĭ cu gust citită de popor decât prosa şi i se întipăreşte maĭ bine în memorie expunerea faptelor.

După ce face această declaraţie, că scrie istorie, apoĭ compară pe Mihaĭ Viteazu cu toate persoanele resboinice din lumea veche, şi afirmă că şi Mihaĭ Viteazu întruneşte toate însuşirile unuĭ eroŭ, şi întru nimic nu este inferior acelora. Iată cum se exprimă el:

Cu toate c'avem în lume pilde însutite
De Domnĭ şi generalĭ, şi care sunt vestite,
Am socotit cu a acelora asemenea să fie date,
Maĭ ales luptele luĭ Mihaĭ, ce-s pretutindenĭ cântate.
Căcĭ cu orĭcare din ceĭ vechĭ de-l veĭ aseměna,
Nu veĭ greşi, ci vrednic soţ al lor îl veĭ afla.
De-ar fi şi cu Moisi, pentru mărirea divină,
Ş'acesta s'a primejduit pentru legea creştină.
Cu Alexandru iarăş de loc nu greşeştĭ,
Când vitejiile luĭ Mihaĭ de-aproape le priveştĭ.
El ar fi nimicit, dacă uneltirile ar fi lipsit,
Toată puterea Turculuĭ şi o ar fi strivit.
Dac'ar fi şi cu Hector, şi cu el se compară
Că mult s'a luptat şi Mihaĭ pentru ţară.
Deasemenea şi cu Ahileŭ, de acăruĭ biruinţĭ tremura
Troeniĭ toţĭ, şi peste eĭ sângele brav şi l vărsa.
Şi de Mihaĭ atuncĭ nu o Domnie se sfiia
Ci Ungaria, Polonia, Turcia şi Austria.

In urmă Palamid invită pe urmaşĭ a citi cu drag această istorie a luĭ Mihaĭ.

Autorul acestuĭ cânt epic a luĭ Mihaĭ cunoştea şi figura Mareluĭ Căpitan Viteaz, de care impresionându-se, iată cum o descrie în patru versurĭ numaĭ:

Portretul ţi-l dă ca viŭ, deşi-ĭ ne-nsufleţit,
Privindu-ĭ figura, vrênd nevrênd ţi-a povestit:
Că-ĭ a Viteazuluĭ Mihaĭ, Domnul cel lăudat,
De care Turcĭĭ marĭ şi micĭ s'aŭ spăimêntat.

LUPTELE CU TURCII. – ILIADA

I.

După această scurtă introducere, Palamid intră în istorisirea faptelor luĭ Mihaĭ Viteazu. După o invocare la Musa Atena de a-l inspira pentru a povesti în poesie bravurile viteazuluĭ Mihaĭ, apoĭ trece repede la expunerea stăreĭ Valahieĭ, plină de nenorociriĭ, jafuriĭ, hoţiĭ, pribegiĭ, volniciĭ, care o aduse la sărăcia neagră. Aceasta era situaţia de nesuferit a ţăreĭ, când se sui Marele şi Viteazul Mihaĭ pe tronul eĭ. Putea sufletul sĕŭ nobil, aprins de dorul ţăreĭ, să maĭ îndure încă umilinţĭ noĭ, dar nesfîrşite, şi ruina complectă a ţăreĭ luĭ? El cunoştea bine pe Turcĭ şi puterea lor, căcĭ trăise între eĭ.

După un cronicar turcesc, numaĭ 4,000 de datornicĭ venise din Stambul, toţĭ ieniceriĭ, de a-şĭ încasa pretinsele datoriĭ din ţară.

Să lăsăm cuvîntul poetuluĭ luĭ Mihaĭ ascultând, cu zdrobire de inimă şi indignare, cum ne zugrăveşte de înfiorător starea Patrieĭ noastre pe acele timpuriĭ de tristă amintire:

Atuncĭ a răspuns Zeiţa, şi-a-nceput să-ĭ inspire
Celuĭ ce a rugat-o de-a scri spre amintire.
Indurarea cerească a înduioşat-o şi marea sa milă
Ce avea de Creştiniĭ, pentru Valahia deplină.
Că multă vreme a fost Valahia călcată
De Turcĭ, şi ţărănimea, greŭ înjurată,
Răpindu-ĭ nu numaĭ averile, dar şi pe fiiĭ lor,
Şi pe femeĭ cu sila spre plăcerea lor!
Turciĭ Eniceriĭ atuncĭ din ţară nu lipseaŭ
Treĭ saŭ patru miĭ, ba şi Tătariĭ eraŭ.
Uniĭ se duceaŭ, alţi-n loc veneaŭ, ca lupiĭ devastaŭ
Valahia de-a fi în linişte o clipă n'o lăsaŭ;
Să le spună cineva cuvînt n'avea păsuială,
Injuraŭ pe Domn, pe toţĭ cu multă îndrăzneală.
Aveaŭ Româniĭ răbdare, ca lupul de-altă dată,
Când mielul îşĭ avea şederea-ĭ ciudată,
Ironic de lup îşĭ rîdea, căcĭ acela nu putea
Să-şĭ răsbune, – se prefăcea a nu-l vedea.
Aşa şi Vlahiĭ păreaŭ că nu le păsà
De-mpĕratul Turcilor şi drept un nimic îl lua.
Mulţĭ s'arată filotimĭ, când vremea-ĭ strînge,
Când nu pot vrăjmaşuluĭ rĕul a-l înfige.
Cu toţiĭ însă căutaŭ prilej Domnul a li-l da
Ca să se scuture odată, şi de dispreţ a scăpa [1]).

[1]) Vezĭ Σταυρινὸς în Tesaurul istoric, pag. 286 şi 287. Idem N. Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihaĭ Vodă Viteazu, pag. 35. Idem, Walther, res gestae Michaelis, Tesaurul pag. 7. Idem, Magazinul istoric vol. IV p. 277.

După această situaţie tristă a ţĕreĭ, scriitorul ne spune că o înţelegere a urmat între statele creştine ameninţate cu robia, ca în comun să lovească pe Turcĭ. La acest pact, făcut cu jurămênt, a fost intrat şi Mihaĭ Viteazu, şi luĭ i-a căzut soarta să înceapă lupta. Inainte însă de a se mişca, adună pe toţĭ boerĭĭ ţĕrĭĭ şi pe căpiteniile armateĭ şi le ţine următoarea cuvîntare, plină de energie şi foc, şi care a aprins vitejia bravilor luĭ soldaţĭ:

O vitejiĭ meĭ vestiţĭ soldaţĭ!
Şi voĭ toţĭ boerĭĭ ceĭ adunaţĭ,
Dumnezeŭ ni-a dat prilejul să ne scăpăm,
De dispreţul Turcilor să ne vindecăm.
Să nu pierdem vremea, căcĭ bogăţiĭ şi alte
Lucrurĭ, de o potrivă sunt marĭ şi micĭ toate;
Pierzênd-o pe-aceasta, alta nu va maĭ veni,
Şi puţina neatârnare Turcul ne-o va nimici.
Pentru a noastră resuflare trebue să ne jertfim
Şi de 'mpĕratul Turcilor să nu ne sfiim.
Căcĭ pentru neatîrnare vedeţĭ în istorie
Câte rezboaie s'aŭ făcut să nu cadă-n robie.
Căcĭ ce vieaţă ducem noĭ, nimica stăpînind?
Averĭ, femeĭ, copiĭ, nimica maĭ avênd?
Vine un turc aicea, ce un ban nu plăteşte,
Ne înjură, tirăneşte, şi-n toate porunceşte
Fiind umiliţĭ; maĭ bine să ne hotărîm
Să 'ncepem crunt lupta, pe Turcĭ să-ĭ lovim.
Dacă Dumnezeŭ izbînda ni-o va da
Bătêndu-ne eroic ţara ne-om scăpa,
Şi socotiţĭ între bărbaţiĭ vrednicĭ, ce rĕsboaie aŭ purtat
Şi sângele pentru neam cu drag şi l-aŭ vărsat.
Iar de vom perde fiecare ce iubeşte,
Numele, cum e lucrul, nu ni se veştejeşte;
Căcĭ şi ceĭ vechĭ de câte orĭ se luptaŭ
Apărându-şĭ ţara, nu 'ntr'una biruiaŭ;
Cu toate acestea aŭ rĕmas neperitorĭ
Făcêndu-şĭ datoria, deşi ne-nvingĕtorĭ.
Şi iarăşĭ, câţĭ de teamă, ca rĕĭ soldaţĭ,
Nu şi-aŭ vĕrsat sângele, s'aŭ lăsat predaţĭ,
Şi-aŭ trădat neamul curînd în robie,
Ş'acum sunt dispreţuiţĭ de orĭce 'mpĕrăţie.
Care domniĭ de'nceput nesângerate
S'aŭ aşĕzat statornic, spre a fi neatârnate?
Saŭ iarăşĭ ce împărăţie aŭ ajuns a fi mare,
Să ţină fără rĕsboĭ şi sânge, pe alt neam orĭcare?
De-aceea fraţilor, pe-aceia noĭ să nu-ĭ urmăm
Pe-aceĭ netrebnicĭ, ş'ocara s'o înlăturăm;
Ci pe ceĭ vitejĭ, ce sângele şi l'aŭ vĕrsat
Pentru ţară, şi pilde bune ne-aŭ lăsat.

Am nădejde 'n Dumnezeŭ, care toate priveghiază
Şi prin a sa pronie lumea regulează,
Că şi ţara şi pe noĭ ne va scăpa,
Şi-nvingərea păgânilor, nouă ni-o va da [1]).

După terminarea cuvîntăreĭ, dă îndată poruncĭ armateĭ să sfâşie şi să ucidă fără cruţare pe orĭce turc va întîlni în cale, şi curînd toţĭ turcĭĭ aflaţĭ în ţară aŭ fost striviţĭ, numaĭ câţĭ s'aŭ făcut creştinĭ aŭ fost scutiţĭ. Apoĭ în grabă trimite şi aprinde cetatea Giurgiŭ. Această olocaustă săvîrşită, Mihaĭ îşĭ îndreptează privirile la organisarea armateĭ, aşteptând pe Turcĭĭ de peste Dunăre, ca un leŭ însătat de-a sorbi sângele vrăjmaşilor Patrieĭ. Când veste sosi în Constantinopolĭ (Stambul) de isprăvile luĭ Mihaĭ, Impĕratul cu toate paşalele şi agalele sfat făcênd, l-a declarat de resvrătit, l-a mazilit şi a trimis un alt Domn în locul luĭ Mihaĭ, pe un oarecare Bogdan, fiul luĭ Iancu, care a şi sosit la 8 Ianuarie, la Dunăre. Mihaĭ prin spionĭĭ sĕĭ ştia toate mişcările turceştĭ, şi se pregătea a-í ataca; când de odată se pomeneşte, că 36 de miĭ de Tătarĭ năvălesc în ţară. Să ascultăm pe Palamid ce tactică a întrebuinţat Mihaĭ în lupta contra Tătarilor pe care i-a strivit desăvîrşit şi foarte cu puţine perderĭ. Planul sĕŭ strategic de surprindere a reuşit de minune; aşa că putem zice: Ceea ce pentru Grecĭ sunt Thermopilele, aseminea este pentru noĭ învingerea purtată de ceĭ 300 contra uneĭ horde armate de 36 de miĭ. Iată ce zice el:

Atuncĭ Hanul Tătarilor venind din Ungaria
A luat-o chip prin Valahia să treacă 'n Tartaria.
Avea pusderie multă de Tătarĭ, 36 miĭ,
Când Mihaĭ trimite noaptea 'n zorĭ spre eĭ
Numaĭ 300 de Românĭ, pe vrăjmaşĭ a-ĭ înfrunta.
Aceştia le daŭ rĕsboĭ, aceia înapoĭ încep a da,
Ca şi mieĭĭ de lupĭ, şi-n grupe fuga a lua,
Iar Românĭĭ din urmă, ca pe pae-ĭ secera.
Le luară tunurile şi mult rĕŭ le făcură,
Iar Tătarĭĭ se miraŭ de-a lor iute bravură,
Hanul fugind, făcea tristă figură.
A luat-o la picior, trece iute Dunărea lată,
Iar Tătarĭĭ aŭ fugit şi tătărimea toată [2]).

După această grabnică biruinţă, Mihaĭ nu perde vremea, ci avêndu-şĭ armata gata trece Dunărea şi apare ca un trăsnet în faţa Ruşciuculuĭ. E mîndră şi maiestoasă, descrisă de Palamide, armata română în marşul sĕŭ,

[1]) Ἱστορία τῆς Δακίας παρὰ Διονυσίου τοῦ Φωτεινοῦ. Vol. II, pag. 115. Idem N. Bălcescu, op. citată, pag. 51 şi 52. Idem Magazinul Istoric, Vol. IV, pag. 277. Idem Şincaĭ, Vol. II, p. 250. Idem, Documentele Hurmuzache, Academia Română, Vol. III in Apendice.

[2]) Idem, operile citate. In special Σταυρινός, Magazinul de Documente pag. 259 şi 291.

asupra Rusciuculuĭ, cum şi arta de rĕsboiŭ, cu care a învins pe Turcĭ, care eraŭ mult maĭ mulţĭ la numĕr decât Româniĭ.

Nu mĕ pot opri de a nu cita acest rĕsboiŭ, aşa cum îl descrie Palamid :

Atuncĭ Mihaĭ s'a mişcat la mijloc de ţară 'ndrtă,
Cu armata sa aleasă şi bine echipată,
Păn' la 12 miĭ, cu arme de fier toată,
Deodată 'n faţă ca fulger la Rusciuc s'arată.
Iar Turciĭ când i-aŭ zărit, toţĭ s'aŭ turburat,
Cuprinşĭ de spaimă, iute-aŭ încălecat.
Şi la un loc cu paşa împreună întruniţĭ,
La câmp afară de Rusciuc curînd aŭ fost eşiţĭ.
Din depărtare Turciĭ tremurând se uitaŭ,
Şi toţĭ spre Mihaĭ privirea-şĭ întorceaŭ.
Vĕzênd din distanţă pe Vlahĭ ca o pădure
Venind, cu lăncile la caĭ, lupta curajos să'ndure.
Atât de regulat se mişcaŭ, încât toţĭ se spăimêntaŭ
In cer bolta resuna, pământul sub picioare bubuia.
Iar Paşa cu prisositĕ fricĕ-ĭ privia,
Cum păşa fără teamă, soldăţimea ce vinea,
Mergênd ca niştе leĭ, dorul lupteĭ aprindea.
Atuncĭ şi Paşa s'a aşezat cu toată armata luĭ
Şi i-aŭ rînduit înşir pe Turcĭ în faţa luĭ.
Deodată Vlahiĭ din douĕ părţĭ i-aŭ atacat,
Scrişnind din dinţĭ de resbunare cumplit i-aŭ călcat.
Cu cât vedeaŭ pe Vlahĭ de-aproape cum se mişcaŭ,
Dintre Turcĭ ceĭ maĭ mulţĭ la fugă o rupeaŭ.
După ce bombardările de ambele părţĭ s'aŭ terminat,
Atuncĭ Vlahiĭ ca zmeiĭ între Turcĭ s'aŭ aruncat,
Şi-ntinzêndu-şĭ lancele asupra duşmanilor,
Eŭ nu pot descrie spaima şi groaza osmanilor,
Nicĭ aŭ stat Turciĭ să vadă sulițele la arătare
Şi cum Vlahiĭ se repezeaŭ înfierbîntaţĭ de resbunare.
Când Turciĭ bătuţĭ repede la fug' o luaŭ,
Vlahiĭ din urmă pe uniĭ călcaŭ, pe-alţiĭ ucideaŭ.
Pe Serdar Paşa l'aŭ ajuns şi l'aŭ tăiat,
Şi mulţime de Turcĭ acclo aŭ junghiat.
Aŭ fost ca douĕ ceasurĭ şi maĭ mult când s'aŭ încăerat,
Incât Românĭ să intre în Rusciuc s'aŭ cam întârziat.
Turciĭ scăpaţĭ fugeaŭ, unul pe-altul nu vedeaŭ
Ca să-şĭ scape vieaţa, bieţiĭ, dar curaj nu maĭ aveaŭ!
Pe turcoaice le auzeaĭ, cât de cu amar strigaŭ,
Iar drăguţele lor fete pe Mahomet chiemaŭ!
Zmulgêndu-şĭ părul fugeaŭ din cetate,
Şi-asvîrleaŭ hainele, căt&nd siguritate.
Vedeaĭ colea fetiţe drăgălaşe, neatinse de soare,
Cum alergaŭ îngrozite, fugind prin ninsoare,

Şi-ngheţaŭ sĕrmanele, murind de nevoĭ,
Altele strigaŭ „Metet“ orĭ Doamne vaĭ de noĭ!
Şi rupêndu-şĭ periĭ cu amar ţipaŭ,
Când aŭ sosit Vlahiĭ şi 'n cetate intraŭ.
Pe orĭcine întîlneaŭ îndată-l şi robeaŭ,
Pe turcoaice cum le ajungeaŭ, pe toate le supuneaŭ;
Iar pe Turcĭ pe cîţĭ i-aŭ găsit, pe toţĭ i-aŭ strivit.
In acea seară Vlahiĭ mult bine aŭ nimerit,
Si-aŭ mâncat şi-aŭ bĕut păn ce ziuă s'a făcut,
Si prădând localitatea, mult pe loc nu aŭ stătut...[1])

Aicĭ îmĭ amintesc acele însemnate cuvinte rostite de marele nostru poet V. Alecsandri:

... Astfel e pe lume românaşul meŭ,
Falnic de al sĕŭ nume şi brav ca un zmeŭ.

După această izbîndă grabnică şi vrednică de laudă, se întoarce curînd Mihaĭ înapoĭ, îşĭ prepară din noŭ armatele şi trece iar Dunărea spre a rĕscula populaţiile de pe malul bĕtrânuluĭ Istru, asupra Turcilor. In această invasiune înarmată, atacă Silistra şi o ia cu sabia şi trece sub ferul rece toată suflarea turcească[2]). Nimiceşte ca prin farmec toate armatele turceştĭ ceĭ eşaŭ înainte. Casele le arde, zidurile cetăţilor le sfărămă, jefuieşte şi tot pîrjoleşte. Curînd atacă Nicopolul, Baban şi alte localităţĭ, le supune, le pradă, sclăveşte şi se îndreaptă spre Turtucaia, unde aceeaşĭ devastare face. Trece populaţiĭ întregĭ de peste Dunăre în Valahia şi populează cu ele locurile ţĕrĭĭ pustiite de Turcĭ. Acum în urma acestor acte de rĕsbunare săvîrşite de Mihaĭ, nu maĭ putea fi vorbă de împăcare cu Turcĭĭ, ci de resboiŭ de exterminare între Românĭ şi Turcĭ. Aşa staŭ lucrurile înainte de *Lupta de la Călugăreni*. Cunoscêndu se toate aceste vitejiĭ ale luĭ Mihaĭ la Poartă, Sultanul a hotărît a-l ataca de moarte, cu toată puterea luĭ armată. Ordonă Viziruluĭ Sinan-Paşa să intre grabnic în Valahia cu o armată de 100,000 de ostaşĭ. Sosind la Dunăre Sinan-Paşa cu o aşa de numeroasă armată, face pod peste fluviŭ şi străbate în Muntenia.

Iată cât de caracteristic descrie Palamid, atât pe Mihaĭ înainte de acest rĕsboiŭ, ca om brav, voinic şi hotărît, plin de curaj a se jertfi pentru ţara sa, cât şi strategemele ce a inventat pentru a se putea opune cu succes acestor imense horde barbare năvălitoare. El zice:

---

[1]) Σταυρινὸς, Tesaurul de Monumente, p. 288 şi 289. Magazinul istoric, Vol, IV p. 278 etc. Un manuscript al meŭ de cronicĭ. N. Bălcescu op. cit. pag. 61. Ἱστορία τῆς Δακίας pag. 118 şi 119. Walther res gestae Mihaelis pag. 13 et.

[2]) Academia Română, Documente Hurmuzache, op. cit. No. 34. Idem Walter res geseta Michaelis op. cit.

Atuncĭ Mihaĭ atâta turcime privind,
Şi că Valahia toată o va devasta gîndind,
Ca voinic ce era, cu inimă soldăţească,
S'a hotărît cu bărbăţie să i se împotrivească.
In Dumnezeŭ care-ĭ capul şi 'mpēratul tuturor
Şi-a pus nădejdea toată şi 'n braţul soldaţilor,
Să dea rĕzboiŭ cu-aşa cumplită fiară,
Ce năvăleşte asuprā-ĭ cu dinţiĭ ca ghiare.
Atuncĭ curînd către soldaţiĭ sĕĭ priveşte
Şi-aceste cuvinte cu foc le rosteşte:
Fiind că-ĭ hotărît de Dumnezeŭ ca mic şi mare
Cu toţiĭ să murim, a firiĭ urmare
Saŭ maĭ târziŭ saŭ maĭ curînd, ceea ce-ĭ tot una,
Maĭ bine să murim acum, cinstiţĭ pe totdeauna.
Maĭ ales că mi-a sosit vremea dorită,
Pentru neatîrnarea ţĕriĭ, cea atât de mult iubită,
Cu toţiĭ dar pentru ţară, pentru creştinătate,
Să ne vărsăm sângele murind pentru dreptate.
De ce să dorim vieaţă soldaţiĭ meĭ voĭnicĭ?
Să fim incătuşaţĭ, urgisiţĭ de Turcĭ?
Când sĕlbateca fiară alt nu urmăreşte,
Ci să subjuge pe Creştinĭ, iată ce doreşte!
Să privim de tot zdrobirea şi-a ortodoxieĭ
Şi a tuturor Creştinilor ş'a Munteniеĭ?
Mănăstirile stricate, cele sfinte aruncate,
Moaştele insultate, sfintele de comunicate
Aruncate jos la pământ, de aceste spurcate haite!
Femeile, copiiĭ noştri în robie aruncaţĭ,
Preoţiĭ, monahiĭ bătuţĭ şi-n fiare legaţĭ?!
Moşia de eĭ coprinsă şi noĭ barbar striviţĭ;
Apoĭ Creştiniĭ turciţĭ, şi de eĭ ĭar stăpiniţĭ!?
Decĭ să le dăm rĕsboĭ, ca nişte soldaţĭ bravĭ,
Să ştie aceştĭ câinĭ, că nu vrem a fi sclavĭ.
S'avem speranţă-n Dumnezeŭ, că vom birui,
Ş'atuncĭ lăsa-vom nume-n lume, nu vom maĭ muri,
Nu maĭ s'aveţĭ credinţă-n harul luĭ ceresc,
Să ne vĕrsăm brav sângele în chip soldăţesc;
S'alungăm pe Turcĭ, să purtăm cu eĭ rĕsboiŭ,
Sângele lor fără milă să curgă şivoĭ!

Apoĭ adaugă Palamid:

Soldatul voinţă să aibă de a sa lupta,
La Dumnezeŭ rĕmâne izbînda a i-o da".

Iubitul nostru poet Bolintineanu după atâta timp se exprimă exact ca şi Palamid în această împrejurare; el pune în gura luĭ Mihaĭ următoarea cugetare:

. . Nu vĕ urez vieaţă Căpitaniĭ meĭ;
Ci din contră moarte, ĭată ce vĕ ceĭ!

După aceste hotărîtoare cuvinte, ce aŭ trecut ca un fulger prin inima soldaţilor sĕĭ, şi care pot mişca şi fiinţa cea maĭ împetrită şi aprinde în sufletul tuturor resbunarea de nelegiuirile sĕvîrşite de seculĭ asupra neamuluĭ lor de către aceştĭ tiranĭ şi fiare sălbatice, s'aŭ hotărît să moară cu toţiĭ eroic, decât să maĭ trăească sclavĭ şi să-şĭ vază familiile lor duse în robie orĭ necinstite şi pângărite în vetrele lor. Dar pentru ca să nu moară nedemn de bărbăţia lor, Mihaĭ cugetă la planul de rĕsboiŭ, ca prin artă şi dibăcie să facă o puternică resistenţă acestuĭ colos de armată barbară. Planul sĕŭ strategic era: să nu dea lupta la loc deschis, pentru că pierderea Românilor ar fi fost sigură, ci să se ducă şi să surprindă pe vrăjmaş. Cunoscênd Mihaĭ că dela Giurgiŭ şi până în Bucureştĭ e cam loc deschis şi că nu li se va putea opune decât într'un singur punct, la *Călugăreni*, pentru că armatele turceştĭ în acea localitate nu aveaŭ loc de trecere de cât printr'o vale mlăştinoasă şi strîmptă, căcĭ dealurile eraŭ acoperite cu păduri, dumbrăvĭ şi tufişurĭ, a hotărît: ca toată armata sa, să o aşeze după acele posiţiunĭ, şi când grosul armateĭ turceştĭ va intra în acea vale plină de noroĭ şi strîmtă, el să năvălească asupra lor subit şi să-ĭ măcelărească. Pîrâile ce se scurgeaŭ din dealurile acoperite de dumbrăvĭ, apoĭ gîrla Neajlovuluĭ făceaŭ din acea vale o baltă mlăştinoasă şi grea de trecut.

Mihaĭ nu avea decât 11 miĭ de luptătorĭ hotărîţĭ pe moarte care eraŭ călărĭ, şi şase miĭ pedeştri, în total 18 miĭ; pe când Turcii comandaţĭ de Sinan-Paşa eraŭ 100 de miĭ.

Toată armata sa, Viteazul Mihaĭ o postează după planul sĕŭ de atac. La aripĭ aşază pedestrimea, şi în mijloc călărimea, iar tunurile în faţă. Ce moment atuncĭ de cumpănă şi decisiv pentru existenţa pe totdeauna al neamuluĭ Românesc! Pentru mine este maĭ insemnat rĕsboiul de la *Călugăreni* decât rĕsboiul de la Salamina, Farsala, Zama saŭ Actium, pentru că e sânge românesc ce se vărsa, pentru că numeric era o luptă unul contra a 7 barbarĭ asiaticĭ! Turcii trec Dunărea şi vin plinĭ de curaj grabnic spre Bucureştĭ. Descrierea acestuĭ atac o povesteşte astfel Palamid:

Ajungênd (Turcii) la mlaştină în ea se'nghesuesc,
Se nevoesc încet s'o treacă, de loc nu se grăbesc.
Numaĭ s'ajungă spre seară, merg îngrămădiţĭ,
Iar Vlahiĭ ascunşĭ eraŭ în vale, de-o dumbrav'acoperţĭ;
Aşa că soldaţiĭ luĭ Mihaĭ nu eraŭ de Turcĭ vĕzuţĭ.
Când Mihaĭ a vĕzut pe Turcĭ că sunt tare'nghesuiţĭ,
Nu-s în şiruri de rĕsboiŭ, ci 'nplântaţĭ şi'nămoliţĭ,
Pornind tiptil s'apropie cu aĭ sĕĭ, şi pe bombardat s'a pus,
Iar pedestrimea sa cu puştile în desordine i-a redus.
Atuncĭ Turcii aŭ crezut că cerul plouă foc asupra lor,
Ca să-ĭ arză Dumnezeŭ, şi'aŭ luat-o la picĭor.
Să meargă 'nainte de alţiĭ nu puteaŭ, să se 'ntoarne nu-ĭ lăsaŭ,

Ş'a început neorînduiala 'n rânduri, unii pe-alţii se călcaŭ.
Căci era mulţime multă, şi'nfricoşat se striveaŭ,
Să se 'ntoarc'aşa mulţime, loc pe unde nu aveaŭ.
Atunci Mihaĭ restul armatei a slobozit,
Val vîrtej în Turci fac, când s'aŭ răpezit,
Incât sângele cel mult, din trupuri turceşti vĕrsat,
Nevĕzându-se 'ntre ei, cu mocirlă s'a amestecat.
Sinan-Paşa a fost aşa de tare'nghesuit,
Incât calul în noroi l'a asvîrlit, c'a poticnit.
Dar curînd îl ridicară şi pe cal îl aşezară,
Grabnic la coadă-l trimise, ca nu cumva să piară.

Apoi Palamid face următoarea asemănare:

Vĕzut-aĭ tu când-va cum strugurii în lin să calcă,
Şi mustul trecênd îl umple, ca'n vin să se prefacă?
Aşa şi caiĭ creştinilor pe Turci îi striveaŭ,
Cu sângele curs din ei mlaştina o umpleaŭ. —
Câţi aŭ putut din mocirlă de-aŭ scapat,
Curînd puşi în desordine, s'aŭ împrăştiat.
Incât, ca să'nceteze măcelul mai curînd,
Ş'atâta ucidere turcească şi sânge curgênd,
A trebuit lumina să d'spară, întunerecul să domnească,
Ca ea să nu mai lucească, soarele să asfinţească.
Marte a hotărît: Lupta să se oprească,
Iar Mihaĭ Viteazul din rĕsboĭ să pornească.
Aşa acesta lasă lupta, l'a ascultat,
Dar tot în acea noapte spre munţi s'a îndreptat. . . "

Repurtând Mihaĭ, prin strategema sa genială, o victorie aşa de strălucită, tocmai ca şi Ştefan cel Mare la *Racova*, a remas de atunci legendară în popor, până astăzi, voĭnicia şi vitejia sa neîntrecută şi vecĭnic cântată. Retragerea sa în acea noapte spre munţi, este iarăşi, făcută cu cugetare adîncă. Iată cum ni-o descrie poetul nostru în câteva versuri:

Aceasta a făcut'o înadins (Mihaĭ), în disnădejde să aducă,
Pe câĭnele de Sinan Paşa şi ĭarăşi să-l seducă.
Căci generalul are nevoe de artă, ştiinţă şi bărbăţie,
De a se folosi de'mprejurări, spre a câştiga bătălie.
Să nu se bizue 'n noroc, luptând tot într'un fel,
Că norocul e viclean, mută soarta fel de fel.

Zdrobind Mihaĭ armatele turceşti şi punêndu-le în desordine, s'a retras

crezênd mai prudent de a-şi conserva forţele ce avea şi a nu le expune la pierdere zadarnică. Sinan-Paşa, după ce stă trei zile pe loc, temêndu-se de un nou atac de surprindere din partea lui Mihai, în urmă asigurându-se prin spioni că Mihai s'a înfundat în munţi, pleacă vesel spre Bucureşti şi se cocoţeşte în scaunul domnesc. Curînd de frică fortifică Bucureştiul, de teama lui Mihai, şi apoi trimite grabnic şi întăreşte şi Tîrgovişiea, rînduind şi un paşă cu armată numeroasă spre a o apăra. După aceea dă porunci aspre de a se aşeza administraţie turcească în toate cadilicurile, pentru că Sinan-Paşa luase hotărîrea de a preface Muntenia în paşalîc turcesc. Organizează armată turcească în toate districtele şi guvernare ca într'un paşalîc. Aceasta s'a petrecut în timp de 12 săptămâni. In această tristă împrejurare, toate Bisericele din Bucureşti au fost prefăcute în geamii, odoarele sfinte, icoanele, crucele au fost jefuite şi sfărîmate. S'au săvîrşit servicii în legea turcească de către hogi musulmani. Pretutindeni lucea semi-luna în locul crucii!

In acest răstimp Mihai trece în Transilvania şi cere ajutor de la aliaţii săi creştini spre a ataca din nou pe Turci cu puteri crescute şi a-i alunga definitiv din ţară. Primind ajutoruri se repede din vîrful munţilor, spre Tîrgovişte, ca un vultur la prada care-i era în cale. Iată cât de frumos ne istoriseşte autorul nostru şi această biruinţă câştigată de Mihai, şi care-i zdrobitoare pentru Turci.

„De odată Mihai sosit din Ardeal iute s'a arătat
In Valahia, la Tîrgovişte, şi o au înconjurat,
Şi ucide pe Turci, cetatea cu putere o a luat;
Pe Paşa, pe care l'a pus acolo Sinan-Paşa
Să guverneze, din acel loc, toată Valahia,
L'a prins viu, şi-n lanţuri grele l'a aruncat;
Apoi el, ca un leu mugind, spre Bucureşti a alergat
Cu toată armata sa, ca să-l prinză acolea
Pe-ateul de Sinan-Paşa, şi războiu cumplit să-i dea.
Sinan cum a auzit, drumul repede a luat
Şi fugind spre Dunăre, drept la pod s'a îndreptat.
Şi'ndată de cea parte la fug'o tuleşte.
In grab se furişază, tocma 'n Turcia s'opreşte.
Atunci, când podul plin d'armate se afla,
Ş'acoperit de turci mulţime, din armata sa,
De loc Sinan de-atâta norod nu-i mai păsa
Că podul s'ar sfărămă şi-n Dunăre s'ar înneca;
Ci, după ce el a trecut, şi s'a văzut asigurat,
A zis: Să tae lanţurile la uscat—porunca s'a şi aplicat,
Curînd podul s'a stricat; căci el tare se temea
Să nu-l vîneze iar Mihai, l'asta mereu se gîndea.
Atunci curentul tot podul pe ape-l ducea,
Pretutindeni îl împrăştia, iar el de dincolo privea.

Ca la 20 de mii, acolo s'aŭ înnecat,
Câți intrase grămădiți și pe pod s'aŭ aflat.—
Mai remase aci pusderie de turcime, care la mal sosind
Și lățimea Dunăreĭ privind-o prea mare fiind,
Câți din eĭ nu'ncăpuse pe pod a intra,
Unii pe câmpii alerga, alții în Dunăre sărea,
Pe-aceștia pe toți curentul ĭ-a luat, și s'aŭ cufundat,
Iar câți pe câmpii s'aŭ răschirat, moarte grabnic'aŭ luat.

Aci face Palamid următoare asemănare:

După cum oile ce sunt din turme,
Și-n livezi verzi pasc iarbă din pășune
Când lupii le atacă și-n pîlcuri le'npărțesc,
Pe unele le sfâșie, pe-alte le zugrumă și le buimăcesc,
Ele atunci nici văĭ, nici ape nu věd,
Cuprinse de frică, grămezi în pîlcuri șed,—
Aș'aŭ pățit și Turcii în acest resboiŭ vestit,
De la soldații lui Mihaĭ, cel viteaz și cumplit.—
Vedeaĭ pământul roș de sângele vĕrsat,
Parea că-n Valachia cu stîrvuri turcești a ploat.
Dunărea de măceluri roșită, de trupuri înnecate,
Ca la 60,000 de stîrvuri de valuri mânate!
Ș'aŭ lăsat tunurile și toată armatura lor,
Camile, caĭ mulți, bogăția tuturor;
Mihaĭ pe toate le aŭ luat, iar soldații lui
Aŭ căștigat averi multe și renume neamului.
Din câtă turcime în Valachia a sosit,
Cu Sinan-Pașa și din Turci a venit,
Ca la 10,000 deabiea aŭ scăpat,
Ceĭlalți cu agale cu toți s'aŭ sfărîmat."

Această biruință a băgat frica în oase în toată turcimea, încât tremuraŭ de frică, când auzeaŭ de hainul Mihaĭ. Palamid ne spune că ajunsese numele lui Mihaĭ spaĭma Turcilor:

Zilnic Mihaĭ trimetea-n Turcia de năvălea,
Și cășunându-le mari perderi, fără milă-ĭ ucidea.
In mic și mare Mihaĭ atâta frică a băgat,
Cât și-n Impărat, și-n pașale teama a intrat;
Așa că vrênd un turc de-a amenința
Pe un copil al sĕŭ, de-a nu plânge orĭ țipa,
Iĭ spunea: *Taci, vine Mihaĭ, curînd te iea.*

După victoria aceasta, Mihaĭ se întoarce în Bucureştĭ şi-şĭ organizează ţara desrăbălată de Turcĭ. Vĕzênd în fine Sultanul că n'o poate scoate cu rĕsboĭ la capĕt bun, a încercat să-l împace trimiţênd daruri scumpe şi poftind de a trăi în pace şi a nu maĭ năvăli în împĕrăţia Osmană. Mihaĭ primi darurile şi făgăduieşte că nu va maĭ ataca pe Turcĭ şi-şĭ ţine cuvîntul, cu toate că nicĭodată nu-ĭ credea, ci de căĭnĭ îĭ socotea. Rĕsboaiele şi vărsările de sânge cu Turcii aŭ ţinut ca la 7 anĭ [1]).

C. ERBICEANU.

(urmează)

---

[1] Σταυρινὸς Opera cit. pag. 193, 194, 195, etc. Ἱστορία τῆς Δακίας pag. 121—130. N. Bălcescu op. citată, pag. 111—177. Şincaĭ, Tom. II, pag. 258—283. Manuscrisul meŭ exact ca Gh. Palamid. Document. Hurmuzake, Acad. Română, N-rele 151, 152, 154, 157, 161, 162, 171, Vol. III, part. II, şi N-rele 158, 179, 184, Vo. I. No. . . Tesaurul citat pag. 253, 270. Walther etc.

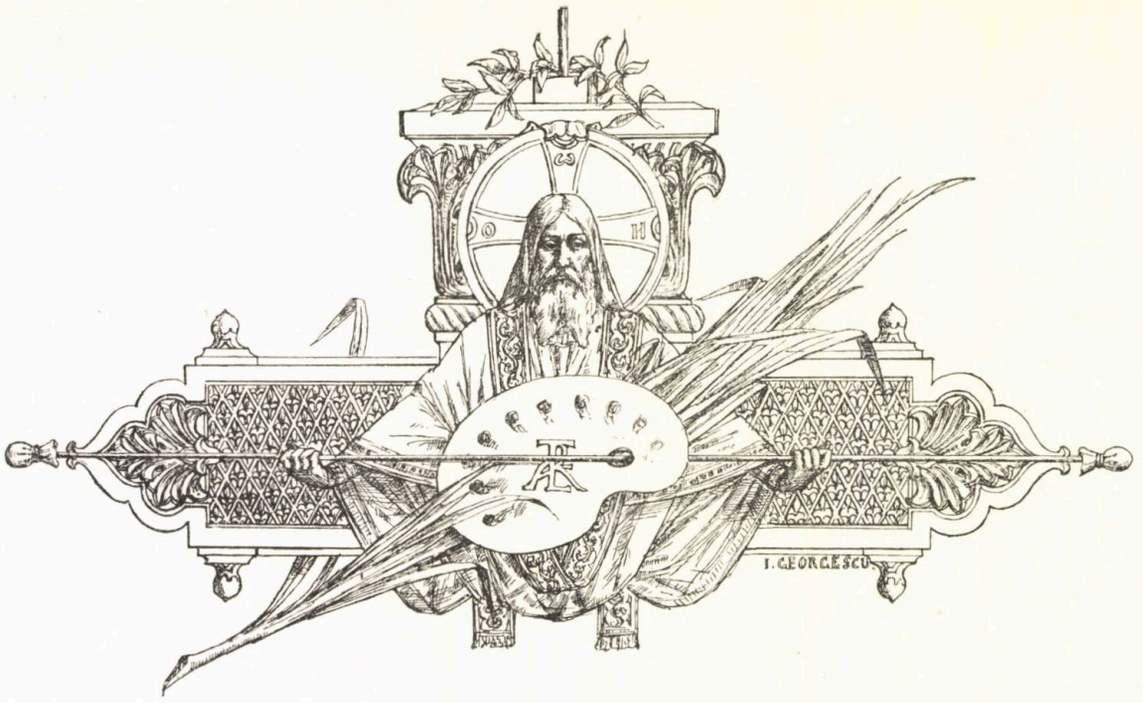

ZIMBETUL CARMEN-SYLVEI

De ce voioasă este firea?
De ce zimbeşte omenirea?
In spaţiŭ e atâta soare
Iar jos e parcă serbătoare.
Un zimbet magic, cald şi blând
Adie — tot înviorând —
Şi ca un lainic zefir cură
Din ochĭ în ochĭ, din gură-n gură,
Iar printre buze rumeĭoare
Resar atâtea lăcrămioare!..

De ce voĭoasă este firea?
De ce zimbeşte omenirea?..
Maĭ multă oare fericire,
Maĭ multă gingaşă iubire
Să fie astăzĭ, decât erĭ,
Intr'astă lume de durerĭ?..
Dar fericirea nu există
Şi vieaţa e atât de tristă
Şi-atât de grea e pentru unĭĭ...
Şi totuşi toţĭ zimbesc... Nebunĭĭ!..

* * *

Colo-n regeasca-ĭ închisoare
O zînă mult fermecătoare
Descântă, 'ncântă, aiurează ;
Trăieşte ? . . nu — maĭ mult visează ;
Şi crezĭ că vine, de-o 'ntilneştĭ,
Din neguroasele poveştĭ. . .
De cântă, — e privighetoare ;
Iar de zimbeşte, — este Soare
A căruĭ rază se resfrânge
Şi n noaptea inimeĭ ce plânge ! . .

De ce voioasă este firea ?
De ce zimbeşte omenirea ?
De ce în spaţiŭ e-atâta soare
Şi jos e parcă sĕrbătoare ? . .
Doar lumea nu-ĭ un paradis ! . .
Dar o fereastră s'a deschis
Şi Carmen Sylva se arată
Cu fruntea-ĭ aureolată ;
Privind în zărĭ, *Ea* a zimbit. . .
Pământ şi cer s'a 'nveselit :

Un zimbet magic, cald şi blând
Adie — tot înviorând —
Şi ca un lainic zefir cură
Din ochĭ în ochĭ, din gură-n gură,
Pe 'nveselitele figurĭ
Aleargă moĭ încreţiturĭ,
Precum pe lacurĭ moarate
De adierĭ înfiorate ;
Iar printre buze rumenite
Se-nşiră albe mărgărite.

TH. ŞERBĂNESCU.

I. MINCU

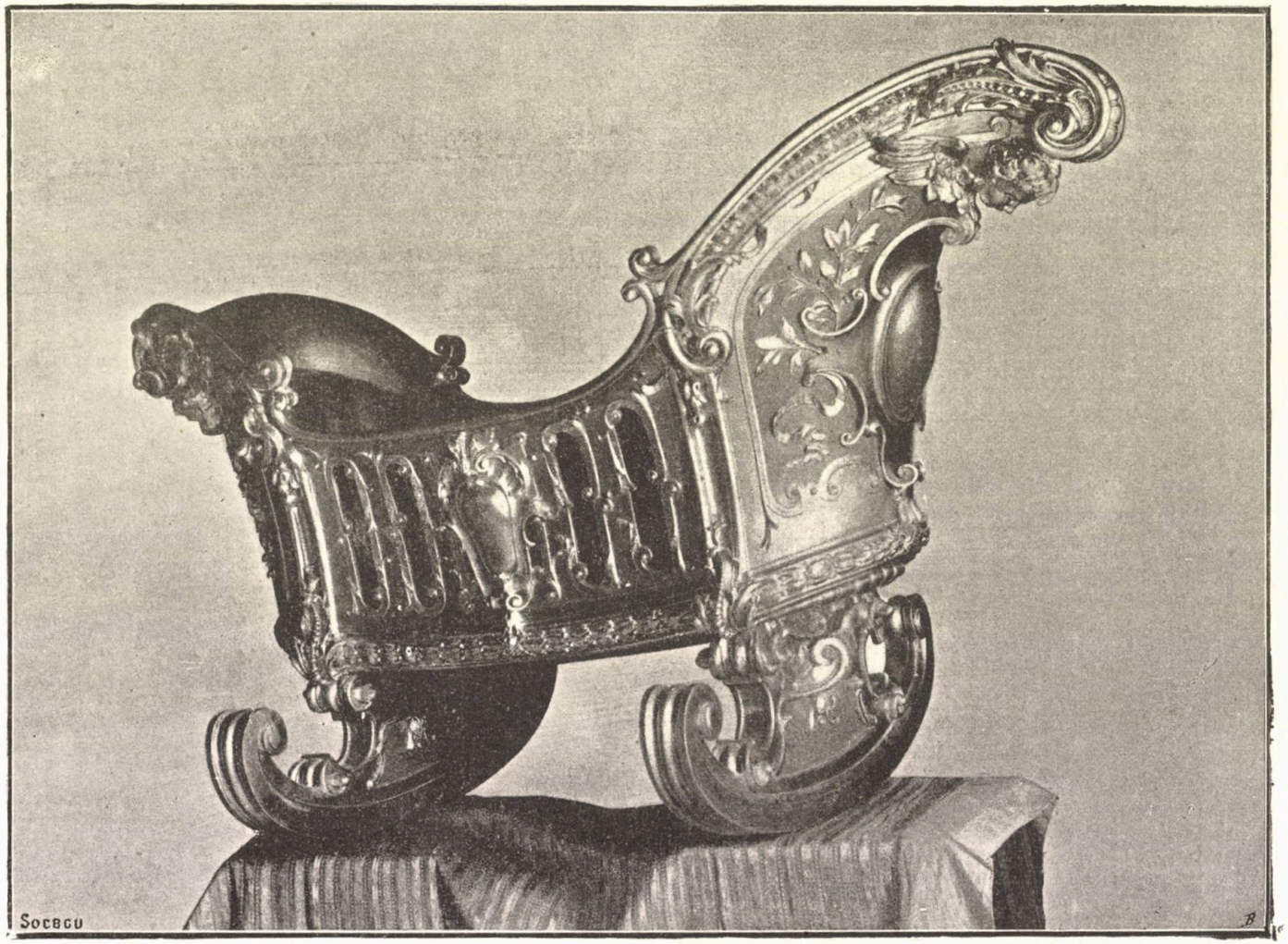

Leagăn de copil.

INVEŢAMENTUL UNIVERSITAR

TIP „FIN-DE-SIÈCLE"

„Nimenĭ nu scapă, drăguţă!"

Până la 27 Noembrie 1889 nu a fost, în toată universitatea bucureşteană, fată mai frumoasă, mai veselă, mai spirituală, mai simpatică şi mai învĕţată decât d-şoara Emilia Tănescu, studentă în anul al doilea la facultatea de litere, şi numĕrând acum, „pe rose" bine înţeles, 21 de anĭ aĭ vîrsteĭ celeĭ mai fericite.

Da! 21 de anĭ pe care îĭ va împlini la 5 Decembre, în ajunul sfîntuluĭ Nicolae, dupe cum, sincer şi adorabil, a spus-o în hohote de rîs tuturor, când a venit vorba despre vîrstele d-şoarelor studente.

21 de anĭ!.. îĭ ştiŭ toţĭ aparitoriĭ facultăţiĭ care se aşteaptă la bacşiş „căcĭ fată mai drăguţă ca d-şoara Mily nu e alta în toate facultăţile" zic aparitoriĭ.

21 de anĭ!.. îĭ ştiŭ vro treĭ din profesoriĭ ceĭ tinerĭ aĭ Universităţiĭ care, prin sălĭ, fără să vrea, trecênd la cursurĭ, auziseră pe Mily, cum îşĭ trîmbiţa glumind vîrsta prietinilor şi prietenelor care o ascultaŭ cu deliciĭ.

— I! s'a trecut şi Mily cu ăĭ 21 de anĭ! zicea încet c'un necaz îndesat Maria Georgescu intimeĭ sale Alexandrina Dumitrescu.

— Asta nu e fată, e băiată, cum zic Braşovenĭĭ, replica Alexandrina, galbenă de invidiă şi rece ca o rîmă.

— O fi! o fi! dar, cu toată veselia şi *băeţia* eĭ, *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă!"*

II.

Intr'adevĕr, veselia Emilieĭ era proverbială.

Era ştiut că, după cursurĭ, cercul cel maĭ numeros se făcea împrejurul eĭ.

Acasă, — avea mamă şi un frate de 14 anĭ pe care-l adora, — acasă, în oraş, la cunoştinţe, Mily glumea, rîdea, cânta, danţa.

Fără Mily, par-că toţĭ, la petrecerĭ, jeleaŭ socri şi soacre!

Şi învĕţa, o! învĕţa sdravĕn.

Trecuse examenele liceale eminent.

La bacalaureat, dedese de ruşine vre-o treĭ tinerĭ respunzênd de o mie de orĭ maĭ bine de cât dînşiĭ. Un profesor, examinator la litere, o întrebase, adînc mulţămit de rĕspunsurile eĭ, dacă avea se facă facultatea de litere. Un altul de la ştiinţe îĭ zisese după examen:

— Dumneata, domnişoară, ar trebui să facĭ ştiinţele.

Trecuse examenele anuluĭ întâĭ cu elogiĭ, care deveniseră complimente în gura profesorilor examinatorĭ, încântaţĭ cu desĕvîrşire. Doĭ fuseseră, până la esamenul Emilieĭ, duşmanĭ hotărîţĭ aĭ instrucţiuniĭ superioare feminine. Dupe examenul eĭ, ambiĭ îşĭ schimbaseră părerile.

O! schimbarea părerilor! aducerea pe calea întoarsă! asta era o specialitate a Emilieĭ.

Cător tinerĭ, dragă Doamne! cător tinerĭ Mily nu le schimbase părerea, şi firea, şi simţimintele! La toate petrecerile, cârĭ licenţiaţĭ, cârĭ şefĭ de biroŭ, cârĭ căpitanĭ, cârĭ arendaşĭ nu remăseseră beţĭ, — cuvêntul nu e tare! — de Emilia.

Doamna Tănescu, mama eĭ, se ştia, trebuia să primească, după fiecare petrecere, şapte, patru, cel maĭ puţin două visite ale celor *îmbătaţĭ* şi încă *beţĭ* de Emilia.

Toţĭ o cereaŭ.

Rĕspunsul Doamneĭ Tănescu era stereotip:

— Sunt fericită, Domnule; mie îmĭ conviĭ din toate punctele de vedere; dar Mily e mare şi vrea să se mărite singură; sĕ-ĭ spun: te rog, vino şi mâine orĭ poimâine la noĭ.

Şi seara, dupe masă, între douĕ hohote de rîs ale Emilieĭ, mamă-sa, privind-o cu adoraţiune, îĭ spunea despre împeţirea de peste zi începênd prin a-ĭ zice:

— Ascultă, Mily mamă, nu rîde, zĕŭ! am sĕ-ţĭ spuĭ ceva foarte serios.... E vorba de o....

— Peţitoare, de sigur! Iar vor să mĕ ĭea! Bre! da amabilĭ maĭ sunt? Eŭ căsătorită?...

Şi un hohot de rîs musical, căcĭ era sincer şi pornit din toată inima, făcea să resune mica sofragerie cu un ecoŭ de comunicativă veselie.

— Să mĕ mărit eŭ? ha! ha! să am un „dumnealuĭ“ eŭ? Să-l iubesc? . . ha! ha! ha! Să iubesc! . .

Doamna Tănescu o sorbia cu ochiĭ scînteiătorĭ de iubire şi-ĭ zicea convinsă:

— *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă!“*.

III.

Mily rîdea atât de frumos, încât începea şi mamă-sa se rîdă.

— Mamă, mamă dragă, eŭ măritată? Dar d-ta nu vezĭ că *băiata* d-tale, aşa cum este, se simte maĭ fericită decât fluturul primăvara când înfloresc rosele. Eŭ care rid într'una şi care vĕd vieaţa atât de rumen-trandafiriă, eŭ să-mĭ năbuşesc rîsul, poate pentru totdeauna, pentru că „dumnealuĭ“ o fi ursuz, şi mahmur, şi cu sprîncenile stufoase, şi cu pĕr pe mână, şi poate prost, şi poate pretenţios, şi poate mojic, şi poate languros ha! . . ha! . . aoleo! . . poate o fi făcênd şi versurĭ! . . sfântă Născĕtoare, ţine-mĕ! adică o fi poet rimând pe *mâncată* cu *încântată* . . . Unde-ĭ „dumnealuĭ? mĕ vor întreba cunoştinţele; „Dumnealuĭ“ face versurĭ, căcĭ e poet. . . . ha! . . ha! . . ha! . . nu, dragă mamă, lasă-mĕ că iar încep cu rîsul.

Şi, sărindu-ĭ de gât şi sărutând-o ca o copilă de 10 anĭ, Mily o opria de a maĭ continua. Bĕtrâna tăcea zicêndu-şĭ:

— Nu i-a venit ceasul.

A doua zi, la Universitate, Mily, tot rîzênd, tot glumind, tot săltând, spunea, sfătoasă şi spirituală, la douĕ treĭ prietine, că iar a fost cerută, iar a fost cât p'aci, — Maică prea curată! — să se mărite.

— Nebună eştĭ, Mily, zicea Constanţa Milescu; bine, drăguţă, aia de colo ce zice? Ce-ţĭ face inima? Ea nu-ţĭ bate? Nu saltă? Nu dă să svîcnească spre o altă inimă? Mare minune.

— Amor? . . Iubire? . . Ce face? Eŭ cu gîndul la el? Eŭ trăind din ochiĭ luĭ? Constanţo dragă, tu eştĭ fată deşteaptă, nu e aşa? Eĭ bine, Pisecă-mĕ, studiază-mĕ, şi să-mĭ spuĭ de se potriveşte subiectul cu obiectul! Până atuncĭ, lasă-mĕ cum sunt şi nu mĕ scoate din firea mea, o ador . . .

— Te adorĭ, vreĭ să zicĭ? replica Constanţa uitându-se drept la dînsa.

Mily rîzênd:

— Dacă vreĭ! . . da, mĕ ador, şi vĕ ador şi ador pe mulţĭ şi pe multe . . .

— Bagă de seamă! . . .

— Nu mi-e frică, sunt veselă . . .

Constanţa se uita lung la dînsa cu o putere de pătrundere cu care nu obicinuise până atuncĭ pe Mily.

— Ce e, Constanţo? întreba ea?

Constanţa îĭ rĕspundea bătênd fiecare cuvînt!

— *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă“.*

IV.

Era la cursul de estetică.

Mily venise cu câteva minute înainte.

Sala era aproape plină. Toţĭ şi toate îĭ săriră înainte. Conversaţiunea începu.

Mily da replica la toţĭ şi la toate cu spirituala şi sburdalnica eĭ veselie.

Alăturĭ de grupul eĭ, sta rezemat de tăblia ferestreĭ, tăcut şi uĭtându-se adînc la Mily, un tînĕr necunoscut.

Era frumos, era pe atît de bărbăteşte pe cât de dulce frumos, — chip, port, statură, tot al omuluĭ, pe care femeile nu pot să-l vadă fără să l iubească şi bărbaţiĭ fără să-ĭ întindă mâna cu prietenie.

Rîzênd, Mily se uitase odată, pe urmă de douĕ orĭ la tînĕrul tăcut şi frumos. A treia oară, ca nervoasă, întrebă încet pe Constanţa:

— Cine e ăla?

— Un Moldovean, a trecut de la Iaşĭ aci; e cu noĭ într'al doilea. Iţĭ place?

— Mie?... Ce? eştĭ nebună? Na! iar amor!...

Vorbirea continua.

Cu o căldură şi o volubilitate şi maĭ mare, Mily rĕspundea într'una.

La un moment dat, privirea adîncă, pătrunzĕtoare, catifelată, a tînĕruluĭ întâlni privirea sglobie a Emilieĭ...

Era un ce, un nu ştiŭ ce, o putere atât de mîngîioasă şi atât de iresistibil captivantă în privirea tînĕruluĭ, în cât Mily ţinti o secundă şi-n urmă plecă ochiĭ, ca şi cum o căldură neaşteptată i-ar fi îngreuiat ploapele.

— D. Crăciunescu, domnilor!.. d. Crăciunescu! se auziră vocĭ de la uşă.

Toţĭ se aşezară în băncĭ.

— Vino icĭ, Alexandre, zise tînĕruluĭ Moldovean studentul Dumitrescu.

„Icĭ“ era un colţ de bancă, ceva maĭ jos decât banca pe care sta Mily.

Profesorul începu cursul. Alexandru asculta cu atenţiune. Mily voi să asculte: nu putea. Strînse mâinele de vr'o douĕ orĭ, până îĭ trosniră degetele; încruntă sprîncenele, se reaşeză pe bancă potrivindu-şĭ foile rochiĭ iute, sec, cu gesturĭ nervoase.

— Ce e Mily? întrebă Constanţa cu mirare.

— Nu e nimic. Tacĭ! Sĕ ascultăm!...

Profesorul citea un extract dintr'un autor.

Atuncĭ Alexandru îşĭ întoarse c'un rotocol imens spre Mily ochiĭ marĭ şi negri, oglindă maĭ mult decât străvezie a tuturor fericirilor.

Cum? de când? — nicĭ ea nu ştia, — Mily se uĭta la el. O prinse privindu-l şi-ĭ ţintui privirea în privirea luĭ.

O tresărire care o pătrunse până în adâncul firiĭ, un cutremur scurt dar electric, un fior, o căldură, ceva necunoscut, o simţire cu desăvîrşire nouă, o dulceaţă amară, o amăriciune dulce, un milion de vibraţiunĭ absolut extraordinare se potopiseră asupra eĭ.

Îl sorbia cu ochiĭ.

El, ştiind saŭ neştiind, plecase pe aĭ sĕĭ şi se întoarse spre profesor, ca şi cum i-ar fi spus cineva: farmecul lucrează; n'aĭ grijă; s'a prins, şi s'a prins pentru vecie.

Şi într'adevĕr, Mily nu maĭ lua ochiĭ de la el.

Ca dusă într'un vis de nespusă iubire, îşĭ plimbă privirile prin pĕrul luĭ — oh! ce pĕr moale şi strălucitor! — îĭ mnîgiiă urechia, — oh! ce lob adorabil! — se uită pe gât şi pe coada sprînceneĭ din stînga careĭ se vedea în profil, şi stete lung la coada sprînceneĭ, căcĭ ghicea că sub această arcadă, era un focar de nestinsă lumină: era ochiul negru al luĭ Alexandru, ochiŭ dumnezeesc care o făcuse, cu lumina şi căldura luĭ, sĕ simtă întreaga poesie a unuĭ ce neasĕmuit de dulce.

O oră şi cincĭ minute Mily fu dusă într'altă lume, cu alte raiurĭ, cu alţĭ zeĭ.

Şi i se părea, în virtejul confus de neînţelese gînduri, că aude supărător cuvintele D-neĭ Tănescu, cuvintele Constanţeĭ:

— *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă!“*

V.

Cursul se sfîrşise. Profesorul eşìa. Mily sta dusă.

— Dar ce facĭ, Mily? zise Constanţa strîngêndu-şĭ servieta; iar te gîndeştĭ la cum sĕ începem rîsul?...

Tresărind, Mily căzu pe lumea noastră şi găsi — era femee! — puterea de a zice:

— M'a trăsnit un cap, de nu te vĕd!... Haĭ să mergem!

Se sculară şi plecară.

La uşă, studentul Dumitrescu da o ţigară luĭ Alexandru.

Fetele trecură.

Mily nu se uita.

— Domnişoară Tănescu... Domnişoară Mily, zise amicul Dumitrescu, când continuăm discuţiunea asupra mimelor luĭ Herondas? Uite, amicul meŭ, Alexandru Lidianu, are nouĕ documente despre această cestiune.

Mily se opri, ridică ochiĭ, tresări.

— Permiteți-mĭ, domnișoarelor, continuă Dumitrescu, să vĕ presint pe colegul nostru, Alexandru Lidianu...

Constanța întinse mâna.

Era peste putință să nu întinzĭ mâna luĭ Alexandru Lidianu.

Ca condusă de o putere neînduplecată, Mily întinse și ea mâna. Alexandru i-o apucă cu un fel de iubitor respect și ținêndu-i-o ușor strînsă, zise:

— Cunosc din reputațiune pe d-șoara Tănescu, cea maĭ veselă și cea maĭ simpatică din toate studentele facultățiĭ bucureștene...

Și nu-ĭ lăsa mâna! Deliciĭ și durere!

— Cât despre mimele luĭ Herondas, domnișoară, — Dumitrescu glumește! Ce documente noĭ aș avea când Dumneata, de sigur, aĭ citit ca și mine și revistele francese, și cele engleze, și cele germane.

Și cu cât mâna Emilieĭ tremura într'a luĭ, fără putere de a se retrage, Alexandru cu o voce maĭ dulce și maĭ alintătoare continuă:

— Sunt atât de fericit, saŭ maĭ bine atât de vesel — căcĭ veselia e nota Dumni-tale, domnișoară, — sunt atât de vesel că vĕ fac cunoștința!...

— Sunteți prea bun, domnule, rĕspunse Mily, ca neștiind ce zice.

— Mergem, Mily? întrebă Constanța vĕzênd că nicĭ o privire nu e pentru ea; mergem?

— O da, dragă, da: mergem!

Salutară și plecară.

Mily tăcea mută!

Pe Bulevard, douĕ lacremĭ marĭ ĭĭ căzură din ochĭ, dar marĭ, marĭ de tot.

— Vaĭ, Mily, dar teribilă migrenă o să aĭ, zise Constanța. Să știĭ că nu scapĭ de tot nicĭ peste douĕ zile.

— Oh! să dea Dumnezeŭ! isbucni biata fată.

— Dar ce e? întrebă speriată Constanța.

— Mi-e dor!... nu! mĕ doare...

Constanța se uită lung la Mily, și buzele iarăși ĭĭ mumurară:

— *„Nimenĭ nu scapă, drăguță.*

VI.

De zece zile, Mily nu maĭ e Mily.

Nu e bolnavă, dar nu maĭ e ea.

A spus prietenilor și cunoștințelor, în lume și la Facultate, că o doare capul; a spus D-neĭ Tănescu că pregătește un memoriŭ la D. Tocilescu și că trebue să citească mult și seara, noaptea și ziua, și trebue să se gîndească mult și să tacă mereŭ și să fie singură.

Mamă-sa s'a uitat lung la ea odată, şi s'a uitat a doua oară şi mai lung şi şi-a zis:

—Să vedem.

Seara după masă, Mily se închide în salonaş, unde i este şi biblioteca. Aprinde lampa: lumină mică, abat-jour mare.

Ia o carte, o deschide şi şade pe fotoliu la măsuţă se citească.

Vede pe carte trei-patru vorbe din primul rînd, şi-apoi nu mai vede nimic.

Cu ochii închişi saŭ deschişi, Mily vede o altă casă, o altă cameră şi înaintea ei pe Alexandru.

Cu ochii inimii se uită lung la el, lung, mereŭ şi fără saţiu. Cât de bine îl ştie! Cât de bine îl cunoaşte!

Surîzător, mânios, crunt, dulce, mîngîios, trist, — îl vede frumos într'una.

Şi resimte văzându-l supreme şi indicibile fericiri. Il vede că se mişcă, i se pare că se apropie de dînsa: mişcările ei sunt mişcările lui.

Mily se uită ţintă în infinitul gînduluĭ. Mâinile i-aŭ căzut pe genunchĭ; capul i s'a rezimat de fotoliŭ şi, mai nemişcată decât statua atenţiunii încordate, Mily se uită la Alexandru mult, mult, neasemuit de mult.

Şi atunci—minuni ale iubirii! — aĭ putea citi pe figura ei mai vorbitoare în tăcere decât vorbirea cea mai lămurită, tot ce simte în faţa Dumnezeului ei.

Aude pe Alexandru că-i vorbeşte, şi glasul lui, mai dulce ca melodia care sboară din coardele unei harpe eoliane, face să strălucească pe chipul ei senine beatitudini. Voci de serafini, auzite în chilie de Sfînta Teresa, nu resunaŭ mai cu farmec decât vorbele lui Alexandru în inima Emilieĭ.

Voeşte să le auză mai bine. Se sprijină cu mâinele de fotoliu şi, dând înainte frumosul său bust, Mily pleacă capul spre dreapta cu urechile gata ca şi cum ar asculta. Şi glasul, pare-se, e atât de frumos, şi vorbele lui atât de iubitoare, încât buzele Emilieĭ se agită rumene, şi umede, ca şi cum ar voi să răspundă un milion de cuvinte, unele mai iubitoare decât altele.

O roşeaţă iresistibil de drăgălaşă i-a înviorat obrajii, comoară de sărutări; sînul îi saltă sub bătăile precipitate ale inimii. Respiră câte odată mai lung şi pare că se avintă înainte pentru a-l asculta mai bine, pentru a-l vedea mai de aproape.

Il vede şi i se pare că-l perde în valurile uriaşe ale iubirii sale; şi se apropie mai mult de dînsul, îl priveşte cu o lăcomie atât de nesăturată, încât aĭ crede că, pentru a-l iubi mult şi peste măsură de mult, nu-i va fi de ajuns o vieaţă, nici două, nici nouă.

Se apropie şi mai mult, mânele de-abia o mai sprijină pe fotoliŭ. —

Aĭ crede că e gata să sboare cu braţele întinse pentru a le încorda de gâtul luĭ Alexandru.

Şi e adorabilă în clar-obscurul odăiĭ, cu figura scînteindă de luminile fericireĭ.

I se mişcă buzele ca pentru o sărutare, şi pentru a zice cu glasul dumnezeesc de dulce al femeiĭ care trăeşte în iubire: Vino! Lili; vino dragul meŭ; vino, te rog!

. . . . . .

— Mily! nu te culcĭ? Sunt unsprezece ore; se aude tare din sală vocea D-neĭ Tănescu.

Cu un salt brusc, Mily se ridică drept în picioare.

Pentru prima oară în vieaţă, vocea mameĭ sale i se pare strigătoare, urîtă, discordantă; pentru prima oară, această voce îĭ face rĕŭ.

A căzut de odată în singurătatea salonuluĭ din lumea ideală a visuluĭ eĭ iubit.

Cu o voce seacă şi răguşită, cu o intonaţie aproape de ură, Mily rĕspunde mameĭ sale: — Nu!

Pe urmă, furioasă pe ea, pe mamă-sa, pe lume, pe toţĭ, o apucă un plâns atât de fierbinte, încât picioarele-ĭ tremură, deşi într'ênsa simte un prisos de energie până atuncĭ necunoscută.

— Ce mi-e? Ce am? îşĭ zice ea cu glasul potopit de lacremĭ.

Şi i se pare că din zare aude la întrebările eĭ un glas care o pătrunde şi-ĭ rĕspunde.

— *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă.*!

VII.

Se trînteşte pe canapea şi plânge.

Têmplele-ĭ svîcnesc; cearcă să le comprime cu mânele, şi mânele-ĭ le strâng cu atâta putere încât o doare... şi plânge...

I se pare că tot sângele i-e la cap; îşĭ trece mâna pe frunte; vîrfurile degetelor îĭ fac rĕŭ, o gîdelă neplăcut, o ard, o fac să tresalte. Şi plânge.

Inima îĭ bate atât de nebună, încât sînul i se ridică sus, sus de tot, întinzênd corsagiul — sensaţiune necunoscută şi dureroasă. Şi o doare şi plânge.

Respiraţiunea i e scurtă, grăbită şi uscată; vinele gâtuluĭ i se sbat şi palpită; nările i sunt în neastâmpĕr.

I-e cald, i-e frig; picioarele-ĭ sunt ca niştе sloiurĭ de ghiaţă.

Sughiţul plânsuluĭ o sgudue toată; o dor genunchiĭ, simte că nerviĭ îĭ plesneşte în tot corpul ca bicele.

Inchide ochiĭ: în negrul vĕzuluĭ, neşte pete marĭ, azuriĭ, cu luminĭ

Biblioteca Universală Iaşi

livide o spăimîntă. Îĭ deschide: perdeaua lacrimelor o face să vază totul în roş.

Îĭ vine să strige; îşĭ muşcă batista cu un deliciŭ sălbatic. Peptul i se umflă şi maĭ mult.

Şi atuncĭ, nebună, ne maĭ ştiind ce face, Mily îşĭ încrucişează braţele de-asupra sînuluĭ şi se stringe asupră-şĭ cu atâta furie, încât prorupe într'un strigăt de cumplită desnădejde:

— Mamă! Mamă!!

La minut uşa se deschide, şi D-na Tănescu se repede speriată:

— Ce e, Mily? ce e, mamă?

Mily sare de gâtul mă-sĭ, şĭ-ascunde capul în sînul eĭ, şi prin valurĭ de lacremĭ, D-na Tănescu aude, speriată şi veselă, cuvintele:

— Îl iubesc, mamă, îl iubesc!

Ştergêndu-ĭ lacremile cu nemărginită iubire, D-na Tănescu îĭ zice, culcând-o pe peptul sĕŭ:

— *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă“*.

VIII.

S'aŭ luat.

Aŭ trăit un an şi treĭ lunĭ, şi aŭ trăit o vieaţă, cum nicĭ poeţiĭ n'aŭ cântat alta maĭ frumoasă şi maĭ dulce.

După un an şi treĭ lunĭ, Alexandru a murit.

Mily e la Agapia, şi e mută.

Eraŭ prea fericiţĭ, şi eraŭ pe pămênt, şi... *„Nimenĭ nu scapă, drăguţă!*

G. I. IONNESCU-GION.

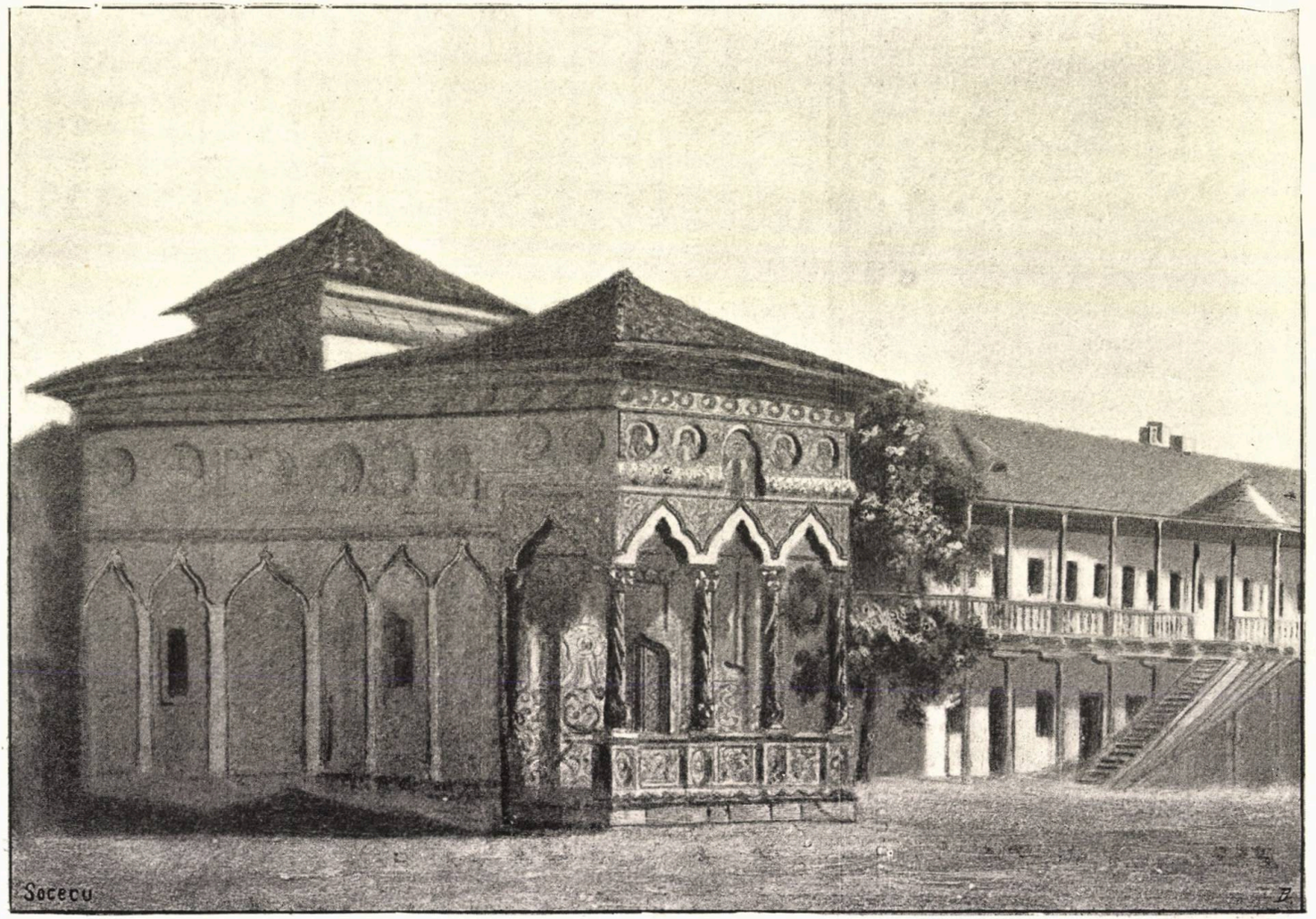

Biserica Stavropoleos din Bucureşti.

COPIL DIN FLORI.

Românul numeşte astfel copilul[1]) pre care l-a născut o fată ne-măritată, şi, prin extensiune, orice copil natural.

Acest soiŭ de copiĭ poartă, după localităţi, denumirĭ foarte variate şi anume: *copil din florĭ*, *copil de pripas*, *spur*, *fem. spuroaică*, *urzicar*, *fecior de isbelişte*, *copil de lele*, *copil de căpĕtat*, *copil de la umbra* saŭ *propteaua gardului*, *foachi*, (Trans.) şi *bitongĭ* (Trans).

Românul crede că aceştĭ copiĭ sunt, de obiceiŭ, cu mult maĭ talentaţi, maĭ deştepţi, maĭ isteţi, maĭ întreprinzĕtorĭ şi maĭ frumoşĭ decât mulţĭ dintre copiiĭ născuţĭ dintr'o legiuită căsătorie, dar totdeodată şi maĭ destrinaţi.

Intîlnim o asemenea credinţă la diferite popoare şi maĭ ales la Francejĭ.

---

[1]) Inainte vreme cuvîntul *copil* se întrebuinţa, maĭ ales în Moldova, numaĭ pentru copiiĭ naturalĭ, pe când ceĭ născuţĭ dintr'o legiuită căsătorie se ziceaŭ *fecioră*.

„*Feciorii* ce se vor naşte din călugăriţă, aceia sunt *copiĭ;* nu vor moşteni nimica dintru averea mâne-sa". *Pravila luĭ* **Vasile Lupu.**

Glava 207.—Când face neştine copil cu muierea luĭ cea ce e blagoslovită, prin lege, acel copil se chiamă *adevĕrat*.

„Iară când ţine neştire muiere în casa luĭ, neblagoslovită, şi se culcă cu dênsa de faţă, de va face copil se chiamă *hireş*.

„Iară când se culcă cu muierea afară de casa luĭ, acel copil ce va face se chiamă *copil*.

„Iară când va naşte copil şi nimenea nu ştie care tată l-aŭ făcut, nicĭ acela ce l-aŭ semănat, acela se chiamă *intunecat*".—*Pravila luĭ* **Matei Basarab.**

Aceştĭ din urmă copiĭ se numesc de francejĭ: *enfants de la messe de minuit qui cherchent Dieu à tâtons.*

In lucrarea D-luĭ S. Fl. Marian, *Naşterea la Românĭ*, se va găsi un numĕr însemnat de credinţe şi de obiceiurĭ privitoare la copiiĭ din florĭ. Vom spune numaĭ că, la Românĭ, copilul natural a purtat în totdeauna numele mameĭ sale, chiar când aceasta a avut un bărbat şi copiĭ legiuiţĭ, dovadă: Ion Vodă *Armeanul*, a căruĭ mumă era o Armeancă, soţia luĭ Sarpaga, Petru *Rareş* şi Alexandru *Lăpuşneanu*, fiul uneĭ Lăpuşnence. Intîlnim un obiceiŭ identic la Elinĭ şi la Romanĭ, probă zicerile: Τὴς μητέρος ὡς αἰξ καλεῖται, *Matris ut capra dicitur*[1])

Ceva maĭ mult, la Românĭ copilul din florĭ vine cu drepturĭ egale la împărţirea moştenireĭ rĕmasă de la mamă, dînsul poate fi legitimat prin căsătorie saŭ adoptat, cu formele cerute de lege.

La Evreĭ, în vechime, copiiĭ naturalĭ aveaŭ aceleaşĭ drepturĭ ca ceĭ legitimĭ, dacă nu eraŭ născuţĭ din o servă saŭ o idolatră.

La Elinĭ, eĭ făceaŭ parte din familie. In lipsă de copiĭ legitimĭ nu moşteneaŭ. Prin legitimaţie dobîndeaŭ drepturĭ în succesiune.

La Francejĭ un tată poate recunoaşte un copil natural. Cu toate că un asemenea copil nu are nicĭ un drept asupra averiĭ părinţilor sĕĭ, a căror moştenitor nu este, i se recunoaşte calitatea de succesor neregulat.

La Prusacĭ copilul natural are toate drepturile unuĭ copil legiuit în succesiunea mameĭ. Tatăl, care l'a recunoscut, ĭĭ datorează o pensie de întreţinere şi educaţia pănă la 14 anĭ; are dreptul la a şeasea parte din succesiunea acestuia, dacă nu sunt şi copiĭ legitimĭ.

La Austriacĭ copiiĭ naturalĭ moştenesc numaĭ pe mamă, dar cu aceleaşĭ drepturĭ ca copiiĭ legitimĭ.

Origina ziceriĭ *copil din florĭ* este cam îndoĭoasă şi putem alege între următoarele versiunĭ.

1°) Copil din florĭ, adică făcut printre florĭ, prin livezĭ şi nu în casă ca copiiĭ legitimĭ. In favoarea acesteĭ versiunĭ avem şi zicerile: *copil de gard, copil de la umbra* saŭ *propteaua gardului, urzicar.*

Francejiĭ, în unele provinciĭ, daŭ copiluluĭ natural numele de *champi*, adică născut pe câmp.

2°) Se zice prin alusie la fecioara care a născut din mirosul uneĭ florĭ.

„Intr'una din zile, domniţa poftind la o floare frumoasă, rugă pe roaba-ĭ să ĭ-o aducă, şi cum o mirosi, rĕmase însărcinată". — Basm popular.

Această credinţă o întîlnim şi la Romanĭ, la care vedem că Junone atingênd o floare, concepu pe zeul Marte.

Protinus hærentem decerpsit pollice florem
Tangitur; et tactu concepit illa sinu.

Ovidiu, Fasti, V. 255.

---

[1]) In spurios dictum videtur, quorum pater incertus est, eaque gratia a matre denominantur. — P. Manutiu.

Odinioară vechiĭ Elinĭ credeaŭ că ceĭ dintâĭ oameni s'aŭ născut din stejarĭ şi pietre, probă fabula luĭ Deucalion.

Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἐστι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης.

Omer, Odis.

Ex quercubus et saxis nati.

Prov. Lat.

Latiniĭ întrebuinţaŭ această zicere împotriva oamenilor eşiţĭ din popor şi a căror origină nu era cunoscută, saŭ celor lipsiţĭ de orĭce creştere şi cruzĭ la inimă.

3⁰) La ţară maĭ ales, florile le poartă tinerii necăsătoriţi. Copiiĭ născuţĭ în acest timp, sunt făcuţĭ când ambiĭ părinţĭ eraŭ purtătorĭ de florĭ, saŭ eraŭ eĭ înşişĭ florĭ nescuturate, şi de aceea, la astfel de copiĭ, li-se zice *copiĭ din florĭ*, adică nevinovaţĭ ca şi florile, căcĭ sunt făcuţĭ din dragoste.

Această din urmă versiune, care explică zicerea printr'un obiceiŭ românesc şi bine cunoscut, pare a fi cea maĭ probabilă. Sunt însă argumente destul de puternice în favoarea celorlalte versiunĭ, astfel că nu ne putem pronunţa într'un mod absolut, pentru una din aceste treĭ soluţiunĭ, în lipsa uneĭ probe hotăritoare.

J. ZANNE.

IEZERUL [1]

(BALADĂ)

---

unosc un munte cu zăpeзĭ
Şi codri din bĕtrâne vremurĭ;
Pe vîrfurĭ steĭurĭ zac grămezĭ,
Surpate par-că de blestemurĭ.

Potecĭ — de fost-aŭ — nu-s nicĭ urme; —
S-aŭ şters de muşchiŭ, s-aŭ ros de ploĭ; —
Nicĭ glas de om, nicĭ pas de turme
Prin ceĭ colţarĭ de vĭeaţă goĭ.

Acolo, în pădurĭ, la fund,
Se-ntinde taĭnică poĭană,
Şi-n ea un Iezer, lin, rătund,
Ca strop de lacrimĭ într'o geană.

In gĭuru-ĭ, verzĭ de brazĭ perdele;
De-asupra-ĭ, ceru-n vecĭ senin;
Pe ţĕrmurĭ, snopĭ de micşunele;
Văzduhul, de miroase plin.

---

[1]) In munţiĭ din Muscel este un lac numit *Iezerul*. Aci se povesteşte legenda *închipuită* a laculuĭ aceluĭa, precum şi, asemenea *închipuită*, legenda Luceafĕruluĭ. O îndoită ficţiune.

Dar, ca'ntr'un ochĭŭ de mort sticlos,
Un creţ pe luciŭ nu se vede,
Şi vulturul cu sbor lenos
Intr'însul chipul nu-şĭ prevede.

Zadarnic zodiile, luna
Şi soarele-ĭ clipesc de sus:
El stă posomorit într'una,
Ca tot pe gînduri negre dus...

Doar cel Luceafĕr, singur el,
Răznit de stele, pe sub noapte,
Mi-l învioară 'ncetinel
Cu repezĭ, vrăjitoare şoapte.

Lumina-ĭ limpede-l ploeĭe,
Ş'atuncĭa, din adînc eşind,
Rĕsare, 'n zarea-ĭ, o femee,
La el uĭtându-se cu jind.

Mijlocul eĭ, un crin de raĭŭ,
Mlădiŭ ca blânda ĭasomie,
Şi pĕru-ĭ scînteĭe bălaĭŭ
In boarea nopţiĭ bălsămie.

Cu buza de obidă arsă,
Cu ochĭ albaştri, marĭ, umbroşĭ,
Din umerĭ zorĭ de zi revarsă,
Mijind în munţiĭ viforoşĭ.

Dar steaŭa-n grab' s-a 'ntunecat,
Şi plâns obrajiĭ feteĭ moaĭe,
Şi glasu-ĭ tremură 'necat,
Ca vaere de vênt în ploaĭe:

„Iertare, prea slăvite Astru!
Şi pace pentru amêndoĭ!
Tu, trist al ceruluĭ sihastru,
Dă-mĭ, adu-mĭ sufletu 'napoĭ!

„Mireasa inimiĭ să-ţĭ fiŭ,
Şi dragostea mĭ neprihănită,
Izvor de nemurire viŭ,
S-adape vĭeaţa ta mâhnită.

„Trecut-aŭ anĭ şi anĭ de chinurĭ
De când mânia-ţĭ m-a bătut:
Topit-am ghĭeţurĭ cu suspinurĭ,
Cu lacrimĭ lacul am umplut.

„Palatu-n care te ĭubĭam
De mult sorbitu-l-a pământul;
Nicĭ somn, nicĭ tihnă nu maĭ am,
De când minţitu-mĭ-am cuvîntul.

„Dreptatea rĕsbunărĭĭ tale
Ascultă numaĭ vina mea?
Şi-ĭ surdă la potop de jale?
Căinţa n-are glas şi ea?

„La voĭ, în sfîntul Empireŭ,
Iertare nu-ĭ? nicĭ îndurare?
Din ură vĕ hrăniţĭ mereŭ?
Otrăvurĭ ardeţĭ pe altare?..

„Iertare, prea slăvite Astru!
Şi pace pentru amêndoĭ!
Tu, trist al ceruluĭ sihastru,
Dă-mĭ, adu-mĭ sufletu 'napoĭ...!“

Se stinge tînguĭosul cânt,
Ecoul fără să-l îngâne,
Ca foc de mirişte pe vênt,
Când nicĭ cenuşa nu-ĭ rĕmâne...

Atuncĭ Luceaferul se schimbă,
Se 'nflacără cu largĭ văpăĭ,
Iar peste Iezer lin se plimbă
Rĕsunet înmulţit de văĭ:

„Frumoasă, dulce ca un frag,
Şi fără seamĕn în zidire,
Cu tine cin' s-a dat în drag
Ţi-ĭ rob de-apururĭ cu iubire!

„Eraĭ a munţilor stăpînă,
Podoaba, fala, stema lor,
Şi mâna-ţĭ de măeastră zînă
Ţesea pe eĭ smăltat covor.

„Obraji'n roŭă-ţĭ rĕcorĭaĭ;
In raze te 'mbrăcaĭ de soare;
In car de fluturĭ tras sburaĭ,
Uşor ca fulgul de ninsoare.

„Crăĭeseĭ lor, să i se 'nchine,
Veniaŭ în stol privighĭetorĭ,
Iar noĭ, de sus privind la tine,
Uĭtam s-apunem despre zorĭ . . .

„Când te-am zărit, pe sub păduri —
Era într'un amurg de vară —
Dormĭaĭ pe straturĭ de răsurĭ,
In cuĭb de pajişte, afară.

„Aşa pe balta 'mpurpurată,
Spre seară, nufĕrul plăpând,
Şi-n faptul zili-aşa s-arată
Pe rumenĭ norĭ o stea visând.

„Sglobiĭ de zefirĭ adierĭ
Furaŭ suava ta suflare
Şi, ca prinos de mîngiĭerĭ,
O rĕspândĭaŭ în a mea zare.

„Uĭmit iţĭ admiram făptura —
Ah, ce comorĭ de desfătărĭ! —
Şi pĕrul, ochiĭ, sînul, gura
Ţi le 'nflorĭam cu sărutărĭ . . .

„Te deşteptaşĭ — Ce blând cătaĭ! —
Citĭam în faţa-ţĭ dorul, mila –
Şĭ-atuncĭ în poala ta picaĭ,
Ca smuls din crugul meŭ cu sila.

„Flăcăŭ sfios, ĭţĭ stam 'nainte
Roşind, cu fecĭoreştĭ simţirĭ,
Şi mĕ pĭerdeam în recĭ cuvinte,
Topit sub caldele-ţĭ priviriĭ.

„Vorbĭam de-apus, de rĕsărit,
De rĭurĭ cu duĭoase graĭurĭ,
De cursul vecilor oprit
Pe cele tot sənine plaĭurĭ;

„Iar tu zimbĭaĭ aşa de dragă!
Şi zîmbetu-ţĭ zicea să sper —
Şi'n braţ te-am prins, şĭ-o noapte'ntreagă
Mi te-am purtat din cer în cer.

„Te-am dus departe, prin tărĭĭ —
Ţĭĭ minte?—prin pustĭĭ paraginĭ,
Sub cort de raze safirĭĭ,
Subţirĭ ca fire de păĭanginĭ.

„In cânturĭ de-alte lumĭ slăvită,
Sub mĭndrul stelelor polog,
Juraşĭ credinţă neclintită
Şi sufletu-ţĭ mi-l daşĭ zălog.

„Ziceaĭ: „Iea-l, du-l în sfera ta!
„De el rĕmâĭe vĭaţa-mĭ oarbă!
„Şi 'n cĭasul când te voĭŭ uĭta,
„Pământul crape să mĕ soarbă..!“

„Femee! zînă! glas de mĭere
Şi inimă de ceară! Vaĭ!
Credinţa ta ca umbra pĭere,
Ca unda rost la gînduri n-aĭ! —

„Pe scări de nori scăpărători,
Sclipind și moi c'a mării spume,
Prin câmpi cerești resunători,
Incet te-am coborît în lume;

„Incet, de visul fericirii
Căci nu puteam să mă despart;
Incet, extasul nălucirii
Cu tine vream pe veci să'mpart...

„Dar glasul aspreĭ mele sorți
Zoria ca să mă 'ntorc în stele,
Să las l a dimineței porți
Mîndrețea strălucirii mele.

„Și iar în plaĭul singuratic,
Pe strat de ruje te-am culcat,
Apoĭ, cu sufletu-ți sburdatic,
Pe căĭ de-azur am apucat.

„Ajung ... Ce dor nețărmurit!
Amarĭ a nerăbdării trude,
Să văd al zileĭ asfințit,
Sfîrșitul așteptării crude!

„Dar ziŭa sta mereŭ pe munte,
Și nimbul meŭ, din vreme aprins,
De treĭ orĭ mi l-am prins în frunte,
De treĭ orĭ ĭarăși l-am desprins.

„Când seara se ivi pe bolți
Cu umbre lungi și somnoroase,
De mult eŭ pribegiam prin colți,
Prin văĭ și rîpe neguroase...

„In preajma ta ca să pătrunză,
Ca șearpe, zarea mea de foc,
Se strecura din frunză 'n frunză
Și te căta din loc în loc.

„Hățișul codrilor adînci
Răsbĭa și-l întreba de tine,
O, giuvaer ascuns în stînci,
O, harpă cŭ-armonii divine!

„Și pestetot eraĭ pĭerdută!
Pustiŭ e cuĭbul tĕŭ vergur;
Palatul tĕŭ, stafie mută,
Pustiŭ se 'nalță-n cerul sur...

„Ce-aĭ fost tu pentru mine dar?
Năluc? vedenie din basme?
Văpaițe ce-n luncĭ tresar
Și mintea 'nșeală cu fantasme?

„Ah, nu! Tu n'aĭ fost o fantomă
De raze, aburĭ și profum:
Fĭerbintea gurii tale-aromă
Imĭ arde inima și-acum!

„Și-n sînul meŭ, ce te umbri,
Din aripĭ sufletu-țĭ se sbate,
Ca prins în laț un colibri
Setos de florĭ și libertate.

„La munțiĭ cu sĕlbaticĭ creerĭ
Și la prigorĭ și liliecĭ,
La frațiĭ licuricĭ, la greerĭ,
Mĕ plâng în hăul nopțiĭ recĭ.

„Când, ĭată! sunet de cristal,
Mĕrunt și cald ca rîs de fată,
Plutind spre norĭ, din val în val,
Voĭos urechĭa mea desfată.

„Staŭ loculuĭ, trezit din vise —
Suflarea-mĭ, sugrumată-n pĭept,
Svicnĭa... Și din albastre-abise
Săgețĭ de-argint la vale 'ndrept..

„Și-n leasa celor pini resleți,
Sub cracă de furtună frântă,
In leagăn vĕd cum te resfeți
Și braț de fĕt-frumos te-avêntă.

„Te-avêntă-n sus și te'nfioară,
Iar tu-l îmbii din ochi limbuți,
Și când în dreptu-i te coboară,
Mi te sărută și-l săruți. —

„De groază 'nmărmurii . . . Și, crunt,
Fieros, ca geniul mânie,
Clătii al vecinicie prunt
C'un hohot, spasmul nebunie ! —

„Ce-am zis ? Ce trăsnet d'anateme
Din limba mea se prăvăli ? — —
Pământul auziam că geme,
Și-n grele neguri se'nveli — —

„Atât. Atâta știu. O, cer!
Și tu nu te-ai surpat ca dînsul ?
Și nu mi-ai dat un piept de fier
Să 'nchid durerea mea și plânsul !..

„Târziu: — al zilei plug de aur
In cumpănă sta în amiaz ;
La jugu-i, svăpăiat balaur
Scurma în brazde de topaz —

„Târziu — cu pas domol — sosesc
La sfîntul meu părinte Soare ;
Dar pragul Raiului găsesc
Deșert, sub pază de zăvoare.

„Pe el osînda-mi vĕd și fapta :
„Fugar pe urme de femei !
„*Pribeag să fii* și scos din treapta
„Și ceata sfetnicilor mei ! . . . "

„De-atuncĭa, fără de rĕspas,
Colind tăcut nemărginirea;
Când toate-apun şi fac popas,
Eŭ staŭ de streaje-n toată Firea.

„De-asupra-ţĭ trec în douĕ rînduri:
Când intru-n noapte şi când es;
Cu dor şi ĭertătoare gînduri
Spre Iezer razele-mĭ îndes.

„Oglinda-ĭ însetat o beaŭ,
Şi când aparĭ tu peste valurĭ,
Aş vrea să cad şi să te ĭaŭ
Cu mine-n lumea fără maluri.

„Dar nu ştiŭ ce vrăjmaşe duhurĭ
Mi-arat' icoana ta de-atuncĭ — —
Cu spaĭmă scapĕt prin văzduhurĭ,
Iar tu rĕmâĭ în vecĭnicĭ muncĭ!.. "
. . . . . .

Luceafĕrul s-a 'ntunecat,
Iar fata-n Iezer se cufundă,
Şĭ-un glas, ca-n lacrimĭ înnecat,
Se 'ngână tremurând pe undă:

„„Iertare, prea slăvite Astru!
„Şi pace pentru amêndoĭ!
„Tu, trist al ceruluĭ sihastru,
„*Dă-mĭ, adu-mĭ sufletu 'napoĭ...!*"

Dar moare tînguĭosul cânt,
Ecoul fără să-l îngâne,
Ca foc de mirişte pe vênt,
Când nicĭ cenuşa nu-ĭ rĕmâne.

VASILE D. PĂUN.

GRIGORE PĔUCESCU

I

In timpurile noastre, vieaţa celor maĭ mulţĭ oamenĭ, fiind fără accidente şi fără fapte extravagante, nu e decât o desvoltare regulată a însuşirilor fiecăruia. Vieaţa luĭ Grigore Pĕucescu e prin urmare, desvoltarea uneĭ minţĭ sănătoase, care ştiu să se înalţe, liniştit şi continuŭ, până în ultimele eĭ momente.

Născut în 5 Februarie 1842 la Ruşiĭ-de-Vede, din o familie modestă, el făcu studiĭ strălucite atât în colegiul Sf. Sava din Bucureştĭ cât şi la Facultatea de drept din Paris, de unde obţinu titlul de licenţiat. Intors în ţară, Pĕucescu se distinse maĭ întâĭ ca magistrat, ajungênd repede până la treapta de procuror al Inalteĭ Curţĭ de Casaţie, şi maĭ în urmă ca avocat, luând un loc de onoare printre fruntaşiĭ barouluĭ. Din cele dintâĭ zile ale cariereĭ sale libere, el începu a desfăşura o activitate politică care deosebi maĭ adînc personalitatea luĭ. Deputat încă din 1871, director al gazeteĭ conservatoare „Timpul“, vice-preşedinte al Camereĭ de maĭ multe orĭ, ministru al ţĕrĭĭ în 1889 : iată scara socială ce urcă dînsul treptat, desfăşurând din ce în ce maĭ mult puterile cu care îl înzestrase firea.

Ager la minte şi pururea lucrător cu ea, bun la inimă şi dovedindu-şĭ vecĭnic bunătatea, Pĕucescu întrunea în sufletul luĭ, cum arareorĭ se întîmplă, armonia ideilor şi sentimentelor marĭ. Corpul luĭ era delicat şi fin; obrazul palid, încadrat de o barbă neagră; ochiĭ viĭ şi arzĕtorĭ; pĕrul negru, dat peste cap, lăsând în faţă o frunte largă, a căreĭ albeaţă rĕsfrângea parcă seninătatea conştiinţeĭ de supt ea.

Ca jurisconsult, tratatul *Obligaţiilor* este o dovadă puternică despre cunoştinţele şi spiritul luĭ juridic. Cele două volume ce-l alcătuesc, sunt o lucrare serioasă cu multe observaţiĭ de o originalitate şi de o judiţiositate care se pot compara cu observaţiile jurisconsulţilor străinĭ. Păucescu a aplicat cunoştinţele şi experienţa luĭ de magistrat şi avocat asupra *Dreptuluĭ român,* făcênd să iasă avantajele şi neajunsurile legiuitoruluĭ nostru faţă cu Codul civil francez, aşa că la o revizuire a Coduluĭ român va trebui să se ţină seamă de părerile luĭ. Tot el a fundat şi foaia *Dreptul.*

Ca om politic, principiile luĭ sunt expuse, între altele, într'un studiŭ intitulat *Despre partidele politice,* publicat maĭ întâĭ în *Convorbirile literare* din 1878. Ele se pot reduce la două maĭ de căpetenie:

Ideea democraţieĭ şi ideea conservatoare.

Eşit din straturile adîncĭ şi curate ale poporuluĭ român, Păucescu înţelegea şi simţea în chip firesc toate drepturile, nevoile şi aspiraţiunile poporuluĭ. De aceea el a fost un democrat convins, şi preocuparea luĭ cea dintâĭ, în toată cariera sa politică, a fost soarta poporuluĭ nostru. In îmbunătăţirea acesteĭ soarte, el şĭ-a întrebuinţat toată inteligenţa şi gîndirea; în apărarea săteanuluĭ, inima luĭ Păucescu intra în vibrare: umanitatea, dreptatea, mila, toate sentimentele se grămădeaŭ în descrierea „suferinţilor celor 4 milioane şi jumătate de ţĕranĭ", pe care îĭ uităm adesea „noĭ, restul celor 500,000 [1]). Pentru el chestia aceasta era cu drept cuvînt o chestie naţională.

„Starea sătenilor noştri e în multe părţĭ, zice dînsul, atât de rea, în cât rasa românească degenerează şi piere. Generaţiile devin din ce în ce maĭ slabe, maĭ bolnăvicioase, maĭ incapabile de muncă corporală şi intelectuală. Şi întrebarea ce ne-o punem este aceea de a şti: prin ce mijloace vom opri această degenerare a neamuluĭ nostru, prin ce mijloace vom ajunge să avem o populaţiune robustă şi capabilă de a lupta şi a-şĭ ţine locul între celelalte rase.

Ţĕraniĭ, adaugă el, sunt isvorul care hrănesc şi premenesc toate stratele sociale. Inainte de toate trebue să destupăm şi să curăţim isvorul" [2]).

El a propus un numĕr însemnat de îmbunătăţirĭ între care, maĭ la sfîrşit, şi proectul sĕŭ de *Tocmelĭ agricole.*

Intrat încă de tînĕr în partidul conservator, atuncĭ când ideea conservatoare era de mulţĭ înţeleasă rĕŭ, şi rĕmas, alăturĭ cu puţinĭ alţiĭ, nezdruncinat şi credincios partiduluĭ sĕŭ, s'ar putea zice, până în pragul mormîntuluĭ, el vorbi în cameră şi scrise în *Timpul, România* şi *Epoca* în favoarea ideeĭ conservatoare multe şi serioase pagine cu aceeaşĭ convingere cu care scrisese în favoarea ideeĭ democratice.

Iată în adevĕr o *Scrisoare* din „Timpul" de la 12 Septemvrie 1880,

---

[1]) *Chestia ţĕrănească,* 1 volum, 1893.

[2]) Op. cit.

care resumă ideea conservatoare. O cităm aproape întreagă atât din pricina frumusețiĭ eĭ cât și pentru că lămurește hotărît fondul spiritului conservator al luĭ Pĕucescu.

Săceni, 10 August 1880.

„Cugetând adesea la starea de astăzĭ o societățiĭ noastre românești, scrie el, și aducêndu-mĭ aminte de ce era țara acum un pătrar de secol, de multe orĭ mi s'a părut că țara noastră este într'o stare maĭ rea acum, decât atuncĭ, saŭ cel puțin, că nu ne-am ținut făgăduelile ce le dădusem și n'am îndeplinit progresul ce eram în drept să-l așteptăm.

Căcĭ luând pe rînd toțĭ factoriĭ care constituesc prosperitatea și tăria unuĭ popor, nu întârziem a descoperi că pretențiunile noastre la civilisațiune sunt curate laude și că progresul nostru este ca acel gigant, cu picioarele de lut, saŭ ca mĕrul frumos pe din afară, dar plin de putreziciune înlăuntru . . .

Din punctul de vedere intelectual progresul nu este nicĭ general, nicĭ adînc; din puntul de vedere moral, nu este progres. In lipsă de ideĭ puternice de onoare și de demnitate personală, generațiunea dinainte avea ceea ce, la popoarele primitive, înlocuește acestea, avea frica luĭ Dumnezeŭ, sentiment adînc întipărit în conștiința Românilor și pe care înțelepțiĭ îl cultivaŭ cu îngrijire și cu convincțiune în inima mulțimiĭ. Nu furaŭ, nu înșelaŭ, nu năpăstuiaŭ, pentru că ochiul luĭ Dumnezeŭ veghia necurmat și pretutindenea, și de el nu se puteaŭ ascunde. Eraŭ milostivĭ, eraŭ răbdătorĭ, pentru că Dumnezeŭ dă tot binele și era drept să dea și eĭ, și pentru că Dumnezeŭ le da tot rĕul, ca să-ĭ pedepsească pentru pĕcatele lor. Dădeaŭ fiecăruia ce este al luĭ pentru că bunul străin era haram în casa omuluĭ. Țĕraniĭ, poeți de felul lor, divinizaŭ instituțiunile sociale. Eĭ plăteaŭ, dijma nu proprietaruluĭ, ci luĭ Dumnezeŭ. „Dijma este a pământuluĭ, îmĭ zicea un bĕtrân, și să nu aibă pământul propri„etar, să lași pe brazde din zece una“. Celor sĕrmanĭ li se lăsa și lor o bucățică din semĕnăturĭ să secere, și această bucățică se numea „barba luĭ Dumnezeŭ“. Toate aceste credințe, care făceaŭ poliția în țară, dispar, aŭ dispărut: ochiul luĭ Dumnezeŭ nu ne maĭ vede și judecățile luĭ nu ne maĭ ating . . .

Și decĭ, relele se înmulțesc în societate; noțiunea dreptuluĭ se schimbă și ajunge să fie al nostru tot ce putem apuca, fără să comitem un delict caracterizat; noțiunea adevĕruluĭ se schimbă: am ajuns să credem că cine strigă maĭ tare, acela vorbește adevĕrul; noțiunea bineluĭ se schimbă: tinerĭ nu maĭ respectă pe bĕtrânĭ, din contra, e o dovadă de capacitate să disprețuești și să huleștĭ pe premergĕtorĭ tĕĭ din fiece ramură de activitate; soțiĭ nu maĭ aŭ milă unul de altul, se înșeală, se despoae, se divorțează; frațiĭ nu se maĭ îngăduesc la olaltă, sub autoritatea bĕtrânuluĭ părinte, care se continua mult după moartea luĭ, ci descurcă prin judecăți tovărășia în care s'aŭ născut.

Este netăgăduit apoĭ că țara noastră a sărăcit mult de la o vreme încoace. Cine nu știe că România era acoperită în mare parte cu pădurĭ și că acest capital de sute de milioane s'a risipit în maĭ puțin de treĭzecĭ de anĭ? Cine nu știe că nu maĭ avem astăzĭ nicĭ a patra parte din vitele marĭ și micĭ ce le aveam acum un pătrar de secol și că acest capital pĭerdut spre marea pagubă a pământuluĭ pe care-l îngrășia și a proprietarilor, se urcă asĕmenea la sutimĭ de milioane? Orașele sunt staționare și satele aŭ dat îndărăt. Maĭ acum câțiva anĭ, cel puțin valoarea ce o representaŭ imobilele din țară era a noastră. Acum, o parte mare din această valoare, prĕfăcută în scrisurĭ fonciare urbane și rurale, se află în Viena, în Paris, în Londra: nu maĭ este în țară!

Pe terenul curat național progresul nostru este iarăși mai mult aparent decât real, mai mult superficial decât solid; căci dacă fumul de glorie de pe câmpul de bătae și independența recunoscută dă de lucru fraseologilor noștri oficiali, oamenii serioși cată să se îngrijească de acest fapt nenorocit: că populațiunea românească a scăzut cu o zecime și că a fost înlocuită cu o populațiune străină de noi ca rasă și religiune, și că aceasta constitue o plagă națională care-și așteaptă încă leacul.

Românii ceĭ buni se îngrijesc și mai mult de dispariția aceluĭ patriotism curat, aceluĭ foc sacru care a făcut onoarea și puterea generațiuniĭ ce ne-a precès. Acel avênt puternic în toate direcțiunile, acea iubire sfîntă pentru țară, acea credință nestrămutată în viitor, acel miros învietor care te îmbăta în școală, care te încălzea în lume, care te exalta în poesie; toate acestea s'aŭ înlocuit cu un materialism stupid și rușinos. Poesia, care îmbărbătează a trecut, și inimile nu mai vorbesc românește decât prin gura unuĭ supra-viețuitor al generațiuniĭ trecute. Din școală eșim îmbătrâniți, fără avênt, fără scop înalt și fără independență de caracter; pe urmă ne dedăm a spune cuvinte pe care nu le credem și a ne rîde de toate credințele care fac puterea națiunilor celor marĭ.

Cât trăim, cătăm să trăim bine cu muncă puțină.

Dacă dar, din împătritul punct de vedere, intelectual, moral, economic și național, progresul nostru este, ca să zic așa, o spoială pe deasupra, care ascunde rĕŭ decadența reală; dacă după o muncă de un pătrar de secol, ne găsim tot acolo de unde plecaserăm, de nu și mai îndărăt; dacă sforțările noastre sincere, dacă silințele noastre stăruitoare, aŭ rĕmas zadarnice, este de datoria oamenilor politicĭ aĭ țĕriĭ ca să gîndească la cauza rĕuluĭ și să caute fără preget tămăduirea."

Dar aceste douĕ principiĭ fundamentale, ideea democratică și ideea conservatoare, pot ele trăi împreună în acelaș om și în acelaș partid? Unora li se pare că nu. E însă o greșală. Ele nu pot trăi împreună în adevĕr și se exclud, când ia cineva ideea conservatoare în înțelesul eĭ învechit: de castă, — și democrația în înțelesul superficial: de demagogie. In accepția lor modernă însă, așa cum le înțelegea Pĕucescu, aceste douĕ ideĭ nu numaĭ că pot trăi foarte bine împreună, dar chiar decurg firește una din alta. După el, „democrația nefiind altceva decât respectul merituluĭ personal și al rațiuniĭ individuale", așa cum e înțeleasă de toată lumea de astăzĭ, nimic mai logic ca ea să conducă la ideea conservatoare, care, după Pĕucescu, nu înseamnă altceva decât „dominațiunea rațiuniĭ și a dreptățiĭ în societate". In adevĕr, democrația modernă fiind bazată pe respectul dreptuluĭ individual și dând voie fiecăruia să-și întrebuințeze toate facultățile sale, toată libertatea sa, nu ar putea fi ceea ce voește și trebue să fie decât sprijinindu-se pe rațiunea omenească, adică avênd capacitatea de a înțelege o astfel de stare socială, de a apreția respectul drepturilor inerente calităților de om, de-a cunoaște și iubi datoriile sociale.

Altfel libertatea de care s'ar bucura, ar degenera în licență, și democrația s'ar schimba în demagogie, adică în „acel dușman al civilizațiuniĭ", după Pĕucescu, care „vine cu sofisme ca *vox populi vox dei*", fără să-și deie

seamă că „voința mulțimii ca și voința unuia singur, dacă nu e conformă cu rațiunea e o tiranie". Așa dar democrația, dând tuturora și deopotrivă dreptul de a se desvolta în libertate, impune în același timp societății datoria de a se desvolta potrivit rațiunii, adică de „a se cârmui de *cei mai competinți* dintre fiii săi", și conduce, astfel, la principiul fundamental al ideii conservatoare.

Ca o urmare firească a democrației sale, el fu susținitor al libertății și al descentralisării. Ca un corolar al ideii conservatoare, el fu părtaș al monarhiei constituționale, instituție, sub care, „luptele dintre partide pot fi mari, violente, dar niciodată nu degenerează în războiu civil", așa că Păucescu privește monarhia constituțională „ca pe cel mai mare progres ce a realizat omenirea în politică".

Intre toate ideile politice ale unei țări și ale unei epoci, între jocul lor firesc, alternant și deopotrivă necesar, Păucescu aruncă cumpăna existenții numai a două partide, în a căreĭ balanțe trag mai greu și pe rînd: când tradițiile, când progresul unui popor.

„Acestea sunt ideile, acestea sunt credințele partidului conservator", încheie Păucescu.

El a fost, cum se vede un democrat rațional și un conservator progresist.

Ca orator în cameră, Păucescu a avut succese frumoase, unele neuitate. El era de o elocvență convingătoare, c'o logică strînsă, într'o formă clară, într'o limbă aleasă, corectă și nervoasă; timbrul voceĭ plăcut și sonor; atitudinea serioasă și impunătoare, de părea, când vorbea, mai nalt decât era în realitate.

In timpurile din urmă, cu credința luĭ în privința existenții în țară numai a două partide politice, Păucescu a căutat să resiste tuturor celor ce i se păreau luĭ că îi distrug această credință. Lăsat însă singur în frontul luptei acesteia, din care el credea că-și face o onoare de om de partid, ba chiar desaprobat, a căzut în cele din urmă rănit cu arma în mână. Când s'a deșteptat și s'a uitat în jurul luĭ, și când s'a văzut părăsit de toți ceĭ pentru care el luptase o vieață întreagă, o amărăciune adîncă l-a cuprins și a plecat descurajat încotro i-aŭ văzut ochiĭ.

El a fost un sacrificat.

Dacă ar fi voit, ca mulțĭ alțiĭ, ar fi mers și el înainte, și, pentru moment, ar fi câștigat mai mult; dar temperamentul saŭ voința luĭ nu i-a permis s'o facă și n'a făcut'o. In privința aceasta, el are drept la stima tuturor, căci lasă printre noĭ un exemplu de demnitate și de onoare.

II.

Dacă activitatea publică a luĭ Păucescu aparține mai mult politiceĭ, o activitate intimă a luĭ, am putea-o numi, aparține literaturiĭ. Supt omul po-

litic, trăia un om de litere, un iubitor sincer de frumos, un apreţiator delicat. Fără să facă vr'un sgomot, el a avut în casa sa, timp îndelungat, un *salon literar*, adică serate literare regulate, în care se citia şi se discuta lucrările tuturor scriitorilor noştri. Eminescu, — pe care Păucescu în calitate de director al *Timpului* l'a avut ca prim-redactor, — D.D. Panu, Ollănescu, Carageale, Duiliŭ Zamfirescu, Anghel Demetriescu, Delavrancea, Vlăhuţă aŭ fost ceĭ care aŭ însufleţit cu scrierile şi convorbirea lor seratele neuitate din colţul stradeĭ Clemenţiĭ. A iubi literatura, în situaţia în care era el, nu e o însuşire fără însemnătate, în mijlocul uneĭ societăţĭ atât de ignorantă de ceea ce se scrie în ţara noastră. A o iubi însă aşa, cum o iubea el, adică cu patimă adîncă, cu sufletul arzênd pururea în dragostea eĭ, ca o candelă aprinsă dinaintea uneĭ icoane, — aceasta e semnul unuĭ suflet ales. Şi ales într'adevĕr era sufletul luĭ, care cu toată dragostea, şi cu toate cunoştinţele luĭ clasice, şi cu tot entusiasmul firiĭ luĭ, nu încercă niciodată să scrie literatură, decât singura încercare juvenilă de traducere în versurĭ: cântul întâĭ din Eneida. In epoca noastră de ambiţiĭ neměsurate, Păucescu, — exemplu rar, — cheltuia toată inteligenţa luĭ superioară şi poate talentul luĭ rĕmas ascuns, admirând pe alţiĭ, uitându-se cu desăvîrşire pe sine, ca şi cum nu i-ar fi trecut nicĭ măcar prin minte c'ar putea fi el însuşĭ un om de litere. Nu decĭ prin cărţĭ vom găsi dovezĭ de puterea judecăţiĭ şi gustuluĭ sĕŭ, ci în inimile celor ce l'aŭ cunoscut. Ca maĭ toţĭ ceĭ ce sunt atinşĭ de poesia luĭ Eminescu, el punea pe poetul trist deasupra tuturor poeţilor românĭ. In o prefaţă a sa la *Culegerea unor articole de ale luĭ Eminescu* din *Timpul*, Păucescu resumă înrîurirea poetuluĭ astfel:

„— Cu Eminescu poesia noastră intră într'o eră nouă: vîrsta copilărieĭ se sfîrşeşte şi începe vîrsta bărbăţieĭ. Nimenĭ nu maĭ este îngăduit de acum înainte să vorbească de ghioceĭ şi de viorele, fără să ascunză sub florĭ ascuţişul uneĭ ideĭ. Intre Eminescu şi ceĭ maĭ mulţĭ dintre poeţiĭ noştri, este această deosebire, că, pe când ceialalţĭ ne amuză şi ne încântă, Eminescu ne farmecă şi ne subjugă. Şi jugul ce ne pune, nu putem să-l lepădăm... Omul acesta blajin, care fugea de lume a devenit un tiran căruia i se supun toţĭ Româniĭ".

Bucata care ĭ plăcea luĭ maĭ mult din Eminescu şi pe care o credea ca cea maĭ frumoasă şi maĭ înaltă pagină literară românească, era *Satira I*, pe care Păucescu o recita totdeauna cu un fel de religiositate şi străbătênd parcă el însuşĭ timpurile depărtate de care vorbeşte poetul. Cine nu l'a auzit de zecimĭ de orĭ recitând larg şi sonor versurile următoare?

Coloniĭ de lumĭ pierdute
Vin din sure văĭ de haos pe cărărĭ necunoscute.
Şi în roiurĭ luminoase isvorând din infinit,
Sunt atrase în vieaţă de un dor nemărginit.
. . . . . .

Şi nu numaĭ poesia, ci toate formele literaturiĭ: elocvenţa, teatrul, —maĭ ales teatrul luĭ Molière,—cuvintele cu greutate, cu filosofie saŭ cu spirit în ele, vibraŭ până în fundul sufletuluĭ luĭ. Din orĭce împrejurare, de orĭ unde venea, aducea impresiĭ care i se întipăreaŭ şi le repeta totdeauna. Azĭ se întorcea de la cameră cu o replică „simplă şi limpede", dar „plină de bun simţ şi de prevedere" a D-luĭ Lascar Catargiŭ; mâne cu un cuvînt de spirit al D-luĭ Carp; în altă zi cu o axiomă nouă politică a luĭ Lahovari. Aşa, spre pildă, nu uita niciodată când vorbia de Lahovari să amintească axioma juridică făcută de acesta la Curtea din Craiova în procesul omoruluĭ profesoruluĭ Popescu: „Justiţia, Inalţĭ magistraţi, pe care o personificaţĭ D v., este divină! Este divină, nu numaĭ pentru că e dreaptă cu ceĭ marĭ şi puternicĭ; nu numaĭ pentru că e dreaptă cu ceĭ micĭ şi slabĭ, ci pentru că e dreaptă şi cu ceĭ răĭ şi perverşĭ!"

Tot cu aceeaşĭ căldură Păucescu iubea şi artele. Casa sa era plină de tablouri făcute în ţară. „Când voesc să călătoresc în lumĭ depărtate şi frumoase, zicea el, mĕ aşez în salon pe un fotoliŭ şi privesc tablourile mele. Ce lumĭ minunate şi senine, ce regiunĭ frumoase şi adîncĭ". In deosebĭ *Corturile de ţigani* ale Pictoruluĭ Grigorescu, tabloŭ plin de simplitate, representând un apus de soare cu aspectul şi liniştea sereĭ de la ţară, cu fumul ridicându-se încet din coşurĭ spre cer,—ĭĭ atragea privirea de a miea oară, şi îndelung.

Vara, în toate duminicele, îl vedeaĭ luându-şĭ drumul spre Sinaia, unde se plimba cu capul descoperit, cu un copilaş de mână, pe sub arborĭĭ bătrânĭ de acolo, respirând răcoarea şi frumuseţea munţilor c'o vădită mulţumire. Primăvara pleca undeva maĭ departe, maĭ des la Constantinopolĭ, sub soarele orientuluĭ, ca spre un isvor dătător de vieaţă, cu familia şi câţĭva amicĭ. Cobora în insula Prinkipo, şi trăia două-treĭ săptămânĭ, făcênd pe jos saŭ în barcă jurul insuleĭ de dimineaţa şi până seara, orĭ stând la o masă în grădina Oteluluĭ şi privind, supt un soare blând, ceasurĭ întregĭ pe întinsul scînteietor al Mărĭĭ Marmara. Când te apropiaĭ de el, se scula fericit şi te întîmpina declamându-ţĭ cu glasul sĕŭ cântător, cu faţa transfigurată de frumuseţea loculuĭ, stihurile ce-ĭ treceaŭ atuncĭ prin minte ca refrenul uneĭ muzicĭ ce te urmăreşte:

Sur la plage sonore, où la mer de Sorrente
Déroule ses flots bleus au pied de l'oranger...

Priveliştea aceea a mărĭĭ, poate una din cele maĭ fermecătoare din lume, ĭĭ aducea aminte poesiile cele maĭ frumoase ce mâna omenească a scris vr'odată. De unde stătea el, din grădina Oteluluĭ Giaccomo, rest al unuĭ pictor italian, Păucescu privea ţĕrmul Asieĭ din faţă cu sînurile luĭ albe, mîngiiate de soare, cu limbile de pămênt verzĭ, intrând blând în mare, cu munţiĭ din fund, acoperiţĭ de luminĭ şi umbre, de sate şi orăşele, întinzêndu-se nesfîrşit până dincolo de Scutari şi de Moda. La stînga, insula Halchi, insula

Proti, care de departe pare ca o aripă imensă eşind din apă şi atingênd cu vêrful cerul. Mai în fund, masa imensă a oraşuluĭ Constantinopolĭ cu casele ce se încalcă unele pe altele şi se ridică în amfiteatru până sus la Iildiz-Kiosc, seraiul sultanuluĭ. La dreapta, retrăgêndu-se departe privirĭ, albastrul Mărĭĭ Marmara, unit cu albastrul ceruluĭ, atrăgênd ochiul pe zone nesfîrşite şi jucătoare, când argintiĭ, când aurĭĭ. La vederea acestor splendorĭ ale firĭĭ, sufletul luĭ Păucescu era profund mişcat. Işĭ întoarcea privirea de jur împrejur şi o strîngea plină de lacremĭ de bucurie, ca şi cum i s'ar fi arătat o lume de fericirĭ ascunse, ca şi cum ar fi citit, în câteva clipe, toate paginele poesiei naturiĭ.

Seara, întors din excursiunĭ, cânta încet, c'o voce pasionată şi cu un timbru vibrant, în mijlocul tovarăşilor sĕĭ de călătorie, pe terasă, până târziŭ, sub bătaia luniĭ; căcĭ sufletul luĭ avea în el întreaga gamă a pasiunilor omeneştĭ, şi se avînta fericit în toate plaiurile încântărilor. De câte orĭ nu ne ziceam vĕzêndu-l, că Păucescu ar fi putut fi un poet liric, un muzicant, dacă s'ar fi încercat.

Entuziasmul firiĭ luĭ îl făcea să uite adesea rĕul de care suferea de mult. Când te primea în casă la el, când te întîlnea pe drum, era pururea afabil şi cu zîmbetul pe buze. Poate n'a dat niměnuĭ mâna, fără s'o însoţească de zîmbetul luĭ plin de bunătate. Boala, care de maĭ bine de 10 anĭ, îl făcea să sufere zilnic, nu-ĭ a înăsprit o singură zi faţa. Il vedeaĭ cam slab, îl întrebaĭ de sănătate, el îţĭ rĕspundea totdeauna cu cuvintele: „bine, voinic, mulţumesc“: era mulţumit că trăeşte pe pămênt, că iubeşte şi este iubit de toţĭ ceĭ care-l cunoşteaŭ. Sufletul luĭ părea că reproduce versurile poetuluĭ fericit, versurĭ care i-ar putea servi de epitaf:

J'ai su me faire aimer; j'ai su moi-même aimer;
Que m'importe le reste?
Je puis mourir! La mort ne m'aura pas entier;
J'aurai vu jusqu'au bout de mon étroit sentier,
L'Amitié me sourire;
Et jusqu'à ce qu'ils soient glacés par le trépas,
Je vivrai dans des coeurs qui ne m'oublieront pas.
Et cela peut suffire.

El se stinse în dimineaţa zileĭ de 4 Maĭ trecut, în braţele familieĭ sale, a căreĭ devotament pentru el a fost nemărginit. In ziua înmormêntării luĭ,—o zi ploioasă, —îl urmaŭ triştĭ la groapă toţĭ ceĭ care l'aŭ iubit, — adică întreaga capitală a Bucureştilor.

N. PETRAŞCU

Rimembranza, bust.

CRONICA

Intre piesele ce se vor representa în stagiunea viitoare a Teatruluĭ Naţional, figurează şi *Antigona* luĭ Sofocle, tradusă de d. Edgard T. Aslan. Celebra tragedie antică va fi jucată în condiţiĭ bune, cu decoruri anume, cu musica minunată a luĭ Mendelsohn, cu îngrijire deosebită. Felicităm pe ceĭ ce aŭ avut ideea de a împrăştia din timp în timp pe scena Teatruluĭ nostru parfumul clasicismuluĭ.

Dacă însă astfel de traduceri ne fac plăcere să le anunţăm publiculuĭ, nu ne putem ascunde părerea de rĕŭ, când vedem că, înainte de orĭce, s'a pus în repetiţie *Le gendre de Monsieur Poirier*, traducerea cunoscuteĭ comediĭ a luĭ Emile Augier. Noĭ am avut prea des ocasia, să ne facem datoria de a arăta că, representărĭ de natura aceasta nu sunt decât lovituri aduse limbeĭ române, care a priori nu poate să rĕspundă spiritului franţuzesc. *Le gendre de Monsieur Poirier* este o piesă frumoasă pentru francejĭ, ţesută pe o manie actuală a lor, şi Poirier e aproape un caracter dramatic, dar toate calităţile pieseĭ ies în lumină maĭ mult prin jocul apropourilor şi cuvintelor franţuzeştĭ, care nu vor putea străbate în traducere.

* * *

Expoziţia artiştilor în vieaţă de la Ateneŭ s'a închis la 9 Iunie.

Juriul a acordat recompensele următoare:

Pentru pictură: medalia clasa II-a d-luĭ Simonidi; medalia cl. III-a d-luĭ Capidan; menţiunĭ onorabile d-lor Tintoreanu, Ravicĭ, Mărculescu, Damian, Câmpeanu, Burghelea, Zefirina Stăncescu.

Pentru sculptură: medalia clasa III-a d-lor Vasilescu şi Brustolon; menţiune onorabilă d-luĭ Constantinescu.

* * *

Cercul amicilor Literaturiĭ şi arteĭ române, a căruĭ ţintă este, cum se ştie, susţinerea şi înflorirea ideilor naţionale, a crezut de datoria sa a împărtăşi, printr'o scrisoare, resunetul ce a avut în sînul luĭ frumoasa şi patriotica circulară a d-luĭ Haret, ministrul cultelor şi instrucţiuniĭ publice, adresată directorilor de şcoale cu privire la reînvierea sentimentuluĭ naţional în inimile tinerimiĭ.

* * *

Se ştie că peste doĭ anĭ, adică în 1900, va fi la Paris Exposiţie Universală. România va lua şi dînsa parte. Ar fi de dorit însă, ca de astădată cel puţin, să se ia măsurĭ serioase din timp, să se institue de către guvern o comisiune de bărbaţĭ specialĭ şi activĭ, care să elaboreze un regulament pe baza căruia să se adune productele şi lucrările din ţară, pentru a nu ne trezi în ajunul Exposiţieĭ nepregătiţĭ şi maĭ cu seamă a nu vedea figurând ca altă dată, în Exposiţia noastră de la Paris, lucrurĭ comune, care nu pot da nicĭ o ideie despre superioritatea productelor noastre, şi maĭ cu seamă despre originalitatea şi caracterul lucrărilor Poporuluĭ Român.

* * *

Semnalăm celor în drept faptul că de maĭ bine de doĭ anĭ Pinacoteca Statuluĭ din Bucureştĭ stă închisă. Sub cuvînt că se mută din vechiul sĕŭ locaş de pe Bulevard în Ateneul Român, colecţiunea noastră de tablourĭ nu poate fi vĕzută de public şi nicĭ studiată de studenţiĭ şcoaleĭ de arte-frumoase de atâta timp. După ce că n'avem decât foarte puţine lucrurĭ vrednice de a fi vĕzute, apoĭ le maĭ ţinem şi închise. E curioasă psicologia noastră actuală din punctul de vedere al artelor. Ne-am întrebat de multe orĭ şi ne întrebăm încă şi azĭ nedumeriţĭ: nu s'ar fi putut ţinea deschisă Pinacoteca până la gătirea localuluĭ noŭ, când şi localul vechiŭ există, şi lucrările artistice în el, şi directorul Pinacotecĭĭ, şi custozĭĭ eĭ?! Nu cu vr'un sentiment ostil împotriva cuĭva, ci din o sinceră părere de rĕŭ arătăm această regretabilă neregularitate celor în stare de a o putea îndrepta.

* * *

Peste munţĭ, Biserica unită a Românilor, cel din urmă refugiŭ al libertăţiĭ şi vieţiĭ lor întregĭ, cel din urmă simbol sacru al neatîrnărĭĭ conştiinţiĭ lor, cel din urmă glas al uneĭ patrĭĭ depărtate, — este ameninţată

în autonomia ei. Guvernul unguresc voeşte s'o contopească cu biserica catolică maghiară. Iată pentru ce Românii de peste Carpaţi sunt în mişcare. Iată pentru ce Episcopatul român din Blaj, în conferinţa sa de zilele trecute, a strigat energic şi hotărît *veto*, adică *nu*, şi cu nici un chip. Iată pentru ce numeroşi fruntaşi laici ai bisericei unite aŭ convocat o nouă conferinţă la Cluj pentru ziua de 29 Iunie viitor.

Noi salutăm mişcarea Românilor de peste munţi cu respectul pe care îl datorim mişcărilor sfinte, cu speranţă şi cu încredere.

* * *

La Roumanie illustrée, care apare de câtva timp în Bucureşti, vorbind de Pictorul Grigorescu, sub semnătura d-luĭ Bachelin, citează în No. 9 de la 8 Iunie, un pasaj dintr'un studiŭ al nostru asupra Pictoruluĭ Român, explicând astfel citaţiunea sa într'o notă:

„*Pictorul Grigoresco*, plaquette de 50 pages que l'auteur nous a fait parvenir au moment où nous mettions sous presse cette seconde partie, en nous faisant observer „que les articles si chaudement qualifiés par nous de la *Kunst für alle*, de la *Gazette des Beaux-arts*, de l'*Indépendance Roumaine* ne sont qu'un écho de ce qui avait été dit auparavant". Soit. C'est là une question de priorité que nous laissons aux intéressés d'élucider, d'autant plus qu'il s'agit d'un simple reportage de faits, où l'originalité personnelle n'est point en cause".

Atât din nota aceasta cât şi din scrisoarea-respuns, ce ne-a adresat d. Bachelin la o scrisoare a noastră, reiese că d-sa a înţeles altceva decât ceea ce am voit noi să-i spunem. In adevĕr, iată scrisoarea ce ne-am crezut datorĭ a-i adresa, când am citit afirmarea sa din *la Roumanie illustrée* cum că „d. W. Ritter e singurul scriitor" ce s'a ocupat de pictorul nostru Grigorescu. Din ea cititorii vor apreţia, dacă am fost saŭ nu înţeleşi.

„A monsieur Léo Bachelin, Palais Royal.

Monsieur, *Bucarest, 3 Juin 1897.*

Je lis dans *la Roumanie illustrée* d'hier les lignes suivantes sur la biographie de *Nicolas Grigoresco:*

„Aussi bien avons nous dû recourir pour ces détails biographiques, *à la seule source qui nous les donne*, je veux parler des remarquables articles que notre ami William Ritter a publiés sur Grigoresco dans la *Gazette des Beaux-Arts*, la *Kunst für Alle* de Münich et, à Bucarest même, dans *l'Indépendance roumaine*, car Mr. Ritter est *le seul* écrivain qui, à la faveur de relations suivies avec l'artiste, soit parvenu à recueillir quelques confidences *inédites* sur sa vie"...

Il est fort regrettable pour nous roumains, amis et admirateurs du grand Peintre, de trouver dans une *Revue*, paraissant à Bucarest, des affirmations aussi absolues que celles qui précèdent.

En effet que *la seule source* d'informations pour vous à ce sujet n'ait été que „les remarquables articles de votre ami Wiliam Ritter", c'est une chose que je ne veux

nullement contester ; mais de là à soutenir qu'en Roumanie il n'existe rien d'écrit sur la vie et les oeuvres du célèbre artiste, c'est d'un procédé aussi léger que peu d'accord avec la réalité des faits.

Aussi pour combler une lacune facilement appréciable, pour qui connait les travaux de nos écrivains a ce sujet, je vous adresse ci-joint l'étude que j'ai eu l'honneur de faire sur le Peintre Grigoresco, il y a trois ans [1]), et vous prie de constater que le articles şi chaudement qualifiés par vous de la *Kunst für Alle*, de *la Gazette des beaux arts* et de *l'Indépendance Roumaine*, ne sout qu'un écho de ce qui avait été dit auparavant.

De plus, pour peu que vous ayez été pénétré des hauts sentiments qui personnifient notre grand Peintre, vous n'auriez pas avancé un témoignage absolument en contradiction avec son caractère, c'est à dire que „le seul écrivain" qui jouit „de la faver des relations suivies avec l'artiste", soit un étranger.

On peut induire, Monsieur, de ce qui précède que certains écrivains qui ont la lă prétention de nous faire connaître à l'étranger, s'emparent trop aisément de tout ce qui peut flatter leur manière de faire, quoique un contrôle plus sérieux et surtout plus approprié aux circonstances leur rendrait le service : d'être véridiques, et de ne pas froisser nos justes susceptibilités à l'égard des appréciations hasardées qu'on avance sur nos grands hommes...

Agréez, Monsieur, etc.

N. Petrasco.

La scrisoarea aceasta D. Bachelin ne respunde :

A Monsieur N. Petrasco, Strada Fintâneĭ, 46.

Bucarest, le 4/16 Juin 1887.

Monsieur,

En vous remerciant de l'envoi de votre intéressante plaquette sur Grigoresco — étude que je me ferai un devoir de citer dans la suite de mon travail — je m'empresse de vous assurer que je n'ai aucunement eu l'intention de blesser *„vos justes susceptictlités"*.

Quant à votre lettre ... le volume que M. W. Ritter prépare sur Grigoresco et dont un fragment paraîtra sous peu à la *Kunst unserer Zeit*, vous obligera peut être à revenir un peu à l'affirmation que vous me reprochez si vivement.

En attendant, je suis heureux qu'une commune admiration pour le grand maître qu'est Grigoresco, nous réunisse et je saisi cette occasion pour vous exprimer, Monsieur, etc.

L. Bachelin.

In scrisoarea noastră nu ne gîndim la susceptibilităţĭ personale de autor ; căcĭ, deşi presupunem că D. Ritter a putut cunoaşte studiul nostru din 1895, când a scris biografia sa, în 1897, nu ne credem în drept a-ĭ imputa nimic în privinţa aceasta, — precum susceptibilitatea noastră nu e atinsă nicĭ astăzĭ, când „les confidences inédites du seul écrivain ayant la

[1]) *Pictorul Grigorescu*, Bucureştĭ 1895.

faveur des relations suivies avec l'artiste", devin, fiind vorba de biografia noastră „un simple reportage de faits"!

Ceea ce am voit noĭ să arătăm D-luĭ Bachelin în acea scrisoare, era faptul, că în ţara asta se scrisese de maĭ mulţĭ autorĭ asupra Pictoruluĭ Grigorescu, între care am putea cita, spre pildă, pe Delavrancea, că prin urmare nu era just a se afirma că „singurul" om ce se interesase de talentul Pictoruluĭ Român era D. William Ritter, şi că afirmările sale cu mult prea absolute loveaŭ „justele noastre susceptibilităţĭ" de popor, căcĭ ni se arunca indirect vina c'am fi indiferenţĭ faţă cu oamenĭĭ noştri marĭ, o vină care nu era fundată...

* * *

Revista musicală germană *Berliner Signale* de la 18 Iunie se ocupă într'un articol de starea noastră musicală şi ne face să aflăm, sub semnătura d-luĭ Dr. Kolberg, multe lucrurĭ nouĕ. Aşa, între altele, ne spune că „artiştiĭ şi actorĭĭ străinĭ care se rătăcesc pe la noĭ, fac strălucite fiascurĭ cu toate meritele lor", că în casele particulare din Bucureştĭ „ar fi o nenorocire ca un om *într'un moment sentimental* să improvizeze ceva din Schubert, Mozart, saŭ Chopin, *căcĭ s'ar face ridicol şi imposibil pentru toată vieaţa*", că în provincie lucrurile staŭ tot aşa de rĕŭ, afară doar de „Oraşul Iaşĭ unde locuesc mulţĭ germanĭ..."

In faţa acesteĭ atitudinĭ ostile a d-luĭ Kolberg câţĭva artiştĭ românĭ s'aŭ alarmat.

Judecând după armele adversaruluĭ, adică după neadevĕrurile sale, el nu ne pare tocmaĭ-tocmaĭ un om tare.

Judecându-l după stilul în care scrie, el e inofensiv.

Judecându-l încă şi după simpatia „germanilor" din Iaşĭ, d. dr. Kolberg ne procură chiar un moment de veselie.

* * *

In numĕrul din urmă (Martie-Aprilie) al *Buletinuluĭ Societăţiĭ de ştiinţe*, care apare în Bucureştĭ sub direcţiunea d-luĭ Dr. C. Istrati, se găseşte o dare de seamă asupra activităţiĭ ştiinţifice a fostuluĭ profesor universitar C. Gogu, semnată de d. Coculescu.

Intre studiile regretatuluĭ profesor Gogu, d. Coculescu, menţionează în ultimul loc, studiul luĭ: *Asupra găsiriĭ serbătoriĭ Paştelui*, a căruĭ tendinţă e de a ne face să adoptăm şi noĭ, potrivit datelor ştiinţeĭ, calendarul Gregorian în locul celuĭ Iulian. Cum cestiunea e de un interes general, dăm aicĭ conclusiile d-luĭ Coculescu, a căruĭ dorinţă e de a vedea ideea aceasta considerată ca o cestiune de actualitate.

In fine, zice D-sa, ne a rĕmas de la C. Gogu un interesant studiŭ „*Asupra găsireĭ sĕrbătoriĭ Paştelui*“, apărut în o serie de cinci scrisorĭ în „*Recreaţiĭ ştiinţifice*“. Profităm de această ocasiune, spre a exprima dorinţa de a vedea această importantă cestiune devenită o cestiune de actualitate la noĭ.

Se ştie că, din pricina uneĭ valorĭ prea marĭ, adoptată de Sosygene pentru lungimea anuluĭ astronomic, care a fost luat drept *an civil*, diferenţa între aceste douĕ intervale e astăzĭ de 12 zile, că în anul 1900 anul nostru civil va începe cu 13 zile în urma celuĭ astronomic şi că, pe când occidentalĭ încă de la 1582 aŭ rectificat aceste erorĭ din îndemnul şi supt oblăduirea însuşĭ capuluĭ bisericiĭ, pe atuncĭ Papa Gregoriŭ XIII, orientaliĭ persistă a rĕmâne în desacord cu natura.

Maĭ mult, o eroare maĭ complicată există în *calendarul eclesiastic*, care consistă, cum se ştie, în fixarea celeĭ maĭ marĭ din sĕrbătorile creştinătăţiĭ, *sĕrbătoarea Paştelui*.

De origine judaică, această sĕrbătoare se fixează după *Luna plină*, care cade cu echinoxiul de primăvară saŭ imediat după el. Ea e dar mobilă cu această *fază* lunară şi fixarea eĭ presintă oarecare dificultăţĭ, ca şi mersul luneĭ de care depinde.

Admiţêndu-se, în secol. IV, ca exact ciclul de 19 anĭ, după care o fază dată lunară revine la aceeaşĭ epocă a anuluĭ, se comitea o eroare de o zi cam în 308 anĭ, aşa că astăzĭ există o diferenţă de aproape 5 zile între *luna plină pascală* astronomică şi cea anunţată de biserica orientală. Nicĭ aceasta a doua eroare nu există în calendarul bisericiĭ occidentale, fiind fost rectificată în marea reformă a luĭ Gregoriŭ XIII, afară de o mică diferenţă, causată de anomaliile mişcăriĭ luneĭ adevĕrate şi de diferinţele cu poziţia eĭ mijlocie, care se poate urca câte odată la douĕ zile, însă de care se ţine seamă când se crede necesar.

Avênd o predilecţie deosebită pentru orĭce cestiune în legătură cu studiul mişcăriĭ luneĭ, C. Gogu nu putea ca să nu atingă şi această importantă cestiune a calendarelor. Deja ilustrul Bacaloglu o făcuse înainte de el, în o şedinţă a Academieĭ Române.

In scrisorile maĭ sus citate, C. Gogu îşĭ propune să dovedească Mitropolituluĭ Stratimirovicĭ dela Carlowitz, că cele cinci (2) zile de diferenţă, între luna plină pascală dată de biserică şi cea astronomică, nu sunt o hotărâre a bisericiĭ, ca să nu cadă paştele creştin cu cel judaic, ci un produs al timpuluĭ, după cum am vĕzut maĭ sus.

E dar nedreaptă acusarea ce s'a adus adesea de Orientalĭ Bisericiĭ catolice, cu privire la coincidenţele întîmplătoare a celor doĭ Paştĭ: creştin şi judaic.

Reforma gregoriană e o reformă ştiinţifică şi prin urmare serioasă. Sunt douĕ veacurĭ de când s'a impus protestanţilor, care la început „preferaŭ a fi în desacord cu natura decât în acord cu Papa.“

Reforma s'a adoptat, saŭ e pe cale a se adopta, de Japonia şi e admisă în principiŭ în Rusia.

Dacă, în ultima sa scriere, C. Gogu n'a încercat tocmaĭ o reformă, el a pregătit drumul elevilor sĕĭ, care vor continua a lucra pentru realisarea eĭ.

Adînc părtaşĭ aĭ acorduluĭ ştiinţeĭ şi religieĭ, eĭ nădăjduesc, că I.P.S.L. prelaţiĭ Bisericiĭ autocefale române vor primi avansul ştiinţeĭ, luând sub a Lor înaltă ocrotire această importantă reformă. Punêndu-ne de acord cu naţiunile civilisate vom face în acelaş timp, să dispară anomaliĭ isbitoare ca cea, bună-oară, de anul acesta, când, în aceeaşĭ săptămână, uniĭ creştinĭ sunt în penitenţă pentru patimile Mântuitoruluĭ, pe când alţiĭ în veselie sĕrbătoresc Invierea.

A.

1557
1898

PAGINI DIN ISTORIA TEATRULUI ROMÂN

Incercarea luĭ Câmpineanu, Eliad şi Aristia de a întemeea un Teatru românesc în Bucureştĭ şi a constitui *Societatea Filarmonică* la 1834, nu isbuti din pricina greutăţilor şi a intrigilor iscodite de duşmanĭi deşteptărĭi noastre naţionale. Cu toată lupta şi patriotismul desfăşurat de ceĭ treĭ iluştri bărbaţĭ, şcoala dramatică fu închisă, Teatrul fu părăsit, iar foştiĭ membri aĭ trupeĭ naţionale se căpătuiră cum putură, unĭĭ luând slujbe pe la dregătoriile publice, alţiĭ intrând în armată orĭ făcêndu-se negustorĭ. Unul singurĭ C. Caragiali, rĕmase statornic carierei alese, şi înjghebând o trupă de actorĭ, se duse în Moldova la Botoşanĭ, unde cu drama *Ştefan cel mare* a luĭ Asaki şi cu *Plumper saŭ Amestecătorul în toate*, de Kotzebue, tradus de Samoil Botezatu, reuşi să atragă atenţiunea tuturor asupră-ĭ şi să facă pe gazetele din Iaşĭ să vorbească cu laude despre fericita luĭ întreprindere. Artistul român fu chiemat în capitala Moldoveĭ, unde se puse în capul uneĭ trupe de diletanţĭ, de şcolarĭ din clasele superioare ale Academieĭ,—precum se numea Liceul pe atuncĭ,—şi chiar de profesorĭ tinerĭ. Aceştia se dedară cu atâta inimă studiuluĭ, încât, în seara de 16 Septemvrie 1839, jucară tragedia luĭ Alifieri, *Saul*, în care se deosebi negreşit Costache Caragiali în rolul luĭ Saul, apoĭ Dimitrie Gusti (maĭ târziŭ ministru al cultelor şi instrucţieĭ publice) în cel al luĭ David, Ioan Poni (unchiul academicianuluĭ nostru) în al luĭ Abner, D. Gherghel în al luĭ Jonathan, şi d-ra Poni în al luĭ Micol, fiica luĭ Saul.

Vestea acestor succese—încurajate şi susţinute de bărbaţiĭ iubitorĭ

de artă şi literatură din capitala Moldoveĭ--ajunse până în Bucureştĭ, unde timp de 5 anĭ nu se dăduse publiculuĭ decât representaţiĭ ale opereĭ italiane, şi unde ziarele Ieşane provocară atâta bucurie în public, încât puţin câte puţin speranţa reînvieriĭ Teatruluĭ Român începu a se închiega în inimile nerăbdătoare ale patrioţilor. Tratativele începură; ele fură îndelungĭ şi felurite, căcĭ Caragiali nu putu părăsi decât după 5 anĭ Moldova, fiind legat prin angajamente în Iaşĭ.

In Maiŭ 1844 el se întoarse în Bucureştĭ, unde întovărăşindu-se cu C. Mihăileanu şi ajutat de Anesti Cronibace, Lăscărescu, Raliţa Stoeneasca şi Caliopi Caragiali, soţia sa, deschiseră în sala Slătineanu un „Teatru de diletanţĭ", şi la 21 Martie 1845 deteră o dramă, *Furiosul*, prelucrată de C. Caragiali, aceasta după o luptă încordată de 9 lunĭ pentru a obţine voia de a-şĭ înfiinţa trupa, şi pentru a da—ceeace fu maĭ greŭ—representaţiĭ în zisa sală ocupată de trupa italiană a căreĭa directoare, primadona Holosy, era protejata de aproape a consululuĭ rus.

E interesant şi caracteristic, pentru spiritul dominant în guvernul de pe acele timpurĭ, de a se şti sub ce condiţiunĭ şi cu ce piedicĭ putu să se aşeze şi sermanul Teatru Român, alăturĭ de întreprinderea străină, pe scena de la Slătineanu. Iată-le: 1⁰, Bonificarea uneĭ representaţiunĭ din 4, în folosul opereĭ italiane; 2⁰, Plata chirieĭ localuluĭ; 3⁰, Aspra îndatorire de a nu pune în scenă bucăţĭ lirice orĭ cântece de orĭce natură ar fi, pentru ca, silind pe actorĭ a se mărgini în pure recitărĭ, să-ĭ aducă la părăsirea publiculuĭ prin monotonie şi lipsă de mijloace variate de petrecere.

Toate strîmtorările, pedicile, persecutările însă, nu isbutiră. Publicul credincios de astădată instituţiunĭĭ naţionale o susţinu neîntrerupt. Toate calomniile şi intrigile fură zădărnicite, aşa că după o stagiune, trupa luĭ Caragiali, bine alcătuită şi statornicită, fu liberată de plata ruşinosuluĭ tribut către italienĭ şi merse din succes în succes interesând pe oamenĭĭ de bine şi de talent şi făcêndu-şĭ din ce în ce maĭ mulţĭ prietenĭ. Eliade şi Cesar Bolliac începură să scrie, iar boierĭĭ marĭ, între care Emanoil Băleanu, Ion Ottetelişanu, Ion Bibescu şi C. Bellu, se puseră în fruntea mişcărĭĭ şi adunară banĭ pentru deschiderea uneĭ şcolĭ de declamaţiune şi fundarea unuĭ Teatru Naţional. Această încercare însă, nu putu reuşi, căcĭ începênd intrigile şi neînţelegerile între Bibescu Vodă şi fruntaşiĭ ţĕreĭ, idea Teatruluĭ fu firește părăsită în faţa intereselor politice şi personale ce se agitaŭ. Trupa luĭ Caragiali merse cu toate acestea înainte. Tinerĭ scriitorĭ se devotară sceneĭ şi compuseră piese dintre care: *O bună educaţiune*, comedie în 2 acte şi 1 prolog, de Bălăcescu, *Cap de operă necunoscut*, de Lehliu, *Recrutul*, de I. Voinescu, avură mare succes. Insuşĭ Domnitorul încredinţându-se prin sine însuşĭ despre vrednicia şi devotamentul numiteĭ „trupe de diletanţĭ", îĭ hărăzi prin ofis domnesc suma de cincĭ miĭ leĭ „odată pentru totdeauna". Ministrul controluluĭ I. Otteteleşanu însă, înţelese că acest „odată pentru tot-

deauna" era o subvenţie anuală, aşa că hotărâ de atuncĭ să se dea direcţiuneĭ trupeĭ româneştĭ 5000 de leĭ în fiecare an. Acesta fu primul ajutor ce guvernul ţĕreĭ dete Teatruluĭ român. Sprijinit acum din toate părţile, Caragiali merse uşor înainte; lucrările originale începură să se înmulţească şi *O soare la mahala*, de C. Caragiali, *Nunta de la Fefeleĭ*, de Halepliu şi maĭ ales *Jucătorul de cărţĭ* dovedirâ publiculuĭ că nu în zadar îşĭ pusese încrederea în artiştiĭ românĭ.

Focul de la 1847, care consumă o parte însemnată a clădirilor din Bucureştĭ şi ruină o mulţime de lume, dete o lovitură sdrobitoare întreprinderiĭ teatruluĭ, iar revoluţia de la 1848 îl nimici cu desăvîrşire. Caragiali plecă la Craiova, unde deschise teatru în localul şcoaleĭ celeĭ marĭ a Vlădoianuluĭ, apoĭ lăsând pe Mihăileanu acolo, se întoarse în Bucureştĭ din noŭ. Mihăileanu construi în Craiova primul teatru de lemn şi bîrne ca cel de la Slătineanu, urmând cu succes representaţiunile, până ce Teodorini succedându-ĭ, clădi în 1862 localul reparat şi înfrumuseţat azĭ de fiica sa, celebra primadonă Elena Teodorini, în care, din nenorocire, numaĭ trupe de opere bufe şi operete se pot susţine de câţĭva anĭ încoace, deşi este subvenţionat de guvern „pentru respândirea gustuluĭ artelor şi cultivarea limbeĭ şi a literatureĭ române!"

Intors în Bucureştĭ, Caragiali se grăbi, la 1852, să se unească cu Mateĭ Millo, venit cu o mică trupă din Iaşĭ, unde făcuse „rele afaceri", deşi era şi a rĕmas de atuncĭ actorul desăvîrşit, ca talent, ca vervă, natural, educaţiune şi inteligenţă artistică, printre câţĭ s'aŭ arătat pe scenă la noĭ. Pentru întâia oară se auzi în Bucureştĭ glasul vesel şi franc al museĭ luĭ Alecsandri, atât de cu măiestrie tâlmăcit de amicul şi interpretul cel maĭ strălucit al lucrărilor sale comice. Tiradele sforăitoare şi patetice ale melodramelor de Bulevard, rĕŭ traduse şi poate rĕŭ înţelese, fură înlocuite prin gingăşia glumelor şi vioiciunea spirituluĭ român; gesturile extravagante, posele mîndre cavalereştĭ şi pasurile cadenţate—ca de tenor italian—ale seniorilor, intriganţilor şi trădătorilor întunecoşĭ, plinĭ de patimĭ, se eclipsară curînd în faţa avêntuluĭ ce luară de grabă: *Cocoana Chiriţa*, *Herşcu Boccegiul*, *Mama Angheluşa*, *Musa de la Burdujenĭ*, *Şoldan Viteazul*, *Trîntorul cât zece*, *Tuzu Calicu*, *Nişcorescu*, *Insurăţeiĭ*, etc., etc. Millo reuşise să provoace interesul şi admiraţiunea tuturor cu un gen noŭ, plăcut, natural şi înţeles de toţĭ. O lume nouă îşĭ făcea intrarea pe scena Teatruluĭ nostru, lumea noastră, cu obiceiurile, eresurile, bunurile şi pĕcatele sale, şi orĭcâte s'ar putea zice despre Millo ca Director saŭ întreprinzĕtor de spectacole,—adesea nereuşirea în administraţiunea unuĭ teatru dovedeşte tocmaĭ puţina pricepere saŭ preocupare a directoruluĭ de interesele sale materiale,—el va rĕmânea ca prototipul actoruluĭ comic, autor, învĕţător şi interpret totdeodată, din a căruia talent s'a hrănit şi se hrăneşte încă mulţĭ dintre aceea care se păunează cu fărimiturile informe ale unor reputaţiunĭ cine ştie cum dobîndite.

Intreprinderea privată a teatruluĭ începe, când sub direcţiunea luĭ Caragiali, când sub a luĭ Millo saŭ a altor particularĭ până la deschiderea nouluĭ Teatru în zilele luĭ Vodă Ştirbeĭ. Atunci se constitui şi un comitet al teatrelor, carele însă, în loc să administreze orĭ să privigheze interesele teatruluĭ, îl închiria la antreprenorĭ, actorĭ saŭ particularĭ ce-şĭ căutaŭ maĭ ales de interesele lor propriĭ decât de progresele arteĭ dramatice şi instrucţiunea noiloveniţĭ pe scena noastră. Cu toate acestea, în acele timpurĭ, rĕsăriră uniĭ actorĭ, care aŭ ţinut cu demnitate şi talent mulţime de roluri şi aŭ făcut creaţiunĭ norocite în teatrul nostru. Intre aceştia s'aŭ distins maĭ cu seamă: C. Dimitriadi (1849), M. Pascali (1849), ambiĭ elevĭ aĭ luĭ C. Caragiali, Drăgulicĭ (1853), St. Vellescu (1856), azĭ profesor de declamaţiune la Conservator; Doamnele Mali Cronibace, Maria Constantinescu, Matilda Pascali, Frosa Sarandi. Scriitoriĭ orginalĭ, afară de Millo şi Alecsandri, devin rarĭ, pe când traducătoriĭ şi localisatoriĭ, — de atunci chiar începênd, — ca Nacu, Lipoieanu, Păltineanu, Velescu şi alţiĭ sporesc făcênd să prospereze numaĭ cassa, însă rareorĭ şi scena Teatruluĭ Naţional. Lucrurile merseră astfel cam slab, din lipsă de unitate, de regulă şi maĭ ales de ideal artistic în direcţie, până pe la 1859, când C. A. Rosetti luă antreprisa teatruluĭ pe treĭ anĭ. La 20 Septembrie acelaş an, el deschise stagiunea cu o dramă în 4 acte *Fiamina*, în care romanţierul Mario Uchard descrie propria sa vieaţă casnică cu celebra subretă de la Comedia Francesă, Madeleine Brohan. D na Efrosina Popescu care juca pe Fiamina, avu un succes strălucit asigurându-ĭ de atunci şi până acum câţiva anĭ, unul dintre primele locurĭ pe scena noastră.

Rosetti luase direcţia cu intenţiunea de a reforma şi de a înbunătăţi teatrul. El vroia nu numaĭ să dea piese bune şi folositoare publiculuĭ, dar căuta maĭ ales să formeze actorĭ, învĕţându-ĭ sistematic maĭ întâĭ carte şi apoĭ lăsându-ĭ slobozĭ pe scenă. Talentele saŭ aplicările ce uniĭ tinerĭ arătară până atunci, fără de a cunoaşte secretele saŭ chiar regulile arteĭ, nu puteaŭ forma un contingent serios cu care să poată înfrunta necesităţile unuĭ repertoriŭ potrivit cerinţilor arteĭ şi a progreselor ce ea făcea pe fiecare zi. Trebuia dar o şcoală dramatică, alăturea de scena deschisă oricăriĭ înclinărĭ către ale teatruluĭ, din care să iasă, — cum tocmaĭ azĭ abia avem ocasiune de a vedea, — aceĭ pentru care Platon zicea „Să nu credeţĭ că vĕ vom lăsa să veniţĭ la noĭ, fără de a vĕ pune o stavilă. Teatrul se va înălţa pe pieaţa deschisă mulţimiĭ şi va aduce pe scenă actorĭ să joace, care însă să aibă darul frumos al cuvîntăriĭ, saŭ să posedă vocea tare şi pătrunzătoare până în cele din urmă rînduri ale poporuluĭ ; mişcările să le fie nobile şi sigure şi înfăţişarea lor să ne dea ilusiunea celor rostite. Iar voĭ să nu credeţĭ că vĕ vom suferi altfel să vorbiţĭ copiilor şi soţiilor noastre, orĭ mulţimiĭ şi să le spuneţĭ aceea ce va fi protivnic bunelor moravurĭ, credinţiĭ, şi aspiraţiunilor noastre.“ Drept aceea Rosetti solicită sporirea subvenţiuniĭ teatruluĭ cu 700#, astfel că ea se urca acum la 47,250 leĭ vechĭ. In prima

stagiune se jucă drame ca: *Don Carlos* şi *Guillaume Tell*, de Schiller, *Makbeth*, de Shakespeare, *Nathan Înţeleptul*, de Lessing, *Adrienne Lecouvreur*, de Scribe şi Legouvé, *Curierul de Lyon*, de D'Ennery, *Căpitanul Negru*, de Victor Séjour; iar comedii şi vodevile ca: *Vicontele de Letorière*, *Frica de bucurie*, *Bucureşteniĭ*, localisare de Carada, *Cerşetorul orb*, *Prăpastiile Bucureştilor*, *Nişcorescu saŭ Lista fruntaşilor*, *Le bonhomme jadis*, tradus de Millo, *Cinel Cinel*, de Alecsandri şi *Voioşilă*, comedie cu cântece, de Carada. Lucru încă neîntîmplat de atuncĭ pe scena noastră, Rosetti dete în 25 de representaţiĭ 11 piese noĭ.

După aceste succese, Camera urcă subvenţia teatruluĭ la 100,000 leĭ, iar guvernul declară că iea el însuşĭ administraţia şi direcţia, voind astfel să pună cap speculaţiuniĭ şi chiar concurenţeĭ ce se făcea Teatruluĭ mare cu trupa adunată în fosta sală Bossel. Se întocmi decĭ, un comitet general al teatrelor, care deschise stagiunea din 1860—61 abia la 4 Noembrie cu *Onoarea Caseĭ*, dramă de M. Desvignes, tradusă de St. Vellescu. După 8 representaţiĭ însă, Millo fu numit din noŭ director, iar şcoala dramatică şi toate făgăduelile de îndreptare şi de reformă se prefăcură în scrum: povestea cânteculuĭ bătrânuluĭ artist şi director, care zicea în *Balul din lumea cea mare:*

Omenirea-ĭ o ţigară
Care se preface-n scrum,
Iar ilusiĭ şi iubire
Ard şi se perd toate-n fum!

Millo de astădată avu mâna norocită: actorĭ bunĭ, piese frumoase şi vesele, şi el maĭ cu seamă, neobosit şi orginal, dete publiculuĭ rara fericire de a asculta lucrările luĭ Alecsandri şi C. Negruzzi, şi a admira în: *Jianul*, *Lipitorile satelor* din Moldova, *Baba Hârca*, *Scara mâţeĭ* etc., etc. strălucitorul luĭ talent, pe atuncĭ în culmea puterеĭ sale.

Lucrurile merseră bine până la 1868, când Pascali, supărat că Directorul Millo i-a micşorat leafa, se rupse cu câţĭva credincioşĭ aĭ sĕĭ din trupa Teatruluĭ mare şi deschise în sala Bossel un noŭ teatru, intitulat „Teatrul Societăţiĭ Dramatice", pe care îl inaugură, la 20 Septembre, cu *Bataille de dames*, în care Pascali, nevasta sa şi Dimitriadi fură nu se poate maĭ bine. Aci se jucară drame ca: *Dalila*, de Octave Feuilet, *Copiiĭ luĭ Eduard*, de Casimire Delavigne, *Mademoiselle de Belle Ile*, de Al. Dumas, apoĭ comedii ca *Fiamina*, tradusă de Peretz, şi *Este nebună*, *Cine este ea?* traduse din spanioleşte de V. A. Urechiă. Lucrurile merseră astfel: trupa luĭ Millo la Teatrul mare, societatea dramatică la Bossel. Deoparte şi de alta era un fel de rivalitate artistică, o luptă de interese, din care se poate zice că cea de a doua trupă ştiu să profite maĭ bine, fiindcă, cu mijloace foarte restrînse, dădu spectacole îngrijite din toate punctele de vedere, pe când cea dintâĭ, deşi sprijinită de o subvenţie respectabilă, pe acea vreme, cum şi de aflu-

enţa publicului mărunţel, nu făcu nicĭ un progres vĕdit în ale arteĭ. Se câştigă poate parale, nu se câştigă însă nimic altceva. Adevĕrata şcoală era, putem zice, la Bossel, şi a fost o fericire, când la 1866 putu să fusioneze ambele tabere sub direcţiunea luĭ Dimitriadi.

Acum se dete piese originale ca *Domniţa Rocsandra* şi *Răsvan Vodă* ale luĭ Hăşdĕŭ, *Vornicul Buciok* al luĭ V. A. Urechiă; apoĭ drame ca: *Hamlet*, tradus de Dimitrie Economu, *Dama cu Camelii*, *Lucrezia Borgia* şi comediile: *Căpitanul cu năravŭ*, *Balul slugilor*, *Amorul slugilor* şi multe altele. Era un progres evident şi o stimulaţiune norocită în teatru. Din nefericire durata nu-ĭ fu lungă, căcĭ actoriĭ asemenĭ poeţilor sunt *Gens irritabile* şi inconstanţa lor nu se poate compara decât poate cu presumpţiunea şi amorul lor propriŭ.

Se ivi neînţelegerĭ între dînşiĭ. Pascali porni la Iaşĭ, Dimitriadi la Craiova şi prin provincie, Millo aiurea; astfel că Fanni Tardini luă direcţiunea Teatruluĭ, pe scena căruia apăru Ştefan Iulian pentru întâia oară în Bucureştĭ. Nimic noŭ, nimic bun afară de dînsul. Anul următor luară direcţia Iorgu Caragiali şi Drăgulicĭ, şi o ţinură abia câteva lunĭ, fără nicĭ o distincţiune; în fine în Ianuarie 1870 guvernul numeşte un Comitet al Teatrelor care deschide stagiunea cu *Nos Intimes*, de Sardou, în care s'aŭ distins Pascali şi nevasta sa, Dimitriadi, Bălănescu şi d-rele M. Vasilescu şi A. Popescu.

In acea stagiune se dete noutăţĭ ca *Ruy-Blas*, traducere în prosă de Pascali, *Meşterul Manole*, dramă originală de G. Penescu, *Don Juan de Marana*, tradus de Pascali, *Barbu Lăutarul*, de Alecsandri, şi *Odă la Elisa*, comedie de V. A. Urechia. Anul următor scena fu ocupată de trupa luĭ Theodorini din Craiova, care, cu învoirea comitetuluĭ, dete 23 de representaţiunĭ, fără alt succes decât acel al curiosităţiĭ. De la 1871—74 teatrul fu din noŭ sub direcţiunea luĭ Pascali, în care timp se dete dramele originale: *Moartea luĭ Brâncoveanu*, de Antonin Roques, *Mihaĭ Bravul după bătaea de la Călugărenĭ*, de D. Bolintineanu, *Dreptatea Domnească* saŭ *Porcarul* şi *M. Sa*, de Urechiă şi *Banul Mărăcine*, de acelaşĭ, *România liberată* saŭ *Mircea Vînzătorul*, de Roques, *Rotarul*, de Pascali, *Monumentul de la Călugărenĭ*, episod istoric de V. Maniu. Apoĭ comediĭ ca: *Angina difterică*, de Urechiă, *Căzăturile*, de Pascali, *Păcatele tinereţeĭ* de acelaş, *O căsătorie din lumea cea mare*, de Gr. Ventura, *Nebuniĭ din faţă*, de Pantazi Ghica, în care Iulian fu recunoscut ca un talent original şi deveni unul dintre primiĭ noştri actorĭ. *Amorul Doctor*, de Dr. Obedenaru, *Revisorul General*, de P. Grădişteanu. Această perioadă nu fu fără de influenţă asupra teatruluĭ nostru. Influenţa venind însă de la un singur om, Pascali, autor, actor, director de scenă şi administrator totodată, a trebuit fatalmente să se resimtă maĭ întâĭ de intermitenţa atâtor de numeroase şi grele ocupaţiunĭ, cum şi de neajunsurile temperamentuluĭ şi talentuluĭ sĕŭ.

Ca actor, Pascali poseda o reală putere dramatică şi o intuiţiune deosebită care-l făcea să se incarneze cu cea mai mare uşurinţă în personagiile ce înfăţişa. Insă, cum avea reaua deprindere de a nu-şi învăţa rolul, — îi lipsea poate şi timpul necesar, — jocul lui se resimţea în mod foarte neplăcut publicului, din această împrejurare. Ingâna şi mânca vorbele, gângăvea, repeta şi mai ales abuza de exclamaţiunile: D-zeul meu, drace, vai, cerule, rămase moştenire de la nomolul de traducerî franceze aflătoare în repertoriu, iar glasul suflorului se auzia până în fundul teatrului, înainte de a-l auzi pe al lui! Incorect şi şovăelnic în mişcări, din această causă, ajunsese în ultimile timpuri ale direcţiunii sale a fi o adevărată suferinţă pentru ceî ce-l ascultau. Pe lîngă aceasta ca declamator şi emfatic, în rolurile de pathos, a fost lucru firesc ca elevii lui să-i semene, şi cu toată strădania ce şi-au dat eî, după ce au eşit de sub aripa lui, de a se lepăda de această funestă deprindere, le este şi acum peste putinţă să vorbească pe scenă altfel decât „ca la Teatru", adică cu glas umflat, cu vorba trăgănată şi cu gesturî după tipicul cântăreţilor Italienî. E trist de a recunoaşte că rĕul astfel căpătat, a devenit un nărav ohavnic şi că nicî pildele bune, nicî sfaturile, nicî criticile oricât de judicioase ar fi, nu-l pot desrădăcina, din peptul câtorva actorî, astăzî încă în activitate, foştî elevî aî lui Pascali. Numaî de n'ar face şi dinşiî elevî, pentru D zeu! că mult le mai este drag să se schimonosească celor ce calcă pe scîndurile sceneî. Au imitaţia nu este ea o calitate esenţială a arteî dramatice? Şi ce facî cu tipurile decât să le copiezî după natură?!.. Şi *tipurî* de asemenea *natură* sunt de-avalma în cotro te-î-întoarce la noî. Exageraţiunea şi maimuţăria sunt de altfel păcate oarecum născute cu omul. Ce trebuesc dar să fie la actorî care sunt prin firea lucruluî nenaturalî.

După direcţia lui Pascali, urmează pe timpul uneî stagiunî o „Asociaţiune de artiştî", sub conducerea luî Dimitriadi şi Millo, care joacă fără de Pascali — dus la Iaşî — între altele, piesele originale următoare: *Boerii şi Ciocoii*, comedie în 5 acte de Alecsandri, *Cer cuvîntul* sau *Ambiţul Froseî*, revistă în 7 tablourî de P. Grădişteanu, Zamfirescu şi alţiî; apoî de la 1875—77 teatrul fu din noŭ sub direcţiunea luî Pascali, care jucă piesele originale: *Curtea luî Neagoe-Vodă*, dramă în 4 acte de Urechiă, *Rĕposatul Dumnealuî*, comedie în 2 acte de Pascali; *Liberiî*, dramă în 5 acte şi 8 tablourî de acelaşî, *Paiaţa* sau *advocatul*, comedie de Urechiă, *Gheşeftariî*, comedie în 4 acte de Damé, *Haimanalele*, comedie în 3 acte de Pascali, *Haine vechî* sau *Sdrenţe politice* şi *O bombă pe neaşteptate* de Millo, etc., etc. Teatrul însă lângezea. Era evident că un progres, în condiţiile în care continua a fi, sub o direcţiune privată, nu mai era de aşteptat, cu atât mai puţin, că afacerile mergeau reŭ, publicul era nemulţumit şi actoriî se mâncau între dinşiî cu intrigî şi pretenţiunî de tot felul. Pentru a se pune un capĕt acesteî stărî ruşinoase, care ar fi dus de sigur teatrul din noŭ la ruină, D.

Petre Grădişteanu luă iniţiativa de a propune în primăvara anuluĭ 1877 legea de organisare actuală, care constituind o *Societate dramatică* a actorilor românĭ, institue o *Direcţie generală a teatrelor* şi un *Comitet*, compus din şease membri,—unul din partea Primărieĭ,—numiţĭ prin decret regal. Eĭ administrează averea Teatruluĭ celuĭ mare, îngrijesc de interesele luĭ materiale şi prezidă la activitatea sa artistică. Teatrul Naţional, pus de acum sub auspiciile statuluĭ, este specialmente destinat a forma o şcoală pentru cultura arteĭ dramatice în toate ramurile eĭ. Statul, comuna şi judeţul îĭ daŭ ajutoare băneştĭ, care se urcă la 100000 leĭ, pe lîngă care se adaogă produsul representaţiunilor şi veniturile indirecte ale direcţiunĭĭ generale. Şi cum este declarat şi persoană morală, el are drept a primi daruri şi legaturĭ particulare.

Actoriĭ sunt împărţiţĭ în 2 marĭ categoriĭ: societarĭ şi gagiştĭ.

Devine societar, începênd de la a 3 a clasă, orĭce actor, care se va fi distins în cursul representaţiunilor uneia saŭ maĭ multor stagiunĭ prin zel, intelingenţă şi talent deosebit. In momentul de faţă sunt 9 societarĭ de clasa I, 3 de a II-a şi 6 de a III-a. Eĭ sunt plătiţĭ tot anul: în timpul stagiunĭĭ proporţional cu veniturile, iar în vacanţă cu o sumă fixă pentru fiece clasă. Gagiştiĭ sunt luaţĭ în mare parte dintre premianţiĭ saŭ eleviĭ distinşĭ aĭ Conservatoruluĭ, cum şi dintre actoriĭ aleşĭ cu stagiŭ de 5 anĭ, fie din provincie, fie din capitală, de pe alte scene. Soarta actoruluĭ este decĭ asigurată, el nu maĭ este supus fluctuaţiunilor, întîmplărilor şi capriciilor directorilor ca altă dată; rĕmâne acum ca, făcêndu-şĭ datoria şi supuindu-se sfaturilor criticeĭ şi regulelor cariereĭ, să contribue la ridicarea nivelului arteĭ şi la transformarea sceneĭ noastre într'o adevĕrată şcoală menită a cultiva limba şi literatura dramatică română.

Stagiunea anuluĭ 1877—78 se deschise sub direcţiunea Prinţuluĭ Ion Ghica, avênd în Comitet pe G. Sion, Urechiă, P. Grădişteanu, Stăncescu, Wachmann şi Al. Baicoianu, membru comunal. Toţĭ principaliĭ actorĭ făceaŭ parte din trupă ca societarĭ orĭ gagiştĭ, jucând sub direcţia de scenă a luĭ Pascali, între alte lucrurĭ, deja aflate în repertoriul teatruluĭ, următoarele piese originale: *Visul Dochieĭ* de Frederic Damé, Th. Şerbănescu şi Ascanio, *Doctorul Satuluĭ*, de Ascanio, *Curcaniĭ*, de Gr. Ventura, *Fermecătoarea* saŭ *Urîta Satuluĭ*, de Carada, *Pastorița Carpaţilor*, de N. D. Popescu, *La Plevna*, de G. Sion, *Roma învinsă*, traducere în versurĭ de I. L. Caragiale, în care se deosebiră d-na A. Romanescu şi Gr. Manolescu, care aveaŭ să ocupe în curînd după aceea primele locurĭ pe scena Teatruluĭ Naţional, *Ostaşiĭ noştri*, de Damé şi Ascanio.

In fine de la 1878, când sub direcţiunea Prinţuluĭ Ioan Ghica, când a luĭ D. C. Cornescu, orĭ de la 1882 a D-luĭ Gr. Cantacuzino, — cu micĭ intervale în care D. C. Stănescu şi Caragiale aŭ fost în capul Direcţieĭ, — Teatrul a continuat să se statornicească pe basele puse de legea-ĭ organică şi a câştigat

ca îmbunătăţire materială, garderobat, costume, misă în scenă, disciplină şi regulă interioară, şi mai ales suflorul şi-a părăsit năravul de a vorbi mai tare decât actorii. E evident un progres şi chiar un progres simţitor, cu toate că se pretinde de mulţi că legea de faţă nu a dat roadele câte şi care se aşteptau de la dînsa, căci, afară de reposaţii Iulian şi Manolescu, de Nottara, Petrescu, Niculescu şi D-na A. Romanescu, care aŭ rupt rîndurile şi aŭ eşit în fruntea camarazilor lor, Teatrul n'a produs actorĭ, fie chiar de o valoare mai modestă—afară de cătĭva comicĭ—în seama cărora să poată rĕmânea rolurile grele şi importante ale repertoriuluĭ, când s'ar ivi golurĭ, cum din nenorocire s'aŭ ivit, printre ceĭ ce le crease.

Această împrejurare, care este poate cea mai de căpetenie imputare ce se poate aduce sceneĭ române, a pricinuit totdeauna multe neajunsurĭ şi a suscitat piedicĭ întru propăşirea arteĭ dramatice. Intr'adevĕr, când unul saŭ unii numaĭ sunt în putinţă ca talent şi ca pricepere să joace rolurĭ de căpetenie, eĭ devin până la un punct arbitriĭ situaţiunii, ceea ce face că ajung să fie pe cât de susceptibilĭ şi neprimitorĭ de sfaturĭ şi de observaţiunĭ folositoare, pe atât şi de greŭ de mulţumit şi de puţin mlădioşĭ şi ascultătorĭ.

De aci resultă că actorul devine din ce în ce mai personal şi mai îndărăptnic întru a-şĭ schimba deprinderile,—care mai totdeauna trec drept calităţĭ de originalitate în ochiĭ sĕĭ ; puterea de înţelegere orĭ de îndreptare slăbeşte,—avênd astfel un mic isvor de alimentare,—iar jocul luĭ scenic işĭ perde, vĕzênd cu ochiĭ, tocmaĭ acea calitate, pentru care ar fi mai preţuită originalitatea. Pe lîngă aceasta, cu dispositiunea luĭ—aşa cum este chiar—dispare şi putinţa de a-l înlocui prin altcineva de acelaşĭ caracter ca dînsul. Iată pentru ce în teatrul nostru se vĕd piese ce aŭ plăcut şi aŭ adus parale,—nervul după care se judecă azĭ la noĭ calitatea uneĭ lucrărĭ,—şi nu se mai pot da, fiindcă Manolescu, de pildă, care juca atât de bine întrînsa, n'ar putea fi înlocuit, nicĭ măcar cu o aparenţă de succes, printr'unul dintre premianţiĭ de drame aĭ Conservatoruluĭ care se fălesc, aspirând a-ĭ lua moştenirea, zadarnic de atâţia anĭ.

Intrebe-se directorul orĭ membriĭ comitetuluĭ, în care aŭ fost oamenĭ ca Alecsandri, C. A. Rosetti, Maiorescu, Kalinderu, ce aŭ suferit din causa acestor inconveniente şi cu câte greutăţĭ aŭ fost siliţĭ să intre în compromis şi ce amarurĭ să îndure din causa capriciilor cutăruĭ protagonist saŭ de nerviĭ cutăriĭ stele, care nu vroiaŭ să se supună regulilor de disciplină fie administrativă, fie artistică, şi căutaŭ să facă după capul lor, în contra intereselor comune. . .

Iată principalele lucrărĭ, drame orĭ comediĭ originale, representate în acest interval de timp: *O noapte furtunoasă* saŭ *No. 9*, de I. L. Caragiale, comedie în 4 acte, care a avut un strălucit succes şi în care Iulian a creat rolul

neuitat al ipistatului Ipingescu. *Pe malul Gârleĭ*, comedie în 1 act, de Ascanio, în care a debutat pe scena română eminenta tragediană Agatha Bârsescu, *Rara Avis*, comedie în 1 act, de Urechiă, *Ruy Blas*, traducere în versurĭ, de Ascanio, în care Manolescu şi Nottara aŭ făcut minunate creaţiunĭ în rolurile luĭ Ruy Blas şi Don Saluste de Bazan. *Despot Vodă*, drama naţională în 5 acte, de Alecsandri, premiată cu marele premiŭ Năsturel-Herescu de Academia română, *Candidat şi Deputat*, comedie în 1 act, de Sion, unde Frosa Sarandi a făcut o admirabilă creaţiune a uneĭ cocoane de provincie, care face politică la alegerĭ. *Treĭ Craĭ de la resărit*, comedie în 3 acte, de Hăşdeŭ, în care s'a distins asemene Frosa Sarandi, *Pribeagul*, comedie în versurĭ în 1 act, de Ascanio, unde s'aŭ distins Manolescu şi Aristiţa. *Peste Dunăre*, comedie în 4 acte, de Gr. Ventura, *Cetatea Neamţuluĭ*, dramă naţională, de Alecsandri, *Povestea Sinzieneĭ* şi *Pepelea*, feerie de Alecsandri, *Moş Sărăcilă*, legendă în 3 tablourĭ, de Macedonski, *Hatmanul Drăgan*, dramă naţională în 5 acte, de Damé şi Mala, *Sfredelul Draculuĭ*, de Alecsandri, în care Iulian a creat pe Luca Musfokiade şi Frosa Sarandi pe jupâneasa Rifca în mod admirabil. *Marion Delorme*, traducere în versurĭ, de Raşianu, unde Aristiţa şi Manolescu aŭ făcut frumoase creaţiunĭ. *Cămătarul*, comedie în 2 acte, de Gr. Ventura, *Uite Popa nu e popa*, de D. R. Rosetti, *Nea Frăţilă*, comedie în 3 acte, de Al. Odobescu şi Gion Ionescu, *Iulian e blond saŭ brun*, de St. Velescu, *Nastasia Hodoronc*, de Millo, *Prea târziŭ*, comedie în 3 acte, de Duiliŭ Zamfirescu şi Velescu, *Fata de la Cozia*, dramă în 5 acte, de Iuliu Roşca, premiată de Teatru, *Fôntâna Blandusieĭ*, în 3 acte de Alecsandri, în care Notara şi Aristiţa Romanescu aŭ creat aşa de frumos rolurile luĭ Horaţiŭ şi al Getteĭ, *Hamlet*, de Shakespeare, în care Manolescu a făcut din rolul principal una din cele maĭ frumoase creaţiunĭ ale teatruluĭ nostru, *Stefan cel tênĕr*, tragedie în 5 acte, de Vulcan, *Ovidiŭ*, dramă în 4 acte, de Alecsandri, *O scrisoare pierdută*, comedie de Caragiale, în care Panu, Iulian, Niculescu şi Catopolu aŭ făcut din Agamemnon Dandanaki, Ghiţă Pristanda, poliţaiŭ, Caţavencu şi Tache Farfuride cele maĭ hazliĭ şi maĭ nimerite tipurĭ de provincie în vremea alegerilor, *De-ale Carnavalului*, comedie de Caragiale, *Pygmalion*, dramă antică în versurĭ, în 5 acte, de colonel G. Bengescu, *Marţial*, dramă în 3 acte, de Urechiă, *Copila din Florĭ*, comedie de Gr. Ventura, *Cuconul Leonida faţă cu reacţiunea*, de Caragiale, unde Mateescu era atât de minunat într'un rol de femee bătrână, *Fany*, comedie într'un act de Ascanio, un succes pentru Aristiţa, *Gaspard Grazziani*, dramă naţională de I. Slavicĭ, *Paraponisitul pus în slujbă*, cantonetă de Alecsandri, admirabil interpretată de Millo, *Petecul luĭ Berechet*, comedie în 3 acte, de C. Bacalbaşa, *La mormêntul Poetuluĭ*, alegorie de Ascanio, representată la 29 Septemvrie 1890, cu deschiderea stagiuneĭ, intru amintirea morţiĭ mareluĭ poet, *Alecsandri la Mircești*, comedie în 1 act, de Urechiă, *Doamna Kiajna*, dramă în 5 acte, de N. Ţincu şi Rădulescu-Niger, *Renegatul*, melopee dramatică în 3 acte, de Mircea C. Dimitriad, *Traian şi Andrada*, tragedie în 5 acte de Gr.

Ventura şi V. Leonescu. Apoĭ s'aŭ maĭ dat şi câteva operete naţionale originale ca : *Olteanca*, de Bengescu şi Caudela, *Craiŭ noŭ*, de Alecsandri şi Porumbaru, *Fata Rĕzăşuluĭ*, de X. şi Caudela, pe lîngă multe altele traduse saŭ adaptate din nemţeşte orĭ franţuzeşte.

Trebue să recunosc că, cam de pe la 1888, lucrările originale se fac tot maĭ rarĭ, douĕ cel mult treĭ pe an, dar în schimb localisările, imitările şi adaptările din teatre străine, din care cele maĭ multe foarte puţin nemerite şi norocite, se înmulţesc cumplit şi par de la o vreme chiar să ţie „coarda" pe tărîmul alergărilor cătră nemurire şi câştig: unul maĭ prielnic şi maĭ urmărit ce e dreptul decât ceealaltă. A cuĭ e vina? A Teatruluĭ, a autorilor, a actorilor orĭ a publiculuĭ? Vom cerceta la urmă şi vom stabili, pe cât posibil, şi culpa şi rĕspunderea, . . dacă e permis cuĭva să facă rĕspunzĕtorĭ pe ceĭ cărora nu le plac lucrurile puţin interesante şi bat din ce în maĭ rar la porţile Teatruluĭ Naţional.

D. C. OLLĂNESCU.

T. AMAN

Bătălia de la Oltenița.

ZAMBILA

„Apolo, Zeŭ-lumină, rătăcitor în aer
„Şi Rege-n Univers,
„Opreşte torsul zileĭ din auritu-ţĭ caer,
„Opreşte-te din mers!
„Opreşte-te şi vino cu mine pe-o colină,
„Să stăm ca doĭ copiĭ;
„Eŭ, razele-ţĭ prin plete să simt cum mi s'anină;
„Tu, frate bun să-mĭ fiĭ;
„Să ne urcăm pe munţiĭ ce mîndri-şĭ 'nalţă piscul
„La joc; să mĕ 'nveţĭ
„Cum să vînez cu arcul; să ne jucăm cu discul;
„Cu drag să mĕ resfeţĭ;
„Şi, pănă vine Phoebe, să nu-ţĭ ieĭ drumu 'ncolo...
. . . . . .
„...Vaĭ! nicĭ nu m'ascultaşĭ!
„De geaba plîng în cale-ţĭ,—căcĭ tu, te ducĭ, Apolo,
„Te ducĭ şi iar mĕ laşĭ!..

Pe-un drum, în Amycleea, la vremea când apare
Stăpînitorul zileĭ,—plîngea un băeţel.
Ţi-era maĭ mare mila să-l vezĭ cu ce 'ntristare
Privea spre soare ţintă şi se ruga de el.

Şi lacrĕmile curse i le puteaĭ culege,
Căcĭ se schimbase toate în lacrĕmĭ de argint.
Frumos era copilul, era copil de rege,
Frumos, cum n'a fost altul, şi se numea Iacint.
Dar Soarele, statornic în vecĭnica luĭ fugă
Ce printre aştri-l poartă, nepăsător trecea;
Nicĭ nu băga de seamă nevinovata rugă
A celuĭ ce plângea.

De-abia treĭ zile-n urmă, doritul Zeŭ-lumină
S'a 'nduplecat şi, mîndru, din Cer s'a coborît;
S'a coborît pe-un munte, din munte pe-o colină
Şi din colină-n vale, pe-un drum, într'o grădină,
In care sta copilul, de doru-ĭ doborît.
Era pe la amiază. Al Arthemiseĭ taur
De veste dase Nopţiĭ că Ziua-a stat în loc;
Iar Zeul şi copilul, c'un disc aprins de aur,
S'aŭ apucat de joc.
Orĭ însă n'avea parte să-l ţie mult norocul,
Orĭ că vr'un Prea-Puternic de sus i-a fost vrăjmaş;
Căcĭ bietul băeţaş,
Nicĭ n'apucase bine să se dedea cu jocul,
Şi, lunecând pe iarbă, nu maĭ putu s'ajungă
Cu mâna păn' la discul ce dogorea de foc;
Nu-l prinse bine; discul căzu; tăioasa-ĭ dungă
L'ajunse drept în tîmplă,—şi-l omorî pe loc.
. . . . . .

De-atuncĭ, în Amycleea, cum vine primăvara,
Pe drumul din grădina cu lacrĕmĭ de argint
Unde-a murit Iacint,
Rĕsare-o floricică, şi Zeiĭ zic *Zambilă*.
Apolo, cum o vede, orĭ plânge până seara,
Orĭ trece, şi pe dată se 'ntunecă de milă.

HARALAMB G. LECCA.

BADEA CÎRŢAN LA ROMA

Cine nu cunoaşte astăzĭ pe badea Gheorghe Cîrţan!.. Trebue să fiĭ un cetăţean foarte obscur, ca să nu fi avut cinstea, măcar odată în vieaţă, să fi fost cercetat de acest bun patriot. De la d. Bursan până la Felix Faure; de la Imbriani la Crispi; de la Carpaţĭ la Canalul de Mâneca, — toată lumea şi toate locurile sunt cunoscute în personaă de neobositul român.

In anul mîntuireĭ 1895, cel ce scrie aceste rînduri se găsea din întîmplare la Roma, într'o dimineaţă cam noroasă, plictisit de singurătate şi de vreme urîtă, — când sluga veni să-l vestească că un compatriot doreşte să-l vadă. Din ochiĭ clipitorĭ aĭ italianuluĭ, se putea pricepe că „compariotul“ în chestie era cam ciudat.

Cum îl chiamă? Spune-ĭ să-ţĭ dea o carte.

— Ce carte să-ţĭ dea domnule!.. că eŭ nicĭ nu cred că ăsta-ĭ compatriot de-aĭ d-voastre. Trebue să fie vr'un fiŭ al necuratuluĭ.

— De ce?

— Fiindcă nu-ĭ om ca toţĭ oamenii. De la genunchĭ până la gît e vîrît într'un ţap, iar de la gît în sus într'o oaie. La ce-l întrebĭ, el respunde mereŭ: „Mama Roma, mama Roma“. Să vedeţĭ ce-ĭ în stradă, vĕ speriaţĭ. A întrerupt circulaţia trăsurilor. Tot oraşul e la poarta noastră.

— Ce spuĭ, bre!

— Zĕŭ, domnule. Lumea zice c'ar fi Menelik, venit la Roma pe ascunsele să ne spioneze.

Incepea să fie interesant.

— Lasă-l să intre.

Sluga se uită la mine încremenită.

— Eŭ îl las să intre, dar socotesc că ar fi bine să ţineţi revolverul la îndemână.

După câteva minute, uşa se deschise, lung, domol, şi o opincă năstrușnică se introduse în domiciliul subsemnatuluĭ, ca într'o subprefectură, iar după dînsul urmă o pulpană de zeghie, după pulpană un umĕr şi după umĕr un cap, cu o căciulă cât roata. După ce isprăvi de intrat, se aşeză lîngă uşă.

— Bună vremea, domnişorule.

— Mulţumim dumitale, bade. Da ce cauţĭ pe tĕrîmurile astea?..

— Păĭ, ştiĭ, cum îĭ românu: am maĭ venit şi noĭ pe la Roma.

— Ba că să ziceĭ! Când aĭ venit?

— De venit am venit de vre-o 4 zile, da ştiĭ, cum îĭ omu fără carte: încătrăŭ o daĭ, tot rĕŭ iese.

— Da ce ţi s'a 'ntîmplat?

— Păĭ, ce să mi se 'ntîmple, iote că m'aŭ luat nişte vardiştĭ de ăştia de-aĭ lor şi m'aŭ dus la poliţie.

— Aşa, degeaba?

— Păĭ, curat degeaba.

— Unde eştĭ în gazdă?

— Nu-s nicăerĭ.

— Unde dormĭ?

— Păĭ, nu dorm nicăerĭ.

— De patru zile de când aĭ venit, n'aĭ dormit?

— Nu sĕ află. Da ce, parcă de aia am venit eŭ, să dorm? Cum am sosit, cum e joĭ, şi numa m'am dus drept la *Columna luĭ Traian*. Apoĭ am mers aşa tot pe uliţele alea înguste, până am ajuns la Sfîntu Apostol Petru... Am fost şi la Sfîntu Apostol Pavel, şi la Tibru. Acuma numa aşĭ vrea să daŭ şi de locu unde a arat Romulu, cu păstoriĭ luĭ, că eŭ de aia am venit...

— Numaĭ de dorul luĭ Romul aĭ venit dumneata până aicĭ?

— Păĭ dar cum! Am venit, să vĕd Roma, că nu maĭ puteam.

— Şi cum aĭ venit?

— Maĭ cu trenu, maĭ pe jos...

Cu cât omu vorbea maĭ cu accentul luĭ de peste munţĭ şi maĭ încurcat, amestecând şi pocind numele stradelor, cu Sfîntu Apostol Petru şi Sfîntu Apostol Pavel, cu Rea Sylvia şi Moise de pe Nil; cu cât mi se părea maĭ neînţeles şi maĭ neexplicabil în scopul călătorieĭ luĭ, — cu atât maĭ mult mĕ simţeam mişcat de glasul şi de portul acela neaoş românesc, de

dorinţa neînfrênţă ce-l pornise din munţiĭ luĭ şi-l adusese pe jos în Italia, până la Roma.

Sceptic din experienţă faţă cu compatrioţiĭ noştri înflăcăraţiĭ de dorul strămoşilor, dar sentimental din fire şi gata să fiŭ păcălit la fiecare nouă declaraţiune, — luptam cu mine însumĭ şi vream să-mĭ daŭ bine seamă de apucăturile românuluĭ.

El îşĭ pusese căciula jos şi aştepta să-l întreb. Din când în când îşĭ scotea braţul de sub zeghie, vînjos şi gol până la umĕr şi îşĭ netezea pletele.

— Cum te chiamă, bade?

— Gheorghe.

— Şi maĭ cum?

— Gheorghe Cîrţan.

— Bine, bade Gheorghe, ce te-a făcut pe dumneata să-ţĭ laşĭ interesele şi bîrlogu dumitale, ca să umbli după vênturĭ?

Românul nu prea prindea şeartul vorbeĭ, dar simţea el, că bine nu gîndeam eŭ de planurile luĭ. Ba chiar mi se păru că o tristă nedumerire trecu pe chipul luĭ vioiŭ: mĕ socotea de sigur un nesimţitor saŭ un cuconaş bucureştean, pentru care numele Romeĭ nu spune nimic.

— Păĭ. . , ce să fac, domnişorule. Mi-a venit aşa, să plec, şi am plecat. . . Că doar şi aicĭ tot la noĭ suntem, că Roma ce e? Mama noastră. Că de nu era Romulu să are cu un buhaiŭ şi o vacă, nu era să maĭ fim noĭ pe lumea asta?

— Aĭ mâncat ceva, bade Gheorghe?

— Mâncat. Dar nu prea ştiŭ cum să cer cele de trebuinţă. Că la *pită* îĭ maĭ zic eŭ *pane*, da încolo pace.

— La *vin* zi-ĭ *vino*, ştiĭ parc-aĭ chema pe cineva.

El mormăia încet „vino, vino".

— Adicătelea bag seamă că tot de la eĭ am luat noĭ şi vinul, că ce ţi-e *vin*, ce ţi-e *vino!* . .

Ia se prea poate, bade Gheorghe. Da eŭ zic că numaĭ vorba am luat-o de la eĭ, că băuturica o cunoaştem noĭ şi maĭ nainte, pe când eram numaĭ dacĭ. De când ne-am făcut Daco-Romanĭ avem şi bĕutura şi numele.

Badea Gheorghe începu să mĕ creadă român rĕŭ, viţă de grec saŭ poate chiar de ungur, de vreme ce îndrăzneam să glumesc asupra Daco-Românilor. Eŭ îl întorseiŭ iar la de-ale mâncăriĭ, spre marea luĭ părere de rĕŭ; că el, bietul om, numaĭ de Rea Sylvia, de Romul şi de Traian ar fi vrut să vorbească.

— Iar de-o fi să-ţĭ vie poftă de brânză, bade Gheorghe, cere curat românește *caşcaval*. . .

— Ăă! . . cum doamne iartămă! . .

— Aşa cum îţĭ spuiŭ eŭ: *cacio-cavallo.*

— Păĭ, zĕŭ, că curat Romanĭ suntem!

— Curat!.. Da ia spune-mĭ, cum aĭ rezemat la poliţie?

— Păĭ, să vezĭ, domnişorule: eŭ am petrecut o noapte la *columnă*, o noapte la Sfîntu Apostol Pavel, o noapte la Sfîntu Apostol Petru, iar când a patra noapte, m'a luat unu şi m'a dus într'un dormitor, la un papă, o fi, să zicem, papa Gligore... Acolo a vrut unu să-mĭ ia paşaportu.., păĭ, nu era să-l pocnesc numa odată!.. Eŭ am strigat: „Vivat mama Roma!" A doua zi m'a dus la Conţu austriac, da eŭ n'am spus că ştiŭ nemţeşte...

— Da ştiĭ?

— Ie. Ştiŭ o ţîră, că am fost cătană... Şi numa am zis la ăla de se ţinea de mine: „La noĭ, toţĭ Romanĭ, ca la voĭ. Vivat Roma!" Şi numa mi-a dat drumu.

— Şi cum aĭ înnemerit la mine?

— M'a îndreptat fiul Părinteluĭ Lucacĭ, care este aicĭ la ştudiŭ în seminar. Ba încă chiar mi-a dat un om să mĕ aducă, că nu de alta, da se ţinea nişte netrebnicĭ după mine...

— Vezĭ, bade Gheorghe, eştĭ îmbrăcat cam ciudat pentru dînşiĭ.

— Ba eŭ zic, domnişorule, că e şi pe aicĭ lume proastă... Că dacă-ĭ vorba pe aia, câţĭ nu sunt îmbrăcaţĭ ca mine pe *columnă?*..

— Aşa este, da columna nu umblă pe uliţe. De asta eŭ aşĭ zice să te îmbracĭ nemţeşte, bade Gheorghe, şi atuncĭ să umbli pe unde-ĭ vrea. Ţi-om găsi şi o gazdă, de ţi-o veni vremea să dormĭ...

— Bine, să trăiţĭ. Că mare bucurie e pe mine în cetatea asta!.. zĕŭ, parcă mĕ sfredelea la inimă doru,.. mĕ bolnăveam de se întîmpla ştiĭ, să nu pot veni.

Făcu ce făcu şi după vre-o zece minute, Gheorghe al nostru se prezentă îmbrăcat nemţeşte, dar cu namila luĭ de căciulă pusă ştrengăreşte pe-o urechie, ca să pară maĭ de oraş, şi cu cămaşa legată cu sfoară. Se mişca otova, ca un lup, parcă n'ar maĭ fi avut încheeturĭ.

— Da ce-ĭ asta, bade Gheorghe!.. Ce staĭ ţeapăn aşa? zicĭ ca'ĭ fost cătană...

— Ie.

— Atuncĭ eştĭ deprins cu haine de oraş. Mişcă mâinile şi picioarele în libertate.

Mişcă el de o parigorie mâinile, dar când să miştе picioarele pace.

— Să mĕ ierţĭ, domnişorule, nu-mĭ prea dă mâna să mişc picioarele, că nu de alta, da alunec. Eŭ cu opincele merg măcar unde, dar cu cisme de astea mĕ ţin la închietură...

Iĭ căutarăm o pălărie în locul căciuleĭ, iĭ deterăm să îmbuce ceva,

şi plecă. Ştrengariĭ care îl aştemptaŭ jos nu-l recunoscură, schimbat cum era, iar el putu alerga în pace după sfiinţiĭ apostolĭ.

In urma luĭ, toată lumea din casă era mişcată. Pentru mine, badea Cirţan adusese, în depărtarea străinătăţiĭ, nota emoţională a graiuluĭ românesc, a portuluĭ de muntean, a îndrăzneleĭ luĭ fataliste de a ajunge cu orĭce preţ la maica Roma; pentru ceĭlalţĭ, nota admirabilă de puterea de străbatere a raseĭ latine, de geniul politic al mareluĭ Impĕrat, care împlântase în cuiburile Carpaţilor sĕmînţa vulturilor romanĭ, şi maĭ presus de toate, de misterioasa putere ce mâna pe acest ţĕran, jumĕtate conştient şi jumĕtate inconştient, cătră obârşia neamuluĭ luĭ...

DUILIU ZAMFIRESCU.

ASUPRA LUI EMINESCU

Era într'o seară de toamnă din anul 1880, într'un birt de pe strada Ştirbeĭ-Vodă, când am văzut pentru întâia oară pe Eminescu. Ca maĭ în toate birturile noastre, era înăuntru un sgomot infernal. In fund se vedeaŭ mişcându-se, ca în ceaţă, capetele lăutarilor, care cântaŭ într'una.

Intr'un moment, auziĭ la spate doĭ studenţĭ: „Uite la oglindă şi Eminescu", şi-şĭ întoarseră amêndoĭ cătarea spre locul arătat. Un om tênĕr sta, în adevĕr, singur la o masă, cu spatele spre centrul săliĭ, în faţa uneĭ oglinzĭ. Nu-ĭ vedeam decât capul în oglindă, — un cap frumos şi palid, cu pĕrul neregulat, cu fruntea boltită, — bênd dintr'un pahar de vin de dinainte. Ceĭ doĭ studenţĭ îl priviaŭ cu dragoste. Era Eminescu în epoca în care ieşea din umbra grupuluĭ de oamenĭ, ce-l admirase din capu-loculuĭ, şi lua în mintea tinerimiĭ un loc de frunte, poate chiar primul loc. Lumea românească, legănată 40 de anĭ de versurile blânde şi line ale luĭ Alecsandri, ca de nişte melodiĭ fără cuvinte, cu care îşĭ adorm mamele copiĭ, — începuse a se sătura de ele, şi maĭ virtos tinerimea, care se ridica atuncĭ, doria o poesie maĭ adîncă, o formă de o frumuseţă maĭ severă, — dorinţă, la care respunse Eminescu în chip atât de strălucit cu ideile şi pesimismul luĭ profund, cu forma şi rimele luĭ cu timbru de aur.

Cum sta el la masă, părea absent, se gîndia aiurea. Din vreme în vreme, aprindea o ţigară, aruncând privirea la stînga luĭ, unde eraŭ doĭ creştinĭ neţeselaţĭ, care gesticulaŭ aşa de tare, încât credeaĭ că vor

să-şĭ scoaţă ochiĭ. Intorcea apoĭ cătarea spre lăutarĭ şi intra cu gîndul iar în el însuşĭ. L'am privit în oglindă maĭ bine de o oră. In entusiasmul juvenil al vîrsteĭ de atuncĭ, cât aş fi dorit să pĕtrund cu vederea în creerul luĭ, să mĕ uit lung, ca în mecanismul unuĭ ceasornic, să înţeleg cum se făurea în capul luĭ acea poesie luminoasă şi rĕmâitoare, — taină, cu care natura reînoeşte, prin geniul poetuluĭ, nepĕtrunsa minune a creaţiuneĭ. — Maĭ târziŭ, cum îl priveam, vĕzuĭ că faţa luĭ se schimbă puţin, câte puţin, şi deveni mişcată. Lăutariĭ cântaŭ un cântec bĕtrânesc, pe care el îl asculta cu multă băgare de seamă. Probabil, glasul duios al munţilor româneştĭ, doina ce ziceaŭ lăutariĭ, i se strecura în suflet cu mult maĭ adînc înţeles decât altora. Vioarele plângeaŭ lung şi încet, violoncelul gemea din greŭ, contrabasul ofta din bairele inimiĭ, naiul sfâşia aerul cu ţipetele luĭ ascuţite şi pustiĭ, iar ţimbala prevestea a furtună, parcă tuna în depărtare. Cu cât ascultam şi priveam pe Eminescu maĭ mult, cu atât îmĭ părea că înţeleg, cum se limpezia în mintea luĭ însemnarea doineĭ, ca o epopee a tragedieĭ vieţiĭ, şi credeam că-l aud şoptind, înminunat: „Ce adînc pĕtrunzĕtor e poporul românesc“! In notele dureroase ale fiecăruĭ instrument, simţiam că poetul deosebea vaete, suspine, ţipete, mânia şi desperarea lumiĭ acesteia, traducând în sunete vieaţa care plânge, care se tânguie, care bleastemă.

Şi făcând încet ochiĭ roată asupra săliĭ, ochiĭ luĭ negri, arşĭ parcă de gîndire, — Eminescu părea că desluşeşte chiar în lumea aceea veselă din prejuru-ĭ, în fundul sufletuluĭ eĭ, suferinţa şi durerea, şi că numaĭ soarta oarbă o îndemna acum la o veselie factice, ca şi cum ar fi pus o mască rîzĕtoare pe un obraz ce plânge.

Lumea aceea toată împărţită în douĕ, uniĭ pe jumĕtate adormiţĭ cu ochiĭ pleoştiţĭ în aer, ascultând lăutariĭ cu un zimbet idiot; alţiĭ bătând cu mâinile şi cu picioarele tactul; femeile acelea cu faţa înroşită un moment de căldură, cu privirile încărcate de dorinţĭ: toţĭ trăiaŭ într'un fel de fericire a mizerieĭ, — ostenite un moment, — toţĭ eraŭ, ca şi poetul, suflete chinuite. Vin, rîs, strigăte, priviriĭ înflăcărate, nu aruncaŭ decât o aparenţă înşelătoare, sub care se ascundea vecĭnica durere a vieţiĭ. Şi ca eĭ, miĭ şi miĭ de generaţiĭ înainte, miĭ şi miĭ de generaţiĭ după. Şi ca eĭ, miĭ şi miĭ de fiinţe altele, miĭ şi miĭ de forme ce şĭ fac drumul inconştiente, vibrând o clipă în nemărginirea vremiĭ. . .

Aşa că, privind astfel capul luĭ Eminescu, mi se sugeră în minte esenţa tristeĭ luĭ poesiĭ.

Când tăcu muzica, Poetul zîmbi un moment, apoĭ plăti ce bĕuse, îndesă câteva foĭ de hârtie de ţigară într'un pachet de tutun albastru, pe care îl băgă pe sub pardesiŭ în buzunarul de dinapoĭ al jacheteĭ, se sculă, şi eşi, trăgând încă dintr'un capĕt de ţigară, care nu se maĭ vedea decât ca o scîntee între buzele luĭ.

Când plecaĭ, afară bătea luna plină — o lună de August — cu lumină

albastră. Inrîurit de ea, recitaiŭ tare, pe drum, cele din urmă versurĭ din *Scrisoarea I* a luĭ Eminescu, apărută numaĭ cu câteva zile maĭ înainte:

Intre zidurĭ, printre arborĭ ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniştita eĭ splendoare!
Şi din noaptea amintiriĭ miĭ de daruri ea ne scoate,
Amorţită-li-ĭ durerea, le simţim ca-n vis pe toate,
Căcĭ în propia-ne lume ea deschide poarta 'ntrăriĭ
Şi ridică miĭ de umbre după stinsul lumînăriĭ.
Miĭ pustiurĭ scînteiază sub lumina ta fecioară,
Şi câţĭ codri-ascund în umbră strălucire de isvoară!
Peste câte miĭ de valurĭ stăpînirea ta străbate
Când pluteştĭ pe mişcătoarea mărilor singurătate!
Şi pe toţĭ ce-n astă lume sunt supuşĭ puteriĭ sorţiĭ
De-o potrivă-ĭ stăpîneşte raza ta şi geniul morţiĭ!

* * *

Trecuse de atuncĭ cincĭ anĭ, răstimp în care Eminescu scrisese cele maĭ frumoase poesiĭ ale luĭ, *Satirele*, *Luceafărul*; când, într'o zi din vara anuluĭ 1885, se svoni ştirea, care trecu din gură în gură, cu iuţeala fulgeruluĭ, — că Eminescu înebunise. Alcătuirea aceea minunată a capuluĭ luĭ se desfiinţă cum s'ar rupe o salbă de aur. Cu judecata de atuncĭ, ni se părea că soarta ochise întradins tocmaĭ pe poetul care n'avea decât 35 de anĭ, pe singurul poet român, ale căruĭ versurĭ fermecaŭ minţile, ca unele ce legănaŭ şi leagănă, în cuvintele cele maĭ frumoase, visele şi durerile omeneştĭ, ca unele ce traduc în graiul cel maĭ plin de beţie, dragostea pămîntească, ca unele ce întrupează cea maĭ mişcătoare vieaţă în coloarea şi sunetul vorbelor.

S'a zis, şi am repetat-o şi noĭ, că ereditatea a fost pricina hotărîtoare a nebunieĭ luĭ Eminescu, deşi nu sunt dovezĭ în deajuns. Strămoşiĭ luĭ, părinţiĭ luĭ, n'aŭ fost atinşĭ de nebunie. Un frate care s'a sinucis, ar fi un semn. Dar oare, e drept a crede că orĭce sinucis e un nebun? Nu sunt oamenĭ întregĭ până în ziua morţiĭ lor, care îşĭ pun capĕt zilelor? S'aŭ vĕzut atâtea exemple. Şi chiar admiţând că germenul nebunieĭ era în el, nu e de presupus că cugetarea şi impresionabilitatea luĭ extraordinare i-aŭ grăbit sfirşitul?.. In ştiinţa modernă, impresiile ce le primeşte creerul din lumea de din afară, aşa numita fosforescenţă, — adică însuşirea ce aŭ celulele nervoase din creer de a intra în vibraţie în faţa sensaţiunilor ce primim din lumea de din afară şi de a continua această vibraţie, — e o însuşire, care la uniĭ e maĭ puternică, la

alţiĭ maĭ slabă, precum o creangă maĭ mlădioasă e oscilată maĭ tare şi maĭ îndelung de o adiere de vênt, decât altă creangă maĭ rigidă. Aşa fiind, în capetele distinse şi maĭ ales în cele ca al unuĭ Eminescu, această forforescenţă e mare, nu maĭ e numaĭ o luminiţă albă întipărită pe celulă, ci o văpaie, pe care, dacă o aţiţĭ necurmat, cum făcea Eminescu zi şi noapte, se încinge într'un incendiŭ, care arde creerul într'o zi. La Eminescu o impresie oarecare, un răsărit de soare, un cântec de pasĕre, un căzut de frunze toamna, eraŭ lucruri marĭ, îl sguduiaŭ până în adîncimile sufletuluĭ luĭ, răsunaŭ cu tărie într'însul, ca nişte ecouri în munte. Şi azĭ aşa, mâine aşa, într'o zi sguduitura crăpă zidirea.

De altfel, ceea ce presupuneam noĭ printr'o ipoteză psicho-fisiologică, se explică şi maĭ limpede prin istoria sufletuluĭ luĭ Eminescu, istorie notată zi cu zi în poesia luĭ şi rezumată în una din cele din urmă bucăţĭ ale poetuluĭ, în *Maĭ am un singur dor*, făcută, cum se ştie, în 32 de variante.

In adevĕr, când ca o prevedere că n'avea să maĭ fie sănătos, că n'avea să maĭ trăiască, Eminescu îşĭ făcu testamentul sĕŭ poetic, el lăsă să se vadă rana dureroasă din sufletul luĭ, rană făcută de lupta crâncenă dintre cugetarea şi simţirea luĭ.

E ştiut că niciodată nu se vede maĭ limpede fondul adevĕrat al unuĭ om, decât în momentul în care el crede că a sfîrşit cu totul şi cu toate din lume, şi priveşte în faţă vecînicia de după moarte. Chiar acela, care a putut ascunde multe în vieaţă, în ceasul de după urmă, nu le maĭ poate ascunde: adevĕrul, gîndurile reale, sentimentele timide, îşĭ găsesc atuncĭ graiul lor franc şi sincer. In poesia *Maĭ am un singur dor* a luĭ Eminescu, poetul spune tot ce avea pe inimă. Din ea reese că el adîncise înţelesul vieţiĭ, îl cercetase cu multă şi aprigă muncă, şi-l găsise deşert ca toate deşertăciunile lumeştĭ. De aceea acum, obosit, cerea să fie lăsat să moară „în liniştea seriĭ", cum se exprimă el. Inteligenţa sa cultivată în chip extraordinar, ajunsese în punctul culminant, în care pe de o parte, meditaţia problemelor marĭ cuprinde pe om în întregime, distrugêndu-ĭ voinţa şi puterea de a lucra, iar pe de alta, îĭ înalţă în minte o înţelepciune rece şi transcendentă, care îl face să vadă totul în lume în mic, în fără înţeles pentru minte, şi-l mână să despreţuiască şi să considere lupta vieţiĭ ca o nebunie „tristă şi goală", cum a numit-o el. Din ziua aceea Eminescu se uita la dînsul ca la un cadavru mişcător. Pesimismul idealist îĭ ruinase sufletul, căcĭ filosofia aceasta deveni în el conştiinţă, iar conştiinţa, se ştie de la Shakespeare, face din noĭ toţĭ nişte laşĭ. De aci, nestrămutata luĭ hotărîre de a abdica de la toate din vieaţă, de aci tristul luĭ dor de moarte.

Maĭ am un singur dor,
. . . . . .
Să mĕ lăsaţĭ să mor...

Visele luĭ de tinereţe, încetul cu încetul, mintea sa i le arătă ca nişte amăgitoare instincte oarbe, şi desilusionat şi convins de scopurile natureĭ, se hotăra să remâie rece faţă de toate.

De te-ating, să ferĭ în lăturĭ,
De¸hulesc, să tacĭ din gură...
Zică toţĭ ce vor să zică,
Treacă-n lume cine-o trece,
Ca să nu'ndrăgeştĭ nimica,
Tu rĕmâĭ la toate rece.

Dar sufletul luĭ, fiind ursit a fi ca un câmp de bătaie, unde două idealurĭ vrăjmaşe urmaŭ să se rĕsboiască, în momentul în care mintea luĭ rece îl silea să renunţe la toate, îl despărţea de lume şi de pământ, atuncĭ, ca prin farmec, simţirea luĭ era impresionată puternic de frumuseţea natureĭ, de frumuseţea femeeĭ ce iubea, de sărutatul ce ea îĭ dădea, ameţitor ca un filtru magic, de puterea „urmăritoare a unuĭ pas făcut a lene", a uneĭ „dulcĭ stringerĭ de mâinĭ", a „unuĭ tremurat de gene", şi c'o durere de martir se ruga de femeea de lîngă el, de „icoana luĭ luminoasă", să-l ierte, să se ducă de lînga el, şi în acelaşĭ timp să vie lîngă el, ca un om care nu maĭ era stăpîn pe sine, care nu maĭ ştiea ce să facă.

O, vis ferice de iubire,
Mireasă blândă din poveştĭ,
Nu maĭ zîmbi! a ta zîmbire
Mĭ-arată cât de dulce eştĭ...

Că te-am zărit e a mea vină
Şi vecĭnic n'o să mĭ-o maĭ iert,
Spăşi-voiŭ visul de lumină
Tinzîndu-mĭ dreapta în deşert.

Ş'o să-mĭ rĕsaĭ ca o icoană
A pururĭ verginiĭ Mariĭ,
Pe fruntea ta purtând coroană—
Unde te ducĭ? când o să viĭ?...

Şi astfel, în timp ce judecata luĭ senină îl înalţa sus şi-l despărţia oarecum de vieaţă, simţirea luĭ îl aducea iar jos pe pământ. De câte orĭ nu şi-o fi pus el cu jurământ în minte, să nu maĭ privească în juru-ĭ, să nu maĭ iubească nimic, convins, ca nimenea altul, că face jocul uneĭ fatalităţĭ care îşĭ ridea de el. Şi cu toate acestea, tot de atâtea orĭ se întorcea din noŭ, iubia din noŭ cu frenesie: natura, femeea, ţara, pe scurt se amesteca în lupta oarbă a vieţiĭ. Atuncĭ se ridica iăr în el glasul neîmpăcat al filosofuluĭ şi-ĭ striga: „Bine tot n'aĭ înţeles că te înşelĭ?" şi el se retrăgea umilit şi ruşinat de ceea ce greşise din noŭ.

In agonia luĭ sufletească chiar, înainte de a se întinde de viŭ în fundul sicriuluĭ, nu se putu opri de a maĭ privi încă odată îndărăt, spre frumuseţea natureĭ, singura luĭ familie, singura luĭ avere, şi dispuse, cu limbă de moarte să i se sape mormîntul „la marginea măriĭ“, „aproape de codru“ şi în faţa „ceruluĭ senin“; ca „toamna să dea glas frunzişuluĭ veşted“, „isvoarele să cadă cu sgomot într'una la auzu'ĭ“, „talanga să pĕtrundă vêntul rece al sereĭ“, şi „de asupra-ĭ să-şĭ scuture teiul sfînt creanga“. „Noaptea să lunece luna printre vîrfurile de brad“, „să-ĭ zîmbească luceferiĭ rĕsărind din umbra de cetinĭ“, şi „să-ĭ geamă de patimĭ cântecul aspru al mării“. Cu alte cuvinte, să-ĭ desmerde şi mort, de a pururĭ, căpătâiul toate podoabele şi toate armoniile firiĭ.

Şi cum n'oiŭ suferi
De-atuncea'nainte,
Cu florĭ m'or troeni
Aduceri aminte.

Şi cum va înceta
Al inimiĭ sbucium,
Ce dulce-mĭ va suna
Cântarea de bucium!

Exaltându-şĭ creerul luĭ, când cu adevĕrurile pesimismuluĭ, pe care le credea nediscutabile, când cu impresiile viĭ şi atrăgătoare ale lumiĭ dinafară, adică ridicând gîndirea, când într'o direcţie negativă, când în direcţia opusă atât de sus şi atât de tare, prin această peste mĕsură încordare, plesni reţeaua misterioasă a cugetăriĭ, cum ar plesni o coardă întinsă prea tare.

Dar,—şi aci e punctul ce fixăm maĭ mult,—poate tocmaĭ de aceea poesia luĭ Eminescu e cea maĭ frumoasă poesie ce s'a scris în limba românească, fiindcă ea e schimbul, rĕsplata lenteĭ luĭ sinucideriĭ, a martiruluĭ sĕŭ creer, a nebunieĭ luĭ. Tocmaĭ în această luptă titanică, dintre ceĭ doĭ oamenĭ care s'aŭ sdrobit: filosoful şi poetul din Eminescu, stă puterea şi aspectul grandios al poesieĭ luĭ. Un om, ca toţĭ oamenii, ar fi făcut altfel. Când era vorba de gândire ar fi gîndit în felul sĕŭ, când era vorba de simţire, ar fi simţit. Eminescu în fiecare din aceste adîncĭ stărĭ sufleteştĭ, nu putea uita pe cealaltă. Durerea la el, rĕsărea din dragoste ferbinte, simţirea *cânturile* luĭ de amor, rĕsăreaŭ din tristeţă nemărginită:

Din ce noian îndepărtat
Aŭ rĕsărit în mine!
Cu câte lacrimĭ le-am udat,
Iubito, pentru tine!

Cum străbăteaŭ atât de greŭ
Din jalea mea adîncă,
Şi cât de mult-mĭ pare rĕŭ
Că nu maĭ sufer încă!..

Iată explicarea aceleĭ dureri estetice a poesieĭ luĭ melancolice, în care sunt lacrĕmĭ cu un fond de dragoste în ele, şi voluptăţĭ cu un fond de amărăciune în ele, cum e poesie pururea mişcătoare în punerea unor florĭ pe morminte.

Şi atât de scump a plătit bietul Eminescu frumuseţea poesieĭ luĭ, că nu numaĭ şi-a risipit creerul făurind-o, dar parcă fatalitatea a voit să l pedepsiască şi maĭ aspru, întorcêndu-ĭ oarecum pe dos cugetarea luĭ. In adevĕr, tot ce venerase el, în vieaţa luĭ cuminte, acum ca nebun, despreţuia ; şi tot ce crezuse mic şi neonest altădată, acum i se părea bine şi cu cale.

* * *

Trecuse încă câţĭva anĭ de la declararea boaleĭ luĭ Eminescu şi, într'o zi, din anul 1889, aflarăm din gazete că, Eminescu, în institutul de alienaţĭ unde era, fiind lovit de un nebun c'o piatră în cap, a murit. Va să zică iar capul luĭ, iar el suferi o nouă lovitură, de astădată lovitura de graţie, moartea desăvîrşită, — ca şi cum din toată fiinţa luĭ, capul fusese organul care merita o pedeapsă maĭ crudă şi reînoită în fel de fel până la marginea mormîntuluĭ.

N. PETRAŞCU

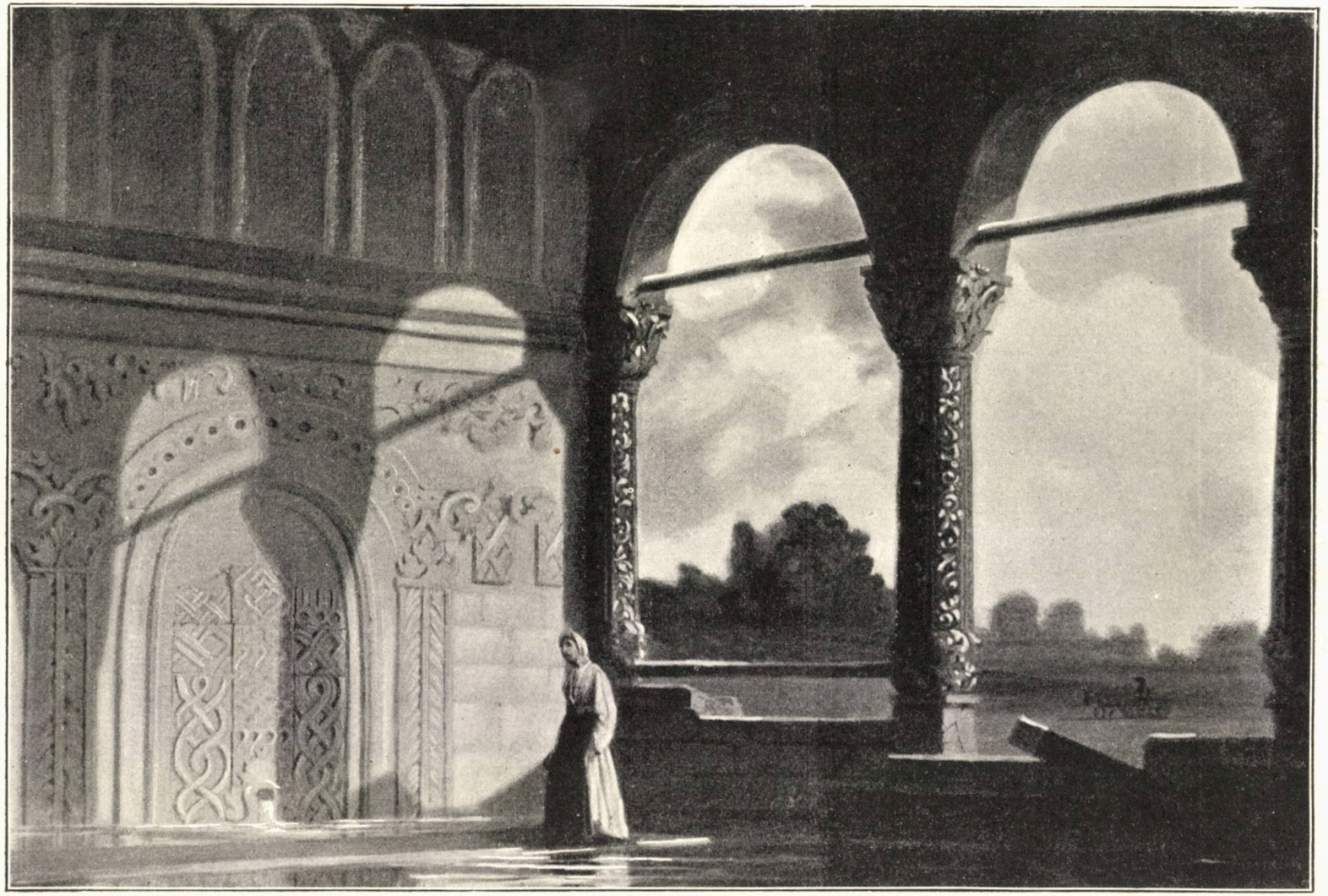

Fîntâna Filaretului.

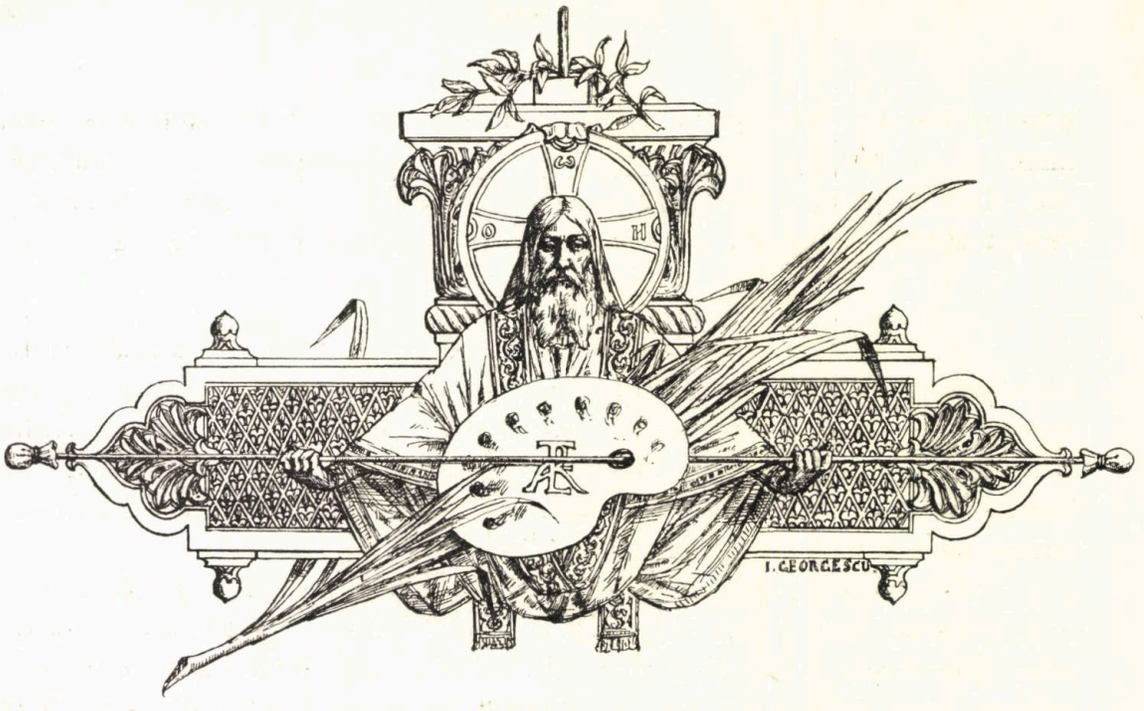

IN IZVOR

Mai zilele trecute, am primit de la poştă, păstrându-se toate formele legiuite, un pachet pornit din Bucureşti, de un domn cu un nume ciudat şi pe care nu l-am cunoscut niciodată. Desfăcênd nerăbdător pachetul înfăşurat cu îngrijire, am găsit înăuntru o inimă de om. Da, da, o inimă naturală, în forma celor ce sĕ pretind că avem în partea stîngă fiecare, semănând după expresia profesorilor: cu o pară altoită, cu o frunză de teĭ, saŭ cu un zmeŭ turcesc. Un amănunt m'a izbit încă de la început: inima necunoscutuluĭ era cam învechită şi puţin uscată; iar icĭ şi colo stropiturĭ roşiĭ de diferite mărimĭ, puteaŭ prea bine să fie picăturĭ de sânge.

Prima mea idee, a fost că mĕ găsesc în faţa uneĭ crime misterioase, şi cea de a doua, că trebue să anunţ imediat parchetul.

De-odată mĕ opresc împietrit, ca cel maĭ nemernic muritor în faţa celeĭ maĭ autentice Meduze: mâinile mele răcite şi tremurânde, sucind şi învêrtind inima în toate părţile, inima se deschisese drept în douĕ, ca un portofel, saŭ ca un album de salon; ca un album maĭ bine, căcĭ băgaĭ în dată de seamă, că afară de cele douĕ scoarţe maĭ avea şi 6—7 foĭ înăuntru. Bine înţeles, foile eraŭ compuse tot din aceeaşĭ materie quasi-muşchiulară din care eraŭ alcătuite scoarţele, numaĭ puţin maĭ subţiriĭ şi ceva manetede.

Mirarea mea crescu, când recunoscuĭ că pe fiecare din acele foĭ sunt scrise în şir vorbe ca toate vorbele şi fraze ca toate frazele. Literile luceaŭ ca niştе lacrĕmĭ puse una lîngă alta. Mĭ-am plimblat repede ochiĭ pe cu-

prins şi nu ştiŭ cum, parcă m'am înduioşat un pic; am zîmbit pe urmă inimiĭ şi am renunţat de-a merge la procuror, întîmple-se ce s'o întîmpla. Dar, fiind-că pe nicĭ o pagină, saŭ contra pagină nu se vedea „dreptul de reproducţiune rezervat", am copiat dupe foile inimiĭ, rîndurile de maĭ la vale.

. . . . . .

. . . . . .

Ce bine sunteţĭ închise aicĭ în inimă, pe foile eĭ, la adăpost, pitite de ochiul profanuluĭ, înţepător şi rece, ca un ac lung de ghiaţă, o, dragĭ nimicurĭ ale vieţeĭ mele; rînduri uşoare şi fierbinţĭ ca niştе aripĭ de flacără, note de rîs, note de plâns, gusturĭ bizare, impresii lungĭ şi deşirate, ideĭ sucite, cum am avut eŭ în totdeauna!.. O! Izvorul!.. Izvorul! cu drept cuvînt pentru mine izvor de-atâtea şi atâtea...

Pentru ce aş vrea să locuesc în mahalaua Izvoruluĭ şi să mor tot acolo? Pentru că.., fiind-că... Ce vĕ pasă? Pentru că voiŭ aşa.., pentru că-mĭ place aşa... Şi totuşĭ n'am parte. M'a blagoslovit însă D-zeŭ cu o mătuşe, care şade în strada 13 Septembrie, pe deal. De acolo, din fundul „antreuluĭ" eĭ cu geamlîc, mĕ uit drept în vale. Aci ca într'o groapă, stă de mult culcată orĭ poate numaĭ pitulată mahalaua Izvoruluĭ, maĭ bine zis, orăşelul Izvoruluĭ, atât de diferită e partea asta a capitaleĭ, de restul Bucureştilor. Pe când „Parisul Românieĭ", s'a dat pe faţă cu dresurĭ de prin toate ţĕrile străine, modernizându-se aşa de urît de sus până jos şi pierzîndu-şĭ orice urmă de originalitate, doar ea, mahalaua Izvoruluĭ, pare a maĭ oglindi icĭ şi colo câte o lumină orĭ umbră, de vechiŭ, de simplu, de modest şi fericit colţişor. Vaĭ! de ce stilul—adevĕrat stilet de data asta — al fasonaţilor noştri architecţĭ, va trebui să treacă şi prin inima Izvoruluĭ odată şi odată!?..

Când în vre-o dimineaţă de vară, din săliţa de la mătuşa mea, — săliţă pătrată şi gemuită, niţel maĭ mare ca o colivie, — daŭ drumul privirii care sboară ca o rîndunică lin şi prelung pe de-asupra întreguluĭ Izvor, mĕ simt înduioşat de egalitatea în micşorime, de lipsa de întrecere şi de pretenţie, de dulcea armonie dintre coperişurĭ. Căsuţele cele albe şi potrivite cam în şiruri, când luceşte soarele în ele, daŭ întreguluĭ Izvor, o notă de simpatie, cum daŭ niştе dinţĭ albĭ, feţeĭ unuĭ om urît. Şi atuncĭ parcă tot Izvorul rîde. Câte odată, când ploaia a lustruit şi înoit casele albe ale mahalaleĭ Izvoruluĭ, orĭ pe cele de-un gălbuĭ spălăcit, coperite maĭ toate cu tinichea roşie, ele seamănă cu o grămadă de cutiuţe de carton astupate cu capace conăbiĭ, orĭ cu niştе vase de porţelan de maĭ multe forme, pecetluite la cap cu ceară roşie. Atuncĭ mania mea de comparaţiĭ merge maĭ departe: fiecare fereastră maĭ izolată formează pentru mine eticheta vasuluĭ, pe când câte un cap care apare şi dispare iute de la geam, ţine locul vre-uneĭ litere maĭ marĭ, care începe scrisul după etichetă, cuprinsul vasuluĭ pecetluit. Şi atuncĭ, maĭ totdeauna, mĕ gîndesc că acolo, în toate cutiuţele, în toate va-

sele acelea, în fiecare din ele poate, trebue să fie înghesuită reţeta fericireĭ. O, da, fericirea, tăcerea, pacea, dragostea, visul, basmul cu „n'aude n'a vede“!..

E adevĕrat că departe, în fund, aproape în zare, tabloul de egalitate şi simplitate maĭ sufere o ciocnitură: în puful norilor de la orizont să înfige prinţiarul palat de la Cotrocenĭ. Dar e aşa de departe până acolo, şi între Izvor şi el este o negură verde de atâţia pomĭ! O fâşie de pădure înaltă şi stufoasă ce tiveşte marginea mahalaleĭ şi marginea ceruluĭ cu o blană neagră-verde, şi care dă fiecăruĭ locuşor, fiecăreĭ case, un decor de feerie, un fund de ţară, o bucăţică de frumos şi poesie... Pe lîngă palatul din zare, se maĭ află, în apropriere de el şi marea zidire a Aziluluĭ, dar, cum el nu adăposteşte decât fiinţe micĭ, sărace şi umile, Azilul cât e de mare, pare aşa de mic, aşa de jos, aşa de puţin mîndru, că eştĭ nu ştiŭ cum, parcă mulţumit, că întîmplarea l-a aşezat aproape de mahalaua cea maĭ modestă a capitaleĭ. Singurile înălţimĭ ce maĭ desluşeştĭ în depărtare, sunt vre-o treĭ coşurĭ negre şi lungĭ, de uzinĭ depărtate; iar maĭ înainte maĭ spre stînga 2 plopĭ înalţĭ, — două enorme măturĭ care curăţă, sub fişiiala vîntuluĭ, ultimiĭ păiangenĭ de norĭ, ce murdăresc tavanul albastru al ceruluĭ. Uitasem încă, în partea stîngă, tocmaĭ aproape de căpătâiŭ, clădirea lăbărţată şi greoaie, — starostea mahalaleĭ — stabilimentul Opler, aşa de banal în timpul nopţiĭ, atât de cuminte şi serios în timpul zileĭ.

De câte orĭ, întins niţel de vênt, *şearpele* de fum ce se ridică din gîtul luĭ, n'a făcut să-mĭ scapere din ochĭ picurĭ de foc, gîndindu-mĕ la şuviţa deasă de pĕr buclat şi negru a iubiteĭ mele *şerpoaice*, a Titineĭ, fată veselă ca un centezoĭ pe-o cracă, într'un soare de ploaie, încântătoarea cusutoreasă de la Sobre, care şedea în Izvor, pe când eŭ eram student, înscris la toate facultăţile, pentru a avea orĭce facultate, şi stam cu casa cam peste tot şi nicăerĭ?! Ne cunoscusem la luminaţie în Cismegiŭ, la un 10 Maĭ. şi anul nostru, plin de atâta iubire copilărească-nebunească, fu ceeace a fost totdeauna întâia dragoste: lumină multă, foc bengal şi artifiţiĭ.

Cum se făcu vorba întâĭ şi întâĭ?.. să mĕ credeţĭ că nu mĭ prea aduc aminte bine.... Toată lumea se înghesuise pe lîngă grilajul de sîrmă din prejurul laculuĭ. Avea să fie lucrurĭ ne-maĭ vĕzute: întrecere de bărcĭ cu lampioane, un vaporaş aruncat în aer şi multe alte minunăţiĭ.

Intîmplarea, care pe dibuite face adesea multe lucrurĭ bune, mĕ împinsese cu o droaie de tot felul de cască-gură, tocmaĭ în spatele Titineĭ, La 2 paşĭ de ea, abia maĭ rĕsufla stîrcită de alţiĭ, o smochină de mătuşe bĕtrână a Titiniĭ, cu care fata venise la luminaţie. Stăturăm ce-ĭ drept cam mult în aşteptare, în jumĕtate întunericul de sub pomĭ, surîzând cu toţiĭ de reflecţiile în gura mare ale vr'unuĭ glumeţ, saŭ de ocările înţepate ale vr'uneĭ mahalagioaice strivită prea tare. Şi prin corpurile astea atât de diferite şi atât de bine înghesuite, de parcă făcea unul acelaşĭ curent de in-

timitate trecea, acelaş gînd de prea lungă aşteptare se plimba, acelaş suflet nerăbdător bătea. Într'un moment draguţa cusutoreasă se scutură de două orĭ, ca atinsă pe neaşteptate de o suflare primăvăratică de vênt bolnăvicios şi enervant. Apoĭ deodată, se întoarse repede să vadă, pe cel pe care îl ochise, hoţoaica, poate maĭ de mult. Din clipa aceea fermecată, nu maĭ vĕzurăm nimic, absolut nimic şi mătuşea bĕtrână fu perdută cu desevîrşire.

. . . . . .

Ah! casa mititică din Izvor, — palat de briliant al amintirilor! — în care mă mutaĭ şi eŭ, câteva zile în urmă, cum aş putea s'o dărîm din mintea mea vre-odată?! Şi curăţenia de chilie mănăstirească şi farmecul ne maĭ pomenit din acele două odăiţe din Izvor, unde făcuĭ, un an de zile, vieaţa cea maĭ plină de fericire ce s'a putut visa pe lumea asta! Prin tremurătura dulce amară a uneĭ lacremĭ, parcă vĕz şi acum ulicioara nepavată din Izvor, salcia pletoasă pe care o făcea să leşine prima adiere de vênt, colo aproape de portiţa de lemn vechiŭ, fără încuietoare, puţul de piatră din mijlocul curţiĭ, coteţul de porumbeĭ din partea dreaptă, rondurile de mixandre şi cuişoare îngrădite cu beţişoare îndoite, drept grădiniţă, scara cu pălimar de zăbrele roşcate, şi, cum urcĭ la stînga, odaea de culcare cu tot dichisul eĭ; în perete un covor turcesc, înaintea patuluĭ o piele de urs negru, ceva cam jumulită, glastre cu muşcată şi rozetă la geam, umbreluţe chinezeştĭ prin colţurĭ, şi colo, între măsuţă şi oglindă, colivia cu canarul galben. Dincolo, cum eşiaĭ din odaea de culcare şi retezaĭ săliţa de a curmezişul, daĭ într'un pahar de salonaş: la ferestre perdele albe lungĭ, în care sunt înfipte baletiste de hârtie, drăculeţĭ de jeniliurĭ, o cocardă tricoloră şi o fundă de beteală de la nunta uneĭ prietine. In mijlocul camereĭ o masă de nuc acoperită cu o faţă, lucrată în găurele şi in ciucurĭ de lâniţă, de Titina, cu mâna eĭ, pe când urma la „Secundar". Ceva-ceva maĭ departe şî împrejur, eterna canapea de rips samaniŭ spălăcit, fotoliŭ şi două scaune; iar de asupra pe pereţĭ, poza luĭ Cuza, lîngă Garibaldi cu geamul spart, două pariziene roşcate şi obraznice dintr'un „Figaro" ilustrat, însfîrşit maĭ lîngă sobă „Atacul Opanezuluĭ" rupt dintr'un calendar şi pus într'o ramă poleită.

Când şi cum aŭ trecut cele maĭ îmbĕtătoare lunĭ şi zile ale dragosteĭ noastre aşa, nu ştiŭ, de îmĭ pare că am dormit.

Nu ţin minte nimic, n'am de spus nimic, căcĭ e vorba veche şi ştiută: fericirea n'are poveste. Pe urmă de-odată din plin senin, căzu cea dintâĭ brumă peste floarea iubireĭ noastre atât de bine păstrată până aci. Titina se obosea, se lenevea, se gătea, se plictisea, se plimba, — şi poate se gîndea la altul.

Intr'o seară mi se păru că sunt un om, care cade dintr'un balon înălţat în slăvĭ: aflasem totul. In faţa teribileĭ probe, abia am putut să strig de două orĭ: Ti!—ti! şi, când am zis na! o şi plesnisem. Pe urmă... Oare ce a maĭ urmat pe urmă?.. Aproape nimic, saŭ chiar nimic:.. cele

două săptămâni în pat bolnav de friguri—stagiu reglementar al orcăruĭ amo rezat de rasă--şi schimbare desăvîrşită de decor.

Mĕ mutasem chiar în seara „durerosuluĭ accident“ într'o odăiţă din strada Vămiĭ ; mĕ mutasem de la ea, pentru că nu maĭ puteam s'o sufer, pentru că o uram de moarte şi o iubeam la nebunie, pentru că mĭ era ruşine de plânsul meŭ prostesc şi de gîndurile mele cu două tăiuşurĭ ; pentru că eram biciuit cu foc şi într'una de pofta de „ea“, mult maĭ puternică acum de când mĕ înşelase, decât atuncĭ, când era cinstită.

Trădătorul asasin?... Ce vĕ pasă de el? Să vĕ fie destul atât: de-atuncĭ, din seara aceea fatală, nu maĭ pot să sufer ofiţeriĭ de roşiorĭ. Două săptămânĭ în urmă, nu puteam suferi advocaţiĭ cu ochelarĭ şi două maĭ târziŭ pe proprietariĭ bătrânĭ. . . . . .

. . . . . .

Se împlinise două luni şi maĭ ceva, de când îmĭ mutasem din căsuţa vestejită din Izvor : jobenul, cravatele, jiletca şi galoşiĭ,—aproape tot ce are maĭ preţios un student,—lăsând acolo, în nu ştiŭ ce sertar ideal, iubirea mea ruptă, iar după uşă, învechit şi plin de praf, un geamantan umplut cu amintirĭ. Trecuse 2 lunĭ de când, închis în odăiţa din strada Vămiĭ, mĕ prefăceam că vream să uit şi ochiĭ eĭ ferbinţi şi gîdilătorĭ, şi buza eĭ cărnoasă de un roşiŭ lacom şi lucios. Când ceva dragĭ nimicurĭ, din vremea când nu eram încă goniţi din raiul nostru, îmĭ veneaŭ în minte şi isbucneam în plâns, începeam a mĕ plimba repede prin casă spre a-mĭ vântura gîndurile. Şi trebuind să fac ceva cu orĭce chip, îmĭ omoram doar vremea răsfoind vr'un roman plin de aventurĭ, saŭ, când eram maĭ bine inspirat, mĕ desbrăcam până aĭ număra 3, mĕ înmormîntam în groapa din salteaua moale a patuluĭ şi adormeam ca un mort, citind până la jumătate, vr'o poesie lungă şi frumoasă, unde nu se pomenea amor nicĭ pic. Intr'o zi, un prieten care cunoscuse întîmplător câteva epizoade din epopea mea cu Titina, îmĭ spuse cu bucurie că de sigur am uitat-o, şi eŭ îl crezuĭ. O săptămână în urmă, că n'am iubit-o nicĭodată. Şi eŭ îl crezuĭ şi atuncĭ.

Odată, târziŭ, cam în spre miezul nopţiĭ, mĕ întorceam căscând de la teatru. O noapte de Decembrie, clară şi rece ca o enormă bucată de ghiaţă prin care aĭ zări case, străzĭ, felinare, oamenĭ şi birjĭ. Pe întinderea albverzue a ceruluĭ, un sfert de lună singuratică părea o barcă mititică de aur, perdută pe vecie în imensitatea unuĭ Ocean. Mĕ urcam încet la mine, fără să mĕ gîndesc la nimic, când de-odată picioarele părură că mi se lipesc de podeala săliţeĭ şi nu maĭ ştiŭ de-mĭ fu cald şi nu maĭ ştiŭ de-mĭ fu frig.

La câţiva paşĭ, în acelaşĭ „antreŭ“, înaintea uşeĭ mele, puţin întoarsă cu spatele, o jachetă care mişca, o pălărie cu pană neagră ce se clătenea, fantoma adorabilă a uneĭ moarte înviate, ea, chiar ea, Titina în carne şi oase! Un tremur mĕ apucă în tot timpul, de parcă eram pus pe sîrmă, pe când în partea stîngă a peptuluĭ mi se părea că am închisă o pasere săl-

batică, care voind să iasă afară, loveşte nebună cu capul în peretele colivieĭ. Câteva vorbe sfioase, nelegate, stinse de lacrĕmĭ, îmĭ ajunse la auz: „Te aştept de la nouĕ, nu maĭ pot.., mĭ-e frig.., mĭ-e rĕŭ, mĭ-e dor de tine şi te iubesc ca o nebună!

In lunga eĭ aşteptare, cu capul îndurerat, cu faţa înfierbîntată de lacremĭ, îşĭ răzimase din când în când fruntea eĭ arzĕtoare de geamul îngroşat de ghiaţă al antreuluĭ, şi fruntea lăsase ca urmă un rotogol transparent, curat, de ghiaţă topită.

Vĕzuĭ, auziĭ, toate acestea, totuşĭ o rămăşiţă de mîndrie stupidă şi ne la locul eĭ, o urmă de orgoliŭ absurd şi aşa de puţin generos, mĕ sili să pozez în om energic şi vindecat. Imĭ smunciĭ mâna dintr'ale eĭ, şi întorcând spatele uneĭ dureri prea vorbitoare, intraĭ in casă, după ce îĭ svîrliĭ cu cea maĭ înfricoşitoare linişte: „Doamnă, nu am onoarea să vĕ cunosc. Aţĭ greşit poate uşa... La dreapta mea şeade un ofiţer, la stînga un advocat... Noapte bună!...

Inchiseĭ uşa cu cheea, căcĭ avênd cu mine ertarea eĭ, mi se părea că am o comoară care, putea să-mĭ fie furată dintr'o clipă într'alta. Pe urmă, mĕ desbrăcaĭ repede, fredonând un cântec vesel şi destrăbalat. Vro douĕ ceasurĭ şĕzuĭ culcat cu lampa stinsă, cu ochiĭ în grindă, neputênd s'adorm cu nicĭ un chip. După o bucată de vreme însă, când îmĭ ziseĭ că de sigur Titina plecase sdrobită de liniştea şi dispreţul meŭ, tăcerea şi întunericul din cameră mi se părea că mĕ apasă, mĕ îngroapă viŭ în cosciugul meŭ în formă de pat. O părere de rĕŭ fierbinte şi umedă mi se ridică încet spre gene adunându-se de peste tot şi de nu ştiŭ unde.

Câteva minute în urmă, fuseĭ lîngă uşă şi întrebaiŭ: „Cine-e?", cu cele maĭ nebune bătăĭ de inimă. O pauză... Pe urmă, o voce moartă suflă abia: „Sunt eŭ.., Titina... Neputênd să-mĭ maĭ stăpînesc inima şi plânsul deschiseĭ uşa şi o luaĭ în braţe. Atunci mi se păru că toate petele de sărutărĭ străine după faţa Titineĭ, aŭ fost în deajuns spălate, numaĭ prin la cremile din noaptea asta. Mi se păru că sufletul eĭ s'a înoit şi că atâtea suspine nesfîrşite, atâta sfîntă şi adîncă căinţă, atâta fierbinte sete de sacrificiŭ, aŭ ţesut un vĕl des şi curat, care va acoperi pe vecie faptele rele şi ceasurile urîte din trecutul Titineĭ mele iubite. Curios, ducênd-o în braţe spre patul meŭ cel cald, se petrecu în mine o schimbare de nepătruns: în locul iubireĭ mele brutale şi perverse, simţiĭ acum un fel de milă dulce, o dragoste uşoară şi cinstită, aproape respectoasă, un amor liniştit şi devotat în care pofta părea că murise pe vecie şi care, nu ştiŭ cum, parcă aducea maĭ mult cu amorul sfînt şi înălţător al uneĭ surorĭ.

Când lumina lampeĭ mele de student, uşor potolită de tradiţionalul abat-jour verde, maĭ deslusi puţin obiectele de întuneric şi se revărsă sfioasă spre patul, unde şedea Titina ghemuită de frig, iubita mea de altădată mi se păru aşa de slabă, atât de mititică!.. Gura eĭ mică era intre-

descihsă scoţînd suspine adîncĭ !.. Cuprins de nu ştiŭ ce ideĭ şi simţirĭ bizare, avuĭ impresia desăvîrşită că Titina nu maĭ e Titina.., că ea este... un copil de curînd născut şi lepădat înaintea uşiĭ mele de-o mamă nenorocită.

. . . . . .

. . . . . .

Şi acum, de departe, de acolo de unde eştĭ, Titină frumoasă şi cuminte, să spuĭ tu drept şi D-zeŭ să-ţĭ dea ţie bine: din seara aceea, din care tu căzuşĭ, peste douĕ zile la pat, în odăiţa ta din Izvor, zbuciumată, înflăcărată, de nişte blestemate de friguri tifoide, cine te-a îngrijit maĭ bine, cine te-a sărutat maĭ cu drag, cine a plâns maĭ cu foc? Cine-ţĭ da ţie regulat, din douĕ în douĕ ceasurĭ, limonada recomandată de doctor şi gloanţele de ghiaţă, care ziceaĭ că-ţĭ fac atât de bine ? Cine-ţĭ punea termometrele mereŭ sub subţiorĭ, pe când teribilul incendiŭ din corpul tĕŭ se urca la 42 de grade? Cine te deştepta din leşinurĭ şi cine se culca îmbrăcat cu capul la picioarele tale şi cu picioarele pe un scaun de pae atîrnând maĭ mult jos ?

. . . . . .

O! Doamne, maĭ bine mĭ-aĭ îngheţa gîndul pe vecie decât să maĭ revĕz — fie chiar cu ochiĭ suvenirilor — ceea ce mĭ-a fost dat să vĕz. Maĭ întâĭ, delirul înfricoşitor zbuciumând într'una bietul trupuşor, ce dogorea ca o sobă încinsă; pe urmă gemetele surde, frazele rugătoare şi aşa de dulcĭ, vorbele fără şir, plânsul eĭ sfişietor pentru şuviţele de pĕr negru, ce-ĭ rĕmâneaŭ pe pernă! Fraza favorită înduioşătoruluĭ eĭ delir, de sute de orĭ repetată în cele douĕ săptămânĭ de boală nemiloasă, era asta şi tot asta: „fugiţĭ... heĭ! la o parte, lăsaţĭ să treacă cavalerul care fuge după noroc“ ... Uite-l, uite-l, fuge... fuge, sboară mereŭ, sboară nebun pe de-asupra prăpăstieĭ fără fund!.. Atuncĭ, maĭ descurajat ca orĭcând, cădeam mototol pe uu scaun de din dosul patuluĭ şi silindu-mĕ să-mĭ ascund durerea şi să-mĭ înăbuşesc plânsul,îmĭ aduceam aminte numaĭ decât, cum odată în cele maĭ însorate şi rîzătoare zile ale fericiriĭ noastre, ne oprisem mult, mult de tot, în faţa ferestreĭ luĭ Haiman, librarul după călea Victorieĭ, ca să privim cu de-amănuntul o enormă litografie, ce represinta un frumos cavaler, legat la ochĭ sburând pe un armăsar în spume pe de-asupra uneĭ prăpăstiĭ negre. De desubt eraŭ scrise aste douĕ vorbe pătrunzătoare: „După noroc“. Şi Titina mea mişcată mult, îngîndurată adînc, cu ochiĭ prea lucioşĭ şi cu o admiraţie nesfîrşită în suflet şi pe buze, nu voia să se maĭ deslipească de lîngă geamul librariuluĭ. . . . . .

. . . . . .

. . . . . Şi atât. De aci încolo nimic, saŭ maĭ bine sfîrşit. Orĭ de câte orĭ am căutat să-mĭ aduc aminte clipă cu clipă ce a maĭ urmat, nu izbutesc : înaintea ochilor, cu stăruinţă, îmĭ apare mereŭ şi iarăşĭ o pată galbenă, pată de cadavru... Totuşĭ un amĕnunt, unul singur îmĭ rĕsare şi astăzĭ şi

tot-deauna din noaptea amintirilor. Iată-l: După ce „drăguţul meŭ copilaş“ şĭ-a dat sufletul în cele maĭ teribile furiĭ, am rĕmas cu ochiĭ ţintă la cadavrul Titineĭ, micşorat afară din cale de boală. Am privit lung, cu o durere nesfîrşită şi c'o dragoste idioată, pata galbenă după pernă, capul eĭ adorat, pe care rarele şuviţe de pĕr ce-ĭ maĭ rĕmăsese, păreaŭ ghiarele lungĭ şi negre ale morţiĭ care plana în aer. Pe urmă de-odată plimbându-mĭ ochiĭ până la colivia cu canarul, atât de iubit de Titina, am privit mult, păsĕrica moartă de foame încă de dimineaţă, am privit duios capul iubiteĭ mele, şi cu sufletul sdrobit, cu ochiĭ uscaţĭ şi din ce în ce maĭ înţepeniţĭ, am exclamat mereŭ şi iarăşĭ, cu un picior pe pragul nebunieĭ: „Doĭ canarĭ deodată! ... „Doĭ canarĭ deodată!“ ...

ION T. FLORESCU.

MIHAI VITEAZU

DUPĂ O SCRIERE GREACĂ A LUI GHEORGHE PALAMID, DE LA 1607.

(Urmare) [1])

RĔSBOAELE CU CREŞTINIĬ

(Odisea luĭ Mihaĭ)

După ce Palamid invoacă din noŭ Zeiţa spre a-l inspira de a scrie rĕsboaele purtate de Mihaĭ asupra Creştinilor, intră în expunerea motivelor numeroase şi serioase ce l-aŭ îndemnat a porni rĕsboĭ maĭ întâiŭ asupra Transilvanieĭ. Arată că a intrat vrajbă între aliaţĭ, provocată de Sigismund, care mişeleşte părăsind domnia, a cedat-o fratelui sĕŭ Andreĭ Batory. Acesta curênd s'a hăinit de la alianţa creştină şi-a închinat Transilvania Turcieĭ. Mihaĭ a considerat acest act ca un sacrilegiŭ, ca o lovire adusă luĭ personal. Iată cum Sultanul, avênd acum Transilvania capitulată, a intrigat şi pe Ieremia, Domnul Moldoveĭ, să se rĕscoale cu rĕsboĭ asupra luĭ Mihaĭ. Turcii voiaŭ a-şĭ rĕsbuna asupra luĭ Mihaĭ. Palamid spune:

„El toate le ştia, dar n'avea ce să facă,
Asupra cuĭ întâĭ armata să-şĭ întoarcă.
Către Turcĭ, orĭ Moldovenĭ, orĭ Ţĕriĭ Transilvanice
Trus-treĭ îl înconjurară, ca fiarele sĕlbatice...

Intre acestea Andreĭ Batory, spre a salva în aparenţă pe Mihaĭ din

[1]) A se vedea pagina 475.

situaţia sa grea, iar în realitate spre a evita lupta cu Mihaĭ, îĭ scrie că, dacă voeşte să se mîntuiască, să fugă din ţară, fiind-că el îĭ dă voe să treacă prin ţara luĭ liber şi să se ducă în Austria să locuească.

Primind Mihaĭ această scrisoare din partea luĭ Batory, şi considerându-şĭ forţele sale armate faţă de ale vrăjmaşilor sĕĭ, apoĭ cumpănindu-şĭ resultatele fatale, dacă ar fi învins, se hotăraşte să treacă iute în Transilvania şi să atace cu bărbăţie pe unul numaĭ din vrăjmaşĭ. Stăpîn odată pe munţiĭ Carpaţĭ, el se va putea opune şi celorlalţĭ duşmanĭ.

Iată cât de însemnată este, după Palamid, cucerirea şi încorporarea Transilvanieĭ la Muntenia. In aceştĭ munţĭ româneştĭ, din toată vechimea, moştenirea neamuluĭ nostru de la Traian, noĭ Românĭĭ, în timpurĭ grele şi de cumpănă, în epoca năvălireĭ popoarelor barbarĭ, timp de 9 secule, ne-am putut păstra limba, legea, destinele şi obiceiurile, ne-am putut conserva ca popor de gintă latină contra curentuluĭ vrăjmăşesc slav: în munţĭ, în strîmtorĭ, în peşterĭ şi în crăpăturĭ, am găsit sălaş sufletuluĭ nostru românesc; fără Carpaţĭ noĭ Românĭĭ de mult n'am fi maĭ fiinţat ca popor.

Palamid descrie Transilvania, ca un cuĭb sigur al neamuluĭ nostru.

Iar Mihaĭ nu căta atât ţara Turcieĭ orĭ a Moldavieĭ,
Pe cât pe-acest Cardinal mîrşav al Transilvanieĭ.
Puterea Muntenieĭ este Transilvania,
Inconjurată cu munţĭ deşĭ spre Valahia.
Şi când Mihaĭ ar cădea în vr'o greutate,
S'ar retrage în eĭ, s'ar apăra-n singurătate.
Căcĭ Transilvania de natură-ĭ ţĕrmurită,
De mulţĭ munţĭ nalţĭ împrejur mărginită.
Drumurĭ nu găseştĭ, mult unul-două să trecĭ,
Ş'apoĭ numaĭ d'acălare, orĭ pe jos prin eĭ să plecĭ.
Când umbli dealurile străbătênd, şi le priveştĭ,
Te cuprinde spaima 'ndată, pe loc te uĭmeştĭ,
Ochiul ţi se farmecă, capul ţi se fură,
Chiar şi respirarea ţi se sfîrşeşte-n gură.
Acolo miĭ de-armate strîmtorĭ uşor găsesc,
Zile, săptămânĭ întregĭ, pe duşman în loc opresc.
Sunt şi alte locurĭ multe în care ar putea
300 de soldaţĭ numaĭ, luptă crâncen'a ţinea,
Să nu lase pe Turcĭ, ca să'naintească,
Ci armata lor toată pe loc s'o ţintuească.
Decĭ, dacă Transilvania 'ntr'alt loc ar fi,
Atuncĭ Valahia n'ar maĭ putea-a se'mpotrivi.
De-această ţară Mihaĭ multă grijă-avea,
Să nu zică că de Moldova orĭ de Turcĭ se temea.
Decĭ ne'ncetat l'acest loc de-al cuceri se gîndea

Ştiindu-l greu de pătruns, şi curaj nu prea avea.
Pretutindenĭ generalĭ acel Cardinal punea,
Să nu intre-n munţĭ Mihaĭ, strîmtorile ţinea...

Se precipită dar în aprecierile lor ceĭ ce susţin că Mihaĭ Viteazul nu era şi om politic. Imprejurările i-aŭ fost defavorabile, de nu şi-a realisat în chip statornic planul sĕŭ de atuncĭ: *unirea tuturor Românilor într'un singur stat!*

Bolintineanu după doĭ seculĭ şi jumĕtate, zice:

Ascultaţĭ fraţĭ de-acelaş nume
Iată timpul de frăţie!
Peste Molna, peste Milcov,
Peste Prut, peste Carpaţĭ,
Aruncaţĭ braţele voastre
C'o puternică mîndrie,
Şi de-acum pe vecĭnice
Cu toţĭ mâinile să daţĭ.

Această cugetare poetică a fost realisată de Viteazul Mihaĭ. Dar ura şi zavistia vrăjmaşilor ne-a rĕzleţit în folosul lor, şi spre nenorocirea noastră.

Când ajunse să pue stăpînire pe Transilvania şi Moldova, sufletele micĭ şi interesate i-aŭ zemislit uneltirĭ viclene şi trădărĭ diabolice. Dar să nu anticipăm, să revenim la poemul nostru. La scrisoarea luĭ Batory, iată ce rĕspunde Mihaĭ:

Eŭ ceea-ce mi-aĭ scris să fac, voesc,
Să mĕ duc în Austria ca să locuesc,
Nu maĭ mult mĕ rog scrie să nu mĕ'mpiedice,
Sosind la graniţă cu aĭ meĭ toţĭ spre trecere.

Atuncĭ Cardinalul dispune ca Mihaĭ, Domnul Valahieĭ, să nu fie împiedicat de-a trece din ţara luĭ în Unguria. Mihaĭ se prepară grabnic, îşĭ ia familia, rudele, pe unĭĭ din boerĭ, preoţĭ şi arhiereĭ, şi o armată de 6,000 de soldaţĭ bravĭ şi devotaţĭ, şi-n zorĭ de ziuă pleacă din Bucureştĭ,—nimenĭ nu ştia pricina, şi nicĭ unde merge, — se îndreaptă spre Transilvania, trece iute munţiĭ străbătênd ca un vultur strîmtorile ş'ajunge în Ardeal bine, cu toate oştirile sale. Ungurĭĭ îl întrebaŭ ce a venit cu atâta armată, iar Mihaĭ cuvînt nu rĕspundea. Ajungênd el lingă Belgrad, scrie următoarea scrisoare Cardinaluluĭ:

Eŭ nicĭodată acest fel de scop n'am avut,
Să mĕ bat cu creştinĭĭ, nicĭ prin cap nu mi-a trecut.
Pe sufletul vostru fie dar acest păcat,
Că voĭ îndemnându-mĕ, rĕŭ mi-aţĭ cauzat,

Să mĕ duc asupra Sultanuluĭ, m'aţĭ încuragiat,
Făcênd apoĭ pace cu el, în foc m'aţĭ aruncat;
V'aţĭ închinat Turculuĭ, in una v'aţĭ legat.
Aţĭ tocmit asupră-mĭ sfat, ca să mĕ prindeţĭ,
Cu Domnul Moldoveĭ şi să mĕ pierdeţĭ.
De acea am mare curaj pentru dreptatea mea,
Că Domnul mĕ va scăpa de primejdia cea grea.
Fiind-că voĭ m'aţĭ făcut şi nu eŭ am voit
Să mĕ lupt cu voĭ, vestea-aceasta v'o trimit.
Căcĭ m'aţĭ lovit de-odată în cinste şi vieaţă,
Legea creştină aceasta nu ne'nvaţă.
Prin urmare sunt pierdut, ş'aşa voiŭ să te lovesc,
Cu tine să mĕ lupt. — şi de nu biruesc
Mĕ voiŭ pierde cu cinste, iar de te-oĭ călcà
Cinste 'ntreit voiŭ avea, şi pe Turcĭ voiŭ întrista...

Această scrisoare neaşteptată primind-o Cardinalul, l'a apucat ameţeala, ştiind cine-ĭ Mihaĭ. Era pus în aşa situaţie însă Cardinalul, că voind să fugă, îĭ era ruşine, să se lupte, îĭ era frică; apoĭ să concedieze atâta armată bine preparată, îşĭ pierdea de tot prestigiul de şef al statuluĭ. De aceea s'a hotărît pentru rĕsboĭ.

Eĭ avea 7,000 de soldaţĭ, foarte bine înarmaţĭ, şi îndată-ĭ postează după planul de rĕsboĭ. Dar şi Mihaĭ pe ceĭ 6,000 de vitejĭ aĭ sĕĭ îĭ aşază gata de luptă. Mihaĭ nu pune-n luptă decât 4,500, iar restul şi-l reservă pentru vre-o ocasiune nenorocită.

Atacul îl începe Mihaĭ. Iată cum descrie Palamid acest rĕsboĭ:

Atuncĭ amêndouĕ părţile în grabă s'aŭ mişcat,
Şi lovindu-şĭ lăncile la luptă s'aŭ înşfăcat.
S'aŭ luptat ca treĭ ceasurĭ, ş'o parte câte-o dată,
Apoĭ alta câştiga, era nehotărîtă soarta,
De-o-dată armatele luĭ Mihaĭ se pregătea
Inapoĭ a se retrage. El îşĭ zise: „Veste rea".
Iute atuncĭ -şĭ ridică spada-ĭ tăioasă ce-n mânĭ ţinea
Aleargă-n sus şi-n jos ca fulger ordine să dea;
De altă parte soldaţĭ bravĭ 1,500 avea gătiţĭ,
Să-ĭ fie de-ajutor, se'ndure moartea hotărîţĭ,
Armată de grăniceră, ce-aŭ fost bine păstraţĭ,
La timp s'alerge-n luptă, fraţiĭ ajutaţi
Zdrobesc pe vrăjmaşĭ, ce-s val vîrtej daţĭ.
Atuncĭ Mihaĭ cu spada-n mână şi tot înzelat,
Intră-n luptă, loveşte voinicește, ca un viteaz soldat.
Maĭ mult de 20 de vrăjmaşĭ ucide cu însăşĭ mâna sa,
Pe care pentru vecie în infern i-a trimis să stea! —
Vĕzênd aceasta vrăjmaşiĭ, fuga curînd aŭ luat,
Iar aĭ noştri din urmă de ucis s'aŭ săturat.

Atunci țara Domn pe Mihaĭ l'a-aclamat,
Iar Cardinalul abia prin fugă a scăpat . . . [1]).

In urma acesteĭ biruințĭ strălucite, Mihaĭ se gîndește cum maĭ bine să profite de resultatele rĕsboiuluĭ. Cardinalul, fuge, nemernicitul, prin munțĭ, căutând scăpare, pe care aflându-l niște păstorĭ îl ucid.

Mihaĭ voind a ști de soarta luĭ, dă ordine să-l caute și aflându-l mort, a dispus să i se facă o înmormêntare demnă de numele și rangul seŭ.

Palamid ne spune că Mihaĭ cu această ocasie a lăcrĕmat, și a pronunțat aceste cuvinte: „Pănă erĭ era stăpîn și Domnie avea, — iar acum mort, zace în puterea mea".

Indată după această biruință Mihaĭ convoacă toată boerimea Transilvanieĭ, îĭ așază în serviciile țăreĭ, iar populațiunea-ĭ aduse daruri, în semn de supunere. In Belgrad Mihaĭ a găsit atătea bogățiĭ, încât autorul declară că nu-ĭ în stare a le descrie, pentru că Transilvania până la Mihaĭ nimenĭ n'o supusese cu sabia. Iată ce frumoase reflecțiunĭ face Palamid asupra soarteĭ luĭ Mihaĭ, câștigând acest rĕsboĭ:

Aicĭ e locul potrivit ca omul să gîndească,
S'admire Pronia luĭ Dumnedeŭ și să-l mărească.
Căcĭ pe când Mihaĭ necăjit și constrîns era,
Incât vrăjmașiĭ il injura și se bucura,
Așa că curaj maĭ mult nicĭ el singur nu avea
Să se mântue de eĭ și din primejdie a scăpa!
Pe când era strâns cumplit de nevoĭ s'amenințat
Nu numaĭ c'a câștigat, dar încă s'a și'nălțat.
Țara, pe care nimenĭ cu sabia nu o a fost luat,
El o a cucerit, și nume de voinic și viteaz și-adat.

Când aŭ auzit megieșiĭ de isbinda mare a luĭ Mihaĭ, aŭ rĕmas toțĭ înlemnițĭ și ca trăsnițĭ. Atuncĭ s'aŭ aruncat în disperare ca tigriĭ, la toate vicleniile, lăsând terenul armelor, neputêndu-se mĕsura cu un leŭ ca Mihaĭ. Pizma și zavistia, mijloace diavolești, aŭ țesut intrigĭ de tot felul asupra mareluĭ eroŭ. Aŭ aținat maĭ întâĭ amorul propriŭ al împĕratuluĭ Austrieĭ, protestând că luĭ i s'ar cuveni să stăpîniască Transilvania. Altfel, ziceaŭ eĭ, vom fi pe rînd cu toțiĭ striviți de Mihaĭ, iar Austria despreținită și amenințată. Mihaĭ însă un moment nu perdea. El îșĭ formează cu averile găsite în Belgrad o armată înfricoșătoare, 70,000 de luptătorĭ, compusă din Valahĭ, Ungurĭ, Cazacĭ, Sêrbĭ, Bulgarĭ și Albanezĭ, Grecĭ, Nemțĭ și Francezĭ. Toțĭ de pretutindenĭ se înrolaŭ cu mîndrie în armata sa, recunoscêndu-ĭ vrednicia. Această enormă armată, Mihaĭ a organisat-o și disciplinat-o, cu scop de a da Tur-

[1]) Vezĭ I. A. Thuani, în Magazinul istoric pag. 235 și 236. Manuscriptul Cronică anonimă, Bibliotcca mea. Academia Română, Documentele Hurmuzachi vol. III, No. CCLXII, CCCLXIII, CCCLXXXII, CCLIV, partea II, etc. etc.

cilor o lovitură crîncenă, decis fiind a-ĭ sdrobi pentru vecie, şi a elibera popoarele creştine sclăvite şi necinstite de Turcĭ. Dar intrigile vrăjmaşilor pizmaşĭ l-a impedicat de a-şĭ realisa planul.

Impĕratul Nemţilor trimite la Mihaĭ pe un representat al sĕŭ şi cere să-ĭ cedeze Transilvania şi să treacă în Valahia. Cu această ocasie-ĭ trimite şi un dar de un lanţ greŭ de aur, împodobit cu petre preţioase în valoare de 70,000 galbenĭ. Dar pe Mihaĭ l-a rănit la inimă această nedreaptă reclamă a Impĕratuluĭ [1]).

Palamid ne descrie foarte caracteristic lupta diplomatică dintre Turcĭ, Nemţĭ şi Mihaĭ Viteazul, asupra Transilvanieĭ.

Să-ĭ ascultăm povestirea sa mitologică:

După cum Junone, Afrodita şi Atena
De la mĕrul de Aur vrăjmăşeşte se certa,
Care din ele să-l aibă, încât cu toatele aŭ decis
Căreia i se cuvine mĕrul, să hotărască Paris,
Aşa Impĕratul Turcilor şi-a Nemţilor
Cu Mihaĭ se certa pentru Transilvania.
Şi multă luptă s'a făcut până la judecata,
Nu a luĭ Paris, ci a luĭ Dumnezeŭ, luĭ Mihaĭ să fie dată.
Dar pe când se luptaŭ şi cumplit se vrăjmăşaŭ
Şi uciderĭ multe foarte între eĭ îşĭ căşunaŭ,
Mihaĭ tocmaĭ pe-atuncĭ a prins Transilvania
Şi-a supus-o, cu braţul luĭ, cu sabia.
De-aceea mulţĭ din magnaţĭ nu maĭ vreme aşteptaŭ
Ca curse luĭ Mihaĭ să-ĭ pue, căcĭ de el se temeaŭ...

Pe când se petreceaŭ aceste rivalităţĭ între pretendenţiĭ Transilvanieĭ şi între carele Mihaĭ Viteazu avea ceĭ maĭ mulţĭ sorţĭ de isbîndă, pentru că o şi poseda, magnaţiĭ Transilvanieĭ uneltesc intriga asupra luĭ Mihaĭ, în acest chip: Csachi Ştefan împreună cu magnaţiĭ unguri, după ce plănuesc un complot asupra luĭ Mihaĭ, trimit o deputaţie la împĕratul spre a-l ponegri pe cuvinte fictive, ca adică ar căuta să supună rînd pe rînd pe popoarele megieşe, că ar fi în relaţiĭ şi alianţe cu Turciĭ, că scopul sĕŭ ar fi să ţină Transilvania pentru sine şi că înşală numaĭ cu făgăduinţĭ pe Impĕrat; deaceea să trămită împĕratul la graniţă pe un general al sĕŭ cu armate, chip contra Turcilor, iar în realitate să atace pe Mihaĭ, maĭ ales că el are în scop să plece curînd contra luĭ Ieremia, Domnul Moldoveĭ. Când armatele

[1]) Vezĭ manuscriptul citat, Memoriul luĭ Mihaĭ în Magaz. Istoric. Stavrinos, pag. 308—311, Acad. Română, Docum. Hurmuzache No. CCX, CCCLI, CCCLXI, CCCY, CCCCXXXIY, CCCCXLIY. vol. II, part. II-a, vol. IV. N. CXIII. CXXII, etc.

impĕrăteştĭ vor sosi în Transilvania, eĭ se vor rescula cu toţiĭ asupra luĭ Mihaĭ şi vor închina ţara Impĕratuluĭ. Impĕratul folosindu-se de această perversitate a magnaţilor, ordoană luĭ Basta să plece imediat cu 8000 soldaţĭ la graniţă. Mihaĭ nu ştia nimic de aceste trădărĭ, şi, fiindcă-ĭ venise rîndul şi luĭ Ieremia al Moldoveĭ să-ĭ plătească datoria veche, pleacă spre Moldova cu o armată de 50,000 de soldaţĭ. Maĭ avea apoĭ de rĕfuit o socoteală şi cu Leşiĭ, care eraŭ în alianţă cu Turciĭ contra luĭ Mihaĭ. Când auzi Ieremia că Mihaĭ a intrat în Moldova cu o aşa de puternică armată, a lăsat cinstea şi ambiţia la o parte, şi a fugit drept la Hotin. Armata sa însă, a lăsat-o să dea rĕsboĭ cu Mihaĭ. Ea fu sfărîmată în curînd de el. Palamid îşĭ rîde în chip foarte ironic de opoziţia luĭ Ieremia.

Vĕzut-aĭ cândva broaşte la lacurĭ pe margiнĭ
Stând pe maluri de rîurĭ, orĭ de mlaştenĭ,
Cum, când oameniĭ trec, ele auzind îndată
Zgomotul lor, cum toate sar de fricĕ-n baltă?
S'aruncă-n rîurĭ saŭ lacurĭ ş'acolo s'afundă,
Deşi n'ar fi nevoe de trecătorĭ să s'ascundă?
Aşa ş'atuncĭ marĭ şi micĭ la fugă aŭ pornit,
Când de numele luĭ Mihaĭ li s'a pomenit...

Să notăm că aci Mihaĭ Viteazu şĭ-a atins apogeul sĕŭ, gloria şi visul neamuluĭ Românesc: *Unirea tuturor Românilor*.

După ce cu multă uşurinţă Mihaĭ cuceri Moldova, se gîndeşte la administraţia eĭ, — când i-a venit ştirea că magnaţiĭ din Transilvania s'aŭ revoltat şi că aŭ pe Basta în cap, venit în ţară cu armata împĕrătească.

Toate aceste intrigĭ aŭ fost ţesute de Csachi Ştefan, pe care-l lăsase Mihaĭ şef al armateĭ sale din Transilvania. Atuncĭ viteazul Mihaĭ pleacă îndată în Transilvania, iar armata sa o lasă în Moldova, ştiind că maĭ are şi altă armată acolo. Sosind aicea, toţĭ i s'aŭ împotrivit. Apoĭ din Moldova, Ieremia, după retragerea luĭ Mihaĭ, scrie la Iaşĭ ca să-l ajute să-şĭ reocupe scaunul.

Mihaĭ nu ştia nimic de toate aestea. Intorcêndu-se în Transilvania şi considerând cumpĕna venită asupra sa, ca o vijelie pe neaşteptate, scrie îndată armateĭ sale din Moldova să se reîntoarcă grabnic în Transilvania, care s'a revoltat. Apoĭ îşĭ prepară corpul sĕŭ de armată, ce-l avea lăsat în ţară, spre a ataca pe Basta şi armatele aliate.

La început Mihaĭ se hotărîse să nu dea atacul până nu-ĭ va veni şi celalt corp de armată din Moldova; dar sfătuit şi îndemnat maĭ în urmă de uniĭ şi de alţii din şefiĭ armateĭ sale, înclină şi începu lupta numaĭ cu acea oştire.

Greşală mare şi funestă, care i-a causat vieaţa! Palamid cu multă întristare descrie acest resboĭ fatal pentru Mihaĭ.

Atunci 12,000 de pedeştri, oameni aleşĭ, aŭ căzut
Ş'alte 12,000 cavaleri, braviĭ soldaţĭ, s-a perdut!

Iată ce reflecţiĭ face Palamid asupra acestuĭ act precipitat al luĭ Mihaĭ:

Aceasta a făcut-o neprevederea, ş'a fost bătut,
Şi ceĭ maĭ vitejĭ soldaţĭ aĭ sĕĭ aŭ dispărut.
Că n'a avut răbdare pân'armata să-ĭ sosească
Din Moldova, pe vrăjmaşĭ să-ĭ prăpădească.
La-aseminea 'mprejurărĭ nimeni să nu se'ncreadă-n soartă
Căci ea câte-n vieaţă ni le hărăzeşte, ni le ia toate de-odată...[1])

Aceasta-ĭ întâia învingere suferită de Mihaĭ, pentru care mult s'a întristat. Spre a-şĭ scăpa măcar vieaţa, s'a retras la munţĭ, spre Valahia. Intrând în munţĭ se întâlni cu armata sa sosită din Moldova, şi de-odată cugetă să se întoarcă îndărăt şi s'atace din noŭ pe Basta. In urmă însă, considerând că armata sa era ostenită, disordonată şi resfirată, a renunţat. Palamid ne spune că aşa s'a gîndit :

„Să mĕ păzesc, ca nu cumva maĭ rĕŭ să-mĭ fie.
Să intru-n Valahia, că vremea mi-ĭ cu vrăjmăşie...

Apropiindu-se Mihaĭ cu armata sa la marginile ţĕreĭ, mâhnit de învingerea ce suferise, nu cugeta decât cum să-şĭ întărească forţele, şi să-şĭ răsbune asupra luĭ Basta, spre a-şĭ relua în stăpînire Transilvania. Când, pe neaşteptate, pogorîndu-se din piscurile munţilor spre şesurile înverzite ale Valahieĭ, aude sgomot mare şi sunet de arme. El se opreşte şi se postează într'un loc sigur în munţĭ, apoĭ trimite spionĭ să vază ce e, şi se'ncredinţează că Poloniĭ şi cu Tătariĭ aŭ năvălit în ţară c'o armată puternică de 50,000 de oameni.

Iată cum istoriseşte Palamid această coaliţie contra luĭ Mihaĭ.

N'aŭ mişcat pe creştinĭ la unire acea tiranie
A Turcilor, ş'acea de veacurĭ aspră silnicie
A creştinilor să se'nţeleagă să-ĭ sdrobească
Şi puterea lor cea cruntă să le-o nimicească, –

---

[1]) Acad. Rom. Doc. N. CCDIII CCCXIY. Vol. I. CCCXXI CCCXXIV CCCXIX ect. Stavrinos, pag. 390—311. Memoriul luĭ Mihaĭ, etc.

Nicĭ frica zilnică ce-o duceaŭ creştiniĭ,
Cum nicĭ batjocurile, jafurile ce li făceaŭ Turciĭ ;
Cât i-a mişcat nemernica lor pizmă
Asupra bravuluĭ Mihaĭ, când i-a dejenit.
Atuncĭ cu toţiĭ s'adunară, ajutor la Turcĭ să dea.
Pe protectorul credinţiĭ, toţĭ uniţĭ îl resboia,
Pentru că fiŭ ortodox al bisericeĭ de resărit era,
Stîlpul al Creştinătăţiĭ totdeauna s'arăta...

Stîlpul vrednic al Creştinătăţiĭ strîns, ca în cleşte, din toate puterile se sue singur pe un vîrf de munte, priveşte jur împrejur, gîndind ce să facă şi vĕzênd atâta mulţime armată vrăjmaşă, a lăcrĕmat ş'a oftat cu amar, ca un leŭ închis, ce nu-ĭ maĭ rĕmâne decât mugetul puternic.

N'avea nimic alt maĭ bun de făcut decât lupta pe vieaţă, şi aşa îşĭ plănueşte să-şĭ aşeze armata în întăriturile naturale ale munţilor şi de acolo cu mulţĭ sorţĭ de reuşită s'atace pe vrăjmaşĭ. Işĭ alese posiţiile ce trebuia adoua zi să le ocupe armatele şi comunică planul soldaţilor sĕĭ. Insă nenorocire, trădare şi aicĭ ca pretutindeniĭ asupra luĭ. In armata sa Mihaĭ avea mulţĭ leşĭ, din care uniĭ dezertând, fug la vrăjmaşĭ şi trădaŭ planul de rĕsboĭ al luĭ Mihaĭ. Toată noaptea armate inimice s'aŭ năvălit ş'aŭ ocupat cu tunurĭ posiţiile alese de Mihaĭ pentru sine. Vĕzêndu-se şi acum trădat, căcĭ în zorĭ de ziuă bubuitul tunurilor vrăjmaşe, venite din aceste locurĭ, l-a sculat din somn — l'a cuprins un tremur şi o întristare.—Maĭ simţind că uniĭ din boeriĭ ţĕreĭ făcuse complot asupra luĭ, ca să-l prindă şi viŭ saŭ mort să-l trădea vrăjmaşilor, alege 300 de inşĭ voinicĭ şi devotaţĭ luĭ şi le zice:

Vĕ rog vrednicĭ să-mĭ fiţĭ, şi statornicĭ
Să mĭ urmaţĭ mie cu curaj.
Am nădejde-n Dumnezeŭ să mĕ'ntorc îndată,
Să'nving pe vrăjmaşiĭ meĭ ca şi altădată...

El nu comunică niměnuĭ planul sĕŭ. Dar Palamid ni-l descrie aşa:

„Aceasta-ĭ gîndirea orĭcăruĭ soldat,
Când vede că timpul îĭ este d'impotrivă,
Să se supună împrejurăreĭ şi să se retragă
Să se scurgă acea vreme, ş'apoĭ 'nainte să meargă.
Atuncĭ ca un soldat ordinar s'a îmbrăcat,
In haine de obşte, de onoruri s'a desbrăcat,
Şi'ndată a trecut în Transilvania
Ş'a străbătut în Ungaria.
Decĭ, când a sosit acolo, unde nu se maĭ temea,
Nu s'a maĭ întristat, trecêndu-ĭ ziua cea rea...

De aicea scrie împĕratuluĭ Nemţilor, cu cuvinte frumoase, apărându-se de calomniile ce vrăjmaşiĭ luĭ i-aŭ aruncat, şi aduce mulţime de dovezĭ tarĭ, că-ĭ nevinovat. Pleacă la Viena să vadă pe împĕrat, dar acesta-ĭ scrie să vine la Praga spre a se vedea. S'a întîmplat însă şi o ocasie favorabilă pentru Mihaĭ, căcĭ după ce Transilvăneniĭ alungase pe Mihaĭ cu ajutorul împĕratuluĭ prin Basta, aceştia acum doriaŭ a fi neatârnaţĭ de împĕrat şi iaŭ la fugă pe Basta din Transilvania. După acea trimit solie la Sigismund să vină să-şĭ reia scaunul şi să se supună iar la Turcĭ. Primind împĕratul foarte graţios pe Mihaĭ şi acesta explicându-ĭ toate cu deamĕnuntul, împĕratul Rudolf s'a convins de nevinovăţia luĭ Mihaĭ şi a regretat foarte mult c'a trimis pe Basta de l-a atacat. După aceste explicărĭ împĕratul hotărăşte, după ce împacă în formă pe Basta cu Mihaĭ, ca amêndoĭ să meargă în Transilvauia s'o cucerească, şi după ce o vor supune, Mihaĭ să treacă în Valahia să alunge pe vrăjmaşĭ şi să stea în scaunul luĭ, iar Transilvania s'o hărăzească Impĕratuluĭ. Armatele însă din Transilvania să fie sub comanda luĭ Mihaĭ pururea, iar administrator civil să pună împĕratul pe cine va voi. In acest scop dă banĭ luĭ Mihaĭ şi acesta îşĭ formează armată şi pleacă împreună cu Basta în Transilvania.

Auzind Sigismund de aceste preparărĭ armate contra luĭ, se găteşte şi el de rĕsboiŭ. Planul lupteĭ aşa a fost regulat între Mihaĭ şi Basta, ca deodată şi în aceeaşĭ zi să-l atace. La momentul hotărît, Mihaĭ plecă contra luĭ Sigismund, şi întîlnindu-l l-a şi atacat, şi luptându-se ca un leŭ l-a şi învins. Palamid ne spune:

Şi-aşa de straşnic a fost învins, că-n Moldova s'a oprit.
A părăsit ţara luĭ, de frică acolo s'a îndosit.
Atuncĭ Mihaĭ 80 de steagurĭ de la vrăjmaş a luat
Şi grabnic împĕratuluĭ le-a trimis, — care s'a minunat!

Când sosi şi Basta cu armata luĭ la teatrul lupteĭ, Mihaĭ deja obţinuse victoria şi laurĭĭ meritaţĭ urmaŭ a împodobi numaĭ fruntea luĭ Mihaĭ. De-atuncĭ prietenia prefăcută dintre Mihaĭ şi Basta se schimbă într'o ură neîmpăcată din partea luĭ Basta; maĭ ales că Mihaĭ câştigând singur biruinţa a trimis direct împĕratuluĭ trofeile dobîndite în răsboiŭ. Iată cum ni l descrie Palamid pe Basta, pornit cu resbunare contra luĭ Mihaĭ:

De-atuncĭ diavolul în inima luĭ Basta a intrat,
Ura, zavistia, gelozia pe loc l-aŭ apucat
Pentru'nvingerea vestită ce Mihaĭ a repurtat,
Cum atuncĭ mic şi mare, nume de viteaz i-a dat!..
Cuprins Basta de gînd drăcesc, complot urzeşte,
Cum pe Mihaĭ Viteazul să-l ucidă mişeleşte!

Mihaĭ se întîlneşte cu Basta după rĕsboiŭ, şi puse lucrurile Transilvanieĭ la cale. După aceea avênd şi unu şi altul armatele în faţă postate, primesc din partea populaţiuneĭ omagiĭ de supunere. Terminând cu bine această campanie Mihaĭ, îşĭ propuse să-şĭ ia soţia, fiul şi avuţia sa cu sine, pe care o avea în cetate întărită spre Moldavia, la Făgăraş, şi să plece în Valahia contra vrăjmaşilor năvălitorĭ. In acest scop trimite o parte din armate sa, să-şĭ libereze familia. Armata trimisă, fără el nimic nu putea face, şi-ĭ scrie să vină singur spre a da asalt cetăţiĭ, altfel eĭ în zadar îşĭ varsă sângele. Sentimentul luĭ Mihaĭ de soţ şi tată l-a aprins la auzul acesteĭ veştĭ şi se hotărăşte să plece în persoană a-şĭ desrobi familia. Deşi el avea destulă armată, totuşĭ pentru a fi maĭ sigur de izbîndă, propune luĭ Basta să-ĭ dea un numĕr de armată nemţească de sub comanda sa, fiindcă voeşte să atace cetatea unde-ĭ este soţia şi fiul sĕŭ închişĭ. Basta atâta aştepta.

Să lăsăm cuvîntul luĭ Palamid, de a ne descrie în modul cel maĭ patetic mişelia luĭ Basta şi moartea neomenoasă a luĭ Mihaĭ, făptuită de acest pervers aventurier:

Cu toate că am armată (a zis luĭ Basta Mihaĭ) orĭ câtă voesc,
Ca să trec spre Făgăraş, iată ce acum doresc,
Căcĭ staŭ închişĭ aĭ meĭ în acel oraş,
Soţia şi fiul robiţĭ da-ĭ meĭ vrăjmaşĭ,
Şi vreŭ să-ĭ scap din mâinĭ pîngărite.
Pentru-anoastră prietenie, eŭ te rog acum,
500 de Nemţĭ să-mĭ daĭ, în ajutor,
Inarmaţĭ toţĭ, gata, cu mine să vie,
Vrăjmaşiĭ să ne vadă pe noĭ în armonie,
Deşi am armată multă, cât îmĭ trebueşte,
Vreaŭ să am maĭ multă, chiar să-mĭ prisosească.
Vicleanul Basta auzind mult s'a bucurat,
I-a arătat prietenie şi mult l-a încurajat,
Ca-aspida găsind vremea veninul a-l vĕrsa
Ş-aruncându-l din gură, pe eroŭ a'nvenina.
Iţĭ daŭ zisa armată, şi al tĕŭ sunt şi eŭ,
Soldaţiĭ meĭ toţĭ puşĭ la ordinul tĕŭ,
Când hotărăştĭ să plecĭ trimite-mĭ cuvînt,
Şi-astăzĭ de voeştĭ, eŭ ţi-ĭ daŭ îndată.
Mihaĭ iĭ rĕspunde: azĭ nu-mĭ trebuesc
Mânĭ, vrênd Dumnezeŭ, în zorĭ o să pornesc. —
Şi-aşa-ĭ mulţămeşte şi de la Basta iese,
La conacu-ĭ sosește, şi-n cort drept merse.
Decĭ îndată porunceşte la toată-armata sa,
Ca Sâmbătă spre Duminecă să se poată-aduna,
Şi fără'ntârziere, curând a pleca,
Drept la Făgăraş, unde pe fiŭ şi soţie-avea.

In acea noapte avut-a vis întristător,
Curios, și prea supărător.
Curînd se trezește cu moralul zdruncinat,
Crezênd a fi aeve visul ce-i s'a întîmplat;
Incât servitorii ce dormeaŭ în cortul sĕŭ,
Când aŭ zărit că Mihaĭ e treaz, și se primblă mereŭ,
Des de dimineață sculat, eĭ s'aŭ înspăimîntat,
Zăpăciți, de somn îmbătați, uimiți, frica i-aŭ luat,
Le părea c-ar fi-n pericol mare de vrăjmași,
Unul ochiĭ își ștergea, altul nimic nu pricepea,
Pe Domn vĕzêndu-l cu'ngrijirĭ multe
Nu-ndrăzneaŭ să-l întrebe, și pricina să asculte.
Iar el, lucrul cum mergea respuns lor le-a dat:
Vĕzut-am vis înfricoșat și m'am spăimîntat,
Vĕzuĭ turburare de vifor negru ce s'a rădicat,
Chiar pămêntul cu suflarea sa puternic l-a mișcat,
Veni apoĭ vênt groaznic, ce m-a deșteptat,
Cortu-mĭ abate în bucățĭ împrăștiat.
Servitorii auzind cum visul s'a petrecut,
Prin inima lor ca sabia rece, a trecut.
Dar luĭ Mihaĭ nu-ĭ spuneaŭ, ci maĭ bine socoteaŭ,
Cuvinte mîngâitoare să-ĭ povestească.
Astfel că timpul se strecoară, și ziuă se face.
Era Duminică. Soarele-ncet razele-și desface
Basta planul și pe soldați îĭ pregătise
Ca să-ĭ trimeată luĭ Mihaĭ, cum convenise.
Când păgânul Basta a vĕzut că minutul a sosit,
Să-și execute crima ce dorește, din cort a eșit,
Iute pe soldații sĕĭ pe toți i-a învĕțat,
Să ucidă pe Mihaĭ, el chiar le-a ordonat.
S'așa soldațiĭ aŭ plecat și-n ordine se duse,
Cum ar merge la rĕsboiŭ, în șiruri se puse.
Un copil îĭ vede și la Mihaĭ drept pornește
Ș'aceste scurte cuvinte cu spaimă le rostește:
Nu'nțeleg pricina, dar voiŭ să vĕ vestesc,
Soldați mulțime, ca la vrăjmaș sosesc.
Măria ta, fiĭ gata, în Basta mult nu te-ncrede,
Deși prietin ți s'arată, dar de loc nu-l crede. —
Iar sĕrmanul Mihaĭ la-aceĭ soldați ajunși,
Ce Basta i-a trimis, cu curaj s'a arătat.
Nu știa conjurația mișeleasc̆ă, ca să scape,
Ci a crezut că-l are prietin, iar nu 'nveninat șarpe
Să vie sănătoși, a zis, cunosc pentru ce vin,
Vin dup'a mea cerere, vor merge a m'ajuta.
Acel copil iarăși îĭ spune, datoria a-și face:
Măria Ta, acest lucru nouă nu ne place.
Nicĭ i-a trecut prin minte luĭ Mihaĭ că va 'ntîlni
Din partea luĭ Basta mișelia infernală de-a-l omorî.
De-ar fi știut Mihaĭ aceasta, li s'ar fi împotrivit.

Şi mult sânge vrăjmaş s'ar fi primejduit [1]).
Apropiindu-se armatele, cortul i-a încunjurat,
Şi luĭ Mihaĭ îndată de veste i s'a dat.
Acesta socotind c'aŭ venit, cum am zis, spre ajutor.
A ieşit să-ĭ întîmpine cu glas înveselitor.
Pe când încă nu sfîrşise cuvîntarea
Ce'ncepuse să le facă, precum şi urarea,
Un mişel de-odată c'o lance-l loveşte,
Arma-n faţă-l străpunge şi-n spate-l isbeşte;
Mihaĭ apucă lancea şi zmulgênd-o ca un leŭ mugeşte
Blastemă pe creştinĭ de moartea-ĭ dată fără veste.
Vaĭ mie! Dumnezeule a toate, vaĭ mie, a strigat!
Aceasta mi-ĭ resplata creştinilor, şi adînc a oftat!
Această plată n'am aşteptat creştiniĭ să-mĭ dea,
Să-mĭ verse sângele, pentru bunătatea mea.
N'a terminat suspinul şi altul dintr'o parte
Trage-n el cu puşca şi glonţul îl străbate.
De-odată atuncĭ a căzut jos şi s'a sfîrşit,
Sufletul sĕŭ eroic, Domnuluĭ l-a jertfit.
Aşa mişeleşte, prin trădare, pe Mihaĭ l-a ucis.
Când soldaţiĭ luĭ Mihaĭ vestea tristă aŭ auzit,
Şi-aŭ mĕsurat nenorocirea şi rĕul ce-aŭ păţit,
Cu toţiĭ îndată s'aŭ împrăştiat, pretutindenĭ aŭ fugit.
Ca turma fără păstor, în grupurĭ micĭ s'aŭ respândit.
Bate-veĭ păstorul,—nouĕ scriptura ne vesteşte,—
Ş'atuncĭ oile sĕrmane se vor împrăştia,
Apoĭ alt barbar, capul de corp i-a despărţit,
I-a desbrăcat gol trupul, pe pământ l-a asvîrlit.
Se-ntîmplase că şi-un cal de-aĭ luĭ fusese
Ucis de-aĭ sĕĭ vrăjmaşĭ, pe când se 'nvălmăşaŭ,
Spre batjocură maĭ mare, pe cal i l-a pus
Să s'audă-n lumea mare, că Mihaĭ nu maĭ există!
Treĭ zile şi nopţĭ întregĭ, pe cal capul i-a purtat,
Iar corpul jos pe pământ aruncat şi ne'ngropat.
Mulţĭ din oamenĭ se duceaŭ şi de'ntristare oftaŭ,
Şi clătindu-şĭ capetele, toţĭ pe Basta blestemaŭ!
Uniĭ din soldaţĭ după treĭ zile s'aŭ strecurat
Din vechiĭ sĕĭ luptătorĭ, şi pe Mihaĭ l-a furat,
Şi săpând o groapă, corpul şi capul le-aŭ înmormêntat
In taină noaptea şi plângêndu-l mult, s'aŭ împrăştiat.
Decĭ ceea ce Turcul poftea, dar să facă nu putea,
Făcut-aŭ din pizmă creştiniĭ, iar Turcul rîdea.
In urmă Turcul pe toţĭ i-a robit, ca'ntâia dată,
Fără nicĭ un rĕzboiŭ, nicĭ sabia măcar să scoată.

---

[1]) Academ. Română No. III. XXXIII, CLXXIV. CCXXIV. Cf. I. A. Thuani, opera citată. Manuscriptul meŭ. Stevring. pag. 319—320.

La anul una mie șase sute unul aceasta s'a'ntîmplat.
Uciderea luĭ Mihaĭ de Basta, în vecĭ blăstemat!
Ziua a fost 9 August, în zorĭ, Duminică,
Ş'avea 43 de anĭ, vrîstă puternică.

EPITAF LA ACEST FERICIT MIHAI

Altădată de mine marĭ și micĭ se spăimîntaŭ,
Turcĭ, Tătarĭ și-n fine de-orîce neam eraŭ,
Cățĭ protivnicĭ mi s'aŭ arătat și i-am știut eŭ,
Pe fiecare l-am tratat, ca pe-un vrăjmaș al meŭ.
Acum priviță, creștiniĭ pe care i-am servit,
M'am încredințat în jurămênt și i-am dezrobit,
In Infern m-aŭ trimis, aicĭ m-aŭ izgonit,
Porniță de ură asupra mea, cum m'aŭ răsplătit!
Palat am pămêntul negru, ĭar casă amintirea,
In loc de atâtea țĕrĭ, atât mi-e stăpînirea.
In loc de armate ce atât se rezboesc
Acum servĭ am vermiĭ, care mĕ slujesc!

Acesta-ĭ Mihaĭ Viteazu, după poema luĭ Palamid. In partea I-a, el ne descrie rezboaiele în care pururea a fost învingĕtor, ca în *Iliada*; în a II-a parte ne istorisește cu colorĭ viĭ peripețiile luptelor nenorocite dintre creștinĭ și primejdiile prin care a trecut acest atlet român; în fine moartea sa tragică causată de invidie, ca în Odisea.

C. ERBICEANU.

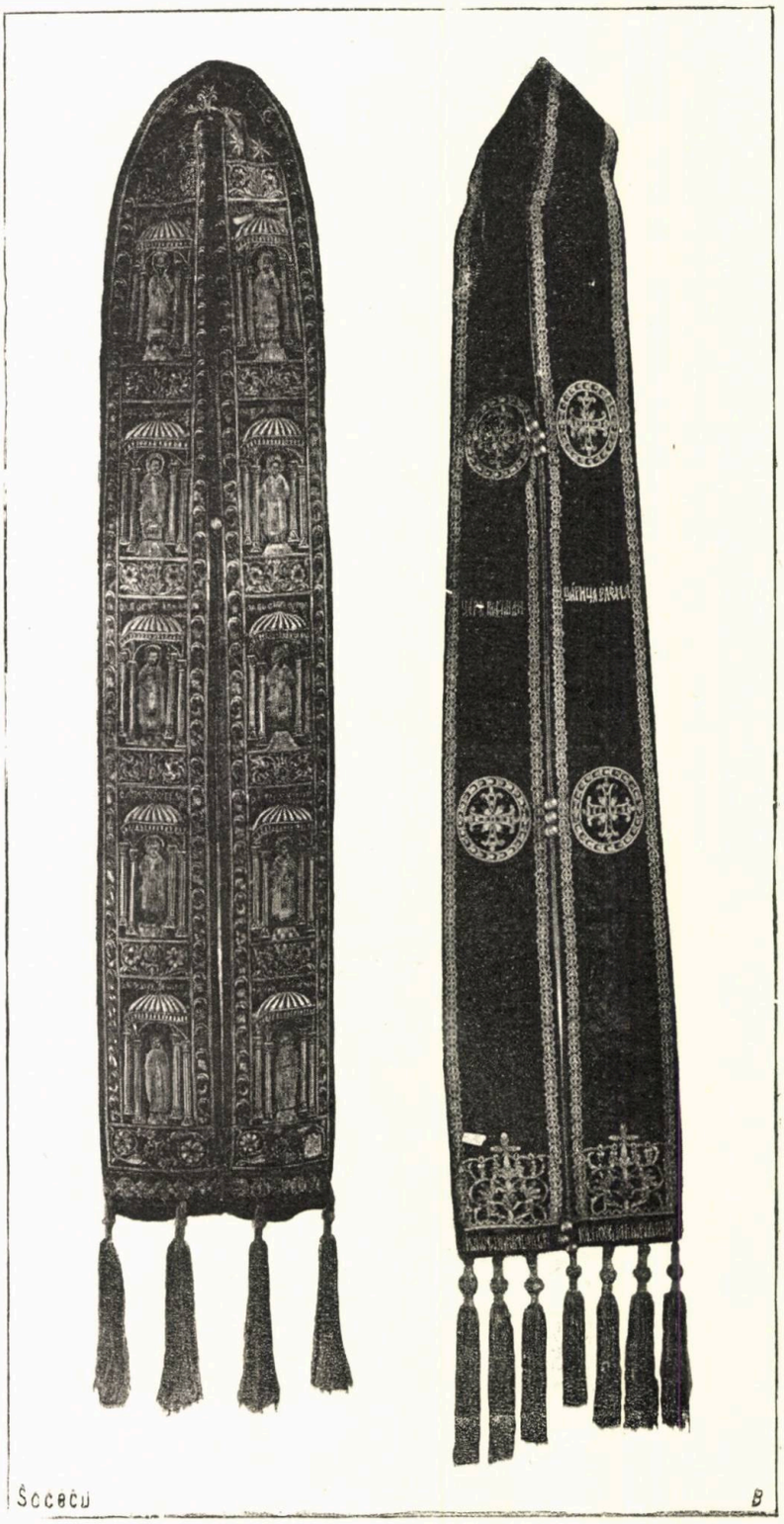

Patrafir vechiŭ de la mănăstirea Cotrocenĭ
lucrat pe atlas civit în aur, rubine şi mărgăritare.

Patrafir de la mănăstirea Horezu (1892)
lucrat în aur şi argint.

SCHIMB ŢIGĂNESC

ANECDOTĂ ORĂŞENEASCĂ

---

n ţigan intrând în cârciumă
Şi păşind tivilichiŭ
S'aşează 'ntr'un cap de masă
Şi ceru să-ĭ dea rachiŭ.
— Cât să-ţĭ daŭ? întreab' ovreĭul.
— D'apoĭ vezĭ şi domnĭata
„Dă-mĭ vre-o litră, vre-o oca.
„Mi-a perit un puiŭ de iapă,
„E vre-o lună şi maĭ bine,
„Mĭ-a ars inima din mine,
„C'aşa iapă ca a mea
„Nicĭ chiar vodă, zĕŭ, n'avea.
„Mĭ-a luat-o Dumnezeŭ,
„Şi-acum vaĭ de capul meŭ,
„N'am ce face, doar să beŭ".

* * *

L'aste vorbe ĭutĭ-ovreiul,
Parcă nicĭ nu pleacă bine
Şi cu oca plină-ĭ vine.

Pune oca dinainte-ĭ
Şi pahar îĭ dă să bea,
Cât o vrea
Şi i-o plăcea.
Dar când gustă, haĭ, ţiganul
Strigă-odată:
— Haoleŭ,
„Că d'acesta eŭ nu beŭ.
— Cum nu beĭ?
— Dar nu beŭ, ĭaca!
„De mi-aĭ face ce mi-aĭ face,
„Eu nu beŭ de loc: nu-mĭ place.
— Dar e bun, nicĭ n'am de altul!
— Poţĭ să n'aĭ şi poţĭ să aĭ,
„Eŭ nu-l beŭ orĭce să-mĭ daĭ.
— Eĭ, atunce de nu vreĭ
Să-ţĭ aduc dar vin să beĭ?
— De, de vin... şi vin aş bea
„Numaĭ dacă mi-ar plăcea.
„Heĭ! Nicĭ vodă, zĕŭ, n'avea
„Iapă cum a fost a mea".
Auzind astfel ovreĭul,
Ca să vîndă vin măcar
Iĭ aduce de cercare
Nişte vin într'un pahar.
Iea ţiganul, gustă vinul;
Pe la gură 'ncet se şterge
Şĭ-apoĭ zice:
— Vinul merge;
„Dar rachiul nu ştiŭ cum e
„Că nu merge nicĭ de fel!
„Iea-ţĭ acuma dar rachiul
„Şĭ-adă-mĭ vin în schimb pe el.
— Cât să-ţĭ daŭ? întreabă ovreĭul.
— Apoĭ vezĭ şi domnĭa-ta
„Dă-mĭ acolo cât mi-ĭ da.
— Să-ţĭ aduc vre-o oca dară,
Vĕd că poftă aĭ să beĭ?
— Dă mĭ şi-o oca dacă vreĭ".

* * *

Când aduce vin ovreiul,
Făr' a sta să mai socoată,
Haĭ ţiganul umflă oca
Şi'ntr'o duşcă-o trage toată.
Şi-apoĭ nu maĭ zăboveşte
Ci se scoală şi porneşte;
Iar Ovreiul, de colo,
Strigă-odată:
— O-ho-ho!
„N'auzĭ, bade, heĭ, ce facĭ
„Cum porneştĭ aşa şi tacĭ?
— Da, mĕ duc, ţiganul zice,
„N'o să dorm de-acum aice!
„Iapă cum a fost a mea
Nicĭ chiar vodă, cred, n'avea.
— Ce spuĭ, heĭ, răcneşte ovreiul
Repezindu-se spre el,
Şi oprindu-l de prin uşă,
Se 'nţeleg în acest fel:
— Cum te ducĭ? Plăteşte vinul,
„Nu te face tirichiŭ.
— D'apoĭ ce să-l maĭ plătesc
„Nu ţĭ-am dat pe el rachiŭ?
„Iapă cum a fost a mea
„Nicĭ chiar vodă, zĕŭ, n'avea.
— Cum, ce iapă, ce rachiŭ?
„Cum mi-aĭ dat rachiŭ, ţigane?
„Nu te fă, mĕ rog, nebun,
„Haĭ plăteşte, dacă-ţĭ spun.
— Ce maĭ plată vreĭ, jupâne?
„Ce o tot schimbĭ în fel de fel?
„De mi-aĭ dat şi mie vinul
„Nu ţi-am dat rachiŭ pe el?
— Cum mi-aĭ dat rachiŭ, ţigane,
„Ce mĕ rog, aĭ nebunit?
„Cu rachiul ce-aĭ avut?
„L-aĭ plătit?
— Dar l-am bĕut?

TH. D. SPERANTIA.

CRONICA

Nietzsche, cugetătorul german contimpuran, ale căruĭ ideĭ aŭ fost, în timpurile din urmă, discutate cu multă vioiciune şi uneorĭ chiar cu patimă, şĭ-a găsit la noĭ un interpret rece şi obiectiv,—aşa cum trebue să fie orĭce interpret,—în d. Rădulescu-Motru [1]).

Numele şi filosofia luĭ Nietzsche, străbătuse deja printre noĭ cu traducerea *Degenerescenţii* luĭ Max Nordau,—o valoare europeană a veaculuĭ pe cât de abilă, pe atât de îndoioasă,—specie şi rasă urîtă cu înverşunare de către Nietzsche, şi pentru ceĭ care citesc maĭ mult franţuzeşte, el se făcuse cunoscut între altele prin câteva studiĭ entusiaste asupra luĭ, publicate acum 2 anĭ în *Revue des deux mondes*, în *Revue Bleue*, etc.

Max Nordaŭ făcênd parte dintre detractoriĭ luĭ Nietzsche, ni-l înfăţişase ca un degenerat, ca un nebun în toată forma; francezii admiratorĭ entusiaştĭ aĭ filosofuluĭ german, ni-l presentaŭ drept un geniŭ, drept un profet al veaculuĭ. Unul ni-l arăta prea jos, alţiĭ prea sus. Intre aceste douĕ părerĭ diametral opuse, ni-l presintă d. Rădulescu-Motru,—a căruĭ lucrare o rezumăm,—ca pe un cugetător original, ca pe un om cu ideĭ nouĕ, care prin faptul că nu-şĭ găseşte cu uşurinţă o dreaptă apreţiare între contimpuranĭ, denotă că e un *cineva*, şi ca atare merită atenţiunea noastră.

Coboritor din o familie de teologĭ germanĭ şi născut la 1844, în orăşelul Roecken din Germania, Friedric Wilhelm Nietzsche a făcut studiĭ universitare

[1]) *Friederic Wilhelm Nietzsche*, vieaţa şi filosofia sa, 1897, Socecŭ.

la Bonn şi la Lipsca, urmând mai de aproape filologia şi câteva cursuri de filosofie şi de literatură clasică. Vieaţa lui de student o ducea singuratică, neavênd nici un amestec cu colegii sĕi. In Lipsca, el citi pentru întâia oară filosofia lui Schopenhauer şi deveni adeptul ei pasionat, cu toate că mai târziŭ s'a schimbat, şi tot în Lipsca cunoscu şi pe Wagner, a cărui musică de asemenea îl câştigă la început. In 1869, fu numit profesor la Universitatea din Bâle, în Elveţia, de unde, în 1878 din pricina boalei lui, a durerilor de cap din ce în ce mai frecuente şi mai tari, se retrase. El avu pentru anii serviţi o mică pensiune viageră şi fu considerat ca profesor în congediŭ. După aceea el începu să scrie lucrările care i-aŭ făcut reputaţia europeană: *Allzumenschliches — omenesc, prea omenesc!* — (1879); *Morgenröthe — Zorile* — (1880); *Fröhliche Wissenschaft — Ştiinţa veselă* — (1882); *Also sprach Zarathustra — Aşa vorbit-a Zarathustra* — (1883—1885); *Jenseits von Gut und Böse — Dincolo de bine şi de rĕŭ* — (1885); *Zur Genealogie der Moral — Genealogia Moralei* (1887), etc.

In 1871 luase parte ca ofiţer german în resboiul franco-german, unde fu rănit. Iar astăzi, sleit cu desevêrşire de puteri, abia îşi mai suporta cele din urmă zile ale vieţii. Dintre toate scrierile lui, cea mai importantă este aceea întitulată: *Also sprach Zarathustra*, lucrare unică în felul sĕŭ, atât prin stilul cât şi filosofia ei şi care resumă şi complectează pe toate celelalte încercări ale lui. Ea e scrisă în limba vechilor cântece biblice, cu aforisme şi parabole şi cu accente de o poesie nouă şi stranie.

Ca filosof Nietzsche nu are vr'un sistem personal. El e mai mult un temperament filosofic, care a agitat un numĕr de întrebări, a dat câteva rĕspunsuri potrivite temperamentului sĕŭ, cum ar fi făcut şi un poet. Totuşi o idee generală, o notă dominantă, se poate desprinde de deasupra lucrărilor lui. Nietzsche mai pretutindeni caută să ne arate că epoca istorică prin care trecem este o epocă decadentă, că instinctele nobile care se caracterisează prin individualităţi puternice aŭ perit şi că ele sunt înlocuite cu ceea ce convine mulţimii şi intereselor ei, cu democratismul. In toate acţiunile noastre ne bazăm pe sentimentul de milă faţă de ceĭ slabi, sentiment pe care îl băgăm în articole de legi, în şcoli, pretutindeni, pentru a ne da pe omul modern ideal: omul filantrop, creştin, democrat. Aceasta este, după el, o morală care convine *sclavilor*, „este verdea livadă a fericirei pentru turme", iar nu a oamenilor care se simt *stăpîni* pe destinele lor, nu a representanţilor sensibilităţii şi reflecţiunii, nu a adevĕraţilor şi singurilor creatori pe pământ. Prin urmare, noi moderniĭ, spre deosebire de epocele mari istorice, mergem îndĕrĕt, dând tot mai mult drept slăbiciuniĭ mulţimii.

„De câte ori a fost până acum o înălţare a specieĭ „om", ea a fost totdeauna opera uneĭ societăţi aristocratice, şi aşa are să fie şi în viitor. Numai din o societate care admite o scară mai lungă de ranguri de la om la om şi de diferinţe între valorile

morale, şi mai are încă nevoie, într'un sens oarecare, de instituţia sclavieĭ, numaĭ de acolo se poate aştepta înălţarea omuluĭ. Fără *chinul distanţeĭ*, care se naşte din incarnata deosebire dintre clasele sociale, din acea privire, şi privire în jos, a claselor stăpînitoare spre supuşĭ şi instrumente, cu obicĭnuinţa în acelaşĭ timp a acestora la ascultare şi servire, desconsiderare şi neluare în seamă — fără acest *chin al distanţeĭ*, cum s'ar fi putut produce celalalt chin misterios — vecĭnica rîvnire spre mărirea orizontuluĭ sufletesc, spre provocarea continuă de condiţiunĭ maĭ ridicate, maĭ deosebite, maĭ depărtate, maĭ încordate, maĭ largĭ... cu un cuvînt, înălţarea specieĭ „om“, saŭ victoria omuluĭ dsupra sa însuşĭ?..“ *(Jenseits von Gut und Böse).*

Şi ceva maĭ jos:

„Aristocraţia trebue să aibă în ea convingerea fundamentală că societatea n'ar trebui să existe pentrucă numaĭdecât e bine să existe o societate, ci pentru că o a emenea societate e bună a servi drept temelie şi schelă pentru un alt soiŭ de fiinţe maĭ alese, care, pe umĕrul eĭ, să se ridice spre un scop maĭ înalt şi o existenţă maĭ înaltă, — întocmaĭ cum fac acele plante din Java, numite *Sipo Matador*, care încolăcesc tulpina ştejaruluĭ, suindu-se mereŭ, până ce în sfîrşit, ajunse deasupra şi sprijinite pe o temelie fixă, îşĭ desfăşură în aer şi lumină coroana lor, arătându-şĭ în depărtare fericirea“ *(op. cit.)*.

Cine însă e vinovatul de căpetenie care ne-a adus pe noĭ moderniĭ în starea tristă şi decadentă în care suntem? După Nietzsche, creştinismul, adică ceeace defineşte el: „rĕscoala şi triumful sclavilor în morală“. El a implântat în mintea oamenilor credinţa că există în domeniul moral o vieaţă a sufletuluĭ, vieaţa nemuritoare, deosebită de aceea a corpuluĭ. Prin această eroare fundamentală s'a pervertit adevĕratul criteriŭ al valorilor morale, acela pe care îl avuseseră vechiĭ Elinĭ şi s'a întrodus în minţĭ criteriul creştinilor. Bun şi drept, după aceştĭ din urmă, este numaĭ ceea ce ţinteşte la vieaţa nemuritoare a sufletuluĭ; rĕŭ şi pĕcătos, tot ce alcătuia vechile idealurĭ ale omuluĭ nobil. Bunurile pămînteştĭ, frumuseţea trupuluĭ, vitejia rĕsboinică, dorinţa de a stăpîni, adică toate însuşirile aristocraţilor raseĭ omeneştĭ, s'aŭ înlăturat şi s'aŭ înlocuit cu iubirea de ceĭ slabĭ şi seracĭ şi cu resplata uneĭ vieţĭ viitoare, adică cu ceea ce preferă, cu ceea ce putea împărţi mulţimea, căcĭ întru Hristos fraţĭ suntem cu toţiĭ, şi bogaţiĭ şi săraciĭ.

Rasa care a contribuit maĭ mult la această deprimare a moraleĭ este, zice Nietzsche, rasa judaică. In ochiĭ luĭ Evreiĭ sunt antipodul adevĕrateĭ rase nobile şi creatoare în lumea morală. Negîndindu-se decât la câştigul material, superficială şi protivnică la tot ce e mare şi original, meschină şi invidioasă din pricina inferiorităţiĭ sale, această rasă urma fatal să contribue şi să aducă în lume biruinţa sclavilor. Pentru că arta, ştiinţa, valorile morale a unor popoare ariane ca Eliniĭ şi Romaniĭ nu puteaŭ fi înţelese, de aceea eĭ n'aŭ avut nicĭ filosofĭ, nicĭ artiştĭ, nicĭ resboĭnicĭ, cum i-a avut Elada şi Roma, ci numaĭ profeţĭ şi apostolĭ aĭ credinţeĭ şi aĭ misericordieĭ.

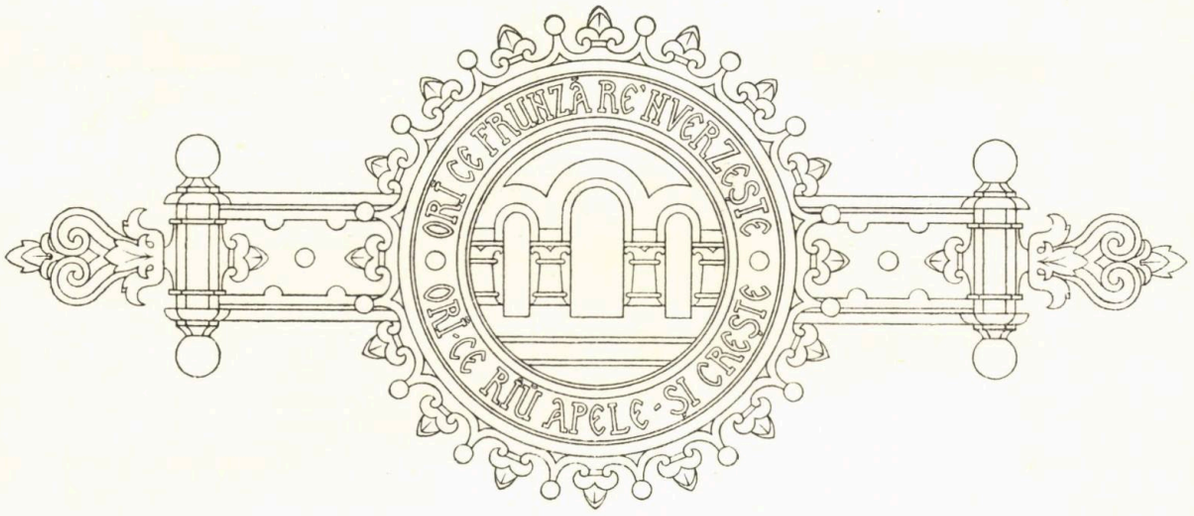

BIBLIOTECA ACADEMIEI

SCHIŢA DE PORTRET ISTORIC

Tudor, cu toată durata cea scurtă a roluluĭ sĕŭ istoric, cu toate că el trecuse în negura acelor timpurĭ de jale, cu iuţeala uneĭ stelĭ căzĕtoare, lăsând o adîncă mâhnire în sufletul privitoruluĭ răpit de mândreţea eĭ, — Tudor e totuşĭ una din figurile cele maĭ însemnate ale istorieĭ noastre contimporane, atât sub raportul direcţiunĭĭ ce el imprimă mersuluĭ politic al ţĕrĭĭ, cât maĭ ales din punctul de vedere al tipuluĭ clasic ce el ne înfăţişează, prin concentrarea uneĭ epocĭ de reînviere, în fiinţa unuĭ singur om.

Tudor nu trebuie privit prin geamul comun al judecăţiĭ omeneştĭ, prin care eroiĭ se arată ca şi cum ar fi aruncaţĭ de voea întîmplărĭĭ, în frămîntările uneĭ revoluţiunĭ. El închiagă în sine-ĭ fisionomia epocĭĭ de la 21, şi represintă sufletul acţiunĭĭ ce s'a desfăşurat atuncĭ. Ca să-l citească cineva cu deslușire, se cer atât cunoştinţa adîncă a complicatuluĭ aparat omenesc, cât şi înţelegerea raporturilor dintre evenimente şi actorĭĭ care apar învestiţĭ, cu roluri de însemnătate, în jocul acelor drame. In această ştiinţă a determinanţilor socialĭ, toate iţele lucrurilor se ating şi se pătrund. Suveica ce aleargă ca să zugrăvească izvodul întîmplărilor şi chenarul anumiteĭ lor mărginirĭ, este în vecĭ mânată de liniile acelor iţe nestrămutate, în genere anevoie de străvĕzut.

Astfel, un portret istoric trebue totdauna la o laltă schiţat cu fondul din care el rĕsare, unul pe altul ajutându-se a scoate la iveală de-

plina înțelegere a secretului acelei desăvîrșite armonii dintre încordarea împrejurărilor și personagiile care le duc la desnodămîntul lor fatal.

Tipul omului respică vremea, și vremea deslușește pe om.

In istorie vedem în adevĕr cum, în ființa superioară a unui eroŭ, se concentră și se materialisează, ca pe placa simțitoare a daghe:otipului, toate nevoile sociale ale unei epoci, toate suferințele și năzuințele ei, toate trăsurile caracteristice ale acțiunii, ale prăvălirei unei stări de lucruri și ale reînoirilor ce-i va urma.

Tudor era din numĕrul acelor figuri istorice care par că închid în sine-le un veac de gemete înecate și schingiuiri năbușite, de încercări și strădănii fără seamăn către atingerea unui țel de alinare, mereŭ amăgit, pentru ca, la sunarea ceasului de cumpănă, să puie în scenă toate puterile deslănțuite ale unui neam îndelung împilat.

* * *

Român neaoș prin naștere, moșnean din Vladimir, eșit din acea clasă viteză și muncitoare care dusese pe umerii ei de oțel, în toate timpurile și toate împrejurările de restriște, grelele nevoi ale țĕrii, și care se sbuciuma acum de atâta vreme sub urgiile ce grămădise asupră-i nenorocitul șir al domniilor vitrige, — Tudor moștenea, în sângele și sufletul lui, mânia turbată a țĕranului român împotriva a tot ce era albăstrime de cârmuire, ciocoiŭ saŭ liftă de venetic.

El însuși, în mai multe rînduri, când se arătase ca apărător al celor nedreptățiți in pricini de judecăți, fusese lovit în cele mai scumpe interese și dorinți ale sale, în demnitutea sa chiar de om liber și luminat, de către acea oblăduire neomenoasă, căreia nu-i mai sticlea nimic înaintea ochilor ei flămânzi decât jaful, silnicia și înstrăinarea, și care nu mai respecta nimic într'o țară pe care o credea, în orbirea ei, de-apururea îngenunchiată.

Imprejurările adesea nenorocite ale vieții sale svînturate nu puțin contribuiseră la înflăcărarea doruluĭ de rĕsbunare, care dospia de vreme îndelungată în sufletul sĕŭ amărât. Omul revoluțiunii încercase cu sineși nelegiuirile stăpînirii fanariote și ale aceleĭ păturĭ de parveniți care apăsa din resputerĭ pe muncitorul dăhulat al câmpului, și-l sleise până la sapă de lemn.

Din ceasul, în care el însuși plătise, cu amar și cu rușine, cutezarea de-a fi cerut să-i se facă dreptate într'un proces propriŭ al sĕŭ, ura împotriva stăpînirii aceleia de lupi, nu mai avu margini.

Hatîrul răbdării fusese încercat...

* * *

Crescut din copilărie în restriște, între semenii săĭ de la sat, avênd superioritatea inteligenții fireștĭ și aceea de-a fi învățat carte de la preotul din Vladimir și mai târziŭ într'o școală grecească din Craiova, el citea cu rîvnă orice carte îĭ eșea înainte, se lumina și da aripĭ gîndului cătră un viitor mai bun pentru țara sa. Retras mai târziŭ tot între sătenii săĭ din Mehedinți, după ce încercase cu nemulțumire și viața de „pricopseală", și amarul slujbașului cinstit și frămîntările obositoare ale neguțătoruluĭ, care nu se potriveaŭ încalea nicĭ într'un chip firiĭ luĭ semețe și concentrate, — mult încercatul Tudor ajunsese să cunoască, prin întinsa luĭ experiență, toate păsurile opiniciĭ, să pătrunză până la fibră ahturile inimeĭ țerănești, și să se identifice astfel cu nevoile ce-o strîngeaŭ până la sânge, cu dorul eĭ însetat de a ridica de-asupră-ĭ peatra de mormînt.

Printr'o îmboldire lăuntrică, cum ar fi fost o pregătire pentru viața sa de eroŭ și de martir, el se adăpa cu predilecțiune din scrierĭ asupra istorieĭ naționale și asupra vieții vitejilor în genere, pe cărțile pe care și le procurase din Ardeal într'o călătorie de interese băneștĭ, în care însoțise pe patronul săŭ Glogoveanu.

Faptele de arme ale marilor noștri căpitanĭ, făceaŭ să-ĭ tresalte inima de bucurie, îl îmbărbătaŭ la lupta ce avea mai târziŭ să declare asupritorilor neamuluĭ săŭ, îĭ înflăcăra și mai tare văpaia patriotismuluĭ săŭ înăscut. Tudor își exprima adesea dorința „de-a se jertfi pentru binele țării sale". La acea epocă, atât de decăzută prin moravurĭ și simțirĭ, avêntul cavalerismuluĭ eroic, cu apărarea celuĭ asuprit, cu mîndria neatârnăriĭ personale, care licărise de atâtea orĭ în haiduciĭ din poveste și în nenumăratele rescoale ale țărănimiĭ, nu pierise încă din sufletul poporuluĭ „rege".

Că o stare înțesată de nedreptățĭ, împilărĭ și grozăviĭ, ca aceea de sub fanarioțĭ, în care nu știaĭ de azĭ pe mâine nicĭ ce aĭ, nicĭ ce te așteaptă, — că o asemenea stare de lucrurĭ trebuia curmată până ce trăiaŭ încă conștiința națiuniĭ și ura neîmpăcată a celor desmoșteniți împotriva claseĭ lor conducătoare: aceasta era ideea care cuprinsese întreaga ființă a moșneanuluĭ din Vladimir. Și când o idee ia stăpînire desăvîrșită asupră-ne, atuncĭ începem a crede că noĭ suntem chiemați a o realisa. Prin întinsul renume ce el îșĭ făcuse printre țeraniĭ din Mehedinți, la el alergaŭ droaie toți câțĭ aveaŭ sfaturĭ saŭ vre-un sprijin de cerut. Lung timp martor la ororile ce se desfășuraŭ în sat de către sbiriĭ zapciuluĭ și aĭ pârcălăbieĭ, și înăsprit mereŭ asupră-le prin plângerile ce vĕrsaŭ înainte-ĭ ceĭ desnădăjduiți, dorul de a lua paloșul dreptățiĭ în mână și de-a reteza pe schingiuitorĭ, devenea tot mai mare, tot mai aprins.

Inchipuirea drameĭ era în adevĕr și plăsmuită în mintea luĭ frămîntată, și se vedea în fruntea unuĭ potop de țĕranĭ, hotărîți a resturna la pămînt orice stavilă li s'ar împotrivi. El vedea în svĕrcolirile furciĭ pe toțĭ impostoriĭ și călâiĭ care supseseră până la mĕduvă agonisirea trudelnică a

norodului; vedea fuga nebună peste hotare, cu anteriile pe dos și cu meșii uitați, a boierilor veneticĭ ce se simțiaŭ vinovați; vedea apropierea groaznicei judecări a impilătorilor de către ceĭ asupriți; își plăsmuia aevea, ca și când ar fi întins mâna să atingă un fapt împlinit, plecarea grumajilor tutulor hrăpitorilor nesocotiți și îngânfați, înaintea sucmanului sur care le cerea socoteală, și se ridica înainte-le mîndru și drept, plin de încredere în puterile lui, în biruința ce l aștepta. „Am să croiesc, de-oĭ trăi", zicea Tudor intimilor sĕĭ, „două-spre-zece perechĭ de opincĭ din două spre-zece pieĭ de boieri divăniți,.." de sigur pentru căpitaniĭ sĕĭ de panduri.

Revoluțiunea era dar de mai inainte plănuită în sufletul lui, și vedenia măreață de-a conduce el poporul la desrobire și zile senine, îl urmărea necontenit.

* *
*

Toate mișcările și apucăturile sale dovedeaŭ preocuparea lui adincă, acea agitațiune internă a omului prins în mreaja unui vis de împlinit.

Gînditor peste firea obicĭnuită, cu fruntea dreptunghiular întinsă, peste care munca din copilărie și sbuciumările vieții trăseseră adincĭ brazde de timpuriŭ, îl aflaĭ adesea absorbit, cu privirea în zare, căutând să pătrundă ce are să fie maĭ departe cu neamul românesc. Nebăgător în seamă de micele frămîntări ale vieții, muncit mereŭ de-un neastîmpĕr ascuns, medita la planul de luptă în cula sa de la Clojani. Acolo, cu încetul și în taină, gramădise cătățime mare de arme, pregătind fără răgaz și fără șovăire ceasul răfueliĭ cu veneticiĭ ce dormitaŭ îmbuibați.

Era scurt la vorbă, ca toți aceia care aŭ nevoie de timp pentru a îndeplini fapte mari, și, în figura lui închisă de linii drepte, se citea un caracter hotărît; ochiĭ sĕĭ viĭ și trași puțin în orbite, traduceaŭ o inteligență repede și pătrunzĕtoare; nasul drept oltenesc, și mușchiĭ feții întinși ușor spre o bărbie pătrată, însemnaŭ îndrăzneala de avênt a leului și para unei mâniĭ în zăbală, spuind limpede acelora care tălmăcesc lăuntricul omului din firea vĕzută din afară, că cu Tudor nu-ĭ de glumit, că hotărîrile lui nu se întorc. Era în adevĕr fără cruțare, și la nevoie crud, generos cu ceĭ loviți de soartă, leal și drept în raporturile și afacerile sale, cu multă stimă de sine și mîndru de chiemarea ce părea că-ĭ surîde. La prieteniĭ sĕĭ maĭ de seamă, Tudor nu ședea niciodată jos, de teamă să nu fie nevoit „să se scoale, dacă ar veni cumva vre-o scîrbă de ciocoiŭ . . .".

Din atâta tărie de suflet și înălțime de aspirațiunĭ, din corpul acela înalt și vînjos, plăsmuit din nervĭ și mușchĭ oțeliți; din acea înfățișare austeră care impunea de la prima vedere, nu era chip să iasă un aluat de

rînd, în mijlocul învălmăşaleĭ aceleia de evenimente... Oameni ca Tudor nu pot să stee pe înălţimele de mijloc.

* *
*

Tăria sa fisică îĭ dedese o deosebită aplecare spre arme, la a căror mânuire de altmintrelĭ nesiguranţa timpuluĭ îndemnase maĭ pe toţĭ să se îndeletnicească, spre a-şĭ garanta viaţa şi avutul, ocrotire de nădejde nefiind de nicăerĭ. Când isbucni resboiul între Rusia şi Turcia, la începutul acestuĭ veac, Tudor, în floarea vîrsteĭ pe atunci, şi cu dor aprins de vitejiĭ, se înrolă cu o ceată de panduri aĭ sĕĭ în oastea ţaruluĭ, făcênd astfel şi şcoala straşnică a soldatuluĭ rus şi pe aceea a deprinderiĭ la privaţiunile şi oboselile vieţiĭ de rĕsboiŭ.

Curajul şi isteţimea sa îl distinseră îndată. Tudor dobîndi atunci rangul de sluger, epoletul şi ordinul Sfîntuluĭ Vladimir...

Cumpĕtat în ale traiuluĭ, nicĭ o patimă nu subjugase firea aceasta fără mlădiere, aşa că se dete cu totul revoluţiuniĭ ce-l aştepta.

Activ dar până la neoboseală, cu gesturĭ repezĭ şi impunĕtoare, cu planurĭ şi dispoşiţiunĭ militare care dovedeaŭ pe omul de meserie; fără îndurare în ordine de disciplină, el dormea puţin, ca toate naturele întrepide, şi dispunea de-o exuberanţă de forţă vitală, care constituie comoara nepreţuită a oamenilor de acţiune.

Atât natura, cât şi firul mult răsucit al vieţiĭ sale, îl desemnaseră ca tribun şi ca general al oasteĭ de desmoşteniţĭ, şi el era gata să intre în scenă, îndată ce ordinea politică s'ar clătina.

Cu de departe pregătire dar, se făuresc oameniĭ aceia pe care îĭ vedem figurând în cele dintâĭ rînduri ale desfăşurăriĭ unuĭ eveniment, căcĭ eĭ nu rĕsar deodată, precum s'ar crede, judecând lucrurile la suprafaţa lor, după cum es, fără de veste, momăile, împinse de tel, din cutiile cu surprinderĭ.

* *
*

Perfecţiunea însă nu-ĭ din lumea aceasta.

Lealitatea caracteruluĭ sĕŭ, îl făcea lesne încrezĕtor, şi pornirea aceea entusiastă nu-ĭ da timp de calcul; meditaţiunile sale politice nu-l suiaŭ până la prevederĭ. Prin aceste părţĭ slabe ale alcătuireĭ sale sufleteştĭ, defect mare al chiraseĭ pentru aceia care conduc o mişcare, — el avea să fie, uşor şi repede, rĕpus...

In situaţiunea in care se sbuciuma norodul, revoluţiunea era lucru firesc să isbucnească la cea dintâĭ sdruncinare a ordineĭ politice, după cum

se întîmplase cu moartea luĭ Alexandru Șuțu, domnul de atunci al țĕriĭ.

Tot astfel sare o masă de pulbere, la punerea uneĭ scînteĭ . . . Terenul și atmosfera morală a revoluțiuniĭ eraŭ în deajuns pregătite, în cât arătarea eĭ fățișă, în ziua în care administrațiunea, cătă umbra maĭ era, avea să șovăie și să se ascundă în giulgiul eĭ de sfîrșială, venea de la sine-ĭ, dar pentru cârmuirea maĭ departe a mișcăriĭ, atât de norocos isbutită la început, Tudor nu avea însușiriĭ . . .

Invederat.

Când țăranul ajunsese robul arendașuluĭ lacom și fără pic de omenie; când el împărția cu liota de jos a cârmuiriĭ și pâinea și cămașa plugaruluĭ, pentru a înfunda la rîndul lor cu daruriĭ, rușfeturiĭ și baniĭ pe boeriĭ aceia parveniți, care se substituiseră, prin intrigĭ și crime, vecheĭ boerimĭ de baștină a țĕri, cum nu era să se sguduie toată această clasă de apăsați și de prigoniți, de la copil până la bĕtrân, când glasul luĭ Tudor îĭ vorbi pe placul și în dorul inimeĭ eĭ. Schela de trântoriĭ care se organizase în bandă de tâlhariĭ gubeliĭ, era nesfîrșită, și țĕranul ca și tîrgovețul aveaŭ să poarte în spete greutatea atâtor pântece desfundate, atâtor pofte fără sațiŭ, a aceluĭ noian fără vîrf de desfriŭ, cinism și nelegiuiriĭ.

Pe lîngă Vodă, căpetenia bandeĭ, și pe lîngă boeriĭ protipendadeĭ, sfetniciĭ luĭ, trebuiaŭ să trăiască gras, lingușitoriĭ acestora, omeniĭ lor de casă, feciorii și fetele pe pricopseală, țiitorile tuturor, proxenetele, samsariĭ, nepoțiĭ și strănepoțiĭ, cîrmuirea de la ispravnic, zapciŭ și pârcălab până la grămătic și vătășel, arnăuțimea, ciocoĭ de curele, dascăliĭ greci cu neamurile lor, călugăriĭ impostoriĭ, care năpădiseră pe fagurul acesteĭ țĕriĭ, din locurile lor sfinte, ca stol de viespi flămânde și sacrilege . . . De justiție nu maĭ era vorbă: boerul și bogatul aveaŭ maĭ dinainte dreptate împotriva *mojiculuĭ* și a *opincaruluĭ* nerușinat, . . dregătoriile eraŭ localuriĭ de trafic, . . hatârul și mita cumpănea orice . . . Episcopul Ilarion al Buzĕuluĭ, om luminat al timpuluĭ, amic și povățuitor al luĭ Tudor, striga vizitiuluĭ sĕŭ, când trecea pe lîngă Divan: „Mână mĕ, că iată pădurea Vlăsieĭ!“ . . .

Era de ajuns dar o singură scînteie, după cum am zis, pentru ca această clădire socială, putredă și uscată, să ia de pretutindeni foc.

„Destul de când suntem batjocura acestor veneticĭ sugrumătoriĭ! . . zicea Tudor, în proclamațiile luĭ . . . Până când să fim robiĭ lor? . . . Săriți cu toțiĭ să scăpăm de eĭ, care aveți arme cu arme, iar care n'aveți arme, cu furcĭ de fier și cu lăncĭ; nicĭ o pravilă nu oprește de-a întîmpina rĕul cu rĕŭ. Șarpele când iți ese în cale, dă-ĭ cu ciomagu și-l omoară . . .“

Cine putea, în împrejurările de atuncĭ, să rămâie surd, la țipĕtul acesta de desperare? . . .

Poporul privi în Tudor pe mîntuitorul luĭ.

Miĭ de panduriĭ și de țĕraniĭ alergară sub steagul olteanuluĭ, și ar-

mata sa revoluţionară ar fi devenit formidabilă, dacă el însuşĭ nu punea hotar înrolărilor, socotind greutăţile fără seamă, maĭ ales pe vremea aceea, de-a pune în mişcare de ordine mase atât de marĭ...

In câteva zile numaĭ de la proclamaţiune, oastea luĭ Tudor-Vodă, numĕra în Oltenia, de unde purcese mişcarea, peste 25 miĭ de luptătorĭ... „hotărâţĭ toţĭ să piară, decât să maĭ fie viĭ şi robĭ desnădăjduiţĭ.“

* * *

O distincţiune se impune imperios.

Tudor Vladimirescu, de şi adăpat din sfaturile şi cunoştinţele foarte întinse ale episcopuluĭ Ilarion, care ştia pe Voltaire pe de rost şi tot şartul ideilor enciclopediste, el nu era însă un revoluţionar de credinţe şi de program politic, ci un mare patriot, pătruns de jalea în care se afla poporul, şi năzuind a îndulci traiul nenorocit al ţĕranuluĭ, a-l pune sub pavăza uneĭ cârmuirĭ omeneştĭ, a-ĭ da şi luĭ îndreptăţire înaintea judecăţiĭ, a-l reîntoarce, în fine, la domnia pământeană şi tradiţională a ţĕrĭĭ şi a reînvia cu aceasta vechile datinĭ strămoşeştĭ. El punea ca *bază nouă* de înţelegere în tot mersul afacerilor publice, limba românească, izgonită de pretutindenĭ, în veacul negru al fanarioţilor, din biserică şi din şcoala vechie a ciaslovuluĭ, ca şi din întreaga viaţă a statuluĭ înstrăinat.

Mişcarea de la 21 are dar două note caracteristice: ea este o revoluţiune economică, ce indirect devine socială, şi e, în acelaş timp, o îndrumare cătră deşteptarea simţuluĭ naţional. Tudor voia înainte de toate înbunătăţirea soarteĭ materiale a ţĕranuluĭ, şi fiindcă aristocraţia de parveniţĭ luase în arendă şi în stăpînire toată întinderea ţĕrĭĭ, împreună cu cârmuirea ce se făcea părtaşă la foloasele aceleĭ exploatărĭ selbatice, el avea neapărat să se isbească de eşafodajul social şi politic al epocĭĭ, şi să stîrnească decĭ norodul, în mod inevitabil, la dărâmarea luĭ.

El căutase să ocrotească chiar de valurile revoluţiuniĭ pe boerimea istorică a ţĕrĭĭ, câtă maĭ rĕmăsese în picioare, şi nu avusese nimic de împărţit cu aceasta ca pătură saŭ clasă socială.

Lămurit şi în repeţite rînduri, în proclamaţiile sale, se accentua respectul persoaneĭ şi al avutuluĭ tutulor acelora care eraŭ, fără deosebire de clasă, de obîrşie din ţară, şi care stăpîniaŭ avere pe vechĭ drepturĭ câştigate.

Cu modul acesta, caracterul naţional al revoluţiuniĭ se sublinia, şi el dobîndia astfel nota distinctivă de mişcare eteristă a grecilor din principat.

In ţĕran, ura în contra fanarioţilor şi a ciocoiuluĭ de orĭce soiŭ, era inconştientă şi direct provocată de mizeria în care îl adusese arendaşul şi cârmuirea închinată luĭ, pe când în Tudor ura luă o formă conştientă, îndreptată atât împotriva asupritorilor de fapt, cât maĭ ales împotriva străinuluĭ care umbla să cufunde pe vecĭ întreaga viaţă istorică a neamuluĭ ro-

mânesc. Readucerea domnieĭ pământene era dar punctul de căpetenie al programeĭ sale revoluţionare.

Aci se închidea sfera ideilor luĭ Tudor Vladimirescu.

La consecinţĭ maĭ depărtate, el nu se aştepta.

Lupta pe moarte saŭ pe viaţă declarată în contra aceleĭ sisteme de tescuire materială a traiuluĭ păturiĭ muncitoare, îmbracată în toată însgheberea eĭ, într'un vestmînt social şi politic, avea fără doar şi poate să se transforme cât de curând, într'o pornire de resturnare şi de nimicire a claseĭ de privilegiaţĭ.

Anul 1821 anunţă pe *patru-zecĭ şi opt.*

STEMILL

ŞI CE PECAT E?..

TRAD. DE A. T.

Şi ce pĕcat e, dacă mor?
Din larg de zări—doar eŭ sunt dus;
N'a geme nicĭ un piept de dor,
Nicĭ glas cu rost tremurător
N'a plânge de ce nu-s.

Şi tot—cu temerĭ ce n'aŭ nume
Te strâng pahar cu lucĭurĭ recĭ!
Eŭ las, ce m'a lăsat—o lume—,
Un pic, şi spulberat în spume
Mĕ sfărm de-un ţĕrm de vecĭ.

Un strop, şi-atâta traĭ neghiob,
Şi multul sbucium nu-l maĭ port,
Un strop, şi-am smuls din lanţ un rob,
Se sfarmă un netrebnic ciob
Şi totu-ĭ mut şi mort.

Sunt pleavă câte le-am fost vrut;
Zadar şi şterp de rod
Tot ce-am zidit, tot ce-am făcut;
Tot sborul minţiĭ e 'mprumut,
Tot ce-am gîndit—nerod.

E lumea fum, şi traiul fum,
Şi fum ce-ĭ bun şi ce-ĭ frumos,
Povara-ĭ grea, şi-ĭ silnic drum,
Vintreaua vieţiĭ o-ntorn acum
Spre ţĕrmul fioros.

In noaptea trupuluĭ de tină
Ce negru fumegă şi-avar
Vîlvoarea vieţiĭ—când senină
Străluce moartea-n cupa plină—
Spre alte ţĕrmurĭ far. . .

CARMEN SYLVA

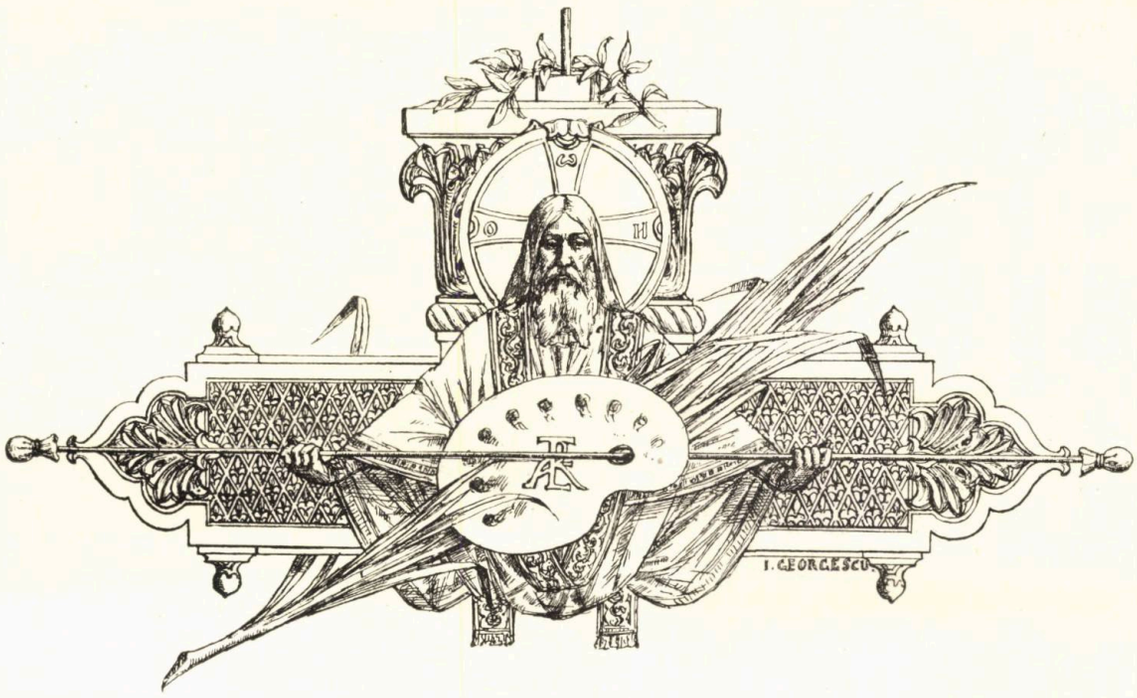

PARSIFAL [1]

Parsifal! O lume întreagă se înalţă sub puterea ta fermecătoare! Imagini după imagini, patimi după patimi, contraste sufleteşti, idealul iubirii curate, toate ni le treci tu pe dinaintea minţii noastre uimite.

Ici, coruri solemne care pătrund dintr'o regiune sfîntă; dincolo strigătul îndurerat al unui suflet pierdut; mai încolo ţipătul strident al păcatului, şi, ca ecou, gemătul căinţei. Ici, delirul unei nebunii plină de ură şi gelosie, dincolo ademenirea bacantă a plăcerilor deşerte, mai încolo sunete de clopote ce ne chiamă la credinţă. Şi-n depărtare, sălbatica plângere a desnădăjduirei care se pierde în noaptea veciniciei.

Toate acestea se unesc într'un ocean de sunete imense care se înlănţuesc şi se luptă între ele; valul lor se ridică la cer, se lasă pe pământ, apoi iar se urcă în cer, gemând şi chiuind, până când un acord măreţ amuţeşte sbuciumul durerii ca şi pe al plăcerilor deşerte, le modulează, le întruneşte într'o armonie divină, într'un acord perfect, care se numeşte: iubirea curată, dumnezeească.

Această iubire este rescumpărarea, scăparea sufletelor noastre chinuite, şi sublimul ei cântec se chiamă Parsifal. El îmbrăţişază într'o privelişte nesfîrşită tot ce inima omenească, de la începutul începuturilor, a su-

[1]) Articolul de faţă este începutul unui studiu complect asupra lui Wagner, datorit d-lui Dimitrie Popovici, baritonul cunoscut şi interpretul distins al operilor dramatico-musicale Wagneriane la Bayreuth.

ferit, temut, sperat şi aşteptat. Temelia pe care stă Parsifal este misticismul credinţeĭ creştine; încântătoarea luĭ legendă este ruptă din vieaţa noastră, căcĭ sufletul eĭ este omul care se sbuciumă fără odihnă, omul care vrea să stăpînească totul, omul, scînteia vremurilor eterne.

Intr'o pădure bătrână cu arborĭ măreţĭ, rădăcinĭ cu forme bizare, liane şi ierburĭ înalte, unde soarele abea poate să pătrundă, vedem o colibă părăginită la uşa căreĭ şade o femee tînără cu faţa brăzdată de grijĭ, cu părul albit de timpurĭŭ; la picioarele eĭ, culcat pe earbă moale, doarme un băeţel frumos, pe faţa căruĭ se resfrânge un vis blând. Herzeleide şi Parsifal, mama şi fiul. Lacremile eĭ picură pe obrazul luĭ frumos, iar suspinele-ĭ se pierd în pădurea care o încunjoară. Nimenĭ nu o vede, nimenĭ nu-ĭ aude jalea adîncă după fericirea care a părăsit-o. Unde este Gamuret, iubitul eĭ soţ, eroul totdeauna învingător? E timp de când a plecat. Căzut-a în lupta crâncenă? In van îl caută, căcĭ trupu-ĭ putrezeşte de mult. Aproape eşită din minţĭ, cu copilul în braţe, singura eĭ comoară, alergând zadarnic prin lume ca să dea cel puţin de urmele soţuluĭ eĭ iubit; sguduită de durere, trudită de oboseală, ajunge prin aste locurĭ şi-şĭ alege pădurea necălcată de nimenĭ ca locuinţă de vecĭ. In genunchĭ, înaintea luĭ Dumnezeŭ se roagă cu lacremĭ şiroae ca nicĭ un picior străin să-ĭ calce vr'odată ultimul eĭ refugiŭ; se maĭ roagă ca în inima copiluluĭ iubit nicĭodată să se nască dorinţa armelor din a căror pricină căzuse tatăl luĭ; şi de aceea îl creşte în simplitatea şi naivitatea copilărească. De suferinţele eĭ nicĭ când nu i-a pomenit; el nu ştie nimic de tatăl luĭ; nimic de arme şi luptă, şi tot ce cunoaşte este numaĭ pădurea cu arborĭĭ, cu florile, rîurile şi animalele eĭ. Herzeleide se cutremură gîndind c'ar putea să-l piardă vr'odată, pentru că viaţa luĭ este viaţa eĭ. Ea se ridică încetişor, îl închină, îl sărută pe fruntea luĭ înseninată de visurĭ dulcĭ şi dispare în pădure ca se culeagă de ale mâncăreĭ. Soarele apune. Amurgul se lăţeşte din ce în ce maĭ mult, când în depărtare, se vede ceva sclipind care se apropie mereŭ; s'aude tropot de caĭ şi zuruit de arme; este o trupă măreaţă de cavalerĭ în zale, care trece în goana cailor pe din naintea colibeĭ sărace. Copilul deşteptându-se de sgomot, sare drept în picioare şi se uită uimit la splendoarea care trecea pe dinaintea luĭ ca o vijelie strălucind. Ochiĭ ĭĭ lucesc cu nesaţ în dorinţa de a înţelege ceea ce vede, sângele tată-sĕŭ svîcneşte în vinele luĭ, şi în pieptu-ĭ se naşte tainica dorinţă de a le semăna acestor cavalerĭ. In mintea-ĭ de copil inconştient, se ia după dînşiĭ. Sermană mamă, de ceea ce te-aĭ temut, nu veĭ scăpa, căcĭ copilul iţĭ pleacă şi nicĭodată nu-l veĭ maĭ revedea. Uşor ca o căprioară Parsifal aleargă în pădurea întunecoasă, şi în urmă, tot maĭ în urmă rămânea coliba. El nu ştie ce este frica pentru că nimenĭ nu-ĭ a insuflat-o; oboseala nu o simte, căcĭ este voinic ca un zmeŭ. Dar pe călăreţĭ nu-ĭ maĭ ajunge. Câte odată i se pare că în depărtare zăreşte forme omeneştĭ şi aude nechezatul cailor. Işĭ

Biblioteca Universitară Iași

îndoeşte puterile şi aleargă mereŭ. Zileĭ urmează noaptea şi aceştia iar ziua, ş'aşa tot înainte dînsul însă nu părăseşte speranţa de a-ĭ ajunge. Dintr'o cracă de salcie îşĭ face un arc pe care îl încordează cu funiĭ de liane, iar din pietre şi lemne îşĭ face săgeţĭ omorîtoare care nimeresc tot ce sboară. Codrul se răreşte, Parsifal ĭese la un luminiş, unde aude nişte sunete prelungite care abea străbat prin promoroaca dimineţiĭ. El stă pe loc, îşĭ opreşte respirarea şi cu gura întredeschisă, cu ochiĭ marĭ, ascultă acele sunete de trîmbiţĭ ce se întind în văsduh peste toată valea adormită. Nicĭ nu-ĭ trece prin minte că el se află pe pămîntul sfînt. Numaĭ sufletele curate găsesc cărările ascunse ale acestuĭ loc, unde o ceată de cavalerĭ distinşĭ trăesc împreună într'o sfîntă înfrăţire, consacrând viaţa lor toată omenireĭ asuprite. Binecuvîntarea luĭ Dumnezeŭ este rĕspândită peste acest ţinut şi peste cetatea măreaţă Monsalvat care încunună un vîrf de munte.

Titurel, ziditorul cetăţiĭ, a fost întâiul Rege al acesteĭ înfrăţirĭ pioase Când duşmănia oarbă, prin şiretenie şi putere, ameninţa biserica creştină, câţĭva credincioşĭ, pàzitorĭ de odoare sfinte, aŭ adus luĭ Titurel Potirul, (Gralu) din care se împărtăşi Mântuitorul la cina cea de taină, şi în care curse sângele luĭ când fu rĕstignit; pe lîngă vasul sfînt, eĭ aŭ maĭ adus şi Suliţa cu care a fost înpuns în coastă, Suliţa sfîntă, martoră a suferinţelor Fiuluĭ Domnuluĭ. Date în paza regeluĭ aceste odoare sacre, şi, spre păstrarea lor, Titurel a zidit cetatea Monsalvat.

Potirul sacru luminează la un anumit ceas într'o aureolă întinsă; el păzeşte pe Cavaleriĭ fraţĭ de boală şi de moarte. Suliţa sfîntă apără ţinutul cu o putere vecinic biruitoare; ea se reîntoarce în mâna celuĭ care o repede, adică în mâna celuĭ ce o stăpîneşte, după ce a nimicit pe acela către care a fost îndreptată.

Aşa era pe vremea când bĕtrânul rege Titurel încredinţă Preoţia fiuluĭ sĕŭ Amfortas.

Acum o voinţă maĭ tînĕră, cu braţe maĭ viguroase, era necesară, pentru că la hotarul ţinutuluĭ sfînt, bântuia stricăciunea, perversitatea, viţiul denaturat: păştea Pĕcatul. Klingsor, magicianul puternic, atrăgea în laţurĭ drăceştĭ pe mulţĭ din cavaleriĭ din Monsalvat. Cu mulţĭ anĭ maĭ înainte, el se apropie cu o umilinţă prefăcută şi se rugă se fie primit în ordinul cavalerilor fraţĭ. Voia să-şĭ ispăşască relele ca să devină sfînt; dar, neputincios se înfrângă pĕcatul în sine însuşĭ printr'o voinţă puternică, nemernicul s'a mutilat, ca numaĭ aşa să înăduşe pornirea plăcerilor deşerte. Cu scârbă şi dispreţ, îl isgoneşte regele Titurel din cetatea virtuţilor, iară el, amăgit în speranţele luĭ, cu o mânie, nebună de gelosie, începu să ţese firele rĕsbunăriĭ. Pustiul în care este gonit la hotarele loculuĭ sfînt, îl preface prin ştiinţa luĭ într'o grădină de plăcerĭ pe care o populează cu femeĭ frumoase, ca, prin amăgitorul lor surîs, să seducă pe cavalerĭ. Ura şi necazul că nu şĭ-a ajuns la scop, hotărî să le resfrângă şi asupra lor; opera

luĭ de spirit răsvrătitor, pusă odată în lucrare, avu isbîndă; mulţĭ cavalerĭ, neputênd să resiste gînduluĭ rĕŭ, căderaŭ în capcana întinsă.

Amfortas vrênd să pună sfîrşit acesteĭ nelegiuirĭ şi însoţit de câţĭva din credincioşiĭ ordinuluĭ, cu Suliţa sfîntă în mâna luĭ puternică, trecu pe pămîntul luĭ Klingsor. Dar nicĭ Amfortas, eroul voinic, nu era destul de oţelit în contra acestuĭ iscoditor de rele. Amfortas lasă pe ceĭ ce îl însoţeaŭ în urmă, şi singur se îndreaptă spre castelul farmecelor ca să-l nimicească până în adîncul zidurilor luĭ. Deodată îĭ ese înainte o femee de o frumuseţe nemaĭ pomenită; ea îĭ încântă ochiĭ, mintea şi inima. Amfortas, uitând de cele ce îşĭ propusese, cade în braţele eĭ seducătoare, iar Suliţa sfîntă îĭ lunecă din mână. Atuncĭ, dintr'un tufiş, se repede Klingsor, pune mâna pe arma sfîntă şi o repede cu putere spre Amfortas. Cavalerĭĭ sosesc prea târziŭ ca se apere pe regele şi fratele lor, căcĭ dintr'o rană adîncă curgea deja sângele luĭ vinovat. Cu un rîs diavolesc dispare Klingsor ducênd cu el arma sfîntă. Intr'un urlet asurzitor năvălesc din toate părţile creaturile luĭ Klingsor şi se năpustesc asupra cavalerilor desarmaţĭ, şi numaĭ prin puterea şi destoinicia luĭ Gurnemanz, cel maĭ în vîrstă dintre eĭ, pot să se retragă, apărându-se contra duşmanilor.

Jalnică este plângerea luĭ Titurel de rana fiuluĭ sĕŭ Amfortas, care nu se maĭ închide. In zadar porniră fraţiĭ în toate rĕspîntiile, ca să caute pentru rege buruenĭ tămăduitoare. Uniĭ din eĭ căzură în cursele luĭ Klingsor, iar alţiĭ, după călătoriĭ şi cercetărĭ îndelungate, se întorceaŭ cu leacurĭ felurite, dar nefolositoare. Degeaba călărea Kundry, femea misterioasă şi selbatică, prin ţĕrile cele maĭ depărtate, căcĭ balsamul care îl aducea cu dînsa din pustiile Arabieĭ, nu-ĭ tămăduia rana groaznică. Nicĭ o singură clipă nu-ĭ încetaŭ durerile sfăşiitoare, iar durerea căinţeĭ de pĕcatul făptuit, era şi maĭ mare în sufletul luĭ. El, singurul pĕcătos între curaţĭ, era condamnat să slujească ca preot suprem în toate zilele la desvĕlirea, la înălţarea şi binecuvîntarea Sfîntuluĭ Potir, care numaĭ pentru gemetele luĭ îngrozitoare nu avea nicĭ o clemenţă; doar că îl ţinea în viaţă şi nu-l lăsa să moară, deşi el mereŭ se ruga morţiĭ să se îndure şi să-l ia cu dînsa. In ceasurile desnădăjduiriĭ uită chiar vorbele, pline de înţeles, pe care i le spune vocĭ îngereştĭ pe când e muncit de durere, trântit cu fruntea arsă pe pietrele templuluĭ, dinaintea altaruluĭ:

„Prin compătimire ştiind
„Nebunul neprihănit
„Aşteaptă-l,
„Pe acela care l-am ales [1]).“

[1]) „Durch Mitleid wissend
„Der reine Thor,
„Harre sein,
„Den ich erkor.“

Adică: acela care prin compătimire va avea milă de dînsu şi val înţelege, va resimţi chinurile luĭ, acea fiinţă curată, fără prihană, acel nebun curat care este ales (se înţelege de Dumnezeŭ) cu răddare să-l aştepte, căcĭ el va veni să-l mîntue de păcatul şi chinul luĭ.

In aşteptarea mîntuitoruluĭ şi ceasuluĭ binecuvîntat al venireĭ luĭ, Fraţiĭ încearcă toate mijloacele spre a-ĭ maĭ alina durerile fără sfîrşit; însă grija lor cea mare este Klingsor, care, în stăpînirea armeĭ sfinte, devine din ce în ce maĭ îndrăzneţ şi ameninţă chiar locaşul sfînt.

Cu toţiĭ păzesc cu luare aminte şi credinţă nestrămutată hotarele cetăţiĭ Monsalvat. In fiecare zorĭ de zi şi în fiecare amurgit de seară se aude, de pe înălţimile turnurilor, trîmbiţile ca semnal de pază în contra vicleniĕ şi pericoluluĭ; şi astăzĭ, ca în toate dimineţile, sunete triumfale se respîndesc în aer şi apoĭ se pierd în depărtare. Parsifal se îndreaptă spre locul de unde ele veneaŭ. Intre arboriĭ umbroşĭ să zăreşte un lac limpede şi liniştit, iar în aer se aude freamătul aripelor uneĭ lebede; albă şi frumoasă ca pluteşte uşor în zarea albastră. Fără întîrziere, Parsifal încordează arcul, dă drumul şi săgeata sbîrnîe despicînd aerul; lebăda, lovită de moarte, cade la pămînt, filfîe încă de două-treĭ orĭ din aripele-ĭ lungĭ, puterile o părăsesc. Parsifal se ia după dînsa, dar de odată nişte braţe puternice îl apucă şi cu toată resistenţa luĭ, este condus spre locul unde căzuse lebăda. Un bătrîn frumos se aplecă peste dînsa, din ochiĭ luĭ pică lacremĭ de milă: e Gurnemanz. Parsifal, nebunatic şi naiv, povesteşte cum a lovit-o. „In fugă nimeresc tot ce sboară". El nu înţelege şi se miră de jalea şi lacremile bătrînuluĭ. Dar apoĭ, cînd Gurnemanz îĭ spune cu vorbe mişcătoare, cum dînsul a turburat liniştea păduriĭ, lovind o pasere blîndă, prietinoasă şi omorînd-o numaĭ din plăcere copilărească, atuncĭ Parsifal e sguduit de o simţire necunoscută de el; o compătimire adîncă îĭ cutremură inima şi, în întâiul moment de căinţă, el sfarămă arcul cu săgeţile şi le aruncă departe. Bătrînul mirat, îl întreabă de locul naşteriĭ, de tată şi nume? El nu ştie să respundă şi nu-şĭ maĭ aduce aminte decît de chipul mameĭ luĭ iubite la care ar vrea să se reîntoarcă.

Pe cînd se petreceaŭ acestea, Amfortas, regele bolnav, este dus dela baea, care în fiecare dimineaţă îĭ răcoreşte rana, spre cetate; toţĭ cavalerĭĭ îl urmează afară de Gurnemanz. Bătrînul remîne cu Parsifal şi îl întreabă şi îl descoasă cu o nădejde din ce în ce maĭ mare. Oare să fie el „nebunul neprihănit" pe care cu toţiĭ cu atâta dorinţă şi impacienţă îl aşteptaŭ? Indrăzneţ este, şi nevinovat; fi-va oare prin compătimire şi ştiutor? Pare a fi dintr'o rasă nobilă. Cum se face însă, că nu poartă cu el arme maĭ bune? Kundry, femeea tainică şi sălbatică, ştie să ghicească multe. Cu puţin maĭ înainte ea sosise din pustiile Arabieĭ aducînd balsam pentru rege şi acum ostenită, zace într'un colţ al păduriĭ. Rizînd ascuţit, dînsa narează despre orfanul Parsifal şi despre mama luĭ; cuvintele satanic îĭ ese din gură, iar

în ochiĭ eĭ se citeşte o durere fără sfîrşit. „Călăream pe lîngă colibă, strigă ea către Parisifal şi am văzut'o murind, iară pe tine, smintitule, îmĭ zise să te salut". Parsifal, cu ochiĭ holbaţĭ şi turbat de durere, îşĭ pierde simţirile; el sare la Kundry ca să o sugrume, crezînd că prin putere poate să oprească moartea mameĭ luĭ. In oarba luĭ mânie, el confundă moartea, adică solia, cu Kundry solul. De loc nu ĭ trece prin minte că el este pricina morţiĭ eĭ prin nebunatica luĭ fugă. Gurnemanz se aruncă încă între Parisifal şi Kundry vrînd să potolească violenţa celuĭ dintâĭ, dar nu e nevoe, căcĭ durerea subită i-a muiat puterea; ochiĭ i se împăinjinesc, mintea i se învîrteşte, picĭoarele nu-l maĭ ţin şi împleticindu-se cade în braţele luĭ Gurnemanz. Kundry se repede la isvor, ia apă într'un vas şi-ĭ dă de băut, iar bătrânul, mulţumindu-ĭ pentru fapta eĭ bună, ea-ĭ respunde cu vorbe adînci şi cu un geamăt amar: „Nicĭodată nu fac bine, numaĭ pacea o vreaŭ". De odată se aude un vaet de sunete straniĭ; ele vin din depărtare şi numaĭ dînsa le înţelege. O convulsiune îngrozitoare o cuprinde şi, cu un ţipăt sfăşiitor, ea cade şi dispare în tufiş. Toată atenţiunea luĭ Gurnemanz se îndreaptă asupra luĭ Parsifal, în care el pare că ar recunoaşte pe trimisul luĭ Dumnezeŭ şi mîntuitorul lor; bătrânul se decide să-l ia cu dînsul în cetate şi cu îngrijire părintească îl conduce într'acolo. Pe calea stâncoasă suişul e tot maĭ înalt, cărările tot maĭ întunecoase şi încurcate, iar cerul acoperit cu norĭ negri şi ameninţătorĭ. După mult umblet, drumul se face maĭ frumos şi vremea se răsbună. O poartă mare se deschide încet şi greoiŭ. Sunete prelungite de fanfare vibrează în aerul dimineţiĭ; ele cresc tot maĭ tare şi se împreună cu glasurĭ de clopote solemne. Gurnemanz şi Parsifal ajung într'o sală vastă prin bolta căreia pătrund razele soareluĭ răsărind. Uşile se deschid din toate părţile şi cu cântece evlavioase apar fraţiĭ Cavalerĭ (Cavalerĭĭ Graluluĭ).

De cele ce vede şi aude Parsifal înmărmureşte. Un om frumos cu faţa albă ca varul şi slăbită de durerĭ, cu privirea rătăcită, este condus în sală şi aşezat pe un pat de odihnă înaintea altaruluĭ: Amfortas regele bolnav. El trebue să slujească la liturgia înălţăreĭ sfîntuluĭ Potir, balsam de tărie şi credinţă pentru toţĭ fraţiĭ luĭ, afară însă de el. Dar de astă dată se opune, şi, cu toată porunca bătrânuluĭ Titurel, el nu maĭ vrea se conducă sfînta ceremonie. Cu mâna crispată pe rana care-l arde cumplit, nenorocitul se roagă de îndurare, se roagă de îngerul morţiĭ, căcĭ numaĭ el ar putea să-ĭ amuţească durerile iaduluĭ. Gemetele luĭ Amfortas răsbat în inima luĭ Parsifal, dar el nu este încă în stare a-şĭ explica acest răsunet puternic. Impresiunile exterioare sunt prea marĭ, şi până când conştiinţa compătimiriĭ să se desluşească în mintea şi sufletul luĭ, el stă tot înmărmurit. El simte, dar nu ştie ce? Tremură, şi nu ştie de ce?

La reînoita poruncă a luĭ Titurel, Amfortas începe slujba: Vasul sfînt este desvălit şi un crepuscul dulce se răspândeşte în sala în care domneşte o

liniște pioasă. Bolta templului resună de coruri armonioase, și raze orbitoare cad prin ferestrele bolții de-asupra sfintului Potir, care luminează cu o lumină purpurie. Toți frații cad în genunchi; ei sunt într'un extaz divin, și însuși Amfortas își uită durerile. Crepusculul se limpezește încet, și ziua reapare. Amfortas depune Vasul sfînt pe altar și toți Cavalerii se așează la cina de dragoste frățească. Parsifal stă tot încremenit lîngă o ușă, așa cum vremea l-apucase; el nu vede semnele pe care-i le face Gurnemanz ca se vină se mănînce, vede numai pe omul suferind, aude numai tînguirea amară a ființei chinuite; el se uită țintă numai la Amfortas, care, ajutat de frații lui, iese din templu; toți se duc, afară de Gurnemanz care rămâne în urmă și, în speranțele lui amăgite, el scutură cu putere pe Parsifal, și îl întreabă supărat:

„Ce mai stai aici?
„Știi tu ce ai văzut?“

Copilul mut clătină din cap că n'a priceput nimic, bătrânul necăjit îl isgonește din locașul sfînt.

Gurnemanz nu știe că atât el cât și frații lui vor îndura multe, că încercările vor crește din zi în zi, că cu toții trebuiau să fie demni de mîntuirea mult așteptată, pe care numai o inimă neprihănită o va aduce cu dînsa. Ispitele care erau tot mai mari și mai grele îi făcuse pe bieții cavaleri sîlnici și neîncrezători. Hărțuiți în lupta continuă cu Klingsor, dușmanul neîmpăcat, splendoarea lor de odinioară căzuse, compătimirea și apărarea pentru cei asupriți lîngezise, se făcuse nepăsători. Kundry, de care înainte aveau milă, era rău tratată și desprețuită. Singur Gurnemanz o apără, pentru că numai el mai crede și speră în știința leacurilor ei. El recunoaște în Parsifal oarecare asemănare cu mîntuitorul lor, dar pentru că speranța lui nu se împlinește într'o clipă, îl isgonește; bătrân nerăbdător, interesat și nepăsător, el vede nevinovăția băiatului și îl împinge în cursa lui Klingsor. Trist, cu capul plecat, pleacă Parsifal din cetatea sfîntă. Veselia copilărească din el se duce și o durere necunoscută îi apasă inima. Înaintea ochilor vede mereu chipul omului nenorocit care nu vrea să mai trăiască și se moară nu poate. Cine i-a făcut rana arzătoare? Cine i-a pricinuit durerile fără sfîrșit? Iar bătrânul, care la început era așa de bun, blajin cu el, de ce în urmă se schimbase așa de tare? Ce-i făcuse să-l isgonească? Tot mergând cu gîndurile încurcate și făcându-și fel de fel de întrebări, în restrînsul cerc al nevinovăției lui copilărești, Parsifal se întoarce în codru. Aici paserile cântă și ciripesc atât de dulce și frumos, mirosul de flori este îmbătător, de-asupra capului, în raze luminoase, se alungă fluturii, iar printre ramurile înflorite rîd și se sărută turturele albe. Pășind înainte, aerul devine tot mai greu și sunetele straniî pe care le mai auzise odată atunci când Kundry dispăruse de lîngă

el, le aude din nou, dar mai înteţite, mai sgomotoase, mai sălbatice. De odată ca un vîrtej, năvălesc din toate părţile oameni bine înarmaţi asupra lui Parsifal; el se apără ca un adevărat războinic; smunceşte unuia o spadă grea pe care o învîrteşte cu iuţeala fulgerului în aer; la mulţi le sfarmă braţele, altora capetele, iar cei rămaşi, uimiţi de atâta putere, o rup de goană care încotro apucă. Parsifal se urcă pe zidurile înalte ale castelului lui Klingsor. In năuntru vede o grădină încântătoare, însufleţită de fete şi de femei frumoase; ele plâng şi chiamă pe iubiţii lor fugiţi în toate părţile.

Inminunat de priveliştea frumoasei grădini şi de jălania fetelor, Parsifal se dă jos între ele şi le întreţine cu vorbe blânde şi prietinoase. Curînd toţi iubiţii lor sunt daţi uitării, şi fetele cu surîsul dulce îşi dau multă osteneală ca să placă nouluî venit; ele se împodobesc cu flori şi învîrtind hora în jurul lui, îi mîngâe obrazul, îi netezeşte părul, vor să-l sărute crezîndu-se fiecare că e cea mai frumoasă dintre toate. In zadar încearcă ele prin fel de fel de mijloace ca să deştepte într'însul patima dragostei deşarte. Unele imploră, altele ameninţă şi toate intră în sufletul lui. Parsifal cu un zîmbet liniştit, le dă uşor în lături şi-şi face drum înainte. Supărate de această atitudine a lui, ele îl numesc prost şi rece. Dar ca valurile apelor neliniştite năvălesc iarăşi asupra lui; el se desbară de ele şi e aproape de a părăsi grădina, când o voce suavă îi strigă: „Parsifal, rămâi!“

Pentru prima oară de când rătăcea, Parsifal audè numele cu care îl chema mama lui; îl uitase de mult. Acea misterioasă, dulce chemare, se repetă, fetele se îndepărtează încet, iar el înlemnit, se uită spre locul de unde venea glasul dulce şi mîngâios. Crengile unui tufiş foşnesc lăsându-se încet la pământ, pe un pat de flori se vede o femee pe care numai un vis ar putea să o nască. Este Kundry, vedenia sălbatică din cetatea sfîntă, aceeaşi care odinioară zăpăcise minţile lui Amfortas. Prin voinţa demonului Klingsor, ea este cu totul transformată.

Din înălţimea unui turn, el observase apropierea voiniculuî şi ştie ce greu este a seduce şi corupe inima lui curată. Numai Kundry, gîndi dênsul, ar putea să-l prindă în mrejele ei puternice, şi de aceea, prin puterea lui asupra ei, o chiamă la dînsul din letargie şi o îndreaptă spre Parsifal. Precum căzuse Amfortas, păzitorul neprihănit al sfîntului Potir, tot aşa şi Parsifal nevinovatul să fie jertfa plăcerilor deşerte. Kundry este transformată, frumoasă, strălucind ca un soare, totuşi, peste capul acestui Ahasver femeesc zace privirea dureroasă şi pedeapsa celui de sus, pentru că şi-a rîs de Christos, pe când îşi ducea crucea pe drumul Golgotei. Ea trece prin diferite chipuri şi jalnica căutătură a Fiului lui Dumnezeu, o urmăreşte pretutindeni şi n'o mai lasă să moară; dînsa nu va muri până când nu va găsi o privire tot aşa de tristă, miloasă, ca a Fiului lui Dumnezeu şi se va îndura de chinurile ei. Blestemul o alungă fără încetare prin veacuri. In zadar se sbate ne-

norocita fiinţă schingiuită de fermecătorul Klingsor, care o stăpîneşte şi căruia trebuie să i se supună. Nimenĭ în lume nu o va deslega. Toţĭ cărora le eşise înainte aŭ fost slabĭ, n'aŭ fost în stare s'o ridice din prăpastie, din osînda veşnică. Pe când ea se află în somn letargic, Klingsor îĭ ordonă să se ducă iar la Parsifal, care era aproape să părăsească grădina plăcerilor. Cu cuvinte dulcĭ şi linguşitoare, ea căută se ademinească pe Parsifal care rĕmâne nestrămutat. Pe el îl apără paváza nevinovăţieĭ copilăreştĭ, şi Kundry îşĭ dă toată silinţa ca să-l facă „ştiutor", înainte de a-l precipita în cursa pĕcatuluĭ.

Maĭ întâĭ ea încearcă să nască în inima copiluluĭ o durere, o căinţă adîncă că a părăsit pe iubita luĭ mamă; apoĭ îĭ povesteşte cum Herzeleide, după fuga luĭ, l-a căutat pretutindenĭ şi cum apoĭ zdrobită de tristeţă şi durere, chemându-l zi şi noapte, îşĭ dase sufletul cu numele Parsifal pe buze. Induioşat de această povestire, el cade la picioarele eĭ, şi gîndindu-se numaĭ la durerile, la moartea mameĭ luĭ iubite, el lasă pe Kundry să-ĭ netezească pletele frumoase şi faţa luĭ scăldată de lacremile căinţeĭ. Chipul dulce al Kundryĭ, pĕrul eĭ auriŭ, ochiĭ blânzĭ şi prietenoşĭ, vorbele-ĭ dulcĭ de compătimire şi mîngâere, fac bine luĭ Parsifal şi îĭ uşurează durerea. Sub dulceaţa mîngâerilor, el confundă într'un moment pe Kundry cu mama luĭ. Privirea eĭ însă se schimbă cu încetul; ochiĭ îĭ devin arzĕtorĭ, vorbele, îmbrăţişările maĭ ferbinţĭ, tot maĭ ferbinţĭ, parfumul simţurilor, care se respândeşte în jurul eĭ, ameţitor. Ea se apleacă spre el, buzele eĭ arzătoare se lipesc cu patimă de gura luĭ caldă. Un ce, ca un trăsnet venit din senin, atinge şi străbate toată fiinţa copiluluĭ: chipul jalnic şi glasul tînguios al luĭ Amfortas revin dinaintea minţiĭ luĭ. La sărutatul eĭ voluptos, Parsifal cu iuţeală se smunceşte din braţele eĭ, îşĭ aduce aminte de Amfortas, înţelege chinurile luĭ şi înlătură ispita pĕcătoasa în care căzuse odinioară Amfortas. Pricepênd acum sacra luĭ misiune: mîntuirea locaşului Dumnezeesc de ispitele nelegiuiţilor, încercările pe care le maĭ face Kundry asupra luĭ remân zadarnice.

„Prin compătimire nebunul neprihănit a devenit ştiutor", şi această compătimire conştientă îĭ dă divina putere de a salva pe ceĭ căzuţĭ. Chiar pe Kundry o va salva după ce maĭ întâĭ va tămădui rana luĭ Amfortas vinovatul. Parsifal se roagă de Kundry să-ĭ arate calea spre Monsalvat. Nevrednică însă cum e, nu înţelege menirea luĭ sfîntă, refuză rugămintea luĭ, şi ca o desperată afuriseşte toate drumurile pe unde Parsifal va voi să treacă. Klingsor, care nu prevĕzuse acest sfîrşit funest pentru el, înspăimîntat, apare sus în castel, ridică suliţa sfîntă şi cu o putere nespusă o repede spre Parsifal. Dar şi această ultimă încercare e zadarnică, căcĭ arma sfîntă sboară, şi în loc se străpungă pe Parsifal, ea se opreşte drept de-asupra capuluĭ luĭ nevinovat. El apucă suliţa, care stă neclintită de-asupra luĭ, face cu dînsa semnul cruceĭ şi o ţine ridicată în sus. Bubuind şi trosnind

până în temelie se risipește cetatea farmecelor, îngropând pe Klingsor sub ruinele ei. Astfel dispare locașul ilusiilor înșelătoare și plăcerilor fugare.

Parsifal se întoarce spre Kundry care, înspăimîntată, căzuse cu fața la pămînt. El o îndeamnă să se pocăiască și apoi pleacă, mânat de o singură cugetare: scăparea lui Amfortas și a fraților lui din lanțurile suferințelor. Dar înainte de a regăsi calea spre cetatea sfîntă trec ani la mijloc, așa că copilul Parsifal devine bărbat.

Imbrăcat în zale negre și grele, el se apropie de cetatea sfîntă. Primăvara înflorește în splendoarea ei. Cine ar putea să spună veselia care răsună din arbori, din earbă și flori, și cine ar putea să descrie doliul care domnește sus în cetate. Amfortas este atât de bolnav, că de mult el nu mai slujește sfintele liturghii. Toți cavalerii frați iau parte la durerile lui și sufer dimpreună cu dînsul. Toți sunt cu inimile în jale; palizi și tăcuți, ei rătăcesc ca niște umbre. Titurel murise, iar Gurnemanz, cel mai vrednic între ei, ajuns la adînci bătrânețe, slăbit și albit de suferinți, devenise pusnic în apropiere de sfînta cetate. Mîndria lui de odinioaiă dispăruse. Kundry, după pustiirea grădinei desfrînate și nimicirea lui Klingsor, remasă singură în viață, pentru că așa era osîndită, rătăcea pe lîngă sfînta cetate; pocăința o pregătește pentru ceasul iertărei și mîntuirei. Ziua în care Parsifal pășește din nou pe pămîntul sfînt este Vinerea Mare:

„Ziua clemenței fără seamăn".

El întîlnește pe Gurnemanz și Kundry, care îl recunosc. Bătrânul într'o mare agitație și fără să poată zice un singur cuvînt, vede Sulița sfîntă în stăpînirea celui fără de prihană. Kundry își întoarce cu spaimă privirea de la arma sfîntă. Gurnemanz îi povestește toate grelele încercări care au trecut peste frații lui, îi spune de moartea lui Titurel, nesfîrșitele chinuri ale lui Amfortas, și cum Sfîntul Potir de mult nu mai respândește lumina lui binefăcătoare.

La auzul acestor nenorociri, chipul trimisului lui D-zeu ia expresia celei mai profunde dureri; el resimte în inima lui curată chinurile tuturor fraților. Doborît de durerea sufletului și osteneala drumului, Parsifal e condus la isvorul sfînt din apropiere; apa lui răcorește și întărește pe cei obosiți. El se așează pe o bancă de peatră, amêndoi îl desbracă de zalele grele și cu apă limpede și rece Gurnemanz îi udă chipul. Și precum odinioară Magdalena șterse picioarele Mîntuitorului nostru cu părul ei, tot așa și Kundry spală picioarele lui Parsifal, le usucă cu părul ei și apoi le îmbălsamează. Bucuria, care se resfrânge pe fața erouluĭ, crește și mai mult când Gurnemanz îl miruește, zicênd:

„Astfel ne-a fost scris,
„Eŭ îţi binecuvintez chipul
„Şi te salut de Regele nostru [1])".

Parsifal îndeplineşte întăia luĭ misiune şi botează pe pocăita Kundry cu apă din isvorul sfînt. Ea este deslegată de blĕstemul greŭ, lacremile o înneacă, bucuria şi liniştea i se revarsă în suflet. Toată firea pare uimită, şi aniversarea zileĭ morţiĭ Mîntuitoruluĭ se anunţă prin sunetele clopotelor tînguioase care resună în cetate. Lacremele de căinţă se revarsă în toată creştinătatea: e Vinerea Mare, ziua iertăreĭ divine. Parsifal depune pe fruntea Kundryĭ sărutatul iertăreĭ şi înfrăţireĭ Dumnezeeştĭ. Cătreşĭ treĭ se îndreaptă către cetate, unde nu s'aude decât jale şi plâns. Amfortas promite înaintea remăşiţelor păminteştĭ ale luĭ Titurel să slujască Sfînta Liturghie din acea zi mare. Dar durerile îl copleşesc şi chinul a ajuns la culme. Cu o sĕlbatică desnădăjduire, el îşĭ sfâşie cămaşa de pe piept şi arătându-şĭ rana sângeroasă, strigă celor din jurul luĭ:

„Ucideţĭ pe pĕcătosul cu chinurile luĭ!
„De sine atuncĭ vĕ va lumina sfîntul Potir [2])".

Nevĕzut intră Parsifal, însoţit de Gurnemanz şi Kundry, înăuntru şi atinge cu vîrful sfinteĭ Suliţĭ rana luĭ Amfortas. Faţa acestuia se înseninează într'un divin extaz; el cade în braţele luĭ Gurnemanz. O mîngăere dulce, o bucurie nespusă se revarsă în sufletele celor mîntuiţĭ. Eĭ recunosc arma sfîntă a căreĭ înstrăinare îĭ cufundase în urgie. Amfortas e mîntuit de pĕcatul şi chinurile luĭ îngrozitoare, iar Parsifal, ca alesul luĭ Dumnezeŭ, se îndreaptă spre altar şi începe sfînta ceremonie. Cu ochiĭ spre cer, el se roagă către A tot puternicul lumiĭ, ridică şi închină sfîntul vas, care din noŭ luminează cu o lumină vie şi revarsă razele luĭ binefăcĕtoare în sufletele tuturor fraţilor îngenunchiaţĭ, cu privirea spre mîntuitorul lor. Kundry expiră la picioarele luĭ Parsifal, pe treptele altaruluĭ.

Sfîntul duh, în chip de porumb, revine şi se lasă din văsduh de-asupra sfîntuluĭ vas pe care Parsifal îl ţine cu amêndouĕ mânile în sus. Vocĭ divine respund din bolta bisericiĭ; ele măresc prin cântece armonioase pe Inaltul păzitor al lumiĭ. Astfel se sfîrşeşte acest mare cânt: „Cântul iubiriĭ curate, iubiriĭ dumnezeeştĭ".

Ca şi Amfortas, sufletul omuluĭ încărcat de pĕcate, strigă după ier-

---

[1]) „So ward es uns verhiessen
„So segne ich dein Haupt
„Als König dich zu grüssen".

[2]) „Tötet den Sünder mit seiner Qual
„Von selbst dann leuchtet euch wohl der Gral".

tare. Ca şi Klingsor, spiritul rĕuluĭ insultă, înşală pe alţiĭ şi pe sine însuşĭ. Ca şi Kundry, femeea căzută, rîde de propriele eĭ chinurĭ. Şi ca dumnezeescul mîntuitor, Parsifal păşeşte în această vale a vaetelor, şi inima luĭ, sângerând de durere, se împreună cu sufletele noastre şi simte durerile eterne ale acesteĭ lumĭ nenorocite. Sulița, făcătoarea de minunĭ cu care a fost împuns în coastă Mîntuitorul nostru, simbol înnalt, tămădue odată cu rana luĭ Amfortas şi ranele noastre; iar lumina strălucitoare a Sfîntuluĭ Potir, (în care se păstrează sângele Domnuluĭ), ca o aureolă strălucitoare, revarsă în inimile noastre speranţa mîngâitoare a unuĭ viitor maĭ bun.

DIMITRIE POPOVICI.

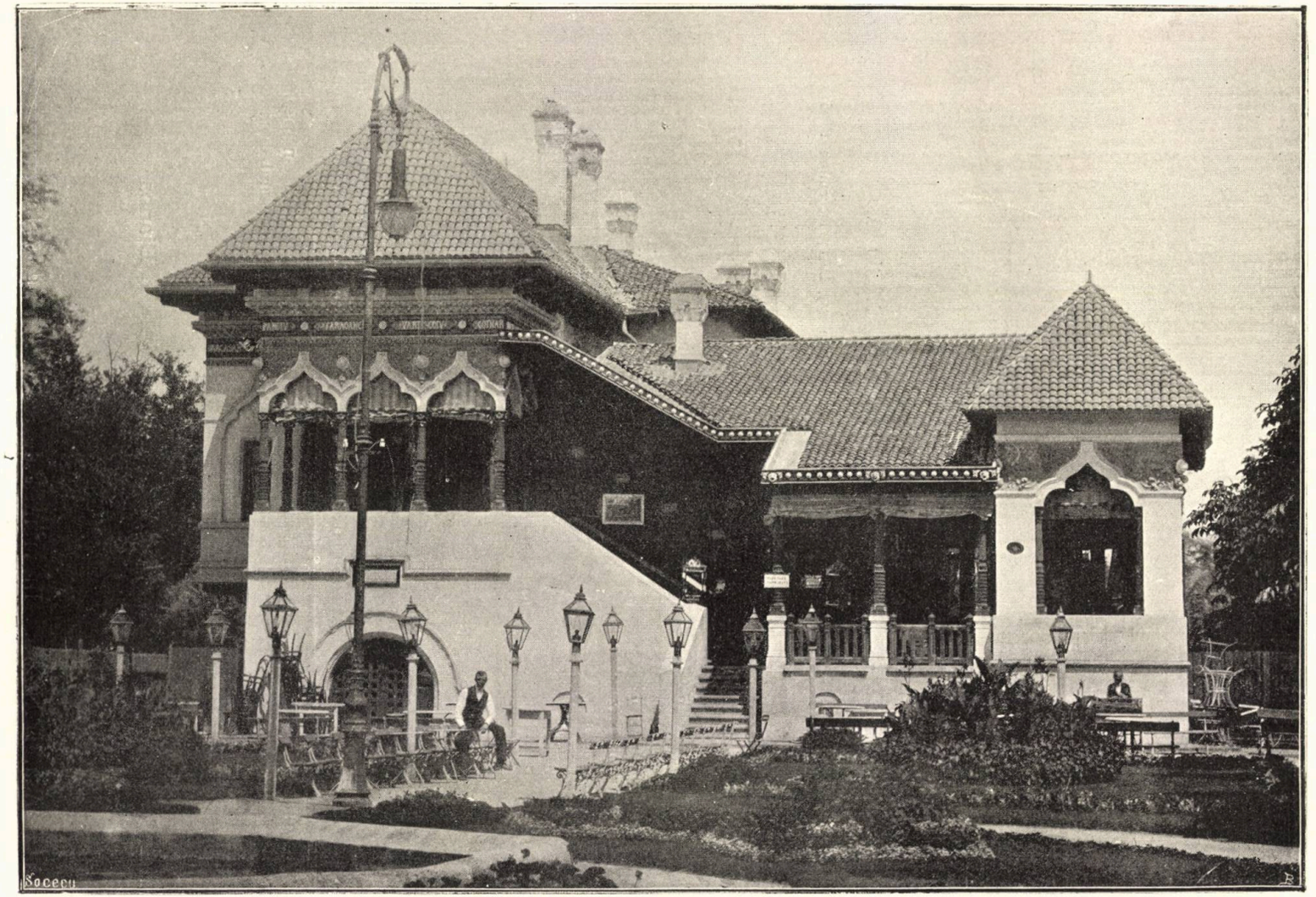

Pavilionul de la Şosea.

BIANCA

DRAMĂ ÎN TREĬ ACTE, ÎN VERSURĬ,

(representată pentru întâia oară la Teatrul Naţional din Bucureştĭ, la 17 Decembre 1896)

PERSOANELE:

Ducele de Brunswick	Principele de Condé
Baronul Dumvorth	Ducele d'Angoulême
Cavalerul de Valmors	Ducele de Berry
Cavalerul d'Anzy	Ducele de Bourbon
Contele d'Artois	Ducele d'Enghien
Contele de Provence	Bianca Orsini, baroană Dumvorth.

Acţiunea se petrece la Coblentz, 1792.

ACTUL I

Scena represintă o grădină. In fund, parcul. In dreapta (publicului), casă cu două etaje în faţa căreia stă terasa, comunicând printr'o uşă. Pe terasă e o canapea, o măsuţă şi un fotoliŭ. Jos, în grădină, în stînga, o altă masă, cu două scaune. E ziuă.

Când se ridică cortina, Bianca stă pe canapeaua de pe terasă cu o carte-n mână. Baronul Dumvorth cu cavalerul d'Anzy, coboară scara şi staŭ de vorbă-n grădină, baronul dând să se vadă că are de gînd să plece.

SCENA I

Baronul Dumvorth, Cavalerul D'Anzy, Bianca

Baronul

Aşa, D'Anzy!.. In vremea de azĭ, rar se găseşte
Câte-o femee, 'n care s'ajungĭ să crezĭ orbeşte,
Cum crezĭ într'un prieten; să suferĭ lingă ea;
Să lupţĭ cu ea alăturĭ; să ştie şi să vrea

Durerea să-ţĭ mîngâe, şi, când 'ţĭ-ajungĭ dorinţa
Să caute-n isbînda-ţĭ mândria şi credinţa, —
Într'un cuvînt să-ţĭ fie icoana, căreĭ tu
Te 'nchinĭ ca la norocul ce-n cale-ţĭ se-abătu . . .
E greŭ, greŭ, cavalere! . . Eĭ, nu zic . . . cine ştie . . .
De-am fi trăit acuma cincĭ sute, orĭ o mie
De anĭ . . .

D'Anzy

Tot dacă, dacă! . . Eŭ, domnule baron,
Socot că n'aĭ dreptate să nu laşĭ nicĭ un tron
Virtuţilor femeiĭ . . . Aşa e omul, rece! . .
Când valurile vieţeĭ vin gata să-l înece,
Aruncă vina pe-alţiĭ şi 'ntreabă-a luĭ nevoĭ:
„De ce nu sunt acuma cu-atâţia anĭ 'napoĭ?“ ;
Dar nu vrea să-şĭ dea seamă de loc că, dacă 'nalta
Ursită-ĭ da alt secol, — şi lumea-ar fi fost alta,
Şi el, căutând în vieaţă un alt soiŭ de-adăpost,
Şi-n cuget şi-n simţire un altul ar fi fost.

Baronul

In felu-acesta, poate că judecĭ drept . . . Dar cine
Imĭ neagă partea doua? . . (Pausă) Ascultă-mĕ pe mine:
Femeile de astăzĭ n'aŭ inimă . . . Şi chiar
De a maĭ rĕmas vreuna, ca drept un lucru rar,
Orĭ trebue s'o cauţĭ o 'ntreagă 'mpărăţie, —
Şi nu ştiĭ nicĭ atuncea de-ĭ scris a ta să fie, —
Orĭ creşte la 'ntuneric şi piere prin străinĭ,
Ca floarea, care moare crescută 'ntre ciulinĭ.

D'Anzy

Prea 'mbracĭ în negru lumea!

Baronul

Nu lumea, ci femeea.

D'Anzy

Cu-atât maĭ mult! . . Se poate să vĕd greşit, — dar ceea
Ce dumitale-ţĭ pare o regulă, gîndesc
Că e o întîmplare, cum şi-alte se ivesc.

Baronul

Am îndoitul vîrsteĭ pe care-o aĭ. Pe mine
Femeea nu mĕ 'nşeală. O ştiŭ atât de bine,
Încât nicĭ chiar amorul, făcut doar de urît
Să ţie-o lună-douĕ, — nu simte nicĭ atât.

D'Anzy (întrerupênd)

Mĕ eartă! . . O 'ntrebare: de ce coborĭ iubirea
Astfel?

Baronul

Fiindcă poate aşa i-a fost menirea.
Iubirea 'ntre femee şi noĭ, azĭ e destul
Să dormĭ un sfert de oră, ca să te scolĭ sătul.

Bianca

Ce satire frumoase! . . Par numaĭ cam ciudate . . .

Baronul (aspru)

De par ciudate, nu ştiŭ; dar ştiŭ că-s meritate.
Raul D'Anzy vorbeşte ca orĭce cavaler
Ce crede că iubirea-ĭ ca spada luĭ de fer.
Şi eŭ gîndeam ca dênsul în vremile apuse! . .
Când însă amăgirea din mintea mea se duse,
Văzuĭ că bun pe lume nimic nu maĭ aveţĭ,
Iar frasele iubireĭ sunt frase de poeţĭ! . .

Bianca

Destul şi-atât: ce scrie poetul, vieţueşte,
Şi patima cântată de el, de-apururĭ creşte . . .
Şi-apoĭ de ce-aruncĭ vina tot pe femeĭ? . . Nu ştiĭ
Că traiul lor atîrnă de felul cum le ţiĭ
In frêul căsnicieĭ?

Baronul

Ce-ar maĭ putea să facă
Bărbatul, dintr'o vulpe? Ce inimă se 'mpacă
Cu firea eĭ?

Bianca

Nu-ĭ vorba de fire, saŭ de fel.
Vorbesc de traĭ, de pilda luată de la el . . .

Baronul (întrerupênd)

Ce traĭ? . . Pe dealul vieţeĭ cărările sunt două.
Nu mergem toţĭ pe-aceeaşĭ. Ce ne se eartă nouĕ,
Pe voĭ vĕ 'nseamnă fierul ruşineĭ; la femeĭ,
Orĭce greşeală cere pedeapsă-n urma eĭ; —
Pe câtă vreme-un tînĕr, trezit din nebunie,
Adeseorĭ, greşeala o dă drept chezăşie
Pe drumul care-l duce urcând spre viitor,
In care tot femeea e şarpe 'nşelător.

D'Anzy

Cu alt cuvênt, nu 'ngăduĭ nicĭ un prilej, în care
Greşeala să-şĭ găsească nădejde de ertare.
N'asculţĭ c'adesea rĕul porneşte de la noĭ . . .

Baronul

Greşeala e greşeală, chiar dacă e 'ntre doĭ! . .
Ar fi o slăbiciune să ierţĭ pe cel de vină!
Loveşte-n cine-ţĭ scoate dovada la lumină;
Iar, dac' acea dovadă ţĭ-arată doĭ părtaşĭ,
Destul e conştiinţa să-l mustre că-l iertaşĭ! . . .
Aşteaptă să maĭ treacă cincĭ-şease anĭ 'nainte . . .
Atuncĭ să viĭ la mine şi să-ţĭ aducĭ aminte
De ce vorbim acuma. Să vezĭ cum te desveţĭ
De-a maĭ privi cu ochiĭ naiveĭ tinereţĭ.
Din astfel de primejdiĭ se-aţîţă revoluţiĭ!
In Franţa dumneavoastră, toţĭ fac pe pricepuţiĭ! . . .
Cu câteva cuvinte, pe care ţi le-am spus,
Aşĭ fi stîrnit şi risul şi-n temniţĭ m'aţĭ fi pus.
Altfel e-aicĭ: femeiĭ i-e dat să se gîndească
La ţinta eĭ, urmându-şĭ poteca strămoşească;
Şi, dacă nu se 'nchină virtuţiĭ, cel puţin
Să lase omenirea sub cerul eĭ senin.
Pe când acolo, astăzĭ, un roiŭ de rĕsvrătite
Aţîţă ura-n oamenĭ, pun mâna pe cuţite,

Şi-n loc să domolească nebunii revoltaţi,
Din pace fac teroare, şi fiare din bărbaţi! . . .

(Pausă, în care se pregăteşte să plece).

Imi pare rĕŭ că trebuĭ să es 'naintea cineĭ,
Căcĭ, am maĭ sta de vorbă şi am dovedi cu cine-ĭ
Din amêndoĭ dreptatea . . .

D'Anzy

Eşĭ în oraş?

Baronul

Mĕ duc
La ducele de Brunswick.

D'Anzy

De ce?

Baronul

Vreaŭ să-l apuc
Ne însoţit de nimenĭ, ca să se chibzuească
Cum ne 'ntâlnim şi unde.

D'Anzy

Se poate să primească
Şi veştile din Franţa. Marquizul de Bouillé
Aşteaptă la fruntariĭ, dar nu ştim unde e.

Baronul

Tot nu ne-a scris?

D'Anzy

Nu încă. Porunca 'mpĕrăţieĭ
S'a 'ntors?

Baronul

S'a 'ntors.

D'Anzy

Ce spune?

Baronul

Că regele Prusieĭ
Porneşte spre Mayentza, cum s'o 'nopta; iar noĭ
Să cerem mâine baniĭ şi planul de rĕsboĭ . . .
Maĭ mult de-aceea caut să vĕd pe domnul Duce . . .
Să ne vedem! . . .

(Ese prin fund, pe portiţa din dosul terasei).

SCENA II

D'Anzy, Bianca

D'Anzy (urcând terasa)

Bianca! . . . Cum poţĭ tu încă duce
O vieaţă-aşa? . . .

Bianca

Vĕzut-aĭ cum strigă singur „jos
Femeile şi-amorul“ !? Şi tot el e gelos! . . . (Ironic).
Gelos! . . . Şi nu-ĭ pe lume ceva care să fie
In om maĭ îndîrjită, decât o gelozie
Crescută dintr'o fire de om îmbătrînit,
Ce-n viaţa luĭ întreagă o clipă n'a iubit! . . .

D'Anzy

Dar eŭ? . . . Ştiĭ tu cât sufĕr? . . . Puţin e că sunt faţă
La tot ce se petrece? . . . Când inima mĕ 'nvaţă
Să-l sfarăm, judecata mĕ ţine nemişcat
Şi sunt dator să sufĕr, fiind că ţĭ-e bărbat! . .
Pe urmă . . , vezĭ tu . . , nu ştiŭ nicĭ eŭ de ce mĭ-e teamă . . .
De câtva timp, baronul încep să bag de seamă
Că tot ne spionează . . . A bănuit ce e,
Căcĭ gelozia vede maĭ bine ca orĭce.

Bianca

Ţĭ-e teamă? . . . (ironic). Şi de cine? . . . De el? . . . (rîde).

D'Anzy

Nu! De trădare.
Spioni sunt pretutindeni, când preţul pus e mare;
Şi gîndul că un altul e-n urmă-ţi, pas cu pas,
Iţi amărăşte până şi cel mai dulce ceas.

Bianca

E drept că nişte-asemeni fiinţe . . . te desgustă! . . .

D'Anzy (întrerupênd)

Pe unii numai. Alţii, în mintea lor îngustă,
La tot ce-i mic şi josnic privesc nepăsători.
Ceva mai mult: sunt oameni, — şi oameni simţitori —
In ochii căror, parcă ruşinea omenească
Ar fi o mulţumire ce-i face să zîmbească.
Aşa-i Valmors . . . (Bianca tresare) Ţii minte . . . prietenul cu care
Ati stat câtva-n Florenţa . . . Şi ştii ce suflet mare,
Ce inimă deschisă, ce preţios amic! . . . (Pausă).
Ce zici?

Bianca (pe gînduri)

Ştiu eu?

D'Anzy (privind-o lung)

Dar bine, ce ai? . . . Nu-mi spui?

Bianca

Nimic.
Iar mă gîndeam la *mâine!* . . . Ést mâine, care-ascunde
Ursitele, pe care nu le putem pătrunde;
Şi tremur când mi'nchipui că mâine . . , s'ar putea
Uitărei să dai toate . . . Raul! . .

D'Anzy

Iubita mea!

Bianca

Ce goală-mi va fi vieaţa cât timp veĭ fi departe! . .
De ce te ducĭ? . . Mĭ-e frică . . .

D'Anzy

Bianca!.. Dă 'ntr'o parte
Ăst cuget... Datoria mĕ cheamă la rĕsboĭ,
Şi-o dată 'ntors, doar moartea să treacă printre noĭ!..
De ce te temĭ?.. De mine?.. de-adînca-ne iubire?..

Bianca

Nu ştiŭ; dar, fără voe, o tristă presimţire
Şi-a scuturat fiorii cumpliţĭ într'al meŭ pept,
Şi mĕ gîndeam c'adesea destinul e nedrept!..
Pe uniĭ, orĭ-ce faptă, orĭcât de neertată,
La bun sfîrşit îĭ poartă şi-n rele îĭ desfată;
Pe alţiĭ, din potrivă, un lucru de nimic
I-aduce din tot omul să-şĭ facă inamic.
Cînd ceĭ dintăĭ visează în braţele iubireĭ,
Nu-ĭ nimenĭ să-ĭ deştepte din somnul fericireĭ;
Pe cîtă vreme ceĭlalţĭ n'aŭ parte pe pămînt,
Şi dragostea lor pare că-ĭ smulsă din mormînt. (Pausă).
Tot dragă-ţĭ sunt?..

D'Anzy

Iubito!.. Mĕ maĭ întrebĭ, cînd mie
Şi vieaţa şi lumina prin tine-aştept să-mĭ vie?
Tu, nu ştiĭ că sunt inimĭ ce nu trăesc decît
Atît cît aŭ pereche? Nu simţĭ ce greŭ urît
Se lasă pe-al meŭ suflet, cînd nu eştĭ lîngă mine?
Aiurea 'ndreaptă grija ce-n voia eĭ te ţine!
De ură, de invidiĭ, de ele să te plîngĭ,
Căcĭ staŭ la pîndă-n umbră şi n'aĭ cum să le 'nfrîngĭ!

Bianca

Credinţa mea e alta şi d'aia nu mĭ-e teamă:
Invidia n'atinge pe cel care-o sfăramă!..
Şi te iubesc cu-atîta pornire, şi-atît dor
De tine, mĕ cuprinde, cînd glasu-ţĭ dătător
De dulcĭ fiorĭ nu-mĭ cîntă a dragosteĭ cîntare, —
Incît, pentru-o privire orĭ pentru-o sărutare,
Aşĭ vrea, de-ar fi nevoe, să piară-n ăst rĕsboĭ
Intreaga omenire, — dar să rĕmînem noĭ!..

D'Anzy

Eşti înger!..

Bianca

Sunt femee!

D'Anzy

Şi până-n aste zile,
N'aĭ maĭ iubit pe nimenĭ cât mĕ iubeştĭ?..

Bianca

Copile!
Nu-ţĭ maĭ aducĭ aminte cum, chiar din ziua 'ntâĭ,
Cu ochiĭ tĕĭ făcut-aĭ ca sclavă să-ţĭ rĕmâĭ?..
Nu simţĭ ce sânge bate în têmplele-mĭ aprinse?..
Şi cum, de-aci 'nainte, simţirile-mĭ cuprinse
De-amoru-ţĭ, ar maĭ zice un altul „te iubesc"?

D'Anzy

Spuĭ drept? N'ascunzĭ de mine nimic?.. Nu bănuesc,
Şi totuşĭ îndoiala...

Bianca (întrerupênd)

Minţitu-ţĭ-am vre-o dată?..
Cum ţĭ-aşĭ ascunde ţie? Şi ce s'ascund, când toată
Povestea vieţeĭ mele stă scrisă-n ochiĭ meĭ?..
Te uită şi, privindu-ĭ, citeşte... Ce-ţĭ spun eĭ?..

D'Anzy

Nu ştiŭ. Dar simt că-n două fiinţe-astfel legate
E o putere, care voinţa chiar abate;
Un ce, care ne 'ndeamnă, ca zeŭ ispititor,
Tot maĭ adînc să 'nfigem săgeata de amor...
Bianca!.. (Se aude sgomot de paşĭ şi de pintenĭ în dosul teraseĭ).

Bianca

St!.. Se 'ntoarce baronul!..

(Intră Baronul Dumvorth, pe unde eşise).

SCENA III

D'Anzy, Bianca, Baronul; pe urmă **Ducele de Brunswick şi Cavalerul de Valmors**

Baronul (intrând)

Domnul Duce
Tocmaĭ venea la mine. Ghiciţĭ pe cine-aduce . . .
Un cavaler . . . o spadă venită-n ajutor . . .
Amic . . . (semnificativ pentru Bianca) Orĭ maĭ mult poate . . .
(Tăcere) Tot n'aţĭ ghicit ? . .

(Intră, tot prin dreapta-fund, Ducele de Brunswick şi Cavalerul de Valmors).

D'Anzy (văzând pe Valmors, cu prietenie)

Valmors !

(Joc de scenă: de bucurie pentru Valmors şi D'Anzy, de surprindere şi frică pentru Bianca, de observaţie pentru Baron).

De Valmors

D'Anzy ! . .

(către Bianca, după ce-a băgat de seamă că e de faţă).

Doamna baroană mĕ eartă, dacă-n faţa
Uniculuĭ prieten, maĭ preţios ca vieaţa,
Intârziat-am poate naintea-ĭ să mĕ 'nclin . . .

(urmează a vorbi cu D'Anzy)

Nu m'aşteptaţĭ, aşa e ? . . Plecasem la Turin,
Când, mi s'a spus în taină de lupta pregătită
Pentru-a lovi cu moarte în gloata răsvrătită.
A necinsti pe rege e-o crimă, şi-un ostaş,
Când eartă-astfel de crime, înseamnă că-ĭ părtaş.
Cum am aflat, de-acolo, nepregătit, în grabă,
Călare, către Coblentz, m'am îndrumat, —

(uitându-se pe ascuns la Bianca, care-l spionează privirea)

şi 'ntreabă
Doar inima din mine să-ţĭ spue ce-a simţit
Când i-am călcat pe rană, ca să mĕ vĕd venit.

(către Baron şi Duce)

Şi iată-mĕ la luptă ! . . E tronul în ruină . . .
Acel ce poartă spadă şi regeluĭ se 'nchină,

52724. Anul I. No. 10.

Dator e, — fie duce, prinţ, conte, orĭ baron, —
Să 'nvingă, saŭ să moară pe treptele de tron.

Ducele de Brunswick

E demnă de-un simţ nobil o astfel de vorbire.
Aşa cum merge, Franţa se duce la peire.
Revolta o 'ndîrjeşte. Poporu-a isbutit
S'apuce-n mână cîrma guvernuluĭ sdrobit, —
Şi nimenĭ nu domneşte maĭ plin de duşmănie
Decât acel ce-aşteaptă de mult pe tron să fie;
De-aceea un alt despot ca sclavul nicĭ nu e,
Iar parveniţi-s oamenĭ maĭ mîndrĭĭ ca orĭce.
Atât ĭ-a scos din minte beţia de renume,
Incât nicĭ adevĕrul nu-l maĭ cunosc pe lume...
Şi ce e adevĕrul? E farul vieţeĭ sfînt,
Spre care mergĭ să afli ce scop aĭ pe pămînt.
Infrângeţĭ dar poporul, cătând în biruinţă
Scăparea!..

D'Anzy (aprinzêndu-se)

Franţa strigă că nu-ĭ păstrăm credinţă?
Nu! nu cunoaştem Franţa! Un gentilom, ca noĭ,
Credinţa 'ntreagă-şĭ pune în rege şi-n rĕsboĭ!..
Să fie domn poporul, e o nerușinare!
Destul îngăduirăm să calce în picioare
Şi datinele noastre, şi titlurĭ, şi averĭ,
Şi drepturile toate pe care le-aveam erĭ.
Azĭ, când, lovind în rege, nicĭ şceptrul nu-l ascultă,
Insulta la coroană e pentru noĭ insultă!
Jos gloata! jos poporul!... Al spedelor tăiş
Să culce răsvrătiţiĭ ca ghimpi-n seceriş!...

De Valmors (domolindu-l)

Staĭ! nu te-aprinde astfel...

Baronul

Se vede că vorbeşte
Cu glasul datorieĭ ce-n inimă-ĭ şopteşte;
Căcĭ numaĭ patru lucrurĭ pot astfel stăpîni
O inimă: virtutea, cercând a o 'mblânzi;

Politica, făcută s'o 'nşele; datoria,
Cu ajutorul căreĭ atinge vecĭnicia;
Şi-n urma lor, amorul, prin care facĭ ce vreĭ,
Când inima e slabă . . .

Bianca

Credeam că numaĭ treĭ.
Al patrulea cu-atâta maĭ mult ciudat îmĭ pare,
Cu cât îl spune graiul aceluĭ care n'are
Incredere-n iubire, şi zice că-ĭ destul
Să dormĭ un sfert de oră, ca să te scolĭ sătul.

Baronul

(către Bianca, cu rĕutate vĕdită).

Am spus! Dar pentru cine? . . . Pentru femeĭ, căcĭ ele
N'aŭ inimă, saŭ dacă o aŭ, e ca să 'nşele.

(către Ducele de Brunswick, schimbând tonul)

In totdeauna, seara, când suntem cu D'Anzy,
Imĭ daŭ făţiş părerea . . . A! pentru că vorbiĭ
De asta . . . Domnul Duce rĕmâne să cineze
Cu noĭ . . .

(către Valmors)

Şi cavalerul . . . Cine-o să desfăteze
Meseniĭ, decât dênsul? . . .

(Bianca vrea să iasă pe uşa de pe terasă. Baronul o vede)

Te ducĭ să daĭ poruncĭ?

Bianca

Să pregătească masa . . . (Ese).

Baronul

Prea bine. Pân' atuncĭ,

(către Valmors şi D'Anzy)

Staţĭ singurĭ. Doĭ prietenĭ, când nu se vĕd, aŭ multe
De spus, şi fie-care aşteaptă să-l asculte
Pe celalt.

(urcă terasa cu Ducele de Brunswick)

Ducele de Brunswick

Noĭ ne ducem sus, să ne sfătuim
Când ne-adunăm, şi unde . . .

(Es pe uşa teraseĭ, intrând în casă).

D'Anzy (urmându-ĭ cu ochiĭ)

Numaĭ decât venim.

SCENA IV

D'Anzy, De Valmors

D'Anzy

Roger! . . . Staĭ lîngă mine . . .

(Staŭ amêndoĭ la masa de jos. Pauză)

Nu ne-am vĕzut de-o vreme! . . .
Vorbisem cu baronul să-ţĭ scrie să te cheme,
Dar nu-ţĭ ştiam de urmă . . . Plecând de la Paris,
Ce-aĭ maĭ făcut? . . . pe unde? . . . De ce nu mĭ-aĭ maĭ scris? . . .

De Valmors (trist)

Maĭ ştiŭ şi eŭ pe unde! . . . Sunt doĭ anĭ şi maĭ bine
La mijloc, — şi de-atuncea . . . câte-aŭ lovit în mine! . . .

D'Anzy (îngrijat)

Ce 'nseamnă ăst glas rece şi desnădăjduit?

De Valmors

Ce vreĭ să 'nsemne? . . . 'nseamnă că sunt nenorocit! (Pauză)
Ciudat! . . . Te mirĭ cum uniĭ, chiar din copilărie,
Işĭ vĕd tot viitorul! . . . Vezĭ, până astăzĭ, mie
Mi s'a păstrat în suflet durerea ce simţiĭ
O dată, într'o seară, pe când eram copiĭ . . .
Mĭ-aduc şi-acum aminte cum, ca o ameţeală
Mĭ-a 'nfăşurat gîndirea ; în urmă, o sfieală
M'a dat în desnădejde, şi desnădejdea-n dor . . .
Un dor nebun de moarte . . . odihna tutulor! . . .
Mi se părea că-n vieaţă n'am drept la nicĭ o parte,
Că sunt născut pe lume doar ca să trec spre moarte,

Şi-n toţi ceĭ dinprejuru-mĭ credeam că vĕd duşmanĭ . . .
De unde-astfel de gînduri la cincĭsprezece anĭ
Pe care-ĭ împlinisem, nu ştiŭ nicĭ eŭ. Ştiŭ numa'
Că astă amintire, trăită pân' acuma,
Va sta şi de-azĭ încolo tot vie, căcĭ în ea
Zărit-am viitorul ce-n umbră mĕ pîndea . . .
M'am desgustat . . . Mi-e firea maĭ lemn de cât e lemnul . .
Din tot, nu-mĭ maĭ rĕmâne de cât atât: îndemnul
Să nu-mĭ calc datoria, şi cugetul curat
Că ţiŭ prietenia cu care ne-am legat.
In colo, toată viaţa mĭ-e o zădărnicie! . . .
Şi, chiar de n'aşĭ fi astăzĭ chemat de datorie
In lupta pentru rege, tot aşĭ lupta, — atât
Mĭ-e sete de schimbare, mĭ e silă, mĭ-e urît! . . .

D'Anzy

Nu te 'nţeleg . . . Ce silă? . . . Şi ce zădărnicie? . . .
Eştĭ sănătos, eştĭ tînĕr, aĭ casă, aĭ soţie,
Porţĭ nume 'nalt, în mine aĭ cel maĭ bun amic . . .
De ce te plângĭ, când vĕd că n'aĭ lipsă de nimic? . . .

De Valmors

Eĭ! . . . când te uiţĭ, aşa e! . . . dar nu-ĭ cum aĭ gîndi-o . . .
La treĭzecĭ de anĭ, omul e-n prag să-şĭ ia adio
Din casa tinereţeĭ. Sărac când eştĭ şi n'aĭ,
E rĕŭ, — dar nicĭ averea nu-ţĭ face vieaţa raĭ,
Nicĭ sănătatea. Nume? . . . de nume-ar fi prostie
Să maĭ vorbim, când soarta nu vrea de el să ştie . . .
Decĭ, numaĭ căsnicia rĕmâne la mijloc, —
Şi nicĭ în căsnicie eŭ n'am avut noroc! . . .
Cum am ajuns acolo, nu ştiŭ! . . . Intotdeauna
Mĭ-am pus uṅ vĕl pe simţurĭ, şi nu ţĭ-am spus nicĭ una
Din mucedele patimĭ cu caer mĕ 'ntîlnĭĭ
Şi care spuse-s moartea uneĭ prieteniĭ.

D'Anzy (întrerupênd)

Nu-ţĭ necinsti trecutul! . . Din tot ce-a fost odată,
Măcar o amintire ţĭ-o fi rĕmas curată . . .
De n'am cerut să aflu tot ce simţeaĭ, e, nu
Fiindcă mĭ-a fost teamă de noĭ, — precum zicĭ tu, —

Ci pentru că sunt lucruri, pe care intradins
Le-ascundem, să ne fie tezaur neatins.
Nu te-arăta la suflet mai rău decât eşti. Lasă
In alt chip să se stingă durerea ce te-apasă,
Şi mai ales nu zice că n'ai iubit nici când...

De Valmors (întrerupând)

Iubit?!.. Cuvîntul ăsta mă 'ntreb ce-o fi 'nsemnând?..
Eu nu-l pricep... In viaţă, de şi-am avut amante,
Când mă gîndesc, le-aseamăn cu-o droaie de bacante
Trăite sub plăcerea aceloraşi fiori,
Ce, după 'ntâia clipă, ajung desgustători,—
Femei, care 'ntrupează ori viţiul, ori minciuna...
Şi-n schimb, nici o plăcere,—pricepi ce-ţi spui?—nici una,
In urma căreï omul să-şi zică mulţumit:
„A fost un vis de-o noapte, şi-o noapte... am iubit."
Să fiu eu oare vina? Ori firea lor perfida?
E inima mea neagră făcută să se 'nchidă
La orice mulţumire? ori ele vor la jug...

D'Anzy (întrerupând cu gestul)

Când cineva păstrează un strîns prieteşug
Ca cel care ne leagă de-atâta vreme, n'are
O inimă perversă şi 'nchisă...

De Valmors

Ţi se pare,
Raul. Prietenia, cum o 'nţelegi şi tu,
Trăeşte fără simţuri, pe când iubirea, nu!
Şi simţurile mele sunt mai mult ca 'ndîrjite...
Tot ce e bun, l-îneacă dorinţele 'nvechite,
Şi nu pricepi ce ură, ce gînd de criminal
Mi-aprinde-n toată firea fiorul sensual!..
Şi 'ntâia, şi-a din urmă, şi ori-ce legătură
A mea, am otrăvit-o cu astă neagră ură.
Da!.. păn' la cea din urmă... Şi mai ales aceea!..
Acum doi ani, pe iarnă, am întâlnit femeea
Visată,—la Florenţa, pe unde căutam
Să-mi întăresc nădejdea, pe care n'o mai am.

Era deşteaptă, fiică de prinţ, prietenoasă,
Şi mîndră, şi 'ndrăsneaţă, şi-atâta de frumoasă
Incât, dacă vre-o dată crezut-am c'aşĭ putea
Să gust şi eŭ iubirea, a fost atuncĭ, cu ea.
Şi, nu ştiŭ cum, nedreapta, stupida gelozie
De-un altul ce murise, s'a 'ntins să mĕ sfîşie
Cu-aşa necaz, că-n ziua întâieĭ întâlnirĭ
Redeşteptase ura întregeĭ mele firĭ.
Mi-am zis că, înjosind-o, voĭ fi a-tot-putinte, —
Iar ea, cum era mîndră, s'a rĕsbunat: 'nainte
De-a o lăsa, un altul, — într'un duel rănit
De mine, — mîngâease amoru-ĭ umilit.
Aşa că, dup'o lună de certurĭ şi de vieaţă
Hrănită cu otravă, eŭ, într'o dimineaţă,
Plecaĭ pe negîndite, — lăsând cu jurămênt
Pe dragostea din lume să nu puĭ crezĕmênt...
Dar, pentru că, tot singur într'una, începuse
Şi maĭ urit să-mĭ fie, şi pentru că trecuse
Un an de vieaţă goală, gîndind, m'am întrebat:
Ce-ar fi s'o schimb cu alta? Şi-atuncĭ, — m'am însurat.

D'Anzy

Mĕ mir Roger; căcĭ omul ce-ascultă de onoare,
Când ştie ce-are-n suflet, nu 'ncearcă să se 'nsoare.

De Valmors

M'am însurat, cu gîndul că, poate, cine ştie,
Alăturĭ de-o femee din care-mĭ fac soţie
Mĕ voĭ schimba cu 'ncetul, şi că-n copilul meŭ
Imĭ voĭ găsi credinţa, — dar vĕd c'am făcut rĕŭ.
Un an de căsnicie, m'a desgustat şi de-asta...
Copilu-ĭ mort, ea-ĭ rece, eŭ nu-mĭ iubesc nevasta,
Şi, din ce-a fost odată, nu mĭ-a rĕmas, cum zic,
Decât credinţa-n rege şi tu, iubit amic...

(Pausă. Se ridică)

Acum, că ţĭ-am spus totul, vorbeşte-mĭ şi de tine.
Când aĭ venit? de unde? Şi cum îţĭ merge?..

D'Anzy

Bine.
In Coblentz, sunt de-o lună... Şi contele d'Artois
E aicĭ. Ne maĭ sunt lipsă Berry şi alţĭ câţĭva...

De Valmors

Dar tu?.. de tine-ĭ vorba... Ce facĭ aicĭ de-o lună?

D'Anzy

Când singur... Când la conte... Adesea împreună
Cu ducele de Brunswick şi cu baronul stăm,
Orĭ plănuind rĕsboiul, orĭ să ne desfătăm
Vorbind de ce se 'ntîmplă... de el... de-amor... de tine...
Mĭ-a spus că te cunoaşte de la Florenţa...

De Valmors (distrat)

Cine?

D'Anzy

Baronul.

De Valmors

A! baronul... da... Tocmaĭ d'aia, când
Te-am întâlnit acuma, am fost mirat vĕzênd
Şi pe baroana Dumvorth...

D'Anzy (curios)

Dar ce, se despărţise?

De Valmors

Nu-n lume; între dênşiĭ. Ce ceartă se ivise,
N'am isbutit să aflu nicĭ până azĭ. Altfel,
El pare cum se cade...

D'Anzy (aprins)

Te 'nşelĭ!

De Valmors (domol)

De ce mĕ 'nşel?

D'Anzy

Fiind-că-ĭ amărăşte tot traiul. Totdeauna
Sarcasme, vorbe aspre, mustrărĭ, poruncĭ într'una...

Eŭ n'am putut pricepe cum sufere-un aşa
Calâŭ, cu drept asupră-ĭ!..

De Valmors (bănuitor)

Calâŭ?.. Hm!.. Nu cumva
Tu o iubeştĭ?..

D'Anzy (tresărind, şi-apoĭ cu veselie prefăcută)

Ce glumă!...

De Valmors

Te 'ntreb, căcĭ altă dată
Eraĭ sfios de felu-ţĭ; şi acum, iţĭ văd schimbată
Şi vocea, şi privirea, iar Don Raul D'Anzy
Se-aseamănă cu-un tinĕr ce 'ncepe a iubi.
Când ĭĭ vorbeştĭ n'ascultă... Când îl întrebĭ, răspunde,
Dar par'că nu-şĭ dă seama cu cine e şi unde...
Se vede cât de colo că dragostea dintâĭ
L-încurcă şi că sclavu nu şĭ dă de căpătâĭ.

D'Anzy

Vezĭ cum eştĭ tu!... Fiind-că ţi-l arătaĭ cum este,
Venind în apărarea baroaneĭ, — tu, trecĭ peste
Ce-ţĭ spuĭ, şi, dintr'o vorbă ajungĭ bănuitor...
Aidĭ!.. lasă!.. fiĭ cu mine maĭ lesne crezĕtor...

De Valmors (îngrijat)

Aşĭ vrea... dar nu se poate...

D'Anzy

De ce nu?

De Valmors

Bănueala
E tocmaĭ ca durerea. Zadarnic osteneala
Iţĭ daĭ să-ĭ fiĭ-n potrivă.

D'Anzy

Roger!... Cum te-aĭ schimbat!...
Orĭce-ţĭ spuĭ eŭ, îţĭ pare că nu e-adevĕrat.
Nu maĭ te 'ncrezĭ în vechiu-ţĭ prieten?...

De Valmors

N'aĭ dreptate
Să zicĭ aşa. Din contra: tu mĭ-eştĭ maĭ mult ca frate,
Şi, după cum vrăjmaşul alăturĭ de-un vrăjmaş
Găseşte-n el tot rele, tot astfel un ostaş, —
Şi maĭ ales prieten, — le vede toate-n bine,
Orĭce ĭ-ar spune celalt prieten.

D'Anzy

Dar cu mine,
De ce maĭ staĭ pe gînduri, când spuĭ că între ea
Şi mine nu-ĭ nimica?...

De Valmors

E fără voea mea.
Nu-ţĭ spuĭ că bănueala n'adoarme pe poruncă?
Intîmplător, când gîndul de-a şti ceva, te-aruncă
In grija cercetăreĭ, nu maĭ te 'ntorcĭ din drum
Şi trebue să afli... Aşa se 'ntîmplă acum...
Decĭ, ca să nu mĕ turbur zadarnic, spune-mĭ verde...
Mărturiseşte-mĭ totul, cum e... Tu, n'aĭ ce perde;
Iar mie lovitura maĭ slabă-mĭ va părea,
Decât cu gîndul: cine şi când o să mĭ-o dea?

D'Anzy

Ce zicĭ?... Ce lovitură?...

De Valmors (cu oarecare asprime)

Respunde la' ntrebare!
Eştĭ, saŭ nu eştĭ amantul baroaneĭ?...
(D'Anzy face un semn negativ)
Spune tare!...

D'Anzy

Nu!

De Valmors (întinzêndu-ĭ mâna)

Dă-mĭ atuncĭ cuvîntul de cinste!

D'Anzy (după ce esită, dă mâna)

Ți l'am dat.

De Valmors

Te cred acum.

D'Anzy

Dar bine, ce parĭ așa 'ngrijat?
Fiindc'am zis o vorbă, ce-atâta rĕutate? . . .
Eŭ nu 'nțeleg nimica . . . (Pausă) Și, când e pe 'ntrebate,
Eĭ . . . dac'așĭ fi? . . .

(De Valmors tresare; când vrea să rĕspundă:)

De Valmors

Atuncea . . .

(Il intrerupe Bianca, apărênd pe terasă)

Bianca (cu veselie prefăcută)

Cum? Sunțeți tot aci?
Ce lungă 'ntrevorbire! . . . (face gest de invitație)

De Valmors (uitându-sĕ când la unul, când la altul)

Atuncea . . . rĕŭ ar fi!

Cortina.

(urmează) HARALAMB G. LECCA

I. GEORGESCU

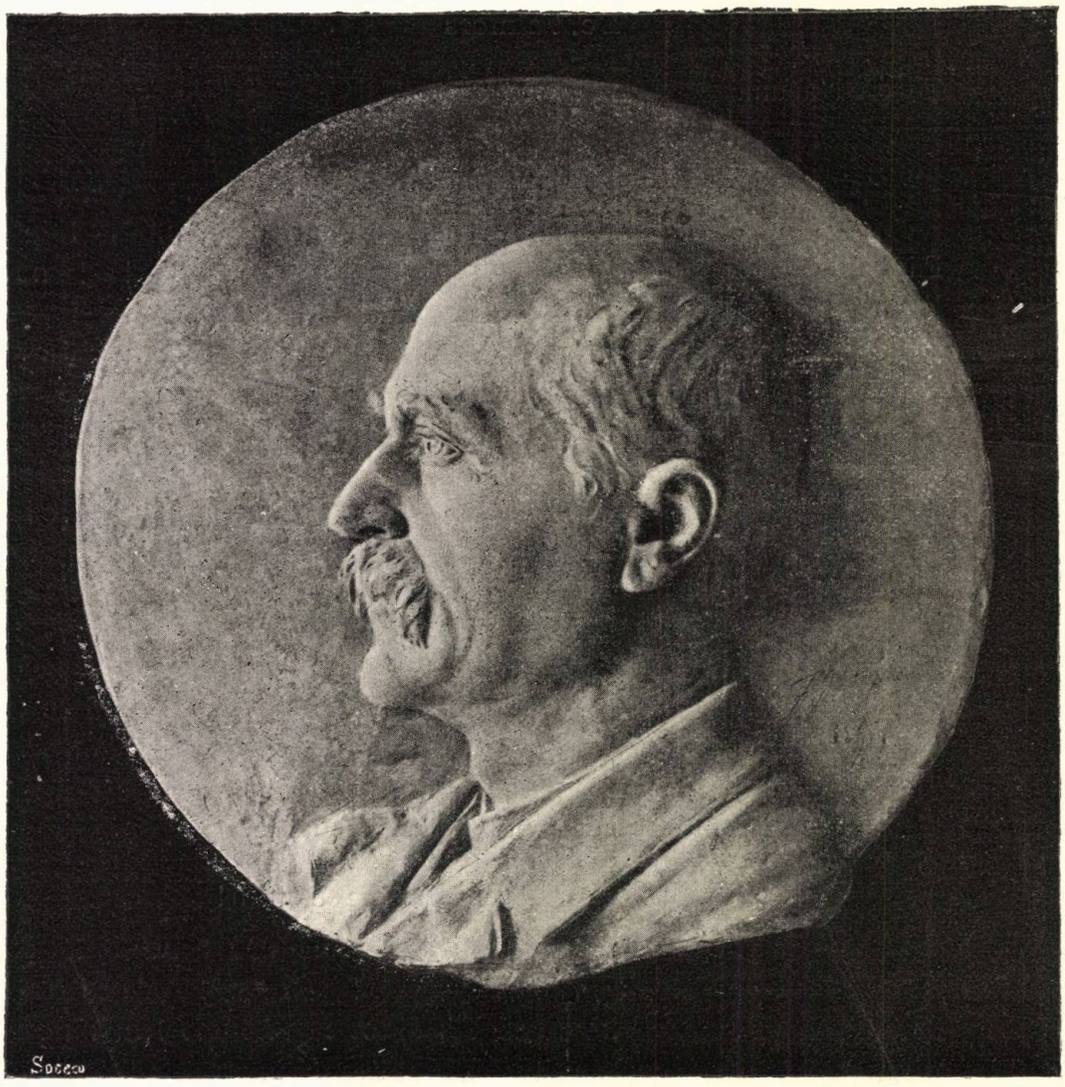

Crochiul medaliei Grigorescu.

O ILUSIUNE PIERDUTĂ

Când am cunoscut-o era o copilă de 13 până la 14 ani. In unele seri părinţii ei o puneau să cânte la piano, fiind-că încă de pe atunci se vedea că are talent musical, după ce sfîrşa de cântat, pleca împreună cu guvernanta.

Avea ochi negri, foarte dulci şi un păr de aceeaşi coloare de o bogăţie rară, însă ochii îi ţinea totdeauna plecaţi, fiind-că era sfioasă, iar părul nu-l prea îngrija, fiind-că . . . era copilă.

Nu vorbea aproape de loc ; se mulţumea să asculte în tăcere cele ce vorbeau alţii, zîmbea uneori şi nu rîdea niciodată. Avea o soră mai mare cu care nu semăna de loc ; pe cât era aceasta de veselă şi vorbitoare pe atât ea era tăcută şi chiar părea tristă.

Mama sa o iubea foarte mult, însă în casă ea trecea aproape ne băgată în seamă, afară de cazul când făcea musică, sau când, neavênd alt subiect, începeam să rîdem de mutismul ei. Atunci copila roşea până la urechi, pleca şi mai mult ochii, şi căuta cea dintâi ocasiune ca să scape de noi şi să fugă în camera ei.

Eu eram printre cei mai rĕutăcioşi în această privinţă.

De ce ?

Nu ştiu. Poate fiindcă şi eu altă dată şi mult timp am fost foarte sfios şi acum îmi răsbunam de ceea ce suferisem de la alţii.

Se poate ĭarăşĭ că ciudata soartă mĕ făcea să trag poliţe asupra copileĭ pe care maĭ târziŭ avea să mi le plătească femeea cu dobîndă de Schylock.

Orĭcum ar fi, eŭ eram acela care mĕ legam maĭ adeseorĭ de mutismul copileĭ.

* * *

Intr'o seară mĕ aflam la o masă cu ea şi soră-sa. Vorbăreţĭ pe întrecute, atât eŭ cât şi sora eĭ o îndrugam într'una verzĭ şi uscate. Ea, după obiceĭ, ascultase necontenit toată seara, fără să deschidă gura şi să spună un singur cuvînt.

Intr'un moment se făcu tăcere. Erea şi timp; vorbeam de maĭ bine de un cias!

Dar îndată ca şi cum ne-ar fi fost ruşine că am rămas fără subiect de vorbă, am alergat la mijlocul obişnuit şi am început să rîdem de tăcerea bieteĭ copile.

— Numaĭ tu tacĭ şi nu spuĭ nimic ĭĭ zise soră-sa. Aide! deşteaptă-te saŭ dute de te culcă, fiindcă mi se pare că te-a adormit d. Lilian cu povestile sale.

— Cum? ziseĭ eŭ rîzând — o maĭ îndemnĭ să vorbească?

Dar nu vorbeşte îndestul? Mie nicĭ nu-mĭ maĭ vine rîndul deşi-l aştept în tăcere de maĭ bine de un cias.

— Ce să maĭ vorbesc eŭ, replică zîmbind cu o dulce ironie copila — nu eştĭ destul d-ta ca să vorbeştĭ pentru doĭ?

Răspunsul era pe atât de nemerit pe cât de meritat, însă atât de puţin mĕ aşteptam la el de la copila tăcută şi sfioasă, în cât am rĕmas fără cuvînt.

M'am mulţumit să rîd pe socoteala mea cu aceeaşĭ poftă cu care de multe orĭ rîsesem de dînsa.

De atuncĭ n'am maĭ glumit şi n'am maĭ rîs de tăcerea eĭ, am văzut că e o copilă sfioasă dar deşteaptă, replica eĭ fusese o revelaţiune pentru mine, nu maĭ eram în stare să rîd de dînsa.

* * *

Lucru curios!

Deşi am cunoscut-o fiind copilă, pot zice că pe mine m'a interesat aproape de când am cunoscut-o.

Şi poate că glumele ce le făceam asupra mutismuluĭ sĕŭ se explică întru câtva prin plăcerea ce simţeam să o aud vorbind.

Care era pricina acestuĭ interes?

Greŭ de spus, căcĭ cine a putut cunoaşte vreodată tainele inimeĭ? Cine poate şti pentru ce o persoană ne place saŭ ne interesează îndată ce o vedem, pe când din contră pe alta nu o putem suferi de şi nu ne-a făcut nimic?

Dacă Schopenhauer va fi având dreptate când spune că oameniĭ iubesc la alţiĭ tocmaĭ însuşirile ce le lipsesc lor, atuncĭ cred că copila mĕ interesa tocmaĭ fiindcă diferea cu totul de caracterul meŭ. Ea era tăcută, eŭ vorbăreţ, ea părea tristă, pe când eŭ veşnic rîdeam — pe atuncĭ, — era sfioasă, iar eŭ de mult încetasem să maĭ fiŭ. Aerul eĭ trist, cu atât maĭ straniŭ la o copilă de vîrstea eĭ, adeseorĭ mĕ punea pe gînduri şi făcea o mare impresiune asupra mea.

Şi adevĕrul este că de mic, cu toată natura mea veselă, mi-aŭ plăcut caracterele triste şi misterioase. Printre romanţele care mi-aŭ încântat copilăria nicĭ unul nu mi-a plăcut maĭ mult decât *Corsarul* de lord Byron şi *Arthur* de Eug. Sue. Conrad şi Arthur aŭ fost ceĭ doĭ eroĭ aĭ copilărieĭ mele şi azĭ chiar, când a trecut atâta timp şi am citit atâtea cărţĭ, eŭ tot nu i-am uitat şi fără îndoială că nu-ĭ voĭ uita niciodată.

Numaĭ astfel pot să-mĭ explic astăzĭ pentru ce chiar pe când era o copilă, ea nu-mĭ era indiferentă. Eram vesel atuncĭ, şi probabil tocmaĭ de aceea mĕ simţeam atras cătră persoanele melancolice.

* * *

O vedeam adeseorĭ.

Tatăl eĭ mĕ iubea foarte mult; şi dacă nu mĕ duceam să-l vĕd câteva zile, venea dînsul pe la mine şi stăruia să vin maĭ des pe la el.

Un bun şi excelent bĕtrân, cum rareorĭ să găsesc; avea o inimă de aur şi o judecată sănătoasă; de aceea eŭ îl iubeam mult, cum mĕ iubea şi el pe mine.

Deosebirea de vîrstă dintre noĭ făcea pe mulţĭ să se îndoiască de sinceritatea prieteniei noastre şi să creadă că este un interes la mijloc. Bĕtrânul era avut şi sora eĭ fată de măritat; vîrsta şi caracterul nostru se potrivea, şi ceea ce ea mĕ întrecea în avere, eŭ compensam prin cariera în care făcusem începuturĭ strălucite.

Din causa aceasta lumea credea că saŭ eŭ, saŭ bătrânul, saŭ poate amêndoĭ ne gândim la o căsătorie. Nimenĭ nu voia să dea o altă explicare iubireĭ pe care mi-o arăta tatăl lor, şi visitelor mele dese: în lumea noastră interesată, totul se explică prin interes.

Dacă sora eĭ ar fi fost săracă saŭ ar fi fost avută, zestre mijlocie, bănuiala lumeĭ mi-ar fi fost indiferentă, dar bĕtrânul era foarte avut şi de aceea, ştiind ceea ce era în cugetul meŭ, eram revoltat în contra acesteĭ bănueli.

Uneorĭ supărarea mea era aşa de mare în cât mĕ hotăram să încetez relaţiunile cu familia eĭ, şi nu mĕ duceam cu lunile pe la dînşiĭ, tatăl lor venea însă pe la mine şi prin stăruinţele luĭ şi iubirea ce-mĭ arăta mĕ făcea să reviŭ asupra hotărîreĭ mele.

Şi adevĕrul este că nu uram, însă nicĭ nu iubeam pe sora eĭ, îmĭ era absolut indiferentă ; nicĭ chiar legăturĭ de prietenie nu se stabilise între noĭ, ceea ce vedeam cu părere de rĕŭ că contrariază pe bĕtrân. Caracterul eĭ vesel şi fluturatic, gusturile eĭ copilăreştĭ, ideile nepotrivite cu timpul în care trăim, totul mĕ depărta de dînsa. Maĭ totdeauna noĭ ne făceam răsboĭ, şi câţĭva din aspiranţiĭ la mâna eĭ care mĕ credeaŭ un rival, căutaŭ să ne învrăjbească şi maĭ mult băgând intrigĭ între noĭ, şi născocind fel de fel de vorbe.

* * *

A trecut timp la mijloc.

Sora eĭ s'a măritat : atuncĭ visitele mele aŭ devenit maĭ dese şi prietenia cu familia a crescut ; ajunsesem să mĕ împrietenesc chiar cu sora eĭ. Probabil că vĕzuse sinceritatea prieteniei mele, şi acum mĕ apreţia maĭ mult ca altă dată ; pe de altă parte eŭ nu maĭ puteam fi bănuit de scopurĭ interesate, şi de aceea acum nicĭ un nor nu maĭ turbura seninătatea relaţiunilor noastre.

Dar tatăl lor muri, şi atitudinea mea se schimbă. Prietenul meŭ nu maĭ era, mi se părea dar că visitile mele nu maĭ puteaŭ avea nicĭ un sens. Mĕ temeam chiar ca ele să nu se explice de unĭĭ prin interes, fiindcă ea împlinise 17 anĭ, şi natural că nimenea decât ea n'ar fi putut să mĕ maĭ atragă în acea casă.

Şi totuşĭ nu ştiŭ de ce, dar îmĭ părea rĕŭ că nu mĕ maĭ puteam duce acolo aşa de des ca altădată.

* * *

Mĕ preumblam într'o zi pe stradă.

— Cum se face că nu te maĭ ducĭ pe la mătuşă-mea ? mĕ întrebă o vară a eĭ. Eraĭ aşa de prietin al caseĭ, şi te duceaĭ atât de des pe acolo, în cât familia se miră foarte mult de purtarea d-tale şi-ĭ pare cu atât maĭ rĕŭ cu cât unchiu-meŭ ţinea foarte mult la d-ta şi te socotea un bun prieten.

— Mi-e greŭ să spun causa — am rĕspuns — sînt prea sincer pentru ca să spun un neadevĕr, şi pe pe altă parte sunt lucruri delicate care nu se pot mărturisi nicĭ la cel maĭ bun prietin.

— Mĕ facĭ curioasă. Probabil că nu eştĭ bine cu mătuşă-mea, cum se întîmpla câte-odată chiar când trăia unchiu-meŭ.

In orĭce caz te sfătuesc să te ducĭ, căci veĭ fi bine primit, unchiu-meŭ şi a adus aminte de d ta în ultimele luĭ momente şi aceasta a făcut o mare impresiune asupra familieĭ. Te rog să mĕ asculţĭ şi să te ducĭ pe la mătuşă-mea.

Am ascultat-o şi rĕŭ am făcut!

Fără să voiască, această femee cu îndemnul eĭ, mi-a făcut cel maĭ mare rĕŭ ce-ĭ era prin putinţă, de aceea totdeauna o voiŭ blestema.

* * *

A doua zi m'am dus pe la dînsa.

Nu o vĕzusem de câteva lunĭ; copila de altădată devenise acum o domnişoară, o simpatică brună cu talie sveltă. Purta costumul negru de doliŭ, şi era puţin cam palidă; intrând în casă am fost isbit de tristeţea care se vedea zugrăvită pe figura eĭ.

Mamă-sa mĕ primi foarte prieteneşte, îmĭ impută că de când a murit bărbatul sĕŭ n'am maĭ venit să o vĕd decât o singură dată şi mĕ îndemnă să viŭ maĭ adeseorĭ. Primiĭ invitaţiunea, cu atâta maĭ multă plăcere cu cât altă dată tocmaĭ dînsa era care îmĭ arăta oarecare răceală şi rea voinţă.

Şi de atuncĭ am început să mĕ duc pe acolo tot aşa de des ca şi maĭ înainte. O vedeam în toate sĕptămânile şi câte odată de maĭ multe orĭ în aceeaşĭ sĕptămână.

Imĭ plăcea să o vĕd cât de des, aceasta devenise pentru mine ca un obiceiŭ, ca o adevĕrată trebuinţă.

Pentru ce?

Nicĭodată nu mi-a venit în gînd pe atuncĭ să-mĭ pun această întrebare. Mi se părea aşa de firesc lucru ca să o vĕd şi acum, precum o vedeam şi altădată, în cât nu numaĭ că nu-mĭ dam seamă, dar chiar nicĭ nu mĕ întrebam pentru ce doream atât de mult să fiŭ în societatea eĭ. In mod inconştient mi se părea că e o simplă prietenie, şi de sigur că la început aşa a fost. Fusesem prieten cu tatăl sĕŭ, eram prieten cu sora eĭ, pentru ce n'aş fi fost şi cu ea?

Şi de altmintrelea nicĭ nu credeam pe atuncĭ că voiŭ maĭ putea iubi, căcĭ de mult inima mea o socoteam moartă.

Am iubit o singură dată, pe când eram aproape copil, şi de aceea poate amorul meŭ a fost profund şi durabil. In urmă am călătorit mult, am străbătut lumea şi vĕzut multe femeĭ frumoase, una maĭ ales a căreĭ frumuseţe întrece chiar închipuirea visurilor. Frumuseţea, prietenia şi vorbele eĭ pline de farmecul oriental m'aŭ lăsat rece, şi astă-zĭ în amintirea mea

ea nu ocupă mai mult loc decât frumoasele Madone ale lui Rafael pe care le-am văzut în galeriile Europei.

Sunt boale grele pe care nu le are cineva decât o singură dată în viaţa sa, dacă nu moare de ele, apoi natura printr'un fel de compensare dă fostului bolnav o imunitate pe viaţă ; astfel e ciuma, boala corpului, aşa credeam că este şi amorul, boala inimei.

Şi de aceea eram convins că nu voiu mai putea iubi niciodată; ajunsesem chiar să mă mir cum mai iubesc alţii, şi cum eu însumi am putut simţi odată iubirea femeii.

Şi se pare că nu numai eu, dar şi alţii aveau aceeaşi idee despre mine. Sora ei, cu veselia ei obişnuită şi aproape copilărească, îmi zicea adeseori rîzând. Mult aşi dori să te văd şi pe d-ta odată amorezat ; trebue să fii nostim de tot !

Ea rîdea din toată inima de această idee ; rîdeau alţii şi rîdeam şi eu. Atât părea lucrul de ciudat la toată lumea.

* * *

Ne aflam într'o zi acasă la soră-sa.

— O să prânzeşti astăzi la noi, nu e aşa, îmi zise soră-sa ? Şi dacă nu-ţi displace, aşi dori înainte de masă să facem o preumblare în oraş.

— Sunt cu totul la dispoziţia d-voastră.

— Atunci aşteptaţi-mă puţin, până să-mi schimb costumul.

Am rămas împreună cu ea. Cu obiceiul său de a tăcea şi a nu răspunde decât prin monosilabe, trebuia să mă hotărăsc să ţin un discurs, saŭ să tac ca şi ea. I-am propus să jucăm cărţi.

— Nu voeşti d-şoară să facem câteva partide de cărţi până va veni sora d-tale ?

— Ba da, îmi răspunse ea ; însă nu joc decât pe 50 de bani, şi te înştiinţez ca nu poţi să câştigi decât 2 lei, fiindcă n'am mai mult.

— Pentru o bogată ca d-ta găsesc că eşti cam săracă. Dar nu face nimic, mă mulţumesc şi pe atât. Şi apoi putem juca şi fără bani.

— Aşa nu voesc eu.

— Bine. Dacă ţii d-ta să jucăm pe bani, eu nu mă împotrivesc, te înştiintez însă că veĭ pierde.

— Nu face nimic ; nu pot pierde mult.

Fie că jucam mai bine, fie că aveam mai mult noroc, în curînd i-am câştigat ceĭ doi lei. I-am propus, în glumă să jucăm pe pungă, brăţare şi inele, spuindu-i că de oarece nu are bani primesc şi astfel de lucruri, însă fiecare bucată pe 50 de bani, fiindcă nu daŭ mai mult pe ele, mie neplăcându-mi sculele de damă.

Câştigam într'una, şi ea mi-a dat rîzând punga, în care nu se mai

afla decât o mică chee, apoĭ o brăţară şi în sfîrşit un inel. Al doilea însă nu vrea să mi-l dea spuind că e strîmt şi nu-l poate scoate din deget.

— Trebue să mi-l daĭ şi pe acesta, i-am zis eŭ, căcĭ am pus de mult ochiĭ pe el şi pentru el am jucat. Dacă nu poţĭ să-l scoţĭ din deget, te ajut eŭ.

Şi fiind că se împotrivea, i-am apucat mâna cu inelul şi am cercat să i-l scot din deget; însă ea cu repeziciune ajutându-se cu cealaltă mână şi cu tot corpul, isbuti să-şĭ scape inelul şi-mĭ zise zîmbind:

— Nu ţi-e destul ce mi-aĭ luat? Lasă-mĭ şi mie cel puţin un inel; nu fiĭ atât de lacom.

In momentul acesta intră şi sora eĭ; i-am dăruit punga, brăţara şi inelul cu condiţiune să nu-i le restituiască.

Nu ştiŭ de ce, dar această scenă copilărească nu o pot uita.

Zîmbetul eĭ mi-a părut adorabil, atât de mult eram deprins să o văd totdeauna serioasă şi cu mine şi cu alţiĭ, în cât acest noŭ aspect al eĭ, sub care nu o cunoscusem, mi-a lăsat o impresiune neştearsă. Şi lucrul nu e de mirat; nu tot acelaşĭ efect produce verdeaţa în mijlocul uneĭ păduriĭ, şi în mijlocul deşertuluĭ.

Multe zile în urmă gîndul meŭ sbura necontenit la partida de écarté, iar maĭ ales la împotrivirea eĭ de a-mĭ da inelul şi la zîmbetul sĕŭ dulce când a scăpat din mâna mea.

Pentru întâia oară, copila de altădată îmĭ apăruse ca o femee.

* * *

Venise vara.

Mamă-sa mĕ invitase pe la moşie; înainte de a pleca în străinătate, am stat câteva zile la ţară la ea.

Eram aproape toată ziua împreună într'o numeroasă societate, făceam preumblăriĭ, jucam diferite jocuriĭ, câte-odată, ce e drept arareoriĭ, ea făcea să se audă la piano frumosul sĕŭ talent. Şi totuşĭ nu mĕ săturam de a o vedea!

Avea obiceiul să se scoale târziŭ şi să nu iasă din camera eĭ decât la ora dejunuluĭ. Cât de lungĭ mi se păreaŭ ceasurile de dimineaţă, şi cât de scurt mi se părea restul zileĭ! Nu ştiam ce să fac dimineaţa pentru ca să maĭ scurteze timpul; preumblările prin parc, citirea, conversarea cu alţiĭ, totul era în deşert; singur somnul când puteam să-l prelungesc până la orele 9 saŭ 10, îmĭ scurta ceasurile de nerăbdare.

De câte oriĭ n'am ajuns până acolo în cât, cu toată simpatia pentru ea, să blestem obiceiul sĕŭ de a se scula târziŭ.

Dar aceasta nu erea singura mea tortură.

Prelungisem şederea prea mult; îmĭ era ruşine să maĭ staŭ şi-mĭ

era greŭ să plec. Mĕ gîndeam că dacă plec, nu o voiŭ maĭ vedea în timp de câteva lunĭ, şi la această idee simţeam că inima mi se strînge.

De multe orĭ mĕ hotăram să anunţ plecarea, şi totuşĭ nu aveam putere să fac acest lucru, eram în situaţiunea fricosuluĭ care nu are curajul să se hotărască să sufere o operaţiune dureroasă.

Insă ea făgăduise că se va duce să petreacă vre-o câteva zile împreună cu sora-sa, şi timpul plecăreĭ se apropia. Nu ştiam ce să fac ca să maĭ prelungesc şederea eĭ cu câteva zile

Am crezut un moment că am găsit mijlocul şi l-am încercat, însă din nenorocire mijlocul n'a isbutit şi ea fixă plecarea pentru a doua zi dimineaţa.

In aceeaşĭ zi am anunţat şi eŭ plecarea pentru a doua zi seara!

* * *

In turburarea în care mĕ aflam nicĭ nu m'am gîndit cât de nepotrivit şi chiar necuviincios era să plec în aceeaşĭ zi cu ea.

Am dat un pretext bun saŭ rĕŭ, cel dintâĭ care mi-a venit în minte şi am căutat astfel să ascund adevĕratul motiv ; în starea în care mĕ aflam, nicĭ nu eram în stare să fac maĭ mult.

Durerea mea era atât de mare în cât am resistat la toate stăruinţele ca să maĭ rĕmân câteva zile, ea însăşĭ mi-a spus că amână plecarea cu douĕ zile, şi totuşĭ hotărârea mea a rĕmas neschimbată.

Insă o scenă decisivă, şi pe care nu o voiŭ uita nicĭodată, mĕ făcu se vĕd toată profunzimea amoruluĭ de care până atunci nu aveam decât o idee confusă.

Era seară.

Mĕ retrăsesem în balcon, unde mĕ aflam singur. Eram trist, fiindcă începusem să capăt convingerea că o iubesc şi presimţeam că acest amor va fi un amor nefericit.

Simţiĭ că tremur, de aşĭ fi fost în picioare ar fi trebuit să mĕ reazim de zid ca să nu cad.

Ea venise în balcon ; de sigur că voia să-mĭ vorbească asupra plecăriĭ ; eram singurĭ.

— De ce nu voeştĭ să maĭ rĕmâĭ câteva zile, cum te roagă toţĭ, mĕ întrebă ea cu glasul sĕŭ cel dulce şi îngeresc.

Mi s'a părut că am friguri şi visez ?

Rĕspunsul mĕ înăbuşea, el pleca din inimă şi vibra în tot corpul : îmĭ venea să strig: *Dar dacă plecĭ, cum voeştĭ ca eŭ să maĭ rĕmân?*

M'am temut însă ca să nu se supere de această mărturisire neaşteptată şi să o socotească drept lipsă de stimă.

Şi apoĭ o idee mi-a străbătut mintea în acel moment. Ea e avută.

Poate că va crede că mĕ gîndesc la averea eĭ; fără să voesc o scenă din Arthur mi-a venit în minte, şi mi-a înghețat glasul.

După câteva momente am rĕspuns cu aceste cuvinte:

— Mâine voĭ pleca negreşit, nimic nu mĕ poate face să amân plecarea!

Ea a maĭ rĕmas puţin, şi apoĭ s'a retras în tăcere.

Câteva minute maĭ târziŭ mĕ aflam în camera mea, dacă ea m'ar fi vĕzut, ar fi înţeles de sigur cât mĕ costă plecarea şi pentru ce plecam.

Plângeam ca un copil!

Pe perinile acelea pe care poate că adeseorĭ ea îşĭ rezimase capul sĕŭ simpatic, eŭ vărsam de astădată şiroae de lacrimĭ, gîndindu-mĕ la trecut, present şi viitor.

Eram vesel şi rîdeam când am cunoscut-o ca copilă, maĭ târziŭ am încetat să rîd, acum plîngeam: unde aveam să ajung?

Atunci pentru întâia dată am înţeles că o iubesc şi cât o iubesc!

* * *

In liniştea care urmează după o grea criză, cugetam şi căutam să-mĭ daŭ seamă despre situaţiunea mea.

Câte odată îmĭ venea o idee consolătoare. Să iubesc eŭ? Ce idee stranie! Aceasta e cu neputinţă; morţiĭ nu înviază niciodată, pe unde a trecut focul nu rĕmâne decât cenuşă şi earba nu maĭ înverzeşte.

Dar, dacă a-şĭ iubi-o? Ce nebunie! E diferenţă de etate; era copilă, când eŭ mĕ aflam în floarea tinereţiĭ, acum ea păşeşte în vîrsta frumoasă, pe care eŭ sunt pe cale de a o părăsi.

Ridiculul e monstru; ideea luĭ mĕ înspăimîntă!

Şi din nenorocire e avută, şi averea eĭ o face bănuitoare. Niciodată nu voiŭ putea să-ĭ spuĭ nimic, va trebui să sufer în tăcere că altmintrelea cine ştie, dacă nu va zice saŭ nu va cugeta şi ea despre iubirea mea acelaşĭ lucru ca şi Arthur despre amorul Eleniĭ?

Şi atuncĭ... simţeam că ea nu mĕ iubeşte; poate că inima sa nu era liberă, în orice caz vedeam bine că pentru mine nu avea decât cel mult o prietenie sinceră. Şi s'ar fi putut ca, prin nesocotinţa mea, să pierd şi această prietenie, care oricum era pentru mine o mare mîngâere.

O! nu, nu se poate, nu trebue să o iubesc! Ar fi o nenorocire pentru mine acest amor, şi e destul să fie cineva o singură dată în vieaţa sa nenorocit, cum am fost eŭ!

* * *

A doua zi seara am plecat în străinătate.

Credeam că drumul şi distracţiile sale mĕ vor face s'o uit, saŭ cel puţin vor micşora durerea ce am simţit când m'am despărţit de ea.

M'am înşelat.

Şi atuncĭ mĭ-am adus aminte de aceste versurĭ, şi am vĕzut cât de adevĕrate sunt.

Au voyage on se console . . .
N'en croyez rien.
On n'est lorsque l'amour s'envole
Nulle part bien . . .
. . . . . .
Des Océans mettez les ondes
Entre vous deux;
Cherchez bien loin de nouveaux mondes,
De nouveaux cieux;
Vous trainerez de votre chaine
Le triste soin,
Si loin que vous alliez, la peine
Ira plus loin.

* * *

Mĕ aflam în unul din cele maĭ încântătoare locurĭ din Europa. Adesea rătăceam singuratic pe ţĕrmurile măriĭ, căutând uitarea în privirea şi admiraţiunea naturel. Marea, această închipuire a nemărginituluĭ, mĕ fermeca câte-odată, dar totul era în zadar.

Dorul revenea maĭ cu putere, şi cugetul meŭ străbătênd Europa dintr'o margine în cealaltă sbura necontenit spre ea.

De câteorĭ nu mi s'a întîmplat ca să privesc marea spumegândă şi să nu vĕd înaintea ochilor meĭ decât figura eĭ tristă şi simpatică.

Imaginea sa mĕ urmărea pretutindenea. O vedeam pe fiecare zi, ochiĭ sĕĭ dulcĭ ca aĭ unuĭ înger îĭ priveam, tristeţea sa obişnuită mĕ impresiona, deşi ea era departe de mine. Citirea, musica, danţul, atâtea lucrurĭ ce am iubit şi iubesc, nimic nu maĭ era în stare să mĕ distreze şi să mĕ facă să o uit.

Totul îmĭ era urît; nu-mĭ plăcea decât un singur lucru: să rătăcesc pe marginea măriĭ şi să mĕ gîndesc la ea.

Depărtarea nu numaĭ că nu micşorase iubirea, dar chiar o adăogăse şi o mărea necontenit.

Eram atât de trist în cât scrisorile mele nu respiraŭ decât desgustul vieţeĭ, ele păreaŭ un gemăt de desperare. Toţĭ prieteniĭ meĭ se miraŭ şi nu puteaŭ să înţeleagă pricina schimbăreĭ mele.

Eram atât de vesel altădată, şi acum ce mult mĕ schimbasem.

* * *

Când m'am întors în ţară, ea se afla la moşie, unde avea să petreacă toamna şi apoĭ, după cum mi s'a spus, avea de gînd să plece în străinătate, pentru ca să stea acolo toată earna.

Această veste mĕ intristă şi maĭ mult; după ce nu o vĕzusem atâta timp, trebuia să sufer o nouă despărţire de câteva lunĭ. Şi, cine ştie? Poate că va pleca deadreptul de la moşie şi în acest caz nu voiŭ avea nicĭ cel puţin fericirea să o vĕd înainte de plecare.

Insă câteodată norocul are capriciile sale; el zîmbeşte chiar celor maĭ nenorocoşĭ.

Aşa mi se întîmplă şi mie.

O imprejurare neaşteptată îmĭ dete ocasiunea să-ĭ scriŭ, şi ea îmĭ rĕspunse. Nouă scrisoare, noŭ rĕspuns.

Nu eram de sigur scrisorĭ intime; corespondenţa noastră avea cel mult caracterul prietenesc, dacă nu de afacerĭ.

După cuprinsul scrisorilor mele, puteam şti de maĭ înainte caracterul rĕspunsuluĭ eĭ; şi totuşĭ nicĭodată un muritor n'a aşteptat maĭ cu nerăbdare un rĕspuns, şi n'a simţit o plăcere maĭ mare primind scrisoarea mult aşteptată.

Când am vĕzut scrisul eĭ pe plic, am sărutat scrisoarea înainte de a o deschide; ideea că a cugetat un moment la mine, fie chiar prietineşte, m'a făcut să fiŭ omul cel maĭ fericit. Am citit şi recitit de zecimĭ de orĭ scrisorile eĭ; de şi de la prima dată mi se întipărise în memorie, nu mĕ săturam să le citesc, şi când nu le citeam, le priveam cu drag, ca un lucru ce venea de la ea. Scrisul eĭ frumos, frasa corectă, subiectul rĕspunsuluĭ, totul în fine, forma şi fondul îmĭ plăceaŭ şi mĕ fermecaŭ.

Atât de mult crescuse în închipuirea mea copila de odinioară, în cât acum tot ce venea de la ea mi se părea perfect şi adorabil.

Am păstrat acele scrisorĭ şi le voiŭ păstra totdeauna împreună cu alte micĭ lucrurĭ de la ea; astăzĭ chiar, când sunt atât de nenorocit, ele sunt unica mea mîngâere, fiindcă ele singure îmĭ amintesc că am avut şi eŭ odată câteva momente fericite.

In una din aceste scrisorĭ ea mĕ înştiinţa că înainte de a pleca va veni să-şĭ vadă prietiniĭ sĕĭ.

* * *

Am revĕzut-o!

Cât de fericit eram!

Ce zic? Aş fi fost fericit, dacă n'aş fi ştiut că va pleca în curînd şi pentru mult timp în străinătate.

Atât de mult mĕ întrista ideea plecăreĭ sale, în cât îmĭ venea greŭ să cred că ea se va întîmpla: nutream o speranţă deşartă că nu va pleca.

Insă ziua pe care o aşteptam cu spaimă se apropie. In desperarea mea, ne maĭ fiind stăpîn pe mine, i-am scris aceste câteva liniĭ:

„In zadar voesc să-ţĭ ascund iubirea mea, ideea că în curînd veĭ pleca „mĕ înspăimântă. Amica mea, fiindcă nu poţĭ să nu plecĭ, cel puţin scrie-mĭ „în timpul călĕtorieĭ, aceasta va fi singura mea mîngâere. Căcĭ a-mĭ da voie „să-ţĭ scriŭ, ar fi o prea mare fericire, pe care obişnuita mea lipsă de noroc, „nu-mĭ permite să o nădăjduesc.

„Şi maĭ ales iartă-mĕ că ţi-am scris aceste liniĭ".

In ajunul plecăreĭ sale, m'am dus să-mĭ i-aŭ ziua bună de la ea; nicĭ o schimbare în purtarea eĭ către mine.

Am eşit din casă fără să-mĭ daŭ seama unde mĕ duc.

Era o sâmbătă. Drumul meŭ trecea pe lîngă o casă ale căreĭ luminĭ anunţaŭ o serată, am intrat acolo cu speranţa că petrecerea altora mĕ va face să uit gîndurile mele triste. Abia intrasem şi musica începu să cânte un vals patetic, în ton minor, caracteristic musiceĭ noastre orientale.

Ce ironie a soarteĭ.

Eŭ căutam alinarea durereĭ şi întîmplarea îşĭ bătea joc de mine, făcêndu-mĕ să aud o musică tot atât de tristă ca şi mine.

Am părăsit serata maĭ trist decât eram când intrasem, şi am plecat repede spre casă. Abia ajuns mi-am rezimat capul pe mâinĭ, am închis ochiĭ şi m'am cufundat în cugetărĭ.

Impreună cu ea m'am transportat pe acolo pe unde avea să se ducă. O visam lîngă mine, întrebându-mĕ să ĭ desvălesc limba misterioasă a ruinelor, spunêdu-mĭ impresiunile sale musicale, şi admirând împreună producţiunile geniale ale arteĭ şi frumuseţea sublimă a naturieĭ.

Ce frumos vis.

Dar vaĭ! nu era decât un vis, şi dacă fericirea e totdeauna scurtă, acea a visurilor e cea maĭ scurtă.

Un ceasornic bătênd două ore mĕ deşteptă din visurile mele; cu ochiĭ deschişĭ vĕd că sunt singur.

Şi atuncĭ mi am adus aminte de realitate. *Ea va pleca mâine*, lucru e hotărît. Pentru câteva luniĭ va fi departe de mine, aceea de care eŭ cu greŭ mĕ despărţeam pentru câteva zile, şi une orĭ pentru câteva ore.

Ce frumoase visurĭ şi ce tristă realitate.

Eĭ bine nu. Pe cât îmĭ va fi cu putinţă, voesc să o vĕd; mĕ voĭ duce mâine la gară, şi să-ĭ vorbesc. Fără îndoială că-mĭ va fi greŭ să o vĕd

plecând, dar îmĭ este şi maĭ greŭ să ştiŭ că va pleca fără să o maĭ văd încă odată.

* * *

A plecat!

A spune ceea ce am simţit în momentul când trenul a început să se mişte, îmĭ este cu neputinţă, chiar daca aşĭ avea o pană divină. Plecat!

Pentru acela a căruĭ inimă a încercat o singură dată suferinţa plecăriĭ uneĭ fiinţe iubite, acest cuvînt unic deşteaptă o lume întreagă de cugetăriĭ.

Plecat însemnează că *Ea*, persoana iubită, care ne inspiră cugetarea, ne înalţă sufletul, ne luminează viaţa, face un gol imens împrejurul nostru, şi în noĭ înşine răpindu-ne fericirea a căreĭ pricinuitoare era uneoriĭ fără ştiinţa şi voinţa eĭ.

A plecat! şi cu ea împreună tot s'a dus.

Dusu-s'a sublimitatea cugetăriĭ, perit-aŭ avênturile frumoase ale inimeĭ, apus-aŭ şi fericirea; în locuĭ tutulor acestora nu rămâne decât suferinţa. Lîngă *Ea* puteaĭ să te apropiĭ cu cugetarea de marginile geniuluĭ şi cu inima de ale divinităţiĭ, departe de ea, eştĭ un simplu animal egoist şi inconstient, căcĭ astfel a voit soarta şi aşa te a făcut durerea neţărmurită.

Plecat! Ce dureros cuvînt!

Când inima este sdrobită de suferinţa despărţireĭ, când durerea face aproape mut pe cel care rĕmâne, el nu poate pronunţa decât acest singur cuvînt *Plecat:* un suspin maĭ mult decât un cuvînt, strigătul din urmă al disperăreĭ, expresiunea sublimă a dureriĭ mute.

* * *

Am eşit din gară cu paşĭ repezĭ, turburarea mea toată lumea putea să o vadă, voiam însă ca cel puţin lacremile mele să nu le vadă nimenĭ.

* * *

Cât am suferit de atuncĭ!

Să spun altora? Suferinţele nu se pot spune, ele se simt. Şi apoĭ la ce ar servi? Chiar dacă le-aş spune eŭ, alţiĭ nu le vor înţelege.

Ea nu mi a scris cu toată rugăciunea mea; un singur cuvînt, numele eĭ, pus într'o scrisoare comună, atâta tot într'un timp aşa de lung.

Era prea mult pentru ea, prea puţin pentru mine.

* * *

După ce s'a întors din străinătate a fost cu mine mai rece şi mai reservată decât era înainte.

Uneori era chiar crudă; nu numai că mĕ evita, dar chiar părea că voeşte într'adins să mĕ facă să sufer. Ea atât de serioasă altădată, afecta acum o veselie neobişnuită; de multe ori ţinea să se arăte o cochetă, se părea că simte o mulţumire să fie socotită ca o femee uşoară, iubitoare de petreceri şi doritoare de a fi înconjurată de bărbaţi.

Ce mult se schimbase şi cât am suferit eŭ în acest timp.

Eram desperat; de sigur că ea făcea lucrul cu intenţiune, era supărată pe mine şi voia probabil să mĕ pedepsească pentru ceea ce i-am scris.

Intr'o zi m'am furişat în camera ei şi i-am pus pe masă o scrisoare prin care îi ceream ertare şi o rugam să nu considere drept lipsă de stimă faptul că i-am scris înainte de plecare. Mi-a înapoiat scrisoarea fără a o citi.

Niciodată n'am fost mai nenorocit, căci era peste putinţă ca ea să fie mai crudă către mine. Cel puţin daca ar fi rupt scrisoarea, mi-ar fi rĕmas ilusiunea că a citit-o şi nu voeşte să-mi rĕspundă pentru ca să nu se compromită; aşi fi putut spera că mĕ va erta, pe când înapoindu mi scrisoarea ne citită, nici o speranţă nu mai era cu putinţă.

Nici cel puţin ertarea.

Şi totuşi o iubeam mai mult de cât totdeauna; ceea ce ea făcea din lipsa de iubire, saŭ poate din dispreţ ori ură către mine, amorul meŭ orb şi înfocat o atribuia corectitudinei sale excesive.

Durerea mea era mare, însă stima şi amorul pentru dînsa crescuse şi mai mult.

* * *

Ajung la ultimele pagini; de sigur că ele nu sunt cele mai vesele.

Eram la masă împreună cu ea şi cu alte persoane; se naşte vorba despre amor.

— Nu mai vorbiţi despre amor, zise o doamnă, amorul e o minciună care ascunde interesul; toată lumea iubeşte banii, astfel se explică pretinsele amoruri. Spuneţi-mi mĕ rog de ce nu se întîmplă ca fetele fără avere să inspire iubire ca cele avute? Ce numai ele sunt frumoase, inteligente şi înzestrate cu toate calităţile?

— Ai dreptate, rĕspunse o altă doamnă, lumea de azi e materialistă, nu mai există amor sincer ci numai prefăcătorie.

— *Dar niminea nu se mai prinde în ele.*

M'am cutremurat din creştet până în tălpi: aceste cuvinte le zisese ea, ea *Evelina*, ea idealul meŭ.

De ar fi căzut trăsnetul la picioarele mele, şi nu aşĭ fi simţit o maĭ mare emoţiune.[1] Ceea ce mĕ temusem se întîmplase; Evelina era tipul luĭ Arthur, era Arthur în tot ce avea maĭ urît şi maĭ blestemat, omul acesta de altminterea tot atât de simpatic ca şi ea; era bănuitoare ca Arthur, saŭ poate orgolioasă de averea eĭ.

Cât de mult o înălţase nebuna mea imaginaţiune, şi cât de jos era ea în realitate! In inima mea ea se afla pe un pedestal înalt de care mĕ simţeam nevrednic să mĕ apropiĭ, şi acum pedestalul şi idealul căzuse cu sgomot într'o adîncime care nu egala decât înălţimea pe care se aflaŭ maĭ înainte.

Ca şi Eminescu, în desperarea mea, puteam zice:

O! Cum Rafael creat-a pe Madoana Dumnezee
Cu diadema-ĭ de stele, cu surîsul blând, vergin,
Eŭ făcut-am zeitate dintr-o palidă femee,
Cu inima stearpă, rece, şi cu suflet de venin!

* * *

Am iubit-o însă prea mult, şi dacă blestem ceasul când am cunoscut-o, pe ea nu sunt în stare să o blestem; nu-ĭ doresc să fie atât de nenorocită cât am fost eŭ. De aceea când vre-odată inima eĭ va iubi, şi când de sigur uitând bănuelile va crede în sinceritatea aceluia care va fi obiectul amoruluĭ eĭ, ĭĭ urez să găsească într'însul aceea ce va dori şi să nu simtă decepţiunea pe care am încercat-o eŭ faţă cu ea. Fie dar iubitul sĕŭ aşa cum am visat-o eŭ pe ea, şi nu cum era ea în realitate.

Dacă n'am avut eŭ noroc, cel puţin să fie ea fericită!

* * *

Distanţa măreşte amorul, timpul îl sapă pe nesimţite, dispreţul îl omoară cu repeziciune.

Pe când o iubeam fără să-mĭ fac ilusiunea că voiŭ fi iubit, nu aveam altă speranţă decât în trecerea timpuluĭ. Iar dacă timpul n'ar fi fost în stare să mĕ facă să o uit, mĕ gîndeam că cineva are totdeauna, în ultima extremitate, mijlocul luĭ Verther de a face să înceteze orĭce durere.

Acum nu maĭ am trebuinţă de timp; dispreţul şi-a făcut efectul sĕŭ. Idealul sfărîmat, amorul a dispărut.

Gândit-a saŭ nu la mine, când a zis acele cuvinte nenorocite, lucrul îmĭ

este indiferent; când ea nu mai este aceea pe care o credeam, ce-mi pasă că va fi având sau nu o idee infamă de persoana mea? Astăzi ea pentru mine nu mai există, iubirea sau ura, stima sau disprețul, lovirea sau mîngâierea ei, totul îmi este indiferent.

Era un gol în inima mea; am crezut un moment că l am umplut cu amorul acestei femei din care făcusem un ideal.

M'am înșelat; încă o ilusiune pierdută!

De sigur că e cea din urmă, precum și amorul ei e ultimul meu amor.

I. LILIAN

PRIN EARBĂ

„Trifoĭ cu patru foĭ!“ —şi iat-o
Fugind zglobie în spre noĭ,
Strigând de sună toată valea :
„Trifoĭ, trifoĭ cu patru foĭ!“

Iar droaia de copiĭ aleargă,
Găsind înc'un prilej de joc,
Să cate-n earbă buruiana
Prevestitoare de noroc.

Privindu-ĭ, uĭt durerea mea,
Ce face sângele să-mĭ fiarbă,
Căcĭ mĕ gîndesc la vremea când
Găseam şi eŭ noroc prin earbă.

Căutaţĭ copiĭ! —şi când găsiţĭ,
Strigaţĭ, pădurea să răsune. —
Odată veţĭ ofta şi voĭ :
„Trifoiul n'a ştiut ce spune!“

RADU D. ROSETTI

La Marginea Codrului
dedicație Dlui St. C. Michailescu.

de Constantin Dimitrescu

„La marginea Codrului."

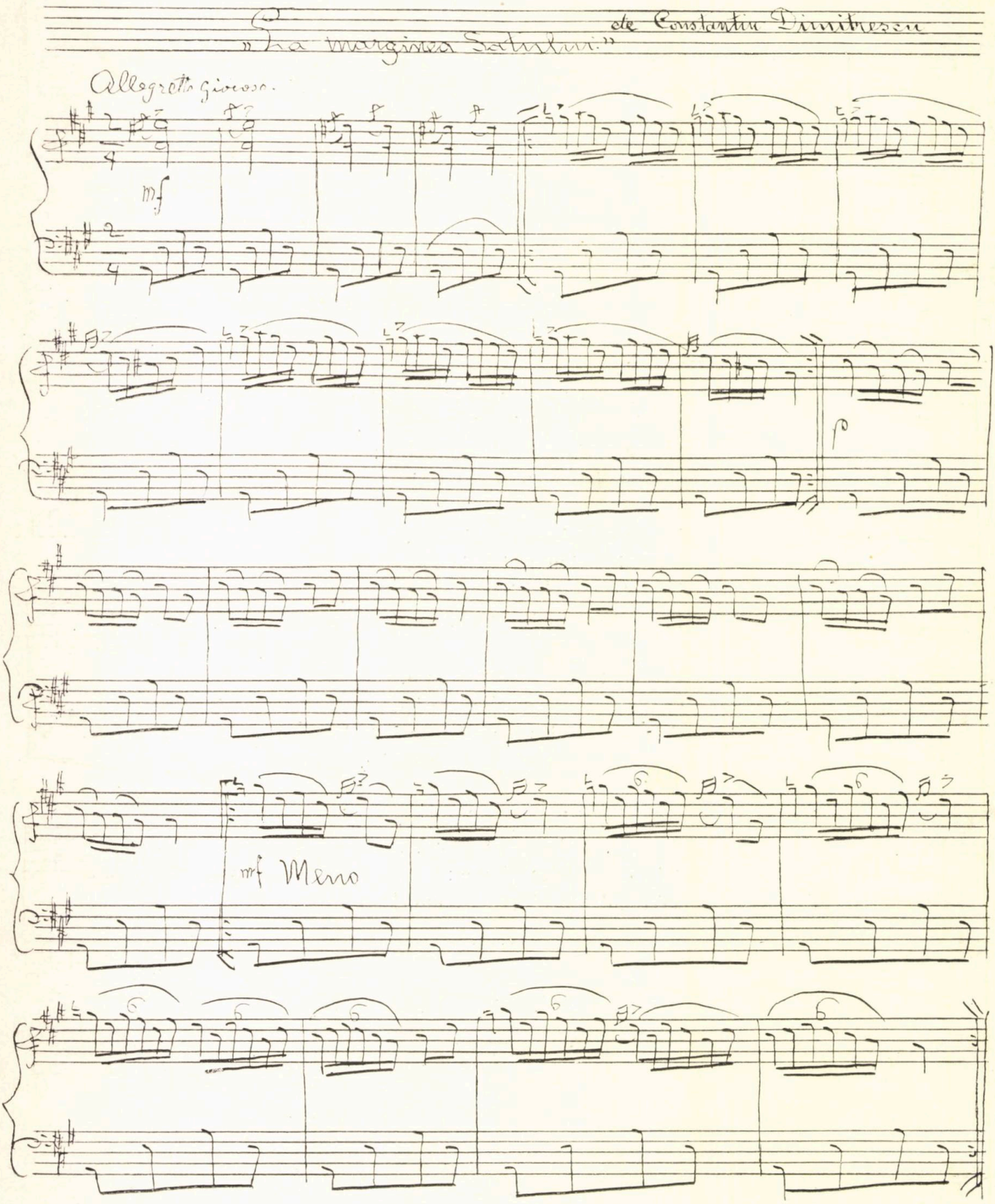

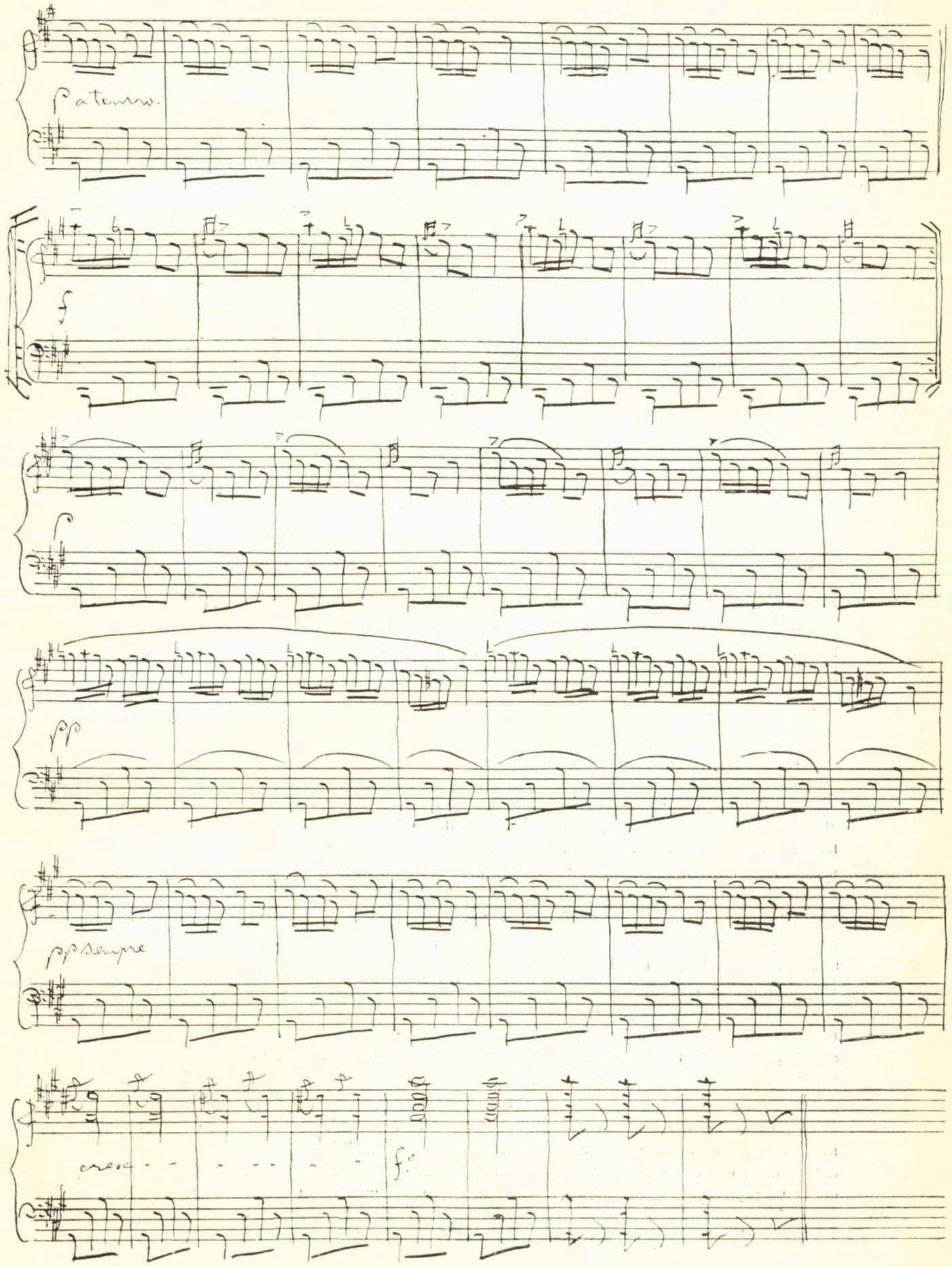
p a tempo.
f
f
pp
pp sempre
cresc
fp

CRONICA

Se ştie că actualul ministru de culte şi instrucţiune publică, D. Haret, dorind de a reorganisa şcoalele şi instituţiile noastre artistice, a cerut părerile mai multor persoane competinte. D. Ollănescu a respuns D-luĭ ministru, privitor la reorganisarea *Conservatoarelor de musică şi de declamaţiune*, prin următorul raport:

Domnule Ministru,

Nu este de tăgăduit că studiul musiceĭ la noĭ, este încă foarte înapoiat. Resultatul produs, până acum, de învăţămîntul musical din gimnasiĭ şi licee, este aproape nul, iar laureaţiĭ celor 2 conservatoare nu ne-aŭ dat încă un artist de adevĕrată însemnătate. Fără îndoială programele studiilor sunt întocmite şi maĭ ales aplicate în mod cu totul nepractic şi nepotrivit cu înclinarea noastră, destul de greoae, cătră arte. Şi cu toate acestea musica este o artă nobilă, căreia s'aŭ devotat neamurĭ cu maĭ puţine însuşirĭ sufleteştĭ decât neamul nostru, aşa că nu peste îndelungată vreme, suntem ameninţaţĭ a rĕmânea cu mult maĭ îndărăt decât dînsele pe tĕrâmul acesta. De pildă Bulgariĭ aŭ introdus în mod obligatoriŭ studiul musiceĭ vocale în toate şcoalele lor primare şi secundare, studiŭ care nu se mărgineşte numaĭ la deprinderea elementelor teoretice, ci e săvîrşit cu multă rîvnă din întocmirĭ chorale naţionale şi străine, ce merg treptat din I-a clasă primară până la clasa VII-a liceală. La noĭ această progresiune e necunoscută. In clasele primare musica e redusă la vagĭ şi inutile noţiunĭ, iar în gimnasiĭ şi licee ea e maĭ mult un învăţămînt nefolositor de teoriĭ şi de principiĭ abstracte, care nu daŭ nicĭ priceperea, nicĭ cunoştinţa tonurilor şi armonieĭ musicale. Un elev din clasa VII-a e tot atât de străin înaintea uneĭ paginĭ de note, cât şi unul din clasa I-a primară, care nu ştie să cânte decât ceea ce a furat cu urechia de la uniĭ şi alţiĭ, când urechia-ĭ poate să aibă simţ musical. Ceea ce ar trebui, ar fi

obligaţiunea de a cânta în chor, după un an saŭ doĭ de teorie, căcĭ numaĭ prin acest exerciţiŭ se deprinde urechia copiilor, se formează gustul şi se vădesc talentele musicale.

Ne plângem, orĭ ne mirăm că nu ies cântăreţĭ din Conservator, când ar trebui să ne întrebăm de unde şi cum ar putea să iasă, când şcoalele publice nu sunt elemente pregătitoare pentru aceasta. Ceĭ ce vin la Conservator, ar trebui să aibă, de nu o educaţiune, cel puţin noţiunĭ îndestulătoare de musică, pentru a merita solicitudinea ce li se acordă în aceste institute speciale de cultură.

Trecênd acum la roadele ce daŭ Conservatoarile noastre găsesc că ele sunt în mare nepotrivire atât cu numirea lor, cât şi cu sacrificiile ce se fac pentru dînsele. De maĭ bine de 30 de anĭ, de când ele funcţionează, putem cu drept cuvînt întreba: care este—afară de laudabila întreprindere a concertelor filarmonice din Bucureştĭ—curentul musical ce aŭ stabilit în ţară, care sunt artiştiĭ de talent saŭ de ştiinţă, ce ne-aŭ dat? Şi cu toate acestea clasele sunt pline, prea pline chiar, profesoriĭ sunt numeroşĭ, prea numeroşĭ uniĭ în proporţie cu valoarea lor reală, pe când resultatele, în toate direcţiile, sunt slabe, slabe de tot.

O observaţie, care de sigur are importanţa eĭ, este că din ceĭ 200 de elevĭ aĭ Conservatoruluĭ din Bucureştĭ, la ale cărora examene aţĭ binevoit a ne delega, 125 sunt străinĭ, ba am constatat chiar că la o clasă de piano, maĭ toţĭ eleviĭ şi elevele eraŭ străinĭ. Fără îndoială organisaţia actuală e defectuoasă orĭ incomplectă şi pentru a subveni lacunelor, voiŭ cerca aci a vĕ emite câteva propunerĭ, ce socotesc folositoare şi în tot casul menite a da resultate maĭ practice ca cele de până acum. Aşa, maĭ întâĭ Conservatorul, fiind o şcoală specială, care nu poate intra în cadrul celorlalte şcolĭ publice, ar trebui—ţiindu-se socoteală de ceea ce se face la deosebitele facultăţĭ şi la şcolile similare din străinătate,—ca instrucţiunea să nu fie gratuită, ci fiecare elev să nu poată fi admis a-ĭ frequenta cursurile până ce nu achită suma de 120 de leĭ pentru o inscripţie anuală, plătită odată saŭ cel mult în douĕ rate. Cu chipul acesta orĭ numĕrul elevilor s'ar împuţina şi decĭ instrucţiunea ar fi maĭ profitabilă, orĭ condiţiunile profesorilor Conservatoruluĭ s'ar înbunătăţi şi ar permite să se aducă maeştri însemnaţĭ de aiurea, pentru ramurile, ce nu pot fi fructificate cu ceĭ de la noĭ.

E în adevĕr de gîndit serios întru aceasta, când: 1°) vedem profesoriĭ de armonie, de stil, de perfecţionare, care aŭ făcut studiĭ strălucite şi aŭ calităţĭ eminente şi universal recunoscute, că sunt plătiţĭ—cu toate gradaţiile ce aŭ—tot cu un preţ ca simpliĭ maeştri de principiĭ, orĭ învĕţătoriĭ de instrumente speciale, care afară de cunoştinţa mecanică, nu posedă alte noţiunĭ ştiinţifice ale specialităţiĭ lor; 2°) unele cursurĭ sunt lăsate în desăvîrşită părăginire, din pricină că nu sunt mijloace îndestulătoare pentru întreţinerea profesorilor vrednicĭ de a le ridica la nivelul la care sunt în alte părţĭ; 3°) eleviĭ cu talent, dar fără de mijloace, sunt siliţĭ, în lipsă de ajutor din partea statuluĭ, să caute mijloace de viaţă, fie în funcţiunĭ publice, care le iaŭ cea maĭ bună parte din timp, saŭ în ocupaţiunĭ private, care le tîmpesc mintea şi le banalisează avîntul lor artistic. Daca s'ar impune taxa de maĭ sus, isvoarele băneştĭ ar fi găsite şi aceste exigenţe imperioase s'ar putea uşor împăca. Dar şi condiţiile împărţiriĭ studiilor, aşa cum sunt astăzĭ, îmĭ par neraţionale, de aceea socot că ar fi maĭ nimerit daca s'ar grupa precum urmează:

1. *Secţia instrumentală*, în care ar intra tot învăţămîntul instrumental de astăzĭ, împărţit în maximum 4 anĭ, precum şi cel de armonie şi compositie.

2. *Secţia vocală*, avênd o clasă de solfegiŭ, o clasă chorală, o clasă de maintien şi dicţiune musicală şi în fine o clasă de stil, adică de înaltă învăţătură a cântuluĭ pentru operă şi operă comică. Cursul fiecăriĭ clase de 4 anĭ. Limba francesă şi italiană, curs de 4 anĭ.

3. *O secţie de declamaţiune*, cu următoarele clase în timp de 4 anĭ:

Anul I: Gramatica şi limba română. Cetire cu glas tare şi recitărĭ diverse din autoriĭ vechĭ şi modernĭ. Scrima, dantul, gimnastica, musica vocală (clasa de solfegiŭ). Limba francesă şi italiană.

Anul II: Istoria limbeĭ şi literaturiĭ române. Istoria artelor şi estetica dramatică. Recitare de bucăţĭ teatrale în proză şi în versurĭ. Dicţiunea dramatică, gimnastică, scrimă, dant, musica vocală (clasa de solfegiŭ). Limba francesă, limba italiană.

Anul III: Dicţiunea dramatică. Istoria literaturiĭ dramatice române şi străine. Stilul dramatic. Maintien. Mimica. Scene teatrale jucate, cu explicărĭ asupra caracterelor şi a subiectelor. Dant, scrimă, gimnastică, solfegiĭ.

Anul IV: Dicţiunea dramatică. Istoria costumelor, mobilieruluĭ, arhitecturiĭ teatrale antice şi moderne. Limba şi literatura dramatică, antică şi modernă, română şi străină. Interpretarea principalelor caractere de comedie, de tragedie şi dramă, antice şi moderne. Critica dramatică. Istoria arteĭ dramatice cu privire la punerea în scenă şi la interpretarea rolurilor. Dant, scrimă, maintien, mimică, solfegiĭ. Arta de a ceti şi de a vorbi în public. Gimnastică.

Nicĭ un elev să nu poată intra în vre-o clasă de specialitate musicală, până ce nu va absolvi 2 anĭ de principiĭ; precum nicĭ un elev saŭ elevă să nu poată intra în clasa de declamaţiune, daca nu va avea cel puţin 6 clase liceale absolvite. Pentru clasele de maĭ sus, se vor utilisa profesoriĭ ce avem azĭ, iar daca nu avem specialiştĭ, să se caute in ţară şi negăsindu-se să se aducă din străinătate.

Guvernul să trimită 3 elevĭ şi 3 eleve absolventĭ aĭ claseĭ de declamaţiune, în fiecare an la o şcoală specială din străinătate spre a se perfecţiona în arta dramatică în timp de minimum 3 anĭ.

Pentru clasele de canto şi pentru a putea forma o pepinieră de cântăreţĭ românĭ, guvernul va trebui să întreţie, pe tot timpul studiilor lor în Conservator, 6 eleve în internatul şcoaleĭ centrale şi 6 elevĭ în internatul Sf. Sava, ca să se ocupe numaĭ cu mimica şi care—după concursul ce vor depune pentru obţinerea acestor burse—vor da o declaraţie în scris, că absolvindu-şĭ învăţătura musicală, se obligă a cânta pe scena Teatruluĭ Naţional cel puţin 5 anĭ.

Pentru clasa de declamaţie să se creeze 6 burse, treĭ de elevĭ şi treĭ de eleve —ce se vor acorda prin concurs—de câte 100 fr. lunar, care să le permită a-şĭ face studiile fără recurs la alte ocupaţiunĭ. Când se va dovedi că aceştĭ bursieriĭ aŭ şi alte funcţiunĭ saŭ ocupărĭ salariate, bursa le va fi ridicată.

In secţia instrumentală s'ar putea întocmi o clasă specială pentru capelmaiştriĭ bandelor noastre militare, care, precum se ştie, sunt azĭ maĭ toţĭ străinĭ şi foarte puţinĭ capabilĭ de a ocupa asemenea posturĭ. Pe lîngă aceasta, s'ar putea pune îndatorire tuturor musicanţilor militarĭ din garnisoanele Bucureştĭ şi Iaşĭ, să urmeze cursurile instrumentuluĭ lor la Conservator. Clasa chorală din secţia vocală ar servi pentru întocmirea unuĭ adevĕrat chor al Conservatoruluĭ, spre a nu maĭ avea recurs, ca azĭ, pe la cântăreţiĭ de la biserică, când e nevoe de o producţiune vocală de ensemble.

S'ar putea iarăşĭ pune îndatorirea tuturor executanţilor din clasele instrumentale să înlocuiască—sub conducerea directoruluĭ respectiv—orchestra Conservatoruluĭ, singura în drept de a da audiţiunĭ în localul acestuia, de musică clasică şi de ensemble.

Fiecare secţie va fi pusă sub autoritatea unuĭ director—care ar fi profesorul claseĭ celeĭ maĭ înaintate a secţieĭ—şi care este rĕspunzĕtor de îndeplinirea prescripţiilor legeĭ şi regulamentuluĭ în privirea secţieĭ sale. Autoritatea superioară a Conservatoruluĭ va fi încredinţată unuĭ Director general, care poate fi unul dintre ceĭ treĭ directorĭ aĭ secţiilor respective, saŭ chiar o persoană afară din învăţămîntul musical.

Direcţia generală a Teatrelor va avea cu chipul acesta o pepinieră la îndemână în cele 3 secţiĭ ale Conservatoruluĭ în privirea artiştilor de care va avea nevoe, fie pentru orchestră, fie pentru operă, fie pentru dramă şi comedie. De aceea ea ar putea —întru cât interesele i-ar permite—să se povăţuiască de luminile celor 3 directorĭ respectivĭ, întru alegerea şi chiar întru dirijarea în teatru a artiştilor, dând adică: direcţia orchestreĭ, direcţia de scenă a drameĭ şi comedieĭ, în sarcina acestor directorĭ, fiecăruia potrivit cu specialitatea sa. Eĭ ar avea pentru aceasta să primească diurne fixate anume prin budgetul Teatruluĭ în fiecare an. Dacă invoiala, orĭ înţelegerea nu s'ar putea stabili, atuncĭ Direcţia generală a Teatrelor s'ar adresa la persoane străine, fie din ţară, fie din străinătate pentru aceasta.

Lămuresc, maĭ ales, că studiile depline ale cursurilor predate în Conservator se vor săvârşi înăuntrul Conservatoruluĭ chiar, povăţuindu-se elevĭĭ de către medita. torĭ specialĭ fiecăruĭ curs, luaţĭ dintre absolvenţiĭ de valoare, sub directa ascultare şi privighere a profesorilor respectivĭ. Meditatoriĭ ar avea să primească o diurnă de 150 de leĭ pe lună. Am pus această îndatorire înadins, atât din causa patimeĭ tragereĭ de inimă ce avem noĭ pentru artă, care, lăsaţĭ fiind în voea noastră, ne-ar face să fim superficialĭ şi decĭ de-a pururea mediocri; dar însă, maĭ vîrtos, din pricină că studiile făcute în afară de controlul strict şi permanent al şcoaleĭ, pot cădea sub înrîurirea cea atât de primejdioasă a banalităţiĭ şi a stîngăcieĭ dominante în cercurile foarte puţin artistice, în care sunt în genere siliţĭ să trăiască elevĭĭ şi elevele Conservatoa. relor noastre.

Incepute de dimineaţă, studiile şi meditaţiile lecţiilor ar trebui să se continue până seara, nelăsând elevilor să facă nimic din iniţiativă orĭ cu mijloacele lor propriĭ.

Dacă cele maĭ de multe orĭ artiştiĭ, cu reputaţiunĭ bine stabilite, aŭ nevoe de povaţa maestrilor de cânt, dar încă elevĭĭ, care abia cunosc valoarea notelor, cât aŭ trebuinţă de a fi călăuziţĭ şi bine călăuziţĭ numaĭ?

Când am arătat nevoea de a se crea o clasă de perfecţiune a cânteculuĭ, adică o clasă aşa numită de operă şi operă comică, am avut în vedere lacuna ce există astăzĭ în această privire la Conservatoarele noastre. Cântăreţiĭ ce ies acum, după treĭ anĭ de studiĭ, nu aŭ decât poate slabe noţiunĭ despre interpretarea raţionată a unuĭ rol oarecare. Eĭ sunt maĭ mult deprinşĭ a cânta bucăţĭ separate, cu stil variind după temperamentul profesoruluĭ, aşa că-ĭ ascultăm cu plăcere în concerte, dar rar aŭ o reuşită sigură în scenă. Noă însă nu ne trebue numaĭ concertiştĭ, ne trebuesc artiştĭ liricĭ cu cunoştinţe desvoltate, cu stil şi cu latitudine pentru scenă, cărora Teatrul să nu fie silit, cum e acum, să-ĭ înveţe el, cu cheltuiala şi osteneala sa, rolurile pe care eĭ sunt angajaţĭ să le joace. Valoarea principală a unuĭ artist liric este, pe lîngă voce, repertoriul, şi un repertoriŭ nu se poate dobîndi, daca în şcoala în care a studiat el, nu i s'a dat mijloacele de care are nevoe pentru a-l înţelege, a-l învăţa şi a-l inter- preta cum se cuvine.

Sunt încă poate multe alte îmbunătăţirĭ de adus şcoalelor noastre lirico-dra- matice, ele vor răsări de sigur din discuţia părerilor ce vi se vor împărtăşi, de toţĭ ceĭ la care aţĭ făcut apel; acestea de maĭ sus sunt însă resultatul unor îndelungĭ chib- zuirĭ şi a unuĭ necurmat studiŭ ce am avut atâtea prilejurĭ de a face asupra lor. Vi le supun la cunoscinţă şi vĕ rog a primi etc., etc., etc.

D. C. OLLĂNESCU

1557
1898

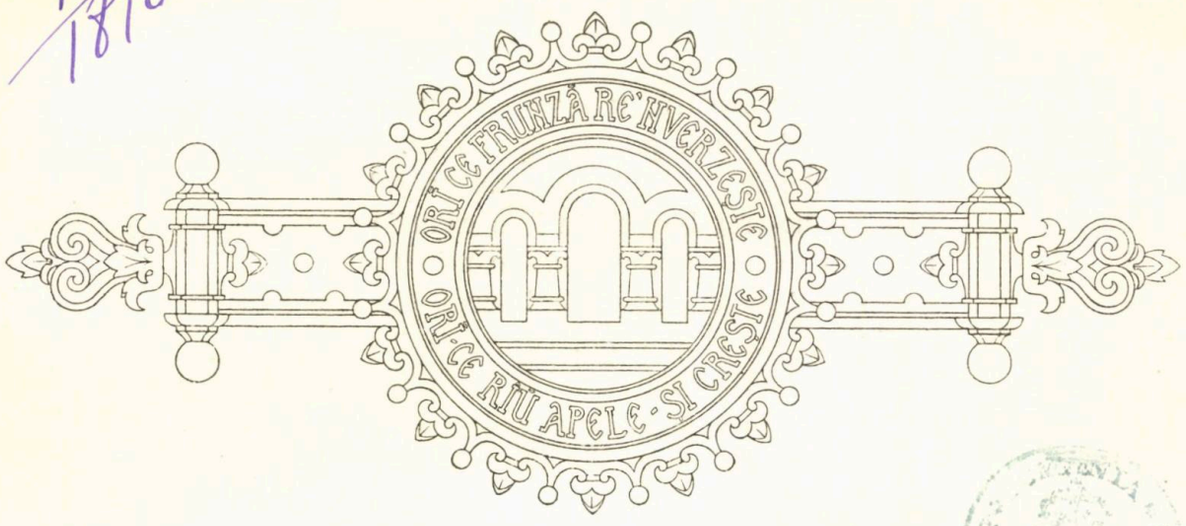

BIBLIOTECA ... IAȘI

IN RUINE

Adio, lung adio, şi pentru totdeauna,
O tu, a căreĭ lacrĕmĭ curgeaŭ aşa de lesne
Şi-a căror jurăminte luaŭ de martor luna
Când ne'nveleam în păru-ţĭ cel lung până la glesne.

Adio, tu, a căreĭ nelegiuirĭ senine
Zimbeaŭ ca-n nopţĭ de vară un rĕvĕrsat de zio;
Trup alb, cu-n suflet tinĕr închipuit de mine,
Adio îţĭ zic astăzĭ, adio, lung adio!

Şi singur, în cetatea eternelor morminte,
Mĕ uit în lungul vremiĭ şi caut un repaos:
Prezentul osteneşte, iar viitorul minte:
Pe toate le coprinde eternul, lungul haos.

Pe marmora căzută din fruntea unuĭ templu
A scris bĕtrâna vreme un înţelept exemplu,
Ştirbind sumeţul vultur de gloriĭ purtător
Şi îngrădindu-ĭ zborul în pulberea din For.
In For, în însuşĭ templul a tot ce-a fost să fie,
In care toată piatra tresare de mîndrie,

In care clarul astru, în orice noapte caldă,
Ca-n zodiele lumii privirile își scaldă.
Eŭ, omul mic de astăzi, intrând pe *calea sacră*
Și dând de trei Imperii închise ca'ntr'o lacră
Și-atâtea negre vremuri culcate prin ruine,
Crezutu-m'am eŭ însu-mi o lespedă din tine.
O For, mormînt al lumii, ce dreaptă'nvățătură
E umbra morții tale pe mica mea statură,
Și-n tristul meŭ adio, ce searbădă durere,
Când măsur îndurarea din lunga ta tăcere!..

Dar iartă unei inimi ce bate în zădar
Parfumul ei de lacrămi să-ți arză pe altar;
Ingădue-o să-ți spuie, ca echo unui prund,
Tot chinul ce i-l sapă torentul ei în fund:

O Venere de Cnido din epoca păgână
Uitase să mărească mormanul de țărână,
Și, vie, prefăcută, dar pururi zîmbitoare,
Plutea pe cursul vieții ca pe un riŭ o floare.

Un farmec prins de fire în forme de femee,
Cu aer de vestală și patimi de Phrinee,
Atâta-i era ochiul de mîndru și ticnit
Că Magii după dînsul ar fi călătorit,
Iar Virginii luceferi, de-ar fi putut s'o vadă,
S'ar fi lăsat din noapte pe sînul ei să cadă.
Pe brațele rotunde și umerii ei plini
O primăvară-întreagă ninsese flori de crini;
Plăpînda rotunjire a sînurilor linii
O dase 'ntreg Olympul din zorile luminii;
Cu miere de Hymetta îi netezise glasul;
In curgere de valuri îi mlădiase pasul:
Era o armonie cum n'a mai făcut firea.

Și astfel chibzuită de-o lume de artiști,
Te 'nvăluia-n privirea adîncilor ochi triști,
Iți străbătea în suflet și-ți surprindea simțirea.

*

Trecuse luna plină spre alte emisfere
Muind întreaga lume în valuri de 'ntuneric;
Se 'mpodobise cerul cu-n borangic feeric;
Era senin în aer şi pe pămînt tăcere.

Parfum de portocale venea de prin grădini?
Da laurul în floare, şi crinul da în crini,
Şi roze scuturate, şi crăngi de iasomie
Puneaŭ în jurul nostru atâta poezie!..
Suna în jghiab de piatră fîntâna cântătoare,
Imprăştiind în aer un abur de răcoare
Atât de plin de visuri, de forme uşurele,
Incât, mişcându-ţi braţul, te-ai fi atins de ele.

Cădea o stea albastră din visul ei de-a fi;
Bătea un cias departe cadenţa clipei dusă;
Melancolia lumii o da steaua apusă
Şi-o da viaţa noastră, croită pe o zi.

In mijlocul acelei naturi încântătoare
Noi stam pierduţi pe gînduri. O floare, că-i o floare,
Când nimenea n'o smulge, nu moare din senin:
Răsare şi apune, trăind traiul din plin.
Noi stam perduţi pe gînduri. Din părul ei cel moale
Imi pătrundea departe, ca pănă-n fundul minţii,
Mirosul nebuniei şi gustul suferinţii.
Aşi fi ucis-o-n braţe, — şi-o sărutam pe poale,
Pe mâni, pe ochi, pe gură, pe umerile goale,
Sperând să turbur fundul fiinţei sufleteşti.

Nimic! Aceeaşi formă de zînă din poveşti,
Cu ochii plini de umbră şi gura zîmbitoare,
Enigmă necetită: femee? piatră? floare?

Şi astfel stând cu fruntea pe umărul ei cald,
Cătam şi eŭ cu gîndul pe marea de smarald
O barcă fără rame, cu pînza de iluzii,
Mişcându-se pe ritmul căzut din lira muzii,
Fantasmă zburătoare pe aripi de poveste:
„Departe, mai departe, spre ceea ce nu este".

Spre ceea ce nu este decât sub fruntea mea,
Măreaţă deslușire a lumeĭ printr'o stea,
Iluzie, tu care, vieţiĭ fără rost,
Poţĭ fi făgăduinţă, eștĭ ultim adăpost.

Pe forma ce alăturĭ, opacă adormise
Iluzia din mine încet o limpezise
Și-o ridicase-n spaţiŭ, ușoară ca o Fee,
Punêndu-ĭ sub picioare un drum de curcubee.

Din lumea eĭ albastră privea către pământ
Cu ochiul de păgână făcut de-odată sfînt,
Cu fruntea luminată de raza mîngâerĭĭ :
O nouă Beatrice în calmul lin al serĭĭ.

Și, prins de năzuinţa ce tremură în dor
De-a da înfiripare imagineĭ iubite,
Privĭĭ din noŭ spre dînsa, supus, tremurător...

Dormea, neturburată. Atuncĭ, pe nesimţite,
Mĕ desfăcuiŭ de dînsa, lăsând pĕru-ĭ să cadă
Pe braţele eĭ goale, — și coborîiŭ în stradă.

Cu vechile palaturĭ, mergea drumul la vale
Inmărmurit sub șirul de palide opale
Ce timpurile noastre le închinaŭ luĭ Ian.

Ca din poveștĭ trecute, eșeaŭ în vremea-aceea
Sfioase constelaţiĭ : punea Cassiopeea
Coroana sa de stele pe Forul luĭ Traian;
In mijlocul splendoriĭ și stăpînind zenitul,
Pe Stadiul luĭ Flaviŭ sta Vega strălucitul,
Cântând voios din Lyră și scăpărând din focurĭ
Spre gloria eternă a nobilelor jocurĭ ;
Arcturus, și Altair, și care maĭ de care,
Din miĭ de milioane de poște depărtare
Luptaŭ cu propagarea sclipireĭ lor prin gol,
De dorul de a-șĭ aduce o rază-n Capitol ;

Antares se ridică, aprins şi sângeros,
Un Neron sus pe cerurĭ, cătând pe-un Neron jos,
Iar Regulus se culcă în mările Thyrene,
Nepăsător la glasul şiretelor Sirene.

Sus, bolta înstelată cu alba-ĭ feerie,
Jos, temple părăsite, trecut şi poezie;
De-asupra, Universul nemuritor aşterne
Dovada luminoasă a legiĭ luĭ eterne,
Pe când în valea Romeĭ tresaltă din ruine
Eterna mărturie a glorieĭ latine.

Atuncĭ, ce vreĭ tu, simbol, însufleţit pe-o zi,
Predestinat de fire a fi şi-a nu maĭ fi
In fuga uneĭ clipe? Durerea ta? iubirea?
Sunt întîmplărĭ de care nu se'ngrijeşte firea.

Atom plutind prin haos,—de s'a 'ntîmplat să cază
Pe mica ta făptură o călătoare rază,
A luminat în tine vibraţiĭ din avîntul
Ce-a fost în începuturĭ, când *tot* era cuvêntul.
Cu un nimic de suflet şi-o clipă de viaţă,
Tu aĭ afinitate cu-o stea de dimineaţă;
Nemuritor ca dînsa în clipa ta tu eştĭ,
Nemuritor şi tînĕr, de poţĭ să nu iubeştĭ.

Iar tu, ce nu aĭ suflet, şi vreĭ să frângĭ în mine
Puterea de a crede în bine şi maĭ bine,
Rĕmâĭ pe piatra rece pe care dormĭ acum
Saŭ poartă-ţĭ frumuseţea pe leagănul de arcurĭ;
Zîmbeşte, rătăcită, la tot ce-ţĭ ese-n drum;
Inmărmureşte glasul fîntânelor din parcurĭ;
Aprinde dor de tine în tot ce-ĭ viŭ şi vede;
Dă lebedeĭ-bărbată suspinul uneĭ Lede;
Fiĭ una saŭ fiĭ alta, cât poţĭ şi cum doreştĭ:
De-acuma, pentru mine, aĭ fost şi nu maĭ eştĭ!

Roma, 1889. D. Z.

Mihaĭ Viteazu în faţa capuluĭ luĭ Batori.

UN SCRIITOR MOLDOVEAN NECUNOSCUT[1]

Scris cu slove cirilice, pe hârtie gălbuie şi groasă, şi numĕrând 117 pagine, manuscrisul ce transcriem mai la vale a fost găsit între hârtiile reposatului Rosetti-Bălănescu, la Iaşi. El este scris probabil, pe la anul 1824 de către un om care, pentru timpurile acelea, avea o cultură însemnată. Cine anume e autorul luĭ, nu putem şti. Nesemnat şi nesfîrşit, acest manuscris arată, sub o privire originală şi prin întîmplărĭ din viaţa autoruluĭ, moravurile din Moldova de pe la 1820, pregătindu-se să intre, în a II-a luĭ parte, în mişcarea de la 21, dar oprindu-se la sfîrşitul părţiĭ I-a. După unele coincidenţe, el ar putea fi lucrarea luĭ I. Tăut, plecat şi mort în Constantinopolĭ la 1825. Stilul luĭ presintă un interes extraordinar prin fraza vie şi colorată, prin sintaxa sa foarte mlădioasă şi printr'un vocabular bogat.

Transcrierea e făcută întocmaĭ după original, urmând în corespunderea literilor cirilice cu cele latine norma adoptată de maĭ toţĭ câţĭ aŭ transcris la noĭ manuscrise vechĭ.

PETRECERE IN MICA TATARIE

PARTE ÎNTĂI

Intr'un neînpăcat război petrecând din cruda me vărstă cu neînblânzeta soartă, credem că, întru prefacere crugulnĭ anilor, să pot afla chipul prefacerei neprescriselor ninorociri întru cari duşmana ace soartă mă arunca cu nemilostivire. Cu acest fel di

[1]) Manuscrisul ne-a fost comunicat de d. D. C. Anghel.

măgulitoare nădejde hrănindu-mă, aşteptam venire şi-a anului 1825 cu nerăbdare. Zăóa întăi sosând in potrive întristatelor mele sămţări, m'am sălit a vesăli sufletul mieu, urmând vechiolui obiceiu a locului, şi macar că sorţăi, ci am găsit în părtecica plăcintei naţionalicești, nu au fost măngăitori după dorinţă, dar băuturile tari m'au adus, ca răurile părăului intărit, în stari foarte veselă, încăt, pentru puţine ciasuri, m'am uitat şi pe insumi. După deşteptare din acea mincinoasă veselii, m'am găsăt iarăşĭ în impotrive lovituri cu osănditoare me soartă.

Adoozăam fost hotărăt să pornesc din capitală, pentru o moşăi ce am în mica Tartarie. Multe amăgitoară plecări tulbura sufletul mieu, din cari unele mă îndemna la ne zabavnica pornire, iiar altele îmi poronce stăruire neclintită în capitală. Uimit şi obosăt di războiul ce să aprinsăsă în mine, între driapta judecată şi între patimile cele înfăcoate, fără a ave vro statornică hotărări, m'am văzut sărit în ticălosă me trăsură la 9 ciasuri diminiaţă, şi la 3 ciasuri după amiazăză m'au trezăt glasul unuĭ soldat ci păză rogagca eşărei din capitală şi a intrărăi.

După obişnuitele întrebări şi respunsuri, am trecut pesti hotarăle oraşului. Indată iarăşi am căzut întru aceaş nedumerire întru cari mă aflam, când glasul săl-batec a soldatului m'au deşteptat. Eu, intru tovărăşie unui din rudile mele, urmam drumul păzăndu ce mai adăncă tăcere. Numai din vremi în vremi nişte ne sfărşite cuvinte să gioca în băibăiala limbei mele; şi, când voem a mă întoarci înnapoi, când iarăşi să mă cobor din trăsură spre a alerga pe jos, după năluciriie care mi să înfăţoşa. Aceste toati insă să trece în mine întru ce mai adăncă tăceri, iar urmare călătorii nu să impiedeca, ci mă tîrîeam cu necontenire de cătră doă rable, cari să supune povăţuirei unui vezeteu bolnav şi pe giumătate mort şi unii slugă bată.

La 7 ciasuri sara am ajuns la un sat. Tovarăşul mieu mi au zăs, că întunericul nu ne iartă a mai prelungi călătoria, diosăbit, că dobitoacele ci ne tăraie ar fi avut trebuinţă di odihnă, şi m'au dus la o casă a unui din locuitori acelui sat, unde au trebuit să trecem noaptea. Eu, ca o mahină fără cuvăntare şi fără înţălegere, urmam la toate acele ce mi să insamna.

După vre un cias di odihnă din struncinăturile trăsurei, m'am deşteptat, am căutat înprejur şi am văzut o lăcuinţă cu totul noă pentru mine. Atunci am sămţit că eu nu sănt mai mult in oraş; atunci am sămţit că ace sară au fost începutu a multor sări, care eu trebui să pe(t)rec în pustiul săngurătăţiĭ; atunci am sămţit eu putinţa di a mai îndestula lacomia vechi, cu privire celor mult mie plăcute şi neputinţa di a alina învăpăetele a inimei mele dorinţi şi patimi, şi în sfărşăt, atunce am sămţit toată cruzimea soartei meli, care, cu înnoire anului, au alcătuit noi mai crude pentru mine pătimiri. Ah! soartă însălbătată, am zăs, care sănt greşalele mele pentru tine atâta di zădărătoare, încât să fii sălită a uita pi toţi ceilanţi muritori spre a urmări numai pasurile mele şi a te săli cu impietrită hotărăre ca să iscodeşti di apurure noă intămplări, numai şi numai ca să răstoarni toate acele gândite şi alcătuite de mine cu ce mai driaptă şi intriagă judecată? Care sănt venovăţăile mele, acele neiartate, pentru care, cu o neinblănzătă pornire, să te mecşurezi păi într'atăta, incăt şi cu haractirul inşălătorilor să te îmbraci, şi supt obrazarul mincinoşilor voitori de bine să-mi înfăţoşezi prilejuri de fericire, să hrăneşti, în sănurile mele, falnici nădejdi di căstegări, să mi pui, iunainti slabei mele sămţări, nişte năluciri aşa di veselă, şi în sfărşit, să mă rădice pe aripele tari acele măgulitoare păr intru cele mai înalte lăcaşuri a mulţămiri şi apoi diodată să mă arunce fără milă în cele mai întunecoase prăpăstii a dejnă(dăj)-duirii, inprăştiindu toate acele aşteptati di mine bunătăţi cu inşălăciunĭ făgăduite di tine, ca un fum care să pierde in văzduhu, şi on praf pe care văndu, întru repegione sa, îl spulberă?

Soartă crudă și vicleană încetiază di a mai întrebuința iscoditoarele tale plecări, spre a mă osândi, întoarce a tale răsplătiri și asupra altor muritori, care, întru greșala lor cu bogație căștigă cele neașteptate bunătăți, întru rălele lor plecări, să veselesc cu ce după dorință mulțămire și întru neiartatele lor vinovății, să incoronează cu cununele fericirii. Sfârșește, zăc, soartă nemilostivă prigonirile tale asupra me, care cu lacrime te rcagă, și dacă nu voești a-mi pricinui zile de mulțumiri, macar nu te mai giuca cu obosâtele mele sămțări și lăsându mă întru uitare, nu te mai înfățoșa mie cu obrazarul acel înșălător spre a-mi zădărî patimile meli; sau, în sfârșit, rădică de la mine toate sămțările. După aciastă rugătoare glăsuire ce am făcut cătră neînblânzătul mieu dușman, m'am sămțit oarește alinat, când au venit sluga me ce să trezăsă, di mi-au spus că trebui să mănânc și să mă culcu: datorii de trebuință a să înplini pentru intărire stihiilor ce alcătuesc omul.

Intru ace obosăre a trupului meu și a sufletului meu, m'am aruncat în brațele somnului, care dând odihna organelor trupului meu, supt răcoroasele și măngăitoarele sale perdeli ce au întins asupra me, au gonit toate celelante puteri a sămțărilor mele, lăsând în lucrare numai dulciața nădejdei, rămasă nestrămutată în inima omului incă după deschiderea cutii dumnezăoai Pandorăi, și așa sub acești doi măngăitori, zâc făcători de bine fiind, somnul, zic și nădejdi, am petrecut noapte acea [1]).

Adaoză diminiață, am pornit spre urmare călătoriei, suindu-mă împreună cu tovarășul mieu în a sa trăsură, și după câteva ciasuri, am ajuns la un sat unde am voit să stau puțăn la cel mai mari a satului, fiindu-mi cunoscut, numai pentru ca să-l rog să mi dee câteva cărți, cu care să pot petreci ciasurile cele lungi a singurătăți unde mă duciam să lăcuesc. Și voind a trage la casa sa, am zăs oamenilor miei ce era in trăsura me, ca să miargă inainte încet și să sue muntele ce era în drum. Și așa eu m'am dus la acel cunoscut, care înplinindu-mi cererea me cu cea mai mare bunătate, au voit a mă opri la masă: noi însă întru grăbire ci avem să ajungem la pământul osândirei, nu am voit a-i înplini dorința, ca fiind încă dimineața tare; prietenu însă nu au voit să ne lasă pără nu am făcut o mică zăcuscă, după care îndată am pornit.

După o nicurmată di cătiva ciasuri călătorie, văzând că nu mai ajungem trăsura me, am intrat în prepus că poati ar fi luat alt drum și ar fi rătăcit. Acest prepus mai mult să întăre cu cât noi mergem inainte, și mai vărtos când am întâlnit vr-o câțiva drumeți ci vine, și care după întrebările ce am făcut ni-au incredințat că nu ar fi trecut pe acel drum nici o trăsură. Tot ce avem: bani, strai, așternut și gătiri di măncare, era în ace trăsură. Atunce am început a mulțămi prietenului care ni-au dat zacusca, căci fără aceea ar fi trebuit să răbdăm foame pentru toată acea ză. Di nevoi, am sălit să ajungem la moșie me, și la 8 ciasuri sara am ajuns la un sat megieșit cu moșia mea. Acolo am făcut sfat cu tovarășul mieu, di trebui să mergem înainte sau să rămânem noaptea acolo, și fiind-că eu nu avem altă decât acea ce era pi mine, diosăbit știind că în acel sat străin ar fi lăcuind un om al mieu, care putea să aibă o casă îndestul de curată, am hotărît să petrecem noaptea la dânsul, unde, cu adivărat, m'am odihnit mai mult di cât credem. Nevenire trăsurei mele mă supăra cu adivărat căci nu mă indoem că făcătorii de rele, ce sunt în mare număr pe acele locuri, nu ar fi luat tot ce avem, în trăsură, gătite spre petrecere în acel sălbatic loc. — Insă aciastă întâmplare îmi pricinue și răs, socotind la chipul viețuirii ce trebui să petrec pără aș fi adus cele de trebuință din orașu unde mă aflam locuind în familia me. Nevoe îmi în-

[1]) Urmaŭ 12 versurĭ franțuzești începênd cu:

Du Dieu qui nous créa la clémence infinie.

și care aŭ fost șterse.

fățoșa multe deșănțate închipuiri întru aciasta, încât tălmăcindu-le tovarășului mieu, în destul vesăl, am petrecut sara.

Adaoză au sosit, pi aproapi di amiazăză, și trăsura me, intriagă, după o necurmată călătorii.

Tovarășul mieu, au voit să mă lasă și să să ducă la o moșie ci ave, din întămplare și nenorocire, a sa in mica Tartarie; și cu toate că am voit să-l mai opresc, insă nu au fost cu putință și s'au pornit lăsandu-mă pe mine săngur in pustiul acela, încunjurat numai di dureri și de otrăvitoară sămțări.

Intru una din diminiață, am văzut pi sluga me, cari nu ave mai puțăn di 40 ani, că îmi cere bani; eu neștiind ce are să facă și nici întrebăndu-l i-am dat cee ce au cerut. După acee, m'am dus la moșia me, ca să-mi fac gătirăle putincioasă pentru petrecere me acolo. La întoarcire me di la moșăi, am văzut di departe, la casa unde eram găzduit, o mare adunare di oameni și di femiăi, eu neștiind ci poate fi pricina acei adunări. Când după ce am ajuns și întrebat, mi-au spus sluga me, că ar fi făcut ei ace adunare pentru numele lui. Eu m'am mierat di socotința lui, dar mai mult di acei oameni cari au venit spre cercetare unui străin nevăzut, neauzit și care atunci călcasă în acel sat pentru ce dintăi dată; și fiindu vremea mesăi am cerut di la sluga cari împline și datorie bucătarului, ca să mi dei să mănăncu. După acei am eșit și eu să văz adunare.

Macar că era îndestul di răci, însă ace adunare să afla numai supt acoperemăntul cerului. Di o parte era adunați bătrăni și barbații cari sfătue politică și be rachiu, din altă parte stărue tinerile femei măritate întovărășite di soacrele lor, și în mijloc se desfăta flecăi și fetile în giocuri și în dulci ochi și cuvinte. Eu di odată, am fost mai cu luară aminte ca să văz, dacă prescriire celor mari poetici, care fac asupra amorului păstoresc, este adivarată, și după puțănă luare de samă, am văzut o diosăbire foarte mare, și stricăcioane minților îndată au sărit in ochii mei; căci în loc di curățănia povestită, am văzut o osărdie foarte mari din parte amănduror părților, cum să să înșăle una pi alta; în loc di a urma nevinovății firi, am văzut o mincinoasă închipuire in toati purtările lor; în loc di rușăne ace, care inbodobește pe omul firesc, am văzut o curvască obrăznicii, și, în sfărșit, am văzut cît s'au luminat numai în acest pont, pentru nenorocirea lui, norodul prost și omul firesc întru pilduire starilor celor mai luminați.

Nemulțămit di aciasta jalnică priveliști, m'am apropiat di bătrăni, cari începusă a să înfoca di duhul lui Bachus. Unul dintre dănșii au întinsu vorova către mine, zăcăndu-mi: iată ciasurile celi mai fericite pentru noi, întru cari uităm toate durerile noastre. Eu i-am întrebat: și care pot fi acele așa mult sămțitoare pentru dănșii pătimiri? Altul dintre dănșii, care era și mai bătrăn, îmi respunde așa: Sau noi nu săntem di o ființă cu tine? Eu am respunsu: cu adivărat că sănt toți oamenii tot di o ființă. Bătrănul îmi zasă: aceasta o știm foarte bine, știm însă și aciasta, că în rănduiala firei, trebui să fie altul mai mare, altul mai mic, altul mai tari și altul mai slab, căci aciasta o vedem și între dobitoacile cele sălbatice și în zăgăniile ci să tărăsc pe pămănt. Di a privi dar noi pi oameni din fire, fiind ca și noi, mai pre sus di căt noi, nu ne supărăm întru nimic, aceia ce ne supără și care ne aduce întru deznădăjduire sănt următoarele pricini. Oameniĭ, mai pre sus fiind zădiți di către D-zeu, de căt toati celilalte dobitoaci, voind a lăsa starea ce firiască spre a petreci la o loc, s'au alcătuit lor și pravili, subt care să poată trăi în mai mare îndemănare și odihnă, fiește care in stare sa; pravilele acele li au priimit cu nevinovăție toate stările pentru a lor nevătămată mulțămire; noi însă videm că acele pravile ajută numai pe stările cele în puteri și mai înnalte, iar pentru celelalte stări, toati pravilile sănt asupritoare; noi

videm că vă osărduiți din toată inima că ace mică diosăbire ce au făcut fire întru zădirile cele di o ființă, să o radicați pără în atîta, în cât să o crediți diosebire de ființă, și să priviți pe acei ce nu sănt ca D-v. ca di altă ființă di cât D-v. Treptățile noastre le călcați, rodurile sudorilor noastre le răpiți, suspinurile noastre nu vă înfrânge inima și stângere noastră vă veselește. Aciasta este pricina pentru care noi ne tânguim.

Când acest bătrân voi a mai prelungi vorba, atuncĭ au început a să înprăștia adunare și așa m'am tras și eu în odae me, fiindu-mi și frigu, că nu puțănî vreme am fost ascultat acel bătrân vorbind.

Rămăind singur în casă, am stătut mult a gândi asupra voroabelor bătrânului, și cunoscând adivărul lor, am simțit o mare tulburare în sinumi și ne putând privi cu sănină față, cruzime cu care omenire pătimește, știindu cu diosăbire și cele urmati între diosăbitele strărĭ ce sănt in puteri, am ramas fără a ști ce să gândesc, sau la ci să dau pricina acestei neorândueli, acestei opșteștei dușmănii, ci lăcuește in sănurile a tot omului. Aceste gânduri, cu neomănire, m'au muncit toată noaptea, părĕ ci s'au făcut zăoă; atunci am zăs să încarce tot ce avem calabalăc și să mă duc la moșie și după puțăni ciasuri am și pornit.

La 7 zăle, aceaș lună, m'am dus să lăcuesc la satu mieu, ce să alcătue din opt sau noue colibe, in care geme sărăcie și ticăloșie; lăcuitori acelor colibe era o adunătură di cei mai răi acelui pământ, cari întru grozăvie rălilor lor plecări și obiceiori, nu au putut găsă alt loc mai potrivit sălbătăcii lor, de cât acolo.

Casa, sau cea mai mare colibă, unde trebue să lăcuesc eu, era di oparte di aceli alti colibe, în mijlocul unui cămpu pustiu; dispre asfințit să vide o sălbatecă și înnegrită mari păduri, lăcașul fhiarelor sălbatice, dispre răsărit piscuri pustii pline de stănci și di ponorături, și di amiază noapte o vale nesfârșită și sacă, iar dispre răsărit o coastă presarată cu spini și cu mici măciești și pălămidă: întru acest fel di înfricoșat loc, neînblănzăta soartă m'au fost surgunit diparte di patrie me, di părințiĭ miei, di familie me, di copii miei și di toati alte plăceri a sufletului mieu.

Cu supunire m'am hotarăt la răbdare și fără a mai gândi ceva din înpotrivă, am început a alcătui așazare calabalăcului ce avem în ace colibă, cari s'au zăbăvit păr' în sară. Atunci rămăind singur în odae me, ci lua o slabă lumină di la o săngură ticăloasă lumănari, cari sălbaticii acelui loc fac pentru a lor trebuință, di odată aud grozavul urletul fhiarălor, care caută hrana lor, apropiindu-se di al mieu lăcaș pustiu. O acest fel di înfricoșată auzări m'au inspăimântat cu totul, și am rămas fără suflare, și ca când nu ar fi fost îndestul pentru osândirele mele toati aceste, am auzăt încă și o pătrunzatoari șuerătură și am sămțăt coliba me clintindu-să. Inspăimantat am strigat oameniĭ mieĭ, cari precum mai sus zăc, alcătue numai din doi, am întrebat cu grăbire ce este aciastă grozăvie? sau nu cumva stihiile voesc a să desfaci di legătura întru cari măna a tot puternicului lĭ-au unit, spre a să insufleți zădirile sale? Răspunsu cari cu sânge reci am luat di la oameni, zăcându-mi: nu-i nimică, furtuna suflă și lupi urlă pi lângă colibă, — m'au ănpietrit cu totul. Atunce, fără a pute a gândi altă nimică, nezărindu nici o scântei di nădejdi spre scapari, am cazut in genuchi vărsându părai di lacrimi și rugând pe Dumnezeu se sfârșască fără prelungiri această osandită viață, spre a nu me mai privi răsul dușmanilor, și batgiocura stihiilor și a fhiarelor selbatice.

Patru zâle au trecut fără a putea ieșă din coliba me, fără a pute da adormire ochilor miei și odihnă sufletului meu. Huetul furtunei se întăre pi tot ceasul, frigu spore, și foame sîle mai mult fhiarele a urlá și a țăpá. In toată curgere acele patru zăli, spăimântare, frigul și frica nu m'au lăsat a mai gândi la ticăloasa me stari. După

patru zăli au început a se mai alina infricoșata mănii a Dumnezeirii și a se mai potoli huetele acele strajnici a furtuni, și atunce cu totul obosăt și cu trupul și cu sufletul, am căzut spre dormire, însă sufletul mieu, întru spăimăntare, nu să pute alina, ci cu necontenire îmi înfațoșá niște năluciri foarte grozoavi, incăt după puțăni ciasuri, am fost sălit a mă sculá, și sămțăndu trupul mieu cu totul disfăcutu, am cerut di la sluga me se mi dei ceva spre hrană, și așa mi au adus puțănă supă di găină, cari, si vedi că intru frică di a nu se face răpire fhiarelor, păzându un post întreg, au șăzut ascunsă pără atunce în vreo bortă a pămantului, fără a-și cautá hrana trebuincioasă.

Atunce am inceput a gândi ci trebue să fac; pe di o parte, trebuințele întru care eram înpleticit, me sàle a stărui în acel pămăntescu iadu, și pe di altă parte, salbătăcimile și grozaviile imi înspăimântasă cu totul sămțările, și după multe cugetări, am hotărăt să mă supui răbdării și să stăruescu acolo, fie și cu primejdie vieții, pără când soarta va binevoi a mă scoati din această grea osândire, și am zăs: rămăneți sanătoasi: bucurii, patrie, familie, rude, prieteni, voi, și toate ale voastre. — Eu aice am venit se ve uit disavărșit:

Adieu Patrie, bonheur, adieu vous et les
votres
Je viens ici vous oublier
Adieu toi même amour, bien plus que tous les autres
Difficile à congédier.

Cerul diapurure învălit cu înfricoșați noori, îmi întrista ticălosul mieu suflet, și sălbatica săngurătati învăpăie patimile osănditei meli inimi. Eu eșăm afară, frigul nu mă erta a luá puțăn aer. Intram în colibă, și mi să păre că cadi pi mini. Urătul mă prăpăde și căutam chipuri să fugu di mini însumi și putere biruințăi era foarte diparte di mini pentru ca să mă intariască, numele numai, aice, îmi da o amăgitoare nadejdi. Intru acest felio di tulburare am petrecut niște lungi ciasuri in toată vreme șăderii mele la moșie ace.

Avăndu prilejul di a ave multe alișvelișuri cu lăcuitorii acelui pământ, m'am îndeletnicit, pe cât am putut, a cerceta haractirul acelor oameni, căci, mi să tipăre înainte ochilor miei cu niște obiceiori foarte diosăbite di a celoralți lăcuitori a Moldavii, și după multă adâncă judecată ci am putut faci, din aerul cel sălbatic ci răsuflă, din purtărlle cele haiducești a lor, din șireclicurile cele învălite cu prostime, care întrebuințază întru toati voroabile și lucrările lor, nu am putut judeca altă, di cât, că viețuire lor di mai înăinte fiind împreună cu tatarii, ci lăcue pi acele locuri și mai în urmă cu bulgari, și în sfârșit cu cazacii și săldații, au ales tot ci a fost mai rău la toati aceste noroadi, și lipindu-le către cele răle naravuri numai, ci are norodul moldovinesc, și-au făcut lor un haractir diosăbit, atăta di stricat, în cât nici un norodu pi fața pamîntului nu poate să-i asămeneze; care haractir pustietate ace înfricoșată au adusu întru ce mai niprescrisă sălbătacime. Eu di multe ori m'am văzut și însalat și inspaimantat de selbăticime a locuitorilor acelui loc.

Ah! ticăloasă ființă omenească, cât ești di lesne întru prefacire, când te dipărtezi din stare ce dintăi a ta, și nu ai pildă di fapte bune ca să te povățuești! Tu din sine ești bună, iar patimile iți ațață în sănurele tale o plecare tot spre rău, în potriva ființăi tale.

Omul ca să fie bine și către dănsul și către cel asămine lui, trebui ori să fie în stare ce firească întru cari zăditorul l-au lasat, ori în stare adunării cei desăvărșat luminată întru dreptațăle omenirei; tot mijlocul acestor doă stări este spre stricăcione

niamului omenesc! Şi în zădarnicii ne sînt toate osărdiile cele mari a oamenilor celor înţălepţi şî a ocărmuitorilor noroadilor, spre a pute faci fericire omului obşteşte, pentru că, în cătă vremi să va afla dospindu în mijlocul acestor doă stări, aciasta este cu ne putinţă.

Lăsăndu aceste, mai pre sus di a me socotinţă, mă intorc iaraş la ţălul povestirei mele. Trebuinţele ce avem mă ţăne ţăntuit în surgunu acei crude pustietăţi; cerul di apurure întunecosu îmi ascunde înfăţoşare însufleţitoarelor raze a soarelui, şi lumina măngăitoare a lunei şi a stelelor să stănsăsă pentru ochii mei disăvărşit. — Ciasornicul mieu, şi elu îmi adaoge dureri, incepăndu a bate după obiceiol său, şi prelungind ciasurile cu nespusă duşmănie. Somnu, care iobeşte linişte, să dipărtasă cu totul din înviforatele aceste lăcaşuri, şi nădejdi pentru mine zburasă şi ea din fundul cutiuţei. Un suflet, ci petreci intru o acest fel di jalnică stare, nu şi poate 'nchipui alta, de căt numai niste înnegrite înfaţoşari, şi mai cu deosabire un suflet precum al mieu, cari, în curgere a 15 ani, nu au fost de căt numai în osăndire. Elu dar îmi înfăţoşa cu scumpatate toate loviturele cele nemilostive a duşmanului mieu noroc, din ciasul ce am început a sămţă în lume. Eu mi-am adusu foarte bine aminti di toati întămplările meli şi pe cari aice în scurt le voi arăta.

Părinţii miei m'au avut numai pe mine singur fiu; ei ave o stare de mijloc, cu care, supt o bună cumpănire, aş fi putut trăi mulţumit în patrie me. Ei, măcar că era din cele dintăio familii a pămăntului, dar, precum şi vărstnicii lor cei mai mulţi, nu au fost luat o creştere potrivită naşterii lor; boalile şi patimile tatului mieu l'au sălit din ciasul naşterii mele a să inchidi la ţară, fără a pute ţăne vre un loc în ocărmuire locului, precum părinţii lui, rudele şi sămpatrioţii lui. Nici au putut spori stare lor ce mică cu vre-o diosăbită neguţătorie. Dar cu toate aceste, ca unui ci luasă în parti, kiar di la firi, driaptă judecată, s'au sălit a-mi da mie o bună creştere pre căt li era în putinţă. Pără la vărsta di 20 ani, am urmat drumul care îmi însămna părintiasca lor dragoste şi stăpănire, şi întru atîta mă îndeletnicisăm întru dulciaţa învăţăturei, în căt înfocarea patimelor vârstei mele nu găsa vreme a mă târâi după a lor plecări, iar starea sănataţii mele pâtime.

Tatăl mieu pi di o parte măhnindu-să di stare sănătăţăi meli, care nu merge spre bine, pe di altă parte neputăndu-să odihni di părinţiĭ cari ave fete di măritat, şi diosăbit, socotindu chipu fericirei mele cei desavarşite, au hotărît să mă căsătoriască, căci dragoste sa ce nemărginită nu au putut închipui alt mijloc pentru norocirea me, Şi cu adivărat, socotinţa părintelui mieu era foarte dreaptă; căci care fericire pentru un tănăr încă nemănjit cu petile greşăliĭ, poate să fie mai de folos, de căt la o vărstă nevinovată, supusă tuturor patimelor, să poată, tănărul, să căştige slobozenie sa întru căştigare alinări patimilor lui cu o legiuită şi nevătămătoare mijlocire. Insă soarta într'alt chip alcătue hotărările sale.

Tănăra care îmi hotăräse spre unire, era din cele dintăi familii şi ave şi îndestulă avere; dar mie îmi era cu totul necunoscută.

Intru una din zăle, văz pe tatăl mieu întovărăşât de un bătrân boer, foarte vrednic di cinste, că au întrat în odae me; eu care mă aflam încufundat în desfătare învăţăturii, văzăndu-i, îndată m'am sculat, şi neştiind ce însămniază aciastă venire a lor; căND, fără di veste, audu pi tatăl mieu zăcăndu-mi: „eu, fiule, întru slăbăcione bătraneţelor mele, voindu a te vide disăvărşit fericit, m'am alcătuit cu D-lui N. ca să'ţi dau ţie încă un mai dorit tovarăşă de căt aciasta care pără acum ai avut: mergi de sărută măna socrului teu".

Aciastă nouă pentru mini sămţăre m'au tulburat cu totul, dar pornit di o necunoscută mie plăcere, am urmat poruncii părintelui meu. După aciasta, acel numit

socrul mieu au ședzut puțăn, făcăndu-mi multe intrebări, și în urmă sculăndu-să să ducă, au poftit pe părintele mieu și pe mine ca adaoză să mergem la masă la D-lui. După ci s'au pornit acel bătrăn, tatăl mieu au întrat iarăși în odae me, și au început a-mi face un mare cuvânt, însă în tulburare me, nici am putut înțălege nimică, nici am putut să-i dau vre un răspuns. După ce au eșăt și tatăl mieu din odae me și am rămas singur, mii di sămțări tulbura crierii miei, fără a mă pute statornici nici la una; acea însă care mă tulbura mai mult, era, nu știu pentru ce, zăbava pără adaoză, când trebue, după pofta bătrănului, să merg la casa sa. Mie mi să pare ciasurile foarte lungi, și tovarășul di mai înnainte nu mă agiuta întru scurtare vremii. Atunce pentru întăeș dată am sămțăt patima și nerăbdare așteptări, fără a cunoaște firescu ei izvor. In sfărșăt zioa ace, cu nerabdare așteptată, au sosit: ace ză care au fost pricina tuturor ninorocirilor mele. Ah! cât ar fi fost de bine pentru mine, daca acel (an) ar fi avut ace ză lipsă din întregime lui!

Noi ni-am dus, după făgăduiala ci am dat, la casa acelui bătrăn boer. Acolo am vĕzut o mare adunare, și, după multă țărămonie ce ni-au făcut, tatăl mieu aŭ început a vorovi cu acei adunați, iar eu intorcem înpregiur ochii miei, ca să văd lucrul acel mie necunoscut, dar dorit sufletului mieu.

Eu, întru ce mai mare nevinovăție, sămțăm alțițîndu-să în sănurile mele pornire unii patimi, potrivite vărstei în care mă aflam. Mulți din acei ce alcătue adunare să săle a mă scoate din înpreștia re gândirilor, întru care mă vede încufundat. Căci, cu adevărat, sufletul mieu să afla în mare tulburare pentru noîle sămțări ce i să înfățoșa, asupra cărora o firiască plecari îmi pricinue plăceri; diosăbit, deprinsu fiind pără atunci a mă veseli cu altfel di petreceri, foarte liniștit, nu putem di odată a face o acest fel di săritură fără a sămță nici o tulburare; tinerețăle însă, întru patimile lor, sânt foarte grabnici la prifaceri. Eu aciasta am sămțit întru toată întinderea sa.

După puțăn, am văzut vre o cătiva cucoane întrăndu căte una una in casă, unde mă aflam și eu, care cautăndu la mine să zàmbi di ris. Unile care îmi era rude și cunoscute, voe am zăci ceva, dar eu nu puteau ințălegi nimică; am sămțit numai întru toati acesti un foc că mi-a cuprins toată viața me, și altul că sau aprins în inima me fără a ști cuvântul pentru ce? Nu după multe minute, am văzut întrăndu în casă și logodnica me întovărășită di căteva tineri. Indată o tăcere au stăpănit toată adunare, nu auzăm alta, în amețala me, dicât niște voroavi foarte incet giăsuite și niște țărămonii întru cari au trebuit să fiu și eu părtaș. Eu aciasta am sămțăt-o însă mă mieram la ce trebue să țîntuesc ochii și gândurile meli: la inplinire datorii țărămoniilor, sau la Dumnezăire care mi să înfățoșază? Pre cât s'au putut, întru nemernicie me, li-am implinit pe amăndouĕ. După aciasta, s'au așazat fiește care la locul lor după plăceri și cuviință, eu mi-am ales un loc, di unde să pot privi pe ace care trebue să mi facă fericire vieței meli sau nenorocire, (vai, dar aciasta îndoire atunci nu mi să inchipue sub nici un cuvânt). Cu adevărat, fire inpodobise pe ace tănără cu toate acele daruri care pot face o frumuseță cu disăvărșire, și grațiile însăruise cu bogăție tot cât să poate, spre plăceri. Duhul, care este sufletul lucrător a tuturor celor mai sus zisă, nu lipsă și, întru purtările sale, era in destul de iscusită. Eu, întru neimesteșugu ce apucasem, întru cruzăme vărstei meli și întru veselitoarele sămțări ce mi inchipuem pentru dreptățile ce câstigam asupra acelui pămăntesc înger, privem toate acele cu atăta prisosință, în cât mă uimesem cu totul, când unul din bătrăni rudenii amînduror părților au venit lăngă mine și luându-mă di mănă mi-au zăsu: trebui să nu stai așa diparte di acea care să cuvine să fii ce mai deaproape, și m'au dusu di m'au pus lăngă dumnezăoe me. Ah! cât eu îmi cunoștem în sănu-mi mulțumiri pentru această bunătati: eu măcar că cu totul nou și nemernic întru negustorie lumii și mai ales a părții cele frumoasă, dar

atunci fără a gândi, deodată, m-am văzut foarti iscusit spre a iscodi fiiința di cuvente ca să vorovescu cu tănăra me, și într'atîta eram amețit di mulțămire me, încât ochii miei și urechile mele rămăsăsă fără lucrare pentru toate celelanti căte să mișca și să vorove în casă. Eu, pi tot minuntul, sporem întru iscodirile acei neguțetorii, și cu cât sporem cu atîta îmi place a spori. După ce ni-am sculat di la masă, încă am mai șăzut puțăn, și au trebuit să mă întorc iarași cu tatul mieu acasă, și pe frumoasă me să o lasu acolo. Aciasta nu numai că nu mi-au plăcut, dar m-au și măhnit. Fără zăbavă însă, spre mângăieri, am auzit pe socrii miei poftindu-mă să viu să petrec sara la dănșii; întru aciastă au întrebuințat atăte di multe țăremonii, ca când nu ar fi crezut că eu nici aș fi voit să mă duc de la casa lor. Eu eram gata a le tălmăci dorința me, când tatul mieu purcegând, aŭ tăet vorova.

După ce am agiuns și am întrat în odae me, unde di atăța ani petrecem cu ce mai mare mulțumiri, mi s'au părut ce mai crudă pustietate. Eu am sămțit atunce o diosăbită tulburare în sănurile mele, fără a pute înțălege di s'au adaos mai mult ceva întrănsă-le din cele era mai înnainte, sau di au lipsăt ceva din acele. Eu atunce am sămțăt pentru ce dintăi dată urătul, (care acum s'au făcut casnic lăcuitor a sufletului mieu); cărțile care mai înnainte îmi scurta ciasurile celor mai lungi nopți, atunci îmi era neînțălese și nesuferiti, și strângându-le toate li-am grămădit în bibliotică și am zăs: rămăneți di acum sănătoasă și în odihnă, pentru că în voi nu am găsăt nici odinioară altă, decât niște cuvinte săci și fără ființă; eu acum am găsăt alt chip di petrecere foarte însuflețit și invăpăiet!

Ah! tinereți fără minte, cât înșălați pi ticălosul om, întru înfocare prăpăditoarelor voastre patimi! Voi depărtându-l di la adevărata fereciri, îl faceți să să rătăciască prin prăpastiile nebunii, și după ce îl săliți, dați în prăpăstie orbești stare lui, deșĭ strică sănătății lui, deșĭ pierde o vreme luminării duhului lui; apoi îl lasați în ce mai jălnică stare, și ca niște măgulitori. care după ce nu mai găsesc pentru ci să măgulească pe un dueș care s'au dat lor stare lui, apoi să fac a nu-l cunoaște pentru că este săirac, așa, zăc, și voi, nici mai cunoașteți pe acei care l-ați făcut jĕrtfă nebunii voastre.

Sara, după pofta socrilor miei, eu îndată m'am dus când încă ei nu mă astepta, măcar că mie mi să păre că am întărziet mult. Atunce, nu în așa multă adunare ca de diminiață, am avut prilej di a pute mai cu luare aminte să privesc pe acee care din ce dintăia minută întru care am văzut-o, îmi lăgasă inima cu niște lanțuri așa de grele, din care nu ar fi fost putință să scap și dacă aș fi voit,—pe acee, zăc, care întinsă asupra viderii mele niște perdeli foarte bine meșteșugite, prin care nu putem privi altă decât frumusețîle ei, și care într'atăta îmi astupasă urechile meli, încât altă nu auziam dicât îngerescul ei glas.

Eu am petrecum pără tărziu în ace plăcută adunare, urmându și adaoză și alte multe zîle asemene. Insă fiind-că di la maică me, care se afla dusă la țară și pe care tatăl in multe rănduri o inștiințasă di aciasta, nu veni nici un respuns, și văzând pe socrii miei precum și pe fagăduita me, întristați de aciasta, m'am hotărit să mă duc săngur să o aduc, știind frăgezăme dragostii părintești.

Am pornit dar, cu mare măhnire, pentru că lăsam pe dumnezăoae me, însă, întru nădejde mulțumirii ce trebue să-i pricinuesc, întru îndoirile ce să numisă în inima sa asupra plecarii maicei mele, mă mîngăiem.

După o călătorie de câteva ciasuri, fiind vreme de iarnă, și începându a însăra s'au lăsat o foarte mare negură, în cât nu să vide nimică innainte, eu, voind a urma drumul mieu, grăbindu-mă să ajungu mai fără întărziere, pentru ca să pot cu grăbire să mă întorc, nu am voit să stau la un sat ce era în drum, și, întru înfocare patimii

meli, am zăs oamenilor miei să mergem înnainte. Indestul s'au sălit ei a mă face să petrec noapte acolo la sat, însă nu am voit, şi aşa am urmat a merge înnăinte, şi după o călătorie di trei ciasuri şi mai bine, di odată, am văzut că noi am rătăcit.

Ticălosul eu! cum nu privem că toate pasurile mele era rătăcite! Sau unde alergam şi pentru ce? Iuţala şi patimile înşălătoarelor tinereţă, şi nepricepire cu care le imbraţoşam, mă duce la peire fără a şti. Fără îndoială că, întru cruzăme vărstei mele şi întru neînţălegerea următoarelor întămplări a pasului care mă sălem a l săvărşî, eu alergam ca un mănză ce-şi pierde pe adivarata sa maică şi aliargă în huet, strein. Eu nu ştiem că căsătorie este o pravilă di a iobi, di multe ori cineva, în potriva a însuşi inimii sali pentru toată viaţa sa, pi o fimei, cari are pentru totdeauna foarte mari greşăli ; di a suferi toate prefacerile şi schimbările cele multe a voinţii sale cei rele; di a ave un veţinic judecatoriu, cari nu-i iartă nemică, cari esti prescriitoriul şi povestitorul tuturor greşălilor lui, a carora greşeli lui ţăni un izvodu foarte drept, pentru ca să superi adeseori pomenire lui; cari va să fie îndreptătorul şi povăţuitorul lui, dohovnicul lui şi tiranul lui; cari dişartă comoarele stării şi a oisfătărilor lui ; cari să gioacă cănd îi place cu cinste lui, şi cari atunci să gioca mai cu cruzămi, cănd el voeşti a privighe mai mult; în sfărşit, eu nu ştiem că odihna, slobozenie, averile, sănătate, cinste, toate aceste să acufundă în prăpăstiile căsătorii şi vai ! foarte tărziu am aflat toate aceste!

Eu, fără îndoială întru ce mai mare neştiinţă, alergam, mă retăcem, mă mahnem şi mă socotem foarte nenorocit, întru întămpinările impedecărilor cari prelungia săvârşetul mult doritii mie după păreri fericiri, întru adever şi ce mai mare nenorociri. Sălit fiind am tras la un sat, la cari norocul m'au scos în rătăcire me, unde am şi petrecut noapte ; adaoză, foarte dimineaţa, m'am pornit, şi sara am agions la moşie, unde maică me să afla petrecănd di vr'o cătăva vremi, înrtu căutarea trebuinţelor, caşnice.

După ce am împlinit ne apăratele mele datorii cătră pre iobita me maică, cu nerabdare am aşteptat de la dînsa deşchidere voroavi asupra pricini venirii meli; însă ea au păzăt tăceri multă vremi, dar nu pute să ascundă în săne nişte sămţări care o tulbura foarte.

Insfărşit ne mai putănd răbda prelungire ace otrăvitoare, am voit săngur să încep voroava; datorie supunerii cătră ace ce m'au născut, şi neplecare cari înţălesĕsăm în sănurile sale asupra hotărărei ce făcusăm, mă uimi cu totul, încăt nu ştiem cum să încep. Ie vazîndumă întru aciastă tulburari, aŭ rupt tăcere, zăcăndu-mi : pentru ce ai venit aşa fără di vremi, fiule, şi acolo di undi vii, ce sa făcut ? Căci, sau trebue sa nu vii nici cum, sau trebue să vii fără pără a nu săvărşi nemică. Şi îndată, am văzut un părău de lacrime pornind din părinteştii sei ochi. Eu atunce am căzut la picioarele ei, zăcăndu-i: sau ce lucru am făcut impotriva cinstei şi haractirului familiei mele, pentru ca să-ţi pricinuesc atîta suparare? Atunce potolindu inima sa şi încetăndu suspinurile cele din adăncime, cu liniştire m'am sculat, şi mi-au zăsu: — Iobite fiule! fără îndoială, că peste rănduiala firei ar fi, să poţi crede că un părinte ar pute să doriască nenorocire fiilor sei, şi să i opriască di la aceli, cari pot să li pricinuiască lor fericire. Eu, ca o adevărată maică a ta, aş dori că te văz în cele mai cu desăvărşire mulţămiri, şi, dacă ar cere trebuinţa spre aciasta şi di zărtvire vieţii mele, crede că nu aş cruţaoa; Dar pasul aciasta care voeşti a-l face, îl socotesc pricinuitoriu celor mai mari nenorociri pentru tine, şi pentru aceia, nici am voit să răspund la atăte scrisori ce mi-aţi trimes : tu, tatul teu şi socrii tei, şi cuvintele pentru cari credu aşa, sunt aciaste.

Tu, pre iubite fiule, întru frăgezimea judecăţei tale, nu poţi privi alta decăt

acele de pi deasupra lucrurilor care măgulesc viderile, şi zădărăsc patimile vărstei tale. Bunătatea tatălui teu iarăş, întru dipartare din lumi mai di un vacu acum, este lesne a să înşăla la crezare mincinoşelor voitori di bini; eu însă, precum foarte bini îmi este cunoscut, ca una ce m'am văzut sălită a mă îmbrăca şi cu datorie soţului meu întru şi mai nevoie patimilor lui, am avut priiej di a privi lume şi mai di aproape decăt tatul teu, îndelungată vreme decăt tine; Eu dar proftoresc a zăci: că săvărşirea acestei hotarări ce ai făcut, şi ţie îţĭ va pricinui ce mai mare obidă şi noĭ părinţii tei, în loc de veselie, ne va aduce măhnicione, şi în loc de măngâiere bătrăneţelor noastre lacrimi amară. Căci tu mai întâi trebue să cunoşti lume, mai cu deosăbire, ca să poţi întru acest fel de închipuĭre să întri în cărările ei cele pline de stănci şi di rătăcire. Vărsta ta este pre crudă şi chipul petrecerei tale pără acum au fost pre liniştit şi tras, încăt să poţĭ di odată să te lupţi şi cu neştiinţa unei călătorii aşa de împleticită a lumei şi cu cumpănire gospodarii, a soţiei tale şi a copiilor care neapărat trebue să ai. Stare noastră este cu totul mică, pentru ca să poată agiunge şi spre îndestulare petrecerii bătrăneţelor noastre şi să rămâie şi ţie îndestul ca să poţi sătura lăcomie modilor ce stăpănesc sufletele tinerelor; şi tu încă nu ai avut vreme a învăţa chipuri de căştiguri. Apoi crede, fiule, că nu este lucru să supere mai mult pe o tînără, decăt când soţul ei nu poate fi în stare ca să împliniască toate dorinţele ei, care nu sănt mulţămite dicăt atunci când vede că are toate mai cu prisosinţă decăt vărstinicile ei. În sfărşit pricina care mă face a crede neapărată nenorocire ta, este că eu nu am avut îndestulă răvnă di a cerceta şi haractirul familiei cu care voeşti a te uni, şi am aflat că este cu totul înpotrivă cu haractirul tĕu. Au mai adaos şi alte multe a d-eĭ păţiminte spre a mă pute scoate din fumul ameţeleĭ mele.

Eu am păzăt ce mai adâncă tăceri în cătă vreme maică me vorove. Învăpăiere focului ce să aţăţasă în mini, şi care din cias în cias să aprinde mai mult, însusufleţit fiind de puternica suflare a furtunei patimeĭ meli, nu mă lasa nicĭ de cît di a mă cunoaşte nici di a pute să fiu stăpîn pe mine; toate acele înţălepte sfătuiri a maicei mele nu au putut face nicĭ o prefarere întru hotărîrele meli. Eu, ah dumnezeule, iartă nesocotitele nelegiuiri a tinereţei mele, eu, zăc, am mersu cu gândul pără acolo unde să credu pe însăş pre iobita me maică voitoare mie di rău.

Insă maică me grăind, eu am început a-i arăta toate acele căte patima îmi înfăţoşa spre a o pute îndupleca la voinţele mele, şi după multă voroavă ce am avut în ace sară, văzând statornica şi nebuniasca me hotărăre, mi-au zăs, că aş ave trebuinţă de odihnă şi că adaoză vor mai vorovi. Patru zăle am zăbovit acolo, în curgere cărora toate căti o dragosti parintiască au putut iscodi, au fost întrebuinţate din partea eĭ spre a mă depărta di la cădere me, precum şi toate câte o învăpăietă patimă poate însufleţi au fost pusă în lucrare din parte me spre a pute da o plăcută înfăţoşare nălucirei meli. În sfărşit focul tinereţelor mele au covărşăt statornicie vărstei maĭcei mele şi dragoste părinţască au fost sălită a să supune orbirei mele, şi după căteva zăle am şi pornit împreună cu dănsa spre a aduce la picioarele dumnezăoai meli darurile mulţămirii sale.

Indată ce am agiunsu în capitală, fără a pierdi un minunt măcar, am alergat la pre iobita me logodnică ca să vestesc înplinire dorinţelor inimei meli, cu nevinovăţie crezând că este şi dorinţa inimii sali. Trii luni s'au prelungit săvărşirea lucrului în gătirĭ di o parti şi di alta. Eu în curgere acei vremi, gustam cele maĭ dulcĭ ciasuri a vieţei mele, şi mă desfătam întru ce maĭ cu slobozenie petrecere împreună cu acee pe care o hotărăsăm să mi fie stăpîna me, tovarăşul mieu şi tot ce pute fi mai mult pentru mine. Intru acest chip era mulţumire şi neasămănată a me norocire, când zavistie, ace înveninată întru înnegritul eĭ suflet, nu să putea ostoe, privind vinovateli meli mulţă-

miri și mai ales văzându că nu au putut împlini înrăutățita sa plecari prin împiedicările cari s'au sălit a-mi face precum mai sus arăt. Ea cu cât vide că să apropie cĭasul săvârșirii dorințălor meli, cu atăta să străduănue să rumpă, păgăni, și nu înceta ză și noapti a rădica toate puterile iadului spre a împlini însălbătățita sa voință și a mulțămi tulburătoarile sale plecări: cu toate cele mai mari osărdii a sali nu pute să și saturi înveninata răutate, căci soarta mă țănu supt umbra vesălitoarelor sali aripi; Dar vai! și aciasta (soartă) nu prive cu nevinovați ochi ceriasca me norocire!

Aciasta au sămțăt tulburătoare niamului omenesc zavistie și îndată s'au umplut di veselie și prin scărnavile ei chipuri și măgulitoarile înfățoșărĭ, au sfârșât di a se lipi cătră dănsa și a o îndupleca spre pierderea me.

Çiasul săvârșării nunțăi au sosăt, și zăoa care să însamnasă spre împlinire tainei cei duhovnicești au venit. Ză otrăvitoare! Ză întristată! Ză plină de amărăciune pentru mini! Dar vaĭ aice limba mi se împiedecă, glasul mieu mi se pierdi, ochii mi se întunică, putere sămțărilor mă părăsăsc și condeiol îmĭ cade din mănă!.. Și cum poate inima me ticăloasă să-și aducă aminti de o așa ră vestitoare, cari aŭ fost începutul durerilor mele, începutul nenorocirilor mele cari n'au sfârșăt, începutul stîngerei stărei mele, însfârșit începutul pierderei sufletului mieu. Ah! cum pot fără a mă întrista să mi aduc aminte di ace ză osănditoare, întru care di odată m'am văzut jărtvă săngurii nebunii meli și aruncat, ca dintro poști, în mijlocul prăpăstiilor celor mai înfricoșate a lumei, undi toate sănt năluciri, toate sănt păreri și toate supt obrazar mincinos.

Eu întovărășăt di părinții mĭei, di rudele meli și di mulți cunoscuți, numiți prieteni, am mersu la casa socrilor miei, unde asemine am găsăt o mare adunare așteptând țeremonie obișnuită. Întru celi mai mari năluciri di mulțămiri așteptam cu nerăbdare ciasul deșteptărei din greul somn întru care petrecem. In sfârșit toate cele di cuviință făcându-se, am văzut eșând și miriasa întru toati podoabele care meșteșugul au putut iscodi spre a înnălța strălucire frumusățălor sau a ascunde greșălile firiĭ. Atunce bucurie me era nemărgenită și fericire me întru ce mai înnaltă stepenă. Eu însă discoperiu în fața eĭ o mâhnicioni nebiruită și care nu să pute ascundi; eu privesc pe parinții ei foarte întristați și pe toți cei mai di aproapi lor nu veseli- Dar acesti toati puțin să tipări în minte me, și eu nu așteptam altă dicăt sfârșătul împlinerei tainii duhovnicești, ca când numai acee era lipsă întru săvârșărea fericirei meli. Archiereul care era chiemat spre aciasta, nu au zăbăvit a împlini dorința me.

Atunce, lacrimile, suspinurile, leșănurile miresii și a părinților ei și a rudelor ei, care înpiedeca și însuși săvârșirea tainei, mi'au făcut o atîta di groznică înfățoșare înainte ochilor miei, încăt m'au dișteptat din vrăjătorescul somn întru cari pără atunce petrecem. Și întru necunoștința întămplărilor lumiĭ, nu am putut să-mi închipuesc alt nimică dicăt niște foarte înfricoșate nenorociri pentru toată viața me.

Arhiereul sfârșând precum au putut, au început îndată musica ca după obiceio și țărămoniile căzuti. Intristateli feți ale soții mele, a părinților ei și a tuturor casnicilor, lacrimile și suspinurile lor înfățoșa maĭ mult o țărămonie di îngropari dicăt di nuntă. Aciasta au sălit pi toată adunarea să să depărteze de la o așa nepotrivită jalnică priveliști și am rămas eu care acum eram casnic, părinții miei și vro căteva rudi di aproape amăndoror părțăle, cari și aceste căte unul s'au dus, părinții miei rămăind săngurĭ și, mirîndu-să di cele ce vide, să mulțume să petreacă împreună cu cuscrii lor, când fără di veste și acestia s'au tras întru o odai, unde era miriasa și închizându-să, nu i-au primit nici pe dănșii zăcând ca sănt bolnavi.

Las pi fieștecare să giudeci în ce întristare au căzut ticăloșii bătrăni, părinții

miei, cari în loc de veselie, în cele mai amare lacrimi, au pornit și ei acasă lăsându-mă pi mine săngur în mijlocul a unor case gătite di o mare adunare și zăcându-mi: fiule, dumnezeu să te ajute și să te măntuiască. Eu mă asamanam actiorilor acei cari voind a eși în teatru ca să gioace rolu lor, să vădă di odată rămași singuri numai cu zădirile și cu mujicanți.

Eu privem o nemulțumire foarte mare în sănurile mele, dar o acest fel di noă întămplare ne auzătă pără atunci atîta îmi desănțasă toati gândurile meli că nici știem ce trebue să fac. Eu am voit să mă duc în odae unde era soție me și părinții ei, dar ușa era încuietă. Eșăm pin toate celi lanti odăile, dar le videm pustiĭ. O grozăvie cuprinsăsă tot sufletul mieu; și, când credem o adivărată pricină a depărtării soții mele, când mă diznădăjduem socotind că soție me poate nu numai nu mă iobește ci încă că mă urăște, și hotărăm să mă fac nevăzut, și așa din înșălăcione în înșălăcione sburând, nu putem găsă măngăiere decăt numai în lacrimili meli. Mezul nopții trecusă fără a pute să văz macar vre un om, afară de muzicanți, care din vremi în vremi căntă ca să ni treacă de urît. Târziu am văzut deschizându-să o ușă, ce și acee pără atunce să afla îmchisă. Eu care alergam să găsăsc ceva spre măngăiere întru ace sălbatică pustietate care mă cufundase în cele mai crude dăznădăjduiri, am intrat în odae acee unde am văzut o masă întinsă cu toati gătirili pentru o masă mari; unul din slugile casei m'aŭ întrebat di voesc să mănăncu, atunce niște reci sudori m'au cuprinsu cu totul și am eșit îndată fără a respundi nimică și m'am dus prin balcon ca să pot da slobodă curgere la lacrimili meli, și după ce m'am răcorit îndestul, am intrat iarăși întro odai ca să mă odihnescu, unde am găsit pe socrul mieu așteptându-mă. Eu nu puteam să-l întreb nimică asupră pricina acestor noĕ întîmplări, căcĭ și puterea glasului mă părăsăsă. Insă el văzându-mă așa de întristat au îceput a mă măngâe și dupe puțăne minunte s'au și dus să să culce arătându-mi și mie odae care era gătită spre petrecere nopțiĭ.

(urmează)

G. NEGULICI

Portretul Clucereseĭ B.

Insă, ce e *pasiunea?* Ce se înţelege prin *pasiuni?* Să ne oprim câteva minute deasupra punctului acestuia, de unde să aruncăm o repede privire peste sfera pasiunii.

Impreună cu noi se nasc înclinări şi porniri care, în interesul instinctului de conservare, stabilesc raporturi între viaţa noastră spirituală şi sufletească, deoparte, şi lumea din afară, de alta. Pe cât timp raporturile acestea sunt regulate armonios de cele trei puteri fundamentale — simţibilitatea dreapta judecată şi voinţa — fiinţa noastră s'ar afla, aşa zicând, în echilibru, întocmai precum, când suntem sănătoşi, puterile organismului se socotesc a sta în cumpănă liniştită. Această linişte însă e numai părelnică, pentru că viaţa nu-i un cristal, ci resultatul unui complex de mişcări, de schimbări, unele instinctive, altele conştiente, pentru că aproape nu-i minut în cursul ei, fără ca cutare pornire să nu se arate prea nerăbdătore de a-şi însuşi mai de grab obiectul către care ea ne împinge. De aci, rupere de echilibru; de aci, turburarea păcii sufleteşti, şi, dacă nu luăm aminte, turburarea creşte până la furtună, judecata numai e stăpînă pe voinţă, iar simţibilitatea le poate rătăci pe amîndouĕ. Viaţa noastră morală *sufere*, va să zică, o clintire, la început, poate, momentană numai, dar, cu timpul, din ce în ce în mai adîncă, şi, în orice cas, în paguba libertăţii; căci aceasta e una din urmările nemijlocite: desfiinţarea libertăţii. Atare anormală stare sufletească se numeşte *pasiune*, pătimire, suferire. Din definiţiunea ei s-ar înţelege, aşa dar, că pasiunea ar fi totdeauna vătămătoare, şi poate fi, în adevĕr, de oarece prin rĕscoala ei asupra judecăţii ne stînjineşte dela privirea cu ochi nepărtinitori a lucrurilor din lume, şi, de multe ori, ne abate din calea datoriei. Ea, ce e drept, ascultă, povaţa judecăţii, dar se hotărăşte numai în sensul intereselor sale egoistice, pe care nu le pierde din vedere, şi de acolo îi vin şi cele două bunuri relative, ce poartă cu sine: *ascuţirea minţii*, pironind-o la o idee, şi *unitatea voinţei*, adunându-i energiile într'un singur focar învăpăiat. Căci omul stăpînit de o pasiune îi descopere toate taînele, găseşte toate mijloacele de a şi-o mulţămi, ştie lămurit ce vrea şi dă năvală hotărît spre ţinta ei. Cu toate acestea, pentru conservarea individului în lupta existenţei, unele pasiuni sunt rele necesarii, precum unele boale sunt necesare sănătăţii; adeseaori chiar, pasiunile sunt izvoare de fapte mari. S'aŭ comparat — şi nu fără cuvînt — pasiunile cu pânzele unui vas plutitor, şi s'a zis că, precum corabia nu poate merge fără pânze, tot aşa nici viaţa fără pasiuni; dar, după cum pânzele, umflate peste mĕsură, prăpăstuesc vasul, tot astfel şi pasiunile în voia lor lăsate, aduc omului pieire. In tot casul, ele fericire nu daŭ. Uşurarea, ce potolirea patimilor tiranice pare că ne lasă o clipă, e numai înşelătoare; e ca stîmpărarea seteĭ într'o aprindere de friguri. Silinţele ce punem, chinul ce îndurăm, nălucirea ce ne facem despre raiul gîndurilor noastre sunt înlocuite, când visul ni se isbîndeşte, prin oboseală, amorţire şi, adeseori, scîrbă. Dar cele mai multe pasiuni, după ce se

mistuesc ca niște fenicĭ în flacăra lor, se înalță iarăși, înaripate, din cenușe, daca nu chiar sub chipul de maĭ nainte, cel puțin într'altul și, ca vulturul luĭ Prometeŭ, ne sfîșie pĭeptul și ne fac vrednicĭ de plâns, nenorociți. Adesea, din ghiarele lor scăpare nu-ĭ decât în ghiarele altora. . . Și, cu toate acestea, pasiunile sunt puterĭ elementare ale vieței și principiĭ morale, fără de care nu se poate închipui nicĭ înălțarea individuluĭ nicĭ înaintarea societățeĭ [1]).

Sĕmînța orĭcăreĭ pasiunĭ sunt *dorința*, *pofta* — simple înclinărĭ sufletești. Gîndul nostru, învîrtinduse mereŭ împrejurul uneĭ dorințe, se izolează, din ce în ce, în cercul eĭ strîmt; apoĭ, uĭtându-se cu rîvnă la icoana eĭ orbitoare din oglinda fantasieĭ, amețește, se ipnotisează și, coprins de un fel *dor de abis*, — cum îl numește, în *Întîmplările Căpitanuluĭ Gordon Pym*, marele poet american Edgar Allan Poe, — se trezește în prăpastia fără de fund a pasiuneĭ. . . De aceea moraliștiĭ ne povățuesc să ne ferim gîndul de izolare și să nu dăm pas dorințeĭ a se transforma în idee fixă. . .

Însă, dacă sunt lucrurĭ în lume, care deșteaptă în noĭ dorința de a le avea cu orĭce preț, apoĭ sunt și altele care ne fac să ne întoarcem de la ele fața cu desgust. Sentimentul ce ele ne insuflă se chiamă *aversiune*.

Dorința și aversiunea, motivate, sub forma lor elementară, prin instinctul nostru de conservare, sunt însoțite, una de presentimentul plăcerĭĭ, alta de al neplăcerĭĭ, întemeiat pe experiența că, altădată, împlinirea celeĭ dîntăĭ ne-a făcut bine, iar întîlnirea cu cea de a doua, rĕŭ. De altă parte, făptuirea dorințeĭ ne bucură, pe când lipsa obiectuluĭ dorit ne întristează. A dori însă ceva, a ne gîndi la el cu plăcere, toată ființa noastră aspirând a se uni cu el și a-l avea în stăpînirea eĭ, maĭ puțin saŭ — cum e la amiciție, la iubirea părintească, etc. — maĭ mult împărtășită cu alțiĭ, însemnează, cu un cuvînt, a *ĭubi*. De asemenea, a ne depărta cu groază de cineva, de ceva, a porni asupra-ĭ cu hotărîrea de a-l nimici, ca primejdios traiuluĭ nostru, însemnează, cu un singur cuvînt, *a urî*. Vorbele latinești *horrere* și *horrescere*, de la care se trage *urire*, aŭ înțelesul de *a se sburli*, *a se cutremura de groază*, precum și, de altă parte, *amare*, *amor*, *amicus* aŭ analogie cu formele grecești ἅμα — împreună, deodată — și ὁμὸς — *asemenea*.

Prin urmare, pasiunile cardinale sunt douĕ: *iubirea* și *ura*. Treĭ marĭ filosofĭ din vechime — Empedocles, Heraclitus și Zoroaster — le priviaŭ ca principiile tutulor lucrurilor. Ele se pot reduce, totuși, numaĭ la una singură, la *iubire*, dacă luăm pe cea dîntăĭ ca simplă negațiunea acesteĭ din urmă, cum, bunăoară, întunerecul nu-ĭ decât lipsa, negațiunea luminiĭ. Cu toate acestea, *ura* are trăsurĭ caracteristice determinate, care îi daŭ dreptul

[1]) Astfel, sensualiștiĭ, materialiștiĭ, positiviștiĭ, socialiștiĭ fac din pasiunĭ *singurul* șurub al vieței sociale. Aci, evident, e un adevĕr, exagerat însă ca tot ce este împins la extrem.

de a fi privită ca pasiune positivă. Orĭcum să fie, dar celelalte pasiunĭ pornesc dela acest două. Iacă, de pildă, cum Bossuet [1]) le resumează:

„Dacă cercetăm ce se petrece în noĭ, putem zice chiar că celelalte pasiunĭ ale noastre să aduc la singura iubire, şi că ea le coprinde şi aţiţă pe toate. *Ura* pe ceva vine numaĭ din iubirea ce avem pentru altceva: urăsc boala numaĭ pentru că iubesc sănĕtatea; mi-e *scîrbă* de cineva pentru că-mĭ stă piedică de a stăpîni ce iubesc. *Rivna* nu-ĭ decât o iubire ce se întinde peste bunul pe care nu-l are, precum *bucuria* este o iubire ce se lipeşte de bunul pe care l are. *Fuga şi întristarea* sunt o iubire ce se depărtează de rĕul din pricina căruia e lipsită de bunul eĭ, şi care, pentru aceasta, se mâhneşte. *Indrăsneala* e o iubire ce înfruntă, ca să pună mâna pe obiectul iubit, toate greutăţile; iar *temerea* e o iubire care, vĕzêndu-se ameninţată să piardă ce caută, e turburată de primejdia aceasta. *Speranţa* e o iubire ce se măguleşte că va stăpîni lucrul iubit, iar *desperarea* e o iubire nemîngîiată, căcĭ se vede lipsită pentru vecĭ de el... *Mânia* e o iubire întărîtată, căcĭ vede că i se răpeşte bunul, silinduse a-l apăra. In sfîrşit, scoateţĭ iubirea şi nu maĭ e pasiune; puneţĭ iubirea şi le faceţĭ să se nască toate".

Afară de *mânie*, celelalte zece pasiunĭ merg, precum se vĕzu, părechĭ-părechĭ: *iubirea — ura*, *dorinţa — aversiunea*, *bucuria — întristarea*, *îndrăsneala — temerea* şi *speranţa — desperarea*. La aceste mişcărĭ ale sufletuluĭ Bossuet maĭ numĕră zece, dintre care cincĭ sunt nuanţe ale întristăreĭ, speranţeĭ şi bucurieĭ, anume: *ruşinea*, *pizma*, *emulaţiunea* [întrecerea], *admirarea* şi *uimirea*, iar alte cincĭ: *neliniştea*, *grijile*, *frica*, *spaima* şi *groaza* sunt grade şi felurite efecte ale temerĭĭ.

Ceĭ vechĭ însemnaŭ pasiunile sub denumirea de πάθος, *affectus*. Ciceróne, în *De Orat.* II, 51, numĕră nouĕ, zicênd:

„Haec fere maxime sunt in judicum animis, aut quicunque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda: *amor*, *odium*, *iracundia*, *invidia*, *misericordia*, *spes*, *laetitia*, *timor*, *molestia*".

(Cam acestea trebuesc maĭ ales deşteptate, prin cuvîntare, în sufletele judecătorilor, saŭ orĭcine ar fi aceia înaintea cărora vorbi-vom, şi adică: *iubirea*, *ura*, *mânia*, *pizma*, *mila*, *speranţa*, *bucuria*, *temerea şi aversiunea*).

Din punctul de vedere al arteĭ oratorie, însemnătatea acestor mijloace de înduplecare e mărturită într'un singur glas de toţĭ scriitorĭĭ vechimĭĭ. Ele sunt chiar, aşa zicênd, pârghia ideală cu care Demosthenes înălţa şi împingea, după voie, sufletele Atenienilor. Longin, în περὶ Ὕψους, se rosteşte aşa:

„Pot zice cu toată încredinţarea, că prin nicĭ un alt mijloc cuvîntarea nu ajunge

[1]) *Connaissance de Dieu et de soi-même*: chap. I.

la sublim, de cât prin afectul nobil, întrebuințat potrivit scopului; el suflă peste ea dogoarea fierbinte a unuĭ maĭ înalt entusiasm și o umple de oarecare putere aproape ultrapământească".

Acum, din punctul de vedere al sublimuluĭ, pasiunile trebue să aibă motive vrednice de înflăcărarea lor și să fie izvoare de conflicte marĭ între două afecte protivnice, saŭ între ele și datorie; altfel, degenerează în porniriĭ de fiară. Omul, stăpînit de pasiune, să aibă o țintă ideală în lupta sa cu sineșĭ saŭ cu nenorocirea, iar să nu fie însuflețit numaĭ de setea uriĭ, răuluĭ, destrucțiuniĭ. El, în această luptă pe moarte, poate cădea biruit, sfărâmat, jertfa neclintituluĭ său caracter saŭ a împrejurărilor și va rămânea un eroŭ, iar nu un netrebnic suprimat din lume!

Tăria de caracter, maĭ ales, care pune maĭ presus de interesele individuale cele maĭ scumpe idealul bineluĭ tuturor, e totdeauna frumoasa până la sublim. Adevĕruĭ acesta l-a cristalisat Orațiŭ în faimoasa Odă a 3-a din Cartea III, într'o imagine sublimă:

„Justum et tenacem propositi virum. . .
. . . . . .
„Si fractus illabatur orbis
„Impavidum ferient ruinae" (v. 1; 7—9).

(Pe omul drept și nestrămutat în hotărîrea sa, chiar dacă lumea surpându-se s'ar prăvăli peste dînsul, sfărămăturile eĭ l-ar isbi fără să-l spăimînte).

Iar Schiller, în maĭ înainte pomenita sa disertațiune *Despre sublim*, desvoltă ideea despre statornicia omuluĭ virtuos prin următorul exemplu închipuit:

„Să zicem că un om are toate virtuțile, a căror întrunire alcătuește caracterul frumos. Presupunem că el găsește o voluptate întru deprinderea dreptățiĭ, binefaceriĭ, cumpătăriĭ, statornicieĭ și credințeĭ; că toate datoriile, pe care împregiurările i le impun, sunt pentru el un joc ușor, și că norocul nu-l face să i se pară grea nicĭ o faptă, la care inima luĭ iubitoare de oameniĭ l-ar imbia. Cuĭ nu s-ar părea fermecător acordul acesta dintre îndemnurile firești și poruncile drepteĭ judecățĭ, și cine s'ar putea opri de a nu iubi pe un asemenea om? Dar, cu toată simpatia noastră pentru dînsul, oare ne putem noĭ ținea încredințațațĭ că el e cu adevĕrat virtuos, și că, la urma urmelor-virtutea va fi existând undeva? Dacă omul acesta s-ar gîndi numaĭ să trăiască cu sentimente plăcute, atuncea el, de n'ar fi un nebun, nicĭ n'ar putea lucra altfel, negreșit; și ar însemna să-șĭ urască însușĭ folosul său, dacă ar vrea să se dea la viținriĭ. . . Acelașĭ om însă ne închipuim că dă, pe neașteptate, de o mare nenorocire. Presupunem că e jăfuit de toate averile, că numele său cel bun e pierdut; boalele îl aruncă pe patul de durere; moartea îĭ răpește pe toțĭ iubițiĭ sĕĭ; toțĭ, în care el s'a încrezut, îl părăsesc în nevoie. In această stare să l cercetăm iară și să cerem dela el, nenorocitul, împlinirea aceloraș virtuțĭ, spre care norocitul de odinioară era așa de gata. Dacă-l aflăm și de astădată tocmaĭ acelaș, dacă sărăcia nu i-a micșorat binefacerea,

nicĭ nerecunoştinţa voioşia pentru serviciul altora, nicĭ durerea seninătatea inimiĭ, nicĭ restriştea sa bucuria de fericirea străină; dacă se vede schimbarea împrejurărilor sale în persoana, iar nu şi în purtarea sa, în materia nu însă şi în forma faptelor sale, apoĭ, atuncĭ, de loc nu maĭ înţelegem rostul lucrurilor, de oarece nimic uu poate fi maĭ contrazicĕtor decât ca efectul să rĕmâe acelaşĭ, când causa s'a schimbat în contrariul eĭ. . . Această descoperire a neţărmuriteĭ puterĭ morale, care nu-ĭ legată de nicĭ-o condiţiune a naturiĭ, dă melancoliculuĭ sentiment, de care suntem coprinşĭ la vederea unuĭ asemenea om, fermecul de tot deosebit şi negrăit, pe care nicĭ-o plăcere a simţurilor orĭcât de nobile ar fi ele, nu-l pot disputa sublimuluĭ".

Aşa dară, sublimul virtuţiĭ presupune sublimul sentimentelor şi acestea presupun iarăşĭ însuşirĭ sufleteştĭ maĭ înalte şi maĭ tarĭ decât toate celelalte puterĭ ale naturiĭ, pentu că le birue pe toate. Pe când, în bătălia restriştelor, inimile micĭ se înfurie saŭ desnădăjduesc, cele marĭ îşĭ păstrează liniştea şi se jertfesc de bună voie ca vĕduvele indiene. Cine nu cunoaşte versurile luĭ Corneille:

„Soyons amis, Cinna; c'est moi qui t'en convie..."

după ce, amintind acestuĭ ingrat toate binefacerile primite, ĭĭ zisese cu mărinimie sublimă:

„Cinna, tu t'en souviens, et veux m'assassiner?.."

Cine nu cunoaşte rĕspunsul bĕtrânuluĭ Horatius la întrebarea:

„Que vouliez-vous qu'il fît contre trois?
— Qu'il mourut!"

exclamă el, uitând că e părinte şi gîndinduse numaĭ la ruşinea de care s'ar fi pătat numele neamulnĭ sĕu, dacă al treilea şi cel din urmă fecior al sĕŭ şi ar fi căutat mîntuirea în fugă, iar nu în uciderea vrăjmăşilor Curiaţĭ.

E sublim rĕspunsul acesta, în adevĕr, pentru că dovedeşte la Horatiu o înălţime de caracter maĭ presus de legile firiĭ omeneştĭ; totuşĭ, de la un tată roman, în acele vremĭ de aspre moravurĭ, când Brutus rînduia însuşĭ pregătirile de moarte pentru fiul săŭ trădător, nu ne prinde tocmaĭ mirarea peste mĕsură. Dar când Doamna Elena, stăpînindu-şĭ inima de mamă cu o bărbăţie de spartană, isgoneşte pe Ştefan cel Mare, rănit şi tremurând în umbra nopţiĭ la porţile Castelului din Cetatea Neamţuluĭ, dojenindu-l:

„Ce spuĭ tu străine? Fiŭ-meŭ e departe:
Braţul sĕŭ prin taberĭ miĭ de morţĭ împarte.
Eŭ sunt a sa mamă; el e fiul meŭ:
De eştĭ tu acela, nu-ţĭ sunt mamă eŭ!

Cel ce pentru ţară nu ştie să moară
E c'acele paseri ce în noapte sboară;
E c'acele paseri ce în noapte sbor
Şi numaĭ în noapte vĕd cu ochiĭ lor...
Du-te la oştire, pentru ţară morĭ!"

când, zicem, această nobilă Româncă astfel se poartă, ni se pare că fapta eĭ întrece la sublim şi pe împĕratul August şi pe bĕtrânul Horatius şi chiar tipul de virtute zugrăvit de Schiler; ni se pare că vedem pe Arria, nevasta luĭ Paetus, în minutul când, voind a sili pe soţul eĭ, osîndit la moarte, a-şĭ ridica singur zilele, îşĭ înfige însăşĭ un pumnal în piept până la mâner, îl scoate înspumat de sînge, şi, cu o zîmbire cerească pe buze, îl întinde luĭ Paetus zicêndu-ĭ: „Paete, non dolet!" (*Nu doare dragul, meŭ Paetus!*) [1])

Alt exemplu de sublimă abnegare de mamă, îl găsim în frumoasele versurĭ ale luĭ Deparaţianu, care amintesc pe trufaşul „Moi!" [2]) al Medeeĭ:

Eraŭ treĭ sărmaniĭ: doĭ copiĭ şi-o mamă,
Şi pâne un singur codru 'ntro mahramă.
Mama-l frânse-n doŭĕ şi dede pe rînd
La fiecare câte-o părticea:
—„Mamă"!—atuncĭ copiĭ ziseră plângênd—
„Ţie ce-ţĭ rĕmâne? — „Voĭ!" rĕspunse ea.

La operele de artă, sublimul se vădeşte ca putere de creaţiune a minţiĭ omeneştĭ, care, la sclipirea de fulger a inspirărĭĭ, ştie să clădească o lume vie dintr'un haos de material inert. Cuvintele se rînduesc în armonioase cadenţe şi ne daŭ un imn vedic saŭ o rapsodie omerică, din piatră cioplită ese o venerabilă Piramidă, saŭ o Venere, saŭ acea minune arhitecturală, acea poveste orientală-bizantină închiegată în marmură: *Curtea-de Argeş*, mărgăritarul ţărĭĭ noastre; din văpsele topite în ceară saŭ în uleiŭ făptuesc artiştiĭ ceĭ marĭ capo-d'opere nemuritoare, despre care ne vorbesc cu entusiasm scriitorĭĭ vechĭ, saŭ pe care le vedem aevea, ca *Schimbarea la faţă* de Rafael saŭ *Madonna* luĭ Murillo. „Dintre toate artele însă — zice Charles Bénard, traducĕtorul *Esteticiĭ* luĭ Hegel — Architectura şi Poesia singure pot representa sublimul, pentru că una dispune de mase marĭ pe care ochiul le poate îmbrăţişa, iar ceealaltă pentru că vorbeşte imaginaţieĭ şi că poate, astfel, fără să vatăme simţul frumosuluĭ, a exprima îngrozitorul în tot ce are el maĭ înfricoşat. Cu toate aceste, cuvîntul de „îngrozitor" folosit aci, de Bénard, trebue luat cu înţeles de *teroare* iar nu de *oroare;* altfel, sublimul se schimbă în contrariul sĕŭ, ca efect, de oarece oroarea ne umple su-

[1]) Plinius (Junior), *Epist.* III, 13.
[2]) Corneille, *Médée*, I, 4, imitată dupe Seneca: „Medea superest!"

fletul de scîrbă şi trupul de reci fiorí, ca, bunăoară, atingerea de un şarpe monstruos, iar aceste două sentimente împreună nu convin frumosuluĭ, cu atât maĭ puţin sublimuluĭ.

Voiŭ încheia paginile acestea, precum le-am început, cu nişte reflecţiunĭ ale ilustruluĭ necunoscut Longin.

Iată cum se roşteşte el, cu privire la *impresiunea de sublim* ce operile de adevĕrată artă, citite saŭ ascultate, trebue să facă asupra tuturora:

„Dacă cineva găseşte că o lucrare de artă nu-ĭ răpeşte sufletul, nicĭ îĭ înalţă cugetarea; dacă nu-ĭ deşteaptă în minte ideĭ maĭ largĭ decât exprimă simplele sunete ale vorbelor, ci, la o maĭ de aproape cercetare, strălucirea lor se micşorează şi scade, apoĭ el e în drept să afirme că tot ce nu răzbeşte maĭ adânc decât auzul urechilor, nicĭodată nu poate fi cu adevĕrat sublim. Acel lucru, din potrivă, este mare şi înalt, de la care, pe cât maĭ mult îl studiem, cu atât maĭ măreţe ideĭ primim; la tăria căruia nu-ĭ chip de împotrivire; efectul sĕŭ de îndată ne pĕtrunde adînc şi lasă în spirit aşa impresiunĭ, că ele nu se pot uşor şterge saŭ desfiinţa: într'uu cuvînt merită a fi numit sublim, frumos şi adevĕrat aceea ce place totdeauna şi mulţămeşte pe tot felul de oamenĭ. Căcĭ atuncea când persoane de firĭ, vîrste, profesiunĭ şi înclinărĭ osebite se unesc întru aceeaşĭ unanimă aprobare a uneĭ opere, atare consentiment, asemenea combinare de aşa felurite judecăţĭ, întipăresc o valoare înaltă şi nediscutată opereĭ pe care o întîmpină aplause atât de generale“.

VASILE D. PĂUN.

Sfîntul Ioan.

Ilustraţie din o Evanghelie din timpul luĭ Ştefan cel Mare, aflată în Muzeul de antichităţi din Bucureştĭ.

BIANCA

DRAMĂ ÎN TREĬ ACTE, ÎN VERSURĬ,

(URMARE[1])

ACTUL II

Scena representă două saloane unul într'altul, despărţite prin treĭ uşĭ. Intre salonul I şi II sunt trepte. Salonul al doilea e un fel de seră, în fundul căruia se vede o uşă care dă pe terasa din grădina actuluĭ I. Candelabru mare aprins.

SCENA I

Ducele de Brunswick, Baronul Dumvorth, Cavalerul de Valmors, Cavalerul Raul d'Anzy, Ducele de Berry, Ducele d'Angoulême, Principele de Condé, Ducele de Bourbon, Contele d'Artois, Contele de Provence şi Ducele d'Enghien (în salonul din planul I).

Ducele de Berry (în sgomotul tuturor)

Sus regele şi tronul!

Toţĭ

Rĕsboĭ!

Ducele de Bourbon

Ducă-se-odată
Netrebniciĭ!

Toţĭ

Să'nceapă rĕsboiul!

Ducele de Brunswick

Atuncĭ iată

---

[1])"A se vedea pag. 629.

(Citeşte pe o hârtie mare pe care arată ca pe o hartă)

O copie din planul rĕsboiuluĭ, trimis
Chiar astăzĭ din Mayenţa, şi iată ce stă scris:

(citeşte)

In Belgia,-Impĕratul şi Regele Prusieĭ
Vor sta să urmărească isbînda bătălieĭ,
Iar ducele de Saxa şi contele d'Artois
Vor comanda armata. In partea de dincoa
De Belgia, o oaste de zece miĭ, va ţine
In apărare flancul din dreapta, care vine
In sprijinul armateĭ prusace, spre Longwy.
Din Rin pănă-n Mosela, alţĭ douĕ-zecĭ de miĭ,
Orînduiţĭ s'asculte de prinţul Hohenlohe,
Vor merge cătră Landau, s'ajute la nevoe
Tot flancul sting al oasteĭ, ce-n spre fruntariĭ e.

(cătră Baron)

Dumvorth!

Baronul

Domnule Duce?

Ducele de Brunswick

Cu prinţul de Condé
Cu şease miĭ de nobilĭ şi-o parte din armata
Sardinieĭ, veţĭ ţine Elveţia, stând gata
La orĭce semn. In fine, 'nainte să lovim,
Eŭ, ducele de Brunswick, ca generalisim,
Voiŭ respândi în Franţa un manifest, din partea
Puterilor, s'aleagă: supunerea, orĭ moartea!
Va ţine sfat Baronul cu contele d'Artois;
Iar noĭ, în adunare, 'nainte de-a pleca,
Il vom citi. Printr'însul vom spune să'nţeleagă
Că orĭ pe cine-om prinde...

Toţĭ (întrerupênd)

Orĭcine!

Contele d'Artois

Franţa'ntreagă!

Ducele de Brunswick (urmând)

... Că orĭ pe cine-om prinde, când vom intra-n Paris,
Că poartă armă, şi-arma dă-n noĭ, — va fi ucis!
Iar dacă rĕsculaţiĭ nu vor să se supue,
Şi-n faţa Maiestăţeĭ Regale, care sue
Iar treptele, poporul nu vrea să fie rob, —
Cu-atât maĭ rĕŭ! Vom şterge Parisul de pe glob!..

(Se face mişcare. Ducele de Brunzwick dă să se vadă că adunarea e liberă).

Toţĭ

Orĭ sus, pe tron, — orĭ moartea!

Ducele d'Angoulême

De moarte nu ne pasă!

Principele de Condé

Ce-ar fi de-am trece-alăturĭ?

Baronul

Maĭ bine pe terasă.

Principele de Condé

Noĭ, poate sunt treĭ ceasurĭ de când şedem aicĭ,
Pe când Doamna baroană aşteaptă...

D'Angoulême

Bine zicĭ.

Contele de Provence

Dar, când plecăm?

Ducele de Brunswick

Poimâine.

Contele d'Artois

Şi, peste-o sĕptămână,
Coroana nobilimeĭ va fi din noŭ stăpînă!

(Toţĭ trec în grupurĭ în salonul din fund. D'Anzy ese prin mijloc, cu Baronul Dumvorth. De Valmors, rĕmâne singur în pragul uşeĭ din dreapta. După ce aŭ trecut toţĭ dincolo, pe uşa din stînga, intră Bianca, înaintând spre De Valmors).

SCENA II

De Valmors, Bianca.

Bianca

Mi-aĭ scris, cerênd pe astăzĭ un ceas ca să-mĭ vorbeştĭ.
Poftim ! . .

(Valmors se uită spre salonul din fund, codindu-se).

Sunt toţĭ alăturĭ, decĭ n'aĭ să te'ngrijeştĭ.
Dar, maĭ întâĭ de toate, te rog, orĭce mi-aĭ spune,
Să nu m'aducĭ în stare să fiŭ silită-a-mĭ pune
Voinţa-n joc. Vezĭ bine că nicĭ în glasu-mĭ nu-ĭ
Vre-o ură, nicĭ nu tremur de ceea ce-o să-mĭ spuĭ.

De Valmors

Mi-oiŭ da silinţa, doamnă, s'ascult. Ca'ntrevorbirea,
Pe care-acum o'ncepem, să aibă deslușirea
Cerută, va fi poate nevoe să rostesc
Cuvinte ce răsună în golul sufletesc. . .

Bianca

Eştĭ liber. Orĭce-aĭ zice e bine zis. Aceea
Ce te-am rugat, e numaĭ să nu loveştĭ femeea,
Şi să n'ascunzĭ ce cugeţĭ sub fraze de prisos,
Căcĭ nu le-ar fi nicĭ locul nicĭ timpul.

De Valmors

Bucuros ! . .

(Pauză).

Ţi-aducĭ aminte, doamnă, de-acum doĭ anĭ maĭ bine,
Când, la Florenţa, seara, un tînĕr . . . tot ca mine,
Ţi s'a ivit în cale, şi când . . . cum să zic ? . .

Bianca (repede)

Zi
C'am vrut cu dinadinsul să-l fac a mĕ iubi.

De Valmors

Ca să n'alerg la fraze, — ţiĭ minte că iubirea
Se'ntinse cam departe, că-ţĭ dete întâlnirea

D'intăĭ, şi că pe urmă ajunse'ncet încet
(puţin ironic)
Amantul dumitale...

Bianca (cu mîndrie)

Din noŭ ţi-o maĭ repet:
Nu revolta în mine femeea!

De Valmors

Ştiĭ în fine
Că... dragostea aceea nu s'a sfîrşit cu bine.
El, era rĕŭ de felu-ĭ, bănuitor, scârbit,
Şi, de-ar fi fost femee cândva să-l fi iubit
Cu-adevĕrat, întâia eĭ grijă-ar fi fost numa'
Să stingă gelozia ce-l bântue şi-acuma.
Dar dumneata, din contra, maĭ rĕŭ l-înebuneaĭ.
Gîndeşte-te, şi adu-ţĭ aminte ce făceaĭ
La balul dat odată de Principele-Orsini,
Când te-a găsit amantul în mijlocul grădiniĭ?..
Il aşteptaĭ pe dînsul?.. Orĭ petreceaĭ cu-un roĭ
De curtizanĭ?.. Aşa e?..

Bianca

Aşa e!.. Eĭ, şi-apoĭ?..

De Valmors

Apoĭ?!.. Mărturiseşte că bietul om, din care
Făceaĭ păpuşă fără de nicĭ o remuşcare,
Era în drept să creadă aceea ce-a crezut,
Să caute să fugă de-un suflet prefăcut,
Şi să te lase astfel cum te-a lăsat, ca-n urmă,
Vĕzând că nebuniea mîndrieĭ nu se curmă,
Tot dumneata, (ironic) martiră, să umbli să-ncununĭ
Cap-d'opera-ncepută, gîndind cum să-ţĭ rĕsbunĭ!
(Bianca: joc de scenă negativ)
Tăgăduieştĭ că, peste doĭ anĭ după aceea,
Găsind un bun prieten al luĭ, scornişĭ ideea
Să-l facĭ să te iubească?.. Ştiind că-n el punea
Şi'ncredere, şi cinste, şi tot ce maĭ avea
In viaţa luĭ, — cu planul că unul o să-ţĭ fie
Amant de porunceală, iar celalt o să ştie

Că fosta luĭ amantă e-acum cu cel maĭ bun
Prieten, — i-aĭ zis „vino!“, şoptind: „aşa-mĭ rĕsbun!“
Tăgăduieştĭ?..

(Lumea din salonul al 2-lea ese pe uşa din fund, pe terasă).

Bianca

Nu.

De Valmors

Bine... Şi-o spuĭ cu sânge rece,
Aşa? N'aĭ nicĭ mustrare, rĕspunsul să-ţĭ înnece?..
Nu simţĭ ce rĕsbunare de crimă ţi-aĭ ales?..
Să te'ntîlneştĭ cu-n suflet cum rar în cale-ţĭ es,
Cu-o inimă cinstită şi atât de simţitoare,
Cu-n caracter deânger, cu-n om ce nu e-n stare
Nicĭ să te bănuiască, — să-l ieĭ aşa cum e,
Să-l facĭ să te iubească şi să-l zdrobeştĭ... de ce?
Ca să loveştĭ în altul!.. Dar n-aĭ avut senine
Un ceas, o clipă-n care să vezĭ că nu facĭ bine?
(Baronul Dumvorth intră în salonul din fund şi vede pe Bianca cu Valmors)
Nu te-aĭ gîndit că-n viaţă mi-e singurul amic,
Şi-l furĭ chemându-l?

Ducele (de afară)

Dumvorth!

(Baronul încearcă să spioneze; în timpul acesta se aude chemat).

De Valmors (urmând)

Ce ţi-a făcut? Nimic!
Nicĭ n-a vrut să te lase, nicĭ n-a plecat ca mine...
(Baronul vrea să iasă prin fund şi, după un moment de resgîndire se întoarce
Nicĭ n-a fost nestatornic... Şi fără de ruşine,
Ca să-ţĭ adăpĭ capricĭul, i-aĭ pus pumnalu-n piept,
Aşa, ca să fiĭ lașă!..

Ducele (de afară)

Dumvorth!

(Baronul face un gest de necaz, şi ese)

Bianca

Eştĭ prea nedrept!..

Nu ştiĭ, nu poţĭ pricepe ce se petrece-n mine
Şi ce-am simţit din ziua când aĭ plecat. Vezĭ bine
Că nicĭ n-am stat să-mĭ apăr mîndria, nicĭ n-am vrut,
Vorbind, să'nfrunt sarcasmul cu care-aĭ început.
Şi nicĭ nu maĭ sînt mîndră! Cum aşĭ maĭ fi în faţa
Celor ce-mĭ spuĭ, prin care îmĭ vĕd întreagă viaţa
Şi vĕd ce-aşĭ fi şi astăzĭ, de nu m-ar fi învins
Raul, sădind iubirea în peptul meŭ aprins.
Făcênd să mĕ iubească, urzeam o resbunare,
Aşa e!.. Astăzĭ însă, când simt cât e de mare
Pornirea ce mĕ'mpinge spre el din ce în ce,
Oroare-mĭ pare planul, ce ca un spectru 'mĭ-e.
Zicĭ că e laşitate să-mĭ fac o jucărie
Din inima deschisă ce mi se'ncrede mie?
E drept. Dar sînt eŭ laşă, când, pe Raul d'abia
Zărindu-l, rĕzbunarea s'a şters din mintea mea?

De Valmors

Şi l-aĭ iubit de-atuncea?

Bianca

O, l-am iubit nebună,
De şi vedeam că-n urmă ne-ameninţă furtună,
Si că l-aşteaptă vremea când vĕ veţĭ întîlni,
Când tot o să se afle... şi când vom suferi.

De Valmors

Dar cine-ĭ vinovatul?

Bianca

Eŭ sînt şi-ţĭ cer ertare.
Iţĭ cer, nu pentru mine, cătând o alinare
Durereĭ ce m-aşteaptă, — ci pentru el, căcĭ simt
Că ne iubim maĭ mult chiar ca viaţa, şi presimt.
Ce lungă suferinţă l-ar duce la tortură,
Iubirea pentru mine schimbând-o-n nèagră ură.
Şi nu vreaŭ ca el, nu vreau să sufere!.. O lună, —
Trăită'ntre plăcere de-a fi tot împreună
Şi groaza întîlnireĭ, — atît m-a chinuit,
Incât pricep ce'nseamnă să zicĭ: „am suferit!“

De Valmors

Şi ce vreĭ de la mine?

Bianca

Vreaŭ să-ţĭ aduc aminte
Că-ĭ vorba de un prieten şi eştĭ a-tot putinte,
Tăcênd, să-ĭ cruţĭ durerea...

De Valmors

Ce? Sunt sperjur, să tac?

Bianca

Aşa? (Pauză) Atuncea, spune-ĭ ce vreĭ! Ştiŭ ce să fac.
Când va veni să'ntrebe: „E-adevĕrat?", — smerită
Îĭ voĭ respunde-„aşa e"; voĭ cere pocăită
Ertare, deschizêndu-ĭ plângênd inima mea,
el, dacă e-n stare, să calce peste ea!

De Valmors

Cât îl iubeştĭ, Bianca!.. Cum arde-n tine focul
Născut din pasiune!.. De ce n-avuĭ norocul
Cu doĭ anĭ maĭ 'nainte să fiĭ cum eştĭ acum
Şi să-mĭ arăţĭ doar mie al fericireĭ drum?..
Când am fugit de tine, mi se părea că nu e
Putinţă să maĭ fie alt rĕŭ care să-mĭ pue
Atâţĭ fiorĭ în suflet; nicĭ nu-mĭ trecea prin gînd
Că va veni o vreme, ca erĭ şi astăzĭ, când
Un alt rĕŭ mĕ va arde, rănind prietenia!..
Şi parcă tot ar trece, de n-ar fi gelozia.

Bianca

Roger!

De Valmors

Da, gelozia! Căcĭ vĕd cât îl iubeştĭ!

Bianca

Cum? Uiţĭ că ţi-e prieten?.. Roger!.. nu te gîndeştĭ?..

Biblioteca Universală Iași

De Valmors

Nu uit; dar azĭ eştĭ alta. Eştĭ bună, iubitoare,
Te-a'nsufleţit amorul, şi tot mĕ'ntreb: cum oare
Să nu ert gelozia la alţiĭ, când eŭ sunt
Pe drum, pentru-o femee, să calc un legămînt?..
Aşa e!.. Mi-e prieten!.. Şi m-aĭ adus în stare
Să fiŭ gelos de dînsul!.. Cătaĭ o rĕsbunare,
Pe povîrnişul căreĭ s-alunec pănă jos?
Aĭ aşteptat atâta, ca să mĕ vezĭ gelos?
Eĭ! iată ţĭ rĕsbunarea!.. Aruncă-mi-o în faţă
Şi uite-te cum cinstea, în loc să-mĭ dea povaţă
Să-mĭ vĕd de datoria de'amic şi de ostaş,
Mĕ schimbă, fără voe, în omul cel maĭ laş.

Bianca

De ce mĕ crezĭ de vină, Roger?.. Ce rĕsbunare?.
Nu vezĭ ce-adîncă-ĭ rana din inima-mĭ?.. Maĭ are
Putere să-şĭ rĕsbune un suflet pocăit,
Care adorând plăteşte tot ce-a pĕcătuit?..

De Valmors

Dar tu, nu vezĭ în ochĭ-mĭ că, orĭcât n-aşĭ voi-o, —
Deşi plecat-am fără să-ţĭ zic măcar adio,
De şi'ntr-o căsnicie cercat-am să găsesc
Urîtuluĭ scăpare, — nu vezĭ că te iubesc?..
Da! te iubesc, de poate iubire să maĭ fie
Amestecul de ură, de-amor şi gelozie!
Şi te iubesc cu-atâta maĭ mult, cu cât eştĭ tu,
Tu, care, lîngă mine, rĕspuns-aĭ vecĭnic „nu“
Când îţĭ ceream iubire... (cade pe gînduri)

Bianca

Eştĭ rĕŭ, Roger. Ţi-e mare
Durerea; dar şi-n mine destulă remuşcare
Trăeşte din greşeala pe care-o ispăşesc!
De ce mĕ facĭ să sufĕr maĭ rĕŭ?.

De Valmors (veninduşĭ în fire)

Iţĭ mulţumesc

De mila arătată, şi iartă-mĭ nebunia!..
Nu maĭ avem nimica de zis.. Prietenia
A nvins tot ce-a fost patimĭ... Făgăduește-mĭ dar
C a noastră'ntrevorbire de-acum nu e-n zadar.
Poimâine dimineață, plecăm. Să-mĭ daĭ cuvîntul
Că, până la plecare, — chiar cerul şi pămîntul
De-ar fi să le daĭ jertfă, — veĭ face ca D'Anzy
Să nu te maĭ revadă atât cât veĭ trăi.

Bianca

Să nu mĕ maĭ revadă? Şi-n schimb cu ce rĕsplată?..

De Valmors

Iţĭ daŭ şi eŭ cuvîntul că n'are nicĭ o dată
Să afle de la mine ce-a fost între noĭ treĭ:
Aceasta e rĕsplata.

Bianca

Cu alte vorbe, vreĭ
Să-ţĭ scapĭ prieteşugul; dar nu te uiţĭ la mine
Că toată fericirea din viaţa mea, se ţine
Legată de iubirea ce-atât de dulce mi-e?..
Acum suntem tot una de vină! Pentru ce
Să'ndur doar eŭ pedeapsa? De ce eŭ, o femee,
Să sufĕr, când în lăturĭ te daĭ?.. Ştim şi noĭ ce e
Prieteşugul!.. Insă, pe câtă vreme voĭ
Sunteţĭ vrăjmaşĭ iubireĭ orĭcare-ar fi ea, noĭ
Dăm ajutor orĭcăruĭ amor. Rar se găseşte
Bărbat care s-asculte, vorbind prietenește
Cu-amanta-unuĭ prieten; pe când între femeĭ,
Chiar dacă-ĭ maĭ cinstită decât amica eĭ,
Femeea nu urăşte pe-amantul celeĭlalte,
Cât timp e'ncredinţată c-o face să tresalte
In sborul fericireĭ. Ea simte orĭce fel
De-amor, chiar din afară; pe când bărbatul, — el,
Deprins să guverneze şi-n vecĭ să poruncească, —
Nicĭ în iubire nu e nimic să-l îmblânzească.
Impins de gelozie, nu iartă nimĕnuĭ
Şi-ar vrea să nu existe decât amorul luĭ...
Fiindcă amĕndorur' ne vine fericirea
Dela Raul, — să punem în cumpĕnă iubirea

Şi cu prieteşugul, şi s-aşteptăm apoĭ
S-avem dovadă care va'nvinge dintre noĭ.

De Valmors

Venisem, nu s-ameninţ, ci să te rog cu bine
Să nu rupĭ legătura întinsă între mine
Şi singuru-mĭ tovarăş ; dar, pentru că nu vreĭ
S-asculţĭ de rugăminte, şi te'ncumeţĭ să-mĭ ieĭ
Tot ce-am maĭ bun pe lume, — de-aşĭ şti că mi se cere
Să calc pe datorie, pe cinste, pe avere,
Pe nume, pe soţie pe orĭce, voĭ călca,
Şi n-am să-l pierd, fiindcă al meŭ e!..

Bianca

Vom vedea!..

De Valmors

A! Care va să zică, mĕ'nfrunţĭ! Vreĭ ne'ntreruptă
Să-mĭ fie vrăjmăşia? Vreĭ luptă?.. Haidĭ la luptă!..
Dar tremură de mine!.. Aşa cum sunt acum,
Orbit de gelozie, nu ştiŭ ce-aşĭ face... (se repede la ea)

Bianca (inspăimântată)

Cum?

De Valmors (vrênd s-o ia în braţe)

Bianca!

Bianca (vrênd să scape)

Fugĭ!

De Valmors

Bianca, nebuna mea pornire...

Bianca

Fugĭ! Lasă-mĕ!

De Valmors

Zadarnic încercĭ! Intreaga-mĭ fire

Tresare sub ispita sĕlbaticului dor
Ce iar s-aprinde-n mine...

Bianca

Mi-e groază!

De Valmors

Te ador!

Bianca

Eŭ, te urăsc!

De Valmors

Ce-mĭ pasă! Din ură, fac iubire,
Acum, mi-e gîndul numaĭ la dulcea fericire
Să te maĭ strîng în braţe, să ştiŭ să sunt iubit,
Să...

Bianca

Eştĭ un miserabil!

Principele de Condé (apărênd în fund cu D'Anzy)

Nu viĭ?

De Valmors (lăsând pe Bianca)

A!

Bianca

In sfîrşit!

SCENA III

Principele de Condé, D'Anzy, De Valmors, Bianca,
pe urmă **Baronul Dumvorth.**

Principele de Condé (către d'Anzy, intrând)

Ţi-am spus eŭ c-am zărit-o aicĭ?..

(tare, către Bianca, înclinânduse)

Doamnă Baroană!..

(curtenitor) Imĭ căutam, cucernic, cea maĭ de preţ icoană...

Bianca (cochetă)

O, principe!.. Icoană!..

Principele de Condé

Da, da!.. Tocmaĭ vorbeam
Cum să merg eŭ, poimâine, într'un rĕsboĭ, când n'am
Măcar un ac, să mĭ fie ca talisman.

Bianca

Atâta?..
Nu e nimic, căcĭ astăzĭ, baronul hotărât-a
Să-l însoţesc, şi'ndată ce vom vedea închis
Rĕsboiul, voĭ lŭa drumul şi eŭ către Paris.
(Principele dă braţul Baroanei)

Principele de Condé

Şi noĭ, când îĭ vorbirăm, părea că nicĭ gînd n'are...
(Baronul Dumvorth se vede venind din salonul din fund)
Am să-l întreb acuma, (se duce cu baroana spre el) cu toate că e-n stare
Să ne tăgăduească...

Baronul Dumvorth (în pragul uşeĭ din mijloc)

Iar v-aţĭ întors aicĭ?
Maĭ bine pe terasă, saŭ jos în parc...

Principele de Condé (eşind cu Bianca, către baron)

Ce zicĭ
Că ne vom duce singurĭ, când (către Bianca, curtenitor) soarele chiar vine
Cu raze de nădejde... (Se duc în fund şi es pe terasă).
(Când d'Anzy vrea şi el să treacă în salonul al 2-lea, De Valmors îl opreşte).

SCENA IV

D'Anzy, De Valmors

De Valmors

Raul?.. Rĕmâĭ cu mine!..
Am să-ţĭ vorbesc!..

D'Anzy

Cuĭ? Mie?..

De Valmors (uitându-se la el lung)

Maĭ poţĭ păstra ascuns
Ce se petrece-n tine? Crezĭ tu că n'am pătruns
Ce rĕŭ te chinueşte, şi cum, din îndoială,
Ajungĭ la suferinţă?..

D'Anzy

Ce rĕŭ? Ce bănuială?..

De Valmors

Ce căutaĭ 'năuntru, când toţĭ pornise-afară?..
De ce fugeaĭ de mine, acum, când eĭ plecară?..
Ascultă!.. Şi-unul şi-altul suntem nenorociţĭ!..
De-o mie de orĭ însă am fi maĭ liniştiţĭ,
De-am spune adevĕrul şi l-am vedea în faţă.
Ne-am mîngâia-mpreună... Ne am da pe rînd povaţă...
Ascultă, şi rĕspunde-mĭ!.. Eŭ, simt că nu maĭ pot
Să tac... Prea mĕ-mpovoară... Baroana mi-a spus tot!..

D'Anzy

S'ascult?.. Ce?.. Că'ntr'o vreme ţi-a fost amantă ţie
Şi azĭ m-a lŭat pe mine?.. O ştiŭ, — de şi tu mie,
Când îmĭ spuneaĭ aseară întreg amorul tĕŭ
Lăsat pe la Florenţa, stam ca un nătărăŭ
Fără să'ntreb cu cine. Dar azĭ de dimineaţă,
Când am vĕzut scrisoarea, la care n-aĭ vrut faţă
Cu mine să-ĭ scrĭĭ plicul, am bănuit ceva,
Şi-atuncĭ... am desfăcut-o!

De Valmors

Aĭ desfăcut o?..

D'Anzy

Da!..
Am scos-o cu de-a sila din mâna celuĭ care

O daseşĭ, şi-am citit-o, ca să pricep din ea
C'amanta din Florenţa e azĭ amanta mea!..
Maĭ mult decât atâta, ce poţĭ să-mĭ spuĭ?.. Zadarnic
M-aĭ face să maĭ sufer!.. A fost destul de-amarnic
Să-mĭ sorb durerea... Şi-apoĭ de ce-aşĭ maĭ suferi
Când ea e, pentru mine, tot ca şi cum n-ar fi.

De Valmors

Eştĭ crud, şi tu n-aĭ dreptul să fiĭ astfel...

D'Anzy

N'am dreptul?

De Valmors

Nu!.. căcĭ n'a fost cu tine făţarnică. In pieptul
Şi cugetul eĭ, nu e decât nebun amor...
Fiĭ drept!.. Mărturiseşte că nu era uşor,
Că nu putea să-ţĭ spue tot ce ţi-a spus scrisoarea.
De te-a minţit, e numaĭ luptând cu'ngrozitoarea
Idee că, aflându-ĭ trecutul vinovat,
Iţĭ veĭ schimba iubirea...

D'Anzy

Nu! nu e-adevĕrat!..
Acel care iubeşte nu minte niciodată!
De mi-ar fi spus, greşala i-ar fi acum ertată...
De ce, acum o lună, când i-am vorbit întâĭ
De tine,-n loc să-mĭ zică să plec, mi-a zis: „rĕmâĭ?"
Era aşa de lesne în drum să nu mĭ maĭ vie!..
Câţĭ alţiĭ sunt pe lume ce nicĭ nu vor să ştie
Trecutul. Din aceia să-şĭ fi ales... Dar nu!
Făcuse-n cuget planul să se rĕsbune. Tu,
Aĭ părăsit-o, poate dispreţuind amorul;
Ea, m'a-ntâlnit, şi-ntocmaĭ cum face-omorîtorul
Când vine să ucidă, m'a lŭat ca pe-un cuţit,
Ca să lovească-n tine, — şi uite... a lovit!..
Aşa e?.. Indrăsneşte să născoceştĭ minciuna
Cu care să te aperĭ...

De Valmors

Nu născocesc nicĭ una.

M'am înşelat, scriindu-ĭ. Acum îmĭ pare rĕŭ...
Şi mĕ sileştĭ în faţă-ţĭ s'o apĕr, tocmaĭ eŭ!..
Tu nu'nţelegĭ că, dacă nu te-ar iubi, ţi-aşĭ spune
Eŭ singur că te'nşeală?.. Credeam c'o să-şĭ resbune...
Că d'aia te-alesese... Şi erĭ, când v'am zărit
Alăturĭ, primul cuget de-acolo mi-a venit...
Din cea dintăĭ ochiadă, am priceput eŭ toată
Iubirea...

D'Anzy

Ce-mĭ slujeşte c'aĭ priceput îndată
Tot ce se petrecuse, când nu mi-aĭ spus nimic?..
Când am vorbit aseară, în loc să facĭ să-mĭ stric
Adîncu-odihneĭ mele cu bănuelĭ, pe care
Tu mi le deşteptaseşĭ, — de ce n-aĭ fost maĭ mare
La suflet, să viĭ singur să-mĭ spuĭ să fug de ea?..

De Valmors

Nu se putea, ştiĭ bine.

D'Anzy

De ce nu se putea?..

De Valmors

Mĕ'mpiedica onoarea.

D'Anzy

Te'mpiedeca la bine;
Dar nu te'mpiedecase, ştiind ce fierbe-n mine,
Să-ĭ scriĭ pe-ascuns, cerêndu-ĭ un ceas să vĕ'ntâlniţĭ!..
Acuma bag de seamă ce sunteţĭ!.. Plănuiţĭ
Să vĕ jucaţĭ cu mine!.. Te foloseştĭ de-aceea
Ce s'a'ntîmplat, ca astfel să-ţĭ eĭ 'napoĭ femeea,
Perfidă ca şi tine!.. Fugĭ! fugĭ! Ea m'a pierdut!
Tu-n loc de-amic eştĭ Iudă, şi Iuda m-a vîndut!..

De Valmors (după o pausă, cu bunătate)

Vezĭ ce-a făcut femeea din noĭ! Cum ne'njoseşte,
Sĕlbăticind durerea ce-n fiecare creşte!..

Şi mult trebuĭ să suferĭ ca să te-aprinzĭ astfel
Şi să-mĭ aruncĭ cuvîntul de Iudă ! Eŭ mişel ?..
Gîndeşte-te... M'ameninţĭ, eştĭ rĕŭ, mi-aruncĭ insulte,
Doar că n'ardicĭ şi mâna, — şi, dac ar fi s'asculte
Auzul tĕŭ bătaia din inima de icĭ,
M'aĭ crede, când ţi-aşĭ spune că suntem tot amicĭ.
Cum aĭ putut să cugeţĭ că-mĭ bat eŭ joc de tine
Şi că te'nşel!.. Tu singur n'o crezĭ acum... Ştiĭ bine
Cu ce statornicie şi de câţĭ anĭ, mĕ lupt
Să ţiŭ prieteşugul ce nimenĭ nu ne-a rupt!..
Raul!.. Amice!.. Vino!.. Şi spune-mĭ că pornirea
Ţi-a'nflerbîntat necazul, că ţi-a trecut orbirea,
Şi că te'ntorcĭ la mine tot bun şi fericit
Ca-n vremea depărtată când am copilărit...
Cum să trăesc eŭ singur?.. De mi te ducĭ din viaţă
Se duce şi trecutu-mĭ, — şi-n ăst present de ghiaţă,
Lipsindu-mĭ tu, credinţa cu care mĕ mîngâĭ,
Aşĭ rătăci ca omul lipsit de căpătâĭ...
In numele-amintireĭ, întoarce-te dar!.. Vino!..
Cu-a ta prietenie privirea mea'nsenin'o...
Acum, să-mĭ fiĭ tovarăş ; iar mâine, la rĕsboĭ,
De m'o ucide soarta, să luptĭ pentru-amîndoĭ!..

D'Anzy

Roger !

De Valmors

Raul!.. Amice!..

D'Anzy

Maĭ bun eştĭ ca un frate!..
Dar, crede-mĕ : prea iute, prea pe neaşteptate,
Mi am dărâmat tot visul!.. Atât mĕ încredeam
In ea, că păn'aseară nimic nu bănueam!..
Azĭ vĕd deşertăciunea orĭcăror jurăminte!..
Numaĭ prieteşugul e sfînt. De-aci 'nainte
La el ne fie gîndul... De aceea, ca să pot
Să-mĭ sting iubirea dată durereĭ, spune-mĭ tot!
De când n'aĭ maĭ vĕzut-o?

De Valmors

Pe cine?

D'Anzy

Cum, pe cine?
Pe dînsa, pe baroana...

De Valmors

De la Florenţa.

D'Anzy

Bine.
Dar astăzi, la scrisoare, răspunsu-ţi-a ceva?

De Valmors

In scris, nimica; însă prin graĭ, mi-a răspuns „da".

D'Anzy

Şi-aĭ întîlnit-o unde?

De Valmors

Aicĭ.

D'Anzy

Când?

De Valmors

Astă seară.
Eraţĭ cu toţĭ alăturĭ. Am căutat ca iară
S'o umilesc, spunêndu-ĭ ce crimă şi-a ales
Voind să se răsbune, — şi-atuncĭ am înţeles
Că ceea ce-ţĭ păstrase era amor, nu ură.
Ce-am maĭ vorbit pe urmă, nu mĕ'ntreba tu!..

D'Anzy

Jură

Că de astăzi înnainte n'aĭ s'o maĭ vezĭ; nicĭ n'aĭ
S'o maĭ primeştĭ la tine; nicĭ n'o să'ncercĭ să-ĭ daĭ
De urmă, şi că-n fine... e ca un om ce moare!

De Valmors

Eŭ jur!

D'Anzy

Şi-ţĭ daŭ, la rîndu-mĭ, cuvîntul de onoare
Că tot aşa voiŭ face. Intre prieteşug
Şi dragostea femeiĭ ce pune vieţeĭ jug,
Aleg prieteşugul!..

De Valmors

Raul! Bagă de seamă!..
Imĭ jurĭ pe datoria ce pe-amîndoĭ ne cheamă
In lupta pentru rege?

D'Anzy

Iţĭ jur!

De Valmors

Jurĭ că n'avem
Nicĭ să gîndim la... dînsa?

D'Anzy

Iţĭ jur, Roger!

De Valmors (privindu-l)

Aidem!..

Cortina.

(urmează) HARALAMB G. LECCA

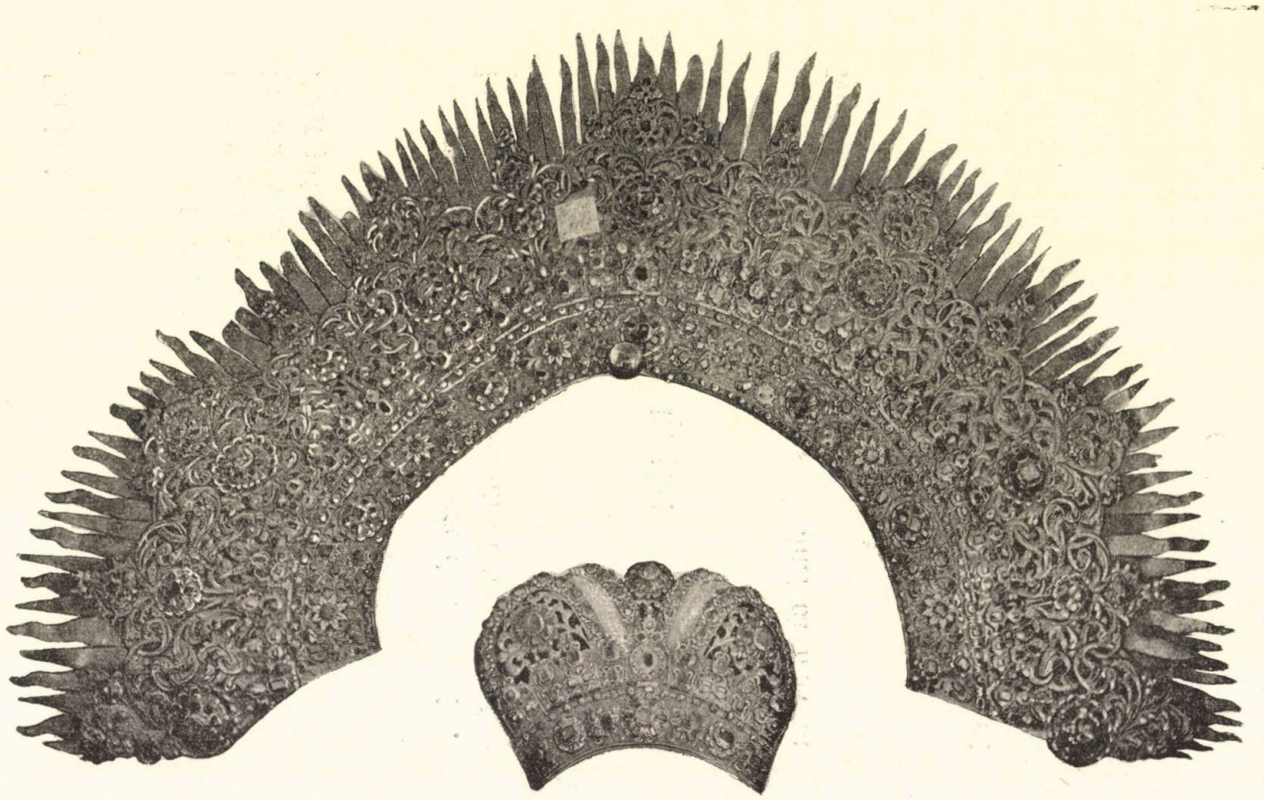

Mitră şi coroană de icoană de la Mănăstirea dintr'un lemn.

(Amêndouĕ lucrate în aur şi pietre scumpe, aflătoare în Museul din Bucureştĭ).

DIN VENEŢIA

Expoziţia internaţională de arte.

Când intră cineva întro exposiţie internaţională de arte, ca cea din Veneţia, caută pe cât cu putinţă ca, pe lîngă plăcerea ce şi-o dă ochilor, să-şĭ lămurească prin judecata sa personală relaţia dintre progres şi artă.

Se ştie că legea progresuluĭ e încă nelămurită când e vorba de frumos. Pesimiştiĭ, iubitorĭ de artă, ca Ruşkin, Renan şi alţiĭ, nu s'aŭ sfiit de a susţine că, în viaţa contimpurană, aceleaşĭ cause de ordine socială, care sporesc bunul traiŭ şi tot ce e folositor, lovesc şi distrug frumosul. Aşa fiind, eĭ aŭ prevĕzut cu tristeţă o eră de decadenţă a arteĭ şi poesieĭ în viitor. Faţă cu plângerile lor, oamenii positivĭ, aprigiĭ susţiitorĭ aĭ progresuluĭ, constată cu sânge rece o lege sociologică care prescrie moartea unor forme inferioare ale activităţiĭ omeneştĭ dinaintea altora superioare; arta şi poesia, pentru eĭ, sunt numaĭ niştе floricele în câmpia întinsă şi roditoare a vieţiĭ moderne, şi decĭ orĭ cu ele, orĭ fără ele.

Optimiştiĭ însă, sunt convinşĭ că frumosul îşĭ urmează drumul luĭ, paralel cu progresul, şi că producerile artistice contimpurane conţin, în embrion, o artă nouă, a căreĭ fază de desvoltare ulterioară va fi poate maĭ minunată decât tot ce a vĕzut lumea pană astăzĭ. Ceĭ ce se plâng, zic eĭ, uită că artele sunt menite să se prefacă necontenit şi că ele nu pot sta pe loc nicĭ chiar în fazele lor desĕvîrşite. La anumite epocĭ se arată năzuinţe nouĕ

pe care contimpuranii nu le desluşesc destul de bine. Cu toate acestea, încetul cu încetul, aceste năzuinți se accentuă, o artă nouă apare.

Cine aŭ dreptate, pesimiştii orĭ optimiştii?

Situată ca şi acum doĭ anĭ, în grădina publică, pe Cheiul Santa Elena, în aceeaşĭ construcție, ceva maĭ mărită de astă-dată, Expoziția venețiană conține un foarte mare numĕr de pânze şi de sculpturĭ — peste 1000 de bucățĭ — respândite în 20 de sale marĭ, şi venite din toate părțile lumiĭ. Francezĭ, Englezĭ, Americanĭ, Germanĭ, Belgianĭ, Olandezĭ, Austriacĭ, Elvețianĭ, Ruşĭ, Polonezĭ, Sêrbĭ, Grecĭ, Croațĭ, Japonezĭ, cu un cuvînt toate popoarele care ambiționează la cultură sunt representate în Veneția, — afară de Românĭ. Această indiferență a noastră este o greşală de neĭertat, cu atât maĭ mult, cu cât suntem siguri, că lucrările unor artiştĭ Românĭ n'ar fi fost printre cele din urmă din Expoziție. Guvernele statelor pun de regulă sume de banĭ la dispoziția artiştilor care voesc a expune în străinătate. Câteodată instituțiile de cultură înlocuesc guvernele. Astfel, anul acesta, Pinacoteca Glaspalast din Munich, Academia Imperială de arte frumoase din Petersburg şi altele aŭ trimis în Veneția foarte multe lucrărĭ de artă.

Dând o ochire expoziției şi privind-o din punctul de vedere al subiectelor tratate, te isbeşte o singură trăsătură caracteristică generală, atât în pictură cât şi în sculptură: modernitatea subiectelor. Maĭ tot ce se vede e luat din lumea şi din viața actuală. Istoria, care altădată era marele izvor de inspirație al pictorilor şi sculptorilor, a fost înlăturată din ce în ce, aşa că azĭ, într'o aglomerație nenumĕrată de lucrărĭ de artă, numerĭ pe degete subiectele istorice. Dorința unuĭ Couture, unuĭ Huysmans şi a atâtor alțĭ modernizatorĭ aĭ arteĭ s'a îndeplinit cu prisos. Ca o urmare a acesteĭ tendințe, e lipsa totală de bătăliĭ în pictura modernă, — un semn poate al timpuluĭ. Intre fenomenele viețiĭ, actul morțiĭ e subiectul cel maĭ des tratat.

Ca mijloace de execuție pictura contimpurană se sileşte parcă să înlocuiască desenul prin coloare. Puține, foarte puține eraŭ lucrările desinate bine şi în linişte. Din contră, peste toate era aruncată o profusie de colorĭ căutând să ascunză lipsele desenuluĭ. Ceeace însă e cu adevĕrat de regretat, e că chiar această năzuință covîrşitoare a coloareĭ e neînțeleasă de mulțĭ pictorĭ. Sunt artiştĭ care nu-şĭ daŭ încă seama, că în alăturarea colorilor sunt aceleaşĭ legĭ de armonie, care domnesc armonia sunetelor musicale, şi că ştiința colorilor ne va da, mâine poimâne, legĭ tot aşa de precise cum ne le-a dat deja ştiința armonieĭ musicale.

Dacă am putea numi o trăsătură caracteristică, ceeace în realitate nu e decât un semn de decadență, am semnala încă obstinația imenseĭ majorități a artiştilor de a reproduce exact obiecte din natură, fără a res-

frânge pe reproducerea lor o rază de ideal saŭ de poesie, adică nesugerând privitoruluĭ nimic, nicĭ o idee, nicĭ un sentiment.

E natural ca, între lucrările expuse în Veneția, Italia să aibă numĕrul cel maĭ mare, cu toate că un Maccari, un Morelli, un Mariani, un Michetti, — al căruĭ tabloŭ puternic *Fata din Abruzzi*, l'am admirat acum doĭ anĭ în Veneția, — un Monteverde, un Civiletti, printre sculptorĭ, și alțiĭ tot așa de însemnațĭ, s'aŭ abținut de a lua parte. Între italienĭ urma apoĭ ca Venețienii să fie ceĭ maĭ bine representațĭ.

Judecând după ceeace ne impresionează pe noĭ maĭ mult, după felul de pictură iubit de noĭ — con intelletto d'amore, cum zic italienii, — între lucrările lor, ne oprește maĭ îndelung pânza pictoruluĭ Nono Luigi, intitulată *Înmormîntarea unuĭ copil*. E o înmormîntare simplă de tot. Coșciugul, acoperit cu pânză albă, dus pe umerĭ de copiĭ, a ridicat scările cimitiruluĭ și intră acum în biserică. Copiiĭ satuluĭ îl urmăresc grămadă, uniĭ desculțĭ, alțiĭ numaĭ pe jumĕtate îmbrăcațĭ, cum i-a apucat vremea, ceĭ maĭ micĭ ținuțĭ de mână de mamele lor, toțĭ cu fețele triste și având zugrăvite în ochĭ fiecare felul și adîncimea sa de tristeță dinaintea enigmeĭ morțiĭ care le-a răpit pe unul din aĭ lor. In fund, un țĕran, oprit lîngă o casă din marginea satuluĭ, privește lung convoiul de departe. E în acest tabloŭ, pe lîngă realitatea luĭ foarte vie, o extraordinară intensitate de sentiment pe care pictorul a întipărit-o în fisionomiile din tabloul sĕŭ, e poesia tristă a morțiĭ, e durerea tainică ce o împrăștie stingerea uneĭ ființe iubite în sufletele celor ce o iubeaŭ. — In aceeașĭ gamă de expresia suferinței și nu cu maĭ puțină putere, întîlnim o lucrare maĭ mică intitulată *In așteptare*, de pictorul Da Molin Oreste, representând o familie care așteaptă, într'o antecameră de spital, resultatul operației hotărîtoare a uneĭ ființe scumpe. Tată, mamă, frațĭ staŭ pe banca de lîngă ușa saleĭ de operație, tăcuțĭ, privind, — suspendațĭ parcă de viață, — uniĭ cu ochiĭ spre ușa de unde o să le vie vestea bună saŭ rea, alțiĭ cu ochiĭ în pămînt. — Italianizatul Siemiradzki expune o pânză mare intitulată : *O Dirce creștină în Circul luĭ Nerone*. Se știe că Dirce, Fiica Soareluĭ, supĕrând pe Antiopa, a fost legată de coada unuĭ taur selbatic și tîrîtă, ca în basmele noastre, pănă ce muri. Cu aceeașĭ pedeapsă a fost osîndită o creștină în timpul luĭ Nerone. Artistul represintă momentul când taurul a căzut împreună cu fata, gîlgîindu-ĭ sânge pe nărĭ și pe gură. Capul feteĭ e de o frumuseță rară și l-aĭ crede în o adevĕrată liniște sufletească, nu în supliciŭ. Imprejur lume, servitorĭ, și în letică Impĕratul în purpură. — Peisajul *Seara* de Vizzotto-Alberti e plin de sentimentul naturiĭ. Intre munțiĭ tablouluĭ și pe luciul nemișcat al apeĭ de un albastru adînc, în care se străvĕd munțiĭ, e o singurătate poetică și o tăcere profundă pe care nu le maĭ uițĭ.

Dacă însă operele care se impun privirii prin calităților superioare sunt puține, tablourile așa numite *de genre*, potretele și peisajele sunt nenumĕ-

rate. In categoria aceasta, 'am putea cita sute de bucăți interesante prin scenele ingenioase ce ele represintă și prin abilitatea de penel cu care sunt lucrate.

Ne vom mărgini la câteva, datorite maistrilor venețieni ca, — citãm la întîmplare, — *Poesie venețiană*, de Zanetti-Villa, *In Lagună*, de Balbi-Valier, *În San Marco*, de Spoliti Maria, *Poesia serei* și *Adio soare* de Tessari Romul, și mai ales bucățile puterniculuĭ colorist Titto Ettore: *Vara*, *Pe Lagună*, *Toamna*, *Septembre*, și altele ale atâtor alțiĭ. In ele palpită întreaga viață a cetățiĭ dogilor, cu varietatea și bogăția eĭ de coloriĭ, sub niște minunate efecte de lumină. Tipurile venețiene de gondolieriĭ și de pescariĭ, cu figurele lor simpatice și inteligente, femeile și fetele, cam nepeptănate și cu șalurile pe umeriĭ, vederile pitorești ce apar pe *calli*, pe *canalli* și *fondamenta*, toate acestea alcătuesc o nouă Veneție în Palatul Expoziției.

Acum, dacă caută cineva un caracter particular în pictura italiană modernă, cu greŭ îl găsește. Intîlnești toate școalele, toate tendințele, toate manierele, dela eternele figuriĭ cu atitudiniĭ clasice până la extremele impresioniștilor, nimic însă cu adevĕrat caracteristic. Arta contimpurană italiană e încă într'un fel de fermentație, în truda de a uni fastul și senina maestate a tradiției de altădată cu emoțiile viețeĭ moderne.

Nu tot așa e cu pictoriĭ francezi. In afară de năzuința unora din eĭ de a umbla după escentricități, după ideĭ și facturĭ bizare, ceĭ maĭ mulți urmează și duc maĭ departe tradițiile școaleĭ lor, de gust, de eleganță, de delicateță de coloare, de mlădiere de desen, de viață vie, și de atâtea alte însușiriĭ care daŭ școaleĭ franceze moderne o superioritate reală. Chiar din puținele lucrăriĭ francese expuse în Veneția se poate constata caracterul eĭ.

Așa, *Sbucium omenesc* de Rochegrosse, compositie fantastică, e o lucrare plină de vieață. Zecimĭ și zecimĭ de ființe în mărime naturală, bărbați, femeĭ, tineriĭ, din toate stările, sue toțiĭ pe creasta unuĭ munte, isbindu-se, sfărîmându-se unul pe altul, călcându se în picioare, numaĭ și numaĭ să poată ajunge cu mânele, să poată prinde, idealul, ilusia viețeĭ lor, himera imposibil de realisat, care totuși acolo sus, printre noriĭ, printre raze de lumină discretă, se zărește sub forme seducătoare. E o superbă idee, o minunată imagine a sbuciumuluĭ viețiĭ. — In *Cea din urmă zi a luĭ Christ*, de Carolus Duran, — schița unuĭ tabloŭ de dimensie, — pe lîngă coloristul de stofe, care găsește să-și arate de astă-dată, în stofele Asieĭ, toată abilitatea sa, întîlnim în această lucrare o putere de evocație, o viață trăită, exprimată în mod extraordinar. Hristos e restignit pe o înălțime, la oarecare distanță. Jos, în vale, sunt ceĭ ce l-aŭ iubit, femeile sfinte și apostoliĭ; maĭ în fund mulțimea curioasă. Pe cer sunt noriĭ. Soarele, plecat spre asfințit, întârziază parcă în fața actuluĭ mare ce se săvîrșește pe pămînt, întinzênd, printre noriĭ, raze lungiĭ de lumină care cad în mănunchiŭ pe corpul restignituluĭ înconjurându-l c'o aureolă divină.

Câteva femeĭ din grupul întâĭ, atinse ele înseșĭ de câte o rază de soare, își arată desperarea lor. Maica Domnuluĭ, leșinată în brațele luĭ Ioan. Magdalina strigă întinzând brațele. Câțiva apostolĭ, absorbiți, răpiți într'o contimplație mistică; alțiĭ cu fruntea și mâinele spre ceruri. Din atmosfera lucrăriĭ, din atitudinile de adorație a celor ce sunt de față, din frumusețea razelor de soare care par ca niște emanațiĭ divine, se ridică încet un suflu profetic anunțând măreția zileĭ aceleia. — *Danae* însă, a aceluiașĭ pictor, nud de femee culcată grațios pe o stofă roșie, e de un colorit uscat, făcêndu-ne să regretăm pe Lucica sa de acum doĭ anĭ. — Christ mort, de Henner, e un studiŭ convențional de o frumusețe extraordinară. Benjamin-Constant e representat printr'un cap de om, lucrat în stil primitiv, care nu poate da o idee exactă despre talentul maestruluĭ. Tot așa nu pot da o idee justă despre talenlul luĭ Puvis de Chavannes cele două lucrăriĭ ale sale: *Iarna* și *Poetul murind.*

Engleziĭ sunt în căutarea unor noŭ efecte de pictură. Unii din eĭ se încearcă să zugrăviască aspectele naturiĭ sub lumina ceasurilor de sară, când ziua se îngînă cu noaptea, alțiĭ sub lumina luniĭ. Ceĭ maĭ mulțĭ aŭ intențiĭ și facturĭ particulare. Așa, Collier John, în o lucrare de dimensiune, intitulată *Moartea Albineĭ*, încearcă să întrupeze ideea uneĭ fete moarte de fericire, de mirosul florilor, care o îmbată din ce în ce până o omoară. Ideea e luată din romanul luĭ Zolla: *La faute de l'abbé Mouret.* „ . . . Couchée sur la floraison des Jacinthes et des tubéreuses, ne bougeant point, les mains jointes sur son coeur, elle continuait à sourire, elle écoutait les parfums qui chuchotaient dans sa tête bourdonnante. . . Elle, les mains de plus en plus serrées contre son coeur, pamée, mourante, haletait. . . Albine était morte dans le hoquet suprême des fleurs". Pictorul e atât de dominat de ideea uneĭ morțĭ ideale, încât simțim că moarta din tabloul sĕŭ e o ființă vie cu ochiĭ închișĭ. — Tot cu originalitate în intenție, dar cu maĭ multe și maĭ marĭ mijloace de execuție sunt *Sfîntul Simon* și *Madona* englezuluĭ Braugwyn, amêndouĕ în gama cea maĭ armonică de colorĭ. — In sfîrșit, frumosul portret, intitulat *Mademoiselle Plume Rouge* al Scoțianuluĭ Brown Austen, de o simplitate și de o eleganță rară, recompensat anul trecut cu medalia I-a, la Munich.

Germaniĭ aŭ și în artă un fel de critică de oamenĭ cugetătorĭ. Eĭ vor să pue totdeauna o pătrundere maĭ adîncă, o psicologie, în ființele ce le zugrăvesc, chiar când pictura lor e inferioară. Cu intenția aceasta întîlnim *Portretul Abateluĭ Döllinger* de Lembach, proprietate a Glaspalastuluĭ din Munich, — de o viață și de o expresie extraordinară, pusă, ca totdeauna, în ochiĭ Abateluĭ, care gîndește adînc. — Pânzele luĭ Boeklin: *Vînătoreasa*, *Castel în ruină*, *Noapte* și *Imn de Primăvară* nu daŭ în destul idee despre talentul care a conceput tabloul *Insula Morților*. — Tot așa nicĭ *Rivaliĭ* luĭ Stuck nu vorbesc îndeajuns despre pictorul lor.

Remarcabile ni s'aŭ părut două pânze marĭ ale polonezuluĭ Schere-

schewski Vladimir, lucrate în negru, întunecoase, dar superioare ca tecnică. In cel întâĭ: *Condamnații în Siberia*, apar capete abătute, obrazurĭ palide și trudite, luptând parcă între viață și moarte, toate de o dureroasă realitate și amintind cele descrise de Alecsandri în *Pahod na Sibir;* în cel de al doilea, *Un cântec patriotic*, se vede un bĕtrân palid în extaz cu ochiĭ pe jumĕtate închișĭ, acompaniindu-se cu o mână tremurând. Pe fruntea luĭ, brăzdată de vreme și de suferințĭ, ca și pe fețele celor ce-l ascultă, străbat, la accentele cânteculuĭ, emoțiile unor amintirĭ frumoase ca niște freamĕte ale vieții de odinioară. Ambele lucrărĭ sunt inspirate de un patriotism puternic, înălțător. Coloarea lor întunecoasă, care n'ar merge la subiecte vesele, se armonizează aicĭ cu temele pictoruluĭ, -- cu viața Polonieĭ.

Continuator al tradițieĭ spaniole, Villegas José ne înfățișează, în *Muri Maestrul*, un torer mort, înconjurat de tovarășiĭ și femeile ce l stimaŭ, — sub un colorit strălucitor, orbitor. Hainele torerilor de catifea și matasă, brodate cu fir de aur și de argint și cu pietre scumpe, ca și podoabele și gătelele femeilor îți iaŭ ochiĭ. Fețele celor ce încunjură mortul, pe jumĕtate solemne, ca tot ce e spaniol, și pe jumĕtate triste, complectează lucrarea care ne dă în acelaș timp o idee despre viața Spanieĭ, interesată încă la luptele și luptătoriĭ eĭ cu taurĭ.

In sfîrșit e sugestiv *Ecoul* belgianuluĭ Franz Courtens, representând o margine de pădure seculară sub crăngile căreia rage un boŭ. Ți se pare că auzĭ ecoul răgetuluĭ resunând lung în pădure.

Arta Japoneză, curioasă și bizară, e lipsită tocmaĭ de însușirea căreia noĭ iĭ dăm cea maĭ mare importanță, de sentiment, de ideĭ, de inspirație. In strîmbătura unuĭ copil, în atitudinea ridiculă a unuĭ japonez bĕtrân, deși zugrăviți cu abilitate, nu găsim nimic în înțelesul arteĭ marĭ.

Sculptura italiană luptă să ajungă sculptura franceză.

In resumat Exposiția venețiană ne încredințează că energicele sforțărĭ artistice ale Italieĭ nu sunt lipsite de succes, și că un numĕr de artiștĭ italienĭ contimpuranĭ țin în onoare numele țĕriĭ lor.

Și cu toate acestea, o imagină măreață persistă necontenit, ca o superstiție, în mintea noastră: Italia Renașterii. Ea iți umple sufletul atât de tare, că — lăsând la oparte toate reminiscențele museelor — o singură plimbare, făcută pune în gondolă, pe Canalul mare — printre palatele de marmură, cu fațadele lor atât de grațioase și atît de pitorești, și cu balcoanele lor înegrite și strîmbate de vreme, — pune în umbră toate impresiile de artă contimpurană, și te ține pironit cu ochiĭ și cu mintea în feeria trecutuluĭ.

A. COSTIN.

IDEALURI

Idealurĭ, idealurĭ prefăcute-n sloiŭ de ghiaţă,
Zbuciumatu-mi-aţĭ amarnic istovita mea viaţă!..

Rătăcitu-m'am pe zarea visătoareĭ tinereţe,
Despicatu-mi-aŭ gîndirea multe cugete 'ndrăzneţe.
Şi de voĭ, umbre fugare, m'am lăsat ademenit,
Păn ce-n haosul pieireĭ ca şi umbra am pierit.
Şi din funduri de prăpăstiĭ, şi din noaptea cea adîncă.
Lănţuit pe totdeauna de a suferinţeĭ stîncă,
Palid, cu privirea stinsă, în spre voĭ mĕ uit cu jale.
Când ca florĭ amăgitoare îmĭ eşiţĭ iarăşĭ în cale.

„Tu", ce-aĭ întrupat în tine, idealul vieţeĭ mele,
Ideal venit în lume de prin lună, de prin stele,
Pentru ce pluteştĭ în minte-mĭ prin a'nchipuireĭ ceaţă,
Şi nu-ţĭ rupĭ, odată, vĕlul nesimţireĭ ce mĕ-nghiaţă!
Vĕl ce-acopere-a ta faţă ca'ntr'un giulgiŭ de mormînt,
Incât parĭ aşa străină pe acest pustiŭ pămînt.
Eştĭ aevea, eştĭ femee, porţĭ tu inimă în piept,
De din visurĭ, lîngă tine, veşnic nu mĕ maĭ deştept,

De-mĭ rĕmâĭ, pe totdeauna, ideal fără de nume,
Când, alăturea cu mine, călătoare eşti prin lume?!

Idealurĭ, idealurĭ, prefăcute-n sloiŭ de ghiaţă,
Zbuciumatu-mi-aţĭ amarnic istovita mea viaţă,
Şi-a rămas acum, din mine, cel maĭ trist chip omenesc:
Un biet fulg purtat de vînturĭ... Cât de greŭ mi-e să trăesc!

ARTUR GOROVEI.

CRONICA

Sunt două luni de când a eşit de sub tipar prima fasciculă din lucrarea d-lui D. C. Ollănescu, întitulată *Teatrul la Românì*. In partea aceasta, care serveşte drept introducere lucrării, se cuprind datinele, năravurile, jocurile şi petrecerile vechĭ româneştĭ, care ţineaŭ altă dată loc de teatru. Se ştie, în adevĕr, că ideea de teatru, în înţelesul clasic al cuvîntuluĭ, nu a pĕtruns la noĭ decât încoace, târziŭ, abia în a doua zecime a veaculuĭ. Maĭ înainte Românii aveaŭ altfel de spectacole. Ceea ce ne impresionează şi ne mişcă pe noĭ astăzĭ sub forma sceneĭ, impresiona şi mişca pe părinţiĭ noştri sub forma altor îndeletniciriĭ. Săteanul avea, cum are şi astăzĭ, *cântecele*, *colindele*, *jocurile*, *şezĕtorile* şi restul. Tîrgoveţul avea *Irozii*, *Vicleimul*, *măscăriciĭ*, *comedianţiĭ*. Curţile boereştĭ *balurile*, *caraghiojiĭ*, *nebuniĭ*. Pe aceste petreceriĭ le studiază d. Ollănescu în paginile apărute ale *Teatruluì la Românĭ*, arătându-le origina, comparându-le cu altele analoage străine şi derivând din ele, încetul cu încetul, gustul şi necesitatea unuĭ adevĕrat teatru. In deosebĭ şi amĕnunţit, ne trece pe dinainte cântecele şi vechile amintiriĭ, travestirile şi jocurile voioase care încunjuraŭ serbătorile mariĭ, Crăciunul, Anul noŭ, Paştele, St. Gheorghe, Rusaliile. Aşa, vedem cum, la Crăciun, spre pildă, *Brezaea* şi *Vasilca* reînviaŭ, în ţara Românească, o datină veche, *dies natalis solis invicti*, înfăţişând pe *Bachus Briseus* orĭ pe Joe, βασιλεὺς, într'un animal oarecare, *Turca* saŭ *Ţurca* în Moldova şi *Cerbuţul* în părţile Haţeguluĭ din Transilvania, alte datine din evul mediŭ. Apoĭ vin *Irozii*, *Vicleimul*, *Jocul*

păpușilor, *Călușarii*, *comedianții*, *nebunii* curților boerești, *alaiurile domnești* cu toate explicările și tradițiile lor; *Șezătorile* și *horele* de la țară, *balurile* de la tîrg, cu cele ce se petrec în ele, adică cu toate cântecile și jocurile, începênd cu *Hora Alivencelor* saŭ a *Hanguluì* și sfîrșind cu mazurca și cadrilul boerilor, după ce am trecut pe la: *Pe sub poale de dughiană*. In sfîrșit, *mesele domnești*, cu lăutarii și cântăreții ceĭ vestiți, cu rînduiala ceremonieĭ și a scaunelor după ranguri. Iată pe scurt cuprinsul fasciculeĭ d-luĭ Ollănescu. Pentru a da o idee despre stilul în care ea e scrisă, reproducem aicĭ pagina care ne înfățișează *Șezătoarea*.

Iată-ĭ adunați bătrânĭ și tineri la *șezătoare*.

In tindă, lîngă vatră, uncheșiĭ, încălzindu-se când pe o parte când pe alta, răscolesc cărbuniĭ aprinșĭ, pe care înfloresc boabe de porumb într'o largă tipsie de aramă.

Oala cu vin trece de la gură la gură, că nimic nu usucă maĭ lesne gâtul' românuluĭ decât vorba, și de cum a înoptat, vorbesc eĭ, vorbesc despre feți frumoșĭ, despre smeĭ, despre vîrcolacĭ, despre haiducĭ, orĭ despre nevoile lor.

Un pădurar, vestit într'ale vînătorieĭ, tâlmăcește rostul hăitueleĭ: cum se prinde ursul în bârlog, cum se alungă epuriĭ pe ghiață, care e maĭ bună de mâncat dintre lișiță și dropie; iar un vier de lîngă dînsul spune băeților, că nu e friptură maĭ cu gust ca cea de grauri beți de zeamă de struguri.

O babă, într'un colț, ghicește norocul fetelor în palmă; în fund, după grămada de știuleți de porumb, flăcăiĭ se joacă *de-a fețele*, *de-a inelușul*, *de-a ața* cu niște codane, care se prăpădesc de rîs, dându-ĭ rămașĭ.

Rezemată de ușorul ușeĭ, o tînără nevastă cântă o doină, pe care ciobanul, trântit într'o rînă pe laviță, o prinde — ca din depărtare — cu cavalul.

Se face tăcere, jocurile rămân neisprăvite și o vădană, cu ochĭ ageri, se pune în mijlocul tinerilor, priveghiând să-și ție fiecare mânile acasă, până s'o sfîrși cântecul.

Un moșneag, cu bărbia în palmă, tâlcuește visurĭ copilelor, o mătușă descântă de *întîlnitură* și de *deochĭ*, iar în dosul cuptoruluĭ stăpîna caseĭ începe un basmu pentru ceĭ care îĭ curăță porumbul aruncând boabele într'o baniță cu cercurĭ de fer.

O veselie senină însuflețește pe toți la olaltă.

Poveștile, cântările, snoavele, jocurile și rîsul și glumele, se prelungesc până în adîncul nopțiĭ; iar după ce grămada de știuleți a fost curățită, caerele de lână și fusurile aninate în grindă, floricelele și vinul date gata, unul câte unul se ridică, își ea bunda, cojocul, zeghea orĭ fermeneaua pe umerĭ, și cu noapte bună! mâne cu bine! leliță cumătră, naso, badeo, vericule, nene! se îndreaptă pe acasă: flăcăiĭ și fetele alergând și bătêndu-se cu zăpadă, bătrâniĭ maĭ ticniți, la pas, pufuind din lulea, orĭ isprăvind vre-o vorbă lăsată la urmă...

Și așa trec nopțile cele lungĭ, așa se undesc dragostele și se fac împărecherile între tinerĭ.

La *șezătoare* se pun la cale multe și de toate, acolo se aduc și de acolo pornesc veștile de la sat la sat, tocmelile maĭ cu înlesnire acolo se chibzuesc, iar mamele își pun ochiĭ pe vre-un odor numaĭ bun pentru copiiĭ lor.

* * *

Din Muscel, e titlul unui volum de poesiĭ populare, culese de d. Rădulescu-Codin. Aproape o sută de doine, câteva colinde, un numĕr de horĭ şi balade. Deşi cele maĭ multe din ele sunt variante ale altor colecţiunĭ populare, nouă ne fac o deosebită plăcere a le reciti. Iată, spre pildă, o doină *Bate vênt*, care aminteşte, ca un ecoŭ depărtat, *Doina* luĭ Eminescu:

Frunză verde mărgărit
Bate vînt la Resărit
Bate, maică, şi-mĭ şopteşte
Că codruţul înverzeşte,
Fericirea ne-o găteşte
Şi pe frunze ne doreşte...
Scoal', maică de mĕ găteşte
Şi mĕ'mbracă haiduceşte
Haiduceşte,
Voiniceşte.
Ca să muncesc pe străin
Acritura de păgân,
Care mereŭ ne snopeşte
Ne'mpuşcă, ne huiduieşte
De avut ne jefueşte
Şi ne spintecă hoţeşte,
Şi mi-şĭ umblă p'în Romînĭ,
Pe pămîntu' din bĕtrînĭ
Ca 'ntr'un sat ce n'are câînĭ...

Frunză verde mărăcine
Găteşte-mĕ, Maică, bine
Să cânte codru cu mine
Să-mĭ tot cânte să trăesc
Pe străin ca să-l muncesc,
De la sat să mi-l gonesc
Că-ĭ străin liftă spurcată
Te sucește ziua toată
Şi ne stă pe cap mereŭ
Pedepsil-ar Dumnezeŭ!..

Meritele d-luĭ Rădulescu-Codin în această colecţiune sunt exactitatea reproducerĭĭ poesieĭ populare, aşa cum a auzit-o, şi faptul de a fi reprodus cât maĭ multe variante ale aceleiaşĭ bucăţĭ.

* * *

De maĭ mulţĭ anĭ ziarele vieneze ne aduceaŭ ştirĭ pline de admiraţie asupra tînĕruluĭ român George Enescu. In cursul ierneĭ trecute, ziarele parisiane, care ne-aŭ vorbit de el, aŭ trecut deasupra laudelor ce se fac obicĭ-

nuit artiştilor marĭ. Din dările lor de seamă eşea, în adevĕr, că Enescu era un talent cu totul extraordinar, atât ca executant pe vioară cât şi maĭ ales ca compositor.

George Enescu e din districtul Dorohoĭŭ. A început a cânta din violină la vîrsta de 4 anĭ. La 7 anĭ a intrat în Conservatorul din Viena, urmând clasa de vioară a profesoruluĭ Hellmesberger, de unde, şfîrşind cursul la 12 anĭ, s'a dus la Paris şi a intrat în clasa de compositiune a luĭ Massenet şi în cea de vioară a luĭ Marsick. Anul acesta în vîrstă de 16 anĭ va termina şi cursurile Conservatoruluĭ din Paris.

In concertele de astă iarnă de la Princesa Alexandru Bibescu din Paris, Enescu, după mărturisirea ziarelor *Figaro*, *Gaulois*, *Le sport* şi altele ar fi înminunat lumea cu execuţia sa „cu adevĕrat magistrală", — iar în Iunie trecut, în sala Pleyel, un numĕr de elevĭ distinşĭ aĭ Conservatoruluĭ din Paris aŭ consacrat un concert numaĭ operelor compuse de Enescu, pe care *L'Europe Artiste* le a găsit „superbe ca ştiinţă armonică".

Intr'o scrisoare, plină de căldură, adresată tatăluĭ luĭ George Enescu, Massenet işĭ dă părerea „sincer şi din toată inima" că „fiul sĕŭ este o natură escepţională, o organizaţie musicală cea maĭ interesantă care a vĕzut-o" şi „că el, zice Massenet, va face o mare onoare atât arteĭ musicale cât şi ţĕriĭ sale".

Părerile ziarelor vieneze şi franceze şi admiraţia caldă ce o arată tînĕruluĭ Enescu cel maĭ mare om de musică, azĭ, în Franţa, ne umple sufletul de bucurie.

* * *

In curênd — poate la 15 Octomvrie — stagiunea Teatruluĭ Naţional se va deschide cu piesa *Fintâna Blandusieĭ* de Alecsandri şi *Marioara* de Carmen Sylva. Este ştiut că anul acesta s'aŭ început reparaţiunile radicale ale Teatruluĭ, suspendate de doĭ anĭ. De o cam dată s'a construit scena din noŭ de cătră casa Lehmann din Germania. Scena e de fer cu podiul de lemn, executată în condiţiunĭ care o face să fie una din rarele bune scene ale teatrelor din Europa. O perdea de fer şi un sistem special de pompe va apăra teatrul la caz de incendiŭ. In sală s'aŭ făcut stalele I nouĕ, după sistemul opereĭ din Viena. Celelalte aŭ fost reparate, după acelaş sistem. Lojile aŭ fost mobilate şi tapetate. Ornamentele saleĭ şi sistemul iluminaţieĭ aŭ fost reînoite. La anul viitor, se vor face alte transformărĭ în sală, foaiere, scărĭ, intrărĭ, — şi, peste doĭ anĭ, faţada monumentală.

A.

1557
1898

O. OBEDEANU

Regele Carol I.

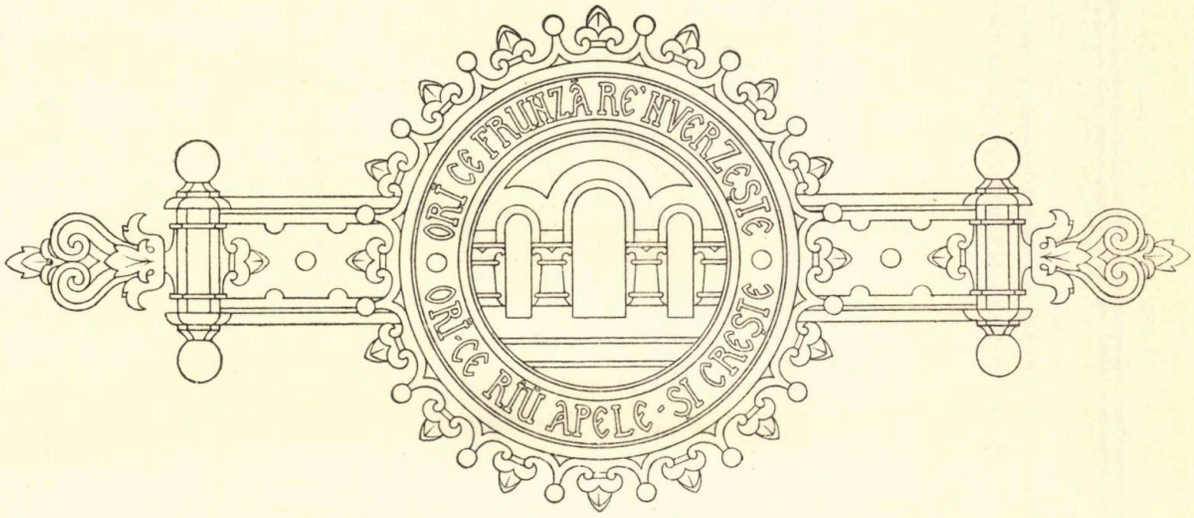

GHIAURA!

Dincòlo de Dnistru, pe mal,
Vin repezĭ Cazacii ca vîntul ;
E galben de groază pămîntul
Şi geme de zăngăte-n zare,
De vuet de care,
De chiŭ şi de tropot de cal.

Hatmanul în cortul rotund
Aşteaptă pe-oşteniĭ cu pradă.
Iar aurul curge grămadă,
Şi galben şi roşu ca luna,
Şi cortul într'una
Se face maĭ strimt şi maĭ scund.

Cu zimbet hatmanul voios
Pe umerĭ oşteniĭ şi-ĭ bate
Când vin cu averĭ maĭ bogate.
El ese, şi intră, şi iară
Se uită pe-afară
Şi-n sus pe câmpie şi-n jos.

Sunt turme de-alungul pe şes,
Şi dese, ca picurii ploii:
Dincoace sunt caii şi boii,
Dincolo sunt oamenì în funii,
Şi-n ţeapă sunt unii —
Vin turme mai multe, mai des.

Dar totul ce vede-ì nimic!
Tot robi şi tot aur şi vite.
Şi-aruncă priviri inteţite
Hatmanul pe şesuri, şi n'are
Nicì loc de-alinare,
N'ascultă Cazacii ce-ì zic.

Dar iată-l! Fugarul buìac,
Părêndu-ţi de praf şi de spume
Că vine din margini de lume,
S'opreşte d'odată cu sborul,
Şi-şi scoate piciorul
Din scară bărbosul Cazac.

„Priviţi-o tovarăşi, voi toţi —
Frumoase sunt multe Bogdane,
Dar una ca asta, hatmane,
De-aduce vr'un altul ca mine,
Ascultă-mĕ bine:
Am ochi şi ţi-ì las să mi-ì scoţi".

Şi roată Cazacii se strâng,
Şi-n mijloc hatmanul, şi-n roată
De marmură-ì tabăra toată —
Cel mult de s'aude-n tăcere
Gemuta durere
Din ochii femeii, că-ì plâng.

Dar ce-ì e acesteì femeì?
De-odată ca-n chip de poruncă
Ea braţele-n lături le aruncă
Şi capul pe spate, şi iată,
Dă hohot de-odată,
Şi groaznic ce-ì hohotul eì!

Cu sgomot Cazacii tresar,
Privind dintr'o parte femeea.
Ea rîde, ea rîde 'ntr'aceea,
Se'nvîrte sălbatec ca dracii —
De-uĭmire Cazacii
Răsuflă cu frică şi rar.

„Hatmane..." prin hohot a frânt
Cuvîntul, sălbateca fată
Din ţara Moldovei furată;
Şi, zis ca de-o gură nebună,
Cuvîntu-ĭ răsună
Ca bulgări căzuţi în mormînt.

„Hatmane! Priveşte-m'acum!
Priviţi-mă, cete cazace!
Un semn al peririĭ voiŭ face
Cu mâna vrăjită spre-oştire,
Şi praf şi topire
Voiŭ face din oaste, şi fum!"

Cazacii s'asvîrl îndărăt,
Şi'nghiaţă-n plinirea mişcării.
„Sărman logodit al pierzării,
Hatmane, haid' ţine-te bine!
Ţi-e frică de mine?
Dar iată, că vreaŭ să-ţĭ arăt.

„Nicĭ glonţul isbit din pistol
Nu poate prin pieptu-mĭ pătrunde.
Loveşte... haĭ, vino... răspunde".
Şi-n faţa-ĭ sălbateca fată
Grăbit îĭ arată
Albimile pieptuluĭ gol.

Hatmanul îşĭ ese din minţĭ:
Mânia-ĭ sugrumă cuvîntul.
Se'nvîrte sub dînsul pământul,
Şi tremur cu spaimă-l răsbate
De-alungul prin spate, —
Şi-n urmă-şĭ ia inima-n dinţĭ.

Şi galben, cu pĕrul sbîrlit,
El scoate pistolul şi'ntinde...
El trage, şi flacăra prinde:
In sânge ce'mproască spre soare,
Ea cade şi moare,
Gemêndu-ĭ: „atât am voit!“

Hatmanul o clipă stă drept,
Nimic nu'nţelege din toate —
Un gemet de fiar'apoĭ scoate,
Şi-ĭ bâlbăe vînăta gură
Cu spumeg: „Ghiaură!“
Isbindu-ĭ călcâiul în piept.

GEORGE COŞBUC.

ASUPRA

REORGANIZĂRII TEATRULUI NAŢIONAL

Ce neajunsurĭ are teatrul la noĭ, pentru a fi, cu o vĕdită rîvnă din toate părţile, obiectul unor atât de stăruitoare cereri de transformare?

Cu toţiĭ ştim că publicul românesc nu susţine, nicĭ nu încurajază — precum ar trebui s'o facă un public inteligent şi simţitor ca dînsul — pe autoriĭ şi pe artiştiĭ noştri dramaticĭ. Din această causă, legătura dintre scriitorĭ şi scenă de o parte, şi cea dintre scenă şi public de alta, este cu atât maĭ puţin strânsă, cu cât îndemnul de a produce al unora scade în faţa nepăsăriĭ celuĭlalt. Şi doar acelaşĭ public este iubitor de spectacole, este admirator de literaturĭ dramatice străine!.. De ce atuncĭ, Teatrul nostru, lucrările noastre, îl lasă rece? Pentru că n'aŭ destulă putere să-ĭ momească interesul, iar simţirile ce ele-ĭ pricinuesc nu-s de loc dătătoare de adevĕrate emoţiunĭ, zic uniĭ; pentru că fie tragere de inimă, fie rea deprindere, fie îndemnul modeĭ, lumea — pretind alţiĭ — preferă spectacolul străin, bine chibzuit, bine înfăţoşat şi plin de duhul pĕtrunzĕtor şi vesel care o mişcă şi o face să petreacă, în locul spectacolelor noastre care sunt orĭ pripite şi rĕŭ îmbinate, orĭ false şi pline de absurdităţĭ. Şi uniĭ şi alţiĭ exagerează, decĭ se înşală, căcĭ adesea spectacolele străine sunt rele şi ale noastre bune, publicul însă rĕmâne — chiar atuncĭ — pe jumĕtate satisfăcut. Daca din petrecerile luĭ, s'ar putea stârpi aşa numitele *Teatre de varietăţĭ* străine, *Cafenelele*, cu saŭ fără cântece, *Concertele ţigăneştĭ* — din toate punctele de vedere — etc.

etc., fără îndoială că gustul luĭ artistic ar fi maĭ puțin vițiat, iar atențiunea i s'ar îndrepta maĭ cu simpatie în spre spectacolele oneste și sănătoase ale scenelor noastre.

Știm iarăși că meseria de scriitor, și maĭ ales cea de scriitor dramatic e, îndeobște, puțin producătoare la noĭ. Un om de talent trebue să-și consacre, în mod exclusiv, tot timpul și toate facultățile mințiĭ pentru a desăvîrși o lucrare de merit, a căreĭ soartă poate atîrna de împrejurărĭ saŭ de capriciul uneĭ mulțimĭ. O muncă încordată de nopți și de zile se poate primejdui printr'o întrigă saŭ o rea voință, precum se poate și înălța — pe aripa noroculuĭ — pănă la culmea luminoasă a isbîndeĭ! . .

Decĭ, în ambele cazurĭ trudă zadarnică orĭ simplă mîngâere sufletească, căcĭ resplata reală e de puțină însemnătate. In adevĕr, publicul nostru fiind restrâns și aproape acelașĭ pentru maĭ toate spectacolele, Teatrul este silit, pentru a-l atrage, să-și varieze necontenit afișul, așa că o piesă, cât de bună nu poate fi jucată — în termen de mijloc — maĭ mult de cât de 10 orĭ într'o stagiune și încă nu totdeauna cu sala plină. Un autor, care, fără să aibă alt mijloc de traiŭ, ar da câte o piesă pe an Teatruluĭ și ar avea, presupunênd casul cel maĭ fericit, câte 2000 de francĭ la fiece representație, n'ar lua, după cele 10 spectacole, în 6 lunĭ, decât 2000 de leĭ drepturĭ de autor, socotindu-i-se după legea actuală 10%, din venitul seral brut. In asemenea condițiunĭ, cine se poate jertfi cariereĭ de autor dramatic? Omul de talent, artistul adevĕrat, nu se resplătește, nu poate trăi cu bucățica de pâne, smulsă par'că în silă, de la un public care rĕspunde la chemarea afișelor, atuncĭ când după *titlul* pieseĭ saŭ după *numele* autoruluĭ, își închipuește *că va petrece!*

Știm, în sfîrșit, că Teatruluĭ Național, subvenționat de Stat și specialmente destinat a forma, după legea actuală, o școală pentru cultura arteĭ dramatice, poate, în virtutea aceleeașĭ legĭ să fie închiriat, prin bună înțelegere, fără licitație, pentru o seară, o stagiune saŭ maĭ multe (pănă la treĭ) orĭcăruĭ întreprinzĕtor străin de operă, vodevil, comediĭ saŭ concerte. . . Cu alte cuvinte, alăturĭ de așezĕmîntul *școaleĭ dramatice saŭ lirice române*, slobod este a se ridica, în acelașĭ local, o *școală dramatică orĭ lirică străină*. Prin urmare concurență! Care pe care! Isbînda nu a putut lăsa loc de îndoială întru aceasta, căcĭ de 20 de anĭ, de când Teatrul Național este o instituțiune publică, organizată de o lege anume, *publicul* român a fost tributarul mânos al tuturor trupelor și personalităților artistice străine, *actoriĭ* noștri, alăturĭ de dînsele, aŭ trecut din ce în ce maĭ în umbră, iar înclinarea și gustul artistic al tuturora a luat o îndrumare cu totul protivnică scopuluĭ și intereselor sceneĭ naționale.

In această privire, toțĭ ceĭ ce se interesează de arta dramatică la noĭ, recunosc că una din causele de slăbiciune, de lîngezire, de înapoere chiar a Teatruluĭ național este această libertate acordată trupelor străine de a se

instala la noĭ, a pune stăpînire pe tot ce avem, oamenĭ, decoruri şi costume, a răpi actorilor noştri timpul, scena şi localurile de studiŭ, a-ĭ împiedica în mişcările lor, a-ĭ distra de la îndatoriri, a-ĭ momi cu inovaţiunĭ artistice, maĭ mult stricăcioase decât folositoare, a-ĭ micşora în aprecierea publiculuĭ, admirator firesc al celor străine şi, în schimbul tutulor acestora, a nu le da adesea nicĭ pilde vrednice de imitat, nicĭ măcar vr'un câştig material apreciabil.

Imprejurările şi practica atâtor anĭ a dovedit, prin urmare, că sistemul acesta de a înbunătăţi starea materială a primuluĭ nostru institut dramatic, este dăunător foarte, şi astfel fiind, trebueşte desfiinţat fără nicĭ o întârziere.

De fapt, orĭcât de bine şi-ar face datoria, trupa română, nu poate sta în concurenţă cu cele maĭ marĭ celebrităţĭ în ale arteĭ dramatice din toată lumea, care atât aţâţă şi storc bunăvoinţa şi punga publiculuĭ nostru încât încasările Teatruluĭ românesc — în serile ce-ĭ maĭ remâne să joace — sunt aşa de micĭ, că nicĭ cheltuelile nu i se pot acoperi.

Acest sistem maĭ are încă un grav inconvenient. Avem o mulţime de artiştĭ, cărora nu le maĭ vine rîndul să joace piese originale, pentru motivul că serile fiind vîndute spectacolelor străine, nu maĭ rĕmân disponibile şi pentru Romanĭ ca să le pună în scenă.

Teatrul nostru are, maĭ mult decât orĭcare, nevoe de îmbunătăţirĭ urgente şi serioase, dacă într'adevĕr voim să-l ridicăm la nivelul la care trebue să fie el, ca instituţiune publică a unuĭ Stat neobosit mergĕtor pe calea civilisaţiuneĭ. Starea prosperă a Teatruluĭ uneĭ ţĕrĭ este chiar dovada vie a prosperităţiĭ morale şi artistice a acesteĭ ţĕrĭ, şi noĭ, care am făcut atâtea progrese în diverse direcţiunĭ, trebue să mărturisim că în această direcţiune am rĕmas îndărăt, îndărăt de tot. Nu voiŭ lua pilda acelor popoare pentru care Teatrul este un patrimoniŭ naţional şi un cult artistic, ci-mĭ voiŭ îndrepta privirea asupra neamurilor ce ne înconjoară, nicĭ maĭ deştepte, nicĭ maĭ mult însufleţite de bine decât noĭ. Când dar vedem pe Unguri jertfind milioane pentru a asigura strălucirea şi prosperitatea scenelor lor naţionale, când vedem că Sêrbiĭ şi Bulgariĭ deschid concursurĭ şi crează premiĭ pentru drame şi comediĭ originale, avênd de-abia un început de teatru, e o nimicnicire să stăm noĭ, înainte mergĕtoriĭ acestora în Orientul Europeĭ, să stăm nepăsătorĭ, să drămuim cu parcimonie mijloacele care singure ar putea deschide o cale frumoasă arteĭ noastre dramatice. Dacă nu voim perpetuarea mizerieĭ de astăzĭ, scena română trebue lăsată numaĭ românilor şi trebue înzestrată astfel, ca să pună pe trupa lirică şi dramatică în mĕsură de a face, cu belşug şi cu înlesnire, faţă tuturor exigenţelor arteĭ moderne, asigurând în acelaşĭ timp traiul demn şi liniştit al artiştilor sĕĭ.

Imbunătăţirea stării materiale a Teatruluĭ, maĭ are încă avantajul de a-l face, cu încetul, dirigătorul gustuluĭ estetic al publiculuĭ. In adevĕr, i s'ar da putinţa de a susţine repertoriul clasic, care a făcut gloria tuturor marelor scene din lume; ar căpăta energia de a resista în potriva curen-

tuluĭ năvălitor al *modernismuluĭ*, nu totdeauna purtător de cele maĭ curate şi maĭ folositoare pilde orĭ învĕţăturĭ ; ar putea imprima fericitul avînt ce lipseşte azĭ, descurajateĭ şi puţin resplătiteĭ noastre literaturĭ dramatice ; artiştiĭ ar căpăta încredere în propriile lor mijloace şi s'ar afla sub o statornică ocrotire a imediatelor nevoĭ ale vieţiĭ. Numaĭ cu chipul acesta reforma ce se impune prin forţa lucrurilor şi îmbunătăţirile ce se propun vor găsi o aplicare norocită pentru existenţa Teatruluĭ român.

Intre cestiunile ce pot deştepta un adevĕrat interes întru aceasta, sunt maĭ ales acelea ce ating *activitatea artistică*, a căreĭ desfăşurare o vom arăta sub deosebitele forme sub care ea se presintă în Teatrul nostru.

Aşa capitalul artistic al uneĭ trupe bine întocmită şi totdeauna gata a se produce, este fără îndoială *Repertoriul* care, *bine ales* şi *bine interpretat*, e nu numaĭ o garanţie despre valoarea sa, ci şi o bază sigură de operaţiune pentru interesele eĭ materiale. De aceea orĭce trupă de Teatru serioasă trebue să aibă un *repertoriŭ fundamental*, adică o sumă de piese originale orĭ traduse, de o adevĕrată valoare literară, care să fi fost studiate în aşa chip, încât să se poată juca, în orĭce minut, cu saŭ fără niciĭ o repetiţie prealabilă. Ele pot, după trebuinţă şi împrejurărĭ, varia de la o stagiune la alta, unile pot chiar să nu fie jucate în maĭ multe stagiunĭ, cu toate acestea ele nu vor înceta de a face parte din capitalul artistic al trupeĭ şi actoriĭ nu se vor desinteresa, nicĭodată, de soarta lor.

La noĭ însă, repertoriul variază dintr'o stagiune într'alta astfel, că adesea coprinde saŭ lucrărĭ cu totul nouĕ, saŭ lucrărĭ vechĭ eşite din mintea şi deprinderea trupeĭ. Puţine, foarte puţine s'ar juca—nerepetate—de azĭ pe mâne, la vreme de zor orĭ de mare lipsă. Piesele schimbându-se des şi cele scoase de pe afiş, când se repun în scenă, aŭ nevoe aproape de tot atâta muncă ca şi când ar fi nouĕ. Timpul de studiŭ fiind îndeobşte scurt, piesa trece slabă pe scenă şi niciĭ chiar una nouă nu se poate, în aşa mod, învĕţa cum se cuvine. Acelaş lucru se întîmplă când se îmbolnăveşte un actor şi spectacolul se înlocueşte cu o piesă vechie, saŭ când un camarad ia asupră-ĭ riscul de a-ĭ juca rolul.

Dacă am avea însă un capital de piese gata de jucat la fiece moment, dificultatea ar fi în ambele casurĭ uşor înlăturată. Actoriĭ n'ar avea decât să vie seara să joace una din ele, remânându-le restul timpuluĭ pentru studiarea altor piese nouĕ.

La Comedia Francesă şi la Burgtheater, direcţia sceneĭ fixează pe fiecare lună o serie de piese ale repertoriuluĭ, care să fie jucate la cas de trebuinţă, pentru ca actoriĭ să aibă grija de a-şĭ rememora rolurile. In luna următoare se desemnează alte piese, în ceealaltă altele, mergând aşa până la finele stagiuneĭ şi petrecând astfel toate rolurile repertoriuluĭ fundamental prin memoria artiştilor ce aŭ a le juca.

Formarea unuĭ repertoriŭ fundamental a fost, de altfel, causa cea de

căpetenie a întocmirii societății noastre dramatice, care așa constituită cum este, poate singură fi în stare să păstreze tradițiunile, să creeze tipurile și modelele originale în repertoriŭ, pe care treptat să le transmită apoĭ celor ce cu timpul, vor pĕtrunde în sînul eĭ. Nenorocirea cea mare a Teatruluĭ național însă a fost, în această privire, perderea pe rînd, într'un scurt interval, a câtorva dintre ceĭ maĭ talentațĭ membri aĭ societățiĭ dramatice: Manolescu, Iulian, Ana Dănescu, Mateescu, care aŭ lăsat un gol, încă până astăzĭ necovêrșit. Perderea aceasta a dezorganizat repertoriul, a îngreuiat mersul înainte al succeselor atât de însemnate când eĭ eraŭ în viață, așa că i-a trebuit vreme îndelungată, muncă nepregetată și încercărĭ de tot felul pentru ca azĭ, de abia, să poată reintra în posesiunea uneĭ părțĭ a vechiuluĭ sĕŭ repertoriŭ.

Toțĭ susțin, și cu drept cuvînt, prioritatea lucrărilor originale românești, aceasta nu numaĭ pentru a da o încurajare talentelor noastre, ci și pentru a forma, atât pe cât va fi cu putință, un curent dramatic românesc pe scena română. De la 1850, de când a început să miște maĭ cu putere Teatrul la noĭ, am fost, fără de stavilă, năvălițĭ de puhoiul traducerilor, prelucrărilor și localisărilor de piese francese, ale căror tirade sforăitoare, tonurĭ exagerate, situațiunĭ străine de lumea și năravurile noastre, tendințe orĭ învățăturĭ nepotrivite cu caracterul românesc, aŭ schimonosit limba, aŭ falsificat firea, aŭ destrăbălat mișcările actorilor și aŭ creat o atmosferă vițiată de pathos, de spirit ușurel, de scepticism și de minciunĭ convenționale, în care de lungă vreme trăește Teatrul și pe care numaĭ, încurajând și sprijinind literatura noastră dramatică, o vom împrăștia și purifica.

Când dar scena noastră va fi pusă, în *mod statornic*, la adăpostul grijeĭ și lupteĭ pentru existență, când simțimîntul artistic va predomina într'însa asupra tuturor celorlalte, puternice vor fi și încurajăriie ce trebuesc să se dea literatureĭ dramatice naționale, rodnice și meritoriĭ vor fi isbînzile pe care le vor câștiga artiștiĭ, și bogate de sigur vor fi prinoasele pe care i le va aduce publicul, mulțumit de astă dată cu ale luĭ, din țara luĭ. Până atuncĭ cum se poate pretinde — și încă în mod imperativ — ca, o piesă, care după a treia representație produce maĭ puțin decât cheltuelile serale, să fie menținută pe afiș, numaĭ fiindcă e scrisă de un român, pe când o altă piesă, cu toate că a fost jucată de maĭ multe orĭ și aduce banĭ în casă, să fie dată la o parte, fiindcă e tradusă sau imitată după un autor străin chiar daca nu are drept orĭce valoare artistică decât decoruri saŭ meșteșuguri momitoare ce plac și daŭ îndemn publiculuĭ să o vază cât de des?!.. Admițênd că pe aceasta ar sacrifica-o pentru ceealaltă, cine ar plăti pagubele, de unde s'ar lua fondurile pentru întreținerea trupeĭ, cu ce s'ar achita cheltuelile de studiĭ și de punere în scenă etc. etc., când silit este Teatrul să facă, până și din ființa sa proprie, obiect de producțiune, căcĭ altfel și-ar periclita existența. Este, prin urmare, maĭ prudent, maĭ cuviincios, chiar

pentru prestigiul literaturei noastre dramatice, să se procedă cu mult tact, cu multă băgare de seamă întru aceasta, căci experiența și practica celor mari teatre dovedește că, rețeta serală este criteriul după care se poate judeca dragostea publicului, fie o piesă originală saŭ nu. Socot însă, că representațiuni populare cu preț scăzut, de lucrări exclusiv românești, date o dată pe lună, Dumineca de la 1 după amiază la 5, ar fi nu numai un mijloc de câștig, dar încă un chip nimerit pentru încurajarea literaturei noastre dramatice.

Unii cer tot în acest simțimînt ca Ministerul Instrucțiunii publice să înființeze pe fiecare an un *premiŭ însemnat* pentru o lucrare teatrală, cu orice subiect, care să fie judecată, de către oameni competinți, ca *bună* și *productivă* atât autorului cât și Teatrului; alții cer să se impue, directorilor de teatre subvenționate, îndatorirea de a da pe fiecare an cel puțin 12 acte originale, iar drepturile de autor să fie sporite de la 10 la 15%, interzicêndu-se actorilor și funcționarilor Teatrului, dreptul de a traduce, localisa, prelucra piese străine etc., admițêndu-li-se numai scrierile originale.

Lucrurile fiind dar astfel, este de o importanță capitală ca cei ce aŭ însărcinarea de a judeca și a primi lucrările presintate Teatrului să aibă: pe lîngă cunoștințile și aptitudinile indispensabile și un caracter de nepărtinire și de dreptate, mai presus de orice atingere. Experiența unită cu spiritul critic, cu independența părerei și cu desinteresarea de persoane, sunt calitățile ce socotesc că ar trebui să întrunească, pe cât cu putință, cei respunzători de o așa chemare.

La Comedia Francesă primirea pieselor se face astfel: Lucrarea e remisă Administratorului General, care — dacă autorul ei n'a mai fost jucat pe scena Comediei — o trimite unuia dintre cei doi lectori oficiali ai Teatrului, spre a se pronunța de e saŭ nu interesantă ori folositoare. In cas afirmativ, Administratorul General o transmite unui comitet de lectură, compus din 6 societari, luați printre cei mai vechi, presidat de dînsul, care o cercetează și hotărește, după trei probe de cetire, daca le convine saŭ nu. Odată admisă, unul din societari face raport Administrației Generale, care pune lucrul în cunoștința autorului. Aci rolul societarilor se esercită nu numai din punctul de vedere critic, ci și din acel tecnic, experiența și cunoștințele lor făcênd autoritate, înaintea căreia s'aŭ plecat foarte adesea, cei mai însemnați dramaturgi. Judecata lor este nu numai o garanție pentru interesele casei, ci și un criteriŭ, fără de tăgadă, asupra valorei literare a lucrărei. Și cu toate acestea Administratorul General este atât în cestiuni de administrație, cât și în materie de artă arbitrul suprem al Comediei Franceze!

Oare la noi tot astfel ar merge lucrurile daca s'ar introduce același sistem? Experiența, gustul și cunoștințele literare, garanția de imparțialitate și mai ales desinteresarea de persoane sunt ele calități esențiale ale lumei

noastre dramatice, pentru a-ĭ încredința, fie chiar în parte, niște atât de gingașe și de importante însărcinărĭ?! Practica ar dovedi, poate maĭ de grabă și maĭ păgubitor progresuluĭ arteĭ, rătăcirea în care am fi, dând, în seama părților interesate, soarta uneĭ instituțiunĭ care tocmaĭ pe sîrguința, pe devotamentul și pe abnegațiunea lor personală, îșĭ va clădi temelia nouluĭ săŭ edificiŭ.

La Viena piesele se presintă de autorĭ, Intendenței Imperiale a Teatrelor, care maĭ întâĭ le trimite Censureĭ spre a observa de nu e nimic într'însele contrar religieĭ, așezămintelor Statuluĭ și bunelor moravurĭ. După aprobarea Censureĭ, ele sunt trimise Directoruluĭ Burgtheater-uluĭ, care le cercetează din punct de vedere literar și artistic și găsindu-le bune, raportează Intendenței, pentru obținerea permisiuneĭ de a le pune în scenă. Directorul are acolo inițiativa facereĭ repertoriuluĭ și el este respunzĕtor de alegerea pieselor.

La noĭ de sigur, sistemul de azĭ nu maĭ poate dăinui cu folos pentru propășirea arteĭ și literatureĭ noastre dramatice, Membriĭ Comitetuluĭ Teatrelor nedând — și poate că n'aŭ nicĭ vreme, nicĭ putință de a o face — un concurs constant, de toate zilele, precum este nevoe — pentru resolvirea afacerilor. De altă parte cercetarea pieselor, se face în mod prea unilateral pentru a angaja în mod nestrămutat părerile și decĭ respunderea tuturora, iar personalitățile nu sunt în totdeauna străine de considerațiunile și aprecierile ce se nasc firește împrejurul orĭcăreĭ lucrărĭ dramatice.

De aceea ar fi bine ca lucrarea presintată de autor Direcțieĭ Generale să fie cetită în sînul Comitetuluĭ, complectat cu o delegațiune de treĭ membri aleșĭ de cătră societarĭ printre ceĭ maĭ cu vază dintre dînșiĭ, care cu vot deliberativ se vor pronunța alăturĭ de Membriĭ Comitetuluĭ asupra valoreĭ și maĭ ales a oportunității de a fi judecată, a orĭcăreĭ piese, astfel adusă la cunoștința lor. Un raport amănunțit, făcut de unul din membriĭ delegațiuneĭ societarilor desemnat de Directorul General — și trecut într'un Registru special, numit *Registrul Repertoriuluĭ* — va da seamă despre admiterea saŭ respingerea orĭcăreĭ lucrărĭ presintată Teatruluĭ.

Prin faptul înscriereĭ în *Registru*, piesa primită capătă o dată certă, după care Direcția Generală se poate povățui pentru punerea eĭ în scenă, în tot casul neputând întârzia maĭ mult decât o stagiune, daca lucrărĭ anterioare, saŭ lucrărĭ de o urgentă oportunitate, nu vor trebui să treacă înaintea eĭ pe scenă. Faptul în orĭce cas va fi motivat și motivul înscris la observațiĭ, în dreptul N-ruluĭ de ordine a pieseĭ în cestiune. Cu chipul acesta orĭce reclamațiune va putea fi înlăturată și la trebuință întîmpinată, prin date precise și oficiale.

In ceeace privește *punerea în scenă* a pieselor, cestiunea cea maĭ importantă este *distribuirea rolurilor* și *modul cum se fac repetițiile.*

Rolurile se distribuesc actorilor după *caractere*, așa că se dă fiecăruia

aceea ce convine mai bine *genului său* și pe cât posibil *categoriei* celei mai apropiate de felul talentului său. Așa de pildă, comicii fiind de mai multe categorii, (comici de stil, comici grimi, bufi, etc.) rolul se dă aceluia care mai cu osebire e specialist, în vre una din aceste varietăți ale genului, fiindcă artistul căruia i se dă un rol în afară de caracterul său, va fi saŭ ridicul, saŭ absolut inutil în economia generală a unei piese. De aceea una din plângerile actorilor noștri este aceasta că: li s'ar distribui adesea roluri nepotrivite cu firea lor, așa că li se usează talentul și sunt o povară publicului și chiar camarazilor, îndeplinindu-și datoria. O altă plângere este că unora — *celor favorisați* de împrejurări, fie că sunt mai vechi în trupă, ori mai îndrăsneți — li să dă prea multe roluri, iar celor mai noi, ori mai modești nu li se dă de loc. Deci cei dintâi joacă prea mult, cei de al doilea de loc, iar publicul deprinzêndu-se cu obraze cunoscute, ori n'are tragere de inimă să le vază mereŭ, ori când vede altele, nu le taxează după cum merită.

Cestiunea aceasta a împărtășirii întregului personal din rolurile repertoriului e nu numai una din cerințele bunei administrațiuni a unei trupe, dar încă o condițiune, de multe ori, a succesului. In adevĕr cu cât mai multă varietate se aduce în personalul ce apare pe scenă, cu atâta se lărgește cercul studiilor și se provoacă emulațiunea, bine făcătoare, între camarazi. Teatrul câștigă forțe noue, autorilor li se pregătește interpreți cu temperamente și înclinări deosebite, publicul pe lîngă plăcerea necunoscutului, are diversitatea, deci putința comparării, a alegerei, a preferinței. Se înțelege numai dacă ceĭ noi veniți se presintă și bine înzestrați de natură și până în adînc pătrunși de însemnătatea și de firea rolului ce joacă.

La Comedia Franceză rolurile se distribuesc de autori în unire cu Administratorul General, dându-se preferință artiștilor cu vază înaintea celorlalți. Pentru piesele grele, spectaculoase, saŭ care aŭ un succes continuŭ, rolurile se distribuesc în dublu și chiar în triplu, așa că și cei mici pot avea norocul să joace roluri create de mai marii lor și adesea să se distingă, aducând o notă personală în interpretare. Pentru repertoriul clasic, și piesile vechi distribuția se face de către Administrația Generală cu esclusiunea oricărei alte participări, bine chibzuind însă aceasta de a regula lucrurile astfel, încât întreg personalul să fie ocupat și să apară într'un timp determinat pe scenă.

In Teatrele unde societariatul este culmea resplatei, actorii trebuesc puși în poziție de a arĕta ce pot face, ce servicii sunt în stare să aducă sceneĭ și deci ce drept să câștige la înaintare, ori la alte avantagii. De obiceiŭ, celor tineri li se daŭ trei roluri mari *de debuturi*, câte unul saŭ chiar toate în sezon, în care dacă reușesc sunt clasați bine și siguri de a merge înainte, urmênd însă a juca rolurile mici și când Direcția vrea să dea o strălucire saŭ o podoabă mai mult unui spectacol, ținuți fiind și de a figura numai pe scenă.

La Burghteater Directorul este singurul distribuitor al rolurilor, pe care artiștiĭ nu le pot nicĭ refusa nicĭ schimba cu altele, nicĭ pretinde vre-o prefacere saŭ vre-un adaos în textul lor. Maĭ mult chiar, un artist, fie dintre ceĭ maĭ marĭ, care n'a avut un rol într'o piesă, nu poate reclama că el s'a dat unuĭ artist maĭ tînĕr, precum daca i s'a dat un rol chiar neînsemnat, nu l poate înapoia sub cuvînt că ar fi să se nimicnicească jucându-l. Un asemenea artist nu numaĭ că ar fi aspru pedepsit, dar încă ar fi foarte rĕŭ tratat de camarazĭ și de direcție, care, în orĭce cas, nu i-ar îngădui niciodată asemenea capriciĭ.

La noĭ, din nenorocire, aceste lucrurĭ se petrec la fiece moment și pretențiunile cele maĭ absurde, se ridică, fără sfîrșit, din toate părțile. Unul nu poate juca rolul ce i s'a dat, nefiind destul de însemnat pentru dînsul, altul nu primește decât pe cel distribuit camaraduluĭ sĕŭ; Doamna aceasta leapădă rolul, nevrând să joace pe o bĕtrână, iar cealaltă neputând să apară pe scenă daca nu i se vor da mijloace să-șĭ facă patru rochiĭ nouĕ, câte una de act. Și fiecare stărue și cere și roagă și plânge și Directorul General și Direcția sceneĭ și Comitet și toată lumea nu maĭ află liniște, până ce într'un chip saŭ într'altul nu se pune la o cale astă zilnică Babilonie dramatică. Iată pentru ce ar fi bine ca distribuția rolurilor să se facă și la noĭ după regula păstrată la Comedia franceză și la Burghteater, căcĭ atuncĭ învinuirile ce azĭ cad în mare parte asupra Direcțieĭ Generale saŭ a Direcțieĭ de scenă, s'ar rĕsturna asupra actorilor, deadreptul respunzătorĭ atuncĭ de modul cum îșĭ cunosc și îșĭ împlinesc datoriele.

Modul cum se fac *repetițiile* la noĭ, presintă iarășĭ, pe lîngă inconvenientul semnalat maĭ sus, o însemnată deosebire cu acela al repetițiilor din Teatrele marĭ străine. La noĭ se repetă cu indicațiunĭ, acolo cu decoruri. La noĭ se repetă în *foyer* arătându-se că în fund e ușa, la dreapta fereastră, la stînga grădina, de pildă; acolo fereastra, ușa, grădina, se vĕd și se pipăe, iar actorul poate să-șĭ măsoare distanțele, să-șĭ potrivească mișcările și să dea intonația cuvenită glasuluĭ, căcĭ are proporțiile mijlocului în care se desfășoară acțiunea; pe când la noĭ toate fiind pe ghicite orĭ pe presupuse, nimic nu poate fi corect, nimic nu remâne invariabil.

La noĭ se repetă fără să-șĭ știe actorul rolul pe din afară, decĭ fără să fie stăpîn pe memoriă, pe intonațiĭ și pe finețele dicțiuneĭ; acolo de la a 5-a repetiție maximum toțĭ trebue să-șĭ știe pe de rost rolurile, toțĭ trebue să dea indicațiunile cuvenite vorbireĭ, pentru stabilirea armonieĭ generale, toțĭ trebue să-șĭ fixeze gesturile și pozițiile, în mod hotărît, pentru a face acțiunea cât maĭ adevĕrată și maĭ naturală.

Nu maĭ pomenesc, decât în treacăt, despre chipul cum uniĭ pronunță limba românească, pe scenă la noĭ. E o adevĕrată tortură a silabelor, pe care le sucesc, le strivesc orĭ le mănâncă în graiul lor pocit.

Teatrul Frances și Burgtheater sunt modele vii de cuvîntare a limbelor Francesă și Germană și atât de limpede și de deslușit le e rostul actorilor că chiar neînțelegându-i simți, parcă, ce spun.

Când oare și actorii noștri vor ajunge a fi meșteri în rostirea frumoasă și curată, a limbei, când fi-vor luați de model, în aceea ce constitue taina atrăgătoare a Teatrului: farmecul graiului?!

Și daca sunt așa, vina nu e numai a lor, ci mai cu seamă a acelora care le tolerează să fie astfel; căci deprinderile rele se îndreptează cu bunăvoință, cu răbdare și cu muncă. Dar dacă ies din Conservator — laureați firește — ies așa cum i-a lăsat D-zeu, căci numai noțiuni despre limbă, despre firea și frumusețile ei, nu li se predau acolo. Maestrul de dicțiune le arată cum să-și tremure glasul, cum să-l lungească ori să-l subțieze, la cutare ori la cutare loc sau împrejurare, ear dacă e natural, dacă e frumos, ori dacă e armonios, daca ce se spune e în legătură cu ce au de făcut; atitudinea, mișcarea, vădirea exterioară a celor petrecute în suflet, sunt lucruri lăsate întîmplării, inspirațiunei, deci releі deprinderi, ori însușirilor firești ale fiecăruia, fără călăuză, fără înfrenare, fără artistică povață, din partea dascălului, în voea lui D-zeu, din partea viitorului artist. Și cu toate acestea vorbirea unei limbi are regulі, pe care nu numai deprinderea ți le arată, dar locul, ocasiunea și emoțiunea lăuntrică ți le impune; deci tu, cel destinat a înfăptui ceea ce alții simt și fac, nu ai dreptul să te numești artist, dacă artistitice nu-ți sunt jocul, rostul și înfățoșarea.

Din punctele de vedere al îngrijirii, al perfecționării, al atențiunei pentru cele *gingașe* și *subtile*, repetițiile noastre lasă iarăși foarte mult de dorit. De aceea representațiile trupelor noastre sunt atât de mai pe jos de cât a trupelor străine ce admirăm, fiindcă finețea joculuí, nuanțarea și claritatea graiului, eleganța naturală a mișcărilor, lipsesc — cu rari escepții — actorilor noștri care joacă toate, tot într'un fel, otova, fără mlădiere, fără grație, fără convingere, deci fără căldură, și fără simpatie.

Toate acestea trebuesc îndreptate, și îndreptate în mod radical, căci altfel nu vom putea niciodată pretinde la titlul pompos ce dăm Teatrului Național, acela de școală pentru cultura arteі dramatice române.

Reforma trebue să înceapă însă *și cât mai curând*, de la metoda învățămîntului dramatic din Conservator, de unde, în lipsa foarte regretabilă a studiului limbei și literaturei române, a esteticei și istoriei aplicată la arta dramatică, a dantului, scrimei, și musicei vocale, ni se dau *laureați*, fără nici o altă pregătire pentru a fi actori, decât doar deprinderea [de a imita în gesturi în umblet și în întonare pe dascălii lor. De aceea când se urcă pe scenă sunt țepeni, ori deșănțați, gălăgioși ori monotoni, fără putința de a pricepe, de a studia și de a-și însuși o situațiune, un caracter, o tradițiune, afară numai dacă i-a dăruit Dumnezeu cu un talent extraordinar.

Baronul

Da. O 'ntîmplare mĕ face să-mĭ iaŭ seama.

Bianca

De ce? . . Care 'ntîmplare?

Baronul

Mĕ 'ntrebĭ de ce? . . De teama,
Ca să nu zic ruşinea, de a te vedea că facĭ
Şi-acolo ce facĭ astăzi. . .

Bianca (surprindere prefăcută)

Ce 'nseamnă?

Baronul (aspru, întrerupând'o)

Te rog, tacĭ! . .
Ce? socoteaĭ că vecĭnic mi-e dat să beaŭ tot fiere?
Nu te gîndeaĭ că mie din ochĭ nimic nu-mĭ piere
Şi că orĭce mişcare şi orĭce cuvînt, le-ascult,
Pândind să-mĭ cadă-n mână dovezile! . . De mult
Te bănuesc cu cine-mĭ aruncĭ pe nume pată.
O iarnă la Florenţa, purtarea-ţĭ neiertată
Şi faima ce-ţĭ făcuseşĭ de rîs, mi-aŭ amărit
Şi pacea căsnicieĭ şi viaţa. Intr'atât
Mĕ sperii şi-mĭ facĭ silă, că par'că-mĭ eşti o cobe! . .
Şi-am tot tăcut în mine, fiindcă n'aveam probe. . .
Azĭ însă, am! . . Doar astfel n'aĭ să 'ndrăsneştĭ să spuĭ
Că nu-ĭ eştĭ luĭ amantă? . .

Bianca (mirare prefăcută, amestecată cu teamă)

Amanta luĭ? . . A cuĭ? . .

Baronul (rânjind)

Nu ştiĭ! . . Iar nu ştiĭ! . . Cine-ţĭ erea, din cale-afară. . .
(Ironic) Prieten? . . Ce Romeo se furişa pe scară,
Tărziŭ, la miezul nopţeĭ, când mĕ ştieaţĭ plecat? . .
Cu cine, când adesea, poate 'ntr'adins chemat
Ca să rĕmîneţĭ singurĭ, — plecaĭ, fără sfială,
Orĭ unde vreaĭ? . . Pe mine vederea nu mĕ 'nşală!

Ghicisem cine-ĭ . . . însă, atât eraţĭ dibacĭ,
Că nu te puteam prinde, de şi ştiam ce facĭ.

Bianca

Ce să-ţĭ rĕspund? . . Pe-atuncea, vedeam atâta lume,
Că e cu neputinţă să-ţĭ spuĭ cu care-anume
Şi-n care timp . . .

Baronul (întrerupênd-o din noŭ)

Ajunge! . . Fiindcă iar începĭ
Cu fraze, iar cu fraze te facĭ că nu pricepĭ, —
Să-ţĭ spuĭ eŭ: eştĭ amanta luĭ De Valmors! . .
(Joc de scenă pentru Bianca) Aşa e
Că l-am ghicit?

Bianca (surprinsă)

Eŭ? . . (rîde cu hohot) Uite rĕspunsul! . . (rîde iar)

Baronul (furios)

In bătae
De joc mĕ ieĭ? . .

Bianca

Se vede că n-aĭ prea ràtăcit
Prin dragoste; căcĭ, dacă vre-o dată-aĭ fi iubit,
Aĭ şti că douĕ inimĭ, cari-aŭ avut dovadă
Că se iubesc, n'aşteaptă anĭ fără să se vadă,
Cum s'a'ntîmplat cu mine şi-amantu'nchipuit.

Baronul

Dar cine-mĭ spune mie că nu v-aţĭ întîlnit,
Pe-ascuns? Maĭ pot eŭ pune acum temeĭ pe vre-una
Din vorbele-ţĭ, când vecĭnic te-a dat de gol minciuna?
Când mĕ chema din Coblentz porunca de-Impĕrat,
De unde ştiŭ ce umbră aicĭ s'a furişat? . .

Bianca

Orĭce-ar fi fost în lipsă-ţĭ, n-aĭ drept să-mĭ spuĭ în faţă
Că te-am minţit. Ştiĭ bine că-n şapte anĭ de vĭaţă
Cu dumneata, odată n-am spus, nicĭ chiar în gînd,
Că te iubesc. Aşĭ zice că sunt de vină, când?

Când după'mprejurarea ce-mĭ hotărî . . . (ironică) norocul
S'ajung baroana Dumvorth, aşĭ fi ales mijlocul
Să'nşel prin vicleşugurĭ, şi ţĭ-aşĭ fi arătat
In loc de dreaptă ură, amor nemeritat.

Baronul

Dar când ţi'nşelĭ bărbatul, ce e?

Bianca

Nu e minciună,
Saŭ, dacă e, se iartă. Când nicĭ întâia lună
Eŭ n'am fost fericită, ar fi ceva firesc
Să-mĭ iaŭ amanţĭ şi-n lipsă-ţĭ să cat să-ĭ întâlnesc.
Dar nu e nicĭ atâta. . . Şi, maĭ întâĭ de toate,
Amantul despre care vorbeştĭ chiar vrênd, nu poate
Să vie să mĕ vadă, căcĭ ştiĭ că e'nsurat.
Vezĭ dar, că ţi se pare. . .

Baronul

Ba vĕd adevĕrat! . .
De s'a'nsurat, şi-acolo e tot făţărnicie!
Nedemn de-un om de suflet, îşĭ face din soţie
Perdea înşelătoare, crezênd că tot ce e
Ascuns nu se maĭ ştie, şi că, de oarece
Baroana-ĭ măritată, iar cavalerul pare
Maĭ limpede ca apa, — în drept sunt fiecare
Să calce pe-al lor nume: ea, nefiind al eĭ;
Iar el, uitând că singur l-a dat uneĭ femeĭ.
Maĭ mult! Vestit să vie în lupta pentru rege,
Aleargă nu cu spada, cu gînduri sacrilege
Să-şĭ întâlnéscă-amanta, şi cine-ar şti sub cer
Că-n vorba „datorie“ se-ascunde „adulter“ ? . .

Bianca

Să zicem că-aĭ dreptate! Dar pentru ce să-ţĭ pară
De zece orĭ maĭ culpeş amantul ce se'nsoară,
Făcênd dintr'o femee unelţă spre-a'nşela,
De cât ar fi un altul, — de pildă, dumneata.
(Baronul: joc de scenă)
Da, dumneata! . . Uitat-aĭ? . . De când eram copilă,
Atâţia anĭ de-a rîndul m-aĭ urmărît în silă,

Nu pentru că simţeştĭ saŭ pentru că simţeam
Vre-o dragoste, — ci pentru că mĕ ştiaĭ de neam
Maĭ sus ca baronatul nobleţeĭ dumitale...

Baronul (ofensat)

E!.. doamnă!..

Bianca (urmând)

Şi vĕzuseşĭ că cea maĭ scurtă cale
Ca să-ţĭ ajungĭ la ţintă, e sprijinul ce-aveaĭ
In treapta princiară la care te'nălţaĭ!

Baronul

Minţĭ!.. Te-am ales soţie, nu lacom de renume,
Cum ziceĭ; ci cu credinţă că, moştenind un nume,
I-aĭ moştenit şi cinstea, şi că vom duce traĭ
Doar prin respect de sine, de nu prin ce simţeaĭ.
Că pân' la nebunie nu te-am iubit, drept este.
O inimă şi-un suflet de bun ostaş; e peste
Putinţă să l'învingă un simţimînt, lăsat
Să fie-n omenire ca luxu'ntr'un palat.
Dar mi-am iubit soţia destul, ca să nu mintă.
Şi, chiar dacă printr'însa am vrut s'ajung la ţintă,
In loc să-mĭ calcĭ mîndria, spunêndu că-ţĭ pare rĕŭ
Că ţĭ-aĭ schimbat coroana cu-un nume ca al meŭ, —
De vreme ce făcuseşĭ ăst sacrificiŭ mare,
De ce n-aĭ mers 'nainte? De ce n-aĭ fost în stare
Să-ţĭ facĭ din el un merit?

Bianca

Ştiŭ eŭ?.. N-aĭ zis că sunt
Maĭ rea ca resbunarea?..

Baronul

Aşa!.. Şi sub cuvînt
Că te rĕsbunĭ, facĭ fapte ce necinstesc femeea,
Te porţĭ ca o fiinţă de rînd, (Bianca joc de scenă) şi dup'aceea
Viĭ să-mĭ vorbeştĭ de nume că mi l-aĭ dăruit...
Ce nume şi ce titlurĭ, când ţi le-aĭ înjosit!..

Bianca

Te rog!.. Să punem capăt! Saŭ vreĭ s'ajungem, unde?..
Pretinzĭ că la Forenţa ştiuseşĭ cum pătrunde

Tot ce era'ntre mine şi domnul de Valmors.
Dar că n'aveaĭ în mână nimic doveditor.
Azĭ însă, ca s'arate că nimenĭ nu-l înşeală,
(ironică până la urma tiradei)
Domnul baron, cu dreptul de-a cere socoteală,
Insultă o femee şi numele'njosit, —
In faţa căruĭ ştie cum sta de umilit
Acum opt anĭ, — şi astea de ce? fiindcă are
Colecţiĭ 'ntregĭ de probe; iar dacă-l întrebĭ: care?
Cu glasu-ĭ ce rĕsună ca trăsnetu-n pustiŭ,
Rĕspunde: „Ştiŭ eŭ care!.. Nu e destul că ştiŭ?..

Baronul (rînjind)

Cum vĕd, minciunĭ sunt toate!.. Nu eştĭ nicĭ vinovată,
Nicĭ n'a fost învoială să vĕ'ntîlniţĭ vre o dată
De-atuncĭ, de la Florenţa, nicĭ nu ţi-a scris când-va...

Bianca

Ce-aşĭ îndrăsni rĕspunde, când probele zic „da"?

Baronul

Dar dacă aste probe, pe care cu'ndrăsneală
Le ieĭ în ironie, ar scoate la iveală
Tot ce-aĭ făcut? Şi dacă eŭ, care te insult,
Ţi-aşĭ spune că nu numaĭ aĭ fost, dar că, maĭ mult,
Şi astăzĭ eştĭ amanta luĭ De Valmors? Ce-aĭ zice?..
(Scoţênd din buzunar o scrisoare)
Cred c'o cunoştĭ!..

Bianca (tresărind fără voe)

Scrisoarea!..

Baronul

Nu te-aşteptaĭ să-mĭ pice
In mână tocmaĭ mie!.. Acum maĭ bateţĭ joc
De probe!.. Uite probe!.. Şi tot, aveţĭ noroc
Că nu v'am prins!.. (arătând scrisoarea)
C'o noapte s'o fi găsit 'nainte!..
In graba întîlnireĭ, nicĭ nu ţi-a dat prin minte
Că, din scrisoarea ruptă şi aruncată-n parc,
Eŭ am să-mĭ fac o armă şi arma-am s-o descarc
Intr'unul din nemernicĭ!..

Bianca

Iar vreĭ să'ncepĭ?

Baronul

Firește
Că iar!.. Căcĭ cum se cheamă femeea ce primește
Să ia, nesimțitoare, orĭce bărbat ar fi,
Cu gînd să-și facă astfel un drept de-a-l necinsti?..
Ce nume poartă-aceea ce viața stă să-ĭ soarbă,
Batjocorindu-ĭ toată încrederea luĭ oarbă,
Și care-și schimbă rolul cu-acela de calău
Vrînd să-și răsbune, fără să-ĭ fi făcut vre-un rĕu?
Nu e nemernicie, nu e nerușinare
Să știĭ că ți-e trecutul pătat de-așa purtare,
Și-n loc ca, umilită, cu lacrăme fierbinți,
Să-ți îndulcești pedeapsa, să-mĭ strigĭ în față „minți!“?
De-aceea spuĭ într'una că n'aveți nicĭ simțire,
Nicĭ inimă, nicĭ suflet!.. Că nu știți ce-ĭ iubire,
Prea bine! Nu e nimenĭ până'ntr'atât hain,
Să ceară uneĭ pietre amor. Dar cel puțin,
Fiți pietre prețioase! Fiți marmora curată,
De-asupra căreĭ Domnul, ce dă la toți rĕsplată,
Când cu-a luĭ sfîntă daltă s'o coborî din cer,
Să 'nsemne o virtute, iar nu un adulter.

Bianca

Ce Dumnezeŭ? Și unde?.. Din viața-ne'mpreună
Atâta parte poate mi-a fost și mie bună:
Am învĕțat cum trebuĭ, călcând peste orĭce,
Să aflu adevĕrul!.. Și adevĕrul e
Că omul nu'ntîlnește, atât cât zile are,
Nicĭ mila, nicĭ dreptatea uneĭ puterĭ maĭ mare,
Și că-n tot universul nu-ĭ nicĭ un Dumnezeŭ!
Căcĭ, drept, cum zicĭ că este, n-ar fi ertat ca eŭ
Să mĕ'nsoțesc cu omul cel maĭ vrĕjmaș iubireĭ;
Saŭ dac'a'ngăduit-o, în schimbul fericireĭ
Pe care mi-o furase, m'ar fi lăsat s'aleg
Pe cine vreaŭ, și-aceluĭ să-mĭ daŭ amoru'ntreg?..
Și, cine știe, poate, maĭ bine că-mĭ daŭ seama
De ce e și ce nu e. Scap cel puțin de teama
Că, după ce'nchizĭ ochiĭ, în loc să dormĭ, îți ieĭ
Rĕsplata viețeĭ stinse...

Baronul

Cu astfel de ideĭ

Aĭ apucat pe calea peireĭ. Se cunoaşte
Că-n urma desonoareĭ nimic sfînt nu maĭ naşte
Greşeala-şĭ ia pedeapsă, nu după ce-aĭ murit,
Işĭ ia tot pe pămêntul unde-aĭ păcătuit!..
Aicĭ se ispăşeşte ce facĭ!.. De n-aĭ ruşine,
Rĕmâne conştiinţa. Dar pentrucă vĕd bine
Că n-aĭ nicĭ conştiinţă, ştiŭ eŭ pe vinovat...

Bianca (înspăimîntată, crezênd c'o omoară)

Vreĭ să?..

Baronul (întrerupênd-o cu gestul)

Nu-ţĭ fie frică! Eŭ n'am braţ de soldat
Să daŭ într'o femee!.. Un altul o să cadă
Ca un tîlhar. Dreptatea mi-arată altă pradă.
Pe-amantul dumitale, pe Domnul De Valmors,
Ce-mĭ fură cinstea caseĭ, pe el am să-l omor!..
Ce zor am eŭ de Franţa?.. Eŭ caut rĕsbunarea!..
Credeaĭ că de plăcere primisem adunarea
Să aibă loc la mine?.. Şi-n sfatul de rĕsboĭ,
Şedeam eŭ să fac planurĭ, saŭ vĕ pîndeam pe voĭ?..
Sunt hotărît de-acuma să-l urmăresc de-aproape,
Călcând pe orĭce piedicĭ, ca nu cumva să-mĭ scape,
Cum mi-a scăpat atuncea cu fuga, tocmaĭ când
Vream să-l provoc. Cu ură încinsă de-acest gînd,
Aştept să-mĭ cadă-n mână. Mânia mea stă gata
Prin moarte să-ĭ arate că-ĭ pregăteam rĕsplata!
Saŭ dacă nu, eŭ singur prilej am să-mĭ deschid,
Orĭcum, orĭcând, orĭunde, şi tot am să-l ucid!..
Iar când îl voĭ ucide, el îşĭ va da silinţa
Cu spectru-ĭ, să te facă să-ţĭ capeţĭ conştiinţa...
Adîncul conştiinţeĭ te va mustra, şi eŭ
Ţi-oĭ dovedi atuncea că e un Dumnezeŭ!

(Baronul ese).

SCENA II

Bianca, (Singură, uitându-se în urma luĭ)

Hm!.. Orb care pretinde că ochiĭ nu-l înşală!..
Valmors!.. Iĭ cauţĭ moarte?.. Ucide-l!.. O greşală
A gelozieĭ tale, mĕ scapă de-alt gelos
Ce'nverşunat în contră-mĭ de-un simţ invidios,
Ar vrea să-mĭ smulgă'ntîia şi singura iubire!..
Ucide-l!.. Pentru mine ar fi o fericire!..

Raul mi-e tot pe lume!.. In el stă viaţa mea!
Să nu-l atingĭ, căcĭ altfel... căcĭ altfel veĭ vedea!
(Bate ceasorniçul de pe cămin).
Sunt unsprezece?.. (Se duce şi se uită)
Scara!..
(Ese pe uşa secretă şi-aduce o scară de frînghie, pe care o asvîrle peste fereastră, legând-o cu un căpătîĭ de pervasul ferestreĭ).
Dar cine ştie dacă
Maĭ vine? să-ĭ fac semnul...
(Ia lampa şi o trece de treĭ orĭ în faţa ferestreĭ, pe urmă îĭ micşorează lumina, închide uşa)
Raul!.. (Se gîndeşte)
Şi mâine pleacă!..
Să nu-l maĭ vĕd?.. O, soartă! ce ţi-am făcut de vreĭ
Şi umbra fericireĭ din viaţă să mi-o eĭ?..
E prea mult!.. Nu se poate!.. ştiŭ eŭ... Simt c-o să vie,
Şi că, venind, mĕ iartă... Mĕ iartă?.. Cine ştie!
Şi cine ştie mâine de-o vrea să-l maĭ sărut... (tresărind)
El e!.. se-aud paşĭ!.. (după ce ascultă)
Nu e nimic!.. Mi s'a părut!..
(Se duce la fereastră)
Ce noapte!.. Nicĭ un sgomot... Din negura întinsă
Ca o greoaie pânză pe stîlpĭ din haos prinsă,
Atâtea miĭ de stele sclipesc, la locul lor,
Şi mîngâie cu ochiĭ pe bietul visător!
Când te gîndeştĭ câţĭ alţiĭ au maĭ privit la ele,
Spunênd ce dor i'ncinge; câţĭ au cerut la stele
O dragoste pierdută; şi câţĭ apoĭ s-aŭ dus
Sub faţa neschimbată a ceruluĭ de sus!..
(Tresare, şi se uită în jos pe fereastră)
O umbră!.. El e!.. Vine!..
(D'Anzy sare pe fereastră înnăuntru, înfăşurat într'o manta pe care o scoate. Fereastra rĕmâne deschisă şi scara la locul eĭ).

SCENA III

D'Anzy şi Bianca.

Bianca, (de gîtul luĭ, fericită)
Raul!.. eştĭ lângă mine!..
O dragul meŭ!..

D'Anzy (uitându-se lung la ea)
Bianca!..

Bianca
Cu gîndul tot la tine,

Intru toată curgere petrecerii meli în Basarabia, asurzăsăm di multe laudi ce auzăm dandu-sĕ unui om pi cari îl și cunoștem. Infațoșare sa cu adivărat răspunde la căti să zace pentru dănsu, și înnaltili cuvinti ci întrebuință însuși spre a-și arăta cinstitul său haractir, făce pi toți acei ce-l auză să nu să mai îndoiască cât de puțăn, mai vărtos că acel laudat ave îndestulă iscusință di a li spune supt nești nefațarneci și plĕni di prostămi curățănii înfațoșări. Acel laudat, acel cestau[1]) a cerut să-i dau aciastă moșai pentru căți-va ani. Eu, precum zăc, am lăsat toati celelalti folosătoari prilejuri ce mi să înfățășasă, pentru ca să urmez povațuiri dreptii giudecăți, și mă fălem foarti norocit di aciasta. Eu, fără a mă înpotrivi la punirili sali înnăinte, am săvărșăt alcătuire cu condițiile ci săngur s'au îndatorit a urma, și măcar că cunoștem, din ninorociri, îndestul toati formele locului, dar, după cerire sa, am dat mai mult credință făgăduinții acelui dumnezeu al cinstei, di căt povățuiri formilor. Dar eu uitasăm cu totul rugăcione unui filosof, care nu contine a să ruga lui D-zeu zăcând: „Doamne păzăști-mă di bogatul care ș-au pierdut stare, di săracul cari s'au înbogățat, di cugetul unui partăzan, di șăriclicurile spărăeților, di... et caetera notarilor, di acei care ascultă pe ză doă liturghii, di acei care jură pi cugetul lor, și însfărșăt di acei ci nu să rușinează a se făli și a se lăuda pentru cinste lor". Diosăbit eu foarte bine înțălesă(să)m, în toată vreme petrecerii meli în Basarabia, că frăile formilor nu-l pot țăne pe omul cel necinstit di a nu tăgădui fără bătai di cuget și fără rușăni îndatori(ri)le lui, sau a nu prifaci supt mii di mincinoasă închipuiri, și fără nici o potriviri tălmăciri făgăduințele lui.

Eu acum în cele mai veseli sămțări făcem gătirile ducerii mele în patrii, și cu celi mai mari mulțămiri a inimii meli, mă aruncam în brațele părinților miei, îmbrățosam copii miei, mă bucuram di videre casii meli, și începem a strănge răsăpirile stării mele, căndu fără di vesti, acel lăudat, acel cinstit, acel ci să arată mai nefațarnic întru făgăduințeli sali, însfărșit, acel arătat cu degitul pentru dreptele sali cugetări, îmi face cunoscut, după treceri di șasĕ luni, că nu voești a urma alcătuirii ci făcusă. Eu, măcar că îl auzăm pe insuși elu zăcăndu-mi aceste, cu chipul cel mai varvar, dar nu putem da credință neci insuși urechilor meli, într'atîta să tipărisă în sămțările meli idee cinstei sali.

Dar încredințăndu-mă di adivărul plecărilor sale, eu m'am înpotrivit la aciasta a sa voință, întemeindu-mă pe alcătuirile săvarșăti între noi, pe temeiol cinstii și după insuși a sali făgăduință; cătă însă au fost mierare me, când di odată am auzăt pi acel cest zăcăndu-mi, ca alcătuirile între noi nefiindu formal, nice să socotesc fără nici un temeio și iscăliturile sale nefiind pe harbovoai, le desființează pentru că nu pot ave poteri! Cătă nerușanare, cătă obrăznicii, cătă cruzămi de siretlic întru aceli zăsi a laudatului cest! Eu știem foarte beni că toate acele a sale a închipuiri di siretlicuri nu au, nici pot ave vre un temeio, dar iarăși știem că pentru ca să le obor, trebui să jertvesc trii ani în judecați, di cari voindu a fugi, am priimit toate pravilele și păgutoareli sale puneri înainte ce mi au însămnat spre desfaceri alcătuirii cei săvărsăti întri noi, și am luat moșai me iarăși întru a me stăpăniri.

Toati măgulitoarili nădeidi a scăpării mele di osăndiri s'au prapadit într'un cias, împreună cu încredințările cinstei acelui mai necest dintre toți moritori, cu cari, și dacă aș fi avut îngrijiri de a săvărșă toate alcătuireli după formă, sănt beni încredințat că nu aș fi avut mai bună soartă, căci formili cari, spre întocmire neorănduelilor

---

[1]) Abreviatul cuvîntuluĭ „cinstit".

ci era mai înăinte, s'au aşăzat în acel pămănt, nu slujăsc spre vre o liniştire a lăcuitorilor, ci încă dau lejuite armi în măinele scărnavilor şăreţi, di a pedepsi pe aceia ci au dreptati, şi, pentru nenorociri, foarte puţin număr di oameni cinstiţi, cu driapta giudecată şi cu întreagă înţelegeri, să află între lăcuitorii acelui pămănt şi mai ales întru stările celi înnalti, sau mai bine să zăc întru stare ce mai înnaltă, pentru că numai una este întru adevăr. Pentru că toţi acei ce nu sănt supuşi plăţii birului şi nu sănt săliţi de a-ş căştiga hrana lor, prin lucrare pămăntului, să credu a fi di o potrivă cu cei născuţi din namurile celi mai vechi şi, ce esti mai di mierari, să credu di o potrivă în ştiinţă, în învăţături şi în dreptili cugetări cu acei ce au luat creşteri potrivită familii lor şi vrednici posturilor celor înnalte la care din faşă să aştepta. Greşală foarti di însămnat, care au adus nenorocirile celi mai mari în toate locurile, unde mincinoasă şi înşălătoari păreri acei di o potrivă socotinţă şi a slobozănii aŭ zmerduit [1]) duhurile lăcuitorilor.

Dintr'aciasta să naşti stricare haracterului naţii; necinste, şiretricul, răutate-prigonire, iubiri di răpiri, cruzăme, strămbatate, sănt copii ei. Intru sfaturile lor, fieşte cari are o ştiinţă diosăbită a sa, pi cari orbeşti crezându că este ce mai driaptă şi potrivită cu întămplările, nu poati pătrundi glasul adevarului şi obştescului folos.

De iznoavă jertvă lesnii meli crezări sau a crudii soartă, m'am văzut cu niomeniri prelungit din acel crezut între cei mai cinstiţi dintre săreţii locului, în curgiri di un an, fără a pute să căştig dorinţa sufletului. Eu, după ci m'am disfăcut di alcătuirile ce mai înnăinte între noi săvărşiti, precum sus zăc, am început a căuta nouli închipuiri pentru scăpare me, spre care am fost sălit a mă duce de iznoavă la acemoşăi care să află în mica Tatarii.

Călătorie şi grozavul urăt a petrecerei meli în acel pustiu m'au hotărit să închipuesc aciastă prescriire.

Cetitorul mă va erta dacă m'am dipărtat atăta di mult de adevăratul ţăl a începutului ei, însă eŭ îl rog să criadă, că încredinţându nepilduitile dureri a sufletului mieu în sănurile acestei hărtii, ca întru aceli a celui mai scumpu prietin, di care eram cu totul lipsit, nu poţână măngăieri am sămţăt.

De doă ori luna să învârtisă în cercul ei, şi eu tot mă aflam petrecând în acel nesuferit pustiu, unde durerile din ză în ză să adaoge! Soarta să sălie cu celmai mari osârdii di a înmulţi grozăviile acestui surgunluc.

Grămăditura ace înfricoşă(ta) a noorilor nu înceta di a acoperi cerul cu ce mai mari negriaţă şi a ascundi întristatelor meli videri înfăţoşăre veselitoarelor planeti; iarna să întăre şi vânturile cu ce mai mari repegioni pornindu-să din toate marginili pamîntului şi cu puteri izbindusă pe piscurile acelui pustiu, făce ceĭ mai grozavĭ trăsniti, încât însuşĭ acei munţi să înfricoşa di a să răsăpi.

Boala ciomii care să ivisă la margine dispre amiazăză a locului, şi săcera fără milostiviri pĕscarii de pe malu Dunării, au sfărşit di a face petrecere me în acel pustiu cu totul osănditoari. O carantină opştească să aşăzasă în toati satili, întălnire tuturor lăcuitorilor să tăiesă, drumurile să părăsăsă, eşire şi întrare pin sate cu totul să oprisă, în sfârşit toată faţa pămăntului să pustiisă.

Eu care avem trebuinţă di a găsâ muşterii pentru ¡punere la cali a moşăi, nici putau să mergu să-i caut, nici acei ci ar fi avut trebuinţă nu putea să vie să mă găsască. Eu nu putem să mă învrednicescu a ave nădejde măcar să văz vre un om, dar neci să pot scăpa.

---

[1]) Zbucimat, turburat, zăpăcit.

Intru una din zăle am pornit să mă duc la un tîrgușor nu departi, unde mă înștiințasăm că ar fi fost niște creștini mușterii dé moșăe me; eu întru veselie scăpării din ace plină de nenorociri a me petreciri, am pornit di la coliba me pi la amiazăzi și m'am dus la acel târgușor, undi voindu a întra, m'am văzut oprit di străjile cari era prinpregiurul lui, și măcar că înnoptasă di tot, ninge și vicoli, dar nu mi-au fost cu putință a ave slobozĕnie întrarii, supt cuvânt că satul de unde venim ar fi cu apropieri de locurile celi zmerduite, măcar că între moșie ace și între smerduitele locuri era o dipărtare de zăci pești și mai beni. Așa dar diznădăjduindu-mă, am hotarît se me întorc cu toată primejdie ci mă înfrăcoșa, iarăși la coliba me și măcar că eram îndestul di trudit și dobitoacile ce mă tărăe cu totul obosăte. Frigul spore, viscolul să întăre și întunerecul mă îngrozĭ cu totul, numai prin păreri închipu .m călătorie me ace primejdioasă. Dar cătă au fost nenorocire me, când, după multe ciasuri, agiungănd la un sat, pin care îmi era drumul trecirii, am văzut sălbatecii ce lăcue într'ansul că mă opresc în câmpu și nu mi lasă nici drum slobod, — întâmplari cu totul neauzătă! Rugăminteli, făgăduințăle, înfricoșările toati li am pus în lucrare, însă varvarii acei nu să înduplecă la nimică. Am fost sălit a lua niște drumuri părăsite alături cu satul, cu totul necunoscuti nici mii, nici oamenilor miei. Ca un izgonit di pi fața pământului, alergam din piscuri în piscuri și din prăpăstii în prăpăstii și întru rătăcire me prin niști păduri nicălcati di om, când mă înfricoșam a mă faci răpirii fhiarelor celor sălbatici, când jărtvă stihiilor celor turbati; frigul pătrunsăsă păr la măduva ciolanilor noastri și omătul ne îngropasă cu totul în ticăloasa discoperită trăsură, și cai căzându di istovu, sluga și vezeteu digerasă disăvârșit și nici glas nu pute să mai scoată. Eu nu mă mai îndoem că sfârșitul vieței mele, fară nădejdi di scăpare, s'au apropiet. In sfârșit, cu o necunoscută norociri, după o călătorie necurmată de 10 ciasuri, am agiunsu la coliba me, din cari, după ce am adus cele mai mari mulțămiri bunătății lui D zeu, am hotărît să nu mă mai dipărtez pără la ce di pi urmă dizlegari a voinței soartei meli.

Iarna să întăre, repegione vănturilor înfricoșa coliba me să o rădici în nori și viscolu să o acopere disăvârșăt. Troenile întratăta să rădicasă pe lângă dânsa, încât astupasă borțăle prin care îș lua lumina. Eu sălit văzându-mă atunce a alerga pe la amiazăză la ajutorul unei lumini a cărie întristată lucire esti mai înfricoșată decât întunerecul cel mai mari, — amar mie, am strigat; sau poati să fie mai mari grozăvie întru lăcuința temneților celor di supt pământ, unde stau închiși hotărâții spre moarte, decât întru lăcașul acest înfricoșat întru care mă văz strămtorit și pedepsit? . . . Mieîntru adevăr nu mi lipsă altă decât lanțugurile și geliatul [1]) pentru ca să nu să diosabască osân lirile meli di acelor mai mari vinovați. Toată vărtute sufletului mieu, în ace întâmplări, mă părăsasă, și căzusăm în deznădăjduiri; în sfârșit, prin agiutorul ce cu mare trudă și nevoi a oaminilor ci avem, am destupat coliba din troeni și am dișchis întrari și eșiri ei, care muncă pe tot ciasul să înnoe.

Intru acest fel de petrecire mă osândeu fără a ave vre o zare de nădejdi spre scăpari; odihna sămțărilor meli fugisă împreună cu toate nălucirile nădejdii, biruința era foarte diparti de sufletul mieu și nu mă mai putu îmbărbăta intru răbdari.

Desnădăjduiții însă sălbatici a colibilor, ci alcătue satul mieu, precum la început arăt, nu sămță nimică di aceste, și măcar ca și ei însuși mărturiră că întru, toată viața lor nu au văzut o acest fel di înfricoșată vremi, însă nu contine di a să

[1]) gîdea, executorul.

veseli cu celi mai sălbatici închipuiri. Ei nu înceta ză și noapte a sa aduna di la vale di coliba me și, după ce, prin mulțăme băuturei, pierde puțină sămțăre ce fire le dădusă pentru ca să să numască oameni, apoi une sălbatecul lor glasu cu dișănțata țăvlăitură [1]) a unui cempoio, și, cu toată vărtute lor, țăpa necontenit. Lupchii și fhiarele di la dial di coliba me, urla cu înfricoșari, furtuna și vănturile suera, trăsne și hue, precăt să poati mai mult.

Aceste trii huete însălbătățite îngănându-să unul pe altul și amestecându-și glasurili lor celi plini di grozăvii, alcătue o armonii foarte străină și înfricoșată. Eu care, din nenorocire me, eram dator a li asculta cu necurmare, întru înspaimântare me, tremuram în coliba me, părul mi să sue în vărful capului și sângele nu să mai învărte prin vinele mele.

Pe lângă aceste să adaoge și rălile vestiri ce necontenit luam, cându di la părinții miei, când de la soție me și copii miei, cându de la oameni ce avem lăsați în patrie me pentru privighere stărei meli; mii de judecăți osânditoare giura asupra me și cei mai cunoscuți mie, și nenumărati împiedecări întru scăpare din osândirile mele pe tot ciasul mi să înfățoșa.

Gândurile celi mai amare și mai crude tulbura crierii mei. Eu nu avem pe nimene să mă agiute, eu nu vedem om întru sălbatacione acelui pustiu, puțăne cărțe ce avem cu mine le trecusăm de mii de ori și nu mai pute să mi pricinuiască nici o împrăstiere, și, întru ciasurili celi hotărăte spre odihnă, eu eram foarte diparti di a o gusta. Căci nenorociți sănt acei ce privighiază, umbrele nopții adaog încă sălniciĭ măhnicionilor, eli le înprumută o vŏpsală jalnică și întristată, care să pare că li îmbracă cu o închipuiri înființăta și ni le arată sămțătoarĕ și ne face să le privim ca pe niște arătări înspăimântătoari și înfricoșătoari, cu cari săntem încunjurați.

Dar eu nu pot prescrii atăte nenorociri fără a înplănta condeiol în lacrimile meli; aceste era hrana me, tovarășul și măngăiere me, și prin aceste câștigam înbărbatari și alinari de la D-zeu.

Nici odinioare nu poate cine va cunoaști cât ne este di trebuitoare lege, decăt în minuntili celi nenorociti; noi nu avem mai bun prieten și care, mai pentru totdiauna, numai singur el ne remâni.

Ne înblânzatul mieu dușman rudă și vechiol prietin întrebuința toati chipurile ca să înpiedice pără la ce mai mică folosătoare închipuiri di puneri la cale a interesurilor meli; elŭ ave oameni innadinsu întrebuințați di a presare feliori di niadevărati cuvinti spre a faci pe toți mușterii moșăi meli să să înspăimânteze și să (săi tragă. Elŭ rădicasă pe toți megieșii cu nedrepti porniri di giudecăți asupra acei moșă) pentru ca să străce or ce fel de înlesniri a me spre scăperi.

Costa, acela, cu care mă alcătuisăm mai înnăinti și cari desființasă cu înveninată nerușinari, cinstita între noi alcătuire, săvărșăsă di a îndupleca pe toate zădirile a fugi de mini și a părăsi și insuși a lor viderat folos. Eu lăsasăm cu foarte mic preț moșie, dar în zadar. Pricinile din mai sus arătate tăe toate nădejdile mele.

Intricoșata iarnă mă ține în coliba me neclintit, acolo eu eram lipsit de toate înlesnirile viețuirei și în oraș soție me și toată familie me tărăe o viață foarte strămtorită.

Părăsit de tot feliol de omenescu agiutor, prigonit de însuși oameni și slugili meli, în războio cu stihiile cele nestatornici în ființa lor, dar foarte statornici întru răz-

---

[1]) Șuitură, fluirătură.

boiol lor asupra me, în zadar adunam în sãne-mi sămnele biruinţăi, în zadar chiemam spre agiutorul mieu răbdare şi bărbăţie, toati fugisă, toate să dipărtasă şi nu avem spre tovărăşăi decăt gemătul, lacrimile şi desnădăjduire. Eu nu putem privi alta de căt nişte munţi di troene, care să sue mai presus de acoperemăntul colibei meli, omătul pătrunzăndu pe ticăloşii pareţi a colibii meli, noapte acopere asternutul mieu şi zăoa nu-mi lasă loc slobod di a pute să mă odihnescu. Negriaţa, întunerecul, grozăvie mă osănde disăvărşit şi răciala, întrănd în măduva ciolanilor meli, îmi sgărcisă şi măinile şi picioarile, încăt nu mai eram vrednic a mă mişca. Intru ace jalnică stare, nu avem nici o altă înfăţoşari di chip omenesc, de căt numai a slugĕi meli, care îmi ţăne loc di slugă, di bucătar, di doftor, di spiţăr şi di sfetnic; elu să sălie cu toate chipurile a alina strașnicele mele trupeşti dureri şi a potoli nemăngăietele deznădăjduiri a sufletului mieu.

Dar şi această slabă pentru mine măngăiere soarta au pizmuit-o, că peste puţăne zăle şi acel mic ominesc agiutor mi-au lipsit. Trudă care ace slugă întrebuinţa spre agiutorul mieu, l-au oborăt cu totul şi l-au sălit a păză şi elu patul. O femei bătrănă, din sălbaticie acelui loc numai, vine să păzască eşire sufletelor noastri şi căndstărue pe lăngă mine, căndpe lăngă sluga me.

In curgere de zeci zăli, căt sluga me nu au putut să lasă patul său, eu nu am auzăt glas omenesc, dar încă pierdusăm încă şi pe al mieu. Huetul furtunei şi urletile fhiarelor era săngurele sunete ce auzăm.

S'au sfărşăt, am zăs, întinzăndu ochii miei către parte în care era patrie ace iobită, ace mult dorită, s'au sfărşăt! Eu mă văz dipărtat întru diznă(dăj)duire de locul acel cari mi-au dat născari; eu mă privesc sălit de a face o veşnică dispărţiri cu dănsele, şi nu-ţi voi pute da măcar nici mormăntul mieu.

Infricoşată pustietati tu eşti pentru mine şi fămilii şi patrii şi înfiinţari, eu le uitu toati sau mai bine să zăc, le găsăsc toate întru grozavul urăt a petrecerii cu tini.

Inpietrit cu totul de atătă năvăliri di nenorociri, care unile pi altele să alunga ca nişte înfricoşate valuri pornite di repegione vănturilor, şi, obosăt disăvărşit, nu găsăm urmă de înbărbătare decăt în însuşi deznădejduire me. Şi fără îndoială, că fără un ajutor necuprinsu de înţălegere omeniască, eu trebue să sfărşăsc in acel pustiu otrăvitele meli zăli. Dar vai, eu nu am scăpat din aciastă fără nădejdi di scapari întămplari, decăt numai pentru ca să sufăr fără îndoială noui soiori de nenorociri şi pentru ca să slujasc drept slavilă neocrotită catră duşmănie ace neînblănzată a nemilostivei soarte.

Ne mai putăndu răbda pustiul şi acele înfricoşate înpotriviri a soartei, măcar că nu stărşasăm nemică din acele care mă ţăne acolo, am hotarăt a lasa toate şi să mă întorc în capitală unde soţie me şi copii să afla petrecăndu.

Furtunile se arăta mai alinati şi, ca căndu şi eli ar fi voit să mă inşali, au început vro căte-va zăle a să dipărta din acele locuri, di unde şi eu îndată am pornit să mă întorc în capitală şi nu am putut agiungi decăt prin mare nevoi ci inşălăcione alinării stihiilor îmi găte. Nu multă zăbavă am avut acolo şi după trecere de şase luni dupe o lănţuiri di nouă întămplări, am ajunsu la ciasul dorit a întoarcerii în patrie me, di unde eu lipsam di 4 ani şi 4 luni. Ciasul acel mai mult norocit pentru mini au sosăt şi eu m'am văzut întrat în capitala patrii meli. Eu acolo întru adevăr eram cu tot strein întru toati, locurile îmi era necunoscuti, căci toati luasă prefaceri prin focul şi răsăpirele ci au fost în vreme răsvrătirilor; oamenii îmi era necunoscuţi, căci tulburările şi nestatornicia cărmuiri prifăcusă toate săstămile di mai înnainte, boerii să

înmulțasă, locuitorii sărăcisă, neguțătorii să înprăștiesă, și toți, în sfârșit, luasă o mari schămbari în duhuri, — lucru foarte obișnuit la acest fel de întămplări.

Cetitoru va bine voi a privi ca întro oglindă toati adivăririle, care fără partiniri sănt insamnati în al doile parte.

PARTE AL DOILE.

La anul 1821, toți boerii și neguțatorii au fost săliți a lăsa în lacrimi amară ticăloasa lor patrii, cari se înfricoșa di celi mai mari nenorociri. Fiește care dar, au căutat scăpare vieței lui supt stăpănirile streini megieșăti, lăsând tot care părinții și strămoșii lor căștigasă, și necăutând scăpari di cât a vieții. Eu aice nu mă întind a face prescriire tuturor nenorocirelor, ce fiește care în parte au suferit în vreme pribegiri lor prin locurile unde alergasă mai cu grăbiri; dar neci a grozăviilor întămplate în patrie, unde au scormolit averile ticăloșilor lăcuitori și în celi mai ascunsă crăpături a pămîntului; focul au pustiit capitala, multe târguri și sfinte lăcașuri, și sabie au jartvit mulți nevinovați. In patrie nu rămăsasă di cât foarte puțin numĕr di deznădăjduiți, care nimica nu pierde scămbănd viața pi moarti, dar crede a căștiga mult întru niște așa de grozavi întămplări și întro obstească răsturnare. Intru cari nădejdi nicĭ cum nu s'au înșălat căștigănd acele ninădăjduite. Din numărul acelor era și boer Ioan Sturdza, care fiind cel mai di bună familii și mai bătrăn între dănșii, au fost ales și Domn țerii la 1822 și care să afla ocărmuind și în vreme întrarii mele în patrii.

Pomenitul mai sus domn, care di la firi nu luasă un duh mai cu diosăbiri, și creștire lui nu au fost așa pentru ca să vredniciască ori ce prifaceri a soartei, ioti, mănios, îndărătnic și fricos, diosăbit dușman tuturor săstemilor di mai înnainti, îndată după suirea sa în scaun, au tras pe lângă săni pi toti acei ce înpreuna cu dânsul, în vreme enicerilor, să une la dorințile și plecările acei armii, cunoscuti obștești di toati puterile, di insuși Innalta poartă, care acum au și stănsu din pominire numili di eanicer.

Pe de o parte, chiema pe bătrăni boeri să între în patrie lor și pe di altă parti, îi îngroja spre a nu să întoarci, și cari cu adevărat nu s'au întorsu de cât tocma la sfârșătu anului 1826, când și pace să săvărșăsă între Turcie și Rosie și ministru diplin înputernicit să găti ca să treacă la Țarigrad.

In curgere di 4 ani și mai bine a domniei sale, păr la întrare bătrănilor în patrii, pomenitu domnu crezându, pe di oparte, să străci putere acelor bătrăni, și pi di altă parte, să-și alcătuiască lui sistemă și trup pentru vremile prefacirilor, au făcut pitoati slugile boeri cu cinuri, pe vornicii și fruntașii satelor mazăli și postelnici și pə acei ci ave micĭ numiri di boerii i-au rădicat în cele mai înnalte cinuri și cu acest chip au înmulțât atăta tagma boieriască, încât neci nu este cu putință a-i încăpe mica încuni jurari a țării răsluită din toate părțile. Cu acest chip au stricat toate duhurile, încât au rădicat cinste boerii și au adus pi toți întro stare, unde să nu fie nici mai mari neci mai mic, diosăbiri care în toate ocărmuĭrile pămăntului esti păzată cu ce mai mare scumpătati.

Prin acel chip Domnul pute să câștigi multe iscălituri spre a-și lejiui dorința di a îngreuna pe țară cu feliori de dări, și angarăi, în sfârșit, *la cour était une véritable sentine de corruption et de desordres.* Lipsit de tot soiol de știință alergă din greșală în greșală, schimbănd pi tot ciasul ministrii, iobind și cinstind mai mult de cât cuviință pe acei ci era, și batgiocorind pe acei ce au fost mai înnainte foarte lăudați și iobiți, însfârșit, au nimerit omul potrivit cu plecările și luminările duhului seu.

In ticăloasa Moldavie să afla un om numit Drăghiciu, plăzmuiri a bătrănilor boeri

precum în parte întâi arăt; acela era fiul unui arman botezat şi a unei jidoace iarăşi botezată, tatul lui au slujăt cu credinţă familieĭ Ghiculeştilor, păr la săvărşire vieţii lui, şi pentru slujbele bătrânului ace familie, au luat şi ficior, adică pă pominitu Drăghiciu şi întâi, băet fiind, slujă pi copii, în urmă pe bătrân şi, fiind isteţ, vrându să-şi facă pomană, l-au făcut sameş, şi în urmă l-au pus la visterii. Ingrădit din copilărie cu un duh întrigant, şi sălitor fiindu di a înplini datoriele lui au intrat în plăcere celor după vremi visternici şi mai cu deosăbire Vistieruluĭ Iordache Roset, care îl întrebuinţa di apururе numai în cele mai delicate a Vistierii slujbi, dar şi întru a spionarisi di apururе duhul miniştrilor Domnilor Greci, şi a sămbatrioţilor lui care făţişi îl duşmăne, însă întru nimică nu era alta de căt un organ supt povăţuirile sale (căci fără îndoială un om di bun niam şi cu un haractir cest nu s'ar fi primit la o aşa slujbă şi în aşa meşteşug).

. . . . . .

(SFÎRŞIT).

BIANCA

DRAMĂ ÎN TREĬ ACTE, ÎN VERSURĬ.

(URMARE[1])

ACTUL III

Scena represintă o odae de culcare, cu uşă în dreapta şi o fereastră cu trepte în stînga. In fund, în stînga uşeĭ din dreapta, o uşă secretă. Noapte. O lampă aprinsă pe o masă.

SCENA I

Bianca şi Baronul.

Baronul (intrând repede şi supĕrat)

Viŭ să-ţĭ aduc aminte că mâine, pănă-n zio,
Plecăm, cum e porunca.

Bianca

De ce mi-aĭ aminti-o,
Când, nu numaĭ aseară, dar chiar din ziua'ntâĭ
Aĭ zis că te'nsoţi-voĭ. . .

Baronul

Nu! Dumneata rĕmâĭ!

Bianca

Rĕmâĭ?

---

[1]) A se vedea pag. 629.

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ŞI ARTA ROMANA“

PE ANUL 1896—97.

TEXT

		Pag.
A.	**Cronice**	57
	132, 206, 336, 401, 522, 582, 719, 790.	
Anghel D. D.	**In grădină**, poesie.	745
Anonim.	**Un scriitor moldovean necunoscut**: Petrecere în mică tartarie	661, 748
Ascanio	**Petre Cioclul**, nuvelă	80, 154
—	**Amori**, poesie	427
—	**Asupra reorganizării Teatrului**	729
B.	**Cronică**	132
Baiulescu Maria . . .	**Noapte de vară**, poesie	384
Bengescu-Dabija G. . . .	**Silvina-Doamna**	228
	293, 447.	
Caragiale I. L.	**Intre două poveţe**, nuvelă	274
Carmen Sylva	**Peatra de opal.**	213
—	**Floarea Reginei**	364
—	**Şi ce păcat e?** poesii (trad. de A. T.) . . .	595
Coşbuc G.	**Ghiaura!** poesie, ...	725
Costin A.	**Expoziţia Grigorescu**	188
—	**Din Veneţia**, Expoziţia internaţională de arte (1897)	711

		Pag.
Crângeanu I.	Din Atena	314
D.	Cronice	56, 261
Dmeetriescu Anghel	Obiectul arteĭ în general	99
—	Poetul	343
Erbiceanu C.	Mihaĭ Viteazu, după Palamede (1607) trad. în versurĭ	475, 564
Florescu I. Th.	In Isvor, nuvelă	556
G.	Din Petersburg, Grigorovicĭ	202
—	Din Berlin, Sudermann şi Wildembruch	254
Gil.	Pomul de Crăciun, nuvelă	467
Goroveĭ Artur.	Idealurĭ, poesie	711
Grigoroviţa Em.	Jupân Toiba	194
—	Nuntaşi şi Ciocli	439
H.	Din Cristiania, Ibsen	124
Ionescu-Gion G.	Bucureştiĭ în timpul luĭ Napoleon I	41
—	Invĕţămîntul universitar, Tipurĭ fin de-siècle	365, 491
Iorga N.	Note de călătorie, Parma, Pavia, Genova, Nürnberg	386
Lecca Haralamb. G.	Dama cu cameliĭ	115
—	Zambila, poesiĭ	541
—	Bianca, dramă în treĭ acte, in versurĭ	610
Lilian I.	O ilusiune pierdută, nuvelă	631, 691, 770
Mincu I.	Scoalele noastre de arte-frumoase	218
—	Cronica	460
Moldoveanu Dem.	Un bust, poesie	192
O.	Cronice	330, 399
Ollănescu D. C.	Reînviere	16
—	De la Griviţa, poesiĭ	271
—	Paginĭ din Istoria Teatruluĭ Român	529
—	Cronică	650
Păun V. D.	Iezerul, baladă	504
—	Sublimul, o pagină de estetică	675
Petraşcu N.	Cuvînt începător	5
—	Duiliu Zamfirescu	65
—	Convorbirĭ literare	323
—	Ion Ghica	407
—	Grigore Pĕucescu	513
—	Asupra luĭ Eminescu	548
Popovicĭ Dimitrie	Parsifal	597
Rosetti Radu D.	Prin earbă, poesie	647

		Pag.
S.	Din Munich, Expoziţii artistice	75
Speranţă Th. D.	Ovreiul bătut	252
—	Schimb ţigănesc, anecdote în versuri	579
Şerbănescu Th.	Cruciuliţa	37
—	Zîmbetul Carmen-Sylvei, poesii	488
Stemil	Schiţă de portret istoric	587
Teodorescu G. Dem.	Vistierul Stavrinos	280
—	George Palamede	429
—	Monopolul Tutunurilor la 1837	741
Tocilescu Gr. G.	Omer la Reşca	20
Urechia V. A.	Epitropia Evgheniţilor	375
V.	Cronică	331
Volenti N.	Păcate, poesie	226
Zamfirescu Duiliu	Cu bilet circular, nuvelă	28
—	Fiica haosului, poesie	139
—	Badea Cîrţan la Roma, schiţă	543
—	In Ruine, poesie	655
Zanne I.	Copil din flori	501

ILUSTRAŢII

Alexandrescu Titus	Efect de earnă	446
Aman T.	Terasa de la Sinaia	279
—	Bătălia de la Olteniţa	540
Andreescu I.	O stradă din Barbizon	79
Georgescu I.	V. Alecsandri, bust	3
—	Bustul Doamnei P.	438
—	Crochiul medaliei Grigorescu	680
Grigorescu N.	Portretul Pictorului de el însuşi	137
—	Intoarcerea de la bălciu	152
—	Cioban din Valea Prahovei	187
—	Colţ de atelier	201
—	Evreu cerînd camerelor drepturi	383
—	Cioban cu turmă	217
—	Damă lucrând	225
—	Vîrstă fericită	251
—	Bătrână de la Brol	260
—	Pe ceaţă	474
Mincu I.	Leagăn de copil	490
—	Pavilionul de la Şosea	609

		Pag.
Mirea G. D.	**Mercur,** panoŭ decorativ	19
—	**Portretul Domnişoareĭ Ghica**	426
—	**Capul luĭ Batori dinaintea luĭ Mihai Viteazul.**	660
Negulicĭ G.	**Portretul Clucerului B.**	363
—	„ **Clucereseĭ B.**	674
Obedeanu O.	**Regele Carol I.**	723
Simonidi U.	**Moartea luĭ Mitridate**	98
Valbudea E. S.	**Mihaĭ Nebunul,** statuă	292
Vasilescu G.	**Rimembranza,** bust	521

* * *

Biserica Antim	374
Biserica Sfinţilor din Bucureşti	740
Biserica Stavropoleos din Bucureşti	500
Cruce de la Mânăstirea Slatina din Moldova	398
Din leturghia de la 1508	123
Fîntâna Filaretuluĭ	555
Frescă de la Curtea de Argeş	321
Ion Ghica şi Costantin Negre	405
Mitră şi coroană de icoane de la Mânăstirea dintr'un lemn	710
O poală de icoană de la Mânăstirea Cotrocenĭ	55
Paraclisul vecheĭ Mitropoliĭ	114
Patrafire vechĭ	578
Porţile Mânăstireĭ Cotmeana	40
Sfîntul Ioan, ilustraţie din o evangelie din timpul luĭ Stefan cel Mare	690
Vas de sfeştanie, de la Mânăstirea Horezu, (1692)	789

MUSICĂ

Dimitrescu C.	**La marginea Satuluĭ**	648
Ştefănescu G.	**Şi dacă ramurĭ bat în geam.**	312

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂŢII
- I A Ş I -